

MOKOMĖS SKAITYTI LIETUVIŠKAI

*Lietuvių literatūros tekstų rinktinė suaugusiesiems,
besimokantiems lietuvių kalbos*

Mokomės skaityti lietuviškai

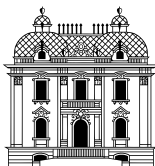
Lietuvių literatūros tekstų rinktinė suaugusiesiems,
besimokantiems lietuvių kalbos

Sudarė:

Salomėja Bandoriūtė-Leikienė
Jurga Trimonytė-Bikeliene
Irena Baltakienė

Iliustracijas piešė:

Marius Jonutis

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Rinktinės leidimą parėmė

Valstybinė lietuvių kalbos komisija pagal lituanistikos sklaidos projektą,
lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programą.

Recenzantai

Dr. Tatjana Vologdina (Vroclavo universitetas (Lenkija))

Doc. dr. Alyona Shyba (Černivcų Jurijaus Fedkovičiaus nacionalinis universitetas (Ukraina))

Projekto vadovė dr. Salomėja Bandoriūtė-Leikienė

Redaktorė Lina Steponavičiūtė

Maketuotojas Rokas Gelažius

PRATARMĖ

Lietuvių literatūros tekstų rinktinė „Mokomės skaityti lietuviškai“ skirta Lietuvoje gyvenantiems ir lietuvių kalbos besimokantiems suaugusiems – užsieniečiams bei svetur gyvenantiems lietuviams. Ši pakankamai didelės apimties lietuvių literatūros skaitinių rinktinė su tekstų suvokimo klausimais ir įvairiomis kūrybinėmis užduotimis yra puikus įrankis Baltistikos centrų dėstytojams, kurie dirba įvairiuose pasaulio universitetuose, studentams ir plačiajai visuomenei.

Nemokama skaitmeninė lietuvių literatūros tekstų rinktinė sprendžia mokymo priemonių prieinamumo problemą, sudaro vienodas mokymo / mokymosi sąlygas ir suteikia galimybę naudotis lietuvių literatūros ir tautosakos kūriniais, taip pat sprendžia ir metodinės medžiagos stygiaus problemas. Tokio pobūdžio rinktinė iki šiol publikuota nebuvo, ji atveria galimybes naudotis literatūros kūriniais (skaityti, atlikti literatūrinės užduotis), suteikti papildomą medžiagą mokantiems ir besimokantiems lietuvių kalbos. Tai patrauklus mokymosi įrankis, labai reikalingas mokytojams, mokiniams, dėstytojams, studentams ir plačiajai visuomenei. Nuo šiol jis nemokamai prieinamas Lietuvoje ir užsienio šalyse.

Besikeičianti situacija pasaulyje paskutiniu metu diktuoja tam tikrą poreikį, daugėja karo pabėgėlių, emigrantų ir kitų asmenų, kurie nori mokytis kalbų. Šios rinktinės tekstai adaptuoti (pritaikyti šiuolaikiniams skaitytojams), sudėlioti pagal sudėtingumą – nuo lengvesnio, sudėtingesnio kryptimi. Atsižvelgiant į aktualumą, pateikti tekstai atspindi Lietuvos literatūrinę dabartį, neužmirštant senųjų klasikos kūrinių, kurie svarbūs skaitytojui ir šiandien. Elektroninis leidinys besimokančiajam padės susipažinti ne tik su lietuvių literatūra, tautosaka, bet ir Lietuvos istorija, kultūra.

Lietuvių literatūros tekstų rinktinę sudaro keli segmentai – tautosakos (sakmės, pasakos, padavimai); dainuojamojo folkloro (sutartinės, lopšinės, partizanų dainos, kitos lietuvių liaudies dainos); poezijos; prozos; dramų tekstų ir kirčiuotų tekstų dalys. Į lietuvių literatūros tekstų rinktinę įtraukti šeši kirčiuoti tekstai, supažindinantys su lietuvių kalbos kirčiavimo ypatumais. Lietuvių kalbos besimokančiam užsieniečiui sunkiau sekasi taisyklingai kirčiuoti, todėl ši knygos dalis pirmiausia skiriama tiems, kurie nori lavintis taisyklingo žodžių ir jų formų kirčiavimo įgūdžius. Rinktinės pabaigoje galima rasti pagalbininką – žodynėlį, kuriame aiškinamos lietuvių tarmių, rečiau vartojamų ar archajiškų žodžių reikšmės.

Lietuvių literatūros tekstų rinktinėje pateikiami ne tik tekstai, bet ir papildomos užduotys, kuriomis galima naudotis tiek mokytojui ar dėstytojui, tiek besimokančiajam savarankiškai. Kiekvieno kūrinio ar kelių kūrinių pabaigoje pateikiamos teksto suvokimo užduotys, gilinančios lietuvių kalbos žinias, turtinančios skaitytojo žodyną ir lietuvių literatūros kūriniais supažindinančios su kultūrinėmis realijomis, plečiančiomis kultūrinį, istorinį kontekstą, informaciją apie Lietuvą. Tekstams suformuluoti klausimai ir užduotys yra skirti gilesniam jo supratimui, sudominimui, pastabumui, savarankiškam mąstymui lavinti bei lietuvių kalbos vartojimo įgūdžiams ugdyti.

Tokia leidinio struktūra siekiama, kad pateikiama medžiaga būtų lengvai pritaikoma praktiškai, taptų ne tik lietuvių literatūros ir tautosakos šaltiniu, bet ir pagalbine medžiaga mokytojams, dėstytojams, mokantiems lietuvių kalbos. Lietuvių literatūros tekstų rinktinės suaugusiesiems „Mokomės skaityti lietuviškai“ sudarytojai tikisi, kad, atliekant užduotis kartu su mokytoju (-a), kils diskusijų, samprotavimų, netikėtų įžvalgų, padėsiančių geriau suvokti kūrinius bei palengvinsiančių lietuvių kalbos mokymąsi. Vienos rinktinėje esančios užduotys skatina savarankišką skaitymą, kitos – bendradarbiavimą su bendraklasiais, bendrakursiais.

Lietuvių literatūros tekstų rinktinė suaugusiesiems „Mokomės skaityti lietuviškai“ parengta Lietuvių literatūros ir tautosakos institute pagal Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) iš dalies finansuojamą lituanistinės sklaidos projektą, lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programą.

Už pagalbą įgyvendinant šį projektą ir rengiant šį leidinį nuoširdžiai dėkojame VLKK atstovams. Už pateiktas pastabas ir vertingus patarimus atskiros padėkos nusipelno ir elektroninio leidinio recenzentės: doc. dr. Alyona Shyba (Černivcų Jurijaus Fedkovičiaus nacionalinis universitetas (Ukraina)), dr. Tatjana Vologdina (Vroclavo universitetas (Lenkija)). Dėkojame už iliustracijas dailininkui Mariui Jonučiui, maketuotojui Rokui Gelažiui, kalbos redaktorei Linai Steponavičiūtei.

Tikimasi, kad rinktinė bus naudojama kūrybiškai. Malonių skaitymo akimirkų!

Sudarytojų vardu –

Salomėja Bandoriūtė-Leikienė
Jurga Trimonytė-Bikelienė

Turinys

Pratarmė	1
TAUTOSAKA	10
LIETUVIŲ SAKMĖS	11
PAPARČIO ŽIEDAS	11
LAUMIUKAS	12
LAUMIŲ PYRAGAI	12
LAIMĖS IR KŪDIKIS	13
LAUMIŲ DOVANOS	13
PERKŪNO IR VELNIO NESANTAIKA	13
RAGANŲ KILMĖ	14
IŠPERĖTAS AITVARAS	14
ŽMOGAUS ATSIRADIMAS	16
KAIP ATSIRADO ŽEMĖ	16
KODĖL KURMIS AKLAS	16
KODĖL ŠUO LOJA	17
SAULĖ, MĖNULIS IR ŽEMĖ	17
VĖJAS, LIETUS IR SAULĖ	17
ŽMOGAUS LIGOS	18
SAULĖ, VĖJAS IR ŽIEMA	18
ŽMOGAUS METAI	19
PADAVIMAI	21
APIE VILNIAUS ĮKŪRIMĄ	21
ČIČINSKO KALNAS	23
ŠATRIJOS KALNAS	23
PLATELIŲ EŽERO ATSIRADIMAS	24
VAIŽGANTAS. VILNIAUS PILIES PASAKA	25
LIETUVIŲ PASAKOS	28
EGLĖ ŽALČIŲ KARALIENĖ	28
APIE DVYLIKA BROLIŲ, JUODVARNIAIS LAKSTANČIŲ	34
PATARLĖS IR PRIEŽODŽIAI	41
MĮSLĖS	45
DAINUOJAMASIS FOLKLORAS	46
SUTARTINĖS	46
TRYŠ, TRYŠ, KETURIAS BROLALIŲ KLĖTYS	46
SAULIULĖ TEKĖJA	47

LIETUVIŲ LIAUDIES DAINOS	50
OI TU, ZUIKELI, LELIUMAI	50
SAULELE, MOTULE, UŽTEKĖK, UŽTEKĖK	50
AŠ PADAINUOSIU	51
OI, ŽYDĖK, ŽYDĖK	52
LOPŠINĖS	53
PARTIZANŲ DAINOS	55
OI, KO NUSIŽVENGEI	55
PALINKO LIEPA ŠALIA KELIO	56
AŠ VERKIAU PARIMUS	57
EI TU, STRAZDE, STRAZDUŽI	57
POEZIJA	60
MAIRONIS (JONAS MAČIULIS, 1862–1932)	61
LIETUVA BRANGI	61
PAVASARIS	62
MIŠKAS ŪŽIA	64
POEZIJA	65
VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS (1893–1967)	67
AUDRA	67
UŽMIK	68
VYTURYS	69
SALOMĖJA NĖRIS (SALOMĖJA BAČINSKAITĖ-BUČIENĖ, 1904–1945)	71
DIEMEDŽIU ŽYDĖSIU	71
ALYVOS	71
KAIP ŽYDĖJIMAS VYŠNIOS	72
VAKARAS JŪROJ	72
JŪRŲ PASAKA	73
JUOZAS ERLICKAS (g. 1953)	75
VASARA	75
MARGI DRUGELIAI	76
RUDENS MOTYVAS	77
ALGIMANTAS BALTAKIS (1930–2022)	78
BUČINYS	78
LIETUČIUI DULKIANT	80
SPĖLIONĖS	81
KAIP GERA TURĖTI NAMUS	82

ANTANAS MIŠKINIS (1905–1983)	83
PAVASARIS	83
ŽIEMOS NAKTIS	84
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS (1930–2011)	85
IŠVADA	85
LOPŠINĖ GIMTINEI IR MOTINAI	86
GIMTOJI KALBA	87
DAINUOJU LIETUVĄ	87
TAI GRAŽIAI MANE AUGINO	88
PAULIUS ŠIRVYS (1920–1979)	90
AŠ BERŽAS	90
SAULĖ ANT BĖGIŲ	93
NUTOLĘ TOLIAI	95
JURGIS BALTRUŠAITIS (1883–1944)	97
ĮKURTUVĖS	97
JONAS AISTIS (JONAS ALEKSANDRAVIČIUS, 1904–1973)	118
PAVASARIO SIMFONIJA	118
ADAGIO	118
ANDANTE	118
MENUETAS	119
SCHERZO	120
FINALE	120
CHRONOS	121
MARCELIJUS MARTINAITIS (1936–2013)	122
KAI SIRPSTA VYŠNIOS SUVALKIJOJ	122
KUKUTIS VAŽIUOJA PILNU TROLEIBUSU	123
KVAILUTĖS ONUTĖS RAUDA	125
KAZYS BRADŪNAS (1917–2009)	126
IR NEBIJOK	126
MIŠKO BROLIŲ KAPAI	127
VIOLETA PALČINSKAITĖ (g. 1943)	128
MERGAIĖ SU DEGTUKAIS	128
SURANKIOTI PABIRUSIUS ŽODŽIUS	129
VAKARIENĖ	129
HENRIKAS RADAUSKAS (1910–1970)	131
PASAKA	131
GĖLĖ IR VĖJAS	132

JŪROS AUDRA	132
PARKO RUDUO	133
VYTAUTAS MAČERNIS (1921–1944)	134
AŠ PAŽINAU KARALIŲ TAVYJE	134
PABAIGA	135
***	136
***	137
***	138
JANINA DEGUTYTĖ (1928–1990)	139
GIMTOJI KALBA	139
MOTINŲ PASAULIS	140
ANT AUKŠTO KALNO	141
JUDITA VAIČIŪNAITĖ (1937–2001)	142
IŠ RUDENS NAKTIES	142
IŽO* ROŽĖS	143
MĖLYNAS ESKIZAS	143
RIMVYDAS STANKEVIČIUS (g. 1973)	144
MIEGAS	144
PŪGA	145
AIDAS MARČĖNAS (g. 1960)	146
FATA MORGANA	146
ANTANAS A. JONYNAS (g. 1953)	148
TUŠČIAS PAŠNEKESYS	148
KRISTIJONAS DONELAITIS (1714–1780)	149
Poemos „Metai“ ištraukos	149
PAVASARIO LINKSMYBĖS	149
VASAROS DARBAI	150
RUDENIO GĖRYBĖS	152
ŽIEMOS RŪPESČIAI	153
DRAMOS	155
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS (1930–2011)	156
MINDAUGAS (ištrauka)	156
MAŽVYDAS (ištrauka)	173
KATEDRA (ištrauka)	182
MARIUS IVAŠKEVIČIUS (g. 1973)	187
MADAGASKARAS (ištraukos)	187

PROZA	210
BALYS SRUOGA (1896–1947)	211
Ištraukos iš romano „DIEVŲ MIŠKAS“	211
I. DIEVŲ MIŠKAS	211
II. BARAKINĖ KULTŪRA	213
III. VAŽIUOJAM...	216
IV. ...NEŽINOMA KRYPTIMI	220
V. PIRMOJI NAKTELĖ	222
VI. PAJŪRIO KURORTAS	225
DANUTĖ KALINAUSKAITĖ (g. 1959)	230
NIEKADA NEŽINAI, KAS LAUKIA UŽ KAMPO	230
ZITA ČEPAITĖ (g. 1957)	244
Ištraukos iš knygos „Emigrantės dienoraštis“	244
LIETUVIŠKI KIŠTUKAI IR ANGLIŠKI LIZDAI	244
LIETUVIS LIETUVIUI LIETUVIS	251
JURGA IVANAUSKAITĖ (1961–2007)	263
KADA ATEIS GODO?	263
KONCERTAS NR. 1	273
ŠVĘSKIME GYVENIMĄ	283
ROMUALDAS GRANAUSKAS (1939–2014)	287
LAIMINGIAUSIOJI VASARA	287
ŠV. PILIMANA	297
BITĖ VILIMAITĖ (1943–2014)	308
BE PAVADINIMO	308
KNYGOS	310
DVI ŽVAKĖS	313
TA MERGAIČĖ	315
HENRIKAS ALGIS ČIGRIEJUS (1933–2016)	318
DAILININKAS	318
JULIUS KAUPAS (1920–1964)	323
DAKTARAS KRIPŠTUKAS PRAGARE	323
LAURA SINTIJA ČERNIAUSKAITĖ (g. 1976)	330
MŪSŲ MOKYTOJA	330
BUVO	337
EITI	339

MARIUS KATILIŠKIS (ALBINAS MARIUS VAITKUS, 1914–1980)	343
Ištrauka iš romano „MIŠKAIS ATEINA RUDUO“	343
VALDAS PAPIEVIS (g. 1962)	354
Ištrauka iš romano „EITI“	354
<i>IN THE MOOD FOR LOVE</i>	354
SIGITAS PARULSKIS (g. 1965)	375
Ištraukos iš esė rinktinės „NUOGI DRABUŽIAI“	375
<i>KAI AŠ GULĖJAU PUIKYBĖS PATALE</i>	375
<i>ŠIAURINĖ KRONIKA</i>	379
***	383
SAULIUS TOMAS KONDROTAS (g. 1953)	385
<i>SENAS NAMAS</i>	385
ANTANAS VAIČIULAITIS (1906–1992)	393
Ištrauka iš romano „VALENTINA“	393
<i>VAIŠĖS</i>	393
<i>APAŠTALŲ IŠKELIAVIMAS</i> (novelė)	400
JUOZAS APUTIS (1936–2010)	414
<i>ŽMOGIŠKUMO JĖGA</i>	414
SAULIUS ŠALTENIS (g. 1945)	421
Ištraukos iš novelių apysakos	421
„ <i>RIEŠUTŲ DUONA</i> “	421
<i>ŠKAC, MIRTIE, ŠKAC</i>	421
<i>UGNIS, KURI SUDEGINO BOLESLOVĄ</i>	423
<i>AČIŲ DIEVUI, DABAR NE VIDURAMŽIAI</i>	424
<i>ŽIURKĖS</i>	426
<i>NESIKEISKIT, PINIGAI</i>	427
<i>KAI NEBEAUGS NET ŽOLĖ</i>	430
<i>ENTUZIASTŲ MARŠAS</i>	432
<i>MIESČIONIŠKI ŽAIDIMAI</i>	434
<i>LIUKA</i>	437
<i>RATU IR VISADOS APLINK</i>	440
<i>BŪK LAIMINGAS, ALIUKAI ŠOVINI,</i>	441
<i>TAIP PAT IR JŪS, IRENA MEŠKUTE</i>	441
<i>TEN, PO MANO DELNU</i>	446
<i>TU NIEKADOS NEPATEKSI Į DANGŲ</i>	448
<i>ŽAISKIT, ŽAISKIT, MANO MIELI, ELEKTROS LEMPUTĖM</i>	452
<i>NEGRĮŽK, LIUKA, NEGRĮŽK, MANO GYVENIME, NIEKADOS</i>	454
<i>PASKUTINIS SKYRIUS</i>	455

ATOSTOGOS (apsakymo ištrauka).....	458
KAZYS BORUTA (1905–1965)	474
Ištraukos iš poetinio romano „BALTARAGIO MALŪNAS“.....	474
JUOZAS GRUŠAS (1901–1986)	491
MERGAITĖ IR VIENIŠAS ŽMOGUS.....	491
LINKSMA NOVELĖ APIE KULTŪRINGĄ BURMISTRĄ.....	495
ANTANAS ŠKĖMA (1910–1961)	503
Ištraukos iš romano „BALTA DROBULĖ“.....	503
VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS (1893–1967)	534
Ištraukos iš romano „ALTORIŲ ŠEŠĖLY“.....	534
BRONIUS RADZEVIČIUS (1940–1980)	553
BALANDIS.....	553
BE PAVADINIMO.....	554
IEVA SIMONAITYTĖ (1897–1978)	564
Ištrauka iš romano „AUKŠTŲJŲ ŠIMONIŲ LIKIMAS“.....	564
VAIŽGANTAS (JUOZAS TUMAS, 1869–1933)	573
Ištraukos iš apysakos „DĖDĖS IR DĖDIENĖS“.....	573
ŽEMAITĖ (JULIJA BENIUŠEVIČIŪTĖ-ŽYMANTIENĖ, 1845–1921)	612
MARTI.....	612
VYDŪNAS (VILHELMAS STOROSTA, 1868–1953)	637
TĖVYNĖ IR ŽMOGUS.....	637
KIRČIUOTI TEKSTAI	640
IŠ LIETUVOS METRAŠČIŲ	641
APIE GEDIMINO SAPNĄ IR VILNIAUS ĮKŪRIMĄ.....	641
ALDONA RUSECKAITĖ (g. 1950)	643
Ištrauka iš romano „ŠEŠĖLIS JMM. MAIRONIO GYVENIMO MENINIAI BIOGRAFINIAI ETIUDAI“.....	643
BRONIUS RADZEVIČIUS (1940–1980)	647
SPINDULYS.....	647
ŠATRIJOS RAGANA (MARIJA PEČKAUSKAITĖ, 1877–1930)	652
Ištrauka iš apysakos „SENAME DVARE“.....	652
JURGIS SAVICKIS (1890–1952)	656
VAGIS.....	656
VINCAS KRĖVĖ (VINCAS MICKEVIČIUS, 1882–1954)	659
DAINA APIE ARĄ.....	659
ŽODYNĖLIS	664
Summary	699

TAUTOSAKA

LIETUVIŲ SAKMĖS

PAPARČIO ŽIEDAS

Vienas bernaitis augino savo darže papartį ir kiekvieną šv. Jono naktį laukdavo jo pražystant. Bet niekada jam nepasisekdavo išsaugoti žiedo – velnias vis pirma jo pagriebdavo žiedą. Viena moterėlė jam patarė, kad iš vakaro pasitiestų baltą skarelę ties paparčiu, užsidegtų žvakę ir atsisėdęs niekur daugiau nežiūrėtų – tik į paparčio viršūnę.

Kai tik atėjo šv. Jono naktis, bernaitis tuoj užsidegė po puodu žvakę, ties paparčiu pasitiesė baltą skarelę ir sėdi, žiūrėdamas į papartį. Papartis buvo prie pat gryčios. Tuoj pradėjo baidyti visokios baidyklės: tai šunys, iškišę dantis, lenda, tai gyvatės šliaužia, ir driežai aplink vyniojasi. Tai vėl meška per jį maurodama eina! Bet bernaitis, atmindamas moters patarimą, niekur nežvilgtelėjo, ir baidyklės, matydamos, kad šis jų nebijo, tuoj išnykdavo ir dar baisesnės atsirasdavo. Štai pamatė, kad didelis juodas katinas nusirepečkena iš palėpės per sąsparą* ir šoka tiesiai į puodą, pastatytą ant žvakės. Bernaitis užsimojo ant jo ir suriko:

– Škac, tolyn!

Tuomet, kai jis į katiną grįžtelėjo, papartis pražydo, ir žiedas nuriedėjo ant patiestos skarelės, kurį pelėda prišokusi pagriebė ir nusinešė. Tada nusikvatojo visokiais balsais, nusijuokė visuose kraštuose, o bernaitis ir vėl liko be paparčio žiedo.

Klausimai ir užduotys

1. Ar esate matę žydintį papartį, koks jo žiedas?
2. Kodėl bernaitis taip tikisi išvysti papartį žyding šv. Jono naktį?
3. Kada būna šv. Jono naktis, dar vadinama *Joninėmis*? Ar švenčiate šią šventę?
4. Išvardykite, kokios *baidyklės* bandė sutrikdyti paparčio žiedo belaukiantį vaikina? Kas galų gale jį išblaškė?
5. Ar žinote šių žodžių reikšmes: *gryčia, troba, lūšna, duba, šlajus, stuba*?

LAUMIUKAS

Senų senovėj laumės apmainydavo vaikus. Sykį vienai moteriškei apmainė vaiką: laumė savo paliko, o moteriškės nusinešė. Tie žmonės apie tą mainą nieko nežinojo. Tas paliktas vaikas užaugo iki dvidešimties metų, o vis nieko nešnekėjo.

Sykį nakvojo elgeta, tai motina nusiskundė, kad vaikas nešneka. O tas elgeta sako:

– Galgi jis laumiukas? Galėtumėt šitaip pamėginti: prikirskite ąžuolinių malkų, sukurkite vidury trobos ugnį, tada sumuškite keliolika kiaušinių, apstatykite aplink ugnį, o jį priešais pasodinkite ir žiūrėkite, kas bus – jei laumiukas bus, tai prašnekės.

Kai tik viską parengė, jį pasodino priešais. Tas vaikas tuoj pradėjo kalbėti, sako:

– Tas ąžuolas turi šimtą metų, o aš už jį penkis kartus senesnis ir dar tokių dyvų* nemačiau, kas čia padaryta!

Dar pažiūrėjo į tą ugnį ir prapuolė jiems iš akių.

LAUMIŲ PYRAGAI

Laumė ėjo į vestuves ir nešėsi baltą maišelį su pyragais. Ir, beeidama ke-liu, susitiko su tokiu jaunu vaikinu. Jiedu ėjo per apsėtus laukus. Tas ėmęs jos klausinėti, į kokius javus laumė negalinti įeiti: ar į rugius, ar į kviečius, ar į miežius. Laumė vis sakanti: „Gal.“ Tada jis klausia:

– Ogi į linus ar gali?

Laumė:

– Į linus tai negaliu!

Tas vaikas sako:

– Ogi gal jie prakeikti?

Laumė atsakanti:

– Tas nekas, šuns balsas neis į dangų.

Jaunuolis mato, kad jau netoli linų laukas, ir prašo laumės:

– Duok, tamsta, man, aš maišelį panešiu.

Laumė ir padavė jam maišelį. Šis, priėjęs prie linų lauko, strykt ir įšokęs. Atsisėdo ir valgo pyragus iš to maišelio. Ta laumė, šalia lauko bėgiodama, šaukia:

– *Nu keikt, nu keikt!*

Tas valgydamas sako:

– *Keik, keik, laumait!* Juk pati sakei, kad šuns balsas neis į dangų.

Tada laumė sako:

– Ėsk, ėsk, tik maišelį atiduok!

Vaikinas, pyragus suvalgęs, maišelį išmetė laukan. Toji tuščią maišelį pasigriebė ir nulėkė sau.

LAIMĖS IR KŪDIKIS

Kitą kartą buvusios laimės. Tai jos kiekvieną žmogų, tuoj užgimusį, palaimindavusios. Kartais, kūdikiui užgimus, išgirsdavę po langu balsą:

– Tegu bus toks, kokia aš dabar esu!

O tos laimės kasdien mainydavusios: vienądien turtinga, kitądien vidutinė, dar kitądien visai nieko neturėdavusi. Tai tas žmogus tokiu ir būdavęs lig numirštąs, kokia būdama laimė jį palaimindavusi. Todėl ir dabar sakoma:

– Taip laimė lėmė!

Arba:

– Kiekvienam yra laimė duota, bet ne visi gali ją atrasti.

LAUMIŲ DOVANOS

Viena moteris žinojo, kad jų pirtin ateina laumės praustis. „Tai ką gi, tegul prausiasi, – galvoja, – juk ir jos šiokie tokie sutvėrimai.“ Ir vis, kada tik pirtį kūrendavo, palikdavo laumėms karšto vandens. Dar ir vantų padėdavo. Laumės, matyt, suprato, kad visa tai joms tyčia. Ir atsilygino tai moteriškai. Ta moteris pradėjo rast palikta pirtytai drobės stuomenį*, tai rankoves, tai rankšluostį – ir vis tokio darbo, kad net miela žiūrėti!

PERKŪNO IR VELNIO NESANTAUKA

Perkūnas turėjo daug akmenų krūvoje, bet velnias pavogė vieną akmenį. Pavogtą akmenį įdėjo į savo gryčios* pamatus, nes jam, statant gryčią, vieno buvo pritrūkę. Perkūnas, sužinojęs, kad velnias pavogė vieną akmenį, užpyko ir dabar muša, kur tik pamato. Perkūnas kai kada velnią nutveria ant akmens sėdintį, medyje tupintį, vandeniui plaukiantį. Velnias stengiasi atsitūpti ant aukštesnio akmens ar aukštesnio medžio. Todėl žmogui nereikia

stoti po aukštesniu medžiu, nes ten velnias tupės. Velnias tupi aukščiau, kad geriau pamatytų Perkūną.

RAGANŲ KILMĖ

Viena moteris išėjo į mišką grybauti ir išsinešė su savimi naują kraitį*. Jai begrybaujant, pradėjo labai lyti. Tada ji nusivilko visus rūbus ir paslėpė po kraičiu. Pati pastovėjo po medžiu, kol nustojo lyti. Paskui sausais rūbais apsilvilo ir vėl grybauja. Begrybaudama susitinka velnią. Velnias klausia:

– Ar grybavai per lietu?

Ji sako:

– Grybavau.

Tada velnias vėl klausia:

– Kaip tavęs nesulijo?

Moteris ir sako:

– Žinau tokią paslaptį, kad ant manęs nelyja.

Tada velnias pradėjo prašyti tos moters pasakyti tą paslaptį. Moteris sutiko pasakyti tik tada, kai jis pasakys savo velniškas galybes. Velnias papasakojo viską, ką tik žinojo.

Tada moteris sužinojo, kaip reikia žmones apkerėti ir kaip vėl išgydyti.

Moteris sako:

– Kai eisi į mišką, vis turėk naują kraitį. Kai pradės lyti, apdengsi rūbus ir nesulis.

Tada velnias nusispjovė ir nulėkdamas surėkė:

– Eik tu su savo žiniom!

O moteris nuo to laiko ir tapo ragana.

IŠPERĖTAS AITVARAS

Vienas devyniolikos metų bernas niekur, būdavo, neina. Mama vieną kartą užsispyrusi pradėjo varyti jį į pirtį praustis.

– Kas tau yra, kad tu niekur neini?

Ir užsipuolusi išvarė jį į pirtį.

Pamatė, kad jis kažką išsiėmė iš pažasties, suvyniojo, suvyniojo, paskui papūtė ir išėjo. Mama neiškentė ir pažiūrėjo, kas ten, ir pamatė – kiaušinis jau prasikalęs, galva kyšo.

Kai bernas parėjo iš pirties, mama tuoj pradėjo bartis:

– Kokį tu čia velnią peri?

O jis sako:

– Tylėk, tu nežinai, kas čia bus. Bene tu nenori būti turtinga?

Paskui, kai jis išperėjo aitvarą, tai turtas pradėjo iš visų pusių plaukte plaukti: kumelės tvartuose žvengia, galvijai sveiki. Ir liko jie turtingi.

Senovės žmonės sakydavo, kad seniau daug kas turėjo aitvarus.

Klausimai ir užduotys

1. Kokios mitinės būtybės sutinkamos Jūsų kultūros tautosakoje?
2. Ar šiandien vis dar gąsdinami maži vaikai velniais, raganomis, kitais bausiais Jūsų kultūroje?
3. Kokie velnio ir Perkūno santykiai? Gal žinote, kokie jo santykiai tautosakoje ir literatūroje su žmogumi?
4. Kaip manote, kas yra *laumė*? Ar Jūsų kultūroje yra panašių personažų?
5. Remdamiesi tik šiomis skaitytomis sakmėmis, pamėginkite aprašyti laumės išvaizdą. Vėliau kartu su mokytoju (-a) paieškokite informacijos apie šias mitines būtybes ir palyginkite savo ir tautosakos interpretacijas.
6. Kokia žodžio *aitvaras* reikšmė? Šiuolaikinėje kalboje šio žodžio pirminė reikšmė:

Kaip manote, aitvaras – gera ar pikta būtybė?

7. Tai ką gi, pasak lietuvių tautosakos, reikia daryti, kad būtum sėkmingas ir turtingas?
8. Darbas grupėmis. Velnias lietuvių tautosakoje dar vadinamas: *kipšu, kipšiuku, nelabuaju, belzebubu, velniūkščiu, ponaičiuku, vokietuku, kupriuku* ir t. t. Pasvarstykite, kodėl jam suteikiami būtent tokie vardai? Sukurkite daugiau pavadinimų velniui.

ŽMOGAUS ATsirADIMAS

Labai senais laikais, kai dar žmonių ant žemės nebuvo, gyveno vienas ponas Dievas, visų karalių karalius. Bet tada jis dirbo visus prastus darbus, kaip ir mes kad dirbame.

Kartą Dievas plovė paišinę veidą, nes krosnj bekūrendamas buvo susitepęs. Jam besiprausiant, vienas lašas vandens nukrito žemėn. Tas vandens lašas, nukritęs žemėn, pavirto žmogumi.

Taip ir atsirado pirmasis žmogus.

KAIP ATsirADO ŽEMĖ

Nebuvo nieko, tik vanduo. Tais vandenimis yrėsi mažas laivelis, kuriame sėdėjo Dievas, o velnias yrė. Pagaliau juodu nutarė pasilsėti, tiktai nėra kur. Tada ir sako Dievas velniui:

– Nerkis į dugną ir iškelk iš ten saują žemių.

Velnias murkt į gelmę. Po valandos iškilo, atgniaužė kumštį, o ten nieko – vanduo viską buvo išplovęs iš delno. Murktelejo kitą kartą – vėl nieko. Murktelejo trečią kartą. Šį kartą Dievas apžiūrėjo velnio plaštaką, pirštus. Tik po nagais buvo neišplauta truputėlis dumblo. Dievas iškrapštė velnio panages, sulipdė iš tų trupinėlių grumstelį ir, padaręs mažą salelytę, padėjo ją ant vandens. Prie jos prisiryė su laiveliu. Dievas išlipo ant salelės, atsigulė ir užmigo. O velnias miegoti negali. Kaip čia nusikračius tuo Dievu, – vis galvojo jisai. Tada jau vienas liktų viešpačiu pasaulyje. Ir nutarė Dievą prigirdyti. Nutvėręs jį miegantį, ėmė tempti prie kranto už kojų. Bet krantas vis tolyn ir tolyn slenka. Tada velnias ėmė tempti priešingon pusėn į kitą krantą. Bet ir tasai tolo ir plėtėsi. Taip velnias tąsė miegantį Dievą už kojų po salą ir pagaliau pastebėjo, kad sala jau nebe sala, o be galo be krašto didelis žemės plotas. Pagaliau nubudo Dievas ir, pamatęs velnio piktus kėslus, nugramzdino jį pragaran, o žemėn paleido gyventi žmogų.

KODĖL KURMIS AKLAS

Vieną dieną Dievas įsakė visiems žvėrimis eiti tiesti kelių. Visi žvėrys susirinko, ištisą dieną dirbo. Tik vienas kormis neatėjo. Tada Dievas nuėjo pas kormį ir klausia:

– Tai ko, kurmi, į darbą neatėjai?

– Tai kad aš blogai matau ir įsakymo perskaityti negalėjau, – pamelavo kurmis, nors tada ne blogiau už kitus žvėris matė.

Supyko Dievas ir sako:

– Kadangi tu meluoji, tai nuo šios dienos iš viso nematysi.

Nuo tada kurmis vis po žeme rausiasi ir nieko nebemato.

KODĖL ŠUO LOJA

Kartą Dievas, kurdamas gyvulius, suteikė jiems balsą. Tik vienas šuo liko be balso ir nuėjo pas Dievą skųstis, kodėl visi gyvuliai turi balsą, o jis neturi. Dievas jam tarė:

– Tu visados turėsi loti, bet tik tada, kai išgirsi, kad kas kitas balsą pakelia.

Dabar šuo, kai tiktai išgirsta, kad kas nors sukruta ar žmogus kokį balsą pakelia, tuojau ir pradeda loti.

SAULĖ, MĖNULIS IR ŽEMĖ

Gyveno danguje Saulė ir Mėnulis. Jie turėjo dukrelę Žemę, kurią labai mylėjo. Kartą jie susipyko. Tada Saulė nutarė, kad ji viena saugos Žemę. Bet Mėnulis nesutiko ir padavė ją į teismą. Teisėjas Perkūnas bylą išsprendė šitaip: Saulė, kaip motina, Žemelę saugos dieną, o Mėnulis tėvelis naktį; jam dar padės jo seselės Žvaigždės. Nuo to laiko saulė šviečia tik dieną, o mėnulis ir žvaigždės – tik naktį.

VĖJAS, LIETUS IR SAULĖ

Gyveno du seniai ir turėjo daug žemės. Kartą jie susipyko dėl ežios*, skiriančios jų daržus. Ir pradėjo bartis. Vienas senis bardamasis pūtė vėją, o antrasis šnypštė vandenį. Supyko saulė ant šių senių už tokį jų barnį ir nustojo šviesti.

Ir dabar visada, kada tik šie seniai pradeda bartis, saulė pasislepia už debesų, o tada pučia vėjas ir lyja lietus.

ŽMOGAUS LIGOS

Viską sukūręs, Dievas pamanė sau: „Reikia žmogų nulipdyti iš gryno molio.“ Kai jau nulipdė, tiktai laukė, kol sustings ir sudžius molis. Tai dabar, kur buvęs, kur nebuvęs, Liucius atėjo. Atėjęs visą nulipdyto žmogaus molį subadė, pirštu susmaigė. Ir pats pasitraukė. O Dievas, radęs, kad taip padaryta, pasikvietė jį ir klausia:

– Ką tu čia dabar padarei?

Velnius atsako:

– Vai, Dieve, aš gerai padariau, nes kad jis, žmogus, sveikas gyvens pasaulyje, tai tave visiškai užmirš.

O Dievas sako:

– Kaip tai gali būti?

– Taip yra: kiek čia yra mano subadymų, tai jis turės tiek ligų, sopulių, vargų ir bėdų. O per savo kentėjimus prisimins tave.

Dievas liepė Liuciui užlipdyti subadymus ir užteplioti, kad būtų dailu kaip buvo. Bet tas Liucius lygindamas tik paviršių užtepliojo, o visą nešvarumą, skyles iš viršaus į vidų suglostė.

Taip ir šiandien yra: vidury kūno nešvarumų šiek tiek užlyginta, bet ligų daugiausia yra kūno viduriuose, kur subadytos vietos buvo.

SAULĖ, VĖJAS IR ŽIEMA

Ėjo sykį vienas žmogus pro kryžių. Žiūri – po juo sėdi trys vyrai: vienas buvo labai raudonas, antras – labai baltas, o trečias – nei šioks, nei toks, storalūpis. Pamatęs juos, žmogus išsigando, pakėlė kepurę prieš kryžių ir greitai nuėjo. Atsisukęs žiūri, kad jį vejasi tie trys žmonės. Prisiviję klausia:

– Prieš kurį tu nusiėmei kepurę?

Žmogus labai bijojo ten buvusio storalūpio, todėl sako:

– Prieš tą storalūpį.

Raudonasis jam sako:

– Žinok, žmogau, kai ateis vasara, aš tave sudeginsiu – aš esu saulė!

Storalūpis atsako:

– Nebijok, žmogau, aš esu vėjas: papūsiu šaltu vėju – ir tu nebijosi to karščio.

Tada jam sako tas baltasis žmogus:

– Ir aš tau atkeršysiu. Aš esu žiema, aš tave sušaldysiu!

– Nebijok, – sako jam tas storalūpis, – aš pradėsiu pūsti šiltu vėju – tai ir sniegas pradės tirpti. Džiaukis, žmogau, kad pataikei kepurę nusiimti, – dar pasakė ir nuėjo vėl sau.

O žmogus smagus nuėjo savo keliu.

ŽMOGAUS METAI

Vieną kartą Dievas sukūrė žmogų ir gyvulius. Paskirstęs amžių po keturiasdešimt metų – žmogui, šuniui, beždžionei.

Dievas pasikvietė arklį ir klausia:

– Daviau tau keturiasdešimt metų amžiaus. Ar bus gerai?

Arkllys pagalvojęs atsakė:

– Tiek daug metų nenoriu. Ir taip įkyrės būti plakamam. Užteks man dvidešimt metų.

Dievas jam paskyrė dvidešimt metų. Dvidešimt metų jam liko.

Paskui pasikvietė šunį ir klausia:

– Duodu tau keturiasdešimt metų. Ar bus gerai?

Šuo pagalvojęs atsakė:

– Tiek daug metų nenoriu. Įkyrės man šaltį, alkį kęsti, žmonėms vergauti. Užteks man ir dvidešimt metų.

Dvidešimt metų ir vėl liko. Dievas jau turi keturiasdešimt likusių metų.

Dievas pasikvietė beždžionę ir klausia:

– Skiriu tau keturiasdešimt metų. Ar būsi patenkinta?

Ji pagalvojusi atsakė:

– Tiek daug metų ant žemės gyventi nenoriu. Užteks man ir perpus – dvidešimt metų.

Dievui jau liko šešiasdešimt metų. Jis pasikvietė žmogų ir klausia:

– Skiriu tau keturiasdešimt metų. Ar būsi patenkintas?

Žmogus atsakė:

– Būsiu.

Dievas jo klausia:

– Gal nori dar dvidešimt metų?

– Pridėk.

Dievas jam pridėjo likusius arklio metus. Žmogus dar labiau patenkintas. Dievas, pastebėjęs, kad žmogus nori turėti kuo daugiau metų, ir sako:

– Imk dar dvidešimt metų.

Žmogus sutiko su džiaugsmu ir tuos paimiti. Dievas atidavė jam likusius šuns metus.

– Gal dar nori dvidešimt metų?

– Pridėk ir tuos.

Dievas jam pridėjo likusius beždžionės metus.

Taigi žmogus per amžių gyvena visokius metus. Lig keturiasdešimties metų gyvena kaip žmogus: dirba, pasilinksmina, pasivažinėja, linksmi pagyvena su žmonėmis. Pabaigęs keturiasdešimt gyvenimo metų, toliau gyvena arklio metus. Neberūpi jam jokie pasilinksminimai. Tik dirba ir dirba. Ir taip dirba iki šešiasdešimties metų, kol jėgų turi. Nuo šešiasdešimties metų žmogui baigiasi jėgos. Tada jis pradeda gyventi šuns amžių. Dirbti nebegali, o atsisėdęs loja ir loja tartum šuo, tuo vesdamas jaunesnius iš kantrybės. Ir taip amžių pragyvena iki aštuoniasdešimties metų. Kai jau baigia aštuoniasdešimt metų, gyvena kaip beždžionė. Nebemoka su žmogumi kalbėtis, kur eiti, kur dėtis.

Ir taip žmogus baigia savo gyvenimą.

Klausimai ir užduotys

1. Sakmė – pasakojamosios tautosakos mažos apimties fantastinis kūrinys, kuriame aiškinama pasaulio ir gamtos reiškinių kilmė, vaizduojamas žmogaus susidūrimas su mitinėmis būtybėmis. Kaip manote, kokia sakmių funkcija buvo anksčiau ir kokia dabar?
2. Kokias mitines būtybes arba personifikuotus personažus randate perskaitytose sakmėse? Išvardykite.
3. Kokius objektus ar reiškinius aiškina sakmės Jūsų kultūroje?
4. Skaitytose sakmėse suraskite tiesioginę kalbą.
5. Darbas grupėmis:
  - a) įminkite mįsles:
    - Už velnių piktesnis, už žirnių mažesnis.*
    - Dega visą dieną, bet nesudega.*
    - Vidur prūdo – kraštas plūdo.*
    - Vienas piemuio tūkstančiui piemenų šypsosi.*
  - b) sukurkite savo sakmę, aiškinančią kokį nors gamtos reiškinį, pvz.: liety, debesis, metų laiką ir pan.
6. Sudarę planą, papasakokite sakmę.

PADAVIMAI

APIE VILNIAUS ĮKŪRIMĄ

Didysis kunigaikštis Gediminas išjojo už keturių mylių nuo Trakų medžio. Ir rado prie Vilnios upės gražų kalną, ant kurio sutiko didžiulį žvėrį – taurą. Ir nukovė jį ant to kalno, kurį dabar Tauro kalnu vadina. Kadangi jau buvo labai vėlu į Trakus joti, jis sustojo Šventaragio slėnyje, kur mirusiųjų lietuvių kunigaikščių kūnus degindavo, ir nakvojo ten. Miegodamas jis sapnavo, kad ant kalno, kurį Kreivuoju vadindavo, stovi didžiulis geležinis vilkas, o jame tarytum šimtas vilkų staugia. Kunigaikštis pabudo iš miego ir sako savo žyniui, vardu Lizdeika (jis rastas erelio lizde ir buvo kunigaikščio Gedimino vyriausiasis žynys, pagonių kunigas):

– Sapnavau, girdi, stebuklingą sapną!

Ir apsakė jam viską, ką matė sapne. Lizdeika sako:

– Šviesiausiasis kunigaikšti, geležinis vilkas reiškia, kad čia bus sostinės miestas. O kad jo viduje staugia – tai jo garbė sklis po visą pasaulį.

Didysis kunigaikštis Gediminas rytą nebeišjojo, bet išsiuntė ieškoti žmonių. Jis įkūrė vieną pilį, žemutinę, Šventaragyje, o kitą – ant Kreivojo kalno. Ir pavadino tą miestą Vilniumi. Pastatęs miestą, perkėlė savo sostinę iš Trakų į Vilnių.

Klausimai ir užduotys

1. Kur išjojo kunigaikštis Gediminas? Ką jis išvydo?
2. Ar kūrinio tekstas rimuotas? Iš ko sprendžiate?
3. Kaip kūrinyje apibūdinama aplinka, gamta?
4. Su kuo medžioja kunigaikštis?
5. Ką medžioja kunigaikštis?
6. Ką sapnuoja Gediminas?
7. Kuo baigiasi legenda?
8. Gal galite papasakoti savo gimtojo miesto legendą?
9. Darbas grupėmis:
  - a) jei gyvenate ne Vilniuje, virtualiai *pasivaikščiokite* kartu su mokytoju (-a) ar savarankiškai po šį miestą (pvz., naudodami *Google Maps* programėlę). Grupėse aptarkite, kas Jums labiausiai asocijuojasi su Vilniumi, ir nupieškite atsakymą.
  - b) gyvenantiems Vilniuje: nupieškite ar papasakokite apie Vilniaus mikro-rajoną, kuriame gyvenate, kuo jis Jums patinka / nepatinka?

ČIČINSKO KALNAS

Kur dabar Čičinsko kalnas, seniau buvo bala Vešeta. Ta bala priklausė dideliam ponui Čičinskui. Jis buvo nedoras, savo žmonės labai kankindavo. Kartą Čičinskas užsigeidė pastatyti rūmus toje baloje ir liepė savo baudžiauninkams rieškutėmis* sunešti žemių kalną. Žmonės sunešė didelį kalną, ant kurio Čičinskas pasistatė didelius gražius rūmus.

Siekdamas praskaidrinti savo dienas tas ponas Čičinskas liepdavo žmogui įlipti į medį ir kukuoti, kol jis į jį šaudydavo. Be to, turėjo daugybę šunų. Būdamas, paima iš maitinančios moteriškės kūdikį, užkiša už suolo, sutreškia, o šuniuką liepia žindyti. Čičinskas raitas įjodavo į bažnyčią ir nuo žvakės prie altoriaus užsidegdavo papirosą. Vieną šv. Kalėdų rytą Čičinskas jojo į bažnyčią. Prieš išjodamas susibarė su pačia ir tarė jai:

– Kad tu nueitum skradžiai žemę!

Pati jam atsakė:

– O kad tave perkūnas šiandien nutrenktų!

Kai jis jojo į bažnyčią, perkūnas jį pykšt ir užmušė. Dvaras ėmė skęsti ir skendo septynerius metus. Visus tuos septynerius metus žmonės girdėdavo gaidžius giedant, jaučius baubiant. Toje vietoje, kur buvo rūmai, dabar yra dvi kūdros.

Kai Čičinską perkūnas užmušė, jį norėjo palaidoti, bet žemė nelaikė, vis išmesdavo ant viršaus. Tik po daugelio metų tą nedorą poną užkasė.

ŠATRIJOS KALNAS

Liaudis pasakoja, kad nuo Šatrijos kalno viršūnės atsiskleidžia toks platus regimasis plotas, jog dvylika bažnyčių (poetiškas lietuvių posakis) esą galima pamatyti. Aš betgi, kad ir turėdamas gerą žiūroną, mačiau vos keletą ir tai tik artimiausiųjų. Liaudies padavimuose šis kalnas turi itin svarbią reikšmę. Čia, sako, esanti palaidota Jauterytė, milžino Alcio žmona; čia kadaise švento Jono naktį iš viso krašto sulėkdavusios raganos į puotą. Mano senas vežėjas, kuklus ir naiviai viskuo tikintis, dar neprivažiavus Šatrijos kalno, papasakojo man atsitikimą, kaip vienas drąsus vaikinys, užsigeidęs sužinoti, kas ant to kalno dedasi, nuėjo švento Jono naktį į raganų puotą. Rado ten prisirinkus daugybę moterų ir vyrų, apsirengusių vokiškais rūbais, su skrybėlėmis, iš kurių kyšojo dideli ragai. Grojo nuostabiai graži muzika, visokiausi gėrimai upeliais tekėjo, o visi susirinkusieji šoko iki kol nukrisdavo. Vaikinas buvo labai gerai priimtas: jį pasodino į deimantinį sostą, vaišino geriausiais vynais iš aukso taurių, davė

jam kelias saujas pinigų, kuriuos jis tuoj susidėjo į kišenes, ir primygtinai prašė gerti ir būti linksmam. Ta puota truko turbūt keletą valandų. Tik šit gaidys užgiedojo, ir viskas išnyko. Vaikinas liko ant kalno vienas, o kai geriau įsižiūrėjo, pamatė, kad deimantinis sostas, į kurį vokiečių buvo pasodintas, – tik supuvęs kelmas, anoji aukso taurė – iškirmijusi numirėlio kaukolė, kuri dabar vaipėsi geltonais dantimis, o tas, ką jis laikė brangiu nuostabaus skonio vynu, buvo... Bet jūs patys numanot, kas ten buvo. Kiša ranką į kišenę, o ten vietoj pinigų – skiedros.

PLATELIŲ EŽERO ATSIRADIMAS

Senų senovėje Platelių ežeras kartu su žuvimis ir vėžiais „perėjęs“ debesies pavidalu. Šis debesis slinko nuo Darbėnų per Salantus ir Notėnus. Slinkdamas padange, jis išmetė ant žemės daugybę žuvų, kuriomis gyventojai ilgą laiką maitinosi. Iki to laiko tas ežeras buvęs Darbėnų apylinkėje. Dabar buvusio ežero vietoje esanti vien baigianti išdžiūti pelkė.

Toje vietoje, kur dabar tyvuliuoja Platelių ežeras, per daubos vidurį tekėjusi upė. Paupyje buvusios geros pievos, derlinga žemė, o kitur – didelės ir nepraieinamos pelkės. Apie Pilę buvęs kaimas ar miestas, taip pat balos, priaugusios krūmokšnių. Kai ežeras „parėjęs“, – po vandeniui liko beveik visi gyventojai. Tie žmonės, kurie išsigelbėjo, ežero pakrantėje įkūrė naują gyvenvietę, o senąją jiems beprimindavo tik saloje buvusios bažnyčios bokštai.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip Čičinskas skriausdavo savo baudžiauninkus, ką jiems liepdavo daryti?
2. Raskite „Čičinsko kalno“ padavimo tekste esančius daiktavardžius.
3. Ar žinote, kokia šių Čičinsko žmonos ir Čičinsko paliepiamų funkcija? Paaiškin-
kite:
Kad tu nueitum skradžiai žemę!
Kad tave perkūnas šiandien nutrenktų!
4. Kaip raganos ir velniai apgavo smalsų žmogų ant „Šatrijos kalno“? Išvardykite,
kuo pavirto *deimantinis sostas, taurė vyno, auksiniai pinigai*.
5. Išrinkite visus „Šatrijos kalno“ padavime „Šatrijos kalnas“ esančius būdvar-
džius ir suskirstykite juos pagal teigiamą ir neigiamą atspalvį.
6. Darbas grupėmis:
  - a) palyginkite „Čičinsko kalno“, „Šatrijos kalno“ ir „Platelių ežero atsiradimo“
padavimus: kokių panašumų ir skirtumų juose randate?
  - b) pasvarstykite, kodėl būtent šie gamtos reiškiniai yra apipinti legendomis?

VAIŽGANTAS. VILNIAUS PILIES PASAKA

Didysis Lietuvos kunigaikštis sumanė pastatyti tokią tvirtą pilį, kad jokie priešai negalėtų jos užgrobti. Sumanyta – padaryta: toks buvo kunigaikštis. Išsirinko labai gražius Panerių kalnus ir ant aukščiausiojo ėmė vežti didžiausias tašytas uolas ir degtas plytas. Vargo buvo neišsakomai daug. Į vieną vežimą reikėjo pajungti dešimtis jungų jaučių.

Pagaliau visa medžiaga paruošta. Pamatai padėti, raudonomis žiotimis juosiasi plačiau grioviai. Prie pat jų krašto stūkso kalnai akmenų, belaukiančių tik valandos, kuomet nuriedės gilyn ir prisiims visą statomųjų mūrų sunkybę. O tarp jų vienas milžinas akmuo, turėsiantis gulti į pat kertę*.

Vilniaus pilis turėsianti būti dar niekur neregėto stiprumo, nes teks ginti visą didžiojo kunigaikščio šeimą. Ir ne tik kunigaikščių gyvybę – gins viso krašto laisvę ir šlovę.

Gražus kraštas tie Paneriai: kalnais kuprotas, upėmis gembėtas*, miškais pasišiaušęs. Jo negalėjo nepastebėti kunigaikščiai, garsūs karžygiai.

Didžiojo akmens į kertę padėti atėjo patsai kunigaikštis, būrio dvasininkų, pačių prašmatniųjų kunigų – vaidilų, žynių ir burtininkų – lydimas.

Ir tarė kunigaikštis kunigams:

– Galingųjų Lietuvos dievų tarnai, jų valios ir norų aiškintojai, kvapaus gintaro ir riebiųjų gyvulių aukotojai, pasakykite dabar, kas plačioje mano kunigaikštystėje visų labiausiai patiktų jiems, ką reikėtų atnešti, kad jie per amžius globotų tuos mūrus ir darytų juos Lietuvos priešininkams neįkandamus.

Sunkiomis, giliomis mintimis apsiniaukė seniausiųjų ir gudriausiųjų kunigų galvos. Susiraukė išmintingosios kaktos, užsimerkė akylosios akys. Giliai galvoja, iš ugnies buria, tariasi, atsimena senų senolių papročius.

Pagaliau atsako savo viešpačiui:

– Didis Lietuvos valdove! Tu pats esi dievų išrinktasis, jų tarnas. Ir pats gali žinoti jų norus. Bet jei mūsų klausi, tai žinok: Lietuvos dievams visų maloniausia auka būtų, jei rastųsi tokia lietuvė motina, kuri pirmutinį ir vienintelį savo sūnelį gera valia gyvą padėtų po šituo didžiuoju kertės akmeniu.

Nustebo Lietuvos valdovas. Nustebo ir visi jo dvariškiai. Taip, tikrai. Tai būtų brangiausia auka. Tik iš kur ją gauti? Nuo pat pasaulio pradžios dar nebuvo girdėta apie tokią auką.

Vis dėlto valdovas liepia visiems burtininkams ir kitiems mažiesiems dvasininkams apeiti visą Lietuvą klausinėjant, ar neatsiras tokia tėvynės mylėtoja, taip nekencianti jos priešininkų, ir kuri sutiktų net tokią savo kraujo ir savo širdies auką dievams dovanoti.

Neilgai teko kunigams klajoti. Vokiečių Lietuvoje taip nekęsta, jog jau trečią dieną kunigai rado tokią lietuvę motiną našlę.

Atvedė ji savo vienintelį sūnų jaunikaitį, kuris buvo ne tik gražus ir motinai geras, bet dar ir išmintingas.

Nesipriešino jisai motinos ar kunigų skelbiamai dievų valiai; tiktai norėjo iširti, ar tokia yra dievų valia.

Ir paprašė kunigaikščio, kad jam leistų triskart paklausti kunigų: jei jie atsakys tinkamai, tai bus neabejotinas ženklas, jog dievų valią tikrai žino; jeigu atsakys netinkamai, bus tai ženklas, jog tik savo prasimanymus skelbia.

Kunigaikščiui sutikus, jaunikaitis paklausė kunigų:

– Kas yra visame pasaulyje už viską saldėsnis, už viską lengvesnis ir už viską kietėsnis?

Neilgai galvoję, kunigai atsakė:

– Visų saldžiausias pasaulyje – laukinių bičių korys, visų lengviausias, žinoma, – laukinio paukščio pūkelis, o visų kiečiausias – kunigaikščio kardo plienas, kuriuo jis, sudrožęs raiteliui per galvą, gali jį per pusę perkirsti lig pat balno.

– Netiesa! – drąsiai atsakė išmintingas jaunikaitis. – Aš žinau daiktų dar saldėsnų, dar lengvesnių, dar kietėsnų.

– Na jau, tik ką?

– Gi motinos pienas kūdikiui už medų saldėsnis, kūdikis ant motinos rankų už pūkelį lengvesnis, gi mano motinos širdis už plieną kietėsnė, jei neplyšta, atiduodant mane taip baisiai nukankinti.

Ir sutiko kunigaikštis su visais savo dvariškiais ir susirinkusiais žmonėmis, jog išminties vyras tiesą pasakė; jog Lietuvos dievai tokios aukos nenori. Ir liepė jaunikaitį paleisti.

Ir vėl įsakė kunigaikštis kunigams teirautis, kokios aukos Lietuvos dievai reikalauja, kad jos sostinė būtų nesugriaunama. Kas iš visų Lietuvos turtų būtų dievams visų maloniausias?

Ir vėl apsinaukė giliu rūpesčiu visų kunigų veidai. Vėl jie galvoja, buria, aukas degina, senų senolių papročius atsimena. Tris dienas, tris naktis nevalgę, nemigę, pagaliau atsakė savo viešpačiui:

– Didis Lietuvos valdove! Maloniausia Lietuvos dievams auka štai kada bus: jei pagal senovės paprotį po kertės akmeniu turėtų gultis jaunikaitis, tai aišku, kad po tuo pat akmeniu turi gultis ir mergaitė, tokia pat graži ir nieko pikto negalvojanti; mat, toks yra senų seniausias ne tik lietuvių, bet ir kaimynų paprotys, kad, norint pastatyti stiprų mūrą, reikia po juo užkasti gyvą žmogų.

Ir įsakė kunigaikštis burtininkams ir kitiems mažiesiems kunigams surasti pačią nekalčiausiąją mergaitę visoje Lietuvoje ir atvesti į Vilnių, kad taptų dievams auka už visos tėvynės laimę ir laisvę.

Neilgai teko kunigams klajoti. Lietuvoje mergaitės beveik visos buvo gražios ir nekaltos. Bet ta, kurią atvedė, gražumu buvo lygi Lietuvos laukų žiedui; jos akelės žydrumu buvo lygios Trakų ežero gelmėms. Ir, matėsi, pikto nieko negalvojanti.

Baltais sužadėtinės rūbeliais, žaliu rūtų vainikėliu ant galvelės, laukinių žiedų glėbiu mažutėse rankytėse, šypsodamasi ir vien tik savo apdaru ir gėlytėmis džiaugdamosi, ji ramiai sau atsistojo griovio gilumoje, kur turėjo nuriedėti anoji didžioji kertės uola, lyg visai nenuvokdama, jog jai kas gali atsitikti.

Visų širdis į save palenkė. Visi sudrebėjo ją užjausdami. Bet ką padarysi, jei tai tokia pačių Lietuvos dievų valia.

Kapų tyloje, visi akis žemyn nuleidę, labai skubėdami, šimtu rankų apsvijio uolą ir stūmė ją į griovį, kad tik greičiau nutiktų tai, kas neišvengiama. Ir visi apmirė ir nustėro.

Kunigaikštis neištverė, šoko prie krašto, žvilgterėjo žemyn ir, visas veidu nušvitęs, linksmi sušuko:

– Visų maloniausią auką Lietuvos dievai patys sau išsirinko!

Griovyje, šalia uolos, stovėjo gyva lietuvaitė. Kaip ir pirma, švietė nekaltu nerūpestingumu. Tik akelėse spindėjo du deimantai – dvi ašarėlės, kad akmuo krisdamas išmušė iš jos rankų visus kvepiančius žiedelius ir ant jų atsigulė.

Klausimai ir užduotys

1. Kokį klausimą kunigaikštis uždavė savo žyniams ir ką žyniai jam atsakė?
2. Kaip aprašomi tvirtovei aukojami žmonės: vaikinai ir merginos? Suraskite šias vietas tekste ir palyginkite.
3. Apibendrinkite, apie ką trys kunigaikščio žyniams užduotos mįslės?
4. Palyginkite Vaižganto pasaką apie Vilniaus pilį ir padavimą apie Vilniaus įkūrimą: kokių panašumų ir skirtumų randate?
5. Kas yra *pamatai*, *perkasai*, *mūrai*, *kertė*?
6. Papasakokite, kaip statomi namai: koks statybų procesas, kokios priemonės ir medžiagos naudojamos?
7. Papasakokite, kokiame būste Jūs patys gyvenate (name ar bute). Kas Jums labiau patinka ar patiktų – gyventi individualiame name ar daugiabutyje?
8. Nupieškite namą ar butą ir parašykite šalia jo *dalių* pavadinimus.

LIETUVIŲ PASAKOS

EGLĖ ŽALČIŲ KARALIENĖ

Kažin kada labai seniai, neatmenamais laikais, buvo tėvas ir motina. Juodu turėjo dvylika sūnų ir tris dukteris, kurių jauniausioji buvo vardu Eglė.

Vieną vasaros vakarą visos trys seserys išėjo į marias maudytis. Prisipūškinusios ir išsiprausios išlipo į krantą apsirengti. Ogi jauniausioji žiūri – jos marškinių rankovėje žaltys įsirangęs! Krūptelėjo mergaitė ir pasitraukė į šalį, o vyriausioji, pagriebusi pagaikštį*, šoko varyti žalčio. Tuo tarpu žaltys prašneko į Eglę žmogaus kalba:

– Duok, Eglute, žodj, jog tekėsi už manęs, tai pats geruoju išlįsiu.

Eglė pradėjo verkti: kaip ji galinti tekėti už žalčio!

– Atiduok, – sako, – mano marškinius ir keliauk sau, iš kur atvykęs!

Bet žaltys nenusileidžia.

– Duok, – sako, – žodj, jog tekėsi už manęs, tai išlįsiu.

Ką darys mergaitė? Ir geruoju žalčio prašė, ir seserų pagalbos šaukėsi, o galų gale, nieko nepadarius, turėjo duoti žodj: ėmė ir pasižadėjo tekėti už žalčio. Tada žaltys išlindo iš marškinių ir prapuolė mariose. O Eglė parėjo su seserimis namo.

Namie jos papasakojo tėvams visą atsitikimą pamaryje, ir tėvai labai susirūpino, nes nežinojo, kas gali daugiau atsitikti.

Po trijų dienų žiūri – visas pulkas žalčių atšliaužia į kiemą. Persigando visi ir tik dairosi. O žalčiai – vieni ant vartų užsikarstė, kiti ant statinių ir medžių šakų apsvyniojo. Piršliai nuėjo tiesiai į vidų pasikalbėti su tėvais ir nuotaka.

Bet Eglės tėvai ir seserys, kai pamatė tokią daugybę žalčių ir suprato, kas čia yra, nusiuntė Eglę į svirną* ir liepė nesirodyti – sakė, jog be jos nusikratysią nelauktų svečių.

Eglė nubėgo į svirną, pasiėmė varpstę ir ėmė verpti linus. Verpia, skubina, širdį ramina, bet vis tiek baugu ir graudu jai, ašaros iš akių lyte lyja...

Tuo tarpu piršliai troboje tariasi. Tėvai jokių būdu nesutinka leisti už žalčio dukters. O tie sako:

– Turite leisti: jau pažadėta.

Pagaliau matydami, kad piršlių neperkalbės, tėvai liepė atnešti baltą bandį ir padavė piršliams.

– Tekite* jau, – sako, – ką dabar darysi, imkite mūsų dukrelę.

Piršliai paėmė balandį ir iškeliavo. Bet pakeliui gegužė jiems kukuoja:

– Kukū! Kukū! Prigavo jus:

Čia ne martelė – balta balandėlė.

Kukū! Kukū! Prigavo jus!

Ir iškukavo, kur nuotaka.

Žalčiai sugrįžo atgal, paleido balandį ir reikalauja marčios:

– Čia ne mūsų martelė,

Čia balta balandėlė.

Mūsų martelė aukštam svirnely

Linelius verpia ir graudžiai verkia.

Dabar tėvai liepė atnešti jiems baltą antį. Tą pasiėmę žalčiai vėl iškeliavo. Bet kai važiovo per girią, gegužė jiems pakukavo:

– Kukū! Kukū! Prigavo jus:

Čia ne martelė – balta antelė.

Kukū! Kukū! Prigavo jus!

Žalčiai vėl sugrįžo, išmetė antį ir pareikalavo marčios:

– Čia ne mūsų martelė,

Čia baltoji antelė.

Mūsų martelė aukštam svirnely

Linelius verpia ir graudžiai verkia.

Dabar tėvai davė jiems baltą žąsį. Bet gegužė pakeliui ir šį kartą visą teisybę iškukavo. Žalčiai sugrįžo, išmetė žąsį ir rūščiai pareikalavo atiduoti jiems tikrąją nuotaką.

Tada tėvai pamatė, kad niekaip neišsaugos dukters, ėmė ir išleido už žalčio visų jauniausiąją, visų gražiausiąją ir mylimiausiąją savo dukrelę...

Žalčiai, gavę marčią, tuojau iššliaužė iš kiemo ir daugiau nebegrįžo. Namiškieai apverkė, apraudojo savo Eglę tardami, jog tiesiai į prapultį ją išleido. Eglė taip pat verkdamas ir skaudančia širdimi išėjo.

Netrukus ji su tuo visu žalčių knibždynu nuvyko į pamarį ir su baime žiūri į vandenį. Ogi staiga susiūbavo subangavo marios, ir iš gelmės pasirodė – ne baisus žaltys, bet gražus jaunikaitis, vandenų karalaitis. Išėjęs iš marių pasisveikino su Egle ir pasisakė, kad esąs tas pats žaltys, kuris jai besimaudant buvo įlindęs į jos marškinių rankovę.

Tuoju, žalčiui davus ženklą, prasiskyrė marių vanduo, ir jie visi nusileido į dugną, po mariomis, kur buvo gintarais ir visokiomis brangenybėmis išpuošti žalčio rūmai. Čia jie iškėlė puikias vestuves ir tris savaites valgė, gėrė, linksminosi...

Eglė nurimo. Jai net smagu ir linksma buvo gyventi žalčio rūmuose, kur turėjo didžiausią laisvę laisvužę ir visokių gėrybių. Ir visai užmiršo ji apie savo tėviškę...

Praėjo devyneri metai. Eglė jau susilaukė trijų sūnų, kurių vyriausiasis buvo vardu Ažuolas, antrasis – Uosis, trečiasis – Beržas, ir vienos dukrelės, kuri vadinosi Drebulė. Ši buvo jauniausia.

Vieną sykį vyriausiasis sūnus bežaisdamas paklausė Eglės:

– Mamyte, kur gyvena tavo tėvai? Kodėl mes ten nenuėinam?

Tada ji atsiminė savo tėvus, brolius, seseris ir visą savo giminę: kažin kaip jie ten gyvena, ar gyvi, o gal jau kurie ir mirę?..

Ir įsigėdė ji į tėviškę: tiek metų ten nebuvo, savųjų nemačiusi, labai jų išsiilgusi. Prašosi vyro, kad leistų. Bet tas geruoju nesutinka.

– Galėsi eiti, – sako jis. – Bet pirmiau reikia štai suverpti kuodelį šilkų.

Ir padavė jai varpstę su šilkais.

Žaltienė tuoju įkibo į šilkus ir kelias dienas iš eilės verpė. Verpė, verpė, o šilkų kuodelis vis toks ir toks, nė kiek nemažėja. Mato, kad čia kas nors negerai: kuodas tikriausiai užkerėtas, nė nenorėk jo suverpti.

Nieko negalėdama padaryti, eina pas vieną žiniuonę ir prašo:

– Močiute širdele, pasakyk pamokyk, kaip man šilkų kuodelį suverpti. Aš viena nieko nepadarau.

Senė išklusė Eglės ir pasakė:

– Pasikurk krosnį duonai kepti ir įmesk tą kuodą į ugnį. Kitaip niekada nepabaigsi jo verpti.

Eglė taip ir padarė: pasikūrė krosnį ir įmetė kuodelį. O kai sudegė šilkai, pamatė kaip kultuvę* pamatinę besirangant ugnyje!

Dabar ji suprato, kodėl negalėjo suverpti to kuodelio: pamatinė iš savęs leido šilkus.

Taip baigusi verpimą, Eglė vėl prašo vyro, kad leistų pas tėvus paviešėti bent kelias dienas. Žaltys ištraukė iš pasuolės geležines kurpes ir sako:

– Štai dar suavėk* šias kurpes.

Apsiaivė ji tas kurpes ir vaikščioja. Vaikščioja, vaikščioja, brūžina, brūžina kur tik prigriebdama, į plytas ir akmenis, o korpės storos ir storos, visai nedyla – mato, kad nieko nebus, visam amžiui jų užteks.

Eina vėl pas tą žiniuonę prašyti patarimo. O žiniuonė sako:

– Nusinešk tas kurpes pas kalvį ir paprašyk pagruzdinti žaizdre*.

Eglė taip ir padarė. Kurpės gerai pagruzdo, ir ji per tris dienas jas sudėvėjo.

Dabar vėl prašosi vyro, kad leistų ją tėvų aplankyti. Vyras sako:

– Gerai, galėsi eiti. Bet kaip tu eisi tuščiomis rankomis? Išsikepk pyrago brolių ir giminių vaikams.

O pats jau anksčiau liepė paslėpti visus indus, visus rykus*, kad ji negalėtų išsikepti pyrago. Eglė, žinoma, graibosi šen, graibosi ten – nėra kaip parsinešti vandens be kibiro ir įsimaišyti ragaišio be rykų.

Ir vėl eina pas tą žiniuonę. O žiniuonė sako:

– Paimk raugo, likusio nuo duonos maišymo, išglaiстыk juo rėtį, pasisemk tuo rėčiu vandens ir įsimaišyk jame ragaišį.

Žaltienė taip ir padarė. Išsikepė ragaišio ir pasirengė į kelionę.

Dabar jau žaltys turėjo leisti. Eglė atsisveikino su vyru ir namiškiais, pasimėmė vaikus ir keliauja.

Žaltys išėjo palydėti. Išvedęs juos į marių krantą ir įsakęs viešėti tėviškėje tik tai devynias dienas, tarė žmonai:

– Kai grįši, tai eik viena su vaikais, be palydovų. O kai ateisi prie marių, tai šauk mane dainuodama:

Žilvine, Žilvinėli!

Jei tu gyvas, pieno puta,

Jei negyvas, kraujo puta!

– Ir jeigu, – sako, – pamatysi ant marių atplaukiant pieno putą, tai žinok, kad aš dar gyvas, o jei kraujo putą, tai manęs jau nebėra gyvo. O jūs, vaikai, žiūrėkit, neprasitarkite niekam, kaip mane šaukti.

Taip pasakęs, dar kartą atsisveikino su vaikais ir žmona ir linkėjo jiems, paviešėjus pas tėvus, laimingai sugrįžti atgal.

Kai Eglė su vaikais atvyko į tėviškę, radosi ten neapsakoma linksmybė. Visi jos artimi ir tolimi kaimynai ir giminės susirinko jos pasveikinti ir pažiūrėti ir vienas kito klausinėjo, kaip ji ten gyvena su žalčiais, ar gražu, ar linksmas esą pas juos. Ir negalėjo jie atsigėrėti ir atsistebėti jos pasakojimais. Visi ją vaišino, meilias kalbas kalbėjo – ji nė nepajuto, kaip prašoko tos devynios dienos.

Per tą viešėjimo laiką jos broliai, tėvai ir seserys galvojo, kaip ją namie sulaukyti, nenorėjo daugiau jos į žalčio karalystę išleisti. Tokia tolybė ir gilybė: nei nueiti, nei pasiekti, nei žodelio pasakyti...

Ir sutarė broliai iškvosti* iš vaikų, kaip jų motina, sugrįžusi prie marių, šauks savo vyrą, o paskui patiems nueiti į pamarį, pasišaukti žaltį ir padaryti jam galą...

Vieną naktį Eglės broliai išjojo į girią arklių ganyti, išsivedė su savimi ir vyriausiąjį jos sūnų Ažuolą. Paleidę arklius, suėjo į tankumyną, susikūrė aikštelėje ugnį ir ėmė šnekučiuotis, o paskui kalbinti vaiką ir visaip jį klausinėti, kuo vardu jo tėvas ir kaip motina jį šauksianti, kai grįšianti namo. Vaikas atsakė, kad nežinąs. Tada jie pradėjo jam grasinti ir baisiai jį gąsdinti, o paskui ir rykštėmis nuplakė. Bet jis neišdavė tėvo šūkio.

– Nežinau, – sako, ir gana.

Kai rytą jie parėjo namo, vaiko akutės buvo užverktos. Motina paklausė:

– Vaikeli, kodėl tavo akys raudonos?

– Nesirūpink, motinėle, – atsakė vaikas, – mes sėdėjome prie ugnies, o malkos buvo sakingos, tai vėjas man ir įpūtė dūmų į akis.

Antrą ir trečią naktį išsivedė jie į girią kitus du Eglės sūnus – Uosį ir Beržą – ir taip pat vertė juos pasakyti, kuo vardu jų tėvas ir kaip motina šauksianti jį, kai grįždama namo ateisianti prie marių. Bet ir šitie Eglės vaikai nieko jiems nepasakė, nors taip pat rykščių gavo.

Ketvirtą naktį Eglės broliai išsivedė į girią jos dukrelę Drebulę. Ta iš pradžių taip pat sakėsi nežinanti, kaip motina šauksianti tėvą, bet kai dėdės prigrasino jai ir išsitraukė iš po skverną* rykštes, tai išsigandusi viską ir pasakė.

Rytui beauštant Eglės broliai parėjo namo, pasiėmė dalgius ir išėjo niekam nematant į pamarį. Ant marių kranto jauniausiasis brolis turėjo apsimes-ti Egle. Jis išdainavo žalčio šūkį, ir išplaukė pieno puta, o kai išėjo iš tos putos žaltys, jie visi dvylika supuolę ėmė ir užkapojo jį dalgiais. Paskui grįžo namo, pakabino dalgius, ir viskas.

Eglei kažin kas knykt į širdį: ar geruoju broliai taip anksti dalgiais žvangina? Tuoju ji ėmė ruošti – eisianti namo. Atsisveikino su tėvais ir visa gimine, pasiėmė vaikus ir išėjo.

Nuėjus į pamarį, sustojo, žiūri – marios ramios ramutėlės. Ir pradėjo šaukti, kaip buvo įsakyta:

*Žilvine, Žilvinėli!
Jei tu gyvas, pieno puta,
Jei negyvas, kraujo puta!*

Sutvisko sujudo marios iš pat dugno, ir Eglė pamatė – atplaukia atliūliuoja su vilnimis kraujo puta! Ir išgirdo iš marių gelmės savo vyro balsą:

*Mūsų dukrelė, mūsų mažiausia
Neištesėjo.
Tavo broleliai pieno dalgeliais mane nukirto.
Sudieu, Eglele,
Sudieu, vaikeliai, –
Daugiau nepasimatysim...*

Susigraudino Eglė, atsisuko į vaikus ir rankas graižydama balsu pravirko:
– Mano dukrele, mano jaunoji, kad tu pavirstum į drebulėlę, kad tu drebėtum dieną naktelę, kad tau išpraustų lietus burnelę, kad iššukuotų vėjas galvelę... O jūs, sūneliai, mano brangieji, tapkite nuo šiolei tvirtais medeliais: tu, pats vyriausias – tai ažuolėlis, o tu, antrasis – uosio medelis, pats jaunesnysis – baltas berželis. Aš, visų jūsų gimdytojėlė, aš, visų jūsų augintojėlė, su jumis per amžius – žalia eglėlė...

Kaip ji ištare, taip ir įvyko: visi trys Eglės sūnūs pavirto tvirtais medžiais, o Drebulė – visiems žinoma drebulė. Ažuolas, uosis, beržas ir dabar tebėra tvirčiausi mūsų medžiai, o drebulė ir šiandien mažiausio vėjelio pučiama dreba. Eglė amžinai žaliuoja, amžinai graži, savo tiesiu liemeniu ir viena vienintele viršūnėle, išbėgusia į viršų.

Klausimai ir užduotys

1. Kokių medžių pavadinimų randate pasakoje „Eglė žalčių karalienė“? Kokių dar spygliuočių ir lapuočių medžių pavadinimų lietuvių kalba žinote? Išvardykite.
2. Magiškas skaičius pasakoje „Eglė žalčių karalienė“. Atraskite, kas pasakoje daroma po tris kartus.
3. Lietuvių mitologijoje žaltys buvo laikomas gerąja namų dvasia, globėju. Pavyzdžiui, į namus, kuriuose gyvena žaltys, netrenkia žaibas, aplenkia ligos, geriau sekasi ūkyje. Papasakokite, ką žinote apie šiuos roplius: kur jie gyvena, kaip atrodo, ar esate matę tikrą žaltį, kuo jie maitinasi? Ar šis gyvūnas Jums kelia baimę?
4. Darbas grupėmis:
Pasakoje labai daug melo – meluoja kiekvienas personažas. Pasvarstykite, kas šioje pasakoje pats didžiausias melagis?

APIE DVYLIKA BROLIŲ, JUODVARNIAIS LAKSTANČIŲ

Vieno pono numirė pati ir paliko dvylika sūnų ir mažą dukrelę. Netrukus tėvas pamylėjo kitą merginą, raganą. Ta sako:

– Duktė tegul bus, bet savo sūnus visus sudegink ir, supylęs jų pelenus į popierius, atsiųsk man, tada už tavęs eisiu.

Tėvas mąstė šiaip, mąstė taip, nebežino, ką čia daryti. Ir pasisakė vienam savo tarnui. Tas jam sako:

– Ko čia, pone, taip rūpiniesi? Juk tamstos dvare yra didelių šunų. Dvylika tų sudeginsi, pelenus supilstysi į popierius, padėsi antspaudus ir nusiūsi jai – bene ji permanys? O po vestuvių – kad ir ras, nebe ką jiems padarys.

Ponas taip ir padarė: sudegino dvylika šunų, pelenus jų supylė į popierius, prispaudė ant popierių antspaudus ir nusiuntė raganai. Ta apžiūrėjo visus popierėlius, apuostė, ir tinka – teka už jo. Po vestuvių, kai parvažiavo į dvarą, ragana uosto – šmurkš šmurkš, pagaliau sako:

– Kas čia dvokia? Kad tie visi, kas čia yra nereikalingi, juodvarniais išlėktų!

O jos posūnių būta tuokart rūsyje po vyro rūmais. Tuoj visi vienas po kito strikt ant lango ir išlėkė sau.

Toliau gyveno rūmuose tik ponas su savo ragana. Prie jų augo dukrelė, kuriai ilgai niekas nieko nesakė apie brolius: mat tas ponas buvo užgynęs* dvariškiams pasakoti, kad ji turėjo brolių, ir kad pamotė ragana taip juos išvaikė.

Vieną kartą – mergaitė buvo jau dvylikos metų – dvariškiai ėmė šnekėtis:

– Argi mirusios ponios tebuvo ta viena dukrelė?

Vienas jų atsakė:

– Ką čia bešnekėti! Buvo sūnų dvylika, bet kai ponas vedė raganą, tai ji visus juos užkeikė, ir išlėkė visi juodvarniais!

Mergelė, išgirdusi dvariškių kalbą, ėmė rengtis į kelionę savo brolių ieškoti. Pasisiūdė* dvylika marškinių, dvylika kelnių, dvylika paklodžių, dvylika užvalkčių* ir išėjo, susirišusi visus tuos daiktus ryšelyje.

Ėjo, ėjo per laukus, per miškus. Ką tik sutinka, vis klausia apie savo brolius, juodvarniais lakstančius, bet niekas nieko jai nepasako. Beeidama per didelę girią, užėjo atsiskyrėlį. Pas tą įėjusi, klausia, ar nėra kur matęs jos brolių, juodvarniais lakstančių. Atsiskyrėlis jai sako:

– Nemačiau, bet aš turiu galios ant visų debesų. Pergulėk čia pas mane, rytoj sušauksiu visus debesis, gal tie bus matę.

Ryto metą atsiskyrėlis sušaukė debesis. Kai sugulė debesis apie jo trobelę, taip tamsu pasidarė, lyg juoda naktis būtų. Išėjo atsiskyrėlis laukan ir klausia debesų:

– Ar nematėte kur dvylikos brolių, juodvarniais lakstančių?

Debesys atsakė, kad niekur nė vienas nėra matęs, ir išsiskirstė į visus kraštus. Tada atsiskyrėlis jai sako:

– Gal tavo brolių nebėra nė gyvų... Bet gal dar kur rasi... Kai eisi šiandien per girią, vakarop užeisi mano brolių, taip pat atsiskyrėlių. Jis turi galios ant visų vėjų, tai vėjų paklaus, gal tie bus kur užpūtę tavo brolius.

Ir išėjo mergaitė. Eina, eina per girią ir priėjo vakarop kitą atsiskyrėlių. Įėjo ir to pasiklausti, ar nematė, negirdėjo jos brolių, juodvarniais lakstančių. Tas sako:

– Aš nieko nežinau, bet pernakvok pas mane. Rytoj rytą sušauksiu visus vėjus, jei tie bus kur užpūtę, tai ir tau pasakys.

Ryto metą atsiskyrėlis sušaukė visus vėjus. Tie supūtė, suūžė, sušniokštė. Visus išklausinėjo, ir visi atsakė, kad nė vienas nežinąs, nė vienas niekur neužėjęs, nė vienas niekur nematęs. Tada atsiskyrėlis jai sako:

– Gal jų nebėra nė gyvų, kad nė vienas vėjas niekur nėra užpūtęs. Bet neprarask vilties. Kai eisi šiandien per girią, rasi mūsų trečiąjį brolių, kuris turi galios ant visų paukščių. Jei yra kur tavo broliai, tai gal koks paukštis bus juos užėjęs.

Mergaitė vėl išėjo. Visą dieną ėjo ir apie vakarą rado trečiąjį atsiskyrėlį. Tas jai taip pasakė:

– Pernakvok pas mane, aš rytoj sušauksiu visus paukščius. Tai jie, jei bus kur užėję, tau pasakys.

Ryto metą atsiskyrėlis sušaukė visus paukščius. Tai kad prilėkė didelių, mažų, visokių! Išėjo atsiskyrėlis ir klausinėja visų. Tie atsakė, kad nė vienas niekur nematęs, nė vienas nieko nežinąs. Atsiskyrėlis pulkų pulkus atleido, ir visi išsiskirstė.

Pagaliau, kur buvęs, kur nebuvęs, atlekia šlubas erelis. Atsiskyrėlis ant jo sušuko:

– Kodėl tu nesiskubinai, ko delsei?

Erelis atsakė:

– Man koją šaulys peršovė, labai skauda, negalėjau greitai atlėkti.

Atsiskyrėlis klausia erelio:

– Ar nesi matęs kur dvylikos brolių, juodvarniais lakstančių?

Erelis atsakė:

– Mačiau ir žinau. Jie per dienas juodvarniais lakioja, o naktį žmonėmis kalne gyvena.

Tada atsiskyrėlis davė mergelei dvylika smaigtelių ir liepė, kai lips į kalną, juos vis smaigstyti ir ant jų stotis, paskui vėl iš apačios traukti ir į viršų smeigti.

– Tiktai, – sako jis, – saugokis, kad nė vienas smaigtelis tau iš rankų neiškristų. Jei nors vienas iškris, tai ir nebegalėsi ant kalno užlipti.

O ereliui prisakė:

– Tu žiūrėk, kad ji nenukristų ir neužsimuštų!

Ir išėjo mergelė su ereliu, paplasta lekiančiu. Nuėjo prie kalno. Tas kalnas buvo toks aukštas, net už debesis aukštesnis. Ėmė mergelė savo smaigtelius į kalną smaigstyti ir lipti aukštyn. Ji smaigstė smaigstė, kaišiojo kaišiojo, gal kokį pusvarstį* nusmaigstė ir būtų užlipusi, tik vienas smaigtelis iškrito. Bežiūrėdama į krintantį smaigtelį, ėmė ir pati kristi. Erelis, tupėdamas pakalnėje, pamatė ją bekrantančią – tuoj pakilo nuo žemės, kapt su sveikąja koja jai už ryšelio, vis aukštyn, aukštyn – užnešė labai aukštai už debesų, prie didelio urvo. Tada paleido ir sako:

– Šitai tas urvas, į kurį jie vakare parlėkę sulenda. Tu čia įėjusi rasi dvylika lovų, jas apdangstyk paklodėmis, visus priegalvius apvalkstyk užvalkčiais ir kiekvienam ant lovos padėk marškinius, kelnes. Prie kiekvienos lovos rasi po staliuką, ant kurio bus padėta po kepalėlį duonos. Nuo tų kepalėlių galėsi po riekelę atsirišti ir suvalgyti. Prie durų rasi mažiausiojo brolio levelę, – po ja palindusi, galėsi pernaktoti.

Erelis, viską jai pasakęs, nulėkė sau, o ji įlindo į urvą. Tenai rado viską taip, kaip buvo išpasakojęs erelis. Mergaitė apdangstė lovas paklodėmis, apvalkstė priegalvius užvalkčiais, kiekvienam ant lovos padėjo kelnes ir marškinius, pavalgė nuo kiekvieno kepalėlio atsiriškdamą po riekelę ir, palindusi po mažojo brolio lova, atsigulė.

Atėjus vakarui tuoj ir išgirdo: juodvarniai sukranksėjo, nusileidę pavirto žmonėmis ir suėjo į vidų. Visi džiaugėsi, kad pataisytos lovos ir padėti visiems marškiniai su kelnėmis. Visi apsitaisė, eina valgyti – žiūri, kad jų duona nu-raikyta. Vyresnysis sako:

– Lovas ir mus pačius aptaisė, bet kad duonos trūksta, tai negerai. Na, bet ką padarysi!

Pernakvojo, rytą atsikėlė, išėjo, sukranksėjo ir nulėkė sau. Atsikėlė ir sesuo iš palovio, vaikščioja po vidų, laukia. Išėjo laukan – ant kalno visur miela, gražu. Vakarop vėl ėmė norėti valgyti. Eina prie staliukų – taip pat besą kepalėliai duonos. Ši po riekelę atsiriškdamą pavalgė, vėl palindo po mažojo brolio lovele ir atsigulė.

Vakare ir vėl ėmė juodvarniai kranksėti, ir suėjo į vidų visi broliai. Vyresnysis sako:

– Matai, ir vėl duona nuvalgyta. Jau kas nors negeras pas mus yra įsime-tęs. Dabar dar nieko nedarysiu, bet jei trečią dieną taip bus, tai nors visą kalną sugriausiu, bet turėsiu rasti, kas čia mums taip daro.

Mergaitė gulėdama nusigando, galvoja, kas čia bus. Nebeiškentusi ėmė savo jaunesnįjį brolių budinti ir truktelėjo jį už kojos. Tas klausia:

– Kas čia?

Ši tylomis atsakė:

– Aš, broleli, jūsų sesuo. Atėjau, suradau jus, bet kad brolis pyksta, barasi, ką aš dabar darysiu?

Brolis sako:

– Na, ką dabar darysi? Būk kaip buvusi, rytoj pamatysime.

Rytą sukilo visi broliai, jau taisosi eiti laukan, mažasis ir ėmė sakyti:

– Na, brolau, vakar žadėjai ardyti, versti kalną. Jei rastum kokį giminaitį ar seserį, ką gi tada darytum?

Vyresnysis brolis sako:

– Matau, kad tu jau žinai, kas čia yra! Na, tai pasakyk, kas.

Šis, atidengęs paklodę, sako:

– Lįsk, sesele, laukan, kaip jau bus, taip.

Tada vyresnysis brolis sako:

– Kad tu būtum iškentusi namie dar vienus metus, tai būtum mūsų sulaukusi, o dabar, sesele, reikės mums ir tau vargti vėl dvylika metų. Jei iškentėsi niekur nieko nešnekėjusi per tiek metų, tai dar pasimatysime.

Taip pasakęs, liepė sėstis jam ant nugaros, ir visi, pavirtę juodvarniais, nulėkė. Juodvarnis nunešė seserį į didelę girią, pasodino eglės viršūnėje, atsisveikino ir paliko. Mergaitė ilgai ten sėdėjo, net jos drabužiai visai suplyšo!

Vieną kartą į tą girią atėjo medžioti karalaitis su savo dvariškiais. Tuoj ėmė loti šunys, žiūrėdami į tą medį, kur ji sėdi. Apstojo šauliai ir varovai, mato – sėdi medyje žmogus. Ir šiaip kalbina, ir taip kalbina – nieko nesako. Atėjo ir pats karalaitis, kalbina, bet mergaitė kaip nieko, taip nieko neatsako. Šaukia lipti žemyn, gąsdina nušausią, bet ji vis tyli ir tyli. Tada karalaitis savo tarnui sako:

– Lipk ir iškelk iš medžio, pamatysime, kas gi ten yra.

Tas įlipo. Mergaitė rodo, tartum norėdama pasakyti esanti be drabužių. Tarnas, nulipęs žemėn, pasakė karalaičiui, kad medyje esanti jauna, graži moteriškė, tiktai be drabužių. Įkėlė mergaitei drabužius, ir ji išlipo iš medžio. Karalaičiui mergelė taip patiko, kad kitos jis niekados nebenorėjo nė matyti. Parsivedęs namo, pasisakė savo tėvams, kad norįs ją vesti. Tėvai nenorėjo leisti, kad ji nieko nekalba. Bet jis sako:

– Gal ji kokia pakūtninkė*? Kaip išsipakūtavos*, ir pradės kalbėti.

Tėvai ir leido. Tad karalaitis vedė dvylikos brolių seselę.

Po kokių metų juodu susilaukė sūnaus, bet karalaičio tuokart nebuvo namie, o prie karalienės buvo parvežta jos pamotė, ta pati ragana, kuri jos taip nekentė. Toji ragana vaikelį išmetė laukan ir, pagriebusi kur šuniuką, rodo visiems:

– Žiūrėkite, koks jos vaikas!

Tada karalaičio tėvai sako:

– Jau kad ji būtų geras žmogus, tai ir kalbėtų... Kas žino, kas ji tokia yra. Gerai mes jam sakėme, kad neimtų jos.

Parašė jos vyrui raštą, kad taip ir taip, gimęs toks ir toks, ką reikia karalieni daryti? Tada karalaitis parašė, kad nieko jai nedarytų, kol jis namo grįš: jis pats žinosias, ką daryti. Parvykęs jis nieko nebežino: jam taip graži, taip graži, taip patinka, kad jam nė į galvą neateina mintis ją nužudyti.

Ir vėl jisai gyvena su ja. Pagyvenus kokius metus, gimė jiems kitas sūnus. Karalaičio taip pat nebuvo namie, ir vėl jos pamotė ragana vaikelį išmetė laukan, pagriebė kačiuką ir rodo visiems:

– Žiūrėkite, kas dabar!

Visi stebėjosi, ir tėvai parašė sūnui laišką. Sūnus vėl atsakė, kad niekas jai nieko nedarytų be jo paties. Sugrįžęs namo, karalaitis ir vėl nieko nedaro: pati labai graži, patinka jam. Sako tėvams, kad toliau žiūrėsiąs, kas bus.

Po kiek laiko, karalaičiui nesant namie, gimsta trečias sūnus. Ta pati ragana pamotė vėl išmeta sūnų laukan ir rodo visiems šuniuką. Tėvai nekantrauja, rašo jam kuo greičiau grįžti namo ir daryti jai šioį ar tokį galą. Karalaitis parvyko namo, bet jam labai gaila žudyti savo pačią. Nebežinodamas, ką reikia daryti, jis sako:

– Žinokitės, darykite, kaip jūs norite. Aš nė pats nebežinau, kuo ji kalta, kas ji tokia yra.

Teisėjai apkaltino ją ir nuteisė kaip raganą sudeginti. Tad sukrovė didelį laužą ir uždegė, bet užėjo smarkus lietus ir užlijo ugnį. Na, ir vėl jie liepė pri-

vežti sausų medžių. O jau visai baigiasi dvylikieji metai – tiktai vienos valandos tereikia, tuoj atskris jos broliai. Kai tik ėmė iš naujo kurti ugnį ir pradėjo laužas degti, štai atlekia dvylika juodvarnių, atlekia ir leidžiasi. Tuoj nusileido pirmasis, virto žmogumi ir vedasi už rankos trejų metų sūnelį. Nusileido antrasis ir nešasi sūnelį antrų metų. Trečiasis nusileidęs nešasi mažutį, dar vystyklusose, ką tik gimusį vaikelį. Tuoj visi broliai sušuko:

– Ką jūs darote? Kodėl nekaltą mūsų seserį norite nužudyti? Meskite į ugnį pamotę raganą! Štai mūsų sesers sūneliai!

Beregint pamotę raganą užritino ant ugnies. O broliai pasisveikino su savo seseria ir karalaičiu. Ir visiems jie pasakė, kad ragana ką tik gimusius vaikučius išmetusi laukan, tad jie tuoj pasiėmę ir auginę.

Karalius iškėlė didelį pokylį. Ir aš ten buvau, ir aš daug mačiau. Ir aš ten valgiau ir gėriau, per barzdą varvėjo, burnoj neturėjau.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl 12 brolių pavirto juodvarniais?
2. Kaip manote, kodėl sesuo, keliaudama ieškoti brolių, pasiuvo jiems drabužius ir patalynės užvalkalus?
3. Kokių skaičių randate šioje pasakoje?
4. Kas galėtų būti tie atsiskyrėliai, kurie padėjo brolių ieškančiai seseriai?
5. Kas šioje pasakoje Jums atrodo teisingiausiai pasielgęs, koks personažas?
6. Ar pasaka baigiasi laimingai? Ar skriaudėjai sulaukia atpildo? Ar visada pasakos baigiasi laimingai?

PATARLĖS IR PRIEŽODŽIAI

Akj patraukti.

Akj užmesti.

Akimis ganyti.

Akys ant kaktos išsoko.

Akis draskyti.

Akis pakaušyje turėti.

Akys plačios, ausys stačios, dantys kaip vargonai.

Alkanam ir duona saldi.

Ankstyva varna dantis krapšto, vėlyva – akis.

Ant savo subinės* atsisėsti.

Ant svetimos galvos atsisėsti.

Ar neišdygo subinėje dantys?

Aukščiau bambos šokti.

Baisaus čia daikto.

Bala žino.

Be vargo nėra laimės, be ašarų – džiaugsmo.

Bėda po vieną nevaikšto.

Bus dantys, bus ir duonos.

Dantis užkalbėti.

Darbštus duoną gamina, tinginys vargą augina.

Dievas davė dantis, duos ir duonos.

Dirba kaip arklys.

Dirba kaip jautis, o valgo kaip žvirblis.

Dovanotam arkliui į dantis nežiūri.

Galvą susukti.

Gandras ant stogo, laimė po stogu.

Genys margas, pasaulis dar margesnis.

Gražiam žmogui ir snarglys tinka.

Gražus kaip nulietas.

Gražus kaip uoga.

Į akį kristi.

Į dantis gauti.

Į galvą įkalti / Į galvą dėtis.

Į galvą mintis šauna.

Į nagą susiimti.

Į nagus pakliūti.

Į ožio ragą suriesti.

Į rankas save suimti.

Į svetimas rankas atiduoti.

Ir sienos turi ausis.

Iš didelio rašto, išėjo iš krašto.

Išdegusiomis akimis lėkti.

Ką raštas užrašys, nė kirvis neiššaisys.

Ką tėvas svajoja, tą vaikas nuveikia.

Kaip galvą pametęs.

Kaip iš žemės išdygo.

Kaip karvė ant ledo.

Kaip katė maiše.

Kaip pirštu į dangų.

Lazda turi du galus.

Lyg perkūnas iš giedro dangaus.

Miglą į akis pūsti.

Ne šventieji puodus lipdo.

Ne tas gegutės balsu kukuoja, kam dantį sopa*, bet tas, kam širdį gelia.

Nekalba: nei *mū*, nei *be*.

Nešvarius baltinius skalbti.

Pabučiuoti duris.

Per dantį traukti.

Po kažkieno padu būti.

Sąskaitas suvesti.

Saulė žeme ritinėjasi.

Sėdi kaip pabučiuotas (-a).

Septynmyliais batais keliauti.

Tamsu, nors į akį durk.

Tiesus kaip styga.

Tinginys atvirkščiu šaukštu valgo.

Verkia duonelė, tinginio valgoma.

Žemė iš po kojų slysta.

Žemė su dangumi maišosi.

Žodžių ir dainos neišmesi.

Klausimai ir užduotys

1. Patarlė – tai trumpas posakis, kuriuo reiškiamas liaudies išmintis. Gal galite vieną kitą savo liaudies patarlę išversti į lietuvių kalbą ar trumpai papasakoti jos / jų turinį? Ar pastebite, kad vartojate jas savo kalboje?
2. Kartu su mokytoju (-a) aptarkite kiekvieno posakio reikšmę ir kada jie vartojami.
3. Suraskite teisingą patarlės pabaigą:

Patarlės pradžia

Mažiau kalbėk,
 Davė Dievas dantis,
 Duoda – imk,
 Du zuikius vydamas,
 Nuo vilko bėgo,
 Viena galva gerai,
 Pro vieną ausį įėjo,
 Nekask kitam duobės,
 Neperšokęs griovio,
 Nesidžiauk radęs,
 Moki žodį,
 Maži vaikai – maži vargai,
 Ne viskas auksas,
 Neatidėliok rytdienai,
 Kaip pasiklosi,
 Mokslo šaknys karčios,
 Kur du pešasi,
 Jei skaitai, rašai –

Patarlės pabaiga

kas auksu žiba.
 o pro kitą išėjo.
 o dvi – dar geriau.
 duos ir duonos.
 dideli vaikai – dideli vargai.
 nesakyk „op“.
 o vaisiai saldūs.
 daugiau klausyk.
 ten trečias laimi.
 ką gali padaryti šiandien.
 ant meškos užpuolė.
 neverk pametęs.
 žinai kelią.
 nes pats įkrisi.
 taip miegosi.
 duonos neprašai.
 nei vieno nepagausi.
 muša – bėk.

4. Kokius žvėris randate šiose patarlėse? Kaip manote, kodėl pasirinkti būtent tokie žvėrys?
5. Kaip manote, kokia patarlių funkcija? Kodėl jos vis dar vartojamos šiuolaikinėje kalboje? Gal jos nebereikalingos?
6. Kuri iš aptartų lietuvių liaudies patarlių jums patiko labiausiai? Kodėl?

MĮSLĖS

Ant kojytės kepurytė.

Apskritas, pailgas, visiems reikalingas.

Atbėgo du štuku* buku ir pagriebė dvi štiki biki.

Ateina bobelė su devyniomis skarelėmis, kas ją paliečia, tas gailiai verkia.

Be kojų, be rankų vartus atkelia.

Be rankų, be kojų, o gražiai piešia.

Dieną naktį eina, niekada nesustoja.

Du kartus gimsta, vieną kartą miršta.

Dvi sesutės per kalnelį nesueina.

Gardus, saldus, lėkštėn nepadedamas.

Miške gimęs, miške augęs, upėn puolęs, žmones kiloja.

Ne karalius, o karūną nešioja.

Nei gimsta, nei auga, nei miršta, o yra.

Neturi sparnų – padangėmis skrajoja, neturi kojų – po žemę slankioja.

Nevalgo, negeria, o gyvas.

Pats nieko nevalgo, o žmogų maitina.

Peiliais pjausto, o kraujo nė lašo.

Penki vyrai rąstą neša.

Ruda rudeklė, darbšti pereklė, takus numynė, kalnus supylė.

Rudenį gimęs, žiemą miegojęs, vasarą augęs ir miręs.

Su saule gimiau, su saule miriau; saulė kilo – aš mažėjau, saulė sviro – aš didėjau.

Užduotis

Įminkite mįsles (teisingus atsakymus rasite lentelėje po mįslėmis):

Duona, grybas, rugys, šešėlis, laikrodys, šaukštas rankoje, akmuo, lietus, akys, lieptas, miegas, gaidys, svogūnas, lieptas, upė, kiaušinis, vėjas, šaltis, pinigas, vilkai ir ožkos, skruzdė.

DAINUOJAMASIS FOLKLORAS

SUTARTINĖS

Tai ypatingos ir seniausios lietuvių liaudies daugiabalsės polifoninės dainos. Vienu metu jas atlieka 2, 3 ar 4 dainininkės ar jų grupės, kartu skamba ne tik skirtingos melodijos, bet ir tekstai.

Svarbiausias jų bruožas – sinkopinis ritmas, sekundiniai sąskambiai, siauras melodijos diapazonas. Tekstuose – mažai žodžių, bet daug garsažodinių priedainių: *lylia lyliute, ratil ratilėlis, dauno lylio čiūto, trap trapu lingo, trepu treputėla, jatuta jatutėla, lingo rito tatato, doobilio, uosilio, sodauto* ir daug kitų.

Kartais buvo šokamos nesudėtingais žingsneliais – vaikštinėjant ratu, sukantis susikibus rankomis, trepsint, linkčiojant galvą. Sutartinės buvo dainuojamos įvairiomis progomis, taigi yra įvairių žanrų sutartinių – darbo, vestuvinių, karinių.

Sutartinės įtrauktos į UNESCO saugomo paveldo sąrašą.

TRYS, TRYS, KETURIAS BROLALIŲ KLĖTYS

Trys, trys, keturias
Broliai klėtys.
Tu, doobil pinkialapi,
Dabilėl pinkialapi.

– Raiks tau, martela,
Tie grūdelė malti.
Tu, doobil pinkialapi,
Dabilėl pinkialapi.

Visas tris, keturias
Grūdelių pilnas,
Tu, doobil pinkialapi,
Dabilėl pinkialapi.

– Duok, Dievi, malti,
Bil tik neiškalti.
Tu, doobil pinkialapi,
Dabilėl pinkialapi.
Ū-ū-ū!

– Kaip aš galiu, dukrela,
 Ciutelė lylia,
 Raitus atsakyti,
 Ciutelė lylia?
 Raitus atsakyti,
 Ciutelė lylia,
 Bėdų atkalbėti,
 Ciutelė lylia?
 Dvejus trejus metelius,
 Ciutelė lylia,
 Už stalą sėdėjau,
 Ciutelė lylia.
 Už stalą sedėjau,
 Ciutelė lylia,
 Alų midų gėriau,
 Ciutelė lylia.
 Alų midų gėriau,
 Ciutelė lylia,
 Dukrelį žadėjau,
 Ciutelė lylia.

Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.
 Ciutelė, ciutelė,
 Ciuta lylia.

Klausimai ir užduotys

1. Palyginkite sutartinių „Trys, trys, keturias brolių klėtys“ ir „Sauliulė tekėja“ turinį:

	„Trys, trys, keturias brolių klėtys“	„Sauliulė tekėja“
Apie ką dainuojama sutartinėje?		
Sutartinė – linksmo ar liūdno turinio kūrinys?		
Kiek atsikartojančių garsažodinių priedainių sutartinėje?		
Kaip manote, kas labiausiai tikėtinas, sutartinės kūrėjas / dainininkas (vyras, moteris; dukra, mama; ištekėjusi moteris ir ne; ir pan.)?		

2. Kuri sutartinė Jums patiko labiau ir kodėl?
3. Pasiklausykite šio ar kito žinomiausios Lietuvoje sutartinių giedotojų grupės „Trys keturiose“ garso įrašo: Trys Keturiose – Dūno, dūno upė – „YouTube“:
  - a) aptarkite, kas Jums labiausiai „Trys keturiose“ įrašė patinka, kas atrodo keista?
  - b) pasižiūrėkite Kupiškio krašto sutartinių atlikėjų vaizdo įrašą: Lithuanian folk glee | Kupiškio sutartinės – Gegutyta sodi, sodely kukovo (Kupkėmis) – „YouTube“. Kaip manote, kodėl atlikėjos ne tik dainuoja, bet ir lėtai ritmiškai šoka?

LIETUVIŲ LIAUDIES DAINOS

OI TU, ZUIKELI, LELIUMAI

Oi tu, zuikeli, leliumai*,
 Tu trumpakoji, leliumai.
 Užpuls tavi, leliumai,
 Šalta žiemelė, leliumai.
 Šalta žiemelė, leliumai,
 Ir gilus sniegas, leliumai.
 Nušaus tavi, leliumai,
 Jaunas strielčiukaitis*, leliumai.
 Nuims tavo, leliumai,
 Šiltus kailinaičius, leliumai.

SAULELE, MOTULE, UŽTEKĖK, UŽTEKĖK

Saulele, motule,
 Užtekėk, užtekėk.
 Mes, maži piemenukai,
 Mūsų trumpi kailinukai,
 Mumi* labai šalta, šalta.

Klausimai ir užduotys

1. Ar žinote, ką reiškia: *leliumai, dobylio, oi lylia lylia*?
2. Kokia šių abiejų lietuvių liaudies dainų tema? Ko labiausiai bijo zuikelis ir piemenėliai?
3. Atraskite visus mažiųjų formos žodžius (deminutyvus) dainose. Kaip manote, kodėl jos yra vartojamos?
4. Pasiklausykite lietuvių liaudies dainelių rinkinyje *Tilidūda* esančią dainą „Žvirbliu puota“: https://www.youtube.com/watch?v=0Ae_3Zc9knA. Kokį priedainį girdite šioje dainelėje?

AŠ PADAINUOSIU

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų bernužėlis.

Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį*.

Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių.

Aš bernužėlis,
Aš jaunas bernelis
Be jaunos mergužėlės.

Parduosiu žirgą
Ir tymą balną,
Samdysiu audėjėlę.

Ir atsisakė
Jauna mergelė,
Po svirną vaikščiodama:

– Neparduok žirgo,
Nei tymo balno,
Aš būsiu audėjėlė.

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų mergužėlė.

Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.

Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių.

Aš mergužėlė,
Aš vargdienėlė
Be jauno bernužėlio.

Parduosiu žiedą
Ir vainikėlį,
Samdysiu artojėlį.

Ir atsisakė
Jaunas bernelis,
Po stainę* vaikščiodamas:

– Neparduok žiedo,
Nei vainikėlio,
Aš būsiu artojėlis.

Klausimai ir užduotys

1. Kas yra dainos „Aš padainuosiu“ dainuotojas?
2. Atpasakokite trumpai dainos „Aš padainuosiu“ siužetą.
3. Kaip manote, kokiomis progomis ar aplinkybėmis buvo dainuojama ši lietuvių liaudies daina?
4. Nuo 1974 m. Lietuvoje yra rengiamas tokiu pat pavadinimu vaikų dainų konkursas „Dainų dainelė“, kuriame dalyvauja vaikai nuo 3 iki 19 metų. Šis konkursas į profesionalią muziką atvedė ne vieną Lietuvos dainininką. Pasižiūrėkite šiandien pasaulyje žinomos lietuvių dirigentės Mirgos Gražinytės 1996 m. pasirodymą „Dainų dainelėje“: Dainų dainelė I Mirga Gražinytė „Gera būtų“ (1996) – „YouTube“.
Ar panašių dainų / šokių konkursų yra ir Jūsų šalyje? Papasakokite apie juos.

OI, ŽYDĖK, ŽYDĖK

– Oi, žydėk, žydėk,
Sausa obelėle,
Oi, žydėk, žydėk,
Sausa be lapelių.
– Oi, kaip man žydėt,
Sausai obelėlei,
Oi, kaip man žydėt,
Sausai be lapelių?
Kas man išsprogins
Žaliuosius lapelius,
Oi, kas man sukraus
Raudonus žiedelius?
– Vėjelis supūs
Žaliuosius lapelius,
Saulutė sukraus
Raudonus žiedelius.

– Oi, tekėk, tekėk,
Jauna mergužėle,
Oi, tekėk, tekėk,
Jauna be tėvelių.
– Oi, kaip man tekėt
Jaunai mergužėlei,
Oi, kaip man tekėt
Jaunai be tėvelių.
Oi, kas man gi duos
Didį pasogėlį*,
Oi, kas man sukraus
Didelį kraitelį?
– Mėnulis duos
Didį pasogėlį,
Saulutė sukraus
Didelį kraitelį.

Klausimai ir užduotys

1. Kas yra dainos „Oi, žydėk, žydėk“ dainuotojas?
2. Kaip manote, kokiomis aplinkybėmis ar progomis buvo dainuojama ši daina?
3. Suraskite jaunos merginos ir obels palyginimų dainoje „Oi, žydėk, žydėk“.
4. Papasakokite, koks yra medžio gyvenimo ciklas, t. y. kaip medis keičiasi rudenį, žiemą, pavasarį ir vasarą?
5. Kaip manote, kodėl jaunos merginos gyvenimas yra lyginamas su obeliu?
6. Kokią simboliką išvelgiate šioje dainoje?

LOPŠINĖS

***

Aa apa pa, zuikis vaiką lingava,
Aa apa pa, belinguodams užsnūda,
Aa apa pa, nuo kreslelio nukrita,
Aa apa pa, katins nosį nukanda.

***

Čiūčia liūlia, mik, vaikelį, šilko pataluos,
Čiūčia liūlia, karalių pasaką sapnuok.
Čiūčia liūlia, mik, vaikelį, merki akeles,
Čiūčia liūlia, sapne skaičiuoki žvaigždeles.

***

Kai tik vaikelis liūlia liūlia,
Kai tik užmiega jis ramiai,
Ar saulė šypsos, ar mėnulis,
Mes galim šokt ir dūkt linksmai.

Kai tik vaikelis liūlia liūlia,
Kai tik užmiega jis ramiai,
Ar saulė šypsos, ar mėnulis,
Mes galim šokt ir dūkt linksmai.

***

Pelel, pelel, nešk miegelį
Po mažyčio pagalvėle
Saldų miegelį.

Kad katelė nepajustų,
Mažytėlė nepabustų,
Kad saldžiai miegotų.

Katelės peliuoja,
 Pelelės gainioja.
 Kai pelelė šmikšt pataukšt,
 Nė katelė nesugaus.

Jau vakarėlis atėjo,
 Jau saulužėlė užmigo.
 Greitai mėnuo patekės (2 k.)
 Ir žvaigždelės sužibės. (2 k.)

***

Aa aa pupa,
 Kas tą pupą supa?
 Supa tėtis ir mama,
 Ir katytė murzina...

Aa aa pupa,
 Kas tą pupą supa?
 Supa mama, tėvelis
 Ir vyresnis brolelis.
 Tai kiškėlis beuodegis
 Šitą pupą supa.

Klausimai ir užduotys

1. Perskaitykite visas lopšines. Kuri Jums patinka labiausiai ir kodėl?
2. Kas šių lopšinių veikėjai? Išvardykite juos.
3. Išrinkite visus lopšinėse esančius priedainius.
4. Pasiklausykite ir pasižiūrėkite lietuvių liaudies lopšinės „Šarkele, varnele“ įrašo: <https://www.youtube.com/watch?v=SVBXDyGHNSc>
Kaip manote, kodėl lopšinėje tiek daug pasikartojimų ir toks lėtas siužeto vystymasis?
5. Ar Jums vaikystėje dainuodavo lopšines, gal pamenate kokias? O gal Jūs patys dainuojate jas? Papasakokite plačiau.

PARTIZANŲ DAINOS

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje Lietuvoje prasidėjo dvylika metų trukęs partizaninis karas. Partizanai Lietuvoje kariavo prieš sovietų Rusijos kariuomenę, nacių ir SSRS okupaciją. Vyrai ir moterys savanoriškai kovojo už tėvynės laisvę. Partizanai, dar vadinami *miško broliais*, suformavo partizaninių dainų tradiciją.

OI, KO NUSIŽVENGEI

Oi, ko nusižvengei,
Juodbėras žirgeli,
Ko dairais aplinkui
Į dulkėtą kelią? (2x2)

Tas kelias į Vilnių,
Gedimino pilį,
Ten, kur mūsų broliai
Vargsta už tėvynę. (2x2)

Oi, nežvenk, žirgeli,
Dar ne laikas joti,
Duok man jaunam augti
Jėgomis ir protu. (2x2)

O kai aš užaugsiu,
Tai narsiai kariausiu,
Gedimino pily
Vėliavą iškelsiu. (2x2)

Gedimino pily
Vėliavą iškelsiu
Ir prie Aušros Vartų
Karštai pasimelsiu. (2x2)

Ir prie Aušros Vartų
Karštai pasimelsiu,
Dievui ir tėvynei
Žemai nusilenksiu. (2x2)

Dieve visagali,
Laimink mūsų šalį,
Tėvą ir motulę,
Ir mažą sesulę. (2x2)

PALINKO LIEPA ŠALIA KELIO

Palinko liepa šalia kelio,
Pravirko motina sena:
– Sūneli, tėvynė tave šaukia,
Ir vėl bus laisva Lietuva. (2x2)

O jeigu teks man iškeliauti
Iš šios žemelės mylimos,
Mergaite, tu manęs neliūdėki:
Aš vėl sugrįšiu pas tave. (2x2)

O jeigu žūsiu už tėvynę
Nuo priešo budelio rankos,
Mergaite, ir mirdamas kartosiu:
Myliu tėvynę ir tave. (2x2)

Laukais pavasaris jau eina,
Lakštutė čiulba vakarais.
Mergaite, papuošk karžygio kapą
Baltais akacijų žiedais. (2x2)

– Močiute, leisk man prisiskinti
Baltų akacijų žiedų:
Papuošiu aš mylimojo kapą,
Kad jam ilsėtis būt ramu. (2x2)

AŠ VERKIAU PARIMUS

Aš verkiau parimus tarpvartėj darželio,
Kai, paspaudęs ranką, tyliai išėjai.
Ašarom sidabro verkė rūtos žalios,
Verkė ūkanose skęsdami laukai. (2x2)

Kas paklaus, kodėl tau ašaros taip rieda,
Kas man, ravint rūtas, „Padėk Diev“ sakys?
Kas akis manąsias atras lino žiede,
Kas, o kas, o kas gi širdj nuramins? (2x2)

Tyliai mėto šeivaž* staklės ažuolinės,
Tiesias plonos gijos taip margai margai.
Rankšluostin įausiu: „Lietuva tėvyne,
Tu didvyrių žemė, mes tavo vaikai.“ (2x2)

O kai mūs žemelė bus nuo kraujo soti,
Ir kada sugrįši tu su žirgeliu,
Atnešiu vandens tau moliniam ąsoty,
Duosiu nusišluostyt rankšluosčiu dailiu. (2x2)

EI TU, STRAZDE, STRAZDUŽI

– Ei tu, strazde, strazduži,
Tu raibasis paukštuži,
Ko rykavai* lazdynų krūmely?

Ar lazdyną auginai,
Ar riešutą brandinai,
Ar kalnely uogeles sirpinai?

– Nei lazdyną auginau,
Nei riešutą brandinau,
Nei kalnely uogeles sirpinau.

Aš lizdelį sukroviau,
Pautužėlius* sudėjau,
Aš strazdužėlius gražius išperėjau.

Ir atlėkė vanagas,
Tas pilkasis paukštėlis,
Ir išdraskė mūrinių lizdelį.

Ir išdraskė lizdelį,
Ir išnešė vaikelius,
Likau senas aš biednas* strazdelis.

– Ei tu, motuš, motušė,
Ei tu, mano senoji,
Ko dūsauji aukštame svirnely?

Ar skrynelės vožiniai*,
Ar drobeles vėdinai,
Ar dukrelę kitam pažadėjai?

– Nei skrynelės vožinau,
Nei drobeles vėdinau,
Nei dukrelę kitam pažadėjau.

Mandierėlę* aš siuvau,
Marškinėlius surinkau,
Reiks man leisti sūnelį į vaiską*.

– Ei tu, broli, broleli,
Ei tu, mano jaunasis,
Ko rymojai žirgelių stainelėj*?

Ar žirgelį mudrinai*,
Ar suknelės vėdinai,
Ar mergelę kiemely auginai?

– Tai žirgelį mudrinau,
 Tai suknelės vėdinau
 Ir kardelį šviesiai nusišveičiau.

Šviesiai kardą nušveičiau,
 Karduželį nušveičiau,
 Reiks man joti į didį vaiskelį.

Klausimai ir užduotys

1. Paanalizuokite šias dainas užpildydami lentelę:

	OI, KO NUSIŽVENGEI	PALINKO LIEPA ŠALIA KELIO	AŠ VERKIAU PARIMUS	EI TU, STRAZDE, STRAZDUŽI
Dainos lyrinis subjektas				
Kokiais žodžiais aprašomas liūdesys?				

2. Pasvarstykite, kodėl dainavimas buvo toks svarbus susidūrus su gyvenimo išbandymais, kaip šiuo atveju, partizanams?
3. Apsilankykite interneto svetainėje www.partizanai.org ir paskaitykite daugiau apie partizanus. Remdamiesi svetainėje randama informacija, pasirinkite vieną istorinę asmenybę ir parašykite neilgą rašinį apie ją.
4. Kaip manote, kodėl laisvės kovos yra svarbios ne tik savo laisvę ginantiems, bet ir visai pasaulio bendruomenei?

POEZIJA

MAIRONIS (JONAS MAČIULIS, 1862–1932)

LIETUVA BRANGI

Graži tu, mano brangi tėvyne,
Šalis, kur miega kapuos didvyriai:
Graži tu savo dangaus mėlyne!
Brangi: tiek vargo, kančių prityrei.

Kaip puikūs slėniai sraunios Dubysos,
Miškais lyg rūta kalnai žaliuoja;
O po tuos kalnus sesutės visos
Graudžiai malonias dainas ringuoja*.

Ten susimastęs tamsus Nevėžis
Kaip juosta juosia žaliąsias pievas;
Banguoja, vagą giliai išrėžęs;
Jo gilią mintį težino Dievas.

Kaip puikūs tavo dvarai, tėvyne,
Baltai iš sodų žalių bekyšą!
Tik brangią kalbą tėvų pamynę
Jie mūsų širdis mažai ką riša.

Kaip linksma sodžiuos, kai vyturėlis
Jaukiai pragysta, aukštai iškilęs.
Ar saulė leidžias, ir vakarėlis
Ramumą neša, saldžiai nutilęs.

Bažnyčios tavo ne tiek gražybe,
Ne dailės turtais, ne auksu žiba;
Bet dega meilės, maldos galybe,
Senųjų amžių gyva tikyba.

Kai ten prieš sumą* visi sutarę
 Gaudžiai užtraukia „Pulkim ant kelių“,
 Jausmai bedievio vėl atsidarę
 Tikėti mokos nuo tų vaikelių.

Graži tu, mano brangi tėvyne,
 Šalis, kur miega kapuos didvyriai!
 Ne veltui bočiai tave taip gynė,
 Ne veltui dainiai plačiai išgyrė!

Klausimai ir užduotys

1. Pasiklausykite „Lietuva brangi“ pagal Maironio žodžius ir Juozo Naujalio kurtos muzikos įrašo, daryto 2019 m. „Dainų šventės“ metu Vilniuje („Lietuva brangi“ muzikos autorius – „Google“ paieška).
2. Kokią nuotaiką kuria šis kūrinys?
3. Eilėse minimos dvi Lietuvos upės, raskite jas. Kokių Lietuvos upių pavadinimų dar žinote? Kuri Lietuvos upė didžiausia?
4. Kokia Lietuva yra aprašoma Maironio „Lietuva brangi“? Papasakokite savais žodžiais.
5. *Bočiai, bočiai, seneliai, senoliai, diedukai, tėvukai, seniai* – tai daugiareikšmiai žodžiai lietuvių kalboje, galintys reikšti ne tik giminystės ryšį, bet ir įvardijantys protėvius. Ar Jūsų kalboje ir kultūroje taip pat vartojamas ne vienas žodis, protėviams įvardyti?

PAVASARIS

Pavasario saulė prašvito meiliai
 Ir juokiasi, širdį vilioja;
 Iškilo į dangų aukštai vėversiai,
 Čyrena, sparneliais plasnoja.

Išaušo! Išaušo! Vėjelis laukų
 Bučiuoja, gaivina krūtinę;
 Pabiro, pasklido žiedai ant lankų –
 Vainikų eilė pirmutinė.

Taip giedra ir linksma!
Tiek šviečia vilties!
Vien meilę norėtum dainuoti,
Apimti pasaulį, priglaust prie širdies,
Su meile saldžiai pabučiuoti!

Klausimai ir užduotys

1. Kaip Maironis aprašo pavasarį Lietuvoje? Raskite visus pavasarį aprašančius žodžius.
2. Kaip manote, koks pavasario mėnuo galėtų būti aprašomas Maironio „Pavasaryje“?
3. Ką reiškia žodis *čyrenti*?
4. Suraskite šioje lentelėje, kokį garsą skleidžia kiekvienas gyvūnas:

Gyvūnas	Kaip vadinama jo „kalba“	Suraskite kiekvienam gyvūnui tinkamą garsą
Šuo	Loja	Bzzz
Katė	Miaukia	Au au
Gaidys	Gieda	Zzzz
Varna	Kranksi	Kakarieku
Arklys	Žvengia	Miau
Karvė	Mūkia	Mūūūū
Avis	Bliauna	Iga ga
Ožka	Mekena	Kar kar
Musė	Zyzia	Meee
Bitė	Zyzia	Beee

5. Ar gyvūnų „kalba“ Jūsų kalboje panaši į lietuviškąją? Pasakykite, kaip Jūsų kalba „šneka“ lentelėje nurodyti gyvūnai.

MIŠKAS ŪŽIA

Miškas ūžia, verkia, gaudžia;
Vėjas žalią medį laužo;
Nuliūdimas širdį spaudžia,
Lyg kad replėmis ją gniaužo.

Girios tamsios, jūs galingos,
Kur išnykote, plačiausios?
Dienos praeities garsingos,
Kur pradingote, brangiausios?

Miškas verkia didžiagirių:
Baisūs kirviai jas išskynė;
Verkia Lietuva didvyrių:
Jų neprikelia tėvynė.

Kas mums praeitį gražintų
Ir jos garsą, ir jos galią?
Kas tuos kaulus atgaivintų,
Kur po žemėmis išbalę?

Klausimai ir užduotys

1. Ką reiškia metaforos: *širdį lyg replėmis gniaužti, širdį skaudėti / sopėti, širdį verti, širdį užgauti, širdį badyti, širdį sudaužyti, širdį plėšyti?*
2. Lietuvos ir gamtos, ypač medžio, santykis yra labai stiprus nuo seniausių laikų. Ar suprantate, ką šiame eilėraštyje reiškia „žalias medis“ ir kodėl lyriniam aš skaudu dėl jo?
3. Kokiais būdvardžiais apibūdinamos girios?
4. Ar žinote, koks skirtumas tarp žodžių: *giria, miškas, šilas?*
5. Kaip manote, ką galėtų simbolizuoti Maironio eilėraštyje „Miškas ūžia“ giria, medžiai ir žemė?

POEZIJA

Išvydau ją, kai vakarinė
Žvaigždė skaisčiai danguos mirgėjo,
O marių erdvė begalinė
Nuo pilno mėnesio tviskėjo.

Gamtos ramumo ir svajonės
Zefyro nedrumstė dvelkimas;
Ramiai ilsėjos vargo žmonės,
Padangiais skrido Serafimas.

Išvydau ją ant marių krašto:
Skruostai kaip marmuras išbalę;
Iš jos akių skaičiau be rašto
Tylaus ilgėjimo begalę.

Gamtos ramumas neramino
Jos iškentėjusios krūtinės;
Nuo žemės ašarų vadino
Sesutę žvaigždės sidabrinės.

Iš lūpų skundo negirdėjau,
Tiktai jaučiau jos širdį baugią
Ir netikėtai pamylėjau
Našlystės mano liūdną draugę.

O ji, padavusi man lyrą,
Į tą užburtą vedė šalį,
Kur takas ašaromis byra,
Kuriuo retai kas eiti gali.

Gražybių paslaptis nurodžius,
Ji širdį man jausmingą gvildė;
Jai stebuklingus davė žodžius
Ir ausį dainomis pripildė.

Gražus regėjimas prapuolė,
Ir kraujas gyslose sustingo!..
O vis negal širdis varguolė
Užmiršti veido paslaptingo.

Klausimai ir užduotys

1. Jonas Mačiulis-Maironis – lietuvių romantizmo poetas, kunigas, lietuvių poetinės kultūros kūrėjas. Jeigu nežinotumėte šio Maironio eilėraščio pavadinimo, apie ką galvotumėte, jog poetas rašė?
2. Išvardykite personifikuotos poezijos išvaizdą aprašančius žodžius.
3. Kokius jausmus sukelia poetui poezija?
4. Perskaitę eilėraščių grupėse pasvarstykite: kodėl poezija yra lyginama su moterimi?
5. Kartu su mokytoju (-a) trumpai pakalbėkite apie Maironio biografiją ir pasvarstykite, apie kokią „našlystę“ eilėraštyje kalba poetas.

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS (1893–1967)

AUDRA

Ritasi, kyla nuo miško šalies,
Supa padangę lyg sparnas nakties.
Sunku kvėpuoti; nutilo gamta,
Saulė raudonu ūku apsupta.

Žaibas liepsnota vaga
Perskrodė dangų staiga.
Dunda nuo miško garsiau,
Artinas viesulas jau.

Trenkė, apsuko,
Sūkuriu rūko, –
Viską sumaišė drauge,
Gaudžia, dejuoja,
Girią siūbuoja,
Siaučia verpetais* lauke.

Vienas po kito
Smogė, sušvito, –
Trenkė perkūno žaibai.
Gaudesius aido
Kalnuose svaido, –
Dunda padange piktai.

Debesys trūko,
Vandens papluko, –
Šniokščia per medžių šakas,
Srovės čiurkšlena,
Maišosi, gena
Upėn putotas bangas.

Ei, tu, smarkioji audra,
Kiek tavy galios yra!
Tu iškilmingai graži,
Tu mums didybės neši.

Štai jau nuslinko juodi debesiai,
Spindi lašeliuose saulė šviesiai.
Čia žavi akį žiedai dar drėgni,
Ten vaivorykštės dažai septyni.

Klausimai ir užduotys

1. Kokį metų laiką aprašo Vincas Mykolaitis-Putinas eilėraštyje „Audra“, pagrįskite savo atsakymą.
2. Kaip aprašoma audringa gamta? Išrinkite ją aprašančius žodžius.
3. Kokius garsus, aprašančius žodžius, randate eilėraštyje „Audra“?
4. Kartu su mokytoju (-a) aptarkite šių oro reiškinių sąvokas, ar visas jas žinote ir teisingai suprantate: *audra, viesulas, uraganas, vėtra, kruša, liūtis, pūga, snygis, plikledis, potvynis, sausra, kaitra, dargana, rūkas, ūkas, šutra, lijundra, dulksna, šlapdrība*.
5. Kurie iš 4 klausime išvardytų reiškinių yra būdingi pavasariui, vasarai, rudeniu, žiemai?

UŽMIK

Užmigo žemė ir dangus, –
Užmik ir tu.
Nušvies sapnai nakties ūkus
Meiliu vaizdu.

Pragys, pražys tada širdis
Goda* šviesia –
Ir švystels džiaugsmo kibirkštis
Bent sapnuose.

Ir atsilieps tyra skaisti
 Kita širdis –
 Ir plauksita, kaip dvi žvaigždi,
 Padangėmis.

Įspindo žvaigždė pro ūkus, –
 Ramu, ramu –
 Užmigo žemė ir dangus, –
 Užmik ir tu.

Klausimai ir užduotys

1. Pabraukite eilėraštyje esančius veiksmažodžius, ar visų jų reikšmes žinote?
2. Raskite eilėraštyje vartojamus esamąjį, būtajį ir būsimąjį laikus.
3. Į kokį kitą literatūros žanrą Jums panašus šis eilėraštis? Kaip manote, kas ir kam jį galėtų deklamuoti?
4. Įvardykite, kas nutiks užmigus?
5. Kaip suprantate šias eilėraščio eilutes:

*Ir švystels džiaugsmo kibirkštis
 Bent sapnuose.*

VYTURYS

Vos tik saulės spindulys
 Nutirpdino šaltą sniegą,
 Štai parsukridęs vyturys
 Kelia čiulbesiu mūs jėgą.

Nuo pat ryto,
 Vos prašvito,
 Jis per dieną
 Vis tą vieną
 Skelbia linksmą mums naujieną:
 Čir-vir-vir pavasaris!

Paprasta ta jo daina,
Kas pavasarį girdėta,
Bet jausminga visada
Ir labiausiai numylėta.

Vos atšilo
Ir pakilo
Tik saulutė,
Mes sukručė,
Laukiam suskambant dainutę:
Čir-vir-vir pavasaris!

O išgirdę ją anksti,
Žiedus ir gėles sapnuojam, –
Ir linksmybės apimti,
Mes su vyturiu dainuojam:

Būki sveikas,
Meilės laikas!
Tu mums duotas
Pumpuruotas.
Giedrink mūs jaunystės puotas:
Čir-vir-vir pavasaris!

Klausimai ir užduotys

1. Vincas Mykolaitis-Putinas – vienas žymiausių lietuvių rašytojų: poetas, prozininkas, dramaturgas, vertėjas, literatūrologas, daugiau kaip per penkiasdešimt intensyvaus kūrybinio darbo metų išlikęs pačioje intelektualinio gyvenimo viršūnėje. Jo poezijoje daug gyvenimo džiaugsmo, grožio motyvų. Kokiais epitetais aprašomas pavasaris?
2. Kaip manote, koks pavasario mėnuo galėtų būti aprašomas šiame eilėraštyje?
3. Raskite eilėraštyje esančius mišriuosius dvigarsius ir pabraukite juos.
4. Kokius paukščių pavadinimus lietuviškai žinote?
5. Apsilankykite Ventės Rago elektroninėje svetainėje www.vros.lt, pasižiūrėkite, kiek kurią dieną sužieduota paukščių.
6. Darbas grupėmis:
Pasirinkite vieną Ventės Rago ornitologijos centro sužieduoto paukščio rūšį, paieškokite informacijos apie ją ir pristatykite klasei.

SALOMĖJA NĖRIS (SALOMĖJA BAČINSKAITĖ-BUČIENĖ, 1904–1945)

DIEMEDŽIU ŽYDĖSIU

Ir vienąkart, pavasari,
Tu vėl atjosi drąsiai. –
O mylimas pavasari,
Manęs jau neberasi – –

Sulaikęs juodbėrį staiga,
Į žemę pažiūrėsi:
Ir žemė taps žiedais marga...
Aš diemedžiu žydėsiu – –

ALYVOS

Manęs dar nebuvo, –
Alyvos žydėjo – –
Manęs nebebus jau, –
Jos vėliai žydės. –
Ir kris jų lapeliai
Nuo saulės ir vėjo,
Kaip smėlio saujelės
Ant mano širdies – –

Klausimai ir užduotys

1. Salomėja Nėris – viena žymiausių XX a. lietuvių poečių, kurios eilėraščiai melodingi ir jausmingi. Ar žinote, kaip atrodo diemedis? Susiraskite internete ir pasvarstykite, kodėl poetė pasirinko būtent šį medį?
2. Apie ką eilėraštis „Diemedžiu žydėsiu“?
3. Kokia eilėraščio „Diemedžiu žydėsiu“ nuotaika?
4. Suraskite būsimąjo laiko veiksmoždžius eilėraščiuose „Diemedžiu žydėsiu“ ir „Alyvos“, pabraukite juos.
5. Palyginkite eilėraščių „Alyvos“ ir „Diemedžiu žydėsiu“ nuotaiką ir turinį – kokių panašumų ir skirtumų randate?

KAIP ŽYDĖJIMAS VYŠNIOS

Mūsų dienos – kaip šventė,
Kaip žydėjimas vyšnios, –
Tai skubėkim gyventi,
Nes praeis – nebegrįš jos!

Tai skubėkime džiaugtis –
Greit praeis – nebegrįš jos!
Tos mūsų dienos kaip paukščiai,
Kaip žydėjimas vyšnios.

Klausimai ir užduotys

1. Lietuvių poetų eilės dažnai virsdavo dainuojamąja poezija. Viena populiariausių lietuvių bardo Vytauto Kernagio dainų – S. Nėries „Kaip žydėjimas vyšnios“. Susiraskite ir pasiklausykite dainos įrašo „YouTube“.
2. Ar skaitomas ir dainuojamas eilėraštis „Kaip žydėjimas vyšnios“ skiriasi? Kaip?
3. Apie ką eilėraštis „Kaip žydėjimas vyšnios“?
4. Kokių žydinčių medžių pavadinimų lietuviškai dar žinote?

VAKARAS JŪROJ

Saulė leidžias. Dega jūra.
Tirpsta jos krantai.
Lyg žuvėdrą, baltą burę
Tolumo j matai.

Kur skubi, paklydęs laive?
Nepalik manęs!
Mus bangose naktį gaivia
Žvaigždės glamonės.

JŪRŲ PASAKA

Jūra be galo, jūra be krašto.
Laivų skenduolių ji karalystė;
Kur vėjams grojant, bangos dainuoja,
Kur balti žirgai lekia putoja.

Aš su bangomis žaisiu ir šoksiu,
Vėjų laisvųjų dainas dainuosiu.
Vakaro saulės juostų audėja
Žvaigždėtam guoly žemę svajosiu.

O tu, gododams saulės godelę,
Eisi pajūrin gintarų rinkti.
Eisi vakarių svajų svajoti,
Ilgesio dainą jūrai dainuoti.

Vakaro vėjas pučia nuo kranto:
Ritasi bangos toliman tolin.
Labąnakt liki baltas sveteli.
Man patalėlis – jūros dugnelis.

Tau žemės grožis, žydinčios pievos.
Tau žemės dainos, deganti meilė.
O man klajonė, mėlinas tolis
Jūros berybės keliai klajoti.

Aš išbučiuosiu krantą smiltinį,
Kur tavo kojos vakar ilsėjos;
Amžius kartosiu ilgesio dainą,
Kurią tu vakar jūrai kalbėjai.

Klausimai ir užduotys

1. Salomėja Nėris – XX a. I pusės neoromantikė, viena žymiausių Lietuvos lyrikių. Šie bruožai ypač gerai atsispindi eilėraščiuose „Vakaras jūroj“ ir „Jūrų pasaka“. Pasvarstykite, kokia nuotaika kuriama šiuose eilėraščiuose, kokie žodžiai ar jų junginiai kuria ją?
2. Pabraukite eilėraščiuose esančius žodžius, apibūdinančius jūrą.
3. Kaip manote, koks metų laikas aprašomas šiuose S. Nėries eilėraščiuose? Kodėl?
4. Atraskite ir pabraukite visus eilėraščiuose „Vakaras jūroj“ ir „Jūrų pasaka“ esančius veiksmažodžius. Ar visų jų reikšmės žinote?
5. Tikėtina, kad S. Nėris savo eilėraščiuose aprašė Baltijos jūrą, kurios bangos skalauja Lietuvos krantus. Ar esate buvę prie Baltijos jūros? Jei taip, kuo ji išskirtinė?

Vienas populiariausių ir ilgiausią istoriją turintis Lietuvos kurortų prie Baltijos jūros yra Palanga. Jei nesate lankęsi šiame kurorte ir jame esančiame Palangos gintaro muziejuje, pasižvalgykite šio muziejaus el. svetainėje.

JUOZAS ERLICKAS (g. 1953)

VASARA

Man vasarą miške patinka –
Tiek daug visokių kirmėlių!
Ilgų gyvačių čia nestinga,
Anei gražuolių siurbėlių.

Štai lūšies viduriai išvirtę,
Ten raitosi riebus žaltys,
Ir klaidžioja tarytum girtas
Medžioklio sužeistas lokys.

Jei jam pakliūsi, drauge mielas,
Tave jis dailiai sudraskys,
Ir pagiedos už tavo sielą
Lakštingala Galvažudys.

Klausimai ir užduotys

1. Juozas Erlickas – lietuvių rašytojas, poetas, publicistas, vienas iš nedaugelio rašytojų Lietuvoje, rašančių humoristinius kūrinus. Kaip eilėraštyje „Vasara“ poetas apverčia kai kuriuos gyvius ir reiškinius, taip sukurdamas juokingą tekstą? Išvardykite juos.
2. Kokia šio eilėraščio nuotaika?
3. Kokius gyvūnus randate eilėraštyje „Vasara“?
4. Susiraskite ir pasiklausykite „YouTube“ esančio lietuvių bardo Vytauto Kernagio atliekamos dainos pagal šio eilėraščio žodžius įrašo ir pakalbėkite, kaip šis atlikimas sustiprina humoristinę eilėraščio nuotaiką.

MARGI DRUGELIAI

Margi drugeliai sukas tarp gėlių –
 Ir aš norėčiau būti drugeliu!
 O tolimon pro šalį einant vasarai
 Aš mėlynais žiedais papuoščiau kasą jai.

Bet numinti keliai į šilo tolimas,
 Ir debesėliai šilkasparniai tolinas,
 Svajonės gražios nuplaukė pavėjui –
 Kur ta šalis, kurion patekt norėjau?..

Ir kaip saulėlydžiai užgęsta vakaruos,
 Taip mūsų žygiai gęsta visados...
 Norėčiau būt bite verčiau žiedelyje,
 Arba akmenėliu šaltam upelyje, –

Bet jau upeliai baltus žiedus neša,
 Riedės per žiedus šaltos šaltos rasos,
 Ir mus gyvenimas nuneš kaip juos,
 Ir mums kaip rasos – ašaros veiduos...

Klausimai ir užduotys

1. Kaip manote, koks metų laikas aprašomas eilėraštyje „Margi drugeliai“? Pagrįskite savo atsakymą citatomis iš eilėraščio.
2. *Šilkasparniai debesėliai* – kaip galėtų atrodyti tokie debesys?
3. *Plunksniniai, kamuoliniai, sluoksniniai, liūtiniai* – apie ką kalbame, vartodami šiuos terminus?
4. Eilėraštyje raskite būdvardžius, aprašančius vasarą.
5. Kokia eilėraščio „Margi drugeliai“ nuotaika?

RUDENS MOTYVAS

Jau žydi po langais jurginai,
O ant žiedų – rytais šalna...
Ir vėsūs vėjai rudeniniai
Išlydi vieškelin mane.

Tylus, gelsvėjantis peizažas.
Ir mano profilis – ramus.
Ak, argi į jausmų garažą
Kas nors šiais bėgiais ves ir mus?

Tai kas, kad verkia man širdis,
Noktiurną graudų prisiminius?
Dar dunda žalias traukinys
Toli toli atsiminimuos.

Tačiau lange nuplauna veidą
Pavargęs rudenio lietus...
Kur tu eini, rudens keleivi,
Pro savo mėlynus namus?..

Klausimai ir užduotys

1. Ar žinote, kaip atrodo jurginas? Kokios gėlės dar žydi Lietuvoje ankstyvą rudenį?
2. Kaip rudenį keičiasi gamta? Papasakokite.
3. Ką simbolizuoja eilėraštyje minimi: *gelsvėjantis peizažas*, *žalias traukinys*, *rudens keleivis*?
4. Kaip „lange nuplauti veidą“ gali lietus?
5. Melancholija, liūdesys, ilgesys, depresija, o gal ramybė – kokius jausmus sukelia šis eilėraštis?

ALGIMANTAS BALTAKIS (1930–2022)

BUČINYS

Bučinys –
Kad prakalbėtum,
Kai per daug slogi tyla.
Bučinys –
Kad patylėtum,
Kai šneka nebemiela.

Bučinys –
Kad atsibustum
Iš sapnų ir nebūties.
Bučinys –
Kad vėl užpūstum
Žiburį...
Labos nakties!

Bučinys –
Atskleidęs tiesą.
Įspėjimo bučinys, –
Kad žinotum, jog išblėso
Tavo židinio ugnis.

Bučinys –
Aistrų verpetas*.
Bučinys –
Tyli versmė.
Viešas pergalės paradas.
Šventas aktas.
Nuodėmė.

Bučinys –
 Pasidavimas.
 Atspaudas:
 Tu kalinys!
 Bučinys –
 Šviesus žaidimas.
 Juodas judo bučinys.

Bučinys –
 Bjauri vagystė.
 Ar gražiausia dovana.
 Nuoširdumas.
 Apgavystė.
 Meilės prievolė.
 Daina.

Niekas bučinys.
 Ir viskas.
 Žmogų prikelia
 Arba
 Jį pražudo...
 Bučinys juk daugiareikšmis,
 Kaip kalba.

Klausimai ir užduotys

1. Algimantas Baltakis – lietuvių poetas, kritikas, redaktorius ir vertėjas, kurio poezija lyriška, skambi, todėl nemažai jo eilių yra tapusių dainomis. Perskaitykite eilėrašį „Bučinys“ ir pasvarstykite, kieno ir kam šis *bučinys* galėtų būti?
2. Išvardykite eilėraštyje minimas bučinio situacijas.
3. Kokius žodžio *bučinys* sinonimus žinote?
4. Remdamiesi eilėraščio tekstu pasvarstykite, kokie bučiniai gali būti? Ar bučinys yra būtinai tik meilės išraiška?
5. Ar žinote, ką reiškia lietuvių liaudies išmintis – *sėdi kaip pabučiuotas*?

LIETUČIUI DULKIANT

Gaivius lašus ištroškus žemė geria...
 Ir švelniame lietučio šnaresy
 Leisk pasakyti tau ką nors gera gera,
 Kad tu suprastumei, kas man esi.

Aš daug turiu puikių draugų ir draugių,
 Daug darbo įdomaus, daug reikalų,
 O vis dėlto tavęs nekantriai laukiu,
 O visgi ne mažiau tave myliu.

Ir kai dabar, šiltam lietučiui dulkiant,
 Aplinkui žemę žvilgančią matau,
 Gražiausi man tie lašeliukai smulkūs,
 Kurie ant garbanų sužvilgo tau.

Ir aš žinau: jei būčiau nesulaukęs
 Tavęs šiandieną vietoj sutartoj –
 Namo per lietuį grįžčiau vienaplaukis,
 Ir daug sunkiau man būtų dirbt rytoj.

Klausimai ir užduotys

1. Ar žinote, kaip lyja, kai sakoma „lietus dulkia“? O kaip lyja, kai: *pila, lynoja, lašnoja, krapena, krapnoja, purškia, merkia, kliokia, pliaupia, žliaugia?*
2. Kokia eilėraščio „Lietučiui dulkiant“ nuotaika?
3. Apie ką šis eilėraštis?
4. Ar žinote, ką reiškia žodis *vienaplaukis*? Kaip manote, kodėl lyrinis „aš“ toks grįžtų namo, jei nesulauktų savo mylimosios sutartoje vietoje?

SPĖLIONĖS

Spėlioju: kam aš priklausau:
Žmonėms, kuriuos myliu? Gal tiems,
Kurių neapkenčiu? Gal sau
Ir savo siekiams prakeiktiems?

Gal blaiviai minčiai? Gal sapnams
Ir nuojautoms? Spėlioju vis...
Naktims, kurios juodai sutems?
Dienoms, kurios baltai prašvis?

Gal gimtai Lietuvai? O gal
Visoms šalims, visoms tautoms?
Senovei, žvelgiančiai atgal?
Problemoms, dar neišspręstoms?

Gal miesto triukšmui, pro kurį
Net savo balso negirdžiu?
Gal tylai lauko pabary*?
Vėsiam šešėliui po medžiu?

Gal miško paukščiams ir žvėrimis?
Gal prijaukintiems gyvuliams?
Kur ir kada širdis nurims?
Kas mano ateitį nulems?

Čia tavo balsą išgirdau.
Mane suniekinai visai:
– Mielasis mano! Negi tau
Neaišku dar, kam priklausai?!

KAIP GERA TURĖTI NAMUS

Prigludo prie stiklo
 Įkaitus kakta.
 Už lango naktis –
 Ir tamsi, ir šalta.
 Lekioja šiaurys
 Po tuščius arimus.
 Kaip vis dėlto gera
 Turėti namus!

Aš tiek juk praleidau
 Benamių naktų,
 Juodų tartum suodžiai,
 Kaip ledas šaltų.
 Pro apšviestus langus
 Slinkau nežymus.
 Kaip vis dėlto gera
 Turėti namus!

Bet kam apie šaltį
 Ir tamsą kalbu?..
 Jaukiam kambary
 Dabar sėdim abu.
 Ir vakaras slenka
 Toks mielas, ramus.
 Kaip vis dėlto gera
 Turėti namus!

Klausimai ir užduotys

1. Ką lyrinis „aš“ apsvarsto eilėraščiuose „Spėlionės“ ir „Kaip gera turėti namus“?
2. Kokias priešingybes poetas vardija eilėraštyje „Spėlionės“ ir „Kaip gera turėti namus“?
3. Kokia posakio „blaivi mintis“ prasmė?
4. Kokios pagrindinės eilėraščių mintys?
5. Kokių panašumų įžvelgiate eilėraščiuose „Spėlionės“ ir „Kaip gera turėti namus“?
6. Kokios šių eilėraščių nuotaikos?

ANTANAS MIŠKINIS (1905–1983)

PAVASARIS

Saulė aukštyn pasirito.
Žemėj vanduo patvino.
Saulė karšta kaip spiritas,
Svaiginanti kaip vynas.

Kažkur nubėga upės
Kaip dienos vakarykščios.
Pavasaris padūkęs
Kalnų upeliais krykščia.

Sakykit, kas do dyvai*,
Do nuostabūs dalykai –
Jau greit žydės alyvos,
Ir meilės daug dar liko.

Išeis iš ryto vyrai
Plačių vagų išversti.
Čia saulės auksas byra,
Čia žemėn grūdus barsto.

O vakare į uosį
Sūpuokles kelsim girioj:
Pernakt pasisūpuosim,
Kai žvaigždės žemėn byra.

Nes ir likimas mūsų –
Kaip ant sūpuoklių uosy;
Kai mes visi ten būsim,
Ir širdį atiduosiu...

Tokios platybės, toliai,
Kai skrenda grįžta gervės!
Mana daina jus, broliai,
Per aukštus kalnus perves.

Saulė dangun užsiritu.
 Vanduo dunojais tvino.
 Saulė karšta kaip spiritas,
 Svaigina ji kaip vynos.

ŽIEMOS NAKTIS

Laksto vėjas. Sniegas krenta,
 Maišo dangų su žeme.
 Atvažiuoja baltos šventės
 Žalio ledo vežime.

Kelkis, laime, lyg iš karsto
 Šitai nakčiai – ir gana.
 Balto kaulo smiltis barsto
 Balto lauko dargana.

Mano metai baisiai bėga,
 Nepalaukia nė dienos.
 Aš susėmsiu visą sniegą –
 Kūnas tirpstantis dainuos...

Ir kalnai į pūgą lenksis
 Su žvaigždėm ir su žeme.
 Privažiuosim saulės slenkstį
 Žalio ledo vežime!

Klausimai ir užduotys

1. Antanas Miškinis – sudėtingo likimo lietuvių poetas neoromantikas, publicistas, vertėjas, kuriam teko patirti ir kritikos bei skaitytojų pripažinimą, ir priverstinę užmarštį. Jo tekstuose gausu melodingumo, improvizacijos, gamtos grožio. Eilėraščiuose „Pavasaris“ ir „Žiemos naktis“ pabraukite žodžius, kurie aprašo gamtovaizdį.
2. Išvardykite, kokius veiksmožodžius randate šiuose eilėraščiuose. Ar visų jų reikšmės žinote?
3. Kokius simbolius randate šiuose eilėraščiuose?
4. Kokia žodžio *dvyai* reikšmė?
5. Kaip manote, kokia galėtų būti „žalio ledo“ reikšmė?

JUSTINAS MARCINKEVIČIUS (1930–2011)

IŠVADA

Čia nieko mūsų nėra,
o viskas – mūsų vardu.
Bespalvė laiko skara
kaip kaukė ant mūsų veidų.

Nuplėši – ir tik tamsa
lyg didelis grumstas užkris.
Neklauskite: kieno tiesa?
Ir nespėliokite: kuris?

Tamsa atsakytų: visų.
Tyla sušnibždėtų: visi.
O tavo nedrąsų: esu
patvirtintų mano: esi.

Klausimai ir užduotys

1. Justinas Marcinkevičius – lietuvių poetas, prozininkas, dramaturgas, vertėjas, Lietuvos mokslų akademijos narys. Dažniausios poeto temos kūryboje: Lietuvos istorija, tėvynės meilė, gamta, kultūra, žmogaus egzistencijos klausimai. Raiškiai perskaitykite poeto eilėraštį „Išvada“ ir pasvarstykite, kokia gi išvada daroma šiame kūrinyje?
2. Kaip suprantate šias eilėraščio eilutes:
*Čia nieko mūsų nėra,
O viskas – mūsų vardu.*
3. Kaip manote, ką simbolizuoja „bespalvė laiko skara“ ir kodėl ją nuplėšus „ir tik tamsa“?
4. Apie ką šis eilėraštis? Vienu sakiniu aprašykite:

LOPŠINĖ GIMTINEI IR MOTINAI

Laukai gražiai sugulę,
miškai žaliai sužėlę,
baltoji mano gulbe,
juodų arimų gėlė!

Kiek rovē – neišrovė.
Kiek skynė – nenuskynė.
Todėl, kad tu – šventovė.
Todėl, kad tu – tėvynė.

Vienų namie mylėta,
kitų svetur vadinta –
mamos skara gėlėta,
muziejuj pakabinta.

Atrodo, kad lig šiolei
per lietu, vėją, sniegą
visi mes, tartum broliai,
po ta skara užmiegam.

Užmik ir tu, motule,
juodų arimų gėlė!
Vaikai gražiai sugulę.
Rugiai žaliai sužėlę.

Klausimai ir užduotys

1. Pabraukite žodžius, kurie eilėraštyje „Lopšinė gimtinei ir motinai“ aprašo gamtą.
2. Ar žinote šių žodžių reikšmes: *arimas, vaga, pėdai, akėčios, arti, javus kulti, šienauti, ravėti, žemę kaupti, žemę purenti*?
3. Kokias spalvas randate eilėraštyje „Lopšinė gimtinei ir motinai“?
4. Su kuo lyginama gimtinė?
5. Kaip manote, kodėl eilėraštis pavadintas „lopšine“?
6. Ar žinote, kas yra lopšinė, kam ir kada ji dainuojama?

GIMTOJI KALBA

Gimtųjų žodžių apkabintas,
 Aš gyvas kalboje.
 Sakau: esi man kaip žibintas
 Pasaulio tamsoje.
 Kas moka žodį – randa kelią
 Visur ir visada.
 Sakau: lietuviška knygelė –
 Kaip neregiumi lazda.
 Kalba gimtoji – kasdieninė
 Tu – duona mums esi,
 Kai tariam: motina, gimtinė,
 Dangus – ir mes visi.

Klausimai ir užduotys

1. Kokiais žodžiais Just. Marcinkevičius aprašo gimtąją kalbą? Su kuo ji lyginama?
2. „Kas moka žodį – randa kelią“ – ši ištrauka yra aliuzija į lietuvių liaudies patarlę: *moki žodį – žinai kelią*. Ar žinote, kokia šios patarlės reikšmė?
3. Šiame eilėraštyje randama aliuzija ir į maldą. Susiraskite „Tėve mūsų“ maldą lietuvių kalba ir raskite, kuri vieta galėtų būti siejama su eilėraščio eilutėmis:
*Kalba gimtoji – kasdieninė
 Tu – duona mums esi.*
4. Kalba, motina ir gimtinė – tarp šių žodžių eilėraštyje yra brėžiamos paralelės. Pasvarstykite, kodėl tai daroma?

DAINUOJU LIETUVĄ

Dainuoju Lietuvą kaip džiaugsmą,
 išaugusį iš pelenų,
 kaip savo rūpestį didžiausią,
 kuriuo lyg vieškeliu einu.

Laukų ir pievų žalias šilkas
 nuo durų slenksčio lig dangaus.
 Protingos krosnies kvapas šiltas –
 visai kaip artimo žmogaus.

Atsidaryk man, atsiverk man
visom širdim – kaip šaltiniu,
leisk pažiūrėt į šitą versmę
gyvos kalbos, gyvų žmonių!

Dar viskas gyva, viskas rėkia
kapais, muziejais, žaizdomis.
Imu į ranką duonos riekę
ir taip kalbuosi su jumis.

Kalbuos per vandenį, per duoną,
per orą, ugnį, per medžius.
Girdžiu iš visko, kas man duota,
jus – kaip lietuviškus žodžius.

TAI GRAŽIAI MANE AUGINO

Tai gražiai mane augino
Laukas, pieva, kelias, upė,
Tai gražiai už rankos vedė
Vasaros diena ilga.
Tai gražiai lingavo girios,
Uogų ir gegučių pilnos,
Tai gražiai saulutė leidos,
Atilsėlj* nešdama.
Tai gražiai skambėjo žodžiai:
Laukas, pieva, kelias, upė.
Tai gražiai iš jų išaugo
Vienas žodis – LIETUVA!

Klausimai ir užduotys

1. Perskaitykite Just. Marcinkevičiaus eilėraščius „Dainuoju Lietuvą“ ir „Tai gražiai mane augino“ ir palyginkite juos pildydami lentelę:

Klausimai	„Dainuoju Lietuvą“	„Tai gražiai mane augino“
Kokia eilėraščio nuotaika? Pagrįskite atsakymą eilėraščio ištraukomis.		
Kokiais žodžiais eilėraštyje aprašoma Lietuvos gamta?		
Kokius simbolius randate eilėraštyje ir ką jie simbolizuoja?		
Koks metų laikas aprašomas eilėraštyje? Pagrįskite atsakymą ištraukomis.		
Kas yra eilėraščio lyrinis subjektas?		
Kokia nuotaika kuriama eilėraštyje?		

2. Pasiklausykite lietuvių atlikėjų Nedos Malūnavičiūtės ir Gyčio Paškevičiaus atliekamos dainos pagal Just. Marcinkevičiaus eilėraščio „Tai gražiai mane augino“ žodžius: Gytis Paškevičius ir Neda – Tai Gražiai Gražiai (*Official Lyric Video*) – „YouTube“.
3. Pasižiūrėkite Šiaulių TMC multimedijos technikų įgarsintą ir vizualiai sukurta Just. Marcinkevičiaus eilėraštyje „Dainuoju Lietuvą“ „YouTube“ įrašą: Justinas Marcinkevičius – Dainuoju Lietuvą – „YouTube“.
4. Kuris iš šių dviejų Just. Marcinkevičiaus eilėraščių Jums patinka labiau ir kodėl?

PAULIUS ŠIRVYS (1920–1979)

AŠ BERŽAS

Aš – beržas.
Lietuviškas beržas,
Išbridęs
Iš pievų nakties,
Sustojau

Ant mūšių
Didžiausiojo kelio
Su plieno dalgiu
Ant peties.

Ir audrą,
Ir giedrą,
Ir viską praūžęs –
Girdžiu aš
Tyliais vakarais,
Kaip skleidžiasi
Naktys
Žalioj mėnesienoj
Baltųjų aušrų
Pumpurais.

Purienos –
Kaip taurės
Auksinės
Sudužę –
Nukrito
Po kojom
Iš mano širdies.

Aš, viską praūžęs,
Rūkais užsirūkęs,
Geriu
Žalią vyną
Nakties.

Geriu
Žalią tylą,
Geriu
Žalią šilą.
Geriu
Ir apsvaigęs
Einu.

Negaila
Man aukso.
Negaila sidabro.
Tik tų
Praūžtųjų dienų...

Bet...

Ne viskas
Išgerta.
Ne viskas
Pragerta.
Aš didelius
Lobius valdau.

Turiu
Savo džiaugsmą.
Turiu
Savo skausmą.
Ateik, –
Dovanosiu ir tau.

Netinka
Tau auksas.
Netinka
Sidabras.
Nei žodžiai,
Saldumo pilni.

Netikras
Čia auksas.
Netikras
Sidabras.

Ir deimantai tie –
Netikri.

Bet skleisis
Dar naktys
Žalioj mėnesioj
Baltųjų aušrų
Pumpurais...

Ateik, –
Apkabinsiu,
Į širdį priimsiu,
Papuošiu
Žvaigždėtais
Nakties auskarais.

Praeisi
Pro šalį,
Kaip laimė
Praeina, –
Nekeiksiu
Aš savo lemties –

Aš – beržas.
Lietuviškas beržas
Su plieno
Dalgiu
Ant peties.

Klausimai ir užduotys

1. Paulius Širvys – vienas žymiausių lietuvių poetų, vienas pirmųjų ėmęs rašyti apie meilę, kareivio jausmus. Šalia šių temų, rašė daug patriotiškų tekstų, kurie labai melodingi. Dalis poeto eilių yra virtę dainomis, kaip ir eilėraštis „Aš beržas“. Perskaitykite šį kūrinį ir internete susiraskite jo muzikinį atlikimą.
2. Kas šio eilėraščio lyrinis „aš“?
3. Kuo ypatinga eilėraščio „Aš beržas“ struktūra? Ar tai sustiprina turinį?
4. Kokia eilėraštyje minimų „didžiausio mūsų“, „praūžtų dienų“, „didelių lobių“ reikšmė?
5. Kokios spalvos eilėraštyje daugiausia, kaip manote, kodėl būtent šios?

SAULĖ ANT BĖGIŲ

Paliekame
Rytmečio vygę*
Su saule
Ant bėgių
Tuščių.

Ir lekiam
Gyvenimo žygin,
Pilni
Nuostabiausių
Vilčių.

Kažkur –
Išsvajota mergelė.
Kažkur –
Paskutinė
Stotis.

O kibirkštys
Blyksi pro šalį,
Ir gęsta
Tarp jų praeitis.

Ir saulė
Jau vejasi
Šonais.
Kuris
Ją pralenksim?
Kuris?

Kažkas
Jau apleidžia
Vagoną
Ir amžiams
Užtrenkia
Duris.

Išsiskiriant
Širdį sudiegia:
Trumpam
Susitinkam
Jauni.

O vakaro saulė –
Ant bėgių...
Kaip tikslas,
Kuriuo
Gyveni.

Taip noris
Gyventi pasauly,
Ilgėtis,
Į mylimą lėkt,

Skubėti
Nuo saulės
Į saulę...
Skubėti
Ir...
Jos nepasiekt.

Klausimai ir užduotys

1. Ką eilėraštyje „Saulė ant bėgių“ simbolizuoja traukinys?
2. Raskite eilėraštyje esančius judėjimą nusakančius veiksmažodžius.
3. Ar žinote, ką reiškia metaforos: *rytmečio vygė, paskutinė stotelė, širdį diegti, duris užtrenkti*?
4. Paeiliui išvardykite, ką sutinka ir palieka lyrinis „aš“ kelionėje traukiniu?

NUTOLĘ TOLIAI

Tu veltui stovi
Akis pridengus.
Tik jūrų žolės.
Tik šaltos bangos.
Tik tolių
Toliuos
Nutolę toliai.

Toks ilgesingas
Žuvėdrų klyksmas!

Kas atsitiks man?
Kas atsitiks man?
Kas tolių toliuos
Jūreivio lauks?

Nutolau, tolau.
Toli nutolau.

Kažkur pravertas
Į dangų langas.
Ir žalsvos akys
Kaip jūrų žolės,
Kaip žalias riksmas.

Kas atsitiks man?
Kas atsitiks man?
Kas tolių toliuos
Jūreivio lauks?

Nutolau, tolau.
Toli nutolau.
Nurimo, rimo
Arimų vėjas.

Nuskendo vėjas,
Mane lydėjęs.

Tik ilgesingas
Žuvėdrų klyksmas
Ir pasiliks man,
Ir pasiliks man.

Nutolau, tolau.
Toli nutolau.
Užgeso, geso
Ant vėtrų kelio
Silpna ugnelė.

Pavargo langas,
Ilgai budėjęs.

Ir tolių toliuos
Nuskendo akys
Kaip jūrų žolės,
Kaip žalios vėjas.

Tik ilgesingas
Žuvėdrų klyksmas
Ir pasiliks man,
Ir pasiliks man.

Nutolau, tolau.
Toli nutolau.
Nutilo, tilo
Ir žalios žalios
Bežadis riksmas.

Tik ilgesingas
Žuvėdrų klyksmas
Ir pasiliks man,
Ir pasiliks man –

Į tolių tolius
Jūreivį šauks.

Klausimai ir užduotys

1. Perskaitytę eilėrašį „Nutolę toliai“ pasvarstykite: jeigu reiktų šiam eilėraščiui sukurti iliustraciją, kokia ji būtų?
2. Eilėraštyje daug pasikartojimų, kaip manote, kodėl?
3. Pabraukite eilėraštyje žodžius, kurie aprašo ilgesį, liūdesį ir nerimą.
4. Palyginkite P. Širvio eilėrašį „Nutolę toliai“ su „Saulė ant bėgių“, ar randaite panašumų?
5. Kartu su mokytoju (-a) išsiaiškinkite šių liūdesį reiškiančių žodžių reikšmes: *nusiminti, sielvartauti, gedėti, ilgėtis, niūksoti, sielotis, apgailėti, graužtis, paniurti, būti apsiblaususios nuotaikos, būti prislėgtam.*

JURGIS BALTRUŠAITIS (1883–1944)

ĮKURTUVĖS

Poema-pasakėčia

Daug ko vykdavo kadaise...
Sykį žiurkė įsitaisė
Po kiemu urvelį naują –
Ir į klėtį, ir į jaują* –
Erdvią olą, tikrą griovį,
Kur ji savo grobį krovė,
Nes ir ji kaip žmonės godūs
Buvo jau gražiai pralobus.
Jos už tai netenka barti,
Nes ji žino vargo kartį*,
Matė amato* pavojų,
Šit aš ją beveik užstoju...
– Kas gi matė tokius mūrus! –
Gyrės žiurkė įsikūrus,
Skiedras, šiaudus šlavė, mynė
Ir pažįstamą kaimynę,
Tokią pat, kaip ji, kaimietę,
Pas save tuojau ji kvietė.
Viešnią, raišą viena koja,
Po visus kampus vedžiojo,
Šilko skarą ir paklodę,
Ir daug kita ko parodė.
Neužmiršo pasigirti
Ir urvagaliu į pirtį,
Kai parodė miego vietą,
Erdvų patalą, bet kietą...
Turto buvo tokia aibė*,
Kad pavydas viešnią žnaibė,
Nuo žvalgytuvių ji ako.
Tai patyrus, žiurkė sako:
– Tu matei kiekvieną daiktą,

Tad su šiais dalykais baigta.
Atsivėpk nūnai pavėsy –
Tu man dar kitaip padėsi, –
Tavo gi plepus liežuvis, –
Šiandien mano įkurtuvės,
Tad sukviesk pietų kaimynus,
Kur jie slapstos, atsiminus...
Mano buvo numatyta
Kviesti pelę vieną kitą...
Ne, palauk – pelių nereikia...
Jos tik sąšlavų* prikreikia*...
Nepamiršk svečius įspėti,
Kad nešliaužtų jie pro klėtį –
Vakar buvo oras giedras,
Išdžiovino saulė skiedras,
Tad tesėlina pro jaują,
Kur arčiau į olą naują...
Bet ir šliaužiant ten pro šiaudus,
Tenka šliaužti susiglaudus...
Kad sveteliai rinktųs ramūs,
Tesusirenka sutemus...
Nors, be krebždesio jų kojų,
Nematau kitų pavojų...
Čia gi niekas dar nežino
Mano tako iš beržyno...
Katės? Katinas paliego*...
Šunys temstant nori miego...
Ak, tie šunys! Ypač vienas,
Kad ir lytų, niūktų* vėjas,
Jis po kiemą sukinėjas.
Ai, prie klėties bambso dykas,
Nevidonas ir žudikas!
Jei jis šuo, tepuola kiškį,
O ne žiurkę, ne namiškį...
Ak, tas katinas! Tos akys! –
Tarsi niekad jis nelakęs...
Man su juo čia tikras vargas –

Sukčius jis, nors dedas sergąs,
Ir vagilius, ir dviveidis:
Snaudžia, bet nagus išleidęs...
Aš žinau laiptelių spyrij,
Kur jis narna*, tyko, dyri*;
Neseniai jis šlaistės, trynės
Ten, kur geldos ir puodynės.
Aš pažįstu piktą puodžių,
Nes iš tolo jį nuuodžiu...
Viešniai draugei jau išėjus
Kviesti gimines, veikėjus,
Žiurkė tuoj virėją šaukia,
Kitą žiurkė rudaplaukę...
Ant – virėja žengia tyliai:
Jos žandų plaukai apsvilę,
Priešaky nagai apdegę,
Ir, be to, ji beuodegė.
Ir ant šono turi žymę –
Šiaip ji tokia, kokia gimė...
Su savim ji neša malką
Ir mazgotę šlapią velka...
Į virėjos labą rytą
Tarus žodį vieną kitą,
Žiurkė sėdos, atsiduso...

– Šiandien daug turėsi triūso,
Mylimoji mano sese, –
Atsikosėjo ir tęsė:
– Tokių dar nebuvo vaišių...
Minkyk begalę ragaišių
Ir su kmynais, ir be kmynų...
Ruošk saldžiausių saldumynų...
Aš sakiau, kad tau pripiltų
Pilnutėlę geldą miltų...
Pasistenk užmęsti misą* –
Neskubėk, nes tai ne visa...
Ko, tetute, nepakaktų,

Tu papildysi be raktų...
 Tikros žiurkės turi nosį,
 Tad ko stinga, suieškosi...
 Kaip žinai – be slenksčio durys,
 O už durų riogso sūris...
 Rasi ten ir žemą piestą*,
 Kur tarnaitės slepia sviestą...
 Aš jį grauzčiau, bet dar liko...

– Cit! – virėja čia suriko: –
 Ar girdėjai? Katės murkia!
 Žiurkė žvilgteri į žiurkę:
 – Naujas stogas – baubas senas,
 Žiurkužėle, tau vaidenas!
 Tu girdėjai katant vištą! –
 Bet prie reikalo ji grįžta:
 – Kad praleistų puotą gerą,
 Mielam svečiui juoktis dera...
 Šiam turiu aš linksmą mintį,
 Būtent, reikia pagaminti,
 Ko dar niekas čia nematė, –
 Iš tešlos lipdytą katę...
 Ar mokėsi pamažėle
 Pagaminti tokią lėlę:
 Duonos stuobą*, duonos žandą,
 Tą, kuris daugiau nekanda?
 Čia ją perkerta virėja:
 – Tavo juokas audrą sėja...
 Jei man tarti žodį leista –
 Juoktis taip gal būtų keista:
 Tas, ką sykį katės vijo,
 Jau katės šešėlio bijo...
 Šeimininke, aš dar drįsiu...
 – Aš už visa atsakysiu! –
 Šeimininkė jai atkirto
 Žodžiais skambo pikto, tvirto
 Ir apimus vėlei tęsė:

– Kur nelinksma, musės dvesia...
Veik, kaip mano sumanyta...
Rūpestį turiu dar kitą...
Kas panoro draugą kviesti,
Turi pirm namus apšviesti.
Jai į tai virėja taria:
– Visa bernas jau padarė:
Man pasiuntus uoslą tarną,
Nors ten bjaurios katės naina*,
Tris žvakigalius jis rado,
Bet iš gobio* ar iš bado
Vieną grįždamas prarijo
Ir bausmės, bėdulis, bijo...
– Bet svečių bus daug vienakių,
Tad užteks ir dviejų žvakių...
Na, tai visa išsivystė...
Grįžk į savo karalystę...
– Ten jau visa verda, žiba,
Tik neaišku su tarnyba...
Trūksta vieno pakaliko*...
Štai kas vakar atsitiko:
Vienas jų pabūgo žirgo
Ir iš išgąščio apsirgo
Viduriais – kliedėjo, raitės...
Apsiliuobs* ir dvi tarnaitės...
Jų nagai labai apsukrūs, –
Limpa žąstaukiai ir cukrus...
Nors ir šiaip jos vaikos vėjo.
Ir virėja čia išėjo...

Šeimininkė gi panoro
Žemės kvapo, laisvo oro,
Ir, vogčia pro vaišių indus
Iš drėgnos olos išlindus,
Kopia ji į žalią kupstą...
Daug ko širdžiai jos parūpsta.
Ten ją vargo širšės gilia,

Čia ji stebi ertmę tylią,
Kur laukai ir kitos vietos,
Saulės aukso dar užlietos,
Kaip audimas margas, klojas.
Šildo žemė vargšės kojas,
Ir, ištiesus žalią šaką,
Dengia eglė žiurkės taką,
Tarsi laimina žemelę,
Kur lieknotės žolės želia...
Ir drąsiau pakėlus galvą,
Stebi ji ir tylią kalvą
Po beveik giedra padange,
Kur kaip jūroj išsirangė
Baltos gulbės, debesėliai...
Glosto žemę jų šešėliai,
O gulbelės, o jos pačios,
Kaip laivelio burės stačios,
Slenka, plaukia vis į tolį
Ir apleidžia žemės molį,
O kartu ir žiurkės barą...
Kas jas veda? Kas jas varo?
Reginys jai buvo retas,
Bet į olą grįžti metas...
Ten, ji spėja, visa kruta,
Ten tarnaitės trina, skuta...
Greit jau metas stalą dengti,
O paskui ir apsirengti...
– Toks jau, žiurke, burtas tavo!
Čia ją nerimas pagavo...
Ji lyg tamsų gaudį* jaučia,
Lyg ne savo smakras, plaučiai...
Čia per erdva, ten per siaura,
Nors tu čia per naktį kiaurą
Nesiliausi trynus nosį,
Kas geriau, nesugalvosi...
Ir ji stiebias ir vis stojas,
Tempia savo riebias kojas,

Nori daug daugiau stebėti,
Ne vien jaują, ne vien klėtį...
Ir pailsus tyliai spėja,
Kad ir jos laikai blogėja,
Kad jau kaba koks pavojus...
„Šiandien – šiandien! Ryt – rytojus!
Tamsios akys jos tespingsi –
Bus, kas bus! Nepasirinksi!“ –
Žiurkė taip beveik sušuko
Ir risčia į urvą spruko...

Čia ji randa darbo galą:
Stovi užkandžiai ant stalo,
Kur rikiuojasi dveilčiai,
Aukso lėkštės, šaukštai, peiliai,
Taurės, samčiai ir ąsočiai –
Valgys, gers svečiai lig sočiai!
Štai – medučių* pilnos kraitės*...
Štai – dar velka dvi tarnaitės
Riešutų džiovintų maišą
Ir jurginiais stalą kaišo,
Deda rūtų, barsto mėtų,
Kad visa ola kvėpėtų...
Žiurkė tyliai žvalgo rūmus...
Čia pasukus, ten pastūmus,
Sako tarnui: „Bėk į klėtį,
Reikia dar šviesos pridėti...“
Va, kaip linksmos žlibos akys,
Varva, žiba lajaus žvakės,
Ir, – nuo jų, – tarnų šešėliai
Šokinėja kaip pašėlę.
Va, – žiūrėk, – paunksnės penkios
Tįsta, menksta, stiebias, lenkias,
Lieknas vyras daros klyvas* –
Ir be vaišių urvas gyvas!
Čia žiurkutė pasitraukė,
Nes jos kitas darbas laukia...

Ir šio darbo didis vaisius –
Štai, ji grįžta apsitaisius...
Ant galvos mažytis kykas*,
O virš jo – žolių vainikas...
Žiurkė antakius patrynė,
Žiūri į vandens puodynę,
Tįsteli, paglosto skarą...
– Mažas daiktas daug padaro! –
Kuštelėjo. Kažką taisė.
– Taip dėvėdavo kadaise...
Bet šios aibės skysto maisto –
Pliumpt kaimynas ir aplaisto...
Ir pati gražia prijuoste
Čia ji nosį nusišluostė...
Prie vandens ji vėlei lenkias...
– Kaip jos gražios – druožės* penkios!
Šiandien tu nebe vargdienė,
Kaip gyvuoji, karaliene? –
Ji į savo suolą sėda...
– Tokio pokylio ne gėda!
Tiek varškės, spirgų, ragaišių –
Bet negalima be vaišių,
Nors tai nuostoliai, ne pelnas...
Savos žiurkės – savas delnas, –
Tarė, trindama pakaušį, –
Karštas buvęs, vėl atauši... –
Ir, vaikiną pasikvietus,
Tęsė žiurkė:– Greit ir pietūs,
Tu man būsi pirmas tarnas:
Prižiūrėk tas mano varnas...
Nors jos visos – dilbos*, kartys*,
Prie svečių netenka bartis...
Vien jei mergos ką prapiltų
Ar prabertų kokių miltų, –
– Gnybk, pritaręs: „Eik, koštuve,
Bulvių skusti į virtuvę...“
Patyrimas tau parodys,

Ką tikslus padaro žodis.
Gnybk alkūnę. Pirštams kieta?
Tai geriau į kitą vietą...
Jos akylos*, tad – težiūri...
Eik, tvarkyk jų visą būrį!
– Jos man daug ko prižadėjo, –
Tarė tarnas ir išėjo.
O gražuolė rudaplaukė
Savo pirmo svečio laukė,
Čiuopė žandus, glostė ausį
Ir svirplių skudučių klausė...

Va, svečiai jau slenka, renkas.
Iš pradžios būrelis menkas...
Lyg nedrįsta pirmas svečias,
Bailiai žengia antras, trečias,
Ne drąsesnis ir ketvirtas, –
Lyg kieno smurtu įspirtas,
Jis į urvą įsiriti,
Tvokšt, paknopo* ir sukrito...
Bet po jo minia paplūdo –
Visas urvas mirga, juda:
Veržias aukštas, žemas, raišas, –
Lyg prakiuro žirnių maišas...
Čia įpykus cypia žiurkė,
Kad jai skraistę kas suniurkė...
Ten suspiegia jos kaimynė,
Kad jai koją kas užmynė...
Stumdos senės, spraudžias jaunos,
Vis toliau į vidų braunas...
Žiurkės lieknos, žiurkės kumpos,
Ilgos uodegos ir trumpos.
Žiba juostos, skaros blizga –
Visa spaudžias, visa myzga*...
Tvankas*, kamšatis ir spūstis.
Bet svečiams netinka skūstis...

– Sveiki gyvi, susirinkę! –
Jiems sušuko šeimininkė
Ir svečius prie stalo kvietė –
Kiekvienam nurodo kėdę,
Ir, be to, ji kiša, dėsto
Kam pakoją*, kam pasėstą*.
Čia pažįstamam ji taria:
– Ar jau tavo daržą aria?
Ten teiraujasi maloniai,
Ar jau taisosi* ligoniai...
O pamačius savo draugą,
Su kuriuo kartu ji augo,
Šaukia: „Sveikas! Tu – vyriausias,
Sėsk, kur nori, nesiklausęs...“

Ir svečiai jau sėdos, žvalgės,
Ką jie gers ir ką jie valgys...
Žiurkės draugas jau pamatė
Vidur stalo rusvą katę –
Krūptelėjo, stojo, balo
Iki savo nosies galo.
Neramus ir jo kaimynas:
Nepasėdi, gaužias*, trinas,
Dedasi sergąs – čiaudi, kosi,
Prisimerkęs šluosto nosį.
Ir tik burba: „Šaltas vėjas...
Geriau būčiau neatėjęs...“
Ir jo šiurpas sklinda, sklinda
Kaip vanduo iš kiauro indo.
Tai patyrus, žiurkė mąsto,
Kaip greičiau atkleisti klastą...

Nieko kito jai neliekti*,
Kaip pradėti katę riekti...
Taip ji veikiai ir padarė,
Ir priėjus draugui tarė:
– Gal tu šito paragausi? –

Ir norėjo riekti ausį,
Bet jos draugas, nors ir raukės,
Ilgą peilį išsitraukęs, šaukia:
– Žvėrį aš doraju!
Mes pradėsime nuo kojų:
Pirmos eina priešakinės –
Veltui jos nuo žiurkių gynės...
Ir kaip duonius* būdo tvirto,
Svečias kojas atsikirto...
Vėl čia pat jis riečia sprandą –
Laiko, gniaužo, bet nekanda,
Nes tiek sprandas, tiek ir kinka*
Svečiui lygiai nepatinka...
Gal jis mato, ką jau matė,
Gal sapnuoja gyvą katę,
Gal jam žalios akys spingsi...
– Valgyk, valgyk, neužspringsi...
Draugas dėjosi apkurtęs
Ir kaip vaikas kratės, purtės,
Tarsi siūlomas ne maistas,
O šlykštus apkartęs vaistas...
Tik kad žiurkė vertė draugą,
Svečias rijo, bet kaip raugą...
Tokio mitalo* nedoro
Kitas niekas napanoro...
Žiurkė taria: „Jūs per lepūs,
Bet ir duona neiškepus,
Tad geriau ją duoniui gręžti.“
Liepia katiną išnešti...
Žiurkių nerimas atslūgo,
Ir jau šypsosi, kas būgo*...
Pasibaigus tokiai pradžiai,
Vadas alkis ima vadžią.
Alkis mėgsta važinėti
Po dvarus ir skurdo klėtis,
Jis po visą vargo žemę
Savo vaisėms midų semia,

Ir kai pučia žvangią dūdą,
Ir dangus, ir žemė juda...

Vos tik vaišės prasidėjo,
Į viešnagę dar skubėjo
Žiurkės svečias paskutinis –
Žandas sumuštas, ištinęs...
Atsiprašo pavėlavęs, taria:
– Trukdė žąsys, avys...
O paklaustas apie žandus,
Sako, širšė jį įkandus...
Toks esąs jo žemės takas,
Kad retai bėduliui sekas,
Nes ir ten, kur takas trumpas,
Triskart jis vis tiek suklumpęs...
Baigia – manąs, kaip jis matęs,
Kad prie urvo šlaistos katės,
Nes spingsėjusios kaip žvakės
Dvi nelabos žalios akys...
– Tu sakai – ten akys žiba?
Išstatykime sargybą!
Žiurkės draugas čia suriko:
– Neprileisime žudiko!
– Reikia! – cypia viešnios visos, –
Nevidonas čia netįsos!
Reikia mums čia pat iširti
Jo silpnybę, mūsų tvirtį...
– Reikia siųsti akyliausia*! –
Žiurkės draugas dairos, klausia,
Ar nėra, kas savo noru
Pakvėpuotų kiemo oru
Ir apgintų žiurkės pilį,
Bet svečiai kaip vienas tyli...
Tarsi jie visi apkurto...
– Vyrai, tenka traukti burtą...
– Burtą, – cypia vienas plikis, –
Kartais traukia, kas netikęs...

Teapsiima, kas nori,
Gaus medaus saldžiausio korį!
– Tu ilgai buvai bedarbė,
Tau priteisime šią garbę, –
Kreipias plikis į kaimyną,
Žiurkę su maža šeimyna.
Ši gi kaso žando plaukus
Ir atsako susiraukus:
– Tiek garbės vienam per tiršta,
Gal tu pats pridėsi pirštą...
– Keista, – taria šeimnininkė, –
Kad jūs dirbti taip nelinkę...
Aiškus daiktas – kas nemoka,
Tenetrypia, tenešoka.
Taip! Ratus tedrožia račius –
Aš pati pavojų mačius,
Suprantu pavojaus baimę.
Bet jau išnaktos – ir kaime
Šuo nuo sutemų jau miega,
Katinai abu paliegę...
Juk žiūrėsite iš tolo,
Jei kas grėstų – šmurkšt į olą...
Jei ištikėtų gauti opą,
Aš uždėsiu saldų lopą...
Čia nuo stalo tyliai kelias
Dvi nuskurdusios žiurkelės,
Taria: „Duok mums ginklą, dalgį,
Broli, eikiva nevalgę...“

– O dabar prie darbo, vyrai! –
Šaukia žiurkė. – Čia ne tyrai:
Reikia glemžti, reikia pilti,
Gerklę miklinti ir iltį...
Be šio visa, kas padėta,
Daug virėjos pažadėta!
Nepailso prikaistuvis –
Virė sriubos, virė žuvys...

Čia kaimynai plovė bulių,
Bus skanių mėsos kukulių,
Bus ir meitėlio* po spirgą...
Žiurkių akys čia sumirga,
Ir abidvi žiurkių eilės
Žiojas, laižos, šluosto seiles,
Ir be kito pakvietimo,
Va, svečiai po peilį ima:
Krapšto, riečia, pjausto, griebia
Duoną, sūrį, mėsą riebią –
Stalą jie kaip šluota šluoja,
Svirplio kanklės cilinguoja...

Daug praryta, bet dar lieka,
Nors gal greit neliks jau nieko,
Nes dar godžiai tebevalgo
Skursnos*, gauną menką algą.
Štai, jie kemša skilvį jauną
Ir vogčia į sterblę krauna...
O jų pamotės ar močios
Sėdi ramios, nes jau sočios...
Vyrai tyli susikaupę,
Tik jaunieji juokias, pliaupia,
Seka pasakas visokias:
Tas tedirbęs, tas tešokęs,
Vienas giria, kitas peikia –
Džiaugsmas jiems liežuvį veikia.
Va, jau vienas virsta kūlio –
Ei, svirpleli, dzingi dziulio!
Bepuotaudamos taip jaukiai,
Žiurkės dainą net užtraukia:
– Kaip širdy nuo džiaugsmo jauna!
Jo liepsna visus pagauna...
Graudis mūsų laimę tyko,
Pina ašarų vainiką...
Graudis skiria, džiaugsmas tuokia,
Miršta, kas nebesijuokia,

Bet kai gęsta, bet kai miršta,
Saulės juoko neužmiršta...
Skausmas vysta – džiaugsmas žydi
Ir kviečių vežimą lydi,
Vaisių sunkią šaką remia
Ir žiedais apsaugsto žemę...

Žodžiai žiurkes sugraudeno...
Kiek antraip jų dainius mano...
Jis tylėjo ligi šiolei,
Bet nūnai jis stoja:
– Broliai, aš gi – jūsų girios medis
Ir kaip jūs tik saulės gedįs,
Jūsų vargo kryžių žinąs,
Nors ir tolimas – kaimynas...
Kaip ir jums, usnis ir raugė
Mano javą stelbė*, smaugė...
Bet kas esti, turi būti...
Duokite ir man skudutį!
Aš žinau raganiaus raudą –
Ji saldi, kai širdį skauda...
Aš ją moku iš pjovėjų:
– Ketvertas šios žemės vėjų,
Jie visi į žemės sodą
Pučia šlamesį vienodą.
Vakar glostė, šiandien purto –
Pagal skirtį, pagal burtą...
Taip ir blėsdama it žvakė
Vargo lūpomis pasakė
Mano vargeta motutė:
– Kas prinoko, turi pūti...
Graudis, džiaugsmas lygiai sveria,
Nes jie vieną taurę geria...
Taip ne mūsų nustatyta...
Vakaras – tegerbia rytą,
Rytas – vakarą tegieda.
Gerbk, sūnau, šios žemės žiedą,

Visa kita dūla*, mainos...
Šiuo ir baigias žvangios dainos...

Buvo jau vėlyvas laikas...
Cit! Lyg kur pravirko vaikas...
Vėl ir vėl spieгимas girdis –
Krūptelėjo žiurkių širdys,
Lyg pajuto kokį gylį...
Ir tik du svirpliai netyli...
Kažkas taria: „Tai pelėda,
Ir tai reiškia kokią bėdą.“
Jį staiga papildė kitas:
– Tai piktos bėdos trimitas...
– Bet palauk, palauk, brolyti.
Ak, tos kanklės! Sustabdyti!
Ir jis beldžia peilio kotu,
Kad svirpliai tuojau sustotų...

Tyli urvas, ir į tylą
Kaip pati dagioji yla
Smeigias riksmas ne iš tolo.
Ir staiga į žiurkės olą
Veržias tekimos dvi pelės.
Ir svečiai nuo stalo kelias...
Dairos, vėlei atsisėda...
– Še tau, pliuški, ir pelėda, –
Ko gi žmonės taip nerimsta,
Jei pelė iš kalno gimsta, –
Kažin kas juokais pratrūko...
– Cit! – visi svečiai sušuko.
O pelėms sutraukė kojas,
Jos tik dūsauja, tik žiojas,
Bet išstarti neįstengia,
Ko jos bėgo, kas jas engia...
Bet viena atgavo kvapą –
Kažką trūkiaiais švepsi, vapa:
– Kilpų – begalės – ir spąstų...

Tyko – katės – iš po rąstų...
Dėdė – sąstuose – vos gyvas...
Šuoliais – bėga – kerdžius* šlyvas*...
Šluota – vėzdas – bernas basas...
Piktas šuo – į urvą kasas...
Aišku – didelis pavojus...
Apie puotą – sužinojus –
Kelmu – nori jie – užslėgti!
Aš ir nutariau užbėgti...

Visa, ką svečiai nugirdo,
Jiems kaip griausmas rūščiai dirda,
Jie visi lyg bėgti linkę.
Čia jau kreipias šeimininkė
Į kaimyną savo liesą:
– Gal jos praneša netiesą...
Gal jos tyčia ar per klaidą
Mus baubu kaip žvirblius baido...
Reikia siųsti drąsią akį, –
Vos ji tai balsu pasakė,
Tuoju piestu pašoko svečias,
Šeimininkės svainis trečias,
Ir suriko: „Aš drąsiausias –
Grįšiu vietoje apklauses,
Kiek ugnies iš viso rūko“, –
Ir kaip viesulas išspruko...
Jo belaukiant, širdys plyšta,
Bet drąsuolis – še – jau grįžta:
Kaip buklus*, buklus vagilis,
Nė žodelio neprabilęs,
Striuoksi zovada* per stalą!
Ir kol prikopė jo galą,
Stiklo indus daužė, vertė,
Kažką nusviedė į kertę
Ir, užkliuvęs tą ir kitą,
Pats į karštyumą įkrito
Ir ne vieną gražią skraistę

Čia apdrabstė, ten aplaistė, –
Tarp kitų ir draugę savo, –
Nes taip dūmė, lenktyniavo,
Kaip avis nuo pikto vilko,
Blaškės, kniubo, tepės, tvilko,
Ir, užgavęs pakaliką,
Jis kaip žaibas blykšt – pranyko.
Svečias žvilgteri į svečią...
Kaip drugys juos šiurpas krečia.
Va, jau urvas subruzdėjo,
Kaip giria nuo audros vėjo.
Vienas bliauna: „Bėgti! Galas!“ –
Ir kyliu į sieną kalas.
Šie, ant stalo užsišokę,
Kaip ištrūkti, nenuvokia,
Tie, nuo stalo vėl nupuolę,
Nusirito į pasuolę,
Bet ir čia nevengia smurto,
Ir kits kitą kanda, purto...
Kad tiek žiurkių išsibertų,
Erdvesnių reikėtų vartų,
O kad čia nedaug jų telpa,
Žiurkių daugelis apalpo.
Daug jų bėgo, daug jų dingo,
Bet ola vis tiek užspringo...

Kaip toliau dalykai vyko,
Teko klausti pakaliką...
Vos išsprukęs – iš puodynės,
Kur jis slėpės – paskutinis,
Jis vis čiupė kaktos žaizdą
Ir užmiršo tikrą vaizdą.
Jis tik sakėsi girdėjęs,
Kai iš tolo niūkė vėjas
Ir nejaukiai kniaukė katės,
Bet pačių kačių nematęs...
Jis iš urvo kaip iš indo

Vien apyčiupom išlindo,
Nes žvakigaliai užgeso –
Tad tik dainius žino tąsą...

Dar čia vienas atsirado, –
Iš sukritusių be žado
Ir išsprukusių pro klėtį, –
Juo geriau nepatikėti,
Nes jis, pavyzdžiui, vis girias,
Kad jau trissyk buvęs miręs,
Pliauškia apie žiurkės stalą,
Kad jis buvęs vieno galo,
Kad jau nieko nebebijęs,
Nes jau katiną prarijęs,
Ir kad katinas – dviragis...
Aišku – pliuškis ir melagis!..

Dėl sakmės mįslės, jos raktų
Į raganių kreiptis tektų.
Ar į vieną laumę seną, –
Jie abu kažkur gyvena...
Turi kuklią palapinę,
Kur jie daug ko prisipynė...
Juodu žemę dirba uoliai,
Liobias, vargsta kaip vienuoliai.
Šešios mylios ar septynios...
Jų žinioje visos žinios...

– Ką sekiau, iš laumės gauta,
Vien išvėtyta, išplauta,
Ir kas buvo lyg per keista,
Ištaisyta ar išleista.
Menas! Ji nenusimano...
Tad kas bloga – jos, ne mano...
Pakeliui daug tiršto molio...
Bet dėl šio, dėl kelio tolio,
Kur juk daugiur kas neaišku,

Žinios teikiamos ir laišku...
Kaip girdėjau, juodu teikia
Daug žinių, kurių nereikia...
Pikta, jei kas braidęs, mirkęs,
Grijžta šiaudą nusipirkęs,
Prašo balta, gauna juoda,
Nes tiesa neparsiduoda,
Vietoj jos įgyjant melą,
Kvaila braidžioti po balą...
Tuščia jų, mįslės tarėjų!
Aš tik štai, ko gero, spėju
Apie laumės vienuolyną, –
Kad ji žino, ko nežino...

Kelti puotą buvo kvaila,
Bet vis tiek man žiurkės gaila.
Kas čia šliuksi? Cit! Brolyti,
Ašaras turi taupyti...
Tam, kas žemės skirtį veikia,
Daug šio šlapio daikto reikia...
Pirmos ašaros terieda,
Tepašlaksto jauną žiedą,
Kai būties įkyrūs dūmai –
Niuksai, gnybiai ir kartumai –
Čiupt, nutvers tave kaip tinklas, –
Tokios ašaros lyg ginklas...
Gink, ką širdžiai verta ginti,
Bet turi tikrai atminti,
Kad tai buvo pirmos šukės –
Ne visur dangus apniukęs...

Klausimai ir užduotys

1. Jurgis Baltrušaitis – poetas, eseistas ir vertėjas. Jo tekstuose daug simboliškos, filosofinių gyvenimo prasmės apmąstymų ir gyvenimo tiesos paieškų. Kokie gyvūnai aprašomi J. Baltrušaičio „Įkurtuvėse“? Išvardykite juos.
2. Apie ką ši poema? Papasakokite glaustai jos turinį.
3. Koks žiurkės būdo bruožas atsiskleidžia, kai ji draugei pasakoja apie kiekvieną kviečiamą ar nekviečiamą svečią?
4. Ar žinote, koks skirtumas tarp žodžių *draugas* ir *bičiulis*?
5. Kaip poemoje aprašoma žiurkės virėjos išvaizda?
6. Kokie patiekalai ir maisto produktai minimi poemoje?
7. Kas nutiko žiurkei, išlindusiai pakvėpuoti grynu oru į lauką?
8. Ar pavyko žiurkės pokštas – pavaišinti svečius katino pavidalo kepiniau?
9. Ar žinote, ką reiškia žodis *bėdulis*?
10. Kaip Jums atrodo, ar žiurkės įkurtuvės smagios? Pagrįskite savo atsakymą.
11. Apie kokį žiurkėms grėsmingą gyvūną iš pradžių nesusimąstė žiurkės?
12. Ar žinote, kuo skiriasi pelėda ir apuokas?
13. Jei poemoje „Įkurtuvės“ žiurkių vietoje būtų žmonės, kaip juos apibūdintumėte?
14. Koks šios poemos moralas?

JONAS AISTIS
(JONAS ALEKSANDRAVIČIUS,
1904–1973)

PAVASARIO SIMFONIJA

ADAGIO

ŠVELNUS, švelnus vėjelis pūtė,
O žemė pašalu kvėpėjo –
Žydėjo vieniša kvaputė
Ir vagose vanduo klegėjo...

Klegėjo džiaugsmą dar nedrąsų,
Į saulę spindinčią žiūrėjo –
Svajonėm driko beržo kasos
Ir atsargi sula tekėjo.

Prabilo varpas, ir galingai
Laukais įmirkusiais nuėjo,
Ir supo kvapsnį stebuklingą
Pavasario lengvučio vėjo...

Ir nešė kvapą, dvelkė, pūtė
Švelnus vėjelis pralinksmėjęs –
Kvėpėjo nuostabi kvaputė
Ir žemės pašalas, ir vėjas...

ANDANTE

ŠNIOKŠČIA vandenys ištvinę,
Liejas per krantus, –
Vieversėlis krištolinis
Virpina skliautus...

Ir beržų vytelės juodos
Šiaušias pumpurais,
Ir lakštingalėlių godos
Trykšta vakarais...

MENUETAS

EISIU, lipsiu ant kalnelio,
Rankele iš tolo mosiu
Ir pavasarėlį žalią
Šauksiu į laukus pilkuosius.

Gysta, skamba vieversėlis,
Kyla nuo drėgnos velėnos
Į skliautų bedugnį mėlį
Džiuginti kalnų ir slėnių.

Man akyse žemė sukas,
Žemė svaigsta, smenga, kelias.
O karklų linksmi katukai
Sidabrėja prie upelio.

Žysiu aš pati ir sprogsiu
Pumpurų žaliais lapeliais,
Ir vieny viena pašoksiu
Ant pradžiūvusios vejelės.

Šoksiu aš viena, kaip stoviu,
Suksiuos, trypsiu savo gėlą –
Pūpsinčią vėje* rankovę
Virš galvos aukštai iškėlus!..

SCHERZO

ŽYDRAME skliaute
 Žydinti šakelė supas ir
 Moja kregždutes,
 Gaidomis ant laidų sutūpusias.

Skriskite smagiai
 Žydrumon, kregždutės-seserys!
 Jau gelsvi drugiai
 Plazda, jau visai pavasaris!

FINALE

BĖGIOJOME, klegėjome tyriau
 Nei trykštantis vanduo, nei vyturelis!
 Šlaituose mėlynos žibutės kėlės,
 Putojo blizgančios purienos ir jau,
 Lyg infantės pirštai, lesiną balandį,
 Judėjo dulkdami žirginiai nukarti...
 Visi, pavasariu apsvaigę ir girti,
 Stebėjomės: – antai jau gervės skrenda.

Klausimai ir užduotys

1. Jonas Aistis – lietuvių poetas neoromantikas. Jo eilėraščiai melodingi, dėl to lengvai įsimenami. Perskaitykite visas „Pavasario simfonijos“ dalis, kuri Jums patinka labiausiai ir kodėl?
2. Ką eilėraštyje „Pavasario simfonija“ simbolizuoja jo skirstymas į muzikos tempo pavadinimus: *adagio*, *andante*, *menuetas*, *scherzo*, *finale*?
3. Raskite žodžius, kurie aprašo pavasarį.
4. Ar žinote, kas yra *sula*? Ar esate matę, kaip *sula* išgaunama, ir ar esate ragavę jos? Pakalbėkite su mokytoju (-a) plačiau šia tema.
5. Ar žinote, kas yra „karklų linksmi katukai“?
6. Kokia nuotaika kuriama J. Aisčio „Pavasario simfonijoje“? Palyginkite šį eilėraštį su Maironio eilėraščiu „Pavasaris“, kokių panašumų ir skirtumų randate?

CHRONOS

Iš laiko ūkanų išnyra trys
 Ir vis tos pačios šmėklos megalomanės:
 Rūsti dievybė, kruvinas karys
 Ir visagalė kurtizanė...

JIS EINA ir eina – atletiškas, jaunas –
 Per šaltį ir karštį, per lietų ir vėją...
 Šaltai, abejingai ir sopulį sėja,
 Ir neša rūstybę, ir ašaras plauna...

Ir džiaugsmo, ir verksmo, ir mūsų rūstybės
 Nemato, negirdi – visai jam nerūpi,
 Kad išgąščiu šaukiame, maldaudami klūpom
 Ir trupinius renkam didžios amžinybės...

Klausimai ir užduotys

1. Su kuo Jonas Aistis lygina laiką?
2. Kodėl žodžiai „JIS EINA“ yra parašyti didžiosiomis raidėmis?
3. Kokiais epitetais apibūdinamas eilėraštyje personifikuotas laikas? Kaip manote, kodėl jis aprašomas būtent taip?
4. Kaip manote, kas yra kitos dvi šmėklos?
5. Lentelėje įrašykite, kaip teisingai pasakyti, kiek yra valandų:

18 val. 45 min.	
11 val. 15 min.	
13 val. 30 min.	
12 val. 00 min.	
24 val. 00 min.	
10 val. 05 min.	

MARCELIJUS MARTINAITIS (1936–2013)

KAI SIRPSTA VYŠNIOS SUVALKIJŲ

Kai sirpsta vyšnios Suvalkijoj
raudonos, kad pravirkt gali, –
rasa ten laša nuo lelijų –
kaip dalgio ašmenys – gaili.

Ir pjauna širdį tarsi dobilą
lig gyvuonies, lig pašaknų,
o vakarais kažko taip tolina,
kažko nėra – lyg artimų.

Kokia tylą gyvybėn smelkias
kasdienio židinio ugnim!
Tokia daina, kad užsimerkia
dainuodami – lyg mirdami.

Lig pašaknų ten pjauna širdį,
ten teka vandenys liūdnei.
Ir dulkės vieškelių dar šiltos
tarsi sodybų pelenai.

Klausimai ir užduotys

1. Marcelijus Martinaitis – lietuvių moderniosios prozos, poezijos kūrėjas, vertėjas, visuomenės veikėjas, kurį domino archajiškos gyvenimo sistemos susidūrimas su šiuolaikiniu pasauliu. Lietuvių bardas Vytautas Kernagis šiam eilėraščiui yra sukūręs muziką, internete susiraskite pagal eilėraščio „Kai sirpsta vyšnios Suvalkijoj“ žodžius atliekamą dainą, paklausykite jos.
2. Kokia šio eilėraščio nuotaika? Kaip manote, ar muzikinė interpretacija ją dar labiau sustiprina?

3. Kurį vasaros mėnesį sirpsta vyšnios? Užpildykite lentelę, koks derlius nuimamas išvardytais mėnesiais:

Mėnuo	Daržovės, vaisiai, kita žemės ūkio kultūra
Gegužė	
Birželis	
Liepa	
Rugpjūtis	
Rugsėjis	
Spalis	

4. Pakalbėkite apie medžių gyvavimo ciklą: kaip jie keičiasi, esant keturiems metų laikams (kaip Lietuvoje).

KUKUTIS VAŽIUOJA PILNU TROLEIBUSU

Suspaustas iš visų pusių,
 Kukutis smagiai sau galvoja:
 – Koks tai yra patogumas –
 važiuoji, ir niekam nerūpi,
 kodėl tu važiuoji,
 nors galbūt
 esi ką nors negražiai prišnekėjęs,
 įžeidęs savo kaimyną
 ar važiuoji ką nors apgauti.

Niekas nepasižiūri,
 kiek tau metų,
 kokia tavo akių spalva,
 kas tavo giminės,
 iš kur ir kodėl atvažiavai.
 Ir iš viso:
 ar tu gyvas,
 ar šiaip sau važiuoji?

Koks tai yra patogumas:
niekas nepastebės,
jei kurią dieną visai nevažiuosi.
Ir nieks neatlėks į namus,
reikalaudamas paaiškinimo:
– Kodėl nevažiuoji troleibusu?

Klausimai ir užduotys

1. Ar žinote, kaip atrodo troleibusas? Europoje mažai šalių naudoja šią transporto priemonę, viena jų – Lietuva. Suraskite informacijos, kuriuose Europos miestuose dar važinėja troleibusai.
2. Papasakokite savo žodžiais, apie ką šis M. Martinaičio kūrinys?
3. Kokia pagrindinė šio posmo mintis:
*Niekas nepasižiūri,
kiek tau metų,
kokia tavo akių spalva,
kas tavo giminės,
iš kur ir kodėl atvažiavai.
Ir iš viso:
ar tu gyvas,
ar šiaip sau važiuoji?*
4. Kartu su mokytoju (-a) padiskutuokite, kodėl žmonės susvetimėja, atsakydami į šiuos klausimus:
  - a) kaip manote, kur susvetimėjama dažniausiai, gyvenant didmiesčiuose ar mažuose miesteliuose? Kodėl?
  - b) koks gyvenimo būdas Jums priimtinesnis: mieste ar kaime? Kodėl renkatės vieną ar kitą variantą?
  - c) kur esate užaugę (mieste ar kaime)? Kaip manote, ar tai, kur žmogus augo, formuoja jo tolesnius gyvenimo pasirinkimus, būdą ir pan.?
  - d) ką keliaudami į svečių šalį mieliau lankote – didmiesčius, sostines ar tyrinėjate šalies gamtą, mėgstate pasidairyti šalies provincijoje?

KVAILUTĖS ONUTĖS RAUDA

Rado Onulė prie tako
raudoną siūlą
iš vaikiškos kojinės,
o gal iš vaivorykštės?
Atsisėdo ant kupsto,
ir pagailo Onulei to siūlo,
ir iš gailumo –
apsiverkė.

Ir pagailo Onulei
vyturio lizdo dirvone,
šį rytą į kūdrą įkritusios bitės
ir smėlyje vaiko pėdos.

Ir pagailo Onulei,
kad plūgais apars
vyturio lizdą dirvone,
kad bitė ratuota namo nesugrįš
ir liks alkana bičių motina,
kad vaikai tie – užaugs ir pasens,
o raudonos vaikiškos kojinės
bus per mažos jų kojoms.

Sėdėjo prie tako Onulė
ir verkė,
laikydama rankoje siūlą,
taip verkė,
lyg būtų sudegę namai.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip manote, eilėraštis „Kvailutės Onutės rauda“ yra juokingas ar liūdnas?
2. Kodėl Onutė eilėraštyje yra *kvailutė*?
3. Išvardykite, ko gaila Onutei.
4. Pakalbėkite apie raudono siūlo simboliką: kokia ji apskritai ir ką ji reiškia šiame M. Martinaičio eilėraštyje?
5. Kartu su mokytoju (-a) aptarkite žodžio *verkti* sinonimus ir jų reikšmes: *raudoti*, *sriūbauti*, *bliauti*, *ūbauti*, *ašaroti*, *kriokti*, *apverkti*, *virkauti*, *šnirpščioti*.

KAZYS BRADŪNAS (1917–2009)

IR NEBIJOK

Pilnos pakalnės vėlių,
O liūnai* vaiduoklių,
Piktos ir geros laumės
Baigia verpimą...
Įpūsk ugnelę
Ir nebijok –
Ugnelė šventa.

Pilnos padangės žvaigždžių,
Kaip žemė ašarų.
Balti ir juodi paukščiai
Tarp jų keliauja...
Pakurk ugnelę
Ir nebijok –
Ugnelė šventa.

Pilnos viršūnės aušros,
O slėniai tamsybių.
Gyvųjų ir mirusių angelai
Atkelia kalno vartus...
Užkask ugnelę
Ir nebijok –
Ugnelė šventa.

Klausimai ir užduotys

1. Kazys Bradūnas – lietuvių poetas, kurio kūrybos centre gausu lietuvių liaudies, tautosakos, žemdirbystės kultūros, Lietuvos gamtovaizdžio aprašymų. Perskaitykite K. Bradūno eilėraštį „Ir nebijok“ ir pabraukite vietas, kurios sietinos su lietuvių liaudies tautosaka.
2. Kokia žodžio *liūnas* reikšmė?
3. Jeigu reiktų vienu žodžiu pasakyti, apie ką šis eilėraštis, kokį žodį pasirinktumėte ir kodėl?
4. Raskite eilėraštyje žodžius, kurie simbolizuoja šviesą ir tamsą.
5. Ko lyrinis „aš“ ragina nebijoti?

MIŠKO BROLIŲ KAPAI

Jų kapų papėdėje laukinės
Uogos sirpsta ašarų lašais –
Tik pridėki pirštą prie tėvynės,
Kad pajustum, kiek jos daug, o tau mažai.

Tik priglauski širdį prie jos ilgesio,
Išplėstų akių nedenk ranka,
Kad apaktum nuo to grumsto spindesio,
Sutrupėjusio po kadugio šaka,

Kad ir vėl stebuklu praregėtum,
Vos palietęs jų akių duobes...
Štai – skaičiuok mirties delne kaulėtam
Tūkstančio vardų amžinybes.

Klausimai ir užduotys

1. Apie kokius kapus kalbama eilėraštyje?
2. Kas yra *miško broliai*?
3. Apsilankykite interneto svetainėje www.partizanai.org ir paskaitykite daugiau apie partizanus. Remdamiesi svetainėje randama informacija, pasirinkite vieną istorinę asmenybę ir parašykite samprotaujamojo pobūdžio rašinį apie ją.
4. Kaip manote, kodėl laisvės kovos yra svarbios ne tik savo laisvę ginantiems, bet ir visai pasaulio bendruomenei?
5. Eilėraštyje „Miško brolių kapai“ raskite liepiamąją nuosaką.

VIOLETA PALČINSKAITĖ (g. 1943)

MERGAITĖ SU DEGTUKAIS

Sukūrei mane, Kristianai keistuoli,
Iš nieko.

Iš sapno kaip žėrinčio sniego,
Dabar aš po kabančiu pasakos tiltu
Degtuką įžiebsiu,

Kad pirštai sušiltų.
Dabar aš jau būsiu. Dabar aš jau būsiu,
Ir niekad liepsnelės mažos neužpūsiu,
Kurią dovanojai.

Praeiviai paslaugūs
Man šypso.

Ir aš gyvenu kaip nedaug kas...
Sukūrei mane, Kristianai keistuoli,
Iš nieko.

Iš sapno – kaip žėrinčio sniego,
Tavęs nebėra jau.
O aš pamažu
Tau amžiną savo ugnelę nešu.

Klausimai ir užduotys

1. Violeta Palčinskaitė – lietuvių poetė, dramaturgė, vertėja. Poetė daugiausia rašo vaikams, jos eilėraščiai siužetiniai ir dažniausiai linksmi.
2. Perskaitykite eilėraštį „Mergaitė su degtukais“. Apie ką jis? Kas tas Kristianas?
3. Raskite eilėraštyje „Mergaitė su degtukais“ žodžius, kurie simbolizuoja šilumą ir šaltį.
4. Ką reiškia sąvoka „amžinoji ugnis“?
5. Raskite eilėraštyje jungtukus. Ar visų jų vartojimas šiame tekste yra įprastas?

SURANKIOTI PABIRUSIUS ŽODŽIUS

Surankioti pabirusius žodžius
ir kiaurąnakt akių nebesumerkti,
po apsnigtu žiemovidžio* medžiu
mažų miestukų viešbučiuose verkti.

Nepakeliama. Slegiančiai sunku,
bet nieko, nieko, nieko nepakeisti!
Savim išlikt, o tuo pačiu metu
ir nuogąstaut, ir teisinti, ir teisti...

Sukaupiti šitiek valios ir jėgų, –
pro tylinčią, negyvą sniego dangą
kažkam ateinančiam pačiu laiku
ištiesti šiltą nedrebančią ranką.

VAKARIENĖ

Nusirišiu prijuostę raudonryšę –
kviestinės vakarienės neberuošiu.
Visi svečiai, netyčia vėl sugrįžę,
atras tik tamsiai žalią alijošių
virtuvėj ant nušluostytos palangės,
tarp netvarkingai sudėliotų indų.
Visi, kurie ne sykį šičia lankės,
ar prisimintų dar, ar prisimintų...

O laiptinėj ne mano žingsniai skamba.
Uogienę ne iš mano uogų verda.
Seni žurnalai, sumesti į kampą,
prarijo mano pavardę ir vardą.
Bet gal kažkas dienų tėkmėj padūko
ir ilgo kelio duonos paragavo,
ir vėl iš mano mėlyno puoduko
lėtai ir tyliai geria juodą kavą.

Galbūt kažkas surinka: negaliu!
Ir moteris, siaurus pečius atlošus,
išeina iš namų.
Nėra gėlių
vardadieniui.
Tik žalios alijošius.

Klausimai ir užduotys

1. Perskaitykite V. Palčinskaitės eilėraščius „Surankioti pabirusius žodžius“ ir „Vakarienė“. Kokių panašumų ir skirtumų randate?
2. Kaip manote, kas galėtų būti šių eilėraščių lyrinis „aš“ – vyras ar moteris? Kodėl?
3. Jeigu reiktų vienu žodžiu įvardyti abiejų eilėraščių nuotaikas, koks žodis tai būtų?
4. Pabraukite eilėraščiuose esančius žodžius, kurie yra neigiamos konotacijos (nuotaikos).
5. Pafantazuokite: trumpai aprašykite tikėtinas eilėraščių „Surankioti pabirusius žodžius“ ir „Vakarienė“ situacijas: kur vyksta veiksmas, kas yra veikėjai, kaip jie jaučiasi, kodėl sakoma / daroma yra vienaip ar kitaip.

HENRIKAS RADAUSKAS (1910–1970)

PASAKA

Pro dūmus traukinio, pro vielas telefono,
Pro užrakintas geležies duris,
Pro šaltą žiburį, beprotiškai geltoną,
Pro karštą ašarą, kuri tuojau nukris,

Pro gervių virtinę, kuri į šiaurę lekia,
Pro gnomų požemiuose suneštus turtus –
Atskrenda Pasaka, atogrąžų karšta plaštakė,
Ir mirga margas spindulių lietus.

Septynias mylias žengia vaiko koja.
Našlaitės neliečia vilkai pikti.
O Eglės broliai dalgiais sukapoja
Jos vyrą Žaltį jūros pakrašty.

Voras su trupiniu į dangų kelias.
Kalba akmuo ir medis nebylys.
Ir ieško laimės, ant aklos kumelės
Per visą žemę jodamas, kvailys.

Pasaulis juokiasi, paspendęs savo tinklą
Ant žemės vieškelį, takelių ir takų.
Klausau, ką Pasaka man gieda kaip lakštingala,
Pasauliu netikiu, o Pasaka tikiu.

Klausimai ir užduotys

1. Henrikas Radauskas – lietuvių poetas modernistas, eseistas, vertėjas. Viena žymiausių, jo poeziją atspindinčių citatų yra iš eilėraščio „Pasaka“: „Pasauliu netikiu, o Pasaka tikiu.“ Perskaitykite eilėraštyje „Pasaka“ ir pasvarstykite, kokių pasakos elementų jame randate?
2. Kaip apibūdintumėte eilėraščio „Pasaka“ lyrinį subjektą?
3. Raskite eilėraštyje esančius dalyvius ir padalyvius.
4. Ar atpažįstate H. Radausko eilėraštyje minimas pasakas? Jei taip, įvardykite jas.

GĖLĖ IR VĖJAS

Gėlė pasakė vėjui, kad ji pražys rytoj,
 O vėjui pasigirdo, kad ji pasakė „tuoju“ –
 Tas pakuždėjo broliui, o brolis dar kitam,
 Jauniausiam ir linksmiausiam, kvailam ir nerimtam.

Ir tas atvarė debesį ir ėmė pilti lietu,
 Ir saulės krosnį išpūtė, kad ji karščiau spindėtų,
 Ir visą kaimą sujaukė ir dūko be galvos,
 Ir trunkės klausinėdamos, kurios ji bus spalvos.

Ir nutarė nelaukusi pražyst gėlė gera,
 Ir plyšo drėgno pumpuro žalia skara, –
 Gėlė baltai pražydo, ir baltą gėlę tą
 Lingavo vėjas šaukdamas: „Balta, balta, balta!“

Klausimai ir užduotys

1. „Gėlė ir vėjas“ – peizažinis eilėraštis. Pabraukite vietas, kuriose tai atspindi.
2. Kokių simbolių randate šiame H. Radausko eilėraštyje?
3. Raskite tekste esančius jungtukus. Kaip manote, kodėl jų tiek daug?
4. Trumpai ir savais žodžiais atpasakokite eilėraščio turinį.
5. Kaip manote, kokią žmogaus vertybę *apdainuoja* šis eilėraštis?

JŪROS AUDRA

Audra atbėga, griūva krantas,
 Benamė, didelė daina.
 Dainuoja Lekiantis Olandas,
 Ir skęsta raudanti diena.

Per veidą uolai* ima lietis
 Vėžiai ir bangos šimtmetinės,
 Ir šaukia verkiančios lesbietės,
 Kad grįžtų mirusios undinės.

PARKO RUDUO

Žiaurus savižudis ruduo
Pravirkdo statulas taurias,
Ir teka ašarų vanduo
Į juodo marmuro taures.

O tu kaip aidas gyveni,
Kaip balsas, plaukiantis toli,
Tau atsispindi vandeny
Sraigių procesija tyli.

Pamėlynavęs nuo šalčio tolis,
Kaip miręs lapas nuraudęs molis.

Klausimai ir užduotys

1. Perskaitykite ir vienu sakiniu papasakokite, apie ką yra eilėraščiai „Jūros audra“ ir „Parko ruduo“?
2. Kokį peizažą poetas *piešia* šiuose eilėraščiuose?
3. Jei reiktų panaudoti vieną spalvą šiems eilėraščiams iliustruoti, kokią pasirinktumėte ir kodėl?
4. Kokie žodžiai eilėraščiuose „Jūros audra“ ir „Parko ruduo“ iliustruoja drėgmės pojūtį? Išvardykite juos ir užsirašykite, kokios tai kalbos dalys.
5. Kaip manote, kodėl ruduo eilėraštyje yra aprašomas kaip „žiaurus savižudis“?
6. Kokius pasakos elementus randate šiuose eilėraščiuose?

VYTAUTAS MAČERNIS (1921–1944)

AŠ PAŽINAU KARALIŲ TAVYJE

Aš pažinau karalių tavyje iš žingsnių aido
Ir iš akių blizgėjimo aštraus,
Nors kartais jos iš tavo liūdno ir pailgo veido
Man švietė giedrumu audros nuskaidrinto dangaus.

Kiekvienas tavo žodis, išdidus, bet mielas,
Kiekvienas tavo mostas, laisvas ir platus,
Kalbėjo apie didžią, gražią sielą,
Praaugusių lyg aukštas medis girioje visus medžius.

Nes tu sakei: „Per žemę mes praeinam
Tik vienąsyk, tai būkime tvirti!
Kieno gyvenimas bus panašus į sodrią dainą,
Tas nesutirps mirty.“

Todėl (nors neturėjai tu namų, kai saulė leidos,
Nei sosto, nei tarnų karališkam dvare)
Iš tavo liūdno ir pailgo veido
Aš pažinau karalių tavyje.

Klausimai ir užduotys

1. Vytautas Mačernis – tragiško likimo jausias lietuvių literatūros klasikas, sulaukęs vos 23-ųjų žuvo pataikius artilerijos sviedinio skeveldrai. Jis pagarsėjęs intelektualia, vidinės egzistencijos nerimą išreiškiančia kūryba. Poeto eilėse daug ilgesio, nerimo ir nevilties. Perskaitykite V. Mačernio eilėrašį „Aš pažinau karalių tavyje“ ir padiskutuokite, apie ką jis.
2. Kokiais epitetais apibūdinamas *karalius* eilėraštyje?
3. Paanalizuokite šią ištrauką, kokia jos pagrindinė mintis:
*Nes tu sakei: „Per žemę mes praeinam
Tik vienąsyk, tai būkime tvirti!
Kieno gyvenimas bus panašus į sodrią dainą,
Tas nesutirps mirty.“*

PABAIGA

Už lango jau ne vakaras, ne vėjas. Tai nakties negyvos akys
Sustingę stebi sielos židiny begęstančius vaizdus,
Ir nerami širdis lyg paukštis, kurs kadais krantan saulėtan plakės,
Šiąnakt virš tuštumos sūpuoja ilstančius sparnus.

O Nebūtis, skausmu išpuošus mintį paskutinę,
Paženklina šiais žodžiais išsakytas svajones,
Ir šios nakties keleiviai, josios veidą atpažinę,
Iš siaubo metasi į nuodėmės gelmes liūdnas.

Žinau: ne jiems kovot prieš ją tą kovą sunkią ir nelygią,
Ne jiems praeiti žemę išdidžiai ramiu žingsniu,
Bet štai širdis vėl klieda apie naują ir prasmingą žygį,
Ir, degdamas liepsnoj, aš vėl regiu,

Kaip nykią naktį dykumų keliu smėlėtu,
Skausmingų abejonių lydima,
Tačiau be aimanų, be skundo, susikaupus ir iš lėto
Į priekį smelkiasi naujoji milžinų karta.

Jinai netrokšta pergalės. Ir žino, kad lauktoji pažinimo saulė
Pro nežinios tirštuosius debesis jai niekad nenušvis,
Bet iš vidinio nerimo pilna ji veržias, nugali pasaulį
Ir pagaliau sumerkia tamsoje šviesos pasiilgusias akis.

Aš ją regiu šiąnakt, senolių kambary prie lango susigūžęs,
Bet štai atėjo paskyrimo valanda:
Kurčioj tyloj nuaidi laikrodžio lediniai dūžiai,
Ir aš keliuos ir praveriu duris. Į veidus padvelkia tamsa.

Iš vienišų svajonių tik pakilęs, nuo regėjimo vaizdų apsvaigęs,
Iš karto netvirtai, parinkdamas žingsnius, einu,
Bet pamažu tvirtėja eisena ir netikrumas baigias,
Ir jau po kojom dunda vieškelis, vedąs ligi didžiųjų aukštumų.

Klausimai ir užduotys

1. Raskite eilėraštyje esamojo, būtojo kartinio, būsimojo ir būtojo dažninio veiksmažodžių laikus. Ar visų jų reikšmes žinote?
2. Raskite eilėraštyje esančias personifikacijas.
3. Kaip manote, apie ką šis eilėraštis, kodėl pavadintas „Pabaiga“?
4. Žinodami tragišką poeto likimą, kaip galėtume interpretuoti šį jo kūrinį?

***

Mylimosios aukštumos lapuočių miškas
 Antikinio vakaro fone
 Ir rudens spalvų žaisme išryškęs,
 Man atrodo kaip šventa giria.

Ten viršūnių monotoniško ošimo apsvaigintos,
 Grakščios stirnos šoka aikštėse,
 Ir upelio, kurs bedugnėn krinta,
 Vandeny stebėdamas save,

Groja Panas amžinai naujas melodijas,
 O poetai – nuošalumo ir miškų draugai –
 Įsiklausę ima pamėgdžioti jas.

Ir jų lyrinė dainelė neretai
 Ugnimi paverčia kraują ir svaigina,
 Kaip iš žemės sulčių spaustas saulės vynas.

***

O amžinasis nuodėmių šaltini!
 Poetų įkvėpimui groži tyras!
 Prisilietimais lūpų purpurinių
 Gaivinki sielos degančiuosius tyrus.

Tvirtai ranka švelniaja apkabinus,
 Suteik paunksmę mano miegui gaivią
 Ir supk lengvais bangavimais krūtinės
 Virš meilės marių šviesų sapno laivą.

Jį nešk tolyn, alsavimu kvapiu
 Įtempus džiaugsmo dieviško bures,
 Nerūpestingų valandų keliu,

Kol mano vargas inkarą išmes
 Užsimiršimo uoste, prie krantų,
 Kur tęsiasi sodai vaisių uždraustų.

Klausimai ir užduotys

1. Vytauto Mačernio poezijoje, kaip daugumos lietuvių autorių kūrinuose, daug dėmesio skiriama Lietuvos gamtai. Apie gamtos ir poezijos artumą V. Mačernis rašo ir šiame eilėraštyje. Raiškiai perskaitykite poeto eilėraštį ir pagalvokite, kokią nuotaiką jis sukuria.
2. Raskite žodžius, kurie aprašo gamtą.
3. Palyginkite šį eilėraštį su antruoju eilėraščiu be pavadinimo. Ar abiejų eilėraščių nuotaikos skiriasi, ar yra panašios? Pagrįskite savo atsakymą.
4. Kas dar, be gamtos, gali būti didelis įkvėpimas kūrėjui?
5. Pakalbėkite klasėje apie kūrybą:
  - a) kaip manote, kuo išskirtiniai kuriantys žmonės?
  - b) kaip vadinami žmonės, kuriantys meną (išvardykite kuo daugiau menininkų pavadinimų lietuvių kalba)?
  - c) kokia meno sritis Jums patinka labiausiai ir kodėl?
  - d) ar lankotės meno galerijose, koncertuose, skaitote poeziją, romanus? Papasakokite apie tai plačiau.

***

Mano siela šiandien sunkiai serga,
 Degdama vienatvės liūdesio karščiu.
 Aš nemoku jai palengvint vargo,
 Ką ji kliedi, aš suprasti negaliu.

Aš sekiau jai pasakas gražiausias,
 Sugalvojau malonumų daug naujų,
 O jos akys nežinia ko klausia,
 Tokios liūdnos, net pažvelgt į jas baugu.

Ir pabūgęs, jog pamišusi kada
 Nesuplėšytų į skiautelius mane,
 Kai ištroškus atsigert paprašė,

Padaviau jai taurę žudančių nuodų,
 Bet, išsiurbus paskutinį lašą,
 Ji sušuko: „Trokštu, duoki stipresnių!“

Klausimai ir užduotys

1. Ar siela gali sirgti?
2. Kokią nuotaiką Jums sukuria šis eilėraštis? Išrinkite žodžius, kurie pagrįstų Jūsų atsakymą.
3. Kaip taisyklingai reiktų sakyti susirgus, pažymėkite teisingus sakinius:

☐	Šiąnakt aš sukarščiauvau.
☐	Ar jūs turite privatų sveikatos draudimą, ar esate draustas „Sodroje“?
☐	Aš jaučiuosi prastai, turbūt apsirgau.
☐	Laba diena, skambinu pranešti, kad sergu ir negalėsiu atvykti į darbą.
☐	Man atsirado didelė ir bjauri sloga.
☐	Man skauda dantį, turbūt reikės užsirašyti stomatologo vizitui.
☐	Važiavau paspirtuku, griuvau – dabar koja sugipsuota...
☐	Mano pilvas serga.
☐	Gydytoja, mano sūnus serga, man reikalingas nedarbingumo pažymėjimas.
☐	Viskas, mano pilvas jau baisiai didelis, reikia „sėst ant dietos“.

4. Darbas grupėmis:
 Susiskirstykite į grupes po du ir suvaidinkite situaciją pas gydytoją.

JANINA DEGUTYTĖ (1928–1990)

GIMTOJI KALBA

Iš kopų šnabždesio su debesim ir prošvaistėm,
Iš marių virpulio ir ežerų nendrėtų,
Iš duonos kvapo ir miškų giesmės
Kalba gimtoji lūposna įdėta.

Pilėnų laužuose išdeginta, išlydyta,
Su perregima gintaro šviesa
Ji – motinos baudžiauninkės lopšinėse,
Ji – Pirčiupio smėlynų raudose...

Lietuviškai geltonos pievos šneka
Ir tie mediniai nupilkėję kryžiai,
Ir aukštos varpinės, ir mažos gatvės,
Sulytais akmenim į dangų atsigręžę.

Lietuviškasis žodis liko kraujo raidėm
Ant kamerų akmens ir pelenuos.
Pasaulio kryžkelėj – prie Nemuno ir Baltijos –
Likimas motinos kalba dainuos.

Prišaukti džiugesį lyg paukštį ulbantį,
Kad ligi galo vieškeliu lydėtų,
Iš duonos kvapo ir miškų giesmės
Kalba gimtoji lūposna įdėta.

Klausimai ir užduotys

1. Vėlyvosios lyrikos romantikė Janina Degutytė eilėraštyje „Gimtoji kalba“ tarsi leidžiasi į kelionę. Ar galite papasakoti, kur ji keliauja?
2. Su kuo poetė eilėraštyje lygina gimtąją lietuvių kalbą?
3. Kaip suprantate šias eilėraščio eilutes:
*Lietuviškasis žodis liko kraujo raidėm
Ant kamerų akmens ir pelenuos.*

MOTINŲ PASAULIS

Didysis Motinų pasauli,
iš kurio palaimingų įsčių
ateina žolė ir vaikas,
žaltys, versmė ir medis.
Didysis Motinų pasauli,
pilnas gimstančių vėjų,
lietaus ir ugnies artumo,
auksinių šešėlių muzikos
sušvitusiam baltam vasario debesų.
Didysis Motinų pasauli,
su saule vienam delne,
su mėnuliu kitam, –
toks nesuprantamas ir teišus,
toks chaotiškas, vienišas ir amžinas, –
saugai savo gyvybės paslaptį,
atsiskleisdamas – lyg netyčia –
vienai akimirkai
artėjančio pavasario kvapu,
mirštančio žvėries ašara,
širdies tvinksnium,
kuris duoda pradžių choralo skambėjimui.
Kurio vandenyno kriauklė
šių naktį gimė perlas?
Kokiam kryžiui atiduotas
suriko pirmą kartą kūdikis –
taip skaudžiai ir laimingai?

Klausimai ir užduotys

1. Ar J. Degutytės eilėraštyje „Motinų pasaulis“ yra kalbama apie motinystę siaurąja prasme? Pagrįskite savo atsakymą.
2. Motinystė ir gyvybė šiame eilėraštyje yra suprantamos kaip sinonimai. Kuriose vietose matyti šis palyginimas?
3. Lietuvių kalboje žodis *pasaulis* yra vyriškos giminės, tačiau eilėraštyje „Motinų pasaulis“ J. Degutytė verčia suabejoti vyriškumo pranašumu. Pa-diskutuokite apie tai.

ANT AUKŠTO KALNO

Devynios kulkos pro šalį lėkė,
O ši dešimta – brolių paguldė.
Kur krito galvelė – rožė žydėjo,
Kur kraujas pasruvo – šaltinis tekėjo.

Ant aukšto kalno – kapai kapeliai...
Lyg paukščiai sutūpę prieš ilgą skridimą.
Guli broleliai ant pilkų dirvonų,
Ant pilkų dirvonų sidabro akmenėliai.

Kapai kapeliai... Žemę surišo
Stipriau nei žodžiai, stipriau nei priesaikos,
Guli kapai ant mūsų krūtinių,
Ant mūsų krūtinių švino šarvais.

Saule, saulele, o kas padės mums
Brolių gedėti? –
Devynis rytus migla ateisiu,
O šį dešimtą – neužtekėsiu.

Klausimai ir užduotys

1. Apie ką eilėraštis „Ant aukšto kalno“?
2. Pabraukite šiame eilėraštyje žodžius, kurie siejasi su mirtimi.
3. Gaubiamieji šio eilėraščio posmai labai panašūs į liaudies dainą, o pati tema gali būti sietina su senu lietuvių liaudies papročiu, kuris vis dar sutinkamas ir šiandien – giedojimu per šermenis ir laidotuves. Susiraskite ir pasižiūrėkite „YouTube“ esantį Klaipėdos etnokultūros centro vaizdo įrašą apie tradicinį giedojimą per laidotuves, šermenis ir Vėlines.
4. Vėlinės, minimos lapkričio 2 d. katalikiškoje liturgijoje, – visų mirusiųjų paminėjimas. Tai svarbi diena lietuvių kultūroje, kurią lankomi mirusiųjų kapai, uždegamos žvakės, atliekama speciali tai dienai skirta liturgija. Susiraskite daugiau informacijos apie Vėlines ir pakalbėkite apie tai klasėje. Ar Jūsų kultūroje yra panaši diena?
5. Kaip suprantate šias eilėraščio eilutes:
*Guli kapai ant mūsų krūtinių,
Ant mūsų krūtinių švino šarvais.*

JUDITA VAIČIŪNAITĖ (1937–2001)

IŠ RUDENS NAKTIES

Tik kosminis sukamo rato skausmas,
tik skerdyklų kruvinas kvapas,
tik lietingas ūkimas prekių traukinių...
Galbūt per daug širdy prisikaups mums,
nepakels stikliniai laiptai trapūs
iš pakopų – sąvokų kilnių.

Pajusim degant smegenis, sprogstant galvą
po laikraščių, kavinių, troleibusų spūsties,
pajusim kosminę mažyčių katastrofų spalvą
ir drėgną tamsų vėją iš rudens nakties.

Klausimai ir užduotys

1. Judita Vaičiūnaitė – lietuvių moderniosios poezijos kūrėja, viena nedau-gelio savo eilėse apdainuojančių miestą (Vilnių). Perskaitykite eilėraštį „Iš rudens nakties“ ir raskite vietas, kuriose rašoma būtent apie miestą.
2. Kaip manote, apie ką šis eilėraštis?
3. Kokie galėtų būti eilėraščio laikas ir erdvė?
4. Ką galėtų simbolizuoti „stikliniai laiptai trapūs“?
5. Ar žinote visų šių žodžių reikšmes ir kuo jos skiriasi: *trapus, gležnas, dužus, purus, birus, irus*?

IŽO* ROŽĖS

Ižo rožės, žydinčios po tiltu,
žėrinčios tamsoj – plaukte į žiburius,
ledo žiedlapiais tėkmėj pažirusios,
kad į širdį spindesys sutilptų...

Ižo rožės, šaltos ir bekvapės,
vilnys vėl jus į vainiką supina,
tarp krantinių plukdo jus ir supa,
prieplaukoj sužimbant ledo žvakėms...

Klausimai ir užduotys

1. Ar žinote žodžio *ižas* reikšmę? Ar esate matę upėje plaukiančius ižus, kokį garsą jie skleidžia plaukdami pasroviui ar sustumti srovės į vieną krūvą?
2. Kokiai lauko temperatūrai esant galėtų susidaryti ižas?
3. Kaip manote, kodėl J. Vaičiūnaitė ledą lygina su rožėmis?
4. Savais žodžiais papasakokite šio eilėraščio situaciją, atsakydami į klausimus: kur stovi eilėraščio lyrinis „aš“? Ką jis mato? Ką girdi? Koks tai galėtų būti paros laikas?

MĖLYNAS ESKIZAS

Melsvėjantys miesto stogai (niekada jų nesi regėjus)
tau dega keista šviesa (lyg laimės apogėjus),
pavasariu kvepia (užplūsta laukų linažiedis vėjas)
maža gyslelė tvinkčioja (per krantus išsiliejus),
vos girdimai čiūžteli (mėlynos Degas šokėjos)
prabėga per žydrą žvirgždą (dugnu saulingos alėjos)
be tų spindulių trapumo gyventi nebūtum galėjus...

Klausimai ir užduotys

1. Kas yra *eskizas*?
2. Eilėraštyje pabraukite žodžius, kurie siejami su mėlyna spalva.
3. Kuo ypatinga šio eilėraščio struktūra? Kaip manote, kodėl ji tokia?
4. Eilėraštyje minimos „Degas šokėjos“ – tai aluzija į Edgaro Degas paveikslą „Žydrosios šokėjos“. Susiraskite jį internete. Ar susipažinus su dailės kūrinio, geriau suvokiamas šis eilėraštinis?
5. Kaip manote, koks paros laikas yra aprašomas eilėraštyje? Kodėl?

RIMVYDAS STANKEVIČIUS (g. 1973)

MIEGAS

Vakare, kai tik suskleidžiu žiedlapius maldai –
Priešais veidą man dar kažkas klaupias.
Niaurios jėgos taip tyliai ir sunkiai užvaldo
Mano vidų. Nors angelas šypso, bet traukias.

Kurį laiką žegnonė šakojas nervinga –
Stebim blėstančią judesio laužtę.
Dulkės švyti ir mums ant blakstienų suminga
Ir padidina įtampas aukštį – – –

Atlaikiau. Šįkart „atlikta“ ištarė kitas,
Nebereikia net durų užsklęsti,
Susmunku daug vėliau – kai iš nugaros rytas
Man ištraukia mėnulio geležtę.

Klausimai ir užduotys

1. Rimvydas Stankevičius – šiuolaikinis lietuvių poetas, kurio eilėse išnyksta ribos tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių, dažnai nagrinėjamos religijos, magijos temos, kuriama paralelinė tikrovė. Perskaitykite eilėraštį „Miegas“ ir pagalvokite, koks žmogus yra šio eilėraščio lyrinis „aš“?
2. Kartu su mokytoju (-a) išsiaiškinkite šiuos retesnius lietuvių kalbos žodžius: *niaurus*, *žegnonė*, *laužtė*.
3. Kaip suprantate paskutinį eilėraščio posmą: ką *atlaikė* lyrinis „aš“; kodėl „nebereikia net durų užsklęsti“; kas ta „mėnulio geležtė“?
4. Pakalbėkite apie mėnulio fazes, kaip jos vadinamos lietuvių kalboje?

PŪGA

Kai vėtroj į rožančių rišasi galai
 Gimimo ir mirties, tylos ir gražbylystės,
 Koks skirtumas tada, guodei ar melavai,
 Ar bėgai laimės, ar vilties paklysti.

Nebus nei teismo, nei atokvėpio, nei pabaigos,
 O laikrodžiai vien tik dėl sekso ritmo tiksį,
 O žmonės juda tik ridenami pūgos
 Iš gatvės gatvėn, iš šalies šalin be tikslo.

Tokia pūga, kad skersvėjuos sunyksta
 Sapnų statulos, knygų smilkalai.
 Nebeanestezuoja tepalai
 Paletės, žaizdų jau nenulaižo smičius kaip vaikystėj.

Kapai – tik dekoracijos, tik pažadas privengiant maišto,
 O jei ir ne – tai visos ložės užimtos mirties, net stovintiems
 jau bilietų nėra.

Surinkdami žingsnius, skeptrus ir titulus, karus istorijos
 didžiūnai vaikšto,
 Palieka tik tuščia erdvė, pūga, kitaip vadinama – era.

Ir nieko neregėt, o jei kas matos,
 Tai vienas veidas, bet nei dangaus, nei pragaro valdovo –
 Tik tos, kur nukamuota bučinių sau audžia baltą sapno rūbą lovoj
 Ir net nejunta, kaip laužydami kaulus
 pasaulin krenta
 paskutiniai amžiaus metai.

Klausimai ir užduotys

1. *Rožančius, rožinis, vėrinys, vainikas, rožynas, karoliai* – ar žinote, kas tai yra?
2. Ar eilėraštyje „Pūga“ kalbama apie tikrą pūgą (t. y. gamtos reiškinį)? Jei ne, kaip suprantate, kas ta *pūga*?
3. Kuo išskirtinė šio eilėraščio struktūra, kaip manote, kodėl ji tokia?
4. Kaip manote, kokia pagrindinė šio eilėraščio mintis, apie ką kalbama?
5. Kas įvyksta su žmonėmis šiame eilėraštyje? Padiskutuokite apie tai klasėje.

AIDAS MARČĖNAS (g. 1960)

FATA MORGANA

Kai paskutinis saulės spindulys
per žolę liečia mirusiųjų kaulus –
išdidūs slegiantys rudens šešėliai
į slėnį nusileidžia palengva.
Gegutės balsas priblandoj nutyla
pušų viršūnės suliepsnoja auksu,
kuris taip pat išblėsta, išsisklaido...
Kaip tyliai aidi sutemų žingsneliai!
Tai pasitinka mus Fata Morgana,
išnyranti iš mūsų beprasmių žodžių:
velionių Dievas ir velionis Dievas,
ir tai, ką mes vadiname Dievu.

Naktis arti. Rūgpiūtis vos alsuoja,
pakibęs viršum tvenkinio tamsaus –
jame įspįsta* virpantis žvaigždynas,
kurio danguj atrasti nepavyksta.
Tenai jau sukasi aukštieji Grigo Ratai,
o pro pušis atsiveria bedugnė, –
Paukščių Taku keliaujantys dievai
į Žemę sėja meteorų lietu.
Aš pasmerktaš šiam vaizdui, šiai vienatvei
kiekvieną dieną einančiai į mirtį,
ir rudeniui, kuris su manim
į šitą vasaros gamtovaizdį alsuoja.

Ką prisimint turėčiau, drauge mano?
Šviesa greit vėl nutviekis tuščius lizdus,
ir saulės spindulys ieškos vandens paviršiaus,
ir glamonės negilų dugno smėlį.
Maža žuvytė blykstelės žvynais,
kai klevo sėkla savo atspindį palies
nei palaimingą pabaigą kelionės –

nors ją srovė pagaus ir nusineš...
 Tad ką gi prisimint patartum?
 Šermukšnio medį priešais mano langą?
 Gal mano miesto gundantį baroką
 ar stingdantį baroką debesų?

Te visa plaukia – debesys ir miestai,
 vanduo ir vaizdas, plaunantis akis,
 ir už giraitės kylantis mėnulis
 ir per pasaulį ošianti tyla...
 Tegul iš lėto plaukia mūsų Žemė
 savu keliu, ir abejingas laikas
 tegul skandina mus į savo tamsą,
 į prieglobstį numirusios gamtos.
 Te visa kinta, mainosi, aštrėja
 rega ir pojūčiai, ir ši naktis
 prisirpusi lengvai apleidžia krantą,
 ir rytuose lai keliasi žara.
 – Jau švinta...

Klausimai ir užduotys

1. Aidas Marčėnas – šiuolaikinis lietuvių poetas, kurio kūryboje aprašoma mūsų laikų žmogaus pasaulėjauta, analizuojami jausmai, gyvenimo prasmė. Perskaitykite eilėraštį „Fata morgana“, kaip manote, kokia pagrindinė jo mintis?
2. Ar žinote, kas yra *fata morgana*? Pabraukite vietas, kaip šis reiškinys aprašomas eilėraštyje.
3. Kokiais žodžiais aprašomas gamtovaizdis A. Marčėno eilėraštyje? Išvardykite juos.
4. Eilėraštyje „Fata morgana“ raskite visus priesaginius žodžius, pabraukite juos.

ANTANAS A. JONYNAS (g. 1953)

TUŠČIAS PAŠNEKESYS

Nešauk taip garsiai nemėgstu
skardžių balsų
kurie primena klyksmą
aštrių kaip deimantas
rėžiantis stiklą
– bet mano toks balsas
Dievo man duotas
– bet Dievo duotais instrumentais
reikia mokėti naudotis

palauk nakties
tada bus taip tylu
tarsi Dievas vaikščių kilimu

1. Antanas A. Jonynas – šiuolaikinis lietuvių poetas, vertėjas. Jo kūriniai melodingi, dažnai ironizuojantys, aprašantys žmogaus būties temas.
2. Su kuo lyginamas balsas A. Jonyno eilėraštyje „Tuščias pašnekesys“?
3. Kaip manote, kodėl eilėraščio pavadinimas būtent toks?
4. Ką reiškia posakis „tuščia kalba“?
5. Kuo išskirtinė šio eilėraščio kompozicija, ką atrandate pirmo posmo antroje dalyje?
6. Pasikalbėkite su mokytoju (-a) apie Jus erzinančias žmonių savybes: kokios savybės Jums nepatinka ir kodėl?

KRISTIJonas DONELAITIS (1714–1780)

Poemos „Metai“ ištraukos
(„Metai“ parašyti hegzametru)

PAVASARIO LINKSMYBĖS

Gandras su kitais kaimynais parlėkė linksmas
Ir šeiminkiškai ant kraigo* tarškino snapą.
Taip besidžiaugiant jam štai jau ir jo šeiminkė
Iš šaltos buveinės vėl išlindusi rados
Ir su savo snapu meilingą sveikino draugą.
Kraigą jie visur didžiai sudriskusį rado;
Ogi namus naujus, užpernai tik pastatytus,
Rado visuose kampuose perdėm pagadintus.
Sienas ir skliautus, ir daug naujintelių* gegnių
Vėjai su sparnais nuo kraigo buvo nuplėšę.
Durys su langais ir slenksčiais buvo nupuolę,
Ogi troba visa visur iškrypusi rodės.
Todėl tuoj abu, kaip reikia tikriems šeiminkams,
Vislab* vėl taisyti ir lopyti sukosi greitai.
Vyras tuojau žagarų statybai parnešė glėbį;
O šeiminkė jo tuštymės mandagiai lopė.
Taip po to abu, daug dirbę bei triūsinėję,
Valgio pasižvejojot pas klaną nulėkė greitai
Ir, kelias varles bei rupūžes paragavę,
Dieviui iš širdies visos dorai padėkojo.
Tu, žmogau niekingis! Mokinkis čia pasikakint*
Ir pasisotindamas gardžiau n' užmiršk savo Dievo.
Krūmus ir girias visokios ošino dainos,
O laukus visur bei pievas skambino garsai.
Gegužės ir strazdai sumišai* lakstydami žaidė
Ir Sutvertojj* linksmi rykaudami* gyrė.
Kregždės su lengvais sparnais aukštai pasikėlė
Ir išdaigaudamos nei kulkos šaudė per orus,
O paskui valgius prastus be uždaro* valgė

Ir pasivalgiusios pliuškėjo* pasaką savo.
Gervinas, lig debesų juodų muostabiai kopinėdams
Ir lyg verkdamas irgi dejuodamas, skambino dangų.
Bet tai ne verksmai, kai jis taip skambina šaukdams,
Ne! Jis nori pamokyt, kaip didelė Dievo galybė
Ir paukštelių balsuos yra didžiai stebuklinga.
 Žvirbliai su vaikais žodžius girdėdami tokius:
 „Rods, – tarė, – mūs giminė taip pat vis šlovina Dievą.“
Bet lakštingala, iki šiol gudriai pasislėpus,
Laukė vis, kol kiekvienas bus savo dainą pabaigęs.
Todėl ji paskiausiai kasmet vis pradeda šūkaut
Ir nakties metu, kai pasaulis jau miegt* įsigūžtęs*,
Sau viena tamsoj budėdama garbina Dievą.
O išaušus jau, kai mes iš patalo kopiam,
Kartais budina mus ir mūsų linksmina širdis.
Dieve šlovingas, kaip nuostabiai tu visa sutaikei!
Kai mes rudenį ar žiemos metu pasislėpę
Ir susirietę prie meilingos krosnies sau knarkiam,
Tai ir tu, paukšteli mielas, pas mus nesirodai,
Bet taip pat, kaip mes, tamsoj pasislėpusi lindi*
Ir turbūt paikas muses sapnuodama gaudai.
O štai, kai mes vėl linksmi pavasarį švenčiam
Ir savo darbus laukuose jau dirbt pasitaisom*,
Tuoj ir tu, savo skambantį nutvėrusi vamzdį,
Su visokiais balsais ir dainavimų garsais
Ragini mus pasidžiaugt ir mūsų lengvini darbus.

VASAROS DARBAI

„Sveiks, svieteli* margs, šventes pavasario šventės!
Sveiks ir tu, žmogau, sulaukęs vasarą mielą!
Sveiks, gėlėlėmis pasidžiaugęs, sveiks prisiuoostęs!
Sveiks, Dieve duok, sulauk dar daug pavasario švenčių
Irgi, sulaukęs jų, vis džiaukis sveikas ir drūtas!
Taip Dieve duok kiekvienam, kurs* garbina Lietuvą mūsų,
Ir lietuviškai kalbėdamas baudžiąvą seka.
Tam Dieve duok sulaukt kasmet pavasarį sveiką,
Ogi, pabaigus jį, po to ir vasarą linksmą!“

Taip prieš **Sekmines*** būrus* į **baudžiąvą** kviesdams
Ir, kas **reikia** atlikt, pamokindamas sveikino **Pričkus**.

Sveikas kūnas, kuris šokinėdamas **nutveria darbus**,
Rodos, didžiausia yra bei brangiausia dovana **Dievo**.
Tas žmogus, kurs **daug** triūsinėjęs **bei** prisivargęs
Savo prastus **valgius** vis **su** pasimėgimu **valgo**,
O prisivalgęs **ir dorai** padėkojęs jau **Dievui**,
Linksmas, **sveiks** ir **drūts*** miegot į patalą **kopia**, –
Vis apgaua **ta**, kursai kasdien pasipuošęs,
Bet dūsaudamas vis ir sirgdamas **nutveria šaukštą!**
Kas iš to, kad toks **Mykolas**, išputusį **pilvą**
Rodydamas žmonėms ir **nei pūslė** pasipūsdams,
Kaip koks **smirdas*** dėl sukybių nurimti negali,
Bet su **Kainu** kasdien dangaus didžiai išsigąsta!
Kas iš to, kad **Dikšas** **nuogas** pas **kupiną skrynią**
Klūpodamas ir **vis** vaitodamas **garbina turta**,
O nei **grašio*** **sau**, kai **reikia**, išimti **nedrįsta**,
Bet lyg **paikius** vis nedarytą* **viralą srebja**
Ir skarotas* bei **pusnuogis** kasdien pasirodo.

Mes, lietuvninkai **vyžoti***, mes, vargdienėliai,
Ponams ir tarnams jų, **rodos**, prilygti negalim,
Bet ir **poniškas** ligas kentėt neprivalom.
Ak! kaip **daug** mieste bei dvaruose prisistena*,
Kai mus **atlankyti** pamaži vėl **vasara rengias!**
Čia vienas, **rėkaudamas durnai**, su **podagra*** **pjaunas**,
Kitas ten, **kitaip** dūsaudamas, **daktaro šaukia**.
Ai! Dėl **ko** ponus taip skaudžiai **kankina ligos?**
Kodėl jų taip **daug** pirm **laiko** **Giltinė suka?**
Todėl, kad jie **būriškus** išjuokdami **darbus**
Su nuodėmėm kasdien ir **vis** tingėdami **penis***.
O štai **mes**, mieste **nieku** vis **laikomi būrai**,
Pasukų* **kiek** ar **išrūgų** skystų **prisisiurbę**,
Vis tekini savo **būriškus** **atliekame darbus**.
O kai **kartais** **kokį dar** **lašinių gabalėlį**
Ar dešros **lietuviškos** ben **kiek** **paragaujam**,
Tai dar **juo** **dailiau** paskirtas mums **sekasi darbas**.

RUDENIO GĖRYBĖS

Ant, saulelė vėl nuo mūs atstodama ritas
Irgi palikusi mus greita vakarop nusileidžia.
Vei, kasdien daugiau ji mums savo spindulį slepia,
O šešėliai vis ilgyn kasdien išsitiesia.
Vėjai su sparnais pamaži jau pradeda mūdraut*
Ir šilumos likučius vis išbaidydami šlamščia.
Todėl ir orų drungnumas atvėsti pagavo*
Ir senystę* jau graudena* kailinius imtis.
Bobą su seniu blogu pas krosnį jau siunčia,
O kitus atšilt į trobą ragina lįsti
Ir valgius drungnus bei šiltą viralą valgyt.
Žemė su visais pašaliais įmursi* verkia,
Kad mūsų ratai jos išplautą nugarą drasko.
Kur pirma du kuinu* lengvai mums pavežė naštą,
Jaugi dabar keturiais arkliais pavažiuoti nepigu*.
Ratas ant ašies braškėdamas sukasi sunkiai
Ir žemes bjaurias išplėšdamas teškina lustais*.
Vei, laukų sklypai visur skendėdami maudos,
O lietus žmonėms teškėdamas nugarą skalbia.
Vyžos* su blogais auliniais vandenį siurbia
Ir bjaurius purvus kaip tešlą mindami minko.
Ak, kur dingot, giedrios jūs gi pavasario dienos,
Kai mes, pirmąsyk trobos atverdami langus,
Šildantį šiltos saulelės spindulį jautėm?
Lyg kaip sapnas koks, kurį miegodami matom,
Ogi pabudę jį trumpai atsiminti tegalim,
Lygiai taip prašoko mums su vasara džiaugsmas.
Ogi dabar purvynai, kai juos krutina vyžos,
Lyg kisielius ant ugnies pleškėdami teška.
Vislab, kas pas mus lakstydamas vasarą šventė
Ar plezgendamas laukuose linksmi šokinėjo,
Vislab, kas linguodams iki debesų pasikėlė
Ir, pasidžiaugęs taip, grūdelius su vabalu valgė,
Vislab jau paliko mus ir nulėkė slėptis.
Taip laukai pasiliko mums visur gedulingi,
Irgi grožybės jų nei kapas senas atrodo.
Krūmus ir girias linksmas jau Giltinė suka,
Ir grožybes jų gaišina draskydama vėtra.

Šakos, **ant** kurių po lapais užgimė veislė
Ir lizdely lyg lopšy čypsėdama verkė
Ar apžėlusi **jau** po **to** lakstydama juokė
Ir savo peną **be** mamos skraidydama gaudė,
 Tos vietelės **jau visur** taip nusivilko,
 Kad jos **kaip** žagarai sausi siūbuodami barška.
Ten, kur meškinas **ant** kelmų bites kopinėjo,
O meška vaikus paikus murmėdama žindė,
Ten, kur briedžiai draskančių vilkų nusigando,
O vilkai savo veislę kaukt ir plėšt pamokino,
Ten, kur vanagas **su** vaikais daug sulesė vištų,
Ir varnai pulkais žąsyčius pavogė mūsų, –
Ten, žiūrėkit, **ten** džiaugsmi **jau taip** pasidėjo*,
 Kad tik **varnos dar** biaurybę rudenio garbin.
O paukšteliai **su** dainom ankštai pasislėpę
Ir be rūpesčių šaltai sapnuodami miegti*.

ŽIEMOS RŪPESČIAI

Ant, žiemos narsai* **jau vėl** rūstaudami grįžta,
Ir šiaurys pasišiaušęs **vėl** mus atleikia gandinť.*
Vei, kaip **ant** ežerų visur langai pasidaro,
 Lygiai **kaip** antai kad stiklius įdeda stiklą.
Taipgi namai žuvų, kur **varlės** vasarą šventė,
Dėl barnių žiemos nei **su** šarvais užsidengia
Ir tamsoj miegot gyvūną kiekvieną pasiunčia.
Ant, laukus žiemys **jau taip** nugandino bardams,
 Kad ir balos, **ir** klampynės pradeda rauktis,
Ir purvynai jų teškėti ir šliurpti paliauja.
 Kelias, kai **jį** mėgina trenkt šokinėdami ratai,
 Lyg koks būgnas **įtemptas** dėl pašalo trinka*
Taip, kad **garsas jo** toli galvoje atsiliepia.
Taipgi pasaulis dabar **jau vėl** sveikint pradeda žiemą.

Ak, bet **jau ir reikia**: Kalėdų didelė šventė
Artinas, ir adventai* nori poryt pasibaigti.
Rudenis, tas dramblys, per **daug** nemandagiai drėbdams
Ir besivoliodamas purvuose, mus **vargino** skaudžiai.
Juk kiekvienas, į klumpes **ir** į vyžas* įsinerdams,
Barė vis jo darbus **ir** jo madarą* skystą.

Bet ir ponai, su puikiais skraidydami žirgais
 Ir su poniškais apdaraais traukdami paviešėti,
 Beteškant purvams, nešvankų* rudenį peikė.
 Todėl į žiemius visi žiūrėdami žmonės
 Ir sausos žiemos didžiai gi belaukdami skundės.
 Taip visiems bedejuoiant, štai pažarai* pasidarė,
 Ir tuoj žiemiškai visur plezgendami vėjai
 Darganas į pietus, kur gandrais miegti*, nubaidė.
 Iš debesų žiema, po to iškišusi galvą,
 Nei pikčiurna kokia su šūdais rudenio barės
 Ir su šalčiais jo šlapius vis degino darbus,
 Kol ji jau po to, rudens iškopusi šūdus,
 Ant visų baisių klampynių kelią padarė
 Ir su rogėmis vėl skraidyt ir čiuožt pamokino.
 Taipgi dabar, kur mes pirma pavasarį linksmą
 Šventėm ir žoleles jo margas sau nusiskynėm,
 O paskui džiaugsmus šiltus su vasara baigėm,
 Ten pusnynai su baltais kalnais pasidarė,
 Ir žiema sau žiemiškas gėles nusipynė.

Klausimai ir užduotys

1. Kristijonas Donelaitis – vienas savičiausių XVIII a. Europos poetų, lietuvių literatūros klasikas, liuteronų kunigas. Vienas žymiausių jo kūrinijų – „Metai“, kuriame autorius aprašo metų laikus, aukštindamas Viešpatį, sukūrusį žemę ir visą jos gyvastį. Poema pradeda nuo „Pavasario linksmybių“. Perskaitykite ir kartu su mokytoju (-a) aptarkite nežinomus žodžius.
2. Ši K. Donelaičio poema yra vadinama pirmuoju pasaulietiniu lietuvių epu. Kaip manote, kodėl?
3. Kokia „Pavasario linksmybių“ nuotaika? Kokios linksmybės minimos šios dalies ištraukoje?
4. Antroji „Metų“ dalis pavadinta „Vasaros darbai“. Išvardykite, kokius darbus poetas mini šioje dalyje.
5. Kaip „Rudens gėrybių“ dalies ištraukoje yra aprašoma gamta? Pabraukite šias vietas tekste.
6. Kokiu žodžiu dar galima būtų pavadinti *rudens gėrybes*?
7. Kokius gamtos reiškinius K. Donelaitis aprašo paskutinėje „Metų“ dalyje? Įvardykite savais žodžiais.
8. Kodėl dalis apie žiemą pavadinta „Žiemos rūpesčiai“, kokie tie rūpesčiai?
9. Kokį vaidmenį vaidina „Metuose“ religija ar tikėjimas? Raskite vietas, kuriose tai minima. Kaip manote, kodėl?

DRAMOS

JUSTINAS MARCINKEVIČIUS (1930–2011)

*Draminė trilogija
„Mindaugas, Mažvydas, Katedra“*

MINDAUGAS (ištrauka)

Dviejų dalių drama-poema

PIRMA DALIS
MEILĖ IR SMURTAS

*Baltas metraštininkas
Juodas metraštininkas*

JUODAS METRAŠTININKAS
Tai vis rašai?

BALTAS METRAŠTININKAS
Žinai, kad aš rašau
Net ir tada, kai nerašau...

JUODAS METRAŠTININKAS
Vadinas,
Tu ir miegodamas rašai?

BALTAS METRAŠTININKAS
O kaipgi –
Istoriją sapnuoju visą laiką:
Kara, gaisrai, laiškai, pasiuntiniai...
Klasta, apgaulė, melas, išdavystė...
Aš negaliu miegot. Baisi atsakomybė,
Kai visa šita aprašyti reikia!

JUODAS METRAŠTININKAS
Atsikvošėk, žmogau! Ką tu rašai:
Ar metraštį, ar sapnininką?

BALTA METRAŠTININKAS

Taigi

Kad aš ir pats dabar jau nežinau,
Kur čia tikrovė, kur tik mano sapnas.
O kas gi ta tikrovė? Trumpas sapnas,
Kurį kiekvienas vis kitaip sapnuojam,
Kol atsibundam ir užmirštam viską.
Akimirksnis, kurs štai dabar praėjo,
Jau nepriklauso mums, o tas, kursai*
Dar tik ateis, – mums taipgi nepriklauso.
Tik dabarties akimirksnis. Štai tas
Kalėjimas, kur esam uždaryti.
Pro vieną jo plyšėlį mus pasiekia
Mažytis spindulėlis ateities.
Pro kitą jo plyšėlį prasiskverbia
Dulkelė praeities. Bet mes nežinom,
Kur linkui juda dabartis. Vadinas,
Mes net nežinom, taip, mes net nežinom,
Kur praeitis, kur ateitis.

JUODAS METRAŠTININKAS

Matau,

Jog tu tikrai sapnuoji.

BALTA METRAŠTININKAS

O brolau,

Prakeiktas amatas – tikrovę liudyti!

JUODAS METRAŠTININKAS

O kas čia tokio? Sėdi ir rašai:

Jvyko tai ir tai tenai, tada.

Tas gimė, o tas mirė. Šitas vedė.

Tas mūšį pralaimėjo, šitas – ne.

Tas pasiuntinius atsiuntė. Šis – laišką.

Ir taip toliau, ir taip toliau. Geriausia,

Kada iš viso nieko neįvyksta.

Tada net ir rašyt nereikia.

BALTA METRAŠTININKAS

Faktai!

Tau rūpi faktai. O žmogus? O žmonės?

Kas dedasi juose? Kas juos kankina?

Kodėl jie džiaugiasi? Kodėl jie liūdi?

Kodėl taip viskas susipynę

Į neišnarpliojamą kamuolį? O faktai –

Kaip akmenėliai Nemuno pakrantėj,

Nugludinti istorijos bangų,

Vaikams tetinka mėtyti į upę.

Mums reikia visumą aprėpti. Žmogų!

Jo priežastį ir tikslą jo išaiškint.

JUODAS METRAŠTININKAS

Žmogus be faktų – ne žmogus.

BALTA METRAŠTININKAS

Teisybė.

Bet faktas be žmogaus – taip pat ne faktas.

Gerai. Tu duok faktus, aš duosiu žmogų.

JUODAS METRAŠTININKAS

Kokius faktus?

BALTA METRAŠTININKAS

Kaip tai – kokius? Visus.

JUODAS METRAŠTININKAS

Juokingas tu žmogus. Ar užmiršai,

Kieno tu duoną valgai, kam tarnauji?

BALTA METRAŠTININKAS

Istorijai tarnauju. Mokslui, tiesai

Ir būsimoms kartoms – tegu sužino

Jos tiesą apie mus.

JUODAS METRAŠTININKAS

O gal jos nenorės
 Tiesos žinoti, o bevelys* melą.
 Iš kur mes žinom, ko norės mūs ainiai.
 Gal mūsų melas jiems tiesa atrodys.
 Jie elgsis taip, kaip jiems naudinga bus.
 Mes irgi taip, tik taip tegalim elgtis.
 Tu dar per jaunas, tau sunku suprasti,
 Kad aš tikiu tik šios dienos tiesa,
 Tiesa, kad mudu esam ir kad mudviem
 Pradėti laikas.

BALTA METRAŠTININKAS

Taip, verčiau pradėkim.
 Tu duok faktus, aš pabandyčiau – žmones.

Abu sėdasi, rašo

BALTA METRAŠTININKAS

„Grįžtant jiems namo, Nalšios kunigaikštis Vismantas pakvietė Mindaugą ir dar keletą kunigaikščių pavišėti jo pilyje. Mindaugas mielai sutiko. Ką jis tada galvojo? Ar jis žinojo, ko nori ir siekia, ar jo galvoje jau buvo subrendęs tas didelis, vienam žmogui nepakeliamas planas? O gal į Vismanto pilį jį traukė slaptas ir nenugalimas noras dar sykį pamatyti jauną Vismanto žmoną Mortą. Buvo pavasaris...“

Pakyla uždanga

1

Vismanto pilyje

Vismantas, Mindaugas, Kintibutas, Daumantas, Dausprungas, Vykintas ir kiti

VYKINTAS

Trečia diena balne! Jūs kaip sau norit,
O aš tuojau kur nors į kampą krisiu.

MINDAUGAS

Na ką jūs, dėde! Jūs po dvi savaites
Balne praleidę esat! Mano tėvas
Sakydavo, kad jūs ant arklio gimėt
Ir mirsite ant arklio...

VYKINTAS

Tai tiesa:
Gėdinga būtų vyrui lovoj mirti.
Manau, jog vyrui tinka du kartus,
Tik du kartus nušokt nuo savo žirgo:
Kai reikia žmoną pakylėt į balną
Ir kai saviškį sužeistą iš mūšio
Išgelbėti, išnešti privalai.

DAUSPRUNGAS

Garbė narsiam Žemaičių kunigaikščiui
Ir mano svainiui!

MINDAUGAS

Betgi tu, man rodos,
Iš Vykinto nedaug tepasimokei:
Tiktai didžiausio reikalo prispaustas,
Lipi į balną.

DAUSPRUNGAS

Negaliu, brolau,
Pakelti kraujo kvapo. Mano rankos
Mieliau prie arklo limpa. Mano mintys

Daugiau vis krypsta į aną pasaulį,
Kurs teisingiau nei šitas surėdytas.
Didžiausia laimė tyloje mąstyti
Apie žmogaus, apie žolės ar medžio,
Apie kiekvieno gyvo daikto tikslą
Ir su dievais kalbėtis. Karo žygiai
Manęs netraukia. Ir doriausias kardas
Už nedoriausią arklą ne doresnis.
Štai pasirašėm sutartį – garbė dievams –
Gal bent metus kitus klestės ramybė.

MINDAUGAS

Jeigu ne sutartis – tu iš namų
Tikriausiai niekad būtum neišjojęs.
Juk sutartį pirmiausia rašo kardų,
O tik po to jau plunksna.

VISMANTAS

Kas gi būtų,
Jei mes visi galvotumėm kaip tu?

SPRUDEIKA

Nebūtų nei tavęs, nei tos ramybės.

DAUMANTAS

Žinia, tebūtų tik anas pasaulis,
Apie kurį čia pats gražiai kalbėjai...

VYKINTAS

Tu, Mindaugai, geriau pasverki žodį –
Vyresnį brolių tu įžeidinėjai!

DAUSPRUNGAS

Jis kalba tiesą – aš juk ne karys.

MINDAUGAS

Šeimoy vyresnis tas, kuris narsesnis.

VYKINTAS

A, štai kur tu suki! Pirmumo teisės
Tu reikalauji. Dausprungai, jei tu
Lengva ranka žadi ją atiduoti, –
Aš būsiu priverstas apginti tave
Ir savo seserį, kurią išleidau,
Deja, už žemdirbio, o ne už kario.

MINDAUGAS

Žemaičių kunigaikščiai ligi šiolei
Į Lietuvą dar neturėjo teisių.
Greičiau kad atvirksčiai.

VISMANTAS

Nurimkit, vyrai,
Draugai ir broliai! Mano namuose,
Pavargę iš kelionės, pailsėkit,
Ragaukit mano midų. Kai vedžiau,
Bitynuose koriai padvigubėjo.

VYŽEIKIS

O kaip žmona – ar jau padvigubėjo?

MINDAUGAS

Nevykęs juokas. Dausprungai, pradėk!
Arčiau dievų, tu moki jiems įtikti.

DAUSPRUNGAS

Dievams įtikti lengviau negu žmonėms.
Dievai aukščiausi! Jūsų valioj esam.
Jūs matot mūsų darbus ir mintis,
Jūs mus globojat ir savęspi* kreipiat,
Jūs vedat mūsų dieną išmintingai
Į taiką, nuolankumą ir ramybę...

VYKINTAS

Dievus aš kiek kitaip įsivaizduoju...

DAUSPRUNGAS

Kiekvienas juos supranta tiktai tiek,
Kiek patys jie save suprast jam leidžia.

MINDAUGAS

Jis bus vyriausias mano krivis*.

VISMANTAS

Aišku:
Jis pirmas nusilenks krikščionių dievui.

DAUSPRUNGAS

Dievai aukščiausi! Šiandien mes įvykdėm
Dar vieną žygį jūs didesnei garbei:
Mes pasirašėm taiką, nes taikos
Labiausiai trokšta ir dievai, ir žmonės...

DAUMANTAS

Nesutinku. Aš ir dabar manau,
Kad mums reikėjo į Volynę eiti
Su kardu, o ne plika ranka.
Jūs matėte, kokios ten geros žemės?
Kokie miškai? Yra ir kito lobio.
Tik leiskit man – aš pereisiu Volynę,
Kaip karštas kardas pereina per vašką.

MINDAUGAS

Mes, Daumantai, negalime kariauti
Į keturias puses. Ir vėjas pučia
Iš karto tik į vieną pusę. Mums
Į vakarus atėjo laikas pūsti.
Paskui galbūt mes pūstelsim į rytus.

DAUSPRUNGAS

Ar leisit man pabaigt?

DAUMANTAS

Gerai, gerai.
Tiktai trumpiau.

DAUSPRUNGAS

Dėkojame, dievai,
Kad mūsų širdys šiandien pilnos gėrio,
Kaip šitos taurės gėrimo saldaus.
Tad jūsų garbei nupilam po lašą
Midaus – iš taurių, gėrio – iš širdies.
Aš jau baigiau. Trumpiau, deja, nemoku.

DAUMANTAS

Ilga malda – kareiviui prapultis.

Įbėga Žygūnas

ŽYGŪNAS

Ar kunigaikštis Kintibutas čia?
Man sakė, kad jis čia...

KINTIBUTAS

Kas atsitiko?

ŽYGŪNAS

O kunigaikšti! Tavo aukštą pilį
Sudegino prieš tris dienas.

KINTIBUTAS

Dievai!

ŽYGŪNAS

O tavo žmones, kur gyvi išliko
Ir nespėjo į miškus pabėgti,
Išsivedė...

KINTIBUTAS

Perkūne galingiausias!
Ne veltui mano žirgas klupinėjo...

ŽYGŪNAS

Ir tavo žirgus, gyvulius, ir grūdus
Išsigabeno...

VISMANTAS

Kas tie užpuolikai?

ŽYGŪNAS

Ant jų apsiaustų buvo juodi kryžiai.
Kalbėjo nesuprantama kalba.

MINDAUGAS

Ar aš jums nesakiau? Tik negalvojau,
Kad prasidės taip greitai. Aš maniau,
Kad mes dar turim laiko pasiruošti.
O, vargas mums, jei mes jau pavėlavom!

DAUMANTAS

Kalbėk aiškiau.

MINDAUGAS

Aiškiau! Ar nežinai,
Kad popiežius Honorijus III
Išleido pernai bulę*, kurioje
Paskelbė kryžiaus karą mums ir prūsams?
Jau prūsai merdi. Greitai mūs eilė...

VISMANTAS

Pavyti ir išmušti kaip šunis!

MINDAUGAS

Ak, ne nuo to dabar pradėt reikėtų.
Pirmiausia reik susitvarkyt namie...
Ir kuo greičiau, nes laiko jau neliko.
Kol mes kiekvienas atskirai, mes – niekas.
Štai šiandien Kintibutą nuteriojo.
Rytoj galbūt mane. Poryt – jau kitą.

Mums reikia jungtis. Tai baisi jėga.
Mums reikia vienytis. O mes ką darom?

KINTIBUTAS

Aš noriu verkti, vyrai. Gal padėsit?

Visi dainuoja rečitatyvu kaip raudą:

Ko tujei, kunigėli, sudaičio,
Sudaičio, sudaičiuuté,
Ilgai pamiegėli?
Miegą bemiegančiam
Iškirto karelius,
Išpylė pilelę.
Katro tau, kunigėli,
Daugiau pagailėjo?

KINTIBUTAS

Ne taip gaila man pilelės,
Kaip man gaila karelių:
Aš pilelę supilsiu
Dvejais trejais meteliais,
O karelių nebužauginsiu
Nė dešimtis metelių!

MINDAUGAS

Aš užjaučiu tave baisioj nelaimėj
Dėl to, kad ji ištikti kiekvieną gali.
Tu, Kintibutai, doras ir narsus:
Aš dovanuju Kolainius tau – pilį
Su žemėm, su žmonėm ir gyvuliais.
Tu būsi pirmas kumštis, su kuriuo
Mes pasitiksime Dobrynės brolius.
Tikiu, jog tu mokėsi juos priimti.

KINTIBUTAS

O kunigaikšti, tavo tarnas būsiu...

MINDAUGAS

Tarnų nereikia, nes kareivių trūksta.

VYKINTAS

Gal Mindaugas paaiškint mums galėtų,
Iš kur jis ėmė teisę, kas jam leido
Dalyti Žemaitijoje pilis?

MINDAUGAS

Nejaugi Vykintas užmiršęs būtų,
Kad Kolainių pilis – tai mūs domenas*.
Ją tėvas mums paliko.

VYKINTAS

Kam? Ar tau,
Ar Dausprungui? Kuris iš jūs vyresnis?

MINDAUGAS

Kada bendra nelaimė – būtų kvaila
Metus skaičiuoti.

VYKINTAS

Dausprungai, o tu?
Ko tu tyli?

DAUSPRUNGAS

Taip, žinoma... Nelaimė...
Privalom viens kitam padėti...

VYKINTAS

Boba!

BALSAI

Teisingai, Mindaugai!

KITAS

Jisai supranta...

TREČIAS

Nūnai – mane, rytoj galbūt tave...

KETVIRTAS

Privalome laikytis vienas kito!

DAUMANTAS

Jisai turtingas – bepigū švaistytis.

VISMANTAS

Imk, Mindaugai, imk šitą kalaviją.
Tik vienas tu gali viena ranka
Pakelti jį. Laikyk tad jį iškėlęs.
Mes irgi savo dešines pridėsime,
Bet pirmas būsi tu: kur tu pakreipsi,
Ten kalavijas kirs. Tuo mes visi
Pirmumą, valdžią tavo pripažįstam.

VYKINTAS

Matyt, nelemta po sunkios kelionės
Man, seniui, pailsėti šioj pily...

Pakyla, eina

VISMANTAS

O tu kur, Daumantai?

DAUMANTAS

Man irgi metas...
Man netoli. Be to, aš nepavargęs.

MINDAUGAS (*rėkia*)

Kalbėki, Dausprungai! Tegu jie girdi.
Kalbėk greičiau! Tu juk žinai, ką reikia
Kalbėti tokiais atvejais kaip šis!

DAUSPRUNGAS

Aš jau sakiau, kad aš kardų nemėgstu.

MINDAUGAS

Kalbėki su dievais, ne su kardais.
Kalbėki, kol dar tie du neišėjo!

DAUSPRUNGAS

Tegu šis kardas niekad nenukrinta
Ant silpnojo ir teisiejo galvos.
Tegu jisai nuo užpuolikų gina
Tėvynę mūsų, kalbą ir tikybę,
Mūs papročius ir mūs dievus...

MINDAUGAS

Užteks.
Kalbėki apie tą, kurs kardą laiko.

DAUSPRUNGAS

Palaiminkit, dievai, šį narsų vyrą,
Kurį ir jūs, ir mes sau išsirinkom,
Kad jūsų valią vykdytų, kad mums
Jis būtų apgynėjas ir teisėjas.
O mes pasižadame jo klausyti,
Kiekvieną jo teisingą žingsnį remti
Darbais ir žodžiais...

MINDAUGAS (*nekantriai*)

Ir...

DAUSPRUNGAS

...kalaviju.

VISI

Pasižadam, pasižadam!

MINDAUGAS

Ir aš
Pasižadu šį sunkų kalaviją
Pakelti tik tada, kai to reikės,

Kai šito reikalaus tėvynės laimė,
Žmonių gerovė ir dievų garbė.

VYKINTAS

Jau baigėt?
Kaip gerai, kad aš girdėjau!
Bus ką papasakot, namo sugrįžus:
Visa Žemaitija iš juoko plyš,
Išgirdus, kad jau išrinktas ka-ra-lius.
Manęs čionai nebuvo ir nėra.
Ak, vis dėlto sunku nepailsėjus
Vėl į kelionę kilt.

Išaina

DAUMANTAS

Aš nežinau,
Gal ir gerai... gal reikia taip... Bet viskas
Į sąmokslą be galo panašu.

Išaina

MINDAUGAS (*rėkia*)

Jūs dar sugrįšite! Jūs prieš mane
Ant kelių šliaužiosit...

(Susigriebia)

Ne prieš mane:
Prieš mus, prieš Lietuvą – galingą, stiprią,
Kuri, ir jus nubaudusi...

(Susigriebia)

Ne tai...
Kuri, ir jums atleidusi, priglaus.

BALSAI

Priglaus... atleis... Tėvynė – ji teisinga.

DAUSPRUNGAS

Mes mėgstam didelius žodžius: tėvynė!
O kas gi ta tėvynė? Juk tai mes.
Taip, mes visi. Ir jeigu mes teisingi,
Tai ir tėvynė bus teisinga.

BALSAI

Taip.
Žinia, kad taip. Bet vis dėlto tėvynė
Tai daug daugiau negu kad aš ar tu.
Vadinasi, tėvynės teisingumas
Yra didesnis negu mano...

MINDAUGAS

Puikiai.
Gražiai, trumpai ir aiškiai pasakyta.

VISMANTAS

Dabar pats laikas būtų ir išgerti.
Pašauksiu Mortą, kad midaus įpiltų.

Klausimai ir užduotys

1. Dramos „Mindaugas“ pateikta ištrauka pavadinta „Meilė ir smurtas“. Pasvarstykite, ar tai suderinama? Jei taip / ne, tai kokiomis aplinkybėmis?
2. Kodėl, atskleidžiant karaliaus Mindaugo nuopelnus Lietuvai, pasitelkiami Juodasis ir Baltasis metraštininkai? Kodėl Baltąjį galima pavadinti dramatišku liudytoju?
3. Kodėl istorijos tema yra viena svarbiausių temų literatūroje mūsų tapatybei apmąstyti? Kaip suprantate žodžius: „Žmogus be faktų – ne žmogus. / Bet faktas be žmogaus – taip pat ne faktas.“
4. Pasvarstykite, ar karas / smurtas gali būti etiškas, teisingas? Kokios pozicijos laikomasi, jei sakomi šie žodžiai: „Manau, jog vyrui tinka du kartus, / Tik du kartus nušokt nuo savo žirgo: / Kai reikia žmoną pakylėt į balną / Ir kai saviškį sužeistą iš mūšio / Išgelbėti, išnešti privalai.“
5. Liepos 6-ąją švenčiama valstybės diena. Ką žinote iš istorijos apie karalių Mindaugą? Kuo jis svarbus lietuvių tautai? Koks atsiskleidžia Mindaugas, jeigu sakoma: „Juk sutartį pirmiausia rašo kardai, / O tik po to jau plunksna.“?
6. Ar visada tikslas pateisina priemones? Kodėl Daumanto argumentas apie Volynės užgrobimą: „Jūs matėte, kokios ten geros žemės“ yra neteisingas argumentas? Padiskutuokite.
7. Suraskite citatą, kuri atskleistų Mindaugą kaip didį strategą. Ar galėtume Mindaugą laikyti *vizionieriumi*, ypatingos idėjos formuotoju? Ar Mindaugas yra lietuvių nacionalinės istorijos kūrėjas? Kokią Lietuvą jis kūrė? (remkitės pateikta ištrauka). Argumentuokite.
8. Mindaugą galime laikyti ne tik strategu, bet ir diplomatu. Suraskite šioje ištraukoje argumentų, liudijančių, kad Mindaugas buvo iškili to meto asmenybė.
9. Suraskite ištraukoje žodžius, kurie liudija riterio kodeksą, atspindi kario kilnumą ir pasiaukijimą Tėvynei. Kaip pakomentuotumėte Lietuvos valstybės herbą (Vytį)?
10. „O kas gi ta tėvynė? Juk tai mes.“ Kūrinyje balsai sako, kad tėvynės teisingumas didesnis negu mano. Pasvarstykite, kodėl šie žodžiai gali būti svarbūs kuriant teisinę valstybę ir šiandien. Ar galime teigti, kad Just. Marcinkevičiaus dramoje keliama valstybingumo, laisvės idėja savo reikšmingumu yra amžina. Padiskutuokite.

MAŽVYDAS (ištrauka)*Trijų dalių giesmė*

PIRMA DALIS

...Sed libera nos a malo...***1**

1562 metai. Ragainės bažnyčios šventorius. Gilumoje – didžiosios durys. Dešinėje – trys stulpai su geležiniais antkakliais nusidėjėliams. Keli kapai. Vidurnaktis. ŠPITOLNINKAI*, MAŽVYDAS

BALSAI UŽ SCENOS

Pakelk aukščiau! Paimk iš kito šono!
 Na, dar kartelį – viens ir du... Šaknų!
 Sakau, šaknų žiūrėkit!.. Nenulaužkit!
 Kur tu tempi, žioply! E, silpnaklynis...
 Tyliau, visa parapija sukils.
 Jau netoli... dar truputėlį... Imam!
 Šventorius jau čia pat. Užeik iš priekio!
 Kapų nemindžiokit, galvijai! Viskas.
 Dabar guldykim. Prie duobės arčiau!

Špitolninkai, sukibę iš visų pusių, įtempia į sceną jau sumitusį qžuoliuką ir guldo jį šaknimis prie duobės. Kurį laiką ilsisi sukritę.

MAČYS

Ėgi sunkus, žaltys!

ŽIOBA

O ką manai –
 Tiek mirkęs vandeny! Galvok, nuo Kauno
 Jį Nemunas atplukdė.

TIRVA

Pasakei –
 Lyg kad arčiau nebūtų ažuolaičių.

ŽIOBA

Čia, prie Ragainės, nēr.

TIRVA

Užtat anapus,
Už Nemuno, Lietuvoje, vadinas, –
Jų kiek tik nori. Štai, paklausk Berankio.
Jis buvo neseniai.

BERANKIS

Buvau. Gviešiausi*
Arklių porelę sau parsiplukdyti –
Maniau: parduodu Tilžėj ir ūžiu.
Sugavo, rupečkos*! Čia pat, ant kelmo,
Nukirto ranką. Net nepamačiau,
Ar ažuolo, ar kito kokio medžio
Tas kelmas buvo.

MAČYS

Griebia jie kaip reikia!
Lyg ne lietuviai būtų.

BERANKIS

Prūsai, sako,
Tupėkit sau už Nemuno. Ko lendat?
Per ilgos rankos...

NIKODEMAS

Jų pačių per ilgos.
O kas nuplukdė klebonijos bėrį
Aną pavasarį? Vidur dienos.

ŠLIUMPA

Betgi klebonas ir dabar galvoja,
Kad tu jo bėrį perleidai per gerklę...

NIKODEMAS

Į snukį gausi! Taigi pats girdėjai,
Kaip aš jį keikiau... Taigi pats žinai,
Kad plaukt nemoku... Taigi pats matei,
Kaip jis ant kranto, kelnes išsigrėžęs,
Parodė užpakalį – pabučiuokit,
Girdi, ir man, ir arkliui. Eik, paimk!

ŽIOBA

Tas Nemunas, sakau, tai pykčio upė.
Per šienapjūtę Galbrasčiuos buvau:
Ir šiapus – pievos, ir anapus ... – pievos.
Tai kad pradėjo kernotis* ir plūstis
Ir moterys, ir vyrai, ir vaikai!
Prieš kaimą – kaimas. Ko neišgirdau,
Ir ko nepamačiau!

MAČYS

Kur du lietuviai –
Ten peilis prie gerklės.

TIRVA

Ir taip, ir šitaip.
Esu girdėjęs, kaip tą pačią dainą
Dainuoja žmonės: vieną posmą – ten,
O kitą – šičia.

BERANKIS

Rupūžės, ir viskas.
Nukirto ranką! Dar gerai, kad kairę.

ŽIOBA

Tas Nemunas, sakau, tai pykčio upė.

TIRVA

Kaip pažiūrėsi. Būna, kad ir meilės.
Pažįstu vieną berną iš Kruopių.

Tai tas prieš porą metų parsiplukdė
iš Lietuvos sau mergą. Ir gyvena.

BERANKIS

Merga tai ne arklys – nepakinkysi.

MAČYS

Drūtai šneki.

(Apžiūrinėdamas qžuoliuką)

Kažin, ar prisiims?

NIKODEMAS

Turėtų prisiimt. Klebonas sako,
Kad šaknys gyvos...

MAČYS

Aš nesuprantu –
Ko jis į šitą medį įsikirto?
Ir pats nemiega, ir kitus kamuoja.

NIKODEMAS

Ė, mano mielas, taigi jis iš ten,
Iš kur ir pats klebonas – iš anapus.

MAČYS

Išeitų, lyg ir brolis.

NIKODEMAS

Ką manai –
Jis vienas čia kaip pirštas.

ŠLIUMPA

Tai galėjo
Gyventi sau Lietuvoje...

MAČYS

Tikyba
Tenai kita.

TIRVA

Aš pasakysiu taip:
Ir ačiū Dievui, kad kleboną turim,
Kad Nemunas atplukdė jį čionai,
Kaip šitą ažuolaitį.

ŽIOBA

Kad ne jis –
Jau būčiau nusibaigęs kur pakrūmėj:
Nei stogo ant galvos, nei duonos kąsnio.
Gerai, kad į špitolę* įsileido.

NIKODEMAS

Tai argi dovanai? Tai ar nedirbi?

ŽIOBA

To mano darbo – Viešpatie, atleisk –
Kaip tavo proto...

NIKODEMAS

Gausi į dantis!

ŽIOBA

Kad tai jie būtų!

ŠLIUMPA

Vyrai, ša! Klebonas.

Žibintu ir krepšiu nešinas, įeina MAŽVYDAS. Padedą krepšį ir pasišviedamas apžiūrinėja ažuoliuką.

MAŽVYDAS

Šaknų ar nenudraskėt?

MAČYS

Jau saugojom...

MAŽVYDAS

Svarbiausia šaknys. Jei neprisiims,
Prie stulpo prirakinsiu! Kryžium žemę
Bažnyčioj paguldysiu! Tris dienas
Neduosiu ést...

NIKODEMAS

Turėtų prisiimti.

MAŽVYDAS

Išvysiu iš špitolės, oi, išvysiu,
Jei nužudysit ažuolą!

(Žegnojasi)

Beranki,
Kur tavo žiurkė?

BERANKIS

Taigi čia, klebone,
Ant pono Zetės kapo.

MAŽVYDAS

Kiek laikei?

BERANKIS

Kaip ir sakiau.

MAŽVYDAS

Pašvinko* jau?

BERANKIS

Pašvinko.

MAŽVYDAS

Tai tempk ją čia!

(Žegnojasi)

Oi, degsi pragare
Per savo burtus!
Oi, Beranki, degsi...

(Kol Berankis ieško žiurkės)

Kokie gi jūs krikščionys! Stabmeldžiai*.
Kiekvieną žygi pradodate burtais
Ir burtais baigiat. Poterių nemokat.
Žegnojatės, mačiau, kaire ranka
Ir tris kartus per kairį petį spjaunat.
Žemėpačiais*, laukosargiais*, žalčiais
Aptekę jūsų sielos. Dievas mato,
Kaip aš dėl jų su pragaru grumiuosi.

(Isižiūri į vieną špitolninką)

Kas ten ant tavo kaklo, Nikodemai?
Atseki marškinius. Taip ir maniau:
Žalčių, gyvačių kaukolės! Į duobę,
Į duobę, Nikodemai!

NIKODEMAS

Mano tėvas
Nešiodavo nuo priemėčio* visokio...

MAŽVYDAS

(Nuplėšia tuos „karolius“, įmeta į duobę)

Į duobę, Nikodemai, kol dangus
Neužsirūstino. Rytoj per dieną
Kaposi malkas, Nikodemai. Malkas!
Pietų nebus. Galvosi apie Dievą
Ir melsies, kaip aš mokiau: „Tėve mūsų,
Kursai esi danguj...“ Ar atsiminsi?

NIKODEMAS

Kur čia neatsiminsi!

(Grįžta Berankis su žiurke)

MAŽVYDAS

Fu, koks dvokas!
Į duobę ją, Beranki, po šaknim.
Dabar įleiskit medį. Po perkūnais,
Šaknų žiūrėkit! Viešpatie, atleisk!
Ką tu čia bumbi, Tirva? Jeigu moki
Kokių nors burtų, tai sakyk juos garsiai.

TIRVA

Bijau, klebone, likti be pietų.

MAŽVYDAS

Velniai nematė, kad tiktai prigytų.

TIRVA

Jei taip, tai pasakykit tris kartus:
„Šaknim – į pragarą, šakom – į dangų.“

MAŽVYDAS

Šaknim – į pragarą, šakom – į dangų.
Klausyk, bet juk tai velniškai gražu!
Kokia prasmė! Ir medis, ir žmogus
Šaknim – į pragarą, šakom – į dangų.

(Išima mažą pinigėlį)

Čia tau, kad šitaip pasakyti moki.
O kad per burtus tu eini prie velnio,
Turėsi šluot sekmadienį bažnyčią.

TIRVA

Ar nesakiau...

MAŽVYDAS

Bažnyčią šluot – garbė.
Kad būtų įdomiau, atsiųsiu Katrę.

ŠLIUMPA

Su Katrike tik velniui žvakę žibint.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl Nemunas vadinamas pykčio upe?
2. Kodėl sakoma: „Kur du lietuviai – ten peilis prie gerklės.“?
3. Kodėl abiejuose krantuose dainuojamos tos pačios dainos?
4. Kodėl žmogui buvo nukirsta ranka? Ar griežtos bausmės kuria geresnį žmogų?
5. Kodėl ažuoliukas klebonui toks brangus?
6. Kodėl sakoma, kad klebonas čia vienas? Koks lietuvių tikėjimas? O seniau?
7. Kodėl špitolninkai džiaugiasi, kad klebonas čia?
8. Kas yra klebonas? Kokį pėdsaką Mažvydas paliko kuriant lietuvių tapatybę?
9. Kodėl klebonas bara špitolninkus? Kodėl nutraukia nuo vieno jų kaukolių karolius?
10. Kodėl klebonas ištaria: *po perkūnais, velniai nematė, velniškai gražu*? Kaip tai suprasti?
11. Kokia žodžių „Šaknim – į pragarą, šakom – į dangų“ prasmė?
12. Kodėl Mažvydo gyvenimas gali būti lyginamas su Prometėjo žygdarbiu?

KATEDRA (ištrauka)

*Dešimties giesmių drama
Vilniaus miesto 650-osioms metinėms*

PENKTA GIESMĖ

Prie žibinto. Laurynas, Žmogus

LAURYNAS

Aš juk matau, kad tu mane seki.
Prieik arčiau, bičiuli, nesigėdyk –
Norėčiau pamatyti tavo veidą.

ŽMOGUS

Aš veido neturiu.

LAURYNAS

Kaip įdomu!
Nors, tiesą sakant, irgi nieko naujo:
Manai, kad mes tai turim savo veidus?
Nė velnio mes neturim. Masė. Masė!
Štai mūsų veidas. Masė – mūsų akys.
Ir mūsų ausys. Masė – mūsų nosis.
Didžiu-u-u-lė nosis! Ja mes ir užuodžiam,
Jei kas (atleiskit!) pagadina orą,
Ir jaučiamės dėl to visi kalti,
Nes esam masė. Akys, ausys, nosis...
Didžiu-u-u-lė nosis! Nežinau, kaip tu,
Bet aš tikrai užuodžiu šnipo kvapą.

Žmogus tyli

LAURYNAS

Dar nesinori miego. Gal verčiau
Abudu pasivaikščiokim po Vilnių?
Aš tau parodysiu tokių kampelių,
Kad tu net aiktelsi. Nakties metu
Šis miestas ypač vertas Dievo meilės.

ŽMOGUS

Aš jį pažįstu ne blogiau kaip tu.

LAURYNAS

A, tu bijai, kad aš, pasivedėjęs
Į skersgatvį, tavęs nenudaigočiau*!
Be reikalo, be reikalo, bičiuli,
Nors, tiesą sakant, ką gali žinoti...
Bijok, tai ir kiti tavęs bijos.
Tada, bičiuli, tu prieik arčiau
Ir tiesiai klausk – aš viską pasakysiu,
Kas domina tave. Išklousiu viską.
Atliksiu išpažintį. Bus greičiau.
Ir tu ramiai galėsi eit miegoti
Arba pranešti viską tam, kam reikia.

ŽMOGUS

Aš viską jau apie tave žinau.

LAURYNAS

Koks talentas! Pasekti iš paskos
Du kvartalus – ir jau žinoti viską.

ŽMOGUS

Neapsimesk! Juk tu žinai ir pats,
Kad aš sėdėjau smuklėj, kad buvau,
Kai Rotušėj tau įteikė medalį...

LAURYNAS

Aš pirmąkart matau tave...

ŽMOGUS

Meluoji,
Ir Rotušėj, ir smuklėj, ir kitur –
Visur tu iš tikrųjų man kalbėjai,
Žinodamas, kad aš tave girdžiu.

LAURYNAS

Tai kam gi pagaliau tu šnipinėji:
Carienei, vyskupui, karaliui?

ŽMOGUS

Dievui!

LAURYNAS

Ir taip jau neįmanoma gyvent –
Visur vieni šnipai. O čia dar Dievas
Įkūrė Vilniuj savo agentūrą...
Kuo aš galėčiau būt jam įdomus?

ŽMOGUS

Tu būsi įrankis, kuriuo dangus
Įvykdys teisingumą.

LAURYNAS

Aš nenoriu.
Aš ir laiko neturiu. Matai: man reikia
Statyti Katedrą.

ŽMOGUS

Tai ir statyk.
Bet Katedra privalo būt teisinga!
O jei bent vienas melo akmenėlis
Į pamatus paklius – tai vargas jai
Ir tau, ir mums visiems! Sekiau tave,
Stebėjau ir klausiaus. Ir, man atrodo,
Tu jau subrendai maištui. Taip, subrendai.
Tu už kitus esi kur kas didesnis,
Užtat ir tavo maištas bus teisingas.
Ko vertas menininkas, jeigu jis
Ne maištininkas? Visos tavo kalbos,
Kančia ir skausmas, plėšantis tave, –
Tai dar tik maišto tolimas griaustinis.
Bet jis artėja. Būki pasiruošęs,
Nes Katedra privalo būt teisinga!

Lyra ir lankas! Lankas ir lyra!
 Pirmiausia buvo lankas – ir iš jo
 Pirmiausia buvo taikoma į blogį.
 O jau po to buvo sukurtos giesmės,
 Akompanuojant tuo pačiu lanku.
 Lyra iš lanko gimė. Taip, iš lanko.
 Ir grožis gimė iš kovos prieš blogį.
 Lyra privalo vėl lanku pavirsti,
 Nes jau atėjo laikas ginti grožį
 Nuo prievartos, nuo smurto ir nuo melo.
 Lyra ir lankas! Lankas ir lyra!

Žmogus dingsta

LAURYNAS (*šaukia*)

Kas tu esi? Sakyk, kas tu esi?
 A, po velnių! Ne tiek daug ir išgėriau,
 O jau vaidenasi... Keisti dalykai
 Tam mūsų Vilniuj dedasi. Keisti.

(Ironizuoja)

„Tai dar tik maišto tolimas griaustinis!“

(Daužo sau į krūtinę)

Visi griaustiniai, visos perkūnijos,
 Tik vienas juokas prieš tą baisią audrą,
 Kuri štai šičia šėlsta. Dieve mano,
 Kokia tamsa, kokia akla tamsa.
 Ir koks pašėlęs uraganas! Žmonės,
 Nejaugi Katedra ir vėl sugrius?..

Tyla. Išeina dainuodamas „Grūšią“*:

Mano šakos,
 Mano šakos,
 Šobliom* apkapotos.

Mano šaknys,
 Mano šaknys,
 Ugnimi išdegintos.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl žmogus sako, kad neturi veido? Kodėl Laurynas sako, kad ir jis neturi. „Masė. Masė!“ Ar tinkamai atsakyta? Ar galima *save* vadinti mase? Kokius žmones, individus, asmenybes vadiname mase?
2. Kaip suprantate pasakymą: „Bijok, tai ir kiti tavęs bijos.“?
3. Kodėl Laurynas ne visai pasitiki žmogumi? Ką šis šnipinėja?
4. Kodėl Laurynas vadinamas įrankiu?
5. Kaip suprantate pasakymą: „Katedra privalo būt teisinga“?
6. Apie kokią katedrą kalbama? Kas ją sukūrė? Ar katedra tik pastatas? Pasmprotaukite.
7. Ko vertas menininkas, jeigu jis nemaištuoja?
8. Kaip suprasti, kad svarbu *lyra* ir *lankas*? Kas norėta pasakyti?
9. Kodėl yra svarbi *katedra*? Ar teko girdėti, kad tai yra miesto širdis?

MARIUS IVAŠKEVIČIUS (g. 1973)

MADAGASKARAS (ištraukos)

Trijų veiksmyų pjesė

AUTORIAUS ŽODIS

Lietuvos perkėlimo į Afriką idėja kilo tarpukario geopolitikui Kazimierui Pakštui. Mintis šią idėją perkelti į teatro sceną šovė mūsų laikų režisieriui Rimui Tuminui. Man buvo pasiūlyta perkelti visa tai į popierių. Taip gimė pjesė „Madagaskaras“.

Iš tiesų Lietuva taip niekada ir nebuvo perkelta į Afriką, todėl ši pjesė ir yra apie tai, kaip Lietuva niekada nebuvo perkelta į Afriką. Kitaip tariant – tai pjesė apie tą Lietuvą, kuri taip niekur ir neišsikėlė.

Skaitydamas grožinės literatūros kūrinius, kurių veiksmas vyksta prieš pat Antrąjį pasaulinį karą, visada pastebėdavau kažkokį nesuprantamą ilgesį, keistą nostalgiją aprašomam laikui. Tarytum galima būtų ilgėtis to, kas vyksta čia ir dabar. Žinoma, literatūra – lėtas procesas, todėl daugelis šių knygų buvo parašytos jau po karo, taigi autoriui suvokiant, kad aprašomas pasaulis netrukus nugarmės į nebūtį. Galiausiai neišvengiamo karo nuojauta, matyt, tuo metu išties sklandė ore. Tačiau turbūt egzistuoja ir trečias dalykas, sėjantis šiuose kūriniuose ilgesį – tai mūsų žinojimas, kad visa tai netrukus bus prarasta.

Žmonių, išgyvenusių ribą tarp tarpukario ir karo, biografijose visada nevalingai ieškai žodžių: emigravo, deportavo, kolaboravo. Tačiau tai jau kitos istorijos, vaizduojančios naują epochą. „Madagaskaras“ – pasakojimas apie žmones, dar nepriėjusius šios ribos, tačiau mums iš laiko nuotolio puikiai suvokiant, kad ši riba netrukus bus peržengta.

O žinant tai, kiekvienas veiksmas, kiekvienas ištartas žodis įgyja naują prasmę. Todėl svajojantys personažai su didžiuliais siekiais ir projektais tampa blogiausiu atveju – utopistais, geriausiu – idealistais. Ir visa tai todėl, kad mes žinome, o jie dar ne. Tuo dabartis pranašesnė už praeitį. Bet visa tai neilgam.

Kaip skaityti „Madagaskarą“? Taip, kaip žmogus 2084-aisiais skaitytų istoriją apie mus, manančius, kad visos pasaulio nesąmonės baigėsi prieš keturiolika metų ir mes – pirmieji, išbridę į tiesią, šviesią, nesi-

baigiančią magistralę. 2084-ųjų skaitytojui dėl to mažų mažiausiai būtų juokinga, daugių daugiausiai – graudu. Nes jis žinos keletą ateities datų, kurios sudaužys į šipulius visus mūsų šiandienos lūkesčius. To skaitytojo dar nėra, o jis jau už mus pranašesnis.

Todėl ši pjesė apie žmones, kurie dar nieko nežino. Ir todėl iš visų jėgų stengiasi gyventi: mylėti taip, kaip dar niekas iki jų nemylėjo, tikėti taip, kaip dar niekas iki jų netikėjo, norėti taip, kaip dar niekas iki jų nenorėjo, ir galiausiai perkelti tai, kas dar niekad nebuvo perkelta.

Ir iš esmės juk ne Lietuvą čia norima perkelti į Afriką, o visam tarpukario Pasauliui ieškoma saugesnės vietos. Kur padėti tuos miestus ir žmones, kad, išgyvenę neskausmingą kraustymąsi, jie toliau galėtų netrukdomi gyventi visu smarkumu. Bet tam neužtektų Afrikos, reikia dar vieno Žemės rutulio – atsarginio.

Lietuva niekada nebuvo perkelta į Afriką, ir tuo ši idėja yra vis dar graži – ji nereali. Kitaip nei ši, keletas to paties meto didžiųjų idėjų buvo pradėtos įgyvendinti, ir jų skausmingas palikimas juntamas dar ir šiaudien. Apie jas prirašyta daug pjesių, tačiau visos jos kiek kitokio pobūdžio. Antikarinės, antihitlerinės ar antistalininės.

Antipakštinių pjesių nėra. Nors keistai turbūt šiandien jaustumėmės Pietų pusrutulyje, kaitinant tropikų saulei įsitausę palmių giraitėje priešais Indijos vandenyną. Ir kai garsus juodaodis režisierius Rimas Tuminas būtų pasiūlęs rašyti man šią pjesę, pavadinčiau ją egzotiškai – „Lietuva“. Apie tolimą, mažai pažįstamą žemę.

Taigi galima šią pjesę skaityti ir taip. Tarytum mus iš tikrųjų perkėlė ir dabar, pasitelkę teatrą, bando gražinti atgal.

M. I., 2004

VEIKĖJAI

KAZIMIERAS POKŠTAS – idealistas

SALĖ – poetė

MILĖ – Salės draugė

HELĖ – Salės draugė

TĖVAS – Pokšto tėvas

MOTINA – Pokšto motina

VERONIKA – ištvirtė

GERBUTAVIČIUS – senas televizionierius

SLIBINAS KOMUNARAS – keturgalvis

OSKARAS – ambasadorius, televizionierius

STEPONAS – aviatorius

STASYS – aviatorius

SLIBINAS LITERATAS – trigalvis

FRENKAS – krepšiasvydžio dievas

DAINIUS – taipgi profesorius, taipgi dvasiškas tėvas

DAVATKA – ažubaliė

PARAPIJĖTIS I – ažubaliėtis

PARAPIJĖTIS II – ažubaliėtis

KAUNIETĖ I – Kauno ponia

KAUNIETĖ II – Kauno ponia

KAUNIETĖ III – Kauno ponia

KAUNIEČIŲ CHORAS

PRANCŪZAS – jaunuolis gėlių pardavėjas

EMIGRANTAS – JAV liėtuvis

RONIS – jaunuolis, svajojantis tapti Holivudo aktoriumi

REŽISIERIUS – Holivudo režisierius

AKTORIUS – King Kongo vaidmens atlikėjas

MARLEN – Holivudo aktorė

KUNIGAS – Kauno kunigas

KUNIGŲ CHORAS

PETROVIČIUS – meilužis

GYDYTOJAS

MEDICINOS SESUO

I VEIKSMAS

1 SCENA

Dvidešimto amžiaus pradžia. Lietuvos kaimas. Prie stalo sėdi Pokštas, Tėvas ir Motina. Vyksta ilgas, skausmingas virtų bulvių lupinėjimas bei valgymas. Ilgai niekas neprataria žodžio.

TĖVAS. Jautis reiks pjauti. Nieko nepaveiksi*.

MOTINA. (*atsidūsta*) Nieko.

TĖVAS. Pašaras galutinai baigia susinaudoti. Nieko nepaveiksi.

MOTINA. Nieko.

TĖVAS. Kazimieras reiks prie darbo pristatyt. Nieko nepaveiksi. Trūkumas pajėgumo.

MOTINA. Trūkumas.

TĖVAS. Gana su knygomis *prostituoti**. Darbus pirma reik išpildyt*. Ir nieko čia nepaveiksi.

MOTINA. Nieko.

TĖVAS. Apie tavi, Kazimierai, kalbam, kuris sėdi ir tyli, ir tuo mus neramini.

MOTINA. Kazimierai.

TĖVAS. Ir tavo *sėbrystė** su knygom mus labai neramina. Radikališkai knygos nuteikia ir maža iš to naudos.

MOTINA. Baisi man šita *sėbrystė*.

TĖVAS. Gana, pasakiau, tylėti. Motina ir tėvas su tavimi santykiuoja*. Į *razumq** bando atvesti. Prakalbėk, po perkūnu, nebesėdėk, lyg kas būtų liežuvį tau išplėšęs.

MOTINA. Tegul prisistotina vaikas. Augantis dar organizmas. Kuo geriau pavalgys, tuo drūtesnis užaug.

TĖVAS. Ne maistas jam tie *kartofeliai**. Ir ne muskulus jis augina, o vien vidinį *svietą**. O kas mums iš jo vidinio, kai reik gyvuot dėl išorinio. Negrok man ant jausmo*, Kazimierai, kalbėk, nes aš pats savo rankom liežuvį tau išplėšiu.

Pokštas meta bulvę atgal į puodą. Užguitas, iš padilbų žvilgčioja į tėvus, sukramto, kas liko burnoje.

POKŠTAS. (*tyliai*) Nejmanomas santykiavimas, kai tavęs lygiu nelaiko. Tokia padėtis *nenormalinė*.

MOTINA. Kas gi tavi nelaiko..?

TĖVAS. Nelaiko ir nelaikys (*trenkia kumščiu į stalą*). Nebus tarp mūsų *sėbrystės*. Neprileisiu, kad mane auklėtų radikališkoji jaunuomenė.

Pokštas nulenkia galvą į savo lėkštę.

TĖVAS. Ir nieko čia nepaveiksi.

MOTINA. Vėlei tylės dvi dešimtys metų. Žodžio neišplėši.

TĖVAS. Darbas geriau nusidirbs. Vaizduokis, kad jis nebylys. Tokį jau Viešpats nuskolino. Geriau ramiai susitarkime, kur jautį priskerstą dėsimė.

POKŠTAS. (*sau po nosimi*) Tragedinis nepramatymas*.

TĖVAS. (*Motiniai*) Kaip jį čia reik supaisyt*?

MOTINA. (*Pokštui*) Neplėšyk tėvui jausmų. Tėvo širdis nelaiko.

TĖVAS. (*Motiniai*) Stok. Tegu santykiauja. Aš noriu ryškiai išgirsti, kame čia yra užsidaręs tragedinis nepramatymas. Tegu jis man išdėlioja.

MOTINA. Vaikeli, nebetylėk. Dėliok, ką patsai vienas mintiji*.

TĖVAS. Neturi jis ko išdėlioti. Nutrūko mintis neužgimus, ir nieko čia nepaveiksi.

MOTINA. Gaila, kad mūsų Kazimieras šitaip nedaug iškalbingas. Su moteriškom bus sunkumas.

POKŠTAS. (*sau panosėje*) Tragedinis nepramatymas pripjauti ariamą jautį.

TĖVAS. Girdėti kažkoks šurmulyš.

MOTINA. Čia turbūčiausiai Kazimieras lupeną įsikando.

POKŠTAS. (*tyliai*) Tragedinis nepramatymas pjauti ariamą jautį. (*Garsiau*) Tragedinis nepramatymas pjauti ariamą jautį. (*Kone sušunka*) Tragedinis nepramatymas pjauti ariamą jautį.

Pokštas atsistoja. Tėvai nuščiūva.

POKŠTAS. Pjauti ariamą jautį – tas pat, kas nepasilikti sėklai aruodo grūdų. Tas pat, kas geram pianistui, grojančiam armoška*, neapdrausti savųjų pirštų. Tas pat, kas...

Pokštas nutyla ir įsiklauso savo prakalbos aido. Jam yra ir baisu, ir didinga.

TĖVAS. (*Motiniai*) Tu girdi, koksai pianizmas. Ugniakalnis koks prabilo. Kuomi baigiasi nenormalinė, gili *sėbrystė* su knygom.

POKŠTAS. Prašom neįsižeisti už atvirą santykiavimą, tačiau tik gili *sėbrystė* su kokybiškom knygom išaria *razumo* vagą mūsų smegenyse. O rašto nepažinimas – tai ariamo jaučio suvalgymas.

TĖVAS. Nagi, toliau santykiuk. Dėliok tąjį savo pramatymą*.

POKŠTAS. Čia nėra ką dėlioti. Visas *svietas* kompaktiniai sudėliotas dailiojoje literatūroj. Išmokit permąnyti knygas* ir išmoksitė *svietą*.

TĖVAS. Motin, koksai populizmas virsta iš mūsų sūnaus.

POKŠTAS. Ko jūs toki *pasyvistai*? Ogi jūs esat persiėmę tuo fatalizmu, kuris iš Rytų ateina. Visa, kas jums yra blogai, visa už jus nulemta. Jautj, kad kas, tai pjauti. Visame aš tame pramatau trūkumą iniciatyvos. Atsisukit veidu į jūrą. Pakelkit akis nuo žemės. Būkit kaip anglokeltai. Jie ima iš jūros energiją, veiklumą ir iniciatyvą. Joks padorus anglokeltas neskerstų ariamo jaučio. Veidu į jūrą, ne profiliu. Veidu, kam pasakiau.

MOTINA. (*Tėvui*) Daryk, ko sūnus tavęs prašo.

TĖVAS. O kur toji jūra, motin? Ar tu bent žinai, maždaug?

MOTINA. Vaikeli, ir ko nesakei? Šitiek metų tylėjai. Tėvus neraminai.

TĖVAS. Kazimieras *razumą* kaupė. *Matroso** tarnystei ruošėsi. Į marę norėjo išplaukt. Uždarbiaut anglokeltuose.

POKŠTAS. Aš, tamistos* tėve ir motina, ir daugiau pasakyti galiu. Aš, tamistos, jus stebėjau. Kokybę jūsišką vertinau. Kada paskutinįsyk, tėve, ėjot taisytis dantų?

TĖVAS. Radikališkai vaikas prakalbo. Pikta man jo klausytis, bet tegu santykiuoja. Į marę išplauks – nenugirsiu.

POKŠTAS. Tai štai kuo baigėsi stebėjimas prasto lietuviško kūno. Baisus sveikatos skurdumas man metasi į akis. Menki, pakrypę vyriukai, išblyškę, be kraujo moterys, nususę, apšepę vaikai, ir visa tai flegmos persunkta. Tokia sveikata lietuviui dažnai neleidžia net juoktis. Numuša visą ūpą*. Pakelkim lietuvių kokybę, pradėję taisyti jojo kūną, tada jau galėsime taisyti ir jo vidinį *svietą*.

TĖVAS. Motin, gali įtikėti mūs *matroso* pramatymu?

MOTINA. Daktaras mūs Kazimieras. Antras po Basanovičiaus. Koksai gi iš jo *matrosas*.

TĖVAS. *Matrosu* aš jį matau. Plaukia su burėm per marią su dideliu anglokeltu, ir nieko tame nepaveiksi.

MOTINA. O aš jo į marę neleisiu. Užpuola *matrosus* marioje įvairūs toki okeanai, net laivę gali apverst. Būna baisingo dydžio. Net jautj galėtų praryti toks peraugęs okeanas.

TĒVAS. Viskas nuo laivės pareina. Jei laivė gerai suręsta, joks ūmus okeanas su uodega neapvers.

POKŠTAS. (*paliečia savo delnais tėvų pečius*) Ir vėl man iš jūsų girdisi tas baisus fatalizmas, paveldėtas iš Rytų. Atsukit gi veidus į jūrą. Pažvelkit jai į akis. Nebūkite jūroskeptikai, auginkite savyje jūrooptimistus. Tas reikalaus iš jūsų užsispyrusiai didelio triūso, ne vieno dešimčio metų ir tolimiausio pramatymo. Nieko tame nepaveiksi. Pirmasai iš šių darbų, mano giliu įsivaizdijimu*, turėtų būt mūsiškas jautis, paliktas iki vasarai išpildyt žemės arimui. Tai esti* mano pramatymas. Aš *sėbriškai** prisirišęs prie mūsiško ariamo jaučio.

Pauzė. Tėvai žvelgia į rankas išskėtusį Pokštą su neslepiamu susižavėjimu.

MOTINA. (*žegnojasi*) Kunigas.

TĒVAS. (*žegnojasi*) Viešpaties laivės *matrosas*. Liežuvį bandžiau išplėsti. Dievo žodį nutildyt. Iš aukšto santykiavau. Štai koks esi tu, Kazimierai. Klaupiuos prieš tave nusizeminęs (*atsiklaupia*). Atsuk mano veidą kur nori. Sutramdyk tokius nepramatėlius, du peraugusius okeanus be vidinio *svieto*.

Tėvas klūpi, o Motina aprengia Pokštą sutana.

[...]

3 SCENA

1926 metai. Kaunas. Studentių bendrabutis. Salė bendrabučio kambaryje sėdi įmerkusi basas kojas į puodą su vandeniu. Rašo atsakymus poezijos jai prisiuntusiems grafomanams.

SALĖ. (*rašo ir čia pat skaito*) Tamista Sopulių Sūnau. Už eilėraščius dėkui, bet nesinaudosime. Ne iš ten, tamista, turi eiti geras eiliavimas. Ne į tą dvasios skylę savąją plunksną mirkai. (*Įdeda laišką į voką ir ima kitą popieriaus lapą*) Tamista Kelkraščio Dulke. Ir ką čia mums, drauge, atsiuntei? Ar tai vadini eilėmis? Iš kur ir pavyko surinkti tiek negražiausių žodžių? Ar tamistai tie keiksmožodžiai atrodo bent kiek erotiniai? Nuo šitokios draugo poezijos moteriai ima šlapiuoti, kaip baisiai pats išsireiški, vien tik liūdni paakiai. Nes baisiai liūdna yra, kai šitoki vyrai kaip tamsta pačią tyriausią meilę apvemta ir suvalgo. Įtariu draugą pamėgus bjaurųjį Šopenhauerį, kuris irgi temato moterį tarp gašlių sopulių. Blogas žmogus

esi, jei šitaip vaizduojiesi meilę. Meilė gyvena iš jausmo, o ne iš draugo keiksmų. Nedrįsk mums daugiau nieko siųsti (*trypteli koja į puodą ir aptaško grindis*). Tamista, eik po velnių.

Įeina į antklodę susisukusi Milė.

MILĖ. Sale, kada tu miegosi?

SALĖ. Mile, tu mano draugužė. Kaip aš galiu užmigti, kai manyje susikaupė visas pasaulio liūdnumas. Man liūdna, gera, skaudu. Noriu skrist, numirt, prisikelt. Myliu Viešpatį, Tėvynę. Rusų nekenčiu. Jie šiaurės vilkai, jie baisūs, bet dar baiseni yra lenkai. Jie sutrypė Vilnių, išplėšė mūsų širdį. Žinai, ką aš tau pasakysiu? (*Pakviečia atsisėsti ir prisislinkti arčiau*) Pamerk į vandenį kojas.

MILĖ. Sale...

SALĖ. Nusprendžiau būti kaip Joanna. Kaip toji Joanna iš Francijos. Užlipsiu ant baltojo žirgo ir keršysiu, keršysiu lenkams, Vilnių iš jų vaduosiu, kol jie mane sužeis. Mile, ar aš stora?

MILĖ. Sale, ką tu čia paistai?

SALĖ. Lenkai yra kraugeriai, žalčiai, apsviję širdį. Sužeis jie mane... į pirštą, ir krisiu nuo savojo žirgo, ilgai lėksiu į prarają, savaites, mėnesius, šimtmečius, vis gilyn ir gilyn, iš kur jau, rodytųs, niekas per amžius manęs neištrauks. Ir čia Jis mane sugaudys.

MILĖ. Kas yra Jis, Sale?

SALĖ. Nežinau. kažkas, ką aš taip mylėsiu (*užsimerkia*). Aš net ir dabar taip Jį myliu. Pabudo manyje moteris, o kur ją padėti, kam įsiteikti, kaip puokštę balčiausių lelijų? Viską jam atiduočiau, visą save ir tave, Mile, man nieko negaila. Tik kur Jis – tas jaunikaitis? Vedęs, vaikuotas, kunigas – niekas man nesvarbu. Kad tik būtų ne lenkas. (*Staiga sugriežtėja*) Mile, aš paprašiau sumerkti į dubenį kojas.

MILĖ. Sale, bet aš nenoriu.

SALĖ. Nenori, kad būčiau laiminga?

MILĖ. Noriu, tik nežinau, kaip čia padės mano kojos.

SALĖ. Mile, ar nieko nejauti?

MILĖ. Nu, ne.

SALĖ. O aš – jautri. O Jis – dar jautresnis. Į mane Viešpats sukrovė visą pasaulio jautrumą, o į Jį dar kita tiek. Ir jei dabar Jis įeity...

MILĖ. Sale, bet kas Jį įleis. Trečia valanda po pusiaunakčio. Ir čia gi merginų bendrabitis.

SALĖ. Toki jaunikaičiai kaip Jis dažniausiai įeina per langą.

MILĖ. Kunigas. Ir dar vedęs. Lips pas tave per langą...

SALĖ. Aš nežinau, kada ir kur Jis į mane įsilips. Gal Jis jau stovi už durų. Gal tik dar eina gatve. Gal iš viso negimęs. Gal miršta niūriausiame *hospitaly** baisiausiose kančiose. Bet, Mile, jei Jis įeis, o tu savo kaulėtų kojų nebūsi paslėpusi į dubenį, Jis užuos tavo pėdų dvoką. Ir durs pirštu į mane: štai tu kokia, pasakys, aš visą savo gyvenimą stengiausi tau paaukoti, o tu, pasirodo, dvoki. Ar šitaip paprastai elgiasi padorios Joannos iš Francijos?

Milė klusniai įleidžia kojas į dubenį.

MILĖ. Sale, tu mane gąsdini. Dėl šitokio jautrumo baigsi savo dienas saužudyste* kraupiausia.

SALĖ. Saužudystė – ne išėjimas. Be to, mano dienos kaip šventė, kaip greitas Joannos jojimas, skubėkit mane prisivyti, žydėsiu tik tam, kas bus pirmas. Mile, tu tokia graži, tokia išmintinga, tave ir dvokiančią pamils, prakaituotą, o aš stora, baisi, man reikia eliminuoti visus kenksmingus kvapus, kuriais pasižymi moterys. Taip laukiu ir taip bijau to pirmojo susitikimo. Taip noriu, kad būtų nepaprasta, kai Jį pagaliau pamatysiu. Noriu gėlių, žirgo noriu, kad lenkas kur nors stovėtų, piktas toks, su kardu, ir Jis mane gintų nuo lenko. Kad jūra aplinkui būtų, o aš, joje įsibridusi, prakaitą kojų skaulaučiau. Ir ten Jis mane susirastų. Sale, man pasakytų, lipk pagaliau į batus, nėra man taip stipriai kenksmingos prakaituojančios tavo pėdos. Kiek čia to mano gyvenimo. Sukąsiu dantis ir iškęsiu. By tik būtum kartu. Mile, ar tau kada nors teko matyti jūrą?

MILĖ. Sale, tu nejuokauji? Rimtai aš tokia graži?

SALĖ. Mile, tu tarsi nužengusi iš Michelo Angelo drobių.

MILĖ. Protingas tu, Sale, žmogus. Lėkim iškart po kvotimų tiesiai prie Baltijos jūros.

SALĖ. Putiną vos tik išlaikę.

MILĖ. Dieve, koks jis man gražus.

SALĖ. Jūra tokia slėpinga*.

MILĖ. Viešpatie, dovanok (*žegnojasi*). Nesiruošiu aš kėsintis į tavo kariaunos vyrus. Leisk tik man tyliai jį garbinti, slapčiomis juo žavėtis tavo altorių šešėly.

[...]

7 SCENA

Paryžius. Oskaro butas. Oskaras sėdi prie stalo veidu į žiūrovus. Pokštui pasiūloma sėstis priešais, nugara į žiūrovus. Pokštas atsisėda. Tačiau jaučiasi nesmagiai, vis nori atsukti į žiūrovą. Atsistoja, išsitraukia kompasą, nustato kryptį ir, grįžęs prie stalo, atsisėda greta Oskaro. Šis įtartinai nužvelgia keistai besielgiantį svečią.

POKŠTAS. Nekreipkit dėmesį į mane. Laikaisi tokios orientacijos. Taip vadinamai – veidu į jūrą.

OSKARAS. Koks gi reikalas mesjė atvedė į mano Pari namus?

POKŠTAS. Tautinis-patriotinis. Kalbėsiu be užlinkimų*, formalinių nesklandumų, tiesiog kaippo politikierius tamstai politikieriui ir mūsųškajam ambasadoriui Francijos tautoje. Noriu sutelkt emigraciją.

OSKARAS. Sutelkti prie konkretaus tikslo?

POKŠTAS. Sutelkti į vieną krūvą.

OSKARAS. Į kokią, jei ne *sekre**?

POKŠTAS. Dar, po teisybei, ieškau. Žadu išžvalgyti Kanadą, Pietinės Amerikos plotus ir baisiai mane masina Afrikos tuštuma. Tad tiesiai į jus ir kreipiuosi: ar, tamista Oskarai, teiktumėtės palikęs judrų Paryžių ambasaduoti Angoloje, į kur aš tamistai siųščiau darbingus, sveikus lietuvius?

OSKARAS. Kiek netikėtus siūlymas.

POKŠTAS. Tamistai netikėtus, o mano seniai pramatytas. Bet gal jums pirma išdėliosiu visa nuo pagrindų.

OSKARAS. Kafė* olė, kafė juodą, pypkę, sigar*, papirosą? Vynas raudonas, baltas, iš la Provans, Božolė?

POKŠTAS. Bananą, jei, tamista, turite. Bandau patirti, kaip toji maisto egzotika veikia lietuvišką kūną. Turiu vertingų stebėjimų. Nesukelia Afrikos vaisius many anei triedimo, anei pilvo baisių skaudulių. Vadinasi, gali lietuvis, gyvulio atsisakęs, misti vien tik egzotika ir šitaip save pasėti juodajame kontinente.

OSKARAS. Atleiskite, mesjė...

POKŠTAS. Pokštas.

OSKARAS. Bananų, deja, *ekskiuzmua*, nuo prigimties nevartuju. Ar teiktumėtės *ananas*?

POKŠTAS. Šitą sunkiau praryju, bet reikia lavinti kūną, išbandymams ruošti lietuviybę. Neškite šen ananas. Kaip sakoma, ana nas, o mes jau, taip sakant, jejo (*juokiasi, bet supratęs, kad Oskarui nejuokinga, susitvardo*). Atleiskite, nešvankauju*.

Oskaras pakyla ir nueina atnešti ananaso.

POKŠTAS. Tai šit kaip, gerbiamas Oskarai. Skaudu man tai jums sakyti, triauškinant ananas, bet mūs neprigulmingumas* neturi jokios ateities šiūdienėje Europoj. Iš karto užbėgu iš priekio jūsiškiems argumentams. Ten, kur tauta dabar stovi, ilgai ji neišstovės.

Pokštas atsistoja ir įsijautęs ima vaikščioti po kambarį.

OSKARAS. (*iš buto gilumos*) Kontinua, mesjė Pokšt. Plaunu jums ananas.

POKŠTAS. (*tyliai sau pakartoja*) Ilgai ji neišstovės. (*Garsiai*) Mūs neprigulmingumas, mano giliu pramatymu, tėra tik šviesus meteoras, žybtelėjęs danguje. O mano tiksliu apskaičiavimu, gyvenant apsupime tarp ruso, lenko ir vokiečio, mums likę gyvuot maža daug penkiolika, dvidešimt metų.

Pokštas laukia Oskaro reakcijos, tačiau jos nėra.

POKŠTAS. Kokis iš to išėjimas, klausiate jūs manęs? Atsakau. Planinė emigracija. Siūlote man kafė ir stebitės, kodėl aš – lietuvis Kazimieras Pokštas – siūlymo jūsų nepriimu? Jis tautiškai neteisingas. Patriotiniai nebrandus. Tūkstančiai mūsų piliečių savo raumenų pajėgas atiduoda brazilui, čiliui, kolumbiui, urugviui dirbdami jų plantacijoj jūsų pamėgtą kavą. Ar jie toje saulėtoj terpėj tarp džiaugsmingų žmonių, mėgstančių tango, vyną ir nuogąją moteriją, ilgai pasiliks lietuviais? Griežtai jums tvirtinu: ne. Nespės per pasaulį pereiti nė kelios dešimtys metų, kai buvusi jų lietuvybė bus sumalta į kavą ir kitataučių vartojama kaipo kafė olė.

Pokštas laukia Oskaro reakcijos, tačiau jos ir vėl nėra.

POKŠTAS. Klausiat manęs taip pat, ar aš nesušalau? Kas žino, gal man ir šalta. Vėsoka yra jūsų bute. Bet netgi jei aš stovėčiau sušalęs į ledo *statujq**, neleistina būtų lietuviui, savo tautos patriotui, o tokis tamsta ir esti, sviesiti į židinį anglį ir tuomi mane išsaugot. Iškart atsakau kodėl. Kadangi mūs lietuvybė, be pramatytos tvarkos išmėtyta po Naujorką, Bostoną ar Čikagą, naudojama kaipo įrankis kasyklose anglį išgaut. Kiek ji ilgai dar tvers tamsioj, prakaitingoj šachttoj? Šimtą, tūkstantį metų? Dvidešimt maža daug. Toliau tie lietuviški *muskulai* pataps amerikoniškais, daininga lietuvių kalba išvirs į *šachtiorų** slengą ir vėlei mūs lietuvybė traginiai* bus sukūrenta Žiemų Amerikos pečiuose.

OSKARAS. Atleiskite, mesjė Pokšt. Jeigu jums šitaip šalta, galėčiau atnešti malkų.

POKŠTAS. Ne, gerbiamasai Oskarai. Man šalta yra vidujiniai. Išoriniai aš prakituoju, kaip Žemės žmogus. Karšta esti Paryžiu. Bet giliai patriotiniai, tautiniai aš šąlu. Ir baisiai mane prišildytų jūsų apsisprendimas ambasaduoti Angoloje ar kurioje kitoje Afrikos šalyje. Tiktai ten aš dar pamatau tinkamą žemės tuštumą, kurioj ilgainiui iškiltų rezervinė Lietuva. Kasmet iš manęs jūs gautumėt dešimtis tūkstančių vyrų, o taip pat moteriškių, kaip aš vadinu, lietuvnešių, netelpančių Tėvynėj. Jums būtų šventa pareiga apsaugoti juos nuo kontakto su juodaisiais piliečiais, kadangi, manau, neatleistina, jei dar silpna lietuvybė imtų keist odos spalvą. Kaip pasiuntinys jūs tvirtai prižiūrėtumėt lytinį jų gyvenimą, tautiniai reguliuotumėt masinį ištvirkimą. Reikiant stabdyti gimimą – diegtumėt susilaikymą. Pakankamai prisikaupus ir taip gausiems maisto ištekliams, leistumėt išrinktiesiems, labiausiai viltingai nuteikiantiems ir lytiškai pajėgesniems apskelinti vieną ar kitą kaimyno tautinę moterį. Ilgainiui, kai sustiprėtų rezervinė Lietuva, galima būtų pajungti bendram lietuvybės reikalui ir juodąją materiją. Juodieji lietuviai taptų didele parama pradedant santykiuoti su juodaisiais kaimynais. Meistriškai išplėtoję savo agrarinį ūkį, išstatę juodąjį Vilnių – rezervinę mūsų sostinę, taip pat ir juodąjį Kauną, jei Vilnių vėlei užgrobtų kaimynas juodasis lenkas, mes duotume savo kaimynams geresnio gyvenimo pavyzdį. Taip kad per du šimtu metų Afrikos kontinentas taptų plačiai užsėtas juodai baltais ir spalvotais mūsų tautos patriotais. Tuomet jau galėtume grįžti ir pagrūmoti lenkui, vokiečiui arba rusui viso labo* pirštu. Ir kaip prisiminimą, iš skausmingos nostalgijos atkurtume pirmąją Lietuvą, suniokotą ir nutautintą barbarų svetimų. Tokią aš kaip politikas matau vienatinę išeitį šviečiančiam danguje ir būsimai užgesintam mūsų tautos meteorui.

Į kambarį grįžta Oskaras, vienoje rankoje nešinas kalaviju, kitoje padėklu su ananasu.

OSKARAS. Atleiskite, mesjė Pokšt. Ar matote, ką jums nešu?

POKŠTAS. Suprantama, gerbiamas Oskarai.

OSKARAS. Tai yra ananas.

POKŠTAS. Kaip jau pirma minėjau savoje nešvankybėje, kad jau taip ana nas, mes skolingi neliktume. Fu, kokis aš vulgarinis*.

OSKARAS. Nežinau, mesjė Pokšt, kaip jums... Asmeniškai man ananas nė iš tolo neprimena juodos lietuviškos duonos. Į baltąjį tautinį lašinį jis irgi nepanašus. Šeršė*, lietuvybės drauge, skirtumo nuo cepelino. Prapjovęs jį nesurasi nė grumstelio mėsos. Manau, kad gražus mesjė planas pirmiausia skaudžiai pakirstų mūsų tautos kulinarinį, pilvinį patriotizmą. O iš ten jau tiesiausias kelias prie varlių prisivalgymo ir kitokių bžitkumų*. Štai kur mesjė klaida. Giliausioji lietuvybė, slypinti skrandžio sultyse.

POKŠTAS. Aš, tamista, juk ne pramogai kuriu išėjimo planą. Mane tai verčia daryti politinis padėjimas*. Tik paaukoję savitą lietuviško pilvo tautybę, galėtume išsigelbėti nuo didesnės aukos.

OSKARAS. Norit, atskleisiu jums paslaptį, kurios jūs, giliu mano prašymu, visomenei neišduosit.

Oskaras padeda padėklą ant stalo ir atsisėda į savo vietą. Pokštas klesteli į kėdę šalia Oskaro. Vyrai pasislenka vienas prie kito.

OSKARAS. Atsiduokim (*pakelia pirštą į viršų*).

POKŠTAS. Viešpačiui?

OSKARAS. Mėnuliui.

POKŠTAS. Kaip tai?

OSKARAS. Sakau tai kaip ambasadorius, tautos priskirtas Pari. Pusė Mėnulio nakčia nusivoš ant Rosijos. Et, *fine*. Rusija sunaikinta. Lietuva rytuose turi platų pasienį su *neutraliu* Mėnuliu. Galima megzti santykius, siųsti į jį diplomatą, vargšus kolonistus. Rankioti meteorus, kraterius užsėt. Žodžiu, kaimynas ramus, patikimas, kaipo belgas.

POKŠTAS. (*sutrikęs priima tai kaip pokštą*) Mes kartais, politikieriai, mėgstam kalbėt metaforiniai, bet kitąkart dėl puošnybės suaukojam aiškumą. Sakykite, kaip tai atrodytų išdėliojus realiniai.

OSKARAS. Rusija – jums realu?

POKŠTAS. O kaipgi, gerbiamas Oskarai. Kartais net nejauku nuo šito jos realumo.

OSKARAS. Mėnulis – jums realu?

POKŠTAS. Suprantama, negi Mėnulis būtų tik *išmislo** fikcija, padarinys vaizduotuvės*.

OSKARAS. Tai kas jums čia metaforinio? Du realūs dalykai krenta vienas ant kito ir vienas kitą priploja.

POKŠTAS. O, tarkite, kodėl pusė, kaip jis atsidalins?

OSKARAS. Simplė* (*kerta kalaviju per ananasą ir šis skykla pusiau*).

Pauzė

POKŠTAS. Ar jūs su kuo nors konsultavotės? Įspėjote Tautų Sąjungą? Lietuvos Vyriausybę?

OSKARAS. Konsultavausi? Su juo (*pakelia į viršų pirštą*).

POKŠTAS. Mėnuliu?

OSKARAS. Viešpačiu. Aš, mesjė Pokšt, per jį gaunu įvairių televizijų. Valgykit ananas.

POKŠTAS. Bijausi, kad nebesuvalgysiu.

OSKARAS. Įdomios yra televizijos. Man buvo kraupus atradimas, kuomet atėjo žinia, kad tai lietuvybės darbas buvo atvežti į Graikiją tuos iškilius lietuvius: Sofoklj, Homerą, Sokratasą. Jaučiausi, kaip kad mesjė, sunkiai beįtikėdamas mėnuliškom galimybėm. O dar kuomet sužinojau, iš kur jie tuos vyrus atvežė.

POKŠTAS. Gerbiamas ambasadoriau. Mane nuo jūsų pramatymų išmušė tautinis prakaitas. Jaučiu, kaip mane jis visą persmelkia vidujai*.

OSKARAS. Man tai pažįstamas jausmas. Ir žinot, iš kur atėjo tie iškilūs lietuviai? Valgykit ananas. Iš saulėtos Atlantidos. Girdėjot, ko ji nuskendo? Nagi nebepakėlė išaugusios mūsų lietuvybės. Daug jos prisigamino, o laivybos nebuvo, nebuvo jūrinio mąstymo. Teisybę jums pasakysiu, netgi uostų nebuvo. Žodžiu, nebuvo sąlygų saugiai išemigruot.

POKŠTAS. (*braukdamas nuo kaktos prakaitą*) Labai man yra pripažįstamas šis lietuvybės bruožas.

OSKARAS. Nepakėlė žemynas sudėtingos tautos, nu ir kapituliavo, pasinėrė po vandeniu.

POKŠTAS. Dėkui jums, ambasadoriau, už gausingas vaišes ir netradicinę mąstymą mūsų pasaulinės kilmės.

Pokštas atsistoja, ieško, kur čia išeiti, blaškosi po Oskaro butą.

OSKARAS. Tada jie gyveno po vandeniu. Dugną rugiais apsėjo. Labai tauta gyvybinga. Kariuomenę stiprią turėjo. Bet koks tas karas po vandeniu. Strėlės plaukia lėtai. Radosi pranašų, manusių, kad reikėtų lipti į kontinentą. Lipo, bet buvo tokie dvasiniai milžinai, kad kontinentas po kojomis lūžinėjo kaip ledas. Todėl dabar taip nukandžiota atrodo mūsų Europa. Teko išsidalinti. Gaila buvo žemyną po vandeniu nuskandint. Vieną jau taip nudaigojo*. Žodžiu, išlipo kas kur. Išsiplėtė, nutautėjo. Naujakalbių

prisigamino, graikiškai prakalbėjo. Romėnus bandė vaizduot. Ir laukė tūkstančius metų, baisiausius vargus kentėjo staugdami į Mėnulį patino vilko balsais. Jednak* Mėnulis ir bus tas pakojinis pagrindas, kuris visus lietuvius galės krūvoje išlaikyti. Nes žemės liesi kontinentai neturi tokios jėgos, kuri pakeltų šią tautą. Išėjote, mesjė Pokšt. Pabūgote televizijos. Nelengva prisipažinti sau praeities didybėj.

Pokštas grįžta ir atsisėda greta Oskaro.

POKŠTAS. Aš čia, gerbiamas Oskarai. Atkirskite man ananas. Ir žinote, gal geriau išjunkime televiziją. Baikime politikuot. Kartais labai mane vargina amžini, nenustojantys politikierių debatai. Norisi kartais žmogiškai, be skaudulių pakalbėti su protingais tautiečiais iš lietuviybės elito apie mūsų sunkumus.

Grindys, neišlaikiusios lietuviybės, įlūžta, ir jiedu prasmenga.

UŽDANGA

II VEIKSMAS

[...]

6 SCENA

Pokštas Madagaskare

[...]

Dabar, būsimieji tautiečiai, apie mūsų žmogų, kuriam, audros šičia primestas, garbę turiu atstovaut.

Mūs tolimesiai protėvis visą tautos jaunystę kovėsi su miškais. Bandė jis sau atkovoti duonai derlingo ploto. Tamsiojo miško peizažas bei apniukęs dangus didino jo paniūrimą*, būdo flegmatizmus. Žmogus išsivystė neįprastas, bet toms platumoms tipingas: nelinkęs per daug į kalbas ir mėgstantis lėtą galvojimą. Kartais gerokai pristingęs nerviško pajėgumo, tuomet įvairiai išsiliejantis: arba su kilpa ant kaklo, arba kaimyną kapot. Dailiojo meno genijų, taipgi mokslo kūrėjų mes didelių neprigimdėm, bet dėl to ir bandysime su jumis prisimaišę, genų baisioj maišalynėje genijų propaguot.

Brangūs madagaskariai, mūs tauta, pripažinsiu, skaitlingumu negausinga. Stipriai mes atsiliegame savo kultūriniais ištekiais, taipgi materialiniais nuo pirmaeilų tautų. Bet neslėpkim ir kitko: jūs pasyvumo laipsnis bei nerūpestingumas lepioje gamtoje įpratino mūs pasaulį kreiptis į jūsų tautą švelniai, bet be užuolankų: barbarai, juodašikniai arba tiesiog laukiniai.

Jeigu jus domina klimatas, tai pasakysiu tiesiai: jis pas mus yra keistas. Pusę metų mus gaubia baltas totalinis sniegas. Anei gali jo nuvalgyt, anei kitaip išragaut. Vasara pas mus trunka trejetą mėnesių. Priešingai negu žiema, vasara mėgsta tikslumą. Baigiasi vos tiktais atverti rudenio kalendorių.

Mūsų augmenijos vešėjimas ne toks aktyvus kaip šičia. Auga tiktai, kas iš anksto sutarta ir pasodinta. Jeigu ką nors primiršai – nebeužaus savaime. Toks yra mūsų žmogus, tokie yra gyvuliai, toks tad yra ir augalas: laukiantis, kol kitas jo likimą nulems, stingantis savyje veiklumo ir iniciatyvos.

Vasaros derlių nuėmęs mūs platumų žmogus devynis ne vasaros mėnesius sėdi lyg moteriškė kūdikio laukdama. Tautos aplinkui mus, taipgi rūščios, šiaurinės, užatakavo šaltį ir su žiema pasirašė tvirtą, netrikdomą sutartį. Mūs gi tautos diplomatai nesugebėjo sutarti anei su mūsų žiema, anei su broliškais lenkais. Lenkus mūsų tautiečiai taipgi, tikiuos, atsiveš. Galima bus paliesti bei patampyt už krūtinės. Lenkai šito nemėgsta, betgi mes jų neklausim. Karvės mums reikalingos tam, kad išgautume pieno, taipgi jos duoda mėsos. Lenkas mažiausiai naudingas mūs kasdieniame ūkyje. Betgi išorės priešą, net ir juodajam žemyne, lepiame kontinente, tautai į krūvą sutelkti apsimoka augint.

Vasarą mūsų tautiečiai linkę nekęsti lenkų, žiemą jie linkę nekęsti aptariamų žiemos. Mano paniekintas švedas, kirviais medį žalojantis, turi taip pat žiemą. Gal net ir atšiauresnę. Betgi jis jai sugalvojo begalę kontrargumentų. Krosnys, taipgi kaliošai bei kaučiukiniai paltai – tai, kas apsaugo švedą nuo žiauriosios žiemos. Mūsų tautiečiai nepratę drąsiai nešioti kaliošų, suserga, nes prašlampa, na ir tuomet jau bažnyčioj per Visagalio gerbimą laibą lietuvių krūtinę drasko ne terorizmai ar užplanuoti sprogimai, betgi įprastas, tautinis, nuosavas kosulys. Tai ir papildo mūsų siekį apsigyvent krūvoje su žmonių juoduma bei taip pat išsigydyti amžinus mūs palydovus: kosulį, taipgi ir slogą.

Toks būtų trumpas pristatymas būsimo jūsų bičiulio – mano baltosios tautos. Dargi įspėsiu vyrus: moterys mūsų gražios. Modeliai vėlgi įvairūs, bet tik viena spalva. Visos baltos kaip pienas. Norint šiek tiek užtamsinti, galima palaikyti pliažuose ir saulėje. Josios tuomet paruduos. Tačiau dar nė

viena mūs platumų moteriškė saulėje tiek neišbuvo, kad iš odos išgautų jūsų spalvinį gymį. Taipgi galiu prognozuoti, kad pirmuosius metus josios atrodys baikščios. Tuo nevertėtų stebėtis. Mūs balta bobija apie Afrikos vyrus ne per daug nusimano. Jos susidariusios nuomonę, kad juodieji piliečiai laipioja po medžius beigi iš medžių dairosi kokią savo pilietę iš bandos nusitverti bei su ja pabuvoti kūno malonume. Primygtinai prašau, iš pirmųjų dienų nesiskubinkit lįsti su kvilais pajuokavimais prie baltųjų panų. Jas nuo to gali ištikti multikultūrinis šokas. Vėliau įsitikinsit patys, kaip mūs nereiklios merginos moka mielai, maloniai ir nuoširdžiai santykiaut.

Taipgi įspėsiu moteris, juodųjų piliečių žmonas. Mūsų vyrai įpratę matyti moters krūtinę dviem gyvenimo atvejais. Kuomet jie dar būna kūdikiai, motinos jiesiems atkiša pieno pripildytą papą. Kai tik pienas pasibaigia, kūdikis sustiprėja, vaizdas į moters krūtinę tampa jam uždraustas. Antruoju gyvenimo atveju vyrai mato krūtinę tik prieš artėjančią sueitį. Kuomet atrastoji pana, gyvenusi jo svajose kaip *persona grata* arba, mūsiškai tariant, buvusi ilgą laiką jo pageidaujamas asmuo, tampa jo moteriške. Į juodąjį kontinentą suplūdusi mūs vyrija gali labai nustebti, išvydusi tiek besimėtančios, net skuduru nepridengtos intyminės* medžiagos. Ypač bijau dėl jaunimo, kurį jūs tautos atvirumas stebintų kone labiausiai. Mat mūs nepatyręs žmogus gali klaidingai galvoti, kad čia jau ir bus tas žadėtas antrasai gyvenimo atvejis bei drąsiai be įspėjimo pult ant juodosios panos.

Betgi aš vėl išsiplėčiau kalbėti jums dalykus, kurių negaliu nei parodyti, anei duoti paliesti. Tad ar nebūtų verčiau aptarti mums kitą reikalą, kurio nei dabar, nei vėliau jūs prisiliest negalėsit. Tai mūsų tautos istorija, tapsianti taipgi ir jūsų.

Brangūs madagaskariai, mūs tautos sąkeleiviai*. Šalis, kurią jums čia privešiu, viduramžių gūdumoj stovėjo kaipo gigantas: nuo jūros ir ligi jūros. Tad bendrumą jau turime. Jūsų didinga valstybė kaipo atplyšęs lieptas nuo Indijos Okeano lig Mozambikos sąsiaurio primena mūsų senovę. Neprisiimu gylintis, ar mūs neskaitlingai tautai šitiekos* jūrų reikėjo, bet toks siekis yra. Mūsų kilnus pilietis, jūrų dviejų neturėdamas, jaučiasi tarsi vežimas, vežamas vieno rato, tarytum jauna amazonė, kuriai priverstinė gintis suardė krūtinių simetriją, kaip toji ežero valtis, varoma vieno irklų ir antrojo neturėdama sukdamasi ant vietos, kaip nelaimingas vyriškis, kuriam lengvabūdė gamta įdėvė brangų kapšelj giminei prasitęst, betgi gyvybės kiaušinį jam teįdėjo vieną. Yra pasaulis tautų, kurios neblogai išsiverčia jūros užvis neturėdamos. Yra ir tokių pasaulis, kurioms užtenka vienos. Betgi gyvena didžiosios, valdančios

mūsų *svietą*: rusai, madagaskariai, jankiai, taip pat mes, kurios į vienatinę jūrą savęs netalpina padėt*. Tad kurkime bendrą gerabūvį*. Suvienykim savo siekius ir jūrinius troškimus. Raskime, kuo galime prisidengt mūs šiknas: jūsiškas – šokoladines, taipgi ir mūsų baltas. Plotą, kurio čia yra tuščio ir ne-naudojamo, visą žmonėm apsisėję, savo pilietį kursime kuo labiau vertikalinį. Jums, juodiems primityvams, mokslo žinių neragavusiems, tą dar keblumas suprast. Jūs žmonijos kūrybą matote perdėm gulinčiai, taigi plokščio lygmens. Menka yra, kas plokščia. Menka yra, kas sukurta drastiniai* prisiartinus arba pripuolamai. Gabų pasaulio pilietį kurti privaloma nuodugniai, kuo giliau įvarant savo išmanymo sėklą.

Nagi priėjo metas žodžių tuščių atsisakant jums ištarti svarbiausiąjį, tą, kurs nuo šios akimirkos jus visame lydės. Jautriai manęs klausykite savo juoda širdimi bei plikomis krūtinėmis. „Lie“ – tai kuomet žmogus pradeda prartartį* apie lietuį, bet užbaigti negali. „Tu“ – tai kuomet mes kreipiamės į draugą, taipgi į priešą bei į juodašiknius. „Va“ – tai nustebeš šūksnis, regintis senąjį *svietą*, kuris su nauju susimaišęs ateitį nužymės. Dabar, aritmetikos mokslo su visam neragavę, bandykite tai sudėti. Juntate, kokią jėgą įgauna nauja jūs tėvynė. Juntate, kiek „lie“ skambiau už buvusį „ma“, girdite, kiek „tu“ mieliau už slavišką „da“, bei kiek konkrečiau žmoniškas mūsiškas „va“ už jūs gyvulinį „ga“ – žąsų bei kitų sparnuočių paukštiškąjį gagenimą. „Ma“ ir „da“ mes pakeisim, „ga“ savaime išnyks kaipo baisus rudimentas*. Lieka neišimtos „skaros“. Siūlau jas iš šiknos* dėti į žodžio priekį beigi pridėjus priesagą šitaip mūs šalį ištart: „Skarotoji Lietuva.“ Tad buvusį savo vardą dalinkite iš dviejų, liekaną prisidėkit bei prie jos pripliusuokit čion atsikraustančią tautą. Nugi bandykit ir vėl. Daugel kartų bandykite. Atimtį, supliusavimą beigi žiaurius padalinimus. Visa mes tai išgyvenome. Visa tai teks išgyventi ir jūsų tropiniam protui, dar nelabai įpratusiam prie mūsų žmonijos lygčių.

Nagi drauge: „Lietuva.“ Taigi ir dar vieną kartą. Kartokit, kartokit, kartokit. Tarkit, kuomet jau manęs ir kvapo čionai nebebus. Pratinkitės šiuo žodžiu visą save išlieti. Moterį pamylėdami, savo dievus gerbdami, gimusį sūnų matydami. Ir laukit, kuomet prisiūsiu jums giminingą valstybę šiaurės baltųjų piliečių, kartojančių tarp savęs pažįstamą jums užkeikimą.

U Ž D A N G A

III VEIKSMAS

[...]

6 SCENA

Salė apalpsta. Įeina Gydytojas ir Medicinos sesuo. Pastaroji pasilenkia prie Salės.

GYDYTOJAS. Pulsas?

MEDICINOS SESUO. Žemas, su pertrūkais.

GYDYTOJAS. Ritmas?

MEDICINOS SESUO. Nestabilus.

GYDYTOJAS. Rimas?

MEDICINOS SESUO. Ūmus, uždegiminis.

GYDYTOJAS. Kraujas?

MEDICINOS SESUO. Mūsų tautos.

GYDYTOJAS. Užpildykite diagnozę: įkvėpiminė krizė. Duokit narkotinę kaukę, ruošiamės operuoti.

SALĖ. *(atsimerkia)* Maldauju, nedėkite kaukės. Leiskite bent atsisukti savo veidu į mirtį.

GYDYTOJAS. *(Medicinos seseriai)* Anesteziją į veną. Kaukės nebenaudot. *(Salei)* Dūstanti paciente, prašom užmiegant skaičiuot.

Medicinos sesuo suleidžia Salei į veną vaistų.

SALĖ. Vienas, o Viešpatie, vienas. Du – o nejaugi jau du? Trys – koksai įžūlumas šių nepaliaujamų skaičių? Leiskit bent likusio laiko skaičiais nebema tuot tai, kuri visą gyvenimą laiką matavo žodžiais.

GYDYTOJAS. Berkite savo žodžius, kad tik jie mums padėtų jus greičiau užmigdyti.

SALĖ. *(užsimerkia)*

Rūškanas palatų kiemas,

Šalta, šalta – kur dairais.

Leiskite man jį sušildyt

Savo pasakos kerais.

Apie lenką, pasienietį,

Burtus maudančių panų,

Apie meilę, kuri teška

Iš merginų šulinių.

Apie gražų jaunikaitį –
Koks jis raitelis puikus,
Apie Milei, Dainiaus žmonai,
Mūsų pramintus takus.

Kaipo Helė nusiminus
Grįžo tuščiomis atgal,
Kai maniau, kad moteriškės
Vienos meilėj būt negal.

Francija pusny jau miega,
Apelsinai po ledu,
Bėga slibinas per sniegą
Nepalikdamas pėdų.

Salė buvo gero būdo,
Dėl aistros ji nekalta...
Jau nuo vaistų ji užsnūdo,
SALĖS PASAKA baigta?

Salė užmiega. Aparatas, žymintis jos širdies dūžių ritmą, rodo, kad ji dar gyva. Į scena įbėga Pokštas.

POKŠTAS. Frenkai! Frenkai! Frenkai! Ar neregėjote Frenko? Draugas mano, bičiulis, simbolis mūsų tautos. Turtas neišmatuojamas. Klausiate, ar jis aukštas? Aukštesnių nemačiau. Luitas, krepšiasvydžio dievas, simbolis, legenda. Ne, paprasčiausiai Frenkas. Draugas mano, bičiulis, paskutinis, vienatinis. Tarp krepšių jis galiūnas, tarp patrankų – ne. Kamuolį, į jį skriejantį, Frenkas nesunkiai pagauna, kulkos, į jį šitaip skriejančios, gali ir nepagaut. Milžine, atsiliepk. Metas ir tau atsisukti veidu į rūsčiąją jūrą. Baigėsi mūsų rungtynės. Frenkai, nebetylėk.

Įbėga Frenkas.

POKŠTAS. Frenkai, na kur tu buvai? Laivą paduokite milžinui, mūsų sirgalių valdovui. Frenkai, pirmyn į Los Angelą, tegu tave ten apsaugo svetimi angelai. Veidu į jūrą, lietuvi. Veidu, kam pasakiau. Mirė jau mūsų aikštelė, nebėra jos daugiau.

Pokštas ir Frenkas įsėda į išplaukiantį laivą. Tolumoje girdėti šūviai.

POKŠTAS. Frenkai, girdi, ar ten šaudo? Ne, tai saliotų salvės, į jūrą, lietuvi, žiūrėk. Tai mūsų galingas laivynas atplyšo nuo savo kranto. Tai mūs ne-skaitlinga tauta, į laivus sukrauta, sveikina didįjį Frenką. Namó, mano brangūs piliečiai. Ne mūs pasitaikė tai žemė. Nesaugi, svetima. Frenkai, atgal nežiūrėk. Šaudó ten, saliotuoja, laivai vienas kitą įspėja, stengiasi nesusiliest. Namó, namó, namó, jūrine mano valstybe! Švartavimo laikas baigėsi, metas jau mums iškrutėt. Į priekį praleiskit miestus, lėti tai, nerangūs laivai, palikit papildomo ploto jiems manevruoti laisvai. Toliau išsidėsto miesteliai – tamsūs, ankšti submarinai. Flotilę uždaro kaimai bei irklinės vienkiemių valtys.

Prie Skagerako stosime. Prie Gibraltaro – taipgi. Įpraskite mūs regionus vadinti naujaisiais vardais: Biskajomis, Pa de Kalèm, Dardanelais, La Manšais, Suecais, Bosforais, Dreikom, Beringom ir Magelanais.

Valgysim, ką užauginsim, gersim, ką mums nulies. Keliausim iš jūros į jūrą, taipgi iš laivo į laivą, mylėsime, ką panorėsim, mirsime tik tuomet, kai šito mirtis panorės.

Veidu į jūrą, tauta. Veidu į savąj namą. Trūkumas Žemėje vietos. Žemė yra per ankšta. Klausiate, ko aš verkiu? Tai bangos mane čia aptaškė, o ašaros man nebėga, gal tik viena kita. Gal tik viena kita, matanti, kaip meteoras, švietęs mūs danguje, gęsta į jūros vandenį. Gal tik viena kita, girdinti kaip gimtoje mano žaidimų aikštelėje savo idėjinį kamuolį daužo jau kitas vaikas. Visa kita, brangieji, tiktais jūra ir bangos.

Namó, namó, namó į ilgą ir tolimą kelią. Namó, namó, namó visi, kas tiktais dar gali. Namó, kas jau amžiams užmigo ir kam išvis nesimiega. Namó, kas tik auga, skrenda, telkšo ar srauniai bėga. Namó, kas į dainą sudėta ir tas, kam dainoj ne vieta. Namó, moterie užmylėta, ir toji, kur dar nekalta. Senoji tėvyne – namó, į naują ir dar nepradėtą. Elitas – namó, taipgi padugnės, visiems namie yra vietos.

Namó, senieji bičiuliai, jaunystės nususios panos. Kairieji, žali, raudonieji, taipgi jokieji – namó. Namó, jūs labai atsilikote, jūsų beveik nematau, paspartinkit irklo yrij, garo paduokit daugiau.

Klausiate, ko aš verkiu? Tai bangos mane čia aptaškė. Frenkai, veidu į jūrą, tuščią, neramią ir taškiją.

Pauzė

POKŠTAS. Frenkai, gali atsisukti. Klaus, ko aš verkiu? Nieko nėra už mūsų.
Tuomi aš ir baigiu.

Salės širdies ritmą rodęs pypsėjimas tampa pratisu*.

UŽDANGA

Klausimai ir užduotys

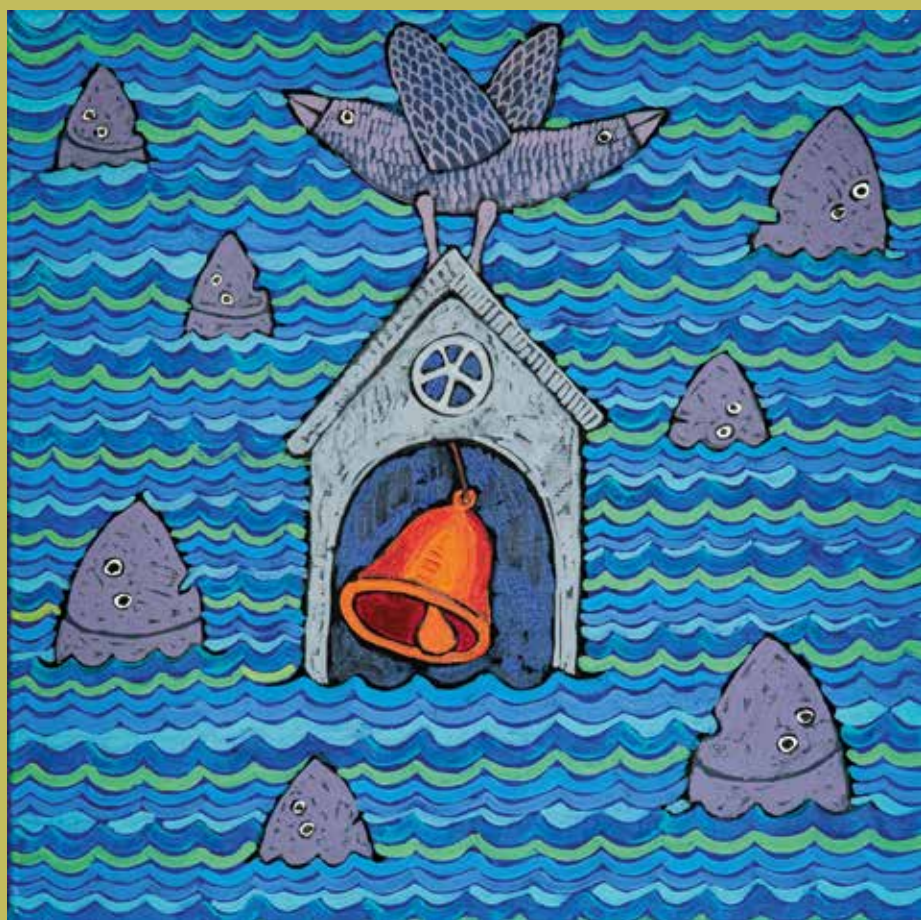
1. Kodėl yra svarbus autoriaus žodis, ar tekstas būtų suprantamas neįgudusiam skaitytojui?
2. Kokia istorinė asmenybė siekė suvokti sovietinės Rusijos grėsmę ir išsaugoti Lietuvą? Kaip? Ar yra istorijoje atvejų, kai perkeliamos sostinės, toli esančios šalys turi savo kolonijas? Ar realu perkelti savo valstybę?
3. Koks istorinis laikas vaizduojamas? Kokios realiai gyvenusios asmenybės pasitelkiamos? Pasvarstykite, kodėl būtent šios?
4. Kaip žmonės žvelgia į praeitį, į jaunystės laikus? Ar pjesėje vaizduojami žmonės jautė epochos grėsmę? Kodėl mums svarbu apmąstyti faktą, *kas būtų, jeigu būtų*? Ar mes ką nors keistume, jei iš anksto žinotume?
5. Su kokių blogių vėliau (pjesėje tai neaptariama) susidūrė Lietuvos gyventojai? Aptarkite tai ne vienu sakiniu.
6. Ar įmanomas projektas – sukurti atsarginę Lietuvą? Kaip įvykdyti planinę emigraciją? Atsakymą argumentuokite. Pasvarstykite strategiškai, kaip realizuotumėte idėją 10 žingsnių:

Numatomi žingsniai	Praktinis realizavimas
1. Teritorijos žvalgyba	1. Ieškočiau su komanda teritorijos

7. Ar tik Lietuvai reikėjo gelbėtis nuo didžiausio blogio ir totalitarizmo ideologijos? Kam dar? Kodėl Lietuvai ypač pavojinga?
8. Kazimieras Pakštas pavadinamas Pokštu. Kaip vadinama ši meninė priemonė?
9. Kuo ypatinga pjesės kalba? Ar ji tokia, kaip kalbama šiais laikais? Ką kalba suteikia kūriniiui?
10. Koks vaizduojamas Pokštas vaikystėje? Kokia jo kalba? Išmintinga, keista, neprotinga, nesuprantama, lengvai suprantama, filosofiška, nesąmoninga? Pacituokite svarbiausią jo kalbos sakinį.

11. Ką reiškia atsigręžti veidu į jūrą? Kokia tiesioginė ir perkeltinė prasmė?
12. Kaip apibūdintumėte tėvo ir sūnaus bendravimą?
13. Kaip kritikuojamas lietuvis? Koks jis?
14. Kokia yra Salė, kokios jos politinės pažiūros?
15. Aptarkite literatūrinius ir kultūrinius kontekstus.
16. Išrašykite humoristinių posakių ar nusikalbėjimų. Ar pateisinami šiurkštūs žodžiai? Kodėl?
17. Kodėl lietuviškumo išsaugojimas skamba neįtikinamai? Ar cepelinų valgymas yra patriotiškumas? O ką laikytumėte patriotiškumu?
18. Kodėl Pokštas kreipėsi į Oskarą? Kas tas Oskaras? Kokią išėitį šis siūlo? Kodėl?
19. Kaip Pokštas siūlo pavadinti naująją Lietuvą? Paaiškinkite pavadinimo darybą.
20. Panagrinėkite Pokšto kalbą madagaskariams. Kas apie lietuvius tiesa, kas kritika?
21. Kaip apibūdintumėte K. Pakštą? Idealistas? Beprovis? Patriotas? Realistas? Strategas? Kokią globalią Lietuvos problemą jis įžvelgia? Ar jis yra vizionierius?
22. Aplankykite Vilniaus mažojo teatro R. Tumino ir A. Dapšio režisuotą spektaklį „Madagaskaras“. Pažiūrėkite K. Kaupinio filmą „Nova Lituania“.

PROZA

BALYS SRUOGA (1896–1947)

Ištraukos iš romano „DIEVŲ MIŠKAS“

I. DIEVŲ MIŠKAS

Liūnai*, kemsynai*, kalneliai. Ant kalnelių, kažkieno galios supiltų iš balto smėlio, – pušaitės, aukštos ir lieknos it senoviško ješiboto* auklėtinės. Pakalnėlėse – berželiai, tokie paliegę, tokie nuskurdę, tarytum saulaitės malonės užmiršti našlaičiai našlaitėliai. Atkalniuose* ir pašlaitėse* – vaivorai*, mėlynės, bruknės susipynė susiaudė į sultingą žalią kilimą, išmargintą uogelėmis. Daubose ir skersvėjuose – klumpabalų* žolės, purienos ir viksvos.

Kadaise, seniai seniai, čionai jūros dugno būta. Tarytum audros metu bangos būtų netikėtai sustingusios, sukietėjusios, o jų paviršių šiaurės vėjai baltuoju smėliu apibarstę būtų.

Ši vietelė prisiglaudė Baltijos jūros pakrantėje, keturios dešimtys penki kilometrai į rytus nuo Gdansko miesto. Iki 1939 metų tai buvo mažai kam žinomas užkemsys*. Šalia jos merdėjo mažas miestukas, beveik kaimas, *Stutthof*, kokių Vokietijoje buvo tūkstančiai. Miestuką su Gdansko miestu jungė asfaltuotas plentas ir siauras geležinkelėlis. Ir gyveno čionai patys nuobodžiausi žmonės Europoje – Prūsų vokiečiai, paskendę šiokiadienėje dvasios menkystoje, garbinę policininką ir virtuvę, laukuję* tvarką ir alų, galėję ištisą savaitę duonos nevalgyti, kad tiktai šventadieniais jiems būtų leista karingu žingsniu iškilmingai gatvėmis pradūlinti* ir didžiulį būgną pabambinti*.

Stutthofo piliečiai, sekmadieniais norėdami jūroje pasiplukdyti, turėdavo pereiti tą sustingusią jūrą, tą jūros dugną, pušaitėmis, berželiais ir kemsynais apsvėlusį. Nors tų piliečių dvasia kad ir kažkaip būtų buvusi supolicinta*, vis dėlto jie, įbridę į kemsingąjį* plotą, pasijusdavo kažkaip šventadieniškai. Jau vienas vietos pavadinimas primindavo jiems, kad yra dar šis tas pasaulyje ir be policininko, ir be alaus.

Dievų miškas! – taip ši vietelė žmonėse iš senų senovės vadinosi. Kadaise, labai seniai, šiame miške dievai gyvenę. Savotiški dievai. Ne germaniškos kilmės. Ne Votanas, ne Toras. Gyvenę tenai lietuviškųjų dievų palikuonys.

Gdansko apylinkės vietovės iš viso gana turtingos senovės padavimų ir legendų, kuriose nuostabiu būdu veikia lietuviškos kilmės ir lietuviškais var-

dais personažai. Perkūnas, Jūratė, Laumė, Patrimpas – nuolatiniai Gdansko srities jūros pakrančių, ežerų ir miškų gyventojai, nors tuos padavimus ir pasakoja Prūsijos piliečiai, besivadinantys vokiečiais.

Iki 1939 metų po tą Dievų mišką šiokiomis dienomis klampinėjo* tiktai uogautojos moterėlės ir grybautojai pensininkai, retkarčiais užklysdavo dar ir koks medžiotojėlis nenusisekėlis*. Šiaip buvo čionai tuščia ir nyku, tik lieknosios pušelės gailiai ošdavo, tarytum gaudžiais atodūisiais dūsaudavo, prisimindamos tuos laikus, kada čionai linksmieji dievai šauniuosius pasiūtarojimus* keldavo. 1939 metais Dievų miškas staiga atgijo, suirzo, sukniždėjo, lyg senųjų laikų dievai būtų į jį sugrįžę...

Ne, – jokie dievai tenai negrįžo: apsigyveno jame piliečiai, panašūs į velnius.

Pasibaigus lenkų–vokiečių karui, Gdansko miesto savivaldybė nutarė Dievų miške įsteigti koncentracijos lagerį* nepaklusniems lenkams į gerą kelią atvesdinti.

Pagrindinis visų koncentracijos lagerių veiklos dėsnis – rūpintis, kad niekas pasauly nesužinotų, kas ir kaip vyksta už spygliuotųjų vielų užtvaros. Pasklidusios žinios apie užtvartųjų gyvenimą galėtų lagerio šeimininkams įvairių nemalonumų pridaryti. Atsirastų vienas kitas, kuris ir pasipiktintų, ir rekti pradėtų, ir svetinguosius šeimininkus barbarais pavadintų. Kam viso to reikia? Kur kas patogiau lagerio veiksmus atlikti tuomet, kai jokios pašalinės ausys negirdi, pašalinės akys nemato ir nekenkia samdytajai propagandai lagerio šeimininkų kultūringumą ir kūrybinius laimėjimus liaupsinti*.

Dievų miškas toli buvo nuo pašalinių akių ir ausų. Apylinkėje gyventojų buvo mažai, ir tie patys buvo patikimi galingųjų šio pasaulio balvonų* garbintojai. O svarbiausia – Dievų miško geografinė padėtis buvo tokia, kad spygliuotosios pastogės gyventojai negalėjo ir svajoti apie pasišalinimą iš lagerinės viešnagės. Iš vienos pusės buvo Baltijos jūra, karo metu taip stroptai saugojama. Iš kitos pusės – garsioji jūros įlanka, iš trečios – didžiulė dvišakė Vysla su savo kanalų ir kanaliukų sistema, iš ketvirtosios – siaurutis pusiasalis, skiriamas jūrą ir įlanką. Bėglys, ištrūkęs iš Dievų miško, kur link* jis nukryptų, vis tiek patektų į vandenį ar į policijos glėbį.

1939 metų rudenį atsibastė* čionai pirmieji naujakuriai: būrys vokiškų SS* vyrų ir keli šimtai nuskarusių dryžuotų elgetų, didžioji dauguma Gdansko srities lenkų, pasmerktų mirti. Miške, kokioj pusės metro aukštumo ties jūros lygmeniu, buvo ištemptos pirmosios skurdžios palapinės, – oficialiai prasidėjo koncentracijos lageris.

Prasidėjo miško kirtimas, kelmų rovimas, žemės lyginimas, kalnų griovimas, pelkių užkimšimas, žvyro ir akmenų vežimas, barakų* sudėliojimas, didžiulio mūro – komendantūros ir administracijos namų – statyba. Lageris buvo suplanuotas milžiniškas, galintis sutalpinti daugiau šimto tūkstančių kalinių, tačiau jo statyba ir 1945 metais dar toli gražu* nebuvo baigta.

II. BARAKINĖ KULTŪRA

Hitlerio Vokietija buvo tarytum klasikinė lagerių šalis.

Šalis, kadaise garsėjusi tokiu puošniu, tokiu skaidriu baroko stiliumi, dabar galėjo didžiulis savo barakais, – visi lageriai gyveno barakuose.

Baroko susmukimas* į baraką – šis istorinis procesas vaizdžiai apibrėžia vokiečių kultūros raidą Hitlerio papėdėje. Visiškai neatsitiktinis, visiškai nuosakus* buvo dalykas, kad Vokietija, savo karinės galios išsirutuliojimo metu okupuojanti vis naujus ir naujus kraštus, – Vokietija, kadaise buvusi kultūrtrėgerė*, dvidešimtojo amžiaus viduryje virto lagertrėgere* plačiausia prasme. Pati kūrybiškai visiškai nusususi*, Hitlerio Vokietija kitiems kraštams galėjo atnešti tikrai aukščiausią savo kultūros vaisių – lagerį, baraką.

Pačioje Vokietijoje lagerių buvo sunkiai aprėpiama daugybė – įvairiausios rūšies. Karo lageriai, sporto lageriai, poilsio lageriai, politinio susibuvimo* lageriai, jaunimo lageriai, Reicho darbo tarnybos lageriai, repatriantų* lageriai, karo pabėgėlių ir tremtinių lageriai, subombintų miestelėnų lageriai, pereinamieji ir paskirstomieji lageriai, darbo lageriai, internuotųjų* lageriai, karo belaisvių lageriai, – taip ir toliau, taip ir toliau. Visų šitų lagerių priešakyje, kaip hitlerinės kultūros pažiba ir pasididžiavimas, ėjo koncentracijos lageriai, atsiradę Vokietijoje drauge su Hitlerio atėjimu į valdžią. Tačiau ir koncentracijos lageriai anaiptol nebuvo vienodi, nors jų visų uždavinys vienas tebuvo – naikinti hitlerinės Vokietijos, ypač nacių partijos, priešus, tikruosius ir įtariamus, šiaip atliekamus piliečius ir partiniams pareigūnams nepageidautinus padarus. Todėl tie lageriai pradžioje, su *Dachau* pirmojoje vietoje, buvo beveik be išimties u ž d a r i, tai yra tokie, iš kurių niekas gyvas nebeišeidavo. Todėl jie dažnai ir buvo vadinami *Vernichtungslager* – naikinimo lageris.

Kol Hitleris valdė tikrai Vokietiją – į lagerius kimšo ir naikino savo piliečius, – žuvo jų tenai šimtai tūkstančių, – tikslaus skaičiaus niekas nežino. Kai jis pradėjo grobti svetimas žemes, Vokietijos piliečiai galėjo kiek lengviau atsidusti: atsirado naujos gausios naikinimo medžiagos. Lagerių skaičius

sparčiai augo. Dachau, Oranienburg, Buchenwald, Matthausen, Gusen, Gross-Rosen, Ravensbruck, Flossenbug, Auschwitz – svarbesnieji Vokietijos lageriai gyventojų skaičiaus atžvilgiu buvo ištisi miestai su savo filialais ir fabrikais, su savo atskirais įstatymais, su savo nuosava teise ir morale, niekur kitur nepraktikuojama, su savo nuosavomis partijomis ir partinėmis rietenomis*, su savo papročiais ir gyvenimiška išmintim. 1943 metų pabaigoje visi Vokietijos koncentracijos lageriai pagal režimo kietumą buvo suskirstyti į penkias kategorijas. Tuomet Dachau buvo jau pirmosios kategorijos – buvo jau pats geriausias, pats lengviausias lageris. Jis tuomet jau buvo virtęs, tariant, reprezentacijos lageriu. Jį ne kartą aplankydavo tarptautinė Raudonojo Kryžiaus komisija, jis buvo naudojamas savotiškai propagandai. Jame sėdėjo daugelis Anglijos, Amerikos, Prancūzijos piliečių, su kuriais buvo privengiama elgtis taip, kaip buvo elgiamasi su vidurinės ar rytinės Europos gyventojais.

Pats bjauriausias lageris, ketvirtosios kategorijos, buvo Matthausenas su savo filialu Gusenu. Penktos kategorijos lageriai buvo už Vokietijos sienų, ypač Lenkijoje, pavyzdžiui, Maidanekas. Penktosios kategorijos lageriai iki galo pasiliko u ž d a r i – naikinimo lageriai.

D i e v ū m i š k a s, oficialiai vadinamas Stutthofo koncentracijos lageriu, aiškaus veido neturėjo. Jame buvo galima rasti įvairiausių savumų* nuo pirmosios iki penktosios kategorijos. Patį sunkiausią laikotarpį gyveno jis nuo 1939 iki 1942 metų pabaigos, – kai vokiečių kariuomenė triumfališku maršu žygiavo per Europą, kai vokiečių SS vyrams mintis, kad Vokietija gali karą pralaimėti, atrodė juokinga nesąmonė, galinti gimti tiktai pamišėlio galvoje. Tuomet ir D i e v ū m i š k a s buvo uždaras lageris. Tikrai, iki 1942 metų pabaigos šiame lageriūkšty atsidūrė daugiau 20 000 žmonių, iš kurių per tą laikotarpį šiokiu ar tokiu būdu buvo numarinta* 18 000. Likusieji 2 000 – arba buvo iškelti į kitus lagerius, arba čia pat vietoje gyvi išliko. Tiktai labai nedaugelis, tik pavieniai asmenys, buvo iš lagerio paleisti, žinoma, ne į laisvę, bet į priverčiamus darbus arba darbo lagerius.

1942–1943 metais Stutthofo lageryje buvo 3 500–4 000 kalinių. Tuo laikotarpiu kalinių sąstatas keisdavosi 3–4 kartus per metus. Vieni kaliniai miršta, į jų vietą atvaromi kiti, tokiu būdu bendras skaičius nekinta, siekdamas 3 500–4 000 galvų. Buvo kelios dešimtys kalinių, kurie sugebėjo šiame lageryje išlikti gyvi nuo pat jo pradžios. Buvo kelios dešimtys ir iš kitur atkeltų kalinių, kituose lageriuose ištvėrusių po penkerius, po aštuonerius metus. Kiti iš jų, be lagerių, dar įvairiuose kalėjimuose buvo išstupėję po keletą metų.

Tai buvo nepaprasti žmonės, be išimties, perėję ugnį ir vandenį tiesiogine prasme, – speigus ir pragarišką karštį. Tai buvo žmonės – didelės fizinės jėgos ir atkaklios valios, – pašėlusio pasiryžimo nugalėti ir gyventi. Tai buvo ir likimo globotiniai. Nebūtų jiems gelbėję nei jėga, nei valia, jei akloji laimė jiems nebūtų atsitiktinai šyptelėjusi.

1942 metais Stutthofo lageris iš Gdansko miesto savivaldybės perėjo valstybės žinion. Jis buvo atiduotas SS organizacijai, tapdamas jos lyg ir kažkokia privačia nuosavybe su visu negyvu ir gyvu inventoriumi, į gyvųjų tarpą įskaičiuojant ir kalinius. Ir vis dėlto nuo to meto padėtis lageryje ėmė pamažu gerėti. Senieji lagerio veteranai, išlikę gyvi nuo 1939 metų, pasakojo apie savo ankstyvesnius išgyvenimus stačiai* neįtikėtinų dalykų, – neįtikėtinų, žinoma, tikrai tiems, kurie vokiečių koncentracijos lageryje nėra buvę.

1943 metais tieji veteranai, kaip prityrę vilkai, jau buvo sugebėję prasiūsti į geresnes pozicijas, užimti net valdančias vietas, daug nusveriančias* lagerio gyvenime.

Lagerio valdžia kalinių rankose! – Žinoma, šiame pasakyme daug kas perdėta, bet ir teisybės nemaža. Iš esmės čia buvo kažkas panašu į tai, kas buvo senosios caro Rusijos baudžiamosios sistemoje: baudžiauninko savininkas galėjo savo vergą bausti, plakti, parduoti, į šunį išmainyti, bet be baudžiauninko pagalbos gyventi vis dėlto negalėjo. Tokią padėtį meistriškai vaizduoja, pavyzdžiui, įžymus rusų rašytojas Gončarovas pagarsėjusiame romane „Oblomovas“. Dvarininkas Ilja Oblomovas ne tik negalėjo be savo baudžiauninko Zacharo pagalbos gyventi, – jis pats pasidarė Zacharo vergas. Zacharas, negalėdamas ištrūkti į laisvę, darė su savo ponu, ką norėjo. Būdamas beteisis, ištiesai priklausydamas nuo pono nuotaikos, galėdavo ponui primesti savo valią. Kažkas panašaus buvo ir Stutthofo koncentracijos lageryje, SS vyrų su kaliniais santykiuose.

SS nariai galėjo kalinį kiekvienu momentu nušauti, pakarti ar akmeniu užmušti, mesti šunims sudraskyti, apiplėšti, išplakti, degutu ištepti – taip ir toliau, taip ir toliau. Kalinys buvo anapus įstatymų. Jis jokių teisių neturėjo. Joks teisingumas jo negynė. Jis reiškė mažiau, negu bet kuris daiktas, inventoriaus knygoje įrašytas. Ir vis dėlto SS vyrai be kalinių pagalbos negalėjo nei lagerio tvarkyti, nei privačiai gyventi. Tokie kaliniai-zacharai buvo daugiausia lenkai, ištvėrę Stutthofe nuo lagerio pradžios, ir vokiečiai, iš kitų lagerių atkelti, – daugiausia kriminalistai, homoseksualistai ir Biblijos tyrinėtojai.

Šitokia tvarka nusistovėjo tikrai ilgainiui, per didelį vargą ir klaikias kančias. Ir vis dėlto negalima apie lagerį kalbėti kaip apie pastovų, nesikaitalio-

jantį vienetą. Lageris gyveno nuolatine raida. Keitėsi laimė karo laukuose, keitėsi nuotaikos vokiečių visuomenėje, keitėsi nuotaikos ir lageryje. Keitėsi žmonės, viršininkai ir kaliniai. Keitėsi potvarkiai, kaitaliojosi bendroji tvarka. Tačiau šiuos, kaip ir daugelį kitų, daug svarbesnių dalykų, galima suvokti tikrai ilgesnį laiką lageryje pagyvenus.

Vos įžengus į Dievų mišką, atrodo, kad senieji dievai iš čia išnyko be pėdsako, – kad čia įsikūrė pragaras, kurį okupavo SS vyrai, senuosius velnius į karcerį* susodino, patys užimdami jų vietas – prie dubens ir prie stuomens*.

III. VAŽIUOJAM...

1943 metų vasaris, kovas. Vokiečių okupacinė valdžia skelbia Lietuvos jaunimo mobilizaciją į vokiškas SS eiles. Šaukia stoti ir vokiškomis bausmėmis nestojantiems grūmoja*.

Jaunimas bausmių nenusigąsta. Jaunimas į SS neina. Jaunimas traukia:

Tu girele, tu žalioji...

Jaunimas traukia į žaliąją girelę.

Jaunimo suėmimo įstaigose tarytum giltinės vaikštinėta. Į raštinę, kur turėjo būti paimta keli šimtai jaunuolių, ateina vos keturi penki, ir tie patys – šleivi, kreivi, persimetę it sudžiūvusi žagrė*, luoši ir klipatos*, aiškiai netinkami SS šėkui pjauti*.

Vokiečiai, jaunimo šaukėjai, sėdi pažaliavę. Gėdijasi į raštines dirstelti*. Smulkūs šnipeliai ir kitokie baudžiauninkėliai palaižos* zuja iš paskutiniosios*. Jų pastangos – tuščios.

Kažkur iš požemio, iš tamsiųjų okupacinės valdžios kabinetų pro baudžiauninkėlių pastumdėlių lūpas girdėti įtūžęs maurojimas: lietuvių inteligentija gaus, kas jai priklauso. Šitokios kompromitacijos valdžia nedovanos: Lietuvos jaunimas vokiečių generaliniam komisarui Rentelnui aiškiai pagadino karjerą. Rentelnas buvo patikinęs Berlyno dėdes, kad Lietuvoje, kaip ir kitur Pabaltijyje, „visa būsia tvarkoj“, o čia – perkūnas žino, kas pasidarė!

„Na, kad jau griebtime – tai griebtime!“ – ateina rūgštūs balsai iš didžiųjų Vilniaus gestapo rūmų.

Gandų daugybė. Vienas už kitą baisesni. Oficialiai skelbiamomis žiniomis niekas netiki. Teisybės niekas nežino. Ten jau tiek ir tiek žmonių suėmė, ten – jau išvežė, ten – jau sušaudė. Kaune – tiek ir tiek žmonių jau pritrūkę, provincijoje – trūksta dar daugiau.

Negera, nemiela dūšioje*.

– Et! Nuo likimo nepabėgsi! – numoji ranka žmogus. – Kas bus – tas bus, vis tiek: „Visi mes esame svečiai pasauly...“

Iš kažkur atsirado staigus noras skaityti knygas apie kalinių, apie katorgininkų gyvenimą. Apie jų skurdą, apie jų dvasios stiprybę, apie laisvės pasiilgimą. Prisirinkau tokių knygų, – apie Sibirą. Skęstu jose. Prisimenu Vaižganto paguodžiantį šauksmą:

– Lietuviai, nebijokite turmos*!

Kovo 16 diena. Bevartaliojant kalinišką knygą, 23.30 valandą laiptuose pasigirsta sunkūs kaustyti žingsniai.

– Trep trep trep, – vokiškai kaukši. Pažvelgėme vienas į kitą, išgirdę kaušėjimą. Be žodžių aišku: „Ką dabar griebis?“

Duryse ilgas skambutis valdančiu tonu. Širdys stabtelėjo. Bato duslūs smūgiai į durų lentas.

Taip ir yra: du gestapininkai. Pilki! Pakaustyti.

– Ar yra toks ir toks? Parodyk pasą. Ar turi ginklą? Pasiimk kepurę ir dar šį bei tą, kad nori. Daug nereikia. Dviem trimis dienoms, – daugiau nereikia.

Krata – labai paviršutiniška, neverta gestapo vardo garso. Paėmė kažkurios senus laiškus. Keletą niekuo nekaltų rankraščių, kas pasitaikė. Medžiaga, iš kurios nieko neišpeši. Medžiagos jiems tartum nė nereikėjo. Svarbu buvo tik tai, kad šį bei tą gavo paimti.

Mūsų širdyse nyku. Mūsų veidai suakmenėję. Tik rankos trupučiuką virpa. Ir – tiek. Ir – visa.

– Baly, laikykis! – atsisveikinant palydi mane du balsai, pilni tokios neišbrendamos kančios ir tokios neaprėpiamos meilės, kad jų palydėtam ir į kartuves eiti būtų jauku.

– Aš – tai ištersiu. Tik jūs... O, būkit palaimintos!

Iki gestapo rūmų Vilniuje man netoli. Šlepu, trepu – ir jau ten.

Vienos durys, kitos; koridorius, kiemas, durys – ir aš jau požemio karalystėje.

Snūduriuojantis gestapininkas prie jėjimo. Nieko daugiau.

– Kas, po velnių, ar aš tik tai vienas būsiu?

Ilgai vazojosi* mieguistas gestapininkas, kraustydamas mano kišenes ir atiminėdamas daiktus. Žiovauja, akis trina. Baisiai nuobodu jam. Man – dar nuobodžiau.

Tuo tarpu koridoriuje už geležinių, panašių į akėčias durų žingsniai. Daugelis jų. Kuždesys.

– Sruoga! – girdžiu lietuvišką nusistebėjimo balsą už durų, panašių į akėčias.

Žvilgtelėję atgal – pažįstami veidai. Vienas, kitas, trečias... Vilniaus lietuviai inteligentai.

– O, aš – nebe vienas! Vadinasi, muilo iš manęs nebevirs!

– Sveiki, kaimynai! – šūktelėjau, praeidamas pro šalį, kol įgrūdo mane į požemio peryklą*.

Į ląstą* įgrūdo mane vis dėlto vieną. Joje buvo daugiau. Ji buvo pilna. Lyg ir kriminalinė publika, tiktai vienas iš jų visą naktį rožančių kalbėjo be paliovos. Vietos nėra. Šiaip taip išsitiesiau ant grindų išilgai kameros ir spoksau. Lemputė mirksi palubėj. Palubėj ir langelis, baltai nuteptas, kad einančiųjų šaligatviais kojų nepamatytum, – kad ir praeiviai nežinotų, kas ir kaip už tų stiklų apačioje dūsauja. Aš – kalinys? Juokai!

Po valandos sugirgžda rūšio durys, – įverčia kailiniuotą pilietį. Storai šneka. Bene bosas koks iš įgulos bažnyčios? Ne, baritonas, preferanso klasikas. Atsargos kapitonas. Netrukus čia įkiša dar du pažįstamu. Mes jau keturi – netrauks perkūnas.

Kaip pamažu, kaip nenoromis rūsyje aušta diena! Lyg jai gėda kažko būtų.

Na, išaušta, – tik ji neatneša jokių pakeitimų. Vėlai vakare iš namiškių gaunu siuntinėlj. Lašinių, kavos, dar šį tą.

Tokia laimė žmogaus gyvenime retai tepasitaiko! Namiškiai dar laisvi! Tiesia pagalbos ranką... Ne, turbūt neverkė... Ne, ne!

Kitą rytą parūdijęs gestapininkas, žemai nusilenkdamas, įleidžia į mūsų rūšį tokį vokiečių su blizgančiomis sagomis.

– Kuris čia bus profesorius? – prašneka saguotasai*.

– Taigi aš jau toks būsiu, – paslenku arčiau saguotojo. – „O, geru konjaku dvokia, – pamanau, – bene visą naktelę bus pravargęs?..“

– Ar žinai, pone profesoriau, kas atsitiko, per paskutines dvi savaites?

– Hm... – sakau, – kas čia tokio būtų galėję atsitikti? Ne, nepamenu. Nieko gera nepamenu. Kur? Kaip?

– Kas atsitiko Lietuvoj per dvi savaites?

– Tikrai, nepamenu. Aš, mat, pastaruojau metu buvau pasinėręs darbe. Teatru verčiau pjesę eilėmis... Jambu tokiu, šekspyrišku... Rašiau studiją apie Florencijos renesansą... Laikraščių nė neskaičiau...

– Juk pastebėjai, kad universitete paskaitose studentų kas kartą buvo vis mažiau ir mažiau, kol pagaliau jų visai nebeliko? Kur jie dingę?

– Ne, pone, tokių dalykų aš negaliu žinoti. Nieko nepastebėjau. Aš buvau gavęs iš universiteto atostogų literatūros darbui dirbti ir pats į paskaitas nevaikščiojau. Jas kaip tik užvakar tepradėjau, apie vokiečių ankstyvąją romantiką... Studentų, mano išmanymu, buvo visiškai pakankamai...

Šiuo diskusijos buvo baigtos, – prasidėjo pamokslas. Sakė jį tasai Vilniaus gestapo viršininkas saguotasai, per naktelę su konjaku prasimeilinęs. Dėstė jį didelius daiktus apie vokiečių dorybes, apie nacionalsocializmo išmintį.

– Jums laisvė yra atimta ilgam laikui, iki karo pabaigos, eventualiai iki gyvenimo pabaigos, – dėstė jisai, mostaguodamas sugniaužtu kumščiu. Kaip tiktai šiuo saguotosios dvasios pakilimo metu mano kolegai, amžinajam studentui teisininkui, trupučiuką praplikusiam jaunais meteliais, Ciuberkių Jonui, kažkas galvoje pasipainiojo: ėmė jisai ir nusikvatojo visa gerkle.

– Ko tu juokiesi tenai, a? – papyko pamokslininkas, – a, ko tu juokiesi? Ar nori eiti su manimi drauge?

Ne, – Ciuberkis nenorėjo niekur su juo vaikštinėti. Juo labiau, kad jo viena koja buvo basa. Galas jį žino, kur jis ją buvo nususukęs. Ji dabar buvo jam paišinu gipsu aplipdyta.

– Va, mano koja kokia, atseit, nepaslenku... – pravartu kartais ir nusuktą koją turėti.

– Mūsų, vokiečių, šimtas milijonų, jūsų – tik trys milijonai, kaip jūs drįstate prieš mus eiti! – Ciuberkius išvestas iš girtos pusiausvyros, ėmė karščiuotis saguotasai.

– O dėl manęs, – įsidrąšinau ir aš, – tai aš niekur nevaikštau. Aš esu poetas ir jokia politika nesiverčiu.

– O! – šūktelėjo jis, – poetai gali būti dar pavojingesni!

– Na, jau... Reichas – toks galingas, aš – toks menkas... kurgi čia... Nežinau, kaip aš galėčiau būti pavojingas...

– Kaip išdrįsai abejoti vokiečių kariška galybe ir pergale? – ėmė sketeriotis* jisai. – Per paskaitas, per pasikalbėjimus viena kita šypsena, viena kita ironiška pastaba... Mums to gana. Mums daug nereikia... Mes, nacionalsocialistai, esame konsekventiški*: lietuvių inteligentija eina prieš mus – lietuvių inteligentija turi būti sunaikinta. Jūs važiuojat pirmieji...

Ties jūsų galvomis pastatytas ženklas... – Čia jis ore apibrėžė didelį klausimo ženklą. – Nuo šiol jūsų universitetai uždaromi, visa profesūra suimta...

– Visa profesūra? Suimta?

– Visa, be išimties. Gimnazijos taip pat uždarytos... Eisite visi...

Dabar nusijuokiau ir aš. Gestape visuomet meluoja. Negali būti, kad ir dabar gestapininkas teisybę sakytų. Būtų buvus suimta visa profesūra, mes

čia, rūsyje, vis tiek būtume pajutę. Dabar – niekur nieko. Et, meluoja latras*, – gašdina!

Man tačiau nepasiūlė su juo pasivaikščioti, – mus visus tuojau iš rūsio į kiemą išprašė.

Gestapo kieme – gražus būrelis išrikiuotų žmonių, apie tris dešimtis, tarp jų – geri pažįstami. Iš karto jaučiau pasidarė. Kaip rusai sako: *na miru i smertj krasna* – viešumoj ir mirti gražu.

Du sunkvežimiai – ir birbiname* į Kauną.

„Sudieu, Vilniau, – tu dar išgirsi mus!“

IV. ...NEŽINOMA KRYPTIMI

Dengtuose sunkvežimiuose susėdame. ant patogių suolų. Apsauga – menkutė. Du ar trys gestapo kareiviai, ir tie patys automatiniais šautuvus pasidėjo kampe, pypkę papsi, snūduriuoja.

Šokti iš mašinos ar nešokti? Iššokti visiškai lengva. Ypač mišku važiuojant. Kol jie sustos, kol pradės šaudyti, toli galima nukulniuoti... Pavyks pabėgti ar nepavyks, kitiems padėtį labai pasunkinsi, – keršys jiems. Pagaliau mes turbūt per menki nusikaltėliai, kad taip nerūpestingai saugo. Nieko rimta nebus...

Kaune pataikėm stačiai į gestapo kiemą. Mandagiai suprašydino į vidų. Vienus tenai sukimšo požemy į tokias kajutes, kurios labai tiktų kalėms vaikų vesti: ir skersas bandai atsigulti, guliesi išilgai ir įstrižai, – niekaip neišsitenki, nors tu ką! Likusius vyrus suprašė į urvą po Kauno gestapo įstaigos laiptais, – vietos ten dar mažiau, oro gi visiškai šykštu. Trošku. Tamsu. Nyku.

Kauno gestapininkų elgesys visiškai nesuprantamas. Sugrūdo į šunišką skylę, bet gana dažnai ją vėdina. Elgiasi labai mandagiai. Bičiuliškai prakalbina, prakalbinti – mielai šnekučiuojasi. Geram pusvalandžiui išleido visus į kiemą pasivaikščioti, – apsauga taip pat menkutė. Pietums ir vakarienei pakvietė į SS valgomąjį ruimą*. Švarios staltiesės, patogios kėdės, mergužėlių mandagus patarnavimas. Valgiai – nesudėtingi, bet gerai pagaminti, sotūs, gausūs, – valgyk, kiek nori. Pavalgius galima rūkyti, esesininkai net cigaretėmis vaišina it kokius lauktus svečius.

Kaip su tokiu elgesiu suderinti patalpos šlykštybę?

Bjauriausia, nieko nežinome apie padėtį. Kas darosi mieste?

Šiaip taip susiorganizavome žinių rinkimą. Paaiškėjo, kad niekas mūsų nei tardys, nei teis, – visa tai jau atlikta avansu, mūsų nevarginant...

Jei bandysi jus tardyti ir teisti – nieko doro iš to nebus. Jūs visi neigsite savo kaltes ir ginsitės. Reikėtų tuomet suvesti jus akistaton* su tais žmonėmis, kurie apie jus žinių suteikė... Nėra kvailių dėl tokių niekniekių išduoti savo agentus – žiniatiekus! Todėl ir nutarta jus be jokio tardymo pavėžėti į Rytprūsius – trupučiuką prūsiškai pamokyti...

Teisybė ir buvo. Mūsų niekas netardė. Ryto metą – vėl puikūs, sotūs pusryčiai su SS vyrų cigaretėmis. Po pusryčių – ruoštis į kelionę. Leido net laiškelius kauniškiam draugams parašyti – pasižadėjo nunešti. Susodino į prašmatnų autobusą – ir vėl su menkute sargyba išvežė iš Kauno. Į Vokietiją, į Tilžę. Sakė, iš ten bus galima protestus rašyti dėl suėmimo ir kitų galų.

Tilžėje mūsų žinion atidavė kalėjimo bažnyčią – erdvią salę ketvirtame gražaus mūro aukšte. Salėje – mes vieni. Salė – švari, atdari langai, oro daug, gali po salę vaikščioti, kiek nori. Maistas – bendras, kalėjimiškas, bet švariai gaminamas, mandagiai paduodamas. Salės prižiūrėtojas – senas kalėjimo tarnautojas, visiškai sukalbamas, pasižadėjęs nematyti, kai mes salėje rūkome, – ir savo žodį išlaikė. Kas antrą dieną leido į kiemą pasivaikščioti. Atvedė į salę barzdaskutį – kas norėjo, galėjo pasinaudoti nemokamai. Surinko prakiurusius batus – nemokamai sutaisė. Leido laiškus namo parašyti ir tučtuojau sąžiningai išsiuntė. Po aštuonių dienų susodino mus į švarų trečios klasės vagoną – ir išvežė iš Tilžės nežinoma kryptimi.

Salės prižiūrėtojas, gavęs lašinių gabalą, pasisaukė į atskirą kambarį mūsų salės seniūną, vyriausiąjį iš mūsų tarpo – Vilniaus universiteto profesorį Jurgutį. Tenai Jurgučiu ir pranešė, kur mus veža, – veža, esą, ten, iš kur dar niekas nėra grįžęs, – į koncentracijos lagerį. Tokios naujienos prof. Jurgutis neišdrįso niekam pasakyti. Grįžo tiktai visas paraudęs, mūsų apipultas – kažką tiktai apie moteris ir juodas kojines numykė. Be jo, niekas nežinojome, kur važiuojame. Iš gestapininkų mandagaus elgesio atrodė, kad mus tremia į Vokietiją. Švariame trečios klasės vagone sėdėjo vos keli SS kareiviai, draugiškai šnekučiavosi, ir mes jautėmės, tarytum būtume buvę paprasti keleiviai. Juo labiau kad Tilžės kalėjimo valdžia mums buvo davusi kelionei po kelis „buterbrodus“, dailiai į švarų vaškinį popierių suvyniotus. Gdansko geležinkelio stotyje pasitiko mus stambus gerai ginkluotų gestapininkų būrys. Mūsų traukiniu atvažiavo apie du šimtus kalinių, daugiausia – gudų ir lenkų nuo Baltstogės.

Gdansko gestapininkai pasirodė esantys visiškai kitokios veislės padarai. Jiems patiems buvo neaišku, žmonės jie – ar šiaip koks dvikojis nesusipratimas. Mūsų žmonėmis jie nelaikė. Pradėjo mus kimšti į sunkvežimius drauge

su daugeliu kitų kalinių. Sunkvežimiai – maži, žmonių – daug. Nesutelpa visi. Netelpančius, šuniškais žodeliais palydėdami, gestapininkai ėmė buožėmis pamaigyti, kad jie plonesni pasidarytų.

Buožė* – visuomet buožė: reikalingas daiktas, bet kietas. Jos pastangomis vietos sunkvežimiuose bežiūrint atsirado. Tai kas, kad vieno kojos susipainiojo su kito galva pagal silkių pavyzdį, kad vienas kniūbsčias kriokia, kitas ant jo raitas joja, – kad vienas stena, kitas rėkia, – sutilpo visi.

V. PIRMOJI NAKTELĖ

Nežinomoje paskyrimo vietoje atsidūrėme pačiame vidurnakty.

Išritino iš sunkvežimio. Sustatė eilėmis po penkis vyrus prie didelio raudono mūro, apaugusio medžiais.

Hm... jei čia teks gyventi, bent po lovą mums duos... Kambariai turbūt jau paruošti, – negi dabar jie ruoš mums kambarius... Vokiečiai visuomet mokėjo organizuoti... Apie mūsų atvykimą ir čia turbūt jau pranešta, kaip buvo pranešta ir į Tilžę...

Mūsų svajonių gražiausias perspektyvas staiga nutraukė galas žino* iš kur netikėtai išlindęs vienas SS vyrukas, ištįsęs toks, kreivas, su atlapa nosimi, po kuria kažką pamarmaliavęs, ėmė savo kumštį vedžioti palei mūsų nosis.

– Tfu, – spjaudėsi gavęs kumščiu į žandą vienas mūsų, – kas čia dabar per papročiai tokie?!

Priešaky matyti aukšti platūs vartai, apraizgyti spygliuota viela. Ant vartų pakabinta kažkokia būda. Ties ja raudona lempa, priešakyje iškišta. Iš būdos snarps* iškišęs snapą kulkosvaidis ar kokia kita špėtnybė*, į jį panaši... Už būdos, už vartų – ilgas siauras kiemas, pakraščiais apstatytas juokingais trobesiukais tokiais. Būdos – ne būdos, tvartai – ne tvartai, naktį nesupaisysi, kas tai per dvėseliena.

Iš kiemo gilumos staiga išnėrė du juodi vyrai. Storomis lazdomis mostaguodami, tekini atbėgo prie mūsų. Vienas aukštas ir diržingas* su balsu, kuriuo pasižymi slibinas vokiškoj operoj, *Siegfriedą* begiedant. Antras – perpus mažesnis, toks kultuvių* giminės naktinis padaras, kalbantis su stipriu lenkišku akcentu.

Rūsti smakiška* komanda atvarė mus iki vieno tokio juokingo trobespa-laikio*, kuris, pasirodo, yra gyvenama patalpa. Juodieji nakties vyrai sustojo prie durų. Vienas vienoje pusėje, kitas – kitoje.

Zigfridiškas gerkliūgas* bliauna pasigardžiuodamas:

– Čiužinius nešti iš vieno barako į kitą!

Mudu su Jurgučiu stovėjome pirmoje eilėje – pirmieji ir gavome žengti pro paslaptinę duris, dviejų tamsių vyrų saugomas.

– Greičiau tu, *alte Kamele*, – atseit*, senas kupranugari! – dvi lazdos pliumptelėjo per Jurgučio nugarą.

– Greičiau tu, maitos vaike*, – gavau ir aš pavadinimą ir dvi lazdas per sprandą.

Mudu su Jurgučiu išimties nesudarėm, – visi gavo tą patį.

– *Alte Kamele*, – pliump su lazda,

– Maitos vaike, – pliump su lazda.

Visų lygios teisės, visi vienodai gavo, išskiriant tuos, kurie buvo apskresni ir prašoko kaip stirnos pro šalį.

Hm... Vis dėlto keistoki šitos šalies papročiai! Man jau geriau patiktų senasis Azijos gyventojų pasisveikinimo būdas, kai susitikę vyrai nosimis pasitrina...

Pliump, pliump, pliump, – kiek kartų pro tuos vyrus ėjom, tiek kartų lazdos pliumpsėjo. Iš trečio karto mes jau išmokome vietoje sprando čiužinį pakišti. Deja, išradimas buvo pavėluotas: čiužiniai buvo jau sunėsti. Vėl gargaliuojanti* operiška komanda:

– Eiti į vidų, į baraką su čiužiniais; lietuviams gultis prie tos sienos, lenkams – prie tos, gudams – per vidurį.

Lazduotieji vyrai, tarytum senatoriai kokie, – vėl prie durų.

Kiekvienam norisi greičiau pro juos prasmukti ir barake už kitų nugaros pasislėpti. O kai du šimtai žmonių labai nori kuo greičiau pro mažas dureles prašokti – paprastai durys nukenčia. Šį kartą nukentėjo lazdos: palūžo, vargšėlės.

– Į bepročių namus pataikėme, ar kuris velnias!

Sugriuvome, sugludome*, kaip kam pavyko, įsakytosios tvarkos nesilaikydami. Na, na, – vis dėlto pažiūrėsime!

Vyras, kultuvių giminės, viduje pasiskelbė: jis šiandien bus mūsų viršininkas, ir tam, kas jo nepaklausys, bus – oho!

– Va, šis bosas bus vienam reikalui, šis – kitam. Kas išdrįs žiūrėti pro šoninį langą arba braškintis pro jį – bus suskiaus išpera*, vietoje nukeltas kaip žąsinas.

Nustatęs tokią tvarką, kultuvė ėmė aplink bosus trepsėti. Šniurkštė jis tenai, šniurkštė, keikėsi keikėsi, vis lėčiau ir lėčiau, kol visiškai nutilo.

– Ar tik nebus užmigęs šėtonas? – dūsavome patylomis.

Kur tau! Staiga itin sultingai nusikeikė ir vėl ėmė trepsėti.

– Ei, jūs, šiokie ir tokie, keturkojų ir dvikojų maitų vaikai, driskiai ir suskiai, ir dar kitokie, – kreipėsi jis į mus, – kas turite aukso? Kas turite laikrodžius? Kas turite pinigų? Iš jūsų visa tai bus atimta. Protingiausia bus visa tai jam atiduoti. Lašinius taip pat jis priiņmas. Duonos jam nereikia, – duoną patys tarp savęs pasidalykite. Na, kas turi aukso? Kas – laikrodžius?

Balsas – tyruose* šaukia. Du šimtai žmonių guli it muselės nukeipusios. Niekas ne tik nieko neduoda, net neatsiliepia.

– Ei, jūs, visų kalių vaikai, ar duosite laikrodžius?

Pasipiktinęs tokiu mūsų nemandagumu, ėmė jisai žingsniuoti per mus. Keistas to vyruko pasivaikščiojimo būdas: deda koją, kur pasitaikė: kam ant pilvo, kam – ant krūtinės, kam – ant galvos. Ir lazda dar bakstelėja, – reikia gi pasiremti: būdoje šviesos nėra, žmogus dar nugriūti gali.

– Kur su batais, judočiau*, lipi ant galvos? – kažkas sukliko patamsy.

– Atiduok, padraika*, laikrodį!

Kažkoks įtartinas bruzdėjimas. Dviejų vyrų pagreitintas alsavimas. Įsiutęs šnirpštimas pro dantis.

– Ką jis tenai vėl prasimanė*?

Staiga – kažkoks duslus smūgis, kažkas sunkus ir minkštas atsitrenkė į bosą su gerais reikalais ir žlegtelėjo* žemėn.

– Kuris šunsnukis kultuvei batu į pilvą smogė? Kas čia spardosi kaip pasiutęs kupranugaris? Kas tas driskius?

Ne, nėra tokių. Niekas neprisipažįsta, kad būtų tokį *majestotišką* pilvą taip negarbingai išniekinęs. Tyli visi.

– Paskutinį kartą, šunų išjodos*, klausiu: kas į pilvą spyrė?

Ieškok kvailių kur kitur, – surasi tu patamsy! Niekas nematė. Čia nėra tokių. Sparduoklių ir kvailių.

– Aaaaaa, – šitaip?! Aš jums parodysiu!.. – Ką jis ketino padaryti, niekaip negalima aprašyti.

– O, Jėzau Marija! Viešpatie! – pasigirdo patamsy klykiantys balsai.

Įsiutęs kultuvė, nebedrįsdamas žingsniuoti per sugulusius, ėmė lazda tvaityti* arčiau boso gulinčius, – tuos, kuriuos pasiekia.

– Iš paties pragaro jų čia tokių ir atsirado! – dūsavo mano kaimynas, lenkas nuo Balstogės, suspėjęs gauti su lazda. Per galvą ir dabar ją drauge su manimi kišdamas po čiužiniu.

Tulžį per lazdą suliejęs į kitų šonus ir sprandus, kultuvė aprimo. Žmogus – ne mašina gi: pavargsta.

Sunkiai dūsavo jis, visas pasipiktinęs. Ilgai dar jis vienas pats su savimi kalbėjo ir čiuzėjo* palei bosus, kol pradėjo garsiai kriokti.

Jo kriokimas buvo malonesnis už lakštingalos suokimą.

– Galgi tas nepakartas pakaruoklis nebebabus iki ryto! Kad dangus jam saldžiausio miego nepašykštėtų! Kad jį bent sapne koks budelis pasmaugtų!

Rytas buvo nebetoli, betgi...

Išrado mokslininkai paraką... Bet kodėl jie neišranda tokio instrumento, kuriuo būtų galima naktelę stumtelėti, kad ji greičiau į nežinią nuriedėtų?!

VI. PAJŪRIO KURORTAS

Ilgai ilgai slinko pirmoji naktelė vaitodama*. Vis dėlto pagaliau ir saulelė patekėjo. Mūsų naktinis kultuvė kažkur dingo, it raselė nugaravo.

Susigūžę, susiglaudę kuždamės. Kapt čia, čiuopt čia: kam trūksta ko po nakties? Galvos visų tebėra. Šonkaulių trūkumu taip pat niekas nesiskundžia, – tai svarbiausia. Kam peilio, kam laikrodžio, kam maišelio pritrūko: niekniekis, tuščia jų*!

Kažkokie nuostabūs pareigūnai su kryžiais ant nugarų ir numeriais ant krūtinės išvijo mus iš patalpos, čirškinamais žodeliais* palydėdami. Sustatė patvory prie spygliuotų vielų, – atseit, likimo laukite.

Retkarčiais pravažiuoja pro šalį didžiulis vežimas, žmonių tempiamas, tokių nuskarusių, lopiniuotų, sulinkusių, sudžiūvusių. Retkarčiais prabėga, praeina, praslenka kažkokia žmogysta su dryžuotais drabužiais – ir vėl viskas ramu visur.

– Vyrai, žiūrėkite, va, mūsiškiai, kauniškiai! – kažkas iš mūsų sušunka.

Tiesa! Pažinome! Kiek jų! Visi dryžuotais nuskarusiais purvinais drabužiais, dryžuotas blynas ant galvos vietoj kepurės, ant basų kojų medinės klumpės, kurios nuolat krinta nuo kojos, ir jie eidami nuolat knapsi. Velka jie, dvilinkai* susilenkdami, didžiulius bosus ar ką tenai.

Kauno lietuviai inteligentai buvo suimti dieną anksčiau, – dieną anksčiau jie ir čia pateko, aplankę Tilžės, Ragainės ir Marienburgo kalėjimų rūsius.

Sveikinamės iš tolo su jais. Jie mums nieko į tai neatsako. Liūdnai pažvelgia, nusigręžia. Kas jiems? Kodėl jie tokie nemandagūs? Kodėl jie nesidomi mūsų atvykimu?

– Suvalgykite viską, ką turite. Viską atims, – dusliu balsu šuktelėja kažkas iš jų ir nusigręžia lyg nepažįstamas.

– Va tau, kad nori! Tai šitokie dedas dalykėliai*! – atsidūstame kas sau ir graibomės po lagaminėlius. Atsirado dar dešrų, lašinių. Gromuliuojame. Nė nepajutome, kaip tarp mūsų atsirado toks žvalus vyrukas su žaliu trikampiū prie krūtinės ir raudonu kryžiumi ant nugaros.

– Sveiki, lietuviai, – sako jis vokiškai su Pareinio akcentu, – mes jau žinojome, kad jūs atvykstate. Laukėme. Dešra – lietuviška?

– Kas pats būsi? Pareigūnas?

– Ne. Kalinys. Toks pat, kaip jūs.

– Mes – tokie pat? Kaliniai?

– Kas gi daugiau? – juokiasi jisai, sprogdamas* mūsų dešrą.

– Pasakyk, susimildamas*, kas čia per vieta? Kur mes patekome?

– Čia – koncentracijos lageris, *Stutthof*.

– Koncentracijos lageris?!?! – taip ir palinkome iš nustebimo. Mes jau koncentracijos lagery!!!

– Nenusiminkite, – porina* vyrukas, – čia dabar galima gyventi.

– Koncentracijos lageris!

– Dabar čia, palyginti su tuo, kas anksčiau buvo, yra tikras pajūrio kurortas.

– Kurortas?

– Matai, pušelės auga. Kuo ne kurortas? Jūra už trijų kilometrų. Ir oro čionai nepritrūksta... Niekis. Galima gyventi. Negerkite tiktai čionai jokio vandens. Jis čia visokiomis šiltinėmis ar choleromis apkrėstas. Matote, kaminas rūksta?

– Teisybė, rūksta ir paspirtinta guma dvokia...

– Tai krematoriumas. Anksčiau ar vėliau visi pro tą kaminą išlėksime.

– Ir mes? Pro kaminą?

– O kuo jūs geresni?

– Nejaugi kaminas privalomas visiems?

– Kai kas dar neišlėkė. Ir aš dar gyvas, kaip matote, nors jau septynerius metus po lagerius trankaus. Atsiminkite tris pagrindinius dalykus: saugokitės, kad viduriai nesugestų, kad kojų nesužalotų ir kad pagaliais inkstų neatmuštų. Visa tai kaminu baigiasi. O šiaip – čia gyventi galima...

– Geras pajūrio kurortas Dievų miške! Paguodė, kad jį kur perkūnas!

– O ką manai? Matai, va, vyrai tempia vežimą su šiukšlėmis? Nieko, patempia, kad ir susilenkdami. Prieš metus tuo vežimu važiavome smėlio vežti. Septynis kilometrus. Vežime stovi SS vyrai su pagaliais. Mes – risčia bėgame*. Su tuščiu vežimu ir pilnu. Kas nepabėga, gauna su pagaliu. Kas pargriūva, tas niekuomet jau nebeatsikels. Tai bent buvo laikai!

– Ar tik nemeluoja kartais? Gąsdini mus, latre, ir tiek?

– Aš esu reinietis. Iš Kelno. Johann Bloy. Mes, reiniečiai, nemeluojame. Vogti – galiu. Prašom. Bet meluoti – ne. Pfui!

– Tai už ką pats čionai patekai?

– Et, už niekniekius. Nepavyko. Man gyventi nesisekė. Penkiolika kartų teisė mane už vagystę, bet šešioliktą kartą nepavyko – patupdė į lagerį...

– Pasakyk, susimildamas, kas buvo tie du, kurie šiąnakt mus lazdomis plūkė*?

– A! Tas rėksnys – tai Lėmanas, lagerio pirmasis seniūnas. Antrasis, tas mažesnis – menkysta. Tai Stasiakas (Stasiak). Šiukšlė.

– Lageris – tai visiškai atskira respublika, autonomiškai nepriklausoma, kaip maharadžų dominija. Turi lyg ir savo savivaldą. Savivaldos priešakyje yra *Lageralteste*, lagerio seniūnas, iš kalinių tarpo už didelius nuopelnus skiriamas. Jis – kalinių atstovas valdžioje. Kam reikia į uodegą kirsti*, jis kerta. Kai reikia ką pakarti, jis karia ir kalinių lašinius ryja. Šiaip Lėmanas – nieko sau žmogus. Tik rėkia per daug. Pražudė jį ginkluoti įsilaužimai. Aš visuomet sakiau ir dabar tebesilaikau nuomonės: daug garbingiau iš kišenių vogti, negu ginkluotam laužtis pro duris. O Stasiak – šiukšlė. Aš gyvenamame barake duoną pjaustau, jis – dalina supjaustytą. Kasdien tris duonos bakanėlius* pavagia. Puodą marmelado pavagia ir margarino kuoką*. Spirga toksai. Bet jis dar padarys karjerą. Jei jam ir toliau taip seksis ir jei niekas jo nenudobs* – prisitarnaus iki budelio laipsnio. Paminėsite mano žodį...

Vaje, politinis skyrius jau ateina, – susirietė linksmsis reinietis, – man gi griežtai draudžiama su jumis kalbėti...

– Politinis skyrius?!?

Išgirdę tokį garsų vardą, ištempėme kaklus kaip žąsinai ir sustirome: kas gi dabar mums bus?..

Politinis skyrius atėjo su keturiomis rašomomis mašinėlėmis. Nešė jas keturi kaliniai, paskui kuriuos sekė du uniformuoti SS vyrai.

– Na, *bracia litwini*, – atseit, sveiki, broliai lietuviai, kaip sekasi, – draugiškai nusišypsojo vienas iš tų su mašinėle, – mes jūsų jau laukėme...

Pasiuto! Ir šitie jau laukė! Kada gi jie vaišinti pradės? Kokie išdidūs jie, kokie galingi! Rašomą mašinėlę neša! Bene jie ir bus tardytojai ir teisėjai?

Šaukia mus po vieną. Tiesiai reikia atsistoti, pasitempus. Rankas nuleisti ir į šlaunis įremti, maždaug, kad iš žmogaus virdulys pasidarytų. Atsakinėti reikia greitai ir garsiai, kad ir kurčias girdėtų. Kiekvieno vardas, pavardė. Šeimyniški dalykėliai. Adresas, kuriuo būtų galima duoti žinią, kai lagery nusibaigsi...

– Už ką suimti?

– Nežinome, – kiekvienas atsakome it susitarę.

Taip ir įrašo į popierius: nežinia už ką suimti, – vis tiek!

Duoda mums po numerį, – čia, sako, bus dabar jūsų pasas, nepameskite. Galvą galima pamesti, bet numerio – ne: daug svarbiau... Numeriai išėjo: dvidešimt vienas tūkstantis trys šimtai ir dar tenai dešimtukai. Ant popierėlio su numeriu parašyta: *schutzhaft-politisch*.

– Ar ilgam mus čia patupdysite?

– *Do konca wojny*, – atseit, iki karo pabaigos, – *schutzhaf-politisch*, *czzerwony winkel*, raudonas trikampis – visi iki karo pabaigos.

– O kas tai yra: *schutzhaf-politisch*?

– Tai yra politinis apsaugos areštas. Į lagerį pasodino jus apsaugai. Jūs esate tokie nusikaltėliai, kad laisvėje jūsų elgesiu pasipiktinusi visuomenė gali jus suplėšyti. Valdžia, susirūpinusi jūsų gerove, ir pasodino jus į lagerį – nuo visuomenės pasipiktinimo vaisių apsaugoti...

– O gal visuomenę nuo mūsų apsaugoti? Kad mes negalėtumėm daugiau prieš valdžią nusidėti?

– Ne, ne. Šitokiems dalykams mes turime kitą paragrafą, *Verbeugungshaft* – įspėjamasis areštas, kad daugiau nenusikalstų. Šitokie pas mus vaikšto su žaliu trikampiu. Tai vis kriminalistai. Nuo jų mes ir saugome visuomenę. O politinius – saugome nuo visuomenės...

– Sakyk tu man, koks rūpestingumas!

– O ką manai? Trečiajame reiche turi būti tvarka.... *Marsz do laźni*, – atseit, marširuokite į pirtį.

Tuo ir baigėsi politinio skyriaus politika su mumis.

Na, su politiniu skyriumi, atrodo, sugyvensime: nesimuša...

Klausimai ir užduotys

1. B. Sruogos romanas laikomas unikaliu epochos dokumentu, atskleidžiančiu nacių ideologijos baisumus. Pasvarstykite, kodėl šis kūrinys aktualus ir šiandien. Dirbdami grupėmis aptarkite bent 2 aspektus.
2. Paaiškinkite kūrinio pavadinimo prasmės paradoksalumą. Pasvarstykite, kodėl *Stutthof* (Štuthofo) koncentracijos stovykla buvo toli nuo pašalinių akių ir ausų? Susiekite su istoriniu kontekstu. Pasvarstykite, kodėl kūrinys laikomas memuariniu?

3. Pasirenkite kaupti medžiagą B. Sruogos rašymo stiliui iliustruoti. Pildykite lentelę:

Citata, pavyzdys	Ką reiškia?
„...pasišalino iš lagerinės viešnagės“	pabėgti
„hitlerinės kultūros pažiba“	.....

4. Pasirinkite po vieną aktualų aspektą ir jį aptarkite: a) kaip suprantamas posakis „jei akloji laimė jiems nebūtų atsitiktinai šyptelėjusi“ kūrinio kontekste; b) kaip paaiškinti sąvoką „gyvas ir negyvas inventorius“; c) kuo neįprastas pasakymas „lagerio valdžia kalinių rankose“?
5. Daugelis lietuvių kalbą besimokančiųjų atkreipia dėmesį į gausų mažybiinių maloninių priesagų vartojimą. Kuo ypatingi žodžiai „baudžiauninkėliai, šnipeliai, banditėliai“? Kokia šių žodžių vartojimo paskirtis? Suraskite daugiau deminutyvų.
6. Kodėl galėtume teigti, kad pasakotojas – laisva asmenybė, Vakarų kultūros žmogus, pasižymintis kritiniu mąstymu? Argumentuokite.
7. Kokie „papročiai“ nustebino pasakotoją atsidūrus lageryje? Kodėl? Kokiais būdais čia tampama plonesniais? Ką liudija žodžių žaismas *barokas* ir *barakas*?
8. Pasvarstykite, kodėl nacių kariškis pareiškė, kad poetai gali būti pavojingi?
9. Kodėl kūrinyje vaizduojama lagerio realybė gali būti laikoma kraštutiniu žmogaus išgyvenimo išbandymu? Pateikite pavyzdžių.
10. Kas lageryje pakeičia pasą? Kodėl kalinių izoliavimo iš visuomenės aiškiniamas yra demagogiškas, skaldantis šiuolaikinės visuomenės sampratą? Kodėl lageris galėtų būti vadinamas „kreivų veidrodžių karalyste“? Palyginkite su kitos ideologinės sanklodos – sovietinės – lagerių sistema Sibire. Ar skiriasi totalitarinių sistemų požiūris į individą? Pagrįskite.
11. Pasižiūrėkite A. Puipos režisuotą filmą „Dievų miškas“. Pasirenkite kalbėti: a) kūrinio ekranizavimo sėkmės ir nesėkmės; b) filmas negali konkuruoti su literatūros kūriniais; c) Jūsų pasirinktas aspektas.

DANUTĖ KALINAUSKAITĖ (g. 1959)

NIEKADA NEŽINAI, KAS LAUKIA UŽ KAMPO

Apsakymas

Tas simboliškas sutapimas... Prieš savaitę jis žiūrėjo suomio Akio Kaurismekio filmą *Žmogus be praeities* – į Helsinkį darbo ieškoti atvykusį vyrą sumušė ir apiplėšė trys chuliganai, jie paliko jam tik metalinę suvirintojo kaukę ir nė vienos sveikos vietos. Nuo galvos iki kojų sutvarstytas vyras ligoninės lovoje pabudo iš komos, atsisėdo, pats atstatė į vietą sulaužytą nosį, ir ta balta mumija, niekam nieko nesakiusi, išėjo kur akys, tiksliau, siauri plyšeliai pro tvarsčius, veda. Pirmas susidūrimas su pasauliu, ir paaiškėjo, kad žmogus ničnieko nebeatsimena – nei kas jis, nei kur jo namai, nei koks jo, po galais, socialinio draudimo numeris. Vietoj to, kas jis dar neseniai buvo – kiaurymė, vietoj praeities – plynuma*. Filmą rašytoją sukūrė: po savo dabartį vaikščioti lyg iškirptam iš popieriaus... Ir kaip, nuo ko, taip atsitikus, reiktų pradėti viską iš naujo: namus, artimuosius, vietą po saule, pagaliau – save? O kitą vakarą suskambo telefonas ir jis išgirdo mergaitės balsą:

– Čia jums skambina tokia Elė. Elė iš Vievio. Jūs, aišku, manęs nepažįstat, bet aš – jūsų duktė.

Jis klausėsi jos alsavimo, galiausiai šiurkščiai paklausė:

– Ele iš Vievio, aš jau senas žmogus ir tokie pokštai man labai ne prie širdies. Ko tu iš manęs nori?

– Nieko, tik atsiimti, kas man teisėtai priklauso, – savo šaknis, – atsakė Elė kaip iš rašto. Žinoma, ne savo žodžiais. Pamokyta.

Rašytojas atsisėdo ant sofos ir taip sėdėjo, kol sutemo... Jam jau buvo atėjęs tas metas – ir tai nebūtinai sutampa su amžiumi – kai gali sau pasakyti: išgyvenau save iki dugno. Parašyti visi skirti romanai, iššaudytos visos iš dangaus nuleistos metaforos ir, atrodo, pralaimėti visi mūšiai. Buvo jau išsisegęs ir skalbinių spaustukus, kuriais sukabinama „per laisva nugara“, kad gerai atrodytų priekis, – su tais spaustukais nugarose prieš kameras, plieskiant lempoms, televizijos studijose sėdi diktoriai ir laidų vedėjai, tik mes to nematom (kaip nematom ir karštą vasaros dieną prie viršutinės jų kostiumo dalies su kaklaraiščiu mūvimų glaudžių ir basų kojų, sumerkų į vandenį). Rašytojui fasadas – atrodyti suspėjusiam į nuvažiavusį traukinį ar „sėkmingesniam“,

nei esi iš tikrųjų – neberūpėjo. Gal kad paseno anksčiau, nei pasens iš tikrųjų, jis pajuto prarandąs interesą ir dalykams, kurie kitados atrodė tokie svarbūs – literatūra, politika, moterys. Literatūra... Skirstymasis įtakos zonomis ir klanais, vieta galios lauke, skubos karštinė ir lošimo azartas, pagaliau – šiandieniniai žaidimai, simuliakrai*, pimpalai ir vaginos, o svarbiausia – visa be dvasinės įtampos, skausmo ir idealo – ką tai turi bendra su literatūra, kaip jis ją supranta... Moterys... Na, žinoma, dar parsivesdavo vieną kitą kaip ir anksčiau, – jis juk, po velnių, ne be pautų*! – bet nebesiguldavo jos į lovą, o pasodindavo išsigandusią anapus stalo, kad pirštų galiukais žaismingai nušviestų jai balionėlį, o ji taip pat pirštų galiukais atsviestų atgal: pirmyn – atgal, pirmyn – atgal, – idealiausias, koks tik įmanoma, lytinis aktas, bet ji, vargšė, apimta kraupo*, pabėgdavo iš jo namų, o jis tą vakarą dar ilgai vienas sau šypsodavosi į ūsą... Tai kas jam rūpėjo? Kas buvo svarbu? Kai nori nenori, bėgant metams, sendamas imi atsiskirti pats nuo savęs ir tampi sau trečiuoju asmeniu – savo paties liudininku, kurio jau niekas šiame pasaulyje nebegali nustebinti, kai imi pasiduoti – suvoki, kad praeitis „korėja nuo užmaršties“, o ateities nebėra, svarbus tampa „čia ir dabar“, kurį kažkas net pavadino rojumi. Mažmožiai. Niekai, kurių anksčiau rašytojas nevertindavo, – rašė „vyriškai“, nesikapstydamas po smulkmenas, – o dabar tituluodavo savo mažaisiais stebuklais (jų ištikdavo nuo 3 iki 5 per dieną), ir – dėl visai paprastutės priežasties: tomis „mažomis akimirkomis“ būdavo labiausiai gyvas. Nes mirties, kuri gali ateiti ir anksčiau, nei ateis iš tikrųjų, rašytojas bijojo, to bijo visi rašytojai, net tada, kai jau nieko neberašo. Mažieji stebuklai... Antai per įsismarkaujantį lietuvių lietuvių žodyje, kai įsiklausai, – pirmųjų genčių muzika: timpanai, būgneliai ir tamtamai. Svirplys pievoje, atsinešęs suvirintojo kaukę ir prie pat tavo ausies virinantis žolės stiebą. Balandis, išsiritęs iš teniso kamuoliuko – tą kamuoliuką iš viršutinio balkono numetė vaikai, ir jis net ketino jį gražinti, bet pamiršo, o vieną rytą rado iš jo išsiperėjusį jauniklį, ir balandė jo nuosavame balkone, gindama savąją vietą galios lauke, šoko jam į akis, sparnais plakdama plaukus. Arba tas metas, kai prieš sutemtant lauke staiga viskas išbąla – akmenys, takai ir dulkės, – kitados manydavo, kad taip, artėjant tamsai, prisitaiko rega, dabar žinojo, kad tą akimirką visus daiktus, akmenis ir dulkes iš vidaus nušviečia šviesa, kurios šaltinis nežemiškas, turbūt – dieviškas... Rašytojas jau ir nebekeliavo, nors buvo aistringas keliautojas, kadaise šturmavęs piramides, daužęs galvą į Raudų sieną, dabar pasaulį maišė skersai ir išilgai savo virtuvėje, vienomis glaudėmis, basas, virdamasis kokį nors kuskusą ar laukdamas, kol ketvirtą valandą ryto

saulė patekės į jo arbatos puodelį. Palaimingai nekeldamas iš namų kojos. Tomis akimirkomis jausdavosi visiškai išsipildęs ir net, galima sakyti, laimingas, jei rašytojams apskritai leidžiama būti laimingiems...

Prieš keletą mėnesių jis buvo sutikęs, nors ir nenoromis, vykti į Kaukazo kalnus, Šiaurės Osetiją, kur pagal jo romaną buvo kuriamas filmas pavadinimu *Stebėtojas*. Nei scenarijus, nei filmas rašytojo per daug nedomino, bet jis sutiko, nes, matyt, mėgo tą jauną, įžūlų rusų režisierių, kuris viename interviu sakė: „Kare daug moralinių kazusų*, kol atsiranda samprata „priešas“...“ Taip, jis buvo gimęs medžioti priešus ir suvaidino baudėją-žudiką paprasto geraširdžio vaikino veidu, ir tas filmas Rusijoje per vieną naktį tapo kultinis, o jaunasis režisierius – charizmatine asmenybe. Bet rašytojas į filmavimą neišskrido, o bilietą gražino. Pretekstas nevykti vis dėlto buvo duktė. Elė iš Vievio, nukritusi į jo gyvenimą iš dangaus tiesiai per kaminą, tik, atrodo, ne kaip stebuklas, o – kaip galvos skausmas.

Susitikti juodu turėjo pavakary jo rajone už parduotuvės, tarp kioskų. Matęs ir šilto, ir šalto, rašytojas naktį beveik nemiegojo ir dabar, turėjo prisipažinti, mažumą nervinosi. Juk niekada nežinai, kas tavęs laukia už kampo – o gal tai Ele iš Vievio persirengęs tavo likimas? Tai šiek tiek gąsdina, ypač kai jau beveik tiki, kad su likimu rytais, mūvėdami dryžuotais „šeimyniniais“, siurbčiojate arbatą ir šaškiojate*... Jis visą naktį bandė atgaivinti mergaitės motinos, vardu lyg Irena, lyg Leona, veidą. Bet prisiminė tik jos primerktus sunkius akių vokus – kiautelius* ir žemą aksominį balsą, kai ji nežinia kodėl jam pasakojo, kaip Afrikoje tėvas valtele jūreiviams į laivą plukdo dukras už keletą gabaliukų muilo ir dvi poras šlepečių (šią detalę jis paskui panaudojo). Po jo autorinio vakaro jie sėdėjo kažkokioje nušiuorusioje verandoje, gėrė juodųjų serbentų vyną iš molinių dubenėlių su sriubiniais šaukštais (panaudojo ir šią raišką detalę, apskritai detales jis atsiminė puikiai, o pačią moterį – visai blankiai), nuo žydinčio alyvų krūmo sklido violetinis rūkas, kurio buvo pilnas kiemas ir veranda, ir jis, aišku, į ausį jai šnabždėjo, ką ir visoms: „Ar žinai, kad dėl tokių moterų kaip tu kykla karai ir griūva valstybių sienos?“ Atminties koridoriais, žinoma, jau be kurtinančios jėgos, sugrįžo ir jos prakaito, pažastų, plaukų šaknų, apskritai – šaknų kvapas, bet tai buvo bendras visų jo kadais* patirtų nuotykių kvapas, o tai, kas nutiko su ja – juk net nuotykiu nepavadinsi: kokie trys kartai be jokių įsipareigojimų. Be to, ji jam niekada neskambino (gal ir skambino, bet tai turėjo būti tikrai seniai, jei jis pamiršo), netupėjo naktį, pasislėpusi gyvatvorėje, ir, kaip protinga moteris, nespėdė spąstų. Tad dabar, suprantama, jis ėjo susitikti – su jos dukra. Štai

ir skveras, maisto prekių parduotuvė, kioskas „Lietuvos spauda“ ir kitas – „Nagų priauginimas“. Staiga jis išvydo ją ateinant ir suprato, kad nesupainiotų su jokia kita – priešais ėjo jis pats maždaug prieš penkiasdešimt metų: tos pačios įdubusios akys, vilkiuko žvilgsnis, aštrūs pečiai. Tik – mergaitė. Rašytojas ištiesė ranką pasisveikinti ir išgirdo ne save, o kažką kitą, pasinaudojantį jo balsu:

– Matot, Elze, kokia jūs jau didelė užaugot...

Jie tylėdami ėjo į jo namus. Kažin ar ji dar lanko mokyklą? klausinėjo savęs rašytojas. – Kelintoje galėtų būti klasėje? Kai pakėlė akis į vakarinį dangų, neramų, vėjuotą, ten iš buteliuko lyg tyčia buvo pasiliejęs tamsiai mėlynas rašalas.

Jis praleido ją pirma savęs pro šarvo duris – neužmiršdamas, ką vakar sakė bičiulis: „Atsimink, tavo duktė ji gali būti lygiai tiek pat kiek šarlatanė. Dar gerai žiūrėk, kuo labiau domėsis: savo šaknimis ar tavo kišene. Pagaliau kas žino, keliese lauks už kampo, kol ji kuopsis po tavo butą, užmigdžiusi tave klofelinu.“ Kai kuriuos brangesnius daiktus – filmavimo kamerą ir fotoaparata – rašytojas iš tiesų buvo užrakinęs sekretere.

Mergaitės, einančios per kambarį, šnervių sparneliai virpėjo. Nejau tai jos tėvo namai – juk čia turėtų gyventi moteris: kambarinės gėlės, naktinių užuolaidų klostės, pro praviras duris – miegamojo lova su bumbulais, apklo-ta vyšniniu kutuotu užtiesalu, pilna visokių kriauklių ir akmenėlių... Rašytojas irgi slapčiomis ją stebėjo, niekaip nepajėgdamas susidoroti su faktu, kad ji, šiaip ar taip, jo duktė, išeitų – jo kūnas ir kraujas. Tačiau pati situacija jau kėlė rašytojo profesionalo smalsumą. Mergaitė pasieniu nedrąsiai nuėjo į virtuvę, žinodama, kad yra stebima, kurį laiką nusišukusi ten stovėjo, paskui staiga apsisprendusi – turbūt jai pačiai tai buvo netikėta – pastvėrė nuo plautuvės kempinėle ir, atsiklaupusi ant vieno kelio, ėmė šveisti spintelės dureles. Rašytojo reakcija buvo žaibiška. Ir – labai griežta:

– Stokis, Ele iš Vievio! Aš visai neprašiau, kad man ten ką nors šiūruotum!

Taip likimas, su kuriuo rašytojas rytais siurbčiodavo arbatą, dabar (įdomumo dėlei) susodino juodu (biologinius tėvą ir dukrą) kambaryje prie stalielio su buteliu „Kagoro“, dulkėtomis taurėmis ir keliais mandarinais.

Iš karto buvo aišku, ko Elė bijo: tylos ir pauzių. Būdama, matyt, iš prigimties guvi, žvitrių rudų akių, ji ant sofos sėdėjo lyg įstaigos, kurioje netrukus bus sprendžiamas jos „klausimas“, priimamajame, net iš rankinuko išsitrauktą į polietileninį maišelį suvyniotą nuotrauką ištiesė taip, kaip yra duodamas asmens tapatybę liudijantis dokumentas. XIX amžiaus pabaigos nuotraukoje

pusamžis vyras stovėjo ant balto lokio kailio: šauniai užriesti kvietiniai ūsai, angliškos vilnos kostiumas su dryželiais, auksinio laikrodžio grandinėle prie liemenės sagos kilpelės, o ant kėdės bravūriškai* numesta skrybėlė katilukas. Parašas – Stefenson. Elė užsimerkusi iki dugno išmaukė savo „Kagorą“ ir vienu atsikvėpimu išdėstė: tai jos prosenelis, Amerikos anglių kasyklose užsidirbęs beprotiškus pinigus, Lietuvoje prisipirkęs žemių ir gyvenęs kaip inkstas taukuose, iki užėjo rusai...

Rašytojas atsidusęs padėjo nuotrauką į šalį. Nieko neklausinės nė apie jos motiną – su jos aplinka apskritai neketina turėti nieko bendra, jį šiek tiek domins – ką gi, jei jau taip atsitiko ir ji čia – tik ji pati: jausmų ir protinių galimybių skalė, mentalitetas, o labiausiai, aišku, panašumas į jį – žvilgsnis, pojūčiai, mąstymas, ką žinai, gal net koks nors neišsprogęs talentas... Tai kuo gi Elė domisi? Ar, pavyzdžiui, piešia, o gal net, neduok Dieve, ką nors rašinėja? Įraudusi nuo vyno Elė ėmė atsileisti kaip suspausta spyruoklė: o taip, kadaise piešdavusi, tolimoje vaikystėje, pavyzdžiui, vis piešdavo tokią moterį su skylėmis galvoje ir nugaroje. Rašytojui kilstelėjus antakius, juokdamasi paaiškino: „Žinot, skylė galvoje – tai sklerozė, o skylė nugaroje – tai pragula...“ Hm, – kažkas, turbūt savisaugos instinktas, visą gyvenimą labai stiprus, padiktavo rašytojui nieko ta tema neklausinėti. O ar ji turinti draugų? Ar mėgsta, pavyzdžiui, vakarėlius? O gal dažniau vis dėlto renkasi vienatvę?.. O, ji viską mėgsta. Ir vienatvę taip pat. Ji labai neišranki. Ir valgo viską. Atvažiavusi į Vilnių, vis eina į vieną kavinę prie upės... „Tai Elei netrūksta kavinėms pinigų?“ – gudriai nusišypsojo rašytojas. Elė susizgribo turinti gerai pagalvoti ir – nesusimauti, prieš tai, žinoma, išgerti. „Matot, ten aš galiu, kai neturiu pinigų, ir kaštonais susimokėti“, – atsakė nežiūrėdama į jį, ir atsakymas rašytojui kažkodėl nepatiko, net labai nepatiko... „Na gerai, o ko ji norėtų iš gyvenimo?“ – „Militaristinių batų prie šilko suknelės, – atsakė Elė jau kliūvančiu liežuvio. – Šilkas turėtų būti tokio plonumo, kad tilptų į voka, o batai – kerziniai, bet suvarstomi...“ – „Na, o jei iš didesnių dalykų, Ele? – prisimerkęs kvotė rašytojas. – Jei iš pačių pačių didžiausių, juk pasaulis, kaip tu žinai, batais nesibaigia.“ – „Ai, nu jei iš pačių didžiausių, – ji staiga nuknebo ir išsiipleikė ant sofos, – tai turbūt ir pats suprantat, kad – „Grand Cherokee“...“ Elė iš Vievio buvo įkaušusi*.

Jis ten pat jai ir paklojo, ir ji, beveik nė nenusirengusi, užmigo. Pats savo kambaryje prie lango ilgai rūkė, paskui atsigulė į lovą su bumbulais. Žiūrėjo į tamsą, migdėsi, tačiau koks čia miegas... Vis bandė suskaičiuoti, prieš kiek metų buvo tie trys, ne, vis dėlto tik du kartai. Suko ir suko filmą, kol nei iš šio,

nei iš to prisiminė per televizorių matytą kriminalinę istoriją apie kažkur Amerikoje dingusią merginą, vardu, rodos, Roza. Prapuolė mergina, ir jokio siūlo galo. Kai byla buvo jau benumarinama, atsitiktinumas policiją atvedė į atkampius* vieno vyro namus. Po kratos, nieko neradus, jau beveik išeinant, netikėtai specialus prietaisas ant sienos aptiko akimi neįžiūrimą kraujo lašelį. Tiek ir terekėjo – siūlas ėmė vyniotis, neilgai trukus atsirado ir Rozos pelelai, užkasti sode, ir dar kai kas – pasirodo, naktį, kai ji buvo deginama, vienas kauliukas iššoko iš laužo, ir vyras nusinešė jį į savo universitetą, rūkė iš jo, visiems sakydamas, kad tai – elnio kauliukas, ir kitiems davė, dabar ant rašomojo stalo, tarp pieštukų, mėtėsi ir tas kauliukas – daugiau iš merginos nieko nebuvo likę. „Kas liudys teisme?“ – klausė jos artimieji ir laikraščių antraštės. Nei rimtų įkalčių, nei liudininkų nebuvo, tad teisme prieš nusikaltėlių liudyti stoji – kraujo lašelis ir tas kauliukas. Ir bylą laimėjo. Kartais šitaip liudija odos atplaišėlė, blakstiena, kelios molekulės, ir žmogaus gyvenimas staiga apvirsta aukštyn kojom – rašytojas negalėjo atsigosti*, net atsikėlė suvokęs, kieno jis pusėje – žudiko: ilgiems metams sėsti į kalėjimą dėl tokių niekų – kauliuko... Prie lango užsirūkė. Juk jo namuose, už sienos, kaip pagalvoji, irgi tik niekas, tolimas nuotykis, gryniausia efemerija*, bet – su kūnu, akimis, širdimi, o svarbiausia – teisėtomis pretenzijomis. Lyg jis, kaltas be kaltės, būtų atėmęs iš tos mergaitės pusę jos galimos biografijos, pusę galimos praeities ir ta atimta praeitis jau apvaginėtų ateitį. Baisiausia – kad ir jo paties. Jo ypač. Dar negana, tas niekas turėjo visas galimybes laimėti bylą. Netgi bylą – kas jau būtų visai neteisinga – prieš jo sąžinę...

Rytą dar už uždarytų durų išgirdęs mieguistą Elės balsą rašytojas pasakė, kad šiandien jie važiuos pasivažinėti. Vengdami vienas kito žvilgsnio ir beveik nesikalbėdami – buvo kažkodėl dar svetimesni negu vakar prieš susipažįstant – senu „Mitsubishi Galant“ jie išvažiavo už miesto. Elė sėdėjo užpakalinėje sėdynėje ir du kartus nedrąsiai pasiprašė – „vimtelti“. Sukorė* kone* šimtą kilometrų, jie sustojo pamiškėje, prie upės... Lyg tyčia viena tų nuostabių saulėtų ankstyvo rudens dienų, kai tolimi peizažai apsitraukę bronziniu ūku, miškai, net tankumynai, pavirtę angliškais parkais, o paskutiniai mašalai gelsvoj saulės šviesoje sparneliais plaka kaip mikroskopiniais malūneliais, ir atrodo, lyg sklęstų* pūkai. Ir uodai jau nebegrūdo savo čiulkinio*, kai jie ėjo mišku. Štai ir ta vieta po medžiais, tamsiai mėlyna prieblanda, kur garšvų lapai, išaugę tau iki kaklo, kvėpuoja lyg milžiniški plaučiai. Čia jį, vaiką, visada apimdavo mistinė baimė, kad nuskęs. Jis atsigrėžė. Išsigandęs atsilikusios Elės veidas irgi buvo lyg skenduolės – mėlynas. Rašytojas išsiblaškęs šyptelėjo.

Galiausiai ir vėjų košiama laukymė, kuri, pasirodo, ir buvo jų kelionės tikslas: čia gelto senas sulaukėjęs sodas, liepos dvynės, alyvų ir erškėtrožių krūmų kupstai – kadaise tikriausiai būta sodybos. Rašytojas vėjo plaikstomais skvernais klimpdamas ėjo per kemsus*, o Elė – kantriai cimpino iš paskos. Kai jis lakišių* ir varnalėšų prikibusiomis klešnėmis vis atsigręždavo, kad pažvelgtų jai į akis, – kaip riešutą ant delno norėdamas pasidėti jos vidų, kietą, kol kas neperkandamą ir, atrodo, su paslaptimi, – jose, deja, nebūdavo nieko, tik paikas smalsumas: ko mes čia atvažiavom, jei čia net beliašų kiosko nėra? Jiems įžengus į apsamanojusį šimtametį sodą – tokiuose paprastai tarp šakų gyvena protėvių dvasios ilgais žilais plaukais ir bedantėm kūdikių burnom – rašytojas pasakė sugalvojęs žaidimą. Kadangi jie vienas kito nepažįsta ir yra kol kas kitas kitam tik žmonės iš gatvės, atsitiktiniai praeiviai, taigi – niekas, tai bus kaip žaidimas kortomis, kai pralošiami drabužiai. Tik pralošinės jie ne drabužius, o vienas kitam – save. Ir svarbiausia – be jokio melo. Iki paskutinio siūlelio.

Susijaudinęs, virpančiu Adomo obuoliu ir kiek patetiškai* rašytojas pradėjo pirmas: į šią vietą jis ją ne šiaip sau atsivežęs, kadaise čia buvo jo namai, taigi, išeitų, kad ir jos, Elės, šaknys. Čia jis gimė. Čia lakstė pliku pimpaliuku, aprengtas mergytės suknele. Čia – labai anksti – pažino mirtį, ir nuo tada jo gyvenimas – tai ištisa egzistencinė netektis, bet rašytojui ji paprastai būna ir kūrybos pamatas. Kai jis buvo penkerių, žiemą naktį neparėjo tėvas, neparėjo savaitę, motina jau buvo apklausinėjusi kaimynus, gimines – niekas nieko, kol vieną ankstyvą rytmetį tėvas pasibeldė į jos sapno duris, įėjo vienasmarškinis, visas snieguotas ir šlapias ir, nusigręžęs nuo jos, pasakė: „Ne ten ieškai – apieškok mano paltą už kūdros, – rasi blyną, kuriuo stribai man buvo užkimšę burną, o mane patį – pavasarį, kai nutirps sniegas.“ Ji nubridusi apieškojo ir tikrai: negyvai nukankinto palto, pamauto ant alksnio šakos, kišenėje rado sugliumijusį* miltinį blyną, o jį patį – kaip jis ir sakė... Penkerių metų vaikas, Ele, tada, pavasarį, rausvu šilkeliu pražystant obelims, į mirtį žiūrėjo iš arti, ji gulėjo štai šioje dauboje – kniūbsčia, pajuodusi, buvo apauta suadytomis vilnonėmis kojinėmis ir jau be plaukų.

– *Johaidi*, – švilptelėjo Elė, – su kojinėmis ir be plaukų...

Bet nustebo tik iš mandagumo, nes, matėsi, jai jo tokio, kaip močiutė sakydavo – minkštais pautais, pagailo, o pats pasakojimas – taigi kartu ir jos pačios šaknys – nepadare jokio įspūdžio. Dairydamasi į padebesius ji dar abejodama pasiteiravo:

– Nejau artimieji iš tikrųjų susapnuoja ir nujaučia nelaimės, maniau, kad taip tik knygoje rašoma...

– Nujaučia! – rašytojas buvo įsižeidęs ir, galima sakyti, galutinai, t. y. iš anksto, ja nusivylęs. – Ir net, įsivaizduok, išgelbėja: sulaiko nuo traukinio, kuris nuriedės nuo bėgių, lėktuvo, kuris suduš. Bet, Ele, – tik tikri artimieji. Tikri tėvai, broliai ir seserys, kuriuos sieja šis tas daugiau nei atsitiktinumas. Tai, kas tikra, bendra praeitis, o ne vienos nakties blefas*.

Elė išraudo iki plaukų šaknų, lyg sučiupta važiuojanti be bilieta – sučiupta esanti netikra. Bet ji – tikra. Ir mama sakė: tikresnės nebūna, nebent jis dar kur nors būtų pabarstęs vaikų...

Ką gi, jeigu jau reikia pradėti vilktis drabužius nuo Adomo ir levos, t. y. nuo jos senelių, – Elė įkvėpė oro, – tai jie, visų manymu, buvo keista pora, retas atvejis, nes močiutė buvo lietuvė, o senelis – čigonas. Bet savo senelius Elė atsimena tik labai gerai. Ir tik kaip dvi to paties obuolio puses. Močiutė buvo iš kaimo, iš ūkio, vištų pūkais aplipusiu megztiniu, kvėpėjo grietine ir ką tik sumuštu sviestu. Be kitų dalykų – linksmumo ir riebių keiksmazodžių – ji turėjo savą „širdžių lentelę“, kuria vadovaudavosi kaip autobusų tvarkaraščiu. „Žmonių širdys, Ele, – sakydavo, – būna visokios: bailios ir drąsios, kietos ir minkštos, plačios kaip vartai ir siauros kaip adatos šiknutė, labiausiai saugokis – šiknučių.“ Senelis buvo kilęs iš taboro, kur jo jaunystės laikais čigonai miegodavo ratu, juodas kojas sukisę po balto atlaso pūkų patalais. Vogtais, žinoma. Močiutė draudė jam būti čigonu. Bet jis vis tiek visą gyvenimą vogė vištas ir puodus ir niekur nedirbo. Kai lovoje išgulėjusi penkerius metus močiutė mirė, o paskui per daktarų neapsižiūrėjimą – pilve užaugus kepalo dydžio cistai – mirė dar jauna mama, juodu su broliu liko seneliui. Ji labai gerai prisimena, kaip tą dieną jis, kiaura kojine su išlindusiu juodu nykščiu, pasišaukė juos ir, verkdamas, lyg dainuotų, mušdamasis į krūtinę, prisiekė neapleisias ir abu padarysias – „čigonų baronais“. Bet bėgo laikas, už skolas, susikrovusias lošiant kortomis ir dar velniaižin ką, iš močiutės namų jiems teko išsikelti į mansardą, o vėliau – į vagonėlį prie Vilniaus. Vagonėlis buvo su kaminu, bet be pamatų ir tikrų grindų. Negali sakyti, kad senelis nebūtų stengęsis: rinko butelius, „už prieinamą kainą“ – po 20 litų – pardavinėjo vaikataujančius šunis, važinėjo į taborą „verslo reikalais“. Grįžęs numesdavo jiedviem ant stalo po litą. Tik neužmikit, sakydavo, ant laurų, sukītės, kilbukai: nusikaltimas – ne priglauti, kas ką ne vietoj pasideda, o leisti pražūti be priežiūros paliktam daiktui. Norit turtų, prašom, važiuokit į Belmontą – po kriokliais, kur maudosi girtos kompanijos, vartosi vandens numuštas auksas

ir smaragdai, reikia netingėti tik pasiimti (pats prisiekinėjo radęs „storą“, 80 gramų, žiedą su briliantu, bet niekada nerodė, kad jie neapaktų), tingit būti milijonieriais, ką gi – sėdėkit stoty arba prie turgaus, svarbu indas, ne stiklinis ir ne plastmasinis – tik į metalinius krentančios monetos skamba ir šaukte šaukia: nebūkit chamai, nepraeikit pro šalį...

– Bet kodėl jūs taip daug valgot ir taip greit augat? – pykdavo senelis. – Geriausiai pinigų traukia septynerių metų vaikai, ir jų niekas niekada neįtaria, jie moka pralįsti į menkiausius plyšelius, kai reikia – pro rakto skylutę. Be to, jiems visada aukoja...

...Rašytojas nurijo sausas seiles. Jo eilė. Rašytojo gyvenimas, Ele, – jo balsas buvo duslus, – taip pat labai nepavydėtinas, nemanyk. Nemiga ir nuolatinis nervas. Kompleksai ir baimės – fobijomis tai vadinama. Vieta literatūros lauke, iš kurio tave be paliovos stumia visoks mailius*. Asmenvardžių rodyklės – atsiverti, o ten, kur turėtum būti tu, ir vėl spengianti tuštuma. Tai – pragaras. Kančia...

...Kai senelį, renkantį butelius, partrenkė mašina, o brolis, išėjęs „laimės ieškot“, negrįžo, ji kurį laiką slapstėsi, nes buvo nutarusi – geriau jau „guzikas“* po liežuvio negu globos namų „pajokas“*. Kol kartą vienas žmogus patarė: „Tu verčiau prisiduok į artimiausią parapiją klebonui – gyvensi ir vargo nematysi.“ Ji paklausė ir neapsirikė – pirmu taikymu pakliuvo į Dievo ausį. Jei kas teirautųsi, kokios ten gyvenimo sąlygos, ji jau žinotų, ką sakyti: Dievo ausyje kvepia ką tik išplautos ažuolinės grindys, dega alkūnės sturmo žvakė, o dešra, kurią raiko šeimininkė, – yra dar storesnė. Klebonas jai patikėjo specialią šluotelę ir liepė „su visa turima atida“ valyti dulkes nuo Kryžiaus kelio stočių ir „Caritas“ – Artimo meilės. Ir, žinoma, mazgoti, šveisti, vaškuoti, – atsidėkodamas niekada nepamiršdavo „Diavolo (*for men*)“ kvepiančiu delnu patapšnoti per skruostą. Pats su „begaline savęs auka“ mylėjo Aukščiausiąjį ir stengėsi būti jo vertas visais, kokie tik yra, būdais: gražiai poliruodavosi nagus ir miegodavo su arbatos pakeliais ant akių vokų, tinkleliu prispaudęs plaukus, gerdavo žalius kiaušinius, kad balsas iš sakyklos būtų grynas „it kalnų krištolas“. Dar labai mėgo – irgi ne dėl savęs – silkę „pataluose“, morkų sklindžius, arbūzų šerbetą ir portugališką portveiną, o prie jo – keptą žąsį su obuoliais (virėja leisdavo Elei prieš pašauinant paukštį į orkaitę virvele surišti kojas ir sparnelius)... Nėra kalbos, gyventų ji ten ir dabar ir vargo nematytų, bet kartą dėl nebūtų dalykų, pavyzdžiui, kad ji slapčiomis nuvalgo razinas ir pirštais kabina medų (nes turi čigono genų), ją apskundė tokia šeima: tėvas, motina, sūnus ir duktė, kurie norėjo vieni klebonui tar-

nauti (ir vargo nematyti) ir kambarys po kambario užiminėjo jo apartamentus, vieną po kito – daiktus: iš pradžių tik sutanas ir stulą*, vėliau civilinius kostiumus ir batus, apatinius marškinius ir glaudes, galiausiai tai, ką šveisti jėjo tik į Elės pareigas – išimamus klebono dantis, viršutinius ir apatinius. Kartą tas sūnus zakristijoje, mažesnis už ją ūgiu ir jaunesnis ketveriais metais, pasakė: „Tu verčiau jau teptum slides, partnere, – tokia mūsų nuomonė.“ Ir davė jai kažko saldaus ir tąsaus, panašaus į kramtomąją gumą, – kad balandžiai tris dienas lestų jos smegenis, o žuvys iš lėkščių kilotų galvas... Gulėdama be sąmonės, ji tada pirmą kartą rimtai susimąstė: ar verta šioje žemėje muštis dėl vietos, jei jau visos jos seniausios paskirstytos, o numerėliai – išdalyti, tvirtai nusprendė, kad nebeverta, bet staiga iš nieko, iš pilkų pelenų ore susidėstė jos močiutė ir senelis ir, nepratarę nė žodžio, pagrūmojo: močiutė mažu kumšteliu – baltu, senelis – juodu (ant jo piršto ji dar spėjo įžiūrėti tą briliantą, kurio būdamas gyvas taip ir neparodė). Ir ji kaip kulka atsisėdo lovoje. Jokios pagalbos neturėjo ateiti iš niekur, visi kaip susitarę – išmirė, ir vis dėlto pagalba buvo čia pat – kažkas iš po lovos (gal iš žemės magmos*, kurios temperatūra siekia net iki 1000 laipsnių) vulkanine jėga spyrė jai į užpakalį: „Nedrišk pirma laiko užsilenkt, Ele, dar ne laikas tavo apmokamoms atostogoms...“ Klebonas, sužinojęs, kas jai davė „narkotinės medžiagos“ ir kodėl, atleido ne šeimą, pasak zakristijono, „klebonijos *Cosa Nostra*“, o Elę, tik jo širdis... Močiutei ji būtų buvusi – „Karališkųjų“ miltų bandelė su marciponais ir skaldytais migdolais: išleisdamas Elę jis liepė šeimininkei prikrauti jai pilną „Maximos“ maišą maisto, kitą – drabužių, ant viršaus žieminius batus ir, lyg to dar būtų negana, – paskambino ir paprašė kavinės „Skonio rapsodija“ savininką, su kuriuo šeštadieniais perdavosi pirtyje: „Ar tas Dievo nuskriaustas vaikas negalėtų tau kuo nors – praversti?“ Ji – pravertė. Ir, kaip matot, ji dabar čia, prieš jį, – gyvesnė net už gyvą...

Daugiau rašytojas nebenorėjo žaisti, nei išlošti, nei pralošti – „drabužių“. Norėjo pabūti vienas. Tik vienas. Susijaudinęs ir net šiek tiek praradęs laiko ir vietos nuovoką, ėjo per kemsus ir laukų vėjas gairino įkaitusį veidą – taip veidas dega po antausio. Kitas... Vis dėlto labiau nei Kitas, kurį rašytojai mėgsta savo esė ir interviu kalbėdami apie „dėmesį ir atjautą šalia esančiam“, – jam rūpėjo kitkas. Tai, ką Elė pasakojo, buvo – rūda. Puiki iš po žemių šviečianti nevalyta rūda, kokios jis jau seniai nebeišgandavo (nebeišspausdavo) savo vienvėsių kapsulėje. Kapsulė čia kažin ar kuo dėta, „rūda“ gali būti ir tavo, neišeinančio iš kambario, vienvėsi (meistro rankose – netgi labai gera rūda), ir musė ant palangės, saulės atokaitoje besimazgianti ko-

jas, literatūroje apskritai įdomiausia tada, kai „nieko nevyksta“, kai ko nors „nėra taip, kad jis net egzistuoja“, – dėtas yra tavo, kaip rašytojo, finalas, kai išsenka tau skirtas laikas. Tačiau dabar... Kokiai chemijai veikiant Elės gyvenimo aliuminis rašytojo vaizduotėje ėmė virsti kūrybos auksu? Sakytum, kolbose ir mėgintuvėliuose, garų ir dūmų tumuluose*, alcheminės krosnies žaizduose degė į aukščiausios prabos – biblinius, ikonografinius – vaizdus. Nušvitimo akimirka, kai kasdienis pasaulis staiga nusimeta savo įprastus pavidalus: paukščiai, lesantys žmogaus smegenis, Dievo ausyje deganti žvakė, kiaulė su kunigo stula ir pro adatos šiknutę vorele besispraudžiantys pliki kūneliai, trokštantys nusigauti pas Dievą, – žmonės, „kokie jie yra viduje“ – pragaro gyventojai, tačiau apšviesti dieviškosios šviesos – lyg Boscho paveiksluose... Rašytojas net sudirgo, kai sujudėjo bitkrėslį* ir maudų* skėčiai ir iš paskos atsekusi Elė atsistojo šalia kaip šešėlis. Į ką, kai įsižiūri, ji panašiausia? Į du centus iš gyvenimo aliuminio. Gimusi ne ten ir ne tada, buvusi ne tose rankose, ji, deja, nepaveldėjo iš jo nei pojūčių, nei mąstymo. Nei Dievo kibirkšties. Tiesiog nieko, dėl ko galėtų būti jo duktė. Užtat visko, ir dar su kaupu, – to čigono.

– Bet kodėl tu susiradai mane? Ir būtent dabar, šiandien? Kodėl išvis susiradai? Juk tu sukaisi visą tą laiką, – jis vos nepasakė „puikiai“, – ir be manęs.

– Nežinau, – gūžtelėjo pečiais Elė. – Pamaniau, jūs vienišas. Ir aš. Gal mes galėtume vienas kitam kuo nors – praversti?

– O nuotrauka to vyro ant meškos kailio? Kas tau būtų tas žmogus? Juk jis tavo giminėje, be abejonės, kas nors? Prosenelis, sakei? Negi tu tokia visiškai be nieko? Taip nebūna, Ele...

– Kur tau mėtysis laisvi tokie žmonės, o dar proseneliai, jie jau visi seniausiai užimti, net mirę... – atsiduso Elė. Ir pridūrė, kaip ir buvo jų prieš pat žaidimą tartasi – atiduodama jam paskutinį savo drabužėlį: – Skolintas tas žmogus. Pasiskolinau jį bendram mudviejų reikalui. Gyvą ir sveiką – neištaukuotą, nesubraižytą, turiu gražinti iki pirmadienio...

...Į mašiną jie grįžo kitu keliu pamiške, iš kur vėrėsi šio krašto lygumos. Laukai, apšviesti blėstančios pavakario saulės, raudonis tolímame lango stikle. Tas vienišame lange inkrustuotas saulėlydis, pilkėjant peizažui, rašytojui kaskart sužadindavo ilgesį – gal namų, kurių šioje žemėje neįmanoma turėti niekur, o gal jau tikrųjų namų – kosmoso, bet dabar buvo panašus tik į „rubino“ akį iš Elės senelio žiedo. Kai jiems einant – jam priekyje, jai iš paskos – jis ėmė nebegirdėti po jos kojomis trakšint šakelių ir pajutęs kažką negera atsigręžė, – išvydo tai, ko labiausiai ir bijojo: atsilikusi maždaug dvidešimt

metrų, vakaro prieblandoje iš paskos sekė ne Elė, o – druskos stulpas. Mažas švytintis druskos stulpas, kuriam, – dar tėviškai pagalvojo, – tik augt ir augt...

Išvargęs, lyg kiaurą dieną skaldęs malkas ar mėžęs mėšlą, nors tik klausėsi ir desperatiškai dėliojo „už“ ir „prieš“, rašytojas visą kelią atgal tylėjo, ir Elė, drąsesnė negu rytą, sėdinti šalimais, net pabandė suskelti anekdotą apie plikį ir šukas, bet jis nesijuokė. Įvažiavus į Vilnių, jis vis dar blausiai vylėsi, kad ji galbūt kur nors išlips – gyvesnės už gyvas nepražūva, ir viskas bus vėl kaip buvę, bet ji, nuleidusi galvą, važiavo kartu, o namuose be garso prapuolė virtuvėje. Aišku – laukti, kol jis apsispręs: duktė ji jam (kartą ir visiems laikams) ar ne duktė. Dievaži, dabar nieko taip nesigailėjo, kaip to, kad neišvažiavo į kalnus... Kaip jis, ne, ne jis – Jungas, jai paaiškintų, kad menininkas – tai toks padaras, kuriame visada sėdi du: kūrėjas ir paprastas žmogus. Ir kūrėjas, net ir tada, kai nieko nekuria, – „suvalgo“ tą kitą, paprastą ir gerą. Nes kūrybingumas pasiglemžia didžiąją tavo energijos dalį, o iš tos, kuri lieka, jau nebeišeina nieko vertinga. Joks simpatiškesnis žmogus. Ką jau kalbėti apie normalų tėvą... Kad tos „žemos gyvenimo formos“ tiesiog būtinos, antraip žūtum nuo visiško išsekimo, taigi, Ele, kad ir kaip būtų apmaudu, jis – tikras *diavolo*. *Diavolo for men* ir netgi *for women*... Kai pagaliau išėjo į koridorių, kažkodėl su rašikliu rankoje, kad pasikalbėtų su ja, žinoma, jau triai, bet iš esmės ir kietai. Elės nebebuvo. Ji išnyko taip, kaip ir atsirado. Per kaminą? Rašytojas nustėro pastebėjęs, kad jo neaplenkė ir vienas tos dienos mažųjų stebuklų: iš virtuvės buvo šis bei tas dingę...

Rytą internete perskaitė:

Vakar apie 18 val. Šiaurės Osetijos rajone, Kaukazo kalnuose, nuo Maili ledyno nuslinko galingas ledo luitas. Purvo, ledo ir akmenų nuolaužos nusinešė dešimtis žmonių. Be žinios dingusiais laikomi 119. Kartu su visais dingo ir filmavimo grupė, kūrusi filmą „Stebėtojas“, kuriai vadovavo populiarus Rusijos režisierius Sergejus Ivanovas. Virš teritorijos vis dar skraido sraigtasparniai iš Šveicarijos ir Vokietijos su nelaimės rinkiniais: vaistais, virvėmis, drabužiais, žibintuvėliais. Dirba prancūzai su paieškos šunimis. Žvalgomi visi ledo tuneliai, kiekvienas kvadratinis metras. Bet...

Rašytojas užsimerkė... Prisiminė Ivanovą, tą dar visai berniuką, skambinusių prieš savaitę: „Žinote, kas keisčiausia: kad mes kuriame filmą ir užmirštame, jog tai – pasaka. Pasaka su aštriais pojūčiais – šaudynėmis ir gaudynėmis. Su paieškomis aklinoje tamsoje. Na, ir, žinoma, meile.“ Meilė... Rašytojas prisivertė galvoti apie Elę: „Nejau artimieji iš tikrųjų susapnuoja ir nujaučia nelaimės, maniau, kad taip tik knygoje rašoma...“ Bet ji juk negalėjo ko nors

nujausti ir atskubėti, kad jį išgelbėtų, nes buvo ne iš jo praeities, o tik iš tolimo atsitiktinumo, kurio jis net dorai neatsimena, vadinasi – netikra. Sutapimas. Ir vis dėlto... Jis štai sėdi savo kambarį ant sofos, spaudo televizoriaus pultelio mygtukus ir į katastrofą žiūri lyg iš kosminio laivo, pro iluminatorių. Akyse – šviesa ir besikeičiantys televiziniai vaizdai, o galėjo būti – grūstas ledas... Niekada nežinai, kas tavęs laukia už kampo. Kartais išsigelbėjimas, ir jį, žinoma, siunčia Dangus, niekas kitas, tik kodėl būtinai – per Vievį?.. Rašytojas bandė ką nors veikti: skalbėsi kojines, rūkė, virė pusmarškonę* košę, ėjo pasivaikščioti, klausėsi naujienų, bet laikas stūmėsi lėtai, kol vakarop suėmė baimė, kad žuvusieji kalnuose, galimas daiktas, – dar tik „dingę be žinios“ ir turi šiokių tokių šansų. O jis savo vienvėsi kapsulėje, už šarvo durų – saugus. Bet miręs.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl apsakymas pradamas sakiniu: „Tas simboliškas sutapimas.“? Kuo nustebino rašytojo asmenybę sudrumstęs skambutis? Kas skambino? Ko norėta?
2. Kodėl kūrinio veikėjas jaučiasi pavargęs nuo gyvenimo? Kaip tai pasireiškia?
3. Kas yra rašytojui mirtis? Pakomentuokite.
4. Kas jam yra „maži stebuklai“? O Jums?
5. Ar mes žinome, kaip klostysis mūsų gyvenimas? „Juk niekada nežinai, kas tavęs laukia už kampo – o gal tai Ele iš Vievio persirengęs tavo likimas?“ Ar tai buvo *Dievo pirštas*, proga permąstyti savo poelgius, gyvenimo kelią? Ar atsitiktinumas, nereikšmingas sutapimas? Kodėl taip galvojate?
6. Kodėl apsakyme pasakyta, kad jis ėjo susitikti su jos dukra? Ką tai sako apie rašytoją?
7. Kokį žaidimą jis sumanė nusivežęs į gimtinės namus, norėdamas pažinti ją (o gal save)? Kodėl?
8. Rašytojas apie Elę pagalvoja, kad ji panaši į du centus iš gyvenimo aliuminio. „Nei Dievo kibirkštis. Tiesiog nieko, dėl ko galėtų būti jo duktė.“ „Gimusi ne ten, ne tada, buvusi ne tose rankose.“ Kodėl posakis: „Progos pasitaiko, bet nesikartoja“ yra teisingas? Kokią progą prarado apsakymo veikėjas? Kaip jis vertina kitus žmones?
9. Ar tikrai mus jungia nematomi saitai ir mes būtinai turime išlaikyti šį ryšį kaip galimybę nebūti vieniši? Kodėl tai svarbu? Ko reikia merginai? Materialinės naudos ar žmogiškojo ryšio?

10. Ar galima nujausti nelaimę? Kas yra intucija? Ar ryšys su kitais žmonėmis yra reikalingas ne tik jiems, bet ir mums? Kodėl?
11. Vyras buvo kviečiamas vykti į kino filmo „Stebėtojas“ filmavimą. Ten jis nenuvyko. Ar pats jis nėra stebėtojas? Kokių reiškinių gali įgyti šis žodis? Pasvarstykite.
12. Apsakyme kalbama apie žmogiškąjį ryšį: tėvo ir dukters, žmogaus su kitu žmogumi, apie atsakomybę, apie dvasinę brandą. Ką daryti, kad gyvenime megztųsi dvasinis ryšys? Tai duotybė ar didelės ir nuolatinės mūsų pastangos? Pasvarstykite: kodėl visuomenėje stinga susikalbėjimo, supratimo ir atjautos?
13. Lemtingą akimirką vyras atsisuka į savo dukrą ir pamato... druskos stulpą. „Mažas švytintis druskos stulpas, kuriam, – dar tėviškai pagalvojo, – tik augt ir augt...“ Ką reiškia šis Biblijos įvaizdis kūrinyje? Prisiminkite, kad Lotas, bėgdamas su šeima iš pasmerktojo Sodomos miesto, Viešpačiui davė pažadą neatsisukti į degantį miestą. Deja, Loto žmona atsisuko ir virto druskos stulpu. Senovėje Rytų šalyse druska buvo sutvirtinami pažadai, sandora, susitarimai, jie buvo tarsi užkonservuojami. Visada turime laikytis duoto žodžio. Prieš daugybę metų duotas vyro pažadas moteriai turi būti įsipareigojimas. Apsakyme minimas ir kunigas, tikėjimo tiesos, *Diavolo* (velnias, velniška) *for men*. Netikėtai atsiradusi Elė buvo galimybė. Pasvarstykite, kokios visuomenės problemos nagrinėjamos, kokia kūrinio idėja?
14. Apsakyme yra minimas filosofas Jungas. Svarstoma, kas svarbiau: būti kūrėju ar žmogumi? Kaip manote Jūs?
15. Kas yra *atjauta*, *empatija*? Vyras suvokia, kad Elė yra *rūda*. Kokią metaforinę prasmę įgyja šios medžiagos įvaizdis? Ar gali būti žmogus tik skaičius, tik medžiaga, pretekstas kurti? Kaip Jūs apibūdintumėte, koks žmogus yra apsakyme vaizduojamas rašytojas?

ZITA ČEPAITĖ (g. 1957)

Ištraukos iš knygos „Emigrantės dienoraštis“

LIETUVIŠKI KIŠTUKAI IR ANGLIŠKI LIZDAI

Vieną rytą atėjusi į darbą mano kolegė tarė:

– Sapnavau košmarą.

Juk žinome, kokie būna košmarai. Kraujo ištroškęs siaubūnas vejasi, šoktum bėgti, bet kojos tarsi supančiotos – kilnoji jas, spardaisi, mini kiek įkirsdamas, bet vis vietoje. Arba baimės pagautas išsižioji šaukti, o balsas prapuolęs, žiopčioji kaip žuvis ir negali nieko nei pasakyti, nei rėkte išrėkti. Arba kūnas ima smigti lyg į kokią bedugnę, sunkus lyg švino gabalas, net įkvėptas oras tarytum suakmenėja plaučiuose.

Tačiau kolegės košmaras, išpylęs ją šaltu prakaitu, nebuvo iš tų psichologų seniai aprašytų ir į tipus bei pogrupius surūšiuotų sapnų. Jis buvo susijęs su Lietuva. Moteris sapnavo su šeima nuvykusi pasisvečiuoti į tėviškę ir ten sužinojusi, kad valdžia nutarė uždaryti sienas ir nieko iš Lietuvos nebeišleisti.

– Sapne viskas atrodė logiška. Nes žmonės iš Lietuvos masiškai išvažiuoja, kitų būdų juos sulaikyti nėra, ir kad paskutiniai neišsilakstyti, reikia ko nors imtis. Dar prisimenu, sapne pagalvojau – o ką gi daryti?

Bet buvo įsitikinusi, kad neišleis tik tų, kurie tik dabar sparnus iš Lietuvos pakėlė, o tiems, kas jau anksčiau išvažiavo ir tik pasisvečiuoti atvyko, nebus trukdoma grįžti atgal. Tačiau oro uoste šeima buvo sustabdyta ir pareigūnas pasakė, kad išvykti uždrausta.

– Man pasidarė klaiku, net kojas pakirto. Puoliau aiškinti, kad taip neteisinga, kad mes gyvename Anglijoje, jau esame nusipirkę namą, kad sūnus ten eina į mokyklą, kad jis ten gimė, kad angliškai jis kalba geriau nei lietuviškai, ten visi jo draugai ir pakeisti gyvenamąją aplinką bei mokyklą jam būtų didžiulis stresas.

Kolegė prisipažino sapne pagalvojusi – jeigu Lietuvai jau labai reikia, tegu vyras lieka, bet jai su sūnumi privalo būti leista išvykti, vaikas turi gyventi ten, kur gimė, aplinkoje, kuri jam pažįstama ir įprasta. Ji labiausiai pabrėžė vaiko interesus – šis argumentas Anglijoje valdžios atstovams priimant

sprendimus turi lemiamą reikšmę, tad ir Lietuvos pareigūnus ji bandė paveikti remdamasi britams svarbiais kriterijais ir jų mentalitetu.

– Pabudau iš siaubo, ir apėmė toks palengvėjimas, kai supratau, kad tai tik sapnas. Nežinau, kodėl man tokie dalykai prisisapnavo, bet šiurpas suima pagalvojus, kad savo sūnų dabar turėčiau į mokyklą leisti Lietuvoje.

Šioje karalystėje mano kolegė gyvena jau dešimt metų.

Košmarais į mano sapnus Lietuva dar neįsiveržė, tačiau mano buvimo Anglijoje laikas perpus trumpesnis. Gal po kokių penkerių metų jau turėsiu rimtų priklausomybės šiai šaliai įrodymų ir argumentų, bet kol kas jų stoku ju*. Kol kas net nežinau, ar tik laikinai „nusėdau“, ar jau čia gyvenu.

Sakydama „čia“ turiu galvoje Londoną. Lietuva yra „ten“ – geriausiu atveju tai atostogų šalis, blogiausiu – kažkas, ką reikia kaip įmanoma greičiau ištrinti iš atminties.

Ir kol kas neturiu aiškaus vaizdo, kaip tas „čia gyvenu“ turėtų atrodyti.

Namas, šeima arba bent artimas žmogus, draugai, automobilis, nuolatinė darbovietė, sava kirpėja ir sava botokso ar kitų pasigražinimo procedūrų specialistė bei artimiausias prekybos centras – „Waitrose“, jei gyvenčiau gerame rajone, arba „Asda“, jei likimas būtų lėmęs gyventi vargingesniuose darbininkų bei „pašalpinių“ kvartaluose.

Kiek per pastarąjį dešimtmetį iš Lietuvos atvykusių imigrantų taip įsikūrė? Suskaičiuoti nelengva, ir neketinu tuo užsiimti. Pažįstu nemažai tokių, kurie gavę paskolas įsigijo kad ir mažus namukus, būdami darbštūs ir nagingi savaitgaliais juos perstatė išplėsdami į viršų ir į plotį, trumpus angliškus čiaupus atskirai karštam ir šaltam vandeniui (kuo nuoširdžiausiai nekenčiamus visų lietuvių) pakeitė į europietiškus vandens maišytuvus, o vietoj virvutės, kurią truktelėjus tualete užsižiebia šviesa, įsitaisė lietuvių širdžiai mielesnius jungiklius. Čionykštėje buities kultūroje yra keletas neišvengiamai keistinių dalykų, ir paslaugų gausos neišpaikinti Lietuvos vyrai, kurie, ačiū Dievui, dar nemano, kad viniai į sieną įkalti reikia kviesti specialią tarnybą, namams būtinus nedidelius pakeitimus puikiai sugeba atlikti patys. Tie nedideli pakeitimai kartais būna tokie įdomūs, kad anglams tenka sukti galvas, kaip lietuvius nuo jų atpratinti.

Čia įterpsiu beveik anekdotinę, bet iškalbingą istoriją. Ji iš tų laikų, kai redagavau lietuvišką laikraštį, ir visa redakciją kasdien pasiekianti tiek lietuviškų organizacijų, tiek angliškų institucijų informacija eidavo per mano rankas. Vietinės tarnybos, ypač tų rajonų, į kuriuos gausiai kėlėsi gyventi lietuviai, rūpindamosi, kad atvykusieji kuo greičiau perprastų čionykštę* tvarką,

siuntinėjo redakcijai krūvas pranešimų ir informacinių biuletenių apie tai, kad gatvėje negalima nešiotis peilių, vairuoti girtiems, triukšmauti naktimis ir kur kreiptis patyrus smurtą ar prireikus kitokios pagalbos. Britanijoje šventi žodžiai yra *švietimas* ir *informacija*, kurios, kaip ilginiui supratau iš vietinės žiniasklaidos, čia niekam niekada negana, tad atitinkamos valstybinių institucijų tarnybos tą funkciją atlieka uoliai. Taip uoliai, kad kai kurie pranešimai net būdavo išverčiami į lietuvių kalbą ir ta pati mintis vis kitais žodžiais persakoma kelis kartus. Dalis tos šviečiamosios medžiagos keliaudavo į laikraščio puslapius, dalis – mano manymu, nereikšminga ar neaktuali čia gyvenantiems lietuviams – tik sumirgėdavo kompiuterio ekrane ir būdavo ištrinama.

Viename iš Haknio savivaldybės atkeliausiam laiške buvo prašoma informuoti skaitytojus, kad europietiškę elektros kištukų nevalia kišti į angliškus elektros lizdus, primygtinai rekomenduojant naudoti specialius keitiklius. Perskaičiau šią informaciją du kartus ir, nusprendusi, kad anglai turbūt mus laiko urviniais žmonėmis, jeigu mano, kad nesusigaudome, jog lietuviški kištukai į angliškus lizdus nelenda, laišką atidėjau, – kai rasiu laisvą minutę, pasidomėsiu, ar mano tautiečiai čia susiduria su šita problema. Bet siuntėjai buvo nekantrūs, tad vos po kelių dienų sulaukiau skambučio ir klausimo, ar mes gavome jų informaciją.

– Taip, – sakau, – gavome.

Ir pridūriau, kad nelabai suprantu, kodėl tą informaciją turėtume spausdinti, nes nerandu nieko, kas mūsų skaitytojams būtų aktualu. Nors apie elektros įrangą nieko nenusimanau, angliškę ir lietuvišką elektros kištukų ir lizdų skirtumus jau buvo tekę patirti ir man. Greičiausiai tos praktikos stokojo pats skambinantysis, todėl išdėsčiau, kad perspėjimas, jog negalima daryti to, ko padaryti neįmanoma, man skamba keistai.

– Nebent jūs turite konkrečių pavyzdžių, kad lietuviai čia netinkamai elgiasi su elektra, sukelia gaisrą ar panašiai... Jei tokių pavyzdžių turite, jų pagrindu parašyčiau straipsnį.

Konkrečių istorijų už saugų elektros įrangos naudojimą atsakingos Haknio tarnybos man nepateikė, todėl nusprendusi, kad tai buvo dar viena beprasmiška viešųjų ryšių akcija, tą reikalą pamiršau.

Po kiek laiko vakarojau su marga lietuviška kompanija. Prisiminėme pagarsėjusią istoriją apie mūsų tautiečius, neva valgiusius gulbes, kaip rašė vienas angliškas dienraštis, o iš paskos pakartojo beveik visa lietuviška žiniasklaida. Nė vienas ta istorija netikėjome, be to, visi straipsnyje pateikti įrodymai

buvo netiesioginiai: rasta gulbių plunksnų prie palapinės, kur, vietinių gyventojų manymu, gyveno lietuviai.

– Iki to straipsnio aš net nepagalvojau, kad gulbių mėsa gali būti valgoma, – atskleidžiau užstalės draugams savo gastronominį naivumą. Tai paskatino dar kelis žmones prisipažinti nežinojus, kad gulbė yra maistinis paukštis.

Tada kaip iliustraciją, kad anglai lietuviams neretai priskiria tas ydas ar savybes, apie kurias pastarieji neturi jokio supratimo, papasakojau apie Harkno savivaldybės atsiųstą laišką dėl elektros lizdų ir kištukų.

– Net lietuviai nedaro to, kas neįmanoma, – pridūriau.

Ir žiauriai apsirikau.

– Kaip neįmanoma? Paprasta, – nuoširdžiai pareiškė vienas iš kompanijos vyrų.

Ir išdėstė mums visą procedūrą. Konkrečiai ir aiškiai.

Angliški kištukai skiriasi tuo, kad yra ne su dviem, o su trimis kojelėmis, o angliškas elektros lizdas atitinkamai turi tris skylutes. Dvi gretimos skylutės yra tos, į kurias ateina elektros srovė, o trečioji, kuri lietuviškuose lizduose neegzistuoja, sumanyta kaip apsaugos priemonė, nes į ją įstumta kištuko kojelė atidaro srovės kanalą dengiančią sklendę. Dar vienas skirtumas – angliško lizdo skylutės yra stačiakampės, tad storos ir apvalios lietuviškų kištukų kojelės į jas netelpa.

Man šių neatitikimų pakako, kad parduotuvėje įsigyčiau tai, kas vadinama keitikliu. Bet toks nuolankumas, pasirodo, ne visiems būdingas – elektros reikalus geriau nei aš išmanantis ir savimi daugiau pasitikintis mūsų kompanijos jaunuolis keitiklio ieškoti nesivargino. Jis grąžtu praplatino ir suapvalino apatines skylutes, dar pridūrė, kad tą patį galima nesunkiai padaryti ir įkai-tinta vinimi, o į viršutinę, kad saugikliai atsidarytų, įgrūdo medinį pagaliuką. Šitaip įmantriomis apsaugomis aprūpintas angliškas elektros lizdas tapo paprastas, atviras ir tinkamas naudoti.

Šie bei kiti mažučiai pertvarkymai svetimą pasaulį nesunkiai paverčia savu. Aš, deja, tokių magiškų sugebėjimų neturiu, tad stengiuosi prisiderinti prie aplinkos. Bet tokių, kurie elgiasi atvirkščiai ir ne patys taikosi prie naujos vietos, o prie savęs pritaiko aplinką, apstu.

Tie, kas nepajėgia įsigyti namo, šaknis čia leidžia kitais būdais. Jie į išsi-nuomotą būstą atsikrausto ne tik su vaikais ar tėvais, bet su visa gimine ir draugais. Viską, ką užgyveno Lietuvoje, jie be didesnių pakeitimų perkelia į Londoną ar kokią kitą Anglijos vietovę ir tarsi kapsulėje tūno tame pačiame draugų ir giminių rate, iš jos išlįsdami tik į darbą ar maisto parduotuvę. Jų

gyvenimuose beveik niekas nepasikeitė – kaip Kelmėje, taip ir Londone. Skirtumas nebent tas, kad gatvėje kitokios išvaizdos žmonių čia gerokai daugiau, bet sąsajų bei kontaktų su jais turėti nebūtina, ir apskritai be kitų žmonių galima be vargo apsieiti. Nebent savojoje kapsulėje tiek prisitrukšmauti, kad kaimyninėje orbitoje gyvenantys asmenys iškvieštų policiją. Tokiu atveju akiratis prasiplečia iki artimiausios nuovados.

Prie tų „kapsulinių“, kad ir kaip būtų nesmagu prisipažinti, priklausau ir aš. Aišku, ta kapsulė kiek didesnė, ne du ir ne trys kaimyniniai namai, kuriuose gyvena žmonės iš tos pačios gatvės Šiauliuose, bet iš esmės ji yra visiškai lietuviška. Su lietuviais dirbu, apie lietuvius rašau, su lietuviais draugauju ir pramogauju. Kartais pasišaipau, kad jeigu man ko trūksta Londone – tai Anglijos, o ko per daug – tai Lietuvos. Juokai juokais, bet turbūt smarkiai neprašysiu pro šalį sakydama, kad Britanijos sostinė jau tapo antruoju pagal dydį Lietuvos miestu. Čia mūsų turbūt ne mažiau negu Kaune, iš kurio Bektonas netrukus, matyt, paverš laikinosios Lietuvos sostinės vardą.

Kartą su draugais sėdėjome Šerloko Holmsio viešbučio kavinėje. Tarėmės dėl vieno lietuviško renginio, ir kai visi reikalai buvo aptarti, kažkas pasidomėjo, ką aš dabar veikiu. Pasakiau, kad rašau knygą, o kilus susidomėjimui, apie ką ji, pasakiau:

– Apie mane ir tave, apie mus visus... Apie emigrantus.

– Aš jokia ne emigrantė, – tarė Londone gerokai ilgiau nei aš gyvenanti moteris, kadaise lėlių teatro aktorė. – Ir man nepatinka, kad mums kabina tas vardas. Mano namai Vilniuje, ten mūsų draugai, ten aš viską myliu, o čia tik gyvenu – laikinai, ir, jeigu sąlygos leistų, iš karto važiuočiau atgal.

Nesigilinau, kokios tos sąlygos, kurios neleidžia jai grįžti į Lietuvą, mane sudomino kitkas – tas atskyrimas vietos, kur „viską myliu“, ir vietos, kur „tik gyvenu“. Būtent tokią žmogaus, išvykusio iš tos vietos, kur viską myli, būseną aš ir vadinu *emigrantiška* būseną.

Pakračiusi savo sąžinę vis dėlto supratau, kad aš pati tokios vietos, kur viską myliu, deja, neturiu. Bet turiu sugebėjimą pamilti tai, kas mane supa. Taip atsitiko su Londonu, taip atsitiko su žmogumi, kurį čia sutikau ir dabar vadinu artimu draugu. Save turbūt galėčiau priskirti prie ilgainiai užsibuvusių laikinųjų londoniečių. Manau, kad tokių – nei savo jausenos, nei situacijos aiškiai apibrėžti nepajėgiančių – dvasios brolių ir sesių čia yra ir daugiau.

Kita vertus, kad ir kokia laikina čia jaučiuosi, pats laikas pradėti save vadinti Londono senbuve. Nes minu šitas gatves jau penkerius metus, o asme-

ninis „oisteris“, kurį įsigijau vos čia atvažiuavusi, savo elektroninėje atmintyje kelioms dešimtims ar šimtams metų užfiksavo datą ir vietą, kada ir iš kur prasidėjo mano, kaip londonietės, kelionė. Senbuve pradedu jaustis dar ir dėl to, kad vis daugiau tenka sutikti žmonių, atvykusių čia prieš pusę metų, prieš mėnesį, prieš porą savaičių ar tiesiog vakar, gailiomis akimis žvelgiančių į tave, anksčiau čia atkakusį* bei įsikūrusį, ir maldaujančių padėti, patarti, paaiškinti.

Patarti, prisipažįstu, nelabai ką galėčiau. Padėti – juo labiau. Paaiškinti šį tą jau pajėgčiau. Bet daugiausia, ką sugebu, – pasidalyti tuo, ką čia patyriau, pastebėjau, supratau ar sužinojau. Arba net ir tuo, ko nesupratau ir suprasti nepajėgiu iki šiol.

Stebiuosi savo tautiečiais, kurie metelius kitus čia apšilę kojas jau sakosi gerai pažįstą Angliją, samprotuoja apie anglišką gyvenseną, humorą ir dar kitus paprotina, ką daryti ir kaip elgtis.

Man įdomūs ir tie, kurie viską žino apie emigravusius lietuvius – mato juos kiaurai, supranta, ko jie nori, užuodžia iš tolo ir iš anksto būna numatę, kaip šie svečioje šalyje elgsis, koks likimas jų laukia. Samprotauti iš aukštybių ir teikti pamokymų ar *giliamintiškų* įžvalgų man nepavyksta.

Kas turi daug pinigų, jais dalijasi. Kam teko su kaupu išminties, tą išmintį skleidžia į visas puses. Kiti aplinkiniams spinduliuoja savo perteklinį žavesį. O patikrinusi savo asmenybės skryneles ir užkaborius* supratau, kad tai, ko man teko per daug, – tai nesusipratimai, klaidos ir nesėkmės. Šiomis klaidomis ir nuklydimais, persekiojusiais mane Anglijoje, ir ketinu pasidalyti.

Kiekvienas turime kitokią savo Angliją. Kiekvienas savo akimis ją mato, savaip ją jaučiame. Labai dažnai vaizdas priklauso nuo to, kiek laiko ar kitokių resursų galime skirti tam paveikslui sukurti. Lietuvoje esame apsupti aplinkos, kurią pažįstame ir įvaldome labai pamažu. Paprastai pradedame nuo lopšio ir žaisliuko po nosimi, kurį išnagrinėti ir iš visų pusių iškrapštinėti turime gausybę laiko, niekas neliepia jo mesti ir griebti kitą. Kaip tik atvirkščiai – aplinkiniai džiaugiasi, kai kūdikėlis kuo ilgiau tuo krapštymu užsiima, o ne spiegia šokdindamas visą mamytės ir tėvelio giminę.

Atvykęs į svetimą šalį kiekvienas tampa panašus į kūdikį, kuris ką tik atsirado nepažįstamoje aplinkoje, tik nei šilto lopšio nėra, nei su koku ką tik aptiktu žaisliuku krapštytis ilgai neišeina. O jau spiegiu ką nors pašokdinti nėra nesvajok, nesukrutės net ant ilgų kotelių nuo menkausio oro gūσιο besivartaliojantys Londono platanų lapai.

Čia atvykus nuo pat pirmos dienos akivaizdus tampa vienas dalykas – tu nesi niekieno rūpestis. Šalis, iš kurios išvykai, – už nugaros. Šalis, į kurią atvykai, – kas jai darbo? Ir nors širdyje jautiesi lyg būtum išguitas iš savo krašto, tau bet kas Lietuvoje pasakys, kad tai tavo pasirinkimas. Nesinori su tuo sutikti? Kurį laiką ir aš bandžiau ginčytis įrodinėdama, kaip galima kalbėti apie pasirinkimą, kai nėra iš ko rinktis. Bet dabar nustojau. Supratau – jeigu nesvarbu, dėl kokių priežasčių atsidūrei svetimoje šalyje, priimk tai kaip savo pasirinkimą. Nerk į tą vandenį be didelių purslų, nesvarstydamas, kaip išplauksi ir kokiame krante atsidursi.

Klausimai ir užduotys

1. Su kuo susijęs pasakotojos draugės sapnas? Ar jis absurdiškas? Ar tikroviškas, nes susijęs su tikroviškomis problemomis?
2. Kas yra *čia* ir *ten*? Kas yra geriausias / blogiausias atvejis, kai minima Lietuva?
3. Ką sužinome apie paprastą, kasdienį gyvenimą, prisirišimą prie gimtosios vietos?
4. Kaip vietinė valdžia stengdavosi integruoti lietuvius į Anglijos gyvenimą, supažindinti su esama tvarka? Ar tai buvo iš tiesų reikalinga? Pagrįskite. Kokie du žodžiai magiški? Kodėl?
5. Kokios lietuvių ydos užsienyje priskiriamos lietuviams?
6. Ar tikrai dera prisiderinti prie aplinkos, o ne aplinką derinti prie savęs? Įrodykite tekstu ir savo pastebėjimais.
7. Kas yra *gyventi savo kapsulėje*?
8. Kas yra *emigrantas*, jei aiškintume šią sąvoką žodyno apibrėžimu, ir kas, jei remtumėmės esė?
9. Ar aktualu kalbėti apie emigraciją, tautų kraustymąsi? Kodėl?
10. Kodėl šių laikų emigracija yra žmogaus pasirinkimas? Ar visada? Pateikite pavyzdžių.

LIETUVIS LIETUVIUI LIETUVIS

Pamažu kaupiasi ne tik *emigrantiška* patirtis, bet ir *emigrantiškas* folkloras. Jis formuojasi perfrazuojant ar kitaip sudėlioiant jau žinomus posakius ar situacijas. Posakyje „jei žmogus žmogui žmogus, tai ir žmogus žmogui žmogus“ žodį „žmogus“ pakeiskime žodžiu „lietuvius“ – štai jums gyvas *emigrantiško* folkloro pavyzdys. Arba kitas populiarus posakis – „aš ne lietuvis, tik taip atrodau“. Čia žodį „lietuvius“ pakeitus žodžiu „žmogus“ ironišką efektą gauti nesunku. O su kartėliu mestelėtą repliką, kad lietuvis ir Londone lietuvis, nugirsti galima beveik kiekviename Rytų Londono bėgiais kursuojančiame traukinyje.

Smagių posakių ar šmaikščių, iš lūpų į lūpas skrajojančių komentarų galėčiau prirankioti į valias. Tie „mūsų lietuvių“ arba „jau tu lietuvių“ būdai ir bruožai tarp emigrantų daug labiau nei kur kitur gliaudomi, svarstomi ir aptarinėjami. Kol nepriklausiau emigrantų gretoms, net neįsivaizdavau, kad tai viena iš pagrindinių pokalbių temų susėdus prie stalo, ir nemaniau, kad mūsų tautiečiai saviškių būtų taip smarkiai peikiami ir drauge taip smarkiai jais būtų pasikliaujama.

– Kas galėjo pagalvoti, kad lietuvis gali taip pasielgti. Būtų koks juodis ar *babajus*, pasvarstytum, ar verta pasitikėti. Bet kai saviškis, tokių minčių neky-la. Kai žmogui bėda, kas kitas padės, jei ne lietuviai, – kartą guodėsi moteris, kuri pagailėjo dviejų darbo ir pastogės netekusių lietuvių ir priglaudė juos savo namuose, o šie ją apvogė ir dingo.

Moteris sakė tik gerokai vėliau suvokusi, kad tie vyrukai greičiausiai buvo profesionalūs vagiškiai, nes vakarais iš miesto grįždavo su išsipūtusiais krepšiais, o kartą jų miegamajame pro praviras duris ji pastebėjo ant palangės išrikiuotus gal dešimt kvėpalų buteliukų. Tada pamanė, kad vaikinai turbūt nori padaryti įspūdį panelėms, bet kai rado apvogtus namus, suprato, kam buvo patikėjusi savo pastogę.

– Mes išeidavome į darbą, mūsų miegamieji nerakinami, ėjo ir ėmė, ką norėjo. Dabar, kai išgirstu lietuviškai šnekant, pereinu į kitą gatvės pusę. Mano šeima, du trys draugai, kuriuos pažįstu iš Lietuvos, ir viskas, visų kitų matyti ir pažinoti nenoriu.

Čia dar nieko. Net tai, kad aš pati kartais pasijuntu mieliau norėjusi gimti žyde – irgi smulkmena. Yra radikalesnių lietuviybės atsižadėjimo būdų.

Vienoje kompanijoje teko sutikti vaikiną, iš Lietuvos atvykusį vos prieš penkerius metus, kuris lietuviškai nebekalbėjo. Ne dėl to, kad būtų pamiršęs.

Iš principo. Nes lietuvių kalba jam nebereikalinga. Darbe jis vartoja tik anglų kalbą, o kalbėjimas lietuviškai jam trukdo išmokti taisyklingos angliškos tartinės. Įdomiausia, kad į cepelinų (didžkukulių) puotą susirinkome vien lietuviai ir bendravome gimtąja kalba. Tiesa, visi neblogai graibėmės angliškai ir be vargo supratome, ką nori pasakyti anglakalbiu tapti spėjęs tautietis. Beje, jis buvo tolerantiškas ir nereikalavo, kad į jį būtų kreipiamasi angliškai, neapsimetinėjo, jog nesupranta, bet net po poros skardinių alaus, kai jau, atrodė, galėtų atsipalaiduoti ir pamiršti principus, lietuviškai neprabilo. Buvo visai įdomu pasiklaudyti, kaip dviem skirtingomis kalbomis kalbėjomės be vertimo.

Visgi, anglų kalba kalbančiam tautiečiui išėjus, atsipūtėme ir pasijutome laisviau. Kodėl? Kiekvieno atsakymas turbūt būtų kitoks. Mano galva, tas vaikinaiš kažkaip sugebėjo priversti mus pasijusti nepatogiai, kad gyvendami Londone vis dar rengiame cepelinų puotas, kepame blynus, bendraujame gimtąja kalba ir laikomės įsikibę vienas kito. Tarsi kokie karklai gimtojo kaimo palaukėje.

Teko matyti ne tik pavienių atsižadėjimo apraiškų*. Pasitaikė susidurti ir su alergijos Lietuvai simptomais.

Kažkurį rudenį vienas iš slavų bei Rytų Europos kultūroms iki šiolei ištikimų Londono universitetų surengė paskaitą, kurios tema buvo kažkaip susijusi su Lietuva. Nužingsniauau pasiklaudyti. Atėjo ir daugiau mano tautiečių, lifto laukėme jau nemažas tuntas. Prisigrūdome tirštai, nes veikė tik vienas liftas, o paskaita turėjo prasidėti jau greitai.

Žmonių sausakimšas liftas – ne pati maloniausia vieta. Kažkas pajuokavo, kad reikia įtraukti pilvus ir sulaikyti kvapą. Žinojome, kad į trečią aukštą pakilti ilgai netruks, kaip nors ištersime. Bet buvo, kas neištverė.

– Siaubas, kiek čia tų lietuvių, – pasigirdo lifto kampe.

Tame kampe stovėjo išvaizdi lietuvaitė. Jos puskepalio stambumo skruostus nutvieskė raudonis, krūtinė skubiai kilnojosi, o burna gaudė orą lyg ištikus astmos priepuoliui. Pasijutau nejaukiai, lyg būčiau kalta, kad štai mes tarsi urmu tiekiamos prekės grūdamės ten, kur ji teikėsi asmeniškai ateiti.

Kai liftas pasiekė mums reikalingą aukštą, išlipome, skubiai išsiskirstėme, pasklisdami universiteto koridoriais, ir lietuviybės koncentracija viename kvadratiniam centimetre atslūgo. Tą lietuvaitę vėliau mačiau dar keliuose renginiuose, bet paskui ji dingo iš Londono lietuvių akiračio. Lietuvos padangėje irgi nebepasirodė – būtų buvusi pastebėta, nes kažkada po vieno realybės šou buvo tapusi žvaigždute, kurių gyvenimų vingiais, ypač jei smarkiai vingiuojama, pasidomėti nepamirštama. Ši žvaigždutė pasimetė. Bet jos fra-

zė – „siaubas, kiek čia tų lietuvių“ – tapo mūsų *emigrantiškos* savimonės dalimi: mes, siaubas, lietuviai, mūsų čia siaubingai daug.

Tikra tiesa, kad į tautiečių veiksmus ir poelgius čia reaguojama daug jautriau nei tėvynėje. Lietuvoje gyvena klasės ar studijų draugai, kaimynai, mokytojai, parduotuvių darbuotojai, policininkai ar užėigų bei kavinių savininkai. Su jais susipažįstama ir susigyvenama palengva – apsikumščiuojant vaikų darželyje ar kieme, konkuruojant dėl klasės šaunuolio ar šaunuolės dėmesio ir nuolat kruopščiai matuojant savo bei aplinkinių turtus ar pasiekimus, tad iliuzijų, kad tie Jonai, Petrai ir Marytės kuo nors ypatingi, nepuoselėjome. Buvo aišku, kad visokių yra – visokių reikia. Nekėlėme uždavinio būti tautos atstovais, vieni į kitus žiūrėjome kaip į žmones su visomis žmogiškosiomis įvairybėmis, kvailybėmis ir keistybėmis.

Ko tikimės iš žmogaus? Visko. Pačių aukščiausių polėkių ir pačių giliausių nuosmukių.

Ko tikimės iš lietuvio?

Pasirodo, tai priklauso nuo to, kur tas lietuvis padėtas. Jei jis tėvynėje – reikalavimai kaip ir visai žmonijai, bet jei jis išdrįso pakrutinti kulnus ir emigruoti – kiekvienas jo nusičiaudėjimas stebimas lyg per padidinamąjį stiklą. Emigrantas lietuvis atrodo lyg kažkoks ypatingas porūšis, keistai evoliucionuojanti tautos atmaina, kurią privalu ištirti, suklasifikuoti ir aprašyti.

Mus stebi iš Lietuvos, karštligiškai bandydami nustatyti, į kokią kirminiškumo stadiją toje Anglijoje nusiritome. Anglijoje gyvendami mes irgi liguistai stebime savo tautiečius – kas kokius treningus vilki, kokiomis iš *babajų* turgelių pirktomis gėrybėmis dalijasi, kaip ant kojų nebesilaikydami „viva Lituania“ išrėkti pajėgia. Ištempiname ausis, kad tik nepraleistume nė žodelio, kai tautiečiai pasileidžia keiktis viešajame Londono transporte, vartodami tuos pačius Lietuvoje įprastus, o ir Anglijoje mielus rusiškus kalbos pagražinimus, ir sunkiai dūsaujame, kad lietuvių gal ir galima išrauti iš Kalabibiškių, bet Kalabibiškių iš lietuvio neišrausi.

Atvykę į Angliją kiekvienas prie žodžio „lietuvis“ tampame prikalti kaip prie kryžiaus. Man pačiai apibūdinimą „lietuvis“ ar „lietuvė“ per penkerius emigracijos metus vartoti teko tiek kartų, kiek geriausiu atveju buvau pavartojusi per visus savo ankstesnius keturiasdešimt metų. Ir lygiai taip, kaip dauguma emigrantų, lietuviškumo pasireiškimams Anglijoje esu labai jautri.

Jautrumą lietuviškumo apraiškoms pirmą kartą užfiksavau pro atdarus automobilio langus išgirdusi visa nustelbiantį šniokštimą – tai buvo Žilvino Žvagulio balsu traukiamas priedainis „Makaronų man nebekabink ir į dūšią

man daugiau nešik“, didžiuliu greičiu skriejantis Barkingo keliu Londono lietuvių sostinės Bektono link. Net nustėrau – štai, maniausi pasprukusi iš Lietuvos, o ji ėmė ir pasivijo. Pasivijo tuo itin nemaloniu ir nepriimtinu pavidalu, kuris, kaip spėjau įsitikinti per penkerius emigracijos metus, ir yra paslankiausias. Iki šiolei negaliu atsistebėti tuo neįveikiamu sindromu „lietuvis ir Londone lietuvis“, nors, tiesą pasakius, neturėtų stebinti tai, kad į paprastus dalykus paprastai žiūrinti Lietuvos dalis su savo numylėtomis dainomis, savo pomėgiu išgėrus sėsti prie vairo ir lėkti dideliu greičiu vieni pirmųjų įsiveržė į kitų šalių orbitas.

Ir ne tik įsiveržė, jie apsižvalgė ir bemat įsikirto*, ką ir kaip čia galima nuveikti.

Kol Lietuva dar nepriklausė Europos Sąjungai, naši veiklos sritis buvo į Angliją besiveržiančių tautiečių aprūpinimas fiktyviomis ar pusiau fiktyviomis studentų bei verslo vizomis. Lygia greta tie patys apsukruoliai įvaldė lietuviškų dokumentų padirbinėjimo amatą, laiku užuodę jų būsimą paklausą tarp nuo Lietuvos tolėliau į rytus esančių kaimynų. Dar kiti įvaldė kontrabandos meną ir daugybę kitokių įstatymo užribiuose ir ekonomikos šešėliuose tobulinamų bei puoselėjamų menų. Tačiau viena iš labiausiai paplitusių meno rūšių, kurių čia imasi BMW su tamsintais langais besipuikuojantys šaunuoliai, – apsukti brolių lietuvių.

Apsukinėjimų įvairovė neapsakoma. Kai kurios apgaulės tokios neįtikėtinos, kad keliaudamos iš lūpų į lūpas ir iš užstalės į užstalę įgavo *emigrantiškų* legendų statusą. Viena tokių legendų teigia, kad anais laikais, kai Lietuva dar nepriklausė Europos Sąjungai, vienas apsukrus lietuvaitis įsigudrino į Londoną atvykstantiems tautiečiams po keturiasdešimt ar penkiasdešimt svarų pardavinėti tai, ką už dyką galima gauti kiekvienoje stotyje – Londono metro žemėlapius.

Tai dėjosi paskutiniaisiais antrojo tūkstantmečio ir pirmaisiais trečiojo tūkstantmečio metais nuo Kristaus gimimo. Vienam sumaniam lietuvičiui iš Šiaulių krašto, beveik metus pasitrynusiam pagalbinio darbininku Londono statybose, kartą visiškai atsitiktinai pavyko parduoti metro žemėlapių kitam tautiečiui. Tiesiog atvykėlis pasiteiravo kelio, gudruolis išsitraukė iš kišenės planelį ir parodė, kur į kokį traukinį persėsti.

– Eik sau, na, viskas kaip ant delno. Kiek toks kainuoja? – paklausė atvykėlis.

– Dvidešimt svarų, – pajuokavo vyrukas.

– Imu, – rimtai tarė atvykėlis, traukdamas iš piniginės traškią dvidešimtinę.

Sumanusis lietuvis iš karto suprato, kad paprašė per mažai. Klaida padaryta, jos neištaisysi, tačiau pasimokyti reikia. Vėliau iki dvidešimties jis nenu-sivertindavo – dvi dvidešimtinės tapo norma.

Nepasakysi, kad apsukruolis pinigus plėšė už nieką – jis įdėdavo pastan-gų ir žemėlapiams naujuosius atvykėlius aprūpindavo stovėjimo aikštelėje ne-toli Viktorijos stoties, skirtos užsakomiesiems autobusams. Eilinė pro pasie-nio kontrolės postus praspūdusi turistų-emigrantų partija troško tik vieno – kuo greičiau iširti miesto gatvių raizgynėje, kol koks nors pareigū-nas nepaprašė dokumentų ir nesugalvojo gražinti jų atgal į tikrovę, tai yra į Lietuvą. Apie Londoną jie žinodavo nebent tiek, kad kažkur Viktorijos stoty-je yra stebuklinga lietuviškų skelbimų, siūlančių darbus ir kambarius, lenta. Tie, kuriuos pasitikdavo pažįstami, pasipūtę nužingsniuodavo gatve vilkdami krepšius, prikrautus muitininkų budrumo išvengti sugebėjusių cigarečių, degtinės ir dešrų. Likusieji lengvai tapdavo lyg atsitiktinai palei autobusą besisukiojančio sumaniojo lietuvio grobiu. Jie susispiždavo aplink tėvynainį, pasišovusį paaiškinti visas Londono antžeminių ir požeminių traukinių bei *doklandų* įmantrybes. Išsitraukęs planą gudruolis pirštu vedžiodavo mėlynomis, žaliomis, geltonomis ir kitų spalvų linijomis, kuriomis galima lengvai pasiekti bet kurią reikalingą vietą.

– Reikia į Barkingą. Sėdi į žalią liniją ir važiuoji. Persėsti nereikia, visos stotys pažymėtos... Labai aišku. Jei į Stratfordą, jau kitaip, reikės persėdimo. Bet irgi paprasta – sėdi į mėlyną liniją, atvažiuoji iki ten, kur mėlyna kertasi su raudona, ten išlipi, pereini į raudoną ir – štai Stratfordas.

To stebuklingo žemėlapio, turinčio galią atverti ne tik visus kelius, bet, atrodė, ir širdis, kiekvienas geidė ir troško, sutikdamas mokėti tiek, kiek prašomas. Sumanusis lietuvis greitai tapo godžiuoju ir pakėlė kainą iki šimto svarų. Tuos, kurie pasiteiraudavo, kodėl taip brangu, jis įtikindavo, kad šio plano turėtojai viešuoju transportu gali važinėti dykai.

Koks to gudručio likimas, legenda nutyli. Bet *emigrantiška* realybė byloja, kad šimtas svarų yra riba, į kurią apgautasis dar numos ranka, jeigu buvo apgautas tik jis vienas ir niekas apie tai nežino. Susibūrus didesnei panašiu būdu apmautųjų grupei, pasidalijus savo pykčiu ir taip jį pasidauginus, su-čiuptam apsukruoliui būna tikrai riesta. Todėl vienoje srityje tokie gudručiai ilgai neužsižaidžia. Tas, kuris pardavinėjo metro planus, po kiek laiko grei-čiausiai ėmėsi kitų suktybių, pavyzdžiui, už pusę kainos pardavinėti padirbtus metro bilietus. Dar visai neseniai kažkokiais reikalais lankydamosi Da-genhame, išvydau užrašą, – su „Google“ vertimui būdingomis klaidomis, be

paukščiukų ir uodegyčių, bet atpažįstamai lietuvišką, – įspėjantį, kad žmonės nepirktų stoties prieigose pardavinėjamų bilietų, nes jie yra padirbti ir už tokio bilieto naudojimą gresia bauda. Tai nebuvo koks ranka pakeverzotas lapukas, o nemenko dydžio plakatas su visais oficialiais transporto policijos ženklais. Nors teko skaityti, kad vienus bilietų pardavinėtojus su lietuviškomis pavardėmis susėmė policija, bet, matyt, atsirado kitų – šventa vieta tuščia nebūna. Ar gal tie patys, keletą mėnesių pasėdėję bei reikiamą kiekį kartų lyg poteries atburbėję „I am sorry, sorry, sorry, I am very sorry“, buvo paleisti į laisvę.

Kitos sukčiautojų apsuksumą atskleidžiančios ir netgi jį šlovinančios legendos (nes kiek kartų ją girdėjau, ji nuolat pasakojama su tikru pasimėgavimu) pavadinimas galėtų skambėti išdidžiai: „Kaip lietuviai Londono Tauerį dažė“. Ši istorija irgi siekia tuos beveik priešistorinius, legendomis ir sakmėmis apeiti spėjusius laikus „iki Europos Sąjungos“. Kaip ir visos iš lūpų į lūpas keliaujančios legendos, taip ir šioji jau atrodo pusiau neteisybė, tačiau kiekvienas, kuris ją pasakoja, tvirtina, kad taip buvo nutikę jo draugui ar geram pažįstamui.

Šią legendą pirmą kartą išgirdau iš bendradarbės vyro, o jis sakė, kad taip buvo nutikę kažkuriam jo bendradarbiui, kuris atvyko į Londoną ieškodamas bet kokio darbo ir apsistojo pas čia anksčiau apsigyvenusį pusbrolių. Populiariausios darbo paieškų vietos tais laikais buvo lietuviškos ar lenkiškos parduotuvės. Jų vitrinų langai nuo viršaus iki apačios būdavo apklijuoti ranka rašytais lapukais – *ieško, siūlo, parduoda, nuomoja ar nori susipažinti*. Lietuviškos spaudos, tą informaciją nuo parduotuvių langų vėliau perkėlusios į savo puslapius, tada dar nebuvo.

Viename iš skelbimų buvo parašyta, kad renkama dažytojų komanda. Visi susidomėję buvo kviečiami su darbiniais drabužiais atvykti nurodytu adresu, kur jie bus aprūpinti įrankiais ir nuvesti į darbo vietą. Kaip įprasta, skelbimo autorius informavo, kad už įdarbinimą reikės mokėti po septyniadešimt svarų, bet pažadėjo, kad tokią sumą jie galės uždirbti per dieną ir kad darbas ilgalaikis. Buvo nurodytas ir mobiliojo telefono numeris, kuriuo galėjo skambinti turintys papildomų klausimų. Pusbroliai nedelsdami paskambino nurodytu telefonu. Papildomų klausimų jie neturėjo – kokie dar klausimai, jei kas nors siūlo darbą jau rytoj. Jie tik norėjo patvirtinti, kad tikrai ateis.

– Tais laikais juk buvome nelegalai, nei draudimo, nei kitų įsidarbinti reikalingų pažymų neturėjome, o ir niekas nežinojo, ko reikia ir kur gauti. Darbą siūlo – ir eini. Ir bandai, pasiseks nepasiseks, apgaus neapgaus... Žinai,

kad rizikuoji, o ką daryti, – teigė kolegės vyras, į Londoną atvykęs irgi panašiu metu, trečiojo tūkstantmečio pradžioje.

Septintą valandą ryto prie Londonbridžo stoties susirinko nemažas būrelis vyrų. Lietuviai ir keli rusai ar baltarusiai. Pasirodė ir įdarbintojas. Jis išties atėjo ne tuščiomis, atsinešė kibirų ir teptukų, keletą skardinių baltos spalvos dažų.

Tą istoriją girdėjau iš kelių šaltinių, kaip visos geros legendos, ji keliauja iš vienos draugijos į kitą su savais pagražinimais ir paraitymais, bet visi pasakotojai teigė, kad vyrai tikrai atrodė kaip statybininkų komanda – dažais ar tinku išterliotais drabužiais, storapadžiais, daug mačiusiais batais, kai kas net užsimaukšlinę šalmsus. Įdarbintojas gatvelėmis ir tuneliais, guviai kirsdamas transporto užkimštas sankryžas – tai rodė, kad jis čia gerai gaudosi, tad neseniai atvykusiems darė didelį įspūdį – nusivedė vyrus prie Londono Tauerio, būtent garsiojo Tauerio, parodė tūkstantmečio senumo sieną, kurią reikės baltai nudažyti, surinko iš visų po septyniasdešimt svarų ir, liepęs pradėti darbą, nuėjo neva pasikalbėti su darbų vykdytoju, kad parūpintų kopėčias. Apsidžiaugę, kad tikrai gavo darbo, vyrai ėmė uoliai baltais dažais tepti pietinę tvirtovės sieną. Kad ir kaip spėriai darbuodamiesi, nuveikti daug nespėjo, nes nepraėjus nė pusvalandžiui prisistatė policininkas ir pasiteiravo, ką gi jie čia veikia. Vienas iš būrio šiek tiek graibėsi angliškai ir bandė paaiškinti, kad juos pasamdė Jonas ar Petras, kad jis tuoj grįš, kitas griebėsi mobiliojo, tačiau telefonas buvo išjungtas. Vyrai buvo nuvesti į nuovadą, apklausti ir paleisti.

Šiuolaikinės sukčiavimo istorijos legendomis nevirsta. Gal dėl to, kad laikui bėgant lietuviškos suktybės prarado išmonės dvasią ir tapo versliukais, kuriuose neršia gyva galybė smulkmės. O iš smulkmės, kaip žinia, legendos neišauga, nebent mėlynės ir gumbai, kai koks pernelyg įsijautęs gudrutis įviliojamas į spąstus ir paauklėjamas jam suprantamais metodais.

Sritis, kurioje iki šiolei neršia gudrutiška smulkmė, yra įdarbinimas. Nedaug sutikau žmonių, kurie nebūtų pakliuvę ant to kabliuko. Tiesa, prisipažįstama ir pasakojama apie tai nenoriai. Žmonės gėdijasi ar bijo būti pašiepti, kad yra neišmanėliai kaimiečiai, kurie nieko nesupranta ir leidžiasi vedžiojami už nosies.

Kad kitiems nebūtų gėda, papasakosiu apie save, nes aš irgi ne išimtis.

Atvažiavusi į Londoną ieškojau bet kokio darbo, profesines bei kūrybines ambicijas užmetusi ant lentynos. Kadangi esu pasitusi – taip mano mieli žemaičiai apibūdina šiek tiek nevaldomas ir savo trūks plyš įrodyti norinčias ypatas*, norėjau trenkti į šoną tuos visus kūrybinėms personoms, ypač moteriškos lyties, privalomus jautrumus ir užsiimti bet kuo, teturėdama vieną tikslą – užsidirbti duonos kąsnį.

Kaip ir dauguma ką tik išvykusių iš Lietuvos, su tautiečiais nenorėjau turėti nieko bendra, tačiau, irgi kaip dauguma, netrukus supratau, kad be jų neapsieisiu. Atvykau tada, kai Lietuva jau priklausė Europos Sąjungai, jau buvo apstu emigrantams skirtų internetinių puslapių ir laikraštukų – viename jų radau skelbimą su siūlomais darbais gamykloje. Iš skelbimo atrodė, kad tų darbų gausybė ir kiekvienas norintis laukiamas išskėstomis rankomis. Iš tikrųjų pasirodė, kad laukiami tik darbo ieškotojų svarai, o su darbais... Bet iš eilės. Paskambinau nurodytu telefonu, man pasiūlė atvykti į kontorą Leistonstone. Išlipusi iš metro vėl paskambinau, jauna mergina atėjo manęs pasitikti. Keletą minučių pasitrynė aplink stotį laukdamos atvažiuojant dar vienos lietuvės, paskui visos trys nužingsniavome į „ofisų“ vadinamą nedidelį kambarėlį. Ten popieriais šiureno du žmonės, vienas jų pasikvietė mane pokalbio. Pasiūlė sukurti man gyvenimo aprašymą. Nereikėjo, nes pati jau buvau tai padariusi. Tada sužinojau, kad už šimtą svarų duomenis apie mane jie gali įdėti į savo internetinį puslapį, darbdaviai tą puslapį esą skaito ir dažnai pasiūlo darbų. Kad ir kokia esu patikli, tuo patikėti man nepavyko. Dar pridūriau, kad savo duomenis internete galiu paskelbti ir pati, tai nėra labai sudėtinga. Buvau tikrai bloga klientė – pinigų mokėti nenorėjau ir reikalavau pasakyti, ką už tai gausiu konkrečiai.

– Čia, kaip matau, turime reikalą su protinga moterimi, – atsisuko prie gretimo stalo sėdėjęs vyras su Lenino barzdele, kalbantis rusišku akcentu.

Tačiau šis – nesu tikra, ar komplimentas, manęs nepapirko. Nejaugi jie įpratę prie kvailių – dingtelėjo mintis, bet nutylėjau. Mano šansai gauti darbą dar neatrodė beviltiškai prarasti ir nebuvau nusistačiusi išvis nemokėti, bet norėjau už pinigus iš karto gauti kažką konkrečiau, ne vien kalbas apie pernykštį sniegą.

– Mes ne tik paskelbiame žinias apie jus savo tinklalapyje, – vyriškis barkštelėjo pirštu klavišą ir parodė, kaip tas jų puslapis atrodo. Ekrane išsiriokiavo gausybė nuotraukų su vardais, pavardėmis, adresais ir telefono numeriais. – Mes patys aktyviai skambiname darbdaviams ir ieškome jums darbo.

– Bet skelbime buvo parašyta, kad siūlote darbą fabrike, – paprieštaračiau. – To darbo aš ir atėjau.

Vyriškis žvilgtelėjo į mane atsivedusią merginą, tarsi tikrindamas, ar sakau tiesą.

– Jau užimta, užimta, štai prieš pusvalandį vieną išsiunčiau, viskas, – skubiai pabėrė ši.

– Matote, vietos jau užimtose. Bet mes jus įtrauktume į duomenų bazę ir, atsiradus naujiems pasiūlymams, juos iš karto persiūstume.

Man tai netiko. Bet mačiau, kad kartu atėjusi moteris išsiėmė iš piniginės penkias karalienės galvas su skaičiuuku 20 kamputyje ir padėjo ant stalo. Dar kiek palaikė prispaudusi delnu lyg dvejodama, bet greitai atitraukė ranką, gal kad nepersigalvotų, ir krūvelė banknotų liko ant stalo, o moters anketa nugulė ant didžiulės krūvos kitų anketų, jau atnešusių nemažai šimtinių įdarbinimo versliuką sukančiai kontorai.

Su ta pačia įstaiga dar kartą susidūriau maždaug po metų, kai jau dirbau lietuviškame laikraštyje. Pasidomėti įdarbintojais, kurie pinigus paima, bet darbų nesuranda, paragino laikraščio skaitytojai. Netrukus išsiaiškinau, jog tai buvo ta pati Leitonstone įsikūrusi kontora, per kurią darbo bandžiau ieškotis ir aš. Atsiverčiau jų internetinį puslapį – kaip ir prieš metus, ten buvo apstu duomenų apie darbo ieškančius Rytų europiečius, daugiausia lietuvius. Kadangi ten buvo nurodyti ir klientų telefonų numeriai, atlikau nedidelį tyrimą – nepatingėjau paskambinti kelioms dešimtims užsiregistravusių žmonių ir neaptikau nė vieno, kuris būtų gavęs darbą per šitą įstaigą. Vieni dar laukė, kiti jau buvo įsidarbinę, bet, kaip patys sakė, – kitais būdais. Paskambinau kontoros direktoriui. Kai atsiliepė rusišku akcentu kalbantis žmogus, iš karto atpažinau tą patį balsą, kuris prieš metus pripažino, kad turi reikalą su protinga moterimi. Tačiau į prisiminimus nesileidau – išdėčiau žmonių nusiskundimus ir savo išvadas, kurias gavau apklaususi per pusšimtį jų duomenų bazėje esančių darbo ieškotojų. Buvau aprėkta. Vyriškis grasino mane sunaikinti, nušluoti, aiškino, kad žmonės meluoja, kad patys pasiūlytų darbų neima, nes per prasti, o tikisi galai žino ko.

Dar straipsnis nebuvo išspausdintas, kai pasipylė gąsdinimai teismais. Pasakiau, kad jo atsakymas bus pacituotas, skaitytojai patys galės nuspręsti, kiek jo žodžiuose tiesos, ir į kalbas nesileidau. Vėliau išsiaiškinau, ko iki tolei nežinojau: jeigu viešai ką nors apkaltini nesąžininga veikla, privalai kaip koks policininkas būti surinkęs dokumentais pagrįstą informaciją, kad savo teiginius galėtum įrodyti teisme – kitu atveju tai laikoma šmeižtu. Mano reikalai nebuvo auksiniai. Turėjau telefoninio pokalbio su įstaigos savininku įrašą, tačiau bendraudama su darbo ieškojusiais žmonėmis įrašymo technikos nebuvau įsijungusi. Prašyti kalbintų žmonių paliudyti teisme, kad mano išdėstyti faktai teisingi, – dėl to neturėjau daug vilčių.

Teko kirsti tuo pačiu, tad pasakiau, kad tokiu atveju būsiu priversta pateikti teismui mūsų pokalbio įrašą, kuriame aiškiai girdisi grasinimai mano gyvybei ir saugumui. Pridūriau, kad jau konsultavausi su žiniasklaidos teisės išmančiais žmonėmis ir žinau, jog į žurnalistų bauginimą čia žiūrima rimtai.

Šaukimo į teismą nesulaukiau, bet aiškiai supratau, kodėl Anglija yra tapusi sukčių rojumi. Kad ištrauktum sukčių į paviršių, reikia surinkti daug informacijos, bet neaišku, ar teismas tai pripažins kaip pakankamus įrodymus. Tam reikia daug pastangų ir laiko, to imtis gali nebent koks fanatiškas teisybės ieškotojas – daugelis, ypač jei prarado ne daugiau kaip šimtuką, paprastai numoja ranka. Su tokiu praradimu emigrantai dar pajėgia susitaikyti, bet tai paskutinė riba. Didesni pinigai šaukiasi keršto.

Šią taisyklę žino ir apgavikai. Nesvarbu, už kokią paslaugą būtum paprašytas sumokėti, didžiausia suma paprastai yra šimtas svarų. Jie puikiai gaudosi, kad lazdos perlenkti nevalia. Tačiau protingi apskaičiavimai nebūtinai baigiasi sėkmingai.

Nenumatytais atvejais būna, kad tokių po šimtuką sumokėjusių ir žadėtos paslaugos negavusių susidaro nemenkas būrelis. Pasitaiko, kad tie žmonės iš kur nors, per ką nors susipažįsta ir prie degtinės butelio susėdę nuplauti kartėlio išsiaiškina, jog buvo apmauti to paties stambaus plikagalvio languotais marškiniais. Tie praradimai išauga į rimtas pasipiktinimo, nuoskaudų („tai ką, mus kvailiais laiko“) sankaupas, suskaičiuojami ne vien pavieniai praradimai, bet ir tai, kiek tas sukčius susiglemžė iš manęs, tavęs, iš Jono ir Petro. Sumos išauga į tūkstančius, jos tampa tokia neteisybe, kokios kęsti nebeįmanoma. Būrelis susivienija ir apgavikui suruošiamas savas teismas. Jis vyksta tikrai lietuviškai.

Vienu iš tų tikrai lietuviškų teismų yra laikomas garsusis mūšis Lietuvių sodyboje. Tuo metu Londone dar negyvenau, bet mūšio atgarsiai atsirito iki mano ausų vos atvažiavus ir buvo palydėti perspėjimo niekada nesusidėti su lietuviais.

Sekminių šventimas Lietuvių sodyboje – viena iš tų retų tradicijų, kurias iš ankstesnės emigrantų kartos perima naujieji emigrantai. Senajai kartai nenoriai, bet neišvengiamai traukiantis iš aktyvios veiklos, o palengva ir iš gyvenimo, Sodybą perėmė naujieji atvykėliai. Ji tapo jų pasilinksminimų bei sambūrių vieta. Palapinė, laužiukas ir saviškių kompanija, prie ežerėlio susėdus smagu lietuviškai išgerti, užkąsti, o būtinam reikalui atsiradus yra vietos ir pasiskeryčioti bei pasistumdyti. Ir jokių kaimynų, kurių reikėtų baimintis užsimanus pašūkauti ar padainuoti.

Čia erdvu. Nors ne Lietuva, bet, kaip daugelis atsidūsta, – kaip Lietuvoje. Bare lietuviškas alus, lietuviška televizijos programa, gali užsisakyti net bulvinių blynų ar kugelio. Aplinkui miškas. Ne pušynas, eglynas ar beržynas, bet vis vien širdžiai miela. Tarp pastato ir miško plyti didelė laukymė, o ežeriukas

vasarai įpusėjus per visą plotį pasipuošia vandens lelijų ornamentais ir pakrantės vilkdalgiais, geltonais žiedais ir fakelais, pavakariais pasišviečiančiais kelią.

Per Sekmines, kurios dažniausiai būna birželio pradžioje, lietuviškumo ženklus Sodyboje gerokai gadina ryškiai avietiniai ar šaižiai raudoni rododendrai, švytintys nenuslopinama spalvų gausa ir didžiulėmis, réksmingomis, jautrų pavasarinės žalumos skambesį perrėkiančiomis žiedų kekėmis siekiantys užgožti kitus augalus. Šis ryškumas niekaip nedera su tuo, kas lietuviška, tik dar labiau paryškina tėvynės peizažams būdingą našlaitišką vargą ir nedrąsumą, tą gluosnių svyruonėlių, berželių brolelių ar liepų seselių liūdną rymojimą pakelėse ir palaukėse. Į Anglijos žemę augmenija, – net ir ta, kuri panaši į lietuvišką, – yra įsikabinusi kiekiau, sukerojusi vešliau, ji labiau gyvastinga ir perteklinė, plačiau pažėrusi lapus ir išbrinkinusi stambius žiedpumpurius. Čia vyrauja godi sklaida*, o ne graudulinga pastanga išverti ir išgyventi.

Kai Lietuvių sodyboje rododendrai nužydi ir tampa panašūs į neišvaizdžius karklų krūmokšnius, į skirtingas puses nukreipti lietuviško ir angliško peizažo vektoriai kažkaip ima ir susiderina. O jeigu kur nors dar lietuviška daina suringuoja, net kieme stypsanti egzotinė palmė neberėžia akies. Visi skirtumai, paveikti lietuviškos dainos, šokio ar alaus, vyno ir degtinės gausos, ištirpsta ir susimaišo.

Kaip pasakojama, toji prieš keletą metų švęstų Sekminių popietė buvo nuostabi. Žmonių suvažiavo kaip niekada daug, šilta, puiki proga ištrūkus iš miesto su šeima, draugais ar tiesiog pažįstamais praleisti naktį palapinėje, užkūsti ant žarijų keptų dešrelių ar šašlykų.

Visa pievelė buvo nuklota staltiesių su užkandžiais ir nusėta palapinių. Bičiuliuosė net nepažįstami, radę bendrų temų, giminių ar priešų. Atrodė, kad toji brolybė, lygybė ir vienybė, kurios nepavyko pasiekti Lietuvoje, nusileido į paežerės lopinėį pietinėje Anglijoje.

Saulei kryptant į vakarus, tostams „už mus, lietuvius“ nesibaigiant, būreliui jaunuolių staiga galvose nušvito – jie praregėjo, kad bičiuliuojasi su nemažai jų pinigų išviliojusiais, bet pažadų netesėjusiais vyrukais. Jie griebė mobiliuosius ir skubiai susiskambino su panašiu būdu nukentėjusiais tautiečiais. Žinia apie sodyboje puotaujančius apgavikus pasklido visais nuskriaustųjų kanalais.

Pamiškę gaubė šešėliai, nuo poilsiautojų akių paslėpę ne vien vešlius krūmokšnius ir žolynus, bet ir ten susislėpusius keršytojus, kurie į pagalbą buvo

pasitelkę ir Londono lietuvius terorizavusią reketininkų gaują. Apsiginklavę peiliais ir beisbolo lazdomis jie tūnojo krūmuose, o kai dauguma sulindo miegoti, šoko iš miško ir puolė nusižiūrėtas palapines. Keli buvo persmeigti, kiti skubiai griebė šašlykų iešmus, kirvukus ar ką po ranka pasitaikiusio ir stojo į kovą. Užvirė kautynės: vyras prieš vyrą. Moterys cypė, vaikai spiegė, košmariškas triukšmas pasiekė ir miegojusiuosius pastato viduje.

Kai buvo paskambinta policijai, ši sutelkė tokias pat pajėgas, kokios skiriamos gaujų karams malšinti. Pareigūnai iš visų pusių apsupo sodybą, policijos pajėgų sraigtasparnis suko ratus, vos keli metrai virš medžių viršūnių.

Blogi lietuviai užpuolė geresnius – taip buvo teigiama. Tačiau iki šiol ne tylantys gandai sako ką kita. Ir tai susiję su pinigais, kurie buvo sumokėti, o pažadai netesėti.

Apie tą „Naujojo Žalgirio“ vardą įgavusį mūšį Lietuvių sodyboje skelbė beveik visa Anglijos žiniasklaida. Ir skaudaus atodūsiu, kad tie lietuviai vėl prisidirbo, atgarsiai iki šiolei pasiekia kiekvieno emigranto iš Lietuvos ausis.

Neišeina čia būti tiesiog žmogumi, nors eik ir karkis. Esi lietuvis, nors užsimušk.

Klausimai ir užduotys

1. Koks posakis perfrazuojamas: *jei žmogus žmogui žmogus..?*
2. Kaip atpažįstamas lietuvis Anglijoje? Kodėl?
3. Kodėl paradoksalus posakis „jau tie lietuviai“? Kodėl susitikus tautiečių sambūryje aptarinėjami lietuviai? Kodėl jais nusiviliama?
4. Ar lankymasis cepelinų puotoje vienintelė lietuvių tapatybės dalis? Ar reikia, siekiant integruotis kitoje šalyje, ignoruoti savo kalbą?
5. Kaip suprasti posakį: „Lietuvį gal ir galima išrauti iš Kalabibiškių, bet Kalabibiškių iš lietuvio neišrausi“?
6. Kodėl Ž. Žvagulio girdėta daina buvo nemaloni? Ar klausymasis garsiai atliekamos dainos ir kalbėjimas garsiai nėra mūsų kompleksai ir nepasitikėjimas?
7. Kokiomis ydomis dažnai kaltinami lietuviai? Kodėl Anglija yra *sukčių rojus*?
8. Kodėl toks svarbus yra žmogui tapatybės klausimas?
9. Kas yra *jausti svetimą gėdą*? Kodėl gėda dėl mūsų tautiečių?
10. Kodėl labiau pamatoma tai, kas bloga, o ne tai, kas gera?
11. Parašykite pastraipą tema „Esame savo šalies ambasadoriai“.

JURGA IVANAUSKAITĖ (1961–2007)

KADA ATEIS GODO?

Novelė

Su Irma susipažinau šį pavasarį kažkokiose beviltiškai nykiuose išgertuvėse. Ji sėdėjo ant grindų ištiesusi ilgą, juodomis kojiniėmis aptemptas kojas ir rūkė. Irma negėrė, tačiau jos akys blausiai švytėjo, ji lingavo į muzikos taktą, pati sau šypsojosi ir jokio dėmesio nekreipė į aplinkinius. Jos abejingumas ir uždarumas mane erzino. Aš irgi buvau pasiryžęs negerti, sėdėti štai taip įsmeigęs akis į nebūtį, rūkyti ir šypsotis tolimam žydram augalui, kurio nėra šioje žemėje. Siutau, kad mano vaidmuo jau vaidinamas, ir gana sėkmingai. Dar labiau siutau, kodėl nenuleidžiu akių nuo Irmos. Ji nebuvo nei graži, nei, ko gero, protinga, tačiau mes pripratę garbinti kenčiančiuosius, o visa Irmos povyza bylotė bylojo, kad ji pasimėgaudama neria į neviltį. Mes pašokome kelis šokius, atsainiai* pasibučiavome. Irma pareiškė, jog čia pakankamai įsilinksminusių mergaičių, labiau tinkančių meilės reikalams. Nejaugi?

Kai Irma manęs paprašė palydėti ją namo (pasirodžiau vienintelis blaivus asmuo šioje kompanijoje), nustebau. Tai jau nebebuvo iš jos vaidmens.

Mesėjome pėsti tuščiomis gaudžiančio miesto gatvėmis. Dangus buvo aklas ir juodas lyg neperšaukamo stiklo plokštė, sauganti miestą nuo žvaigždžių šviesos.

Irmaėjo priekyje tylėdama, lengvu, beveik šokio žingsniu. Jokio noro užmegzti kontaktą su manim... Pačiupau ją už rankos, prisitraukiau artyn ir ėmiau bučiuoti. Irma nesipriešino, glostė man plaukus, kaklą. Staiga atšoko ir vėl niūniuodama nuėjo priekyje.

Priėjome jos namus – daugiaaukštį statinį su begale langų, rodos, sugėrusių į save visą nakties tamsą.

– Užsik pas mane, namie nieko nėra, tėvai išvažiavę, – staiga tarė Irma.

Nemačiau jos veido, ji stovėjo nugara į mane. „Mergaitė pagailo, jog naktis praeis tuščiai“, – ciniškai pagalvojau, lipdamas paskui ją į penktą aukštą. Unikaliai tvarkinga laiptinė: vazonėliai su alijošiais, araukarijomis, ciklamenai juodo molio puoduose, fikusas medinėje dėžėje lyg karste, keistos formos lapai, dygstantys iš krietolo šukių.

Irma ilgai rakino duris ir neryžtingai sustojo. Paskui kyštelėjo ranką, uždegė šviesą. Įėjome. Irma dairėsi, lyg ji, o ne aš, čia būtų svečias. Normalus koridorius: tapetuose veši violetiniai subtropikų augalai, ant sienų japoniški paveikslėliai – iš jų žvelgia sveiki rausvi paukščiai ir nuolankiai šypsančios geišos. Veidrodis drožinėto raudonmedžio rėmais su nemaloniai žaliomis žvakėmis šonuose. Jame atsispindi gretimo kambario langas, juodas dangus, geltona miesto pašvaistė, niūrus kalno siluetas.

Irma pažvelgė į mane ir kaltai nusišypsojo.

– Uždek šviesas kituose kambariuose, – tyliai paprašė.

Įdomu. Tikėjau prietemos, romantiškos žvakių šviesos, erotiškų Donnos Summer dainelių. Na, o vėliau...

– Mergytė, pasirodo, bijo tamsos, – nusišaipiau ir apėjau visus keturis kambarius, degiodamas šviesą. Skoningai apstatyti kambariai dvelkė keista tuštuma.

Įėjau į Irmos kambarį. Lova, stalas, patefonas, krūva užsieninių „diskų“ ir akinamai raudona grakšti kėdė. Keista, paprastai tokios panelės mėgsta niekučius. Tiesa, Irmos kambario sienos buvo nukabinėtos džiovintomis rožėmis. Jos kabėjo ant plonų rausvų virvučių, liūdnos ir bespalvės, atrodė tarsi kažkokių rojaus paukščių iškamšos. Jų buvo tiek daug, kad net man tai nepasirodė banalu.

– Aš įjungsiu muziką, – tarė ji tyliai, – Vivaldij, aš jo nebijau.

Iš stirtos* margų blizgančių vokų paėmė vieną, juodą ir apiplyšusį. Netrukus kambaryje pasklido gaivi pavasario muzika.

– Originalu, – pareiškiau.

Ji maivėsi labai natūraliai. Tik pamanykit – Vivaldžio ji nebijo!

Atsisėdau ant lovos. Ko gi tu ilgiesi tarp tų sudžiūvusių rojaus paukščių?

– Gal tau kavos ar vyno? – staiga tarė ji. – Bet tada eikime su manimi į virtuvę, aš viena negaliu.

– Kodėl, mažyte? – atsistojau ir apkabinau ją.

– Ten gali kažkas būti, man rodos, ten kažkas yra, – pasakė Irma, žvelgdama pro mano petį į uždaras duris.

– Brangioji, nevaidink, – pasakiau.

Mes pasibučiavome ilgu iškilmingu bučiniu. Nuėjome į virtuvę. Pažvelgiau pro langą. Matinės miesto pašvaistės apšlakstytas dangus. Juodas kalno siluetas. Kur aš tai esu matęs? Akimirką pasijutau it sapne. Prisiminiau – veidrodis drožinėto raudonmedžio rėmais, dvi žalios žvakės...

Irma sumalė kavos pupelių, užkaitė vandens. Aš atsisėdau ir stebėjau ją. Ji kartkartėm sustodavo ir įsitempusi kažko klausydavosi. Staiga kažkuriame kambaryje nuo skersvėjo trinktelėjo durys. Irma krūptelėjo ir šoko prie manęs.

– Vis dėlto jis čia, o Dieve, jis čia, – sušnibždėjo nežiūrėdama į mane.

– Kas toks, mergaite? – paklausiau.

Apkabinau ją, ji įsiremė delnais man į pečius ir žvelgė iš viršaus. Man pasirodė juokinga jos baimė. Norėjau pasisodinti Irma ant kelių, bet ji atšoko nuo manęs.

– Jis, Godo, jis atėjo, – pasakė.

Tai jau buvo nebepakenčiama.

– *Štai taip gimdoma, išsikėtojus ant kapo. Blykstelės diena ir – vėl naktis. Laikas – tik tam, kad pasentum. Oras sklidiną mūsų vaitojimo...* – pacitavau demonstruodamas, jog ne tik ji, bet ir aš žinau šį tą apie Samjuelį Beketą ir absurdo teatrą. – Godo neateis, mergyte. Čia visa mūsų gyvenimo esmė. Mes jo laukiame, o jis – neateina. Viltis, jog jis ateis, yra mūsų gyvenimo variklis, – įsileidau į patetiką*.

– Bet jis jau čia. Arvydai, jis kiekvieną akimirką gali ateiti pas mus.

Rodos, tapau absurdo spektaklio dalyviu. Ką gi, dėmesio, publika!

– Mergyte, o pro kur jis įėjo? Mes juk blaivūs, brangioji. Duris užtrenkėm, aš apžiūrėjau visus kambarius degiodamas šviesas, ten buvo tuščia.

Ji bejėgiškai gūžtelėjo pečiais.

– Einu uždarysiu tas skersvėjo varstomas duris, kad netampytų tau nervų, – aš atsistojau.

Irma puolė prie manęs ir griebė už rankos.

– Aš čia viena neliksiu!

Apkabinau ją, ir abu nuėjome uždaryti durų. Kambarys, žinoma, buvo tuščias. Visi kambariai tušti. Mes gerai uždarėme visas duris ir langus. Pasiėmėme butelį vermut, kavą ir nuėjome į Irmos kambarį. Ji užtrenkė duris ir užstūmė raudonąją kėdę.

– Manai, jis neįveiks šios kliūtis? – šyptelėjęs paklausiau.

– Ne, žinoma. Tačiau kai durys tyliai atsiveria ir jis įeina... prie to aš niekaip negaliu priprasti! Jau geriau, kai jos atsidaro su trenksmu, tada žmogus spėji moraliai pasiruošti...

Taigi moraliai pasiruošti... Pamaniau, ar tik Irma neprisirijusi kokių tablečių.

– Galima paklaudyti *Pink Floyd*, – pasakė ji, pilstydama kavą, – gal dviese nebus baisu.

Tikriausiai. Man darėsi įdomu. Mėgau bepročius. Dabar, man rodos, susidūriau kaip tik su tokiu egzemplioriumi.

Mes užsirūkėm, ir Irma atidarė langą. Sėdėjome tylėdami, kambary sklandė niūrios „Dark Side of the Moon“ dainos, ir man kažkodėl ėmė patikti ši naktis (gal kad nieko panašaus iš jos nebuvo galima tikėtis).

Staiga kažkas keistai sušnarėjo. Irma aiktelėjo. Bet tai buvo rožės. Pro langą pūstelėjo vėjas, balta it milžiniškas vystyklas užuolaida supleveno. Sienose nelyginant egzotiškų laikrodžių švytuoklės ėmė siūbuoti rožės, mesdamos ant parketo blausius šešėlius ir sudžiūvusius beformius lapelius. Neregimas nakties šuoras* įlėkė į mūsų kambarį.

– Irma, kai tokie nervai, negalima prisikabinėti šitokių dalykų ant sienų, – pasakiau uždarydamas langą.

Atsklido žingsniai, Irma prišoko prie patefono ir visu garsu paleido muziką, net signalinė lemputė ėmė žybčioti.

The lunatics are in my head! Lunatikai yra mano galvoje! – sugriaudėjo Pink Floyd.

– Žingsniai laiptinėj, – tariau, – kažkoks girtuoklis velkasi namo.

Žingsniai buvo lengvi ir skubūs, jie sklido nežinia iš kur.

– Čia jis, jis atėjo! – Irmos kalba darėsi isteriška.

– Tu, žinoma, matei jį kada?

– Taip. Seniau jis man nesirodė. Žinojau, kažkas yra bute, naktį, per miegus, jausdavau, kad kažkas mane stebi. Ir štai prieš kelias dienas jis pasirodė. Keista, lygiai tokį jį ir įsivaizdavau.

– Jis, žinoma, baisiai panašus į Polą Makartnį arba Džoną Lenoną.

– Ne, – ji buvo be galo rimta, sakyčiau, netgi iškilminga, – žinai, yra toks Renė Magrito paveikslas, rodos, vadinasi „Grafų derlius“. Keista, bet jis irgi žinojo Godo. Mane labai jaudina tokie sąsąmonės ryšiai. Kartais skirtingus žmones skirtingiausiu metu visiškai izoliuotai apninka tos pačios keisčiausios idėjos...

– Na, galų gale išsiaiškinkime, – nutraukiau ją imdamasis naujo, dabar jau psichoanalitiko, vaidmens. – Godo – tavo sąsąmonės ar sąsąmonės vaisius. Ir viskas. Tu viena jį ir tematai. O jeigu tave tai kankina, kreipkis į nervų gydytoją, – niekada nebuvau toks atidus jokiam moteriškosios giminės padarui. – Žinoma, man labai būtų įdomu pamatyti tą jūsų Godo – tavo ir Magrito. – Toks sugretinimas jai turėjo būti itin malonus.

– Aš tau galiu parodyti paveikslą, bet knyga kitame kambaryje, o ten – jis.

– Aš nebijau Godo! – surikau trankiai atidarydamas duris. – Ei, Godo, brangusis, spruk už užuolaidos, Irma norėtų užėiti į svetainę, – jaučiausi lyg vesterno herojus.

Irma praleido mane pirmą pro duris ir, laikydamosi mano alkūnės, nutipeno į svetainę. Aš atsėdau ant sofos, o ji pasiėmė didžiulę knygą apie siurrealizmą ir ilgai vartė. Pastebėjau, kad jos rankos dreba.

– Štai, – galop tarė, duodama man knygą.

...Pro langą, iškirstą žydro kambario sienoje, žvelgia būrys vyrų. Visi vienodi it lietaus lašai, be galo šaltais ir be galo kilmingais veidais, su katiliukais ant galvų...

– Veidas jo kitoks, visai kitoks, – sušnibždėjo ji, sėsdama šalia manęs.

Kažkas sušlamėjo koridoriuje.

– O Dieve, jis čia! – suriko ji, stvėrė man už rankos, pagriebė knygą ir puolė į balkoną.

Į mus lyg nuo didžiulio ramaus gyvulio tvokstelėjo nakties kvapas. Irma užtrenkė duris ir prisiglaudė prie sienos. Tai jau buvo visiška kvailystė. Garbinau bepročius, bet tokia moteriška isterija nesižavėjau. Suėmiau ją už pečių ir ėmiau purtyti.

– Mergaite, gal tave reikės apskaldyti, kad atsipeikėtum? Kartais tokie dalykai padeda. Gal ir Godo nebeateis, įsižeis.

Irma laikė apkabinusi knygą ir kūkčiojo. Po mano žodžių ji pakėlė galvą ir pabučiavo mane. Veikiau tik prisilietė prie mano lūpų.

– Nepyk, eikime į kambarį. Man rodos, jis ten. Kažkas uždėjo bitlų plokštelę.

Nusprendžiau grįžęs į jos kambarį baigti šią istoriją. Naktį ateiti pas merginą ir blaškytis po butą ir balkonus belaukiant Godo – atleiskite!

Dabar jau aš tempiau Irmą į kambarį, iš kurio sklido melancholiška bitlų dainelė.

Irma neryžtingai sustojo prie durų. Aš įžengiau į kambarį ir sustingau. Prie lango, nugara į mane, stovėjo aukštas vyriškis su juodu katiliuku ant galvos, susikišęs rankas į ilgo tamsaus palto kišenes. Masinė haliucinacija, pagalvojau. Irma kyštelėjo galvą, bet pamačiusi Godo sukliko ir puolė atgal. Jis grįžtelėjo. Išvydau šviesias pašaipias akis, kumpą nosį, plonas ironiškas lūpas, aristokratišką smakrą. Viena ranka jis atidarė langą, antrąją pasirėmė į palangę ir grakščiu šuoliu stryktelėjo laukan. Aš nustėrau.

Irma įėjo į kambarį ir, atsėdusi ant grindų, pradėjo verkti. Aš priėjau prie lango. Apačioje, apšviestas mėsos parduotuvės vitrinės, juodavo išsikėtojęs kūnas.

– Irma, kas jis toks? – paklausiau kimiu balsu. – Kur tu jį slėpei ir kokios čia scenos iš bulvarinių romanų?

Pritūpiau prie jos. Ji užsidengė veidą rankomis.

– Kad ir kas jis būtų, jo jau nebėra, jis nusižudė.

– Tai Godo, – pasakė ji taip keistai, kad vos supratau žodžius.

– Gana šitų kvailysčių! – surikau ir trenkiau jai per veidą. Sako, tai padeda nuo isterijos. Ir tikrai, Irma nustojo raudoti. Priėjo prie lango ir persisvėrusi pažiūrėjo žemyn.

– Eime, – pasakiau imdamas ją už rankos, – gal dar įmanoma ką padaryti, kol kaimynai nesubėgo. Visa kita paliksim policijai.

Ji bejėgiškai šyptelėjo ir nieko neatsakė. Baisėjausi jos šaltumu. Juk tarp jos ir to tipo, kuris išsikėtojęs gulėjo ant grindinio, apšviestas mėsos parduotuvės vitrinos, tikrai kažkas buvo. Taip, nieko sau naktelė... Irmą nutempiau laiptais žemyn. Ji klusniai vilkosi iš paskos. Bet po jos langu nieko nebuvo.

Gatve tolo aukštas vyriškis su skrybėle ir ilgu paltu. Jis keliskart atsisuko, bet nesugebėjau įžiūrėti jo veido. Norėjau vyti, bet Irma pasakė:

– Neverta, jis tuoj vėl ateis, – ir atsiduso lyg senučiukė.

Žvilgtelėjau į laikrodį – pusė keturių. Vaiduoklių metas jau seniai praėjęs. Galėjau, žinoma, pasakyti, jog manęs laukia tėveliai, ir šiaušti namo. Bet Irma taip pat galėjo išeiti pro langą, ir vargu ar jai baigtųsi taip sėkmingai kaip Godo. Nenorėčiau visą gyvenimą jaustis nužudęs žmogų.

Mes vėl užlipome laiptais, Irma vėl įjungė muziką. Apsikabinome ir glamonėjomės. Irma elgėsi it žmogus, kuris žino, jog tai paskutinė jo naktis. Staiga sučirškė durų skambutis. Buvo galima į jį nekreipti jokio dėmesio. Bet Irma išsiveržė iš mano glėbio ir pravėrusi burną maldaujamai žvelgė į mane.

– Šefai? – paklausiau turėdamas galvoje jos tėvus.

Ji papurtė galvą. Aišku.

Atidariau duris. Jis. Dabar galėjau geriau apžiūrėti jo veidą, blyškų ir liesą, dideles, šiek tiek išsprogusias ilgesingas akis, erelio nosį, bespalves lūpas su amžinos pašaipos raukšlėmis kampučiuose.

Aš praleidau jį pro duris nieko nesakydamas. Ką, po velnių, galėjau sakyti?

Jis patraukė tiesiai į Irmos kambarį, aš – jam iš paskos, Irma sėdėjo ant lovos kietai užsimerkusi, skausmingu veidu.

Godo paėmė siurrealizmo knygą, prisidėgė cigaretę ir patogiai įsitaisė ant raudonosios kėdės.

Paėmiau Irmą už rankos ir tariau:

– Eime iš čia, – reikėjo juk kažką daryti.

Mes išėjome, užtrenkėme duris. Godo išeis pro langą. Vėl ėjome tylėdami, sutartinai atžygiavome prie Vyto durų, grįžome į išgertuves, paliktas prieš kokias penkias valandas. Balius, žinoma, tebesitęsė. Kaip visuomet. Vyto kompanija buvo tokia ištvėringa, kad galėdavo gerti kelias paras be pertraukos, kol pasidarydavo aišku, kad nevilties šitaip nenuvysi. Vytas nieko neklausinėjo. Mudu su Irma žaibiškai nusipylėme ir šiaip taip nusigavome iki Vyto tėvų lovos.

Kitą rytą visa Godo istorija atrodė it absurdiškas sapnas. Mudu su Irma stengėmės vaidinti, jog taip ir yra. Irma buvo linksma, juokavo, čiauškėjo visokius niekus. Man buvo gera su ja. Žinojome, jog mūsų draugystė greitai baigsis, taigi stengėmės naudotis kiekviena akimirka. Buvome visiškai nepriklausomi vienas nuo kito, mūsų santykiai neturėjo nei praeities, nei ateities – tai buvo puiku.

Mes išėjome iš Vyto, bastėmės gatvėmis, landžiojome į visas kavines, dūkome lyg įsimylėję šeštokai.

Sodelyje prie rotondos atsisdome parūkyti. Katedros laikrodis išmušė šešias. Irma sudavė delnu sau per kaktą ir šūktelėjo:

– Juk vakar palikom uždegtas visas šviesas, įjungtą patefoną, atdarą langą. Mirtinai reikia grįžti namo, įvarysiu tėvus į bankrotą.

Apie Godo – nė žodžio.

Grįžome pas ją. Visos šviesos užgesintos, patefonas išjungtas. Raudonoji kėdė pristumta prie stalo. Langas praviras, rožės ant sienų siūbuoja, vėjas sklaido siurrealistų reprodukcijas.

– Jis, – pasakė Irma, uždarydama langą.

Aš tylėjau.

Vakaras praėjo puikiai, jis – nepasirodė. Mes atsigulėme anksti, visuose kambariuose buvo tamsu, tyliai grojo *Pink Floyd*.

Naktį pabudau nuo tabako dūmų kvapo. Maniau, kad rūko Irma (panelės turi įprotį rūkyti lovoje). Bet Irma miegojo, padėjusi galvą man ant peties. Aš vėl užsimerkiau, dūmai plūstelėjo tiesiai man į nosį. Atsimerkiau. Sutikau skaidrių pilkų akių žvilgsnį. Užsimerkiau, vėl atsimerkiau. Jis atsitiesė, leisdamas dūmų sroveles pro dailias šnerves. Dabar svarbiausia buvo, kad nepabustų Irma. Ji vėl pultų į isteriją, o tai užkrečiamas dalykas.

– Godo, – tariau, – išėik iš čia, mergaitė miega.

Jis užsitraukė cigaretę, sučiaupė lūpas, kilstelėjo antakius ir prisiartino prie lango. Užsimerkiau, kad nematyčiau, kaip jis išėina.

Irma pasimuistė. Ranka uždengiau jai akis ir pats nenorėjau atsimerkti.

– Aš žinau, jis čia, – pasakė Irma blaiviu balsu.

Greičiausiai ji išvis nemiegojo.

Trinktelėjo atidaromas langas.

Ji pasisuko ir apkabino mane. Švelniai perbraukė man ranka per akis.

– Gali atsimerkti, jis jau išėjo.

Atsimerkiau. Kambaryje – tuščia. Pažvelgiau į Irmą. Jos akys buvo plačios, blizgančios, kaip žmogaus, praleidusio nemigos naktį. Irma dairėsi po kambarį. Iš to, kaip viename taške sustingo jos žvilgsnis, supratau, jog ji kažką pamatė. Pro matinį durų stiklą juodavo vyriškio siluetas. Jis sujudėjo, ir aš išvydau delną, plonus ilgus pirštus, prispaustus prie stiklo. Priartėjo kita ranka, keistai sugniaužta, joje švietė mažytis cigaretės žiburiukas. Paskui siluetas atsitraukė nuo durų, nutolo lengvi žingsniai, sutraškėjo parketas, trinktelėjo balkono durys ir apačioje sulėjo šuo.

Irma nulenkė galvą.

– Pasistenk užmigti, – pasakiau.

Ji, žinoma, nebemiegojo. Kai pabudau, išgirdau jos balsą virtuvėje. Ji garsiai dainavo seną bitlų dainelę. *Yesterday, all my troubles seem so far away!* Vakar, visi mano rūpesčiai, rodos, taip toli! Šitaip ji tikriausiai saugojosi nuo Godo. Atsikėliau ir nuslinkau į virtuvę. Irma krūptelėjo, man jėjus nutilo ir, matyt, bijojo atsiskuti.

– Čia aš, Arvydas, – tariau.

Pajutau, jog kažkas žiūri man į pakaušį. Atsigrežiau – tai buvo jis. Stovėjo prie veidrodžio raižytais raudonmedžio rėmais. Blausaus rytmečio dangaus ir kalno fone. Irma atsigrežė tuo pat metu. Aš tai pamačiau veidrodyje. Lieknos žalios žvakės degė.

– Aš uždegiau žvakes, – pasakė Godo, išsiimdamas cigaretę.

Bandžiau save įtikinti, jog Godo – paprasčiausias Irmos draugas ir jie vaidina man komediją su siaubo filmo elementais. Norėjau optimistiškai sušukti: „Na, vaikučiai, metas pusryčiaut, baikim šituos žaidimus.“

Atsisukau į Irmą... Ji bučiavosi su Godo. Blausaus rytmečio dangaus ir kalno fone. Taigi vienas Godo stovi ir rūko veidrodžio fone, kitas bučiuoja Irmą lango fone, o aš, brangieji, stypsau šaldytuvo fone ir jaučiu, jog ir mano nervai ne geležiniai. Pasitraukiau į šalį ir atsisėdau ant taburetės. Pirmasis Godo taip pat atslinko į virtuvę. Bet, pamatęs antrąjį ir Irmą, matyt, pajuto atėjęs ne laiku, dėbtelėjo į mane, sumurmėjo „atsiprašau“ ir nužingsniavo prie virtuvės lango.

Aš pašokau, išlėkiau iš virtuvės, drebančiomis rankomis atsirakinau duris ir lyg beprotis puoliau laiptais žemyn. Išgirdau žingsnius. Atsirėmiau į sieną. Pro mane praėjo Godo. Viena puse lūpų ironiškai šyptelėjo, nukėlė skrybėlę.

Išlėkiau į gatvę. Ėjau greitai, nesidairydamas, bet staiga sustojau. Pro šalį praėjo dvi kikenančios panelės. Mano švarkas, batai, diržas liko pas Irma.

– Arvydai, Arvydai, kodėl mane palikai? – ūmai išgirdau. Tai buvo Irma su visa mano manta*. – Arvydai, – sušnibždėjo ji maldaujamai.

Aha – Arvydai, Arvydai, Arvydai... Atsisėdau čia pat ant grindinio ir ėmiau varstyti batus. Ji pritūpė šalimais.

– Arvydai, aš negaliu ten grįžti! Tu nematei jokio Godo, Arvydai, juk taip, jis neatėjo?

Vėl – Arvydai, Arvydai, Arvydai... Žinoma, nemačiau jokio Godo, atsisostojau, paėmiau diržą.

– Kaip jis mane bučiavo, Arvydai! – pasakė ji kažkam į erdvę.

– Kas? – jaučiausi velniškai pavargęs.

– Arvydai, kodėl viskas šitaip? Aš mokėjau būti viena. Iš pradžių tą savo vienvietę branginau, bet dabar ji nebepakeliama. Mes žinome, kad esame pasmerkti vienvietei, tačiau... Reikia kažkaip padaryti viskam galą, Arvydai...

Aš tylėdamas apsilvilkau švarką.

– Arvydai, nepalik manęs!

Bet aš nuėjau.

Paskui, žinoma, jos ieškojau. Susiradau telefoną, skambinau beveik kasdien – niekas neatsiliepdavo.

Vakar ėjau Katedros aikšte. Diena buvo karšta, žmonės jautėsi lyg žuvys verdančiame vandenyje. Keikiau savo nutrintus džinsus ir plonutėlius marškinus, kurie, rodos, sutraukė į save visą vidurdienio šutrą*.

Staiga išvydau aukštą vyriškį ilgu juodu paltu, su katiliuku ant galvos. Mane nukrėtė šiurpas, tačiau ėmiau sekti jam iš paskos. Varpinės bokšto papėdėje pamačiau sėdinčią ir rūkančią Irma. Vyriškis priėjo prie jos, juodu pasibučiavo, prisiminiau vaizdelį dangaus ir kalno fone...

Irma pastebėjo mane.

– Labas, – tarė ji šypsodamasi ir rodydama pirštu į Godo: – Čia Mindaugas. O čia, Mindaugai, ponas Godo, – ji papplekšojo man per petį. – Taigi susipažinkit!

Loštelėjau atgal lyg nuo stipraus smūgio. Irma mirktelėjo man ir, įsikabinusi Godo, – ak, atsiprašau, Mindaugui – į parankę, nuėjo. Atsisukusi dar pamojavo man. Parodžiau jai liežuvį.

Atsisėdau varpinės bokšto šešėlyje. Užsirūkiu, leidau dūmus pro nosį. Ponas Godo! Nežinau, kiek laiko taip kiūtojai.

– Arvydai, – staiga kažkas subliuvo man į ausį, – vaikeli mielas, kas gi tau šovė per tokius karščius vaikščioti su paltu ir dar katiliuku ant galvos?!

Tai buvo mano bičiulis Algis. Nedrąsiai pakėliau galvą, lyg prasikaltęs vaikas dėbtelejau į jį.

– Paltas ir katiliukas, žinoma, pritrenkiantys, lyg iš Magrito paveikslų, kur tu ir išknisai tokius? Vaikeli, nusivilk šituos drabužėlius, kol tavęs nesupakavo ir neuždarė! Eime verčiau išgerti!

Atsistojau. Mes nuėjome Katedros aikšte. Mudviejų siluetai tolo lyg sename filme, vis mažėdami ir mažėdami...

Klausimai ir užduotys

1. Pasidomėkite belgų dailininku siurrealistu Rene Magrit, jo asmenybe ir kūryba. Siurrealizmo stiliumi kūrę menininkai tikėjo, kad esama kažko, kas yra virš tikrovės. Ko gero, galima teigti, kad rašytoją ir dailininkę J. Ivanauskaitę įkvėpė šis ypatingo talento kūrėjas. Ką galvojate apie menų sintezę?
2. Kodėl taip detaliai aprašytas Irmos kambarys? Kas liudija, kad čia gyvena nepaprasta mergina?
3. Kas yra Godo? Kodėl jis toks svarbus? Kokios sąsajos galėtų būti su S. Beketo absurdo teatro pjese „Belaukiant Godo“? Kaip suprantate: „Godo neateis, mergyte. Čia visa mūsų gyvenimo esmė.“?
4. Pasidalinkite poromis / grupėmis ir patyrimėkite šį XX a. kūrėjos tekstą (spalvos, garsai, kultūriniai kontekstai, daiktai ir simboliai...). Pasidalinkite savo įžvalgomis, ar esate atidūs skaitytojai, dėmesingi detalėms.
5. „Godo paėmė siurrealizmo knygą, prisidėgė cigaretę ir patogiai įsitaisė ant raudonosios kėdės.“
Pasvarstykite, kokia sąmonės ir pasąmonės srauto, paslapties motyvo, iracionalumo svarba suvokiant novelės idėją.
6. Padiskutuokite, ar žmogaus pasąmonė gali būti įkvėpimo šaltinis? Ar svajonių ir fantazijų bei nepaprastų idėjų žaidimas, tam tikros nesąmonės ir absurdas gali virsti menu? Pateikite dailės, architektūros bei literatūros pavyzdžių.
7. R. Magrit domino tikrovės ir fantazijos santykis. Jis vaizdavo kasdienius objektus jiems svetimoje aplinkoje. Jį domino tikrovės ir atvaizdo problema. Vienas žymiausių darbų, kuriame pavaizduota pypkė, stebina savo užrašu: „Tai ne pypkė“. Vėliau atsirado miestelyje gatvės iškaba: „Tai ne gatvė“. Ne viskas tiesa, dažnai tai būna iliuzija. Raskite J. Ivanauskaitės novelėje R. Magrit stiliaus atitikmenų.

8. Pagrįskite ar paneikite R. Magrit mintį: „Pasaulis, nors ir tikras, yra nesu-prantamas. Jo pagrindas dažnai yra ne toks, koks atrodo.“
9. Kokia yra meno esmė? Kaip mes žiūrime į menininkus? Ar mums svarbu surasti giminišką sielą? Kodėl?
10. Ar Irmą galima vadinti keista mergina? Ar nesame keisti mes patys, jei ti-kime, kad viską galima sudėlioti į lentynėles, paaiškinti? Kaip šis virsmas, ši metamorfozė vaizduojama J. Ivanauskaitės novelėje „Kada ateis Godo?“
11. Baimė ir beprasmis laukimas gali apkartinti mūsų gyvenimą? Kodėl? Para-šykite po tris argumentus, patvirtinančius ar paneigiančius šį teiginį.

KONCERTAS NR. 1

Novelė

Na, žinoma, Ji pavėlavo! Atbėgo jau merkiantis šviesoms didžiajame ves-tibiulyje. Prietemoje užlėkė marmuriniai laiptais, nė nespėjusi žvilgtelėti į savo atspindį milžiniškame veidrodyje (tikriausiai Venecijos stiklo, kaip jūs manote?). O taip svajoto kopti lėtai lėtai, susikaupusi, gal ir truputėlį liūdna, sustoti prie veidrodžio, išvysti save krištolinių sietytynų šviesoje rausvo žoržeto suknele, lengva it krintantis aguonos žiedlapis (dabar Ji dėvi džinsais ir juodu aptemptu džemperiu, – jokios rausvo žoržeto suknelės, lengvos lyg krintan-tis aguonos žiedlapis, nė būti negali!). O gal net turėtų rankose arbatinių rožių puokštę, švytinčią nelyginant rugpjūčio dangus saulėlydyje. Gėles įteiktų dirigentui, rūsčiam asketiškam vyriškiui klasikiniu profliu, ilgomis lai-bomis rankomis it paukščio sparnų griaučiai viduramžių alchemikų pieši-niuose. Tačiau – nebuvo nieko panašaus... Ji tik susibarė su budinčiaja, be-dante senute, jokiū būdu nenorėjusia įleisti į salę prasidėjus koncertui (na, ar ne absurdas?).

Praskleidusi nušiurusią purpurinio aksomo užuolaidą, Ji įsmuko į salę.

Ūmai* į Ją plūstelėjo kažkas mėlyno, gaivaus, kvepiančio ir vėsaus. Atsi-rėmė į sieną, buvo sunku išsilaikyti ant kojų, tokia mėlyna mėlyna, gaivi, kvapi ir vėsi banga Ją užplūdo (įsivaizduokite, lyg bristumėte į audringą jūrą!).

Pastebėjusi tuščią vietą prie krašto paskutinėje eilėje, nutipeno ir atsise-do. Kėdė gryno juodmedžio, apmušta tamsiai žaliu pliušu (taip atrodė tik tamsoje, šiaip gobelenas buvo pilkas, nusitrynęs, o prastame lakuotame me-dyje išpjaustyti inicialai G. H., tikriausiai kokių prievarta atvartų mokinukų).

Taip prasidėjo Jos pirmasis koncertas! Nenustebkite. Staiga Ji nusprendė susidomėti klasika! Lygiai taip jūs nusprendžiate mokytis portugalų ar japonų kalbos, perskaityti dvidešimt tris Emilio Zola tomus, kolekcionuoti pašto ženklus aviacijos tema arba nuvažiuoti autostopu ligi Ulan Udės. Na, o Ji kitą rytą po savo aštuonioliktojo gimtadienio sumanė nueiti į rimtosios muzikos koncertą. Savo dienoraštyje Ji užrašė: koncertas Nr. 1.

Ji niekam nenorėjo prisipažinti pavargusi nuo „savo kartos“ muzikos tonacijų, verčiančių suktis ratu vietoje lyg margaspalviam vilkiukui, trankyti galvą į grindis ar į sieną apsidrabsčius veidą plaukais, kandžiotis pirštus, gesinti cigarečių nuorūkas sau į delnus. Pasiutusios elektroninės muzikos, beviltiškos lyg trokštančiojo riksmas tyruose, šiurpios it tuščios švytinčios naktinio didmiesčio gatvės, nykios lyg dulkinio fabriko kaminai, įklimpę užtroškusiame danguje. Ir net bitlai, kurių klausydavosi labai atsargiai, tyliai tyliai, naktimis, kai Jos kambarį užliedavo pavasarinė mėnesiena ir tamsiame lango kvadrato mirkčiodavo raudonai žalios į aklą prarają neriančių lėktuvų švieselės, n e b e g e l b è j o !

Dabar sėdėjo štai čia net prasižiojusi iš nuostabos! Tik nemanykite, kad Ji pirmąsyk išgirdo simfoninį orkestrą, fortepijoną ar berniukų chorą! Ji net skyrė Bachą nuo Bethoveno, žinojo Bartoką, Malerį, Mesianą, Prokofjevą, Pendereckį, Skriabiną – taip, taip!!! Bet dar niekada jokia kita muzika nebuvo Jos taip paveikusi! Jautėsi tarsi šiltą žvaigždėtą liepos naktį bristų į čiulbančius jūros vandenį, nedrąsiai slystų raibuliuojančiu mėnesienos taku, liguistai grakščiai it somnambulė* ištiesusi rankas link akinamai balto disko giliai alsuojančiame danguje. Eitų, eitų, eitų, eitų, kol vanduo susiskleistų virš galvos nelyginant milžiniškas juodosios tulpės žiedas. Tuomet – atsimerktų. Ne, ji nebūtų mirusi, tačiau nebegyva. Suprantate? Pro akis, ausis, burną srūtų* kažkas – plazdėtų, pleventų, banguotų, tilindžiuotų, gaustų, kuždėtų, skambėtų, šlamėtų, vaitotų, švytėtų, tvinkčiotų, ulbėtų, pulsuotų, blyksėtų... Vanduo? O gal – muzika? Matote, girdite, jaučiate, užuodžiate?

Jautėsi visiškai besvorė, buvo taip lengva, ramu ir gera! Prisiminė koncertus, kuriuose klykdavo iki užkimimo (rodėsi, balso stygos plyš, it skaudus metalas smigdamas į gomurį drauge su trūkstančiomis elektrinių gitarų stygomis), kratydavo galvą, trypdavo kojomis į grindis negirdėdama, nenorėdama girdėti, neapkęsdama muzikos, užsimerkusi, kad nematytų, kas dedasi prakaitu perdisusioje salėje, scenoje. Išslinkdavo į lauką leisgyvė, it būtų bėgusi milijono kilometrų maratoną, bet taip ir nepasiekusi finišo, jusdavo spengiantį skausmą ir įtampą visame kūne (garsas panašus į sugedusio mi-

krofono spieгимą, girdėjote kada nors?). Galva atrodydavo suskeldėjusi nelyginant puodynė į šukes, spausdavo gniauždavo ją rankomis, kad galutinai nesubyrėtų (taip daro ką nors sudaužę išsigandę vaikai). Kartais apimdavo nežemiškas ilgesys, jausdavosi ūmai praradusi visiškai viską, vaitodavo – galvoje nubusdavo kažkokių melodijų nuotrupos ar iškildavo mėlynai apšviesti, be galo artimi ir reikalingi, amžiams pradingę veidai.

O, čia buvo visai kas kita! Scenoje degė žvakės, skleisdamos šventyklos, paslaptinių apeigų kvapą, palaimingą ramybę, rimtį, susikaupimą. Ji prisiminė, kad inkai turėjo Nežinomo Dievo šventyklą, kurioje galėjo melstis kiekvienas ir kam tik panorėdavo. Čia žmonės taip pat pamaldžiai susikaupę žvelgė į begalybę.

Sėdint paskutinėje eilėje stryky* nebuvo matyti, atrodė, kad juodarūbiai žmonės keistais, grakščiais, slėpingais judesiais išgauna garsus, nė neprisipliesdami prie medinių instrumentų. Ji žiūrėjo į tai pakerėta. Pirmoje eilėje sėdėjo violončelininkė tamsiai raudonu drabužiu it vešlus (toks gali būti ne tik krūmas!) angelas iš Jano van Eiko (*Jan van Eyck*) paveikslų. Violončelininkė glamonėjo instrumentą lengvais plačiais judesiais, čia atsilošdama, čia palenkdamą galvą, siūbuodama į šalis, staigiai atmesdama geltonus raibuliuojančius plaukus. Ji buvo neįprastai graži ir mįslinga, tarsi kokia Karno šventyklos vaidilutė. O dirigentas, įsivaizduojate, buvo lygiai toks kaip Ji ir tikėjosi! Rūstus asketiškas vyriškas klasikiniu profiliu, kietai sučiauptomis lūpomis, žilais plaukais, ilgomis laibomis rankomis it paukščio sparnų griaučiai, su skausmo ir netekties ženklų veide (kurį galėjai įžiūrėti net sėdėdamas paskutinėje eilėje!). Berniukų choras priminė žydintį saulėgrąžų lauką! Tikrai, tikrai! Jie buvo juodais drabužiais, su didžiausiomis mezginių apykaklėmis. Berniukų tęsiama melodija buvo skaisti, spiginamai geltona nelyginant saulėgrąžų laukas karštą rugpjūčio vidudienį.

Rodėsi, pasibaigus koncertui tie žmonės ne nužengs, o nuskris nuo scenos, didžiuliais baltutėlaičiais sparnais keldami vėsus ūšesį. Kokia viena plunksna gal net nukris Jai ant kelių...

Ji stengėsi suvokti, iš kurgi sklinda muzika – iš susikaupusių įdvasintų veidų, akių, burnų, rankų, pirštų, sielų, instrumentų? Ne, ne! Muzika gaubia mus, pulsuoja aplinkui ir mūsų viduje, tereikia nepastebimo judesio, magiško gesto, mudros* jai prižadinti (kam gi tie sudėtingi instrumentai – fortepijonai, sitarai, vargonai, klavesinai, samisenai?).

Apžvelgė sėdinčiųjų aplinkui veidus (paprastai taip žiūrima ne į žmones, o į debesis danguje ar pro šalį srūvančius sūkuringus upės vandenį). Veidai

buvo ramūs, susikaupę, tarsi taurūs indai sklidini palaimos. „Ak, dar ne viskas prarasta, kaip tai nuostabu!“ – sukosi galvoje.

Ją užplūdo begalinis dėkingumas viskam. (Teatleidžia tie, kurie moka draugauti su senais medžiais, išklaudyti vargonų aimanų, kalbėtis su patamsėjusiais nuo laiko paveikslais. Jums šie jausmai pažįstami ir nereikalingi jokių paaiškinimų, bet Jai visa tai dėjosi PIRMĄSYK!)

Tai buvo dėkingumas sėdintiems šalia, susikaupusiems, spinduliuojantiems pamaldžiu susižavėjimu, tiems scenoje, pasinėrusiems į apeiginį ritualą. Atrodė, lyg jie visi drauge dabar skrietų kokiame auksu, palaima, vos girdimu liūdesiu švytinčiame debesyje. Ji dar niekada nesijautė tokia vieniša ir niekada nebuvo šitaip susijusi su kitais! Dar niekuomet nebuvo taip kankinamai graudu, nė karto neteko patirti tokio sopulingo džiaugsmo! Tarsi lietaus, barbenančio paskutinę vasaros naktį į jau pradėjusius gelsti drebulių lapus, vienatvė, delčios, atspindinčios žydinčiame tvenkinio vandenyje, skaidrus liūdesys, patrakęs džiaugsmas, kurį bloškia į veidus šiltas vėjas kiekvieną pavasarį kartu su vyšnių žiedlapiais. (Prisiminkite visa tai ir išgirsite muziką, kurioje skendėjo Ji!)

Deja, Ji žinojo, kad tai B A I G S I S kaip kiekvienas stebuklas ir vėl viskas bus kaip buvę. Pragariškai sunku išlaikyti nesuteptus, neišblukusius šviesius įspūdžius – lygiai kaip prisiminti šviesius sapnus. (Kažkurioje Afrikos gentyje žmonės, kurie pamena savo sapnus ir gali ką tinkami veikti tuose trapiuose regėjimuose, laikomi šventaisiais!) Kai būdavo baisiai bloga, sunku, liūdna, Ji knaisiodavosi savyje, kankindavosi tarsi klaidžiodama aklinais tamsiais koridoriais ir nuolatos skaudžiai atsitrenkdama į sunkias, amžiams užtrenktas cinko duris. Ir iš niekur nesulaukdavo pagalbos, ir niekas niekas niekas, net ramūs medžiai po Jos langu, nežadėdavo paguodos!

Ūmai prapliupo ovacijos!!!! Ji krūptelėjo, tartum kas prie pat ausies būtų susprogdinęs balioną. Sėdėjo užsimerkusi, nekrustelėdama, paskui vėl nuvilnijo muzika nelyginant glamonė. Troško amžiams pasilikti šioje muzikoje, įklimpti lyg marmurinė statula Pompėjos lavoje.

Vėl klioktelėjo ovacijos. Žmonės salėje ėmė stotis, nekantriai bildėjo kėdės, kai kurie metėsi link durų, apklotų raudono pliušo užuolaidomis.

Ji žiūrėjo, kaip mažas berniukas baltu megztiniu padavė violončelininkei geltonų astrų puokštę. Krūptelėjo staiga prisiminus lygiai tokią puokštę, perrištą oranžiniu kaspiniu su užrašu „I LOVE YOU“, kurią virpėdama teikė akinuotam estrados žvaigždei (paskui visą savaitę sirgo, ilgėdamasi trumpo, šilto jo rankos prisilietimo).

Ji vis dar sėdėjo. Ir, pasirodo, ne veltui! Į sceną išėjo moteris labai negražia blizgančia suknele ir pranešė, kad koncertas bus tęsiamas (balsas keistai trūkčiojo, nors Jai šįvakar viskas atrodė keista). Moteris negražia blizgančia suknele kažką pašnibždėjo dirigentui, paskui violončelininkei ir pirmajam smuikininkui. Berniukai, nulipę nuo scenos, susėdo salėje laisvose vietose, tamsoje neryškiai bolavo* apyklės.

Koncertas tęsėsi. Koncertas tęsėsi ir tęsėsi. Violončelininkė nebegrojo. Apsisiautusi pilkos vilnos skraiste, stovėjo scenos papėdėje, atsiložusi į sieną. Tolydžio* uostydama nekvepiančias astras, stebėjo orkestrantus ir dirigentą. Žvakės geso, tačiau niekas nedegė šviesos. Salėje nervingai, nerimastingai, net truputį maištingai sušnarėjo.

Dirigentas dabar jau buvo panašus į pamišusį atsiskyrėlį fanatiką, per pamaldas užgrobusį šventyklą. Žili plaukai krito jam ant veido, judesiai tapo kampuoti, staigūs, nervingi, atrodė, kad jis laido prakeiksmus arba pagauna kažką ore, sugniaužia ir įniršęs sviedžia savo muzikantams į veidus. O muzika įgavo nuodingą, žaliai geltoną sieros garų atspalvį. Žvakės geso, ir muzikantai nustodavo groję, nors tai nebuvo „Atsisveikinimo simfonija“! Ilgiausiai jos ruseno prie mažyčio žilo senučiuko, stypsancio tarp milžiniškų litaurų, būgnų, lėkščių. Melodija pasidarė neapsakomai nyki, visus ūmai užplūdo neviltilis lyg pabudus tamsią šaltą naktį, kai tolumoje bejėgiškai ūkia traukinys.

Dirigentas sutrikęs negrabiai skėstelėjo rankomis, paėmęs pluoštelį natų, uždegė nuo baigiančios smilkti žvakės. Muzikantai nutilo.

Kilo juokas, švilpimas, kažkas plojo, trypė kojomis, šaukė iš pasipiktinimo ar nuostabos. Niekas nedegė šviesos nei salėje, nei scenoje.

Išslinko laikydama žvakę toji pati moteris labai negražia suknele. Iš liepsnos trūkčiojimo buvo galima spręsti, kaip virpa jos ranka.

– Prašome ramybės ir – nekelti panikos. *Prasidėjo karas.* PRASIDĖJO KARAS. P r a s i d ė j o k a r a s, – pasakė ji tris kartus visiškai skirtingomis intonacijomis, tarsi ieškodama tinkamos tokiems žodžiams. – Ant miesto numesta bomba. *Prašomebepanikos!* – iškošė vienu atsikvėpimu, buvo neįmanoma suprasti, ką tai reiškia. – Visas miestas sunaikintas. *Prašomebepanikos!* Esame per pusę kilometro nuo sprogimo epicentro. *Prašomebepanikos!* Mūsų pastatas per kažkokį stebuklą, – ji nutilo, o paskui lyg ir pasitaisė: – neišaiškintomis aplinkybėmis išliko. *Prašomebepanikos!* Pas mus jau skrenda gelbėjimo ekspedicija. Visus prašome pasilikti savo vietose. *Prašomebepanikos!* Išeiti iš salės, atidarinti langus ir duris griežtai draudžiama!

Prašomebepanikos! Šviesos įjungti, deja, negalime, nutraukta elektros linija. *Prašomebepanikos!* Tuoj bus surastos ir atneštos žvakės, skirtos naujametei „Atsisveikinimo simfonijai“. *Prašomebepanikos!* – užbaigė ji atsikvėpdama taip giliai, kad net žvakė užgeso.

Tačiau panika kilo. Įsivaizduokite save tokioje situacijoje – tarsi pabudus iš košmariško sapno, kai rankos ir kojos nutirpusios, sukaustytos, o atlošta galva nepajudinama, suparalyžiuota siaubo. *Prašomebepanikos!!!* Tačiau jūs puolate prie durų, kurios pasirodo užrakintos, plėšiate raudono pliušo užuolaidas, klebenate rankenas, daužote kumščiais, spardote kojomis, mėginatė išlaužti pečiais.

Ji tebesėdėjo savo vietoje. Matė, kaip mažutėlytė kuprota senutė su šlepetėmis dalija žvakes. Muzikantai degiojo jas drebančiomis rankomis, daugelis rūkė.

Dirigentas, atsikusęs į salę, kažkaip maldaujamai įsakmiai, o gal įsakmiai maldaujamai tarė:

– Ak, sėskite gi visi į savo vietas. Mes jums ką nors pagrosime. Nusiraminkite...

Keista, bet visi pakluso, lyg darželinukai nuolankiai susėdo verkšlėdami, vaitodami, aikčiodami, šniurkščiodami nosimis.

Ji suprato, kokiomis „neišaiškintomis aplinkybėmis“ išliko jų pastatas vos per puskilometrį nuo sprogimo epicentro. Muzika panardino juos visus drauge į kažkokį palaima ir vos girdimu liūdesiu švytintį debesį. Tai buvo niekieno nenugalimas švytėjimas!

Bet veikia Jos galvoje ėmė suktis, tikriau, trūkčioti kaip užsikirtusi plokštelė vienui viena mintis: aš nenoriu mirti aš nenoriu mirti aš nenoriu mirti... Ji regėjo, kaip toji mintis it deginantis, iki šnypščiančio raudonio įkaitintas stačiakampis blokas be galo lėtai leidžiasi nuo lubų žemyn, ant galvų, grasindama visus sutraiškyti.

Dabar jau, be jokios abejonės, vyko apeigos! Taip žmonės, laistydami ašaromis šaltas mozaikines grindis, giedodavo cerkvėse, vildamiesi atstumti totorių antplūdį. Varinis varpų gaudesys drauge su varnų pulkais kildavo į alkaną dangų neužkirsdamas kelio juodiems maro vandenims. Mušdavo būgnus, pūsdavo didžiules rožines kriaukles, kol akys iššokdavo ant kaktų, o smilkinuose sprogdavo gyslos, tačiau ugnis plėsdavosi, godžiai springdama, žiaukčiodama, žagsėdama rydavo kaimus, miestus, rūmus, miškus.

Buvo keista, kraupu ir absurdiška. Muzika nebebuvo nei gairus vanduo, nei glamonė. Ji tapo skarbi, visa ardanti, ėdėsi į akis, burną, visą kūną, kel-

dama šleikštulį, silpnumą, kaustančią baimę paširdžiuose ir galugerkyje – lygiai kaip radiacijos spinduliai ten, anapus.

Įtampa augo. Salėje buvo visiškai tamsu, žvakių apšviesti muzikantų veidai panėšėjo į nemaloniai tragiškas ispanų baroko skulptūras.

Galvoje buvo tuščia kaip niekada. (Seniau ji manė – kol žmogus gyvas, tol jame sukuriuoja mintys.) O gal ji jau buvo mirusi?

Į sceną vėl išslinko moteris, nešina žvake. Nusivilkusi negražiąją blizgančią suknelę, dabar buvo su tokiu pat bjauriu žydru lietpalčiu.

– Atvyksta gelbėjimo ekspedicija! *Prašomebepanikos!* Sraigtasparniai mus paims! *Prašomebepanikos!* Pirmieji bus sodinami vaikai, paskui moterys ir seneliai. *Prašomebepanikos!* Orkestrantai išeis paskutiniai. *Prašomebepanikos!* Prašome griežtai laikytis eilės tvarkos! *Piašomebepanikos!* Prašome visus lėtai ir tvarkingai eiti link išėjimo!

L i n k i š ė j i m o.

Taigi, kaip duris mes vadiname „įėjimu“ iš lauko ir „išėjimu“ iš vidaus, lygiai toks gyvenimo ir mirties santykis, – prisiminė kažkada skaičiusi Tibeto Mirusiųjų knygoje.

Vėl kilo panika. Visi laužydami kėdes, stumdydamiesi, virsdami, keikdamiesi, rékdami grūdosi prie išėjimo. (Ji pasijuto lyg atsidūrusi kokiam pragariskame POP muzikos festivalyje.) Berniukai iš choro veriamai spiegė. Orkestrantai grojo kažką panašaus į žvalų maršą. Spūstis išrovė Ją iš vietos, nubloškė link durų, šveitė į koridorių. Iki kraujo nusibrozdinusi ranką, atsidūrė prie laiptų. Klampioje tamsoje visi plūdo marmuriniais laiptais, vaiduokliškaai atsispindėdami veidrodyje. Ji užsimerkė ir išvydo padūmavusį to estrados žvaigždės (prisimenate – geltonos astros, oranžinis kaspinas su užrašu „I LOVE YOU“) žvilgsnį. Jautė lygiai tokį pat alpulingą silpnumą kaip ir tuomet. Mėgino įsivaizduoti, kad jos kūnas krinta į nebūtį pragaištingais kalnų upės verpetais, su maurojančia sniego lavina ar aštrių, krauju aptaškytų akmenų griūtimi. Tai pasirodė taip klaiku, taip beprasmiška, taip absurdiška, kad ji ėmė klykti drauge su visais. Jautė, kad tuoj tuoj neteks sąmonės.

Vestibiulyje jau vaikštinėjo kareiviai. Tikriausiai kareiviai. Sunkiai apibūdinami padarai, žmonės ne žmonės, panašūs į marsiečius iš primityvių fantastinių filmų (įsivaizduojate?). Ant parketo voliojosi neštuvai, slepiamosios spalvos dėžės su Raudonojo Kryžiaus ženklais, dujokaukės, storos medžiagos apsiaustai.

Žmonės blaškėsi šlitiniuodami, stumdydamiesi, griūdami ant gerai išvaškuoto parketo. Kareiviai turėjo stiprius žibintus, šviesa smogte smogdavo, rodė, spiria į veidą, paširdžius, pilvą ar pakinklius.

– Stokite į eilę, stokite į eilę, – šaukė kažkas į megafoną, – tvarkingai, ramiai, be panikos stokite į eilę! Pirma vaikai, moterys, seneliai, paskiausiai vyrai. Tvarkingai stokite į eilę prie I Š Ė J I M O. Ten jums duos dujokaukes ir radiacijai nepralaidžius apsiaustus!

– Nenoriu prie išėjimo!!! Nenoriu prie išėjimo!!! – spiegė Ji, nebeatpažindama savo balso.

Šalia Jos stovėjo frakuotas vyriškis su kontrabosu (orkestrantas tikriausiai). Ji staiga prisiminė motinos pasakojimą: kai toji buvo dar visai mažytė, okupacijos metais, kartą regėjo iš geto šaudyti varomus žydus. Moterys nešėsi mantą, vaikai – medinius arkliukus išpešiotais ašutiniais karčiais, o vienas senas vyras giliai įdubusiomis akimis, beveik žydra veido oda – kontrabosą. Ar jie žinojo einantys mirti? Kiekvienąkart, kai mama tai pasakodavo, Ji graudžiai raudodavo.

Dabar Ji rauduoja lygiai taip pat graudžiai. Vėl pasijuto kaip ir po kitų koncertų: galva – tarsi ištaškyta į šipulius puodyne. Mėšlungiškai gniaužė ją rankomis, rodėsi, šukės iki pasiutusio skausmo sminga į delnus.

Žmonės lyg pamišę veržėsi į lauką, nors ten ir tykojo radiacijos pavojus. Tarsi visus ūmai būtų apsidusi uždarų patalpų baimė, traukė nuo langų mėlyno aksomo ir gofruoto šilko užuolaidas, plėšė užkaltus langus, nusidrėksdami rankų odą, laužydami nagus, mėgino kulti stiklus. Pagaliau pavyko atverti vieną langą, žmonės rėkdami, griūdami šoko į lauką, bėgo prie sraigtasparnių, į kuriuos lipti, pasirodo, draudžiama.

Ji taip pat išsprūdo į lauką, šokdama parklupo, susimušė koją. Ant Jos užgriuvo dar kažkieno kūnas, pabiro geltonos astros. Pasukusi galvą, šalia pamatė išblyškusį putlų veidą – lygiai kaip Jano van Eiko angelų (atspėjote, tai buvo violončelininkė). Jos padėjo viena kitai atsikelti. Jano van Eiko angelo suknelė buvo keliose vietose perplėšta. Ji žiūrėjo į geltonas, juoduose pelenuose pažirusias astras ir šįsyk kažkodėl prisiminė jo (taip taip, to estrados žvaigždės) praviras lūpas.

Kur tik pažvelgsi driekėsi juoda, tarpais violetine liepsna rusenanti plynė*, lyg milžiniška laužavietė. Oras buvo nepakeliamai tvankus, dvokiantis, smaigiantis, dusinantis, žudantis! Pačia tiesiogine prasme – žudantis oras, užuodžiate?

Violončelininkė, staiga suklikusi, tartum pašautas paukštis laviruodama tarp ugnies apimtų plotų, pasileido į tą pusę, kur buvo senamiestis. Ūmai plati raudona jos suknia užsiliepsnojo, ugnis lyžtelėjo angeliškai purius plaukus. Įdomu, ar ji išgirdo goslų* liepsnos kuždesį sau už nugaros? O gal tai priminė

deginantį sparnų šlamesį? Ji ėmė pratisai* klykti. Griuvo ant žemės ir pradėjo voliotis, vis taip pat pratisai klykdama. Tai nebebuvo žmogaus balsas, – sumišas* mašinos stabdžių ir pervažiuoto šuns spygsmas. Būrys kareivių nubėgo prie jos. Buvo visiškai aišku, kad nebeįmanoma padėti tam kupliam* liepsnojančiam angelui (kažkam kažkada pasirodė kuplus liepsnojantis krūmas...). Niekam nebebuvo įmanoma padėti!!!

Vaikai su dujokaukėmis ir plačiais apsiaustais kniubdami bėgo prie sraigtasparnių ir dingdavo juose tarsi pražiotuose drakonų nasruose.

Dangus pulsavo, nepakenčiamai raudonas, šleikščiai geltonais pakraštėliais (nors buvo naktis ir tamsiai mėlyni žvaigždėti debesys turėjo skleisti gaivią sidabrinę vėšą). Ji pamatė juodą išdidų siluetą pūlingai kraujuojančio dangaus fone. (Tai dirigentas, rūstus, asketiškas, klasikinio profilio vyriškis kietai sučiauptomis lūpomis, plevėsuojančiais žilais plaukais, su amžinu skausmo ir netekties ženklu veide.) Ji prisiminė dar vieną mamos pasakojimą: mergytė, praūžus priešo bombonešiams, mėšlungiškai spausdama savo mamos (Jos senelės) ranką, išlipo iš paskubomis iškastos slėptuvės, pamatė tokį patį juodą išdidų siluetą pūlingai kraujuojančio dangaus fone. Tai buvo vienuolis, tėvas Paukštys, meldęsis su jomis toje pat slėptuvėje antskrydžio metu. Dabar jis dėkojo Dievui už praūžusią nelaimę, o maža mergytė, skaudžiai gniauždama motinos ranką, žvelgė į dangų – milžinišką, krauju pasruvusią žiaurais pamišėlio, žmogžudžio Dievo akį.

– Ne, ne, ne, ne! – šaukė dusdama, kosėdama, springdama.

Ji susiėmė rankomis galvą. Atrodė – čia kažkokia klaida, Ją užmiršo pažadinti iš klaikaus sapno, jėga bloškė į žiaurais, žmogžudžio Dievo pamišėlišką regėjimą.

– Ne, ne, ne, ne, ne! – šaukė dusdama, kosėdama, springdama. Kažkas čiupo ją už pečių, užlaužė rankas, maukšlindami ant galvos dujokaukę.

– Ne, ne, ne, ne, ne! – švokštė dusdama.

Pro aprasojusius dujokaukės stiklus regėjo, kaip į raudoną dangų nyra sraigtasparniai, tartum milžiniškos musės kreštinčio krauju vonioje.

Matė, kaip sprogsta pirmasis, kuriame sėdėjo patys mažiausi choro dainininkai, ir tas, baltais drabužėliais, įteikęs geltonas astras violončelininkei. Ją čiupo už rankos, tempė prie sraigtasparnio. Ji muistėsi, rangėsi, klaupėsi, duso, kol neteko sąmonės.

Atsigavo tik sraigtasparniui pakilus, Jai nuėmė dujokaukę ir pakišo amoniako buteliuką panosėn. Kosėdama žiūrėjo pro langą. Iš viršaus baltas Fil-

harmonijos rūmas juodoje rūkstančioje plynėje atrodė lyg nespėjęs sudegti kaulas gęstančiame aukure.

Dėl neišaiškintų priežasčių sprogo ir tas sraigtasparnis, kuriame skrido Ji, taip pat – visi likusieji. Niekam nepavyko išsigelbėti.

Tik nepaliestas Filharmonijos pastatas bolavo rūkstančiame pamišėlio aukure, vos per puskilometrį nuo sprogimo epicentro...

Klausimai ir užduotys

1. Mergina koncerte buvo viena. „Ji dar niekada nesijautė tokia vieniša ir niekada nebuvo šitaip susijusi su kitais!“ Ar įmanoma tarp daugybės žmonių jaustis vienišam? Kodėl? Ar turite tokios patirties?
2. Ar patiko pagrindinei veikėjai muzika? Kokių asociacijų jai kilo? Ką ji prisiminė, pastebėjo?
3. Kas nutraukė koncertą? Kaip buvo pranešta sukrečianti žinia? Kaip elgėsi orkestras, choristai, publika?
4. Novelėje vaizduojama apokaliptinė situacija. Kodėl pastatas, kur vyko koncertas, išliko? Kaip tai paaiškinti?
5. Kaip elgiamės atsidūrę ribinėje (kritinėje) situacijoje?
6. Kuo paradoksalus posakis iš *Tibeto Mirusiųjų knygos*: „Duris mes vadiname „įėjimu“ iš lauko ir „išėjimu“ iš vidaus, lygiai toks gyvenimo ir mirties santykis“?
7. Ar tikite likimu? Ar visada esame savo gyvenimo režisieriai? Pasikalbėkite grupėje.
8. Pasidalinkite savo įžvalgomis, mintimis, kas jus nustebino, kokių minčių kilo. Kodėl orkestras grojo, nepasidavė panikai?
9. Kuo siejasi pagrindinės veikėjos istorija ir motinos papasakotas pasakojimas apie žydų šeimą? Kokia detalė sieja šiuos du skirtingų epochų įvykius?
10. Neišvengiamybė. Ką gali ir ko negali žmogus? Apie kokį didelį blogį kalbama J. Ivanauskaitės novelėje? Kodėl distopinė literatūra yra perspėjimas, kad reikia gyventi kitaip, kad reikia kažką keisti?

ŠVĘSKIME GYVENIMĄ

*Tekstas pirmąkart skelbtas žurnale „Moteris“ (2007 sausis, Nr. 1)
Metų moters titulo suteikimo Jurgai Ivanauskaitei proga*

Pernai, gruodžio 12-ąją, jau iškritus pirmajam sniegui, lemtis mane apdovanojo dviem ypatingais trofėjais: ryte sužinojau, kad sergu vėlyvosios stadijos itin piktybiška sarkoma, o vakarop man pranešė, kad gavau Nacionalinę premiją. Tąsyk priėjau prie lango, pro ašarų miglą pažvelgiau į juodą, pasibaisėtina abejingą dangų ir pagrūmojau ten aukštybėse sėdintiems Nežinomiesiems, kurie mus, lyg marionetes, tampo už atsitiktinumų, sutapimų ir neišvengiamybės virvučių. Pašnabždomis išrėžiau, nors mieliau būčiau išrėkusi: „Šitaip nežaidžiama!“ Jokio atsako, žinoma, nesulaukiau. Supratau, kad ir toliau reikės gyventi. Būtent gyventi, o ne mirti, kad ir ką bylotų* rūs-tūs, dievų funkcijas prisiėmusių onkologų konsiliumai. Šiomet gruodis ir vėl pateikė dvi staigmenas: nugyvenau 12 unikalių mėnesių, jie man tikriausiai jau nebuvo skirti, ir tapau Metų moterimi. Visada buvau fanatiška darboholikė, nė dienos negalėdavau išverti nieko neveikdama, dusau nuo savo pačios idėjų, kurioms įgyvendinti reikėtų bent penkiasdešimties klonuotų mano antrininkų. Tačiau būtent 2006-aisiais aš nieko neveikiau ir ničnieko nenuveikiau. Tik varčiausi įvairių ligoninių lovose ir buvau vartoma ant operacinių stalų net dviejose šalyse: Lietuvoje ir Švedijoje. Už mano gyvybę, už ilgesnę gyvenimo trukmę ir kiek įmanoma geresnę jo kokybę kovojo daugybė žmonių. Prieš juos žemai lenkiu galvą. Kiekviena iš nebūties išplėšta diena tikrai yra ne mano nuopelnas. Dienas ir laiką mums dalija Dievas. Jei ką šiomet ir nuveikiau, tai išmokau elgtis su laiku. Kuo mažiau man jo lieka, tuo daugiau sugebu sutalpinti į kiekvieną valandą, minutę. Laiko kiekybė ir laiko kokybė yra du visiškai skirtingi dalykai. Akimirka gali būti ilgesnė ir puikesnė už šimtmetį. Kartais atrodo, kad 2006-ieji man buvo tarsi dar vienas, magaryčių* dovanotas gyvenimas, per kurį patyriau ir suvokiau daugiau nei per ligi tol įveiktą, išbaigtą ir užbaigtą 44-erių metų periodą. „Magaryčios“ – žodis, ataidėjęs iš mano vaikystės, kai mudvi su senele slampinėdavome po Palangos turgų, o šnekios žemaičiuojančios moterėlės ant lygiai nusistovėjusių svarstyklių pridėdavo dar vieną obuolį, kelias braškes ar prie puslitrio agrastų, subertų į laikraštinių piltuvėlių, švystelėdavo papildomą žiupsnį*.

Magaryčios įsirėžė net ir mano delne: prie netikėtai sutrumpėjusios Gyvenimo linijos staiga atsirado mažytė uodegėlė. Už jos dabar ir laikausi, kaip už voratinklio, kaip skęstantis – šiaudo.

Šiame gyvenime po gyvenimo man teko iš naujo mokytis vaikščioti beveik suparalyžiuota koja ir kvėpuoti puse plaučių. Kūdikiskai pliką galvą šildau vaikiskomis kepuraitėmis. Chemoterapija tapo savotiška iniciacija – juk plikai nuskutamos tos, kurios įšventinamos į deivės Nut žynių luomą arba tampa budistų vienuolėmis, taigi prasideda naujas, aukštesnis būties etapas. Niekur nemačiau tiek gražių moterų, kaip palatose, kuriose lašinami nuodų sinonimu tapę vaistai. Glotnus it kristolo rutulys pakaušis paryškina kasdienybės aprintus veido bruožus ir nutraukia rutinos šydą nuo akių – sielos veidrodžių. Nesuprantu, kodėl kai kurios moterys drovisi tokio atviro, tarsi deimantinis peilis aštraus grožio. Esu įsitikinusi, kad garbingo Metų moters titulo nusipelnė bet kuri vėžiu serganti mano pakeleivė, sutikta Santariškių klinikų orbitoje. Jos visos su šventu Žanos d'Ark ryžtu grūmėsi už būtį. Tikiu, kad Regina, it koks maištaujantis angelas metusi iššūkį siaubingai, vos kelias savaites gyvenimo jai žadėjusiai diagnozei, dabar vaikštinėja savo namų sode prie Čikagos, stebi paukščius, atskrendančius į 31 lesyklėlę, ir šeria simpatinguosius mangustus. Regina nė už ką nenorėjo mirti, kai, pasak jos pačios, pagaliau sutiko mylintį ir mylimą vyrą, kai po daugybės sunkių, savižudiškų metų pajuto svaigų gyvenimo skonį ir saldumą. Tačiau ne tik didžiosios pergalės vertos apdovanojimų. Visada prisiminsiu ir ponią Rožę, kuri pasiryžo numirti gražiai, taip, kad artimieji jos išėjimą priimtų lyg didžią Pamoką, o kada nors, stojus jų pačių atsisveikinimo valandai, galėtų sušnibždėti kaip šv. Pranciškus: „Mano Sese, Mirtie...“

Filosofai ir antropologai teigia, kad moderniosios civilizacijos piliečiai baugščiai slepiasi nuo nepaneigiamo, neatšaukiamo, nepermalduojamo fakto, kad yra mirtingi. Pati mirtis irgi vis kruopščiau slepiama, tarsi būtų gėdinga. Nemažai ligonių gėdijasi net savo ligos – jei susirgai vėžiu, tarsi tarsi pažymėtas geltona žvaigžde ir atsiduri sveikųjų pasaulio užribyje. Mūsų visuomenėje dar labai gajī* nuomonė, kad sunkus ligonis turi žinoti savo vietą: palatą, tvankų merdėti pritaikytą kambarėlį ar urvą, į kokį traukiasi dvėsti sužeistas žvėris. Aplinkiniams darosi nejauku, jei vėžiu pažymėtasis drįsta išlįsti į viešumą, sakytum, ant jo kaktos šviestų ryškus it „Coca-Cola“ reklama užrašas: „Memento mori“ – Atmink, kad mirsi. Dar visai neseniai, kai pati buvau sveika, šalia vėžininko jausdavausi nejaukiai, tarsi toji liga būtų užkrečiama. Apie vėžį tebesklando daugybė mitų ir prietarų, jis tebėra apgaubtas baimės ir nesuvokimo skraiste labiau nei bet kokia kita liga, išskyrus AIDS. Iki šiol atkakliai tikima, kad onkologinės ligos nepagydomos.

Sapaliojama*, kad moderniausiais mokslo laimėjimais pagrįsta medicina bejęgė, kad vėžį verčiau gydyti kaip viduramžiais: dėlėmis, šlapimu, musmirių, rupūžių ir korių kandžių trauktinėmis arba burokėlių sulčių klizmomis.

Neseniai sulaukiau laiško, kuriame rašoma, kad visas Vilnius kalba, jog pradau tikrąjį tikėjimą, nutolau nuo mistikos, magijos, ezoterikos ir atsidaviau „mafijai su baltais chalatais ir skalpeliais“. Į tai galiu atsakyti tik tiek, kad mano tikėjimas yra tvirtesnis nei kada nors anksčiau, kad kritiniais šių baisių ir gražių metų momentais esu jautusi ne tik Dievo rankos prisilietimą, bet ir jo glėbio stiprybę. Juk net itin skeptiškas onkologas patvirtins, kad, gydant vėžį, susijungia ne tik gydytojo ir ligonio pastangos. Svarbiausias yra trečiasis veiksnys. Nenorintieji gali jo neįvardyti, abejojantieji jam suteikia Absoliuto vardą, na, o tikintieji tą lemiamą jėgą vadina Dievu. Visiems gerai žinoma pasakėlė, kad onkologinės ligos priežastys – neva karminės, kad jos nusipelno tik tie, kurie neteisingai gyvena. Jeigu iš tikrųjų taip būtų, nereikėtų kalėjimų, nes visi žmogžudžiai, kankintojai, vagys išmirtų nuo leukemijos ar sarkomos. Naujajame Testamente nė karto neužsiminta, kad Dievas sunkiomis negalioomis žmones baudžia arba taip jiems kerštauja (girdėjau nuomonę, kad man šitaip „atkeršyta“ už keliones į Himalajus ir domėjimąsi budizmu). Jėzus Kristus beveik visose Evangelijų istorijose gydo ligonius, o labiausiai įkvepiantys jo pamokslai skirti paliegėliams*, nelaimėliams, mažutėliams... Apie ligą kaip bausmę labai mėgsta kalbėti visokio plauko ekstrasensai, bioenergetikai, šarlatanai, Nostradamo akademijos akademikai ir kontaktuotojai su nežemiškomis civilizacijomis, jie už kosminius pinigus siūlo savo šlykščias „panacėjas“* viltį praradusiems ligoniams ir jų artimiesiems. Tokius gydytojus, lengvai žongliuojančius madingais žodelyčiais „čakra“, „aura“, „prana“, „ajurveda“, „Tibeto medicina“, jau seniai laikas traukti baudžiamojon atsakomybėn, o kai kuriuos aš įsakyčiau net sušaudyti be teismo. Sako, kad sergantis žmogus tampa piktas. Jeigu ant ko nors ir pykstu, tai tik ant visų čia išvardytų menkystų.

Sirgdama suvokiau, kad net labai sunkios ligos ėdamas žmogus gali gyventi visavertį, turiningą gyvenimą. Kartais sergančiojo egzistencija tampa gal net vertesnė už įprastą sveikojo rutiną, nes staiga atsiradęs suvokimas, kad kiekviena diena yra didžiausia dovana, kokią tik įmanoma gauti, nuo buvimo pasaulyje nulupa daugybę nereikšmingų smulkmenų, kvailų įsitikinimų ir beprasmių įsipareigojimų. Būtis ima švytėti, neretai spinduliuoja ir jos šeimininkas, nors gal tik jis ir dar keli artimieji žino mastą tos kančios, kuria mokama už šią ypatingą šviesą. Taip, taip, ligonis irgi gyvena, o ne tik serga ar ritasi mirties link. Suglumstu*, kai kas nors nustemba, man patikinus, kad ne tik tįsau lovoje galvodama apie įkapes, bet turiu daugybę darbų, pramogų ir ateities planų. Kita vertus, sergantis – dar nereiškia niekam tikęs. Kad ir kokia sunki liga, svarbiausia jos neįsileisti į savo sielą. Tada stebuklingas galias parodys ir kūnas. Aš pati apstulbstu stebėdama, kaip jis už mane

grumiasi, kaip užgydo žaizdas po sunkiausių operacijų, kaip stengiasi, kad netekusi vienos ar kitos savo fizinės detalės, pamažu prisitaikyčiau vėl gyventi taip, kaip man patinka. Paradoksalu, bet būtent dabar iš tikrųjų pamilau savo kūną, nors anksčiau turėjau aibę kompleksų, o kartais tiesiog nenkenčiau savo atspindžio veidrodyje. Pagaliau (kai pagal visas nūnai egzistuojančias grožio teorijas turėčiau savo noru pasitraukti į šiukšlyną) taipau pati sau graži. Net pamėgau fotografuotis, kaitalioji įvaizdžius, keisti šukuosenas (tai labai lengva, kai neturi plaukų) ar kelioms valandoms pasipuošti *haute couture** drabužiais. Šitaip stengiuosi atsidėkoti savo kantriam, darbščiam ir vis dar man labai ištikimam kūnui. Jau girdžiu, kaip dvasingieji teisuoliai šaukia, kad mirštant reikia rūpintis savo siela. Tačiau ir kūnas man yra duotas Dievo. Būtent dabar išmokau save mylėti ir patikėjau, kad galiu būti mylima. Mylima tokia, kokia esu: silpna, neįgali, neretai – bejėgė, su daugybe randų, žaizdų ir netgi su vėžiu. Už tai, kad išdrįsau į save įsileisti meilę, esu be galo dėkinga visiems tiems drąsiems žmonėms, kurie nebijojo su manimi, sergančia, būti, man padėjo, mane palaikė, gelbėjo, globojo, guodė, stiprino, linksmo, džiugino, juokino, kurie mano gyvenimą darė ir tebedaro nuostabų. Ačiū, ačiū, ačiū!

Klausimai ir užduotys

1. Ar reikia kalbėti apie mirtį? Kodėl? Kokiomis temomis dera / nedera kalbėti?
2. Kaip suprantate pasakymą: „Jei ką šiomet ir nuveikiau, tai išmokau elgtis su laiku.“?
3. Ar yra tiesos žodžiuose: „Kuo mažiau man jo lieka, tuo daugiau sugebu sutalpinti į kiekvieną valandą, minutę“? Kodėl?
4. Kodėl sakoma: „Laiko kiekybė ir laiko kokybė yra du visiškai skirtingi dalykai“?
5. „Nesuprantu, kodėl kai kurios moterys drovisi tokio atviro, tarsi deimantinis peilis aštraus grožio.“ Kuo neįprastas rašytojos požiūris į pliką moters galvą?
6. Ar mes nepervertiname fizinio grožio? Ką apie tai manote?
7. Ar reikia gėdytis ligos? Ar apie ligą būtina kalbėti viešai?
8. „[...] tampa tarsi pažymėtas geltona žvaigžde ir atsiduri sveikųjų pasaulio užribyje.“ Kas ta geltona žvaigždė? Pasamprotaukite, kada esame stiprūs?
9. Pasamprotaukite, kokių minčių kyla perskaičius žodžius: „Ligonis irgi gyvena, o ne tik serga ar ritasi mirties link.“
10. Ką reiškia pamilti savo kūną? Suraskite tekste žodžius, kurie kalba apie tai, pacituokite.

ROMUALDAS GRANAUSKAS (1939–2014)

LAIMINGIAUSIOJI VASARA

Novelė

Tai buvo laimingiausioji mano vasara. Gal ir kitos buvo laimingos, bet aš jų nebeatsimenu. O šitoji man tada buvo padaryta iš labai mėlyno dangaus, skaidriausio vandens Aiškūne, juodų vėžių pakriaušėse* ir tarp apširusių bibliotekos knygų. Nuo knygų prasidėjo mano gyvenimas, jomis, reikia manyti, ir baigsis. Negaliu sakyti, kad esu knygų žmogus, nors kiti gyvena knygoje, sapnuoja kaip knygoje, kalba kaip knygoje. Buvau upelio žmogus, miškelio žmogus, žvyrijų*, dar esu buvęs grybų ir žuvų, o paukščių – ne, nors galvą užvertęs galėdavau ilgai žiūrėti, kaip kregždės šaudo virš žalio kiemo. Dar esu buvęs savo pajuodusio smuikelio žmogus, dvejus metus – pirmdėlės* karvelės Būkos, kurios ilgėjaisi net tarnaudamas kariuomenėje. Bet tai buvo vėliau, daug vėliau, o tą laimingą savo vasarą aš tebuvaу mažas, pajuodęs, alkanas vaikas su knygų ryšulėliu po pažastimi.

Kaimo pradinę mokyklą baigiau per dvejus metus ir nebežinojau, ką toliau daryti. Kaip ją baigiau, kaip joje mokiausi, tik miglėle belikusi. Lyg nė mokėsis nebūčiau. Bet žiūrėdamas į vasaros kregždes, jau pradėjau svajoti, kaip rudenį vaikščiosiu žvyrkeliu į Mosėdj, ten bus daug knygų, daug vaikų, daug naujų mokytojų, o ne tik šie du. Čia mokytoja visą pamoką mezga ir mezga, o jos vyras niauriai žiūri pro langą ir vis barbena pirštais į stalą...

Artėjo ruduo, kregždės išskrido, už klėties pradėjo sirpti slyvos: tos mažosios, labai tamsiai mėlynos ir dar mėlyniau rūgščios. Sugalvojau: rugsėjo pirmosios rytą prisiskinsiu jų pilnas kišenes, naujojoje mokykloje padalinsiu klasės vaikams, kad su manimi draugautų. Bet patėvis pasakė:

– Niekur tu šią žiemą neisi. Pirmiau šiek tiek paauk. Nusineš varna nuo vieškelio.

O kaip aš paaugsiu, jei esu amžinai alkanas. Per vakarienę visuomet tik putra* – vanduo, į kurį įberta sauja ruginių miltų. Naktį negali nieko kito pasapnuoti, tiktai duonos kvapą, – sako, niekas kvapų nesapnuoja, aš sapnuodavau.

Patėvis iš arkliausutų* buvo nusivijęs lydekinės meškerės valą*. Ir mane išmokė. Plūdė – iš pušies žievės, didelė ir ruda, dvigubas kablys sulenktas iš

kietos plieninės vielos. Kotą išsikirto iš lazdyno, peiliu nuskuto žievę, tik patį galą paliko neskustą dėl tvirtumo. Mano meškerėlė buvo trumpesnė, plūdelė – kaip nykščio galas, o kabliukas sulenktas iš žiogelio. Aš visuomet turėjau sugauti patėviui pirmąją žuvelę, o jis, pamovęs ant savo dvigubo kablo, per karklyno viršų ją tyliai nuleisdavo į sietuvą*...

Lydekas motina kepdavo. Nuo jų greitai užaugtum, jei galėtum visas suvalgyti vienas. Tačiau turi laukti ir laukti. Suaugusieji nebeprisimena, kaip patys laukė ir kaip negalėjo sulaukti, kol užaugo.

Aš sugalvoju, kaip užaugti greičiau. Reikia vienam pačiam prisigaudyti daug žuvies, slaptai išsikepti ant laužo žarijose – ir valgyti, valgyti užsimerkus, kol pajusiu, kad jau augu. Dar reikia pasiimti druskos, degtukų ir peilį pasmailinti pagaliui, ant kurio pamovęs aš tą žuvį kepsiu. Tik nesugalvoju, kaip jos tiek daug prisigaudyti.

Šauklių kaimo žemė derlinga, bet labai akmenuota. Žmonės metų metais velka, veža tuos akmenis ir krauna į ilgiausias kūlines*, o kitą pavasarį – ir vėl jie pilkuoja dirvose, iškišę savo pakaušius, šokindami į viršų plūgus, dalgius ir akėčias. Bet prie tų kūlinių anksčiausiai išsirrsta žemuogės. Pasiėmęs sulankstytą aliuminį puodelį, aš pirmasis iš kaimo vaikų ten ir budėdavau. Vos parausta uogos šonas – jau ir mano burnoje, į puodelį nelabai kuri įkrenta. Privalgyti neprivalgysi, bet patį didįjį alkį apraminti galima. Motina ir nesitikėdavo tų mano uogų, jų niekaip nepavykdavo parnešti namo.

Prie kūlinės atsitūpęs, aš ir įžiūrėjau plyšyje granatą. Kas ją ten įkišo – nežinau, bet ją radau aš, ir dabar ji – mano! Noriu – sprogdinu, noriu šiaip pasislėpęs ritinėju!..

Tai buvo ne ta baisioji, skeveldrinė, kuri visa rantuota, o kita, ne tokia bauginanti, panaši į nedidelę konservų skardinę, net visai jauki ir patogi laikyti saujoje. Buvo ir žiedas, ir sprogdiklis, o ką toliau daryti, mes, kaimo vaikai, jau visi žinojome. Įstačiau granatą į puodelį, paroviau žolės, apkamšiau iš šonų ir dar ant viršaus užmurdžiau, kad nebarškėtų, kai tekinas bėgsiu namo. Kol bėgau, prisiminiau patėvio pasakojimą, kad per karą rusų kareiviai granatomis sprogdino Bartuvoje žuvis. Vieną buvo įmetę ir į Kaubrienės vištidę, paskui pusę dienos virš kaimo sklandė dulkių, pūzrų* debesys ir raibos vištų plunksnos. Dabar ir aš turėsiu žuvis! Neduosiu niekam! Jiems nereikia augti, o man reikia, nes esu per mažas ir negaliu eiti į Mosėdžio mokyklą.

Atgurgėjęs nuo Šauklių ganyklų, nuo Nerpuolės pelkių, Aiškūnas pro pat mūsų trobos galą jau teka ramus, tik labai vingiuotas. Troba ne mūsų, o Mos-

teikos, juos išvežė į Sibirą, aš jų niekada nemačiau, bet kol mes čia gyvename, kaimynai bent neišplėš grindų ir neišlups langų. Kiek paėjus, toliau yra akmenuota brasta* ir lieptas su perlaužtu turėklu, o už jos – karklais, laukiniais serbentais, vingiorykštėmis užvirtę upelio vingiai. Ten nepasimaudysi, ten šaltas vanduo, ten vėžių karalystė. Maudytis galima tik trijose sietuose, kurios taip ir eina viena po kitos: Mosteikinė, Juodeikinė ir Anužinė. Ta – pati giliausia, joje galima plukdyti arklius. Per kurio žemę teka Aiškūnas – to vardu ir sietuva. Nebėra kaime Mosteikos, nebėra jokio Juodeikos, likę tik jų sietuvos. Anužinė yra, bet ji našlė, jokių arklių neplukdo, plukdo kiti. Mačiau, kaip plukdė abu savo arklius Valužis, o Eidiejus – tą savo vieną, tik užmiršau jo vardą. Gražus arklys, garsiai prunkštė plukdomas.

Visose trijose sietuose yra daug žuvų. Vidurdienį, per patį karštį, didelis būrys kuojų snausdamos kaitinasi paviršiuje, ir tai viena, tai kita vis pasiverčia ant šono. Kodėl jos sublyksi kaip auksas, jei pačios yra sidabrinės?

Granatos nesinešiau namo. Paslėpiau paupyje, serbento krūme, o pats parėjau mojuodamas tuščiu puodeliu. Motinai pasakiau, kad dar nesirpsta tos žemuogės, o gal kiti vaikai bus nurinkę.

Aš jau supratau, kad nėra paprastas tas dalykas, kuriam ruošiuosi. Nebus taip, kad atsistosi ant sietuvos kranto, ištrauksi žiedą, numesi granatą į vandenį, o paskui tik susirinksi žuvis į krepšį ir patrauksi jų kepti. Pirmų pirmiausia – tai didelis pavojus, aš tą supratau, ir jau vien tas supratimas saldžiai virpino širdį, kelias naktis ilgai neleisdamas užmigti. Kai prabusdavau „ant viedro“*, stovėdavau tamsoje, išpūtęs pilvą, klausydamasis čiurlenimo, ir pajusdavau ne palengvėjimą, o vėl tą patį saldų pavojaus kirbinimą. Motina sakė, kad pasidariau išsiblaškęs: pasiūstas vienur – nueinu kitur, o valgydamas įsistebeiliju į langą ir sėdžiu su atvėpusia putruota lūpa. Sako, didelis pavojus – saldus. To nežinojau tada, nežinau ir dabar. Matyt, saldus, jei sako.

Geras žiupsnis druskos, susuktas į popiergalį, jau guli mano švarkelio kišenėje, degtukai taip pat, peilį paimsiu išeidamas, o senas krepšys, pamautas kieme ant tvoros, tartum šypsosi kiauru dugnu į viršų, bet aš jam tą šypseną užkimšiu paupy pasilaužytomis vingiorykštėmis. Čia svarbu yra nutaikyti laiką. Dabar vasaros vidurys, pats jos karštumas, ir popiet kaimo žmonės eina nusnausti pokaičio. Eina ir motina su patėviu, bet ne visuomet. Kai tik jie užsnūs, aš peilį paimsiu nuo stalo, krepšį capt nuo tvoros ir – tekinas prie upės. Granata laukia manęs serbento krūme. Kelis kartus ėjau tikrinti, ar tebėra, tuo pačiu ėjimu apžiūrėdamas visas tris sietuvas. Mosteikinė nelabai gili, šitas krantas lėkštas*, tik anas status ir su giliai išgraužta pakriauše, todėl

ir negerai, kad pakriaušė anoje pusėje. Man reikia, kad būtų šioje. Anužinė – per gili, kaip aš paskui susirinksiu žuvis į krepšį, jei plaukti dar nemoku. (Išmokys mane kaimo pusvaikiai tiktai kitą vasarą.) Todėl pati tinkamiausia man bus Juodeikinė. Šioje pusėje, vienoje vietoje, yra šioks toks skardelis, ant jo atsistojęs ir ištrauksiu žiedą, įmesiu granatą, o pats bėgsiu tolyn ir krisiu ant pilvo į žolę prie tokių nedidelių alksniukų. Po sprogimo jau bus galima eiti artyn ir žiūrėti, ar daug žuvų iškilo pilvais į viršų.

Bet viskas išėjo ne visai taip, kaip buvau suplanavęs ir numatęs. Jau stovėjau ant to Juodeikinės skardelio, jau kairės rankos smilių buvau įkišęs į žiedą, jau liko tik trūktelėti ir sviesti... Man pradėjo taip drebėti kojos, kad vos nenugriuvau čia pat ant žemės. Užsimerkiau ir taip kurį laiką stovėjau, mintyse sakydamas toms kojoms: „Ko jūs bijot, kai aš pats visai nebijau?“ Nuo tų žodžių jos tartum aprimo, o aš trūktelėjau žiedą, iškėliau ranką su granata aukštyn, ir... dabar reikėjo mesti ją į vandenį, į pat sietuvos vidurį. Bet ranka nepajudėjo, taip ir liko iškelta, lyg būtų staiga paralyžiuota. „Mesk!.. Mesk!..“ – šaukiau sau iš visų jėgų, nors nebegalėjau pakrutinti net lūpų. Tik atsileido kumščio pirštai, ir granata nukrito man prie pat kojos. Žiūrėjau į ją žinodamas, kad tuoj pat sprogs. Bet mano koja besanti drąsesnė už ranką, ji spyrė į tą granatą, ir aš mačiau, kaip ji ritasi nuo skardelio į vandenį. Ar įkrito – nebemačiau, nes ir pats kritau ant žemės. Dar norėjau užsispausti delnais ausis, bet nebespėjau. Man pasirodė, kad granata sprogo po pat mano pilvu, giliau, žemėje. Nieko daugiau nebemačiau ir nebegirdėjau, tiktai nesibaigiantį spengimą ausyse. Kai šiek tiek atsitokėjau – vis dėlto buvau kažkaip nušliaužęs iki tų alksniukų...

Kai pavakarį, ilgokai pagulėjęs ant žolės, linkstančiomis kojomis parsivilkau namo, patėvis tuoj pat paklausė:

- Kas ten paupy sprogo?
- Nežinau.
- Kur tu žinosi!.. – įsikišo motina. – Ar tik ir pats nebuvai prilindęs?
- Nebuvau...

Iki tol nežinojau, kad jau moku meluoti. Ir dar žiūrėdamas į akis. Bet vasara vis tiek buvo gera, nors truputį ir gėdinga.

Iš vaikų sužinojau, kad kitame kaimo gale, išvežtųjų Vyšniauskų troboje, atidarė biblioteką. Vienas pirmųjų ten ir prisistačiau. Buvo labai nedrąsu, buvo taip nedrąsu, kad kelis kartus praėjau pro abu jos langus, žiūrinčius čia pat į kelią. Praeinu ir vėl sugrįžtu, praeinu ir vėl sugrįžtu. Net savo mažą atspindį įžiūrėjau stikluose. Bet viduje buvo knygos, kurias galėsiu skaityti, nes juk visą žiemą neisiu į mokyklą.

Biblioteka buvo tuščia, saulėta ir dulkėta. Prie lango, virš stalo, kyšojo didelė kupeta juodų plaukų, tokių juodų ir garbanotų, kokių dar nebuvau matęs. Ir du dideli papai, aptempti languota palaidinukės medžiaga, gulėjo ant stalo priekyje. Tik vėliau pamačiau jaunos merginos veidą.

– O!.. – pasakė tas veidas. – Atėjai knygų?.. Dar visai nedaug teatvežė, o vaikiškų neturiu nė vienos.

– Aš nenoriu vaikiškų.

– O!.. – vėl pasakė veidas. – Eik ir pasirink kokią plonesnę.

Plonesnių irgi nenorėjau, visos knygos turėtų būti storos, kad galėtum ilgai skaityti ir skaityti.

Pirmą kartą besidaužančia širdimi atsistočiau prie knygų lentynos. Ta viena lentyna čia ir tebuvo, aplink ją liko dar daug tuščios vietos.

Išsirinkau tris neplonas.

– O!.. – pasakė veidas. – Tu tiek neperskaitysi.

– Perskaitysiu!

– Bet nieko nesuprasi.

– Suprasiu!

– O! – ir vėl pasakė veidas. – Tada imk. Tik neištepliok ir neišplėšyk lapų.

– Neišplėšysiu.

(Čia rašau „veidas“, nors jo kaip tik ir neįsidėmėjau.)

Kai aš, laimingas laimingiausias, tas tris knygas parsinešiau namo, patėvis tuoj pat ištiesė į jas ranką:

– Duok šen!..

Pavartė, pasklaidė, vėl sudėjo atgal į krūvelę:

– Tik neparnešk čia kokių komunistiškų!..

Aš ir negalėjau žinoti, kokios komunistiškos, o kokios ne, bet šitos aiškiai nebuvo tokios. Vienoje juodu rašalu buvo parašyta: „Mylimai Jadvygai gimimo dienos proga. Tėvelis. 1934 m. gegužės mėn. 20 d. Salantai.“ Kitoje toks kaip antspaudas, tik ne apvalus, o pailgesnis: „Kretingos gimnazija“. Trečioje – „Nr. 123“. Ir apačioje pabraukta. Pamažu pradėjau suprasti, kodėl jos ne komunistiškos. Komunistiškos bus naujos, naujų geriau neimti. Gal kokią vieną, na, gal dvi, tiktai neparodyti patėviui, skaityti aplenkus laikraščiu, kad jis nepastebėtų naujumo ir vėl nepareikalautų: „Duok šen!..“ Jau įsitaisiau prie lango, jau atsiverčiau pirmąjį puslapį, jau tuoj pradėsiu skaityti, kai vėl išgirdau patėvio balsą:

– O kas ten tas knygas išduoda?

Aš nemokėjau pasakyti, nežinojau pavardės, nė vardo:

– Tokia... su dideliais plaukais ir papais...

Paaiškino motina:

– Bernienė sakė, kad atsikėlė iš Salantų tokia jauna *komsomolka žydelkėlė*.

– O iš kur Salantuose beatsirado gyva *žydelkėlė*?

– Nežinau, gal žmonės per karą išslapstė...

Patėvis paniuro kaip debesis:

– Varys čia dabar komunistų propagandą!..

Ir viena balta akimi dėbtelėjo į mano pusę:

– Ar tik nereikės tau uždrausti ten landžioti?..

Apšalau, sustingau, sėdėjau prie lango tykesnis už pelę. Bet daugiau nieko nesakė, išėjo į kiemą.

Tas tris knygas skaičiau visą savaitę. Nuo ryto iki vakaro. Užmiršau Aiškūną, užmiršau visas tris sietuvas, net kūlinės žemuogių nė karto neprisiminiau. Aš čia nebegyvenau, aš čia nebebuvau, tartum išskridau iš savo kiemo kaip paukštis.

Nežinau, su kuo galėčiau palyginti ilgo skaitymo malonumą, nebent su skraidymais sapnuose, kai pakyli aukštai į orą, kai nereikia net pastangų plasnoti, sklendi sau, ir tiek. Toks lengvas, toks laimingas ir nenorintis nusileisti ant žemės.

Kai tas tris knygas nunešiau atiduoti, biblioteką radau užrakintą. Klebenau, klebenau rankeną, bet durys neatsidarė. Apėjau iš kitos pusės, o per prastą kiemą moteriška, benešanti glėbį buroklapių.

– Ar biblioteka nebedirba?

– Nebedirba, vaikeli, nebedirba!.. Bėk greitai namo!..

Pajutau kažką negero. Kodėl – nesupratau. Pralaidęs porą dienų, vėl slampinėjau palei bibliotekos duris, ir vėl jos man neatsidarė. Net buroklapių niekas nebenešė per kiemą. Dunksojo negyva troba su viduje užrakintomis knygomis, negyva negyviausia, lyg iš jos antrą kartą būtų visus išvežę...

Sekmadienį pavakariais laikas lėtai teka per kaimą, plačiai ir sekliai pasiliejęs. Niekur nedarda ratai, niekas nieko nekala, nepusto dalgio, nebarškina kibiro į rentinį*. Moterys, išsinešusios žemus krėsliukus, sėdi savo kiemuose po obelimis ir skreituose* pjausto obuolius. Iš jų riekelių suveria ilgus karolius ir pakabina džiovinti. Karoliuotos trobos gražiai atrodo. Tokiais pavakariais motina išbėgdavo čia pat pas savo draugę Bernienę ir grįždavo nešina visokiomis naujienomis.

– ...O naktį atėjo iš miško keturi vyrai...

– O kas matė, kad keturi? – sukluso patėvis.

– Ar naktys akių neturi?

– Turi, turi. Na?..

– Nukirpo anai tuos plaukus, išspardė subinę ir pasakė, kad lig saulės patekėjimo neliktų čia nė smarvės!.. Buvusi atsiųsta šnipinėti.

– Atsiųs kitą.

– Sako, dabar bus padėtas Ubago Juzė.

– Na, tas...

Ubago Juzė – lyg ir saviškis, visiems pažįstamas, užaugintas Salantų ubago. Ubagas jį net į mokyklą leido. Tas tai jau nieko čia nešnipinės. Pernai, kai buvau mažesnis, maniau, kad šnipinėti – tai visur landžioti ir viską uostyti. Dabar jau žinau, kad ne.

Ubago Juzė atvažiuodavo dviračiu, prisisekęs prie kartelės nuširusį portfeliuką. Visuomet per patį vidurdienį, visuomet tiktai dviem valandoms. Reikėjo nutaikyti tą laiką, aš ir nutaikydavau. Jis irgi tik sėdėdavo prie stalo, neramiai žiūrėdamas į stiklą, ir leisdavo man verstis lentynoje. Galėjai pasiimti tris, galėjai ir penkias, jis tik užrašydavo į sąsiuvinį. Priešais jį visuomet gulėdavo negražiai atplėštas laikraščio gabalas su duonos trupiniais ir baisiai dvokiančių „Boks“ papirosų pakelis. Juos be perstojo dūmydavo, o dūmus pūsdavo tiesiai į stiklą. Galėjai matyti, kaip jie šliaužia tuo stiklu aukštyn. Gal jam taip būdavo gražu, o gal ir dėl kitko.

Iki rudens aš jau buvau perskaitęs daug knygų. Labai gaila, bet nebeatsimenu kokių. Neatsimenu nei autorių, nei pavadinimų. Jos visos buvo parašytos suaugusiems, ką aš ten galėjau suprasti? Tačiau be knygų jau nebegalėjau apsieiti. Ne tiek be knygų, kiek be paties skaitymo. Mano akys į nieką daugiau nenorėjo žiūrėti, jos tiesiog šaukte šaukė: „Duok mums raidžių!.. Duok mums raidžių!..“ Nežinau, gal yra tokia skaitymo liga? Jei yra, tai aš ja susirgau vaikystėje, paskui ji perėjo į chronišką ir nebepagydomą. Tiesą pasakius, niekas jos nei gydė, nei ruošėsi gydyti. Tiktai motina vos ne kasdien keldavo balsą: „Ko tu gadini akis saulei nusileidus? Ar tu negali palaukti, kol degsime lempą?“ Tas ir yra, kad negali palaukti, – jau Baltoji Iltis ir tas baisesis buldogas sustojo vienas prieš kitą, jau iššiepė dantis, jau puls ir įsikibs vienas kitam į gerklę!.. Juk jie nežino, kad pas mus nusileido saulė, o motina tyčia čiupinėjasi prie mūriuko, kad tik tos lempos kuo ilgiau nereikėtų degti.

Aha! Pasirodo, vieną knygą atsimenu! Bet atsimenu ir kitą. Tų dviejų jau ir norėdamas niekuomet nebegalėsiu užmiršti.

Buvo Velykos, antroji diena, kai jau galima eiti pas kitus vaikus. Pro langą matėsi, kad visur jau daug daugiau juodos žemės nei papilkusio sniego. Kie-

me gali prasimanyti visokiausių žaidimų, bet kur tu eisi, jei skaitai storą knygą? Likau kiūtoti prie lango. Patėvis, pasiėmęs kirvuką, išdūlino į Šauklinę išsikirsti naujų meškerykočių. Rudenį nulūžo jo lydekinės galas. Paguldė ant žemės, tūpčiojo, tūpčiojo palei karklyną, kol pats ir užmynė. Gerai, kad ne aš. Motina susirišo po kaklu skarelę:

– Eisiu pas Bernienę naujienų.

Likęs vienas, aš irgi išėjau į savo knygą. Išbuvaui joje gal valandą, gal dvi. Paskui man atsitiko kažkas baisaus. Bėgau keliu vienplaukis, garsiai verkdamas, pro ašaras nieko nematydamas. Įpuoliau į Bernienės trobą. Motina ir Bernienė sėdėjo ant lovos, Bernius su Pauliku – prie stalo. Kritau motinai į skreitą:

– Vytukas mirė!..

Kūkčiojau ir visas drebėjau nuo verksmo. Bernienė griebėsi už širdies:

– Jėzau, ar Brenciaus?.. Tas mažasis?..

– Neee!.. Iš knygos!..

Troboje pasidarė tylu, neatsimenu – tyla jauki ar nejauki, bet joje pasigirdo tik Pauliko balsas:

– Iš to vaiko neišeis paprastas žmogus. Bus arba vyskupas, arba arkliavagis.

Dabar žinau, ką tada skaičiau. „Altorių šešėly“. Trečiąjį tomą.

O Jonas Paulikas buvo padžiūvęs pilko veido žmogus. Visuomet kišenėje turėdavo skardinę dėželę su soda. Tokią visai nemažą. Net važiuodamas vežimu staiga sustabdydavo arklį, į pusiau sulenktą delną susipildavo baltą kalnelį ir atsilošęs visą susižerdavo į burną. Nei jam buvo šleikštu, nei jam reikėjo vandens užsigerti. Numanu, nuo ko jis paskui mirė, liko jo žmona Nastė, pati gerklingiausia našlė visame kaime. (Pats nežinau, dėl ko Pauliką čia paminėjau. Gal dėl jo neišsipildžiusios pranašystės.)

Tas Ubago Juzė, kol buvo graži vasara, kasdieną atvažiuodavo į biblioteką pūsti dūmų. O kai prasidėjo lietūs, kai įmirko vieškelis, išmaltas dar per karą, tai prakiūtojęs dvi valandas po prieangio stogeliu, aš dažnai grįždavau namo, nieko taip ir nesulaukęs. Todėl knygas pradėjau imti tik pačias storąsias, kad ilgiau užtektų. Juk ir man tie bjaurūs orai uždarė ir kiemą, ir visus paupius. Teisybę pasakius, tų plonųjų ne kažkiek jau ir tebuvo likę neperskaitytų, – nelabai didelė ta Šauklių bibliotekos lentyna, pastatyta apytuščiame kambaryje tarp dviejų langų. Ir tą kartą išsirinkau tris pačias storiausias. Dvi buvo įprasto didumo, o trečioji per pusę mažesnė, – kaip senų davatkų maldaknygės, spausdintos dar Valančiaus laikais.

Įsitaisęs prie savo lango, ją pačią pirmąją ir atsiverčiau. „Tarptautinių žodžių žodynas“. Išspausdintas Klaipėdoje 1936 metais, kai aš dar nebuvo gimęs. Surašyta visa eilė pavardžių, bet aš įsidėmėjau tik Borutos, nes neseniai buvau perskaitęs jo „Medinius stebuklus“. Apie dievdirbį Vincą Dovinę. Net pats bandžiau išdrožti arklio galvą iš plono lentgalio, tiktai nieko, be kraujo praliejimo, man neišėjo. Ir vėl viršutiniame dešiniajame kampe pamačiau tai, ką nebe pirmą kartą regėjau: Nr. 203. Ir pabraukta. Jau buvau matęs ir Nr. 123, ir Nr. 87. Taip ir įsivaizdavau: kažkuriame netolimame miestelyje – gal Salantuose, gal Barstyčiuose – senas mokytojas ar senas kunigas renka, perka, glosto savo knygas, kiekvienai užrašo numerį, visas yra perskaitęs, o jo paties nebėra. Numanu, kur jis dabar galėtų būti, tik sakyti negalima...

Ir dar ką pamačiau. Pačiame puslapio viduryje, baltame plotelyje, buvo nutrėkštas ir pridžiūvęs uodas. Sulenkęs pirštą, valandėlę svarsčiau: „Nukrapštyti ar palikti?“ Nukrapščiau, bet vis tiek liko jo atspaudas popieriuje, tartum koks slaptas ženklas. Bet labiausiai mane nustebino tai, kad visas tekstas buvo surašytas dviem stulpeliais. Žinojau, kad stulpeliais rašomi eilėraščiai, ir pats jau mokėjau du: „Trakų pilį“ ir „Kur pažvelgsi, visur balta“. Bet ten žodžiai patys kažkaip klojosi galvoje, perskaitei – ir iškart įsiminei, o čia – niekaip! Tai kas, kad kiekvieno posmelio žodis prasideda vis iš tos pačios raidės! Iki vakaro vargais ne galais išmokau tik pirmąjį puslapį. Ubago Juzė buvo prisakęs: „Jeigu per dešimt dienų neperskaitysi knygos – atnešk ir parodyk, kad tebeturi, kad nesi pametęs ar suplėšęs, pratęsiu dar dešimčiai.“ Tris kartus nešiau ir tris kartus rodžiau. Paskutinįjį kartą Ubago Juzė pasakė:

– Nebevark tu su ta knyga, vaike, rinkis kitą.

Išsiskyriau su Boruta lengvai, juk net raidės „a“ negalėjau išmokti ligi pat galo. O paskui ir visai užmiršau.

...Tą pavasarį, Kalantos pavasarį, mudu su Juozu Marcinkevičiumi dirbome „Nemuno“ redakcijoje. Visi kiti ten dirbo normaliai, o mudu iš Kauno kiekvieną penktadienį važiuodavome namo: vienas – į Veliuoną, kitas – į savo Mosėdj. Tą pavasarį prisimenu kaip saulėtą, vėjuotą ir labai žalią. Tiesiog žalios žolės pavasarį. Žolė veržte veržėsi į viršų visais panamiais, patvoriais ir net pro šaligatvių plyteles. Bet gal tik man vienam taip atrodė, nes dar nebuvo matęs pavasario dideliame mieste. Žemaitijoje, kur žolės nei namai, nei cementai negožia, ji ir dygsta, ir žaluoja kitaip. Buvo pats vidurdienis, abu turėjome gražaus laiko iki savo autobusų. Sutarėme, kad užsuksime į „Rambyną“ ir išgersime po bokalą alaus.

Visokių yra aludžių: ir ponams, ir bajorams, ir paskutiniams liumpenams*. „Rambynas“ buvo universalus. Prie vieno stalo, žiūrėk, sėdi trys vyrai baltais

marškiniais, pasirišę gražius kaklaraiščius, prie kito – du jjuodę vargšeliai, ap-sivilkę suglamžytus švarkus vos ne ant pliko kūno. Vienas toks ir priėjo prie mūsų:

– Knygos nereikia?

– Kokios?

Iš po švarko ištraukė rudą knygą.

Atsiverčiau pirmąjį puslapį – ir sustingau: pamačiau ir Nr. 203, ir nutrėkš-to uodo atspaudą puslapio viduryje... Kaip, kokiais būdais tu pasivijai mane po dvidešimt penkerių metų, taip ir neišmoktas atmintinai Borutos Žodyne?..

– Už kiek?

– Už keturis.

– Rublius?..

Juozas šnipštelėjo man į ausį:

– Bokalus, kvaily!..

Parsivežiau į Mosėdį. O paskui, kai ruošiausi kraustyti į Vilnių, pats gerai nežinodamas, kur ten gyvensiu, visa širdimi jaučiau, kaip jis prašosi kartu. Kitos knygos taip nesiprašė. Bet jis liko gulėti kartoninėje dėžėje ant aukšto pas uošvę. Dar po kelerių metų, kai jau turėjau butą, išlaisvinau aš jį iš to kartoninio kalėjimo. Dabar jam buvo gerai mano lentynoje, bet aš ir vėl jį užmiršau. Juk jau žinojau tūkstančius tarptautinių žodžių, nors nė vieno at-mintinai ir nesimokiau. Nebereikėjo man jo. Bet tegu būna. Jis čia tik vienas toks, šaukliškis, vis dar atsiduodantis Ubago Juzės dūmais...

...Ir graudu, ir gaila man pasidaro savęs, kai atminties akimis pamatau berniuką, vis kiūtantį ir kiūtantį prie lango su knyga rankose. Lauke – balta žiema, balta kaip popieriaus lapas...

Klausimai ir užduotys

1. Ar galėtumėte prisiminti savo laimingiausiąją vasarą / kitą metą? Kodėl tai buvo ypatingas laikas?
2. Kaip save apibūdina novelės veikėjas 1-oje pastraipoje? Pacituokite. Kodėl svarbu savo tapatybės ieškoti jau vaikystėje?
3. Kodėl būtent ta vasara berniukui buvo ypatinga, kaip jis pats sakė *laimin-giausioji*?
4. Kodėl berniukas norėjo eiti į Mosėdį? Kaip ketino susirasti draugų? Ar tai galėtų būti draugystės pradžia? Kodėl?
5. Kodėl, berniuko nuomone, jis neauga? Ką reikėtų daryti, kad vaikas augtų sparčiau? Ką tai sako apie gyvenamąjį laiką? Suraskite istorinę epochą liudijančių ženklų.

6. Kas rodo, kad berniukas nujautė, kad žuvis gaudymas sprogdinant yra pavojingas? Ar reikia klausyti savo vidinio balso? Kaip galėjo ši istorija baigtis?
7. Berniukas mamai pameluoja. Pasvarstykite, kada išmokstama meluoti, kodėl? Ar yra *nekaltas melas*?
8. Suraskite citatą, geriausiai išreiškiančią, kad skaityti yra malonu. Berniukas bibliotekoje rinkosi knygas pats. Knygos jį formavo. Ką galvojate apie privalomų / rekomenduojamų knygų sąrašą ar knygų atranką atsižvelgiant į amžių? Padiskutuokite.
9. Kur dingo bibliotekininkė žydaitė? Kodėl Ubago Juzė neramiai dairėsi pro langą? Prisiminkite istoriją, koks tai laikas. Pasidalinkite savo įžvalgomis.
10. Ką berniukui reiškė žodžiai *šnipas*, *šnipinėti*? Iš kokios jo gyvenamos aplinkos šis žodis kilęs? Kokią prasmę šis žodis įgijo istorijos kontekste?
11. Laiko susipynimas novelėje. Koks laikas yra „Kalantos pavasaris“, kai pasakotojas buvo jau suaugęs žmogus?
12. Kodėl berniukas žodyną pasiliko? Kokiomis aplinkybėmis ši knyga jį pasivijo po dvidešimt penkerių metų?
13. Kodėl pasakotojas novelės pabaigoje sako: „...Ir graudu, ir gaila man pasidaro savęs, kai atminties akimis pamatau berniuką, vis kiūtantį ir kiūtantį prie lango su knyga rankose.“? Pasidalinkite savo įžvalgomis. Ar, prisiminę savo vaikystę, ką nors keistumėte, ar ko nors gaila?
14. Novelė „Laimingiausioji vasara“ yra R. Granausko apysakos „Trečias gyvenimas“ dalis. Kaip suprantate šį posakį *trečias gyvenimas*? Pasvarstykite, kodėl gyvenimas skirstomas į tam tikras dalis?

ŠV. PILIMANA

Ištrauka iš novelių apysakos „Šventųjų gyvenimai“

Ji buvo mergos vaikas, ir jos motina buvo mergos vaikas. Dažniausiai taip ir būna. Gimsta toks žmogus nelaukiamas ir niekam neatneša vilties. Be brolių, be seserų. Ir turi jis tartum sprauste įsisprausti tarp anksčiau gimusių ir anksčiau pradėjusių gyventi. O kaip gyventi, kad neužkliūtum už jų nei balso, nei alkūne? Lyg eitum kartu su visais, bet pačiu pakraštėliu, lyg valgytum paties užsidirbtą duoną, tačiau nedrąsiai ir mažais kąsneliais. Vienintelis geresnis dalykas buvo nebent tas, kad gimė ji giliai ir šaltą žiemą prieš pat Kalėdas, kai motina šiaip ar taip buvo grįžusi iš ūkininkų ir baugščiai laukė pavasario, kad vėl kas pasamdytų. Seneliai turėjo savo medinę trobą pačiame

Kapų gatvės gale, prie Žvyrių, iš jos kamino visą žiemą raitydavosi aukštyn mėlynas dūmelis, bet pats skysčiausias visame miestelyje. O pirmasis gyvenimo prisiminimas buvo jos pačios klyksmas. Senelis kasė duobę. Ji, pasodinta šalia antkapio, su kažkuo žaidė. Su kuo ji ten galėjo žaisti? Nebent su kokia žole ar nusiskintu žiedu. Kai pakėlė galvą, jai pasirodė, kad senelis, vis mažėdamas, palengva grimzta į žemę, jau matyti tiktai pečiai ir kepurė. Ji sukliko iš siaubo, štai tą savo klyksmą ir atsimena. Ir dar buvo ožka, kuri viena per dieną ganydavosi Žvyrijose. Bjauraus būdo ir didžiai raguota, užtat vakare pati pareidavo namo.

Lauktas ar nelauktas ateitų į pasaulį vaikas, motina, kad ir kokia ji būtų, vis tiek turi pati išrinkti jam vardą. Gal ne vieną naktį tamsoje virš lovos sklاندydavo žmonių vardai kaip nematomi paukščiai. Vieni atskrisdavo, kiti nuskrisdavo, bet vis ne tie. Motina negalėjo tikėtis, kad vaikas gims gražus. Ji pati buvo negraži, labai negražus buvo ir tas, kuris vienintelis turėjo teisę vadintis tėvu. Gal todėl ir norėjo, kad bent vardas būtų gražus, kad nenusitrintų kartu su žmogumi per gyvenimą. Yra žemaičiuose toks vardas – Filomena, bet labai retas. Bernardas ir Filomena. Bernardą ji galėjo girdėti bažnyčioje per Visų šventųjų litaniją*, o Filomenos vardo joje nėra. Bet juk buvo kažkur girdėjusi. Tik žemaičiai Filomenos vardą taria kaip Pilimana, todėl iš to gražumo nieko nebelieka.

Jau paauglystėje Pilimana žinojo, kad yra negraži, tokia ir buvo: neaukšta, plačių pečių, didele krūtine, vyriškų veido bruožų, stambių plaštakų ir pėdų. Motina buvo gražesnė. O senelė buvo visai graži, ir senelis gražus, tik jis nebuvo motinos tėvas. Bet Pilimanai jis vis tiek buvo mylimas senelis, nors beveik kasdien ir grimzdo į žemę. Ir nugrimzdo palengva abudu su senele. Medinėje troboje prie Žvyrių ištisus metus niekas negyvendavo, nes motina tarnavo, jau tarnavo ir pati Pilimana, todėl nugrimzdo ir troba. Vieną dieną mergaitė suprato, kad niekur pasaulyje ji neturi namų. Sraigė turi, gyvulys turi, medis turi pavėsį po savo šakomis, tik ji viena – nieko. Todėl nusprendė, kad pati sau bus savo namais, visur juos nešiosis ir viena juose gyvens. Ir nieko į juos neįsileis, tiktai karves.

Kur dėjos baltoji ožka, ji nežinojo, nes nebuvo ko paklausti. Ožka buvo vardu Ožka. Pilimana pati sugalvojo gražią savo Ožkos mirtį. Vieną vakarą ji tiesiog nebeįėjo iš Žvyrių. Saulei leidžiantis ji nusiskynė karklo lapą, bet nesukramtė, o paliko pusę jo kyšoti iš burnos, paskui nusileido į pačią giliają duobę, atsigulė joje ir numirė. Nebenorėjo kas vakarą grįžti iš Žvyrių, nes namuose jau seniai nebebuvo Pilimanos. Ji tada jau tarnavo pas Beržonskius

Dvaralyje, ten augo pamečiui gimę trys berniukai, ten pirmą kartą paglostė karvę, pirmą kartą iš arti pamatė slyvų spalvos akis. Jos taip pažiūrėjo jai į pačią širdį, kad Pilimana sustingo vietoje.

Nors jai nepriklausė, bet ji pati siūlėsi melžti.

– Ką tu, vaikeli, pamelši? Tavo rankos dar mažos!

– Ne! – ginčijosi Pilimana, atkišdama į priekį plaštakas. – Jau tokio didumo, kaip ir tamstos!..

Iš tikrųjų tokio didumo, ir Beržonskienė leido melžti karvę, bet tiktai vieną, o pati pamelžė tris kitas. Netrukus visos keturios jau tiesdavo snukius į Pilimanos pusę, o Beržonskienė stebėdavosi:

– Kas čia yr*? Kai tu melži – visuomet daugiau pieno duoda!

Pilimana iš džiaugsmo garsiai šaukė savo širdies namuose: „Todėl, kad jos mane myli!..“

Ir iš tikrųjų visi gyvuliai – karvės, kiaulės, veršeliai – tartum linko, tiesėsi į jos pusę. Net tie, kuriuos ji matydavo pirmą kartą, sakysim, šunys. „Aš tik laukiu, kada ir varnos pradės tūpti tau ant galvos“, – juokdavosi Beržonskienė, pas kurią Pilimana išstarnavo ar ne trejus metus, kol mažiausias iš berniukų, vardu Povilas, lakstydamas po kiemą, išmoko pats atsisėgti ir užsisėgti trumpų kelnelių dugną, kai tūpdavosi už varnalėšos.

Tą dieną, kai Pilimana su drabužių ryšeliu vienoje rankoje ir pusmaišiu maisto ant nugaros pasirodė žvyrkelyje, visos keturios karvės raišiojosi* gana toli pamiškės ganykloje, bet visos vienkart kažką pajuto, pakėlė galvas ir pradėjo mūkti. Ne baubti, lyg būtų visą dieną nemelžtos ar negirdytos, o mūkti, – tyliau, dusliau, bet iš visos didelės gyvuliškos širdies. Pilimana persoko griovį ir pasileido bėgti jų pusėn. Beržonskienė stovėjo kieme ir matė, kaip Pilimana atsisveikina su jos karvėmis.

Tą vienintelį kartą ji ir teturėjo, kur žmoniškai pareiti, nes seneliai dar tebe gyveno, tik Ožka jau buvo pasirinkusi savo mirtį su žaliu karklo lapu burnoje.

Rudenį ją pasikvietė vaistininkienė už tarnaitę*. Ten nebuvo gyvulių, tik senas pusaklis katinas, darantis kur papuola, o Pilimanos darbas buvo nuo ryto iki vakaro plauti, šveisti, blizginti, šluostyti, nešioti iš kiemo vandenį ir vėl iš pradžių: plauti, šveisti ir blizginti. Kitą vasarą ją atleido kaip nešvarią, negrabią, nemokančią išvirti net paprasčiausio valgymo ir netinkamą matyti kambaryje padoriam žmogui. Dėl to Pilimana nė kiek neišgyveno, tiktai apsidžiaugė. Jau tą pačią savaitę ją pasamdė už mergą pats Martinkus. Nelabai toli nuo miestelio, tik į kitą pusę nei miškas, už retėjančių į pakraščius trobų, buvo didelis jo ūkis. Ten nebuvo nei vaikų, nei karvių, tik daug kiaulių, kurias

vis išveždavo tai į Skuodo, tai į Kretingos geležinkelio stotį. Viskam vadovavo ne pats Martinkus, o jo sesuo, kurčia senmergė. Martinkus tam ir nelabai turėjo laiko, nes buvo seniūnas, šaulių vadas, prižiūrėjo miestelio gaisrinę ir dar turėjo visokias kitų pareigų, apie kurias Pilimana net nežinojo. Tai buvo aukštas stambus vyras, jis vienintelis miestelyje nešiojo vešlią juodą barzdą. „Mūsų Šliūpas“, – sakydavo apie jį žmonės ne tik dėl barzdos, bet ir dėl to, kad jis beveik nėjo į bažnyčią, nes tuojau susipykdavo su kiekvienu klebonu, kokį tik čia paskirdavo. Turėjo jis ir jauną, gražią žmoną, bet labai ligotą. „Šikotą“, – pridurdavo mintyse Pilimana. – Turi Kaune pisoklį*, tad ir važinėja kas dvi savaites. Ko neina čia pat pas miestelio daktarą? Tas bemačiant perprastų tokią ligą.“ Pilimana nė pati nežinojo, kad tokios negražios mintys ateina į galvą tik dėl paties Martinkaus, nors tas ir užkalbinęs tebuvo ją du kartus: vieną kartą – kieme, antrą – prie tvarto durų, kai skaičiavo vežamas kiaules. Tarp tų kiaulių, jovalų ir kibirų, galima sakyti, ir prabėgo visa Pilimanos jaunystė. Miegoti jai buvo parodyta klėties kamara*, joje stovėjo tik lova su šiaudiniu čiužiniu. Keli viršutiniai drabužiai kabėjo ant vinių prie durų, o po lova, sukaltoje fanerinėje dėžėje, – kitas jos turtas. Ne, dabar jau nebe dėžėje, o tikrame lagamine su blizgančiais ir spragsinčiais užraktais, kurį ponja gražuolė jai atidavė kaip negražų ir todėl netinkamą vežiotis į Kauną. Nuo jo beveik kasdien, ištraukusi iš palovio, Pilimana nušluostydavo dulkes.

„Turtinga ar neturtinga?..“ – tokia mintis niekada nebuvo atėjusi Pilimandai. Gražiajame lagamine, tam tikroje kišenėlėje, buvo sudėti visi Pilimanos pinigai: ir litai, ir rubliai, ir ostmarkės*, ir vėl rubliai, ir net keli červoncai*. Visi jie dabar buvo beverčiai, bet Pilimandai dėl to nelabai skaudėjo širdį. Ar dėl tų popierių reikia jau taip plėšytis ir draskytis? Kaip gali negyventi ir sunkiai nedirbti, jeigu ir esi tik tam gimęs?

Martinkaus neišvežė į Sibirą. Enkavėdistai* jį suėmė pačiame miestelyje ir, trumpai patardę, tą pačią dieną išgabeno sunkvežimiu į Kretingą. Ponia gražuolė, savo laimei, buvo išvykusi į Kauną, o sesuo, nors ir kurčia, bet vis tiek išgirdo, kad brolis suimtas, ir, viską metusi, dingo. Gal pas tolimus gimiņas, gal dar kitur. Mesti nelabai ir buvo ką: dvi kiaulės ir kelios vištos. Atvažiavo sribokai*, kiaules iššaudė, vištas išgaudė, lašinius nukabino. Drabužius, batus taip pat susvaidė į vežimą, juos vėliau sunešios miestelio sribokai ir aktyvistės. Bulvių, daržovių, malkų ir kelių vežimų kraiko* šiaudų neėmė. Pilimanos nelietė, ji liko gyventi savo kamaroj. Niekas jai to neleido, bet niekas ir neuždraudė, tik neilgai ji viena kaip ponja gyveno. Netrukus į Martin-

kaus ūkį atsikraustė iš Dvaralio toks Jazbutis su šeima. Nebegalėjo ilgiau ten gyventi – bijojo partizanų. Jau kitą dieną pareiškė, kad viskas, kas liko po Martinkaus, dabar bus jo, net kiemo takai, nes jis yra tarybų valdžios aktyvistas ir mylėtojas.

– Mylėk, – sutiko Pilimana. – Aš ir patvoriu praeisiu.

Bet patvoriais ji nevaikščiojo, pakrypuodama žingsniavo visais kiemo takais, kur tik jai reikėjo.

Tą pačią dieną, kai sribokai keliais vežimais išvežė Martinkaus turtą, ji apėjo viską: namus, tvartą, klėtį, vasaros virtuvę, kurioje ir per žiemą šutin-davo jovalus. Iš ten į kamara parsinešė pusę bako žibalo ir tokią žibalinę viryklę – kerogazą, ant jo ponia gražuolė kartais kepdavosi kiaušiniene. Vaikščiodama po tuščią daržinę, Pilimana pamatė raibosios vištos uodegą. Vargšė buvo kietai įstrigusi tarp daržinės sienos ir šiaudų, leisgyvė iš baimės ir beveik nebemirkčiojo. Pilimana parsinešė ją į kamara, atsisdėjo ant lovos, vištą pasitupdė į skreitą*, pražiodė snapą ir įpylė valerijono. Višta spurstelėjo porą kartų ir nurimo. Ne tik nurimo, bet ir užmigo, o Pilimana išsėdėjo nejudėdama gal porą valandų, kol ši išsimiegojo. Kitą dieną jau kažką knapaliojo ant prieklėčio, tik nieku gyvu nenorėjo būti viena, – kvaksėdama sekiojo Pilimaną iš paskos kaip koks šuniukas. Jazbutis, sutikęs abi ant tako, vieną dieną pareiškė:

– Ta tavo višta visus pašalius nušaikiojo*! Arba tu ją uždarai, arba aš pats patvarkysiu!

Suraukusi vešlius antakius, ji pažengė tik vieną žingsnį link Jazbučio, ir tas išsigandęs atšoko. Jį, tokį pėgžlą*, Pilimana galėjo tiesiog nudurti papais.

Nugyvenusi didesnę savo gyvenimo dalį, Pilimana tarėsi žinanti, kaip nu-gyvens ir likusią: nuomosis butą miestelyje iš žmogaus, kuris neturi vaikų mažulyno, nusipirks mažą baltą ožkelę, užsiaugins iki didelės ir ganys ją Žvyrijose, o kad neiškvaištų nuo dyko buvimo, paprašys kokios moters, kad išmokytų megzti, nes kol kas nieko nemokėjo, net akių apmesti. Ką nors visai paprasto, be jokių raštų ir išmislių*. Ožka vėl bus vardu Ožka ir visur sekios iš paskos, nereikės nei virvagalio ant kaklo, nei ko.

O dabar viskas griuvo. Taip griuvo, kad ir kojas užvertė į viršų.

Niekada Pilimanai nereikėjo rūpintis nei savo maistu, nei drabužiu ar malkomis žiemai. Jos rūpestis tebuvo vienas, bet labai didelis: kad kiekvienas jos gyvulys būtų laiku pašertas, pagirdytas, paglostytas, pakalbintas, kad niekas nemūktų, nebliautų, nežviegtų šaukdamasis ir neprisišaukdamas pagalbos. Pilimana niekada nesuprato žmonių: kaip galima rūpintis ne kitais

žmonėmis ar gyvuliais, o tik pačiu savimi. Nuo ryto iki vakaro, per visas dienas ir per visą gyvenimą. Keptis sau atskirai kiaušiniene, kraipytis ir vaipytis prieš veidrodį. Paspirti koja lagaminą ir pasakyti, kad esąs nebegražus, todėl nebetinkamas. Ar daiktas gali būti gražus? Daiktas yra daiktas, kirvis yra kirvis, šakės yra šakės. Jei kotas nenulūžęs, vadinasi, geras ir tinkamas. Reikia tiktai matyti, kaip kartais sublizga saulėje delnų nugludintas kotų medis, kokia šiluma nuo jų sklinda, kai paimi į rankas.

Nuo ponios gražuolės Pilimanos mintys vėl grįžo į vasaros virtuvę. Ant ko ji kepdavosi tą savo kiaušiniene? Pastaruoju metu – ant vadinamojo kerogazo, o prieš tai – ant tokios keturkojės ketaus krosnelės, kol viena koja kažkaip nulūžo. Ponia gražuolė kartais liepdavo Pilimandai užkurti joje ugnį, nes pati ir to nemokėjo.

Krosnelė, dar pilna šaltų pelenų ir nuodėgulių, gulėjo ratinės kampe ant šono. Ar velnias ją ten ir nunešė? Iškrapščiusi viską lauk, Pilimana šiaip ne taip parvilko ją į kamara, o po trūkstama koja pakišo dvi plytas. Dabar nebešals per žiemą, nesiprašys pas Jazbučius į vidų, tegu nė negalvoja.

Ko ji čia laikėsi toje savo kamaroje iš paskutiniųjų? Todėl, kad taip buvo sulygta* su pačiu Martinkumi: nuo pavasario iki pavasario, ir taip – jau daugelį metų, o sulygtasis žodis už akmenį tvirtesnis.

O gal ir ne dėl to. Kaip gali toks doras žmogus kaip Martinkus be niekur nieko prapulti? O ir ta jo sesuo, – ką ji kam blogo yra padariusi? Juk visi žmonės pilna burna sako: ilgai taip negalės būti!.. Neišilaukys pasaulis ant tokių neteisybių!..

Pilimana čia bus, kol sugrįš vienas ar kitas, o gal ir abudu.

Rugsėjo pradžioje Jazbutis išsivedė visą savo šeimyną į lauką ir suklypdė bulvių dirvos pakraštį su krežiais* ir kabliais rankose. Pilimana ryžtingai atžygiavo ir parodė pirštu:

– Šitos aštuonios vagos – mano! Martinkus man įsėjo*!

– O kodėl ne aštuoniolika?..

– Dėl to, kad aštuonios! Ir nekušink nė vieno kero!*

Pirmą kartą gyvenime Pilimana taip sumelavo, bet dabar ji viena pati turėjo kovoti dėl savo gyvenimo.

– Ir kask greičiau, kad lietus neužėitų! Aš su tavim vienoje dirvoje ne tiktai kast nesiklaupsiu, bet ir šikt nesitūpsiu!

Tą rudenį visą miestelį surašė į kolchozą*. Tarnautojų – ne, o kas turėjo bent lopelį žemės, sodelį ar daržą – visus. Įrašė ir Pilimaną, kuri neturėjo nieko, bet jai buvo vis tiek. Pirmininku paskyrė tokį Jagminą, o Jazbutis buvo

pakeltas ne tik į didelius viršininikus – karvidės vedėju, bet turėjo dar ir šerti bei girdyti tas karves.

Jagminas važinėjosi po miestelį, pasikinkęs arklį į daktaro briką*, o kai pasnigo – jo šlajelėmis*. Atvažiavo ir pas Pilimaną.

- Pilimanėle, širdele, atvažiavau paveizėti*, kaip tu čia bevargsti.
- Aš nevalgstu, aš būnu kaip buvusi.
- Ar nenorėtum persikelti pas Jazbučius į šiltą trobą?
- Nė už didžiausią aukso gabalą!
- O ką jis tau daro?
- Kad negali padaryti, tai ir nedaro.

Jagminas pasigrabalojo kišenėse, surado ir atkišo vieną į popierių suvyniotą saldainį:

- Te, nuo užkandos liko.
- Man nereik.
- Ar esi per gyvenimą bent vieną suvalgiusi?
- Esu. Ir ne vieną.
- Bet juk galim ir be saldainio pasirokuoti*?
- Pasirokuoti galim.
- Pilimanėle, širdele, pirmadienį suvešim čia visas kolchozo karves, reikės tau jas melžti.

Pilimana net nuo lovos pašoko:

- Į Sibirą vežkit, gyvą pjaustykit, nemelšiu aš tokių karvių!..
- O dėl ko?
- Dėl to, kad anos *tokios!*..

Pilimana ir bijojo, ir laukė to pirmadienio. Anksti atsikėlusį dabar pati, kaip ponija gražuolė, išsikepė du raibosios kiaušinius, ją pačią sugavo, įsinešė į kamara ir užsidarė. Žadėjo ligi vakaro nekelti kojos į lauką. Višta užšoko ant lovos, paskui ant kelių ir įsitaisė skreite, kaip buvo įpratusi. Glostydamą plunksnas, Pilimana, visa įsitempusi, klausėsi. Jau iš toli išgirdo karvių būbavimą. Kai užbūbavo pačiame kieme, neišlaikiusi išpuolė į prieklėtį. Krito šlapdriba, ir Pilimana pačius pirmuosius pamatė Jazbutį ir dar vieną pusgalvį su ilgomis lazdomis rankose. Keturios žalmargės karvės dūlavo* pro šlapdribą toliau.

- Jėzau!.. – griebėsi Pilimana už širdies – Beržonskienės!..

Pirmosiomis akimirkomis negalėjo suvokti, kad jos niekaip negalėjo būti tos, anosios. Net ne dukterys, gal jau tik anūkės. Šlapios, apdaužytos, atvartytos čia iš Dvaralio per visą mišką, per visą miestelį.

– Atidaryk duris!.. – šūkavo Jazbutis. – Tuoju aš anas sutvatinsiu* ir suvarysiu į vidų!

– Aš tau sutvatinsiu! Patiko mušti?..

Pilimana atėmė iš Jazbučio lazda ir numetė į šoną.

Apkabindama kiekvienos karvės kaklą, ji visas po vieną gražiai suvedė į kūtę*. Uždariusi didžiąsias duris, užvėrusi mažąsias, atsisuko per petį:

– Pasakyk, kad dabar jau melšiu...

Kitą dieną patys žmonės atvedė dar dvi. Kas laikė po dvi, vieną būtinai reikėjo vesti į kolchozą. Arklius – tuos tai visus.

Toks ir tebuvo tas kolchozo karvių ūkis: šešios karvės, trys vežimai šiaudų ir du šieno. Kaip gyvuliai galėjo išlikti gyvi ligi pavasario?

Nereikėjo laukti nė to pavasario. Dar buvo toli ligi Kalėdų, o karvės jau pradėjo baubti, prasikalė visi kaulai, ir nugaros pavirto į pjūklus.

– Aš pati šersiu! – pareiškė Pilimana. – Tu tiktai girdysi!

– Mane pastatė šerti – aš ir šersiu!

– Aš žinau, dėl ko tu nori šerti! Tu savo karvei nuvagi šieno iš tų vargšių! Daugiau tu nevogsi! Aš kiekvieną smilgą esu užsizočyjusi*!.. Baubia tos kankinės – lai baubia ir tavoji!

– Papūsk tu man į subinę!

– Jei aš papūsiu – lėksi per kiemą kaip plunksna!

Melžti tų karvių seniai nebereikėjo. Buvo gyvos beveik vienu vandeniu. Jazbutis pripildavo jo į didelę geldą prie šulinio, išvarydavo jas iš kūtės, ten jos ir atsigerdavo.

– Daugiau nevarinėk! – uždraudė Pilimana. – Nešiok vandenį į kūtę ir girdyk! Ar nematai, kad jau eina svyruodamos? Kai nuvirs – ar pakelsi?

– Kas gali tiek pritampyti?..

– Pritampysi! Tam ir esi!

Visą gyvenimą buvusi tokia rami, romi ir mažakalbė, Pilimana pati jautė, jog žvėrėja. Bet juk reikėjo kažkaip gelbėti tuos gyvulius. Ir dar neaišku, kaip čia yra: ar tai ji žvėrėja, šaukdama ant Jazbučio, ar jau seniai sužvėrėjo tie, kurie pasmerkė karves tokioms baisioms kančioms. Visai paio Pilimanos nervai. Ir vis dėl to baubimo. Vargšės baubdavo nuo ryto iki vakaro, šitaip šaukdamosi nors kokios pagalbos ir gailėstingumo. Ypač nykus ir visai nepakeliamas tas baubimas buvo nakties tamsoje, nespindint aplinkui nė vienam žiburiui. Tiesa, prieš vidurnaktį jis nutildavo, bet ir vėl prasidėdavo gerokai prieš aušrą. Pilimanai net kildavo mintis prašyti Dievo, kad ji apkurstų ar išprotėtų, ir tada nieko nebereikėtų imti į galvą.

Viskas. Pašaras baigėsi. Liko tik geras pusvežimis kraiko šiaudų, pernykščių ar užpernykščių.

Ir vėl snigo. Vertė tirštai, gausiai, ir pro tokį snigimą viskas aplinkui vos dūlavo. Ratinėje ji susirado senas rogutes, suvyniojo ir užmetė ant jų didelį maišą. Tiek metų gyvendama tik su gyvuliais ji ne visus miestelyje ir pažinojo, todėl suko į kiekvienus namus, prašydama šieno ar šiaudų saujos, kimšo, ką gavusi, į maišą ir vėl klampojo toliau, visa apsnigta it Kalėdų Senis. Ne visi ir turėjo kuo sušelpiti*, karvę belaikė gal tiktai kas penktas ar šeštas, dabar žmonės valgė mažai ir juodai, visiems buvo pasninkas. Tačiau kiek ilgai ji galės šitaip kalėdoti*? Žmonės pradės nebeduoti, kiekvienas taupys savo karvelei. Kas žino, kada šį metų ateis pavasaris, ankstyvas bus ar vėlyvas? Jei miestelyje niekas nebešelps, Pilimana buvo pasiryžusi traukti į aplinkinius kaimus. Tegu juokiasi iš jos. Bet niekas nesijuokė.

Ji neapkalėdojo nė pusės gatvės, o jau turėjo kietai prisikimšusi pilną maišą. Gailestingi dar tebebuvo žmonės, juk ir su jais pačiais valdžia ne ką geriau elgėsi.

Tempdama rogutes pro daržinę, Pilimana išgirdo, kad kūtėje kažkas kala. Pravėrė mažąsias duris – ir sustojo kaip stulpas. Jazbutis, pasiėmęs žalio medžio lazda, talžė jau nebesikeliančias karves, daužė per nugarkaulius, kodėl jos pačios nebeina prie šulinio gerti.

– Išgama!.. – suriko Pilimana, griebė keturnagę šakę, iškėlė į viršų ir puolė artyn.

Jazbutis, pamatęs Pilimanos veidą, iškart suprato, kad čia nebe juokas, puolė bėgti, bet užkliuvo už numesto kibiro ir parkrito keturpėsčias. Bet ir keturpėsčias skubiai ropojo tolyn. Ant to kibiro užlėkė ir Pilimana, griuvo pati, susmeigdama šakės nagus į atstatytą Jazbučio subinę.

Ji nebūtų dūrusi, tik plokščiai aptalžiusi jam kuprą, gal kelis kartus vožtelėjusi ir per kepurę, tačiau dūrusi – ne.

Jazbutienė išlėkė į miestelį, parsivedė tokį felčerį, tas išgėrė butelį, išeidamas kažką parašė ant popieriaus. Gal kaip nors taip: „Vidurinėj kūno daly iš nugaros pusės pastebėtos keturios negilios durtinės žaizdos.“ Paskui Jazbutis tą popierių visur kaišiojo.

Po geros savaitės prie Pilimanos kamaros sustojo Jagmino šlajelės. Pilimana sėdėjo ant lovos krašto su višta skreite, bukai žiūrėjo į sieną ir beveik nepasuko galvos Jagminui jėjus.

– Pilimana, atėjo du šaukimai į teismą. Vienas tau, kitas Jazbučiui. Rytoj dvyliktą valandą turėsit abudu būti rajone prie teismo durų!

- Nežinau, nė kur tas yr*.
- Jazbutis žinos. Duosiu arklį, ilgas roges, tu pati Jazbutį gulsčią ir nuveši.
- Aš su anuo nevažiuosiu. Geriau savo kojomis eisiu.
- Penkiolika kilometrų – per tokį sniegą?!
- Tai nedaug. O Jazbučio nevešiu.
- O dėl ko? Dėl ko?
- Tas gali pradėti rokuotis.
- Aš pasakysiu, kad nė vieno žodžio – nė vampt. Tegu guli kniūbsčias ant šiaudų ir kriuknoja* sau. Už nugaros tau gulės, ir viskas.
- Pilimana tylėjo. Gal ji sunkiai galvojo, gal jai nelengva buvo ryžtis.
- Pilimanėle, širdele, tu nenumanai, koks geras dalykas čia išeina! Būsi pirmoji Lietuvoj, kuri taip karštai gynei kolchozo turtą! Laikraščiuose aprašys!
- Aš ne kolchozą, aš kankinamus gyvulius gyniau!
- Bet tu taip sakyk! Kad ir ko klaustų, kaip tardytų, kartok kaip užsukta: gyniau kolchozo turtą!.. Ir nieko tau nebus! Dar dėkui pasakys!
- Man nereik.
- Bet ar tau sunku pasakyti: gyniau kolchozo turtą!..
- Sunku.
- Pilimanėle! Širdele!..
- Pilimana nukėlė vištą nuo skreito, pastatė ant grindų:
- Jeigu atveši du vežimus šieno – sakysiu.
- Pilimanėle!.. Iš savo širdies išplėšiu, nuo arklių nutrauksiu, bet atvešiu!..
- Ir vėl snigo. Tirštai, be vėjo, dideliais kąsniais. Beveik nieko negalėjai matyti. Jazbutis kniūbsčias gulėjo rogių gale ant šiaudų, Pilimana valdė arklį. Privažiavo mišką. Net ne mišką, o tokį lyg eglyną su iššokusiais aukštyn beržais, lyg didelį beržyną su paauglėmis eglaitėmis tarpuose. Pilimana sustabdė arklį, tylėdama atkišo vadžias Jazbučiui, kad palaikytų. Išlipo iš rogių ir nubrido per sniegą, kur tos eglaitės tamsiausiai dūlavo.
- Kniūbsčias atsigulęs, Jazbutis parvažiavo vienas.
- O kur Pilimana? – išvertė akis Jagminas.
- Iš kur aš galiu žinoti? Nubrido į tokias egles – ir nebeparėjo.
- O kodėl tu nepalaukei?
- Ir laukiau, ir vardu šaukiau, ir keikiau, bet kad neparėjo. Pamislįjau*, kad išsigando to teismo ir parbėgo atgal į miestelį.
- O kamaroj nėr?
- Niekur nėra.

– Tikrai gal išsigandusi nusidavė* į kitą rajoną...

Rudenį vaikai grybavo tame beržyne, ten tiltais augdavo guotės, parbėgę sakė, kad matė apgraužtą žmogaus kaukolę. O kad netoliese mėtėsi ir trikampiška nuo kaladės atskelta pliauska, – jiems neatėjo į galvą pasakyti. Kiek tų kaukolių mėtėsi miškuose po karo! Vis tiek niekas nebūtų ėjęs žiūrėti.

Taip jie visi ir dingo: Martinkus, jo sesuo ir pati Pilimana. Karvės išdvėsė. Reikėjo vėl kelis žmones išbuožinti* ir parsivaryti kitas.

Klausimai ir užduotys

1. Pasvarstykite, ar tiesa, kad gimdami atsinešame savo dalią? Koks likimas buvo skirtas Filomenai?
2. Pilimana buvo mergos vaikas. Ar tai lemia mūsų socialinį statusą šiandien? Mama davė mergaitei gražų vardą. Ar tai kaip nors lemia mūsų likimą? Pilimana nebuvo graži. Suraskite tekste jos apibūdinimą. Ar fizinis grožis yra svarbus? Pasidalinkite savo įžvalgomis.
3. Kaip paaiškinti, kodėl karvės, melžiamos Pilimanos, daugiau duodavo pieno?
4. „Kaip gali negyventi ir sunkiai nedirbti, jeigu ir esi tik tam gimęs?“ Įrodykite, kad mergina nesigraužė dėl savo išvaizdos ir buvo patenkinta tuo, ką jai gyvenimas duoda. Kokia ji yra? Apibūdinkite.
5. Ar turėjo mergina svajonių, siekių? Kūrinyje pasakyta, kad norėjo išmokti megzti. Kokį gyvenimą įsivaizdavo ateityje? Ką svajojo turėti?
6. Kodėl kartais Pilimana nesuprato žmonių, kas ją stebino? Pacituokite.
7. Šeiminkės atiduotas lagaminas. „Ar daiktas gali būti gražus?“ Kaip ji vertino daiktus?
8. Istorinė epocha. Kartais Pilimana pagalvodavo, kad toks puikus žmogus kaip Martinkus negalėjo kaip niekur nieko pradingti. Ar ji suprato, kokiais neramiais laikais gyvena, kaip sunku išlikti saugiam tarp istorijos girnų?
9. Pilimana įnirtingai globojo per stebuklą išlikusią vištą, karves. Ar tai ji žvėrėja, šaukdama ant Jazbučio, ar jau seniai sužvėrėjo tie, kurie pasmerkė karves tokioms baisioms kančioms? Kodėl sutarti su gyvūnais kartais lengviau nei su žmonėmis?
10. Kodėl Pilimana sutiko liudyti teisme ir sakyti, kad gynė *kolchozo* turtą, kai sužalojo šakėmis Jazbutį? Kodėl ji dūrė nelaimėliui?
11. Novelė baigiama kaip ir dera šiam žanrui – netikėtai. Kuo ši istorija primena detektyvą arba neišaiškintą bylą?
12. Kaip paaiškintumėte, kas atsitiko Filomenai? Kodėl ji pavadinta Šventąja Pilimana? Suformuluokite novelės problemą / idėją.
13. Parašykite pastraipą tema „Maži žmonės istorijos paraštėse“.

BITĖ VILIMAITĖ (1943–2014)

BE PAVADINIMO

Novelė

Tikrai aš to nusikaltimo nepadariau, tačiau buvau pagrindinis įtariamasis ir todėl atsidūriau policijoje. Mane tardė keli skirtingi tardytojai: vienas norėjo, kad prisipažinčiau, o kitas – kad pateikčiau alibi. Negalėjau įtikti nė vienam. Tempiau laiką, norėjosi gerti, galvoju, kai mane išleis, lauke jau bus pavasaris. Stebėjausi, kiek daug jie žino apie mane. Atrodo, niekam nesipasakojau, kad esu našlaitis (žilas, praplikęs našlaitis – argi ne juokinga?), tačiau jie visai rimtai aiškinosi, kada paskutinį kartą mačiau su tėvais? Ir apskritai juos domino mano pažįstamų ratas. Čia aš turėjau susiimti, kad neištarčiau kokios garsios pavardės. Pro mane į kameras pravedavo visokius tipus su antrankiais. Beveik su pavydu žiūrėjau į juos. Norėjau išsitiesti nors ir ant grindų ir pamiegoti. Kiek aš jau nemigęs – dvi paros? Pagaliau man pakišo pasirašyti protokolą, gražino daiktus, krepšyje buvo ir pieno paketas, ir pašvinkusi dešra. Juk mane suėmė išėjusį iš parduotuvės. Matyt, sekė nuo namų. Keista, kodėl leido apsipirkti. Kvaršinau sau galvą dėl tokių smulkmenų. Persiskaičiau pinigų, kaip tik turėjo užtekti susimokėti už taksį, juk naktį dvigubas tarifas... Išėjau į mirtiną naktį. Spigino šaltis. Čia, prie gėlių turgelio, į sniegą kaip šiukšlės buvo suverstos neišpirtos gėlės. (Tai štai koks jų likimas!) Kiek toliau stovėjo vienišas taksis. Aš nuskubėjau prie jo, iki kelių klimpdamas pusnyse, netgi močiau abiem rankom, atrodė, žūčiau, jei šis taksis manęs nepaimtų. Dėkodamas įgriuvau į taksį vidų. Vairuotojas dėbtelėjo į mane, ar ne girtas. Staiga pagalvojau, kad jis policijos agentas, sekantis tokius kaip aš, ištrūkusius iš policijos letenų. Tačiau tuoj pat supratau, kad esu apsėstas manijos...

Pagaliau aš atsidūriau savo namuose, savo mansardoje. Kambarys, kuriame dar taip neseniai, buvo įtariama, įvyko drama, atrodė šaltas ir svetimas. Stovėjau prie slenksčio ir žvalgiausi. Paveikslai ant sienų atrodė pakrypę, tarsi čia iš tiesų būtų vykusios žūtbutinės grumtynės. Kelias paras paliktas įjungtas televizorius nieko nerodė. Jame pagal mistines teorijas dabar galėjo pasirodyti veidai iš Anapus. Kodėl gi ne? Kai mažiausiai tikiesi ir nelauki. Kažkas iš tiesų šmėsčiojo ekrane, ir aš skubiai iš sienos ištraukiau laidą. Priėjau prie

lango, apačioje buvo upė, kaip platus baltas kelias. Užtraukiau užuolaidas. Baisus kaltinimas, kurį man šįkart pavyko atremti, ateity galėjo iškilti vėl. Taip keistai susiklostė aplinkybės... Staiga mane ėmė krėsti šaltis. Namuose nė gramo alkoholio, o aš visas drebu, niekingai drebu...

Ką aš veikiu tas prailgusias nakties valandas? Kažkodėl kelis kartus ištiesiau sofą, paskui vėl ją grąžinau į senąją padėtį. Gerai apžiūrėjau fotelius, giliai kišau rankas į plyšius, kilnoju pagalvėles, atidariau sieninį laikrodį, sekundės tikslumu nustačiau rodykles. Paskui ėmiausi paveikslų. Sukeičiau juos vietomis. Dabar Babelio bokštas buvo arčiau durų, o Edeno sodas atsidūrė prieš pat langą, ir šviesa krito ant baltojo arklio. Dieve mano, kiek į tuos paveikslus žiūrėta!.. Tyrinėju sienų apmušalus, tarp blyškių ornamentų ieškodamas kokių nors dėmelių. Šliaužioju po kilimą, tarsi ieškočiau šovinių gilzių. Bet čia juk niekas niekada nešaudė!.. Buvau visiškai nusikamavęs, kol pagaliau užmigau...

Toliau mano gyvenimas klostėsi gana keistai. Aš nesilioviau kažko ieškojęs. Netgi ėmiau sklaidyti knygų lapus, o knygų lentynos užėmė visą sieną, taigi, darbo man pakako. Užmetęs viską, nevalgęs, nesiprausęs, žiūrinėjau knygas, kai kurių nebuvau lietęs ištisus dešimtmečius, tačiau visas prisiminau, kaip ir kur, kokiomis aplinkybėmis, už kokius pinigų buvau pirkęs... Šis neramumas per ilgai užsitęsė. Netgi ėmiau svarstyti, ar man neišvažiaus. Tačiau tam buvau per senas. Jei nutarčiau vykti į užsienį, galėjau neatlaikyti tolimos kelionės... Ir tas daiktų pakavimas, ryšuliai, dėžės, neišvengiamai dūžtančios taurės. Ne, neatlaikyčiau tolimos kelionės.

Ir tada atėjo laiškas, kuris man atnešė ramybę. Man rašė senas mano draugas. Jis buvo tokio amžiaus, kad mane vadindavo berniuku. Dabar jis tarsi mokytojas su liniuote daužė man nagus, kai skaičiau jo priekaištus, kodėl jis apie viską (pabraukta) sužinojęs iš kitų žmonių ir iš spaudos. Jis apie tą reikalą galvoja taip ir taip. Jis pats gyvena gerai, kaip ir seniau vilki drobiniais drabužiais ir maitinasi tik duona su medumi. Jis kasdien vaikšto pajūriais, o ant tilto išaugo varvekliai kaip telegrafo stulpai. Atstatęs veidą vėjui, ašarotomis akimis jis be perstojo galvoja apie mane, savo vargšą nelaimingą berniuką... Kaip gaila, kad mes negreitai susitiksimė.

Klausimai ir užduotys

1. Rašytojai Bitei Vilimaitei rūpi visuomenės paribio žmonės: nusikaltėliai, beglobiai vaikai, vieniši seneliai. Kaip prasideda ši novelė? Prisiminkite, kas būdinga šiam žanrui (laikas, vieta, veikėjai, potekstė). Ar šis kūrinys atitinka žanro reikalavimus? Kodėl?
2. „Taip keistai susiklostė aplinkybės...“ Kaip manote, ar šis žmogus kaltas? Ar jis yra nusikaltėlis? Kodėl?
3. Kas liudija, kad šis vyras matęs ir šilta, ir šalta? Gal jis per daug žiūrėjo kovinių filmų?
4. Rašytoja dėmesinga detalėms. Patyrinėkite ir Jūs svarbius aspektus. Kuo simboliškai pakabinti veikėjo namuose paveikslai „Babelio bokštas“ ir „Ede-no sodas“? Kodėl svarbus biblinis kontekstas?
5. „Ir tada atėjo laiškas, kuris man atnešė ramybę.“ Pasvarstykite, ar tikrai gyvenime gali atnešti ramybę kažkieno parodytas dėmesys, atskleistas rūpes-tis mumis, laiškas, skambutis, žodis? „Atstatęs veidą vėjui, ašarotomis aki-mis jis be perstojo galvoja apie mane, savo vargšą nelaimingą berniuką...“
6. Kodėl rašytoja novelę pavadino „Be pavadinimo“? Suformuluokite proble-mą, kuri rūpi rašytojai, bei idėją, kas norėta pasakyti.

KNYGOS

Novelė

Tais metais aš gerai apsiskaičiavau savo pajamas bei išlaidas ir nutariau atsiskirti nuo kaimynų – įsigijau atskirą šiukšlių konteinerį. Tada gyvenau tokiame mieste užkampyje. Namą man testamentu užrašė tolimesnė giminaitė. Persikrausčiau į tą medinę trobą be didelio džiaugsmo. Prsidėjo rūpesčių – štai, kad ir tas šiukšlių išvežimas... Šalia vos ne per vieną naktį išdygo viešbutis, tiesa, nedidelis, vos kelių kambarių. Taigi nusprendžiau, man tikrai būtų kvaila mokėti ir už viešbučio šiukšlių išvežimą. Beje, tas viešbutukas beveik neturėjo pajamų. Kartą užėjau ten išsikeisti šimtinės ir ką gi, kasoje neatsirado pinigų. Dar kitą dieną nuėjau nusipirkti cigarečių ir vėl veltui – baras neturėjo rūkalų.

Taigi siauroje gatvelėje prie mano vartų atsirado graži švediška dėžė ant ratų su kažkokiais numeriais ir tvirta spyna, kurios raktą labai saugojau. Visi žinome, kaip lengva bet kokį raktą išmesti su šiukšlėmis... Kartą visai netikėtai prie manęs prisigretino* žmogus ir paprašė neskubėti užtrenkti dėžės dangčio – jis nori pasižiūrėti, ar aš kartais neišmetu knygu.

– Knygų? – susierzinęs pasakiau.

– Taip, taip.

Žmogus panėšėjo į nusigyvenusį tarnautoją. Taip ir buvo. Kaip vėliau man pasakojo, už kažkokį paslaptinę prasižengimą jis buvo išmestas iš mokytojų. Dabar nežinia, iš ko jis gyveno. Jis kasdien lūkuriuodavo prie mano konteinerio, godžiai, nekantriai svaidė žvilgsnius į maišą mano rankose, nors jam aiškiai pasakiau, kad knygų neturiu ir artimiausiu metu jų nežadu turėti. Kartą, ilgai trypinėjęs prie vartelių, jis pasisiūlė nupjauti žolę mano kieme. Dirbo švariai ir greitai, tačiau, vargšas, į galą visiškai užduso ir išsprakaitavo. Kai nusimetė striukę, pastebėjau, kad jo marškinuose nėra nė vienos sagos. Kai norėjau sumokėti už darbą, paaiškėjo, kad neturiu smulkių (tada ir nuėjau į viešbutį išsikeisti šimtinės ir įsitikinau, kad jie turbūt stovi ant bankroto ribos).

– O ne, – tarė buvęs mokytojas. – Nueinu pas juos dažnokai. Klientai palieka knygų, ir man jas atiduoda. Kambariai, kaip matyti, nestovi tušti... Na, jei jūs jau taip norite man sumokėti, užėikime pas mane, aš jums duosiu gražos.

Taip patekau į jo namus. Tai buvo tokia pat medinė troba, kaip ir mano ji – sukrypusi ir apsilaupusiomis sienomis, dejuojančiu priebučiu* ir sulopytu stogu – šie namiūkščiai likę iš kolektyvinių sodų laikų, tarsi laivai, įšalę laike. Užėjau į vidų ir staiga atšokau persigandęs – visur buvo knygos. Stirtos* siekė lubas, palangės, grindys – viskas buvo nukrauta knygomis. Žmogus negalėjo praustis, nes knygos buvo suverstos net į vonią.

– Stebitės? – patenkintas tarė žmogus, pjovęs man žolę. – Tačiau ne aš vienas toks. Turiu ir bendraminčių. Čia iš netoliese esančios kunigų seminarijos kartais užėina pažįstamas kunigas. Iš jo sulaukiu priekaištų. Jis sako, kad knygų aš turįs netgi per mažai.

Jaučiausi sutrikęs. Tylėdamas žvalgiausi, paskui paklausiau:

– Ką jūs žadate veikti šeštadienį, rytoj?

– Aš nežinau. Nieko. Stengiuosi nuo namų be ypatingo reikalo nenutolti. Saugau namus. Kiekvienas plėšikas susigundytų, jei žinotų, kokie lobiai čia slepiasi.

– Ir teisingai darote. Vadinasi, jums galima pasitikėti. Rytoj šiukšlių išvežimas. Gal padarysite man paslaugą?

– O jūs pats? Drįstu paklausti...

– Esu pakviestas į vestuves.

– Toli?

– Ne, tik dvi stotelės troleibusu.

– Mat kaip, – susimąstė buvęs mokytojas. – Jau daugybę metų nesu buvęs vestuvėse. Niekas nebekviečia. – Ir, staiga pagyvėjęs, tęsė: – Dažnai, ruošdamiesi naujam gyvenimui, prieš vestuves žmonės atsikrato knygų.

Aš nieko neatsakiau į tą jo pastabą.

– Štai jūsų pinigai už darbą.

Eidamas namo galvojau – jis taip ir neprižadėjo man padėti. O apie bičiulį kunigą, aišku, melas. Seminarijos dėstytojai labai užimti. Mišios, paskaitos, brevijorius*, sielovada*...

Aš atsidariau vartelius. Mano numeruotas konteineris atrodė tarsi ginklų dėžė, iškritusi iš karinio lėktuvo.

Atėjo šeštadienis. Aš išskubėjau į vestuves. Truputį vėlavau, tačiau laikiausi principo – jokio išlaidavimo, ir tas kelias stoteles važiauvau troleibusu. Ir koks buvo mano nustebimas, kai prie draugo namų staiga pamačiau savo kaimyną, išlipantį iš taksi. Jis ėjo žvalgydamasis į šalį, jo ilga plona nosis uodė orą, ar nepajus knygų kvapo. Ir jis vilkėjo tais pačiais marškiniais, visiškai be sagų, ir ant įkritusios plikos krūtinės kadaravo škaplieriai* ir kryželis.

Klausimai ir užduotys

1. Neįprastas dalykas – šiukšlių konteineris tampa įvykio pretekstu. Jis tarsi žmogaus laisvės simbolis. Kodėl? Kas ima kėsintis į pagrindinio veikėjo privatumą?
2. Kuo nustebino žmogus, prašęs neuždaryti konteinerio dangčio?
3. Iš kur matyti, kad knygius gyvena kukliai? Kuo nustebino jo namai?
4. Kodėl netikėtai atsiradęs žmogus pagrindinio veikėjo gyvenime susiruošė apsilankyti vestuvėse? Ko jis tikėjosi?
5. Kaip Jums atrodo, ar jis tik kaupė, ar skaitė knygas?
6. Įsibrovėlis buvo panašus į Kristų. Juk šventieji ateina, kai visai nesitiki. O gal jis buvo keistuolis, daiktų kaupikas, pamišėlis? Novelės šiaip sau nerašomos. Apie ką ši novelė?

DVI ŽVAKĖS

Novelė

Maža zakristija buvo pilna žmonių. Kunigas sėdėjo už stalo, priešais pasidėjęs storiausią knygą, į kurią surašinėjo užsakymus. Poros, atėjusios susitarti dėl jungtinių dienų, jautėsi pranašesnės už tuos, kurie atėjo užpirkti mišiu už mirusius. Tačiau visą tą šurmulį staiga nutraukė pusamžė moteris, energingai prasibrovusi prie kunigo. Tuoj prasidės mišios, ir ji nori atlikti išpažintį. Kunigas užvertė talmudą* ir išskubėjo į klausyklą. Žmonės liko it musę kandę. O du ypač nusiminę vyrai išėjo. Jie susidūrė tarpdury, pažinę vienas kitą kilstelėjo skrybėles. Dar kai lankydavo savo žmonas ligoninėje, jie susitikdavo koridoriuje. Dabar, deja, jau buvo likę vieni, visiškai vieni, ir, atėję užpirkti mišiu už mirusias žmonas į šią mažą bažnytelę miesto pakraštyje, jie tarėsi dar sustabdysią galutinį išsiskyrimą. Dabar jie ėjo vienas šalia kito tamsia liepų alėja. Tas, kuris vyresnis, buvo aukštas, stambus, rudo gymio, nekreipiantis dėmesio į savo išvaizdą. Jo vardas buvo Petras. Antrasis – jaunyvas, liesas, inteligentiško veido. Jis prisistatė: „Povilas.“ Pasirodo, jiedu gyveno netoli vienas kito, ir Petras pasisiūlė Povilą pavėžėti.

– Nagi, sėskitės, – atidaręs mašinos dureles tarė Petras, nubraukdamas nuo sėdynės visokį šlamštą. – Važiukime pas mane. Turiu dvi žvakes. Uždegsime, pasėdėsime, pasikalbėsime.

Jo butas, kažkada gražiai įrengtas, dabar buvo šaltas ir apleistas. Povilas, nenusirengdamas palto, susmuko į fotelį. Priešais kabojo didelis moters portretas. Moteris sėdėjo krėslė, laikydama rankoje mažutį kavos puodelį. Jos lūpose buvo sustingusi klatinga šypsena.

– Kur čia tos žvakės, – murmėjo Petras, jau įsispyręs į veltines šlepetes. Jis tyliai čiužinėjo po kambarį. Galiausiai uždegė dvi žvakes: vieną – baltą, kitą – mėlyną.

– Neturiu kuo pavaišinti. Pamištu nusipirkti cukraus ir arbatos. Paprasčiausiai man dabar nieko nereikia.

Povilas linktelėjo įsistebeilijęs į mažą virpančią liepsnelę. Jis pasirinko mėlynąją žvakę. Tačiau ji ėmė rūkti ir jis pirštais nugnybo dagtį. Abu tylėjo. Atrodo, juos stebi ta moteris iš portreto. Petras mostelėjo į sieną:

– Veikia, ar ne? Kaip gyva. Sumokėjau nemažus pinigus. Dailininkas perpiešė iš nuotraukos. Kiek paprašė, tiek ir daviau.

Povilas nepakėlė akių. Jam ir į galvą neatėjo, kad galima užsakyti portretą iš nuotraukos. Kam to reikia? Čia, standartiniame bute, toks didelis paveikslas...

Mėlynoji žvakė vėl ėmė rūkti. Jiedu žadėjo kalbėtis. Bet... apie ką? Petras stebėjo lygiai degančią savąją žvakę. O Povilas ir vėl pirštais nūgnųbo savosios dagtį.

– Na, – ištarė, – kas čia su ta žvake darosi?

Tada Petras, kaip šeimininkas, pasiūlė:

– Verčiau susikeiskime. Tegu tavoji būna balta.

– Ne, aš jau pasirinkau šitą. Mėlyną.

– Gerai.

Abu sėdėjo paskendę mintyse. Povilui atrodė, kad nieko beprasmiškiau nebuvo galima sugalvoti – sušalus, alkaniems, beveik išvytiems iš zakristijos sėdėti tamsiame kambaryje prie žvakių šviesos. Apie mirusią žmoną jis visai negalvojo.

– Gerai, tai aš jau eisiu, – pasimuistęs tarė.

– Kaip nori. Tačiau, žiūrėk, tavoji žvakė dar nesudegė, – kažkaip reikšmingai pasakė Petras.

Povilas pakilo. Džiaugėsi, kad yra su paltu ir nereikės priėškambaryje trypinėti rengiantis ir atsisveikinant. Petras seniokiškai atkakliai kalbėjo:

– Tai iki pasimatymo. Šįkart neišėjo pasikalbėti. Susitikime bažnyčioje per mišias. Jei kartais nesusitiktumėme, tai žinok, toje vardų litanijoje, kurią skaitys kunigas, išgirsi ir manosios vardą... Kunigas pasakys: už Olimpiją... Ar nepamirši?

O kam atsiminti?! – beveik bėgdamas gatve galvojo Povilas. Vėjas bloškė jam į veidą lapus ir dulkes. Greičiau užmiršti, viską užmiršti... Jam buvo ir gėda, ir gaudu.

Jis susikišo rankas į kišenes ir tada pajuto, kaip skauda nudegintus pirštus.

Klausimai ir užduotys

1. Žvakė. Koks tai simbolis, kokių asociacijų sukelia?
2. Du žmones suvedė ta pati nelaimė – abiejų žmonos mirė. Ar patirti išgyvenimai jungia mus ar skiria? Turime dalintis bendra patirtimi ar turime teisę būti vieni ir trokšti privatumo? Ar svarbus solidarumas su kitais?
3. Ko tikėjosi abu susitikę vyrai? Ar pasiteisino lūkesčiai? Kodėl?
4. Žvakė geso. Tai prietaras. Vienas vyrų pasiūlė solidarumo gestą. Kokį? Kodėl?

5. Kaip ir dera, novelei labai svarbi kūrinio pabaiga. „Jis susikišo rankas į kišenes ir tada pajuto, kaip skauda nudegintus pirštus.“ Pasvarstykite, kas yra dvasinis ir fizinis skausmas. Žmogus buvo susikoncentravęs į dvasinį skausmą – jis neteko svarbaus žmogaus. Paskutiniąsias dienas buvo sugniuždytas skausmo. Kunigas atsisakė priimti. Viskas klostėsi taip, lyg būtų visas pasaulis prieš jį. Gal detalė apie nudegintus pirštus tik smulkmena? Pasidalinkite savo įžvalgomis apie novelę. Interpretuokite, remkitės tekstu ir savo patirtimi.

TA MERGAITĖ

Novelė

Jų namas kažkada buvo gražiausias kaime. Tada dar gyvas senelis, garsus bitininkas, ir sukūrė visą aplinką, prižiūrėjo ir taisė tvoras, genėjo obelis, remontavo ūkinius pastatus. Geriantis sūnus buvo prastas pagalbininkas. O dar kai jį jūnko* gerti ir jo žmona, senelis atsidalijo nuo jaunųjų. Įtaisė tvirtus užraktus savo pusėje, netgi kiemą padalijo per pusę aukšta vieline tvora. Ten bėgiojo anūkai. Senelis nesidomėjo jais, turbūt nežinojo, kiek jų iš viso yra ir kokie jų vardai. Giliai nusivylęs sūnumi, jis užtrenkė savo širdį kaip šulinio dangtį. Jo iškastas šulinys buvo nepaprastai gilus ir saulėtą dieną jo dugne pasimatydavo žvaigždės.

Sūnaus pusėje, priemenėje*, visada stovėjo statinė su broga*, iš kurios rytais anūkai pasisemdavo puodeliais tiršto, saldaus gėrimo. Senelis, kopinėdamas bites, vis dėlto matydavo, kaip griuvinėja ir strapalioja kieme apkvaisę vaikai. Kartais, kai seneliui tekdavo išvykti su reikalais į miestą, anūkai, – tie, vyresni, vedini mažaisiais, prasibraudavo į senelio pusę. Visos durys būdavo užrakintos, tačiau vienas kuris įlįsdavo pro stogo langelį ir tada be gailėsčio sudarkydavo palėpėje sukabintus korius, ieškodamas bičių duonos – vaikai buvo amžinai alkani. Tik viena vyresnė mergaitė nedalyvaudavo tuose išpuoliuose. Ji stovėdavo nuošaly, niekada neperžengdama vielinės tvoros ribos, dairydavosi, tarsi lauktų išsigelbėjimo, jos mažutės šnervės būdavo išsipūtusios – užuosdavo, kokias eibes krečia broliai. Ji norėdavo prieiti prie senelio, pasikalbėti, tačiau mergaitė buvo taip panaši į savo motiną, pražudžiusią jo sūnų, kad senelio žvilgsnis praslysdavo pro ją – taip negailestingai, kaip dalgis kerta per širdažoles.

Tačiau atėjo diena, kai senelis nepasirodė savo kieme. Iš jo pusės padvelkė šaltis. Nors iš jo kamino dar rūko dūmai, tas šaltis buvo stipresnis negu lauke. Kas žino, gal senelio žmona, susirūpinusi, kad niekas neskuba padėti jos žmogui, tą valandą atėjo iš Anapus ir pažadino miegantį sūnų, – vėliau tas vyrukas amžinai ištinusiu veidu pasakojo, kad jį kažkas per miegus kumštelėjo į šoną kartą kitą ir vis skaudžiau, jis iš pykčio net surikęs. Pašoko, išpiltas šalto prakaito, atsisėdo, tada prikėlė ir Halią. Abiem tapo aišku – kažkas tėvui atsitiko. Po kurio laiko jie jau šeiminkavo senelio pusėje. Halia, iš kažkur ištraukusi, apsirišo didelę juodą skarą, o sūnus pirmiausia nugriovė tą vielinę tvorą, tuo parodydamas žmonėms, galbūt labiausiai – sau, kad ne dėl jo kaltės buvo atskirtas nuo tėvo. Dabar su tėvu viskas buvo bendra.

Na, žinoma, senąjį dar reikia palaidoti. Sugužėjo daugybė žmonių. Atsirado moteris, pasisiūlusi padėti. Tuo tarpu atėjo sutemos. Mažos šlapios sniegulės krito prie slenksčio kaip sustingusios ašarėlės.

Vaikai, išgėrę savo brogos puodelius, sukrito miegoti į plačią, minkštą senelio lovą. Jiems kaimo parduotuvėje jau buvo nupirkti nauji kostiumėliai laidotuvėms. Su jais ir miegojo. Sūnus su žmona ir draugais savo pusėje sėdėjo prie alaus buteliais nukrauto stalo. Pagerbiant velionį, buvo nuspręsta šiandien negerti stipriųjų gėrimų. Halia bandė verkšlenti, tačiau staigus praturtėjimas kėlė tokį velnišką džiaugsmą, kad ji iš visų jėgų turėjo tramdyti šypseną.

O senelio pusėje kaimynė Ulijona baigė ruošti velionį. Piktokai ji švaistėsi užuolaidomis, nenuspręsdama, kuri gražesnė ir labiau tinka langui uždengti. Ta – su lelijomis ar rožėmis. Prikandusi smilių*, valandėlę žiūrėjo į velionį. Neišsipildžiusios viltys žlugo, vos spėjusios užsimegzti. Pastatęs tą vielinę tvorą per kiemą, senis tarsi atsitvėrė nuo viso pasaulio. Jam rūpėjo tik bitės, o juk taip neseniai, tik prieš penkiolika metų... Ulijona vėl piktokai atidarė skrynią – ieškojo tinkamos marškos* veidrodžiui uždengti. Taip, veidrodyje gali kai kas pasirodyti. Ir staiga iš tikrųjų kažkas šmėstelėjo jame, tarsi balkšvas angelas. Tfu, tai ta mergaitė taip tyliai įėjo!.. Susirūpinusiu veideliu ji žiūrėjo, kaip Ulijona baigia ruošti mirusįjį.

– Na, pažvelk, ar nieko netrūksta? Ar viskas gerai? – neva linksmi paklausė Ulijona.

Mergaitė priėjo arčiau. Šaltoku, veriančiu žvilgsniu ji įvertino Ulijonos pašangas.

– Viešpatie, o gal skepeta* pridengti velionio veidą! – pamiršusi, kad kalba su vaiku, staiga šūktelėjo Ulijona. Taip, baisokai atrodė senio veidas.

– Ne, gerai. Kodėl gi? – sušnabždėjo mergaitė. Ji priėjo dar arčiau. Susirūpinusi paklausė: – Ar čia yra kur nors žirklys?

– Žirklys? Aš jau pakirpau jam barzdą ir ūsus palyginau...

– Reikėtų jam apkirpti nagus.

Paėmusi į rankas žirkles, mergaitė ėmėsi darbo.

Vėliau Ulijona visiems pasakojo, kaip stropiai mergaitė atliko savo pareigą seneliui. Ir kaip atsileido senojo veidas, kai mergaitė jam kažką pašnabždėjo į ausį. Tačiau mergaitė atrodė taip išsekusi, tiesiog griuvo iš nuovargio, ją reikėjo palydėti į lovą, ji buvo visai be jėgų...

Klausimai ir užduotys

1. Kas atsitiko, kad gražiausias namas kaime ėmė keistis? Įvardykite priežastį. Kokios problemos kamuoja mūsų visuomenę?
2. Yra toks posakis: „Iš akių – tai ir iš širdies.“ Kokį sprendimą padarė senelis?
3. Kodėl maži vaikai neįprastai elgėsi kieme?
4. Kodėl seneliui nepatiko sūnaus žmona?
5. Kodėl jis, išvykdamas iš namų, užrakindavo duris ir langus?
6. Ulijona sutvarkė velionį, apkirpo barzdą, plaukus. Mergaitė pratarė: „Reikėtų jam apkirpti nagus.“ Vėliau moteris daug kalbėjo kaimo žmonėms apie mergaitės pareigą seneliui. Ji buvo ne pagal amžių brandi ir, svarbiausia, gera. Argumentuokite.
7. Novelėje yra paslapties motyvas: „Ir kaip atsileido senojo veidas, kai mergaitė jam kažką pašnabždėjo į ausį.“ Ką galėjo pašnabždėti mergaitė seneliui? Ar tikrai mes esame vienas kitam įsipareigoję, mirtis, kaip ir gyvenimas, verti pagarbos?
8. Ar teisingas posakis: „Obelis nuo obels netoli ritasi“? Ar vaikai atsakingi už savo tėvų klaidas?
9. Pabaikite sakinį. Ta mergaitė...

HENRIKAS ALGIS ČIGRIEJUS (1933–2016)

DAILININKAS

Novelė

Biržų krašto kelių po smarkesnio lietaus labai nepagirsi. Tokių gražių žodžių, kuriais liaupsinamas biržiečių alus, šio Žiemų Lietuvos kampo keliams nerasi. Rasi visai kitokių. Ypač, kaip jau sakytą, smarkiau palijus. Ar vasarai einant į pabaigą.

Plentai yra plentai, vieškeliai – vieškeliai, jie žvyruoti, jais net ir gilų rudenį ratai gali riedėti pasišokinėdami. Bet vien jais nevažinėsi, tenka įsukti ir į šoninius kelius, keliukus ir į šunkelius.

Biržų krašte rudenį nekas ir pėsčiam, ir važiuotam.

Be perstojo lijo visą dienele ir tik vakare debesys ėmė trauktis ir plyšti. Kaip sunkūs drėgni skudurai jie vartaliojosi viršum šaltos šaltos, blyškiai geltonos pašvaistės. Vėlyvoji giedra buvo ne tik šalta, bet ir atrodė grėsmingai. Jau buvo smagu pagalvot ir apie šiltesnį drabužį, ir apie ugnelę po vakarienės puodu.

Piktoko Margio lojimo lydymas prie vienu namų pasirodė nepažįstamas žmogus.

Pasibeldė, įėjęs labai mandagiai pasisveikino, lyg atsiprašydamas žvilgtelėjo į savo kojas.

Nedidukas, kresnas, apvalaus tarsi vaikiško veido, garbanotais, nuo lietaus dar labiau susitaršiusiais (visai nesusitaršę tokie niekada nebūna) plaukais. Neaiškios spalvos švarkelis, pilki marškiniai. Ant nugaros – kuprinė. O jau sulytas sulytas. Ėjo, matyt, per didžiausią lietu, kur ne kur po medžiu prisiglausdamas. Iš kur čia dabar šitoks? Gal koks spekuliantas ar komedian-tas. Šiaip ar taip – nebaisus. Tuo labiau, kad basas. Kelnės atraitotos ligi pat kelių, stovi dabar prie slenksčio baltomis tarsi numirėlio kojomis.

– Na, tai jau prašom toliau, – sako jam šeimininkė.

Seniau dažnai užeidavusius ubagus tuojau sodindavo prie ugnies, imdavo klausinėti, kas girdėti, kas kur atsitikę. Po pasaulį vaikščiodami ir šunis lodydami bei tiems blakstienas kapodami, ubagai daug matė ir daug žinojo. Tai ne iš savo laukų neišklystantys, darbais apsvirtę, darbų nukamuoti ūkininkai.

Krosnelėje ruseno tik anglys, taigi prie jos svečio ir nesodino. O tas iš karto:

– Einu iš toli ir man dar reikia tolokai. Lig pačių Biržų.

– O, lig Biržų tai jau kažin ar šiandien benueisite.

– Tai štai, gal tada, sakau, galėčiau kur daržinėje..

– Ai, kam čia daržinėje, – sako jam šeimininkas, prakaulus* aukštas vyras, – kam čia dabar daržinėje, leisime pernaktoti jums ir gryčioje, matom gi, kad ne apgavikas. Bet reikėtų jums gal ir persirengti. Šlapias kaip žiurkė.

Gana greitai surado tam žmogui ir sausas, nors ir smarkiai per dideles kelnes, ir vilnones kojines. O paskui, žinoma, pakvietė ir prie stalo. Buvo jau kaip tik vakarienės metas, tie ateinantieji beveik visada pataiko.

Tai jau ir sėdi jie – tas prakaulus šeimininkas, du jo sūnūs, vienas jau bernų bernas, kitas dar vaikas ir paauglė mergiūkštė; šeimininkė prie stalo galo, nes jai vis reikia ko nors ir prie krosnelės, ir prie spintos. Svečias iš to gerumo, kad dabar taip maloniai šyla permirkusios ir pavargusios kojos, galėtų jau čia pat net sėdėdamas užmigti. Mergiūkštė nuo atėjusio svetimo žmogaus neatitraukia akių – toks jis jai įdomus. Kažin, kas jis per vienas.

Prieblandoje jaukiai šypsojosi lempa, o sėdintieji – nepasakysi, kad būtų labai kalbūs.

– Mano vardas Jonas, – sako atvykėlis, pagaliau gal jau reikia ką nors apie save pasakyti.

– O, – sako šeimininkas, – aš irgi Jonas. Tai jau taip – Jonų gal ir pas mus ne mažiau negu Latvijoje.

– Ė, ten tai jei ne kiekvienas, tai bent kas antras Jonas.

Sėdėjo jie prie bulvienės, o ne prie alaus ašotėlio, todėl ir kalba rišosi vangiai.

Na, jei žmogus nenori pasipasakoti pats, iš kur eina, koks jis paukštelis, tai gal taip ir reikia. Už liežuvio netrauksi. Matai, kad ne perėjūnas koks, ne valkata, ne plėšikas – ir gerai. Ir ne iš kalėjimo. Iš kalėjimo būtų nukirptas, o šitas garbanotas kaip aviniukas.

– Tai mat kokia vasara, buvo labai gera, užteko visko, o dabar, matyt, prasidės ir ilgieji lietūs.

Apie ilguosius lietus reikia pamąstyti tylomis.

– Kur tu rudenį be lietaus, – sako vėl šeimininkas. – Dar ne visai ruduo, bet ir rugpjūtį vasaros nebenorėk. Laimė, viską susivežėme.

Svečiui gal ir nėra labai įdomu – susivežė jie dobilus, rugius ar kitką, dar ką gerą, ar ne. Tai tada gal pats tegu papasakoja kokių įdomesnių dalykų. Bet kad jis toks ir, be abejonės, galvoja tik apie patalą. Nesvarbu apie kokį – minkštą ar kietą, svarbu, kad atsirastų vietelė galvai priglauti.

Nuvedė tą žmogų į kamarėlę prie didžiojo kambario. Šių namų senelė vasarą čia miegodavo. Palubėse – vaistažolių šluotelės, prie lovos – lentynėlė su giesmių knygomis. Langelis ne per didžiausias, bet šviesos jai, matyt, užteko.

Šeimininkė apie senelę Grasildą bent keliais žodžiais neužsiminti negalėjo, o tas Jonas iškart ir be didelių aiškinimų suprato, kad čia kažkieno mielas kampilis. O ar ta moterėlė dabar dar gyva, tik kažkur, o ne į amžinatilsius išvykusi, nesvarbu.

Kai šeimininkė su lempa išėjo, kambarėlis paskendo į tirštą jau tamsą. Viršum galvos švelniai kvėpėjo vaistažolės – tokia nusiskinta ir pasitaupyta vasara. Nežinai, kada jų gali prireikti. Priglaustasis susiradęs lango kabliuką, jį atkabino ir stumtelėjo rėmą. Atsargiai, nes ką tu žinai, kaip gali būti su ne savo namų langais, gal tie vos besilaiko. Langelis girgžtelėjęs atsivėrė, kaip koks malonus burtas į veidą padvelkė rugpjūčio naktis. Visai netoli tyliai ošė topolis. Tą pažinsi iš kvapo.

Ten prie stalo Jonas manė, kad užmigs vietoje, o kai jau kris į kokį nors patalą, tai kris kaip užmuštas. Bet štai – dabar miegas taip smarkiai nebeėmė. Tasai topolis, apie ką jisai ten?

Žmonės gyvena čia savo gyvenimą. Be abejo, ne be rūpesčių. Dabar tai čia ramu, taip ramu, kad to ramumo net ir baugoka. Tvarkingas šis ūkininkas. Ir šviesus, kaip matyti iš karto, bet štai – ne mažžemis. Vadinasi, nebeilgai jis čia ūkininkaus. Gal už metų kitų, o gal net ryt poryt lauks jo kelionė. Ne savo noru ir ne ten, kur kviečia kokie ūkiški reikalai.

Rytas ir tirštas rūkas. Kibirai tarška rūke; trinksi durys, visuose namuose jau dunksena lengvesni ir sunkesni žingsniai. Keleivis pašoko iš malonaus šilto patalo, užsitraukė plačias ne savo kelnes ir vis dar basas – jo batai ir visi kiti drabužiai liko virtuvėje ant krosnies – išėjo į priebutį*. Rytas. Prie šulinio susitiko vyresnįjį šeimininko sūnų, pasisveikino sumušdami rankomis. Berniokas įpylė į dubenį ledinio vandens.

Ū ū... Bet šiandien, šiaip ar taip, dar vasara, o čia vasaros prausykla. Ant stulpelio su įkaltais į šonus pagaliukais kabo rankšluosčiai.

– Kokie gražūs jūsų rankšluosčiai, – sako svečias, – kaip gražiai išsiuvinėtos raidės.

– A, tai čia nuo labai senų laikų. Na, gal ir ne nuo labai seniai, bet kol mes, vaikai, dar buvome maži, Kaziukas tai visiškai... Tėtis laikraštyje perskaitė, kad jei nenori susirgti trachoma, tai turi šluostytis tik savo rankšluosčiu. Tik savo. Mama ir išsiuvinėjo mūsų raides. Raidė „K“ yra prie visų, mes – Klingos, tokia mūsų pavardė, o kitos: „V“ – Vytauto, taigi mano, „L“ – Lionytės, sesers, „J“ – Jono, vyriausiojo, bet jo nebėra... „K“ – Kaziuko, to mažojo. Mes save taip ir vadindavome: Lekas, Vukas, Jakas, Kakas... Bet jums aš atnešiu naują rankšluostį. Kaip išsimiegojote?

– Karališkai; kaip sakytų prancūzas – ant abiejų ausų. O rankšluosčio nereikia ir taip jau aš čia toks...

– Nereikia, kaip nereikia? – Ir Vytautas, peršokdamas priebučio laiptelius, nėrė į kambarį.

Gryčioje kūrenosi ugnis, ir prie jos, ant mažo suolo sėdėdama, mergiūkštė aižė pupas. Žinodama, kad namie dabar svetimas žmogus, apsilvilkusi kiek spalvottesne palaidinuke – mėlynais dryželiais. Dėl vakarykštės prie stalo jai buvo šiek tiek sarmata. Aižė greitai, viena kita pupa, žinoma, turėdavo nukristi į šalį, į kokį palovį, kad paskui augdama pridarytų visokių juokų.

– Labas rytas, panele.

Ir moka gi tie ateinantys pasakyti. Panele...

Panašiai kaip tas Vukas, ir svečias liuoktelėjo į kamarėlę, kur buvo jo kuprinė, ir grįžo nešinas nemažu bloknotu. Pasičiupo kėdę, atsisėdo prieš dirbančiąją, atsivertė bloknotą. Rankoje staiga iš kažkur atsirado pieštukas.

– Jūs, panele, nekreipkite į mane dėmesio, dirbkite, ką reikia, ir viskas.

Mergička baisiausiai nuraudo ir norėjo lyg prieštarauti.

– Nesigėdykite ir nesijaudinkite.

Mažajam berniukui labai norėjosi užėti svečiui už nugaros ir pasižiūrėti, kaip tas seserį dabar pieš. Kad pieš Lionytę, tai aišku, betgi įdomu, kaip tai daroma. Tačiau jis stovi prie stalo kampo ir nediršta net pajudėti.

– Eikš, – sako jam svečias Jonas, – ateik, pamatysi.

Iš lėto, lyg prisibijodamas kokios klastos, Kaziukas eina prie dailininko. Tik kad tas darbas jau beveik baigtas.

Svečias ilgai nesikrapštė, mikliais grakščiais judesiais jis bemat nupiešė tą pupų aižytoją. Tik švyst švyst. Vyrioko ranka popieriumi, sakytumei, čiužinėjo. Būna juk pasaulyje dalykų, kurie šiaip žmogui atrodo tarsi kokie stebuklai. Dar nesusėdus pusryčiauti, popieriaus lakštas jau buvo perėjęs per visų rankas.

– Ir nupiešk tu man šitaip!

– Ir dar taip greitai, čik čik – ir viskas!

Lionytė raudona raudona.

– Tai šitą paveikslą mums gal ir paliksite?

– O kaip jau kitaip, kaip kitaip gali būti? Čia mano toks „ačiū“.

– Na, ką jūs, ką jūs... Pas mus žmonės kartais nakvoja, mes gi prie plento.

Seniau tai labai daug būdavo tų nakvotojų – žydai, vagys, ubagai... O dabar tai turėsime prisiminimą, tokio paveikslo čia niekas neturi.

Per pusryčius, valgant bulves su spirgais, svečias dar taip pasiaiškino:

– Toks, matote, čia dalykas... Dailininkas tai aš beveik iš tikrųjų; „beveik“ sakau todėl, kad aš dar tik mokausi. O po šiuo „paveikslu“ pasirašyti galė-

čiau – visi dailininkai taip daro. Ar garsūs, ar nelabai, ar šiaip tik visai šiokie tokie. Bet aš gal geriau nepasirašysiu, geriau gal nereikia.

– Kaip jau jums išeina, kaip išeina.

– Toks, matote, čia dalykas... Protelio man neužteko, ir aš prikišau nagus, kur nereikia. Labai prikišau... O kur, tai bala nematė. Ir va tenka dabar man kiek pasislapstyti...

Kur nors sprukti. Kur? Gal, sakau, pas gimines? Pas juos ir traukiu, nors jaučiu, kad niekai... Kur tu Lietuvėlėje...

Pusryčiautojai tik žiūri ir tyli. Mat koksai čia svečias.

– Kodėl jums dabar apie tai pasakoju? Na, pasakoju, ir tiek – matau, kokie jūs žmonės. O sugriebti nori mane, žinokite, tik jau ne už kokią vagystę ar sukčiavimą. Ir nieko aš neužmušiau, niekam aš nieko blogo nepadariau. Niekam niekam!

Klausantieji supratingai palingavo galvomis.

Svečias Jonas kiek patylėjęs:

– Betgi ir jums...

– Ir mums, berneli, ir mums, – sako šeiminkas Jonas, – tik mums nėra kur pabėgti. Kur tu pabėgsi su namais, su medeliais, su gyvulėliais? Nebent va šitie, – jis pasuko galvą į vyresnįjį sūnų ir mergičką, nebent šitie... O tas mažasis, na kur jis vaikelis... Kaip jau bus, taip.

– Ai, tik nereikia per daug graudintis, – sako šeiminkė, – dar visi esame čia ir sočiai dar turime visko. O kas bus paskiau, pamatysime.

Klausimai ir užduotys

1. Apie kokį Lietuvos kraštą kalbama? Kur jis yra? Suraskite žemėlapyje.
2. Kodėl keleivis apgailėstaudamas pagalvoja, kad jį priglaudęs žmogus ne mažažemis ir jo laukia kelionė? Kokia?
3. Kaip nekviestas svečias atsidėkoja šeiminkui? Kas rodo, kad šis žmogus ne elgeta, ne vagis?
4. Dėl kokių priežasčių gali šeima prarasti namus, ar jie jaučiasi visuomenei nusikalte?
5. Ar ne pavojinga įsileisti svetimą žmogų? Kodėl? Kaip vertinate šeiminką ir jo šeimą?
6. Koks tragizmas atsispindi šioje novelėje, kai įsigiliname į mūsų krašto istoriją?
7. Parašykite pastraipą tema „Mes privalome žinoti savo krašto istoriją“.

JULIUS KAUPAS (1920–1964)

DAKTARAS KRIPŠTUKAS PRAGARE

*Pasaka iš literatūrinių pasakų rinkinio
„Daktaras Kripštukas pragare ir kitos ne mažiau
įdomios pasakos, surašytos slaptose Kauno miesto
kronikose“*

Vieną šiltą vasaros vakarą daktaras Kripštukas sėdėjo savo kambary ir atsidaręs langą skaitė pasakų knygą. Buvo jau vėlu. Ant ištuštėjusio šaligatvio tik kartas nuo karto nukrisdavo šlamantis lapas nuo užmigusio kaštono, ir vėl tylu tylu būdavo gatvėje. Daktaras Kripštukas skaitė pasakas iki pat vidurnakčio, kol rotušės bokšto laikrodis ėmė mušti dvyliktą valandą.

Bet vos spėjo paskutinis varpo dūžis nuskrieti oru, lauke pasigirdo keistas sparnų šlamėjimas, – rodėsi, jog ten skrenda didelis ir neregėtas paukštis. Sparnų šlamesys vis artėjo ir užė vis garsiau, tik prie Kripštuko namo jis ėmė staiga ir nutilo. Gatvėje blykstelėjo bauginanti raudona šviesa, nejaukiai nušvietusi namus, bet po akimirkos ji vėl užgeso.

Susidomėjęs ir kiek nusigandęs Kripštukas priėjo prie lango. Nieko gatvėje nesimatė, tik sieros kvapas dar plaukiojo ore.

– Tikrai keista! – sumurmėjo jis sau ir vėl grįžo prie stalo baigti pasakos apie velnius. Bet nespėjo jis nė atsisėsti, kai kažkas ėmė stipriai stuksenti į jo duris.

– Kas gi galėtų belstis taip vėlai? – neramiai suraukė kaktą daktaras. – Patį vidurnaktį!

Jis atidarė duris.

Pasirodė keistas tamsiaveidis žmogus, apsvilkęs juodais neregėtais rūbais, atlake įsisegęs didelę raudoną gėlę. Jis pamažu įžengė į kambarį ir tarė dusliu balsu:

– Ar čia gyvena garsusis daktaras Kripštukas?

– Taip, čia... – atsakė sumišęs daktaras. – Aš pats esu... nors ir nesu toks garsus, kaip jūs kad sakote.

– Nebūkite kuklus! – šyptelėjo mįslingasis svetys. – Kuklumo mes nemėgstame. Garsas apie jus yra jau net ir mus pasiekęs... net ir mus! – pakėlė jis pirštinėtą ranką.

Čia svetys netikėtai nutilo, pažvelgė į Krištuką savo juodomis akimis ir vėl tęsė:

– Aš esu nuo savo valdovo atvykęs. Jis dabar sunkiai serga ir prašė jus nuvykti jo apžiūrėti. Valdovas nenori sakyti savo vardo, dėl to aš pats jus pas jį palydėsiu.

Krištukas neramiai pažvelgė į svetį, kuris uostė raudonąją gėlę, paskui dirstelėjo į vaistų spintelę ir tarė:

– Na gerai... aš eisiu. Niekam dar nesu atsisakęs padėti! – ir jis, paėmęs vaistų dėžutę, išėjo su svečiu pro duris.

Jie žingsniavo aptemusia gatve tarp tyliai šlamančių kaštonų, netardami nė žodžio. Praėję ledų krautuvę ir vaistinę, jie pasuko siauromis kreivomis gatvelėmis link Nemuno.

Nepažįstamasis sustojo prie vieno niūraus namo Gardino gatvėje ir ėmė raustis kišenėse. Tai buvo aukštas raudonų plytų namas su žalvariniais virbais ant langų, matyt, visai negyvenamas. Svetys įkišo sidabrinį raktą į juodo medžio duris, ir jos girgždėdamos atsidarė.

Abu įžengė į vidų.

Šalta drėgmė dvelkė tame tamsiame kambaryje, kurį nušvietė tik kelios žvakės iš sidabro žvakidžių. Nuo lubų karojo nejaukūs voratinkliai, o kampuose žėrėjo šventojo Jono vabaliukai.

– Dovanokit, kad čia tokia netvarka pas mus... toliau bus geriau, – atsiprašė nepažįstamasis ir ėmė leistis juodo marmuro laiptais gilyn į rūšį.

Krištukas pasekė jį.

Ilgai jie taip leidosi. Kuo žemiau jie lipo, tuo karščiau darėsi aplinkui, ir daktaras vis dažniau šluostėsi prakaitą balta nosine.

Pagaliau jie priėjo galą. Svetys ėmė rakinti kaustytas duris, o Krištukas tarė:

– Na, ir prikūrenta čia pas jus... kaip pragare!.. Nepažįstamasis gi kažkaip keistai nusijuokė ir atidarė duris.

Jie pateko į didžiulę, bet žemą salę, kur buvo nepaprastai karšta. Įkaitusiose sienose, išmuštose raudona medžiaga, kabojo suodini veidrodžiai ir senoviniai paveikslai, vaizduojantys velnius ilgomis uodegomis ir mažais ragiukais. Pasieniuose gi stovėjo dideli juodi katilai, po kuriais kūrenosi ugnis. Į juos atremtos stovėjo tridantės šakės, tokios, kokių Krištukas dar niekada nebuvo matęs.

Kol daktaras apžvelgė tą salę, jo svetys ėmė mautis pirštines. Tuoj pasirodė plaukuotos jo rankos su kumpais nagais; paskui jis nusiėmė skrybėlę, ir pasimatė du maži ragiukai jo kaktoje.

– Palaukite truputį, daktare, – tarė jis Kripštukui, – aš pažiūrėsiu, ar valdovas jau gali jus priimti, – ir jis nušokavo per salę mosuodamas ilga savo uodega, pasirodžiusia iš po skverno. Jis tuoj dingo už sunkios nublukusio aksomo užuolaidos.

Kripštukui gi net šaltas šiurpas per nugarą nuėjo.

– Juk tai pragaras! – sušnabždėjo jis sau, pasitraukdamas drebančiomis kojomis kelis žingsnius atgal.

Pečiais jis nejučiomis atsirėmė į vieną katilą. Jo dangtis nusmuko žvangėdamas ant akmeninių grindų. Iš katilo pakilo garas, ištiško verdančio vandens lašai, ir tuoj susivėlęs vyras išsoko iš katilo ant grindų.

– Pagaliau išsprukau! – tarė jis sau ir ėmė purtyti vandenį nuo garuojančių rūbų. Staiga jis stabtelėjo ir pažvelgė į daktarą Kripštuką.

– Daktare! – sušuko jis tada. – Daktare, kaipgi jūs į pragarą patekote?

– Juk tai vaistininkas Čičiukas! – šūktelėjo ir daktaras, purtydamas jo ranką. – Tai jūs dabar pragare? Kaip tai atsitiko?

– Per tikrą apsirikimą, daktare. Per klaidą! – ėmė pasakoti vaistininkas linguodamas galva. – Vos tik spėjau aš numirti, į mano kambarį pro kaminą sulindo velniai ir nusitėpė mane pragaran. Tvirtina, kad aš jiems savo sielą pardavęs.

– Nejau iš tiesų? – nusigando daktaras.

– Visiškai netiesa! – atsakė jam vaistininkas. – Visiškai netiesa! Sielos aš jiems nesu pardavęs, – tai aš jiems ir pasakiau. Bet velniai netiki. Tuoj atšokavo vienas rašaluotas velnias, nešdamasis rankoje storą apdriskusią knygą. Ten surašyti vardai visų, kurie tik yra savo sielą pardavę velniams. Na, ir rado ten kažkokią neaiškiai įrašytą pavardę: ne tai Čičiukas, ne tai Čičinskas.

Vaistininkas net atsiduso dėl tos daugybės rūpesčių.

– Tikriausiai ten buvo įrašyta „Čičinskas“, – tarė vaistininkas. – Bet manai, kad velniai yra mokslus ėję? Ar kad moka gražiai rašyti? Nieko nemoka! – mostelėjo jis ranka.

Vėliau vėl tęsė toliau:

– Aš, žinoma, ginuosi kiek galėdamas. O velniai ir sako: „Jeigu taip, tai parašyk laišką šventajam Petruui į dangų. O kol gausi atsakymą, tai sėdėsi čia pragare.“ O žinai, dabar dangus su pragaru labai retai susirašinėja. Taip velniai man ir pasakė: „Laiškai dabar retokai iš pragaro į dangų eina. Palauksi vieną kitą šimtą metų, gal ir išsiųsime.“ Taip ir vargstu čia jau ištisus metus, o dar bent 99 reikės laukti.

– Ir visą laiką šitame katile? – baisėjosi daktaras.

– Bet kur tau! – nusijuokė vaistininkas. – Kai tik Belzebubas nemato, jie tuoj mane išleidžia lošti kortomis. Manai, kad pragare yra kokia tvarka? Velniai tik lošia kortomis ir smalą geria, nė ugnies po katilais kaip reikiant nepakuria. O sukčiauja jie belošdami! Užtat ir lošiam dažniausiai „Melagį“. Bet velniai beveik visuomet išlošia, nes kas gi gali geriau meluoti už velnią?

– Tai tas mano vadovas irgi tikras velnias? – vėl paklausė nusigandęs daktaras.

– Žinoma! – paaiškino Čičiukas. – Matai, jis yra pats baisiausias velnias visame pragare. Todėl jį visuomet ir siunčia į žemę visokiausiais reikalais, kad tik išlaikytų joje blogą pragarą vardą.

Taip jiems besišnekant prasiskleidė juodoji užuolaida, ir vėl pasirodė Krištuko vadovas.

– Mano valdovas Belzebubas nekantriai laukia jūsų! – nusilenkė jis daktarui. – O tu kur išlindai? – piktai šūktelėjo pamatęs vaistininką. – Marš tuoj atgal į katilą!

Šis jau ir būtų tuoj atgal šokęs, tik daktaras Krištukas sugriebė jį už rankos.

– Palaukit! – sušuko jis. – Palaukit! Čia mano vaistininkas. Jis, matyt, jau bus gerokai prityręs, nusimanantis apie pragarą reikalus ir galės padėti vaisius virti. Jis man būtinai reikalingas.

– Na gerai! – susiraukė velnias. – Eikit abu į vidų!

Jie įžengė į puošnų kambarį, nušviestą juodų žvakių, visą apstatytą sidabrinėmis velnių statulėlėmis. Suskilusiuose marmuro vazonuose augo didelės raudonos gėlės, o aplink vaikštinėjo maži velniukai ir laistė jas smala. Pačiame gi kambario viduryje, minkštoje lovoje, gulėjo Belzebubas, užsidėjęs ant galvos surūdijusią karūną, ir garsiai dejavo.

– Gerai, kad atėjai, daktare! – nudžiugo jis pamatęs Krištuką. – Gerai, kad atėjai! Baisi nelaimė man atsitiko! Kai keliavau per pragarą atlikdamas inspekcinę kelionę – apžiūrinėdamas, ar katilai nekiauri, velnias Juoduodegis taip nevikriai nuvožė vieną dangtį, jog šis nukrito man tiesiai ant uodegos. Baisiai sugėlė man uodegą – taip, kad ramybės visai negaliu rasti, skauda man ją dieną ir naktį...

– Hm! Hm! – tarė daktaras Krištukas, pažvelgęs pro akinius į jo uodegą. – Iš tiesų, gerokai suplota. Tuoj pamatuosim temperatūrą.

Pamatavęs pažvelgė į termometrą.

– Turit šimtą laipsnių karščio, – tarė jis. – Kaip velniui tai visai nedaug, kraujo užkrėtimo dar nėra. Pagydyti galėsiu, bet tik su viena sąlyga! Tiktai su sąlyga...

– Sutinku su viskuo! – sušuko Belzebubas.

– Turėsit paleisti iš pragaro vaistininką Čičiuką.

– Paleisti iš pragaro Čičiuką? – riktelėjo Belzebubas taip garsiai, kad net surūdijusi karūna nuo jo galvos nusirito.– Paleisti iš pragaro? O ar žinai, kad kas kartą čia pateko, tai jau niekada nebeišeina? Ar nežinai, kad čia amžinos bausmės vieta?

– Bet už kokias nuodėmes jis čia sėdi?

– Už nuodėmes? – nusikvatojo Belzebubas. – Manai, kad už nuodėmes į pragarą patenkama? Šventasis Petras ir nuodėmingus į dangų įleidžia, jei tik yra kelis gerus darbus gyvenime padarę. Bet Čičiukas mums pardavė, – ir čia Belzebubas pakėlė savo juodą pirštą, – jis pardavė mums savo sielą, o tai jau visai kitas dalykas...

– Bet aš visai nepardaviau... Mano pavardė visai neįrašyta knygoje, – įsiterpė Čičiukas.

– Neįrašyta? – susiraukė Belzebubas. – Pašaukit man raštininką.

Tuoj atstriksėjo kuprotas velnias, trepsėdamas kanopomis į grindis.

– Žiūrėk greičiau, kur čia įrašyta Čičiuko pavardė! – suriko jam Belzebubas.

Velnias, drebėdamas iš baimės, ėmė vartyti knygą rašaluotais savo pirštais. Tuoj atsivertė Č raidę ir ėmė ieškoti vaistininko pavardės.

– Valdove, štai čia įrašyta kažkas neįskaitomo, – sušvebeldžiavo jis, – gal tai ir bus Čičiukas...

Ir taip trypė jis vietoje, negalėdamas įskaityti pavardės, kol jį net prakaitas išpylė.

– Kas čia per tvarka pas jus pragare! – pagaliau įpyko vaistininkas ir ėmė mosuoti daktaro termometru.– Patys neįskaitote, ką parašėte! Jokių vaistų jums neverdu! Žinokis su savo suplota uodega...

Belzebubas net susiraukė tai išgirdęs ir ėmė dairytis piktu žvilgsniu aplink. Pagaliau tarė, nerasdamas kitos išeities:

– Na gerai, sutinku, galėsi eiti sau su daktaru – tik greičiau gydykite mano uodegą.

Daktaras su vaistininku, baisiausiai nudžiugę, tuoj stvėrėsi darbo. Pirmiausia jie aprišo Belzebubo uodegą, o paskui pareikalavo katilo vaistams virti.

– Atneškit katilą!– paliepė Belzebubas.

– Tai kad, valdove, – nedrąsiai numykė vienas velniūkštis, – beveik visi mūsų katilai kiauri...

– Dar nesutaisyti, jūs, tinginių pančiai! – užsirūstino Belzebubas. – Tuoj atgabenkit bent tą paskutinį, kuriame virė Čičiukas.

Tuoj atšokavo keturi velniai ir atitempė net stenėdami sunkųjį katilą.

Daktaras pasirausė vaistų dėželėje ir supylė į katilą stipriai kvepiančių vaistų.

– Kažin, daktare, – vėl paklausė vaistininkas, maišydamas vaistus šake, – kažin ar žmonių vaistai padės ir velniams? Ar nereikėtų jam smalos įpilti?

– Galima įpilti! – patvirtino daktaras kiek pasvarstęs, ir jie šliūkstelėjo kibirą dervos į katilą.

Pagaliau jie baigė.

– Taigi, gersite po pilną samtį – tris kartus dieną ir du kartus naktį, – nurodė daktaras Krištukas pacientui.

Paskui jis paėmė savo vaistų skrynelę ir išėjo su vaistininku iš Belzebubo kambario.

Priėjus salę, iš visų kampų subėgo velniai ir atidarė jiems pragaro duris.

– Gaila, kad išeini, – kalbėjo jie vaistininkui, – būtumėm vėl palošę kormomis. Ką gi darysime mes čia be žmonių?

Bet Čičiukas tik papurtė galvą.

– Negi gyvensi čia tarp tų suodžių! – nusijuokė jis – Aš gi ne velnias... – ir ėmė kopti laiptais į viršų.

Krištuko svetys palydėjo juos iki prieangio ir atrakino duris.

Juodu išėjo šaligatviu. Buvo vis dar tamsu ir tuščia, tik gatvės buvo pilnos šviesaus rūko.

– Laimė, kad tokios miglos mieste, – tarė vaistininkas, – tai niekas mūsų ir nematys. Nepatogu gi man, mirusiajam, po miestą vaikštinėti...

Ir jie patraukė vienu tuščiu skersgatviu.

Priėjus Rotušės aikštę, vaistininkas sustojo. Spalvoti katedros vitražai žėrėjo tekančioje saulėje, o aukšto jos bokšto viršūnė skendėjo neįmatomoje migloje.

Vaistininkas liūdnai padavė daktarui ranką.

– Tad turime skirtis, – tarė jis. – Šituo bokštu galima užlipti iki rojaus, o iš ten, kaip žinoma, jau ir dangus ne per toliausiai. Dėkui tau, daktare, kad nepabūgai ir į pragarą užsukai – o tai nežinia dar kiek laiko būtų tekę katilė virti.

Jie nuoširdžiai atsisveikino, vaistininkas įžengė į bažnyčią, ir drėgnuose jo rūbuose sumirgėjo žėrinčios langų spalvos.

Daktaras stovėjo aikštėje prie totoriaus kiosko ir žiūrėjo į bokštą. Jo langelyje dar sykį pasirodė vaistininkas, pamojo daktarui ranka ir netrukus dingo jam iš akių ten, aukštai, migloje.

Tuomet susimąstęs daktaras Kripštukas pasuko namo ir ėjo tuščiu šaligatviu, ant kurio tik kartas nuo karto nukrisdavo miegantis kaštono lapas.

– Tai keistas nuotykis! – kartojo jis sau.

Parėjęs namo jis atsisėdo prie stalo ir dar bandė skaityti pasaką. Bet jis tuoj ir užmigo kėdėje – taip jis buvo pavargęs.

Ir tiktai vėjas, įskridęs pro atvirą langą, ėmė vartyti knygos lapus, ieškodamas pasakos apie pragarą.

Klausimai ir užduotys

1. Kuo skiriasi literatūrinė pasaka nuo liaudies pasakos?
2. Kur, pasak liaudies pasakojimų bei tradicinio tikėjimo, nukeliauja blogi žmonės?
3. Kodėl pragare nėra smagu?
4. Kokie yra velniai? Palyginkite su liaudies pasakomis bei Biblija.
5. Kaip vadinami velniai? Paieškokite sinonimų.
6. Kaip pasisėkė daktarui Kripštukui išsigelbėti iš pragaro?
7. Kuo šis velnias, apsilankęs Kripštuko namuose, neįprastas ir paslaptingas?
8. *Neik su velniu obuoliauti: paliksi be obuolių ir be maišelio.* Suraskite daugiau posakių apie velnią ir išmokite atmintinai.
9. Ko moko ši pasaka?

LAURA SINTIJA ČERNIAUSKAITĖ (g. 1976)

MŪSŲ MOKYTOJA

Novelė

Medžiai čia buvo ypatingai nykūs: tokie pajuodę žuvų kaulai. Milžiniškų, seniai išmirusių, dinosaurių žuvų, ašakomis į viršų. Ašakų rodyklės rodė amžiną, nekintančią kryptį – į dangų. O kiek ji to dangaus prisžiūrėjo dar pro ligoninės langą... Valandų valandas, tokio paties, tarsi vilnos veltiniu užtraukto. Štai ten, atrodo, vilna plonesnė, už jos vaikšto šviesa, į ją krypta akys, į ją gali žiūrėti ir žiūrėti...

Medžiai ir dangus. Visa kita tiesiog bjauru: varganos sodybos, trobesiai kaip išgedę dantys. Kai mokyklos ūkvedys parodė Elenai Kovienei šitą kadaise geltoną medinį namuką, tiesa, tik jo pusę (kitoje kažkas gyveno, ir tai jai iš karto nepatiko), ji pajuto: čia bus sunku. Sunkiau negu dabar įsivaizduoja. Įsčiose iš karto sugirgždėjo užrūdijusios girnos. Ne širdyje, ne skrandyje – įsčiose; nuo šiol matyt taip ir bus.

– Va tep*, – santūriai tarstelėjo ūkvedys, atrakinęs duris.

Jis tik akimircai nuleido ant laiptelių Elenos mantą*, kad galėtų atrakinti duris, bet jai sugėlė nuo šalto cemento, tarsi pati būtų buvusi visko prikimštas lagaminas.

Ji nežymiai linktelėjo ir užlipo trimis aptrupėjusiais laipteliais, kažkodėl įsivaizduodama, kad lipa pianino klavišais: *do re mi*. Tiek muzikos; mažoka. Diena buvo niūri, apsiniaukusi, viduje atrodė dar tamsiau. Stiprus sudžių kvapas, purvini tapetai, seniai išstumdyti daiktų likučiai, prie kurių bjauru liestis. Bjauri sofa lova, ant kurios ji nesiguls. Du kambariai, virtuvėlė su kriaukle ir langu į daržą, išvietė lauke. Kaip ji čia gyvens? Geriau negalvoti, viskas tiesiog atsitiks savaime. Krosnis, kambariai ir virtuvės kišenė sukasi ratu aplink ją, ji čia svarbiausia – sustingusi, šalta rudų koklių ryklė, kurią reikės maitinti malkomis. Ją pakūrė Elenos atvažiavimui, nes buvo dar vos šilta, tokio šiltumo, kaip miegančio žmogaus kūnas.

– Krosnis veikia, kaminą išvalėme, malkos sandėliuke, – nežiūrėdamas į akis susakė ūkvedys, mažas sudžiūvęs žmogus, lyg koks daug metų šaltyje ir saulėje laikytas medinukas. Ji tik po keleto metų susigaudys, kad dar nežino jo vardo: vis ūkvedys ir ūkvedys.

– Sandėliuke? – pakartojo ji.

– Einam, parodysiu.

Parodė. Išvietė šalia sandėliuko, apie ją ji galvojo daugiausia, nes dažnai laksto. Viešpatėliau, reiks pasistatyti namie kibirą, juk kaskart neprilakstys, su tokiomis jautriomis kojomis, su girnomis įščiose, kurios sugirgžda kaskart, kai basomis pereina per šaltas grindis.

Viskas čia buvo svetima, prie nieko nesinorėjo liestis, net ilgėliau įsižiūrėti, nes žemės ir daiktų nykumas, atrodė, įsimes ir į vidų kaip užkrečiama liga. Bet teks, teks ne tik įsižiūrėti. Ir argi tai, kame iki šiol gyveno ir visam laikui paliko, jai nebuvo svetima? Argi ji turėjo kur prisiglausti, į ką atsiremti? Tai kas, kad sienos ten buvo gražesnės, aplinka – modernizuota, oras purškiamas dirbtiniais kvapais, žmonės miestiečiai, įpratę prie patogumų. Čia, kur ji dabar gyvens, tikrovė nepridengta blizgia plėvele, ir tiek. O ji čia gyvens. Stengsis.

– Tai susitiksime rytoj mokykloje, – taip lyg atsisveikino ūkvedys. – Apžiūrėkite, ko trūks, pasakykite man, – ir pasitaisęs kepurę su snapeliu nukėpėstavo* per kiemo pliuožą irdamasis rankomis, tarsi eitų prieš stiprų vėją. Bet vėjo nebuvo.

Dabar ji tikrai liko viena. Medžiuose už kelio sukrankė varna, ji aiškiai kreipėsi į Elena. *Krannn Krannn* – toks sraigtinis, užsivedantis ir tuoj nutrūkstantis garsas. Ji pakėlė galvą ir įsižiūrėjo į išlenktą lyg juodas mėnulis paukščio siluetą. Taip: Lilit. *Ant manęs užslenka juodasis mėnulis*. Tame pačiame medyje, kiek žemiau, tupėjo dar viena Lilit. Nepriklausomos, orios, jos nekreipė dėmesio į atvykėlę. Bet ji juto, kad tai vaidyba: varnos ją gerai matė, jos buvo susidomėjusios.

Ji nukreipė akis į tolį. Ten, kur kelias truputį pasukęs įnėrė į miestelio tirs-tumą, lyg koks butelis kyšojo raudonas bažnyčios bokštas. Kažkur tenai turėjo būti ir pradinė mokykla. Pro bažnyčią jie pravažiavo, ji nustebo ir apsidžiaugė: turės kur pasivaikščioti, mat bažnyčią supo kapinės, o kapinės, ji jau žinojo, net mieste yra tinkamiausia vieta nuo visų pasislėpti. Tačiau mokyklos pamatyti nespėjo. Nueis apsitvarkiusi, šiandien po pietų dar turi pasirodyti direktorei, kad rytoj jau galėtų pradėti.

Tvoros nebuvo. Kaimynai neišdavė jokio gyvybės ženklų, turbūt dar negrįžę. Ir gerai. Ji neskubėjo eiti į vidų, ten buvo nyku ir erzino kvapas. Tačiau lauke darėsi šalta.

Jos daikteliai, išlindę į šviesą ir nejaukiai nugulę tarp senųjų, atrodė tokie pat atvykėliai. Ji niekaip negalėjo prisėsti, bet ir negalėjo pradėti tvarkytis,

nuspręsti, nuo ko pradėti. Tik blaškėsi po kambarius, vaikštinėjo, žiūrinėjo, jautėsi lyg vis dar nebūtų atvykusi čia visa, tarsi viena svarbi jos dalis dar keliautų per gūdžias lapkričio lygumas į šitą miestelį.

Tačiau du dalykai jai patiko. Pirma: gerai, kad jos namelis pats galinis, iki mokyklos gal net bus kilometras. Ji mėgsta vaikščioti, čia išsiruošusi bijojo, kad jai pritrūks atstumo. O vaikščioti laukais ir miškais jai, pripratusiai prie didmiesčio asfalto, atrodė nors romantiškas, tačiau neįmanomas dalykas. Be to, ir romantikė ji jau nebebuvo. Antra: čia jai niekas nepriminė to, ką norėjo užmiršti. Visa praeitis liko ten, kitur. Čia ji stovėjo tokia, kokia yra dabar. Čia buvo jos nauja pradžia.

Direktorė Elenai atrodė kažkur matyta; niekaip neatsikratė to įspūdžio. Ji domėjosi Elena kaip tos varnos, stengdamasi neišsiduoti. Kitas, tarsi dilgčiojimas smilkinyje įspūdis: nuo direktorės reikės laikytis per atstumą. Nors neatrodė nei nuodingai lipšni, nei piktavalė. Greičiau išvarginta ir pasinėrusi į save, lėtu liūdesiu, tarsi sapnuotų somnambulišką* sapną. Ji neturėjo veido arba, greičiausiai, jos veidas buvo užsimerkęs, užsivėręs tarp rūpesčių sapnų, jo tiesiog nesimatė. Elena jau turėjo reikalų su direktorėmis, ir ši pasirodė jai labiausiai nesanti, lyg giliai po lapais įsiraususi lervutė, kurios geriau nežadinti.

Jos sėdėjo viena priešais kitą neįaukiame kabinete, ir Elena kažkodėl net kelis kartus pamėgino įsivaizduoti, kaip čia viskas atrodytų nutvieksta popiečio saulės. Keista, bet būtų dar liūdniau. Retai patenki į vietą, kuriai saulė visai netinka. Tiksėjo pasislėpęs laikrodis, Elena vis ieškojo, iš kur sklinda tas atkaklus, laiką kapojantis pikto mechaninio žiogo svirpimas. Direktorė aiškiai buvo su juo susitaikiusi: nebegirdėjo. Čėžino bylos lapus, sutarties popierius, trankė stalčius ir ieškojo rašančio rašiklio. Visi jos rašikliai buvo išdžiūvę.

– Danute! – pagaliau riktelėjo ji už sienos tupinčiai sekretorei. Toji išlindo, pūsdama nuo kaktos žylančius kirpčiukus. – Duok man normalų *tušiuką**.

Direktorės balsas, kai mėgino pakelti toną, ne tik kad neįgavo decibelų, bet, atrodo, dar labiau suplonėjo ir tarsi neteko spalvos.

– Juodas tiks?

– Mėlyną, mėlyną! – nekantravo direktorė, bet taip nepiktai.

Atnešė *tušiuką*, ir abi pusės galėjo pasirašyti darbo sutartį.

– Atleiskit, kad taip, mokslo metams įsibėgėjus, ir prireikė... Taip jau mums, žinot, susiklostė, – bandė atsiprašinėti direktorė, nors nereikėjo.

Šis darbo pasiūlymas Elenai buvo tikras išsigelbėjimas, tik ji negalėjo, o gal nenorėjo šito sakyti. Ji gūžtelėjo pečiais ir šyptelėjo kaip visada, kai neturėdavo ką atsakyti.

– Įsikūrėte? – paklausė direktorė, vengdama žiūrėti jai į akis.

– Tiek ten to įsikūrimo... Pamažu apsiprasiu.

– Aišku, iš sostinės atvykus namelis gal ir per prastas, bet... Daugiau nieko neturim pasiūlyti. Ir, žinot, už nuomą mokėti nereikės. Tik už elektrą. Tiesa, dėl krosnies...

– Taip, ūkvedys viską parodė. Krosnį esu kūrenusi, neprapulsiu.

Direktorė pirmą kartą nesislėpdama pažvelgė jai į veidą.

– Kas jus čia atginė? – labiau išsprūdo negu pasisakė; ir tai buvo jau net ne smalsumas, o nuostaba, tarsi direktorė būtų norėjusi pasakyti: „O kad aš turėčiau galimybę gyventi sostinėj, tai niekada nebūčiau padariusi tokios kvailystės, kaip tu dabar!“

Elena nuleido akis.

– Nežinau.

Ji norėjo pasakyti: „Nežinau, kaip paaiškinti, tai per sunku, neklausinėkit, nesismelkit į mane, vis tiek nesuprasit.“ Bet direktorė kažkaip ją suprato.

Išėjusi iš mokyklos ji pasistatė apykaklę, susikišo rankas į gražiai rudo paltelio kišenes ir patraukė link kapinių, nešdama su savimi ką tik regėtą būsimos klasės kambarį. Gal net ne kambarį, o kambarėlį ryškiai rudais aliejiniais dažais dažytomis lentinėmis grindimis, langu į obelų sodą ir papilkusius bekraščius laukus už jo. Panašioje mokykloje turbūt mokėsi jos mama; kas galėjo pagalvoti, kad dar esama tokio senumo, tokių grindų, tokių bjaurių apsilupinėjusių sienų, tokių negražių ketaus radiatorių, kurie spingso lyg kokie pliki, kerėpliški šonkauliai, o virš jų – naujai įstatyto plastikinio lango baltais baltais rėmais. Ir ta jo rėmų baltybė atrodo taip absurdiškai, kaip koks naujas dirbtinai išgalvotas žodis senoje gūdžioje tarmėje, kurioje fonetika ir prasmė susijusios slaptais siūleliais. Bet nepaisant visko, nepaisant vienintelio ilgo stalo pirmokėliams, kurį išvydusi ji staiga atsiminė Paskutinės vakarienės paveikslą, ir pavargusio stalo mokytojai, klasė jai patiko. Taip labai patiko, kaip koks pajūryje netikėtai rastas gintarėlis, kurį skubiai sugniauži delne ir nusineši, kad grįžusi namo galėtum švariai nuplauti ir apžiūrėti prieš šviesą. Staiga ji suprato, ką padarys rytoj atėjusi prieš pamokas: ogi prijungs savo stalą prie vaikų stalo, kad visiems būtų jaukiau, ir šitaip kartu sėdės, šitaip krims raideles, šitaip iš arti žiūrės vieni į kitus.

Varteliai buvo vos praviri, ir įžengusi į kapines ji iš karto atkreipė dėmesį į dangų: ten prasistumdė debesys ir vietomis pro plonyti garą žvilgčiojo santūri lapkričio saulė. Saulė žiūrėjo į ją, Elena, jos šviesą ji priimdavo asmeniškai, lemtingi saulės pasižiūrėjimai visada ką nors reikšdavo. Dabar ji palaimi-

no Elenos atėjimą, užklodama kapines vos rusenančia šviesa. Jų antkapiai ir kryžiai, kapų stačiakapiai, lyg į žemę įkastos lovos, vos suspindo; toks buvo pasisveikinimas.

– Labas, – sukuždėjo Elena, akimis permesdama nedideles senas kapines, kuriose jau turbūt nieko nebelaidojo. Taip pat ji suvokė, kad kažkur už miestelio turėtų būti ir kitos, naujosios. Tačiau atsiminė nieko panašaus nepravažiavusi. Naujos kapinės jai nekėlė tokios traukos kaip šitos. Vaikštinės į šitas. Jos žvilgsnis akimirkai sustojo ties tamsiai rudomis paradinėmis bažnyčios durimis, kurios, užvertos ir užrakintos spyna, atrodė tarsi kietai sučiaupta burna; iš tokios neišgausi nė žodžio. O juk *pradžioje buvo žodis*, šyptelėjo Elena.

Nė gyvos dvasios, tik pliki medžiai, tamsios eglės šventoriaus pakraščiuose, ovalinės mirusiųjų nuotraukos – tarsi pravertos pudrinės, kur vietoj pudros tik pelenai ir tamsuoja akys, akys, akys... Ji stabtelėjo ir vos necyptelėjo lyg nudegusi: tamsios, didelės, ne akys, o tik šešėliai baltame apvaliame berniuko veide, mažučio, ne vyresnio kaip dvejų metų... Anksti mirusių vaikų nuotraukas kapuose retai pamatysi. Paprastai tik datos, iškalbingi, žiaurūs skaičiai. Ir maži baltiniai vardeliai: Verutė, Antanukas, dar kas nors toks mažas, taip trumpai čia pabuvęs, kad nė nuotraukos nespėta padaryti. O šito plaukeliai nublyškę nublyškę, dar baltesni už veidą, tik tos akys – tamsios dėmės, ir tamsesnis lūpų brūkšniukas: *Ilsekis ramybėje, mūsų Bernardėli. Liūdentys tėvai*. Ji užsispaudė burną ranka, kad nenumirtų, nenueitų paskui šitą berniuką, kurį pajuto visa esybe; ir tik per vidų nuvilnijo tas pažįstamas sopėjimas, toks rusenantis, nuolat lyg bangą ją nuliežiantis ir surišantis su visais *bernardėliais*, ateinantis iš anapus regimybės, per čia nusiritantis ir vėl joje pradingstantis gūsis. *Kai palaidoji vaikelį, kas iš tavęs belieka*.

Sukrankė varna. Ji tupėjo pačioje tamsaus kaulo viršūnėje ir aiškiai liepė Elenai nešdintis. Atskrido iš paskos ar visada čia tupėjo? Ta pati, nuo namelio, ar kita, bet tarsi tokia pati? Koks įsakmumas*!

– Neaiškink, – užvertusi galvą sumurmėjo Elena.

Tačiau nuo kapelio atsitraukė. Apsukusi ratą aplink šventorių, ji išėjo ir patraukė link savo namelio miestelio pakrašty.

Ruošėsi temti.

Neištraukdama iš kišenių rankų ji lėtai žingsniavo tuščia pagrindine miestelio gatve, mėgindama įsivaizduoti, kaip vaikščios ja kasdien, visais metų laikais, bet koku oru. Kaip iš pradžių sutikti miestelėnai nužvelgs ją atsargiai ir įtariai, ir smalsiai, iš padilbų, kaip pamažu jie įpras su ja pasisveikinti (ji turės išdrįsti sveikintis pirma, neišskirdama nė vieno, kad parodytų ir įtikintų

juos, jog yra drauginga), kaip įsidrąšinusi ji ims kalbinti juos, klausinėti apie sveikatą, apie kasdienius reikalus. Viską ji jau matė lyg filme, reikėjo tik kantriai išlaukti, kol viskas įsisuks, atsitiks, pagaliau praeis. Taip galvodama ir tokiu galvojimu ramindamasi Elena priartėjo prie nedidelės maisto prekių parduotuvės. Praeidama metė išsiblaškiusį žvilgsnį į praviras parduotuvės duris. Jose kaip tik sušmėžavo žmogysta, moteris. Būtų nė dėmesio į ją neatkreipusi, jei ši, išvydusi Elena, nebūtų tarsi gavusi smūgį. Ji sustojo tarpduryje ir įsispokojo, gniauždama prie blauzdos nukarusį pustuštį maišioką. Elena taip pat sustojo ir atidžiau įsižiūrėjo į tą mažą, perkarusią moterėlę su mėlyna berete ir palaikėmis* kelnėmis, trumpa prasagstyta striuke, užsimesta bet kaip, tarsi paskubomis. Jos gelstelėjusiam veide akys atrodė neįmanomai tamsios, rudos, apvalios, lyg šuns, ir tą gailaus šuniškumo įspūdį dar sustiprino įstrižai ant blakstienų užvirtę vokai. Visa tai Elena atsiminė jau vėliau, grįžusi į savo namelį. O ypač dar vieną dalyką, kuris visų pirmučiausia ir krito į akis: toji moteris buvo girtuoklė. Ir ji kažin kaip atpažino Elena, nors šioji galėjo prisiekti, kad anksčiau jos niekur nebuvo susitikusios. Moteris sumirksėjo ir atbula pasitraukė gilyn į parduotuvę – šito jau buvo per daug. Elena, persmelkta šito trumpo keisto susitikimo, patraukė toliau, nesiliaudama mintyse perkratyti, kur galėjo būti sutikusi tą moterį ir kas privertė ją slėptis nuo Elenos.

Savo namelį ji pasiekė jau pradėjus temti. Kaimynų durys buvo praviros, tačiau langai tamsūs. Ir tik išsukusi iš kelio ji krūptelėjo: kaimynų pusėje po langu sukrotėjo žmogus. Kažin kodėl ji iš karto nepastebėjo, kad prie tų durų ant kelmelio besėdintis toks papilkęs parudęs, kaip driežas su aplinka susiliejęs diedukas. Elena sveikindamasi iškėlė ranką. Diedukas tik sumirksėjo, skaniai nužiūrinėdamas ir tarsi laukdamas, ką ji toliau darys, tačiau pats – nė krust.

– Labas vakaras, – garsiai pasisveikino Elena.

– Labas labas, – jo balsas buvo kur kas jaunesnis negu veidas, ir Elena jau matė, kad tai visai ne diedukas, o vidutinio amžiaus vyras, tik jau labai nusidėvėjęs. Jo durų plyšyje tarsi lapės snukis kyštelėjo moters galva, jos susegti riebaluoti plaukai buvo nudažyti klaikia morkų spalva.

Elena linktelėjo jai, ir ši lėtai, tarsi abejodama, taip pat atsakė. Dabar jau buvo galima užsidaryti savo pusėje.

Nuo viso to susitikimo, nuo moters šuns akimis ir šitų dviejų, Elenai pasidarė negera.

Reikėjo tuoj pat ko nors griebtis: apsitvarkyti, apžiūrėti vadovėlius, pratybas, pasiruošti rytojaus pamokoms. Ji pravėrė jau baigiančios kūrentis krosnies, kurią pakūrė prieš išeidama, dureles, ir pažarstė rusenančias žari-

jas; raudoni malkų kaulai žarstomi sutrupėjo į apvalius akmenėlius ir tarsi priešindami ryškiai sužioravo, supulsavo: neišdraskyk, nepasiduosim. Nuo krosnies jai buvo gera. Palikusi atviras dureles, kad galėtų matyti žarijų gyvenimą, ji atsinešė kėdę ir rytojaus vadovėlius.

Kaimynų pusėje tvyrojo nuščiuvimas. Elena juto, kad iš ten jos klausosi, prisibijo bildėti, lyg gėdijasi, lyg smalsauja. Vienu metu ji, atrodo, išgirdo vaikišką cyptelėjimą, bet taip ir liko nesupratusi, ar nepasigirdo.

Miegoti ji pasitiesė ant grindų, prie krosnies. Kažkokį seną pelėsiu pravipusį pledą, kurį reiks būtiniausiai išskalbti, ant jo – kelioninį poroloną ir miegmaišį. Tikrus patalus ir keletą stambesnių daiktų savaitgalį žadėjo atvežti mama.

Atsigulė su drabužiais ir klausėsi namo. Jis buvo pilnas garsų, prie kurių jai reikės įprasti. Kaimynų pusėje kažkas atsargiai vaikščiojo, girgždindamas grindų lentas. Paskui cyptelėjo durys. Sušlamėjo žingsniai lauke, pro jos langus, per jos kiemo pusę, neapsaugota jokia tvora. Viešpatėliau, ar jie darys į tą pačią būdelę?.. Kad tarp jos ir kaimynų būtų nors menkutė, simbolinė tvorelė... Serbentų eilė, eglutės ar tulpių lysvė... Dabar Elena jau tikrai norėjo verkti, kaip vaikystėje, kai žinodavo, kad rytoj jos laukia koks nors ypatingai nemalonus įvykis. Ne ne, ne ašaroti aš čia atvažiuau. Ir nieko *tokio* dar neįvyko, tai tik miestietiškas išlepimas, kalbėjo ji sau prieš užmigdama. Užmigo sunkiai, įsitempusi, tarsi vieną, giliausiąją savo esybės dalelę laikytų atokiau nuo tų grindų, to porolono, to nemalonaus miegmaišio.

Vaikiukas ir čia ją susirado; susapnavo jį paryčiais, tiesiog pajuto šalia. Jis tupėjo prie jos prikišęs veiduką, visas auksinis, šiltas kaip saulės dėmė ant veido; juto jo guodžiantį alsavimą, rankutę ant skruosto. Nubudo su ilgesio ašaromis; lango rėme tekėjo raudona saulė.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl mokytojos atvykimas į mažą miestelį neįprastas, gaubiamas paslapties?
2. Kokią dramą išgyvena ši moteris? Parašykite savo pastebėjimus. Kokių turėjote versijų, kol dar nebaigėte skaityti novelės?
3. „Viskas čia buvo svetima, prie nieko nesinorėjo liestis...“ Vis tiktai mokytoja ryžosi čia pradėti viską iš naujo. Kas jai suteikė viltį, kad čia įmanoma gyventi, gydyti savo sielą?
4. Kas rodo, kad ji yra sutrikusi, kad jai nelengva?

5. Koks buvo mokytojos susitikimas su direktore, vėliau parduotuvėje su kita moterimi? Ar žmonės smalsūs, ar ji puola atsiverti? Kaip Jūs manote, ar reikia dalintis viskuo, pasakoti apie save, nutrinti privatumo žymes? Pasvarstykite, juk šiuolaikiniai žmonės feisbuke dalinasi daug kuo apie save ir šeimą.
6. Kokia moters tragedija aiškėja, kai ji apsilanko kapinėse? Kodėl ją ypač jaudina vaikų kapai?
7. Kuo ji neišvengiamai turės dalintis su kaimynais? Kodėl dėl to jai liūdna?
8. Interpretuokite paskutinę pastraipą.
9. Parašykite pastraipą: „Kas benutiktų, turime būti stiprūs“, „Ką viešiname, o ką pasilikame sau?“

BUVO

Esukas (esė)

Buvo mažas židiniu kvepiantis kambarys aname laike; obelis už lango, pavasarį pratrūkusi žydėti taip, kad vos neišėjai iš proto; nedaug trūko, kad būtum viską palikusi ir išlėkusi nežinia kur. Bet teturėjai mažą sūnelį ir šla-piuojantį randą širdy. Tokių dalykų nepaliksi, nuo jų nepabėgsi.

Paskui buvo vasara, jūros vėjo vienoje pusėje nuglostytos pušys, it kokie sumedėję plaukai. Buvo siaubinga praraja, tikrovė ir vidus taip susijaukė, kad nieko nebematei. Buvai įsakmiai įtraukta į savo vidų, kuriame smūgis po smūgio virė siaubinga kova už sveiką protą; tam baisumui atslūgus, atsikvo-šėjai pušyne, abiem rankomis įsitvėrusi į kamieną. Lygiai taip įsikibęs tau į koją stovėjo sūnutis; stovėjo nuščiuvęs ir laukė, kol mama sugrįš pas jį. Pas-kui judu važiavote pas delfinus, o grįžtant namo traukiniu sūnutis miegojo padėjęs galvą tau ant kelių, ir per jo skruostą vis nusirisdavo ašara iš sapno apie delfinus.

Paskui buvo ruduo; vėlyvas ruduo; vieni apsinuoginę kaulai. Buvo sapnas ant čiužinio, pasikloto prie vaiko lovelės. Sapne kažkokia neapsakoma jėga it kabliu ištraukė tavo sielą per kaukolę ir pakabino virš miegančio miesto. Žiūrėk, sakė, žiūrėk, ką palieki. Apačioje, juodoje žemėje, spingsėjo maži ži-burėliai; vienas buvo tavo miegančio sūnaus. Žinoti, kad miršti miegodama ir palieki jį visiškai vieną, buvo nepakeliama. Tavo sielvartas krito pas jį žė-myn tarsi kilpa, jis ir pritraukė tave atgal į kūną. Pakirdai iš sapno tarsi iš agonijos. Atrodė, kad tau duotos dar kelios gyvenimo valandos; atsiveikinti

su tuo, kuris ramiai alsavo lovelėje. Praėjus panikos pliūpsniui, mažstei kaip niekada blaiviai. Pakabinai ant lovelės drabužėlius, tuos, kuriuos jam pačiam lengviau apsilvilti. Ant jo mažo stalelio su pieštukais padėjai lėkštę su džiovėsėliais ir pieno stiklinę. Atrakinei kambarėlio duris, kad rytą vaikas, neprišėžadinęs tavęs, galėtų išėiti į kiemą ir sulaukti pagalbos. Tada vėl atsigulei ir pasiruošėi būti amžiams ištraukta iš savo mažo, dar nė neįsibėgėjusio gyvenimo.

O rytą pakirdai* gerai išsimiegojusi. Kaimynų kieme skalijo šuva, Vilnelė tekėjo pritolusi, apsinkusi nuo pirmojo sniego, užguliusio jos krantus. Tamsūs pelenai židiny pakrutinti sužioravo lyg rožinės kūno liekanos: gyvi pirštai, patamsėję per sąnarius, lūžtantys nuo žarsteklio prisilietimo; giliau po pelenais ruseno sulipdyta, sugijusi jūšų namelių širdis. Lovelėje muistėsi apsnūdęs vaikas; tuoj tuoj jį kelsi.

Stotelėje, belaukiant autobuso, jums lingavo aukšta laiba žolė, išsipešusi iš sniego. Ji kalbėjo, ji sakė: „Ar žinai, seserie, kad esi panaši į mane, gležna, bet lanksti, tobulai sutverta mergaitė?..“

Dabar jau žinau, žinau. Ačiū tau, nuostabioji žole!.. Ačiū tau, mano trapioji kaukole, tokia atvira subtiliausių būtybių kalbai!.. Ir ypač tau, sielvarto kilpa, susaistanti mane su visais, kuriuos myliu...

Nuo šiol jau esu amžina!..

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl esė pavadinata *esiukas*? Ar tikrai kalbama apie mažus ir nereikšmingus dalykus?
2. Kalbama apie du laikus: dabartį (esamąjį) ir praeitį (būtąjį). Kas yra esamajame ir būtajame įvykę? Išrašykite žodžius / sąvokas, kurie žymi laiką.
3. Sakoma, motinos meilė stipriausia. Išrašykite citatą, kuri rodo, kad motina visada galvoja apie savo vaiką.
4. Kodėl kalbama antruoju asmeniu (tu)? Ar kalba kitas žmogus? Ar pasakotoja žiūri į save iš laiko perspektyvos? Ar įmanoma į save pažvelgti tarsi iš šalies?
5. „Ar žinai, seserie, kad esi panaši į mane, gležna, bet lanksti, tobulai sutverta mergaitė?..“ Galbūt nuostata, kad moteris – dailioji lytis, o vyras – stiprioji, seniai tapo stereotipinė ir neaktuali? Kas iš tikrųjų yra stiprus? Kodėl taip manote?
6. Kas yra ta „sielvarto kilpa, susaistanti mane su visais“? Kodėl su visais?

EITI

Esukas (esė)

Tiesiai į kraują šitas ruduo. Ugnis ir vėjas, saulė, drungna šiluma. Eini gtvėmis, lyg bristum per vėstančią arbatą. Retsykiais nubunda toks poreikis: lėtai, atviromis juslėmis pereiti brangias priemiesčių gatveles lyg būtum jas glostantis delnas. Pro senųjų žydų kapinių liekanas gilyn į žalią praėjusio ir esamo laiko draustinį, kurio būtasis laikas man vis dar užgožia esamą. Atidžiai įsižiūrint, sustojant, nusekant kokį takutį. Už didžiulės kapinių teritorijos vėl prasideda žmonės. Kadaisė čia buvo kaimai, tą liudija vienas kitas išlikęs medinis namas. Pats *neprestižiškiausias* šiame dabar prestižinių dvarelių rajone. Traukiu į save kvaitinančius, širdį apsaldančius kvapus, kurie taip jaudina todėl, kad *primena*. Visai kitas vietas visai kitame laike. Pataiko tiesiai į užmigusią vaikystės kvapų atmintį, kuždėdami: *tai jau buvo tada*. Kada, kur ir kaip? Neatsimenu, tik tikiu, kad buvo. Ir tebėra, kai vėl šitaip einu dairydama ir traukdama į save brangių gatvelių esamą ir buvusią, bet tarytum dar niekur nedingusią, dar ore plevenančią būtį.

Vietovės, kurias apeinu, įeina į mane, tapdamos manimi. Vaikščiojimas yra ne šiaip sau judėjimas; man tai tokia intensyvi gyvenimo forma; eidama stipriai patiriu, kad gyvenu. Juslės užsipildo: vaizdai, kvapai, temperatūra, vėjo ir pravažiuojančių mašinų dvelksmas, žmonės, mano pačios pagreitėjusi širdis, kraujotakos rusenimas. Viskas, ką regiu aplinkui, man yra grožis. Visais metų laikais, net pliką lapkritį, kai lapai jau nukritę, o sniego dar nėra, gamta išsiverčia kita, vasarą nematoma puse. Pasimato griaučiai, architektūra – kaip padarytas medis, krūmas, kaip jie kimbasi šakomis, persipina kamienais miškeliuose, šileliuose, parkuose. Koks nors skystas, bet užsispyręs krūmelis tebesispjauo raudoniu, o kitame tvenkinio krante panašiai užsispyręs jaunuolis skroblas* dengiasi tauria ochra*; ir jiedu susiklykia savo desperatiškomis spalvomis kaip paukščiai pavasarį, mesdami ant vandens atspindžius. Prieš žiemos miegą spalvos tarytum išprotėja, tarytum pajunta paskutinę galimybę pasireikšti. O kai per keletą savaičių išdega ir nurimsta, ateina tikroji rudens pabaiga. Atsiveria ramūs, subtilūs, paguodžiantys nuslopūsios gyvybės atspalviai. Gyvybės po kietai užmerktais vokais. Po kamienų, šakų žieve sapnuojami sapnai, generuojami būsimi pumpurai, žiedai, lapai. Tai paguodžia ir įkvepia. Visa tai regėti, just, tame judėti man reiškia surinkti save pačią. Kartais jau iš vakaro žinau: rytoj nuvedu mūsų pirmoką į mokyklą ir einu vaikščioti kur akys veda. Būtent – kur veda akys, be jokio išankstinio plano ar tikslo. Tai mano maža laisvė, gyvybiškai būtinas ištrūki-

mas iš rutinos... Kaip mokykloje, kai, pabėgusi iš pamokų, atvažiuodavau troleibusu iki Žirmūnų troleibusų parko, nusileisdavau prie Neries ir, ištrūkusiu nuo visų privalomybių, laiminga *nusižibuokliaudavau* iki pat Verkių malūno, iki *trolimumiško* upelio, atitekančio tarsi ne iš fizinės tikrovės, bet tiesiai iš pasakos. Maži miško upeliai mane iki šiol užburia, įtraukia į kažkokį ne žmonių, o stebuklingų žvėrių, nykštukų, išgalvotų gyvūnėlių lauką. Negana to, paskutinėse klasėse Marcelijus Teodoras man ėmė ir pasakė, lyg kiaurai regėdamas: „*Nežiūrėk per dienas taip į vandenį / arba mirsi / arba tapsi kvaišėlė / iš miško atėję žvėrys tave aplaižys / ir būsi jau tu svetima.*“

„Iš kur jis mane pažįsta?“ – kalė ir plakė viduje. Tai buvo atradimas: poezija yra parašyta man ir apie mane. Ir apie mano slėpiningąjį upelį, prie kurio atvirštu savimi.

Šiandien einu, ir gūsiais uždvelkia liūdesys. Turbūt turiu jį išnešioti, kad išdegtų ir išnyktų; amžinai tas pats. Žmonės, sukeliantys man liūdesį, apie jį net neįtaria. Jiems ir nereikia; nieko blogo jie man nepadarė: jie tiesiog yra tokie, kokie yra. Nuo tokių darosi liūdna, norisi apsigręžti ir nueiti, nebūti šalia; juk esu laisva taip padaryti. Galėčiau apsigręžti ir nueiti, ir užmiršti. Nuspręsti, kad jie su manimi nesusiję, kad – ne mano reikalas. Bet viduje vis krusteli pasišiaušęs lapelis, sako – jie yra tavo reikalas, neapsigauk. Todėl man ir liūdna, ir nėra kur pasidėti, nuo ryto visą dieną norisi verkti, norisi atiduoti tą liūdesį kam nors stipresniam; galų gale – išmesti jį į konteinerį su šiukšlėmis; bet neišsimeta.

Gal jau turėčiau pamažu darytis „sena ir išmintinga“? O tesu vaikas, drebantį dėl visokių smulkmenų. Taip lengva manyje pašiaušti tuos lapelius. Taip trokštu ramybės, labiausiai – tik jos vienos, nes kai esi ramus, viską gali pakelti. Taip trokštu ramybės, o gaunu – nerimą; beveik kasdien, su mažytėm poilsio pertraukom. Tai mano nesibaigiančios kovos. Kartais atidvelkia ir kitokios rūšies liūdesys – nesusijęs su žmonėmis ir įvykiais, toks tiesiog. Nepaaiškinamas, atpūstas nesuprasi iš kur – iš išorės? Iš vidaus? Gal žmogus tikrai esi ir liksi gyvūnas, veikiamas nematomų magnetinių laukų, varginamas visokių srovių, bangų, pilnačių, visokių nefizinių dūzgesių. Nes kartais, atrodo, viskas gerai, ir sekasi, o nubundi iš pat ryto su tokiu akmeniu širdy, su tokiu juoduliu, kuris net ne tavo, ne nuo tavęs priklauso, bet kurį tau duota išnešioti be jokio paaiškinimo. Įdeda, išima; įdeda, išima... Nesuprasi.

Kada pagaliau būsiu sena ir išmintinga? Nes tai galbūt reiškia – pagaliau rami. Nebeturinti lūkesčių, gebanti priimti tuos kasdienybės dvelksmus iš šalies, neįkrisdama su visa galva... Senos moterys, tos, kurios tikrai gražios, man yra pačios gražiausios. Palyginti su jomis jaunutės „gražuolės“ tėra ža-

lias, patirčių neprisotintas kūnas, sterilūs fiziniai duomenys. Yra žmonės, kurie sendami subjūra, ir žmonės, kurie sendami darosi vis gražesni. Kaip, pavyzdžiui, Karen Blikсен. Arba Vydūnas (daug jų galima išvardyti). Arba mano prosenelė Zofija, kuri net mirusi taip šypsojosi, kad aš visam laikui lioviausi bijoti mirusiųjų. Ir tai – ne kūno, o sielos duomenys. Kai ji pradeda šviesti kiaurai kūną, kaip kokia nesutramdoma, nenuslopinama saulė.

Su kuo mažiausiai stengiuosi turėti reikalų – tai su vadinamaisiais „suaukusiais“. Tokiais nuo visko pavargusiais, viskam abejingais, seniai viskuo nusivylusiais, iš anksto viską gerai „žinančiais“ skeptikais cinikais. Tokie sendami pliursta ir plečiasi, akyse bjaurėdami. Rašytojai, už kuriuos rašo jų demonai. Valdininkai, už kuriuos „darbuojasi“ jų kostiumai. Kunigai, kurie niekuo netiki, kuriems niekas neberūpi; Mišių jie nebeaukoja, o tik perskaito liturginį tekstą ir atlieka išorinį ritualą. Iš pirmo žvilgsnio gali jų ir neatpažinti, ir apsigauti. Vakar kaip tik į tokį žiūrėjau – ir simpatingas, ir gyvo proto, ir net, regis, intelektualas. Tik kas iš to? *Lavonžmogis*, kai įsižiūri. Pasaulis tokių perpildytas; jie yra kamšalas, masė, kaip dykumos smiltys užpildo aplinką, bet tik tiek. Pasaulis laikosi ne ant jų. Pasaulis laikosi ant palaimintos mažumos – mažutėlių, kurie gyvi kaip atviras, vis užkliudomas nervas, kuriems skauda dažnai be jokios priežasties, kaip pasakytų „suaugėlis“ – išsigalvotai. Kas nors juk turi palaikyti pusiausvyrą, kas nors turi būt dvigubai gyvas už tuos, kurie negyvena, o tik atrodo gyvi.

Spalio pabaiga, šįryt – pirmoji šlapdriba. Aplinkui šnarėdami renkasi mirusieji, kužda iš savo prieblandų. R. sapnuose prie serbentų krūmo ateina mama, skabo raudonas saulės peršviestas uogas, alkana? Atsigręžia taip kasdieniškai, nereikšmingai, perbėga išsiblaškiusiu žvilgsniu, tarsi ir nebūtų išsiskyre; nusigręžia. Ribos ir uždangos, skiriančios gyvuosius, dabar atrodo didesnės už tas, kurios skiria mus nuo mirusiųjų. Jie kažkur visai čia pat. Juntu jų santalkas*, krustelėjimus, panašiai kaip pilve jausdavau nešiojamą kūdikį. Nematai, bet junti, kad yra – nes juda, truputį net slegia. Ir dabar ant širdies lyg kas padą uždėjęs laiko. Žinau, ko jie nori. Jie nori, kad kalbėčiausi apie juos su Marija ir Viešpačiu. Jiems tai svarbu; sustoja eile vienas už kito; panašiai vaikystėje su sese budėdavome eilėje prie bananų. Kiekvienas prieina ir parodo savo veidą, o jame – pagalbos prašymas. Vienus pajuntu labai aiškiai, beveik su dvelksmu, įsiveržia be eilės. Kiti – blankesni, visai blankūs, lūkuriuoja toliau. Dar kiti įplaukia į sąmonę visai kaip šešėliai; nematau veidų, beveik nejuntu asmeninio ryšio, tik taip vos vos, lyg per tamsų, besipriešinantį vandenį, suvokiu, kad turiu išstarti ir jų vardus: kartais jų nė nežinodama, vien nebyliu širdies skiemenavimu.

Šlapdriba pamažu tirpsta; kaip nuodai žolėje; iki vakaro jau ir visai nebelieka. Nėlieka ir mano liūdnumo; keista: temsta, o viduje lyg įsišviečia kažkas visai priešinga. Kartais vidus gyvena gamtiškai, kartu su lauku; kartais – ne. Gera grįžti į šiltus namus iš vėjuotos žvarbos. Už lango – vėlyvo rudens kauklai, blaškomi šlapio vėjo, namie – sausa, minkšta ir apvalu, tvinkčioja šiluma. Ir visi gyvi. Įsižiebiu žvakę, atsisėdu trumpam į žaliąjį fotelį. Čia meldžiuosi rytais, kol visi miega, čia skaitau, kai pasiseka pirmai sugrįžti namo. Čia ilsiuosi, supresuoju save iki rutuliuko ir atkišu Viešpačiui – štai, paimk ir paslėpk mane kuo giliau nuo manęs pačios, nes pavargau, neturiu jėgų niekam – net pakrutinti rankos. Dabar žiūriu, kaip Simonas „patarnauja“ triušiu: siūlo kruopų, šieno, tapeto skiautę... Glosto, kalbina, erzina. Akvariumuose vaikosi gupijos*, krusteli raudonas Gelminės gaidelis. R. užmigo su Dovilės knygele rankoje. Ruošiasi kalbėti per pristatymą, bet niekaip neperskaito – vis užmiega. Už sienos *Radiohedus* gieda vyriausias, beveik užaugintas vaikas. Muzikoje kol kas padėjęs save visą. Gyvenimas aplinkui mane verda; jaukus, paprastas, nesklandus.

„Mama, o kur morkos?“ – „Šaldytuve gi.“ – „Kur šaldytuve?.. Nematau...“

Amžinai – nesklandus, užstringantis, reikalaujantis. Turiu keltis ir eiti.

Klausimai ir užduotys

1. Literatūros kūriniai yra prasmingi, bet ar gali būti gražūs? Kas daro šį kūrinį gražų?
2. Ar Jums svarbi gamta, jos grožis? Ar gali gamta gydyti, raminti? Ar galite palikti telefoną namuose ir stebėti gamtos grožį?
3. Kodėl reikia rasti laiko sau, nesvarbu, ar dirbame, mokomės, esame įsipareigoję, ištrūkę nuo visų „privalomybių“?
4. Kodėl liūdesys, nerimas nebūtinai blogis? Kodėl jį reikia išnešioti? Kodėl mes liūdimė?
5. Kas yra fizinis grožis? Ar jis svarbus? Kuo rašytojos nuomonė apie jaunas gražuoles ir brandžias moteris gali stebinti?
6. Ant ko, pasak rašytojos, laikosi pasaulis? Kas yra gyvi, o kas atrodo gyvi? Kas tie mažutėliai?
7. Kaip įsivaizduojate savo šeimą? Ar galima būti laimingam kūrėjui, kai gyvenimas aplink „mane verda, jaukus, paprastas, nesklandus“? Kas yra laimė Jums?
8. Gal nereikėtų jokios meditacijos, jei galėtume supresuoti save iki rutuliuko ir atleisti Viešpačiui, jei dirbtinai nesusireikšmintume. Pasvarstykite.

MARIUS KATILIŠKIS
(ALBINAS MARIUS VAITKUS,
1914–1980)

Ištrauka iš romano
„MIŠKAIS ATEINA RUDUO“

Man negaila savo vyro laidoko,
Tik man gaila, kad neutrūčiai* surišo...*

PIRMAS

Orai pasikeitė greičiau, negu pilnatis spėjo pereiti į delčią, kaip ir buvo nusakęs šlubasis Doveikos piemuo. Jo kaulus sukino* saugėla*, tai šnekėjo geriau už visus kalendorius. Unkštė* jis botagais nučaižyto šuns balsu, kaleno dantimis ir labai nenoriai traukėsi nuo laužo. Dieną prieš tai jau pagavo sprangiai rykauti kėkštas, pašiausęs plunksnas ir žmogų prisileisdamas pernelyg arti. Meleta galando geležinį snapą į sausą epušės šaką, voverė piktai švirks-tė, žerdama į akis skujų* žvynus, o zuikiai skuto iš tankumynų į palaukes.

Dangaus skvernas, užklojęs balkšvą, negyvą tyrelio* lygumą, staiga tam-siai drumstai pamėlo, jog atrodė vakaras būtų ir suotėmis* smelktūsi iš visų pusių gilyn į pačią miško širdį. Garbanota ir širma* pelkynų pušelių sriūtis*, neapžvelgiamai liūliuojanti iki ežero ir jį apsupanti, sušvito šviežiu žalumu, tartum dobilų laukas po lietaus. Eglės sujudo iš vidaus, iš pašaknių. Sniegas kniojosi* ir čirškė aplediję spygliai. Drebulys perbėgo mišką. Jis pasidarė trankiai garsus, atpalaiduojantis iš savęs visa, ką buvo sugėręs per ilgus žie-mos mėnesius, ką šaltis buvo sukalęs akmenine kūle* į žemę. Griūvančių medžių trenksmas ir jų sukulto vėjo ūžesys pjovėsi biržėmis* ir skynimais. Žalios metalinės musės balsu zirzė pjūklai, žlegėjo* ir viauksėjo* kirviai, ir eigulį šaukiančiojo ūkavimas skardėjo ilgai, pratisai*, lyg skerdžiaus ragas.

Neilgai trukus lyg tai migla kokia, lyg patsai debesis nusileido iš viršaus. Aptraukė kirtimus ir įsivėlė tarp medžių. Pirštinės sudrėko, avalynė atsileido ir apšerkšnijusios darbininkų nugaros sujuodavo šlapiais lopais. Smulkutė li-jundra buvo jaučiama ant veido.

Išmaltu žiemkeliu, greitomis pratrintu tarp kelmų ir atvažų*, vienas po kito šliaužė popiermalkių vežimai. Braškėjo pakinktai*, tratėjo ienos*, cypė

pavažos*, užėjusios ant plikos šaknies, ir pliauškėjo botagai ir keiksmi įkandindin sekantių vežėjų. Juos lenkė iš priešingos pusės vežėjai tuščiais vežimais, skubėdami atgal į kirtimus, išvertę savo krovinius prie upės. Jos pakraščiu, šiek tiek pakilesniu nuo ledo, rikiavosi neapžvelgiamos rietuvės* sukrautos medžiagos. Iš čia, kiek siekė akys, tyvuliavo neūžaugų pušelių plotai ir kelmynai, pašiaušti skurdžiu atžalynu ir kur ne kur sėkline pušim. Miškas traukėsi nuo upės tokiais plotais, kokius spėdavo girininkas su gauja eigulių išmatuoti per vasarą, žiemą paguldyti ant šono iš visų urkštynių* surankioti kirtėjai ir nuplukdyti pavasarį į Melamedo tvenkinį.

– Ei, ei, zimagorai*! Pasispauskit! Pasispustykit delnus, šįvakar bus ką ant danties užmesti! – tuščiomis rogėmis, gulom ant maišo pasidrėbęs, smarkia risčia pralėkė ūkininkas.

Kirtėjai neturėjo kada su pravažiuojančiais rietis. Jie galėjo nebent nuspjauti ir pagrūmoti kirkočiu*, jei kuris nesilaikė tvarkos. Bet keiksmas, kurį Tilius paleido pavėjui, buvo skirtas kitam kam. Jis pajuto atsileidusį apavą ir mėgino persukti autus*, pasidėjęs koją ant kelmo. Padaužė rankomis kelių kišenes.

– Peilį paskolink, Petrai.

– O kur savąjį dėjai?

– Neberandu.

– Kai nuleis sniegą, tik nepatingėk paieškoti. Iki tuzino* susirinksi, – atlenkęs geležtę ir senu įpročiu brūkstelėjęs ašmenis į šlaunį, padavė Petras peilį. – Aštrus. Nejspjauk.

– Tilius jautė, kad yra stebimas jo nevykęs darbas, ir tai jam kėlė apmaudą.

– O tu, Petriuk, per daug nešiaušk šerio savo batais. Dar ožkų viršininku apšauks.

– Naginės* gerai, kai šąla – kojai sveikiau. Bet nekas tokią dieną.

– Apskritai nekas. Šuns darbas – šuns ir duona. Ir viskas. Pažiūrėk, kokios rankos! – kišo Tilius savo letenas lyg neklaidingą įrodymą savo šuniškos buities. Jos buvo taip išmirkusios, bjauriai susiraukšlėjusia oda, kaip atsitinka skalbėjoms, jog net gurgždėjo braukiant vieną į kitą.

– Užtat kad su pirštinėm. Ogi, mano...

– Kam tau pirštinės, jei ką tik gimusį motina meškos taukais ištrynė? Nė šalčio, nė šilumos. Nieko tu nebijai.

– Teisybė.

– Kas teisybė? – nejaukiai kniostelėjo* Tilius. Ar pasaka apie mešką ir jos taukus?

– Petras sukikeno tartum ežys. Jo rankos kėlė pagarbą ir pasigėrėjimą. Neišdribusios į plaštakas, kad galėtų jomis užkloti pusę stalo, trumpais stonais pirštais, putnios, lyg patinusios. Jos blizgėjo nuo sakų, kietai sudirbtos, sumuštais delnais, kaip sunkvežimio padangos. Ką ėmė, ką lieté tomis rankelėmis, viskas lūžo ir trupėjo. Turėdamas tokius įnagius*, ne duona – pyragu gali misti*. Gyvas žarijas grabinėja ir visai neskubėdamas neša prie pypkės. Dar palaiko prispaudęs. Kalvis taip nesielgia su ugnimi.

– Kažin, kiek laiko?

– Petras irgi neturėjo laikrodžio, o valandą beveik tiksliai galėjo nusakyti, ar būdavo saulėta, ar apsiniaukę.

– Pietų lauki?

– Ne pietų, o vakaro.

– Tai dar toli. Toli vakaras, broliuk.

– Toli. Dienos jau pailgėjusios. Kai saulė įspindi pro šakas, sniegas nebeatsilaiko ir patęžta. Ir iš įkaitusios žievės plyšio išlenda gerai peržiemojusi žalia musė.

– Petras patikrino kirvio ašmenis, pasispjaudė delnus ir, atidžiai apvedęs akimis eglės viršūnę, ieškojo jos pasvirimo. Ir šakų išsidėstymas, ir vėjas turėjo didelės reikšmės tinkamam medžio nuleidimui. Skiedros burgzdamos skrido į šalis, aptėkšdamos sniegą, atsimušdamos į kitus medžius, atkandamos lyg plėšriais dantimis nuo kelmo. Jis tvojo be sustojimo, kiekvieną kirtį palydėdamas savotišku kvėptelėjimu, išeinančiu garsu „kha“, lyg priduodančiu dar daugiau jėgos jo rankoms.

– Kam tokį gilų pakirtimą darai? Ar vien kirviu ketini nužlegenti*?

– Dėl to, kad raudoneglė. Kaip stiklą trupinte trupinu, – atsakė kirtėjas lygiais kvėptelėjimų tarpais, nesulėtindamas skaudžių kirvio smūgių.

– Tada pridėjo skerspjušklio* dantis prie žievės. Tilius traukė priklaupęs abiem keliais, persisukęs ir svyruodamas visu liemeniu, Petras stovėjo kaip sustiręs, kaip įkastas, perlūžęs pusiau, išlenkta kupra, nors pjovė pačioje pašaknėje. Tik rankos švaistėsi plačiai ir laisvai. Koks būtų medis – ažuolas, epušė ar eglė, kokio bebūtų storio, jeigu tik skerspjuškliu pajėgia, reikėjo nupjauti vienu pradėjimu, neatsitraukiant. Tokį jis turėjo paprotį, nors jaunasis vaipėsi rangydamasis ant sniego šlapiais keliais. Ir tai strėnas vargino ir nugarą smelkė.

– Tik rankas leisk laisvai. Pats pjūklas tegul dirba. Įprasi – nieko, – guodė ir mokė senasis kirtėjas.

Žiema baigėsi, o jis vis dar neįprato ir nebetikėjo susilyginti su draugu. Jis skaičiavo pjūklo trūkius. Iki šimto, šimto penkių dešimčių. Raudoneglė tvirtai

laikėsi. Dantys džeržgė lyg stiklo šukes grauždami. Jį vargino tas nesibaigiantis skaitmenų didėjimas. Jis stengėsi atsikratyti keisto įpročio, bet skaitmuo augo jo mintyse, kartu su rankos judesiu įkirsdamas kažkur sekundes, minutes... Petras, jei nelaikė pypkės dantyse, tai kramtė kokį žabelį ar skiedrelę. Ir Petras turėjo įprotį. O jis skaičiavo trūkius, apneštas pjuvenomis, atvertęs galvą ir ją kraipydamas, tartum vieno darbo dar būtų per mažai. Gerai, jog šeštadienis ir poilsio valanda jau čia pat. O Petras, žaltys, neparodo, kaip svarbu sulaukti to vakaro. Kantrus ir kietas jis, ir botago kirtį priimtų blakstienomis nesumirkčiodamas. Ta mintis vaikščiojo nuo vieno prie kito. Jie galvojo kažką panašaus.

– Kam man tas šeštadienis?

– Žmoguti, kaip tu taip? Ar nežinai, kad Veronika jau narsto silkėm žiaunas?

– Saugokis! Pjūklą trauk!

Eglė trakstelėjo lyg mėšlungio suimtas sąnarys. Šakomis nubėgo virpuly, nukrėsdamas sniego kąsnelius. Stuobrio vidury, pačioje šerdyje, tratėjo, skilo. Pjūvis žiojosi kaip žiovuojančio šuns nasrai. Vyrai įrėmė rankas, akimis sekdami medžio svirimą. Pamažu jis įgavo greitį. Viršūnė dangaus lopinyje nurėžė staigų brūkšnį ir griuvo, lengvai užkliudydama kitus medžius. Nuo jų pakilo sniego pūga, nutvilkdama pavėjui. Žalia ir kupli* kaip vanta eglė, dunkstelėjusi dusliu trenksmu, panėrė į sniegą ir nurimo. Tik drūtgalys*, porą pėdų pakilęs nuo kelmo, dar siūbavo tartum porinio vežimo rodiklis.

Šakos trūkte trūko nuo kamieno ne ašmenimis, o pentimi užgautos. Jas vilko glėbiais ant priblėsusio laužo, ir dūmų kamuoliai mušėsi per žalią ir storą dangą, sukdamiesi ir grėždamiesi į papilkavusią erčią*, minutę kitą apsemdami viršūnes. Tratanti liepsna plėšėsi iš paskos.

– Tai, sakai, Veronika jau ruošia mums užkandą? – klastingai merkė Petras, rakinėdamas nužlebertą pypkę.

– Sukasi vikriai ir vis pro langą, ar nepareina Petras.

– Ką tu niekus...

– Priemenėj pasitinka, duris atidaro...

– Chu chu chu...

– Paduos kvepiančio muilo nusiprausti. Marškinius baltus...

– Gera moteraitė, kad ją kur pypkakotis.

– Pačiam tai jau kaip motina.

– Motina motinai nelygu, – Petras užsikosėjo, per giliai užlupęs* dūmą.

Nosis visai prisiplojo ir beveik dingo tarp galybės smulkių raukšlelių. – O tau, rodos, jaunoji prie širdies?

– Per jauna. Ankštis dar, – numojo vaikiną ranka. – Kad taip Veronika, vyrelis, tai jau kita kalba. Arba kad ir vyresnioji... Bet ta jau turi tokį prisiplakėlį. O šitoji – vaikas. Gaila būtų dar. Paauginti reikia kokius metus.

– Augino, kol nepriėjo. O paskui jau kaip su samčiu.

– Pasakos.

– Nu ne. Juk ir tu neatsisakytum tokios.

– Kas man? O ar ji tikrai, Petrai, tavo giminė?

– Kas, ar Veronika? Taigi pusseserė.

– Hm... Kartais taip lyg ir atrodytų. O Každaila sako ką kita.

– Ką tas grebėstas išmano. Neklausyk tu jo.

– Aš klausau tavęs. Žinai, tokia ten ta giminystė. Nuo pančio radimo*, kaip sako pas mus. Tačiau kartą ir aš tvirtai suabejojau. Ir laukiau, kas bus toliau.

Petras nusipurtė. Šiurpuliukai nubėgo jo nugara ir strėnomis, girdint, ką tas čiulba. Ar ten buvo kas, jis neatsiminė. Bet jei sako, tai gal? Gal padauginęs buvo? Nepigu apskaičiuoti, parėjus iš miško, ar jau užtenka, ar dar stiklinaitę. O ta stiklinaitė dažniausiai ir padaro juokų. Iškrinta koks gelžgalėlis, ir nebeaišku rytą, kas toj vieloj. Migla.

Metro ilgio pagaliais raižė nuleistą eglę, krypuodami vienas prieš kitą, pūsdami dūmus vienas kitam į akis. Drėgmė krito iš aukšto, pjuvenos barstėsi ant rankų. Toliau poškėjo kirviai, su trenksmu griuvo medžiai, ir tratanti eglėšakių liepsna mušėsi keliose vietose.

– Šįvakar nė lašo. Pasiimu uždarbį ir namo. Įkrisiu į kokio muziko roges, ir pavėžės mane, – svarstė pusbalsiu Tilius, tempdamas įkyrią mintį kaip siūlą iš susiraizgiusios sruogos. – Šįvakar turiu būti namie pas mamą.

– Geras vaikas.

– Tu, Petrai, vyras rimtas, pagyvenęs ir kandęs dantį į visokią duoną. Ar tau nėra taip atsitikę, jog atsikeli rytą ir niekaip nesusigraibai aplink save? leškai kelnų, o pasiimi batus. Eini nusiprausti, o nukrapeni ne ten, kur reikia, o į daržinę, sakysim. Išvirkščią megztuką užsitrauki ir, beplėšdamas žemėn, visas sagas išbarstai. Iš pat ryto nesiseka, painioja kažin kas tau kojas. Ir tik paskui pradedi atitokti*, kad yra kažkas ne taip. O kas – ir nežinai. Gal sapnavai, ar koks velnias? Bet neatsimeni. Vaizdai susijaukę tavo galvelėje lyg sąšlavyne. Na, pajunti kažkokį knietėjimą paširdy. Neramumą, ar ką... Va šiandien aš toks, kaip batus ant kojų sumainęs. Kruta kažin kas, dilina sprandą, nors pasiusk.

– Nebekrutės, kai išgersi.

– Aš rimtai, o tu niekus paistai. Jei neišmanai, tai ir tylėk. Sakiau, kad negerisiu, tai ir negerisiu. Ar ne laikas užkąsti?

– Niekas dar neina.

Ech, jei ne mokėjimo diena, mestų darbą ir su šviesa pareitų namo. Ten kas nors yra. Gal motina sirguliuoja ir mini nesulaukdama. Gal koks laiškas? Arba pakvietimas? Na, ir kodėl taip negalėtų būti? Pareini ir randi. Prašau, mes tamstą kviečiame užimti vietą... Pasakytum Petruui, tai jis išjuoktų. Kokią vietą? O velniai žino. Visaip gali pagalvoti. Praėjo ruduo, ir žiema jau baigiasi... Taip savaitė po savaitės laukimo, lūkuriavimo, buvimo lyg pasirengus kažkam. Ir į mišką jis atėjo su slapta, bet tvirta viltimi – padirbėti kol kas. Na, dar savaitę, dar... Ką reiškia „pasimarkstyti* po sniegą“, esant tokių metų, žinant, kad gali paskui ir nebetekti tokių malonumų? Tik negerai, kad taip ilgai užtrunka. Ir tariamieji malonumai apkarsta. Jau ir žiema bėga. Bet... kodėl, sakysime, šią savaitę negalėjo ateiti kokia nors gera žinėlė? Net ir šiandien pat, tarkim... Ar būtų kas nepaprasta?

– Pareinu, o ant stalo laiškas. Nepaprastas laiškutis, ypatingas laiškėlis. Vokas rudas, be pašto ženklo, antspaudais nudaužytas. Reiškia: prašau, pone, atvykti. Mes laukiame tamstytės, reiškia...

Petras lyg senas žvirblis pelais nepriviliojamas. Jis netiki ir tik šaiposi. Kas tavo rankose – tai tavo. O misti pažadais, laukti – nuobodu.

– Tugandis jau treči metai laukia, – dėl vaizdingumo pridėjo.

– Jis atleistas. O kai jau kartą pavarytas, tai sunkiau.

– Per daug ponybės.

– Ne apie ponavimą aš kalbu.

– Per daug mokyty. Patrina akis šluotražiu ir nebenori dirbti. Lengvos duonos ieško. Tik kur visiems ištekėti?

– Ką tu, – susiraukė Tilius, bet, neprarasdamas auksinės planavimo nuotaikos, svajėjo toliau. – Tai visai kas kita. Šiuo metu, kai į tavo pragertą galvelę mėginu įsprausti gerą mintį, laiškiniukas, skirstydamas korespondenciją, vieną laišką atideda į šalį. Jis gali būti iš Miškų departamento. Skiria žvalgu...

– Žvalgu? – suklušo Petras.

– Taip. Ar tu mane laikai netinkamu miškų žinybai? Turėčiau, žinoma, susipažinti iš pradžių. Dar ir tau darbo parūpinčiau. Kokio sandėlininko. Bet tai neturi reikšmės. Gali ir iš geležinkelių ateiti. Budėtoju skiria. Pasipraktikuoju ir vaikštau po peroną raudona kepure kaip gaidys su skiautere. Arba Pašlų valdyba maloniai kviečia užimti vietas. Kad ir laiškanešiu būti. Vis ge-

riau negu markstyti iki pažastų po pusnis. Neblogai būtų ir sargu būti kokioj įstaigoj ar mokykloj. Beveik dykas*. Laisvalaikiu eini į paupį su meškere, skaitai knygas, laviniesi toliau. O ar negali būti, kad mane priima į policiją?

– Gali, gali. Matau, kad plačiai žioji*.

– Tad gal ką ir nukąsiu.

– Šuniškas amatas.

– Kodėl? – pakėlė antakius pasakorius.

– Paklausk Tugaudžio.

– Tu apie policiją? Tai jis turėtų džiaugtis, kad jį atleido, jeigu šuns, sakai. Bet šuniui nekas, kai jis prie klėties prirakintas. O kai palaidas, tu paimk jį. Dulka laukai, sniegas rūksta. Kur sustojo – ten kaulas, kur nukrito – ten navynė. Aš kartais norėčiau būti šuns, tokio šuns vietoje. Ne tik ant kaimiečio kieme loti, bet ir įkąsti mokačio. Iš viso – kvailiausias palyginimas.

– Aha, Tugaudis, – svarstė toliau Tilius, nesulaukdamas atgarsio iš draugo. – Keikia tai keikia jis visas tarnybas, o jų laukimu tik ir tebegyvena. Kartą pamėginęs, mat tai kaip girtuoklis, nors šleikštu ant širdies, bet nori. Tik ar jis gali lygintis su geru vyru, na? Ir dar su tokiais pažymėjimais?

– Atlikęs karinę prievolę, turėdamas jaunesniojo puskarininkio laipsnį. Teismo nebaustas. Pavyzdingo elgesio. Drausmingas. Ūgis – šimtas aštuoniasdešimt du centimetrai. Krūtinės apimtis – šimtas aštuoni centimetrai. Tokiam berniukui lyg ir turėtų savaime atsirasti kas nors tinkamesnio. – Jis išpūtė krūtinę ir trenkė kumščiu tartum kūle*, lyg rintai, lyg erzindamas.

Petras atsmakė ant pakaušio kepurę. Skaisčiai rusvų plaukų, – dėl jų greičiausiai ir buvo vadinamas Raudonuoju, – sulipę pluoštai draikėsi ant praplikusio viršugalvio. Apsišluostė platų, šlakuotą, raudona barzdos ražiena nužėlusį veidą. Patrynė rankove nosį ir įdėmiai, tartum pirmą kartą, apžvelgė jaunuolį. Būdamas kresnas, nusmukusiais pečiais, turėjo įvertinti jo statų ir išnašų* stovą*, keldamas galvą aukštin, lyg į pastogę.

– Apvilkus tave mundieriumi*, būtų mergoms į ką vėpsoti.

– Trauki per dantį?

– Na, kaip čia pasakius?.. Uniforma tam, kai nieko kito negali.

– Ar aš uniformos siekiu, Petrai? Juk tu žinai, kaip yra iš tikrųjų... – pasijužęs nesmagiai, priekaištaujamu žvilgsniu ieškojo paspirties vaikus.

– Mundierius, paprastai tariant, ir yra tam, kad pridengtų plikus šonkaulius. Apvilks šitą stuobrį ir manysi, kad jau nuovados viršininkas. Neskirsi, kuris iš jų, kadangi abudu esate buki ir iškirmiję. O kepurės su žvaigždėmis ir auksiniais raiščiais vožiamos ant tuščių puodynų. Gerai galvai to nereikia. Ji

pati per save pagarbą kelia, nors ir nuplikusi būtų taip, kaip mano. Kokie čia juokai? Ar nesupranti, kad aš noriu pasakyti, jog uniformas išgalvojo ubagų džiaugsmui. Žiūrėk tik, kokie mes gražūs! O kad kvailiai, to per blizgėjimą nematot. Taigi... Prieš mokytą išmintingą žmogų aš kepurę keliu ir be prievartos.

– Nenorėk, kad visi sargai ir pasiuntiniai būtų aukštus mokslus išėję. Nugiedojai, Petriuk.

– Nenoriu. Bet jie pasiuntiniais ir liks.

– Reikia ir tokių. Be jų neapsieisi. Be jų ir mokytos galvos susisuktų. Kad man tik pavyktų, nesiklausyčiau tavo melodijų. Svarbu pradėti gyventi. Laikas jau.

Petras vėl pasižiūrėjo, sumirksėjo mažomis akutėmis taip, lyg prieš save matytų ką tik apšnekėtą valdininkėlį:

– Tai ir blogai, kad tau to užtenka.

Tilių, matyt, veikė Petro žodžiai, jo tvirta ir pašaipei nuomonė apie visą, ką nukalbėjo. Negreitas jis parodyti tai, ką mano, bet ar jis taip mano iš tikrųjų? Aha, pigu spręsti ir niekinti, kai viskas aišku ir norai tokie menki, jog užtenka vieno pusbutelio, kad galėtų be mažiausio rūpesčių krislo išgertuves tęsti iki paskutinio, kruvinai nudilinto cento. Traukdamas pjūklą, jis vargo su taja mintimi ir skaičiavo, skaičiavo. Jeigu iki dviejų šimtų paskaičiuosiu, ne, per mažai – medis gana storas. Jeigu iki trijų šimtų, tai tada viskas bus gerai. Bet kas bus gerai? O pasakyk rudžiui – jis iš tavęs padarys pirštinėms siūti odą. Jei jis ką išjuokia, tai žino, kodėl. Tvirtos nusistatymo arklys. Jo pati išvaizda nenoromis tai primena. Rodos, jį būtų kas spaudęs iš viršaus negailestingu, akmeniniu svoriu. Kojas išlenkė, pečius nuleido, sprandą palenkė. Bet atlaiškė, prisiplakęs prie žemės, spaudimo sutelkta jėga raumenyse ir kietame, geležiniame pakaušyje. Toks jis galėjo su bet kuo susiremti ir laimėti, ne sumušdamas, bet nesitraukdamas. O ką daryti menkiausiai sudėtam žmogui? Jei esi išvėšęs, tai ir būk amžinu pagrumda, arba pasikark, jei turi bent kiek drąsos. Kitos išėities nėra.

Argi tikrai taip, po šimts velnių? – pagautas pasipriešinimo įsigalinčiai nevilčiai, sušuko savyje nesitverdama. Argi visa, ką jis darys, jau iš anksto pasmerkta nesėkmei ir pražūčiai?

– Man neužtenka, Petrai, neužtenka. Kas tau sakė, kad tik tiek aš tenoriu? Bet negaliu marškinių derinti ne pagal savo kelnes. Tai tik iš pradžių. Aš gal užsikabinčiau. Ir vėliau ko nors geresnio pasiekčiau. Juk dar jaunas esu...

– Ar jaunas? Kaip tu pasakei? – pilvu sududeno Petras.

– Ne, nesakau, kad labai jaunas, nes patys geriausi metai praėjo be naudų, – irzliai nusipurtė Tilius. – Kad ir ką daryčiau, to, kas praėjo, nebesugrąžinsiu. Jei dabar pradėčiau mokytis, vis tiek jau per daug metų mane skirtų nuo tų, su kuriais pradėjau. Aš nesiruošiu eiti į mokyklą, ne. Va į mūsų kuopą atsiuntė kariūnų stažui atlikti. Eina per rajoną Stulgys toks, baltu diržu, krūtinę išvertęs, lyg mieta būtų prarijęs*. Nė ausimis nekarp. O buvo lyg nusilpęs, sulūžęs, Dieve sergėk. Dviese ant treniruoklio neužversdavom per kūno kultūros pamokas. Bet jau tada buvo kaip ponas, – sviestu plaukus tepdavo ir pusę nosinės išleisdavo iš kišenės. Aš tapau puskarininkiu, jis – leitenantu. Aš į mišką žydui malkų kirsti, jis – technikos, kažkokios velnių, baigti. Va tau...

– Tai kas?

– Tas, kad jį leido į mokslus, o mane prikinkė prie akėčių. Penkioliktus metus eidamas, turėjau ne tik sau duoną užsidirbti, bet ir motinai padėti, nes tėvas paliko gaują alkanų vaikų. Aš vyriausias. Reikia sėti. Motina prašo kaimynų. Nepriprašysi kasdien. Ne, sakau, leisk man, pasėsiu. Sėtuvė traukia prie žemės. Buvau jau paaugęs, bet plonas kaip gysla. Ir tiek ten tų jėgų. Nugara įskaudo, pakirto pakinklius. Vietomis subloškiu į krūvą, vietomis – tušti lopai, kai sudygo. Ak, sakau, nors eik keliais per dirvą. Bliaunu, ašaros rieda, bet sėju, ir tiek. Paskui jau ką gi. Sustambėjau. Šešerius metus atmušiau. Sąžiningiausiai. Kol pašaukė į kariuomenę. Suaugo jaunimas, man reikia dairytis vietos kitur. Priauginau artojų, mergų. Tik žemės per mažai.

– Štai ir girininkas! – pertraukė Petras, lyg visai nebūtų klausęsis jo pasakojimo.

Girininkas su Melamedo įgaliotiniu, pasibrukę portfelius, brido sniegu, vengdami kelmų ir rietuvių. Prieš tai kirtimuose maišėsi žvalgas su tuo pačiu įgaliotiniu, kažką žymėjosi ir tarėsi mosikuodami rankomis. Žalios kepurės su žinybos ženkleliais darniai įsijungė į griūvančių medžių trenksmą, į kirvių poškėjimą, šakų traškėjimą, į vežėjų riksmus ir keiksmus. Jie kėlė miško nuotakas, jie buvo tartum miško papuošalas ir didelė jo dalis. Rodos, dar labiau įsismagino paspjaudytos rankos ir kirvius leido iš peties. Ir pjūklus traukė atsilošdami. Tilius tęsė savo darbą, įprastais judesiais švaistydamasis, kaip tą buvo daręs savaites, mėnesius, visą ilgą ir gilią žiemą. Visa tai jis galėjo atlikti be vargo, nekliudydamas savo mintims tekėti. Jos sruvo, kunkuliavo, jį panderdamos, pamurdydamos ir nusinešdamos kartu. Jis žinojo, kad tai, ką dabar šnekėjo Petru, jau buvo daug anksčiau išsipasakojęs, o vis tiek norėjo pasakoti toliau, pasilengvinti, išbarstyti ant suminto sniego, ko buvo per daug viduje.

Ar kaltas jis, kad jam tėvas nieko nepaliko? Ne tik nepaliko, bet paleido nepatyrusį vaiką vieną vargti. Kokie čia gali būti palyginimai su tuo ar tuo? Pirma jis turėjo atiduoti sunkią duoklę saviškiams ir tik tada pagalvoti apie save. Kai užaugino brolius ir seseris, jis – vyriausias, privalo išeiti iš namų. Namie ankšta, o pasaulis didelis. Bet kietas tokiems, be paruošimo. O išeiti reikia. Reikia, Petrai. Ar tu gąsdinsi, ar niekinsi, ar ką kita darysi. Ar geriau tau bus, jei aš mėslą mėšiu, eidamas pakiemiais bandininku? Nebus tau geriau.

– Atlydys užkutrino* žmones, – tarė Petras.

Ar čia labai svarbu? Vis tiek šeštadienis, ir nebe daug jau to darbo liko. Po pietų keletą medžių nuleisti ir sukrauti. Netrukus ir vakaras ateis. Tik jau reiks nesiduoti įtraukiamam į gertuves. Sunku paskui atsikelti iš užstalės ir palikti šiltą trobą. Atsigėrė iki kaklo. Iki tol. Gali būti, kad šiandien kaip tik baigiasi jo laukimo laikas. Iš daugybės prašymų vienas gali būti pilnas. Kuopos vadas pasirašė, o jo vardas ir padėtis šį tą reiškia... Štai, jo paties skatinamas, stojo į mokomąją kuopą. Jis įtikino, jog ir puskarininkio laipsnis praverčia gyvenime, ne vien kareivinėse. Su juo gali kai kur pamėginti. Jis siūlė likti antrai tarnybai – liktiniu. Ir tai neblogai. Bet nauji potvarkiai įvedė kandidato stažą. Pusantrų metų papildomos tarnybos beveik be atlyginimo. Tai per daug. Geriau bandyti išėjus. Ten ir plačiau, ir vėjai kitokie. Kodėl ne? Prašom...

Nuo eglų gabalais krito sniegas. Epušių ir beržų apledijusios šakelės vadavosi iš žiauraus žiemos apkalimo ir pasipurtydamos trupino skaidrius krištolus, smulkučių šukių saujomis pažerdamos žemyn. Miško pareigūnai brido iš biržės* į biržę. Jie matavo, skaičiavo, tarėsi. O kirtėjai sparčiai guldė medžius ir jų šakas vertė ant ugnies.

O Tilius klimpo svajonėse lyg sužiedėjusiame sniege. Tik plutą tereikia pralaužti – paskui jau jis lengvai žarstomas kojomis. Dulka, rūksta ir, sūkuriais pakilęs, prineša akis.

Klausimai ir užduotys

1. Kokie ženklai liudija besikeičiančius orus? Nurodykite 2–4.
2. Kokių naujų žodžių sužinojote? Kokios srities tai žodžiai? Parašykite kelis jų.
3. Kokį darbą dirba Tilius (Teofilis)? Ar laikote tai profesija, amatu? Kodėl?
4. Kokių plonybių ir gudrybių apie savo darbą žino įgudę kirtėjai?
5. Ką reiškia šie posakiai? *Šuns darbas – šuns ir dalia. Ne duoną, pyragus gali nešti. Motina motinai nelygu. Per jauna ankštis. Lengvos duonos ieško. Traukti per dantį. Kandęs visokią duoną.* Galbūt pastebėjote kitų posakių?

6. Kaip kirtėjai konkuruoja? Ką galvojate apie rungtyniavimą?
7. Apie ką sukasi vyrų kalba?
8. Iš ko matome, kad jauniems žmonėms yra neįdomu, neturi jie ką veikti vakarais? Kodėl?
9. Ko siekia Tilius, jei laukia laiško?
10. Kodėl Petras kritiškai kalba apie valdišką tarnybą, pašiepia tuos, kurie uniformuoti?
11. Ką sako Petro žodžiai: „Prieš mokytą išmintingą žmogų aš kepurę keliu ir be prievartos“?
12. Kaip manote, ar Tilius pasitiki savo jėgomis, neturi jokių kompleksų? „Bet negaliu marškinių derinti ne pagal savo kelnes.“ „Patys geriausi metai jau praėjo be naudos.“ Pagrįskite.
13. Kas rodo, kad Tilius nori geresnio gyvenimo, lygiuojasi į kažką?
14. Kodėl Tilius nesiekė mokslų? Ką galime apie jį pasakyti kaip žmogų?
15. Berniukui svarbu tėvas. Įrodykite.
16. Parašykite pastraipą tema „Būtina svajoti ir siekti“. Kam reikalingos svajonės?
17. Kas daro mus stiprius? Kokia yra vyriškumo mokykla? Ar tarnavimas kariuomenėje ugdo stiprią asmenybę?

VALDAS PAPIEVIS (g. 1962)

Ištrauka iš romano „EITI“

IN THE MOOD FOR LOVE

Plačiai pravėręs langą, žvelgė į uždara kiemą su daugybe kitų langų, už kurių matė baldus, bet nė vieno žmogaus, lyg niekas ten negyventų, su begonijomis, petunijomis ir vienišiumi alyvmedžiu, su virš stogų stirksančiais kokliniais kaminėliais, antenomis. Lėtai pūsdamas dūmus, žvelgė į kiemą, iš keturių pusių mūrų suremtą, pažįstamą iki smulkiausio įtrūkio sienoje ir staiga visiškai svetimą. Svetimą, koks svetimas buvo ir šis kambarėlis, kuriame tiek metų gyveno, kokie svetimi buvo ant kabyklos sukabinti drabužiai, kuriuos kas dieną vilkėjo, ir daiktai, kuriuos kasdien lietė. Visu garsu pasileidęs „Wong Kar-Wai“ filmo muziką, laukė liūtis – ji artėjo, nešama sunkių debesų, vis labiau temdančių dangų, apie save įspėdama tolimais dusliais griaustinio trenksmais, geliančią melodiją karpančiais. Buvo pats vasaros vidury, tačiau atrodė, kad vasara niekada neateis – žmonės kalbėjo apie klimato kaitą. Žmonės kalbėjo, kad metų laikų nebeliko – tik pamanykit, balandžio vidury – kaip rugpjūtį, o paskui staiga – šuolis į lapkritį, koks ten *canicule*. Žmonės kalbėjo apie daugybę kitų dalykų – apie naujai išrinktą prezidentą, garsios aktorės ir garsaus krepšininko vestuves, vasaros išpardavimus, parodas ir koncertus, tačiau jam atrodė, kad visos tos kalbos su juo nė kiek nesusijusios, su juo nieko bendra neturi. Kaip ir visas šio miesto gyvenimas – nusileis įvijais* laiptais, pereis per kiemą ir išeis į gatvę, klajos, tačiau dingosis*, kad pats stovi vietoje, o pastatai, žmonės, daiktai slysta pro šalį, jo nekliudydami, lyg jo iš viso nebūtų. Nebūtų galėjęs pasakyti, kiek laiko tęsiasi ši būseną, atrodė, kad ji amžina, kaip nebūtų galėjęs pasakyti, iš ko ji išsiskleidė – iš vasaros sąstingio, kai miesto pulsas apmiršta, iš išsiskyrimo su Marie? Tačiau išsiskyrimas su Marie buvo veikiau pasekmė nei priežastis – *Tu t'en fous de moi*, aš tau kalbu, tu manęs negirdi; tikrai jis nespjovė – ir pats nesuprato, kas su juo darosi, suprasti nesistengė. Kartais sakydavo sau – liga, liga, nuo kurios pasveikti jis netgi nenori. Kol kas.

Bent kol kas jam norėjosi būti šiuo kiemu – uždaru, nebyliu, artėjančios liūtis vis labiau temdomu.

Palinkęs prie lango žiūrėjo, kaip už stiklo skrieja vaizdai, vienas kitą be pertrūkio keičiantys. Jie slydo kaip pagreitintame filme: pravažiavęs nykius prie stoties sandėlius, aukštos įtampos elektros stulpus, aprūkusius nugyventus namus, per tunelį iššoki į žaliuojančias, geltonuojančias lygumas, kurios pamažu ima vilnyti, banguoti, Burgundijos laukai su kalvų atšlaitėse* ramiai žolę rupšnojančiomis karvėmis, su miesteliais ir kaimais, sutūpusiais apie bažnytėles, kurių varpinių bokštai kviečia širdis pakelti aukščiau nei dangus, netrukus – plokščios Rono pakrantės, paskui – saulės išdegto molio spalva, vėjus stabdančios tuopų alėjos, uolos su dantytais tvirtovių griuvėsiais, tai bus Provansas.

Galvojo: „Šis kelias – kaip sakiny, kurį rašydamas neturėtum dėti nei brūkšnių, nei dvitaškių, nei kablelių, tik vienintelį tašką jo pabaigoje – atvažiavome, šis stočių nekarpomus kelias – toks pat nesuprantamas, kaip sakiny be brūkšnių, dvitaškių ir kablelių.“

Kaip jam nesuprantama buvo ir visa, ką jo vaizduotėje simbolizavo šie bėgiai ir kas laikraščiuose vadinama mūsų laikų technine pažanga. Beveik tūkstantis kilometrų ir trys valandos kelio. Iš kišenės išsitraukė nešiojamąjį telefoną, išjungė. Visai savaitei. Ar tai suartina? Ar dėl to mažiau liūdesio? Kodėl išvis apie tai aš mąstau?

Atsuko akis į vagoną ir vėl išvydo priešais sėdinčią moterį, užmerktomis akimis klausančią muzikos, baltapūkį berniuką, ant tėvo peties tebesnaudžiantį, išvydo nepažįstamuosius, kurie ėjo pro šalį ir kurių daugiau niekada neišvys, o jeigu išvys, tai tik darkart, kai jie grįš iš restorano. Jei prisimins veidus ir kad jau kartą praėjo. Buvo pats pietų metas, neišvengiamas valgy-mo ritualas, nors kelionė trumpa, negalėjai nepasiduoti laikrodžio ciferblatui. Sučežėjo sviestinis popierius, pakvipo sūriu, kumpiu. Dingtelėjo: „Įpročiai mus įkalina ir supanašina; mes – kaip kalėjimo vienutės, kuriose, tegul atskirtose aklinių sienų, tuo pat metu tas pat vyksta.“

Užsimerkė.

Ir staiga jam panūdo*, kad ši kelionė niekada nesibaigtų, kad šis traukinys niekada nesustotų – lėktų ir lėktų. Staiga susizgribo nebežinąs, kur veda šie bėgiai, nė kur jis važiuoja. Ir išvis kodėl jis važiuoja. Kodėl nepasiliko mieste, kodėl išklydo iš įprastinio maršruto, kuris buvo įaugęs į raumenų skaidulas kaip neištrinamas, kasdien kartojamas maldos sakiny: „Apsukti Bastilijos aikštę, pasileisti išilgai šventojo Martyno kanalo (ar tikrai Saint-Martin lietuviškai – šventasis Martynas? O kaipgi kitaip? Keista, niekada ligi šiol apie tai nepagalvojau), eiti ir eiti, praeiti tuos visus išriestus tiltelius, nuo ku-

rių smalsuoliai tyrinėja apdumblėjusius šliuzus, laukdami, kol du vandens lygiai susivienodins, ir šliuzai prasivers leisdami praplaukti laivams, praeiti Stalingrado sankryžą, Villette parką, eiti tolyn, kur jau nieko nebėra, kur tik nykios pakrantės su neaprepiamai drykstančiais apšiurusiais priemiesčiais, kur plynės su apleistais sandėliais užkaltomis durimis, su prielaukomis be laivų, kur margaspalvė minia jau išskydusi ir kur telikusios nuo kartoninių ar fanerinių dėžių į tave spoksančios kelios užgesusios, nieko nebenorinčios akys, kur tik žvirgždas, dulkės, nurudusi žolė.“ Kur mano smilga? Ar galima įsimylėti smilgą? Vieną dieną, prisėdęs ant plytų krūvos, žvilgtelėjo į smilgų kuokštelį, išsitiesė tiesiai ant žemės, įsižiūrėjo į vieną iš jų, pačią aukščiausią. Žiūrėjo, kaip saulėje spindintis, ant liauno stiebelio linguojantis šepetėlis švitrina dangų, stumdamas tolyn lengvus plunksninius debesis. Aš norėčiau būti tenai, prie savo smilgos, ten mano vieta. Kodėl aš važiuoju? Ir kur aš važiuoju?

Nebežinojo, kur veda šie bėgiai, kaip nežinojo, kur veda keliai, šalia kurių, po kuriais ar virš kurių lėkė, tolumoje pamatydavo jų krypčių nuorodas, dideles, bet per toli šmėstelinčias, kad galėtų ką nors įskaityti.

Šis vasaros rytas – daugiadienių liūčių išskalbtas, iki akinamumo išbaltintas, iki tokio akinamumo išbaltintas, kad nė atsimerkti negali. Ar niekada nesate išgyvenę šitokio ryto, kai nuo tyrumo ausyse spengia, ir kaip kokiam vikšrui į save norisi riestis, riestis ir riestis – kol tavęs išvis nebeliks?

Šis visas gražumas prieš pabaigą. Balsu neištarė, tiktai pamanė, bet šita frazė, ne sakinytis, frazė, brūkštelėjo tarsi geležtė, iš vidaus dreskianti venas. Vėl ta pati atsisveikinimo nuotaika, plūstelinti, kai klausai „Wong Kar-Wai“ filmo muzikos – lyg visas pasaulis pamažu grimztų į jūrą. Lėtas saulėlydis, po kurio nebeišauš rytas. O gal visada taip – kai žlungame patys, atrodo, kad kartu su mumis žlunga visas pasaulis? Nors šįkart viskas buvo kitaip. Pats sau jis neberūpėjo, viskas jame buvo išdegę, liko tik dykumos smėlis, kurį vėjai tepusto kaip nori, kur nori. Ir geismas, rakštis tarsi ietis, kurią jau seniai juto, bet kuri kaip niekada aštriai pervėrė kūną, kai mintyse išsitarė frazė: „Šis visas gražumas prieš pabaigą.“

Dabar jau važiavo Provansu, tai buvo nauja geležinkelio linija, kuria traukiniai slydo dar greičiau nei anksčiau, kartais prašvilpdavo vienas, kitas, greitimais bėgiais lekiantis atgal į Paryžių. Mirksnis, ir jo nebėra. Kai sukdamas, atrodydavo, kad sukasi visas peizažas, bet vienišų sodybų, kaimų, miestelių, kuriuos iš tolo lenkdavo, žmonės to sukimosi, aišku, nejuto, kaip neįjuntame, kad sukasi žemė. Lyg pasaulis būtų suskilęs į du, skriejančius ta pačia ir skir-

tingomis orbitomis: vienas, dabartyje išsišaknijęs iš praeities ir jos ramybėje norintis likti, kitas – iš dabarties besiveržiantis į ateitį, kur nežinia, kas mūsų laukia. Bet mes ten skubame, kaip skuba užaugti vaikai, nesuvokdami, kad nieko gražiau nebebus.

Stotis buvo nauja, dar kvepėjo šviežiu betonu ir šviežiais dažais, ji būtų norėjus jausti į šio krašto peizažą, ne jausti, o sukelti įspūdį, kad be žmogaus rankos jame iškilo, kaip savaiame per šimtus tūkstančių metų iškilo tolumoje horizonto liniją brėžiančios kalnagūbrių keteros*, kaip savaiame jas apgaubė žemumose tiršti, kylant į viršų vis skurdesni žalumos apklotai, galiausiai nugalstantys, iki žemaūgių brūzgynų nuskurstantys, kaip savaiame tarp kalnų išsiskleidė kloniai, kurių saujose dabar, jis žinojo, žydi levandos, iki violetinės spalvos ilgomis bangomis sutirštinančios plyną dangaus mėlynumą, kaip savaiame po tuos kalnus ir slėnius išsibarstė namai ir namukai, vienišiai ar siauromis gatvelėmis sulipę į kaimus ar miestukus, kuriuose saulės įkaitintą orą ir kartu ausų būgnelius veria cikadų* smuiko styga. Tačiau gal dėl to, kad čia medeliai buvo tik šiomet pasodinti, dar nežinia, ar prigysiantys, gal dėl didelio, be jokio šešėlio *parkingo*, pilno mašinų, gal dėl to greitkelio, kuris į tolį kaip vienintelis išsigelbėjimas driekėsi, ta naujoji stotis atrodė lyg kūdikis, ką tik oro įkvėpęs, bet jau nujaučiantis, kad niekada niekas jo nemylės, kad aplinka, kuri jį supa, niekada jo nepriims. Nors troškulio kankinamam gomuriui norėjosi bent lašo vandens ir jo gailinčios akys dairėsi kokio baro, kavinės, kojos pačios iš čia nešė – knietėjo kuo greičiau sprukti, kaip kartais norisi sprukti pačiam nuo savęs, kai savo paties nykumo nepakeliamai gaila pasidaro.

Dar reikėjo pavažiuoti autobusu. Niekas daugiau autobusu nevažiavo. Tikriausiai sakant, važiavo, tačiau tame didžiuliame autobuse buvo tiek mažai keleivių ir tiek daug laisvų vietų, erdvės, jog atrodė, kad tu – vienui vienas, kad tie keli kiti žmonės yra ir kartu su tavimi, ir tuo pat metu be galo toli, taip toli kaip ir tie, kurie pralėkdavo automobiliais, iš viršaus žiūrint panašiais į vabaliukus, nuo kurių suglaustų geležinių sparnų saulė strykčioja žaliomis, raudonomis, geltonomis žaižaromis*.

Kam į tokius tuščius maršrutus siųsti tokius didelius autobusus?

Naujo tūkstantmečio pradžia ženklino dar vienos *La Belle Époque* pabaigą, žmonija atsimerkė, tiksliau, buvo priversta atsimerkti ir krūptelėjo, išsigando dėl ateities, ankstesnė pavienių žmonių nerimastis išsigaubė į visuotinį rūpestį, laikraščiai rašė apie pasaulines konferencijas, skirtas klimato kaitai, be to, ledynų tirpimas ašigaliuose, nykstantys Amazonės miškai, senkantys

naftos telkiniai Saudo Arabijoje ir visame pasaulyje tapo kasdienių pokalbių temomis kavinėse, baruose, restoranuose ar vakarieniaujant už šeiminio stalo, nuo to nebegalėjai pasprukti, viskas staiga priartėjo, lyg pasaulis būtų susitraukęs į rasos karoliuką, ant voratinklio siūlo pakibusį, juk ir pats vieną rudens ar žiemos vakarą savo mansardoje išjungei lemputę kartu su kitais žmonėmis, šimtais tūkstančių žmonių daugybėje šalių, ir kai pamatei, kad tavo kieme tuo pat metu užgeso dar kelios, persmelkė keistas bendrumo su visais, net toli esančiais ir nepažįstamais, jausmas; prisiminei tada tą šurmulį, šventines iškilmes, kai laiko juostomis per pasaulį žengė du tūkstantieji metai, tuomet dar nežinojome, jog tai buvo ne tik sutikimas, bet ir atsisveikinimas, atsisveikinimas ne tik su šimtu, tūkstančiu, dviem tūkstančiais metų, bet ir su *La Belle Époque*, kurioje mes gyvenome, nè numanyt nenumanėme, kad ji – dar viena *La Belle Époque*, kaip ir prieš pusantro šimto metų nei po Liuksemburgo sodą vaikštinėjančios ponios ilgomis sukniomis ir skrybėlėmis, kurių kaspiniai plaikstėsi vėjyje, nei orūs kostiumus dėvintys *messieurs*, kuriems ponios į parankes įsikibusios ėjo, nei vaikai, besisukantys karuselėse su angeliukais putniais raudonais skruosteliais, nè numanyt nenumanė, kad andainykštė* *La Belle Époque* juos lydi į Pirmojo pasaulinio karo tranšėjas. Kad gyvenome laimingus laikus, mes suprantame tik jiems pasibaigus.

Kam į tokius tuščius maršrutus siųsti tokius didelius autobusus?

Pažvelgė pro langą.

Liuberono kalnynas, nuo jo akys sugrįžta į slėnį, nokinantį vynuoges, obuolius, persikus, į platų slėnį, kurį staiga užstoja aukštas švendrynas, pasikui per akis brūkšteli platanų alėjos kamienai, posūkis, ir štai vėl – dideli laukai, saulės ir vėjų nugairinti, juose žaliuoja aukšti kiparisai. Keista, kaip seni žmonės, kurie vakare jau užmiršę, ką valgė per pietus, metams bėgant, vis ryškiau prisimena tai, kas buvo vaikystėje, jaunystėje, – taip jam bent dabar visa, kas aplink vyko, atrodė nesvarbu ir netikra; jam rūpėjo tik tolima ateitis, ta keista neišvengiamos baigties nuojauta.

Visas šitas gražumas prieš pabaigą.

Miestas driekėsi slėniu – kelias, kuriuo į jį atvažiavo, pavirto pagrindine gatve, kuri kitame miesto gale vėl išsišakos į kitus kelius, aptakesniais ir staugesniais posūkiomis vinguriuojančius į kaimus ar miestelius, išsibarsčiusius po visą kalnyną. Tai buvo ilga, siaura, rugpjūčio kaitros nualinta gatvė, vangiai besitiesianti tarp ją abipus spaudžiančių išblukusių spalvų pastatų, kankinamai ilgai besibraunanti pro prekybos centrus, buvusią geležinkelio stotį, mažesnes krautuvėles, vaistinę, paštą, pagaliau atgaivą randanti po plačiaša-

kiais platanais, kurių šešėliuota ūksmė* ją apgaubia, kai, pervažiuavęs tiltą, apsuki apie aikštę, už kurios pradeda skleistis senamiestis. Platanų alėja rikiavosi palei pavasariais patvinančią, bet dabar visiškai išdžiūvusią upę su skurdžiomis dulkėtomis pakrantėmis, upę, kurios dumbliną dugną saulė išdegino tiek, kad jis dryžiais supleišėjo. Jei miestą nesustodamas pervažiuotum tik šia pagrindine gatve, veikiausiai liktų provincijos nykumos įspūdis, kuris, ko gero, dar ilgai neišsisklaidytų, kaip kad ilgai sūkurioja, nenoriai sklaidosi dulkės, kurias ilga juosta pakeli, automobiliu lėkdamas žvyrkeliu.

Bet viskas pasikeitė, kai iš autobuso išlipęs ir pamatęs, kad dar turi laiko, grįžo atgal ir, pralindęs pro siaurą arką, virš kurios kilo bokštas, užsibaigiantis geležinio narvelio pavidalo varpine, atsidūrė senamiestyje. Taip, ir čia popiečio ramuma, kai sulėtėja laikrodžio rodyklių sukimasis, taip, ir čia popiečio tingulys, kai saulė po savo pačios išdegtos padangės skliautu dingojasi amžių amžiams sustingusi. Tačiau vos žengei žingsnį siaura šio senamiesčio gatvele, iškart pasirodė, kad nuo kiekvienos grindinio plytos į tave dvelkia vėsa, kaip tyčia kaip tik šią dieną, kaip tik šią valandą, kaip tik tau šimtus metų kaupia, o kai pakėlei akis, išvydai andainykščių amžių architektūrinius nérinius, regis, tau tyčia nunertus ir tavęs laukiančius. Keista, nuo akmens sklido daugiau gyvybės nei nuo žmonių, kurie čia vaikštinėjo, tu jam jauteisi artimesnis nei poilsiautojams ar turistams, žiūrinėjantiems atvirukus, čiupinėjantiems geltonas, mėlynas, violetines staltieses su cikadomis ar levandomis, užverstomis galvomis tyrinėjantiems saulės laikrodžio ciferblatą, arba mažose krautuvėlėse skanaujantiems alyvų aliejų ar uostinėjantiems Marselio muilą – įvairių rūšių, formų, spalvų. Kuo artimesnis atrodė miestas, tuo tolimesni darėsi žmonės ir tuo labiau buvai su savimi – kaip per klajones po Paryžiaus priemiesčių dykviets. Norėjosi būti tik su savimi, su savo nebylia tuštuma: tartum šiuo metu saulės išdegtas dangaus skliautas be debesėlio, tartum tu – be jokių liudytojų ir teisėjų.

Nusileidęs švelniai nuožulnia pagrindine senamiesčio gatvele ir atsidūręs aikštėje, kurią neseniai pravažiavo, kai autobusus, tiltu peršokęs upę, paniro į platanų alėjos šešėlius, įsuko į kavinę. Žmonių buvo menkai, didelėje lauko terasoje po skėčiais pabirai buvo apsėsti tik keli staliukai, aiškiai matėsi, atvykėlių, bet kai peržengė slenkstį ir atsidūrė viduje, kur storos sienos saugojo vėsą ir keletas trumpomis ar atraitotomis rankovėmis vyrų, be abejonės, vietinių, gėrė *pastisq*, skaitė šio krašto laikraštį, dar pora – už žalio stalo kaukšėjo biliardo lazdomis, jam pasirodė, kad salė ir terasa – tai du savaime, be žodžių pasidalyti pasauliai: atvykėliai gal ir nesusizgribo, jog per tokią kaitrą

maloniau viduje laiką leisti, gal norėjo sėdėti lauke, kad margaspalvę gatvę matytų, bet jei ir būtum sumanęs į vidų užsukti, kažin ar būtum išdrįšęs – tie keli vietiniai ir barmenas čia buvo tiek įsigyvenę į savo kasdienius įpročius ir susigyvenę vieni su kitais, tiek pritaपे prie šitos erdvės, priblandoje skendinčios, kad iškart būtum pasijutęs visiškai svetimas, išblokštas net iš savęs. O jis pats? O jis pats tokio svetimumo, tokio išblokštumo net pačiam iš savęs kaip tik ir ieškojo, šito jam labiausiai reikėjo – tartum būtų sirgęs liga, kuria persirgti nė nenorėjo. Bent kol kas.

Galiausiai nerimauti nebuvo dėl ko – jis, atvykėlis, vietiniams buvo nė motais, jie į jį nekreipė dėmesio. Ko gero, tie žmonės buvo tiek įsišakniję į savo pasaulį ar per dešimtmečius tiek susitaikę su to kito, gretimo, pasaulio neišvengiama esatim ir pripratę prie jo, kad jis jiems nebetrukdė, buvo nė motais, kaip didmiesčių žmonės nebejunta užteršto oro. Nuo įstrižai pasuktos kėdės atsainiai atsišliejęs į sieną, gurkšnojo šaltą rožinį vyną ir žiūrėjo. Žiūrėjo, kaip plačiai prasegiota marškinių apykakle vyrukas taikosi į biliardo rutuliuką, kaip barmenas į aukštą stiklinę ant šlako *pastiso* iš molinio ąsotėlio šliūkšteli šalto vandens ir žaliadugnė stiklinė nusidažo balzgana pieno rūko spalva, kaip vienišius senukas, užvertęs paskutinį krašto laikraščio puslapį, pasiražo, dar ilgai sėdi, kiūto, kol pagaliau paprašo *addition*. Trumpam tarp vyrų įsimaišo ir moteris, ją išvydęs krūpteli, vos vos įsitempia, bet iš karto atlėgsta – ne, čia ne ta, dar ne ta. Moteris tik paprašo barmeno pirkinį vežimėlį pasaugoti, dar persimeta su juo vienu kitu žodžiu ir tučtuojau išskuba.

Monotoniškai tebedunki biliardo kamuoliukai.

Barmenas šnekasi su vyru, prie baro gurkšnojančiu *pastisq*, tačiau jis per toli, kad girdėtų, ką jie ten kalba.

Per didelę, nežinia kiek laiko čia jau kabančią juodai baltą nuotrauką, vaizduojančią ano šimtmečio pradžios levandų kirtėjas, ropoja musė, paskrenda, nutupia, vėl ropoja. Lyg ko ieškotų, bet ko gi ji gali ieškoti?

Jo akys pavirto filmavimo kameros objektyvu: jis žiūri, mato, tačiau – jokių jausmų. Viskas pro akis slysta, praslysta, iškart – užmarštis: jo akys – nieko nefiksuojanči filmavimo kamera. Filmavimo kamera be juostelės. Ir be jokių kitų dvidešimt pirmojo amžiaus stebuklų, kurie padėtų įrašyti vaizdus.

Ir kurių galų man prisireikė trenktis toliau? Būčiau galėjęs išsinuomoti viešbučio kambarėlį, būčiau galėjęs miegoti netgi miegmaišyje kur nors užmiestyje ar kad ir čia, išdziūvusios upės pakrantėje tarp kiečių *à la belle étoile*, dabar šilta, o ir kas gi mane kiečiuose užtiktų, net jei užpultų, ką iš manęs atimtų, jei aš nieko, ničnieko – nė pats savęs – nebeturiu; būčiau galėjęs at-

eiti čia kasdien maždaug tokiu metu, šitą valandą, tokią pat tingią, mieguistą, kokia tingi ir mieguista saulės atokaitoje ant palangės išsiritusi katė; būčiau galėjęs lygiai taip pat, kaip dabar, atsišlieti į sieną už šito staliuko ir žiūrėti, žiūrėti. Iš pradžių jie manęs nebūtų pastebėję, kaip nepastebi šiandien, tik po kelių dienų gal būtų dėmesį atkreipę kaip į svetimą, nežinia iš kur atsiradusį daiktą, būtų pasišabzdėję: „Keistuolis, dar vienas keistuolis, ko čia kasdien?“

Dar vienas. Iš tiesų jautėsi vienišas, bet vienas nebuvo. Užteko savaitės, dviejų, kad ištisas dienas vaikščiodamas po Paryžių ir jo nykius priemiesčius įsitikintų, jog tokių kaip jis – tomis pat valandomis sukančių dažnai net tuos pačius maršrutus – ne vienas, ne du. Mes susitinkame – prasilenkiame, žvilgtelime vienas į kitą, jie turėtų prisiminti mane, kaip aš prisimenu juos. Bet tarsi būtume davę amžinus tylos įžadus, mes niekada nesisveikiname, ką jau ten, kad šnektelėtume. Mes visi einam, einam ir einam. Kur? Ir kodėl? Į niekur. Kodėl? Paklauskite jų. O aš pats? Aš nežinau.

Nieko apie save aš nežinau.

Aš bijau išvysti save veidrodyje, bijau apžiūrėti savo kūną, aš bijau prie mėlynos riešo arterijos prispausti nykštį ir išgirsti, koku ritmu plaka mano širdis. Tai, kas esu aš, kas su manimi darosi, man yra tolimiau nei kraštai, kurių aš niekada nemačiau, niekada neišvysiu. Pats sau – tolimesnis negu mėnulis per pilnatį, kai šis taip priartėja, jog visi krateriai, plynės matosi, lyg būtų pieštuku apibrėžti ir gelsvai angliuku rausvame fone papilkinti. Bet aš žinau, tiksliau – jaučiu, kad mes, vaikštinėtojai, sudarom bendruomenę – niekur, galbūt tik mūsų sąmonės metrikuos įregistruotą. Mes einam, einam, vis einam, ir tai mūsų bendruomenei priklauso net tie, kurie eina, bet niekada susitikę nebuvo.

– Iškart jus pažinau.

Vos žvilgtelėjęs, vėl mintyse sušnabzdėjo: „Geriau būčiau likęs čia, ko man prireikė trenktis toliau?“

Tai buvo kokių šešiasdešimtys metų valdinga, ryžtinga, savimi pasitikinti ir, keista, tuo pat sykiu tvilkančio liūdesio smelkiama moteris. Sutartinis ženklas – apsirengusi ryškiai raudonos spalvos suknele, buvo teisi – net jei nebūtų priėjusi, jau iš tolo būtų pažinęs, kad tai ji; reikia paieškoti, jog rastum, kas mėgsta ir vilki tokio ryškio raudonį.

– Iškart, – vėl pasakė. – Nedaug kas po vieną čia atvažiuoja, vis porelės, vyrai ir žmonos, šeimos, draugai. O iš jūsų balso, jau kalbėdama telefonu supratau...

– *Bonjour*, – kilstelėjo, padavė ranką, savo vardą pasakė.

– *Bonjour*, – moteris kiek sutriko. – O aš Anne. Bet mes iš pokalbio telefonu jau pažįstami.

– Kalbėtis telefonu ir susitikti – tai ne tas pat.

– Žinoma, žinoma, – skubomis pritarė. Ir pamačiusi kuprinę, lyg perkarusį šunį subliūškusią ant grindų prie jo kojų, paklausė: – Daiktų – tiktai tiek?

– Nieko aš daug neturiu. Ir nieko labai daug man nereikia.

Vos ištare, iškart susizgribo – ar ne per daug atvirai? Nors ką gi tokio pasakė?

– Būna, kiti atvažiuoja savaitei, o į lagaminus visus namus susikrauna.

– Namus?

Žvilgsnis staiga smigo į langą ir lyg karštis jo stiklą būtų išlydęs, tame degančiame stikle išsiliejo, išskydo: nieko daugiau nebematė – tik raibuliuojanti balta tuštuma. Ir vienas į kitą atsimušančių ir rikošetu* smilkiniuose atsidaužiančių biliardo kamuoliukų bumbsėjimas.

– Ne, ne, nieko tokio, tiktai kaitra, – iškart atsipeikėjo. O gal ne iškart – juk pastebėjo.

– Taip. Kaitra. Ir sausra. Jau pusantro mėnesio, kai nė lašo lietaus. Net ir mums, pripratusiems... Bet gal eisim? – nebaigė sakinio, lyg būtų kažką ūmai prisiminusi. Iš tikrųjų prisiminė, veikia susizgribo: – Pažinties proga galėtu-me po stiklą išgerti, bet pakentėkite, kol nuvažiuosime – Elisabeth laukia mašinoje. Prieš pačią saulę – neradau šešėlio, kur pastatyti...

– Ačiū, aš neištroškęs, štai – ką tik baigiau, – parodė į taurę.

Ji žengė pirmą, jis – jai iš paskos.

– ...nė vienos net mokamos vietos, – tęsė, lyg nebūtų nutilusi, – visada taip rugpjūtį, kai privažiuoja daugiausia turistų, kamščiai, grūstys, gerai, kad šiokiadienis, o matytumėt, kas čia dedasi savaitgaliais, ypač šeštadienį, šeštadienis – turgaus diena, žmonių maišalynė iki antros valandos po pietų... – bėrė vis atsiskudama, aplenkdamą žalia gelumbe apmuštą stalą, praeidama barą, rankos mostu atsisveikindama su barmenu ir *pastisą* geriančiu vyru, stumdama stiklines duris, dar sparčiau žingsniuodama per terasą link atviros aikštės, kur saulės šviesos nebeužstojo nei per visą kavinės ilgį nuleista drobinė pastogė su vienais per kitus šokinėjančiais baltais ir mėlynais dryžiais, nei lygiai taip pat dryžuoti plačiai išskleisti skėčiai – tarsi saulės šviesos jai, lyg oro staiga būtų pritrūkę.

Elisabeth laukia mašinoje.

Elisabeth? Kokia dar Elisabeth?

Siauras keliukas suko į kairę, krypo į dešinę, kilo į viršų, leidosi žemyn, bet leidosi žemyn vien tik tam, kad po posūkio užkoptų dar aukščiau ir atvertų

tolydžio platesnį vaizdą į slėnius, violetinius levandų laukus ir ten, toli toli, lyg iš lėktuvo skrydžio matomas žemumas, kantriai brandinančias vynuoges; retkarčiais šmėstelėdavo rodyklės, kviečiančios į užkeigą ir restoranus, pavienės sodybos ar vilos, Anne sakė, kad jų yra daugiau, tik jos apsodintos taip, jog jų nesimato, todėl tik atrodo, kad vietovė taip retai apgyvendinta. Važinėti kalnų keliais moteris buvo įpratusi, mašina šasčiojo, lyg pati būtų žinojusi kelią, ir galbūt nuo įspūdžių gausos rodėsi, jog vaizdai vieni kitus keičia vis didėjančiu pagreičiu, čia – virš tavo galvos pasvirusių uolų grėsminga ūksmė, čia vėl – neaprépiamas dangaus mėlis, kurį smelkia vakarė šviesa. Toji šviesa, į kurią jie vis iš kalnų ir uolynų paunksnių išnerdavo, jį vėrė tarsi geluonis – tyra, gryna iki skambesio, vis keičianti atspalvį lyg aukštis ir kampas, kuriuo kelias kilo į dangų, ji ramiai, nebyliai, vos juntamai liūdna sklido, kiek akys užmato, širdį sklęsdama neužsklendžiamu ilgesiu. Galbūt dėl to ir dingojosi, kad kažkas tavyje nerimsta, išsiveržti norėtų, o išsiveržti negali. Ir jeigu ne Elisabeth žvilgsnis, kurį juto smingant į nugarą...

– Tai mano dukra – Elisabeth, – praverdama mašinos dureles tarė Anne. – Labai nepavargai, *ma chérie*, tikiuosi, per ilgai neužtrukom?..

Ant užpakalinės sėdynės susigūžusi Elisabeth liūdnei šyptelėjo.

Anne buvo liūdna, tik liūdesį slėpė, Elisabeth buvo liūdna, bet liūdesio neslėpė. Jos abi buvo liūdnos, lyg liūdesys persiduotų iš prigimties kaip liga, iš kartos į kartą paveldima.

O gal jam tik taip pasirodė...

Vieniša moteris išnuomoja... keturiasdešimt kvadratinų metrų... visi patogumai: virtuvė, vonia... lauko baseinas...

Kodėl neparašė, kad yra Elisabeth? O kodėl būtų turėjusi? Nejaugi Elisabeth – inventoriaus dalis?

– Žmonėms, turėjusiems atvažiuoti, kažkas nutiko, jie atsisakė paskutinę minutę, suprantama, jums vienam per brangu, gal ir galėčiau truputį nuleisti, bet, žinote, sezono metas, o namus išlaikyti čia ne taip paprasta, tad tenka nuomoti, kad nors kiek dėl kasdienių reikmių prisidurtum ir už netikėtus remontus, tegul smulkius, apsimokėtum, o dar šildymas žiemą, aišku, galėčiau palaukti, norinčiųjų atsirastų, bet jūs paskambinote pirmas, o mano taisyklė: pirmenybė pirmiesiems, bet sakau, labai daug nuleisti, nors jūs vienas...

Galiausiai susiderėjo.

Ir vos padėjo telefono ragelį – ar gerai padariau?

Bet dūlinėjimai po Paryžių ir jo dykvietes jam jau buvo įgrišę, kiek gali minti kelius, kiekvieną rytą prasidedančius ir kiekvieną vakarą pasibaigian-

čius toje pačioje mansardėlėje, kuri jo ištikimai laukdavo tarsi kampe susigūžęs balandis: pareis, nepareis? Akligatvis. Norėjosi pratęsti šį kelią, gatves paversti į greitkelius ar geležinkelio bėgius, ką išgyveno čia, išgyventi kitur, galbūt dar aštriau. Norėjosi dar labiau rupiu smėliu aitrinti žaizdą, kuri nežinia dėl ko vėrėsi...

– Vis daugiau vokiečių, anglų, olandų, prancūzams šios vietos jau – ne pagal kišenę. Nuvešiu į turgų šeštadienį, pamatysite, kiek svetimšalių. Iki šeštojo dešimtmečio visi iš čia bėgo į Paryžių, kitus didelius miestus, paskui įsikūrė keletas menininkų, pradėjo namus pirkti kiti, tada čia viskas buvo neišpasakytai pigu, galiausiai pasidarė mada. Bet iš tiesų šičia gražu, ar ne?

– Labai gražu.

– Ilgainiui pripranti ir nebepastebi. Dėl to man ir patinka važiuoti pasitikt, ypač tų, kurie šiuose kraštuose dar nebuvo. Viską pamatai jų akimis, viską pamatai tarsi iš naujo.

Būtų norėjęs pasakyti, kad ekskursijų vadovas į skelbime išvardytas paslaugas neįrašytas, tačiau neišdrįso. Jautėsi pats sau pasispėdęs žabangus: buvo akivaizdu, kad ne taip lengva bus šios moters globos atsikratyti. Ne iš tų, kurios nuomotų dėl pinigų ir tave ramybėje paliktų. Vienatvė, liūdesys ar dar kas nors, nuo ko ji atsitiktinėmis, trumpalaikėmis, nenumatomomis pažintimis ir nesibaigiančiu savo tauškėjimu norėtų pabėgti. Šįkart jai nepasisėkė. Įkliuvęs ir sykiu niekuo dėtas, bet kaltas.

Paskui atrodys, jog nė kiek nenustebo, kad iš anksto žinojo, jog kitaip būti negalėjo – it gyvatėlė pravinguriavusi siauromis kaimelio gatvelėmis, stačiu duobėtu laukų keliuku nusileidusi ir pro kiemo vartus įsukusi mašina sustojo prie pat vežimėlio.

– Ne, ne, nereikia, – mostelėjo moteris, kai pats nepajuto, kaip, iššokęs pro dureles, puolė joms padėti. – Mes jau įpratusios.

Buvo įpratusios – Elisabeth, motinai vos prie peties prisilietus, regis, be jokių pastangų slystelėjo į vežimėlį ir, vos jame atsidūrusi, rankomis ėmė sparčiai sukti ratus. Tučtuojau ir pradingo – pravažiavusi figmedžio paunksnė, pasuko už kampo. Lyg gėdytųsi.

Anne nieko nesakė, jis nieko neklausė.

Kas galėjo pamanyti, jog taip bus, bet kai pamatė, negalėjo įsivaizduoti, kad kitaip būti galėjo – atrodė, jog vos Anne ištarė *Elisabeth*, jo akyse atsirado šis vežimėlis. Atrodė, kad išgirdus Elisabeth vardą, jį sutrikdė ne tiek dar vieno žmogaus buvimas namuose, kuriuose jis tikėjosi rasti vienatvę ir atskirtį, kiek negalia, kurią pajuto it tiltą, jungiantį motiną ir dukrą. Atrodė, kad dar Paryžiuje žinojo, jog šitaip bus.

Juk dažnai taip ir būna – kai atsitinka kas nors, regis, kad tai neišvengiamai atsitikti turėjo.

Kad atsitiktinumai tik taip ir niekaip kitaip negalėjo susidėlioti.

Vakarieniauti drauge, kiek mokėjo mandagiai, atsisakė.

Dabar stovėjo kambaryje antrame aukšte prie lango ir žvelgė, kaip Anne kieme dengia stalą, dviem žmonėms aiškiai per didelį, kaip tiesia staltiesę, kasdienei vakarienei lyg ir per puošnią, kaip dėlioja lėkštes, taures vynui, peilius, šakutes. Kaip eina į vidų, kaip grįžta *tapenadų* lėkšte nešina, kaip įpila vyno Elisabeth, sau, valgo. Beveik nevalgo – iš didelės lėkštės paima tik po vieną užtepėlę ant paskrudintos duonos riekelės, kramsnoja mažyčiais kąsneliais, užsigeria vynu. Smulkutės naktinės plaštakės spiečiais lekia į lauką išneštos halogeninės lempos šviesą, į lempą bloškiasi, krinta. Jiedvi tyli. Ilgai sėdi. Anne atsistoja, vėl eina į vidų, išneša didelį padėklą, sidabruojantį mėnulio šviesoje, ant to padėklo – žuvis, kurios vardo jis nežino ar kuri per toli, kad ją atpažintų. Iš pradžių perpjauna nugarą, paskui – režis per šoną. Supjausto į gabaliukus. Du gabaliukai Elisabeth, du gabaliukai sau.

– Gal norėtum citrinos?

Elisabeth purto galvą, motina vidury stalo padeda dubenėlį su geltonomis skiltelėmis, tada dukra pasilenkia, ištiesia ranką, paima vieną.

Jis atsišlieja nuo lango krašto, sukasi, nugara atsiremia sienos. Ilgai stovi nekrustelėdamas. Paskui aukštiekninkas išsitiesia ant lovos.

Viskas yra neviltis. Viskas yra begalinis kartojimasis. Mums skirta per daug labai greitai bėgančio laiko, su kuriuo mes neturim ką veikti. Kiekviena diena prabudus – kaip ežeras, kurį nežinia kaip perplaukti reikės, o savaitės, mėnesiai lekia, kad nė mirktelt nespėji.

Mes turim save ir lygiai taip pat mes neturim kur savęs dėti. Visiškai nebūti jam nesinorėtų, tačiau jam norėtusi būti migla, sklendžiančia tarp žmonių ir daiktų. Niekur nebūti ir būti visur, nieko nedaryti, niekur nedalyvauti, bet viską jausti, žinoti, aprėpti – iki laikų pabaigos.

Mes turim vieni kitus, bet nežinom, ką vieniems su kitais veikti. Mes plakamės tarsi švendrės saulės įkaitintame ore vieni į kitus, tardamiesi, kad turim kažką padaryti, nesgi negalime šičia būti tik šiaip, o ežero bangos te-liūskuoja į pašaknes, neleidžia nuo jų atsiplėšti.

Kodėl mes kankiname vieni kitus? Ir patys save?

Citrinos skiltelė prie dviejų gabaliukų žuvis ant lėkštės, kurią nutvieskia halogeninės lempos šviesa.

Stojasi, vėl eina prie lango.

Jiedvi sėdi ir tebetyli. Aukštame danguje labai daug žvaigždžių. Mėnulio delčia jau perkopusi bažnyčios varpinės bokštą. Ant padėklo – vos pradėta valgyt žuvis, šalia – nuo mėsos atskirtas kaulas su uodega ir galva. Iš viršaus žiūrint, tarsi natiurmortas.

Galbūt nesikalba todėl, kad junta jo žvilgsnį?

Paskui kiekviena iš savo pakelio prisidėgs po cigaretę, rūkys, irgi tylėdamos, o jis pamanyš, kad žmonių, kuriuos vadiname artimaisiais arba draugais, turime nedaug, jiems išsaugoti reikia pastangų. Ilgėliau neatsakyk į jų ženklus, arba neduok jiems ženklų, ir jie dings. Nebepresiminė, kiek laiko nešnekėjo nė su vienu iš jų – nekėlė telefono, neatsakinėjo į elektroninius laiškus. Nesimatė. Ir gijos sutrūko. Šį akimirksnį artimiausi jam žmonės pasaulyje buvo jos, Anne ir Elisabeth, tos dvi moterys, sėdinčios apačioje už joms dviem per didelio stalo. Bet kaip jos gali būti artimos jam, jeigu jos tokios tolimos viena kitai? Tartum susisiekiantys indai, kuriuose tas pats liūdesys, bet stikliniai vamzdeliai lygiagretūs iki begalybės.

Atsikėlęs ir išėjęs į kiemą supras, kad norint laimėti dieną reikės paaukoti rytą – stalas pusryčiams jau buvo padengtas.

– Jeigu norite užsibaltinti kavą, tuoj iš šaldytuvo pieno atnešiu. Karštis toks, kad lauke iš karto sugyžta.

– Ačiū, nereikia, aš geriu juodą. Pieno nemėgstu.

– Labai jau prancūziški pusryčiai, – pusiau ragindama, pusiau teisindamasi, įdegusia ranka apvedė cukrinę, dubenėlį uogienės, sviestinę, krepšelį su paskrudinta duona.

– Bet jeigu norite ko stipriau...

– Ne, ne, tikrai visko užtenka. Ačiū. Per pusryčius beveik nieko nevalgau.

– Neįtikėtina, Paryžiuje vėl lyja. Per radiją pranešė.

– Paryžiuje šią vasarą lyja be perstojo. Lyja ir lyja, – atsakė kilstelėdamas akis į dangų, vaiskų ir tuščią.

– Taigi, – atsiduso taip skaudžiai, lyg tas už šimtų kilometrų pliaupiantis lietus ir jai būtų iki kaulų smegenų įkyrėjęs. Ir kiek patylėjusi atsiprašomai: – Atleiskite, šiandien kaip tyčia daug reikalų, neturėsiu laiko jūsų po apylinkes pavažinėti. Nebent lig miestelio pamėtėti galėčiau.

Tai jau taip.

– Ačiū, nereikia. Aš mėgstu keliauti pėsčiomis.

– Pėsčiomis?

– Taip, pėsčiomis. Dešimtis kilometrų per dieną nueiti galiu.

– Betgi toks karštis. O ir atstumai...

- Kuo karščiau, tuo man smagiau. Kai pradėdau eiti, sustoti nebegaliu. Švelniai piktdžiugiau jant apsibrėžt kreidos ratą...
  - Mūsų laikais žmonės beveik nebevaikšto.
  - Aš nė vairuoti nemoku.
  - Nemokat vairuoti?
  - Nemoku.
  - Kodėl?
  - Bijau. Ir man patinka vaikšiot pėsčiomis.
- Ratas apsisuko, ji vėl atsiduso.

Šiandien vilkėjo mėlyna berankovė suknelė. Tokia ryžtinga ir pasitikinti savimi nebeatrodė. Veikiau dar liūdnėsnė. Nors šį akimirksnį jam dingtelėjo, kad tai buvo ne liūdesys, kaip vakar sau sakė, bet kažkas, kam įvardyti žodžio nerado. Bent kol kas.

Lyg stovėtų su ta mėlyna suknelė ant liepto virš prarajos. Kasdienybė – turėklai, už kurių jai iš paskutinių jėgų dar pavyksta laikytis.

Bet ar visiems mums, ar su visais mumis – ne tas pat?

– O Elisabeth? – nejaukiai pasijutęs dėl to lengvo erzinimo, kurio ji galbūt visiškai nepajuto, pasiteiravo. Ir iškart susizgribo, kad nederėjo.

– Elisabeth? – pakėlus akis, pervėrė tokiu žvilgsniu, jog net šiurpuliukai nubėgo per nugarą.

– Elisabeth visada lovoje pusryčiauja.

Paskui ilgai tylėjo. Ant lėkštelės statomas puodukas trinktelėjo taip skardžiai, kad vos nesudaužė viso šio trapaus rytmečio.

– Atsiprašau.

– Už ką? Tai – akivaizdu. Ji nelaiminga nuo pat vaikystės.

Būtų turėjęs darsyk atsiprašyti, nes anas atsiprašymas išsprūdo už nevykusiai pastatyto puoduko džergžtelėjimą į lėkštelę.

Tik ką reiškia – nuo vaikystės? Iš prigimties? Ar vėliau kas nors atsitiko?

Tačiau ar dabar ne vis tiek?

– Galėčiau pasiūlyti?

– Ačiū, turiu.

Bet paėmė prisiminęs, kaip kiekviena išsitraukia iš savo pakelio.

Pūtė dūmus, dūmai beveik nesisklaidė. Tik palaipsniui dilo giedrame, jau dabar karštame ore. Nebežinojo, ką jai sakyti. Ji irgi tylėjo.

Staigiai sutraiškė cigaretę, nors buvo likęs dar trečdalis.

– Ar galėčiau pasinaudoti baseinu?

Kažkodėl atrodė, kad reikia sakyti „pasinaudoti“, o ne „nusimaudyti“.

– Žinoma, viskuo, kas yra namuose, galite naudotis. Svetaine taip pat. Jeigu panorėsite pažiūrėti televizorių, pasišnekėti, šiaip pabūti.

Tai jau taip.

– Ar galėčiau visiškai nusirengęs?

Kažkodėl nediršo pasakyti „nuogas“, kažkodėl atrodė, kad reikia sakyti „visiškai nusirengęs“.

Vėl pažiūrėjo tiesiai į akis, bet žvilgsnis nebebuvo nei veriamai atviras, nei skaudus, veikiausiai staiga nuo nieko pavargęs.

– Žinoma, kaip tik tam ir apželdinome tujomis nuo kelio, o iš kitos pusės uolos tokios aukštos, kad nesimato. Kai po vieną, visi čia nuogi maudosi. Rankšluosčių rasite ant turėklų šalia baseino, visi švarūs. Išsirinkite. O va ten, tarp dviejų tuopų – hamakas.

Labai malonu išsimaudžius.

– Ne, ne, palikit, – pasakė, pamačiusi, kad taikosi kraustyti stalą. – Atvažiuos Alice ir sutvarkys viską.

Alice? Kokia čia dar Alice?

Bet šįkart tučiuojau susizgribo, kad tai – namų tvarkytojos vardas.

Juk ne iš tų, kuri pati tvarkytų namus. Nors jai ir reikia kuo tvirtesnių kasdienybės turėklų.

Gulėdamas ant nugaros žvelgė į dangų, kurio vieną paraštę brėžė tujų alėja, o kitą – banguojanti banguojanti, paskui staigiai žemyn sminganti plikos uolos ketera. Vanduo po nakties dar nebuvo spėjęs įšilti – atrodė, kad jo gaivi žydruma smelkiasi į kūną ir atveria odos poras, kurios štai tik dabar pradeda busti. Dangus buvo toks giedras, jog neatsispindėjo vandenyje, vanduo buvo toks stingliai* ramus, jog dingojosi esąs ant žemės prisiūtas dangaus lopinėlis – nuo tos giedros ir ramybės net smilkiniuose spengė. Tik savo krūtinės ataidus* girdėjo, tačiau atrodė, kad alsuoja ne jis, o visa, kas buvo aplinkui: ši terasa, medžiai, kalnai, per tuos kalnus vinguriuojantys keliai ir takai. Viskas gaubėsi į jį ir viskas skleidėsi iš jo: trumpas paliaubų akimirksnis, kai išgyveni taiką su kūnu ir su tuo, kas aplink. Žinojo, kad tokia būseną ilgai nesitęs, kad visa netrukus suduš, ir, baugindamasis sutrikdyti šią trapią veidrodinę pusiausvyrą, beveik nejudėjo, tik gulėjo ištiesęs rankas – sakytum, tarpininkas tarp dangaus ir vandens.

Paskui trinktelėjo vienos, antros darelės, pasigirdo variklio burzgimas, padangų slystelėjimas žvyruotu taku; netrukus andainykštė tyla.

Atsisėdo ant baseino laiptelių, ant pečių užsimetė rankšluostį.

Dabar vienas, jau vieni vienas.

Kirbtelėjo* pasalūniškas noras apeiti namus, apžiūrėti visus kambarius, juose esančius baldus ir daiktus, trumpam likusius be šeimininko, ir tuo pat metu knietėjo kuo greičiau ir toliau sprukti iš čia, kur, kaip ta naujoji stotis Provanso laukuose, jautėsi visiškai svetimas. Išmestas. Ant jūros kranto. Kur tik vandens plakimasis į smėlį, dumbliai ir akiračio linija, begalinė ir tuo pat metu palaipsniui skliaudžianti, kaip kad *sukui apsuksui* kaulinis kiaukutas galiausiai užskliaudžia išgąsdintą sraigę.

Kas mane gąsdina? Ko aš bijau?

Atsisuko, už nugaros nieko nebuvo. Tik namas raudonų čerpių stogu, priestatas po priestato sulipdytas prie akmeninės piemenų trobelės, kurių, apleistų ir apgriuvusių, retkarčiais dar pamatys eidamas ar važiuodamas šio krašto keliais; tik terasa, kurios ribą žymėjo levandos ir nuo kurios vėrėsi vaizdas į kalnus; tik kedras, žemaūgė pušis, kiti medžiai, kurių jis nežinojo. Krūmai ir gėlės. Veja, per kurią aukštyn nuo baseino veda laiptelių kirčiuojamas takas.

Ir – nė gyvos dvasios.

Tačiau atrodė, kad kažkas jį žvilgsniu smelkia. Verte veria.

Pabėgti.

Staiga tik noras pabėgti.

Tvoskė karštis, o jis ėjo ir ėjo.

Vingiuotu keliu iš kaimelio nusileidęs į miestą, užsuko į tą pačią kavinę aikštėje prie tilto, iš kurios vakar jį pasiėmė Anne. Vėl užsisakė rožinio vyno, vėl atsišliejo į sieną prie to paties staliuko, nuo kurio matėsi nuotrauka su ano amžiaus pradžios levandų kirtėjomis. Žmonių buvo dar mažiau negu vakar, tik dabar pastebėjo, kad virš nuotraukos kabantis laikrodis nėjo, betgi pats daiktų stingulys, o ir barmeno ramybė bylojo*, kad tokie visi rytmečiai šioje kavinėje. Artėjant vidurdieniui, klientų rasis daugiau, per pietus jų prigužės, paskui apmažės, vakarop subumbsės kamuoliukai, kas nors iš barmeno pažįstamų užeis išgerti *pastiso*, saulei pasisukus ir terasą apgaubus šešėliui, čia, viduje, žmonių turbūt išvis nebeliks, strazdanotai padavėjai, kuri dabar beveik neturi ką veikti, reikės bėgioti į lauką. Kaip buvo vakar, taip yra šiandien, taip bus rytoj. Iki rudens. Kitą vasarą viskas iš naujo.

Niekas nesikartoja ir visą laiką viskas tas pat.

Būdavo, vos prabudęs, jausdamas, kaip pro dar užmerktas blakstienas nedrąsiai, tarsi bijotų išgąsdinti, pradeda skverbtis šviesa, regi, kaip ranka atkelia antklodės kraštą, kaip basa koja stojasi ant kilimėlio, kaip į kavinuko dugną atsimuša čiaupo srovė... Beviltiškai laukdamas, kad kas nors ims ir

staiga pasikeis, kad užuolaida plyš ir ši aušra pagaliau išskleis kitokią dienos perspektyvą, kad save lyg veidrodinis daiktus ir veidus atkartojantis laikas skils, viskas pažirs, ir atsivers įtrūkis, proskyna, takas, vedantis, kur dar nebūta. Mato patį save, rengiantis, rieškučiomis prausiantis, geriant ką tik užsiplikytą kavą, žvelgiant pro langą į tolyn nusidriekiančius stogus su raudonais kokliniais kaminėliais, vėl atsisukant į žvilgsnio ir rankų nuzulintus baldus. Sustingusius, nebylius. Pakeliant telefono ragelį. Surenkant Marie numerį. Vėl padedant. Vėl surenkant. Girdint pypsėjimą, ilgą iki begalybės. Tarsi viską regėtų per vienodumo klampinamą ir vis labiau akių vokus spaudžiančią miglą, tirštėjančią, kaip tirštėja ir sunksta medus, kartais užšnūsdavo, kad paskui, jau iš tiesų prabudęs, pasijustų nevykusi aktoriumi, atidėjusiu niekad nepatenkinto režisieriaus įkyriai reikalaujamą pakartoti sceną. Neįmanoma prisiminti, ką pamiršai, bet kaip užmiršti, ką prisimeni?

Ilgai sėdėjo kavinėje, joje ilgai sėdės ir rytoj. Kaip šiandien žiūrėdamas į nuotrauką su levandų kirtėjomis, į trikampį sustumtus baltus kamuoliukus ant žalia gelumbe apmušto stalo, į gipsines vynuogių kekes lubų apvadu kampuose ir aplink šviestuvus, į laikraščius prie tuščių stiklinių ant baro.

Kol galiausiai susitakai su tuo, kad kitaip būti negali.

Ir pradedi eiti.

Vaizdai keitė vaizdus, žingsniai kartojo žingsnius – jis ėjo ir ėjo. Lyg viskas, ką žinojo, mokėjo, galėjo, būtų susilydę į vienintelį gebėjimą eiti, arba lyg iš visko, ką žinojo, mokėjo, galėjo, būtų likęs tik vienintelis gebėjimas eiti, monotoniškais žingsniais matavo atstumus ir reljefą piešdamas šių vietovių žemėlapi, kurio niekam, nė jam pačiam nereikėjo. Kadangi viskas čia buvo jau daugybę kartų išmatuota, suskirstyta, įvairių reikšmių spalvomis nuspalvinta. Tų žemėlapių tiek ir tiek pripiešta. Dar vienas?

Bet vis tiek ėjo. Aš nežinau, gal iš tų mano ir visų mūsų pasikartojančių patirčių kažkas klostosi, gal jos, tartum vandens gyslos, smelkiasi per saulės iki neįmanomo tvirtumo išdegtą molį, jį pamažu, vos vos, po colio luistelij* skaldydamas, trupindamas, kad galiausiai, vienos su kitomis susiliejusios, neregėtą galią įgavusios, jį sutrupintų, perskeltų tarsi žaibas pajuodusį dangų ir ištrykštų, plūsteltų, įsiliėtų į jūrą, kurioje kelius rodytų jau tikros – nei sau, nei kitiems nemeluojamos – prasmės kompasai, kompasai, kurių rodyklės po tūkstančio, daugelio tūkstančių metų po mūsų gyvensiančius ves į tolimesnes platumas, o jose pagaliau atsiskleis, kam reikėjo šio nuovargio, kam reikėjo viso šito begalinio kartojimosi, šitos – negirdimai verčiantis šimtmečių maldaknygės puslapiams – milijardų balsų kartojamos kasdienybės litani-

jos; gal mes, dešimčių, šimtų tūkstančių metų ratą apsukę, vėl sugrįšime prie to paties vandenyno, kuris mus išsūpavo ir kurio bangos jau tada mums kuždėjo, gal ir dabar kužda didžiosios paslapties įminimą, tik mes, į savo pačių sukeltą triukšmą panirę, nieko negirdime? Ir nematome. Gal šito begalinio kartojimosi reikia, kad ištobulėtų mūsų klausa? Ir rega.

Tik ar tu tiki pažanga?

Siauromis vingiuotomis gatvelėmis kelias dienas kops link pilių, tvirtovių, bažnyčių, skaičiuojančių šimtus metų, mačiusių, ko mes nematėme, ir matysiančių, ko mes jau nematysime, mus pasitinkančių, mus priimančių, tačiau į mus žvelgiančių iš atsainumo aukštybių, kaip kad mes žvelgtume į skruzdėlyną, po mūsų kojomis po šapelį suneštą; net ir tie maži jaukūs Provanso namukai, išpuoselėti ir išgražinti, atrodė abejingi ne tik jam, pro šalį einančiam, bet ir šeiminkams, juose gyvenantiems ir jais besirūpinantiems, – jų akmeninės širdys žinojo, kad prisirišti negalima. Liūdesys ateina iš neišsipildymo, arba netekties, akmenys, mūrai nieko nesitikėjo ir nebijojo nieko prarasti, jie buvo, ir tiek. Jam irgi norėjosi būti, ir tiek.

Bent kol kas.

Stovėjo ant terasos krašto ir žvelgė į gyvenviečių trupinius, kalnagūbrio raukšlėse kitapus slėnio pažertus. Tos šviesos iš tiesų atrodė lyg spindintys trupiniai, nuo pasibaigusios dienos stalo nubraukti, saujomis tai čia, tai ten paberti. Jau buvo išmokęs tų miestelių vardus ir mintyse juos kartojo, kaip kad užvertęs galvą į dangų ir atpažinęs žvaigždynus, tarsi stropus mokinyt astronomijos mokytojui pats sau juos šnabždi. Dar niekada nebuvo matęs tiek ir tokio ryškumo žvaigždžių – Anne sakė, kad čia visada taip rugpjūtį. Pasukus akis nuo kalnų ir pažvelgus aukštyn, jos atrodė arčiau negu kaimečiai. O kiek šimtų, tūkstančių šviesmečių nuo jų sklindantys spinduliai skriejo, kol štai šį akimirksnį tavo vyzdžius prakirto? Kitos gal jau iš viso užgesusios.

...Tai buvo žiedas, panašus į nužydėjusios pienės. Tik daug kartų didesnis, jis, daugybės skėtinių šluotelių į baltą rutulį išgaubtas, išdidus ir sutrikęs, nes nė pats nežinojo, nei kaip sodintas, nei sėtas čia atsirado, baltavo ant aukšto koto be jokio lapelio ir kiekvieną kartą, dvelktelejus menkiausiam vėjeliui, drebino širdį – atrodė, kad ims ir pažirs, arba jį laikantis stiebas nulūš. Atmintyje šmėstelėjo baltapūkis traukinio vaikas.

– *Et cette plante... Comment s'appelle-t-elle?* – paklausė šį rytą.

– *Cosmos*, – atsakė Anne.

– Kosmosas?

– Iš tikrųjų ne kosmosas, tai aš jį šitaip pakrikštijau. Kosmosai – tai tos mažos gėlytės plonais plevenančiais žiedlapiais, ana va ten žydinčios. Aš jas vadinu kosmosiukais.

Nors iš tiesų šiuo vardu kiekvieną gėlę, kiekvieną augalą pavadinti galėtum. Bet šis princas – tai jau tikrai kosmosas. Tik pažiūrėkit, kokia tobulybė.

Pasilenkė, neliesdamas plaštakomis apgaubė. Blizginamas mėnesienos, žiedynas tviskėjo sidabrine šviesa. Rutulinės simetrijos įsikūnijimas, tuo pat metu standus ir irus, menkiausio prisilietimo suardomas, jis spinduliavo liūdnu žemiško grožio pasmerktumu. Žvelgiant į jį, viskas staiga pasirodė be galo trapu: šis jauno mėnulio nutviekstas sodas, nuo terasos tolyn nusidriekiantis slėnis, kitapus jo iškilę kalnai, tos dulsvos žaltvykslės*, kurių spiečiai buvo kaimeliai. Ir kad ir kaip besistengtum, neišsaugosi šito biraus sidabruojančio nėrinio, iš kurio ryt poryt teliks tuščias žiedsostis*, taip atrodė, kad ir kaip besistengtum, neišsaugosi nei šito sodo, nei terasos, nei kalnų, nei šviesų, kurių spiečiai buvo kaimeliai: kadangi viskas yra nuolatinis irimas, kadangi viskas yra neišvengiamas slydimas į pabaigą. Dingojsi, kad kiekvienu ūmai it styga įsitempusio, paskui lygiai taip pat ūmai atsipalaidavusio kūno plaukeliu junta, kaip vysta gėlės ir džiūsta jų šaknys, kaip aiži uolienos ir pamažu smenga už nugaros stūksančios prabangios vilos, jo laikinų namų pamatai, kaip blunka spalvos, byra smėlis ir dūla prieš jo akis nusidriekęs Liuberono kalnynas, kaip senka požeminiai vandenys, kaip vis lėčiau kyla syvai* senstančio sodo medžių kamienais – kaip visa, kur tik pažiūrėsi, negirdimai, nematamai dyla ir nyksta: mums tik atrodo, kad viskas tęsis be galo.

Ausyse vėl suskambo „Wong Kar-Wai“ filmo muzika.

Dabar dangus sukosi. Kaip anuomet, kai vaikystėje naktį atsiguldavo vidury pievos. Kiek metų naktį lauke aš nebuvo išsitiesęs aukštiekninkas ir nežiūrėjau į dangų? Turbūt nuo tada, kai buvau vaikas. Ir pamiršau, kad reikia atsigulti aukštiekninkam ir dangaus skliautas ims suktis. Kaip tikriausiai nebeprisimenu daugybės kitų vaikystės stebuklų. Kadangi išmokau, jog taip būti negali.

Suaugti – tai išmokti, jog taip būti negali? Nors iš tikrųjų suaugęs niekada nesijautė. Galbūt tik pavargęs. Šiek tiek. O gal ir labai. Kaip vis labiau pavargę būti atrodė daiktai, jo ir ne jo. Visi, su kuriais susidurdavo, prie kurių prisiliesdavo, kurie tiesiog buvo aplink.

Tiesą sakant, nė nežinojo, ką reiškia suaugti. Galbūt pradėjo jausti, ką reiškia senti. Vis mažiau džiaugsmo liesti. Vis mažiau džiaugsmo užuosti. Vis mažiau džiaugsmo skanauti. Vis mažiau džiaugsmo girdėti. Vis mažiau džiaugsmo regėti. Vis mažiau džiaugsmo atspėti. Vis mažiau nuostabos.

Ir vis mažiau akimirų kaip štai ši.

Žvaigždynai sukosi, ausyse skambėjo „Wong Kar-Wai“ muzika, o jis gulėjo aukštelninkas ir juto, kaip į jį iš dangaus, tarsi iš didžiulio krištolinio piltuvo, liejamo mėnulio šviesos, srūva palaima. Toji palaima, kai raumenų skaidulos atsipalaiduoja ir nebedega troškimu eiti, jį jau nualinusi, toji palaima, kai laiko nebeketvirčiuoja nei sekundžių, nei minučių, nei valandų rodyklių sukimasis, ir praeitis, dabartis, ateitis susitelkia į mažytį gyvsidabrio rutuliuką, virš amžinybės bedugnės pakibusį, toji palaima, kai nebelieka ribų tarp tavęs ir tavojo kūno, ir to, kas aplinkui, ir kas galbūt yra šiek tiek daugiau nei paprasčiausia kasdienos užmarštis. Lyg visą erdvę akytų nematomi vargonų vamzdynai, girdėjo jį gaubiančios tamsos tylą – be pradžios ir be galo, vienodą ir abejingą. Traukiančią į nežinomybę, bet nebauginančią, kaip nebeįsprendina niekas, kai susitakai su neišvengiamybe. Ir dar žinojo, kad jį šiuo metu saugo kosmosas, rutulinės simetrijos princas. Tai kas, kad ryt, poryt jo nebeliks.

Klausimai ir užduotys

1. Prisiminkite, kas yra impresionizmas. Ar galėtų būti, kad šiuolaikiniuose kūriniuose tarsi atgimė praeityje buvęs modernus stilius?
2. Ar galima teigti, kad rašytojas kelia egzistencijos klausimus, tai, kas aktu-
alu visais žmonių civilizacijos amžiais?
3. Kodėl mes kankiname vieni kitus? Ir patys save? Juk gyvenimas ne toks ir
ilgas. Pasidalinkite įžvalgomis.
4. Ar pritariate rašytojo nuomonei: artimųjų, draugų turime nedaug, jiems
išsaugoti reikia pastangų?
5. „Kasdienybė – turėklai, už kurių jai iš paskutiniųjų jėgų dar pavyksta lai-
kytis.“ Kodėl moteriai reikia tų turėklų? O mums?
6. Kodėl svarbu kalbėti apie būseną, savijautą? Kodėl kartais regisi, kad tu
stovi, o visas pasaulis juda beprasme vartotojų karusele aplink tave? Gal su
tuo susiduria tik miesto žmogus? Liūdesys, depresija – tai visai ne juokin-
ga. Pasvarstykite, ar literatūroje dera apie tai kalbėti, o gal tik psichologo
kabinete?
7. Pagrindinis veikėjas išjungia telefoną. Gal tai išsigelbėjimas? Gal tai kelias
įsiklausyti į save ir į kitą?
8. Ar kelionė gali gelbėti? Kodėl? „Įpročiai mus įkalina ir supanašina...“ Kodėl
yra naudinga išeiti pro savo namų duris į platų pasaulį?

9. Ką reiškia išgyventi nepaprastą rytą? Ar niekada nesate išgyvenę tokio ryto, kai esate, kai nuo tyriausio garso „ausyse spengia, ir kaip kokiam vikšrui į save norisi riestis, riestis ir riestis – kol tavęs išvis nebeliks“?
10. Žodis sukuria vaizdą. Išrašykite vaizdingiausius posakius.
11. Kaip manote, ar tai užrašai sau, ar skaitytojui? Ar tiesa, kad stebėdami atvykėlius į mūsų kraštą, „viską pamatai jų akimis tarsi iš naujo“?
12. Kodėl svarbi laiko kategorija? „O gal visada taip – kai žlungame patys, atrodo, kad kartu su mumis žlunga visas pasaulis?“, „Šis visas gražumas prieš pabaigą“, „Bet mes ten skubame, kaip skuba užaugti vaikai, nesuvokdami, kad nieko gražiau nebebus“, „Mums skirta per daug labai greitai bėgančio laiko, su kuriuo mes neturim ką veikti“, „Kiekviena diena prabudus – kaip ežeras, kurį nežinia kaip perplaukti reikės, o savaitės, mėnesiai lekia, kad nė mirktelt nespėji“. Kuri citata privertė susimąstyti? Kodėl? Kūrinyje ne vieną kartą sakoma *bent kol kas*. Kodėl?
13. Kaip elgiamės, kai susiduriame su neįgaliaisiais, su žmonėmis, kuriems reikalinga parama, moralinis palaikymas? O gal mums reikalinga pagalba šiame pasaulyje, nes nemokame reikšti jausmų? Kaip suformuluotumėte svarbiausią esė idėją?
14. Kodėl taip svarbu surasti artimą žmogų? Kaip jį atpažinti? Kaip nesijausti vienišiams? Kodėl maža gėlytė pavadinama *kosmosas*?

SIGITAS PARULSKIS (g. 1965)

Ištraukos iš esė rinktinės „NUOGI DRABUŽIAI“

KAI AŠ GULĖJAU PUIKYBĖS PATALE

Tai pasibaisėtina, tai visiškas pralaimėjimas ir menkumo išgyvenimas, puikybės, įveikusios mane taip lengvai, taip primityviai, triumfas, – aš norėjau valdyti savo sąmonę! (Nekenčiu šauktukų!) Juk aš nesugebėčiau valdyti netgi paprasčiausio lėktuvo, o jis, palyginti su sąmonės aparatu, – vaikiškas žaislas.

Aš norėjau valdyti Kristų, jo vaizdinį, tūnantį giliai manyje du tūkstančius metų, norėjau taip paprastai, pasitelkęs romėnišką kryžiaus simbolį, suvokti Kristaus erdvę ir laiką, kančios horizontą ir atpirkimo vertikalę, norėjau pasirinkti vienintelę tiesą, taip paneigdamas Celine'o cinizmą – „tiesa yra nesibaigianti agonija“, – tačiau noras yra pernelyg žmogiška medžiaga, jis nulipdytas iš emocijų ir loginių kombinacijų, kad ir koks kvailas bei alogiškas atrodytų. Noras banalus, bet neišvengiamas kuras, maitinantis sąmonę, teikiantis jai gyvybinių jėgų, energijos. Netgi norėti šlapintis jau yra šis tas palyginti su absoliučiu norų praradimu. Nieko neteko girdėti apie numirėlių norus, kad ir kiek apie tai kalbėtų poetai.

Literatūra gali apsaugoti nuo skausmingų banalybių, kai mes, jos padėdami, mėginame analizuoti savo patirtį, bet nuo skausmingos patirties literatūra apsaugoti bejėgė. Tiesa, Kristus su savo tekstais įgalina suspausti žodžio energiją beveik iki begalybės švytėjimo, Kristus ir kiti pranašai, bet juk būna tokių akimirky, užsitęsusių, užstrigusių laike ir sieloje, kai nėra nė vieno pranašo šalia, kai nėra jų žodžių atmintyje, o akmenys seniai nušlifuoti ir paversiti bejėgiškai tvirtomis sienomis arba antkapiais, ir tuomet geriausia griebtis knygos, kurioje gali atsiremti į kokią nors, bent menkiausią struktūrą, paprasčiau tariant, į tvarkos iliuziją.

Gandai, esą užsienio viešbučiuose visuomet gali rasti šventąjį Raštą, yra beviltiški. Taip, tai atsitiko vieną beveik saulėtą pavasarį, rodos, vis dar tęsėsi vėsi šiaurietiška gegužė, Stokholme siautėjo nepermaldujamas Borėjas, blaškantis skystus, pro iškorijusius debesis trykštančius vakarėjančios saulės fragmentus. Pro viešbučio langą matėsi amžinai žalia (žinoma, tikra), taisyklingai ir kruopščiai tarsi valdininko smakras nuskusta veja, karūnuotos de-

galinės kampas ir aukštas švediško gyvenimo lygis. Prislėgtas konferencijų bei seminarų beprasmybės, – ten juk niekas nesidalija savo patirtimi, visi tik puikuoja savo pasiektais rezultatais, o rezultatai su kūryba, tuo labiau – su patirties dalijimusi, neturi nieko bendro, nėra pasaulyje didesnio šykštuolio ir bjauresnio godumo įsikūnijimo nei menininkas, – slampinėjau po tems-tančią viešbučio celę, ieškodamas Šventojo Rašto, ieškodamas, į ką galėčiau nors trumpam atremti didelę, bet tuščią sielą. Prisipažinsiu, buvau sąžiningas – net dušo patalpoje kilnojau rankšluosčius. Nieko panašaus – tik kvaili reklaminiai žurnalai, Skandinavijos kalbomis primarginti lankstinukai, susvetimėjęs telefonas, tualetinis popierius, vienkartinis muilas ir televizorius.

Neradau Biblijos, įsijungiau pornografijos kanalą. Ir jeigu dabar man kas nors ims tvirtinti, jog taip šėtonas gundo ir išbando žmogų, mano veidą iškreips bjauriausia grimasa – nebuvo ten jokio velnio! (Kaip aš nekenčiu prakeiktų šauktukų!) Žmonės savo komercinius triukus nori kaip nors paslėpti ir tuomet pasitelkia mitologiją, teologiją ar dar kokias nors nekaltas būtybes iš kosmoso. Be abejo, principas, kuriuo naudojama norint suvilioti vienišą vyrą tuščiam viešbučio kambaryje, kur nėra Biblijos, o tik televizorius, gali būti pavadintas velnišku, bet kartoju – nebuvo jo ten, per daug kruopščiai viską apieškojau. Pornografinis kanalas (o jų buvo net du) nėra kaip nors užkoduotas, jį gali įsijungti, bet maždaug po poros minučių jis išsijungia. Ką gali suspėti per tokį laiką? Tik įsitaisyti skrandžio opą, ne daugiau. O jeigu atliksi keletą kombinacijų distancinio valdymo pulteliu (įrašysi savo kambario numerį), tuomet kanalas nebeišsijungs, bet parai tai kainuos aštuoniasdešimt kronų. Ir kaišioti man panosėn trisdešimt sidabrinų čia visai ne vieta.

Visuose pasaulio viešbučiuose visi pasaulio vyrai likę vieni užsiima onanizmu, ir ne dėl to, kad negalėtų išsikviesti prostitutės arba būtų pernelyg kompleksuoti. Vienatvė ir onanizmas neatskiriami kaip *animus* ir *anima*, kaip Marxas ir marksizmas. O didžiausia vienatvė laukia ne dykumoje, ne vienuolyuose, netgi ne blaivykloje – vienviečiame viešbučio kambaryje.

Štai tokia situacija ir susiklostė Stokholmo pakraštyje, kur gaudžiant vėjui skandinavų dievas Odinas už langų gėrė poezijos midų, o aš virpančiomis rankomis laikiau virsvirš kaktos iškėlęs karčią vienatvės taurę, ir nebuvo nieko, kas galėtų ją atitolinti nuo mano lūpų. Jau vienišų vyrų globėjas Onanas suprato siaubingą žmogaus lemtį – kad pasaulis viso labo tėra milžiniškas viešbutis, į kurį be didelio džiaugsmo įsikraustai ir iš kurio be jokio gailėsčio esi išmetamas. Todėl tebūnie jis kuo mažiau apgyvendintas, tetrykšta sėkla, kone vienintelė žmogaus gaminama substancija, pajėgianti nors akimirkai

įveikti gravitacijos jėgas, tekrenta ji į bergždžias paklodžių įsčias ir tebūnie palaimintas pornografijos kanalas, suteikiantis blėstančiai senstančio kūno vaizduotei gašlių, nors ir suvaidintų reginių, tetrykšta ne kančios ir gėdos, bet dėkingumo ašarų palydima, ir palaimingu, šventu liūdesiu tešvyti vienišo vyro, besionanizuojančio* viešbučio kambaryje, veidas, o sopulingieji šventieji su savo atributais tegul nusisuka iš pasibjaurėjimo, tegul kankina juos kaltės jausmas, kad jų nuopelnai tokie blankūs viešbučio vienatvės akivaizdoje, tegul nulenkia savo liepsnojančias galvas prieš bejėgiška viltimi rusenantį žmogaus siekį apvaisinti tuštumą, sielos tuštumą, kurioje pasiklydo visi pranašai su pačiu Baruchu priešakyje...

Net iš ryto viskas man kalbėjo apie vienatvę – ir pagyvenęs taksistas, ir tuščia geležinkelio stotis, ir kretinai vokiečiai, šeštą ryto tuščiamė, į oro uostą lekiančiame eksprese geriantys alų ir žvengiantys kaip fašistai, net kontrolierė akmeniniu kaip Stokholmas veidu – viskas čia maitinosi vienatve...

Dievas gyvena sieloje, ne bažnyčioje, o mano sieloje gyveno vėjas. Net ir prakeiktai mažame lėktuve, kur *business class* persvara prieš likusius keleivius įgauna karštų dešrelių pavidalą, – net ir virš skandinaviskų fiordų pakilęs, ėsdamas karštas dešreles, užgerdamas jas likusiu viskio šlakeliu iš plastmasinio butelio, aš negalėjau užkimšti atsivėrusios tuštumos paširdžiuose, neturėjau jėgų pašlovinti kūrinijos grožio ir neatšaukiamo tragizmo, – man paprasčiausiai buvo gera bijoti mirties, ir tik tiek.

Net ir dabar, gulėdamas guolyje šalia sergančios moters, kuri man nei motina, nei sesuo, nei dukra, nei meilužė, net ir gulėdamas šalia jos jaučiu nepakeliamą tuštumą, kurią vis mėginu užpildyti įkaitintu žodžių oru, bet jie taip greitai vėsta, bet jie tokie bevaisiai šalia sergančios moters, kuri patyrė kraujoplūdį ir kuri bus nešvari septynias dienas, o aš, prisilietęs prie jos lovos, turėsiu išsiskalbti drabužius, išsimaudyti vandenyje (nė nemanau maudytis! ir nemanau liautis nekęsti šauktukų!) ir būsiu nešvarus iki vakaro... O jeigu sugulsiu su ja, būsiu nešvarus septynias dienas, vadinasi, laiko turiu begalybę, ir todėl pasakoju jai istorijas, o Meistras Johannas įsiterpia tarp mūsų, bet mes nekreipiame dėmesio, mes nepavydūs, tegul ir jis pasako, pavyzdžiui, „galvoju apie rožę vidury žiemos, kai nėra jokių rožių, būtent šios galios dėka siela kuria nebūtyje“, gerai, Meistre Johannai, aš irgi pasakoju moteriai vidury žiemos apie vandens lelijas, kurių pienelį – iš čia tas pamišęs jų žydėjimo baltumas, – sumuštą į sviestą, laižydavom vaikystėje, apie lelijas, kurių nėra, nes mano siela kuria nebūtyje, ir per septynias dienas ji ne tik lelijas gali sukurti, o ji glosto mano pilvą, pasidengusį nediskretišku riebalų sluoksniu, ne-

jau tau kitos mano kūno dalys svetimos, klausiu jos kankinamas smulktės gėdos, pavyzdžiui, taip galingai besikilnojanti krūtinė, o ji šnabžda man į ausį – jis toks mielas, ir kai moteris sako „mielas“, Kanto moralinis imperatyvas netenka žado...

O aš negaliu pasiduoti, pasakoju jai apie prisirišimą prie daiktų, – susirinęs visas po ranka pakliuvusias virves, net batų raištelius panaudojęs šiam tikslui, aš prisiraišiojau prie daiktų: televizoriaus, rašomojo stalo, kėdės, kompiuterio, šaldytuvo ir dujų viryklės, prisiraišiojau bijodamas, kad neįtrauktų manęs vis labiau besiplečiantis tuštumos akivaras* manyje, bet kai norėjau išeiti pro duris, griuvau visu ūgiu, prasikirtau apatinę lūpą, išgąsdinau neįgalų kaimyną, – neišlaikė manęs daiktai, nutrūko visi mazgai, ir išlėkiau aš kaip negyvas kosmonautas į Visatos vakuumą, į žiemą, kurioje nėra vandens lelijų, kurioje gyvybė miega gerai užvakuotuose* požemiuose ir pasąmonės rezervuaruose...

Ausies geldelė vis dar sklidina tavo kvapo

Negaliu pasiekti

Mano širdis per trumpa.

Klausimai ir užduotys

1. Perskaityę šį esė, suformuluokite 3–5 klausimus.
2. „Tai pasibaisėtina, aš norėjau valdyti savo pasąmonę!“, „Aš norėjau valdyti Kristų“. Ar įmanoma valdyti pasąmonę? Kodėl to pasakotojas trokšta?
3. Kodėl kartais žmogui norisi „griebtis knygos“, tai yra skaityti?
4. Kodėl pasakotojas, būdamas Švedijoje rašytojų seminare, ieškojo Šv. Rašto?
5. Ar ne ironiškai skamba: „O didžiausia vienvė laukia ne dykumoje, ne vienuolynuose, netgi ne blaivykloje – vienviečiame viešbučio kambaryje.“? Kodėl?
6. Ar gali būti literatūroje tabu, tai yra nenagrinėjamų temų? Kodėl taip manote?
7. Ar tikrai „Dievas gyvena sieloje, ne bažnyčioje“?
8. Pacituokite šio esė gražiausias vietas:

Vienatvė	Meilė	Būtis	Gamta	Jūsų pasirinktas aspektas

ŠIAURINĖ KRONIKA

Vasario 22

Vakar mirė tėvas. Prieš porą dienų autoatsakiklyje radau vyro balsą, kuris keletą sykių pakartojo mano vardą, lyg šaukdamas, lyg apgailestaudamas. Balsas buvo visiškai nepažįstamas – ištryniau drauge su kitais nereikšmingais pranešimais. Dabar ėmė smelktis priekaištinga nuojauta: tarsi žinočiau, kam tas balsas galėjo priklausyti.

Vienatvė mėgsta mirtį. Kaimynė, gyvenanti viršuje, tvirtina girdėjusi riksmą. Dabar tėvas guli savo guolyje, apatinis žandikaulis parištas marlės tvarsčio atraiža. Vis tiek išsižiojęs. Atrodo, lyg miegotų. Jis ir miegodavo išsižiojęs, tik nebegirdėti knarkimo, veidas mėlynas, per lūpų kraštą – šviesiai rausvo skysčio nuoteka*. Plyšo širdis.

Šuo išsigandęs. Jeigu tikrai suprastų, kas atsitiko jo šeimaininkui, ir jeigu savo ištikimybę išgyventų kaip instinktą – turėtų nusižudyti. Žvalgosi neramiai, vizgina uodegą. Nekilmingas šuo.

Su seseria važiuojame į rajono centrą pirkti karsto ir dar kažkokių būtinų smulkmenų: batų tėvui, marškinių, vainiko, – kažkodėl išrenku papuoštą kalijų žiedais, turbūt plastmasiniais, tikrų eglėšakių fone. Klaikus *deathshoppas*: vainikai, kryželiai, gedulingos juostos su banaliausiais užrašais, bet taip daro visi, žmogus čia miršta ne sau, o kaimynams, tris dienas trunkanti muilo opera, pikta banalybė.

Pirkome karstą, – karstai sukrauti šalia gedulingų reikmenų parduotuvės esančiame garaže, paskutinioji transporto priemonė. Jaunystėje tėvas vienas pirmųjų apylinkėje įsigijo raudoną čekišką „Jawą“, mėgo ja didžiutis net ir vėliau, kai vairavo tik arklį.

Pirkome ne patį pigiausią, vidutinį. Tėvas buvo vidutinio ūgio. Dabar atrodo sumažėjęs, dar labiau sulysęs, tik krūtinė išsišovusi. Moterys perrenginėja tėvą, sustingusios rankos nelenda į rankoves, kai norėdamas padėti paimu jį už rankos, išsigąstu, kad nulaušiu – lyg ne ranką laikyčiau, o varveklį. Vėliau, kai pakeliu kūną už pažastų, jau perkeliant iš guolio į karstą, – vėl nemalonus pojūtis, atrodo, jog tėvo pažastys permirkusios šaltu prakaitu. Miręs kūnas skleidžia šaltį. Nėra šaltas savaime, bet spinduliuoja šaltį į aplinką. Paliečiu melsvą tėvo ausį – deginantis, lipnus šaltis.

Su pusbroliu, miestelio seniūnu, vaikščiojome po kapines. Čia visi kovoja dėl vietos: ant kalnelio, padoresnių kaimynų kompanijoje – matyti nemažai

rezervuotų vietų, o vietos jau visiškai mažai, čia daugiau mirštama, nei gimstama. Mums beveik pasisekė, nors ir ne ant kalnelio, ir tvora netoli, bet tėvo galvūgalyje bus eglė, greitai ji visiškai užstos tvorą, ir kol saulė kybos Rytuose, mes ant tėvo kapo šešėlj. Ir pageltusius spyglius.

Tiek visokių taisyklių, – visi žino, kaip turi būti papuoštas karstas, kiek žvakių, kokia muzika, koks katafalkas, kokie gedulingi pietūs. Gerai, kad žino, nes aš, vienintelis likęs vyras šeimoje, nė velnio nežinau. Bent jau fotografo atsisakėme, pilni stalčiai nuotraukų su karstais ir vainikais, bet šios rūšies nekrofilija niekas nesidomi. Beje, fotografuojamasi irgi ne dėl nuotraukų, ne dėl atminimo, dėl to, kad taip reikia, įprasta.

Motinai vieta taip pat atrodo nebloga, sako, bus šalia vietos ir jai. Man patinka senosios kartos racionalumas savo ateities atžvilgiu. Jaunas retas kuris pagalvoja, kad jam gali atsitikti tokia nesąmonė kaip mirtis, kapinės, nulis.

Vos miręs tėvas buvo išsižiojęs, dabar lūpos susičiaupė, lyg būtų susitakiusios su neatšaukiamu nuosprendžiu, ir atrodo, kad jis šypsosi. Prisivalgęs kažkoko melsvai dažančio maisto.

Rašydamas šiuos žodžius, pagaunu save galvojantį, – ar ne per mažai kenčiu. Jeigu dar galiu rašyti ir net – ironizuoti. Kartuju sau kaip mantrą* – tik nepradėk gailėti savęs, tik nepradėk gailėti savęs, nieko nėra šlykščiau, kaip pasiduoti patetikai* tokią akimirką. Padeda, nors kiek daug yra pagundų išskysti, susileisti. Tėvas dar nespėjo atšalti, o sūnus jau kala tekstą apie jo mirtį.

Ne, tėvas jau pakankamai atšalo. Mes jį naktį palikome vienut vienutelį didelėje tuščioje salėje, priklausančioje lyg ir Šaulių sąjungai, lyg ir Bažnyčiai. Anksčiau čia buvo Kultūros namai, tris ar keturis kartus per savaitę rodydavo kiną, atvažiuodavo koncertuoti netgi respublikinio dydžio žvaigždės. Vėliau viskas baigėsi, grąžino turtą buvusiems šeiminkams, o šaulių šiame miestelyje gal trys, iš neprižiūrimo pastato liko apgailėtinas vaiduoklis užkaltais langais – stiklus išvogė arba išdauzė. Vaikščiodamas aplink karstą, žiūrėdamas į nusitrynusias pragaro spalvos grindis prisimenu, kaip šokdamas čia glamžydavau mergas, o į išgąstingą klausimą – koks ten daiktas apačioje, prie šlaunies – išdidžiai atsakydavau: peilis kelnių kišenėje. Kaip ir visi keturiolikmečiai.

Patarė per naktį nepalikti neuždengto karsto – kad iš ryto nerastume tėvo apgraužtu veidu, nors ir abejotina, kad čia veistųsi pelės. Šalta ir tuščia. Vežamas tėvas, matyt, pasislinko karste – batų galai spiriasi į dangtį, neužsi-

dar. Pakišu ranką po galva, kita ranka suimu už atlapų – vėl bijau, kad nuplėšiu galvą, toks plonas ledo kaklas.

Norėčiau sušukuoti jo plaukus, bet neturiu šukų. Esu keletą sykių jį apkirpęs – pats paprašydavo, gal tai galėtų kažką reikšti (M. Foucault būtinai čia atrastų ką nors savo seksualumo istorijai), nes kaip kitaip paaiškinti tėvo norą atkišti galvą visiškai nemokančiam kirpti sūnui. Leškau tėvo meilės ženklų? Ant plauko kabantis intymumas.

Vėl netyčia prisiliečiau prie tėvo ausies – tuščia jo ausies geldelė, visiškai tuščia.

Kaip jam turėtų būti ten šalta, vienu kostiumu, tuščioje salėje.
Naktį žadėjo iki dvidešimties laipsnių šalčio.

Vasario 23

Užvakar mirė tėvas. Turėčiau prisiminti ką nors svarbaus, ką nors skaudaus – kokia proga draskyti šašus, – apkaltinti tėvą ir tuojau pat atleisti, ir mėgautis savo, atleidžiančiojo, kilnumu. Arba – ką nors malonaus, po to leisti į sentimentus ir apverkti netektį.

O prisimenu kažkokį kvailą epizodą: tėvas nuo aukštai sukrauto vežimo meta šieną žemyn, kur aš prie oro pūtiko žiočių (toks keistas aparatas, užpučiantis ilgu vamzdžiu šieną į fermų palėpę) reguliuoju srautą, kad neušikimštų. Tėvas dar stiprus, stipresnis už mane. Kartais nespėju su juo, vamzdis užsikemša, ir man, kankinamam uždarų erdvių baimės, tenka lįsti į ankštą vamzdį krapštyti kamščio.

Didaktas* Hieronymus Bosch (Jheronimus van Aken), paišęs patarles ant medinių skydų.

Tėvas iš savojo šieno vežimo jau išpešė viską, kas įmanoma.

Aš dar laikausi įsikibęs kuokšto šiaudų. Manantis, jog pasaulis prasmingas tiek, kiek nespėju jo užrašyti.

Romėnų filosofai tiesiog liguistai domėjosi savimi, vėliau paaiškėjo, jog tai naudinga ir kitiems.

Salėje taip šalta, kad lankytojai ilgai neištveria, ir šeima liekame su tėvu. Moterys linkusios graudintis, mano galva pilna nuožmaus absurdo gūsių, pasiūlau sulaužyti taisyklę „apie mirusius gerai arba nieko“, ir atmosferoje tvyrojęs stroncio švytėjimas kiek apmalšta*. Visi šie budėjimo prie mirusiojo ritualai atėję iš bendruomeninių įsijautimų. Nebėra bendruomenės, ritualai

tušti, salė tuščia, tėvas guli valtyje, o valtis ant kranto, kuris jam visiškai svetimas ir nebereikalingas. Bet papročiai... Nors ir mirė, vis dar alsuoja.

Kartais, priėjęs arčiau karsto, lyg išgirstu garsą, lyg alsuotų. Aš bijočiau pasilikti su juo vienas naktį. Bijau numirėlių, jie nepripažįsta giminystės saitų, jų giminė – visa po žeme, šaltoje salėje šaltas kūnas, šalčio generatorius – buvusi tėvo vieta, kevalo luotas, lukštas. Ir taip užsimanau jo paklausti – kaip vis dėlto ten buvo su Stalino paminklais, kuriuos jis pasakojo matęs velkamus tuščiomis ankstyvo Vilniaus gatvėmis, kada tai buvo? Kai jis tarnavo kariuomenėje, Šiaurės miestelyje? Nieko nebėgaliau pasitikslinti, perklausti – tėvo ausis pilna lavoninių nuodų tylos.

Buvo atvažiavęs Šarūnas, pasiūlė „Xanax’o“. Nepasitiki mano nervais, nors jam aiškinu, jog mano rašymai apie mirtį (Viešpatie, kiek apie ją esu pripaistęs) nenuėjo veltui – ji jau ne tokia laukinė, ji jau šiek tiek prijaukinta, ji nedarko mano veido pasišlykštėtinomis grimasomis. Šarūnui mano kalbos, matyt, nekelia didelio įspūdžio, pataria praryti piliulę „X“. Hieronymus Bosch savo jautrumą pasauliui bandė pridengti ištaptais medžio gabalais, Šarūnas – drobės. Siurrealistai, pasąmonės astronautai, nieko nepadarysi, bet kartais jie labai padeda.

Stebėjau savo veidą veidrodyje: paakiai kiek pajuodę, tačiau nieko įspūdingo, dar nepanašu į pandą, kinų valstiečių sugautą ryžių laukuose. Neskustas smakras taip pat be jokio tragiškumo kontūro, labiau primena nešvarią, susiglamžiusią nosinę. Jokio kančios archetipo* bukai į save spoksančiose akyse. Absurdo veidas bedugnis. Dievas sukūrė mane ir atidavė mane man pačiam – elkis kaip išmanai. Kuris iš mūsų didesnis cinikas? Kita vertus, galima jį suprasti – su motina buvome užsukę į bažnyčią žvakių. Būčiau Dievas, nė už ką negyvenčiau tokiame klaidiame negyvame, neįaukiame, tokiame butaforiniame būste. Čia – tik mirusiųjų Dievui.

Niekaip negaliu sutapatinti tėvo su tuo, kas iš jo liko, su lavonu. Jeigu jis sujudėtų, duotų kokį nors ženklą, net jeigu vos vos krusteltų jo krūtinė, pučiama ne mirties dujų, o prisipildančių plaučių – pripažinčiau tapatybę. Išsi-gąščiau, pašiurpčiau, bet pripažinčiau. Žiūriu į tolydžio vaškėjančias rankas ir veidą ir niekaip negaliu sutapatinti. Štai mirtį su mirtimi – sutapatinau, anksčiau buvusi kiek abstraktoka, metaforiška, dabar ji nusikratė literatūriškumo, identifikacija įvyko, o tėvo su numirėliu – niekaip. Ne tėvas – kažkoks atspaudas, kaukė, lėlė, kopija ir, beje, ne itin talentingai pagaminta kopija.

Mirtis galėtų būti genialesnė.

Norėčiau būti negailestingai dokumentalus, bet negailestingumas sau pačiam sunkiai įveikiamas, žinau, jog yra riba, kurios neperžengsiu, kurios negaliu įveikti, ir dar esu įsitikinęs, kad būtinai ją peržengčiau, tik kur, po velnių, ta riba manyje slypi. Kad ir kiek jų įveikčiau, atsiranda dar ir dar – begalinis barjerų ratas, judėjimas ratu, vainiku, į tą patį tašką. Gal tai sąmonės ar pasąmonės kompozicija, sauganti žmogų nuo išprotėjimo? O gal man paprasčiausiai trūksta talento būti drąsiam arba atvirkščiai – drąsos būti talentingam, iki galo, iki aptemimo.

Sukasi ir sukasi gedulingos muzikos kasetė, nyki muzika, bet kai ji skamba, ne taip šalta. Solistas rečitatyvu (toks saldus bažnytinis progiesmis*) pranešinėja: „Trečioji paslaptis... ir pasiuntė į pasaulį apaštalus...“ Galėtų troleibusuose pranešinėti stotelių pavadinimus. Giedotojai ima nesiliaudami kartoti: „Viešpatie, atleisk nusidėjėliams, atleisk... atleisk... atleisk...“ Tuščioje salėje pasigirsta ištartas pusbalsiu – „Neatleisiu“. Sesuo dėbteli priekaištingai. Sakau motinai: „Baisu būtų, jeigu pats Viešpats iš aukštybių rikteltų: „Neatleisiu!“ Mama supratingai linkteli galvą ir, lyg pajutusi baisumo tūrį, pritaria: „Baisu“. Dar kiek, ir imsiu įžeidinėti Dievą, tai yra savo skystus ir visai nebeaiškius religinius jausmus. Tėvas buvo absoliutus ateistas.

Lyg ir turėčiau būti savimi šioje tragikomiškoje laidotuvių misterijoje, bet savimi galėčiau būti tik savo paties laidotuvėse. Irgi netiesa – tai jau bus mirtis kitiems, ne man, ne mano.

Duobkasiai paprašė nupirkti druskos pakelį – pašalui švelninti, o gal – kad žemė būtų biresnė. Mes galėtumėm pasiūlyti sąžinės. Grauziančios tris likusius gyvuosius dėl to, jog ketvirtasis pasitraukė. Kaltės jausmas – dopingas auginti patetikos raumenims. Koks raumeningas sielvartas.

Vasario 24

Tėvas nuplaukė puraus, tamsiai gelsvo smėlio upe, ir jo valtį šonus braukė eglėšakės.

***

Galėtų būti beveik sapnas: kiek daugiau nei prieš ketvirtį amžiaus sniegas iškrito anksti, spalio mėnesį, o bulvės dar nenukastos. Mudu su motina stovime lauko gale įsitvėrę pintus krepšius, o nuo mūsų balto, apsnigto lauko viduriu verčiasi juoda garuojanti vaga, kurią aria tolstantis, mažėjantis tėvas.

Klausimai ir užduotys

1. Suraskite esė vietų, kur apie mirtį kalbama neįprastai, tarsi nepagarbiai.
2. Apie mirtį buvo įprasta kalbėti Baroko epochoje. Ar dera kalbėti apie paslapties šydu apdengtą mirtį ironiškai, ciniškai, sakyti, kad karstas – tai paskutiniai transporto priemonė? Kodėl?
3. Kokia tai stilistinė priemonė: „Mums beveik pasisekė“ (apie vietą kapinėse)?
4. Kodėl kritikuojamos laidojimo tradicijos, o gal industrija? Kas už to slypi?
5. „Romėnų filosofai tiesiog liguistai domėjosi savimi, vėliau paaiškėjo, jog tai naudinga ir kitiems.“ Kodėl?
6. Kas šokiruoja pasakotoją, kai jis negali savęs tapatinti su tėvu, tiksliau, su tuo, kas liko iš jo? Kodėl taip yra?
7. Ar sutiktumėte, kad yra priešybių darna, tarp cinizmo galima rasti grožio? Kodėl?
8. Esė pradžioje pasakotojo dėmesys nukreipiamas į tėvo ausį. Ir kūrinio pabaigoje sakoma: „[...] tuščia jo ausies geldelė, visiškai tuščia.“ Kuo ši metafora neįprasta?

SAULIUS TOMAS KONDRITAS (g. 1953)

SENAS NAMAS

Novelė

Šlapi, aplyti kaštonai, gatvė, lygi, tiesi ir ilga, kurioje nematyti nei žmogaus, nei šuns, nei sužvarbusios lietuje katės. Toks vasaros rytas, kai aušta, bet dangus debesuotas, apniukęs ir vos vos krapnoja, kai naktį girdėjai šniokščiant lietu, o dabar kvepia drėgna žeme, sliekais ir jazminais. Žolė už metalinių, surūdijusių tvoros virbų šlapia ir aštri. Ir rodosi, jog tuoj iš miglos tolumoje iškils žmogus, einantis asfaltu, tarytum bristų per žolę, ir bus vienišas tame keistame, vaiskaus rūko pilname pasaulyje.

Taip turbūt atrodžiau aš, ankstų rytą atsiradęs dar tebemiegančioje gatvėje.

Namas, kurio ieškojau, stovėjo kiek atokiau nuo šaligatvio, buvo apaugęs švelniai raudonomis gebenėmis, į jį vedė alėja, prasidedanti ties metaliniais, kažkada baltais vartais.

Kurį laiką vaikštinėjau šaligatviu pirmyn ir atgal, vildamasis, jog kokiam nors iš aplinkinių namų pastebėsiu bent menkiausią bruzdesį, liudijantį, jog žmonės bunda, ir tuomet nebus nepatogu atverti tuos senus geležinius vartus.

Tyliai šiugždėdamas padangomis migloje pravažiavo pieno furgonas. Vėl tylą ir ramybę. Aš sustojau, atsirėmiau į rasotą metalinį stulpą ir užsidegiau cigaretę. Tabako dūmas ištirpo ore. Vis dar nediršau įeiti pro vartus į tiesią siaurą alėją. Nuo kaštonų krito lašai.

Atsirėmęs į stulpą laukiau, kol galėsiu lengvu stumtelėjimu atverti vartelius ir alėja nužingsniuoti iki namo. Cigaretė turėjo padėti laukti. Metalas šaltis prasiskverbė pro drėgną apsiausto audeklą, nuo skrybėlės kraštų lašnojo vanduo. Cigaretė sumirko ir iš baltos tapo geltona, bet žarija vis tiek sulig kiekvienu dūmu vis labiau artėjo prie šlapių pirštų. Kartkartėmis apsidairydavau, tačiau tiek aplinkiniuose namuose, tiek alėjoje buvo tuščia ir nejudru.

Atvažiavau čia šiandien rytą, auštant, nes norėjau pirkti tą namą. Vakarykščiame laikraštyje vėl buvo skelbta apie ketinimą jį parduoti. Buvo ir užvakarykščiame, ir daugelyje ankstesnių numerių. Namo niekas nepirko. O jis buvo tikrai neblogas. Dar prieš mėnesį aš palengva pravažiavau išilgai gatvės, norėdamas pažvelgti į jį. Tuomet man dar jo nereikėjo, tik buvo smalsu,

koks gi tasai namas, kurį visi taip atkakliai vengia pirkti. Ir tada jis buvo visai toks kaip dabar: dviaukštis, raudonų plytų, apaugęs gebenėmis, kaštonų alėjos gale. Tarsi paslaptinga pilis, apgaubta švelnios miglos. Toks jis buvo. Ir vis dėlto jo niekas nenupirko. Kitus namus, daug prastesnės išvaizdos, nupirkdavo iš karto. O šito ne. Nuo kaštono nukrito lašas, pataikė į cigaretės žariją, ir ši čirkštelėjusi užgeso.

Aš dar kartą pažvelgiau į alėją už vartų. Iš už rožių krūmo pasirodė žmogus. Tai buvo pakumpęs vyras sulamdyta skrybėle, nutriusiu megztiniu ir basomis kojomis, kokių penkiasdešimties metų. Jis nešėsi sulankstytą kibirėlį ir sodininko žirkles, ėjo alėja tolyn nesidairydamas ir buvo truputį panašus į Baltąjį Triušį iš Kerolio „Alisos...“ Matyt, jis jau senokai triūsė sode: jo skrybėlė ir megztinis buvo šlapi; ir aš visai be reikalo stoviniavau prie vartų, nenorėdamas žadinti žmogaus, gyvenančio šiame name.

Pasitaisiau apsiausto apykaklę, nukračiau nuo skrybėlės rasą ir stumtelėjau vartus. Jie atsivėrė tyliai: turbūt tuo buvo pasirūpinta iš anksto – vartus ištepė, kad nedžergžtų ir necyptų. Uždariau juos ir nuėjau švariu žvirgždu paskui Baltąjį Triušį. Gal jis buvo namo savininkas, gal šiaip gyveno čionai, tačiau švara ir tvarka, matyt, rūpinosi visą laiką.

Alėjos žvirgždas buvo švarus tarsi upokšnio dugnas, jokios šiukšlėlės, nė vieno nukritusio lapo ar sudžiūvusios šakelės, krūmai gražiai apkarpyti, žolė, šlapia ir ryškiai žalia, neseniai nupjauta.

Žmogus sulamdyta skrybėle nė neatsigręžęs pasuko už kampo, ir drėgnas žvirgždas gurgždėjo po jo kojomis tarytum šviežias sniegas.

Pakilau švariai nuplautais laipteliais ir patraukiau skambučio virvelę. Tyliai sutalandavo varpelis. Nors ir kaip stengiausi įsiklausyti į garsus namo viduje, veltui: ten buvo tylu. Nesigirdėjo nei šnabždesio, nei prislopintų žingsnių. Tikrumo dėlei dar kartą truktelėjau virvelę ir apsigrėžiau. Priešais, laiptelių apačioje, stovėjo žmogus, kurį mačiau nutolstantį alėja. Dabar jis buvo be kibirėlio ir sodininko žirklių. Iš arti dar labiau panėšėjo į Baltąjį Triušį. Jis neturėjo nė vieno tų bruožų, kurie žmones paprastai daro panašius į triušį, lapę ar lokį, tačiau bendras vaizdas, visa pakumpusi išvaizda visiškai atitiko tokį vardą.

Jis atsirado taip tyliai ir taip staiga, jog aš sumišau ir niekaip negalėjau sugalvoti, ką turėčiau sakyti tokiu atveju. Tačiau Baltasis Triušis nepastebėjo ar apsimetė nepastebįs sutrikimo.

– Aš jūsų laukiau, – tarė. – Mačiau, kaip jūs gal pusvalandį vaikštinėjote šaligatviu, ir žinojau, jog ateisite.

– ?!

– Kiekvieną dieną kas nors ateina, – paaiškino jis. – Nežinau, kodėl visi pasirodo ankstų rytmetį, bet ateina kasdien. Ir po pusvalandį vaikšto šaligatviu.

Auštant migla ėmė sklaidytis ir nustojo krapnoti tasai vos pastebimas lietus.

– Gal pirmiau užeisim pas mane ir pašnekėsime, – pasiūlė. – Ar jūs norite pirma apžiūrėti namą?

Aš gūžtelėjau pečiais. Vadinasi, Baltasis Triušis negyveno tame name.

– Eime, – jis apsisuko ir patraukė beveik nematomu siauru takeliu, vingiuojančiu tarp rožių krūmų. Aš nusekiau iš paskos. Žmogus gyveno nedideliame iš lentų sukaltame pastate tarp įvairių gėlių, kurį galima buvo pavadinti sodininko sandėliuku. Jis atidarė duris ir praleido mane. Paskui įėjo pats, bet durų neužvėrė. Drėgmė smelkėsi į vidų.

– Prisėskit!

Aš atsisėdau ant kažkokios dėžės, jis – ant kitos. Prie murzino lango stovėjo stolas, apkrautas įvairiausiais gėlių svogūnėliais. Išsiėmiau cigaretes ir pasiūliau Baltajam Triušiu, bet jis papurtė galvą. Man taip pat nesinorėjo rūkyti.

– Noriu jus kai ko paklausti, – tarė jis. – O paskui šį tą papasakoti. Visa kita jūs pamatysite pats.

Aš nusiėmiau skrybėlę ir padėjau ją ant stalo, pridengdamas keletą svogūnėlių. Senio skruostas nervingai truktelėjo. Jis atsistojo ir pakabino mano skrybėlę ant vagio*, prieš tai murmtelėjęs „jeigu jūs nieko prieš“. Savo sulamdytos skrybėlės jis nenusiėmė. Jo basos kojos buvo gyslotos ir raudonos nuo rytmečio rasos.

– Ar jūs vedęs? – pasiteiravo, bet aš tylėjau, ir tuomet jis pridūrė: – Aš norėjau pasakyti – ar jūs neturite moters, kuri gyventų su jumis? – tą klausimą senis ištarė kiek sumišęs.

– Ne, – atsakiau.

Baltasis Triušis nuliūdo. Tai galima buvo matyti iš jo veido.

– Tuomet jūs nepirksite to namo, – tyliai pareiškė jis. – Tuomet jūs jo nepirksit...

Aš norėjau klausti – kodėl, bet senis aplenkė mane:

– Jūs pats pamatysite. Pajusite tai, – pasitaisė. – O dabar leiskite papasakoti jums šį tą. Tai visai nedaug, – sugirgždėjo ant savo dėžės.

Tūkstantis devyni šimtai septintaisiais metais tą namą pastatęs kažkoks švedų pirklys. Pavardės neatsimenąs: lyg Svinbernas, lyg Grinbergas. Paga-

liau nesvarbu. Svarbu, jog tai buvęs liūdnas, vienišas žmogus, kuris greitai mirė keistomis aplinkybėmis. Vieni kalbėjo, kad jis sirgęs džiova, kiti – jog vienatvė nuvariusi jį į kapus. Mirdamas jis palikęs namus savo anūkui, kuris gyveno be galo linksmai ir tik vieną kartą buvo čionai atvykęs, bet tučtuoju išvažiavo. Apie tai irgi sklidusios visokios kalbos: arba namai jam šiaip nepatikę, arba juose klaidžiojanti senojo vienišo švedo vėlė. Greitai namai buvo parduoti. Naujasis savininkas ištvėrė juose savaitę. Tai buvęs liūdnas poetas, kuris pardavė namą, vos išgirdęs pirmojo savininko istoriją. Nuo to laiko jis, Baltasis Triušis, gyvena šioje palėpėje, ir jam visai nieko nereikia. Tik apmaudu, jog toks puikus namas stovi tuščias.

– Mano pasakojimas galbūt padės jums daug ką suprasti, – pridėjo jis. – Žmogaus jausmai – didelis dalykas.

Paskutiniuosius žodžius jis ištarė kažkaip truputį svajingai ir išsitiesęs. Bet tuojau vėl kumptelėjo*.

– Dabar galime apžiūrėti namus. Bet tai nėra taip svarbu.

Mes išėjome iš palėpės ir tuo pačiu taku, besirangančiu tarp rožių krūmų, grįžome atgal. Baltasis Triušis surado kišenėje raktą, įkišo jį į spyną ir pasuko. Paskui atsigrėžė į mane, patraukė skambučio virvelę ir, įsiklausęs į varpelio klanktelėjimą tuščiame name, nusišypsojo. Tai buvo pirmoji šypsena nuo tos akimirkos, kai pamačiau jį, ir ji atrodė man kiek dirbtinė. Nuo kaštonų lapų vis dar tebelišnojo vanduo.

Namuose niekas negyveno. Tai krito į akis išsyk. Ten buvo baldų, knygų ir šiaip įvairiausių daiktų, bet jais niekas nesinaudojo jau daugelį metų. Visą dengė storas dulkių sluoksnis.

– Laiptai į viršų – gale koridoriaus, – tarė senis. Pats jis nėjo į vidų, liko stovėti ties slenksčiu.

Matyt, nejučiomis kilstelėjau antakius, nes jis paaiškino:

– Aš niekuomet ten neinu. Mane pernelyg slegia.

Aš tyliai žengiau minkštutėliu ir pilku it pelės kailis dulkių kilimu. Sulig kiekvienu žingsniu dulkės lėtai pakildavo į viršų ir taip pat, tarsi sulėtintoje filmo juostoje, leidosi žemyn. Čia nebuvo garsų – jie liko lauke, už durų, be išsidraikančioje migloje. O tie, kurie kažkada skambėjo čia, durų girgždesys, gal arbatinuko ar stiklinių skambčiojimas – visi tie garsai, kurie supo čionai gyvenusius žmones, liko palaidoti po dulkėmis. Čia nebuvo spalvų, nes spalvas irgi dengė storas, pilkas pudros sluoksnis. Buvo formos, bet prie jų nesinorėjo liestis, prie tų daiktų ir baldų formų, nes pirštai, rodėsi, susmegtų į neapčiuopiamą dulkių masę.

Atidarinėjau duris vienas po kitų, jos atsiverdavo tyliai ir vos vos sujudinavo pilką kilimą. Ėjau koridoriumi iki laiptų, ten sustojau ir atsigrežiau. Už durų, spalvų ir garsų pilname pasaulio kvadratėlyje, stovėjo senis. Jis sustingęs ir pasibaisėjęs sekė kiekvieną mano judesį.

– Pirmyn! – aš greičiau pajutau, nei išgirdau nuo durų atskridusį jo įbauginantį šnabždesį. – Pirmyn! Gal jūs... gal jums...

Ir nieko. Vėl minkšta, puri tyla.

Žengiau žingsnį aukštyn, vėl dulkių judėjimas sulėtintame filme. Dar žingsnis, dar...

Man patiko šitie namai. Patiko viskas: tyli ilga gatvė, apaugusi kaštonais, patiko metalinė tvora su virbais, apsilupinęję balti dažai, žvirgždo alėja iki gebenėmis apaugusių durų, raudonų plytų pastatas ir rožių krūmai, šlapi nuo dvelkiančios miglos, keistas ir truputį paslaptingas senis, gyslotomis basomis kojomis braidantis po aštrių rasotą žolę. Man patiko šiuose namuose, pradedant šventa, nusistovėjusia ramybe ir baigiant švelniu paslaptingumu, kurį pajutau dar būdamas gatvėje, petimi atsirėmęs į medinį stulpą ir rūkydamas gelstančią nuo drėgmės cigaretę. Kaip tik to ir tikėjausi eidamas čionai. Tylos ir ramybės.

Dabar žingsniavau antrojo aukšto koridoriumi, atverdama čia vienas, čia kitas duris. Vienne kambaryje stovėjo rojalis ir knygų spintos. Dulkės. Reikia tik patvirtinti sutartį pas notarą ir nuvalyti dulkes. Ir aš gyvensiu čia. Tarp tų daiktų, kurie dabar atrodė tarsi mumijos. Tai namas, kurio man reikia. Buvau tuo tikras.

Nusileidau laiptais, perėjau koridorių ir atsidūriau lauke. Vėl padvelkė jazminais, drėgna žeme ir sliekais. Baltasis Triušis tebestovėjo, baugščiai žvelgdamas į mane.

– Puiku, – pasakiau aš ir nusišypsojau. – Man patinka šitie namai. Aš perku juos.

Senis žiūrėjo į mane su nepasitikėjimu, tarytum būčiau kreipėsis į jį sveti-ma, nepažįstama kalba. Aš dar kartą linktelėjau: „Taip.“ Jis vis nesuvokė. Stovėjo ir žiūrėjo, truputį nuleidęs galvą, lyg nusikaltęs.

– Gal jūs ne taip supratote mane? – jo balsas truputį virptelėjo, ir jis padarė nesuprantamą judesį ranka, tarsi bandydamas sugauti ore kažką nepas-tebima. – Tik dulkės...

– Taip, – atsakiau, – tačiau, jas nuvalius...

Dabar Baltasis Triušis susijaudino:

– Jūs nebandėte to padaryti?

– Ne, tai bus galima padaryti paskui.

– Ne, ne. Jūs privalote tai padaryti! Dabar!

Mudu stovėjome vienas prieš kitą suglumę ir nežinodami, ko stvertis, kaip išsisukti iš keblios padėties. Gatvėje tebebuvo tuščia ir ramu, ir tik retkarčiais nukrentančio lašo tekštelėjimas ardė tylą.

Vyras sulamdyta skrybėle iš paskutiniųjų stengėsi ką nors sugalvoti. Jo veidas buvo įsitempęs.

– Supraskite mane teisingai. Aš nenoriu tapti valtininku, kuris priverstas kilnoti per upę tol, kol apgaule ko nors nepasodins į savo vietą. Jūs nesupratote, ką norėjau jums pasakyti iš pat pradžių. Bet jūs dar galite apsigalvoti, – jis mostelėjo ranka į atviras duris. – Eikite ten ir nubraukite tas prakeiktas dulkes bent nuo keleto daiktų. Padarykite tai dabar, kol dar nevēlu, ir nemanykit, kad sakau jums šitai, norėdamas likti savo palėpėje. Ne apie tokį gyvenimą svajoju aš, pirkdamas šį namą. Ne. Patikėkite manimi.

Aš peržengiau slenkstį ir dulkių kilimu užkopiau į antrą aukštą, kur stovėjo rojalis ir knygų lentynos. Tylumoje priėjau prie knygų ir ėmiau delnu braukti dulkes, jos dideliu gniutulu* nusileido ant grindų. Ėjau nuo vieno daikto prie kito – nuo rojaliao prie palangės, nuo sienų prie žemo fotelio kampe. Ir nuo visur braukiau dulkes. Batai ir kelnės iki pat kelių aplipo jomis, tarsi jos būtų norėjusios sukaustyti mane, sugniuždyti ir amžinai pasigrobtai sau.

Sustojau vidury kambario ir apsidairiau. Ten, kur buvau brūkštelėjęs ranka, švietėsi daiktų spalvų lopai. O paskui pasmilko kvapai. Aš nelaukiau jų, tiesiog nepagalvojau, jog taip seniai tuščiame name įmanoma išsilaikyti kokiam kvapui. O jie buvo čia, visi, kokie tik galėjo būti, tūnojo po dulkėmis metų metus, laukdami, kol štai kas nors ateis, brūkštels delnu ir atgaivins, panašiai kaip Dievas, vardydamas daiktus, šaukė juos iš nebūties. Ir jie atgijo ir užplūdo mane bežadėje tyloje. Kvapų mišinys, pirmapradis chaosas, ir turėjo praeiti šiek tiek laiko, kol ėmiau juos skirti.

Visi kvapai tarytum priplėkė nuo sausumo, tačiau gyvi. Ten buvo pypkės kvapas, kažkada surūkytų daugybės cigarečių kvapas, dar kvapas vyriško prakaito – to prakaito, kuris išpila vyrus nemigo naktimis, kai jie guli atmerkтомis akimis ir žiūri į tamsą priešais save; paskui kvapas vyriškų batų ir vyriško odekolono. Krūva vyriškų minčių ir vyriškų jausmų kvapų. Vyriškos vienatvės kvapas, liūdnas ir nepakenčiamas.

Aš apsigrėžiau, uždariau duris ir paskubomis nusileidau laiptais. Išėjau į lauką, įkvėpiau oro. Baltasis Triušis stovėjo savo vietoje ir šypsojosi. Šypsena buvo truputėlį užjaučianti.

– Jūs negalėsite čia gyventi.

Aš papurčiau galvą: „Ne! Čia – ne!“

– Dabar jūs suprantate mane? – pasakė jis.

Aš atsisėdau ant švariai nuplautų laiptelių ir godžiai kvėpavau – tarsi ilgą distanciją bėgikas. Paskui atsidusau:

– Vien vyrai...

Senis šypsojosi, dabar jau droviai, ir kulnimi rausė duobutę žvyre. Debesys prasisklaidė kartu su migla, pasirodė saulė. Kaštonų lapai ir viskas aplink ėmė spindėti.

– Taip, – sutiko jis. – Čia niekuomet nebuvo moters. Niekuomet. Tai ir visa paslaptis.

Aš atsistočiau, susiradau cigaretes, užsirūčiau. Senis žiūrėjo į mane, ir man pasidarė jo gaila.

– Jums nesiseka. Ir tai vis per sąžinę, – pabandžiau nusišypsoti.

Jis pakinknojo galvą. Taip.

Ištiesiau jam ranką, ir mudu atsisveikinom.

– Ką gi jūs dabar darysit?

Baltasis Triušis, kurį laiką tylėdamas, lydėjo mane. Paskui tarė:

– Ką darysiu? Tą, ką ir iki šiol. Lauksiu. Lauksiu ateinant žmogaus su moterimi, o dar geriau – ir su vaikais. Ir jie nupirks namą.

„Žmogaus su moterimi“, – pagalvojau aš.

– Sėkmės!

– Jums taip pat!

Dabar gi saulė švietė visiškai aiškiai, ir rasa tuoj išgaruos. Jau toldamas nuo tyloje užsivėrusių vartelių, aš pagalvojau, jog kada nors aplankysiu tą žmogų. Aplankysiu, ir tai bus malonu mums abiem. Galbūt mes išgersime vyno, parūkysime susėdę jo palėpėje.

Tačiau aš niekuomet neištesėjau šio savo pažado. Niekuomet. Jis išgaravo man iš galvos drauge su rasa tą rytmetį, o netrukus ir visai lioviausi skaitęs laikraščio skelbimų puslapį. Tiesiog jis man tapo neįdomus. Ir kartais naktimis susapnuodavau, kaip niūrioje tuštumoje tyliai ir melodingai dzingsi varpelis.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip kuriama siužeto intriga? Ar neprimena detektyvo kuriamos įtampos, kodėl neperkamas dviaukštis raudonų plytų namas? Pasidomėkite, kas yra gebenė. Ar jos paminėjimas novelėje atsitiktinis?
2. Kodėl kuriant pasakojimą pasitelkiamas kitas kultūrinio konteksto – Luiso Kerolio (*Lewis Carroll*) romano „Alisa stebuklų šalyje“ – Baltojo Triušio personažas?
3. Suraskite tekste namo savininko žodžius, kur kalbama apie žmonių jausmus. Ar pritariate?
4. Ar ši istorija apie namą novelės pradžioje buvo nuspėjama, ar netikėta? Ką galėtų reikšti senio žodžiai: „Mane pernelyg slegia“?
5. Kaip kuriamas namo erdvės aprašymas? Kodėl dulkės tampa esminis ženklas, liudijantis distopinę (katastrofišką) jauseną ar siaubo istoriją, kad gyventi šiame name neįmanoma?
6. Pasvarstykite, ar pamatę žmogaus namus, gyvenamąją erdvę, galime daryti išvadą, koks žmogus čia gyvena. Kodėl?
7. „Tarp tų daiktų, kurie dabar atrodė tarsi mumijos“, žmogus norėjo tylos ir ramybės. Ar novelė galėjo baigtis kitaip? Ar galėtumėte sukurti kitokią pabaigą? Ką prarastų / įgytų šis kūrinys laiminga pabaiga?
8. Kaip suprantate palyginimą apie valtininką? Ar laikote namo šeiminingą padoriu žmogumi? Ar visada taip elgiamės kasdieniame gyvenime? Kodėl taip / ne?
9. Kaip kuriamas siaubo elementas, kai kalbama apie dulkių užslopintus kvapus, spalvas? Pacituokite.
10. Kas išsklaidytų namo praeiksmą? Kodėl? Ar toks paaiškinimas įtikinamas? Kodėl vienvė gali būti žalojanti jėga?
11. Ką manote apie prietarus? Gal tai yra neracionalu? Ar novelės esmė yra kitokia? Argumentuokite. Kokie namai yra laimingi namai? Pasidalinkite savo įžvalgomis.

ANTANAS VAIČIULAITIS (1906–1992)

Ištrauka iš romano „VALENTINA“

VAIŠĖS

Atvažiavo meška

Su alučio bačka.

Daina

Prieangyje buvo girdėti trepsėjimas ir trypimas. Svečias gaišo* ten, šnypštėsi ir tik paskui krumpliais pabarbeno į duris. Atvėrė jas plačiai: rodėsi, kad pro jas turės išnešti lovą ar stalą. Kunigas, prisilaikydamas staktos*, įžengė ir linksėjo į visas puses – ir be reikalo: kambary buvo tik senelis ir Antanas. Trynėsi rankas, artinosi prie profesoriaus ir buvo toks rimtas. Sveikindamasis sakė „labai malonu“ ir apsidairė. „Ką dabar veiksime?“ – kalbėjo neramūs jo žvilgsniai. Išsitraukė nosinuką, kruopščiai išsivyniojo ir pakėlė aukštyrą, lyg rengdamasis čiaudėti, lyg kaktą šluostytis. Nieko nedaręs, slinko nejučiomis skarelę į kišenę ir įsižiūrėjo į Antaną.

– Aure*, – numojo ranka kunigas į pulką strazdų, lėkusių per miestelį nakvoti į šilus. Ir atsidūšėjęs dar tarė: – Bepigu jiems skraidžioti.

Jo balsas buvo nuoširdus ir švelnus. Vaikinui regėjosi, kad gailisi šis vyras, kam negali lakstyti kaip volungė ar kregždė: plasnodamas jis garbintų Viešpatį ir kiltų ligi pat dangaus. O tas dangus pro girios viršūnę buvo geltonas ir pilnas vakaro rimties. Nuožulnūs spinduliai čiaužėjo namų stogais, klojo ištįsusius šešėlius, o iš laukų sklido ryškūs balsai: kerdžiaus* ūbavimas, paskutinė šieno grėbėjų daina, toli skardintis karvės bliovimas.

– Čia žmogus beveik nejauti miesto, – prabilo kunigas.

– Iš tikrųjų, – pritarė senelis. – Ir labai smagu...

– Labai smagu, – linktelėjo galva klebonas ir vėl žiūrėjo į Antaną.

Dabar visi trys atsikvėpė giliai ir klausėsi. Pro varnėnų švilpavimą dar toli tenai buvo girdėti juokas – jaunas, saulėtas juokas. Su juo atraibuliavo ligi šitų tylių vyrų gaivi banga. Kiek palaukus, pro langą prabėgo dvi galvos. Tuoju sudundeno prieangio grindys, ir šnabždesys maišėsi su prilaikomu krykštavimu. Kunigas su visa kėde apsigrėžė į duris, ištiesė kojas į aslą*, kad pro sutaną buvo matyti kiškų* galai, paskui vėl įtraukė po savimi ir, pasviręs į dešinį šoną, laukė patenkintas, su šypsniu lūpose. Ūmai* jis plieniniu žvilgs-

niu pervėrė Antaną. Tas žvilgsnis sakė: „Dabar tai bus! Pamatysim!“ Bet vaikas nesirūpino tais nebyliais klebono ženklais. Jo širdis sutvaskėjo gyvai: maloni šiluma palietė jo veidą. Bijodamas, kad neišmuštų prakaitas, jį atsisistojo, bandė apie ką kita galvoti, tik jau buvo per vėlu.

Jinai stabtelėjo ant slenksčio ir greitai alsavo. Atrodė, kad būtų su drauge bėgusi ir lenktynes laimėjusi. Susimąščiusiu žvilgsniu lėtai ėjo per kambarį, o jos akys juokėsi, žiūrėdamos į senelį. Tose akyse buvo ir kažko vaikiško, ir gudraus, tartum jinai būtų padariusi mažą klastą*. Ji nešėsi bijūnų, žiedais nuleistų į grindis, ir jais pritarė savo vilnijančiai Eisenai, nerūpestingam kūno linijų žaismui. Gėles įspraudė seneliui į glėbį ir šypsojosi, stovėdama priešais. O jį skonėjosi* ir tarė:

– Na, duktė. Už lauktuves aš tave...

Jis pakreipė žandą, o mergaitė pridėjo lūpas prie jo šerių, nukaitusi ir išdykaudama. Tada ji pasižiūrėjo į Antaną, į kunigą ir pasakė:

– Aš ne su visais...

Su klebonu ji buvo pažįstama. Jį nepakilo nuo kėdės, žiūrėjo iš apačios į ją ir buvo nušvitęs. Sveikindamasis padavė pirštų galus, greitai ištraukė ranką ir glostė savo pakaušį, lyg labai stebėtusi:

– Ir augi, Valentina.

Antanas neramiai, netikėdamas pažvelgė į ją. Pro klebono viršugalvį ir jį pažiūrėjo į vaikną, ir jos akys buvo geros ir lyg kažko norėjo klausti. Vaikas susigėdo savo staigaus žvilgsnio ir, kad turėtų ką veikti, žiūrėjo į bijūnus, kuriuos profesorius apkabinęs spaudė prie plačios savo krūtinės. Mergaitė ištraukė vieną suglamžytą žiedą ir padavė klebonui, kuris dėkodamas sukiojo visą snapą į raudonus lapelius, paskui sugniaužė dovaną saujoj ir laikė ant kelių.

Dabar Valentina susirūpinusi ėjo prie Antano. O jis apsiniaukė. „Kodėl ji nesišypso?“ – beveik su skaudama širdimi mąstė. Valandėlę žiūrėjosi abu raudami.

– Mudu jau, rodos, matėmės, – sakė ji sveikindamasi ir norėjo nusijuokti. Bet sumišo, dar labiau nuraudo. Antanas nepagalvojęs pratarė:

– Ir dar kaip!

Jinai pakratė savo garbinius: jos plaukai buvo perrišti mėlynu kaspinu, ir pati ji vilkėjo šviesmėlę*, beveik pilkšvą suknelę, tokios pat giedrios ir ramios spalvos, kaip ir jos žvilgsnis.

Juodu stovėjo už senelio, kuris atgręžė galvą ir paklausė:

– Juk ne viena buvai?

– Panelei Bronei atsitiko maža katastrofa. Dabar ji pas Genovaitę.

– Visai ne pas Genovaitę, o čia, – šūktelėjo nuo slenksčio nauja viešnia.

Buvo ten Bronė (vadinosi ji Bronė Šveliūtė), toji pati, su kuria Antanas sėdėjo autobuse. Jinai nelaukė, kol ją supažindins, iš eilės pasisveikino su visais, ir vaikas savo delne pajuto šiurkščią, vėjų nupustytą ranką. Apsimesdama supykusi, ji truktelėjo Valentiną už rankovės, sakė dievaži atsikeršysianti, kam ją palikusi, ir pasiteiravo, ar autobuse Antanui vakar buvo labai tvanku.

– Taip, buvo labai tvanku! Ir dar į šalis vartė...

Abu nusijuokė; jiems pritarė ir Valentina; matyt, jiedvi buvo jau išnagrinėjusios kelionę, žinojo visus nuotykius.

– Ktra talkinot* seneliui? – jis paklausė.

– Aš, – prisipažino Valentina.

Ir kad žodžiai būtų tikresni, pirštu parodė sau į krūtinę. Antanas žvelgė į tą pirštą ir galvojo: „Žebenkštukė...“ Jam dingtelėjo baltas, laibas žvėrelis, su aštriais dantukais ir švelniu kailėliu. Jis pakartojo „žebenkštukė“, ir jam rodėsi, lyg jaustų saujoj minkštus kailiuko pūkus, glostytų juos, džiaugtųsi – ir džiaugtųsi ne praeityje, bet dabar...

– Sėskit gi, vaikai, – ragino senelis.

– Klebonėli, kaip jūsų vargonai? – klausė Valentina, pasitraukdama krėslių prie klebono.

– Vakara baigė taisyti.

– Ir ką?

– Dėkui, dukrele, dėkui! Šaukia jie kaip Dievo angelai.

Kunigas apie vargonus kalbėjo gyvai, su meile ir dėkingas žvelgė į Valentiną, kad ji priminė jam brangų dalyką. Pakėlęs ranką, kad savo žodžiui suteiktų daugiau orumo, jis pasakojo:

– Šaukia jie kaip Dievo angelai! Aš visą dieną ir kriošiu viškose*. Ak, senas jau aš, senas, vaikelis, jau man ir pirštai atneiko* bespaudant klavišus, bet širdis neatleidžia, ir gana. Išmėginau ir naujas gaidas, kurias iš mokyklos grįždama parvežei. Dėkui, dukrele. Ir jei tavęs čia nebūtų, kam aš begročiau! Tylėtų tada vargonai...

– Kur aš dingsiu – nėra ko bijoti, – juokavo ji.

Antanas kiek sumišo* pamanęs, kaip juokingai vaizdavosi klebono atėjimą, kaip su pašaipą vertino jo gestus ir pasakymus: po nutriušusiais pavidalais būta liepsnos ir meilės. Ir Valentina jam pasirodė didesnė: štai ir ji turi kitą pasaulį negu šitas kasdienis, turi pasaulį, kuriame jis pats jaučiasi bejėgis.

– Jeigu rytoj rastumėt laiko, – nusikosėjo klebonas, – aš galėčiau...

– O, koks jūs geras! – apsidžiaugė mergaitė. – Aš tikrai ateisiu. Manęs ir pririštos neišlaikys.

– Kunige Motiejau, – įsiterpė senelis, – gal nori dar vieno muzikos fanatiko?

– Nagi nagi?

Tomas Žiobras svirstelėjo galva į Antaną: šis iš laimės vos nepuolė seneliui ant kaklo. Tačiau neišsidavė ir stovėjo kaip įsmeigtas.

– Ar tu, jaunuoli, irgi esi muzikantas? – prabilo klebonas.

– Ne.

– Ogi senelis sako...

– Apie muziką aš nieko neišmanau, net gaidų nepažįstu. Ir vis dėlto...

– Ką – ir vis dėlto?

– Aš... aš nieko taip nemėgstu kaip visus tuos smuikus ir fleitą.

– Įdomu, vaikine, įdomu.

– Galiu kiauras valandas klausytis tų sonatų, fugų, kvartetų. Ir jaučiu nepaprastą džiaugsmą. Ir vis tiek nieko nesuprantu: aš negalėčiau paaikškinti arba atsiminti nė lengviausios ištraukos.

– Argi? – nustebo Valentina.

– Gryna teisybė, panele Valentina.

Jis pirmą kartą ištarė jos vardą ir buvo laimingas.

– Gryna teisybė, – jis kalbėjo. – Ir aš manau, kad menas kuriamas ne tam, kad būtų suprantamas ir aiškinamas, bet tam, kad jį mylėtų ir juo gėrėtųsi. Ir juo didesnis menas, tuo jis protui nesuvokiamesnis. Aš jį palyginčiau su ežeru.

Valentina kreiva akimi dirstelėjo į Antaną.

– Jeigu norit, – su mariomis: kai jų vandeny maudaisi, jauti smagumą visai ne todėl, kad visų šitų lašų cheminė formulė yra H₂O, bet todėl, kad visa būtybe, kūnu ir siela susiduri su gamtos jėga, kuri tave apsupa ir vilioja. Ir muzika mane panardina kaip baltai apsitaškiusi marių vilnis: su džiaugsmu aš bėgu į ją, šoku prieš ją, nardau ir esu laimingas. Po valandėlės ji dingsta negrįžtamai, išpildžiusi nesuprantamą likimą.

Vaikinas nusišluostė kaktą. Jis nebuvo pratęs šitiek daug kalbėti ir varžėsi čia sėdinčių žmonių. Ir bijojo, kad jie nepašieptų jo, nes sakė tai, ką giliai mąstė savo širdyje. Valentina sėdėjo susimąsčiusi, rankas sterblėje* sugniaužusi. Bronė Šveliūtė dirščiojo į vyrus, norėdama iš jų veidų susekti, ar čia reikės pasijuokti ar rimtai galva linktelėti.

– Ateik, jaunikaiti, – griežtai nusprendė klebonas. – Apie penktą valandą. O bijūną vis laikė tarp kelių.

Senelis, kurio puokštę Valentina buvo įmerkusi į vazoną, tarė Antanui:

– Matai, koks iš tavęs Saliamonas. Bet gal nubėgtum pažiūrėti, ką ten sesuo...

Virtuvėje kvėpėjo šviežiai virtos žuvys. Genovaitė kruopštė tarp garų debesies, kuris mušėsi į palubę ir ten plaukiojo. Paklausta jinai pati nušlepsėjo pas brolių, prisikišo prie ausies ir šnibždėjo, dairydamasi į svečius ir lyg prievengdama, kad tie neišgirstų jos paslapčių.

Atsitiesusi jinai garsiai pasakė:

– Suprantu, suprantu...

Ir vėl pasitraukė į garuotą savo viešpatystę.

– Dar vieno žmogaus trūksta, – prabilo senelis, – bet jau būtų laikas ir kūną papenėti*.

– Inžinierius bus užtrukęs, – tarė klebonas, – tiek darbo!

Ir jis nukreipė akis į Valentina. Jinai nusilenkė ir pasitaisė susigarankščiausia* suknelę ant kelių. Paskui atsirėmė į kėslą atlošą ir ramiai žvelgė pro langą, žvelgė į temstančią dieną, į paskutinius spindulius ties girių viršūnėmis ir į vakarinę dagilio giesmę rožių krūmuose.

Genovaitė susiruošus, Antanas atsistojo už senelio ir laukė. Buvo kiek neramus, susierzinęs: iš anksto būgštavo, kad tik nepatektų jam kaimyne panelė Bronė, kuri dabar taisėsi plaukus, nežymiai stebėdama jį patį. Tačiau Valentina negaišuodama prisigretino prie profesoriaus ir pareiškė, kad jos nė su botagu iš čia neišvarys. Antrasis senelio šonas atiteko likusiai viešniai; už jos įsikūrė klebonas, kuris trynėsi delnus: „Kad valgysim, tai valgysim“, – rodo, norėjo tarti jusiai. Dabar Antanas sėdosi šalia Valentinos. Ir jis buvo laimingas, žiūrėjo ne tiek į sriubą, kur plūduriavo raudonos vėžių kulšys, kiek skersavo šalia savęs – ir tai su atsargumu, bemaž šaltai, kad jo neįtartų, nepasakytų: „Vaje, koks jusiai greitas.“ Lėtai valgyti jam reikėjo dar ir todėl, kad nežinojo, ką bedaryti su tais vėžių gabalais. Savo tėviškėje, Intiklės žemėje, jie vėžių neturėjo, ir jis niekad nebuvo jų nė ragavęs. Laukė, kad kiti jį pusėtinais* aplenkų, o jis tada nusižiūrės, kaip anie daro. Ir savo širdy jis prisipažino, jog miela sekti, kaip kaimynė ryja kąsnį, kaip pasisuka jos galva ir kakle nuo pausio ligi suknelės krašto sustangrėja muskulas. Jis sėdėjo rankas prispaudęs prie šonų, ir su kiekvienu pasikreipimu karšta banga plūstel-davo per jo sąnarius, – ar imtų jis duonos riekę, ar atsakinėtų seneliui, ar galų gale pats kalbintų Valentina. Juodu šnekėjosi apie šienapjūtę, apie liepyną ir

bites: taip, dažnai taikosi jai saugoti jų spietimą. Kunigas pasakojo seneliui, kad reikės naujai aptverti šventorių ir iš kur akmenų ir žvyro imsiąs. Baigęs sriubą, patenkintas atsikvėpė ir grįžtelėjo į duris: „Ką daugiau mums Genovaitė atneš?“ Valentina sugavo šitą jo troškimą. Jos lūpos sudrebėjo, o akimis nubėgo linksmas šešėlis. Jinai išsitraukė nosinuką, nusikosėjo ir pasižiūrėjo į Antaną: abu neišlaikė ir susijuokė. Kiti pakėlė galvas į juos.

– Viešpatie, koks diedas ten vėžlioja! – šūktelėjo Valentina ir pasilenkusi žiūrėjo pro langą.

– Kur? – aštriai ir nuoširdžiai atsiliepė klebonas.

– Užlindo ten už kertės* – toks su raudonu švarku.

– Sakot, su raudonu švarku? – domėjosi klebonas ir subruzdavo keltis.

Senelis sudraudė:

– Valiutė gi sako, kad jau užlindo už kampo.

Antanas stebėjo vakaro žaismą Valentinos skruostuose, pilkus šešėlius, nejučiomis susiklosčiusius aplink akis, ant smilkinių, tamsiu ir griežtu ruožu nusitiesiančius pažandėse ir susimetančius į suknelės raukšles. Ir jam regėjosi, kad nebylūs vakaro šešėliai visus šituos žmones suartina, lyg jie būtų seniai pažįstami, po vienu stogu gyvenę. Ir jis vėl galvojo, kad pasaulyje vis dėlto gera, kad yra vertų daiktų, gražių vieškelių ir maloniai šnarančių medžių. Susimąstęs įsižiūrėjo į raudoną saulėleidį, kuriuo kažkieno pirštai buvo nubraukę keletą plunksnuotų, murzinių debesėlių. Tik štai jis krūptelėjo – smarkiai susivartė durys. Prieblandoje stovėjo ten naujas žmogus, tas pats, kur su Brone buvo ant plento. Atlašus*, beveik karišku smarkumu ir įsitempimu kaukšėdamas, prisiartinio prie stalo ir sušuko:

– E, beveik visi pažįstami, tik...

Ir iš eilės sveikindamasis, tarė Antanui:

– Ir poną esu jau matęs.

„Didelis daiktas, kad mane matei!“ – pagalvojo anas.

Jis mandagiai nusilenkė ir padavė ranką.

– Na, Valiute, kaip sveikata?

– Taip ilgai neatėjot, – tarė mergaitė.

– Reikėjo tiltą baigti, darbininkams nurodymų duoti – bene jie ką išmano! – atsakė jis ir dėbelėjo į Antano krėslą.

– Pone Būdžiūnai, jums sostą palikau šalia klebono, – nurodė senelis linksmi.

Atsisėdęs inžinierius vėl kreipėsi į Valentina:

– O tu seniai čia?

Su šiuo „tu“ Antanas nuleido galvą; nusiminęs žiūrėjo į šakutę, maigė trupinius. Nerimastis* ir liūdesys skleidėsi iš laukų, ir lankose lėtai skambanti daina buvo tokia nelaiminga. Kerdžius* rėkdamas ginė karves. „Jis šiandien pasiankstino“, – tarė sau vaikas, nugirdo kažkur vėlybą* kregždę čyp-telėjus* ir bailiai sušnairavo* į Valentina. Ji buvo alkūnėmis pasirėmusi ant stalo, kumščius prie smilkinių suspaudusi ir kalbėjosi su Būdžiūnu. Jos rankų viršus buvo nudegęs nuo saulės, dabar bemaž tamsus, o iš apačios jos atrodė šėmos*. „Kaip žuvies nugara“, – pamanė Antanas, atsiminė ežerą ir naktį, išgirdo lengvą laivės dunkstelėjimą. Užsikniaubė* ant lėkštės, nedrįsdamas nė vienam žvelgti į akis, ir tyliai plūdo save: „Kvailas gi tu, Antanai, kvailas...“ Jis gailėjosi, lyg jam būtų kas miręs, ir būgštavo, kad kas jo neprašnekontų: tada jo balsas ims drebėti... Ne, tegu jis ir ramiausiai atsakys, vis tiek išsiduos – išsiduos ar giliu atsikvėpimu, ar prilaikomu alsavimu, ar pagaliau netikra, prislėgta balso gaida. Jis dar sykį išmulkino save ir sunkiai rijo kąsni. Ir jam niekas netiko. Su piktu džiaugsmu sakė sau apie inžinierių: „Jo net ir ausys patenkintos nuo vėžienos: ir tos raudonuoja.“ Norėjo keltis, nususukęs žiūrėti pro langą į girias, grįžti į savo kambarį ir kalbėtis su Vincuku. Tačiau vengė net sukrotėti ar atsilošti, kad kėdė negirgžtelėtų.

– Ar galiu pakeisti lėkštę? – paklausė Genovaitė.

Vaikas knystelėjo, šiuurkščiai pastūmė lėkštę. Jis pažiūrėjo į čia sėdinčius žmones, ir jie atrodė jam keisti.

– Pone Antanai, ar ilgai vakarauji?

Dabar kalbėjo Valentina.

Jis bandė nusišypsoti, bet pats pabūgo savo šypsniu. „Gerai, kad tamsu“, – tarė sau.

Ir garsiai atsakė:

– Aš... aš... taip, ilgai, panele Valentina.

– Skaitot ką?

– Taip, skaitau „Brolius Karamazovus“.

– Du tomai? – įsiterpė Būdžiūnas.

Ir vėl ėmė kalbėtis su Valentina.

Antanas įsiklausė, kaip žvirbliai migdami palėpėje čeža*, ir matė, kaip iš anapus girių žengia naktis, sunki ir graudi, naktis neapmatoma, neišbrendama – didžioji naktis, į savo glūdumas* nešanti klaidžią sielą.

Klausimai ir užduotys

1. Įrodykite, kad kūrinys – romanas, kur atskleidžiamas meilės trapus išgyvenimas. Palyginkite su kitais lietuvių rašytojų klasikų pavyzdžiais. Kuo ypatingas šio romano stilius?
2. Kaip apibūdintumėte Valentiną? Pasamprotaukite apie kontrastingą bruožų įvardijimą „drovi ir guvi“, tuo, kad mergina pavadinama „žebenkštuke“.
3. Kas slypi už Antano žodžių, kad Valentina pasirodė didesnė? Pasvarstykite, ar įsimylėję vienas kitą žmonės linkę idealizuoti? Ar tikrai meilė mus augina?
4. Kaip kuriama psichologinė įtampa? Kas slypi už neverbalinės veikėjų laikysenos? Aptarkite grupėse: a) kas sieja jaunos žmonės? b) kodėl svarbu gyvenime sutikti savo žmogų?
5. Padiskutuokite. „Ir aš manau, kad menas kuriamas ne tam, kad būtų suprantamas ir aiškinamas, bet tam, kad jį mylėtų ir juo gėrėtųsi. Ir juo didesnis menas, tuo jis protui nesuvokiamesnis. Aš jį palyginčiau su ežeru.“ Kokia meno paskirtis? Ar sutiktumėte su romano veikėjo žodžiais, kad meną nebūtina racionaliai paaiškinti? Kodėl?
6. Atidžiau pažvelkite į gamtos aprašymą. Kodėl naktis apibūdinama „į savo glūdumas nešanti klaidžią sielą“? Koks pasakojimas kuriamas: objektyvus ar subjektyvus? Koks gamtos vaidmuo atskleidžiant žmonių jausmus?
7. Kokiomis įžvalgomis norėtumėte pasidalinti dirbdami poromis? Kaip siūlytumėte aptarti kūrinį, kad jis būtų įdomus Jums ir pašnekovui?

APAŠTALŲ IŠKELIAVIMAS

Novelė

1

Klebonas atsistojo, pasitaisė šilkinę stulą* su raudonomis rožėmis ir lengvais angelais, paglostė sakyklos aksomą ir persižegnojo. Aukštai, iš abiejų altoriaus pusių, rymojo dvylika apaštalų, gerų, linksmų, saulėje pasinėrusių. Apačioje bažnyčia buvo pilna vyrų, moterų ir vaikų. Pro langą šmėstelėjo kregždė. Toli, ant Apreiškimo kalvos, žydrame danguje snūduriavo debesėlis.

Kunigui prabilus, staiga tuščioje gatvėje subildėjo ratai. Kalniečiai atsiskoko: priešais duris vežime sėdėjo aukštas senis su odos kepure ant galvos ir, į šoną pasviręs, klausėsi pamokslo. Paskui jis aštriai nusijuokė, sušmigojo* arkliui, rupšnojusiam žolę, ir dingo už šventoriaus.

Klebonas pasakojo apie Joną Krikštytoją, nes kaip tik šiandien jam buvo nukirsta galva. Kalbėjo taip vaizdžiai, jog parapijiečiai bastėsi po dykumas, brido per įkaitintą smėlį, gėrė šaltose versmėse, kopinėjo liepynuose bites ir nakvojo kalnų urvuose. Jie gaudė skėrius, didelius, riebius, sparnais čežančius, ir juos maistui kepino. Paskui jie visi pateko į kalėjimą. Buvo tai klaikūs namai, be šviesos, be oro. Drėgnais mūrais rėpliojo šlykštūs vabalai. Ant grindų šliaužiojo išblyškusios, be saulės augusios varlės, o aplink kojas vinguriavo slidūs žalčiai. Vėliau kalniečiai matė rūmus, kur šoko ji, daili, liekna, lankstų kūną šilku suvyniojusi. Ji plazdėjo, ta tyrulių* vaikas, rankas pakeldama, liemeniu vilnydama, ant pirštų sukdamasi. Nuo tokio šokio bažnyčioje mergaitės nerimo, vyrai į taktą lingavo, o berniukų pėdos, mažos pėdelės, kurios laukuose ant akmenų laipiojo ir į medžius sliuogė, dabar neiškentė netrepsėjusios. Ir štai toje linksmybėje klebonas susyk* parodė kruviną pranašo galvą. Ji gulėjo ant auksinės lėkštės su išraižytais Romos ciesoriais*. Raudoni lašai kapsėjo iš jos. Visus apėmė siaubas. Geriems kalniečiams akyse stovėjo jų mažos nuodėmės. Jie labai gailėjosi savo kalčių ir bijojo. Bet klebonas juos nuramino, nes senovėje, kai dar Apreiškimo kalvoj augusios pušys nebuvo iškirstos ir lokiai ramūs ligi bažnytkaimio ateidavo, vienas žmogus aukštai skardžiuose rado paklydusį šventąjį Petrą, parsivedė jį namo, sušildė, pavalgydino ir davė nakvynę. Iškeliaudamas apaštalas pažadėjo pas save priimti visus kalniečius ir su vienuolika savo brolių stovėti čia, aukštumų bažnyčioje, jei gyventojai nebus skaudžiai nusižengę. Ligi šiol jie buvo teisūs, todėl klebonas vikriai juos išvadavo iš pragaro ir įleido į amžiną laimę. Amen.

Po pamaldų, kai išėjo į šventorių, teta Gertrūda tarė:

– Tas keistas vyras nieko gero nežada. Jis taip baisiai nusijuokė, net man ausį suspengė: prieš nelaimę man visados taip yra.

Ir dėdė Morkus prabilo:

– Jis nėra valdžios siųstas, nes mes būtume iš anksčiau pažinoję. Gal kieno giminaitis iš lygumų?

– Ne, – atsakė kalniečiai, – jis nėra mūsų giminaitis.

– Aš kitaip nė netvirtinu, – kalbėjo dėdė, – be to, čia baigiasi kelias aukštyn, tai jis negalėjo toliau nuvažiuoti kaip pas tėvuką Maksimą. Einam pažiūrėti.

– Dėl gero reikalo aš visados būsiu pirmutinė, dėdė Morkau, – atsiliepė teta Gertrūda ir pasikėlė sijoną, kad einant nesudulkėtų.

Jie paliko šventorių ir saulėta gatve pasuko į viešbutį. Buvo tai medinis namas, kur kalnų gyventojai išgerdavo stiklą vyno. Snieguotais žiemos vaka-

rais, kai pusnys užversdavo visus kelius, jie čia rūkydavo pypkę ir lošdavo kortomis, o gražiais vasaros orais sustodavo reti keleiviai.

Vyrai, moterys ir vaikai, visa parapija, apsupo smuklę, ir niekas nedrįso žengti į vidų. Dėdė Morkus lazda baksnojo akmenis. Seniai susėdo ant suoliuko prie namo, berniukai ir mergaitės žaidė aikštėje. Teta Gertrūda šlamėjo savo kaimynei:

– Na, Marcele, juk negalima galvoti, kad šis mūsų smalsumas būtų kokia nuodėmė: turim tiesą žinoti, kas pas mus važinėja.

Juos pamatė smuklininkas ir išėjo pasitikti.

– Tėvuk Maksimai, turi svečių? – tarė dėdė Morkus.

– Taigi.

– Kas jis toks?

– Dar nepasisakė.

– Ar jis kalbėjo ką?

– O, taip! Atvažiavęs jis tarė: „Ar turi mudviem su arkliu pastogę?“ Paskui jis ilgai žiūrėjo į kalnus. Klausinėjo apie gyventojus. „A, rodos, jie gerai sutinka su savo šventaisiais...“ Ir jums pridursiu: „Jis dabar geria seniausią vyną!“

– Tai puikus vynas, – tarė dėdė Morkus. – Esu jo ragavęs, kai pernai klebonas savo seserėčią leido už vyro. Koks vynas! Gerklę taip švelniai glosto, vidurius kutena, į galvą maloniai siūbteli*. Kai tik jo į stiklą įsipili, tai iš dugno nusidriekia tokie skaidrūs burbuliukų stulpai. Tada smagu, linksmas, gera. Pamiršti, kad esi senas. Nori dainuoti, šalia savęs pasisodinti dailiausią mergaitę...

– Per aukštai sieki, tėvai, – prabilo Brunonas, sėdėjęs šalia Sofijos.

– Aukštai siekti, vaikine, nėra nuodėmė. Ir kol pasaulis nesibaigė vynas, tol apsimoka gyventi. Na, bet dirstelsiu, kaip tas senis gurkšnoja.

– Vyrai, moterys, užsukite pas mane, – ragino tėvukas Maksimas, – vietos visiems bus!

Kalniečiai, kurie buvo atėję su vaikais, atsisveikino ir grįžo namo. Kiti pasukui dėdę Morkų nusekė į smuklę – žemą, su storomis sijomis kambarį. Kertėje* sėdėjo anas žmogus su neišgerta stikline. Jo galvos dabar nedengė nei toji keista kepurė ir nei vienas plaukas, o jo tamsus veidas buvo raukšlėtas kaip džiovinta slyva.

Svečiai susimetė prie durų, nesiryždami eiti gilyn. Tėvukas Maksimas pastūmė jiems suolus ir paklausė, kai jie buvo už stalo:

– Ko gersit?

Čia atsiliepė tas vyras iš kertės:

– Šeimininke...

Visi liovėsi šnabždėjęsi.

– Šeimininke, duok jiems geriausio vyno. Šiandien vaišinu aš.

Paskui jis tarė kalniečiams:

– Kaip laikotės?

– Ačiū, – atsakė dėdė Morkus, – gerai dar stovim.

– Slėnyje man pasakojo apie jus, ir štai apsilankiau – jaukiai gyvenate.

– Ir gražu pas mus, – prie šnekos prisidėjo teta Gertrūda.

Smuklininkas atnešė vyno.

– Nesigailėkit jo, – nusijuokė ateivis.

Atkimšo butelius. Žmonės gėrė tylėdami, iškilmingai. Teta Marcelė susiraukė, lyg didelę kartybę nurijusi, ir tarė:

– Jį tik angelams ragauti.

– Jūs man patinkat, – kalbėjo keistasis svečias, – dirbate toli nuo triukšmo, medžiojate stirnas, ganote galvijus.

– Greitai įsipyksim*, – atsakė Marcelė. – Neturim gardžių valgių, nė gėrimų.

– Nors dabar nesnauskit. Dievas nesibars danguje, jei kiek paūšim.

Žmonės pagalvojo: „Čia jis ištarė atbulus žodžius.“ Bet vynas buvo senas ir linksmas, ir buteliai tuštėjo, stiklai linko ligi dugno. Teta Gertrūda išraudo, pati smaguriavo ir kitus ragino. Ir nedrąsieji pakėlė balsą, atsirišo jų liežuviai.

– Kai buvau mažas... – skėščiodamas rankomis pasakojo daržininkas Paulius, kuris retai kada praverdavo burną.

– Kai buvai mažas, tai buvai nedidelis, – nutraukė jį dėdė Morkus, ir visa smuklė juokėsi.

– Šeimininke, dar butelį! – šaukė kurpius* Steponas. – Gal nors sykį ant kojų nenusitovėsiu. Nenorėčiau po velėna lįsti, neregėjęs didelių džiaugsmų.

– Po žeme nenusinešim nei vyno, nei žmonos...

– Dėde Morkau, baik pliaukšti! – pakilo teta Gertrūda.– Verčiau dainą užtrauk.

– Ar man rėkauti? Gerai, galiu! Nuo dainos žmogaus siela gražėja, ir šventasis Petras mane į dangų įsileis tik dėl balso. O jūs, bjaurūs girtuokliai, pritarkit man! Tėvuk Maksimai, ar nematai, kad mano butelis tuščias?

– Mes garsiai šauksim, – siūlėsi kalniečiai, švarkus atsisagstę.

Iš pradžių daina buvo baugšti, tik vienas kitas pritarė. Paskui prisidėjo naujų balsų. Smuklė suūžė, ir netrukus jos sienos drebėjo. Kai kas ūkė vienuodai ir nuobodžiai, kiti traukė dailiai, čia smarkiau, čia lėčiau, o buvo ir tokių,

kurie rėkė, kiek tik galėjo, ir nepaisė žodžių ir melodijos – kad tik būtų daugiau triukšmo.

Ateivis sėdėjo prie lango. Jo akys žioravo ir veidas dar labiau susiraukšlėjo. Jis iš eilės žvelgė į kalnietį po kalniečio ir rymojo, kol teta Gertrūda susliepsnojo, metė ant suolo skarelę ir sušuko:

– Nutilkit, rėksniai! Ir aš kai ką galiu. Patraukit stalus prie sienos. Greičiau, berneliai, greičiau!

Teta nuėjo į vidurį aslos*, pasikėlė sijoną ir ėmė šokti. Vyrai plojo delnais ir jai pritarė, o ji trepsėjo, į grindis kojomis mušė, rankomis mosavo. Štai ji pakreips čia vieną šoną, čia antrą, galvą linktels kairėn ar dešinėn, arba ratu apsisuks. Ta senė šėlo kaip apsėsta – ji aukštyn pašoko, kulnimis taukštelėjo ir sušuko: „Ocha cha!“

– Ocha cha! – griaudėjo smuklėje ir juokais leipo.

Savo parodžiusi, teta griuvo į suolą, šluostėsi prakaitą ir tarė:

– Vyno, duokit vyno! Baigiu užtrokšti... O, aš kaip smėlis – visą statinę sugersiu!

Ji ištuštino stiklinę ir kalbėjo:

– Kas sako, kad teta Gertrūda – šapas? Ji viską gali! Ji šoka kaip... oi pailsau, pailsau... šoka kaip stirna. Kada tekėjau...

– Tai savo vyrą ligi mirties nušokinai, – atsiliepė dėdė Morkus.

– Ša! Tegul jie sau miega, tie *nabašninkai**. Vargšas mano Petrelis...

– Nesigraudink, teta, – guodė Marcelė, – jis jau seniai garbina Viešpatį danguje.

– Priglaudė jį, – kalbėjo teta, – priglaudė jį visagalis Dievas...

Šventus vardus išgirdę žmonės nutilo. Kertėje svečias sukosėjo ir aštriai tarė:

– Kažin, ar Dievas yra visagalis...

– Kaip? – nustebo kalniečiai.

– Ką jis burnoja? Vyrai, namo! Senis nusijuokė ir linksmai tarė:

– O, ir užsidegėt! Aš tik tyčiomis pasakiau. Na, dar pabandykit vyno.

Žmonės susigėdo savo staigumo. Bet keli pakilo ir išėjo. Kiti liko, aprimo. Jie gėrė ir šnekučiavosi tarp savęs ir su svečiu. Jis pasikvietė visus į savo kambarį. Paskui jį nusekė dėdė Morkus, kurpius Steponas, Brunonas su Sofija, rudas kalvis, ir jis rodinėjo žvėrių kailius, senus pinigus, ginklus, knygas. Brunonas su Sofija pasiliko prie stalo, kur gulėjo plaštakių rinkinys ir maža dėžutė. Ant jos miegojo liūtas; viename jo šone buvo arklių lenktynės, kitame sėdėjo burtininkė su gyvatėmis ant kaklo ir kojų; priešaky piemenėlė grojo

fleita, o kitoje pusėje iš marių tekėjo saulė, prieš kurią klūpojo žmonės. Vaikinas bečiupinėdamas kilsterėjo antvožą* ir skrynutėje pamatė... Ten gulėjo... Ak! Kad ji bent mažiausią skarmalą būtų užsimetusi! Ten gulėjo moteris, ant šono pasvirusi, rankas už galvos susidėjusi... Daili kaip žvaigždė!

Brunonas greit užvožė dėžutę ir atsisuko. Pro jo petį į paveikslą žiūrėjo Sofija. Abu paraudo, žvilgterėjo vienas į kitą ir nieko nesakę prisidėjo prie būrelio, kuris klausėsi svečio pasakojimo apie bebrų medžioklę.

Pamatę daiktus, kalniečiai ėmė skirstytis. Jie ėjo mažais būreliais, vieni į rytus, kiti į vakarus, ir vėjas gaivino įkaitusias jų galvas.

2

Kai sutemo, Brunonas sėdėjo ant lovos mažame kambarėlyje. Čia jis užsimerkdavo, čia pro langelį žvelgdavo į pušis, ties stogu ošiančias. Tasai paveikslas! Kaip ugnis! Prieš jį kilo švelnios linijos, lėtai, lyg iš ūkanos*, nėrėsi daili ranka, driekėsi juodi plaukai.

„Reikia gulti“, – pamanė vaikinas. Jo gyslose kraujas vis labiau plakė. Jis palietė smilkinius – kaip tvinkčioja! Jis girdėjo tvaksint širdį – vis greičiau ir greičiau. Orą jis traukė išplėstomis šnirpšlėmis, ir jam atrodė, kad štai ims ir pritrūks krūtinėje kvapo.

– Miegokim! – tarė jis, nusiėmė skrybėlę ir pakabino ant stirnos rago. Nusimetė švarką, padėjo ant suolo ir atsiklaupė.

Namuose buvo tylu. Ten, apačioje, sapnavo tėvai ir mažoji sesuo. Medžiai šlamėjo vis lėčiau ir lėčiau, paskui visai nutilo. Jis persižegnojo, pradėjo mels-tis, krutino lūpas, kartojo žodžius, bet vis paklysdavo. Štai ant laiptų kažkas sugirgždėjo. Prasivėrė durys. Jis atsisuko – nieko nematyti. Bet kai vėl užsiskniaubė ant lovos, kambarėlio kampuose kažkas ėmė kuždėtis. Jis jautė, kaip aplink jį vaikščioja šešėliai, stiebiasi ant galų pirštų ir žiūri pro jo petį. Sieros kvapas dvelktelėjo jam į veidą. Balsas jam šnabždėjo: „Viešpačiui nereikia tokių maldų, nė tavęs.“ Jis papurtė galvą, delnais sugniaužė kaktą. Kažkas prunkštė, slankiojo iš kampo į kampą, sėdo ant stalo. Jų buvo visur pilna – didelių ir mažų. Vieni jų turėjo žmogaus kūną ir paukščio galvas. Kiti – arklio snukius, ožio barzdą. Jų buvo tiek daug, kad vaikinas bijojo sukrutėti. Oras darėsi tvankus. Kraujas plakė vis labiau ir labiau. Staiga kuždesiai nutilo. Tik prie pat jo ausies šūktelėjo: „Sofija!“

„Sofija!“ – kartojo balsai. Tie šešėliai puolė pro duris ir išnyko.

Vaikinas pašoko. Nieko nematyti. Jis atsigulė į lovą ir užsimerkė. Dabar pušys šnarėjo ir pasvirusios glostė stogą. Vos Brunonas sudėjo blakstienas,

kai toli toli išvydo žalias pievas, kurių nei galo, nei krašto nematyti. Ten vaikščiojo moterys, apsilvilkusios baltais rūbais. Jos buvo palaidais plaukais ir basos. Kaip kokie rūkai jos slankiojo palei upelius, skynė gėles ir dainavo skaidriu, ilgesio pilnu balsu.

Pušis garsiau sučežėjo į stogą. Brunonas krūptelėjo. Pievos susiūbavo ir dingo. Jis padėjo galvą į vėsesnę vietą. Miegas nėjo. Jis dabar matė šlaitą, kuriame buvo mergina. Ji glostė vyro plaukus. Ir jam pasirodė, kad jis pats ten guli. Jis jautė švelnias rankas. Ilgos kasos kuteno jo veidą. Jis užuodė jos kūno kvapą. Buvo jam svaigu. Jis ištiesė ranką ant jos liemens... Tik štai sute-mo. Ligi dangaus iškilo ūkanų stulpas, ir viskas išnyko. Vaikinas vėl buvo savo lovoje. Per jo sąnarius sklido maloni negalia. Jis bijojo net krustelėti. Aplinkui glūdėjo naktis. Žmonės ir gyvuliai miegojo. Net kandis negrikšėjo. O jo smegenyse buvo skaidru kaip dieną, nors juose neliko nei vienos minties, nei vaizdo. Tik pakaušy atkakliai graužėsi jėga, nustelbusi visus jausmus, ir stūmė jį pirmyn, vertė nežinia kur eiti... Ir kuždėjo: „Sofija.“

– Sofija! – sušuko jis ir pašoko iš lovos. Brunonas nulipo žemyn ir pasuko į girią. Dangus buvo aukštas, tamsiai mėlynas. „Taip, žibančios žvaigždės, jūs nežinot jaunystės kraujo!“ Kalnai stūksojo rūstūs, galingi. Brunonas ėjo greitai, vis greičiau, kol pasileido tekinas. Jis bėgo per mišką, pateko į daubą, užkopė į kalvą. Vėjas pynėsi į jo plaukus. Viena trobelė liko užpakaly. Štai dunkso antra, prisiglaudusi prie uolos.

Kas ten? Kas ten sėdi vėlai naktį prie vartų?

– Sofija!

– Brunonai!

– Verki?

– Ne, aš dabar neverkiu.

Ji šluostosi ašaras, šypsosi ir ima vaikiną už rankų.

3

Aušra paraudo kalnų keterose*. Oras atvėso. Brunonas grįžo namo linksmas ir neramus. Šile jis išvydo žmogų, aukštą, su odos kepure.

– Sveikas, – tarė senis, jį pažinęs. – Kur eini taip anksti?

Brunonas nieko neatsakė.

– Suprantu – jaunystė! Ir aš kada toks buvau... Na, bet ko tu nukaitai...

Keistasis vyras nutilo, pagalvojo ir staiga paklausė:

– Skubi?

– Ne!

– Žinoma, tau nėra dabar ko skubėti! Na, nenuleisk žemyn akių lyg ką tik krikštyta mergaitė. Ne visados apie šventuosius galvojam.

Paskui jis tarė beveik liepiamu balsu:

– Sėskimės čia, ant akmens. Tu manęs nesigėdyk. Nemanyk, kad tie, kurie vaikščioja dailius veidus padarę ir žiūri lyg angelai, yra šviesūs kaip saulė. O, ko tik nemato tos vargšės smegenys! Na, kaip aš tau atrodau?

– Kaip ir visi, – atsakė Brunonas.

– Taip kalbėti nepridera, nes kiekvienas žmogus yra kitoks. Aš iš visų skiriuosi tuo, kad esu tobulas nusidėjėlis.

– Ką?!

– Esu tobulas nusidėjėlis, taip. Klausyk, aš tau papasakosiu.

Jis perbraukė ranka per kaktą ir prabilo:

– Esu turtingos kilmės, mačiau daug žemių ir žmonių. Bet visos kelionės, visi miestai ir girios manęs nepatenkino. Tada ėmiau studijuoti ir, begalvodamas apie erdvę ir laiką, vos nepamišau. Tu tik pamanyk, vaikine: mes negalime suvokti visatos ribų, bet jos neįsivaizduojam ir be ribų. Kartais, rodosi, švysteli toks jausmas, kad tartum prieini erdvės galą, protas lyg atsimuša į kokią sieną. Tačiau imi ir paklausai: „O kas už tos sienos?“ Visą amžių gali nieko neveikti, tik vis nustatinėti naujas ribas, mūryti naujas sienas, eiti vis tolyn ir vis nepasiekti galo. O mūsų protui, vaizduotei, visiems jausmams nepakeliamas tas amžinas, daugiau negu amžinas tęsinys.

– Ar matei kada, kaip upėj tarp lyčių skęsta žmogus? Jis stveria vieną ledo gabalą ir mano, kad ant jo atsilaikys. Bet lytis panirsta į vandenį, jis pūškuoja prie kitos, kuri vėl nuo svorio nuskęsta, ir taip trunka, kol pats žmogus nugrimzta. Taip pat ir su erdve, ir su laiku. Manai, štai jau mano mintis gali sustoti, toliau nėra kelio. Tik staiga tavo rastoji riba sugriūna, prieš tave atsiveria begaliniai plotai, per kuriuos tu vėl skrieji, be paliovos skubi. Todėl žmogui lieka arba pamišti, arba nieko negalvoti. Bet aš toliau mažčiau: „Čia kaltas Dievas, jei aš turiu taip kankintis.“ Ėmiau ant Jo pykti ir ieškoti keršto. Daugelis tokiu atveju paneigia Jį, sako, kad Jo nėra. Bet neigdamas Jį, juk Jį teigi, nes to, ko visai nėra, negalima neigti. Ateistai, berneli, yra panašūs į šunis, kurie loja aplink laužą, kol lokio nemato. Tik žvėris pakils, visa gauja cypdama išlakstys. O aš tariau sau taip: „Gerai, žmogus negali suvokti erdvės, jis negali nemirti, bet ir tu, Dieve, nesi visagalis, kadangi neįstengi būti didesnis už save, esi sau riba.“ Matai, mūsų protas šiuo atžvilgiu gali Jį apimti, seikėti*. Aš tuo nepasitenkinau ir, radęs ribą, siekiau aukščiau ir prigalvojau ligi to laipsnio, kada mūsų protas atsisako dar toliau eiti, atsimuša, sparnus nuleidžia. Ir

kaip tik čia bus ta viena Būtybė, kurios mes negalime suvokti ir mąstyti. Ji bus didesnė už šitą Dievą, kurį žmonės garbina, ir ją vadinu *Hyperos*. Taip aš atsikeršijau Dievui ir pasiekiau didžiausią nuodėmę, nes Jį įžeisti, neigti nėra toks baisus nusizengimas, kaip Jį pripažinti žemesnio laipsnio. Todėl, vaikine, aš ir esu tobulas nusidėjėlis. Labiau dar niekas nėra nusikaltęs.

Tasai vyras nutilo, pažiūrėjo į auštančią dieną, į gęstančias žvaigždes ir tarė:

– Jei tylėtum, aš tau pasakyčiau mažutę paslaptį.

– Gerai, – atsakė vaikinas.

– Pakalnėj žmonės žiūri tik savęs, jie neklauso mano mokslo. Išgirdau apie jus ir pamaniau: „Juos atversiu, nušviesiu ir paskui ramiai su jais gyvensiu.“ Pradžią jau padariau. Kalniečiai ir toliau rinksis pas mane, nes žadėjau vaišinti, kiek tik jie norės. Taip visus ir prisipratinsiu. Pamatysi, kaip atsisakysit nuo savo Dievo, nuo apaštalų.

– Nuo apaštalų? Niekados! – nustebo Brunonas. – Mes juos mylim!

– Jie turės iškelti, – griežtai pasakė tasai žmogus. – Arba jie, arba aš turim žūti.

Jis atsistojo ir beveik piktai tarė:

– Tu tylėsi.

Ir, nelaukęs atsakymo, jis apsisuko ir pranyko tarp pušų.

Brunonas pažiūrėjo į skraidantį virš kalnų erelį ir grįžo namo.

4

Klebonas lipo iš sakyklos. Jo dvasia liūdėjo ir verkė: bažnyčia buvo apytuštė – visi vyrai linksmynsi pas tėvuką Maksimą. Čia dabar, tą šventą dieną, sėdėjo tik vienos moterys ir vaikai. Jis pasakojo apie dangaus grožybes ir apie laimės vainikus klusniems Viešpaties tarnams. Jis bylojo apie gerus apaštalus, kurie globojo kalniečius. Vargšas klebonas! Jis galėjo kalbėti dailiai kaip arkangelas, jis galėjo šaukti kaip trimitai tarp Jericho sienų – jo balsas nesugriovė širdžių rūstybės. Vienos moterys žiovavo, kitos snaudė, vaikai tampė už drabužių ir rodė vieni kitiems liežuvius. Teta Gertrūda žvairavo į kerdžiaus* žmoną Kristiną, su kuria susipyko dėl puodynės pieno. Taip, tie ramūs kalniečiai ėmė skersuotis*, jie taikūs būdavo tik smuklėje. Jie apsileido, neprižiūrėjo savo ūkių ir daržų. Jie vėlinosi nuimti javų derlių, nedarbo žemės kitiems metams. Kam jiems vargti, dėl ko su kastuvais vaikščioti, jei tas nelabasis ateivis žadėjo juos auksu apipilti, vynu girdyti ir pakelti lyg kokius kunigaikščius, kuriems nereikia Dievo ir Jo įsakymų. Todėl dabar ganyklose gyvuliai bastėsi neprižiūrimi. Karvių pakaklėse kabantys varpeliai liūdnei skambėjo pačiais

staigiaisiais skardžiais, ties juodomis bedugnėmis. Dėdės Morkaus žaloji jau nukrito į tarpekį ir užsimušė. Ir gyvuliai subjuro. Ožiai tapo atkaklūs, per dienų dienas mušėsi ir puolė net žmones. Tik vieni kalnai rymojo kaip rymoję – aukšti, galingi, kurti pasaulio triukšmui. Tik viena saulė keliavo per dangų kaip keliavusi – šviesi, maloni piktiesiems ir geriesiems. Ir kregždės skraidė ore kaip seniau. Jos rikteldavo, lėkdamos pro langą, nusileisdavo į pažemę ir vėl šaudavo į orą. Bet kalniečiai, o tie kalniečiai!

Taip galvojo klebonas, lipdamas iš sakyklos ir eidamas į zakristiją. Gėlė jam širdį, ašaros krito per jo veidus. Jis atsisėdo ir jautėsi toks pavargęs, nelaimingas... Kai norėjo pakilti, jo rankos drebėjo, kojos buvo pailsusios ir krūtinėje trūko kvapo.

– Palauksiu valandėlę,– tarė jis sau,– gal atsigausiu ligi mišparų*.

Bet vis labiau jis silpnėjo, pagaliau vos pasiekė savo kambarį ir sukniubo ant lovos, sunykęs, skaudančiais sąnariais ir dvasia.

Nesulaukusios pamaldų pabaigos, moterys su vaikais išsiskirstė. Bažnyčia liko tuščia, tik vieni apaštalai stovėjo aukštai savo eilėje. Jie taip mėgo mišparus, per kuriuos vargonai meiliai ošdavo, žmonės giedodavo, kad dabar nustebę žiūrėjo, kodėl šiandien niekas neskardena psalmių, nedumia viškose* dumplių, nespaužia klavišų ir nežibina žvakių altoriuje. Jie ten stovėjo ir laukė, kai pro langą vėjelis dvelktelėjo šūkavimus, dainas – kalniečiai smuklėje šoko ir linksminosi. Jie pamiršo ir paniekino gerus savo šventuosius, jie jau nesilankė Dievo namuose, nesivilgė švęstu vandeniu ir neklauptė ant kelių.

Šventasis Petras krustelėjo, suvirpėjo ranka, laikiusi auksinius raktus, ir jis apsižvalgė aplink save. Toli baltavo kalnai, tokie gryni, tokie skaidrūs. Ties langu buvo nutiesta viela, ant kurios dabar tupėjo jauni kregždžiukai ir dairydami tarėsi, kad greitai turės skristi į šiltesnę žemę. Čia, šalia senojo žvejo, vienas apaštalas glostė karčius liūtui, snaudžiančiam prie jo kojų; ties kitu šventuoju erelis išskėtė sparnus, pražiojo kumpą snapą, lyg norėdamas surikti ir pakilti į padanges. Visi jie buvo neramūs, lyg strazdų pulkas, kuris žada išskristi.

Apaštalai išgirdo gatvėje klyksmus ir rėkavimus. Tai kalniečiai traukė dainas šaukdami, švilpaudami ir būgną mušdami. Paskui stojo didelė tyla, lyg aplinkui viskas būtų mirę – ir žmonės, ir medžiai, ir paukščiai.

Šventieji vis laukė ir laukė. Kai įstriži spinduliai sugulė ant grindų, šventasis Petras sujudo, žengė oru ligi lango, o visi apaštalai subruzdavo paskui jį. Jie atrodė seni, suvargę ir keliavo gatve, pasiramščiuodami kas kalaviju, kas pjūklu, kas kirviu, kuriais jie buvo nužudyti.

Niekas jų nematė, niekas jų nesigailėjo ir nemaldavo likti. Klebonas sirgo ir dūsavo. Kiti žmonės, prisigėrę vyno, prisišūkavę dainų ir atsišokę, sulindo į savo namus, užsidarinėjo langines ir miegojo. Jie nežinojo, kad saikas jau perpildytas, bepročiai!

Iš lėto slinko šventieji dulkėtu keliu. Saulė glostė jų drabužius, žėrėjo jų šilkinėse gėlėse ir branguose akmenyse, kuriais Dievo vyrus išpuošė žilos gdynės* tėvai. Liūdna jiems buvo skirtis su baltaisiais kalnais, su žaliomis ganyklomis, su žmonių meile, jų maldomis ir ošiančiais vargonais. Bet dabar jie buvo pamiršti ir turėjo išeiti sau. Jie pagalvojo apie kalniečius ištikusias nuodėmes, ir pyktis suspaudė jų širdis. Tada jie pakėlė galvas. Jie buvo išdidūs ir galingi. Ir niekas jų nešaukė grįžti. Žmonės gulėjo ir sapnavo nešvarius sapnus. Jų miegas buvo pilnas godumo, girtavimo ir vaidų.

Tą giedrą rudens dieną, kai oras buvo toks skaidrus, kad regėjai Milžino viršūnę dunksant, per kalnus lėkė laukinių žąsų trikampis. Jų vadovas plautojo priešaky, ir jo gūžys buvo apsiraizgęs voratinkliais, ten aukštai plaukiojančiais. Jis žiūrėjo aplinkui, ar neišvys erelio, ir jam buvo gražūs tie juodi tarpekiai apačioje, platūs kloniai ir žemi namai. Staiga jis nustebo, ištiesė kaklą ir sugirgsėjo.

– Gir gir! – jam atsakė tie raibi paukščiai, klausdami, kas atsitiko.

Ir iš mėlynų aukštybių jie pamatė keliaujančius apaštalus, nusileido žemyn ir, sukdami ratą, šūkavo.

Žąsys girgsėjo vis skardžiau ir skardžiau. Jos nuskrido net ligi miestelio ir ėmė taip triukšmauti, kad teta Gertrūda nubudo ir nusikeikė, kodėl ją trukdo. Ji pakėlė akis į orą, išvydo paukščius, jos širdis atsileido ir...

Ūmai ji susiėmė už galvos, lyg štai žemė prasivers ir nugarmės jų visų namai ir gyvuliai.

– O, aš nusidėjėlė! – puolė ji į lauką šaukdama. – Vargas man, vargas man!

Ji bėgo gatve vienplaukė, išsigandusi ir rėkė:

– Užmuškite mane akmenimis! Vargas man, kad šokau pasikėlusį sijoną, gėriau vyną ir plūdausi.

Žmonės pravėrė langines, iškišo galvas ir žiūrėjo, kas yra. O teta jiems graudeno*:

– Mes žuvę: apaštalai iškeliauja!

Išgirdę tuos žodžius, žmonės puolė pro duris ir išsigandę skubėjo paskui tetą Gertrūdą. Visas miestelis sukilo. Juos prisivijo ir nuošaliai kalnuose gyvenantieji. Toli išvydo jie žengiančius apaštalus, ratą sukančias žąsis ir bėgo

uždusę, prakaituoti. Baigėsi geras kelias, jie klupo ant skeveldrų, ant skurdžių krūmokšnių. Jie paliko slėnį ir grūmėsi su stačiu šlaitu. Vaikai nepajėgė kopti aukštyn. Ir daugelio moterų jėgos išseko, bet teta Gertrūda narsiai kilo skardžiais, raudona kaip saulė. Dėdės Morkaus skvernai plevėsavo, jo lūpos buvo atkakliai sučiauptos, ir senatvėje jis neketino nusileisti jauniesiems. Brunonas šokinėjo nuo akmens ant akmens, jo kepurė seniai buvo likusi pakelėj ir garbinuoti plaukai gulė ant akių. Visi jie buvo lyg stirnų pulkas, kurį užpuolė vilkų ruja*.

Pačioje viršūnėje kyšojo didelė uola, pakėlusi galvą, lyg bijodama nupulti į prarają. Šioje aikštėje, kurią vadino Apreiškimo kalva, gražiais vasaros sekmadieniais kalniečiai mėgdavo susieiti, jie grodavo, dainuodavo ir šokdavo. Iš tos vietos žemyn vėrėsi didelė gelmė, ir apačioje buvo matyti kloniai su miestais. Sustoję ant pakraušės*, žmonės žiūrėdavo į upės vagą, vingiuojančią lygumų pievose, pasakodavo istorijas apie žemumų gyventojus.

Apaštalai žengė į tą uolą, nes iš ten jiems reikėjo skristi į dangų. Jie ėjo išdidūs, rūstūs, pasiramščiuodami savo pjūklais ir kalavijais. Pabūgę žmonės galvojo, ar spės prisivyti, ir dar labiau skubėjo. Jie gal dar permaldautų savo šventuosius, kurie geri, linksmi stovėjo bažnyčioje ir tiek amžių džiugino tėvų ir jų pačių širdis. Kai žmonės pasiekė Apreiškimo kalvą, dangaus pasiuntiniai buvo ant paties uolos krašto ir žiūrėjo į žydras aukštybes, kurios dabar juos kvietė pas save. Kalniečiai prisiartinio prie jų ir, išvydę kietus šventųjų veidus, taip išsigando, kad nežinojo, kokį žodį tarti, kaip maldauti. Jie tik šaukė nelaimingu balsu:

– Pasigailėkit! Pasigailėkit!

Apaštalai rymojo išdidūs, galingi, jie nepažvelgė į klūpančius vyrus ir moteris. Jie buvo kurti tam skurdžiam prašymui. O kalniečių žodžiai vis labiau skardėjo, kol kauburiai aidėjo skaudžia nusižeminimo giesme. „Pasigailėk manęs, Dieve“, – sklido tenai viršūnėse, ir kai sutartinė tapo švelni ir meili, šventasis Petras atsisuko į savo paklydusias avis, liūdnei nusišypsojo ir pakėlė ranką. Giesmė nutilo; žmonės sužiuro į apaštalus, o ten, už kalnų, jau sėdėjo saulė. Dideli ir maži laukė, ką pasakys senas žvejys, bet jis nepravėrė lūpų, ir visi stebėjosi ir nežinojo, ką daryti. Jie klūpojo ilgai, nuolankūs, tada teta Gertrūda prabilo:

– Matote, jie nori grįžti pas mus.

Taip, jie vėl buvo virtę senaisiais apaštalais, bet dabar juose nebuvo linknumo, tik liūdesys.

Kalniečiai sukilo, paėmė šventuosius ant rankų ir, giedodami psalmes, siūbavo namo. Virš jų žąsys suko ratą ir girgsėjo. Kai pro langą juos išvydo klebonas, staiga jis šoko iš lovos, – sveikata jam grįžo į strėnas* ir džiaugsmas į širdį. Jis pasitiko procesiją, nuvedė ją į bažnyčią, pastatė apaštalus į vietas ir išėjo mišparų giedoti. Berniukas suprakaitavęs dirbo prie dumplių viškose, vargonai skardėjo plonais ir storais balsais, o jiems pritarė visa bažnyčia, seni ir jauni, vyrai ir moterys. Apaštalai mielai klausėsi giesmės žodžių, jiems patiko gražios melodijos, ir klebonui buvo taip smagu, kad jis manė nepragyvensiąs tos linksmybės.

Šventoriuje jį pasitiko Brunonas su Sofija ir tarė:

- Tėveli, mudu norime susituokti.
- Gerai, mano vaikai, Dievas liepė daugintis ir valdyti žemę. Įrašysiu jų dviejų užsakus*.
- Mudu norėtume be užsakų – greičiau.
- Kodėl?
- Tėveli, nepykit, kad mudu... – tarė Brunonas ir nuraudo.
- Mudu... – sušnabždėjo Sofija ir nutilo.
- Na, išdykėliai, pasisakysit per išpažintį, – pagrasė klebonas. – Matau, kad jums liežuvis prilipo prie gomurio, kaip sako pranašas Dovydas.

Kai jaunikaičiai išėjo į gatvę, juodu išvydo būrį žmonių, prie jo prisidėjo, ir visi pasuko smuklės link. Juos vedė Gertrūda. Jos veidai liepsnojo, akys ži-oravo. Ji pirma atplėšė trobos duris ir peržengė slenkstį.

Ateivis sėdėjo kertėje tiesus ir nė nekrustelėjo.

Teta Gertrūda sušuko:

– Kinkykis arklį ir važiuok!

Bet jis žiūrėjo stikliniu žvilgsniu, ramus ir lyg tyčiojosi iš kalniečių.

Teta neteko kantrybės, prisiartino prie jo, paėmė už rankos. Ir atšoko. Ji atsigręžė į žmones išplėtusi akis, praverta burna.

– Miręs... – ji sušnabždėjo ir greit išėjo iš smuklės, o paskui ją grūdosi visi kalniečiai.

Lauke jie matė, kaip ties bažnyčia žąsys apsuko paskutinį ratą ir nulėkė. Jos dar girgsėjo kurį laiką, bet jų balsas nyko, silpnėjo, kol visai nutilo.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl biblinis kontekstas literatūroje yra amžinas? Kas yra *apaštalai*?
2. Kokią biblinę istoriją pasakoja klebonas kūrinio pradžioje? Kodėl ji pamokanti?
3. Kodėl kalniečiai, klausydami pamokslų, sunerimo? Ar pavyzdžiai mus įtikina, priverčia susimąstyti?
4. Kas sutrikdė pamokslą? Jei brėžtumėte pasakojimo schemą, kas tai būtų: ekspozicija, užuomazga, konfliktas..?
5. Kokių tikslų visi nuskubėjo į smuklę? Kokia visuomenės nuomonė apie šią vietą:
a) teigiama; b) neigiama; c) labiau neigiama; d) labiau teigiama; e) neutrali. Kodėl?
6. Kaip atvykęs viliojo, gundė kalniečius? Kodėl ne visada verta priimti taukę vyno iš nepažįstamojo?
7. Kaip paveikė kalniečius žodžiai: „Kažin, ar Dievas yra visagalis...“? Kodėl?
8. Kas nutiko Brunonui naktį? Kodėl jis ištarė: „Taip, žibančios žvaigždės, jūs nežinot jaunystės kraujo!“
9. Kaip nejprastai prisistatė nepažįstamasis?
10. Ką jis sako apie erdvę, laiką ir taip jaukia kalniečių protus?
11. Kas yra didžiausia nuodėmė, pasak atėjūno? Kodėl jis norėjo palenkti į savo pusę kalniečius?
12. Kodėl klebonas, lipdamas į sakyklą, liūdėjo?
13. Kaip pasikeitė kalniečių gyvenimo būdas, kai jie ėmė lankytis smuklėje? Kas yra *saikas*?
14. Kodėl iš kaimo pasitraukė apaštalai?
15. Kokius gamtos reiškinius pastebite, kas yra tarsi perspėjimas?
16. Kas buvo neprašytasis ir kas jam nutiko? Kodėl?
17. Kokiems Dešimt Dievo įsakymų nusizengta? Kuo nejprasti kaimo gyventojų vardai? Ar buvo girdėtas Brunono vardas? Parašykite krikščionių šventųjų vardus. Kokie Petro raktai minimi? Koks šventasis glosto liūtą? Ką reiškia liūto, erelio, jaučio simboliai? Kokį Kristaus tikėjimo liudijimą apaštalai parašė?

JUOZAS APUTIS (1936–2010)

ŽMOGIŠKUMO JĖGA

Novelė

Prie didžiosios eglės žmogelis užvertė galvą aukštyn. Keli metrai nuo žemės iš sudiržusio* liemens buvo išlindusi sausa ir stora šaka, kuri Vaciuokui ir pasitarnavo. Vaciuoką žmogelis neblogai pažinojo, jis buvo neseniai parsigabenęs iš gretimo kaimo pačią ir sau gražiai gyveno nebjaurioj troboj su ta pačia ir dar su savo motina. Nebjaurioje troboje per karą ir po karo laikėsi ir mokytojas, jis nuomojo kambarį, kurį pilną prikrovė vokiškų, lenkiškų, prancūziškų knygų. Ir ne šiaip sau knygelių, o ir storų enciklopedijų, kur, atsivertęs tinkamą puslapį, galėjai sužinoti, ką panorėjęs. Tarp tų knygų mokytojas nebegalėjo gerai išsitiesti, todėl miegodavo kertėj* susirietęs. Iš mokytojo ir motinos vaikas pramoko kalbų ir, įbedęs nosį į knygas, sėdėdavo sau už stalo, nė nepajudink. Keisčiausia visiems buvo, kad mokytojas jo nevarė į mokyklą, o tik įtraukė į sąrašus ir kiekvieną dieną žymėdavo, kad buvo, tiesa, kartais ir praleisdavo. Pas mokytoją ateidavo ir žmogelis, kuris dabar žiūrėjo į storą sausą šaką. Ir jis daug tų knygų perskaitė, pasitardamas su vaikiuku, net į būdelę eidavo su knyga, kol kartą mokytojas uždraudė.

Tik viskam ateina pabaiga: mokytojas iš tų knygų dulkių susigriebė ligą, ir jį palaidojo net su gaudžiomis kalbomis, karstą, kai vežė pro bažnyčią, pašlakstė kunigas, nes taip, sako, mokytojas pats pageidavęs prieš mirtį. Pašventino ir patį kapą, tik vėliau, kai pastatė paminklą, ant kurio buvo išrašyti paties velionio sugalvoti žodžiai: „Kas iš to būtų?“ Blaivūs žmonės sakydavo, kad tai didžiausia nesąmonė, bet žmogeliui, dabar tebežiūrinčiam į eglę, žodžiai patiko, geri jie buvo ir motinos vaikui, kaip sakyta, dabar jau nebegyvam, o tada dar gana smagiam vaikigaliui. Su žmogeliu jie gražiai prižiūrėdavo mokytojo kapą, nes jo giminės gyveno toli, menki jie ir tebuvo giminės, svetimesni už svetimus, tai niekas ir jokio mokytojo turto negraibstė, nieko, tiesą sakant, jis ir nepaliko – tik knygas ir apdaužytą dviratį, kurį, pernakvojęs daržinėj šienuose, kitą rytą po laidotuvių girgždindamas ir cypindamas nuvažiavo per laukus penktos ar dešimtos eilės mokytojo pusbrolis, kuris, be to, kad buvo pusbrolis, neturėjo dar ir vienos kojos, todėl dešinę dviračio paminą* prisirišo virvele prie protezo, ir ta jo kelionė dviračiu kaimo vaikams buvo įdomi. Po mokytojo mirties žmogelis, kuris vis dar, užlaužęs galvą, žiū-

rėjo į sausą eglės šaką, nebeužeidavo nei knygų paskaityti, nei su motinos vaiku pasišnekėti. Vaiko motina visai suseno, sakydavosi nebeturinti jokio noro toj troboj gyventi, labai nusiminė, nes dabar jai jokių vilčių nebelikę, nors ir anksčiau, kol mokytojas buvo gyvas ir sveikas, tų vilčių matė ne tiek daug. Motina labai norėdavusi nuo jo turėti vaiką, o jis, pakėlęs akinius nuo enciklopedijų, ją paklausdavęs: „O kas iš to būtų?“ – ir taip vis nesutikdavęs vaiko turėti. Tas, kuris buvo jau beveik užaugęs ir nuo kito, jau seniai mirusio vyro, po mokytojo mirties prie knygų nebekišo nė piršto, susikaupusi energija jį spyrė kuo greičiau gyventi, jis lakstė po vakaruškas*, kartais beveik žmonių akyse su mergaitėmis imdavo negražiai elgtis; motinai tas kėlė didelį rūpestį, manė, gal padės armija, bet nė kiek – grįžo dar labiau pasiutęs, atmušė nuo vieno valdžios žmogaus gražią ir stiprių kojų žemės mokslų kandidatę, o kai ta susidėjusi lagaminą išsikraustė iš namų ir atkeliavo pas jį ir jo motiną, tas nuėjo miegoti ant aukšto, o rytą kandidatę, sukėlęs didelį skandalą, išvarė.

Taip dar padūko, o paskui, kaip jau žinome, parsigabeno* iš gretimo kaimo mergaitę, nieko nepasakysi, buvo ir graži, ir protinga, gal tik per lėta jo būdui, bet keisčiausia – jos to lėtumo užteko jam sudrausminti. Ims tik daryti ką nors ne taip, ji pasakys du žodžius: „Vaciuk, atmink!“ – ir Vaciuką galėdavai įsikišti į ausį. Ką jie turėjo vienas su kitu ir ką reikėjo Vaciukui atminti, niekas nežinojo ir nežinos, nes Vaciukas labai greitai pasikorė, su žmona pagyveno nedaug, gal pusmetį, o po Vaciuko mirties ji apie tai su niekuo nešneka. Ji vaikščiojo jau pilna*, kaimynas brigadininkas, minkštos širdies žmogus, netgi nepaskyrė ravėti cukrinių normos ir už tai, apskūstas valdžiai, vos pats neliko be valdžios. Gerai, kad Vaciuko motina buvo visai pasiligojusi, o pats Vaciukas komisijai pasakė neravėsiąs, turi daug darbų ir taip, o anas tai tikrai ne vyriškas darbas. Pasikorė jis visai paprastai: parėjo pietų, motina buvo gražiai išvirusi bulvių, mėsos ir padėjusi rūgusio pieno. Priešais Vaciuką sėdėjo žmona, pusė jos didelio pilvo prašoko stalą, Vaciukas pažiūrėjo į tą pilvą ir šlakais išmuštą žmoną, už stalo šono sėdėjo dailiai apsirengusi motina. Tada Vaciukas ir pamatė, kad žmonai ant rūgusio pieno uždėta daugiau grietinės. Jis paklausė motiną:

- Kodėl jai uždėjai daugiau grietinės?
- Vaciau, kaip tau ne gėda? Ar nežinai, kokia ji?..

Vaciukas tylėjęs kelias minutes, o paskui pasakęs:

- Velniams man reikalingas toks gyvenimas. Eisiu ir pasitempsiu*.
- Pakilo nuo stalo ir išėjo, nesustabdė nė magiškieji žmonos žodžiai.

– Padurniuok, padurniuok, – dar pasakė motina, o Vaciuokas pasuko ke-
liuku į kapines, nors seniai gerai žinojo, bet raidė po raidės skaitė mokytojo
žodžius „Kas iš to būtų?“, paskui iš žmogelio, kuris dabar vis žiūri į sausą eglės
šaką, iš daržinės pasivogė ilgiausias vadžias* ir jau pavakary atėjo prie tos
eglės. Čia netrukus jį ir surado, pasikabinusį po tą šaką. Nukabinti buvo ne
juokas, reikėjo atvaryti iš melioratorių pasiskolintą kraną. Pirmasis apžiūrėti
įsiropštė milicininkas, kurio mėlynos plačios kelnės, suvartytos į aulinius ba-
tus, iš apačios juokingai atrodė. Visi daugiau stebėjosi ne dėl to, kad Vaciu-
kas pasitempė, o dėl to, kaip jis, rupūžius, pasiekė tą šaką, kad medis pasiu-
tusiai* storas, o virvė, ant kurios pasikabino, baisiai trumpa.

Žmogelis dabar čia taip ilgai gal ir nestovėtų, jei ne jis būtų išaiškinęs tą
paslaptį. Kai jau Vaciuoką – o tai juk buvo antrasis didysis žmogelio draugas –
palaidojo, jis vėl iškaulijo* iš melioratorių kraną ir sukišo jiems nemažai pini-
go, nuvažiavo iki tos šakos, o ten paskui detaliam viską apžiūrėjo, bet nieko
negalėjo nustatyti. Kranininkas apačioj keikėsi piktais žodžiais, jam, žmogui,
tikrai nusibodo, ir dar jis manė, kad visa tai be reikalo, bet žmogelis tyrinėjimų
nemetė, liepė kranininkui važiuoti pietų ir atvykti jo pasiimti tik į pavakarį.
Likęs vienas, jis greitai sumetė*, kad įlipti Vaciuokas negalėjo – niekas nerado
jokių kablių; tada žmogelis ėmė atidžiai tyrinėti visą eglę, pasirodė, kad nuo
sausosios šakos jau labai lengva lipti aukštyn, į viršūnę, ir jis pamėgino. Eglė
buvo didelė, dar nepasiekęs viršūnės, žmogelis jau išniro virš miško, o reginiai
aplinkui buvo neapsakomi: ir valtys gražiam ežere su dviem salom, ir baltas
bažnyčios bokštas, ir geltonomis gėlėmis sužydęs kalnas, ir Vaciuoko motinos
troba... Įsliuogęs į pačią viršūnę, žmogelis iškart rado Vaciuoko pėdsakus; tenai,
dailiai į ripką* susuktas, buvo padėtas ilgiausias vadžių galas, dabar panašus į
kokio paukščio lizdą. Taip ir buvo: Vaciuokas virvę permetė per šaką, paskui ja
įsikabaravo pats, virvę nupjovė, pasilikęs tiek, kiek reikia, o kitą paslėpė eglės
viršūnėje. Žmogelis galvojo, ar vadžias palikti, ar pasiimti, bet paėmė, nes,
viena, būtų medyje labai ilgai reikėję laukti kranininko, nes Vaciuoko paslaptį
žmogelis netruko išaiškinti, o antra – vadžios juk buvo jo.

Išlipęs iš eglės ir nusitraukęs vadžias, parėjo liūdnas namo; pavakary, kai
pro šalį važiavo kranininkas, pasakė, kad jau nereikia, ir nupasakojo, kaip
viskas buvo.

Keistas jausmas žmogelį apniko* nuo to karto: kiekvienam jis mielai nuo
pradžios iki galo pasakodavo viską, kas buvo, pasidarė labai geras, visus my-
lėjo, eidavo kam padėti arus apdirbti, kam išsikulti miežius, kam, susirengus
į didelį miestą, vaikus pasaugoti, o kartais paprasčiausiai žmones jis tik paly-

dėdavo iki autobuso, o paskui, likęs ir žiūrėdamas į tolstančią mašiną, apgalvestaudavo, kad viskas taip greitai pasibaigia. Parėjęs namo, kur nuo seno buvo vienas su prijaukintu stirniuku, sėdėdavo, rankas pasidėjęs ant stalo krašto, ir jam rodydavosi, kad jis jau yra šį tą supratęs, ir Vaciuкас, ir mokytojas, kurių jau nebeturėjo, darėsi dar artimesni.

Žmogeliui dabar jau įskaudo galvą, bet dar kiek pažiūrėjo jau nebe į šaką, o į eglės viršūnę; žmogelį apėmė net gaudumas, prisiminus, kokias grožybes tada matė iš tos eglės ir kad visas tas grožybes matė paskutinį sykį ir Vaciuкас...

Žmogelis jau pasitraukė nuo eglės, neatsigręždamas ėmė skubėti, jis buvo basas, apsvilkęs juodą drabužį nuo lietaus ir užsidėjęs šiaudinę skrybėlę. Tada, būdamas eglėje, matė miestelį, o jo galuose dvi dailias parduotuves, vienoj pardavinėdavo geležgalius, o kitoj apdarus. Dabar jis ėjo tiesiai į tų krautuvių vidurį, prikeldamas, kai pakeliui pasitaikydavo, sugulusias karves ar kitokius gyvulius. Jo drabužiai buvo dulkini, jis pats suprakaitavęs, nes saulė ėmė vis labiau kepinti. „Kas iš to būtų?“ – šnibždėjo žmogelis mokytojo žodžius, kartais nusikeldamas prakaito primirkusią skrybėlę ir delnu perbraukdamas per visai nuplikusį pakaušį. Delnas likdavo šlapias, jį nusišluostydavo į drabužį.

Atėjęs į miestelio vidurį, žmogelis beveik kariškai pasuko į dešinę, kur turėjo būti geležų parduotuvė. Gerai, kad duris rado praviras, žmogeliui niekada nebuvo jauku varstyti duris, įėjo jis nepastebėtas, nors netrukus vienas kitas jį ir pamatė. Žmonės čia kažkodėl nieko nepirko, o sėdėjo ant gremėzdžiškų* dėžių ir valgė. Du seniai apžilpusiomis* akimis žiūrėjo į pustuštį butelį, viena moterėlė, matyt, apdarų parduotuvėj nusipirkusi, dėjo sau ant krūtinės drabužėlį ir aimanavo, kad bus per mažas.

Iš pradžių žmogelis matė tik storą pardavėjo užpakalį, nes tas buvo pasilenkęs ir, kažką rinkdamas nuo aslos*, mėtė į medinę dėžę.

– Prašom dovanoti, kad sutrukdysiu jums darbuką, – pradėjo žmogelis, tačiau tuo metu du seniai iškliukino paskutinę degtinę ir sujudo, moterėlė per švarką pagaliau susegė savo drabužėlį, dar keli nauji žmonės įgriuvo iš lauko, todėl kilo gana keistas sujudimas, ankstesnės tylos – kaip nebuvę, ir pardavėjas nė velnio negirdėjo.

– Hm... Hm... – ėmė dabar kranksėti žmogelis, bet jo kranksėjimo anas dar labiau negirdėjo, nes jau žmonės, susirinkę krautuvėj, ko gero, ėmė smarkiai juoktis, ir ar tiktai ne iš jo?

Tada žmogeliui nieko nebeliko, kaip tik užlįsti už lentų, pasilenkti ir kartu su pardavėju rinkti nuo grindų ir mėtyti į tą medinę dėžę. Kai pagaliau surinko, pardavėjas atsitiesė, atsitiesė ir žmogelis. Pardavėjas tarė:

– Tai, mat, surinkom šiaip taip... Velniškai daug.

– Mikliai* surinkom, mikliai, – šnekėjo žmogelis. – Atsiprašysiu, man reikia to ir to...

– Tai kodėl nesakei? – smagus, kad pagaliau surinko, tarė pardavėjas. – Seniai būčiau padavęs.

Paėmęs daiktą, žmogelis ištiesė pinigą, bet dar nepasitraukė, dar čiupinėjo geležgalį, norėdamas gerai ištyrinėti. Pardavėjas dabar jau išlindo iš už tų lentų, atsisėdo prie senių ir iš plačių kelnių išsitraukė butelį.

Žmogelis prisiartinio prie jų.

– Atsiprašysiu, čia nėra vieno daikčiuko... – prakalbo jis, rodydamas pirkinį.

– Ką sakai? Negali būti, negali būti... Bet jeigu jau nėra, tai paduosiu... – Pardavėjas sunkiai užlindo už lentų, storu užpakaliu vos nenuversdamas svarstyklių, ir atnešė tą daikčiuką.

Bet žmogelis dar nesitraukė. Ilgai stovėjęs ir trypčiojęs, jis vėl prislinko prie pardavėjo ir tyliai tarė:

– Atsiprašysiu, bet aš laukiu gražos...

– Negali būti, negali būti... Šitaip tai neišeina. Jau čia tai brėži, jau padidini...

Žmogelis pamažu vyniojo pirkinį į laikraštį.

„Kas iš to būtų?“ – nei iš šio, nei iš to jis prisiminė mokytojo žodžius ir pripuolė prie storulio pardavėjo:

– Ei, einam!

– Negali būti, negali...

– Ei, einam!.. – spiegte spiegtė žmogelis, tempdamas storulį nuo dėžės ir vilkdamas prie durų. – Sakau, einam, kad sakau, tai einam, einam, kad sakau, kad einam, tai sakau!..

– Turi eiti, kad jis liepia, – kikendamas pasakė vienas iš geriančių senių.

Netrukus storulį pardavėją žmogelis tempė per grindinį į kitą miestelio galą, į apdarų parduotuvę. Daugiausia čia buvo suėję moterų, vienos siuvinėjo, kitos mezgė, trečios, sukišusios nosis, žiūrėjo viena į kitą. Pardavėją jis pasodino ant didelės dėžės; taip patupdė, kad net subraškėjo dėžė, o pats nuskubėjo prie lentos, už kurios stovėjo jaunutė mergaitė melsvu chalatu.

– Ar tamstai ko nors reikėjo? – paklausė ji.

– Tsss... Man reikia kojinių. Tokių, kad tiktų jam, – tyliai pasakė žmogelis, linkteldamas galvą į pardavėjo pusę.

– Jam? Tai rasim... Palaukit, kokios čia spalvos jo marškiniai? Va, šitos bus kaip tik, – labai geru balsu tarė mergaitė, paduodama žmogui tikrai gražias kojines.

Jis ištraukė pinigą, už kurį turėjo pirkti dar tokį kaupuoką daržams ravėti, ir tik dabar pastebėjo, kad kojinės buvo tokios pat, kokias anąsyk paskutinį kartą pirko Vaciuokui.

– Maukis tas savo smirskes*! – suspiegė žmogelis, pribėgęs prie storulio pardavėjo.

Kai tas dar nesijudino, žmogelis pats nunėrė jo batus, sudriskusias kojines ir užmovė naujasias, vėl dailiai suvarstydamas apavą.

Kai baigė savo darbą, jis taip gailiai ėmė kūkčioti, o paskui verkė visu balsu, kad mergaitė už prekystalio nususuko. Kūkčiodamas žmogelis žiūrėjo sau po kojom, prispaudęs po pažastim skrybėlę.

– Jėzau, tai yra geraširdžių žmonių, Jėzau... – stebėjosi stambi moteriškė, padėjusi į šalį mežginį.

– Tokio žmogaus labai gaila.

Žmogelis pamažu, labai pamažu traukėsi prie durų; čia užsidėjo skrybėlę, taikydamosis sprukti, tačiau tuo tarpu duris užtrenkė vėjas, ir jis, jas atidarydamas, viena akimi matė parduotuvės žmones. Ko gero, jis gėdijosi savo ašarų.

Storasis pardavėjas nuo dėžės buvo nustumtas, jo vietoje dabar sėdėjo storoji mežgėja. Vienos apiplyšusios kojinės raištį ji jau buvo atsirišusi ir kojineį bjauriai nusmaukusi žemiau kelių, kitą raištį knibinėjo pirštais, aukščiau siai pasikėlusį sulamdytą sijoną.

Žmogelis duris paliko praviras, išėjęs vėl gražiai pasuko į dešinę, o miestelio vidury dar sykį į dešinę, ir patraukė nosies tiesumu, tik laukuose gyvulių nebeapakėlė, nes vakarop jie patys buvo sukilę ir nakčiai šlemštė skanią žolytę.

Klausimai ir užduotys

1. Pasvarstykite, kuo ši rašytojo novelė yra neįprasta? Pasamprotaukite, kodėl ji taip pavadinta?
2. Kaip šiame kūrinyje kalbama apie suicidą? Ar šiandien aktualu kalbėti apie savižudybę?

3. Kaip pasitarnauja paslapties leitmotyvui išlaikyti tas faktas, kad nesužino-
me, ką Vaciuksui sakė jo žmona? Kas tai galėjo būti?
4. Kuo ypatingas vaizdas, kurį pamatė žmogelis virš eglės?
5. Kodėl mokytojo elgesys po lemtingo įvykio pasikeitė, jis ėmė nedorai elg-
tis?
6. Kaip vertinate faktą, kad Vaciuksas nusižudė: a) mažmožis (daugiau grieti-
nės rūgusiame piene uždėta liudija skriaudą); b) dvasinė liga; c) akimirkos
pyktis ar kas kita? Argumentuokite.
7. Kaip pasikeitė žmogelis? Kuo ypatingas jo apsilankymas parduotuvėje ir
naujų kojinių užmovimas storajam pardavėjui? Gal žinote Biblijoje minimų
pavyzdžių?
8. Ar viską galime gyvenime paaiškinti racionaliai? Argumentuokite savo at-
sakymą ne vienu sakiniu.
9. Apibendrinkite. Suformuluokite novelės (prisiminkite, kas būdinga šiam
žanrui) temą, problemą, idėją.
10. Kritikai J. Apučio kūrybą apibūdina kaip ieškančią žmogiškumo ir paste-
binčią skriaudžiamą, užgožtą, dažnai vienišą asmenybę. Ar pritartumėte
šiai nuomonei perskaitę šią novelę? Kodėl?
11. Pasidomėkite rašytojo biografija. Ką sako apie žmogų jo pasitraukimas į
Dzūkijos Zervynų kaimą? Parašykite trumpą esė: „Mes turime daug vei-
dų“, „Visada gyvenime yra apie ką rašyti“, „Nėra mažų žmonių“.

SAULIUS ŠALTENIS (g. 1945)

Ištraukos iš novelių apysakos „RIEŠUTŲ DUONA“

ŠKAC, MIRTIE, ŠKAC

Tą dieną, kai gaisras nušvietė padanges, man sprogo užpūliavęs apendiksas ir užliejo visą pilvą. Mane paguldė ant stalo po didele lempa ir paklausė:

– Andriau Šatai, ar jūs mokat skaičiuot?

– Jeigu labai reikia, galiu suskaičiuot iki dešimt, – pasakiau ir ėmiau stropliai skaičiuot, bet susipainiojau ir vėl pradėjau iš naujo.

O tuo tarpu Kaminskių tvartas jau liepsnojo ir ugnis laižė dangų. Mano tėvo brolis Boleslovas Šatas nebuvo nei gaisrininkas, nei ugnies inspektorius, tačiau jis pirmas pasistatė švarko apykaklę ir šoko į liepsnos nasrus. Tą dieną aš įkvėpiau chloroformo ir nė nemirktelėjau, kai man išpjovė apendiksą ir ėmė valyti pilvą. Mano tėvo brolis Boleslovas Šatas nebuvo gaisrininkas, tačiau jis išgelbėjo nuo mirties vieną iš penkių paršiukų. Jam apsmilkio švarkas ir nudegė antakiai, ir jis droviai, lyg teisindamasis ir gėdydamasis savo išsiškimo prieš visą miestelį, apgulęsį tvorą, pasakė:

– Kai vagis vagia – nors sienos lieka, bet kai ugnis – ničnieko nelieka.

Ir tikrai, kai aš grįžau namo be apendikso, iš Kaminsko tvarto bebuvo likę vien prisiminimas ir pamatai. Bet vakare, tą pačią dieną, kai tebesmilkio degėšiai, mano tėvo brolis Boleslovas nedrąsiai pasibeldė į Kaminsko namo duris. Jis tik norėjo paklausti, ar neatsirado jo akiniai, kuriuos jis pametė per gaisrą, nes be akinių kaip be rankų. Tačiau nepaklausė, nes visa Kaminskių šeima – Kaminskas, jo žmona Kaminskienė, gražiausia ir tyliausia miestelio moteris, ir jų vaikai Liuka ir Peliūkštis – sėdėjo už stalo ir išprakaitavę valgė Boleslovo išgelbėtą paršiuką. Kaminskas nepakvietė Boleslovo prie stalo, tik įpylė degtinės ir paliepė Liukai:

– Nunešk, Liucina, tam žmogui!

Ir Boleslovas išgėrė degtinę ant slenksčio.

– Paduok, Liucina, tam žmogui kaulą užsikąst, – tada įsakė Kaminskas. Liuka prunkštelėjo ir vėl nutapeno* prie slenksčio.

– Vaikeli, negi aš toks juokingas be akinių? – paklausė Boleslovas.

– Nežinau, – pasakė Liuka.

Mano tėvo brolis nepaėmė kaulo, tik paglostė Liukos galvą ir pažiūrėjo savo liūdnomis be antakių akimis į Kaminską:

– O aš maniau, kad tamsta žmogus.

– Aš irgi maniau, – nusijuokė išprakaitavęs Kaminskas. – Aš gi ir neprašiau nė vieno šokt į ugnį.

Ir užtrenkė duris prieš Boleslovo nosį.

Kai grįžau iš ligoninės, gaisro pelenai seniai jau buvo atšalę ir vėjo išpusyti, ir man buvo labai skaudu, kad negalėjau matyt degančio tvarto, kuriam kažkada pastipo mano senelio Kaminskams parduota karvė.

Ir sugrįžus buvo tikra vasara, tokia, kokia daugiau nepasikartoja gyvenime, ir nors paskui tau būtų dar šimtas vasarų, visos jos atrodo netikros, palyginti su ta vienintele. O kodėl – velniai žino. Kaip šiandien prisimenu ryškiai ir saulėtą dieną, riebų ir nustebusį katiną, slystantį įkaitusiu skardiniu stogu, stiklinę ant palangės su juodais barzdos šeriais ir muiluotu vandeniu, panašiu į vakarykščią baltintą kavą. Aš gulėjau hamake tarp dviejų klevų, apmuturiuotas* žieminiu paltu ir vilnoniu šaliku, ir jaučiausi atlikęs kažkokį labai svarbų darbą, nes visi man kartojo, kad esu plėšte išplėštas iš šaltų mirties nagų. Mano tėvo brolis Boleslovas ta proga buvo apsilikęs baltais be apykaklės marškiniais su dryželiais. Tą dieną atrodė, jog visas pasaulis šypsosi man ir džiūgauja, ir tėvo brolis Boleslovas užkabino man ant žieminio palto tris savo medalius ir ordiną. Jis sūpavo hamaką ir grojo lūpine armonikėle, o katinas tuo tarpu slydo miauksėdamas įkaitusia skarda, paskui išsigandęs pažiūrėjo į mus, ir aš ėmiau juoktis visa gerkle. Mano tėvas su motina išėjo pasižiūrėti į prieangį, kaip aš juokiuosi. Jie pagalvojo, kad mane pagaliau sugebėjo prajuokinti tiktai Boleslovas, ir, skatindami jį, sulinksėjo galvomis.

– Boleslovai, – pasakiau, – jeigu aš užmirščiau šitą dieną, tu man visados primink.

– Iš tikrųjų graži diena, – pasakė tada Boleslovas, žiūrėdamas į saule tvieskiantį skardinį stogą, ištraukė iš kišenės kažkokį nosine apsuktą daiktą ir padavė man.

– Aš nenoriu valgyt, – pasakiau.

Boleslovas papūtė lūpinę armonikėlę ir liūdnai nusišypsojo:

– Kai tu gulėjai ligoninėj, aš pasakiau: „Atstok, mirtie, nuo mano brolio vaiko Andriuko Šato – juk jis dar nevalgė riešutų duonos. Škak, mirtie.“

– Škak! – mostelėjau ranka, ir katinas nuslydo nuo skardinio stogo.

Aš atsikandau traškančios tarp dantų, truputį lipnios ir keistos duonos, ir mano burna buvo pilna riešutų kvapo. Boleslovas užgrojo lūpine armonikėle ir viena ranka jsiūbavo hamaką.

– Škac, škac, – uždainavau, supdamasis aukštai virš žemės.

Medaliai žvangčiojo ant žieminio palto, ir lengvas, gaivus riešutų duonos kvapas iš mano burnos užpildė visą padangę virš medžių, gaudžiančių telefono stulpų, ratais išvažinėto kooperatyvo kiemo, Finkelšteino kirpyklos ir žibalo krautuvės – ir visų akys nuo to kvapo iš šalta mėlynų pasidarė šviesiai rudos su dviem šiltomis auksinėmis kibirkštėlėmis.

UGNIS, KURI SUDEGINO BOLESLOVĄ

„Lietuviais esame mes gimę!“ – dainuoja kas rytą skusdamasis Antanas Šatas, mano tėvas, ir niekada nesusimąsto, kad jo tikras tėvas, mano senelis, buvo buožė*, tačiau mudu su Boleslovu visada auklėjom jį, kiek leido mūsų jėgos. Kai senelis pardavė Kaminskams savo karvę, pavadintą gražiu lietuvišku vardu, ir ta rytojaus dieną padvėsė, jis tik kreivai šyptelėjo:

– Ką padarysi, šlėktos* ne ūkininkai, o vagys!

Nes kažkada jaunystėj lenkai skustuvu jam buvo su visa mėsa ir pinigais išpjovę kišenę, ir mano senelis pranašiskai tada pareiškė: šiandien jie dar kišenes, o rytoj ir Vilnių pasivogs!

Kai Boleslovas susipažino su mano motina, jis tiesiai paklausė:

– Aš būčiau labai laimingas, brangioji, ar nenueitum su manim į kiną?

– Kodėl ne, – atsakė mano motina.

Ir taip jie vaikščiojo į kiną po du, o paskui ir tris kartus per savaitę. Bet įsikišo senelis ir klastingai paklausė:

– Boleslovai, tai tu, girdėjau, nori būt mano mylimo anūko Andriaus Šato tėvu?

– Labai norėčiau, – pasakė Boleslovas, atlaikęs jo žvilgsnį.

– Boleslovai, betgi tu velnių priėdęs?

– Nepriėdęs, – atsikirto paniuręs Boleslovas.

– Priėdęs, nesiginčyk su savo tėvu, ir pats laikas man pasiruošt širdies smūgiui, nes tu dar nežinia ką iškrėsi...

Ir senelis nesuklydo ruošdamasis širdies smūgiui, nes Boleslovas paskutinį kartą nuėjo į kiną ir, palikęs saugot mano tėvui Antanui mano motiną Elytę, išdūmė į Ispaniją. O ispanai baisiausiai apsidžiaugė matydami jį. Pavyzdžiui, sako jam: traukiamės, Boleslovai, girdi, taip ir taip, kraujas akis užpylė. O Boleslovas nusišluosto akis ir papurto galvą: aš, supraskit, ne bėgikas, mano plaučiai silpni. Ir, nors užmušk jį, valgo riešutų duoną, tratina *fašistukus* iš kulkosvaidžio. O tie šaukia: pasiduok! Lietuviškai, ir tai ne visada

su Boleslovu susikalbėsi, o ispaniškai – NO PASARAN! – ir jokių kalbų. Tačiau Boleslovas skaudžiai apsiriko palikęs mano tėvui saugot mano motiną, nes tas sugebėjo ją išsaugot nuo savęs tik dvejus metus.

Boleslovas sirgo tuberkulioze kaip ir mano tėvas ir, lygiai taip pat, kaip ir mano tėvui, jo silpniems plaučiams reikėjo penicilino ar dar kažko. Mano senelis laiku padovanojo tarybų valdžiai savo žemę, pardavė namą ir už tuos pinigus nupirko dešimt gramų penicilino. Jis ilgai svarstė, kuriam iš jų atiduot vaistus, nes dešimt gramų abiejų sūnų plaučiams – tai lašas ant įkaitusio akmens. Ir tada Boleslovas varžydamasis pasakė, kad jo plaučiams ne taip jau baisiai reikalingas tas stebuklingas penicilinas. Mano tėvas supratingai tylėjo neprieštaraudamas, ir jo plaučiai sugėrė peniciliną kaip suskeldėjusi žemė gaivią debesų liūtį. Galbūt iš tikrųjų Boleslovui nebereikėjo jokių vaistų, nes, kai vieną gražią dieną miestely pasirodė cirkas, su kuriuo pabėgo Kaminskienė, jis priėjo prie mano motinos ir giliai alsuodamas paklausė:

– Aš bučiau labai laimingas paskutinį kartą, jeigu nueitumėt su manim į cirką.

– Gerai, Boleslovai, – liūdnai atsakė mano motina stovėdama tarp puodų, – kai sutems, aš pabandyčiau išeit.

Tačiau kai sutemo, ji turėjo adyt pradilusias mano tėvo kelnes, o paskui jau buvo ir visai per vėlu.

Ir Boleslovas vienas cirke žiūrėjo, kaip žmogus paprastais, ne plieniniais žandikauliais kramtė vinis lyg riešutus ir spjaudė ugnimi. O tuo tarpu Kaminskis vijo iš virvelių botagą, nes jo žmona Kaminskienė negalėjo atitraukt akių nuo žmogaus paprastais, ne plieniniais žandikauliais, ir ji su Liuka ir Peliūkščiu sėdėdavo vos ne kiekviename vaidinime.

Kai Kaminskis pagaliau nusivijo botagą ir riaumodamas ėmė varyt Kaminskienę iš cirko – *čia tvartas, čia tvartu kvepia!* – Boleslovas sulaukė jo ranką.

– Tamsta pats iš tvarto! – tai buvo paskutiniai Boleslovo žodžiai, neskaitant kai kurių ispaniškų, nes smilkiniuose išsišovė gyslos, ir ugnis, kuri, kaip sakoma, degte degė, o ne smilko visą gyvenimą jo krūtinėj, išsiveržė lauk...

AČIŪ DIEVUI, DABAR NE VIDURAMŽIAI

Kaulai pasirodo ir vėl pradingsta, nes rudenį ardami juos išverčia į paviršius, o pavasarį vėl užverčia. Kaulai buvo vienintelis pajamų šaltinis ir viltis septintą kartą iš eilės pamatyt Tarzaną, ištrūkusį iš geležinio narvo į laisvų laukinių džunglių platybes. Šešis kartus tėvas dar davė kinui pinigų, tačiau

septintąjį užsispyrė, ir nors tu jam ką: užteks, girdi, nes ir taip jau klykauju naktimis ir neleidžiu jam ramiai išsimiegot. Pagalvokit, ponas atsirado! Nori būti nepriklausomas – sukis, kaip išmanai. Tai ir einu daržais ir rankioju kaulus. Pakenčiamai primėtyta kauliukų, nors galėtų būt ir daugiau. Už pašto jau Kaminskų teritorija. Tik pasirodai už pašto, žiūrėk, išlenda ta ragana Liuka ir ima kabinėtis. Taip ir šiandien lyg iš po žemių išdygo net trys Kaminskai – Liuka ir Peliūkštis su savo vyriausiu broliu Kūjagalviu, kuris vėliau atsisėdo į kablėjimą už savo tikros tetos apdraskymą ir dar už kai ką, ir jie liepė man išpilt visus kaulus ant žemės. Kūjagalvis, šlykštus tipas plokščia galva – gal todėl, kad Kaminkas, lyg iš anksto gailėdamas tetos, mušė jį dar įščios vaisių, – paėmė į rankas stambiausią kaulą su keliais dantimis, apžiūrėjo ir susiraukė:

– Ar žinai, kieno kaulus renki?

– Čia ne jūsų daržas, – pasakiau ir ėmiau krautis kaulus atgal į kibirą.

– Čia, aiškiai matyt, žmogaus žandikaulis! – nusprendė Kūjagalvis.

– Karvės – ne žmogaus, – atkirtau.

– Aha! – suklykė Peliūkštis. – Jis mums pardavinėja pastipusias karves, o paskui ateina dar kaulų!

Su juo ir Liuka, aš, žinoma, būčiau lengvai susitvarkęs, bet Kūjagalvis sugriebė mane už ausies ir pareiškė iškilmingai:

– Pjausim ausį. Palaikykite jį, išsitraukis peilį.

Dabar tokių peilių ir su žiburiu nerasi... Kūjagalvis atlenkė peilį, išbandė nykščiu aštrumą ir, reikšmingai žvilgčiodamas į mane, ėmė galšt, paspjaudydamas geležtę, į kaulą. Peliūkštis įrėmė koją į mano šoną ir patempė ausį į save.

– O gal... nepjaukim ausies... Tik pagąsdinkim? – Liuka ėmė kramtyt lūpą.

Kai atsimerkiau, paliečiau galvą kairėj pusėj, – ten buvo tuščia ir šalta. Kūjagalvis laikė delne ausį, ir man pasirodė, kad ji dar juda kaip gyva. Liuka pasistiepusi ir baimindamasi norėjo irgi pažiūrėti į ausį, tačiau Kūjagalvis atstūmė ją ir įsidėjo ausį į kišenę. Ir jie švilpaudami nukulniavo, ačiū Dievui, pamiršę kaulus. Aš greit juos sukroviau į kibirą ir nubėgau namo, ir visa mūsų šeima metė šaukštus ir pašoko nuo stalo:

– Kas tau atsitiko? Primušė?

– Ne, šiandien jie nemušė, – pasakiau kūkčiodamas. – Tik norėjo nupjaut ausį.

Mano tėvas krenkštelėjo, pasakė, kad nusiraminsčiau ir sėsčiau prie stalo, nes, ačiū Dievui, dabar ne viduramžiai, į kuriuos, be abejo, norėtų mus sugrąžinti visokio plauko Kaminskai ir į juos panašūs. Ačiū Dievui!

ŽIURKĖS

Kadaise net mano tėvas mokėsi ne dabartinėje dviejų aukštų mokykloje, o senojoje medinėje, priešais kleboniją. Nebloga buvo mokykla, tik žiurkės baigė ją sugraužt. Gyvenime nemačiau ir turbūt neteks matyti tokio žiurkių lizdo. Šmižinėdavo jos per pertraukas koridoriais, ir nieko joms negalėdavai padaryt, o per pamokas tupėdavo ant krosnies nuleidusios uodegas ir žiūrėdavo į nugarą Skorpikienei. Nebloga buvo mokytoja, nekenksminga, apykurtė. Kažkada Peterburge baigė moterų kursus; jos vyrą dar caro laikais suėdė vilkai, o ją pačią visą gyvenimą persekiojo vienas vilkas baltais ausų galiukais. Bet, ačiū Dievui, ji nešėsi rašomuosius darbus, sėdėjo medyje ir mėtė degančius sąsiuvinius vilkui į nasrus. Gal todėl ji, sakau, ir nekreipdavo dėmesio į žiurkes. Skorpikienė mokė mane tik vieną žiemą, nes paskui turėjo susikraut lagaminus ir išvažiuot į senelių bei invalidų namus.

Kai Liuka įkišo į mano portfelį pastipusią žiurkę ir aš nuo to pusę metų šlapinausi į lovą, mano senelis atėjo į mokyklą ir baisiausiai išplūdo Skorpikienę, išvadino ją pasileidusia moterim. Skorpikienė klausėsi baisiausiai nustebus – atrodo, ji tik iš senelio sužinojo, kad tai ne mokykla, o žiurkių lizdas.

O Liuka klausėsi susidomėjus ir nė akim nemirktelėjo. Liuka bjauriausia iš visų moterų, kurias man teko matyt. Liuka muša pagaliu mūsų vištas ir spjauo į šulinį, nes ji pati prisipažįsta, jog yra ragana ir todėl jos seilės nuodingos. Ir, kaip kartais įpykęs sako Kaminskas, Liuka yra kekšės vaikas, tačiau aš ją kada nors pagausiu, apipilsiu žibalu ir sudeginsiu, – nors, atvirai šnekant, liūdnoka būtų gyvent be tos raganos.

– Ponia, – pasakė senelis Skorpikienei. – Mano anūkas Andrius Šatas nekels daugiau mokyklon kojos, jeigu čia bus nors viena žiurkė!

Ir, lazda numušęs žiurkę nuo krosnies, pririšo jai prie uodegos špagatą* ir ėmė svilinti popieriais. Žiurkė klykė tarsi pats nelaimingiausias ir kankinamas žmogus. Žinoma, ir kitos žiurkės girdėjo tą klyksmą. Mano senelis neapsiramino, išginė žiurkę į koridorių, aplakstė visas klases, aukštą, rūšį, mokytojų kambarį ir net išvietę. Visa mokykla stovėjo prie langų ir žiūrėjo, kaip vaiko žiurkę po kiemą mano šaunus senelis. Paskui jis nusišluostė prakaitą, sulaukė įsibėgėjusią žiurkę, įsuko ją virš galvos ir sviedė į orą. Žiurkė perskrido tris namus, paštą ir pro langą tėsėsi ant Kaminskų stalo – žinoma, į kopūstų sriubą. Cha cha!.. Menkas juokas, tačiau žiurkės nuo tada išėjo visam laikui, ir gali būt šaltas – niekad os tu jų nebeprisišauksi.

NESIKEISKIT, PINIGAI

Pavasarij mano senelis atsigulė į lovą ir jokių būdu nenorėjo keltis. Aš įtariau jį simuliuavimu*, nes dabar turėjau už jį kapot žabus ir pjaut vištas. Bjaurus reikalas pjaut vištas. Užsimerki ir brūžini peiliu vištai per kaklą.

– Ne ta puse pjauni, – šlykštėdamasis sako tėvas.

– Tai pjauk pats, – šaukiu, mesdamas žemėn vištą ir peilį.

Bet mano tėvas idealistas ir bjaurisi krauju, o senelis nesikelia iš lovos, ir aš vienintelis vyras šeimoje. Jau pusė metų, kaip aš paslapčiomis pro durų plyšį įtariai stebiu senelį, nes man jau seniai įgriso tupinėt apie jo lovą ir kas rytą išnešt naktinį puodą. Aš stengiuosi perauklėti jį politiškai ir kasdien atnešu naują laikraštį. Jis bjauriai krenkščia ir kosėja, ir nė nemano nieko skaityt, tik atsiplėšia nuo laikraščio keturkampę skiautę popieriaus, išspjauna į ją savo kosulį, gražiai sulanksto ir numeta po lova.

Tačiau senelis labai mėgsta, kai aš sėdžiu ant lovos ir aiškinu jam, kad gyvenimas kas dieną gerėja, palyginti su jo tamsiais buržuaziniais laikais. Tada jis nemaloniai krizena ir rodo į skrynią, kur guli naftalinu apibarstytas jo juodas angliškos vilnos kostiumas.

– Che che, – sako mano senelis. – Trisdešimt metų nešioju ir niekaip negaliu sunešiot. Ir į grabą su angliška vilna atsigulsiu.

– Visko gali būt, – sakau žiovaudamas. – O aš ne buožė, savo kelnes per mėnesį sunešioju.

Aš žinojau, kad jis myli mane, o ir man, atvirai šnekant, irgi pakenčiamas, nieko sau atrodė senis. Ir jis ištvermingai simuliuavo iki tos dienos, kai pasikeitė pinigai. Kaip šiandien pamenu, buvo žvėriškas šaltis ir vėjas nutraukė elektros laidus. Laiškanešys atnešė laišką ir išėjo, ir vėjas trenkė duris į sieną ir sudrebino namą iki pamatų. Mano gimdytojas savo ir mamos vardu iš tobulinimosi kursų teiravosi, ar aš nepamirštu surinkt kiaušinių iš vištų gūžtų ir ar neskriaudžiu jo tėvo.

Tada keitėsi pinigai, ir aš buvau susirūpinęs įvairiausiai miestelyje sklandančiais gandais. Bet aš pasitikėjau valstybe, ir valstybė iš tiesų neapsuko manęs. Tą dieną vėjas nutraukė elektros laidus, aš skaičiavau savo pinigus užsidegęs žibalinę lempą, ir staiga vienais marškiniais įslinko į virtuvę mano senelis. Aš piktai pažiūrėjau į jį, supyliau pinigus atgal į virdulį ir uždengiau dangteliu.

– Marš į lovą! – pasakiau ir supratau, kad mano senelis dabar jau tikrai nesimuliuoja. Ir jis pats tai, matyt, gerai suprato, prasižiojo, ėmė grabinėt mane rankom ir išsitiesė ant grindų.

Nuvilkau už pažastų senelį į jo kambarį ir įverčiau į lovą. Žinoma, man pasidarė nelabai jauku. Jis ėmė gaudyt burna orą ir kartot:

– Pinigai, pinigai... virtuvėj, po grindim!

– Nesijaudink, – pasakiau, – pakeisim ir tavo pinigus...

Bet pamačiau, kad jis ištiesė ranką ir iš stalčiaus išsitraukė žvakę. Velniai griebtu, ne paprastą, o tokią geltoną, iš vaško, kokias pardavinėja kunigai bažnyčioj.

– Škac, škac! – kartočiau kalendamas dantimis, kol suradau virtuvėj degtukus ir uždegiau jam tą žvakę.

Senelis žiūrėjo į mane keistai, lyg priekaištaudamas, lyg niekaip negalėdamas suprast, kas aš per sutvėrimas, paskui tris kartus, lyg prieš nerdamas, įtraukė oro, trūktelėjo aukštiekninkas, lyg atsispirdamas kojom, ir nuplaukė...

Aš ataturpistas* išslinkau į lauką, buvo tamsu, nors akin durk, ir bėgdamas į paštą lyg įskilusi plokštelė kartočiau:

– Škac, škac...

Parašiau tėvui telegramą ir tada susigriebiau, kad kišenėje turiu tik trisdešimt kapeikų, bet paštininkė paėmė jas ir pasakė, kad aš neskolingas, lyg tai būtų buvę nauji ir jau pasikeitę, gerokai vertingesni pinigai.

Kai grįžau bėgte namo, iš tolo pajutau dūmų kvapą ir tada kvailai pagalvojau, kad senelis anų laikų žmogus ir galbūt taip išeina pro atlasas* duris jo vargšė siela.

Žvakė buvo iškritusi iš senelio rankų, ir nuo durų trinktelėjimo lovoje pliūptelėjo liepsna. Senelis žiūrėjo įbedęs akis į viršų, sau už galvos, į tą pusę, kur jis atsispyręs nuplaukė, tačiau perkreiptos lūpos keistai šypsojosi, ir atrodė, kad jis tuoj ims nemaloniai krizent ir su liepsnojančiom marškinių rankovėm sieks laikraščio savo įstrigusiam kosuliui išspjaut.

Aš numušiau ir uždusinau ugnį, bet iki išauštant sėdėjau su kibiru vandens prie lovos ir stropiai saugojau, kad nepradėtų senelis vėl iš naujo smilkt.

Rytojaus dieną atvažiavo perkaręs tėvas su motina. Vėjas tebesiautė. Monteriai sutaisė laidus, ir visam name sužibo lemputės.

Mano vargšas senelis nesuklydo. Jį iš tikrųjų įspraudė į angliškos vilnos kostiumą ir užvožė karsto dangčiu. Ir aš pirmąkart sužinojau, jog turiu tiek daug giminaičių. Prie kapo duobės sulėkė dvi tėvo pusseserės, neištekėjusios mokytojos, vienas kooperatyvo vedėjas, vienas vaikų namų ūkvedys, rajoninio laikraščio fotografas, visi su žmonom ir vaikais, ir net vienas notaras su keistais, nosy pridygusiais plaukais, tolimas senelio giminaitis, bet artimas tėvo gimnazijos laikų draugas. Jis visą kelią nuo namų iki iškastos duobės

nepaliovė piktintis karsto kokybe ir išdažymu. Suprantama, gal karsto spalva buvo kiek per šviesi ir per linksma, nes aš pats padėjau staliui išmaišyt dažus ir dažyt, tačiau notaras mane stačiai siutino. Nors per mano senelio laidotuves tie plaukai nekyšotų iš nosies! O šiaip viskas ėjo kuo puikiau: senelį švelniai nuleido ant virvių į duobę, pradėjo pilt žemes, ir visi giminaičiai vieningai pravirko.

Ir aš apsižliumbiau, nes tas žemių dundėjimas į karsto dangtį nėr labai malonus reikalas. Notaras išsitraukė nosinę ir padavė ją tėvui. Mano tėvas nusišluostė akis ir apsidairė, kam perduot nosinę, tačiau visi iš anksto buvo jomis apsirūpinę, ir jis tik mostelėjo ranka su nosine kultūros namų pučiamųjų orkestrui, kuriam iki šiol sąžiningai vadovavo. Paskui visi sunkiu žingsniu grįžom namo, notaras paglostė mano galvą ir pasakė:

– Laikykis, mano berniuk, laikykis.

Namuose visi stropiai plovėsi rankas, lyg bijodami kažkuo užsikrėst, ir susėdo prie stalo. Jie, žinoma, nenorėjo nė pagalvot apie valgį, tačiau šiems liūdniems pietums išėjo visa mano tėvo alga. Ir kiekvieno sielvartas neginčijamai buvo didesnis už kito.

O tuo metu mano senelis gulėjo po žemėm savo juodu išeiginiu, prieš trisdešimt metų siūtu kostiumu, ir aš nė kiek neabejojau, kad ta buržuazinė vilna nei pus, nei degs, nei rūdys. Aš išgėriau stikliuką, išraudau ir atsisagsčiau marškinius, paskui ėmiau gręžiotis ir garsiai kosėt. Notaras apkabino mane per pečius, ir aš turėjau vėl iš naujo pasakot, kaip mano senelis įkvėpė oro, nuplaukė, trūktelėjęs kojom, ir paliko save degantį. Notaras niekaip negalėjo suprast ir patikėt, jog senelis be jokio testamento ir raštų paliko man visus savo pinigus. Giliai širdy jie visi buvo mirtinai įžeisti.

– Matot, – varžydamasis pasakė tėvas, – senelis labai jį mylėjo. Gal net per daug, kiek liguistai, sakyčiau. Bet tokia jo valia.

– Turtingą sūnų turėsit, – dirbtinai nusijuokė notaras.

Tėvas baisiausiai sumišo, žvilgtelėjo į motiną, sėdinčią kamputy su lėkšte ant siuvamosios mašinos, – jai, kaip visada, neatsirado vietos prie stalo, – ir kankindamasis numykė:

– Kad aš dar iš tikrųjų ir neskaičiavau, nes, matot...

Aš padėjau ant stalo tarp butelių ir duonos iš po grindų ištrauktus, į sutrūnijusius skudurus įvyniotus senelio pinigus, prisipyliu degtinės ir atsistojęs pasakiau:

– Išgerkim už mylimą senelį...

Notaras iškėlė dviem pirštais pajuodusį, pelėsių visiškai išestą senelio pinigą, pažiūrėjo į jį prieš šviesą ir išraudęs atsargiai padėjo atgal ant skuduro.

Aš išgėriau, paėmiau dviem pirštais, kaip notaras, senelio pinigą, iškėlęs prieš akis žiūrėjau į jį lyg į aprūkusį stiklą per Saulės užtemimą ir vėl, kaip per laidotuves, ėmiau cypdamas žliumbti.

KAI NEBEAUGS NET ŽOLĖ

Aliukas Šovinis mano pionieriškam ir asmeniniam gyvenime švystelėjo kaip kometa, tačiau ir ją kai kas pasistengė prigesint. Jau pačią pirmą dieną, kai jis atsikraustė į mūsų padangę su rašomąja mašinėle, – jau pačią pirmą dieną jam pavogė autobuse odines pirštines, vienintelį jo turtą ir pasididžiavimą. Aliukas Šovinis dirbo pieninėj, nuomojo aprūkusį mano senelio kambarį ir sloguodamas rašė knygą DIENA, KAI BAIGIASI VAIKYSTĖ, tačiau vietoj šitos išspausdino kitą: ZARASAI – VANDENS IR SAULĖS KRAŠTAS. Jis gyveno vienui vienas kaip pirštas ir neturėjo nė vieno draugo, išskyrus mane ir mano motiną. Augino svogūnus ant palangės ir, kaip sakoma, buvo juokingas – net kelnes maudavosi užsilipęs ant taburetės. Ir tik vienam mano tėvui nebuvo aišku, kodėl jis augino svogūnus ir laipiojo ant taburetės – Šovinis troško bent iš tolo retkarčiais matyt prancūzų kalbos mokytoją Ireną Meškutę, kuri kalbėjo švelniu vaikišku balseliu ir visiems miglotai šypsojosi. O jai Aliukas Šovinis tebuvo vien šaligatvio plyta, kurią pastebi tik užkliuvęs už jos koja ir prasiskėlęs nosį. Kai po miestus ir tolimiausius kaimus nuaidėjo kvietimas pagyvinti pionierių organizacijos darbą, Aliukas Šovinis vienintelis atsiliepė į šį šūkį. Jis atėjo į mokytojų kambarį melsvomis nuo šalčio rankomis ir, žiūrėdamas ne į direktorę, o į visados drėgnas ir šiltas Irenos Meškutės akis, pasakė:

– Aš girdėjau... Aš labai prašau... Aš svajoju dirbti su pionieriais.

Ir tada Meškutė lyg pirmąkart pakėlė į Šovinį akis, apžiūrėjo jo prakiurusius batus, sugrubusias nuo šalčio ir įtempto rašymo mašinėle rankas ir neištvėrusi nusijuokė lyg varpelis.

– Jis užkrės sloga vaikus. Argi nematot?

Direktorė susimąstė kovodama su savimi, ir tada Šovinis nuleidęs galvą pasakė:

– Bet aš turiu nosinę.

Ir išsitraukė iš švarko kišenės prie širdies baltą siuvinėtą nosinę su purpuriniais inicialais: I. M. Tai buvo Meškutės seniai, dar studentavimo laikais, pamesta nosinė, brangi Aliukui Šoviniui kaip pats gyvenimas.

Taip Aliukas Šovinis tapo pirmuoju rajone mūsų būrio pionierių vadovu brūkšnys gamybininku. Jis vienas surinko keturias tonas metalo laužo ir ma-

kulatūros, surengė tris vaidinimus ir vieną montažą Puškino ar Lermontovo, dabar gerai nepamenu kurio, žvėriškai nužudyto, atminimui. Peliūkštis, pats smulkus niekšelis, vaidino tą niekšą, kuris turėjo šūviu į širdį nutraukt mano gyvenimą pačiame jėgų žydėjime. Mes abu pasidarėm pistoletus ne šiaip sau, o kaip reikiant, užtaisomus degtukų galvutėm, ir raudona tragiška švieša nutviekstoje scenoje taikėme vienas į kitą juodus pistoletų vamzdžius ir vienu metu nuspaudėm gaidukus. Nuaidėjo pasiutęs trenksmas, ir aš parkričiau, tarsi pačiūža skeltas į galvą, ir nuo pirštų mirties tyloj lašėjo mano nuosavas kraujas. Aš iki šiol įtariu ir įtarsiu, kad gyvatė Peliūkštis tyčia bus prigrūdęs į pistoletą šratų, nors ir kiek jis man išbalęs teisintūsi ir įrodinėtų, esą vamzdžiai iš lovos rėmų visada sprogs. Salėje sėdėjo visi kaip sėdėję, matyt, svarstydami, kokį skystį aš išpyliau: ar raudoną tušą, ar akvarelinius dažus? Ir tiktai vienintelė Liuka, kekšės vaikas, ta paskutinė ragana, išsoko į sceną ir pakėlė mane už pažastų. Bet paskui, kad kažin ko neišsigalvočiau, ji man pasakė, jog tą akimirką buvo susirūpinusi tik literatūriniu brūkšnys dramatinio montažu. Ačiū ir už tai!

Po šito įvykio, žinoma, mums uždraudė statyt vaidinimus ir visokius montažus ir pradėjo kasti* po Aliuku Šoviniu; būtų gal visai išėdę* iš mokyklos, tačiau mes ėmėm švilpt ir trypt kojom ir per literatūros pamoką, pasirinkę laisvą temą „Ką aš labiausiai myliu“, parašėm, jog labiausiai mylim Aliuką Šovinį. Suprantama, atsirado ir išdavikų, ir veidmainių, kurie nuobodžiai ir ilgai aprašinėjo, kaip jie karštai myli savo gimdytojus. Tačiau pavasarį, kai pradėjo pardavinėti ledus ir buvo galima gulėt ant žemės, Aliukas Šovinis atsisveikino su mokykla visam laikui. Tada kaip tik mokykloje vyko slaptas ir uždaras mokytojų išgėrimas, ir istorikas Ragaišis, galvodamas apie provincijoje slenkančius savo plaukus, santūriai kritikavo už anarchizmą Aliuką Šovinį, girdė išraudusią Ireną Meškutę ir, pakišęs ranką po stalą, santūriai pliaukšėjo gumomis, prie kurių buvo pritvirtintos jos šilkinės kojinės. O ji, kaip visada, miglotai šypsojosi ir laukė, kuo tas pliaukšėjimas baigsis. Tą vėlyvą vakarą, kai Ragaišis lydėjo Ireną Meškutę, bet suklaidino ją ir nuvedė į pievą ant Žydų kelio, aš rinkau vaistažoles, ir man akys išsoko ant kaktos, kai jie ėmė trypti mano vertingas žoles. Šiurpus reikalas, kai tavo brangūs mokytojai eina imtynių. Tada prisirinkau akmenų ir apmėčiau juos, ir jie iš karto apriomo. O Aliukas Šovinis tuo metu užbaigė savo knygos trečią skyrių, pasišaukė mane ir pasakė:

– Jeigu tave domina, tai aš paskaitysiu tau iš savo knygos, kuri vadinasi DIENA, KAI BAIGIASI VAIKYSTĖ.

– Skaitykit, vadove, – nuraminau jį. – Galit man visas savo knygas skaityt.

Jis dėkingai pažiūrėjo į mane, pagriebė savo knygą, ir mes nuėjom už miesto ir susėdom ant akmens prie Žydų kelio. Čia buvo visiškai tylu, ir mano pionierių vadovui buvo svarbu, kad, garsiai skaitant knygą, ypač tokią kaip DIENA, KAI BAIGIASI VAIKYSTĖ, aš aiškiai girdėčiau kiekvieną žodį. Aš linkėjau į taktą galva, ir man nepaprastai patiko šitas skyrius, kur buvau aprašytas aš, griūvantis scenoje su ištaškytom smegenim. Viskas buvo aprašyta teisingai, ir Liuka kaip reikiant pakritikuota, ir jos brolis Peliūkštis gavo prideramą vietą, tik, deja, pistoletus jis pavaizdavo tokius, kurie niekada gyvenime nebūtų galėję iššauti, bet žmonėms, neuosčiusiems parako, tai atleistina. Oras atvėso, saulė paraudo. Jis pažiūrėjo į mane ir staiga užsičiaupė, nebaigęs sakinio. O aš tuo metu, kaip tyčia, galvojau apie tai, kaip einama imtynių; jis, velnias, iš karto tai pajuto ir įsižeidęs nutilo. Man pasidarė jo labai gaila, ir jeigu vėl iš naujo būtų uždavę rašinį laisva tema „Ką aš labiausiai myliu“, mano darbas būtų buvęs įtrauktas į geriausių mokyklos rašinių aukso fondą.

– Vadove, – staiga sušukau, – aš užmušiu ją!

Jis užvertė knygą, atsistojo ir žiūrėjo į mane nieko nesuprasdamas. Tada aš paėmiau jį už rankos, beveik bėgte nuvedžiau ant Žydų kelio, prie ištryptų mano vertingų žolių, ir sumurmėjau:

– Argi jūs, vadove, nežinot, kad ji yra gyvatė, kurią šildo kiti savo užantyt*... Kiti, vadove... o jūs nieko nežinot.

Žinoma, mano vargšas pionierių vadovas ir dabar nenorėjo žinoti, kad jis yra tik šaligatvio plyta ir kad niekados nešildys Irenos Meškutės savo užantytje. Tai kiekvienam vaikui kaip dukart du aišku. Mano vadovas žiūrėjo į žolę užsispyręs kaip ožys, krutindamas sučiauptas lūpas, lyg valgytų kažką, pasikui atsiklaupė įbedęs akis į dar neatsitiesusį ištryptą pievos gabalą ir staiga, perbraukęs kumščiu akis, ėmė juokingai su visom žemėm raut žolę. Aš spoksojau, ir tiek, kaip jis plėšė velėną ir nurovė su visom mano vaistažolėm geroką gabalą pievos, daugiau, negu reikėjo.

ENTUZIASTŲ MARŠAS

Keturioliktais mano gyvenimo metais mane iškvietė į mokytojų kambarį, ir aš sužinojau, jog esu entuziastas. Iš tiesų per savo ilgą gyvenimą aš auginau triušius ir kukurūzus, rašiau eilėraščius, boksavausi, piešiau, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio draugijoje tvarsčiau sulaužytas kojas ir

kaip užsidegusio nuo žvakės senelio prisiminimą nešiojau ant krūtinės Savanorių gaisrininkų draugijos ženkliuką, ir visur mane išrinkdavo į vadovus, nes visiems buvo aišku, jog aš – entuziastas.

Keturioliktais savo gyvenimo metais aš pasistengiau išaugt iš pionieriško amžiaus, nes nuobodu pasidarė be Aliuko Šovinio, ir greitai tapau ateistų būrelio pirmininku. Tada ir prigriebiau iš karto nesivaržydamas Kaminskų jaunimą.

– Mano mielas, – pasakiau kartą, kai likau akis į akį su Peliūkščiu sporto salės rūbinėje. – Ar ne laikas atsikratyt religinių prietarų? Kiek tau teta moka už tai, kad eini į bažnyčią?

– Rublj, o ką? Tu daugiau gali mokėt? pasakė tada man Peliūkštis, šluos-tydamasis marškiniais prakaitą ir tarytum stengdamasis atspėt, kada aš jam duosiu į dantis.

Bet aš ne toks. Kaip ir mano tėvo brolis Boleslovas, prieš dviem galvom už save žemesnį negalėčiau pakelti rankos, nors retkarčiais ir niezėtų delnai. Aš įtariu, kad Peliūkštis galbūt nustojo augti nuo tų nepakartojamų dienų, kai jis su motina ir Liuka žiūrėjo cirką. Peliūkštis kliedėjo cirku, Peliūkštis tapo cirko entuziastu ir dažnai į klasę įžengdavo ne kaip visi normalūs žmonės – kojomis, bet ant rankų, o jo tėvui Kaminskui vien nuo cirko paminėjimo kraujas mušdavo į galvą, ir jis pliekdavo Peliūkštį diržu, petnešom, elektros laidais, o sykį net puodo dangčiu kartodamas:

– Aš tau išmušiu tą cirką!

Nieko nepadarysi, tamsus žmogelis tas Kaminskas, bet kam į tamsybes stumt savo vaikus?

– Pamąstyk, mano mielas, – pasakiau Peliūkščiu, – aš tavęs taip lengvai nepaleisiu, o jeigu šakosies, žiūrėk, ir susigriebsi.

– Nesusigriebsiu, – papurtė galvą Peliūkštis ir staiga visai draugiškai, gudriai prisimerkęs, šnibždom pasiūlė:

– Žinai, ką parodysiu: cha, tas pat kaip su moterim, cirkas...

– Kaip? – bijodamas apsijuokt, atsargiai paklausiau, nes kai žmogus esi pasinėręs į visuomeninį gyvenimą, apie visokius cirkus neturi net žalio supratimo. – Kaip tas pat?

– Ogi šitaip, – nusišaipė Peliūkštis tiesiai man į akis.

Aš apsidairiau lyg ieškodamas pagalbos, tačiau rūbinė buvo tuščia, tik sporto salėje nuo kamuolio dunksėjo grindys. Tada neryžtingai nusispjoviau, nes mano balsas kaip tik keitėsi į tenorą ar velniai žino į ką, ir Peliūkštis galėjo nesivaržydamas rodyt man, kas jam tik į galvą šauna.

Jis ramiai apsirengė, įsikando sportbačius į dantis ir, pasityčiojamai mojuodamas koja, išėjo iš rūbinės ant rankų.

Aš stovėjau kaip paskutinis idiotas ir staiga ėmiau raust, lyg gavęs šlapiu maišu per veidą, šnopusdamas išlėkiau iš rūbinės ir iš visų jėgų trenkiau koja jam į užpakalį.

O karvės, pastipusios karvės šmėkla skraidė virš miesto... Ir dar kaip skraidė, ir skraidys, kaip sakoma, iki penktos kartos.

MIESČIONIŠKI ŽAIDIMAI

Aliukas Šovinis pragyveno pas mus metus ir šešis mėnesius ir išėjo parašęs tik penkias savo DIENOS dalis. Kas nori ir ką nori gali šnekėt, kad, girdi, jam neduodavo degint naktimis šviesos arba kad jis apsinuodijo žuvim, ir visas kitokias nesąmones. Aliukas Šovinis ne iš tų, kurie lengvai apsinuodija paprasčiausia žuvim. Jis gyveno buvusiam senelio kambary ir miegojo buvusioj senelio lovoj, ir jam pačiam, ir jo svogūnams užtekdavo šviesos. Vakaraus Aliukas Šovinis, mano motina ir aš lošdavom kortomis, žaisdavom telefoną, laivų šaudymą, miestų, valstybių, augalų ir upių pavadinimus – ir visus kitus, kaip tėvas sakydavo, miesčioniškus ir tuščius žaidimus. O jis tuo tarpu barbandavo pirštais virtuvėj, žiovaudavo, ir su kiekvienu mėnesiu jo akyse vis didėjo nesveikas blizgesys. Ypač jį siutindavo mano išgalvotos arba velniai žino iš kur ištrauktos dainelės, kurias plėšdavom žaisdami augalų, miestų ir valstybių pavadinimus. Antai, jeigu užsimerkę išdurdavom Aliuko Šovinio rankraštyje raidę U, tai iš karto uždainuodavom:

*Uriukas žydi! Kaip puiku,
kai joji išaku...*

Nes visados aš įrodinėdavau, kad uriukas yra slyvos, o slyvos, kaip žinia, vis dėlto augalas. O jeigu sugalvodavom lošt kortom, tai iš anksto užtraukdavom kitą mano dainelę:

*Jeigu tau gyvent beliko vienas šansas,
neskubėk, žmogau,
padės tau preferansas*.*

Ir tik Aliuko Šovinio dėka aš supratau, kad mano motina Elytė Šatienė yra ne vien tylus ir begarsis dulkių siurblys, kurio mygtuką laiko savo rankose mano tėvas, ir mano tėvas suprato, kad Aliukas Šovinis – tai kirminas, grau-

žiantis sveikas šeimos šaknis, ir kad dabar jo sveikata, jo užkalkėję plaučiai ir jo pulsas gali pasidaryti ne vieninteliai Elytės Šatienės, mano tikros motinos ir jo žmonos, rūpesčiai, išgyvenimai ir džiaugsmi. Pavyzdžiui, grįžtu iš mokyklos, o tėvas ištempęs ausis, susirietęs klausosi prie senelio kambario durų. Aš irgi tyliai prieinu ir klausausi, o ten Aliukas Šovinis su mano motina šnekučiuojasi sau šalčiausiai apie gyvenimą, vaikų ligas ar šiaip visokius niekus. Žinoma, aš tik pasijuokiau, nes nežinojau, kad greitai tas mano juokas pavirs dantų griežimu. Nors ir kaip keista, paaiškėjo, kad Elytė Šatienė irgi yra kažkada gimusi, tegu ir labai seniai, ir turi net savo gimimo dieną. Ta proga mano tėvas, nieko blogo negalvodamas, nupirko jai naują šluotą vietoj susidėvėjusios ir užrašė ant jos cheminiu pieštuku: MŪSŲ BRANGIAI IR MYLI MAI ELYTEI GIMIMO DIENOS PROGA. ANTANAS... (ir net nepasiklausęs šalia išraitė mano vardą), kaip jis darydavo kiekvienais metais pirkdamas tik praktiškas, namų ūkiui reikalingas dovanas. O Aliukas Šovinis nebuvo praktiškas – jis atnešė tris raudonas kaip ugnis rožes ir tris butelius šampano. Mano tėvas niekada negėrė ir nerūkė, tačiau šiandien jis nusizengė savo tvirtiems principams ir iki vakaro nusilakė kaip dūmas, ėmė gniaužyt ir kramtyt raudonas, ugnines rožes. Mano motina pažvelgė į Aliuką Šovinį ir nuleido akis, bet Aliukas Šovinis tiktai santūriai šyptelėjo ir pasakė:

– Nieko baisaus, rožės nors ir nevalgomos, tačiau nėra jos tokios neskanios.

Ir, šypsodamasis mano motinai, ėmė kramtyt žiedlapį. Man pasidarė labai linksma, ir aš sušveičiau likusią trečią rožę.

– *Telefunken!* – sušukau tada ir įjungiau dar senelio pirktą radiją, išslin-kau iš už stalo ir išvedžiau savo tikrą motiną šokti.

Vienas malonumas, kaip sakoma, elegancija ir grakštumas – nei tau del-nai išprakaituoja, nei tau ant kojų lipa. Teko, pavyzdžiui, per nelaimę su Liuka Kaminskaite šokti: perkaitom abudu ir virpėt kažko ėmėm, o čia dar Kaminskas sėdi ant suolo.

– Elyte, velniai griebtų, – sublioviau visa gerkle, – kokia tu šiandien gra-ži!

Ji apkabino mane kaip tikra motina, suvėlė plaukus ir pabučiavo į kaktą.

– Kas ir bus, – sukrizeno mano tėvas taisydamasis akinius, – kai mano žmona per daug išgražės, nesusikalbėsiu, matau, ar ne taip, gerbiamasis?

Tačiau Aliukas Šovinis tik keistai pažiūrėjo į mano tėvą, tankiai sumirskė-jo, kažko nuliūdęs padėjo delną ant duonai raikyti lentelės ir lėtai ėmė bady-ti peiliu tarp išskėstų pirštų. Tėvas barbeno krumpliais į stalą, išjungė radiją.

– Kodėl?.. Kas tau yra, Antanai, nesveikuoji? – paklausė mano motina.

– Man atrodo, kad tu, Elyte, ir jūs, gerbiamasis, nesveikuojat, – susijuokė tėvas.

Aliukas Šovinis liūdnai pažiūrėjo į mane, į mano motiną ir, žemai nuleidęs galvą, staiga žaibiškai ėmė badyt peiliu tarp išskėstų pirštų.

– *Telefunken!* – riktelėjau įpykęs. – Arba jūs, tėvai, eikit miegot, arba šokt, tik negadinkit žmonėms kraujo!

Ir mano tėvas, kraipydamas galvą ir gūžčiodamas pečiais, nušliaužė į miegamąjį.

Tačiau apie dvyliktą aš pamačiau jį vėl stovintį tamsoj tarpduryje ir šluostantį akinius į dryžuotą pizamą. Jis pamojo Aliukui Šoviniui paslaptinai, ir tas prikandęs lūpą nuėjo prie tėvo į tamsų kambarį, o po kelių minučių grįžo kaip pablūdes*, apžvelgė mane su motina lyg išprotėjęs, atbulas atsitraukė į savo kambarį ir uždarė paskui save duris.

Mudu su motina susižvalgėm, aš sugniaužiau kumščius ir sugriežiau dantis:

– Ach, *telefunken!*..

Tada mano motina pašoko ir įbėgo į tėvo kambarį, ir ten užsidegė šviesa. Aš girdėjau kažkokį neaiškų, nesuprantamą tėvo murmėjimą, paskirus* irzlius ir verksmingus žodžius ir apstulbusios motinos šūktelėjimus:

– Šlykštynė... O Viešpatie... koks tu šlykštynė... Ką jis prisigalvojo?!

Motina grįžo žliumbdama ir pradėjo lakstyt po virtuvę, laikydama ranką prie skruosto, lyg jai būtų užpūliavęs dantis. Iš paskos kaip vaiduoklis atslinko tėvas ir sudribo kėdėje. Aš paleidau radiją visu garsumu, tėvas žiūrėjo į motiną lyg pirmąkart ją matydamas, paėmė peilį ir užsigalvojęs ėmė raižyt juo duonos lentelę. Tada padėjo delną, išskėtė pirštus, nutaisė verksmingą miną ir kaip Aliukas Šovinis ėmė badyt peiliu tarp pirštų, bet staiga kažko susinervino ir, matyt, norėjo smarkiai įbest peilį į lentelę, bet pataikė sau į ranką. Švirkstelėjo kraujas, ir mano tėvas ėmė kūkčiot kaip vaikas, suspaudęs sau už riešo. Taip ir baigėsi ta neužmirštama šventė. Aliukas Šovinis išbėgo šaukt greitosios pagalbos, o mano motina aprišo tvarsčio gabalu tėvui ranką ir akmeniniu veidu laukė, kol atvažiuos greitoji. Aš sukiojau radiją, kol nulaužiau jungiklį.

Ir liko keistai tylu mūsų namuose, ir Aliukas Šovinis pareidavo tiktai miegot, nuslinkdavo į senelio kambarį kaip šešėlis vėlai vakare, o anksti rytą skersas išeidavo iš namų, ir nepraėjo nė savaitė, kai jis pagaliau pratarė pirmą žodį ir pasakė, jog daugiau čia negyvensiąs. Tėvas ilgai mykė, lyg atsipra-

šinėdamas, lyg teisindamasis, lyg gindamasis ar puldamas, girdi, visko šei-
moje pasitaiko, girdi, visko būna, ir jam labai nemalonu... ir jis labai atsiprašo,
ir, žinoma, visiems yra nemalonu ir nesmagu, bet nereikia išnešt svetimo...
svetimo...

– Svetimo mėšlo, – padėjau užbaigti tėvui.

– Gerai, – pasakė Aliukas Šovinis, – būkit ramūs, aš pasistengsiu išnešt
tik tai, ką atsinešiau, ateidamas prieš metus ir šešis mėnesius čia gyvent.

Iš tikrųjų Aliukas Šovinis išsinešė tik rašomąją mašinėlę, svogūnus ir pen-
kis čia, mūsų namuose, parašytus savo DIENOS skyrius, ir nė gramo daugiau,
nes iš mėšlo, kaip sakoma, ne vien mėšlagrybiai prasikala, bet retkarčiais ir
vunderkindai, koks aš, be abejo, ir esu...

LIUKA

Pavasarij kurkia ir plėšosi varlės, pavasarį trūksta vitaminų ir retkarčiais
norisi nusišaut, pavasarį stovi su portfeliu prie lango, autobusai važiuoja to-
lyn pro mokyklą, mirkčioja žaliomis ir raudonomis švieselėmis, ir tau kažko
pasiutusiai maudžia širdį.

Liuka nusikerpa kasas, tuos šlykščius virvagalius, jos tėvas Kaminskas už
tai įkrečia jai į kailį taip, kad ji net atsisėst žmoniškai tris dienas negali, bet
Liuka nė kiek nesijaudina, apsiauna išeiginius batukus, šlaistosi koridoriais
užvertus galvą ir giriasi visiems, kokia ji, atseit, žavinga. Žinoma, nieko sau
atrodo mergaitė. Pakenčiama. Bet iš tikrųjų visos moterys į pavasarį išgražė-
ja taip, kad su jomis net nesusišnekėsi. Sėdi Liuka per pertrauką ant palangės
su Rimavičium – nemalonus tipelis, muilinas kažkoks, su akiniais – ir skaito
abu iš vienos knygutės. Prieinu švilpaudamas ir klausiu:

– Tai ką, mano mieli, skaitinėjat?

– Froidą, – teikėsi iš aukšto puse lūpos atsakyt Rimavičius.

– A, kažkada teko skaityt. Pasenęs reikalas, – nusižiovauju ir spjaunu jam
tarp kojų.

Žinom mes tokius profesorius: nespėtum mostelėt, iš karto akiniai ap-
rasotų.

Dar buvo galima pakęst tą jų Froidą, bet paskui Liuka susigalvojo išeit į
kiemą ir palikt vieną batą purve. Stovi ant vienos kojos, nors juokais plyšk, o
su kitu jos batu jau futbolą berniukai spardo. Aš futbolo nežaidžiau, garbės
žodis, liudininkų yra. Pagavau tą Liukos batuką ir nunešiau jai. Kvailas mano
charakteris – pasigaili tokių ragany, o paskui krauju springsti.

– Pasiimk savo vyžą, – sakau. O Liuka žiūri, lyg aš jai būčiau skolingas, paskui griebia savo mylimiausiąjį batą ir kaip paskutinė gyvatė skelia lenkišku užkulniu man per nasrus.

– Ak šitaip! – išlupu iš jos nagų batą.

– O ko tu šaipaisi? – sucypia tada Liuka ir užsidengia veidą rankom.

Žinoma, galima būtų ir jai, raganai, išakėt nasrus, bet aš ne iš tų, kurie moteris muša. Nusišluostau nosine ištryškusias ašaras, atsikrenkščiu ir išspjaunu pusę danties. O publika stovi aplink balą ir nekantriai laukia, kada aš ją pamurkdysiu į purvą. Bet aš tik pasispjaudau ir ta pačia nosine išlėto, iki blizgėjimo nušveičiu jos brangų batą ir lediniu balsu kraujuotomis lūpomis sakau:

– O aš maniau, kad jūs – žmogus, mano miela.

Tačiau, kaip visados, atsiranda skundikų, be kurių kiekviena padori mokykla būtų ne mokykla, o angelų darželis. Dar neprasideda pamoka, ir jau atskrenda direktorė, visa atjaunėjusi po vėlyvų vedybų su gaisrinės viršininke, o jos aitriai geltona, skrandį gadinanti suknelė įkirpta viršuj ir apačioj.

– Parodykit savo dantis, – pražiodo mane direktorė, o Liuka nei gyva, nei mirusi.

Aš išsišiepiu, direktorė pasistiebia, ištisia ranką, užsimerkiu, ir man atrodo, kad ji tuoj prakiš savo gelsvą nuo papirosų „Kazbekas“, bet mielą pirščiuoką pro juodą, lyg pragaro vartai, mano dantų tarpą, pirmyn ir atgal, pirmyn ir atgal. Direktorė mįslingai šypsosi, o Liuka dar labiau pabąla.

– Jūs, Šatai, dainuojat chore? – klausia direktorė.

– Deja, taip.

– Ar ne jūs, Šatai, esate dailiojo skaitymo čempionas, tai yra laureatas?

– Taip, pernai buvau, – kukliai sakau.

– Ar jūs šiomet nešvepluosit? – gudriai klausia direktorė, ir aš suprantu, kad dabar ji pradės dorot Liuką, po gabalėlį išmėsinės.

Kiekviena atjaunėjusi direktorė negali pakęst šiek tiek gražesnių mergaičių. Ką padarysi, reikia suprast žmogų.

– Aš seniai jus stebiu, Kaminskaite... Penkiolika metų dirbu pedagoginį darbą, bet tokio įžūlumo neteko matyt...

Aš atsidūstu, o Liuka Kaminskaitė gailiai lemena*:

– Aš daugiau taip nedarysiu...

– Matot, tamsta direktore, – šaltai nusišypsau ištinusiomis lūpomis, – man visai neskauda... Ir aš pats paprašiau Kaminskaitės, kad išmuštų dantį.

– Jūs pats? Paprašėt? – net žiopteli* direktorė.

– Deja, taip, – atsidūstu, – nes sugedęs dantis gali užkrėsti sveikus.

Cha, neblogai pasakiau! O direktorė ėmė raudonuot nežmoniškai ir kartot kaip užsukta:

– Na ką gi... Na ką gi...

O man kas, šypsausi tėviškai, Liuka spokso į mane visa įsitempusi, ir ne-suprasi – gal vėl trenkt į dantis ruošiasi.

– Eikit, Šatai, namo ir susitvarkykit, – vos girdimai ištaria direktorė.

Ir aš išeinu su portfeliuku ir geriu prie girdyklos iš aliumininio puoduko, grandine prirakinto, dezinfekuotą vandenį. Koridoriumi į klasę nubėga vėluodamas Ragaišis su žurnalu po pažastimi ir ima turtinti jaunimo žinių bagažą. Išgeriu antrą puodelį. Mokyklinis vanduo sveikas, naikina bacilas ir gydo anginą – bet žiūriu, išleikia iš klasės Liuka, o iš jos nosies kaip iš fontano švirksčia kraujas.

Liuka užsipila šalto vandens ir žiopso išvertus akis ir atlošus galvą. O man kas, negaila, tegul žiopso.

– Aš pati... Aš pati išsidraskiau nosį... – pagaliau neištveria Liuka ledinės tylos, – kad galėčiau išeit iš klasės.

Aš pagargaliuoju ir iššvirksčiu vandenį pro dantų plyšį į kibirą. Kitas, manim dėtas, ją, raganą, seniai būtų apipylęs žibalu ir sudeginęs.

– Nori, – staiga prabyla Liuka liūdnai, vos ne priešmirtiniu balsu, – aš suvalgysiu tą batą?

– Valgyk, jei patinka.

O ji žiūri gailiai į mane, nusiauna savo mylimą batuką ir ima kramtyti jį, net vandeniui neužgeria.

– O žinai, kas tu esi, atvirai šnekant? – pradedu sakyt ramiai, bet, vien pagalvojęs apie tai, kas ji galėtų būt, visiškai įtūžtu. – Man pats Rimavičius pasakojo... Penktoj klasėj tu jam už šimtą gramų saldainių galėjai nusimaut kelnaites.

Liuka sudreba visa, batukas iškrenta iš nasrų, ji prisileidžia į puodelį mokyklinio vandens, bet neišgeria nė lašo, nes žliumbia taip, kad net vanduo į šonus taškosi. Šiurpus reikalas.

– Aš ne tokia... Aš ne tokia, – kartoja Liuka.

Bet ir mano nervai ne geležiniai. Imu ramint Liuką, išsitraukiu nosinę, o ji nuo batų valymo juoda, tada pasirausiu portfelyje, surandu sąsiuvinį melsvą spaustuką ir apsidairęs nusausinu jos ašaras.

– Pasižadėk, kad daugiau taip nešnekėsi, – rimtai, nemirksėdama sako Liuka.

Aš linkteliu galva.

– O dabar pabučiuok mane! – tyliai sako Liuka.

Tik spėjam nuleidę galvas užėiti už koridoriaus kampo ir, lyg kas būtų iš padangų išleidęs orą, palinkstam vienas į kitą ir gražiai apsikabinam.

Toks jau yra gyvenimas, ir nieko čia gudriau neišgalvosi.

RATU IR VISADOS APLINK

Kai Elytė Šatienė persikraustė gyventi į senelio kambarį, Antanas Šatas, mano tikras tėvas, paskelbė motinai ekonominę blokadą, ir tada Elytė Šatienė pirmąkart gyvenime pradėjo dirbti ne vien šeimai, bet ir visuomenei naudingą darbą – kooperatyvo rūsy ėmė pardavinėti kreidą, kalkes, langų stiklus bei kitas ūkiškas ir statybines medžiagas.

Dabar mes gyvenom kiekvienas sau, taip sakant, viengungiškai, mus jungė bendras skardinis stogas ir bendri virtuvės puodai. Aš, kaip išaiškėjo, kairnavau savo tėvui, įskaitant maitinimą, trisdešimt rublių per mėnesį, iš viso – tris šimtus šešiasdešimt rublių grynais per metus. Ko daugiau norėt iš Antano Šato, kuris, pergyvenęs visus gyvenimo sukrėtimus, išsaugojo neblėstantį savo jaunystės idealizmą ir romantiką. Mūsų viengungiško gyvenimo pradžioje, kai užsiliepsnodavo ginčai ir plyksteldavo šventa šeimyninės nesantikos ugnis, aš būdavau tampomas už kojų ir rankų į visas puses ir tada aš sakydavau Elytei ir Antanui Šatams:

– Patys... patys, mano mieli... Aš dar, ačiū Dievui, esu nepilnametis...

Ir kas dieną virdavau sau ir jiems pietus, daugiausia makaronus ar pienošką makaronų sriubą, o kartais, kai įsitikindavau, jog gyvenimas vis dėlto yra gražus ir saulėtas, iškepdavau kažką panašaus į pyragus ar meduolius ir įbeddavau į kepinį nudrožtą pagaliuką, lyg laivo stiebą su popierinėmis burėmis, kur būdavo parašytas mano paties sugalvotas kulinarinis pavadinimas, pavyzdžiui: MEDAUS PYRAGAS ANDALŪZIJOS KALVOS, SKIRTAS BOLESLOVO ŠATO ATMINIMUI, o sugrįžusios iš klinikų mano motinos laukia sausainiai su vyšnių uogiene – IR BLOGI LAIKAI TAPS GERI, KAI VĖL TAVE PAMATYSIU.

Elytė Šatienė sugrįžta iš klinikų visa skersai ir išilgai peršviesta ir apšviesta, paverkia man, kaip tikram sūnui, ant peties – aš jai populiariai išaiškinu, kad bet koks auglys yra tas pat kaip sugedęs dantis, išmuši laiku ir vaikštai laimingas. Žodžiu, padžioviniu ašaras, apsiramina abudu, Elytė eina į savo rūšį, šildosi rankas prieš elektrinę krosnelę. Ir staiga nedrąsiai įslenka jos mylimo vaiko tėvas ir taip pat kiša rankas pasišildyt prie krosnelės lyg prie šei-

mos židinio ir bando, kaip visados, užmegzt gražius ir nepabaigiamus pokalbius moralinėmis temomis.

– Tai ką pirksi, Antanai, kalkių, o gal stiklo? – klausia rentgenais peršviesta Elytė.

– Stiklo, – liūdnai sako tėvas ir atitraukia rankas nuo krosnelės, sumoka pinigų, pasikiša po pažastim stiklo gabalą ir nueina tik iki kooperatyvo kampo. Ten stovi mindžiodamas atsirišusius apatinių kelnų raišteliu, lyg sveikindamasis su kažkuo, kilsteli skrybėlę ir apsidairęs trenkia stiklą į pamatą.

Sugrįžta atgal Šatas Antanas į rūšį, Elytė Šatienė pakelia galvą ir vėl, lyg jie būtų vienas nuo kito už šimto kilometrų ir kalbėtusi tarp miestiniu telefonu, sako:

– Ką dar pirksi, Antanai... vėl stiklo?

– Stiklo... iškrito, ir sudaužiau netyčia, – atsidūsta mano tėvas ir velkasi namo su nauju stiklo gabalu, apsuka ratą miestelio gatvėm, vėl sugrįžta prie kooperatyvo ir apsiašarojęs, verksmingu veidu paleidžia stiklą iš rankų.

– Man ne stiklo, – Antanas Šatas lyg ištikimas šuo žiūri į savo žmoną, – man tavo meilės, Elyte, reikia...

– Nėra, nėra, Antanai... Iš kurgi dabar jos paimsi? – švelniai šypsosi Elytė Šatienė.

– Ak, Elyte, aš jau – skleroziniai griuvėsiai... aš gi viską pamiršau, – Antanas Šatas nusikelia skrybėlę, riebaluotą nuo prisigėrusio prakaito, ir jos kraštais šluostosi akis, – aš vėl įsimylėjęs lyg jaunystėj, daugiau kaip prieš dvidešimt metų...

Elytė Šatienė pataiso susivijusį mano tėvo kaklaraištį ir marškinius, kuriuos panešiojęs Šatas dabar visados išverčia ir toliau nešioja.

Mano tėvas laiko Elytės šiltus nuo elektrinės krosnelės pirštus, o ji ramiai šypsosi jam:

– Tai kur tu, Antanai, tiek metų buvai?.. Kur tavo akys?.. Kur tavo širdis buvo?.. Ėjai kažkur, ėjai, ir vis, sakytumei, ratu, ir visados aplink...

BŪK LAIMINGAS, ALIUKAI ŠOVINI, TAIP PAT IR JŪS, IRENA MEŠKUTE

Žydi ir žaliuoja ant palangės, tik, deja, ne mūsų namuose, Aliuko Šovinio svogūnai, tačiau jis pats jau pakąstas šalnų, neberašo net apie Zarasus – pui-kujį saulės ir vandens kraštą, geria užsidaręs šeštadieniais ir sekmadieniais, o kartais ir vidury savaitės, ir motociklas – geriausias jo draugas. Žodžiu,

smunka žmogus, kaip pas mus sakoma, visapusiškai ir netenka visuomenės pasitikėjimo – tik griovius belieka jam kasti. Mano tikra motina tuo tarpu ligoninėj tebeaugina neaiškios kilmės auglį, o mano tėvas, iš naujo įsimylėjęs Elytę Šatienę, pasiaukojamai slaugo ją. Tai ir mosuoju su Aliuku Šoviniu kas-tuvais dumblinoj pievoj, kiek iškasam – tiek ir gaunam. Atrodytų, tik dėkis pinigų į kišenę ramia sąžine ir savo geležiniais raumenimis ir prakaitu kurk savo tikrai motinai finansinę nepriklausomybę. Ir ten, kur praeinam su Aliuku Šoviniu, po metų kitų šalčiausiai galės sau banguoti javai. Tačiau nusispjaut man į tuos javus, kai šalia žūsta ne bet kas, o Aliukas Šovinis, laksto kaip pasiutęs motociklu, lenda po mašinom, ieško mirties. Ir susiras, gali būt ramus, šito gero ilgai ieškot netenka. Nes Irena Meškutė, kaip sakoma, prisižaidė ir atsuko vidurnakty dujas, nes Irena Meškutė augina savo pilve vaiką ir nejaučia jokio gyvenimo skonio. Žiūriu, sekmadienį eina Irena Meškutė į krautuvę kokio nors kramtomo daikto nusipirkti visa balta kaip kreida ir dar dėmėm išpilta – ir vis tiek graži, nieko sau. Žinoma, toli jai iki Liukos, nesulyginsi, bet tai jos asmeninis reikalas. Vadinasi, eina Irena Meškutė į krautuvę, o aš stoviu už žibalinės kampo ir labas jai sakau. Šlykšti šita žibalinė krautuvėlė – žibalu trenkia, ir pardavėjas nei šioks, nei toks: dainuoja, tėvo diriguojamas, mišriam chore ir visados mane pamatęs turi paklausti: Kaip tėvelio sveikata, kaip?.. Puikiausia, sakau, žydi ir žaliuoja... O paties?.. Dar puikesnė, sakau, su lazda į kapus nenuvarysi... Tai gal žibaliuko reikia? Cha, lyg aš būčiau ne žmogus, o žibalinė lempa.

Taigi labas, sakau Irenai Meškutei, o ji tik pasižiūri stiklinėm akim ir nieko nesako. Visiškai užėdė žmogų, šiaip sau, laisvalaikiu, iš neturėjimo ką veikti. Aš asmeniškai, pavyzdžiui, nei Irenai Meškutei, nei kitiems į panages nelindau ir neturėjau potraukio skaičiuot kitų paklydimus. Kokia ten gali būt aritmetika, kai žmogus vienąkart ima ir paleidžia dujas. Nueina Irena Meškutė į krautuvę ir perkasi sau šimtą gramų sviesto ir tris šimtus gramų slyvų, o slyvos žalios ir kietos, graudulys vienas, ne slyvos. O krautuvėj visi pažįstami, kas perka sviestą kilogramais, kas nieko neperka, o kas, pavyzdžiui, Kaminskas mėlynu kombinezonu, ką tik nulipęs nuo surūdijusio bažnyčios stogo, stačiomis geria alų – ir visi lyg išbadėję ryja Ireną Meškutę akimis ir savo drumzlinose smegeninėse vadina ją visokiais maloniais žodeliais. O čia dar praplyšta popierinis krepšelis, ir visos Irenos Meškutės slyvos pabyra po krautuvę. Irena Meškutė bando susilenkt ir negali, o visi šypsos laimingi. Man užverda kraujas, išraustu ligi ausų ir keturpėsčias šoku rinkti Irenos Meškutės slyvų.

– Pasitraukit, – sakau užviręs Kaminskui, – argi nematot, kad slyvas trypiat!..

Kaminskas nusišluosto lūpas, gurkšteli stačiomis iš butelio ir vėl šluostosi.

– Jūs ne arklys, – pakartoju, – tai ir netrypkit slyvų.

Kaminskas pastato tuščią butelį ant prekystalio ir, užuot sutrypęs mane kartu su Meškutės slyvom, ramiausiai išeina iš krautuvės.

Ir kai aš žingsniuojau su Irena Meškute gatve, Kaminskas jau spokso į mus nuo surūdijusio bažnyčios stogo.

– Ačiū tau, Šatai, – sako Irena Meškutė.

– Nėra už ką, – sakau atsidusdama, – toks jau mano charakteris.

Prieinam mokytojų butus, tą buvusį žiurkių lizdą. Suremontuotas, išdažytas, nieko nepasakysi, rūpinamasi jaunimo auklėtojais, gal net daugiau negu pačiu jaunimu, – ko daugiau norėt, ir kanalizacija, ir visi patogumai, ir dujos, *propan-butan*, taip sakant, neribotais kiekiais.

– Ačiū tau, Šatai, – prie savo durų pakartoja Irena Meškutė ir net pabando nusišypsoti.

Aš tik gūžteliu pečiais, numoju ranka ir, įkvėpęs oro, ryžtingai sakau;

– Kaip sau norit, bet aš turiu šį bei tą jums pasakyti. Galėsit sau pykti, bet toks jau mano charakteris.

– Tai užėik, Šatai, užėik, – ir atrakina duris.

Įeinu ir apžiūrinėju Paryžiaus ir neparyžiaus vaizdus ant sienos. Visokiausių čia fotografijų prikabinėta.

– Kaip sau norit, – atsidūstu, – bet dabar ne rugsėjo pirmoji ir čia ne mokytojų kambarys... Ir apskritai man nusispjaut!

Irena Meškutė žiūri į mane nieko nesuprasdama, o aš vis labiau imu nervintis, net išdžiūva burna.

– Užteks vaizduot, – vėl pradedu, bet abejingai numoju ranka, nes Irena Meškutė spokso į mane, lyg jai dar teberūktų iš šnervių dujos.

– Užteks vaizduot! – įsikarščiuoju. – Aliuką Šovinį norit pribaugti! Nesijaudinkit, ieško mirties ir suras. Galit juoktis, galit kvatotis, bet jis visur jus... dieną naktį, net danguj mato.

Irena Meškutė tyli ir liūdna pašėlusiai lieka, apsisuku ir prie durų karčiai nusijuokiu:

– Ką jūs išmanot apie meilę... Ir gyvenkit sau, rykit į sveikatą dujas... Ir tas jūsų Aliukas Šovinis tegul sau teškiasi į medį... Aš kaip žmogus, o man... Viso geriausio, galėsit direktorei pasiskųsti.

Ir noriu jau jau šaut pro duris, bet ji susiraukia lyg ruošdamasi pravirkt, pagauna mane už rankos:

- Palaukit... palaukit...
- O ko čia laukt? Lietaus?
- Tai ką man daryti? – Irena Meškutė visai jau sutrikusi.
- Apsivilkit, ir važiuojam, – šluostausi prakaitą, – galit pasipuošti, ir važiuojam... Karolius, šį bei tą... daug nereikia.
- Kur aš turiu važiuoti?
- Pas Aliuką Šovinį, kur daugiau... Šventę ant žolės suruošim.
- Ant žolės? – klausia Irena Meškutė, lyg vaikas būtų.
- Ant žolės... ant žolės, – pamėgdžioju, – neatitempsiu gi čia Aliuko Šovinio... Jeigu jis tiek metų į akis jums nelindo, manot, ims ir paprasčiausiai atvažiuos?
- Tai tu mane kvieti?..
- Labanakt! – net suploju delnais. – O kas gi daugiau gali kviest? Tai važiuosit ar nevažiuosit?
- Bet aš negaliu, – krato galvą susikrimitusi Irena Meškutė. – Nes... aš... Nusišypsau tiktai ir palinguoju jai:
- Ką jūs išmanot apie Aliuką Šovinį... Šituo neišgąsdinsit jo... Jūs tokia jam dar gražesnė.

Aš šypsosi ir žiūriu, velniai griebtų, Irena Meškutė prikanda lūpą, irgi šypsosi sudrėkusiomis akimis.

– Argi tai svarbu, mano miela, – sakau, – kai Aliukas Šovinis jus mato danguj...

Ir tą patį sekmadienį po pietų prasidėjo ta šventė ant žolės, gražiausia, kokią yra man tekę matyt gyvenime. Aliukas Šovinis vos negavo širdies smūgio, kai sužinojo, kad atvažiuos Irena Meškutė, tačiau greitai atsipeikėjo, susipjaustydamas smakrą spėjo nusigremžt barzdą, užsivilkti baltus kaip ledas marškinius su krakmolyta apykakle ir net pasirišti melsvą, baltais žirneliais išmargintą kaklaraištį.

Lengvas vėjelis judino žolę, saulė blykčiojo ir švietė motociklo veidrodėliuose ir mūsų supjaustytuose po skutimosi, spinduliuojančiuose snukiuose – tiksliau sakant, ne mano, o Aliuko Šovinio.

Irena Meškutė atėjo nuo plento per žolę lengva languota paskrudintų riešutų spalvos suknele, susidėjusi rankas ant pilvo. Aliukas Šovinis nedrąsiai pakilo pasitikdamas, Irena Meškutė sunerimusi atitraukė ranką nuo pilvo, ir abu, sulaikę kvėpavimą, pasisveikino. O paskui dar vienas stebuklas – atvažiavo Liuka nei iš šio, nei iš to, pusė vasaros nematyta, nuo tetos pabėgusi, ir aš susijaudinau ne mažiau už patį Aliuką Šovinį. Tada susėdom žolėj prie

mūsų šventės stalo. Liuka ilgai negalėjo suprast, iš kur šita šventė, tačiau mano Liuka, kaip ir aš, nelindo niekam į panages, o atvirksčiai.

– Vadove, – pasakė Liuka, – o dabar parodykit, kaip jūs badot peiliu tarp pirštų.

Ir Aliukas Šovinis, droviai žvilgtelėjęs į Ireną Meškutę, padėjo ant žolės savo delną ir žaibiškai ėmė badyti peiliu į tarpus tarp pirštų.

– Matot, – pasakė Liuka Irenai Meškutei, – ir nė lašelio kraujo.

– O dabar, vadove, – sušukau, – parodykit, kaip šokinėjat į aukštį!.. Dėmesio! Dėmesio!

Liuka ir Irena Meškutė ištempė virvutę, mes su Aliuku Šoviniu nusiavėm batus ir pasiraitojom kelnes. Irena Meškutė ėmė juoktis, kai aš paslydau žolėj ir išsitiesiau prie Liukos kojų. Liuka pakėlė mane ir pasispjaudžiusi nuvalė žalią žolės dėmę ant alkūnės, o man net šilta pasidarė, kai pagalvojau, jog dar yra pasaulys žmonių, kurie taip rūpinasi manimi.

Tada įsibėgėjo Aliukas Šovinis ir skriejo aukštai virš galvų. Jo melsvas su baltais žirneliais kaklaraištis suplazdėjo, suplevėsavo saulėtoj padangėj. Irena Meškutė šypsojosi ir gėrė jį vien akimis, o vaikas jos pilve kryžtavo ir šokinėjo, lyg mėgdžiodamas Aliuką Šovinį.

Paskui vėl visi susėdom ant žolės ir išgėrėm po truputį, tiek, kiek turėjom, raudono vyno.

– O dabar, vadove, – sušukau, – parodykit, kaip šokinėjat per griovius su motociklu! Dėmesio! Dėmesio!

Aliukas Šovinis neryžtingai pažiūrėjo į Ireną Meškutę, bet ji prikando lūpą ir išsigandusi papurtė galvą:

– Ne, nereikia, tai labai pavojinga!

Ir sumišusi nudelbė akis*.

– Tada jūs, vadove, pasėdėkit, o mes su Liuka apsuksim ratą.

Liuka net sucypė iš džiaugsmo:

– Vadove, mums mirtinai norisi pasivažinėt, mes tikrai, tikrai mokam važiuot...

– Koks aš jums vadovas, – sumurmėjo Aliukas Šovinis.

Mes šokom ant motociklo ir nudūmėm laukais palei rugius. Liuka apkabino mane, ir aš nugara jaučiau du šiltus taškus, patys galit suprast, kas tai per taškai. Ir iki šiol mūsų sukeltos iki padangių dulkės tebesėda mano atminty. Taip, mano mieli! Šitaip reikia griebt gyvenimą, spaust už vairo ragų ir žvigdyt, kad net drebėtų!

Prašvilpėm pro kažkokią kiaulių fermą, paršai net nespėjo mirktelt ir pasiliko su savo smarve praeity, įlėkėm į kolūkinį stadioną, apšukom ratą ir plojomės ties posūkiu.

Tu dar vaikas, Liuka, nežliumbk, Liuka, toks jau gyvenimas, atsikeli, išspjauni kraują su smėliu ar mėšlu ir sakai:

– Būk laimingas, velniai griebtu, Aliukai Šovini, taip pat ir jūs, Irena Meškute!

TEN, PO MANO DELNU

Šalta ir tamsu žvėriškai, kaime šunys plėšosi, o tu išeini ant kelio su juodu senelio dviračiu ir Liuka – lyg jaunas, pradedantis žmogžudys.

– Tai važiuojam, – sakau atsidusdamas, ir garas kyla lig mėnulio.

– O mūsų niekas nepamatys? – Liuka stovi pasikreipus, negalėdama žmoniškai atsitiest. Matyt, gerai trinktelėjo į akmenį.

– Be panikos, – sakau, pasiraitodamas kelnes. – Tu, Liuka, klausyk visados tiktai manęs, ir viskas bus gerai. Blogais keliais aš tavęs nenuvesiu.

– Gerai, aš tik tavęs klausysiu, – sako vos girdimai Liuka, ir taip graudu pasidaro, lyg peilis būtų po širdim.

Tokios, kaip Liuka, vieną kart per šimtą metų gimsta.

Užkelio ją ant kartelės*, apžergiu dviratį, ir važiuojam. Mano senelio dviratis sėda po truputį ant ratlankių, braška, džeržgia, bet aš nelabai girdžiu. Minu įsiklausęs į dešinę savo koją, kuri nenori lankstytis ir girgžda, nes kau-lai tikriausiai čia iššoka iš savo vietų, čia vėl atsitaiso. Įvažiuojam į mišką, o ten kaip žarnoj tamsu. Kelias visur – į kairę, į dešinę, ir, žinoma, verčiamės į griovį. Guliu, ir toks nuobodulys užaina nuo tų avarijų, kad ir keltis nesinori. Bet kažkas šalia tankiai alsuoja ir atsargiai liečia pirštais, lyg kokie paukščiukai vaikštinėtų po širdį. Suprask, žiūri Liuka, ar aš dar gyvas.

– Viskas bus gerai, – tada sakau, – mes teisingai važiuojam.

Ačiū Dievui, miestelis tuščias kaip iššluotas, čia visi anksti gula ir anksti keliasi. Pagaliau nutrenkiu dviratį į bulves, atrakinu duris ir įvedu Liuką:

– Jauskis kaip namie... Mano tėvo namai – tavo namai. Be panikos.

Ir kažko, velniai griebtu, kai tavo namai tušti, suspaudžia širdį, ir pats nežinai, kodėl jautiesi, lyg būtum šlykštus, piktybinis auglys. Virtuvėj nedegu šviesos, kad nesimatytų užmerktų puodų ir lėkščių, ir nuvedu Liuką stačiai į savo viengungišką kambarį.

– Tai tu čia gyveni? – Liuka susijaudinusi apžiūrinėja mano urvą.

– Tenka gyvent, – atsakau ir nupučiu dulkes nuo stalo.

Žodžiu, aptvarkau viską, sustumdau į vietas, išpurtau patalą, bet susigėstu ir nueinu ieškot naujų paklodžių į savo motinos kambarį. Kai žmogus dirbi, ne visada užtenka laiko kojoms nusiplaut. Pervelku patalynę ir sumišęs pasakau:

– Tai gal tu gulkis, Liuka?

O ji man staiga sako:

– Ne, aš visiškai nenoriu miego.

– O mane – atvirkščiai – po avarijos visada miegas pjauna*.

Įjungiu stalinę lempą ir nusuku į sieną:

– Negaliu tamsoj miegot, kažkaip dusina.

– Aš irgi, – Liuka nedrąsiai atsikelia nuo kėdės, – pabandyčiau, gal ir pasiseks užmigt.

Liuka atsisėda ant lovos krašto, pagalvoja, nusiauna savo jau sunešiotus, kadaise kramtytus batukus.

Aš įjungiu Paryžių, švilpaudamas pataisau pagalvę, įkeliu jos kojas į lovą ir tebešvilpaudamas užkloju ją nenusirengusią. Liuka guli lyg pievoj, sudėjęsi rankas už galvos, paskui apglėbia pagalvę ir džiugiai atsidūsta:

– O, tai tu čia visados miegi?

– Tenka miegot, – sakau tebešvilpaudamas, – čia stumiū bemieses naktis.

Ir staiga suabejoju ir niekaip negaliu prisimint, ar lauko durys užrakintos, ar, velniai trauktų, palikau jas atdaras. Liuka žiūri susirūpinus į mane ir, kai aš einu pažiūrėt durų, atsisėda lovoj:

– Kur tu? Išėini?

– Tuoj sugrįšiu, – sakau, – ir apskritai aš tavęs, Liuka, niekada nepaliksiu...

Nueinu į virtuvę, paklevenu lauko durų spyną ir sakau sau, kad Liuka irgi žmogus ir turi prieš guldama pavalgyt, ir užkaičiu arbatinį.

Kai grįžtu, man pasivaidena, kad Liuka dejuoja.

– Tau skauda? – klausiu susirūpinęs ir uždedu ranką jai ant kaktos, atseit, lyg matuodamas karštį.

– Skauda, – liūdnai sako Liuka, ir aš drąsindamas paglostau jos plaukus ir veidą. Ji atsidūsta ir pašnibždom sako:

– Man iš tikrųjų labai skauda, garbės žodis...

– Nieko, – raminu, – pavyzdžiui, vienas mano pažįstamas be parašiuo...

Bet Liuka paima mano ranką ir prideda ją sau kažkur kairėj pusėj ant krūtinės.

– Čia kažkas atsitiko, – pašnibždom sako Liuka.

Aš stengiuosi per antklodę savo delnu pajust tą baisų Liukos *kažkas kažkas atsitiko*, ir, žinoma, galvoj man maišosi girdėti įvairūs sniegenų sutrenkimai, apendicitai.

Bet tai, mano mieli, vaikų žaidimas, palyginti su tuo, kas yra ten... ten, po mano delnu.

TU NIEKADOS NEPATEKSI Į DANGŲ

Pavakary, kai išėjau į miestą nusipirkt šio bei to Liukos vardo pyragui, susidūriau su Peliūkščiu ir jo tėvu vienodais mėlynais kombinezonais, ir Kaminskas viešai mane pakėlė už plaukų. Ir aš, kaip tikras Judas, dar nesugiedojus gaidžiui, išsigyniau* savo Liukos.

Peliūkštis žiūrėjo žiūrėjo į šitą graudų vaizdelį, pasitempė savo mėlyno kombinezono petnešas ir paniekinamai nusispjovė.

– Užteks, tėvai, – pasakė Peliūkštis, – manai, plaukuose Liuka pasislėpė. Verčiau eik miegot.

Kaminskas sustaugė, suriaumojo:

– Aš ją užmušiu!

Aš pačiupinėjau, ar dar vietoj mano degantis skalpas, ir, atvirai šnekant, tokia gyvuliška baimė apėmė, jog negalėjau ištart nė žodžio.

– Eik namo, tėvai, ir nejuokink žmonių. Čia tau ne cirkas! – dabar jau supyko Peliūkštis ir padavė iškritusią man kabant ore ir trūkčiojant kojomis piniginę.

– Cirkas? – vėl suriaumojo Kaminskas, lyg gavęs kirviu į tarpuragį. – Aš jums, kekšės vaikams...

– Kam kekšė, o kam motina, – Peliūkštis šalčiausiai susikišo rankas į kombinezono kišenes ir pakartojo: – Kam kekšė, o kam ir motina...

Aš baisiausiai nustebau ir net palioviau* čiupinėjęs savo skalpą*, o Kaminskas šimtąkart už mane labiau nustebo. Išpūtė degtinės garų debesėlį ir palenkė sprandą, lyg ketindamas Peliūkštį gyvą pamaut ant ragų. O Peliūkštis, matyt, puikiai žinojo, ką daro. Abejingu veidu įkišo ranką į užantį ir ištraukė pajuodusį nuo prakaito voką:

– Kam kekšė, o kam motina, o kam ir laišką parašo... Į cirką kviečia atvažiuot.

Kaminskas išplėšė laišką Peliūkščiu iš rankų, prisikišęs permetė jį akim, apuostė, suplėšė, sudraskė ir dar kojom skutelius patrypė.

Peliūkštis pamankštino raumenis, pasirąžė, stryktelėjo ir apsvirtė ore:

– Gal dar vieną laišką duot tau suplėšyt? Vis tiek išvažiuosiu. Užteks... Ir Liuką palik ramybėj. Ji tau ne žmona... O tu, – jis paniekinamai parodė j mane, – nešdinkis, iš kur atėjai. Ir bučiuokis su mano seserim, jeigu tau patinka! Bučiuokis j sveikatą. Man negaila...

Kaminskas pašoko j orą, tačiau neapsivertė, kadangi jis nemėgo cirko, aš puoliau j pašto, Peliūkštis – j bažnyčios pusę.

Kaminskas nusivijo Peliūkštį, retkarčiais sustojantį ir tyčia persiverčiantį ore. Man praėjo visa baimė, bet burnoje buvo šleikštu, lyg kažkieno pridergta, virpėjo kojos ir ugnim degė skalpas. Atsisėdau patvory ir žiūrėjau, kaip Peliūkštis jau vikriai ropojo bažnyčios stogu, o Kaminskas stovėjo apačioj ir šluostėsi prakaitą. Peliūkštis lipo vis aukštyn, ligi pat kryžiaus. Paskui sumosavo rankom kažką rėkdamas Kaminskui (bet vėjas nunešė jo žodžius), užsiriogolino ant kryžiaus ir atsistojo ant jo ne kaip visi žmonės, kojom, o ant rankų. Ir pasityčiodamas pamosavo Kaminskui viena koja.

Aš grįžau namo nei šioks, nei toks, šlykštesnis sau nei rupūžė, ir neturėjau jokio noro kepti pyragų ir rodytis vargšei Liukai. Susiradau vaistų nuo galvos skaudėjimo ir išgėriau iš karto keturias tabletes. Tada nuėjau j savo kambarį. Liuka ramiausiai miegojo net nenujausdama, kad aš jos, kaip Judas gaidžiui nesugiedojus, triskart išsižadėjau.

Sutemus Kaminskas slankiojo kaip dvasia, kuriai kapinėse nepakako vietos, aplink mūšų, Šatų, namus, tačiau nediršo nei šūkauti, nei baladotis j duris.

– Tu žinai, koks jis, – pasakė Liuka, sulaikiusi kvapą, ir tyliai pravirko. – Toks jau mano likimas. Aš žinojau, kad jis mane kada nors vis tiek užmuš.

Mes tupėjom tamsoj lyg per bombardavimą, nedegdami šviesos iki pat vėlumos, kol Kaminskas, kažką niūriai ir grėsmingai murmėdamas, sunkiai nusivilko gatve.

Liuka sėdėjo sustingus, išplėtus akis ir nė karto nemirkteldama, lyg visai pamiršusi, jog čia pat, už kelių metrų, dar šiek tiek gyvas sėdi ir Andrius Šatas ugnim alsuojančiais plaukais. Ir aš jaučiausi dar labiau pažemintas, niekam nereikalingas, ir sakiau sau tada, jog kiekvienam skirta tai, kas skirta, ir kiekvienas, kaip įmestas j balą šuniūkštis, turi pats kapstyti, ir dar galybę visokių niekų prigalvojau tą liūdną, nors pasikark, naktį. Bet Liuka staiga krustelėjo, pažiūrėjo j mane ir atsiduso:

– Vis tiek galas... Vis tiek reiks grįžt.

Ir susijuokė, matyt, kažką pagalvojusi apie galą ar grįžimą, ir pagaliau kaip žmogus ramiai pažiūrėjo i mane ir atsiduso:

– Vis tiek galas, ar ne? – lyg kažko dar abejodama paklausė manęs, ir aš liūdnai linktelėjau galva.

Tada ji išsirišo kaspiną iš plaukų ir padavė man:

– Jeigu jis mane užmuš, nors kaspinas liks...

Aš laikiau kaspiną saujoj ir neatgniaužiau pirštų, lyg jie būtų suparalyžiuoti, visą šitą ilgą naktį, kurią prisiminus man pašiurpsta oda ir aš žiūriu tik į kampą arba niekur nežiūriu. Liuka dar sykį pakartojo, kad vis tiek, vis tiek galas. Aš dar sykį liūdnai linktelėjau galva. Ir tik tada supratau, ką reikės daryt. Ir man iš karto užtirpo kojos.

Mes, nežiūrėdami vienas į kitą, rengėmės tamsoj, ir aš, pamenu, nesusiprotėdamas atsegt savo marškinių, liūdnai plėšiau rankovę. Kažkur tamsoj mojavo nuo kryžiaus koja Peliūkštis, ir man atrodė, kad aš tebesiūbuoju pakabintas ant plaukų...

Apsikabinkit, šaukė naktis, bet man buvo liūdna, lyg prieš mirtį, ir aš ėjau užtirpusiomis kojomis, užtirpusia galva link nuodėmės slenksčio ir niekaip negalėjau jo peržengt. Aš nemoku, sumurmėjau, bet Liuka tylėjo. Aš nemoku, dar beviltiškiau pakartojau, bet Liuka nė nekrustelėjo. Ir tada aš, pamenu, pravirkau ir pasakiau sau, kad štai atsikelsiu, nueisiu į virtuvę ir susirasiu stalinį duonai raikyti peilį. Ir aš iš tikrųjų atsikėliau, kai man atrodė, kad Liuka jau užmigo, ir ieškojau virtuvėj tarp puodų ir lėkščių to visai jau sudilusio, bet aštraus ilgo peilio. Prisiminiau savo tikrą tėvą, savo tikrą motiną ir pagalvojau, jog jiems tik palengvės, kai aš nebekainuosiu jau nė trisdešimties rublių. Juokai juokais, bet iš tikrųjų būčiau atgulęs šalia Boleslovo, jei ne Liuka. Ji priėjo tyliai, ištraukė peilį, įmetė jį atgal į puodą su vandeniu ir, lyg niekur nieko nebūtų atsitikę, nuvarė mane į lovą. Ir jau naktis nebešaukė *apsikabinkit*, ir Liuka sėdėjo galvūgaly, glostė mano įkaitusius plaukus.

– Liuka, ar tu dabar draugausi su manim? – paklausiau bijodamas pažiūrėt į ją.

– Jeigu jis neužmuš manęs...

Ir mes gulėjom įsitempę, ir Liuka paėmė mane už rankos, lyg mes būtumėm susiruošę pasivaikščiôt, ir žiūrėjom į tamsą, ir kažkur čia pat... kažkur čia pat, lyg dulkėtoj lentynoj tarp rašaluotų dienoraščių, apmusijusių Boleslovo medalių, spalvotų akmenukų, kažkur čia pat pašėlusiai daužėsi ir spurdėjo dar gyva vaikystės širdis.

Ir tada mes išgirdom lėtus žingsnius per tėvo, motinos kambarius, paskui jie nutilo, atsargiai girgžtelėjo senelio kambario durys – žingsniai artėjo prie mūsų, ir aš suspaudžiau Liukos ranką.

Kaminskas lėtai pravėrė duris ir sustojo prie slenksčio su lauko durų spygna rankoje. Jis žiūrėjo į mus paraudusiomis nuo nemigos, iškankintomis akimis ir alsavo praviromis lūpomis, ir mes jautėm slogų*, spaudžiantį prie žemės vyriško prakaito ir degtinės kvapą, įkvėpėm jį lyg tirštus ir slogius chloroformo garus, ir tada pajutom, jog atėjo galas, – nes mūsų kojos buvo netoli nuodėmės slenksčio, – ir suskilusios lūpos prasivėrė ir išleido iš burnos riešutų kvapą, bet, užuot sakiusios ŠKAC, ŠKAC, MIRTIE, ištarė AMEN...

– Aš nieko nesulaužiau, – pasakė Kaminskas ir vėl nutilo, paskui padėjo spygną ant stalo, nusiėmė kepurę ir, įbedęs akis į Liuką, priėjo prie lovos, sugniaužė antklodės kampą ir iš lėto, atkakliai patraukė ją į save. Liuka susiritė į kamuoliuką, ir buvo girdėti tiktai dusulingas, chloroformu trenkiantis Kaminsko alsavimas. Kaminskas sustingęs žiūrėjo į nuogus ir liesus mano pečius, suriestas Liukos kojas ir alkūne braukė sau per plačią, prakaito lašeliais išpiltą kaktą. Jis apžiūrėjo visą kambarį lyg mane patį, beginklį ir nuogą, – sienas, lubas, grindis, knygas lentynoje, burinį laivą su margomis, iš skiautelių pasiūtomis burėmis, sutrūkusio būgno rėmus ir azoto rūgšties butelį, užkimštą guminiu žinduku. Tada jis paėmė nuo kėdės Liukos suknelę, išvertė ją. Paskui užmovė Liukai ant kaklo, suieškojo jos rankas, prakišo pro suknelės rankoves ir pasodino ją kaip negyvą, skudurų ir pjuvenų prikimštą lėlę ant lovos krašto.

– Aš nupirkau tau batukus, – pasakė Kaminskas ir nerangiai atsitūpė prie Liukos kojų, – pagalvojau, kad reikia naujus nupirkt, nes šituos visai sunešiojai.

Jis ištraukė iš kelnų kišenių po naują, laku ir varinėm grandinėm blizgantį batuką ir užmovė Liukai ant kojų.

– Nespaudžia?

– Ne, – vos girdimai atsakė Liuka.

– Tai galim eiti...

Kaminskas paėmė Liuką už rankos, pažiūrėjo į mane ir kita ranka užmetė antklodę:

– Aš nieko nesulaužiau... aš vėl įsuksiu spygną į duris...

Ir išėjo su Liuka ir spygna, palikęs tik neaiškų, lyg perdegusios degtinės, lyg vyriško prakaito kvapą, ir aš gulėjau suglebęs, tarytum negalėdamas atsigaut nuo narkozės, ir alsavau pravirom lūpom...

Kaminskas įstatė spygną į duris ir stropiai priveržė kiekvieną sraigtelį, o Liuka stovėjo lauke, už durų, su naujais blizgančiais batukais, kokių dar niekas neregėjo mūsų miestelyje.

– Tu esi... tu niekados... tu niekados už tai... – Liuka verkė be garso, tik trūkčiojo jos pečiai ir drebėjo lūpos, ir ji pašnibždom, visai praradusi balsą, rėkė Kaminskui į nugarą: – *Tu niekados nepateksi į dangų!*

...Kapinėse varnos suka lizdus, kapinėse rūdija skardiniai vainikai ir vaiki-galiai lupinėja nuo tvorelių švininius antgalius, kapinėse visi ilsis panašiai ir vienodai, tik Boleslovas kitoniškai*, po raudona, aliejjiniais dažais išvedžiota žvaigžde. Ir čia, kaip sakoma, Boleslovas žengia ne į koją su miestelio visuo-mene. Boleslovo kapas užverstas lapais, šiukšlėm ir prislėgtas sunkia nulūžu-sia medžio šaka. Purškia lietus, varnos tupi pašiurpusios, tėvas grėbia lapus ir tempia šakas į patvorį, kol sušyla ir nusivelka palatą, ir padeda ant suoliuko skrybėlę. „Štai imsiu ir parkrisiu... štai imsiu ir parkrisiu“, – kartoja mano tēvas. Jo švarkas permirksta kiaurai, ir jis liūdnai matuoja savo pulsą.

Per kapines su kastuvu ant pečių eina žmogus, ir jo nepaprastai raudonas veidas iš tolo tėvui šviečia.

– Broliukai būsit ar šiaip giminės? – klausia žmogus rodydamas galva į Boleslovo kapą.

Tėvas gailiai šypteli, apsivelka palatą, užsideda skrybėlę, ima skubiai raus-tis švarko kišenėje ir ištraukia suglamžytą rublį:

– Neturiu sveikatos...

Žmogus raudonu veidu pavarto rublį ir įsikiša į kišenę.

– Aptvarkykite kapelį, išpurenkite...– tėvas, žiūrėdamas kažkur virš kapinių medžių, pasistato apykaklę ir įtraukia galvą į pečius.

Aptvarkykite... išpurenkite, aptvarkykite, išpurenkite...

Kapinėse varnos suka lizdus, kapinėse rūdija skardiniai vainikai ir vaiki-galiai lupinėja nuo tvorelių švininius antgalius, kapinėse visi ilsis panašiai ir vienodai...

ŽAISKIT, ŽAISKIT, MANO MIELI, ELEKTROS LEMPUTĖM

Čia pas mus pila ir pila nuo ryto iki vakaro šaltas toks, pakaruokliškas lietus, o ten, pietuose, kaip rašo man Aliukas Šovinis, „saulė nenuėina nuo dangaus“ ir žydi magnolijos ir visokie kitokie gražūs kvepiantys medžiai. Irena Meškutė pagimdė negyvą vaiką, bet ir ji pasiuntė man širdingiausias lin-kėjimus ir nuotrauką – jų saulėto ir magnolijomis kvepiančio gyvenimo aki-mirką. Aliukas Šovinis stovi akinamai baltomis kelnėmis ir dryžuotais atlapais marškinėliais ir, santūriai šypsodamasis, vienoj rankoj laiko languotą lagami-ną, o kita ranka spaudžia Irenos Meškutės pirštus. Ji merkiasi nuo saulės,

atrodo pritrenkta ryškios šviesos ir begalinės jūros spindėjimo, tokia maža, smulkutė kaip žvirblis. Nieko nepadarysi, laimingi žmonės vaikšto baltom kelnėm, o aš drybsau lovoje darbiniais, grioviams kasti tinkamais džinsais ir mėstau laisvalaikiu, kai miegu ir kai nemiegu, apie gyvenimą ir kitokius niekus. Ir jeigu nenustos lyt, reikės pasikart.

Rytą įleikia pro langą drėgnas lapas ir nusėda ant veido. Gatvėje burzgia sunkvežimis, aš pašoku iš lovos ir matau Liuką prie vartų. Kaminskas sėdi kabinoje, o Peliūkštis viršuj, tarp spintų, veidrodžių ir puodų, įsitaisęs ant sofos su dviem elektros lemputėm rankose.

Tėvas praveria kambario duris ir susijaudinęs sako:

– Ten ji, Kaminskaitė, tavęs laukia.

– Žinau... – sumurmu. – Žinau ir be jūsų... palikit mane ramybėje.

Kaminskas kabinoje sulanksto laikraštį, ir garsiau suburzgia motoras. Liuka prikanda lūpą, grįžteli į mašiną, aš basas kaip stoviu išlekiu į kiemą ir uždusęs šūkteliu:

– Liuka!.. Liuka, palauk!

Ji atsigrįžta, lyg norėdama pulti prie manęs, bet sustoja, ir mes abu apsidairom ir nuleidžiam akis, nes Kaminskas, išlipęs iš kabinos, ir vairuotojas, ir Peliūkštis su dviem elektros lemputėm rankose, ir mano tikras tėvas, ir net mano išoperuota motina tarpdury, ir mieli kaimynai už tvoros, ir šiaip malonūs pažįstami gatvėje spokso į mus ir laukia spektaklio.

Aš susikišu rankas į kišenes ir sakau išstumdamas šypseną kaip sulytą ir priplaktą šunį:

– Tai išvažiuoji?

– Išvažiuoju, – šypteli Liuka ir skėsteli rankomis.

Liukos batai blizga laku ir varinėm grandinėm, ir apskritai ji visa žvėriškai graži ir šventiška blizganti, ir jos akys taip pat blizgančios, lyg turėtų keturiasdešimt laipsnių temperatūros. Užaugo ir, kaip sakoma, dar labiau išsiskleis ir išgražės, nors mes visi tuo tarpu galbūt ir kapuose ilsėsime.

– Laimingai! – sakau.

– Laimingai, – sako Liuka ir žiūri man į kojas, – nevaikščiok basas, žemė šalta.

– Nieko, – nusijuokiu, – aš užsigrūdinęs.

Liuka sėda į kabiną, Kaminskas pasislenka, ir sunkvežimis pradingsta iš mano akių amžinai, ir paskutinį iš Kaminskių matau Peliūkštį, žongliuojantį su dviem elektros lemputėm.

Ir vėl, velniai griebty, pradeda lyt.

NEGRĮŽK, LIUKA, NEGRĮŽK, MANO GYVENIME, NIEKADOS

Buvo tylu, ir begalinė, lyg išretinta erdvė priešais, į šoną ir už nugaros spengė ausyse – jokio garso, negirdėti net vėjo, kuris nešė aštrias žemės dulkes ir lyg skutamaisiais peiliukais pjaustė akis.

– Aš baigiu apakt! – Liuka užsimerkusi skaičiavo šovinius ir valė nuo jų smėlį.

Jie artėjo tai pradingdami, tai vėl pasirodydami priekyje, šone ir už nugaros, aštrūs ir mirgantys lyg dulkės, ir staiga išdygo čia pat, ranka pasiekiami.

– NO PASARAN! – suklykiau, Liuka pakibo man ant kaklo, ir aš, nusimetęs antklodę ir atsimerkęs, pamačiau, jog baigiu praryt raudoną Liukos kaspiną.

Užsidegiau stalinę lempą, kaspinas buvo šlapias ir sudrįskęs nuo kramtymo, o mano skrandį pradėjo trauktyt skausmingi spazmai, lyg tuoj vemčiau. Atsikėliau iš lovos ir, lėtai grabinėdamasis sienų, lyg mano senelis, keičiantis pinigams, išslinkau iš kambario.

Virtuvėj degė šviesa, ir aš girdėjau vienodą taukšėjimą.

Mano tėvas dryžuota pižama ir aštriom kaip nupešto paukščio sparnai mentėm palinkęs skaldė plaktuku riešutus ir mėtė branduolius į stiklinę permatomą lėkštę. Jis atsistojo lyg mokinys, nusiėmė akinius, nušluostė į pižamą, vėl užsidėjo ir droviai pasakė:

– Šiandien tavo gimimo diena... Aš prisiminiau, kad tu visada mėgdavai riešutus...

– Tai tu iš tikrųjų prisiminei? – paklausiau nustebęs ir gerokai susijaudinęs.

– Pabandyčiau iškept riešutų duonos. Gal ir pavyks... – šyptelėjo tėvas ir skėstelėjo rankom. – Tik riešutų mažoka, per vėlai susigriebiau.

Paskui atsikėlė iš lovos mano motina ir pažiūrėjo pravėrusi duris. Ji buvo basa, žemuogėm išmargintais ilgais naktiniais marškiniais ir šypsodamasi rodė žvilgsniu į mano tėvą. Tada uždarė duris, bet greit grįžo į virtuvę ir padovanojo man baltas kelnes, kokias nešioja tik žokėjai*, bokso teisėjai ir kai kurie laimingi žmonės.

– Tik nespėjau dar atsiulėt*...

Aš apsimoviau baltom kelnėm, buvau gerokai sulysęs, ir jos man buvo per plačios. Ir mano tėvas padėjo plaktuką į šalį ir įdėmiai nužvelgė mane nuo juosmens iki kojų.

– Gražios kelnės, tik gal kiek nepraktiškos.

Galbūt iš tikrųjų su tokiomis kelnėmis mūsų miestely vaikšiotum lyg balta varna ir tave greitai apdrabstytų purvais, nes nesi nei bokso teisėjas, nei žokėjas, nei... nei...

Susėdom prie stalo ir pradėjom švęst mano gimimo dieną, ir mano motina ilgai pasakojo, kaip gimdė mane ir kad aš galėjau gimt negyvas, kaip dujom apnuodytas Irenos Meškutės vaikas. O tėvas pasakojo, kaip jis penkis kartus lakstė nuo ligoninės iki namų, nuo namų iki ligoninės su antklode, vystyklais ir kad kareivis su šautuvu palaikė jį miškinių ryšininku.

– Ačiū jums, tėvai, – pasakiau, – ir tau, Elyte, kad manęs nepamiršot.

– Ką tu šneki, – susijaudino ir net paraudo mano tėvas. – Aš ne toks jau bausis sklerotikas, kad tave pamirščiau.

Elytė tik šypsojosi ir negalėjo juoktis, nes jai dar skaudėjo siulė.

Buvo dvylikta valanda, kai aš apkabinau savo tikrą tėvą ir savo tikrą motiną per pečius ir pasakiau:

– Tegu man nudžius ranka, jeigu aš pamirščiau jus, tėvai, ir tave, Elyte.

Ir jie nuėjo miegot, gręžiodamiesi ir negalėdami atsižiūrėt į savo tikrą sūnų.

Sutvarkiau virtuvę, išploviau indus, sušlaviau tuščius kevalus ir pasėmiau saują tėvo išgliaudytų riešutų: jie buvo pernykščiai, sudžiūvē, susitraukę ir kartūs – *tai ne tie riešutai, tai ne ta riešutų duona*, kurios galbūt niekados iš tikrųjų nebuvo ir niekada nebus.

Užgesinu virtuvėj šviesą ir lėtai kramtydamas riešutus sakau:

– Negrįžk, Liuka, negrįžk, mano gyvenime, niekados...

PASKUTINIS SKYRIUS

Finkelšteinas nuo pat vaikystės buvo žydas ir nuo pat vaikystės kirpo plaukus. Finkelšteinas išskleidė naują paklodę, apgaubė mano rankas, kojas, pečius, palikdamas tik galvą, ir paklausė:

– Kaip?..

Aš pagalvojau ir liūdnai šyptelėjau:

– Plikai, varykit plikai...

Už krosnies džiūvo šlapios malkos ir iš sugadinto radijo taško stengėsi prasimušt tolima, lyg vasaros žiogų čirškimas, smuikų muzika.

Finkelšteinas suleido pirštus į mano plaukus, pakraipė galvą ir įjungė elektrinę kirpimo mašinėlę. Plaukai krito ir slydo iškrakmolyta paklode žemyn, ant grindų. Finkelšteinas papūtė man į pakaušį ir pasakė uždusęs:

– Auksas, ne plaukas.

O aš velniai žino kodėl staiga pasiutusiai susigraudinau, suspaudžiau saują kuokštą nuosavų gaurų ir begėdiškai prieš veidrodį, viešai ir įžūliai apsiž-

liumbiau, visa laimė, kad dar tyliai, be garso, kaip ciuckis, batu smagiai užvažiutas.

Finkelšteinas išjungė elektrinę kirpimo mašinėlę, nupurtė plaukus ir, žiūrėdamas tik į veidrodį, nušluostė paklode mano drėgną veidą.

– Dešimt kapeikų, – pasakė Finkelšteinas ir išmušė kasoje kvitą.

Aš padaviau jam pinigų, apsivilkau paltu, Finkelšteinas atidarė duris, ir aš išmoviau balta ir šąlančia galva, o iš dangaus sukdamasis krito pirmas šių metų sniegas...

Tegu sninga, ir apskritai... Ak, pasikarkit, pasikarkit su tuo savo sniegu...

Klausimai ir užduotys

1. Kuo ypatinga aprašoma kūrinyje vasara, jei sakoma „tokia, kokia daugiau nepasikartoja gyvenime“? Ar jau patyrėte savo gyvenime ypatingą laiką?
2. Rašytojas kuria tekstą juokingai ir graudžiai (sentimentaliai). Paieškokite pavyzdžių. Ką suteikia tekstui šis pasakojimo kūrimo būdas? Ar esate susidūrę su kitų rašytojų panašiu pasakojimo kūrimo būdu? Išvardykite lietuvių komiškos literatūros kūrinių pavyzdžių.
3. „[...] jeigu aš užmirščiau šitą dieną, tu man visados primink.“ Kodėl reikia atminti tam tikrus gyvenimo momentus? Pasidalinkite savo patirtimi.
4. Kuo ypatinga riešutų duona? Ar tokią duoną galima būtų nusipirkti bet kuriame prekybos centre? Su kuo Jums asocijuojasi ypatingos dienos? Ar turite tam tikrų ritualų, relikvijų? Ką apie tai manote?
5. Režisierius V. Žalakevičius sukūrė filmą „Riešutų duona“, teatre yra vaidinamas spektaklis. Ar galima teigti, kad šis kūrinys kinematografinis? Kaip atrodytų Jūsų vaizduotėje kūrinys pavaizduoti veikėjai? Sukurkite žodinį portretą.
6. Kaip pakomentuotumėte pavadinimus „Škac, mirtie, škac“, „Ugnis, kuri sudegino Boleslovą“, „Ačiū Dievui, dabar ne Viduramžiai“ ir kt.?
7. Kaip apibūdintumėte Boleslovą? Ar jis tipiškas miestelio gyventojas?
8. Kaip prasimanydavo Andrius pinigų? Kodėl berniukui jų reikėjo? Apibūdinkite šį veikėją. Koks jis? Remkitės jo kalba ir poelgiais. Kodėl galima teigti, kad jis romantikas, kitoks, neįprastas to laikmečio miestelyje?
9. Kodėl galima teigti, kad žiurkių išvaymo iš mokyklos scena surrealistinė? Kodėl susirgo senelis? Kodėl galima teigti, kad senelio mirties scena kuriama teatrališkai, net barokiškai? Ko galima pasimokyti iš skyriaus „Nesikeiskit, pinigai“?

10. Kokios žmogiškos savybės padeda Andriui Šatui suvokti suaugusiųjų pasaulį? Kas padeda jam išlikti stipriam? Kodėl galima teigti, kad vaikas tarsi atsistoja skriaudžiamųjų pusėn (motina Elytė, Aliukas Šovinis, Liuka)?
11. Kas slypi už posakio „šaligatvio plyta“? Koks mūsų požiūris į tuos, kurie nėra gyvenime lyderiai, vadinami „sėkmės džentelmenai“, yra nepastebimi? Kūrinyje kalbama apie patyčias, despotiškumą, kitas šeimose glūdinčias problemas. Argumentuotai atsakykite, ar aktualu apie tai kalbėti šiaandien?
12. Kuo ypatingas paauglių pasaulis? Kodėl svarbus rašytojui S. Šalteniui tapatybės paieškos klausimas? Kaip tai paaiškinti istoriniame kontekste? Savo įžvalgas užrašykite raštu ir pasikalbėkite poromis / grupėje.
13. Kodėl šis S. Šaltenio kūrinys gali būti vadinamas *gyvenimišku*? Kaip tampa suaugusiu, brandžiu žmogumi? Kodėl jį aktualu skaityti suaugusiems ir tiems, kurie dar mokyklos suole? Pasidalinkite savo mintimis.
14. Kodėl galima teigti, kad Andrius Šatas yra geras psichologas ir geba spręsti suaugusiųjų problemas? „Neturėjau potraukio skaičiuot kitų paklydimus“, „Kokia ten gali būti aritmetika?“. Kokie žodžiai Irenai Meškutei yra geriausias palinkėjimas ir išmintingiausia gyvenimo filosofija? Suraskite juos. Kaip manote, kodėl?
15. Suraskite tekste vietų, kurios kėlė šypsena, kurie žodžiai galėtų būti tarsi *klišės*?

Paradoksaliūs sakiniai, privertę nusišypsoti	Sustabarėję sakiniai (posakiai), klišės, gyvuojančios kalboje
„Laimingi žmonės vilki baltas kelnes.“	„Ačiū Dievui, dabar ne Viduramžiai.“
„Tokios, kaip Liuka, vieną kartą per šimtą metų gimsta.“	„Kai nebeaugs net žolė.“ „Ratu ir visados aplink.“
„Tu niekad nepateksi į dangų.“	

16. Pasamprotaukite, ar mes gebame vertinti laiką, momentą, kai iš tikrųjų būname čia ir dabar.
17. Įrodykite, kad šis kūrinys kalba apie dvasinį žmogaus pasaulį ir jo svarbą mūsų gyvenime.

ATOSTOGOS

Apsakymo ištrauka

Tada, kai aš gavau savo pirmąsias atostogas, man buvo aštuoniolika, ir aš nežinojau, kad širdžiai nėra jokių atostogų.

***

Aš papasakosiu apie savo draugą vairuotoją, kuriam atostogos pasibaigė, kai manosios dar nebuvo prasidėjusios.

Mes susidraugavom prie klubo. Tada mes buvome jau ne vaikai, bet dar ir nesuaugę, ir labai mėgdavom eiti į šokius, nes mūsų nenorėdavo įsileisti. Aš stovėjau kartą priešais klubą ir žiūrėjau, kaip jis, mano būsimasis draugas, jau visą pusvalandį ginčijasi su kontrolieriais. Jis tada dar smulkesnis buvo – vaikas beveik atrodė, ir jį pagaliau, netekę kantrybės, paėmė už pakarpos ir išspyrė lauk. Jis ne savo noru nulėkė laipteliais žemyn, pabėgėjo ir išsitiesė ant pilvo. Mergaitės prunkštelėjo, kontrolierius išėjo į lauką ir kvatojosi, rankas į šonus įsirėmęs. Mano draugas tirštai nuraudo, pašoko nuo dulketos žemės, pervirto per galvą ir šypsodamasis pliaukštelėjo liežuviu:

– Olialia!

Man buvo baisiai gėda, lyg mane patį būtų išspyrė lauk. Aš nuėjau už kampo, jis čiupinėjo kelį ir ašarodamas pasakė:

– Aš tą diedą vis tiek papjausiu.

Padaviau nosinę. Jis atsiraitojo kelnes, nušluostė nubrauktą kelį, paskui akis ir apsižvalgęs beveik pašnibždom paklausė:

– O tos mergičkos... labai juokėsi?

Mes pasiryžom gerokai pritalžyti* tą kontrolierių ir svarstydami, kaip tai padaryti, ir liedami iš švino kastetus* visai susidraugavome. Bet tas pats kontrolierius kitą šeštadienį praleido mus, ir mano draugas, rodydamas į merginų pusę, garsiai pasakė:

– Olialia!

Dabar jis dirbo vairuotoju, pūtė dūdą, grojo visur, kur tik reikėdavo, ir niekas nežinojo, kur jam dar teks groti.

Jis nežinojo, kad kažkur senelių namuose gyvena kvailys, Sodininkas kvailys, kaip žmonės vadindavo, norėdami atskirti nuo kito kvailio. Sodininku jį praminė todėl, kad jis smėlėtoj, akmeningoj pakriaušėj* už šiukšlių krūvų augino savo sodą – kelias obelis ir serbentų krūmus. Žmonės juokėsi iš Sodininko, ožkos graužė obelaičių žievę, žemė neaugino nei piktžolių. Jis,

alsuodamas kaip mirtinai nuvarytas gyvulys, vilko aukštyn į pakriaušę juodžemį, durpes ir vandenį perkepusiai žemei. Pavasarį, kai pražydo obelis, visi sakė, kad ir Sodininkas pražydo. Jis valandų valandas išstovėdavo savo mažyčiame sode, aukštesnis už obelis, kažką burbuliuodamas panosėje ir su didžiausiu liūdesiu stebėdamas, kaip krenta tik užsimezgę obuoliukai. Ir liko tik vienas obuolys, jis noko, ir Sodininkas neskynė jo, kol jis pats, jam bestovint, nukrito ant žemės. Jis sugriebė jį, ilgai vartaliojo rankose, uostė, paskui, šokinėdamas kaip mažas vaikas, daužydamas šonus rankomis ir šūkčiodamas iš susižavėjimo, pasileido į senelių namus. Ir visi žiūrėjo į Sodininko džiaugsmą, čepsėjo lūpomis, kraipė galvas ir išsiskirstė, širdy pavydėdami jam tos laimės. Bet Sodininkas ir tada nenurimo, mėtė į orą obuolį, šokinėjo, daužėsi, ir obuolys staiga ištrūko jam iš rankų ir ėmė greitai pasišokinėdamas riedėti į pakalnę pro vartus. Sodininkas sustingo pusiau pakeltomis rankomis, jo veidą iškreipė verksmas, ir, sudrebėjęs visu kūnu, pasileido paskui obuolį. Raudonas, nedidelis vienintelis obuolys išriedėjo į kelią, ir tai buvo Sodininko mirtis.

***

Jis atėjo pas mane, aš paklausiau, kaip jam dabar. Jis skėstelėjo rankomis ir liūdnai pasakė:

– Olialia...

– Tau reikia užsimiršt, – pasakiau ir pasiūliau, kaip senais gerais laikais, nueiti į šokius. Jis beviltiškai papurtė galvą:

– Man, supranti... po visų tų velnių... ir nepatogu... Argi, sakai, jau galima?..

– Galėsi nešokt.

Aš irgi nešokau, ir mes susėdom dviese ant vienos kėdės.

Merginos ateina, kviečia jį šokti, jis žvilgteli į mane, aš sėdžiu susimąstęs, tada jis apgailėstaudamas išskečia rankas ir liūdnai šypsosi.

– Tau sunku čia? – klausiu, – tau liūdna čia?

Jis nusišypso merginai, pažiūri į mane, patrauko pečiais, paskui linkteli galva:

– Liūdna... o jie šoka laimingi...

– Tu kalbi todėl...

– Aš ir taip nebuvo laimingas... visai laimingas. Tu irgi... niekas nebuvo...

Aš pakylu, jis seka mane, ir mes einame iš salės. Jis šypsosi kažkam ir skėsčioja kažkam rankomis. Mes braunamės durų link, mus stumdo alkūnė-

mis, kažkas priešaky juokiasi, kažkas patenkintas spragsi pirštais. Aš stengiuosi prisimint, kada buvau laimingas, bet neprisimenu. O gal išleistuvės mokykloj? Ne, aš tada jaučiau liūdesį, nors dainavau ir šokau. Tada sargas, niaurus* bekojis, kažko įsiutęs, visų akivaizdoje kirviu sukapojo skambutį ir išėjo iš mokyklos.

Aplink svetimi, savimi patenkinti veidai, kurie tikriausiai niekada nejaučia skausmo, kurie nežinia ką galvoja, ir man labiau dabar patinka toks liūdnas ir sukrėstas mano draugas, negu tas kasdieninis.

Taip, aš niekada nebuvau laimingas. Galbūt mes buvom laimingi vaikystėj. Bet mes augom, ir liūdesys įsiskverbė į mus, nes mes ėmėm galvoti, ir dabar sunku atgauti pranykusį džiaugsmą. Mano draugas liūdnas, ir kartais atrodo, kad jis niekada nesijuoks po to, kai jis suvažinėjo Sodininką.

***

Sodininkas gulėjo kruvinas, ištrauktas iš po mano draugo mašinos, nepavijęs savo vienintelio obuolio. Ir žmonės, tylūs ir rūstūs, stovėjo ratu aplink Sodininką ir žiūrėjo į mano draugą. Jis buvo baltas, be lašelio kraujo, ir svyrinėjo kaip girtas, paskui suklupo prie Sodininko ir vos girdimai sumurmėjo:

– Aprišt... man... aprišt...

Jis pakėlė galvą į žmones (jie stovėjo kaip siena nebylūs) ir staiga dryks-
telėjo* savo marškinius, ir ėmė jais vynioti kruviną Sodininką. Jo alsavimas trūkčiojo, ir žmonės suprato, kad jis rauda viduje. Jie, lyg kažko susigėdę, pasakė:

– Nereikia... nevyniokit... nereikia...

Atvažiavo milicija, greitoji, ir žmonės, iki šiol stovėję nebylūs ir tartum visai be jausmų, ėmė šaukti:

– Paleiskit vairuotoją... jis nekaltas... nekaltas!

Sodininkas, senas ir nepilnaprotis, buvo jau nebegyvas, o jaunas, beveik dar vaikas vairuotojas turėjo gyventi, ir jie gynė jį, ir gailėjosi jo jauno, užmušusio savo kely senį.

***

Kai Sodininką nešė paprastučiam karste, atėjo jis ir jo draugai su varinėmis dūdomis, nors jų niekas nekvietė. Ir lydėjo dūdos Sodininką, kol užkasė jį po žeme, ir grojo mano draugas be pertraukos, ir aš mačiau mėlynas gyslas, išsišovusias jo smilkiniuose, grojo tada, kai kiti nuvargę nutildavo, ir jo viena triūba skardeno virš aukštų kapinių medžių, – ir niekas nebuvo girdė-

jęs jo taip grojant. Ir žmonės jautė tada, kad lydi ne pusprotį senį, o žmogų, Sodininką lydi. Virš medžių buvo pilkas dangus, ten laukė mūsų nauji pasauliai – o dūdos lydėjo žmogų, nespėjusį pasiekti tų pasaulių.

Ir kai mes mirsime tolimese, šviesmečių atskirtose nuo gimtosios Žemės planetose, jausdami nepasotinamą Žemės alkį, Žemės, vienos vienintelės beribėj žvaigždynų sietuvoje*, tegu mus palydi į paskutinę kelionę senos varinės dūdos. Ir jose bus viso mūsų gyvenimo apibendrinimas, ir tada visai kvailai atrodys tas nuolatinis „būti ar nebūti“.

***

– Tu gražiai grojai, – pasakiau aš.

Mes vaikščiojome gatvėmis, ir žmonės sakė jam:

– Gražiai grojai.

Aš noriu, kad visiems grotų varinės dūdos...

O tu išėjai, tėve, pilka miline*, ir niekas tau negrojo, kai nušovė tave. Aš nežinau, ir niekas nežino, kur tu, bet tavo kapas visur, ir žemė visur šventa, ir žmonės, kurie vaikšto žeme – šventi, ir aš, tavo sūnus, šventas.

***

Iš šviesios vaikystės aš atėjau iki savęs, ir dabar, žingsniuodamas gatve, pliaupiant lietui, iš naujo atradau save.

– Pasaulis labai didelis, – pasakiau aš kartą vaikystėje, kai prisirovęs morkų iškeliauvau dulkėtu ir nežinomu keliu tolyn ir nuvargęs, seniai sugrauzęs morkas ilsėjaisi pagriovy. Ir baltos dulkės ant mano basų kojų buvo nepaprastos dulkės, kuriose gali kapstytis vištos, – jos dvelkė kažkokiu lengvu ilgesiu ir tolیمais kilometrais, nutįsiais per žemės lygumas ir kalnus. Ir pasidarė gera, kad yra namai ir mano gimtasis miestas, pasiklydęs tuose neaprepiamuose žemės plotuose, ir aš buvau laimingas, kad gimiau čia, o ne kitur. Ketverių metų mane operavo, aš vos nemiriau. Anksčiau didžiudavausi tuo, bet dabar nebūčiau galėjęs girtis vaikams savo operacija ir rodyti melsvą pjūvį ant pilvo, nes aš supratau, koks platus pasaulis ir kad labai gera, jei jame gyveni.

Aš žingsniavau dabar grįždamas iš savo vaikystės, aštuoniolikmetis, jaunas, stiprus, per miestą, paskendusį lietuje, ir klausiausi vandens kriokimo užsikimšusiuose vamzdžiuose, ir mačiau žmogų, parimusį už patamsėjusio, lietaus plakamo lango. Aš jutau tuos nematomus, širdimi tesuvokiamus ryšius, kurie jungė mane ir tą žmogų, susimąščiusiomis akimis žiūrintį į lietu, ir

neišsenkančią šilumą, kuri apgaubia mus ir kiekvieną mūsų paliestą daiktą. Mano širdis tyliai dainavo, be žodžių, kaip dainuoja smuikas, ir jaučiau, koks aš esu geras ir kokią beribę meilę nešioju savyje.

Po mėlynu dangum mano miestas. Kai užlipu ant kalnų, visada išgirstu jo giesmes: darbininkų, skambias ir nekaltas berniukų ir mergaičių, iškilmingas saulėlydiškas senių giesmes. Žmonės dirba, juokiasi, valgo, mylisi, rašo laiškus ir įmeta juos į mėlynas pašto dėžutes. Ir nieko daugiau nereikia, ir viskas prasminga...

Aš žiūrėjau į pašto dėžutę už alinės kampo, o gatvės dar tebedžiūvo po vakarykštės liūtys, ir veržėsi pro skylę iš mėlynos pašto dėžutės lyg iš garlaivio tiršti dūmai: jaunas, toks kaip aš, žmogus, apsižvalgęs ir gudriai šyptelėjęs, įmetė rusenančią nuorūką į dėžutę ir lyg niekur nieko nuėjo. O, aš tave visada pažinsiu!..

Grįžau namo, atsiguliu ir užsimerkęs dar ir dar mačiau mėlyną pašto dėžutę, pro plyšį lyg iš garlaivio virstančius dūmus ir pats fiziškai aiškiai jčiau, kaip raitosi nuo karščio laišakai ir virsta pelenais. Aš nenorėjau, draudžiau sau galvoti. „Miegot, miegot“, – tikinau save per jėgą, pagaliau užsnūdau ir neramiai vartydamasis sapnavau, bet ne pašto dėžutę, o baisų, įniršusį žmogų, mokyklos sargą, kirviu kapojantį skambutį. Pabudau, kai kambarį jau plaukiojo prieblanda, nuvargęs, lyg visai būčiau nemiegojęs. Į stiklą beviltiškai daužėsi musė. Aš pagiežingai* šyptelėjau ir vis taip pat šypsodamasis ėmiau priekabiai apžiūrinėti kambarį. Už lango kieme kažkas nematomas atsikrenkštė, kažkas staiga plonai idiotiškai sukikeno. Baisi neapykanta užplūdo mane, ir man atrodė, kad nutvėręs automatą galėčiau šaudyti aukštyn, žemyn, visur, į viską aplinkui. Aš mažai, tik retkarčiais rūkiu, bet dabar ėmiau traukti cigaretę po cigaretės iki apsinuodijimo, išsekau, nuilsau, ir mane apėmė gailestis sau, nesuprantamas liūdesys ir skausmas, aš norėjau verkti kaip nuskriaustas vaikas.

Aš nepažįstu savęs ir galbūt ieškosiu savęs ir nespėsiu rasti. Dar vakar, kai pylė lietus, aš buvau šventas, ir pasaulis, ir žmonės buvo šventi, ir aš tikėjau tada, kad taip bus visados, kad iki tol aš be reikalo gyvenau kankindamasis, per jėgą. Atrodė, kad tereikia suvokti, jog mūsų gyvenimas šventas, ir mes, ir viskas mūsų bus gaubiamas meilės ir šilumos.

Bet ateina su rusenančiais papirosais žmonės, kuriems gyvenimas – lengvas spalvotas filmas, ir sudegina viską.

Kieme rėkia primuštas vaikas, trinksi priebučio* durys, kažkas atkaukši link mano kambario, barbena ir klausia:

– Gal tamstoms žuvies reikia... Šviežia...

– Ak, nekiškite jūs savo žuvų...

Taip, nereikia, mums nieko nereikia, mes visko turim, draugų, ir tų daugiau nei žuvų.

„Tai ko tau, sakyk, gerbiamasis, trūksta?“

Aš įsiklausiau į save. Kažkur giliai širdies gelmėse skambėjo senas atsišveikinimo valsas, ir atėjo seniai žuvęs mano tėvas, susimąstęs, pilka miline. Lėkė kažkur juodas dangus, ir varinės triūbos gaudė seną valsą, lėtai sukosi žmonės pilkomis milinėmis padėję galvas vienas kitam ant peties... Tėvas žiūrėjo į mane, ir aš jutau jo milinės ir šautuvo kvapą. Paskui užtrimitavo keilionėn, ir visi nužygiavo vienodai rūstūs ir susimąstę, ir aš negalėjau atskirti: visi jie buvo mano tėvai...

***

Aš mažai pažinojau savo kaimynus. Dažnai ilgai ir atkakliai galvodavau apie kokį nepažįstamą, kartą sutiktą žmogų ir visai nepastebėdavau šalia esančių. Pirmame aukšte gyveno storas, raudonas žmogus. Jis buvo mėsininkas; dieną dirbdavo, o vakare kentėdavo – taip sakydavo visas namas, kai matydavo jį su sūnum ant suoliuko. Aš irgi sėdėdavau kartu, ir turbūt jam būdavo geriau, kai kas nors klausydavosi jo, kenčiančio balsu:

– Jos kraujas sugedęs... Jie pila naują... Bet iš kur jie ima tiek... Kai aš įsikirtau*, beveik stiklinė pribėgo...

Jo žmona gulėjo klinikose, jis dažnai ten važinėdavo, ir jam kartą aiškiai pasakė: viskas... po dienos... kitos... gali ieškoti karsto.

Tą vakarą jis beveik nekalbėjo, retkarčiais sukūkdavo, paskui, matyt, mintyse palaidojęs savo žmoną, su švelniu priekaištu pasakė:

– Kraujas tas visur... taigi... Nereikėjo, sakiau... Kam mums tie vaikai...

Mes kartu nuėjome namo, mėsininkas išsitraukė raktą, atsiduso ir ėmė rakinti tuščio buto duris:

– Ech, kraujas... taigi... ir karstą užsakiau... tegu dirba... ech...

***

Šiandien radau ant suoliuko kažkieno užmirštą apiplyšusį „Robinsoną Kruzą“, geriausią pasaulio knygą, kaip sakydavau vaikystėje. Aš norėjau kaip anomis geromis dienomis pasinerti į knygą ir pajusti tą žavesį, kuris spinduliudavo iš kiekvienos eilutės, bet bijojau rasti vien nučiupinėtus lapus. Nežiūrėdamas atsiverčiau knygą ir ėmiau skaityti.

„... atsisėdau ant žemės žiūrėdamas į jūrą, kuri buvo tiesiai prieš mane, labai rami ir lygi. Taip besėdint, man kilo įvairių minčių, kaip antai: kas yra ši žemė ir jūra, kurios tiek daug mačiau, – iš kur jos kilo, ir kas aš esu ir tie visi kiti padarai... Aš atsikėliau susimąstęs ir nuliūdęs nuėjau atgal į savo užuolاندą*...“

Vaikystėje aš nesupratau, kad Robinzonas – tai aš, dabar ir aš išgyvenau tą žmonių ilgėjimosi jausmą, kuris kaip nesuprantama gėla persmelkdavo visą kūną, ir atrodė, kad visas mano gyvenimas tebuvo vien nesibaigiantis žmonių ilgesys.

Temo, mėsininko vis nebuvo, aš atsilošiau į medį ir pro lapus pamačiau žvaigždėtą dangų. Kažkur tarp šakų buvo lizdas, ištirpęs tamsoje, ten buvo tylu – paukščiai miegojo su paukščiais šonas prie šono savo namuose, žmonės uždegė šviesas, valgė vakarienę, gerdami pieną ir riekdami nuo vieno kepalą duoną, ir gulė jausdami vienas kito alsavimą. Mano langas buvo tamsumas: ten niekas neraikė duonos ir negulė kartu miegoti. Tėvas užsimetė ant peties šautuvą ir išžygiavo visam laikui, ir motina, kai buvo gyva, dažnai bedirbdama staiga sustodavo ir imdavo pasakoti, tarsi kalbėtusi su savimi. Aš daug ką užmiršau – nereikia pykti ant manęs, mažas tada buvau.

Aš gimiau sušaudytoj, apdegusioj ligoninėj išdaužytais stiklais. Motina pagalve užkimšo langą, bet vis tiek pūtė šalti skersvėjai. Kitoj gatvės pusėj degė vaistinė, vėjas nešė dūmus, ir aš ėmiau kosėti.

– Tu smarkiai kosėjai... Saugokis bronchito, – visada sakydavo motina, pertraukusi prisiminimus.

Aš ir dabar dažnai kosčiu, matyt, tie prakeikti karo dūmai giliai įsigrauzė į mane.

Visi motinos prisiminimai nejučiom sueidavo į tėvą. Jis ir atsisveikino su mumis paskubomis, nenusiimdamas šautuvo, o aš rėčiau ir stūmiau šalin savo tėvą, apsvilkusį šiurkščia miline.

Paglosčiau ir palikau knygą po medžiu su paukščiais ir žvaigždėmis, ir nuėjau vienas miegoti.

Aš įpratau, man pasidarė lyg kokia pareiga sėdėti po medžiais su mėsininku ir jo sūnumi.

Mėsininkas, kaip visada, padūsauja apie blogą kraują ir eina namo. Berniukas, matyt, bijo tuščių, seniai netvarkomų kambarių ir sėdi tylėdamas, sunėręs pirštus ant pilvo kaip senis. Su juo dar sunkiau negu su jo tėvu. Aš juokinu jį, net mėginu vaikščioti ant rankų. Jis žiūri į mane nemirksėdamas, išplėstom akim ir tyli, nesišypso. Aš klausiu:

– Ką tu mėgsti? Na, ką tu mėgdavai?

– Pasakas...

Aš nežinau gerai nė vienos pasakos, niekas man jų nesekdavo, bet man nesunku visur matyti pasaką. Aš žiūrėjau į iškritusį iš lizdo paukštytį ir pasakočiau berniukui apie jį, bet taip, lyg jis gyvas būtų.

– Taip, paukščiukas gyvas, ir bus jis visada gyvas. Paukščiai irgi gimsta, kaip žmonės. Aš ir tu, mes visi gimėm, – bet sakoma, kad paukščiai prasikala. Mažas paukščiukas prasikalė, motina jį apgaubė sparnais, ir jis dabar žinojo, kad visa, kas gera ir šilta, vadinasi motina. Jis išlindo iš po motinos sparno ir krūptelėjo: buvo tamsu, girdėjosi kažkokie baisūs, bet įdomūs garsai. Jis sužinojo, kad tai jų namai – medžiai šniokščia...

– Tau įdomu? – paklausiau berniuką.

Aš galėjau pasakoti visą naktį.

– O jų namai – medžiai? – atsakė berniukas.

– Na taip, ir jie gyvena...

– O medžiai kapinėse patys auga ar juos sodina? – paklausė mėsininko sūnus.

Aš pakilau nieko nesakydamas, beveik šiurkščiai paraginau berniuką, atidaviau jį mėsininkui ir ėmiau kopti tamsiais laiptais, kabindamasis turėklų, į savo kambarį.

***

Vakare atėjo mano draugas, pasakė „olialia“ ir nusijuokė. Buvo gera, suoliukas stovėjo tuščias – mėsininkas, matyt, buvo pas žmoną, ir atrodė, kad jokios mirties negali būti šiame puikiame pasaulyje. Aš mylėjau medžius, ir mes atsisėdome po jais, kur kiekvieną vakarą kentėdavo mėsininkas. Aš ne kentėjau ir galvojau, kad ir mano draugas negali kentėti tokį puikų vakarą.

Vos spėjome prisėsti, kai pamačiau mėsininką su sūnumi už rankos. Jis atsisėdo greta mano draugo, ilgai dūsavo, šnarpštė, paskui pasakė pirma taikydamas man, paskui mano draugui:

– Kraujas, taigi... O tu labai gražiai grojai...

Mano draugas žvilgtelėjo į mėsininką ir ėmė batu knisti žemę.

– Kraujas tas... taigi... o ji, vargšėlė, kamuojasi... nemiršta, – pasakė mėsininkas ir pakartojo su tokia baisia širdgėla ir neviltim, kad mano draugas atsitraukė nuo mėsininko.

– Nemiršta... jie dirbtuvėse karstą padarė... niekas nemėgsta karstų... ir turėjau pasiimti...

Mėsininkas palietė mane prakaituota ranka ir, persilenkęs per mano draugą, ėmė šnibždėti.

– Tu žinai... taigi... jis sandėliuke stovi dabar... ten ir buhalterės, malkos ir viskas... bijo moteriška, supranti, tokie jau žmonės... Tai laikinai... laikinai... ar galėčiau perkelti į jūsų... taigi...

– Ak, darykit, kaip jūs...

Man buvo gaila vakaro.

Mėsininkas sušilęs tempė karštą pro malkinės duris, sūnus stovėjo šalia ir nemirksėdamas žiūrėjo į karštą, aš irgi žiūrėjau, bet nenorėjau padėti mėsininkui.

Paskui jis vėl prisėdo prie mūsų šluostydamosis kaktą, su lengvu pasitenkinimu atsiduso, skubiai išleido dar vieną atodūsj, sunkų ir kenčiantį, kažką galvojo, paėmė už rankos mano draugą ir pasakė:

– O, tu gražiai grojai... labai gražiai... Man, matai, supranti... gera ji buvo... Ar negalėsi pagrot, kai... Noriu, supranti, kad laidotuvės...

– Aš negrosiu.

– Ne, tu ne taip... aš užmokėsiu ir...

– A, pasilik tuos pinigų... man ne tiek duodavo, ir tai... – jis atsitraukė nuo mėsininko, bet mėsininkas vis tiek bandė pagauti jį už rankos, ir man atrodė, kad jis pašoks ir išrėks jam į veidą: „Atitrauk velniop savo karstuotas rankas!“ Bet jis tik nekantriai pasakė:

– Na, ko tu prikibai... ir, be to, gyvą žmogų... nemyli, kad taip... O aš negrosiu... užtenka man jau...

Mėsininkas pabalo ir ėmė giliai traukti orą. Berniukas staiga prišoko prie mano draugo, ėmė jį daužyti kumščiuokais.

***

Visur buvo mirtis... Vaikystėje, kai pradėjau galvoti, aš buvau nemirtingas, ir mano mylimi žmonės turėjo būti nemirtingi. Bet jie netikėjo tuo ir todėl mirė. Tada manyje dar gyveno Dievas, jis buvo kuklus ir primindavo save tik vakare, kai reikėdavo melstis. Aš jau tada buvau maištininkas, skaičiau Baironą ir neapkenčiau jokio nusižeminimo. Tad kaip aš galėjau klauptis ant kelių? Ir aš ėmiau melstis gulėdamas, ir buvau lygus su Dievu.

Paskui atėjo mirtis – vaškinės žvakės, vaškinis motinos veidas ir kvapas, mirties kvapas. Aš pirmąkart, stingdamas nuo atsivėrusios prieš mane klaikybės, suvokiau, kas yra mirtis, ir supratau, kad Dievas – tai mirtis, ir ėmiau neapkęsti jo. Naktį kartą pabudau ir ilgai žiūrėjau į tamsą. Langai buvo ne

juodi, o juodai mėlyni, švytintys su baisia įtampa. Kažkur toli griaudė, švokštė medžiai ir kaukė šuo, paskui nutilo, ir kauksmas pasigirdo arčiau.

Pajutau šąlant širdį ir instinktyviai susiriečiau į kamuoliuką – aš žinojau, kad čia ateina dievas, neapkenčiamas mirties dievas. Man pasirodė, kad išgirdau durų girgždėjimą ir žingsnius link mano kambario.

Aš sukandau dantis, man atrodė, kad šaltos rankos grabinėja po patalą. Aš verkiau:

„Dieve, palik mane, leisk man gyventi... kam tu pasiėmei mamą... aš niekam netrukdu, ir tu niekam netrukdyk... ir tegu gyvena visi, kuriuos aš myliu, tegu visi nemiršta...“

Aš maldavau, o jis piktai juokėsi. Man stingo širdis, bet, beprotiškos drąsos apimtas, pasakiau jam:

– Aš nesimelsiu!

Jis užspringo juoku, ir aš, virpėdamas, sulaukęs raudą, ėmiau grasinti:

– Aš nušausiu tave... aš užmušiu tave... aš nebijau tavęs... ir kam tu visiems trukdai!

Paskui išgirdau burzgiančią kieme mašiną ir besikeikiantį vairuotoją ir daugiau nebebijojau. Kambario buvo šviesu nuo mašinos prožektorių, ir Dievo nebebuvo: jis pabėgo ir niekada nebegrįžo.

Aš kūriau tada planus susprogdinti visas bažnyčias ir kapines, atimti iš senių, besigardžiuojančių mintimis apie mirtį, visas lazdas ir ramentus, išvesti į saulę ir priversti juos juoktis, šokinėti, būti sveikus ir pasakyti tada žmonėms:

– Žmonės, mes nemirtingi!

Dabar stebiuosi, kad manęs visai nebejaudina vaikystės nemirtingumas. Nejaugi aš pasidariau mirtingas kaip tie žmonės, kurių nekėsdavau, ir man darosi baisu, kad mano širdis gali išsekti ir aš negalėsiu gyventi neramiai ir audringai. Aš nenoriu būti panašus į tuos vadinamuosius subrendusius, aš noriu būti vaikas, kuriam viskas prieš akis ir viskas neaišku.

***

Kiemu eina gražioji laiškanešė. Prieš mano langą ji susikaupia. Aš užrakinu duris ir spūdinu* į tamsųjį koridoriaus galą. Ji lipa laiptais, spaudžia durų rankeną, ilgai stovi ir nueina nepalikusi jokio laiško.

Kai pradėjau dirbti, man buvo sunku, aš neturėjau draugų, ir būdavo gera šnekėtis su draugišku žmogumi. Ji ateidavo baigusi išnešioti paštą visai galei. Aš drybsodavau tuo metu lovoje nosisukęs į sieną. Ji klausdavo:

– Tau vis nesiseka?

Man visiškai tada nesisekė, ir gamykla rytais, kai eidavau į darbą, pasitikdavo kaip urzgiantis žvėris.

Aš sekdavau tylūs jos žingsnius: štai ji pataisė kažką ant stalo, kažką pastatė į vietą, aš jos visai nesivaržydavau ir kalbėdavau, kas ateidavo į galvą: apie darbą, apie tai, ką aš galvoju ir kas mane kankina. Ji klausydavosi tylėdama, nenuleisdama nuo manęs akių.

O vėliau aš ėmiau jos vengti.

Dabar, kai man atneša laiškus, jų neskaitau: juos rašo ji pati ir pati nešioja.

***

Mano draugas nuo ryto važinėdavo mašina, ir aš slampinėjau be tikslo po miestą. Prieš akis buvo visa diena, kišenėje turėjau pinigų ir nutariau pasigerti. Alinėje iš pradžių užsisakiau tik alaus, ieškodamas vietos atsisėsti. Jauni barzdoti žmonės užmerktomis akimis lėtai siurbė alų. Aš laukiau, kada jie atsimerks, bet jie tikriausiai nieko nenorėjo matyti. Kažkoks apygirtis linktelėjo man, aš atsidasau ir prisėdau prie jo. Jis buvo gerokai įgėręs, padeklamavo kažkokį eilėrašį ir prisipažino, kad myli mane. Aš užsakiau vyno, jam daviau tik truputį ir gerdamas susilyginau su juo.

Jis žiūrėjo į mane nemirksėdamas ir ėmė niūriai į taktą linguoti galvą:

– Eina dienos, eina, eina...

Paskui kimiai su ašaromis akyse uždainavo:

Naktis be mėnulio,

Kaip širdis be meilės.

Aš atsilošiau ir girtai nusijuokiau:

– Nėra jokios meilės... pasaka, ir tu dar, seni...

Jis ėmė gintis rankomis, pridėjo pirštą prie lūpų:

– O, nekalbėk, nekalbėk... Tu jaunas dar... duok, pabučiuosiu...

Jis norėjo apkabinti mane, kai staiga susigūžė.

– Nejudėk... ten už lango... duktė... aš nenoriu... nejudėk.

Aš pamačiau už stiklo mergaitę ilgais puikiais plaukais. Jos veido gerai nežiūrėjau, bet ji man pasirodė liūdna ir graži. Ji pastovėjo kiek ir nuėjo. Aš atstūmiau girtą jos tėvą ir išbėgau į gatvę. Buvau drąsus ir pasisiūliau palydėti. Paskui staiga atsiminiau, kad gėriau nusivilkęs švarką, paprašiau luktelėti ir kaip viesulas nukūriau į alinę pasiimti švarko. Grįžau, bet jos jau nebebuvo, ir spyriau į alinės duris.

Paskui kažkas apsikabino mane ir išvedė iš alinės, aš ėjau kažkur ir miegojau nuvirtęs kažkur. Kai, ramstydamasis sienų, pasikėliau, buvo naktis. Nusvyrinėjau atgal į alinę. Ant durų kabojo sunki spyna. Atsistojau prie didelio stiklinio lango taip, kaip stovėjo ta liūdna ir graži mergaitė, ir pamačiau savo veidą. Ta pati įgrisusi nosis, tos pačios kiauliškos akys, nešiojama nenunešiojama burna, raukšlėta rūkalius ir alkoholiko kakta, kur barška kelios mintys ir daugiau nieko. Ir nėra jokios žmogaus didybės, o jeigu kas taip sako, tegu pasižiūri į alinės langą, ir medžiu, tada atrodys, būti geriau negu žmogumi.

***

Pabundu staigiai, lyg kieno stuktelėtas, akimirką nesąmoningai priešinuosi tai naujai būsenai, bet miegas jau nušvilpė nuo manęs kaip vienišas automobilis naktį, ir aš dar užsimerkęs pamatau šviesą. Man regis, kad net jeigu būčiau aklas, visada pabusdamas matyčiau šviesą, ir aš dalelę sekundės būnu lyg kūdikis, kurio širdis ir protas vien lygūs balti laukai. Bet tuoj griaudėdamas užlieja mane kažkoks pilkšvai juodas nerimas, per akimirksnį gero-kai pasenstu, viduje viskas įsitempia, ir aš visai pabundu, lyg žvėris pasiruošęs mirtinam šuoliui.

„Jeigu žmonės šaudytų, manęs neužklyptų netikėtai“, – pagalvoju kas rytą ir nulydžiu pilka miline žygiuojantį per širdį tėvą. Tai tapo man kaip malda, ir šiandien dundėjo juodas, rūstus dangus, kaleno kulkosvaidžiai irėjo tėvas mano širdies laukais. Galvą slėgė vakarykščio girtavimo drumzlės, ir man ypatingai sunku buvo jausti tėvo milinės šiurkštumą ir šautuvo svorį, ir aš sėdėjau nuleidęs galvą.

– Koks tu, sūnau?..

Tėvas žiūrėjo į mane, ir raitėsi juodi karo dūmai. Aš tik tylėjau parėmęs galvą kumščiais, ir jis nužygiavo, nes jo laukė sunki ir amžina kelionė.

***

Vaikščiojau gatvėmis, ir keistas nerimas stūmė mane. Aš žinojau, kad turiu sutikti kažką, ir žiūrėjau į visus praeinančius žmones – bet ne jų man reikėjo. Nuvargau, nuėjau į Didžiąsias pievas, dribau į žolę, užsimerkiau ir staiga aiškiai pamačiau melsvai pilką alinės langą, gražią ir liūdną mergaitę už jo, ir ilgesys suvirpino* mane:

– Ateik tu, liūdna ir graži, ateik į šias Didžiąsias pievas...

Atsimerčiau, dangumi, vydamiesi vienas kitą, lėkė balti debesys, vėjas siautė virš pievų, ir gulint žolės atrodė kaip tankus ir aukštas miškas. Aš išgirdau, greičiau pajutau miegančio žmogaus alsavimą. Žolėje, už vienišo krūmokšnio, veidu į mokyklą gulėjo tas baisus bekojis žmogus, sargas, kirviu sukapojęs mokyklos skambutį. „Jeigu jis turėtų šautuvą, puikiai galėtų apšaudyt mokyklą.“

Jis pabudo staiga, persivertė kniūbsčias ir paklausė durdamas į mane pirštu:

– Tu mokeisi mūsų mokykloj?

Aš linktelėjau galvą. Jis atsėdėjo, ištiesė abiem rankom savo koją ir susijuokė:

– Tai durnas sutvėrimas ta koja... seniai nupjovė, o vis ramybės neduoda. Atsiduso, stuktelėjo protezu į žemę ir niūriai burbtelėjo:

– O aš dar jūrininku norėjau būt...

Jis man nepasakė nė dvidešimties žodžių, bet aš mačiau visą jo gyvenimą, aš kūriau jį, ir visa tai, ką šis bekojis sargas turėjo bjauraus, nereikalingo ir šlykštaus, man savaime atkritę, ir liko žmogus, kurio visas gyvenimas tebuvo vienas didelis troškimas, viena didelė svajonė.

Jis labai norėjo būti jūrininku ir būtų buvęs. Išsiruošė, atsibučiavo, nusigėrė, ir tą pačią dieną malūnas įsuko jį, – ir sudie, jūra. Prieš tuos keliolika metų jis atėjo į mokyklą išvaręs ir susenęs, su puikiu senovišku skambučiu. Ir priėmė jį sargu daugiausia dėl to skambučio, ir davė kambarį pusrūsy, šalia katilinės. Atpjaudami koją žmonės kartu atpjovė nuo jo kažką daugiau, jis užsisklendė savyje, tapo atšiaurus, ir niekas per tuos ilgus metus nežinojo, kas dėjosi jo širdy. Jis įprato niekinti ir nekęsti visa, ką jis gaudavo iš žmonių, ir jam atrodė, kad priimdami jį į mokyklą žmonės duoda jam išmaldą, nors iš tikrųjų jis buvo stiprus ir geras darbininkas. Jis niekada nebuvo matęs jūros, bet ji užgriuvo jį – šviesi, sklidina laimės, o ne vandens, kai jis ruošėsi tapti jūrininku, ir – kažkokia karti, deginanti kaip nuoskauda, bet vis tiek geidžiama, kai jam nupjovė koją. Jis gulėdavo savo kambarėly prie katilinės, ir naktimis kankindavo jį jūra, spėjusi pavirsti kažkuo gyvu, ir jis geisdavo jos, kaip geidžiama moters. Ir kai retkarčiais kas nors, prisiminęs jį, pasiūlydavo važiuoti kartu su ekskursija prie jūros, jis blykšdavo ir kietai sučiaupęs lūpas staigiai nususukdavo. Jis nežinojo, kad nejučiomis mokykla jam tapo laivu, kuriuo jis vagojo jūrą, laiko jūrą. Ir jis kūrendavo ne mokyklos katilinę, o laivo mašinas ir, iškeldamas vėliavas, vaikščiodavo ne mokyklos stogu, o laivo deniu, ir jis jau būdavo nebe sargas, kuris skambina pamokoms, renka šiukšles

ir kūrena netikusia anglimi katilinę, o vairininkas, atsakingas už savo laivą, tegu ir eilinis vairininkas. Jis neaiškiai pajuto tą tik tada, kai sukapojo skambutį ir visam laikui išėjo iš mokyklos. Jis, o ne kas kitas turėjo skambinti paskutinį kartą tiems, kurie paliko mokyklą, jis, o ne kas kitas matė, kaip vaikai virto vyrais, ir kai jam neleido šito, kai net jėga norėjo atimti skambutį, jis suspaudė jį ir pasakė:

– Aš atsinešiau, aš išsinešiu, – ir kietai sučiaupęs lūpas visų akivaizdoje užsimojo kirviu.

Saulė pasisuko ir plieskė mums į veidą.

– Ta saulė šiandien kepina, – pasakė sargas.

Kepina... Ir ten, prie jūros, saulė jį kepinu.

Kai jis išėjo iš mokyklos, ilgai bastėsi be vietos, ir dienos pasidarė pilnos irzlumo. Jis pasiėmė su savimi viską, net sukapotą skambutį, nenorėdamas mokyklai nieko palikti, ir nežinojo, kad palieka viską. Jis dabar turėjo daug laiko, ir jūra, kaip niekada, jį kankino, ir jis neištvėrė. Autobusas vežė jį visą dieną, o jis sėdėjo sustingęs kaip lavonas, nenusivilkdamas net savo storo švarko. Paskui jis brido per pajūrio kopas, nuvargo, ir jam atrodė, kad nėra jokios jūros – žmonės išsigalvojo ją, kad jį kankintų.

Bet pagaliau jis pamatė jūrą. Ji buvo rami kaip didelis ežeras, saulė kepinu, ir visas paplūdimys buvo nugultas žmonių. Tai vadinosi jūra. Jis ėjo pačia pakrante, vienintelis juodas ir nerangus tarp nuogų, įdegusių žmonių, palikdamas galias pėdas. Ėjo įsmeigęs žvilgsnį kažkur priešais save, ir raukšlės, sugulusios prie lūpų, buvo lyg kirviu iškapotos.

– Kur jūra?.. – sumurmėjo jis, į nieką nesikreipdamas, bet jį išgirdo tie nuogi, besivoliojantys smėlyje žmonės, kažkas nusikvatojo:

– Čia jūra...

– Kur?.. – pakartojo jis.

– Čia, seni, čia...

Jis nuėjo per Didžiąsias pievas ir paliko tylų, visur esantį gerumą, kažkokią meilę, persunktą gėlos*.

***

Aš galvoju apie tą bekoją žmogų, sukapojusį kirviu skambutį, ir jaučiu dar didesnę dirginantį ilgesį ir nerimą. Kai vaikštau gatvėmis, man ima atrodyti, kad ieškau ne tos mergaitės už alinės stiklo, o kažko liūdno ir gražaus. Ir aš kaip niekada aštriai juntu laiko svorį, valandas, minutes, akimirkas, kurios ne šiaip sau laikas, slenkantis laikrodžių ciferblatais, o mūsų gyvenimo gyva,

neiškertama dalis. Aš buvau tikras, kad rasiu, ko ieškau. Ir kai pagaliau gatvėje sutikau tą gražią ir liūdną mergaitę, ji juokėsi, ir aš nežinojau, ar prieš mane tai, dėl ko jaučiu nerimą bei ilgesį ir bastausi gatvėmis. Žiūrėjau į ją, šypsojaisi susimąstęs, kalbėjau apie pirmą mūsų susitikimą, apie švarką, paliktą alinėje, siūliau susitikti dar kartą, nors ne apie tai tuo metu galvojau. Aš ilgai žiūrėjau į ją, užmiršau šypsotis, ji irgi staiga liovėsi juoktis, ir pasakiau susimąstęs, beveik niūriai:

– Vis tiek ateik.

Ji valandėlę tyrinėjo mane, apsisuko ir nuėjo. Aš ėjau šalia jos ir žiūrėjau jai į veidą. Ji stabtelėjo, ir aš paklausiau:

– Ateisi?

Ji apsidairė aplink, lyg šaukdamasi pagalbos, žvilgtelėjo į mane, nudelbė akis, o aš vėl paklausiau:

– Ateisi?

Ji skubiai, tartum netekusi kantrybės, nežymiai linktelėjo ir beveik bėgte nubėgo. Aš staiga nusijuokiau ir niekaip negalėjau suprasti, kur manyje tūnojo šitokia daugybė linksmumo.

Dangus buvo baltas, žmonės geri, medžiai galingi, ir aš buvau galingas.

Klausimai ir užduotys

1. Kokiomis aplinkybėmis pasakotojas ir jo draugas vairuotojas susidraugavo?
2. Kodėl vairuotojas klausė, ar labai tos *mergičkos* juokėsi, kai buvo išvartytas iš šokių? Ką tai sako apie jo būdą?
3. Kuo ypatingas Sodininkas? Kaip jis kūrė sodą?
4. Kodėl sakoma, kad Sodininkas pražydo? Kuo ypatinga jo obelis?
5. Kas nutiko vieninteliui obuoliui? O kas nutiko žmogui?
6. Kas yra beprasmė mirtis? Kaip ji paveikė vairuotoją? Kodėl jis nelaimingas?
7. Ar tiesa, kad vienas įvykis gali pakeisti visą mūsų gyvenimą?
8. Kaip vairuotojas atsisveikino su Sodininku. Pacituokite, kodėl šis santykis ypatingas? Kuo ypatinga varinių dūdų muzika?
9. Kodėl palinkėjimas „Aš noriu, kad visiems grotų varinės dūdos“ yra nepaprastas?
10. Kodėl pasakotojo tėvui negrojo dūdos? Kuo ypatingas tas laikas, istorinė epocha?
11. Sargo kapojamas skambutis, deganti pašto dėžutė kelia liūdesį. Kodėl?

12. Kuo ypatingi susitikimai su mėsininku ir jo sūnumi? Kodėl vairuotojas atsisakė pagroti per mėsininko žmonos laidotuves?
13. Kodėl veikėjas pasako: „[...] aš noriu būti vaikas, kuriam viskas prieš akis ir viskas neaišku“?
14. Kodėl laiškininkė pradėjo rašyti jam laiškus, o vėliau jis ėmė jos vengti?
15. Kaip vaikas supranta mirtį? „Dieve, palik mane, leisk man gyventi... kam tu pasiėmei mamą... aš niekam netrukdu, ir tu niekam netrukdyk... ir tegu gyvena visi, kuriuos aš myliu, tegu visi nemiršta...“
16. Anksčiau jis viską kalbėdavo laiškanešei, kas ateidavo į galvą. Kodėl svarbu turėti tokį klausytoją?
17. Kur vėliau žmogus liejo savo liūdesį? Ar tinkama tai išeitis? Kodėl?
18. Kodėl svarbu į kiekvieną žmogų žvelgti suprantant ir mylint? Kodėl sužinojus sargo svajonę, jo gyvenimo patirtį, viskas, kas menka, tarsi nukrito nuo jo esybės?
19. Kodėl sargas buvo vertas skambinti skambučiu mokykloje ir paskutinį kartą?
20. „Aš staiga nusijuokiau ir niekaip negalėjau suprasti, kur manyje tūnojo šitokia daugybė linksmumo. Dangus buvo baltas, žmonės geri, medžiai galingi, ir aš buvau galingas.“ Kodėl taip nutiko?
21. Kiek istorijų sudaro šį pasakojimą. Užrašykite trumpą pasakojimą (planą).

KAZYS BORUTA (1905–1965)

Ištraukos iš poetinio romano „BALTARAGIO MALŪNAS“

BALTARAGIO MALŪNAS

*arba kas dėjosi anuo
metu Paudruvės krašte*

I

Ant Udruvės ežero stataus skardžio stovėjo Baltaragio vėjinis malūnas. Nuo neatmenamų laikų mosavo jis savo dideliais sparnais, tarytum būtų norėjęs pasikelti ir nuskristi nuo pakriūtės*.

Žemai pakalnėje tyvuliavo skaidrus Udruvės ežeras, plačiai išsišakojęs tarp aplinkinių kalnų, apaugusių pušynais, ir slėnių, užtrauktų* pelkių maurais. Baltaragio malūnas buvo ant aukščiausio kranto, ir jo sparnai, šmėkščiodami* iš tolo pro mėlynas pušų viršūnes, sukdavosi nuo mažiausio vėjelio, kuris padvelkdavo nuo ežero.

Udruvės ežero vandenys nuolatos skalavo malūno kalno apgriuvusį šlaitą, tarytum norėdami jį nugriauti su visu malūnu. Bet pragyveno Baltaragio tėvų tėvai, ežeras visą laiką skalavo pakrantę, o malūnas vis stovėjo kaip stovėjęs ant pakriūtės, jo sparnai sukosi, ir jis nuolatos užė. Tas jo užimas susiliedavo su ežero murmėjimu į vieną svaiginantį gaudesį, kuris užkerėdavo* savo paslaptingu.

Ar ne jis buvo užkerėjęs paskutinį Paudruvės malūnininką – Baltrų Baltaragį, kuris vienišas gyveno tame malūne su savo vienturte dukra Jurga. Senas našlys taip labai mylėjo savo dukrą, kad dieną naktį akių nuo jos nenuleisdavo, kartais nušvisdamas visas, tarsi nepaprastos laimės apšviestas, o kartais taip nuliūsdamas ir susirūpindamas, kad net žilų plaukų vainikas apie nuplikusią jo galvą dar labiau išbaldavo. Ką galvodavo ir ką jausdavo senas malūnininkas, niekas nežinojo, nebent nujautė, kad gražuolė dukra – visas jo gyvenimas.

O dukrai mažai terūpėjo, ko tėvas nušvinta ar pražyla į ją žiūrėdamas. Jai visas gyvenimas atrodė kaip linksmas jaunystės juokas, o jos kiekviename žingsnyje juokėsi aštuoniolika nerūpestingų metų. Tai buvo viso Paudruvės kaimo pati smagiausia mergina, kuri savo skambiu juoku, savo linksmų akių

gundančiais žvilgsniais ne vieną jaunikį buvo išvedusi iš proto ir ne vieną dar žadėjo išvesti. Tai buvo tikra išdykėlė, našlio tėvo išpaikinta vienturtė, kuri iš visko juokus krėtė ir pati pirmoji juokėsi.

Ne vienas norėjo pasivogti jos tą juoką visam gyvenimui, bet niekas neišeidavo, nors kažin kaip sugundyti stengdavosi. Linksma, nerūpestinga Jurga išeidavo laisva iš visų meilės pinklių ir dar smagiau kvatodavo. Vienas po kito važiuodavo jaunikiai su piršliais į Baltaragio malūną, bet neįstengdavo atvažiuoti. Vos tik privažiudavo prie Udruvės šakoto ežero, ir patys nesu-prasdavo, kaip paklysdavo, nors Baltaragio malūnas iš tolo būdavo matyti.

Čia būta kažkokios neįspėjamos paslapties, kuri net mandriausius suklaidindavo, ir niekas negalėdavo suprasti, kas pagaliau pastoja* piršliams kelią pas Baltaragio dukterį. Net giedriausią pavakarę staiga kildavo iš ežero rūkas, kuris šviesiausią dieną paversdavo tamsiausia naktimi, ar patys arkliai, nežinia ko išsigandę, pasukdavo iš tiesaus kelio į šunkelius* ir dievai žino kur nuveždavo, ar ežero sąsmaukų* tiltukai, – o jų buvo ne vienas, bet septyni, – staiga dingdavo, ar dar kažkas atsitikdavo, tiktai piršliai, užuot nuvažiavę į Baltaragio malūną, atsidurdavo visai kitoje Udruvės ežero pusėje arba dar blogiau – čia pat prie malūno, klampiose Paudruvės pelkėse, kuriose ligi aušros kankindavosi, nerasdami kelio, o išaušus pamatydavo, kad po plynias* pakalnėje murdosi*, ir keikdamiesi grįždavo tuščiomis namo.

O nuo to laiko, kai vienas valakininko* sūnus prarado Paudruvės pelkėse arklius ir pats vos galo negavo su piršliu, gindamiesi nuo visokių šmėklų, kurios juos kiaurą naktį visaip klaidino, viliodamos į liūno* eketes, o paskui, kai kitas išdidus senbernis su savo piršliu nuvažiavo nuo stataus skardžio tiesiai į Udruvės ežerą, sudaužė vežimą ir nusuko sprandą pačiam geriausiam apylinkės piršliui, kad tas netrukus net Dievui atidavė savo melagio sielą, niekas nedrįso, net ir drąsiausieji, važiuoti su piršliais pas Baltaragio dukterį.

Kas čia buvo, niekas tikrai nežinojo. Sklido gandai, kad Baltaragio gražuolė dukra susidėjusi su Udruvės ežero laumėmis ir pats velnias į ją įsižiūrėjęs. Kiti net spėliodavo, koks velnias: ne kuris nors kitas, tiktai pačių Paudruvės pelkių velnias – Pinčukas, visiems gerai žinomas ir artimiausias Baltaragio kaimynas. Kiti, nenorėdami tikėti tokiomis paskalomis*, tvirtino, kad čia pats tėvas Baltaragis kaltas, nes, be proto mylėdamas dukterį ir būdamas pats raganius (o kad jis turi kažkokių reikalų su velniais ir kitomis dvasiomis, jau seniai žmonėse kalbos sklido), taisą visokius burtus ir pinkles, kad jaunikiai negalėtų atvažiuoti su piršliais ir iš jo paveržti* dukterį.

Kaip ten iš tikrųjų buvo, kas žino, tiktai Jurga juokdavosi, išgirdusi tokias kalbas, o senis Baltaragis kaip žemė tylėdavo. Jeigu jau kas prisispyręs

klausdavo dėl piršlių su jaunikiais nelaimių, tai Baltaragis tiktai pečiais patraukdavo.

– Turbūt per daug įkaušę buvo, kad neatvažiuo, – kartais atsakydavo. – Malūnas ant kalno, iš tolo matyti, net iš antros ežero pusės. Tai kur čia gali paklysti? Kasdien žmonės į malūną važiuoja, ir niekas nepaklysta.

Tai buvo tiesa. Važiuok į malūną – dieną ir naktį – niekad nepaklysi, o su piršliais net nemėgink – būtinai nusiųsi sprandą. Kodėl taip buvo, niekas negalėjo suprasti. Pats Baltaragis numanė, bet nieko negalėjo padaryti. O dukterė kasdien vis gražesnė darėsi, tiktai piršlių su jaunikiais, nors kartais ir laukdavo, bet nesulaukdavo. Tada nejučiomis Jurgos linksmosios akys kartais apsiniaukdavo, ir lūpose sustingdavo juokas. Tai matydamas, tėvas vis dažniau užsidarydavo malūne, kažką galvodamas ir nieko nesugalvodamas, tiktai vis labiau pražildamas. Jis žinojo, kas čia yra, kad piršliai negali atvažiuoti, ir jeigu pirma pro pirštus į tai žiūrėjo ir net patenkintas buvo, tai dabar, kartais išsvysdamas nuliūdusią savo dukterį, graužėsi iš to gailėsčio ir tylėjo kaip žemė.

Tada prakalbėdavo visa burna Švendubrės ubagyno senmergė davatka* Uršulė Purvinaitė, kuri ilgus metus tarnavo Baltaragio malūne ir su kuria ten keisti dalykai atsitiko, kuriais anksčiau niekas nenorėjo tikėti. Bet dabar, kai dėjosi tokie nesuprantami reiškiniai, daug kas buvo linkęs patikėti net sena davatka.

II

Ta davatka Uršulė, tokia sudžiūvusi ir prarūgusi moterėlė, amžinai nepatenkinta ir pikta kaip širšė, vieną rytą auštant sugrįžusi visa dumblina iš Paudrūvės pelkių, pabėgo plūsdamasi* iš Baltaragio namų, kuriuose nuo senų laikų tarnavo, ir apsigyveno Švendubrės davatkyne, kad neatsitiktų daugiau tokių baisių dalykų.

Apkaltino jį Baltaragį, kad jis – senas raganius, norėjo ją, skaistybės apžadus* padariusią mergelę, išleisti ne už ko kito, tiktai už paties velnio, kuris seniai Paudrūvės pelkėse gyveno ir Pinčuko vardu vadinosi.

Kaip ten buvo – nesuprasi, o pati Uršulė ne visą teisybę sakė, nes ir pati ne viską suprato, o jeigu suprato, tai senmergės drovumas pasakyti neleido. Tiktai vieną dieną, kai jai pritrūko kantrybės belstis į seno malūnininko širdį (iš tikrųjų neteko paskutinės vilties ištekėti už Baltaragio ir tapti tikra malūnininke, apie ką seniai veltui svajojo), atsitiko nuodėmė – netyčia išsprūdo iš jos lūpų bausis žodis, kad eitų nors ir už paties velnio, kad tik nereikėtų daugiau gaišti Baltaragio namuose, kur bergždžiai* nuvyto jos jaunystė.

Tuos iš apmaudo pasakytus jos žodžius nugirdo Baltaragis, kažkodėl apsidžiaugė ir net pralinksmėjo, kas retai nutikdavo.

– Gerai, – sako, – galiu išpiršti. Mūsų kaimynas Pinčukas vienas be pačios pelkėse rūgsta.

Nusigandusi Uršulė persižegnojo ir Baltaragį peržegnojo.

– Atstok, – sako. – Ar nežinai, kad apžadus esu padariusi skaistybėje gyventi?

Nusijuokė Baltaragis ir linksmi tarė:

– Nieko, – sako. – Apžadai apžadais, o kai pamatysi jaunikį su piršliais, tai užmirši visus apžadus.

Supyko Uršulė ir daugiau nekalbėjo su Baltaragiu, bet Baltaragis ir nepasigedo jos kalbos, jis savo darė. Vaikščiojo toks paslaptingas, su klatinga šypsena, tarytum ką apgauti rengdamasis ir jau iš anksto dėl to džiaugdamasis.

Tos klastos* neilgai teko laukti. Pirmą *subatvakarį**, pradėjus temti, pasigirdo piršlių skambalai. Tie skambalai visada Uršulei nueidavo per širdį, ir dabar ji sustojo viduryje kiemo, žiūrėdama, į kurį kiemą piršliai pasuks. Apie save net nepagalvojo, tiktai prisiminė visas turtingiausias ir gražiausias Paudrūvės nuotakas, bet žiūri – piršliai pro malūną kaip tik pas juos suka.

– Ar nepaklydo? – apsidžiaugė Uršulė, nes buvo amžinai užsirūstinusi ant piršlių, kad nė karto pas ją su jaunikiu neatvažiavo.

Bet tuo metu, kai žiopsojo nustebusi Uršulė ir džiaugėsi dėl piršlių paklydimo, juodbėriai žirgai įlėkė į kiemą ir paaukuota karieta sustojo prie rūtų darželio.

– Kas gi čia dabar? – net nutirpo visa Uršulė.

O iš kariatos išlipo toks rimtas su žila barzda ponas ir jaunas ponaitis su prašmatnia skrybėlaite. Nusilenkė abudu Uršulei, ir klausia tas senasis:

– Ar ne čia bus pono Baltaragio garsusis dvaras?

Ne pono, – sako apmirdama Uršulė, – bet Baltaragio, ir ne dvaras, bet malūnas.

– Tai mums jo kaip tik ir reikia, – sako tas žilabarzdis ponas ir dar žemiau lenkiasi. – Ar priimsite pakeleivingus svečius?

– Labai prašome, – atsakė iš malūno atsiradęs Baltaragis – Seniai mielių svetelių laukiame.

Nusivedė tada Baltaragis nepaprastus svečius į seklyčią*, o paskui ir Uršulę pasikvietė. Kaip ten seklyčioj buvo, net pati Uršulė tikrai nežino, tarsi būtų galvos netekusi ar koks kvaitulys* užėjęs. Dabar ji gerai supranta, kad

tai buvo seno raganiaus ir jo bičiulių, tikrų velnių, padarytas sąmokslas pražudyti jos skaistybę.

Bet tada Uršulė nieko nesuprato, lyg apkvaišusi buvo, ir atsimena tiktai, kaip saldų midų su piršliu gėrė, kaip širdis alpo nuo meilių jaunikio žodžių. Tokia laiminga buvo, kaip dar niekada gyvenime (mat užkerėta buvo), ir net nežino, kaip ilgai ta laimė truko. Tiktai vėliau prisiminė lyg pro sapną, kaip nuo laimės apsvaigusi išėjo iš seklyčios, kaip vedė ją už vienos rankos piršlys žilabarzdis, už kitos jaunikis, jau toks gražus, toks meilus, kad nei sapne nesusapnuotum, o paskui lydėjo patenkintas tas *besarmatis**, – tolimas giminė, bet blogesnis už priešininką – Baltaragis, kuris norėjo ją amžinai pražudyti.

Pasodino vargšę Uršulę į aukso karietą, šalia jos atsisėdo iš dešinės pusės piršlys, iš kairės – jaunikis. Nenustovi juodbėriai žirgai, piršlys ir sako:

– Važiuosime užsakų*.

Nusigando ir apsidžiaugė Uršulė, nespėjo nė išvertki mergautinių ašarų. Juodbėriai žirgai kaip slibinai šoko iš vietos, sudundėjo žemė, ir jie nulėkė kaip viesulo pagauti.

Visa laimė, iš tos baimės spėjo Uršulė persižegnoti. Tada sužaubavo dangus kryžiumi, ir viskas staiga dingo. Nei karietos, nei piršlio su jaunikiu neliko. Žiūri nusigandusi Uršulė, kad ji Pinčuko liekno* viduryje atsidūrusi ir ligi pažastų į maurus įsmukusi. Ir kažkas baisiai traukia ją už kojų, visai nugramzdinti norėdamas.

Suprato tada Uršulė, už ko norėjo ją Baltaragis išleisti, ir pradėjo šauktis visų šventųjų užtarimo, o ypač Švendubrės Skaisčiausios Mergelės, kuri globojo nekaltas mergeles ir saugojo jų skaistybę. Bet Švendubrė buvo per toli, o gal todėl, kad buvo tamsi, audringa naktis, į Uršulės šauksmą atsiliepė tiktai pragariškas kvatojimas, ir ji savo akimis pamatė patį Paudruvės liūno velnią Pinčuką.

– Nieko nebus, – jis sako. – Tu man seniai esi pažadėta, ir mano būsi.

Pinčukas norėjo savo sužadėtinę meiliai apsikabinti ir pabučiuoti, bet Uršulė jį piktai atstūmė.

– Kaip tavo? – supyko ne juokais Uršulė ir ėmėsi visų savo senos davatkos priemonių.

Nors ir grimzdama į liekną, paskutinėmis jėgomis ištraukė iš maurų dešiniąją ranką ir pradėjo žegnoti Pinčuką. Tas cypdamas lakstė aplinkui, bet neatstojo. Pagaliau Uršulė išsikapstė iš liekno, nusiėmė nuo kaklo rožinį su škaplieriais* ir pradėjo pliekti jais Pinčuką, kur pakliūva: per akis, per ragus ir per pasturgalį. Tas raitėsi, kaip ant žarijų, lakstė po liekną kaip akis išdegęs,

bet įsismaginusi Uršulė nė per žingsnį nuo jo neatstojo. Vaikėsi klupdama po pelkes, šventino rožiniu ir visaip plūdo, kad vargšas velniukas pagaliau neišturėjo, nusikeikė ir tarė:

– R auk tavo devynios, tokią ragana! Nenoriu aš tavęs daugiau. Tiktai atstok nuo manęs!

– Aš tau atstosiu! – pagrasino Uršulė, stverdama velniuką už ragų, bet čia gaidžiai pragydo, ir Pinčukas dingo kaip nebuvęs. Uršulės delne liko tiktai kažkokia žievė, lyg nuo šaknies.

Paskui Uršulė dar ligi aušros klampojo po Paudruvės pelkes, negalėdama išsikapstyti, ir tiktai prašvitus, baisiai įpykusi ir purvina, sugrįžo į Baltaragio malūną.

Baltaragis laiku išgirdo pardūkstančią iš pelkių davatką (būtų gal neišgirdęs, jeigu ne Pinčuko išgąstis), spėjo pasislėpti malūne ir duris iš vidaus užremti.

Sugrįžusi Uršulė pasiautėjo, pasikeikė, bet, neturėdama kam apmaudo išlieti, susirišo savo drabužius į ryšulėlį ir tekina pasileido bėgti į pakalnę Švendubrės link. Bėgdama vis dar atsigrėždavo ir kairiosios rankos kumščiu grasino malūno linkui, o tokia pat dešiniąja – žegnojo ir plūdosi su visu keiksmų stiprumu.

– Visai pasiuto davatka, – galvojo Baltaragis, žiūrėdamas pro malūno viršutinį langelį į tolstančią Uršulę. – Matyt, nė velnias neįstengia jos pagriebti.

III

Po to nelemto atsitikimo Uršulė, nubėgusi į Švendubrę, paskleidė apie Baltaragį būtų nebūtų gandų, kuriais niekas nenorėjo tikėti. Per daug jau neįtikėtini jie atrodė.

Tiktai vienas Švendubrės klebonas Bonifacas Bobinas gal būtų rimtai išklausęs Uršulės pasakojimo, nes visą laiką rengėsi pradėti žūtbūtinę kovą su burtais ir prietarais (teko jam tokia parapija, velniavos apsėsta), bet vis nepriširgė, pagaliau paseno ir pats kaip boba įtikėjo jų nenugalima galybe. Tai gi tiktai jis vienas galėjo prideramai išklaudyti Uršulę ir tinkamai įvertinti jos nutikimą, bet ir jis, tikrai nelaimei, pereitą naktį buvo prasikortavęs su apylinkės dvarininkais, tai visai neturėjo ūpo*, be to, ir miego labai norėjo.

Buvo ankstyvas pavasario rytas, kai Uršulė tiesiai iš Baltaragio malūno atbėgo į kleboniją su ta baisia žinia. Pro murziną langelį skverbėsi saulės spindulys, aplinkui zirzė musės, o voras kampe rezgė tinklą. Ant stalo mėtėsi išblaškytos kortos, o krėse klebonas knarkė, kad net langai tirtėjo.

– Tegul bus pagarbintas... – tarė Uršulė, pravėrusi duris, bet jai atsiliepė tiktai klebono knarkimas.

Krūptelėjusi Uršulė norėjo sprukti atgal, bet staiga susigriebė (kur jai dėtis užkluptai tokios nelaimės), pasidėjo ryšulėlį prie durų ir priėjo arčiau. Klebonas knarkė išsižiojęs, o musės zujo aplink burną, lyg norėdamos įskristi į gargaliuojančią gerklę ir bijodamos ten prasmegti. Uršulė mostelėjo ranka, baidydama muses, o klebonas nustojo knarkti ir apsidairė mirksėdamas.

Apsidžiaugusi Uršulė pabučiavo klebonui ranką ir pradėjo pasakoti apie viso savo amžiaus skriaudas ir keistą nutikimą Baltaragio malūne.

– Girdėjau apie tą Baltaragį, – pertraukė jis Uršulės pasakojimą ir nusižiovavo. – Matyt, velnio veislė suka pas jį savo lizdą.

– Tikriausiai, – patvirtino Uršulė.

– Ar ne todėl jis tave norėjo išleisti už velnio? – pažiūrėjo apsiblausęs klebonas į Uršulę ir liūdnei palingavo galvą. – Matyt, susigiminiuoti norėjo.

– O kaipgi, – nudžiugo Uršulė ir išvertė akis kaip kukulius. – Ne kitaip čia ir buvo.

Staiga Uršulei viskas paaiškėjo, ir ji buvo bepradedanti vėl iš naujo viską klebonui dėstyti, bet žiūri – tas knaptelėjo nosim ir užmigo. Žioptelėjo Uršulė ir sustojo, o klebonas vėl ėmė knarkti.

Gerą pusvalandį prastovėjo Uršulė prie knarkiančio klebono nežinodama, ką daryti. Baisiai liežuvį jai niežėjo viską iki galo išpasakoti, tik bijojo kleboną žadinti. Knarkdamas klebonas iš to miego saldumo vos liežuvio neprarijo, o Uršulei pasirodė, lyg kažką dar pasakyti norėtų. Ji greitai pasilenkė ir pabučiavo jam ranką.

– Ką sakai, klebonėli? – paklausė.

Klebonas vėl atmerkė akis ir, pamatęs pasilenkusią prie jo moterėlę, pagalvojo, kad iš davatkyno bus kuri atėjusi jo trukdyti, tad rūščiai susiraukė ir tarė:

– Ko čia atėjai? Eik sau į davatkyną ir smirsk.

Uršulė visai sumišo ir nežinojo, ką sakyti. Tai pasiėmė savo ryšulėlį ir buvo beišeinanti, bet klebonas, lyg kažką prisiminęs, ją sustabdė.

– Palauk, ar ne apie Baltaragį tu man norėjai kažką pasakyti?

– O kaipgi, klebonėli, – apsidžiaugė Uršulė ir sustojo prie durų. – Apie tą patį velnių raganių.

– Na, ir ką gi papasakosi? – susidomėjo klebonas.

– Ogi štai ką – Uršulė pasidėjo ryšulėlį prie durų, priėjo prie klebono, pabučiavo abi rankas ir pradėjo iš naujo pasakoti savo istoriją. Klebonas klausė, klausė, ir vėl jį apėmė miegas.

- Gerai, – sako jis. – Žinau. Gali eiti. O aš pagalvosiu, ką čia reikės daryti.
- Bet kur aš eisiu, klebonėli? – nusiminė Uršulė.
- Kaip tai kur?– nesuprato klebonas. – Nagi namo.
- Negaliu aš grįžti pas tą raganių.
- Na, tai eik į davatkyną.

Uršulė padėjo ir išėjo, o klebonas ir vėl užmigo, visai užmiršdamas ne tik keistą atsitikimą jo parapijoje, bet ir pačią Uršulę.

Uršulė nuo to laiko apsigyveno davatkyne tarp pikty kaip širšės davatkų ir neturėjo nei laiko, nei progos apie save klebonui priminti. Teko visą laiką kovoti visomis keturiomis. Tik Uršulė būtų buvusi ne Uršulė, jeigu nebūtų laimėjusi. Po kurio laiko nuėjo davatkos pas kleboną skųstis velnio nuotaka (taip vargšę Uršulę čia neteisingai praminė, bet ta pravardė jai prilipo ligi grabo lentos), per kurią joms nebuvo gyvenimo davatkyne.

- Kokia velnio nuotaka? – nesuprato klebonas.
- Ogi ta, kurią Baltaragis leido už velnio ir neišleido.

Klebonas buvo visiškai užmiršęs tą nepaprastą įvykį jo parapijoje, kurio jam, tada užsimiegojusiam, Uršulė negalėjo iki galo išaiškinti.

- Gerai, – pasakė klebonas davatkoms. – Ištirsiu tą reikalą.

Bet prižadėjo ir užmiršo. Ar maža klebonui rūpesčių?

Tiktai kartą, pastebėjęs per daug jau uoliai keliaklupsčiaujančią davatką ir negalėdamas atsiminti, kur ją matęs, sustabdė ir paklausė:

- Ko aš čia norėjau tavęs paklausti?

Staiga užklupta Uršulė pagalvojo, ar ne davatkos bus ją įskundusios, bet susigriebė ir atsakė:

- Ar ne apie Baltaragį, klebonėli?
- Taigi, taigi, apie Baltaragį, – atsiminė klebonas. – Kaip jis ten dabar?
- Nežinau, klebonėli, – atsakė Uršulė ir dievobaimingai akis nuleido, nes buvo jau pramokusi davatkystės dorybių.

– Tai reikia sužinoti, – pasakė klebonas ir nuėjo nepatenkintas, kam jis tą davatką užkalbino.

Reikėjo ko nors prasimanyti*, o čia sena žaizda atgijo. Uršulė pradėjo rinkti apie Baltaragį visokius gandus ir paskalas, klausinėti žmonių, bet ilgai nieko naujo negalėjo sužinoti nei apie Baltaragį, nei apie jo malūną. Kartais žmonės tiktai pasijuokdavo iš jos: gal Pinčuko pasiilgusi ir žadanti sugrįžti. Uršulė tik persižegnodavo ir išplūsdavo už tokį atsakymą, o paskui vieną kartą ėmė ir išgirdo, kad Baltaragio malūnas sukasi be vėjo.

– Čia tai jau tikrai kažkokie nauji burtai, – iš karto suprato Uršulė ir ėmė veikti.

Pirmą tylią dieną, kai nebuvo jokio vėjelio, tuojau po rytinių pamaldų, Uršulė išbėgo pasitikrinti, ar iš tikrųjų taip yra, kaip žmonės kalba.

Netoli teko bėgti. Nuo pirmo kalnelio jau iš tolo pamatė, kaip Baltaragio malūnas mosuoja sparnais, nors buvo visiškai tylu ir medžių nė lapas nešlamėjo. Neliko jokių abejonių. Tada parbėgo uždususi ir tiesiai nuėjo pas kleboną.

– Klebonėli, – įpuolusi sako, – Baltaragio malūnas sukasi.

– Tai kas, kad sukasi? – nesuprato klebonas.

– Betgi be vėjo, klebonėli, – paaiškino Uršulė.

– Kaip tai be vėjo? – nustebo klebonas.

– Nagi taip, be vėjo ir sukasi, – norėjo parodyti Uršulė, kaip malūnas sukasi, bet tik dulkes sijonu sukėlė. – Vėl naujų burtų tas raganius prasimanė.

– Reiks iširti, – sutiko klebonas. – Jei ką nors naujo sužinosi, pasakyk man.

Bet Uršulė, nors iš kailio nérési*, nieko naujo negalėjo sužinoti. Malūnas sukasi be vėjo ir tiek. Kas jį ten supaisys*. Tai ir klebonas, nors ir norėjo kaip reikiant viską iširti, nežinojo, ką daryti. Be to, čia bažnyčia ir ūkis, čia kortos, čia šis, čia tas, ir užmiršo klebonas, kad toks nepaprastas malūnininkas gyvena jo parapijoje.

Kai pas Baltaragio dukterį pradėjo važiuoti piršliai ir niekaip negalėdavo atvažiuoti, Uršulė, nors ir sparti* buvo moterėlė, nespėdavo rinkti gandų ir su jais bėgioti pas kleboną. Klebonas iš pradžių klausėsi, žadėjo iširti ir pagalvoti, o paskui staiga nei iš šio, nei iš to supyko, treptelėjo koja, kad net grindys sudrebėjo, ir prabilo:

– Atstok tu nuo manęs su savo Baltaragiu! Nieko daugiau aš apie jį nenoriu girdėti.

Nusiminusi Uršulė antrą kartą išėjo iš klebonijos ir nebežinojo, ką daryti. O gandai apie Baltaragio malūną vis labiau ir plačiau sklido. Tikra pasaulio pabaiga artėjo, bet ką čia viena Uršulė galėjo padaryti.

IV

Uršulė gerai žinojo, kad čia Baltaragio ir jo bičiulio Pinčuko klastingi darbai, tiktai negalėjo suprasti, kam tie nauji burtai. Pagaliau suprato ir pati sau per kaktą delnu sudavė:

– Kokia aš kvaila, nors ir sena davatka. Ne be reikalo ir klebonas ant manęs supyko. Juk tai ne kas kita, kaip tas prakeiktas Baltaragis, nepajėgęs manęs išleisti už Pinčuko, jam savo dukterį pažadėjo, o tas jam suka malūną

be vėjo. Kitaip ir būti negali. Mane išgelbėjo skaisčiausi apžadai, o ji, vargšėlė, pasmerkta amžinai pražūti. Ir kaip aš to nesupratau iš karto.

Stebėjosi Uršulė savimi ir kitiems skelbė Baltaragio ir Pinčuko burtų užmačias* ir piktus darbus. Tiktai pati nežinojo ir kitiems buvo neaišku, ar džiaugiasi tuo Uršulė, ar piktinasi, kai įspėjo tariamą Baltaragio ir Pinčuko sąmokslą.

Jurgos Uršulė nuo pat mažens ne kentė. Visą senmergės tulžį ant jos išliedavo*, kai nematydavo Baltaragis.

Todėl ir senas našlys nebūtų jai likęs skolingas, jeigu net už paties velnio būtų ją išleidęs. Gerai žinojo Uršulė, kodėl jos Baltaragis ne kentė ir taip negražiai iš savo namų išgyvendino.

Tai dabar Uršulė net apsidžiaugė, kai sužinojo, kad jos nemėgstama podukra (taip Uršulė kartais vadindavo Jurgą) turi pražūti.

– Taip jai ir reikia, – ne kartą pati sau pasakydavo ir gailėdavosi, kad taip atskleidusi paslaptį. – Velnias motiną pripiršo, velnias ir dukterį pagriebs.

Bet pagaliau pradėjo Uršulė sąžinė graužti. Norėjo klebonui savo mirštamą neapykantos nuodėmę prisipažinti, bet tas nė iš tolo jos neprisileisdavo. Taip vargšui Bobinui įkyrėjo Uršulės Baltaragis, dėl kurio jis, nors ir nemažai snūduriavo, bet nieko nesugalvojo.

O pabudusi Uršulės sąžinė nedavė jai ramybės. Visas jos gyvenimas pasirodė jai esąs baisi nuodėmė (juk ne kentė Jurgos tiktai dėl to, kad per jos motiną negalėjo ištekėti už Baltaragio), ir ji pasiryžo kilniu darbu išpirkti savo mirštamą nuodėmę. Vis dėlto neblogos širdies moterėlė buvo ta Uršulė.

Taip pasiryžusi Uršulė pirmą sekmadienį atsistojo bažnyčioje prie durų ir, kai ėjo iš bažnyčios Jurga (tikra begėdė, dar neišėjusi iš bažnyčios jau svaidė j bernus žvilgsnius ir šaipėsi), timptelėjo ją už sijono ir pakuždėjo:

– Dukrele, noriu su tavim pasikalbėti.

Jurga su pašaipą grįžtelėjo* į Uršulę ir garsiai tarė:

– O ką aš su tavim, tetule, kalbėsiu? Pinčukas laukia tavo meilų žodžių ir nesulaukia, o aš ir be jų apsieisiu.

Supyko Uršulė, išgirdusi tokius atšiaurius žodžius, bet ir vėl atsileido, prisiminusi savo mirštamą nuodėmę. Prievarta nusitempė Jurgą į nuošalią vietą prie varpinės ir išdėstė jai visas baisybes, kokios ją ištiks, jeigu nepaklausys. Jurga iš pradžių klausėsi nekantraudama, o paskui, springdama juoku, rimtai paklausė:

– Tai ką aš, tetule, turiu daryti, kad nepražūčiau?

Nušvito tada visos raukšlės Uršulės veide, vien tik pagalvojus, kad jau išpirkusi savo didžiąją nuodėmę ir Jurgą išgelbėjusi.

– Susižadėk su Juozapu skaisčiausiu, tiktai tada gali būti išgelbėta, – pasakė nudžiugusi Uršulė.

– Ir įstok į davatkyną, – pridėjo Jurga, sprogdama nuo vos sulaikomo juoko.

Gali ir į davatkyną, – rimtai pritarė Uršulė, o Jurga neišlaikė ir nusikvatojo.

– Negaliu, tetule, – atsakė. – Man bernai taip patinka, kad net širdis suvirpa, kai gražų berną pamatau. Neištversiu nė vienos dienos davatkyne. Daryk ką nori, tetule, tiktai ne davatkynas.

Atsiduso tada Uršulė, mato – nieko neišeis, bet vis dėlto paskutinės vilties dar neprarado ir pagraudeno*:

– Gailėsiesi, dukrele, tik bus per vėlu. Tėvas išleis tave už Pinčuko, tada amžinai pražūsi. Jurga tarsi nusigando, tarsi suprato, nustojo kvatojusi, surimtėjo, tiktai velniukai akyse lakstė.

– Ar gali taip būti, tetule? – paklausė.

– Juk mane norėjo už jo išleisti, pati žinai! – Uršulė liūdnai palingavo galvą.

– Ar tu matei tą Pinčuką? – vėl rimtai paklausė Jurga.

– O kaipgi. Vienoje karietoje užsakų važiauvau, – rimtai atsakė Uršulė.

– Ir nenuvažiavai?

– Nenuvažiauvau, – atsiduso Uršulė. – Skaistybės apžadai išgelbėjo.

– Dabar tai suprantu, tetule, – visiškai rimtai pritarė Jurga, – vakarais Paudrūvės pelkėse Pinčukas dūsauja, kad net graudu darosi. Tai jis, vargšas, vis tavęs laukia ir nesulaukia. Pasigailėtum, tetule, ir eitum kartą už jo nesiožiavusi. Juk taip ar kitaip jo sužadėtinė esi.

– Ką tu kalbi, dukrele? – nesuprato Uršulė, rimtai su ja kalba ar į akis juokiasi.

Tokius pat niekus, kaip ir tu, – atsakė Jurga ir nuėjo kvatodama.

Atsiduso Uršulė, norėjo dar pagraudenti, bet tiktai su piktu priekaištu akyse palydėjo Jurgą, nieko daugiau nepasakiusi.

– Pražuvo amžinai, – paskui su apmaudu tarė pati sau ir išsitraukė rožinį, kad nusiramintų.

Nuėjo į bažnyčią galvodama jau ne apie Jurgą, bet apie tai, ar išpirko savo mirštamą nuodėmę, ar neišpirko. Pagaliau nusiramino, kad su kaupu išlygino viso savo gyvenimo nuodėmingą neapykantą, ir pradėjo kalbėti atgailos rožinį. Bet, ir atgailą darydama, buvo sutrukdyta, nes smagus Jurgos juokas atskrido nuo šventoriaus net į bažnyčią. Tai Jurga tyčiojosi iš senos davatkos ir erzino jaunikius.

– Štai kur tikra velnio nuotaka, o ne aš! – graudžiai pagalvojo Uršulė, kalbėdama rožinį ir visai užmiršdama, kad daro naują nuodėmę.

V

Už septynių mylių nuo Paudrūvės krašto, Daugnorų kaime gyveno Jurgis Girdvainis, jaunas ir išdidus jaunikis, kuris niekaip negalėjo sau mergos* susirasti, nors apvažiavo su piršliu, to paties kaimo skerdžiumi Anupru Visgirda, septynias mylias aplinkui geriausiais obuolmušiais* žirgais.

Tuos stoninius* obuolmušius žirgus paliko jam mirdamas tėvas ir įsakė juos saugoti kaip savo akį, tardamas – kol eržilai obuoliuoti* bus, tol ir jo gyvenimas bus kaip obuolys. Sūnus šventai saugojo tėvo prisakymą, nes tie obuolmušiai žirgai buvo visas jo *mandrumas** ir pasididžiavimas. Tiktai Girdvainis jaunas buvo ir jokio saiko neturėjo. Per tuos obuolmušius visą ūkį aplaido, kurį tėvas paliko pilną kaip aruodą, bet užtat, kai išvažiuodavo su obuolmušiais, tai kaip su paukščiais – lygus kelias ar pabjuręs – nulėkdavo.

Pradėjo Girdvainis su savo obuolmušiais važinėti ieškodamas mergos, kuri nebijotų visą gyvenimą važinėti su tokiais, kaip viesulai, arkliais. Bet pravažinėjo Girdvainis visą rudenį aplinkui pas visas merginas nuotakas ir už septynių mylių, bet tokios nesurado. O kaltas čia buvo paties Girdvainio pernelyg didelis išdidumas ir tas *mandrumas* neapsakomas.

Kinkydavo Girdvainis savo obuolmušius, kurie vietoje negalėdavo nustovėti, ne į karietą, gražiai dažytą, bet į apskretusį mėšlavežimį, už piršlį pasiimdavo ne liežuvingą ūkininką, bet nuskurdusį kaimo skerdžių Anuprą Visgirdą, kuris viena akimi neprimatė ir viena ausimi neprigirdėjo, pats apsvilkdavo ne išeginiais drabužiais, bet išverstais kailiniais, kad svetima merga neprikibtų, persijuosdavo pančiu*, kad nesužavėtų, įsistodavo į klumpes* ir, įsimitęs Anuprą į vežimą, – padėk Dieve, nurūkdavo su savo dvejetu obuolmušiu, kaip su paukščiais, vieškeliu ar šunkeliu, žiūrint kur merga į akį kritusi buvo. Paskui jaunikį su piršliu tik dulkių stulpai, jei vasarą, palikdavo ant kelio, o jei rudenį, tai net padanges aptaškėdavo.

Taip išvažinėjo Girdvainis visą kraštą bemerginėdamas*, bet savo mergos nesurado, nes visos merginos nuotakas pradėjo viena kitą tokiu *mandru* jaunikiu gąsdinti ir juoktis. Tiktai vienas Girdvainis nieko nepaisė, savo darė ir kalbėjo:

– Su tokiais arkliais nors ir į pasaulio kraštą, o savo mergą atrasiu.

Bet, deja, vis nerasdavo tokios merginos, kuri susigundytų tokiais arkliais ir tokiu jaunikiu. O uošvių ir gundyti nereikėjo, nes jiems atrodė, kad visas Girdvainio gyvenimas kaip ta statinė be šulų*, kuri niekada nebus pilna.

Kaip iš tikrųjų su tais šulais buvo, nežinia. Jeigu jau trūko, tai visų tų šulų, kuriais rimti ūkininkai ramsto savo gyvenimą, o Girdvainis ne tik neramstė, bet tarsi su tais savo obuolmušiais ant visų vėjų ištaršyti norėjo. Todėl jam ir tokios mergos reikėjo, su kuria galėtų lėkti kaip su paukščiais, žemės nesiekdamas.

Bet kur tokią rasi? Visos buvo rimtų ūkininkų rimtos dukterys. Tad nugirdęs, kad Paudruvės krašte yra Baltaragio malūnininko nepaprasta duktė, pas kurią niekas su piršliais negali atvažiuoti, pirmą sekmadienį atvažiavo su savo obuolmušiais į Švendubrę pasidairyti ir pasiklausyti.

Švendubrės merginos nuotakos ir bernai jaunikiai iškart pažino Girdvainį iš jo obuolmušių žirgų, kurie žvengdami sustojo prie šventoriaus*. Merginos nuotakos spruko prunkšdamos į šalis, kad keistas jaunikis neužkalbintų ir dėl to kalbų nekiltų. Bernai apstojo Girdvainio obuolmušius ir negalėjo atsigėrėti.

– Tai bent žirgeliai! – ne vienas su pavydu garsiai pasakė, o pats sau pagalvojo: – Su tokiais galima ir pas Baltaragio dukterį nuvažiuoti, nors ten ir kažin kokie užkerėjimai* būtų.

Tuoju išgirdo apie nepaprastą jaunikį, atvažiavusį į Švendubrę, ir Jurga, kai išsiskyrė su Uršule prie varpinės ir nuėjo kvatodama. Viena kita merga, sprukdama nuo šventoriaus, prunkštelėjo Jurgai prabėgdama:

– Tavasis atvažiavo!

– Koks? – nesuprato Jurga.

– Nagi tas, su obuolmušiais žirgais, su išverstais kailiniais.

– O gal ir manasis? Ką tu žinai? – pyktelėjo Jurga, kad merginos drįsta iš jos juoktis.

– Kur jis?

– Nagi antai, ar nematai, stovi, – pirštu parodė į stovintį prie šventoriaus ąžuolo Girdvainį ir besidairantį po minią.

Jurga tiesiai ir nuėjo prie Girdvainio. Daug buvo girdėjusi apie jo obuolmušius žirgus, mėšlavežimį, išverstus kailinius ir kurčią piršlį, su kuriuo važinėjo, mergas gąsdindamas. Patiko Jurgai Girdvainio keistas būdas, jo žirgai, su kuriais kaip su paukščiais skraidė, bet ėmė pagunda* pasijuokti iš berno ir atkeršyti už visas merginas nuotakas, pas kurias jis lyg juokais važinėjo. Tai Jurga pastojo Girdvainiui kelią, kai tas, kaip tik jos ieškodamas, norėjo pereiti per šventorių.

– Pas visas merginas važinėji, – pasakė, tiesiai į akis žiūrėdama, – o pas mane neužsuki. Negi aš tau per prasta merga, o gal paskalų bijai, kad pas mane kelias užkerėtas?

Girdvainis iš karto pažino, kad čia ta, kurios ieško, nes tokios gražios ir drąšios mergos jis dar nebuvo matęs. O tokios jam kaip tik ir reikėjo.

– Neprasta tu merga, – atsakė Girdvainis, – ir paskalų nebijau. Galiu su savo obuolmušiais išsklaidyti visus užkerėjimus nuo tavo kelio.

– Tai išsklaidyk, – atsakė Jurga, ir jos akys šyptelėjo. – Jei išsklaidysi, gal ir eisiu už tavęs.

– Eisi – neisi, – atgavo Girdvainis išdidumą, – o pirmą šeštadienį atvažiuosiu su savo piršliu Anupru.

Tuo metu, pamatę kalbantį Girdvainį su Jurga, susirinko aplinkui mergų ir bernų būrys, o kiti dar bėgo per šventorių, palikę net Girdvainio žirgus.

Kai Girdvainis prižadėjo su piršliu atvažiuoti, nusiprunkštė mergos į saujas, o bernai visa gerkle nusižvengė.

– Toks tokį pažino ir ant alaus pavadino, – kažin kas atsiliepė.

O Jurga, visai užmiršusi, kad aplinkui minia susirinko ir ją stebi, meiliai pažiūrėjo Girdvainiui į akis ir visa nukaisdama tarė:

– Lauksiu. Neužmiršk.

Tai pasakiusi, nuėjo nuleidusi akis, bet išdidi ir graži kaip karalaitė.

Girdvainis nespėjo nė atsakyti, tik nusekė paskui ją nustebusiu žvilgsniu.

– Tai bent merga! – nutirpęs iš džiaugsmo širdyje kartojo ir akių negalėjo atitraukti nuo jos liekno liemens ir grakščių žingsnių, laukdamas, kad ji dar kartą atsigręžtų.

Bet Jurga neatsigręžė ir greitai išnyko iš akių. Girdvainis veltui klajojo po minią, ieškodamas degančiomis akimis ir trokšdamas dar kartą ją pamatyti. Bet niekur jos nesurado. Ji su savo tėvu Baltaragiu jau buvo išvažiavusi namo.

Tai ir Girdvainis, nieko daugiau nelaukdamas, apsuko savo obuolmušius ir išvažiavo su tokiu džiaugsmu širdyje, kurio, rodos, nė jo obuolmušiai nepaveš, nors ir lėkė šuoliais.

Tiktai ar ne per greitai Girdvainis susižavėjo?

VI

Vis dėlto ne visai be pagrindo sklido gandai apie Baltrų Baltaragį ir jo malūną. Čia buvo ne vien tiktai davatkos Uršulės kliedėjimai ir įkaušusių jaunikių su piršliais prasimanymai. Ne be kaltės ir pats Baltaragis buvo, ir kelias pas jo dukterį Jurgą buvo nelengvas, nes jis ir pats nelengvai gavo žmoną Marcelę Jaudegytę, gražiausią PaudrUVės merginą. Tuščiai žmonės nekalba.

Ir viskas bene todėl atsitiko, kad Baltaragis iš pat jaunumės buvo per daug prisirišęs prie savo malūno ir per jį ne tik pats save, bet ir visą Dievo pasaulį buvo užmiršęs.

Baltaragis dar vaikystėje negalėdavo atsiklausyti malūno sparnų užimo, kai jam pritardavo Udruvės ežero vandenų šniokštimas. Tas užimas tarsi užkerėjo Baltaragį. Kiek paūgėjęs, dienas ir naktis praleisdavo malūne. Kito darbo nei žinoti, nei matyti nenorėjo.

Smagiausia jam būdavo, kai pakildavo vėjas ir sukldavo malūno sparnus. Tada jis linksmas darbuodavosi savo malūne, niekada nepavargdamas, tiktai vieno bijodamas, kad vėjas nenuiltų. Jau tada jis pradėjo svajoti, ar negalima būtų sukti malūno be vėjo. Apie tai ypač susimąstydavo, kai nurimdavo vėjas, ir jis ištisomis dienomis prasėdėdavo ant malūno slenksčio, žiūrėdamas į Udruvės ežero vandenį, ar nepradeda jų paviršius raibuliuoti nuo lengvo vėjelio. O malūno sparnų bures jis buvo taip pritaikęs, kad jos pagaudavo mažiausią dvelkimą nuo ežero pusės. Be malūno užimo niekas kitas nežavėjo Baltaragio jaunystėje, tarytum nieko kito gyvenime ir nebūtų buvę.

Todėl ir nepamatė Baltaragis, kaip, malūnui beužiant, jaunystė praėjo, kaip mirė tėvai, išsiskirstė iš namų broliai, seserys, ir liko jis vienas su sensančia davatka Uršule, tolima Baltaragių giminaite, kuri mergaudama paseno ir atrodė amžinai pasiliksianti Baltaragių namuose. Bet išėjo kitaip.

Pakrikus* Baltaragių šeimai, Uršulė perėmė visus namų rūpesčius, nes Baltrus tais reikalais nė kiek nesirūpino, tarsi jų visai nebūtų. Jam tik vienas malūnas niekada iš galvos neišeidavo.

– Tas malūnas susuko tau galvą, – kartais pasakydavo Uršulė, su priekaištu žiūrėdama į Baltaragį. – Nieko tu daugiau nematai, tiktai tą savo malūną, tarytum be jo nieko kito pasaulyje nebūtų.

– Kad man nieko daugiau ir nereikia, – atsakydavo Baltaragis, visai nežiūrėdamas į Uršulę.

Uršulė piktai žybtelėdavo akimis ir, nusigręžusi į krosnį, smarkiau subarškindavo puodais. Kartais pažiūrėdavo Baltaragis, ko ji čia trunkosi, o kartais, net nežvilgtelėjęs į jos pusę, išeidavo į malūną.

Kitą kartą Uršulė pradėdavo skųstis, kad, jai per daug darbo su visa namų apyvoka*, kad jis nieko nepadeda, o ji negalinti persiplėšti.

Baltaragis, tarsi nustebęs ir nieko nesuprasdamas, patraukdavo pečiaus.

– O kodėl negali? Persiplėšk, ir būsite dvi.

Uršulė manydama, kad Baltrus nieko nesuvokia ir nesupranta (žmonės jį dėl to malūno laikė kurčiu), užsimindavo, kad žmonės kartais nei šį, nei tą nukalba, o pati paraudonuodavo nuo ausų ligi plaukų šaknų: mat, nepadoru jaunam vyrui su mergina vienoje pastogėje gyventi, dar kažin ko žmonės gali prasimanyti. Baltaragis tarsi visai nenugirdavo tokių kalbų, nors Uršulė

ne tik paraudonuodavo, bet ir meiliau baltakiuoti* stengdavosi. O kai jau per daug savo meilumu įgrisdavo, Baltaragis storžieviškai atkirsdavo:

– Ko tu nori? Argi mudu po viena pastoge gyvename? Aš – malūne, o tu – troboje ir kiauliatvartyje.

Tada supykusi Uršulė pradėdavo purkšti kaip katė, grasinti, kad visai iš namų išeisianti, tegu pats vienas pasikaria su tuo savo malūnu ar dar ką nors prasimano.

Baltaragis visai ramiai, kartais net nudžiugęs, atsakydavo:

– Tai ko dar lauki? Eik sau. Man vienam tik ramiau bus.

Uršulė, jau ne juokais įširdusi, pradėdavo rišti savo ryšulius, bet čia berišdama ir vėl atrišdavo, o paskui atsidusdavo ir nusiramindavo:

– Kaip dabar aš jį vieną paliksiu? Palauksiu, gal ateis į protą.

Bet veltui Uršulė tikėjosi. Sugrįžęs iš malūno, Baltaragis nė kiek neapsidžiaugdavo radęs Uršulę vėl po namus triūsiančią, tiktai nustebdavo ar net supykdamas:

– Tai tu dar neišėjai? – prikišdavo.

– Tylėtum ir Dievą mylėtum, – atsidusdavo Uršulė ir porą dienų tylesnė būdavo.

– Tai kad tau Dievas tiek proto duotų, – palinkėdavo Baltaragis, – tada tikrai galėtume ramiai gyventi.

Tas Baltaragio linkėjimas ar bėgantys metai, kurie vis labiau lenkė ir taip susirietusią senmergę, padėjo, ir Uršulė kasdien vis dievobaimingesnė darėsi. Prieš tai ji dar buvo išbandžiusi visas kitas priemones ir net burtus, kuriais tikėjosi vis dėlto Baltaragį prisivilioti, bet, ir tiems nieko nepadėjus, praradusi paskutinę viltį ir, atgailaudama už nuodėmes, padarė Švendubrės Skaisčiausiai Mergelei skaistybės apžadus ir vis dažniau išeidavo į bažnyčią, kartais net visą dieną sugaišdavo, tuo nepaprastai pradžiugindama Baltaragį.

– Matai, susipras kartą, – pats sau sakydavo, nors Uršulė juo dievobaimingesnė darėsi, tuo piktesnė buvo. Vis dėlto Baltaragis neprarado vilties, kad pagaliau ir senmergės piktumui bei įniršiui ateis galas. Bet čia Baltaragis apsiriko.

Dienos slinko, bėgo metai po metų, ir Baltaragis, užiant malūnui ir besibarant su sena davatka, net nepastebėjo, kaip ir pats paseno. Nemaža kakta dar labiau padidėjo, o į plaukų vainiką ties smilkiniais taip įsimetė miltų dulksės, kad net skaidriame Udruvės ežero vandenyje negalima buvo ištrinkti*.

Klausimai ir užduotys

1. Kūrinio pradžia primena pasaką. Nurodykite 2–3 priežastis, kodėl.
2. Senas našlys tėvas mylėjo savo vienturtę dukterį. Suraskite tai įrodančią citatą.
3. Suraskite tekste vietą, kur kalbama apie Jurgos jaunystės nerūpestingumą. Ar tikrai jauni žmonės nerūpestingi?
4. Baikite sakinius (po 10 žodžių). Jurga yra... Girdvainis yra...
5. Kodėl negalėdavo pasiekti Jurgos namų jaunikaičiai ir piršliai?
6. Kokie įvykiai ilgam atbaidė keliauninkus atvykti pas Baltaragio dukterį?
7. Kokios mitinės būtybės minimos romane aiškinant malūno paslaptį? Kodėl? Prisiminkite, kokias stichijas jos valdo.
8. Ką kaimo žmonės kaltino dėl visų nelaimių?
9. Kuo kaltino davatka Uršulė Baltaragį? Ar galėjo iš tikro taip būti? Pagrįskite.
10. Kokių ketinimų jaunystėje ji turėjo? Kodėl ne visai galima patikėti Uršule?
11. Kodėl Uršlė nusigando, o Baltaragis tik šypsojosi? Ką jis sumanė?
12. Kodėl šis romanas galėtų būti vadinamas folkloriniu? Nurodykite bent 5 priežastis.
13. Kaip galima apsisaugoti nuo velnio persekiojimo? Nurodykite 2 būdus.
14. Nurodykite kūrinyje vaizduojamus komiško pavyzdžius.
15. Kur davatka Uršulė ieškojo paramos?
16. Kas yra velnio tariama ir tikroji nuotaka?
17. Ar gali malūnas suktis be vėjo? Ar primena ši istorija detektyvą? Kodėl?
18. Kodėl Pinčukas yra palankus Baltaragiui ir su juo sugyvena?
19. Kaip suprasti žodžius: „Velnius motiną pripiršo, velnius ir dukterį pagriebs.“?
20. Kokį būdo (charakterio) trūkumą turėjo Girdvainis?
21. Koks tėvo priesakas buvo? Ar reikia tėvų patarimo klausyti?
22. Pažymėkite žodžio dalis: Švendubrė, Purvainaitė, Baltaragis, Pinčukas, Jurga, Jurgis, Girdvainis, Bobinas, Visgirda.
23. Ką reiškia šie posakiai ir kokios tai meninės priemonės: *išvertė akis kaip kukulius, liežuvį niežėjo, susirišti drabužius į ryšulėlį, vos liežuvio neprarijo, piktos kaip širšės, tulžį lieti, ateiti į protą, velniukai akyse lakstė, tuščiai žmonės nekalba?*
24. Kas rodo, kad Jurga ir Girdvainis yra nepaprasti ir vienas kito verti?
25. Kuo ypatingas posakis: „Juo dievobaimingesnė darėsi, tuo piktesnė buvo“?
26. Ar lengva sutikti tau skirtąjį / skirtąją? Kodėl?
27. Parašykite pastraipą: „Kas tau skirta, tai kaip įspirta“, „Neik su velniu obuoliauti, paliksi be obuolių ir be maišelio“, „Kiekvienas žmogus atsineša savo dalią“. Remkitės K. Borutos romanu „Baltaragio malūnas“.

JUOZAS GRUŠAS (1901–1986)

MERGAITĖ IR VIENIŠAS ŽMOGUS

Novelė

Priėjusi miesto sodą, ji sustojo ir įsižiūrėjo į liepsnojančius klevus. Kaip gražiai čia sugalvojo ruduo, – nusijuokė ji, – visus medžius apipylė ugnimi, auksu, saulės likučiais.

Gera būti dailininke, įsitaisai, kur nori, pieši, kas patinka. Ir bloga būti kasininke (o dar netikraja, pavaduojančia), nuskubi į banką, paimi svetimas algas, susidedi į geltonos odos portfelį ir – grįždama nesidairyk; eik tiesiosiomis gatvėmis, suspaudusi kaip replėmis tą svetimą lobį. O kontoroje buhalteris, kuriam lyg tyčia Dievas davė akmenį vietoj širdies, vis vien aprėks tave „kvankle“, „žirke knyginė“ (jis yra pastebėjęs ją skaitant kontoroje) ir dar kitais nuostabesniais žodžiais. Tu atsakai, anot išmaningojo buhalterio, už visą pasaulį ir už visus jo turtus.

Kas gi čia?! Jos dėmesį patraukė nepaprastas reginys. Ji sustojo. Laidotuvių procesija. Keista procesija. Nedažytų lentų karstą, užvožtą lovį*, veža kažkokios purvinos vežėčios*, o paskui jas eina vienintelis žmogus. Žmogus – viena koja. Antroji – medinė, apkaustyta geležim. Jis žengia akmenų grindiniu, nuklotu rudens lapais – šiurpus: „Šlept – tarkšt! Šlept – tarkšt!“

Ji net išsižiojo. Lyg koks klyksmas jai išsiveržė iš širdies. Praleido eisena, nepajudėdama iš vietos.

Iš kur tokios laidotuvės? Net tokiam miestelyje, kur pykstamasi trisdešimt metų, ir tai mirusį lydi sunkvežimis rimtais žmonių veidais.

Ji pabėgėjo tekina, susilygino su procesija ir ėjo kurį laiką šaligatviu.

Ką jis lydi? Tikriausiai žmoną. Kur jų vaikai? Kur kaimynai? Kur giminės? Kodėl jis vienui vienas?

Praeiviai sustojo, stebisi, bet nė vienas nesiryžta net kelių žingsnių paeiti šalia žmogaus.

Vėjas blaško negyvus lapus, neša sūkuriais, meta į veidus; kokia šalta rudens diena!

Medinė koja paslysta, ir žmogus suklumpa ant vežėčių. Bet vėl atsitiesia, vėl žengia šita klaikia savo eisena.

Kodėl jis nesisėda į vežėčias, galvoja ji. Kodėl neapkabina karsto? Kelias dar ilgas. Kapinės dar toli. O jis per daug vienas, neįsivaizduojamai vienišas.

Ir ji pati nepajuto, kaip pasuko iš šaligatvio ir susigretino su žmogumi. Jai atrodė, kad ji atmerktomis akimis sapnuoja; su kažkokiu nesuprantamu būtinumu daro tai, ko iš tiesų nedarytų.

Dabar jie dviese ėjo paskui tas šmėkliškas vežėčias ir kiekvienas atrodė lyg iš kito pasaulio.

Nukarinęs kojas vežėjas ragina kumelę skubėti, nori greičiau baigti priverstinę kelionę su karstu už nugaros, greičiau grįžti į savo tarnybą, prie kurios jis yra įpratęs.

O žmogus, nors ir klupdamas, žengia atkakliai, ryžtingai, savotiškai oriai: „Šlept – tarkšt, šlept – tarkšt!“ Nuo kaktos jam ritasi stambūs prakaito lašai, palikdami pėdsakus ant nešvaraus pelenų spalvos veido.

Griuvena, galvoja ji. Kas jam pakels karstą ten, kapinėse? Kas padėjo išnešti iš namų? Kas buvo su juo tomis baisiomis valandomis, kai mirtis pasinėmė galbūt paskutinį artimą žmogų?

Paklausti jį? Ne! Jo veidas – lyg pikto sužeisto žvėries. Atrodo, kad jo širdis kupina šiurkščiausio nerimo, įtūžio ir pagiežos*. Tikriausiai jis žmonių priešas, kerštautojas, girtuoklis. O čia vežama kankinė. Ir vežimas taip šiurpiei girgžda, tarsi kartodamas kažkieno neišsakytą skundą.

Gal jis daužė prieš savaitę tą moterį kumščiais, o vakar girtas klūpojo prie jos lovos, kurioje ji merdėjo*.

Aišku, niekada jis nenušluostė jai ašarų ir nepakėlė jai naštos, kai ji, netekusi jėgų, imdavo klupti. Grauzė jos gyvenimą, iš pradžių tvirtą, vėliau palaužtą; ėdė atkakliau nei rūdys geležį. Kapojo ją kaip jauną eglę, kol nugenėjo šakas. Jis sunaikino jos slaptąjį pasaulį ir padarė iš jos paklusnią, bevalę vergę. Ir ji braidžiojo po pusnis kirtimuose, šalo vėjo pagairėje* ant pastolių*, mirko skalbyklos garuose, kad parneštų jam duonos. Gulėjo šalia gyvo lavono, šlykštėdamasi prisilietimais, ir, tik kažkokios šventos kvailybės apakinta, kantriai nešė moteriai skirtą likimą. Net nenusikirpo juodų, ant pečių krinčančių plaukų, už kurių nutvėręs jis mesdavo ją į guolį; jis to neleido. Ji buvo šviesa, kuri nepramuša tamsos, ir meilė, kuri miršta negimusi.

Ir tas bekojis, o dar daugiau beprotis, kaltino ją už viską, o labiausiai už patį gyvenimą. Ką jis ateityje kaltins?

Laidotuvių vežimas ritasi iš miesto, slenka didžiulių beržų alėja į laukus – šaltus, drėgmės ir vėjų pripildytus.

Ji turi grįžti. Būtinai grįžti. Bet ji, skausmingos paslapties sujaudinta, beveik nesąmoningai žengia paskui nežinomą karstą.

Galbūt viskas ne taip, kaip ji mano. Gal ji neteisingai apkaltino tą be galo vienišą žmogų, kuris, kaip atrodo, nieko daugiau nemato, tik tas liūdnas vežėčias, nieko daugiau nejaučia, tik dingusį gyvenimą ir likusią širdgėlą.

Tikriausiai jis nėra pakvaišęs girtuoklis. Nėra žvėris. Nedaužė prieš savaitę kumščiais žmonos; nedaužė nei prieš metus, nei prieš dešimt. Moteris

sirgo jau daug metų, nepakildama iš lovos. Visiems įgriso, visi negailestingai paliko ją ir užmiršo. Tik jis, jos vyras, bekojis, bjauriu pelenų spalvos veidu, kilnojo ją ant rankų, slaugė kantriai, stebuklingai kantriai, nesuprantamai švelniai. O ji, įsijautrinusi ir apdujusi nuo ilgos ligos, matydavo aureolę, spindinčią aplink jo galvą.

Gal šitokia tiesa?

Bet kodėl žmonės paliko jį, tauriaširdį? Kodėl jis vienas?

Atsakymo ji nesuras, nors stengiasi jų gyvenimą matyti taip, kaip mato šitą šmėklišką vežimą. O žmogus, neramiai žengiantis šalia jos, aišku, nepasakos savo gyvenimo. Ir paslapčių neaiškina. Ar galima išaiškinti paslaptį paukščio, krintančio po medžiotojo šautuvu, žuvus jo patelei? Ar galima nustatyti šviesos ir tamsybės ribas, tarp kurių sukasi visa, kas gyva? Ar įmanoma suprasti tą baisų žiaurumą, kuris lydi meilę?

Galbūt ir tas žmogus, tas bjaurus bekojis, kuriam buvo įgimtas švelnumas, įsidegė neapykanta ir kerštu žmonėms, prakeikė juos, ėmė tikėti velniais. Iškėlęs gauruotą kumštį į dangų, jis šaukė dėl savo likimo, reikalavo atpildo, reikalavo teisybės. Teisybės nebuvo.

Bet šitame purve turėjo kas nors būti: dievas ar velnias, ar girtavimas iki beprotybės. Jeigu bekojis ištartų mergaitei keletą savo likimo žodžių, ji tikriausiai galėtų sau pasakyti: štai ko aš iki šiol nežinojau ir nesupratau! Bet ne, jis neprabilo. Ir jai liks nežinoma tai, kas svarbiausia, – kaip ir visada.

Juk ji nežino, ką jis iš tikrųjų lydi.

Ji mano, kad žmoną, ir stengiasi suprasti gyvenimą, kurio visai nebuvo. O galbūt jis lydi motiną – išnešusią ant savo pečių ištisą šimtmetį, viską užmiršusią ir visų užmirštą; gal seserį – laimės nesulaukusią, į pragarą pasiuntusią visus vyrus, uždusiusią nuo pykčio; o gal draugą – tokį pat atliekamą ir niekam nereikalingą?

– Ką jūs lydite? – paklausė ji staiga ir taip tyliai, kad suabejojo, ar jis išgirdo.

Žmogus pakėlė galvą, išsitiesė, nusibraukė atbula ranka nuo kaktos prakaitą.

– Gyvenimą savo, – pagaliau atsakė gergždžiančiu, nemaloniu, bet iš gilumos kylančiu balsu. Ir žengė toliau, sunkiai krypuodamas, šnopšdamas, tačiau nepriklausomai ir išdidžiai, kažkaip graudingai komiškai: „Šlept – tarkšt! Šlept – tarkšt!“

Ji pajuto šiurpulį.

Priešais buvo tuščias, nugairintas laukas, keletas eglių ties kapinėmis, kurių viršūnėmis vėjas nešė pilklus debesis.

– Hhh... ką lydite jūs, ahh?..

Išgirdo ji gaudų, bet piktą dūstančio žmogaus murmėjimą. Jis, matyt, eikvojo paskutines jėgas ir labai neramiai skaičiavo mintyse, kiek dar liko iki kapinių.

Ji paėjo keletą neryžtingų žingsnių, atsiliko ir sustojo. Taip, tikrai, ką ji lydi? Svetimą paslaptį, kurios niekada nesužinos? Bevardį gyvenimą bevardžio žmogaus? Ką ji lydi?

Lyg prabusdama atsiminė tai, ką neleistina buvo užmiršusi, – atsiminė, kad ji nešasi pilną portfelių pinigų, kurie kažkam neapsakomai reikalingi. Ir bėgo tekina į miestą, galvodama, ką pasakys buhalteris, kuriam Dievas iš piktumo davė akmenį vietoj širdies. Bėgo žvirgždėtu keliu, ilga beržų alėja, neatsigręždama, nesustodama, kaskart labiau suprasdama savo kaltę.

Ir kai išbalusi ir uždususi pravėrė raštinės duris, ji pamatė siaubą buhalterio akyse. Sustojo priešais jį be žado ir laukė negailestingo teismo. O jis, norėdamas nustatyti kaltės dydį, ištarė pro dantis:

– Kalbėk!

Tada ji pasiryžo pasakyti jam visą tiesą, pasakyti, suvaldžiusi baimę, drąsiai, net protingai. Jeigu jau būti teisiškai, tai tik už tiesą.

Taip, ji ėjo laidotuvių procesijoj. Ji turėjo eiti. Ji negalėjo neiti. Mirė jai brangiausias žmogus. Kol jis buvo gyvas ir darydavo jai gera, ji niekino jį, skriaudė, įžeidinėjo. Giminės apiplėšė jį, paliko, užmiršo. Ir mirtis, kuri yra šimtą kartų baisesnė vienatvėje, pažadino jos sąžinę, atsakomybę, gailesį. Ji pajuto to žmogaus gyvenimą, tokį mažą ir kartu tokį didelį, – gyvenimą, audrose nepalūžusį, švelnios meilės pripildytą. Ir pajuto jo likimą, nežinomo, užmiršto žmogaus likimą, nematomais saitais* susietą su jos likimu. Ji ėjo paskui karstą, – ji negalėjo neiti, – paskui sielvartą, paskui neišmatuojamą vienatvę. Ir atrodė jai, kad ji eina paskui kažką nemirtingą, eina su visais žmonėmis kartu, eina brolių ir seserų būryje. Ir atrodė jai, kad žemė žydi, nors tai buvo geltonas ruduo.

Pradėdama kalbėti, ji jautė baimę, bet dabar pati pamatė, kad tai nėra baimės ir silpnumo žodžiai; pati suprato, kad tai iš tikrųjų yra tiesa. Ir, keista, ji pastebėjo ašaras buhalterio akyse. Ašaras?! Ne! Tai buvo tik iš kažkur atklydęs saulės kraštelis, tik svetimų spindulių pluoštas, nes staiga griežtasis žmogus pagriebė tą patį portfelių ir trenkė į stalą.

– Kvaiša! Galėjo taip atsitikti, kad būtum grįžusi be pinigų! Žmonėms valgyti reikia!

Klausimai ir užduotys

1. Kas rodo, kad mergaitė buvo romantikė, jautrios širdies? Ar ji patenkinta savo darbovieta, pareigomis? Kaip ji vertina savo viršininką?
2. Ką galvojate apie buhalterio nepagarbų elgesį su mergaite? Ar gali taip elgtis aukštesnes pareigas užimantis žmogus?
3. Kas patraukė mergaitės dėmesį, kai ji nešė pinigus? Kodėl?
4. Kodėl ji prisijungė prie gedulingos procesijos? Kokia Jūsų versija, kodėl žmogus ėjo paskui karstą vieni vienas? Ką galvoja mergaitė? Ar tos dvi versijos nėra stereotipinės? Ar ne per greitai darome išvadas? Ar priežasties žinojimas būtų ką pakeitęs?
5. „O galbūt jis lydi motiną – išnešusią ant savo pečių ištisą šimtmetį, viską užmiršusią ir visų užmirštą; gal seserį – laimės nesulaukusią, į pragarą pasiuntusią visus vyrus, uždususią nuo pykčio; o gal draugą – tokį pat atliekamą ir niekam nereikalingą?“ Ką galima pasakyti apie mergaitę, jei jos minčių srautas teka būtent tokia tvarka? Kokia ji?
6. Ką atsakė žmogus mergaitei, kai ši paklausė jo, ką lydi? Kodėl?
7. O ką lydi mergaitė? Kokia Jūsų nuomonė?
8. Kaip pakomentuotumėte novelės pabaigą?
9. Pasirinkite, Jūsų nuomone, teisingą atsakymą. Novelė yra (tema):
  - a) apie neatsakingą mergaitę, kuri neatlieka pareigos;
  - b) apie tai, kad yra vienišų žmonių, kurie niekam nerūpi;
  - c) apie empatijos trūkumą, apie mūsų abejingumą savo artimui;
  - d) apie tai, kad mergaitė nieko neišmano apie mirtį;
  - e) apie tai, kad mergaitė labai domino kito žmogaus paslaptys;
  - f) apie tai, kad mergaitė nežino, kiek žmonių laukia piniginių išmokų;
  - g) apie tai, kad vienakojui žmogui buvo sunku eiti, nes visuomenė nepasirūpino jo gyvenimo būdu ir sveikata.

LINKSMA NOVELĖ APIE KULTŪRINGĄ BURMISTRĄ

Novelė

Kiaulių gatvės pavadinimas galėjo atrodyti juokingas ir įžeidžiantis tik pirmą kartą atvykusiems į miestą; vietos gyventojams jis kėlė, galima sakyti, gerą jausmą, lygiai kaip Rezetų ar Tulpių gatvių vardai.

Pavadinimas kilęs nuo paprasčiausių kiaulių, naudingų naminių gyvulių, ramiai gyvenančių savo senamadiškuose tvartuose.

Šioje gatvėje buvo pačios jaukiausios visame mieste sodybos ir puošniausios vilos; gatvė tokio vardo niekada nebūtų gavusi. Bet viename gale buvo skerdykla, kitame – geležinkelio prekinė stotis. Būdavo dienų, kai po šimtą ir daugiau vagonų kiaulių iškraudavo – dar atsimena senieji žmonės – ir jas pro vilas, sandėlius ir pirtis varydavo į skerdyklą. Vaizdas būdavo įspūdingas. Kiaulės slinko, prisispaudusios viena prie kitos, šonais laužydamos karpytas gyvatvores, visos kartu grėsmingai šniokšdamos ir kriuksėdamos – atrodė kažkas panašaus į patvinusią, putojančią upę ar slenkančią nuo kalno sniego laviną be pradžios, be pabaigos.

Kai kurios jų, pagautos siaubo ar mums nesuprantamos gyvuliškos vilties, iškrautos iš vagonų, šokdavo bėgti, puldavo ne ten, kur varomos; taip jas, besiveržiančias į priešingą pusę, pagaudavo gyva srovė ir atbulas nutempdavo į skerdyklą. Funkcijas, kurių negalėjo atlikti varovai, dabar atlikdavo masė.

Iš šalies žiūrint, vaizdas gyvulių, atbulomis einančių į mirtį, buvo labai juokingas.

Šitokia kiaulių eisena jaudino miesto gyventojus, priminė jiems tragišką ir komišką gyvenimo pusę ir žadino kažką panašaus į grožio pajautimą.

Miesto valdyba, pagerbdama klestintį žemės ūkį ir geras tradicijas, gatvę pavadino Kiaulių gatve.

Nors gatvėje buvo nemažai žalumynų ir gėlių, o grindinys šluojamas beveik kas dieną, tačiau kiaulių kvapas iš karto pasiekdavo kiekvieną jautresnę nosį; per ilgą laiką jis buvo giliai įsismelkęs į gražiųjų vilų vidų – į sienas, baldus, net į protėvių portretus. Vietos gyventojams tas ne visai tikęs dvelkimas atrodė natūralus ir niekam nekėlė pasipiktinimo.

Po nedidelių ir kvailių gaisrų gatvės gyvenimas vėl slinko ramiai, mieguistai ir palaimingai.

Atsitiko taip, kad miesto gyventojai išsirinko burmistru* žmogų, gyvenantį kitoje šalyje, bet turintį giminystės ryšių su aukštais asmenimis. (Retas atvejis: tikras pusbrolis prezidentui ir antros eilės pusbrolis arkivyskupui; savo tauriu asmeniu galėjo simbolizuoti valdžios dviprasmiškumą. Tai buvo tiesa, tik kai kurie miesto gyventojai tvirtino, kad čia kažkas paimta iš pasakos.)

Atvykėlis buvo vidutinio ūgio – nei per ilgas, nei per trumpas – dailių manierų, draugiškas ir sąmojingas. Vidutinio amžiaus, atrodė nevedęs, domino moteris, kurios iš karto pasakė, kiek jis galėjo turėti meilės istorijų. Tiktai keista, nė viena negalėjo nustatyti jo plaukų spalvos: vienoms atrodė rudaplaukis, kitoms juodaplaukis, galbūt dėl to, kad jis nė karto nebuvo nusiemęs savo mėlynos kepurės.

Miesto įžymieji, sutikę jį geležinkelio stotyje ir palydėję į viešbutį, tvirtino, kad naujasis burmistras yra tikrai nuostabus žmogus: niekada nepasiduoda desperacijai*, myli principus ir švarą (myli!), blaiviai vertina veidmainystę, kai nėra kito pasirinkimo, ir žino, kaip jis atrodys, būdamas aštuoniasdešimties metų.

Vietos laikraštyje išspausdinta plati jo biografija atrodė kažkokia netikra; įskaitos anketoje jau savaime nieko tikro negalėjo būti; apibendrinus ir iššifravus netikrus duomenis, buvo galima nustatyti kai kuriuos tikrus jo gyvenimo faktus. Mokėsis dvasinėje seminarijoje, dėl pašaukimo stokos* pasitraukęs, studijavęs teisę, bet dėl kažkokio svetimo nusikaltimo – neteisėtai pašalintas; nieko nebaigęs ir nieko neišsinešęs, turėjo laisvas rankas politinei veiklai.

Vėliau paaiškėjo, kad naujojo burmistro politiniai ir administraciniai gabumai gana riboti. Pasišovęs* miestą valdyti stipria ranka ir stipria galva, pasijuto neturįs stiprios rankos, nes yra aristokratas, ir neturįs stiprios galvos, nes yra fantastas. Parodęs geriausius norus duoti miestui „tvarką ir gerovę“, greitai pats suprato, kad tvarka ir netvarka dažnai visai tas pats, gerovė ir skurdas – taip pat; o duoti vertingus pažadus – tai beveik viską duoti. Kliedėjimo momentais (o tokių pasitaikydavo), kurie būdavo rezultatas įtempto ir nelogiško galvojimo, imdavo tvirtinti, kad ne miestas jį prarijęs, o jis miestą; tada jis netekdavo tikrovės pajautimo ir miglotame pasąmonės kompleksų pasaulyje regėdavo žmones, iškilmingai kopiančius į kažkokią laimę, o kartais regėdavo tik virves, kuriomis kažkas tempė kažką – ir tempė nežinia kur.

Vis dėlto netiesa, kad naujasis burmistras miestui nieko nedavė. Jis davė gana nemažai, reikia būti objektyviems, ir davė tai, ko reikia, tik, deja, ne taip, kaip reikia. Estetas, fantastas, švelnios prigimties – jis negalėjo nieko pakęsti, kas buvo prieš jam ateinant.

Pirmiausia jis išnuomojo iš miesto valdybos senovinę pilį ir iš senovinės rotušės perkėlė ten visą miesto valdybą. (Nuomą įstaiga turėjo mokėti pati sau, kitaip buvo neįmanoma, kol pasaulyje egzistavo buržuazinė buhalterija. Žinoma, mums visa tai nebesuprantama, bet šių dienų buhalteris iš karto supras.) Keturių kolonų salėje įsirengė nuostabų kabinetą, kurio viduryje saulė turėjo tekėti, o sienose šviesti graikų, romėnų ir būsimųjų amžių išmintis. Už durų ant persiško kilimo pasodino gražią sekretorę; šalia tarsi garbės sargybą pastatė dvi eiles telefono aparatų – žalių, geltonų, žydrų kaip dangus... Visa tai turėjo iš karto apstulbinti kiekvieną atėjusį ir visam laikui atimti bet kokį norą pykti, kritikuoti ir keiktis. Tai buvo politika, esanti aukščiau už gyvenimą.

Svarbiausios reformos vyko Kiaulių gatvėje.

Pasukęs į tą puikią gatvę, naujasis burmistras staiga sustojo, perskaitė pavadinimą ir pajuto nemalonų kvapą. Iš karto jis net nesuvokė, koks tai kvapas; tai buvo truputį salstelėjęs ramybės dvelkimas, gal dar šiaudų ir dar kai ko... Giliai patraukęs nosimi ir tai pakartojęs kelis kartus, įsitikino, kad šis kvapas dusina visą miestą ir trukdo žmonėms laisvai alsuoti*. Sušaukė tada jis miesto valdybos posėdį ir pasiūlė Kiaulių gatvę pervadinti Arklių gatve.

– Arklys visada nešė žmogų į priekį, – kalbėjo jis, – lydėjo visais likimo keliais, dalinosi džiaugsmu ir vargu ir mirė kartu su žmogumi kovos lauke. Pažvelgęs senam darbiniam arkliui į akis, visą žmonijos skausmą matai. O kiaulė buvo ir bus nešvarumo ir išdavystės simbolis. Mieste niekas netaria pagarbiai kiaulės vardo; kaime taip pat ją nustojo gerbti tada, kai ji išdavė žemės ūkį.

Kai visur prikaldė dailias lenteles su nauju gatvės pavadinimu, praeiviai sustodami skaitė jas kaip kokius šūkius, šypsojosi, traukė pečiais ir kiekvienas sau galvojo, kad miestas pradeda įgyti kitokį kvapą.

Tačiau naujasis gatvės pavadinimas pasirodė žalingas. Gatvėje buvo dideli sodai ir stambūs bitynai, o bitės, kaip žinoma, nepakenčia arklių kvapo. Greitai ėmė nykti bitynai, o su jais ir sodai. Atsirado rimta priežastis vėl pakeisti gatvės pavadinimą.

– Technika, ponai! – kalbėjo burmistras posėdyje, o jis mokėjo kalbėti, – technika – istorinis stebuklas. Kaip šiandien atrodytų pasaulis, jei technika būtų sustojusi urvinio žmogaus lygio? Ne tik automobilio ar traktoriaus žmogus neturėtų, – jis neturėtų sielos! O arkliai nyksta, ponai, istoriškai išmiršta, nieko nepadarysi; lieka džiaugtis tik tuo, kad su jais kartu nyksta ir arkliavagiai.

Po tokios burmistro kalbos miesto valdyba nutarė Arklių gatvę pervadinti Traktorių gatve.

Traktorių gatvėje nebebuvo nė vienos pirties; jos visos buvo kvailai ir beprasmiškai sudegintos dar tuo metu, kai gatvė turėjo negarbingą Kiaulių vardą. Dabar, grėsmingai pakelti į dangų, stirksojo rudi pakrypę kaminai, nelyginant milžiniški skęstančios pabaisos pirštai. Tarp sodų, daržų ir gėlynų jie buvo baisiai svetimi ir priminė chaoso, nykimo ir beprotybės pasaulį. Čia pat mėtėsi aptirpę negyvi akmenys – kažkada egzistavusių begalvių milžinų ginklai. Niekas nesistengė pašalinti griuvenų; visiems atrodė, kad jos turi ypatingą teisę čia būti.

Naujasis burmistras apstulbo, pamatęs nuogus apgargažėjusius* kaminus, tamsius suskeldėjusius akmenis; jam pasirodė, kad mato jų virpantį trū-

nijimą*, nors tai buvo netrūnijantys daiktai. Ir keisčiausia, kad juos pamatė tik dabar, nors daug kartų buvo vaikščiojęs Traktorių gatve. Pajuto jis, kad tie negyvi akmenys nėra negyvi; jie kalba apie kažką: galbūt apie liūdną Kons-tancijos istoriją, kurią jis buvo girdėjęs, absurdiškus pirčių gaisrus, žiaurią, bukaprotišką bausmę, o gal apie tą nereikalingų daiktų sandėlį, saugomą kaip kokią šventovę. Ir tada jis tarė pats sau:

– Kiek daug žmonių nešvarumo! Reikia pastatyti naują didelę pirtį.

Po mėlyna kepure, augte priaugusia prie galvos, visada slypėjo plati vaiz-duotė ir galimumas gimti dideliems planams. Su įkvėpimu burmistras mąstė, konstravo keletą dienų ir naktų ir sukūrė ištisą sudėtingą švarinimo sistemą. Pirmiausia turėjo būti pastatyta moderni pirtis su voniomis, įvairiais dušais, po-ilsio kambariais, manikiūro ir pedikiūro kabinetais; šalia turėjo atsirasti kirpykla, skalbykla, valykla; toliau – muilo ir šepėčių fabrikai – visa, kas reikalinga švarai.

Burmistras buvo sudėtinga asmenybė ir, savo laimei ar nelimei, vis pa-klysdavo tarp dviejų prieštaraujančių tiesų. Šį kartą buvo viena tiesa – tai kova su pasipelnymo dvasia, kuri yra nešvarumo motina, antra – tai pelnas, kuris sudaro sąlygas švariai gyventi. Ir dar: turtas – tai dvasios žudikas, ne-turtas – tai kenksmingiausias dalykas vadovaujančių asmenų veikloje.

Ir burmistras pasirinko tas tiesas, kurias jau iš pradžių buvo pasirinkęs. Savo sistemai realizuoti suorganizavo akcinę bendrovę, apskaičiavo galimą dividendą* ir pritraukė kapitalą.

Ramiose vilose, kuriose iki šiol girdėjai senus paprastus žodžius: miltai, mėsa, arbata, dabar pasigirdavo nepaprasti: vertė, pridedamoji vertė, antpelnis*.

Pirtis buvo pastatyta, ir statytojai įteikė burmistru raktus. Į atidarymo iškilmes buvo pakviesti įžymieji miesto žmonės; po oficialiosios dalies buvo numatyta visiems išsiprausti maudyklėse, voniose ir po įmantriais dušais. Ta-čiau atidarymo išvakarėse įvyko kažkas nelaukta: policijos prefektas* gavo keistą laišką:

Šią naktį gaus per galvą tas, kas aukštai ją kelia.

Perskaitęs laišką, prefektas nesąmoningai nukreipė akis į budinčiojo po-licininko galvą ir stengėsi suprasti, ką visa tai reiškia. Didelė policininko galva buvo užvožta aukšta kepure.

„Policija saugo kiekvieną teisingą mintį ir vaduoja žmoniją iš neteisybės pančių“, – prisiminė prefektas spaudoje paskelbtus savo paties žodžius ir, kaip sakoma, sukėlė ant kojų visą policiją: pastatė sargybą prie burmistro, prie savo namų, pasiuntė į gatvę patrulius, iš anksto užsakė greitosios pagalbos mašiną;

nors policija ir rodė budrumą, vis dėlto atsitiko kažkas panašaus į tragediją: Traktorių gatvėje sudegė neseniai pastatyta prabangi pirtis, pirmasis švaros sistemos objektas. Kartu sudegė greta riogsojęs didžiulis nereikalingų daiktų sandėlis. Ugniagesių žodžiais, gaisrą gesinti trukdė benzino garai.

– Gyvenime daug kas neaišku, – tarė burmistras ir liūdnei pažiūrėjo į policijos prefektą.

– Aš neturiu teisės, ponas burmistre, užimti tokios pozicijos, kad būtų daug kas neaišku, – atsakė prefektas ir patempė dailiai prigludusio munduro skvernus.

– Tai kas gi sudegino pastatą, ponas prefekte?

– Beprotė.

– Beprotė? Tikra?

– Argi yra ir netikrų? – nustebo policijos prefektas.

– Visos netikros. Visos nešioja kaukes. Tikrų sunku rasti.

– Šitoji tikresnė už visas tikrąsias.

– Kas ji?

– Rudaplaukė. Konstancija.

– Konstancija? Turiu žinių, kad ji prieš daugelį metų pasikorė nereikalingų daiktų sandėlyje.

– Konstancija gyva, ponas burmistre, vaikšto gatvėmis, užaina į kiekvienus namus.

– Ar tai tiesa? – paklausė burmistras.

– O kas tai yra tiesa? – savo ruožtu paklausė policijos prefektas.

– Hm!.. Kas yra tiesa? – susimąstė miesto galva. – Nežinau, prefekte. Tik žinau, kad visada įklimpsta ta valdžia, kuri ieško tiesos.

– Manau, kad mums šitos silpnybės negalima prikišti.

– Pagirtina, – tarė burmistras. – Tiesa – sena kaip pasaulis, sako etiopai.

Ir taip pat surūdijusi kaip pasaulis. Per jėgą kalama nulinksta.

Nutilo burmistras, nutilo ir prefektas.

– Viena? – po ilgos pauzės paklausė miesto galva.

– Tiesa?

– Konstancija.

– Žinoma, viena. Bet turiu pasakyti – kartą sapnavau, kad visas miestas jos dvasiniai giminaičiai.

– Jūsų sapnas jums daro garbės, prefekte. Prašom. Paimkite cigarą.

– Dėkoju.

– Visi mes miegam, ir visi sapnuojam. Tik užmirštame, ką sapnavome. O jūs neužmiršote. Policijos budrumas – aukščiausio laipsnio.

Burmistras nusijuokė, nusijuokė ir prefektas.

– Pagalvokite, ponas prefekte, gal ta Konstancija kieno nors įrankis?

– Įrankis pačios beprotybės!

– Kodėl gi ji sudegino naudingą pastatą? Juk bepročiai taip pat turi savo logiką.

– Labai neaišku, ponas burmistre. Tai tamsi sąmonės sritis, kaip sako žurnalistai. Juodoji magija!

– Negi aš pasakysiu akcininkams: juodoji magija, sąmonės sritis! Kapitalas žuvo! Suprantate?

– O jūs pasakykite: kapitalas yra kapitalas, gaisras – gaisras, burmistras – burmistras. Ir nesileiskite į jokias magijas. O jei dar murmės, nukapokite jiems galvas.

– Juokais galiu nukapati ir vėl sudėti į vietas. Bet kapitalas yra Dievas, nė vienas Dievas juokų nemėgsta; kapitalistai – jo tarnai; Dievo tarnai nekenčia net draugiškų šaržų. Išėitės nėra. Aš privalau nusišauti.

– Ką?! Nusišauti?! – pašoko policijos prefektas.

– Nusišauti, – ramiai atsakė burmistras. – Aš mėgstu humorą, bet šį kartą kalbu rimtai.

– Jūs dar galite daug ką duoti!

– Galiu duoti tik pažadus. Pažadų bepročiai dar neįstengia sunaikinti.

– Jūs galite pasistatyti sau paminklą.

– Malonu būtų pasistatyti, jei žinotum, kas jį nugriaus.

– Bet, burmistre, jūs turite daug asmeninių draugų!

– Turiu – ir ne mažiau, kaip bet koks karalius, nors aš tik burmistras.

– Bet jūs gi tikite žmonėmis!

– Tikiu! Tikiu žmonėmis! Tikiu jų teisingumu! Tikiu šventaisiais! Nusišauti! Nusišauti!

Ir burmistras ėmė šaukti ir kelti sugniaužtus kumščius į jam vienam matomą dangų.

– Jūs ligonis, burmistre. Jūsų nervai pakriko. Jūs privalote pailsėti.

– Kristi! Akmeniui pavirsti! Aa!.. Ateis didysis ir tave – akmenį – užmuš kitu akmeniu. Paskui išveš į Rio de Žaneirą arba į Filipinus.

– Burmistre! Nieko kito nelieka – sunaikinti Konstanciją! Garbės žodis, sunaikinsim!

Konstancijos sunaikinti policijos prefektui nepavyko. Niekas negalėjo tiksliai nurodyti, kur ji pasislėpė. Vieni sakė – nereikalingų daiktų sandėlyje (deja, šitas jau sudegęs), kiti – pačioje policijoje, o treči tvirtino savo akimis matę ją iš pat ryto įsmunkant į Vyriausiąją biurokratijos valdybą.

Klausimai ir užduotys

1. „Šitokia kiaulių eisena jaudino miesto gyventojus, priminė jiems tragišką ir komišką gyvenimo pusę ir žadino kažką panašaus į grožio pajautimą.“ Kodėl ši novelė jau iš pat pradžių, galima teigti, absurdiška?
2. Kaip iš pradžių vadinta gatvė, kaip vėliau? Ar neprimena šiandienos aktualijų, kai pervadinamos gatvės, griunami paminklai? Kodėl susiklosto tokia situacija? Ką reikėtų daryti, kad visuomenė taip nesielgtų? Ar visada „nauja šluota naujai šluoja“?
3. Kaip buvo išrinktas burmistras? Kodėl? Ar neprimena kartais mūsų visuomenės realybės, kai išsirenkame nekompetentingus politikus? Ką tai sako apie mus? „Vėliau paaiškėjo, kad naujojo burmistro politiniai ir administraciniai gabumai gana riboti.“ Kaip derėtų rinkti visuomenės atstovus?
4. Koks burmistras buvo? Parašykite lentelėje citatų ar citatų fragmentų:

Išorinis portretas	Dalykinės kompetencijos

5. Parašykite išvadą. Ar burmistras marionetė? Ar burmistras didybės apimtas žmogus? Kodėl?
6. Įrodykite, kad burmistras galimai yra demagogas, geba pridengti gražiais žodžiais abejotinas, nepagrįstas vertybes. Prisiminkite, kaip siūlė pervadinti Kiaulių gatvę? Kodėl?
7. Įrodykite, kad burmistras yra populistas. Kaip vėliau pervadinta Arklių gatvė?
8. Kodėl idėja apie švarą ir pirties statybą atrodo absurdiška, perdėta? Ar nepasitaikė ir mūsų visuomenėje neapgalvotų sprendimų (pvz., sporto stadionas Vilniuje ir pan.)? Kaip pasišaipoma iš kapitalizmo ir vartotojiškos visuomenės?
9. Kodėl aiškinimas apie kilusį gaisrą yra absurdiškas? O gal taip *plaunami pinigai*? Ar Konstancija reali? Gal tai konstanta (nekintamas dydis), kaip ir faktas, kad visuomenėje visada yra neišmanėlių, lengvatikių, žmonių, kuriems stinga kritinio mąstymo?
10. Kodėl pernelyg uoli biurokratija trukdo visuomenei tobulėti ir siekti pažangos?
11. Suformuluokite, kokios visuomenės ydos yra išjuokiamos J. Grušo novelėje „Linksmą novelė apie kultūringą burmistą“. Ar tikrai jis kultūringas? Ką laikote kultūringu žmogumi?

ANTANAS ŠKĖMA (1910–1961)

Ištraukos iš romano „BALTA DROBULĖ“

2

IŠ ANTANO GARŠVOS UŽRAŠŲ

Mano tėvas labai mėgo smuikuoti. Jis smuikavo neabejotinai gabiai, tik jam trūko mokyklinio pasiruošimo. Jis su įnirtimu grojo Henryko Veniavskio (*Henryk Wieniawski*) variacijas, bet aš nemanau, kad jis įveiktų Bajerį. Jis nubraukdavo ištisas gaidų laktas* ir pakeisdavo jas blizgančia improvizacija. Kaip ir visi mėgėjai, jis daug ką ištesdavo, perjausmindavo, pagreitindavo. Jo povyza buvo dekoratyvaus smuikininko: lieknas ir vikrus kūnas, nervingos ir elegantiškos rankos, aštrus profilis su ilga ir pakibusia nosimi. Viešpatie, kaip jis skraidė kambaryje! Kiekviena jo poza buvo verta meniškos nuotraukos. Vėliau Volto Disnėjaus (*Walt Disney*) filmuose mačiau savo tėvą pasikartojantį pieštuose personažuose. Kai pradėjau skaityti pirmąsias rimtas knygas, „genijaus“ vaizdą atitiko mano tėvas savo smuikinėse mankštose. Besiklausydamas jo pekiško* grojimo, pajutau grožio ašaras, norą mirti dėl sprogs-tančios mano viduje ekstazės.

Tai atsitikdavo vakarais. Mes turėjome puikią žibalinę lempą su gaubtu iš žalio stiklo. Vakarais lempa švietė, ir bet kokios sienos ir baldai minkštėjo, atrodė puošnūs ir jaukūs.

Tėvas lyg nenoromis lietė smuiko paviršių (smuikas kabėjo virš galvos, ant sienos) ir vengė žiūrėti į siuvinėjančią motiną, į mane, bežaidžiantį savo rankomis. Jis laukė prašomas. Tvaksėjo laikrodžiai, mūsų šeima mėgo laikrodžius. Švytuojantis sieninis, varpelinis žadintuvas, tėvo sidabrinis, padėtas ant stalo, motinos ant kaklo, lyg padidintas medalionas. Mes klausėmės įžanginio laikrodžių akompanimento. Aš sugniauždavau pirštus. Motinos dygsniai lėtėjo, paskutinė arbatinės rožės apvija nebeišsirangydavo staltiesėje. Akompanimentas tikėjo per ilgai, tarytum klausytojai dar neaprimo kėdėse, tarytum kažkas kosėjo. Tėvas jau nervingai klubeno smuiko paviršių. Kaip aiškiai mes girdėjome laikrodžius! Plokščių akmenų kritimą į vandenį, eglės spyglių sėją, adatos bakstelėjimą į nepolitūruotą metalą, motiniškos šilumos ritmingus žingsnelius. Ir motina tardavo kelis žodžius, ir mano pirštai tęsdavo voverės gimnastiką, o tėvo – įsisiurbdavo į smuiko laką.

„Kaip tu manai?“

„Apie ką?“ – klausdavo tėvas.

„Aš dabar galvoju apie Henryką Veniavskį. Ar tikrai jo muzikoje nėra...“

„Norėjai pasakyti – ji nėra gili? Taip, tai tiesa. Bet ji pasižymi toniniu grožiu, ji yra virtuoziška, o aš mėgstu virtuoziskumą muzikoje smuikui. Pavyzdžiui – – –“

Smuikas buvo tėvo rankose. Man nepasisekdavo pastebėti jo nukabinimo. Atrodė, kad jis pats nusikabino nuo sienos ir įšoko tėvui į rankas.

„Pavyzdžiui, šis gabaliukas iš koncerto numeris antras. D-minor. Paskutinis momentas. Čigoniškos variacijos. Tai briliantai.“

Ir tėvas pradėdavo svaidyti tuosius briliantus. Iš pradžių jie krito smulkūs, nenušlifuoti, ir vadinosi „pičikato“. Tėvas juos svaidė sėdėdamas. O vėliau atėdavo stambesniųjų ir blizgančiųjų eilė. Tėvas jau stovėjo, o man atrodė, kad ne jis pats išsitiesė, o kėdės spyruoklės išsviedė jį į kambario vidurį. Briliantai skraidė žalioje šviesoje, variacijos, variacijos, o aš palenkėdavau galvą ir susigūždavau, kad nebūčiau sužeistas briliantinėmis variacijomis. Bet vis dėlto paskiri akmenys aštriomis briaunomis atsidauždavo į mano stuburkaulį, aš jausdavau jaudinantį šaltį, mano tėvas buvo labai turtingas, jis turėjo daugiau briliantų nei Nepalo maharadža. Ir jis skraidė su jais žaliame kambaryje. Ir lankstėsi, ir siuto. Aš nesuprasdavau, kodėl Veniavskiui trūksta gilumos. Čigoniškos variacijos? Mano supratimu, čigonai buvo gili tauta. Jie sėdėjo naktimis prie laužo arba šoko, įsmeigdavo peilius į priešų kūną ir puikiai vogdavo svetimus arklius. Jie buvo drąsūs, purvini, jų moterys kitaip lingavo per liemenį, jos būrė iš kortų, jas norėjosi apkabinti, kad sužvangėtų ant kaklo sukabinti medalikėliai. Dabar mano tėvas buvo čigonas, žalia lempa – laužas, motina – čigonų karalienė, o aš – – –

Juodi plaukai ir juodi plaukai. Raudona juosta ir išlenktas liemuo. Žvilgsniai susitinka, kibirkštys kaip fejerverkai, Lermontovo Tamara man tokia čigoniška, nejaugi Demonas gali apsijuosti raudona juosta, jis juodas, kaip neužmigdoma baimė lovoje naktį. Demonui netinka šokis, bet šalia laužo jis gali stovėti, jei čigonės Tamaros medalikėliai žvanga.

Tėvas baigdavo variacijas ilga ir silpnėjančia gaida. Galimas daiktas, tėvas pavargdavo. Jis ir jo smuikas. Aš ryškiai mačiau nusilupusią politūrą*, pirštais išspauistas duobeles, smuikas buvo senas, jį reikėjo atsargiai pakabinti ant sienos, ir kėdė nepalįsdavo pati, susmukdavo tėvas, muzikinį entuziazmą sugėrė kambarys. Motina turėjo teisę į arbatinės rožės apviją, aš į savo rankas, tėvas į savo mintis. Konservatorija, jis buvo neturtingas, jam pavyko išsikvoti mokytojo profesiją, o konservatorija – – –

Neišbaigtos Veniavskio variacijos, raukšlės smuike, raukšlės tėvo veide, du draugai, kurie džiaugsmingai puola vienas kitam į glėbį, o po valandėlės išsiskiria, du draugai, vengiantys nusiminti. Žalia šviesa suteikia noro būti nepaprastam, bet nepaprastumas tetveria keliolika minučių, paskui telieka jauki miesčioniška lempa ir ilgas mokytojo vakaras. Sąsiuviniai, klaidos, uždaviniai, nuo stoties A iki stoties B tiek ir tiek kilometrų, o kiek kilometrų iki C stoties? Kaip toli stotis C, kurioje stovi puošni konservatorija, nes jos kolonos marmurinės?

Ir mano tėvas rašė dramas. Jos buvo žiaurios, kruvinos ir efektingos. Teigiamuosius ir neigiamuosius personažus jis skirstė tautybėmis. Lietuvis – doras, lenkas – išdavikas, rusas – sadistas. Dramos tematika? Slaptų lietuviškų knygų platinimas, nekaltos mergaitės išprievartavimas ir tragiškas skendimas Nemune, aukso kasimas Sibiro taigoje ir, šalia, turtingas liaudies dainų akompanimentas, kaip senoviniai keistaformiai puodai, į kuriuos supilami žvangūs herojų jausmai. Mažame miestelyje, kur valdžia pamiršo geležinkelio stotį, kadaise gyvą ir triukšmingą, tarp sakais kvepiančių varstotų*, stalų ir pašliūžų*, amatų mokyklos pastate, mano tėvas pats režisuodavo tąsias dramas ir išvilkdavo paauglius mokinius į linguojančią sceną, nes scena suposi ant medinių ožių* buvusiam antros klasės stoties laukiamajame. Mane ir daugelį žiūrovų priblokšdavo sceniniai efektai natūralistinėje tėvo režisūroje. Aktoriai kirsdavo tikrus rugius (stropūs mokiniai juos susmaigstydamo į medžio kaladėles); speciali mašina paleisdavo pūkus, vaizduojančius sniegą, ir pūkai prilipdavo prie vilnionių pirmos eilės žiūrovų drabužių (pirmoje eilėje sėdėdavo garbingi miestelio atstovai: klebonas, notaras, policijos vadas, akušerė, kuri kalbėjo bosu). Veikalo herojė, lenko ponaičio išniekinta iki nėsštumo, skandindavosi skylėje grindyse (Nemune), ir ten pat (skylėje) tupįs berniukas kilsterėdavo selterio butelį, ir iš jo tyško lašai nuo paskenduolės kūno. Mano tėvas buvo laimėtojas, kai, uždangai prasiskleidus, siuntė rankomis simbolinius bučinius estetinėms žiūrovų ašaroms. Jis girdėjo graudų akušerės bosą: „Atsilikusi epocha!“ Šitoje intonacijoje skambėjo žmogiškumo gaida.

Mano tėvas buvo kalbėtojas. Prie stoties augo liepos ir stovėjo aukuras. Švenčių metu čia grūdosi žmonės. Plevėsavo vėliavos, žibėjo gaisrininkų orkestro dūdos, riaugsėjo jau nusitašęs* būgnininkas, garbingi miestelio atstovai dėvėjo mėlynus ir pilkus kostiumus, o jų veidų raumenys buvo rūpestingai įtempti, ir šis dirbtinis mėšlungis reiškė rimtį ir iškilmingą momentą. Buvo apstu* dėkingos publikos: moterų, norinčių paverkti, ir vaikų, ištroškusių taip

retų miestelyje reginių. Iš aukuro rūko dūmai. Kad ugnis geriau įsikurtų, stoties sargas prakurams prikimšo į aukurą senų laikraščių, ir suanglėjusios skiautės skraidė virš susirinkusių galvų. Ponios dėvėjo kaunietiškas skrybėles, mirguliavo įvairiaspalvės plunksnos, ir ponios atrodė lyg naminės paukštės, laukiančios lesalo. Ir mano tėvas buvo susikrovęs savo smegeninėje aruodus tokio lesalo, kuris lengvai virškinamas, kuris iššaukia ašaras, apatinės žiaunos nuvėpimą, aplodismentus, ankstyvesniojo kalbėtojo ir šeimos pavydą, garsų ir vienbalsį „valio“, kurio garsas „o“ įsiveržia pro atdarus langus į geležinkelio stoties bufetą ir suzvimbina išrikiuotus degtinės stiklelius. Mano tėvo liekna figūra prieškariniu surdutu* styrojo it įbestas į žemę obeliskas*. Jo kalbos tema, kaip ir dramose, buvo rusų ir lenkų neigiamosios savybės. Jo kalbos piešinyje – čigoniškosios Veniavskio variacijos. Jis ir čia naudojo savo įžengiamąjį *pičikato*. Tarytum jo kalba neparuošta, tarytum jis tik dabar ieško reikalingų žodžių, ir šis tariamas ieškojimas įsisunkdavo į klausytojų sielas, ir klausytojų sielos suaidėdavo *pičikato*, jie juto, kad kalbėtojas sukauptė savyje brangų ir reikšmingą turinį. Žibėjo stropiai nušveistos gaisrininkų dūdos, žibėjo dviračių nikelis, žibėjo šviežiai pabertas smėlis tarp geležinkelio bėgių, šviežiai nuskusti vyrų smakrai, jau drėkstančios senstelėjusių ponių akys, šilkiniai mano tėvo surduto atlapai. Jo balsas kilo.

Trockis su savo sėbrais* valgė pietus Taganroge, viešbutyje, antrame aukšte, ir svaidė lėkštes į gatvę. Gatvėje stovėjo alkana minia, gaudė tas lėkštes it dangiškąją maną* ir čia pat laižė jas. Virpėjo pamėlynavę liežuviai.

Vilniaus lenkai įsiviliodavo lietuvių patriotus į specialias tardymo kameras ir pildavo jiems vandenį pro nosis, patriotų pilvai išsipūsdavo kaip orkestriniai būgnai.

Mano tėvas iškeldavo rankas. Grūmojo kumščiais. Pjaudavo orą surduto rankovėmis. Rieškučiomis svaidė žvilgsnių žaibus. Jo balso stygos pavargdavo. Ir tada stodavo tylą. Išbalęs tėvas vėl sustingdavo kaip šviežiai nutinkuotas obeliskas, kuriame dažytojas pamiršo perbraukti teptuku dviejose vietose. Tėvo skruostuose blizgėjo du raudoni susijaudinimo skrituliai. Minia ošė. Ponios verkė, o vyrų lūpos susiaurėdavo, galutinai išsižiodavo vaikai, ir kai kurie pamiršdavo nusišluostyti tekančias nosis. Debesys melsvais rutuliais ritosi Žiežmarių pusėn. Gaisrininkų orkestras jau vilgė sukepusius liežuvius, ir juodaūsis dirigentas akimis šaudė į gaidų lakštus*. Vargšas būgnininkas riaugsėjo gęstančiais akordais, buvo išsekęs ir priblokštas. Jis su pasibaisėjimu žiūrėjo į savo būgną, lyg tai būtų jo paties pilvas. Tėvo keliai linko iš lėto. Obeliskas smuko, tarytum jis būtų iš sniego ir anglies ir jausmų lietus tirpintų

Ji lyg pakvaišusi pavasario saulė. Mano tėvas klūpojo aikštelėje prie stoties, ties rūkstančiu aukuru, dūmai, lyg pasakiškoji mistika, pleveno pro jo veidą, o jo rankos buvo išskėstos.

„Mes – nuo jūrų iki jūrų“ – išstardavo jis.

„Iki jūrų“, šitie žodžiai išsipūsdavo ir skrido iš lėto. Mano tėvas atsikeldavo staiga ir greitais žingsniais eidavo pro besiskirstančią minią. Į jo nugarą atsidauždavo įnirtęs valiavimas*, vaikai mėtė kepures, triūbos drebino alaus bokalus stoties bufete, debesys ritosi. Mano tėvas ėjo kaip Ikaras, kuris tuojau pakils į dangų ir nuskris pro besiritančius debesų rutulius Žiez marių pusėn. Šiuo metu aš tikėjau savo tėvu-skraiduoliu, aš nebūčiau nustebeš, jei jis iš tikrųjų būtų pradėjęs skristi, savo ilgomis kojomis neužkabinęs stoties raudonplyčių kaminėlių.

Mano tėvas buvo žavus melagis. Kol gyveno su motina. Vėliau savo iškalbingumą jis perkėlė į vokiečių kalbos mokytoją, ir aš nebeišgirdavau galantiškų istorijų.

Jis mokėsi Tbilisyje (Tiflise), Pedagoginiame institute. Jis neturėjo pinigų, jis mito vynuogėmis ir sūriu. Bet jis buvo elegantiškas ir iš paskutiniųjų apsilikdavo gerai pasiūtu drabužiu. Miesto sode, vakarinių vaikštynių metu, gruzinų kunigaikštystė Čevčevadzė įsakė vežėjui sustabdyti keturiais baltakarčiais pakinkytą atvirą lando*. Mano tėvas stovėjo atsišliejęs į žydintį akacijos medį ir rūkė ilgą ir brangų papirosą. Meilė gimė iš pirmo žvilgsnio. Be žodžių mano tėvas įsėdo į lando. Pakvietimą išrašė – juodos kaip smala kunigaikštystės Čevčevadzės akys, raudonos kaip rožė kunigaikštystės Čevčevadzės lūpos, baltos kaip sniegas Kazbeko viršūnėje kunigaikštystės Čevčevadzės rankos. Juozapo skaisčiausiojo ir ponios Potifaros istorija kartojosi. Mano tėvas buvo išdidus ir nesukalbamas, ir aš niekaip nesuprantu, kodėl. Jis nevažiavo į kunigaikštystės saklę*, jis nepanoro valgyti jos siūlomo šašlyko, jis nesutiko gerti raudonojo vyno, giliausiai įkasto žemėje avies kailių burdiukuose*, jis atsisakė pabučiuoti net smulkiausiajį jos pirštelį. Jis išlipo iš lando ir nuėjo sau siauru takeliu tarp smailiaviršūnių uolų. Apačioje buvo gilus tarpeklis, ir kunigaikštystė Čevčevadzė įsakė vežėjui, arkliams ir lando vieniems sugrįžti. Ir kai jie išnyko už posūkio, ji nušoko žemyn į užiantį ir putojantį Tereką. Jos lavono nerado. Sraunios Tereko bangos jį nuplovė į Juodąją ar į Kaspijos jūrą, dabar nebeprisimenu į kurią. Meilė mirė vos gimusi, o mano tėvas vėl stoviniuodavo miesto sode vakarinių vaikštynių metu, atsišliejęs į akacijos medį. Besivaikščiojantieji rodė jį, gražios moterys baimingai nusigręždavo, ir, nors kai kurios siuntė jam iš pasalų garbinančius žvilgsnius, jis buvo nepajudinamas kaip toji uola, prie kurios kadaise prirakino Prometėją.

Motina, išklausiusi šių įsidėmėtinų jai legendų, kartais iškošdavo ironišką pastabą. Kad Kaukaze caro laikais buvo daug vargšų kunigaikščių ir kuni-
gaikštyčių, ir kai kurie jų tarnaudavo liokajais ir padavėjomis net pigiausiuo-
se Tbilisio restoranuose, kur leidžiama užsisakyti tik vynuogių ir sūrio. Bet
tėvas neišgirdavo šios įsidėmėtinios jam pastabos.

Mano tėvas mylėjo gamtą. Prisimenu mudviejų pasivaikščiojimus Nemu-
no krantu Aukštojoje Panemunėje. Tai buvo ėjimas su kliūtimis. Gėlės, kada-
gių krūmokšniai, vandens tekėjimas, debesys, aižus pušyno kvapas jį sustab-
dydavo. Šios statiškos tėvo pozos, mano supratimu, buvo estetiškiausios.

Tėvas klūpo ties paprasta ramune ir skaičiuoja jos lapelius. Kaip botani-
kas, kaip įsimylėjęlis, kaip našlaitis iš pasakų vaikams.

Tėvas stovi ant Nemuno skardžio ir stebi posūkį pro Pažaislio vienuolyną.
Jo siluetas įprasmina peizažą, ir mano vaizduotėje prisikelia praeitis. Napole-
onas prie Berezinos upės; Vytautas Didysis, stebintis Žalgirio mūšį; Čin-
gischanas Rusijos stepėse; Neronas, deklamuojantis eiles Romai degant;
maldininkas, laukiantis laivelio į anapus, į Pažaislio atlaidus; nusižudėlis, iš-
braukiantis paskutinįjį gyvenimo prasmės argumentą.

Mano tėvas guli žolėje, ir jo žvilgsnis klaidžioja pušų viršūnių ir debesų
mezginyje. Jis guli ilgai, kramto smilgas, jo krūtinė ritmingai kilnojasi, vėjas
judina jo ūsus, ir aš nenustebčiau, kad ištarti žodžiai būtų svarbūs, ir manyje
išnyktų bet kuri baimė ir abejojimas.

Aš gerbiau ir mylėjau savo tėvą, kai jis stebėjo gamtą. Ar jis ją mylėjo –
galiu tik spėti. Jis vengė pašnekusių apie ją, jis prašnekdavo pabirais žodžiais.

„Žiūrėk, saulė, keista, kad šeši lapai, čia, pelkėse, kai buvau mažas, ma-
čiau daug gyvačių, žiūrėk, kryžius blyksi, pasėdėkime dar.“

Ir tada per mano tėvą siurbėsi į mane liūdesys gamtoje, svetimumo paju-
timas, vienišas siluetas – lapų, medžių, vandens, oro apsupime, mane badė
milijonai dygsnių, į mano akis, burną, ausis, odą skverbėsi vienišumas. Gražu
ir baisu – štai pirmieji susiformavę abstraktūs žodžiai mano vaikiškoje galvu-
tėje, nurimusį tėvą gamtoje bestebint.

Kartais mano tėvas mušdavo mano motiną.

***

Devintasis – geras keltuvas. Jis retai užspringsta tarp aukštų, ir jo durys
greitai atsidaro. Antanas Garšva stovi dešinėje, priešais – metalinė lenta su
mygtukais ir šviesos signalais. Raudonas kvadratas sušvinta – pasiruošti, ža-
lia strėlė – patraukti rankeną. Svečiai įeina. Juos skirsto starteris*. Sekmadie-

niais *hotelis** perpildytas. Aštuonioliktame aukšte kambariai baliams ir priėmimams, *mezzanine** – konferencijoms ir pobūviams. *Hotelyje* vyksta vestuvių minėjimai, masonų ložių susirinkimai, svetimtaučių tautinės šventės, dantų gydytojų suvažiavimai, jaunimo šokiai, „The Ladies of Hercules“ *party**, rusų šventikų pobūviai su raudonuoju vynu ir carą šlovinančiomis dainomis, buvusiųjų girtuoklių *party*, Čankaišeko karininkų pasitarimai, progresyviųjų armėnų susirinkimai, persenusių boksininkų *party*, kardinolo ir jo svitos pietūs su lenkų dvasininkais, gyvų šinšilų paroda – –

Hotelyje minima, puotaujama, susirenkama, švenčiama, rodoma, pietaujama, prisimenama, sąmokslaujama, tariamasi, garbinama, plūstama – – –

Starteris juda lyg išraiškos šokėjas.

„Jūsų kairėje – ekspresai, nuo dešimto iki aštuoniolikto jūsų dešinėje – *lokalai**, nuo pirmo iki dešimto. Taip, sere, šinšilai viršuje, taip, madam, masonai *mezzanine*. O ne, dvasiškas tėve, *parlor* B aštuonioliktajame, taip, masonai *mezzanine*, visai teisingai – šinšilai, atleiskite, taip, kardinolas ir šinšilai tame pačiame aukšte, *Joe*. Jūsų kairėje ir jūsų dešinėje, taip, ne, ne, ne, taip – – –“

Ir Antanas Garšva tęsia ritualą. Ekspresas – nuo dešimto iki aštuoniolikto. Jūsų aukštas, prašom, dėkui, jis spaudžia mygtuką, aukštas, dėkui, prašom, mygtuką, dėkui, prašom, dėkui – – –

Jsižiebia žalia strėlė, Antanas Garšva ištiesia ranką balta pirštine, baigta, mes kylame. Jis spusteli rankeną, durys užsidaro ir keltuvas kyla. Viršuje mirga pravažiuotų aukštų skaičiai: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Vienuoliktas, prašom, dėkui, svečias išeina, ranka rankena, kylame, kažkas sustabdė keltuvą trylik-tame, durys atsitaro, svečias įeina, jūsų aukštas, prašom, mygtuką, dėkui, ranka rankena, 14, 15, šešioliktas, prašom, dėkui, svečias išeina, ranka rankena, mes kylame, 17, aštuonioliktasis, prašom. Visi išeina. Raudonas kvadratas, žalia strėlė, mes leidžiamės, tas pats ritualas, kai leidžiamės.

Up ir down, up ir down* griežtai įrėmintoje erdvėje. Nauji dievai čia perkėlė Sizifą. Šie dievai humaniškesni. Akmuo neteko žemės traukos. Sizifui nereikalingi gysloti raumenys. Ritmo ir kontrapunkto* triumfas. Sintezė, harmonija, *up ir down*, Antanas Garšva dirba elegantiškai. Prašom, ir jo dantys sublizga, dėkui, sublizga, jis plastiškai ištiesia ranką, jo liekna povyza maloniai priimtina važiuojantiems.

„Tuoj pat pažinsi europietį, – tarė kartą maloni senutė ir atsidususi pridūrė: – Europiečiai skaito knygas.“

8

Pirmojo bolševikmečio metu Antano Garšvos eilėraščiai ir straipsniai nebuvo spausdinami sovietiniuose laikraščiuose ir žurnaluose. Jo kūrybą pavadino reakcionieriška ir formalistine. Garšva ir jo tėvas gyveno Aukštosios Panemunės vasarnamyje. Vasarnamis buvo nedidukas. Keturi kambariai, virtuvė, stiklinė dengta veranda. Du kambarius nuomojo matininkas ir jo žmona; tylūs žmonės, laisvalaikiu žaidžiantys šachmatais.

Garšvos tėvas slampinėdavo po sodą, stabtelėdavo ties kriaušių medžiais (kuriuos kadaise atsivežė iš Danijos) ir čiupinėjo dar žalius vaisius. Jam bolševikai nutraukė pensiją, kaip Gedimino ordino kavalieriui, tokio ordino, kurį nusipelnusieji Lietuvos valdininkai buvo įpareigoti pirkti. Garšvos tėvas mažai tekalbėjo su Garšva. Kriaušių glamonėjimas buvo susmulkinta meditacija tos ankstyvesnės, ant Nemuno kranto, į Pažaislį bežvelgiant. Dabar ten meditavo rusų kareiviai su užmautais ant šautuvų durtuvais ir priartėjusiam šaukė: „Šalin!“ Tėvas nebelietė smuiko. Jis kabojo apdulkėjęs ant sienos, ir kai vieną kartą tėvas suvirpino stygas, garsai nuaidėjo turbūt jo širdyje, nes tėvas susiraukė, lyg suvalgęs kažką rūgštaus, o paskui, prisidėjęs ranką prie širdies, nužingsniavo į sodą – senamadiškas kavalierius, meilės deklaracija nešinas.

Tą ramų vasaros vakarą Antanas Garšva sėdėjo stiklinėje verandoje ir rašė. Priešais augo akacijų krūmai, medinė tvora skyrė vasarnamio pasauliuką nuo tykios gatvės. Švietė lempa varpiniu gaubtu, pastatyta ant stalo sukryžiuotomis „ožiu“ kojomis. Vakarinėje ramybėje suokė lakštingala.

Garšva galvojo, kad šis vitališkas* ir sinkopinis* smigimas negailestingai tūlų* poetų susaldintas. Jis prisiminė tėvo niūniuojamas senas lietuvių sutartines, tikras savo lyrine atonalija*. Atėjo baudžiava, ir vėliau išsivadavę vergai tesugebėjo konkuruoti su ponais: harmonizuoti dainas ir perkelti į šiaurę braškantį Olimpą. Perkūnas, Pykuolis, Patrimpas, krivių krivaičiai* ir vaidilutės*, importuoti Pietų dievai ir jų tarnai skubiai puošėsi lietuvių tautiniais drabužiais.

*Lole palo eglelo
Lepo leputeli,
Lo eglelo,
Lepo leputeli.*

*Skambinoj kankleliai
Lioj ridij augo.*

Senoviškai suokė lakštingala. Jehova buvo pamiršęs šį kraštą. Visą savo dėmesį Jis sukoncentravo į Mažąją Aziją.

Kambarys buvo baltai tinkuotas. Nedažytas stalas stovėjo prie lango. Dvi kėdės. Ant vinies kabėjo blogo filco* skrybėlė pralytais bryliais. Antanas Garšva pastebėjo ant stalo sunkų presapjė* su dirbtinio marmuro gyslėlėmis. Ir dėmėtą rašalinę šalia.

Nepraeinamuose raistuose – trikampės eglės, lietuviškų šventyklų bokštai, kilo į žvaigždes. Formavosi slidinėjančios ūkanos*: laumės išsidraikiusiomis kasomis; mažutėliai ir nudriskę kaukai*; švilpiančios ore aitvarai*; iš žemės išsisunkę lauksargiai* ir žemėpatys*. Abstraktūs gamtos dievai, kas sekundę keičiantys savo pavidalus.

*Lole palo eglelo
Lepo leputeli,*

suokė lakštingala. Tereikėjo stovėti miško tankmėje ir žiūrėti, kaip visu kūnu prilimpa prie žemės žalčiai; išgaubtomis akimis stebi visatą rupūžės. Tereikėjo medituoti nesvarstant. Žodžiai tebuvo magiškos formulės. Nesuprantamos ir reikšmingos kaip ir ūkanų formavimasis. Tereikėjo stebėti amžinos ugnies aštrialiežuves liepsnas, jos apšviesdavo eglės-bokštus, o šventykla buvo didelė, neišmatuojama žemė. Gimti, gyventi, mirti. Ištirpti į ūkanas, susėsti aukštuose suoleliuose ir kartais klaidžioti po pažįstamus miškus ir pelkes.

Ir jei atklysdavo liūdesys ir baimė, galima buvo skauptuoti iš medžio pusiau žmogiškus drožinius ir statyti juos pakelėse. Liūdna baimė išsidroždavo pailgomis raukšlėmis, sutrumpintu kūnu, galutiniu žemišku atsidavimu. Šitos medinės skulptūros nekonkuravo su gamta. Gumbuotų stuobrių susikabinimuose, šaknų raizgynėje, ežerų ir upių tekėjime galima buvo atpažinti tuos sužmogintuosius. Liūdna baimė saugojo gyvuosius.

*Skambinoj kankleliai
Lioj ridij augo,*

suokė lakštingala.

Medaus koriai, rugių varpos, rūtos, tulpės ir lelijos. Tingios ir smaližės meškos. Pušų sakai – auksinis gintaras, Baltijos putų lėtas įsičiulpimas į gintarinį smėlį.

Garšva dar kartą nusišluostė atgalia ranka tebetekantį iš nosies kraują. Jis žvilgterėjo į savo ranką, o paskui į rašalinę. Rašalinė buvo kupina juodo rašalo. Simutis giliai alsavo.

„Išmetei į Nemuną? Zuika buvo teisus. Gerai, kad tu idiotas. Tik idiotas tą patį rytą eina į autobusų stotį.“

„Turėjau dvi savaites laiko“, – šnirpdamas nosimi atsakė Garšva.

„Verandoje“, – tarė Simutis.

Varteliai tvoroje prasivėrė. Du vyrai įėjo į verandą ir sustojo priešais Garšvą. Du žalsvi siluetai stalinės lempos šviesoje. Praeities pasaulis nugrimzdė į nebūtį. Antanas Garšva pakilo, rankomis atsirėmęs į stalą.

„Labas, drauge Garšva“, – tarė poetas Zuika.

Nepriklausomybės metais jis rašė proginius eilėraščius. Apie karą, apie Vilnių, apie tautines šventes. Eilėraščiuose buvo gausu šauktukų ir kartojosi žodis L i e t u v a. Jis ir dabar rašė proginius. Apie karą, apie Maskvą, apie komunistines šventes. Šitie eilėraščiai ne per daug pasikeitė. Jie pagausėjo šauktukų ir žodžių S t a l i n a s.

Zuika buvo neaukštas, dailaus veido, maža galvute, neaiškios spalvos plaukais ir rausvomis nuo nemigo ir gėrimo akimis. Jis turėjo putlias rankas, moteriškas, sutvarkytas, švarias. Zuika nuolatos į jas žvilgčiojo. Antrojo vyro Garšva nepažinojo. Aukštas, plačiapetis, išsikišusiais žandikauliais, žema kakta, iškiliu smakru – jis panėšėjo į fabriko meistrį.

„Draugas Simutis. Jis ketverius metus išsėdėjo kalėjime“, – tarė Zuika. Putli Zuikos rankutė nuskrido ir vėl grįžo, lyg jis būtų policininkas, rodantis kelio kryptį.

„Sėskitės“, – tarė Garšva ir pats atsisėdo. Zuika nutūpė suole, Simutis atsirėmė į verandos lango rėmus ir dešinę koją pastatė ant balto vasarnamio suolo. Jo pėda buvo neproporcingai ilga juodame, kietame pusbatyje.

„Tu nesistebėk, kad mudu naktį“, – švelniu tenoru tarė Zuika. Garšva sumišo. Juodu buvo mažai pažįstami, kreipinys „tu“ jį nustebino. Zuika stvėrė nuo stalo prirašytą lakštą. Juodu sužaidė vaikus. Garšva griebė lakštą, bet Zuika paslėpė jį už nugaros. Simutis staiga atsisėdo suole tarp Garšvos ir Zuikos. Lakštas grįžo, ir Zuika jį perskaitė. Jo lūpose virptelėjo sarkazmas.

„Tippingas dekadansas su buržuazinės tautosakos priemaiša“, – tarė Zuika.

„Tai pirmoji redakcija. Eilėraštis vos pradėtas“, – atsakė Garšva ir tuoj pat suprato, kad jis kažkodėl teisinasi. Tada jis pasakė ramius ir truputėlį skanduojamus žodžius: „Kokia teise jūs ateinate naktį ir kontroliuojate mane?“

„Būk šaltas. Darbo liaudis turi teisę kontroliuoti. Ir draugas Simutis garbingoje NKVD tarnyboje.“

Putli rankutė pakartojo policininko gestą. Valandėlę visi tylėjo.

„Aš neprivalau bijoti, – pagalvojo Garšva ir tarė: – Jei aš tiksliai prisimenu, vienas jūsų eilėraščio posmas skambėjo šitaip:

*Juk laisvės girdime garsus,
Mokėsime ją saugot!
Ir šaulio vardas įstabus
Kaip brolio arba draugo.*

Prieš savaitę skaičiau kitokį variantą:

*Juk laisvės girdime garsus,
Mokėsime ją saugot!
Mums vardas Stalino šviesus!
Kaip tikro tėvo, draugo!*

Jūsų technika gerėja. Rimas „šviesus“ tobulesnis už „įstabus“. Sveikinu.“ Simutis skersomis žvilgterėjo į Zuiką.

„Ar tu žinai, kad šaulių sąjungos vadas grasino man?! – sucypė Zuika. – Ką man! Mano seniems tėvams. Jis žadėjo išvyti juos iš ūkelio ir paversti elgetomis. Tada kapituliavau, teisingai, bet žinok: pirmoji redakcija buvo antroji, ir aš pakeičiau žodžius. Prievarta pakeičiau. Jau prieš kelis metus rašiau apie Staliną, kai jūs mėgdžiojote supuvusius *izmus!*“

„Kelis kartus mačiau jus restorane su šaulių sąjungos vadu. Ar jis ir sąskaitas mokėjo prievarta?!“ – šypsodamasis paklausė Garšva.

„Melas!“ – tarė Zuika.

Simutis paėmė lakštą ir pradėjo skaityti.

„Nelabai suprantu“, – tarė jis abejingu baritonu.

„Ir nesuprasi. Žodžių akrobatika, kurioje slypi buržuazinė *agitka*“, – įsiterpė Zuika.

Simutis žiūrėjo į lakštą, tarytum jis būtų neįskaitomas.

„Aš pradėdu atsigauti. Man reikia išsisukti, – pagalvojo Garšva ir tarė: – Reikalas paprastas, drauge Simuti. Čia jūs matote pradmenis. Noriu parašyti eilėrašį liaudies dainų tema. Bet, deja, mano technika silpnoka, negaliu lygintis su mielu Zuika, ir todėl man reikia kelių redakcijų. Kai baigsiu – eilėraštis bus suprantamas liaudžiai.“

„Jis išsisukinėja. Jis sėdi ant dviejų kėdžių“, – tarė Zuika, vyptelėdamas į Simučio pusę. Jo putlios rankutės gulėjo ant stalo, ir lempos šviesa išryškino švelnias duobutes ir stropiai šlifuojamus nagus.

„Štai mielas Zuika stropiai prižiūri savo nagus. Nagų priežiūra nėra būdinga proletariniam poetui“, – švelniai tarė Garšva. Zuikos piršleliukai laipiojo vienas per kitą.

Simutis padėjo lakštą ant stalo ir prašneko: „Nelabai suprantu, bet man patinka. Vaikystėje kaime girdėjau liaudies dainas. Gražu. Vakare klausytis gražu. Čia taip pat daina. Aš galvoju, liaudies. Jei jūs parodysite kenčiančią nuo ponų priespaudos liaudį, ir ji dainuos – – – Jei pabaigoje sušvis Stalino saulė, aš galvoju, tiks. Apie liaudį rašė visi didieji poetai. Strazdelis, Donelaitis?“

„Teisingai, drauge Simuti.“

„Taigi ir jūs bandykite. Bet nepamirškite. Priespauda pasibaigė. Ateitis šviesi. Norėčiau perskaityti šį eilėraštį, kai baigsite. Kada baigsite?“

„Manau, užtruks savaitę, gal dvi.“

„Gera. Sakykim, po dviejų savaitių su eilėraščiu ateisite pas mane, drauge Garšva“, – nusprendė Simutis. Jis atsikėlė. Pakilo ir Garšva. Zuika tebesėdėjo, ir jo piršteliukai nebelaipiojo.

„Tikiuosi, būsi mūsų“, – šiltai tarė Simutis, spausdamas Garšvos ranką.

„Drauge Simuti, aš tau išaiškinsiu – – –“, – prašnypstė atsikėlęs Zuika.

„Po dviejų savaitių išsiaiškinsime. Eime. Labanakt, drauge Garšva.“

„Labanakt.“

Vienintelis langas buvo užtvertas pinučiais. Šonuose kybojo kartūninės ir kadaise šviesios užuolaidos. Kampe stovėjo emaliuota spjaudyklė. Snarglėtoje košėje plūduriavo geltonos nuorūkos. Nuorūkos gulėjo ir ant nebešveičiamo parketo. Simutis sugavo Garšvos žvilgsnį.

„Tu atsiklaupsi ir liežuviu išgraibysi nuorūkas iš spjaudyklės“, – tarė jis ir atsėdėjo ant stalo krašto. Garšva šnirpstė nosimi. Kraujas tebetekėjo. Jis išgirdo automobilio signalą ir pamatė mėlyną musę. Ji iš lėto šliaužė į viršų lango pinučiais.

„Greičiau!“

Lakštingala suokė. Ji nebuvo išdidaus arba persijausminusio poeto sekretorė. Ji buvo – lakštingala. *Lole palo eglele* – sutartinė. Slidinėjančios ūkanos – mirusiųjų vėlės. Pasaka – pamirštoji kalba.

Antanas Garšva rašė. Iš pasąmonės atitekėjo ramus neišvengiamumas. Lakštingala nutilo. Aukščiau tvoros pašviesėjo. Lakštingalos giesmėje per save Garšva ieškojo žuvusio pasaulio. Lygiai taip šis nepuošnus paukštis giedojo prieš tūkstančius metų. Jo giesmė buvo šifras, pirmasis suprastas hieroglifas.

Garšva sušvilpė, pamėgdžiodamas užmigusį paukštį.

„Aš rašau pasaką. Aš tikiu Ariadnės siūlu, tikiu intuijacija. Praeities restauraciją palieku senovinių religijų tyrinėtojams. Tesiginčija sau.“

Blogame medienos popieriuje gyveno du eilėraščių posmai. Augo medžiai ir krūmai žuvusiame pasaulyje. Eglė, pušis, liepa, ąžuolas, beržas, kadagiai.

Simutis nuslinko nuo stalo ir atsistojo priešais Garšvą.

„Aš laukiu.“

Garšva tylėjo. Jis gavo smūgį į pilvo tuštumą ir susmuko ant grindų. Sąmonė nuėjo ir grįžo. Jis pajuto smarvę. Jam paleido vidurius.

„Privarei kelnes, poete?“

Juodu išėjo. Varteliai užsidarė. Virš Artilerijos parko ištryško rausvuma. Garšva suglamžė prirašytą lakštą ir įsikišo į kišenę.

„Reikia bėgti, bėgti. Į kaimą.“

Jis užgesino lempą. Įėjo į kambarius. Atidarė duris į tėvo miegamąjį. Tėvo naktiniai marškiniai buvo prasiskleidę, ritmingai kilnojosi ant krūtines žilų plaukų kuokštas. Tėvas miegojo prasižiojęs. Dvokė senatviškas prakaitas. Raudona antklodė vinguriavo kojūgaly.

„Tegul miega. Bėgsiu neatsisveikinęs.“

Garšva uždarė duris. Jis apsilvilkė nudėvėtą švarką ir įėjo į virtuvę. Išgėrė dvi stiklines pieno. Suvalgė duonos riekę. Tada užsirūkė papirosą ir išėjo į gatvę. Popieriaus gniužulėlį jis sudraskė žingsniuodamas pagal Nemuną. Skutus sumetė į vandenį. Skutai sukdamiesi nuplaukė tilto pusėn.

Garšva bandė atsikelti. Trūko kvėpavimo. Pilvas ir kojos buvo nejudrūs. Tada jis pradėjo žingsniuoti rankomis, vilkdamas apatinę kūno dalį. Kaip šuo, kuriam pervažiavo kojas. Į spjaudyklę. Jis ir urzgė šuniškai. Iki spjaudyklės beliko pora metrų. Garšva stabtelėjo.

„Greičiau!“

„Tegyvuoja Babočkinas“, – švelniai tarė Garšva.

„Kas toks?“

„Jis gerai vaidina Čiapajevą.“

Simutis stvėrė nuo stalo sunkų prespajjė*.

„Ar šliauši?“

„Nemušk, nemuš!“ – sužviogė Garšva. Jis prašliaužė dar gabalą. Spjaudyklė laukė čia pat. Jo rankos pradėjo drebėti, ir jis sugriuvo ant grindų.

„Pasikelk“, – tarė Simutis.

„Tegyvuoja Babočkinas“, – sušnabždėjo Garšva.

Jis pasikėlė, drebėdamas smulkiu virpuliu. Jis tejtuto baimę.

„Aš darysiu viską, viską, aš įkišiu liežuvį, kad jis nemuštu!“

Prie pat jo nosies stovėjo Simučio pusbatis. Tepalas dvokė aitriau nei Garšvos išmatos. Garšva kilstelėjo akis, vaikiškai nusišypsojo ir, žiūrėdamas į iškilų Simučio smakrą, tarė: „Nenoriu.“

Simutis smogė su prespajė per viršugalvį.

Antanas Garšva atsigavo verandoje. Jis gulėjo ant suolo, priešais stovėjo Simutis ir vyras baltu chalatu.

„Atsigavai?“ – paklausė Simutis.

Garšva sumirkčiojo.

„Gera. Aš pasigailėjau tavęs. Tu girdi, ką sakau?“

„Girdžiu. Pasigailėjai.“

„Gera. Dabar klausyk. Tu ėjai Pirmosios gegužės gatve. Norėjai pereiti į kitą pusę. Daugiau nebeprisimeni. Kartok.“

„Aš ėjau Pirmosios gegužės gatve. Norėjau pereiti į kitą pusę. Daugiau nebeprisimenu.“

„Teisingai. Tave užkliudė autobusas. Aišku?“

„Aišku. Užkliudė autobusas.“

„Gera. Kai pasveiksi, vėl rašysi.“

„Gera. Rašysiu.“

„Tu man patinki. Aš pasikarščiauvau. Bet – – – tau į naudą, aš galvoju. Manau, būsi mūsų. Sveik. Rašyk.“

Simutis ir vyras baltu chalatu išėjo. Už tvoros subirzgė mašina. Garšva palietė savo galvą. Ji buvo sutvarstyta.

Antanas Garšva pasveiko. Viršugalvyje liko vingiuotas randas. Jis pradėjo rašyti ilgą straipsnį „Humanizmas sovietų literatūroje“, bet nebaigė. Į Lietuvą įsiveržė vokiečiai. Apie dvejus metus Garšva dirbo knygų leidykloje. Jis taisė korektūras ir neberašė.

Iš pradžių mirė tėvas. Jis krapštė savo nosį valandomis, tylėjo ir vėliau pradėjo dejuoti. Jį išvežė į ligoninę. Tėvas mirė pūslės vėžiu ir ilgai kankinosi, nes jo širdis buvo stipri. Matininkas ir jo žmona išsikraustė. Antanas Garšva liko vienas.

Ramybė gaubė iš lėto. Jis pamiršdavo dienas ir valandas. Užmigdavo prie stalo. Neatsakinėjo į savo kolegų rašytojų klausimus. Ir vieną dieną nebeatėjo į leidyklą.

Kolegos atvežė gydytoją. Gydytojas nusprendė: Garšva nepavojingas, jo nereikia gabenti į ligoninę. Retkarčiais iš miesto atvykdavo gydytojas, retkarčiais – rašytojai su liesais maisto ryšuliais ir pinigais, už kuriuos nedaug ką galima buvo nusipirkti. Garšva vėl pradėjo kalbėti. Trumpai ir kondensuotai. Gydytojas ir rašytojai nutarė: Garšva pasveiks.

Buvo ankstyvas ruduo, ir jis slampinėjo po sodą. Dažnai jis nusiskindavo vyšnios lapą ir ilgai stebėdavo jį. Tai buvo žemėlapis. Jis ieškojo prarastų plotų vyšnios lape.

Vyšnios lapo gyslelės – mūrinė siena, solidi, lyg romėnų senatoriaus nosis. Aplinkui žolė. Cezaris klūpojo ir rašė lentelėje. *Gallia omnis est divisa in partes tres**. Barbarai užsidėjo vainikus ant galvų. Žalius. Buvo šventė. Kur? Prie jūros. Lole? Lepo. Eglelo? Lalo. Tu teisus, senasis aisti. Žiūrėk valandomis į Baltijos bangas. Į vyšnios lapą. Ir kuo mažiau jausmo. „Išsisupus plačiai vakarų vilnimis“ – – – ne man. Kreivos pušaitės prie jūros. Sakai sliuogia kamieniu, smėliu, sakus nustveria bangos. Brangus akmuo veneciškuose mezginiuose. Romėnų senatorius laiko delne gintaro gabalą ir sako: „Jis gražesnis už auksą, nes pilnos skrynios sestercijų*, o gintaras vienintelis.“

Augo? Ridij. Skambino? Palo. Senasis aisti, muzikalusis aisti, parodyk man savąjį medį, prie kurio meldeisi. Ar jis įsako? Ne. Ar jis ramina? Taip. Žvilgtelėk į dūmus, kurie kyla į dangų, į smilgą, į skrendantį paukštį. Į vyšnios lapą. Galima.

Garšvai dažnai paleisdavo vidurius. Jis lakstė į medinę išeinamąją, kurios duryse tėvas buvo išpjaustęs skylę – kreivoką širdį. Garšva tupėjo ir pro širdį matė dangaus sklypelį.

„Man krūtinę užliek savo šalta banga“, – deklamuodavo jis. Ir galvojo, kad reiktų parašyti eilėraštį, kurio skutus sumetė į Nemuną. Bet jis nepajėgė. Tebuvo žodžiai. Lalo, aistis, romėno nosis, skambinoj, dangus, gintaras. Po mėnesio gydytojas sustabdė jo viduriavimą.

 Ženia atėjo vakarėjant, ne per daug susenusi, kaip ir daugelis smulkių moteriškaičių. Garšva sėdėjo verandoje. Ant suolo gulėjo akacijos šakelių pluoštas. Jis laikė šakelę, skabė lapelius, lyg įsimylėjęlis, buriąs „myli – nemyli“, ir svaidė juos.

„Labas, katine, – tarė Ženia. – Girdėjau, tu sergi. Vienas draugas pasakojo.“

Garšva šyptelėjo ir tylėdamas skabė lapelius. Ženia padėjo ant stalo lagaminą.

„Atvežiau sviesto, lašinių ir kiaušinių. Aš neužmiršau tavęs, katine.“

„Džiaugiuosi“, – tarė Garšva.

„Gražu čia. Galiu apžiūrėti kambarius?“

„Eik“, – pasiūlė Garšva.

Po valandėlės Ženia grįžo.

„Neblogai. Reikėtų išvalyti.“

„Jei netingi“, – sutiko Garšva, genėdamas paskutiniąją šakelę. Ženia švelniai brūkstelėjo pirštais per Garšvos kaklą.

„Galiu apsigyventi pas tave? Tu juk vienas?“

„Vienas. Tik neturiu daug valgyti.“

„Nesirūpink. Mudu pasigaminsime maisto.“

„Mudu pasigaminsime.“

„Manau, ši vieta tiks“, – tarė ji lyg sau.

„O, taip, ji tiks“, – sutiko Garšva,

„Ar tu žinai?“ – nustebė Ženia.

„Ką?“

„Ką galvoju?“

„Manau, ką nors gražaus?“

Ženia įdėmiai apžiūrėjo Garšvą.

„Pasakyk – vienas.“

„Vienas.“

„Du.“

„Du.“

„Kiek bus dusyk du?“

„Keturi?“

„O dvylika plius penkiolika?“

„Dvidešimt septyni? Tu mokaisi aritmetikos?“

„Atrodo, tau viskas gerai“, – konstatavo Ženia.

Staiga ji pasilenkė prie jo ir sušnabždėjo: „Pasakyk. Aš – Antanas Garšva.“

„Aš – Antanas Garšva. Buvau ir būsiu. Ant amžių amžinųjų, amen“, – sušnabždėjo Garšva.

„Tau beveik viskas gerai. Einu kepti kiaušinienės.“

Tą naktį Garšva prisiminė jau pamirštus dalykus. Jis permiegojo su Ženia ir per pusryčius sušveitė keturis kiaušinius su lašiniai.

Ženia prašneko antrąją viešnagės dieną. Buvo vakaras, ir geltona pilnatis slinko virš Artilerijos parko. Šiltu rudeniu kvepėjo akacijos. Girgždėjo per-

džiūvęs suolas verandoje. Ant stalo gulėjo sviestas, duonos riekės. Ženia atsikėlė ir pradėjo tvarkyti stalą. Kai ji sudėjo viską ant medinio padėklo – ištarė: „Junk šviesą“.

Garšva spustelėjo mygtuką. Ženia nušluostė stalo paviršių.

„Ryt pradėsiu biznį“, – paskelbė ji.

„Tu nori įrengti krautuvę? Neapsimoka. Dabar nėra prekių, o pirkėjai nelankys nuošalios vietos.“

Ženia piktai blykstelėjo akimis.

„Ar tu kvailas, ar vaizduoji tokį?“

„Kartais man atrodo, visada buvau toks.“

Garšva nusisuko nuo jos. Pro verandos stiklus jis stebėjo pilnatį.

„Klausyk, katine. Aš tebebizniauju tuo pačiu.“

„O“, – ištarė Garšva, stebėdamas pilnatį. Ji atsisėdo ant kareivinių dabo-klės* kamino ir priminė vaikų piešiamą žmogiuką.

„Tu supranti, noriu bizniauti čia. Mudu uždirbsime.“

„Kiek mokėsi už patalpas?“

„Tu būsi sotus, aš tave aprengsiu, ir tu man nemokėsi.“

„Dieviška proporcija.“

„Sutinki?“

„Kokios klientūros tikiesi?“

„Vokiečiai. Tu nebijok, aš neduodu paprastiems kareiviams. Dabar mano markė kyla.“

Garšva nusijuokė.

„Mano pažįstamas kepėjas – tabako fabriko direktorius. Kordebaletas dalija butus ir orderius medžiagoms. Klarinetistas iš Bremeno diriguoja Hendelį. Brėmo miesto muzikantas. Man pasakojo: vienas ūkininkas išmainė miltus į pianiną ir kiaurą dieną vienu pirštu dzindzina sukutinį. Rusų belaisviai valo jo laukus. Neseniai perskaičiau tokį vaizdelį tokiame savaitinukyje. Vaizdelyje keliasdešimt sykių kartojosi žodžiai „kažkas“ ir „kažkodėl“. Kokio laipsnio kariškiams duodi?“

„Tu rimtai kvailas“, – liūdnei tarė Ženia.

„Išeik“, – ramiai tarė Garšva.

„Suėdei mano lašinius ir kiaušinius, o dabar – išaik!“ – suurgė Ženia.

„Mano kambaryje guli paauszuotas portsigaras. Stverk jį ir išaik“, – dar ramiau pasakė Garšva.

Pilnatis nuslinko nuo kamino. Dangiškasis Picasso suskaldė naivią harmoniją. Vėsuma veržėsi pro atdarą langą. Garšva uždarė jį. Jis dar kartą no-

rėjo pasakyti „išaik“, bet apgaubusi jį ramybė buvo galingesnė. Garšva nusišypsojo, lyg tas vaikiškas mėnulis virš Artilerijos parko.

„Aš rašysiu gerą eilėrašį“, – tarė jis švelniai.

„Aš pradėdu suprasti transcendenciją*. Migla. Migla iš miestelio pelkių. Migla iš sutartinių. Migla mano galvoje. Tikra migla. Migloje gimsta žodis, tai fonetiška migla – – – ir kaip tu manai, Ženia? Aš panaudosiu pelkes, panaudosiu rūpintojėlių, panaudosiu *lo eglelo*, panaudosiu – – – Ką man dar panaudoti? A, Ženia?“

„Kvailys“, – sušnibždėjo Ženia.

„Ką dar reikėtų panaudoti, sučiupti? A, Ženia?“

„Čiupk sau už – – –“, – ji nebaigė ir nuėjo į kambarius. Garšva išėjo į lauką. Jis pamiršo pilnatį, kuri nuslinko už jo namo stogo. Kareivinių daboklės kaminas styrojo lyg paprastas kaminas. Garšva atlaužė akacijos šakelę.

Ženia liko. Verandoje ji pastatė geležinę krosnelę ir langus užkabino kareiviškomis antklodėmis. Garšvos name apsigyveno dar dvi merginos: šviesios, linksmos, storokos. *Bordelis** veikė pavyzdinčiai. Aidėjo geriančiųjų dainos. Vokiečiai mielai atvažiuodavo į užmiestį. Garšvos kolegos rašytojai atsidūrė gatvės žvyre, kai bandė išvaduoti Garšvą. Ženia įvesdavo savo klientus į verandą ir laužyta vokiečių kalba aiškino: „Jis yra žinomas lietuvių poetas. Bolševikai jį žiauriai kankino. Jie daužė plaktuku jo galvą, labai išlėto, kol jis sukvailėjo. Bet jis nepavojingas. Jis net rašo. Jis gerbia vokiečių kariuomenę. Už išvadavimą.“

Klientai stebėdavo besišypsantį Garšvą ir vaišindavo jį konjaku. Garšva išgerdavo, tardamas „Ich danke Ihnen recht schön“*, ir spausdavo rankas. Tada aiškino, kad Ženia ir vokiečių kariuomenė jį išgelbėjo nuo skurdo, ir jis nepaprastai laimingas, nes gali medituoti apie transcendenciją. Jis parašysiąs vertingą knygą. Joje tilps ciklas eilėraščių, pašvęstų nuostabiai vokiečių kariuomenei ir jos genialiajam vadui. Jis seksiąs tobuliausiąjį mistiką – Friedrichą Nietzsche.

Klientai sutardavo, kad Garšva protingas beprotis, ir sumokėdavo Ženiai daugiau arba atsiveždavo impozantiškus maisto ryšulius.

„Mes – ne ivanai, mes – kultūringi“, – sakydavo jie.

Bordelj uždarė netikėtai. Viena merginų pavogė iš viršilos auksinį laikrodį. Ženią ir merginas patupdė į kalėjimą, o Garšvos kolegos jį nuvežė į ligoninę.

Garšva aiškiai prisiminė skaidrų žiemos rytą, kai jis visiškai atgavo sąmonę. Jis pabudo ir žvilgtelėjo į grindis. Ant grindų buvo priberta žalių lapų. Garšva pasižiūrėjo pro langą.

Ant stogų gulėjo stori sniego klodai. Ir už jų – baltoji Kauno katedra. Garšva suprato, kad guli ligoninės kambaryje. Jis buvo pailgas, ankštas, rudomis sienomis. Geležinė lova, stalelis, langas – užtvertas pinučiais. Garšva nubraukė antklodę ir atsėdėjo lovoje. Paglostė savo dryžuotą pižamą. Tada pakėlė nuo grindų vieną lapą. Jis buvo popierinis. Ant staliuko gulėjo vielelės, apvyniotos žaliu popierėliu su įsuktais lapais. Medžio šakelių imitacijos. Garšva susirado skambutį ir spustelėjo jį. Į kambarį įėjo gailestingoji sesuo, aukšta, sena moteris vienuolišku veidu.

„Labas rytas“, – tarė Garšva.

„Labas rytas, pone Garšva.“

Garšva tebelaikė popierinį lapą.

„Ką tai reiškia?“

Sesuo stebėjo jį tiriama.

„Jūsų mėgstamiausias darbas.“

„Aš skabiau lapelius nuo šių vielelių?“

„Dažnokai. Retkarčiais jūs rašėte.“

„Galiu žvilgterėti?“

Sesuo pravėrė staliuko stalčių ir ištraukė keletą smulkiai prirašytų lakštų. Garšva paėmė juos. Jis skaitė, o sesuo stovėjo ir žiūrėjo į jį.

Lole palo kalė žvirgždas

Sio Se Senatoriaus dalia

Ne? Lapas turi spalvą

Ne? Jūs klystate, madame, –

perskaitė jis garsiai.

„Ar ilgai – – – ar ilgai buvau toks?“

„Ilgokai. Keliolika mėnesių.“

„Ar galėčiau matyti gydytoją?“

„Tuojau.“

Sesuo išėjo. Garšva atsikėlė. Pravirame stalčiuje žvilgėjo kišeninis veidrodėlis. Garšva pasižiūrėjo į save. Plaukai buvo nukirpti. Nuo viršugalvio bėgo žemyn vingiuotas randas. Garšva matė pilką veidą, kelių dienų barzdą, nepažįstamas raukšles pagal lūpas, nudribusį smakrą. Į kambarį įėjo gydytojas. Apskritu, angelišku veideliu, glotniai susišukavęs, patrauklus, švari chalatu.

„Kaip laikaisi, kolega?“

„Aš – ne daktaras“, – tarė Garšva ir įdėjo veidrodėlį ir lakštus į stalčių.

„Bet aš – poetas. Įkvėpimą suteiki, tamsta. Jūs čia deklamavote liaudies dainas. Aš pareinu į dvarą ir sutinku močiutę su dviem šviesiomis žvakelėmis“, – padeklamavo daktaras, lyg temperamentingas nuovados viršininkas, vaidinantis dramoje „Žmogžudžio sūnus“.

„Kaip jaučiatės?“ – paklausė jis surimtėjęs.

Garšva perbraukė ranka pižamą.

„Yra veranda, taip, veranda vasarnamyje, mėnulio pilnatis, tokia mergina, vokiečių kareivis su buteliu ir – – – man rodos, kažką aiškinu apie Nietzsche.“

Staiga Garšva nusikvatojo. Ir ištarė atsiprašydamas: „O, atleiskite, daktare. Pavėluota reakcija. Jūs kreipėtės į mane „kolega“. Suprantu, buvau kvaištelėjęs. O kokia jūsų savijauta?“

„Jūs man labai patinkate šiandien“, – linksmi sušuko daktaras.

„Beje, vadinkite mane daktaru Ignu. Čia visi mane taip šaukia.“

Po mėnesio Garšvą išleido. Ir kai į Lietuvą vėl grįžo bolševikai, jis pabėgo į Vokietiją.

***

Keltuvas kyła, keltuvas smunka. Ne visi prisiminimai sugrįžo. Dalinė amnezija liko. Sutartinės ir lakštingala nužingsniavo į pasąmonės tankmę. Ištirpo pavasarinis sniegas. Nebėra pėdsakų garuojančioje žemėje. Bet atsirado didelis noras susigrąžinti drėgną kvėpėjimą, akacijas, lakštingalą, senovinius ženklus. Aš lyg mokslininkas, kuriam dingo formulės. Ir aš nenoriu rašyti populiarios brošiūros. Man tenka pradėti iš naujo. Reikia laukti žiemos sąmonėje, sniego.

Aš noriu, kad grįžtų tas vakaras Aukštojoje Panemunėje, verandoje. Man reikia geometrinės malonės. Mistikos. Teismo.

Susirenkame Juozapato pakalnėje. Atvažiuoju mėlynuoju autobusu. Gerai, kad jis mėlynas. Tai vilties ženklas. Vairuotojas neatsako į mano klausimus, bet aš nepykstu, nevalia kalbėtis su vairuojančiuoju. Man nerodomi prabėgantys vaizdai. Autobuso langeliai nepermatomo stiklo. Ir vairuotojas atskirtas juoda medžiaga. Pagaliau autobusas sustoja. Išlipu. Autobusas nuvažiuoja.

Cementu išlieta Juozapato pakalnė. Ji aptverta mūrine siena. Ji – kambario dydžio. Prasiveria varteliai sienoje, ir į pakalnę įeina trys teisėjai. Jie apsilukę teisėjų drabužiais, balti *žabo* išryškina pergamentinius veidus. Viduriny-sis atsiverčia storą knygą ir prašneka.

„Jūsų pavardė?“

„Antanas Garšva.“

„Profesija?“

„Poetas ir nevykęs žemės gyventojas.“

„Jūsų pasaulėžiūra?“

„Nesuformuota.“

„Kokios pasaulėžiūros esate gimęs?“

„Formaliai – tikinčiųjų, bet – – –“

„Komentarai nereikalingi“, – nutraukia teisėjas.

„Jūs vykdėte tikinčiųjų įsakymus?“

„Aš, galimas daiktas, nevykdžiau jų dogmatiškai, bet – – –“

„Be komentarų“, – vėl nutraukia teisėjas.

„Ar vykdėte įsakymus taip, kaip jus mokė?“

„Atrodo, ne.“

„Labai gerai. Pagal aštuntąjį paragrafą – jūs pasmerktas sunaikinti. Dėkui už atsakymus.“

„Ar galėčiau sužinoti aštuntojo turinį?“

„Tai ilgas paragrafas. Trumpai. Sunaikinamas kiekvienas, kuris nesilaikė įstatymų. Pavyzdžiui. Tikintysis – tikinčiųjų, netikintysis – netikinčiųjų, melagis – melagiškųjų, žmogžudys – žmogžudiškųjų, bailys – bailiškųjų, moralistas – morališkųjų. Gi įsakymus vykdžiusieji perkeliama į dangų.“

„Aš vykdžiau ieškančiųjų įsakymus.“

Dabar trys teisėjai ritmingai nusikvatoja. Lyg operos choristai.

„Šitokia kategorija neegzistuoja Juozapato pakalnėje.“

„Atleiskite. Dar vienas klausimas. Kodėl mane atvežė mėlynuoju autobusu? Ši spalva sukelia viltį.“

Bet teisėjai nespėja atsakyti. Antanas Garšva jau apačioje, durys prasiveria, ir duryse – starteris.

„Klausk, Tony, – sako jis rūščiai. – Ką tu pridirbai su šinšilais?“

Kiek atokiau stovi senukas ir senutė. Žvairas senukas laiko medinį narvelį. Viena lentelė pralaužta, ir smailiasnukis šinšilas, iškišęs galvą, godžiai uostoto senuko pirštus. Gi patelė ramiausiai miega, susirietusi į kamuolį. Šalia stovinti senutė žiūri į Garšvą, tarytum jis būtų bandęs nunuodyti jos anūkus.

„Jie sako: tu per greit užtrenkei duris aštuonioliktajame, suskaldei narvelį, vos neužmušei šinšilų!“

„Teisingai, O'Casey, aš praskėliau narvelį, nes šis ponas įėjo į keltuvą ir staiga man nežinomais tikslais pasisuko ir bandė grįžti. Tuo laiku užsitrenkė durys ir kiek nukentėjo narvelis. O šinšilai, aš manau, viskas gerai. Tiesa, vai-

kinas kiek išsigandęs. Bet jo mylimoji ramiausiai sau miega. Atrodo, šinšilas nervingesnis, kaip ir daugelis vyrų.“

Starteris nusišypsojo lūpomis.

„O. K., Tony. Eik už kampo ir kai šitie išgaruos, grįžk.“

Garšva eidamas girdi starterio žodžius: „Jis prisistatys menedžeriui ir bus nubaustas. Iš tikrųjų, tai kriminalas! Vargšai gyvulėliai!“

Kai Garšva sugrįžta, starteris sako: „Prasmirdę šinšilai! Jų vieta – pragare. Būk atsargus, Tony.“

„Dėkui, O'Casey. Būsiu.“

Ekspresas nuo dešimto iki aštuonioliktojo. Jūsų aukštas, prašom, dėkui, mygtuką, ranka rankena, mes kylame. Aš nepykstu, kad seneliukai mane įskundė. Buvau neakylas. Kas prašė fantazuoti apie Juozapato pakalnę? Vargšai seneliukai. Gal jie neturi vaikų ir augins tuos šinšilus kaip savo mieiliausiuosius. Gal ir man reikėjo pasekti jų pavyzdžiu, ir tai mane išgelbėtų?

Elena ir aš – kartu. Šeimos ramybėje. Nameliūkštis kur nors Jamaikoje. Visas aukštas mudviem priklauso. Mudu pasikabiname reprodukcijas. Mudu sudėliojame knygas. Rimtai žvelgia meno leidiniai ir poetai. Atskira lentynėlė saviesiems. Vakaraus mudu klausomės muzikos, skaitome, ginčijamės, be pykčio, pasiskonėdami. Šviečia lempa, o jos gaubtas žalio stiklo. Mudu susirandame C stotį, ji neturi marmurinių kolonų, bet jos laukiamajame – ramybė. Ir ant žemo staliuko – gyvos gėlės. Ir mūsų veiduose – nuolatinis šypsenos užgimimas. Ir mūsų sapnuose – pabudimo nujautimas. Ir mūsų apsikabinimuose – pirmoji kelionė į Jones Beach. Ir mūsų emblema – mirusiųjų bajorų galvos. Mes žaidžiame laisvalaikiu. Dėliojame kaladėles, statome pilis, fantazuojame apie gyvenimą ir mirtį. Ir iš knygų sulaukiame pagalbos. Nebūtinai Homeras arba Dantė. Ateina ir savieji. Geriame putojantį vyną, ir suliepsnoja flamingas juodmedžio brangiame stale; plaukiame Keturių Kantonų ežeru; ir aname krašte miręs berniukas skambina gitara žemėje dar negirdėtą dainą; ir saulelė vėl atkopardama pabudina mūsų svietą; ir gyvename vėsioje begalinėje šiaurėje; kur laukas, kelias, pieva, kryžius; palmės mano, palmės, dainuokite lieknos vėjų oazėj!

Zoori, zoori, magiškasis žodis, magiškasis raktas, magiškasis noras, magiškasis miesčioniškumas, magiškoji nostalgija, nesudaužomo narvelio nostalgija.

Ir vieną dieną mūsų narvelyje gimsta vaikas.

15

Ir pelkės būna gražios. Kai ryto saulė supasi ant eglyno keteros*. Kai iš balų atošvaitų strėlės skrenda į gilų dangų, strėles svaido besilinksminančios pelkių vėlės. Kai ant pakraštinių kupstų linguoja asteniškos ramunės, sergančios mergaitės, kurios sveiksta pavasarį. Kai pempių sparnų mirgėjimas priverčia užšokti ant palangės, tabaluoti kojomis ir švilpauti. Kai manevrinis garvežys ūkauja lyg vaikas, žaidžiantis slėpynių, ir bažnyčios varpai kybo čia pat, ant telegrafo stulpų, ir skamba nematomi. Dūžiai krinta į žaliuojančią žemę, ir žemė garuoja.

Garšva prisiminė tą džiaugsmą, kai naktinį tėvų staliuką pavertė altoriumi. Jis pristūmė staliuką prie lango, uždengė jį švaria staltiese, joje mirguliuavo lelijos ir tulpės, motinos išsiuvinėtos. Jis susirado baltą žvakę molinėje žvakidėje. Jis apsiautė vasariniu tėvo apsiaustu, ant kaklo pasikabino rankšluostį, kurio galuose lingavo raudoni kutai. Ir Garšvukas įžiebė žvakę. Blyški ugnelė virpėjo saulės šviesoje. Jis išskėtė rankas ir, lyg tikras kunigas prie tikro altoriaus, iškėlė galvą. Kristus buvo čia pat, nematomas kaip ir bažnyčios varpai. Keli Kristūs buvo čia pat. Pempių sparnai, varpų dūžiai, garvežio švilpukas, kupstų ramunės, blyški ugnelė.

„Dominus vobiscum“, – ištarė Garšvukas.

„Et cum spiritu tuo“, – atsakė.

Gloria, gloria.

Deo gratias, amen, amen.

Sūnau, pasaulio Atpirkėjau,

Asperges me, gloria ir confiteor.*

Jo mišiolas* buvo stora knyga „Patarimai virėjai“. Jis atmintinai kartojot lotyniškus žodžius, kurie jam buvo svetimi ir todėl paslaptingi ir gražūs.

Credo gloria,

asperges gloria,

Dieve.

Confiteor gloria,

et cum spiritu tuo.

Amen.

Dominus vobiscum.

Amen.

Kyrie eleison.

Christe eleison.

Amen.

Ir kai Garšvukas nebeatsiminė kitokių lotyniškų žodžių, jis įjungė į maldą:

Kristau, išgirk mus.

Kristau, išklausk mus.

Tėve, iš Dangaus Dieve,

Šventoji Dvasia,

Dieve.

Credo gloria,

confiteor gloria.

Amen.

„*Et cum spiritu tuo*ooo – – –“ – pragydo jis.

Garšvukui nebeužteko maldos. Jis nusimetė tėvo apsiaustą, užpūtė žvakę, kaklą apvyniojo rankšluosčiu, jis dar aukščiau iškėlė galvą ir uždainavo pilnu balsu:

Atskrend sakalėėėlis per žalią giree – – –

Palanga. Rami vasarvietė. Plati, lygi geltono smėlio pakrantė, kuria tebevaikščiojo poetas Maironis. Kreivos pušaitės, tolimos giminaitės tujų, iš kurių varvėjo geltoni sakai, ir juose sustingdavo amžiams įklimpę vabzdžiai. Nejudanti upė Rąžė. Medinės vilos ir nameliai, pasivadinę vilomis. Žvyru nuberti takai. Dirbtinių uolų Lurdas su įamžinančiais fotografais. Dar iš caro laikų likęs Kurhauzas. Jame vakarais šoko, jame rinko sezono karalius, dažniausiai kokį aktorių, šokių mokytoją ar imtynininką. Pajūrio restoranas, kurio laiptelius laižė bangų putos ir kur prie staliukų rymojo rašytojai, dailininkai, porėlės, vienas antras vienišasis. Jau apšiurę grafų Tiškevičių rūmai, išdidūs senatvė, raudonomis rožėmis ir rožes laiminančia Kristaus statula. Medinė estrada pušyne, kurioje kariškas dūdų orkestras grojo *pot-pouri* iš „Traviatos“, „Persų mugė“ arba nepaprastai karingus maršus. Dirigavo raudonskruostis, apskriptilvis dirigentas, mėgstąs juoką, moteris ir degtinę. Koplytėlė ant Birutės kalvos; kelios pušys ant Švedų kalnelio. Pažįstamos iki smulkmenų įžymiosios vietos; kiekvieną vasarą tos pačios, kiekvieną vasarą tų pačių vasarotojų su pasiilgimu atrandamos. Ir saulė, ramiais vakarais prapjaunanti akiračio juostą ir visa nudažanti krauju, kas ir dera ramiam saulėleidžiui. Ir mėnulio

takas naktimis į anapus, į tąją šalį, kurioje kadaise gyveno geltonplaukiai ir barzdoti vikingai. Ir tylus jūros dejavimas, ir nirtulingas jūros ošimas. Ir žvaigždės, savaime suprantama, tos pačios, kurias stebi apsikabinusieji. Ir smėlis. Pakrantėje, kopose, takuose. Iškratomas iš apavo, nupurtomas nuo kūno, sausas ir drėgnas, geltonas ir rudas Palangos smėlis. Milijardai grūdelių, juos norėjosi nusivežti į miestą. Kad neužmirštum ramiausios vasarvietės Šiaurės Europoje. Palangos. Ir – tiltas.

Tą pačią vasarą, kai Garšva sakė prakalbą, dainavo, šoko, stebėjo medį, – jis plaukė aplinkui tilto iškyšulį. Tai buvo baigties ratas. Ant tilto mirguliavo chalatai, maudymosi kostiumai, merginų kaspinai plaukuose, guminės kepuraitės, spindinčios akys. Saulė sproginėjo virš susirinkusiųjų galvų. Vakar buvo audra, ir, nors vėjas nurimo, stambokos bangos spraudėsi pro išgraužtus tilto stulpus, putodamos dužo pirmąjį kartą ir, pusiau numalšintos, šliuožė skersos į moterų paplūdimį. Garšva žvilgtelėjo į atvirą jūrą. Buvo skaudu žiūrėti į putų švytėjimą. Akiratis nuslinko Švedijos pusėn. Pirmutinės, vos matomos bangos nyko danguje. Garšva norėjo apsisukti, bet išgirdo merginų balsus ir liko žiūrėti į tyškančius vandenį, į atkaklų bangų norą išgraužti medinius tilto stulpus.

„Garšva nelaimės“, – tarė aukštas balsas.

„Jis labai liesas.“

„Taip“, – sutiko žemas balsas.

„Laimės Mažeika. Garšva ateis antras arba trečias.“

„Aš manau, Garšva neišlaikys, kai apiplauks iškyšulį ir teks kasis prieš bangas“, – reziuavo žemas balsas.

Garšva pasuko galvą. Dvi šviesios merginos, nudegusios ir akiplėšiškos baltų dantų žėrėjimu, stovėjo netoliese. Dvi aukštos merginos, stangrios ir išdidžios savųjų kūnų pažinimu. Garšva išpūtė krūtinę ir praėjo pro šalį.

„O kaip įsivaizdina!“ – išgirdo žemąjį balsą.

Atsirėmęs į turėklus, laukė Mažeika. Trijų sezonų laimėtojas. Tipingas plaukikas, plačia krūtinė, raumenų gniužulais rankose, kojose, nugaroje. Jo rudi plaukai buvo išblukę nuo saulės, ir karingai kyšojo kuprota nosis, antakių šeriai, kvadratinis smakras, juodasis gintaras sidabriniam žiede. Ant grindinio sėdėjo ir masažavo savo kojas trečiasis varžovas. Gražus, tamsiaplaukis vaikinukas. Proporcingas, apskritas, nutekančiais raumenimis, juos dengė jaunų riebalų sluoksnis.

„Pasiruoškite!“ – riktelėjo teisėjas.

Trijulė išsirikiavo. Šūvis, ir jie nušoko į bangas. Garšva panaudojo dar nežinomą jo konkurentams kraulio stilių. Jie plaukė iš jūros pusės, tilto iškyšulys

gulėjo lygiagrečiai su krantu. Buvo įmanoma plaukti krauliu. Reikėjo pranerti pro eilinę bangą, kad ji nenubloktų į tilto stulpus. Garšvos konkurentai plaukė krūtine, ir jis bematant pasiekė iškyšulio galą ir pasisuko priešinga kryptimi. Dabar prasidėjo tikroji kova. Kraulis nebetiko. Reikėjo irtis krūtine prieš bangas, jos negailestingai tempė į paplūdimį.

Garšva iškėlė galvą. Ant tilto, prie turėklų, stovėjo žiūrovai, įvairiaspalvė juosta akinančios saulės tviskėjime. Garšvai pasirodė, kad šviesiaplaukės merginos stovi greta ir moja rankomis. Garšva plaukė krūtine, giliai ir ritmingai kvėpuodamas, palenkdamas galvą, kai prasiveržusi pro stulpus banga norėjo jį nusinešti į krantą. Jis žvilgtelėjo atgal. Mažeika artėjo. Kai Garšva lenkė iškyšulį, jis buvo taip toli ir staiga priartėjo. „Per silpni rankų raumenys“, – sutvaksėjo mintis. Garšva juto baimę, tą vaikiškąją ir tą – į medį bežiūrint. Ir jis pamatė, kad žiūrovų juosta sudrisko. Kybojo rudas kūnas. Apskritą vaikinuką tempė virve į viršų. Jis neišlaikė. Garšva vėl atsigręžė. Užpakaly tebeplaukė Mažeika.

Garšva prisimerkė. Jis yrėsi į priekį, į tikslą, prie kopėčių, kuriomis užlipama ant tilto. Jis nebejuto savo rankų, kojų, pilvo. Tebuvo galva ir sunkus sulėtėjęs kvėpavimas. Ir noras pralaimėti. Pasisukus dešinėn ir riktelėjus „virvė, virvė!“ Bet Garšva tebeplaukė. Kaip toli buvo kopėčios, kuriomis užlipama į viršų? Toli buvo kopėčios. Nepasiekiamos amžiais.

Staiga jis pajuto dygsnį smegenyse. Kairėje, lygiagrečiai, plaukė Mažeika. Iš vandens ir putų išnirdavo raumenys, ir Garšva ryškiai matė prasižiojusią burną ir akių baltymus. Garšva plūduriavo vietoje, o Mažeika plaukė. Baisiai iš lėto. Nuslinko galva, pažastys ir šonkauliai, ir netrukus oranžinės kelnaitės ir kojos, išsiskeičiančios ir susiglaudžiančios žirkklėmis.

„Jis mane lenkia“, – suprato Garšva. Jis iškėlė galvą. Čia pat buvo kopėčios. Gal už dešimties metrų.

Tada Garšva giliai atsikvėpė ir nėrė po vandeniu. Jis juto. Turi rankas ir kojas. Jis plaukė greitai, o vanduo slėgė. Tada iškvėpdavo truputėlį oro ir vėl plaukė. Vandens klodai sunkėjo, nebebuvo oro plaučiuose, ir Garšva išnėrė. Prieš akis buvo kopėčios. Jis įsikibo į jas, bet nebepajėgė užlipti. kažkas stumtelėjo jį. Šalimais kybojo Mažeika.

„Neužlipi?“ – paklausė jis.

„Ne“, – norėjo ištarti Garšva, bet nebegalėjo. Pasaulyje nebuvo oro, ir krūtinėje trankėsi širdis. Mažeika apkabino Garšvą, ir šitai juodu užkopė į viršų.

Ir jau ant tilto lentų Garšva kelis kartus giliai atsikvėpė. kažkas apgaubė jį chalatu. Pasaulis buvo žalias, vertė vėmti, ir Garšva norėjo užmigtį, norėjo

nebūti. Kūnas drebėjo smulkiu virpuliu. Kažkas įbruko jam į rankas sidabrinę moters statulėlę ir kažką pasakė. Ir tik po kelių minučių Garšva suprato, kad jis laimėtojas ir pralenkė Mažeiką puse kūno.

Namo jis grįžo su asistentais. Dvi šviesiaplaukės merginos ėjo iš abiejų pusių, ir Garšva joms pasakojo apie kraulį, naujausiąjį plaukimo stilių. Jei jūra būtų ramesnė, jis pralenktų Mažeiką penkiasdešimčia metrų. Kai jo basos kojos įsibėdė į šiltą kopų smėlį, jis suprato, kad laimėjimas linksmas dalykas.

Jis apkabino abi mergaites per pečius, žaviai nusišypsojo ir tarė: „Gal norite, kad judvi treniruočiau?“

„Norim, norim!“ – sušuko aukštas balsas.

„Ryt susitiksimė pirmą ant tilto. Gerai?“, – nusprendė žemesnysis ir paėmė iš Garšvos statulėlę, nes jam buvo nepatogu ją nešti.

„Gerai“, – sutiko Garšva seno meistro tonu.

Trys šviesios galvos plaukė Palanga. Ramia vasarviete.

Būdavo ramios naktys ir Kaune, birželio mėnesį, kai vos pora valandų skiria sutemas nuo aušros. Tokią naktį Antanas Garšva, palydėjęs Jonę, grįžo namo Laisvės alėja. Jau užgeso vitrinų šviesos; aureoles skleidė bulvaro žibintai; senstelėjusios liepos sušvito lyg nusidažiusios moterys; ir nubluko spalvingos policininkų uniformos; ir balti dešrelių pardavėjai rideno savo dėžutes; ir Soboras dengė jau švintantį dangų. Kaukšėjo Garšvos batai. Nenupirktos prostitutės liūdno dairėsi skersgatviuose. Į „Rambyną“ beviltiškai kopė du girtuokliai, juos stūmė žemyn petingas restorano tarnautojas. Tamsioje gėlių krautuvės vitrinoje laukė ryto rožės, ir žibintų šviesa, kaip alchemiko rankos, pavertė rožes stiklinėmis statulėlėmis, ir žieduose galima buvo įžiūrėti mirusiųjų moterų veidus. Prie Mickevičiaus gatvės solidus ponas šviesiu kostiumu rūkė papirosą ir laukė autobuso.

Soboras artėjo. Danguje geso vos spėjusios įsižiebtį žvaigždės. Antanas Garšva nepasuko į Mickevičiaus gatvę. Jis nutarė įkopti į Vytauto kalną ir pasižiūrėti į brėkstantį Kauno rytą. Jis aplenkė Soborą. Akmens masė prisiplojo prie žemės. Šioje nerealoje naktį, baltųjų šiaurės naktų giminaitėje, bizantiškoji jėga, mongoliškųjų kardų lenktumas, rusiškųjų vienuolynų snaudulys buvo sunkus ir susiskaldęs Dievas, kuris tarp pavaldinių tematė sąmokslą. Laisvės alėjos kilimas vedė į Soborą, ir lengvi Kauno nameliūkščiai jam nešė nuolatinės dovanas. Lyg Auksinės ordos chanui, kuris priėmė krikščionybę. Granitiniai laiptai, sunkios durys, kolonos, kupolas, kryžius. Gelsvas ketvirtainis. Jame meldėsi ir Maskva, ir Roma.

Antanas Garšva ėjo bulvaru, ir priešais laukė Vytauto kalnas. Tamsus, kvėpiantis vasara. Šmėstelėdavo tušti suoliukai. Dviaukščiai namai lygiavo šalimais. Už prospekto Alėja virto puošnios vasarvietės gatvė. Garšva išgirdo verksmą. Jis ne iškart susivokė, kur verkiama. Tokią naktį galėjo pravirkti ir vaiduoklis. Garšva buvo jaunas, ir jo vaizduotė lengvai nugalėdavo logiškąsias proto žnyples. Aukšti tonai, ritmingi ir skardūs, režė tylumą kalno papėdėje. Senas vaiduoklis pūtė į karklo dūdelę, išlaikydamas pauzes, ir jo dūdelė dejavo. Garšva sustojo.

„Tai tema“, – pagalvojo jis.

„Man nesvarbu, kas verkia. Kuriame nors name atdaras langas, ir lovelėje pabudo vaikas. Man jis senas vaiduoklis, dar iš tų laikų, kai Nemuno ir Neries santakoje stovėjo sveikutėlė pilis. Jau išmirė vaiduoklio artimieji. Nusiskandino jo mylimoji laumė, nes nušiuo ir praretėjo jos auksinės kasos. Pasikorė pilies griuvėsiuose Lauksargis, atėmė jo laukus, jis mylėjo šį derlingą trikampį. Pasismaugė šilkinė skarele narsaus ir žiauraus kunigaikščio dvasia, jo plieniniai šarvai sutirpo, ir jis nebebajėgė deginti ant laužo kryžiuočių sielų. Ir išprotėjo kunigaikštietės vėlė*; ta pati, kurią mylėjo jaunas Šarūno karys. Ji nuklydo prie Raudonės pilies, apsisiautė balta drobule, ji vaikščiojo liepų parke ir dainavo tą pačią dainą.

*Vai žydėk, žydėk,
Balta obelėle, –
Vai žydėk, žydėk,
Sausa be lapelių!
Vai kaip man žydėt,
Baltai obelėlei, –
Vai kaip man žydėt,
Sausai be lapelių?“*

Verksmas sklido čia pat. Antanas Garšva žvilgtelėjo į paskutinį Alėjos suoliuką. Ant jo gulėjo kažkas balto. Tai buvo kūdikis. Žmogėnuką įvyniojo į purviną kartūninę prijuostę. Žvaigždžių šviesoje raukšlėjosi gelsvas veidelis.

„Gudri kombinacija. Vaikas paliktas turtingųjų kvartale.“

Garšva paėmė jį ant rankų. Artėjančio ryto vėsumoje Garšva juto, kaip šyla jo rankos. Pamestinukas nutilo.

„Atrodo, jį neseniai maitino, ir jam netrūko motiniškos šilumos. Kur aš jį dabar dėsiu? Senas vaiduoklis įbruko man vaikelį? Nesąmonė. Čia reikalas rimtas.“

Garšva prisiminė, kad netoliese, Gedimino gatvėje, – policijos nuovada. Jis grįžo, atsargiai laikydamas ramiai alsuojantį žmogėnuką.

„Šitokį turėsiu, kai vesiu Jonę. Kai būsiu žinomas poetas ir gausiu valstybinę premiją. Kai imsiu jį ant rankų, jis nebeverks. Tai nėra miesčioniška. Tai misteriška. Daug laiko praėjo, kol susiformavo žemė, žolės, įvairūs dinozaurai, Laisvės alėja. Tai neišaiškinamas ir tikras reikalas. Aš mylėsiu Jonę ir girdėsiu verksmą, ir girdėsiu juoką. Ir matysiu išmintingą savo vaiko veidą. Išmintingą, nes jis dar nieko neišmano. Tokį burbulą, kurį bestebint parašomas optimistinis eilėraštis. Galimas daiktas, aš tapsiu originalus ir išgarsėsiu. Kad išgarsėtum šiame amžiuje, reikia rašyti optimistinius eilėraščius.“

Antanas Garšva įėjo į nuovadą. Budintis policininkas kažką rašė.

„Radau“, – tarė Garšva, laikydamas žmogėnuką prie pat veido, lyg suskilusią porceliano vazą.

„Ant suoliuko, prie Vytauto kalno.“

„Kad jį kur velniai griebtų!“ – tėškė policininkas.

„Jau antras šiandakt. Vėl kokią žydo tarnaitę užpjovė kareivis. Padėkite jį ten, ant stalo. Surašysime protokolą.“

Kai Antanas Garšva išėjo į gatvę, jau švito. Jis pasirinko tiesiausiai kelią į namus. Jis kopė Aušros taku. Apačioje gulėjo Kaunas. Iš melsvos prieblandos dygo Katedra, Tilmanso fabrikų kaminai, Nemuno vingiai, Linksmadvario pakraušės, rausvas dangaus prisikėlimas. Traškėjo papuvę laiptai. Baltai nutinkuoti nameliai tūnojo medžių apgauti. Vis labiau švito. Garšva stabtelėjo viršutinėje Aušros tako aikštelėje. Jis atsirėmė į vos besilaikantį turėklą.

„Noriu vesti Jonę. Noriu vaiko. Noriu eilėraščių. Noriu pinigų. Noriu garbės. Noriu būti laimingas. Gyventi noriu“, – galvojo Garšva, tarytum jis būtų paleidęs iš tinklo auksinę žuvelę, ir ši nusprendė tučtuojau įkūnyti jo norus.

Klausimai ir užduotys

1. Ką galima pasakyti apie žmogų, kuris rašo užrašus (dienoraštį)? Argumentuokite. Ar Jūs kada nors rašėte dienoraštį? Kodėl?
2. Antano Garšvos tėvas buvo smuikininkas virtuozas, tapęs mokytoju, kūręs dramas, kurių personažai skirstomi tautybėmis: lietuvis – doras, lenkas – išdavikas, rusas – sadistas. Ar galima skirstyti žmones pagal tautybes? Ką galvojate apie kuriamus stereotipus?

3. Kodėl tiek daug dėmesio išeivių rašytojo romane skiriama tėvo aprašymui? Koks jis? „Mano tėvas buvo žavus melagis.“ „Aš gerbiau ir mylėjau savo tėvą, kai jis stebėjo gamtą. Ar jis ją mylėjo – galiu tik spėti.“ „Gražu ir baisu – štai pirmieji susiformavę abstraktūs žodžiai mano vaikiškoje galvutėje, nurimusį tėvą gamtoje bestebint.“ „Kartais mano tėvas mušdavo mano motiną.“ Kodėl tėvo asmenybė apibūdinama taip kontrastingai?
4. „Hotelyje minima, puotaujama, susirenkama, švenčiama, rodoma, pieštajama, prisimenama, sąmokslaujama, tariamasi, garbinama, plūstama – – –“ Ar neprimena toks apibūdinimas absurdo? Prisiminkite, kaip apibūdinama absurdo literatūra.
5. „Nauji dievai čia perkėlė Sizifą. Šie dievai humaniškesni. Akmuo neteko žemės traukos. Sizifui nereikalingi gysloti raumenys.“ Kodėl Garšvai ateina mintis apie Sizifą? Kas galėtų būti tie nauji dievai?
6. Apie Aukštosios Panemunės vasarnamio vietą sakoma: „Dabar ten meditavo rusų kareiviai su užmaitais ant šautuvų durtuvais ir priartėjusiam šaukė: „Šalin!“ Raskite daugiau ironijos pavyzdžių. Kodėl tėvas, užėjus sovietmečiui, negriežė smuiku? Ar svarbus gyvenamasis laikas, istorinė epocha? Kodėl?
7. Kaip paaiškinti teksto fragmentiškumą? Pakomentuokite kūrinio struktūrą.
8. Stebėkite romano kultūrinį kontekstą. Kodėl tai svarbu? Pildykite lentelę:

Baltų kontekstas	Krikščioniška pasaulėjauta	Filosofija	Literatūra	Vaizduojamasis menas	Lietuviškas	Antika	Kiti

9. Kaip apibūdinamas Zuika? Ką galvojate apie žmones, kurie tarnauja sistemai? Kokia tikroji meno paskirtis? Kodėl nuolat dėl to diskutuojama ir šiandien? Aukštinamos asmenybės, statomi paminklai, vėliau griunama. Kaip tai racionaliai paaiškinti?
10. Ką reiškia Zuikos žodžiai: „Būsi mūsų“? Ar pakeitė Garšva pažiūras po tarybų? Kas rodo dvasinę ligą iškentus fizinį smurtą? Ar pasveiko vėliau? Kas, Jūsų manymu, yra *zoori*? Ar įmanoma viską paaiškinti racionaliai? Ar įmanoma pasveikti po stiprių dvasinių sukrėtimų? Kaip vertinate, ar pagrindinis veikėjas stiprus, ar silpnas?

11. Romane pasakojama apie žmogaus brandą, vertybių pasirinkimą, gyvenimą nesaugiamame pasaulyje. Rašytojas kuriamo personažo neteisias (galimai jis turi autobiografiškumo bruožų). Pasakojama apie žmogaus tragediją galingų istorijos kataklizmų kontekste. Antano Garšvos gyvenimas labai intensyvus. Jis patiria labai daug išbandymų, kuria, myli, kenčia, dirba neįdomų darbą ir ieško išsigelbėjimo iš rutinos. Labai svarbu, kad jis brangi na atmintį, tiek daug atsimena apie save, šeimą, Lietuvą ištikusias okupacijas. Jis vaikšto peilio ašmenimis, visada rizikuoja. Kai dalyvavo plaukimo varžybose ir jas neįtikėtinai laimėjo, suprato, „kad laimėjimas linksmas dalykas“. Ar verta gyventi rizikuojant, ar neverta savęs patausoti? Juk gyvename vieną kartą. Padiskutuokite, kodėl nesinori gyventi kaip šinšilai? Kodėl kartais jaučiamės lyg *akacijos krūmas* (iš kur šis vaizdinys atkeliavo)? Pasidalinkite savo įžvalgomis.

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS (1893–1967)

Ištraukos iš romano „ALTORIŲ ŠEŠĖLY“

BANDYMŲ DIENOS

Introibo ad altare Dei

I

Devyni kieti, plieniniai skambalo smūgiai pažadino Liudą Vasarį iš miego. Krūptelėjęs jis atmerkė akis ir valandėlę negalėjo susivokti, kur esąs. Buvo lygiai penkta valanda šalto rudens ryto. Pro langą sroveno šėma*, ūkana priessaulėtekio šviesa. Siauras, bet nuostabiai ilgas kambarys skendėjo dar šešėliuose. Tačiau Liudo kaimynai, taip pat kaip ir jisai pažadinti negailestingo skambalo, jau spurdėjo kiekvienas prie savo lovos, ir netrukus subarškėjo metaliniai didžiulės prausyklos čiaupai.

Ak, juk tai seminarija! Tai jų, naujokų pirmamečių, 17 kambarys, vadinamas „labirintu“, kur jų ir tilpo taip pat apie septyniolika. Liudas dar tebekovavo su paskutiniu nutraukto miego antplūdžiu, bet jo artimiausias kaimynas Jonas Variokas, kuris paprastai pamesdavo lovą vienas iš paskutiniųjų, jau buvo pakilęs ir praeidamas negailestingai nuplėšė nuo jo antklodę. Vasaris šoko iš lovos ir ėmė paskubomis rengtis. Staiga jis atsiminė, kad šiandien ir diena nepaprasta. Šiandien štai jie baigia ilgas, penkių dienų rekolekcijas* ir pirmą kartą užsilvils sutanas. Šita mintis nuvėrė Liudą Vasarį nuo galvos iki kojų, ir jis pasijuto pagautas iškilmingos to ryto nuotaikos, taip pat kaip ir kiti jo draugai. Tuo tarpu visi jie rengėsi dar trumpais, gimnazistiškais savo drabužiais, nes sutanas apsilvils tiktai po meditacijos, eidami klausyti šventų mišių ir pirmą kartą po rekolekcijų priimti šventosios Komunijos.

Greitai nusiprausęs ir apsirengęs, Liudas Vasaris drauge su kitais skubesiais spruko į sodą, kur per kelias likusias iki skambučio minutes tikėjosi atsigausiąs tyru oru ir galutinai išblaškysiąs miegus.

Dar tik porą savaitių teišbuvęs šituose mūruose, jis jau suspėjo prisitaikyti prie seminarijos gyvenimo tempo ir tapti vienu rateliu to didžiulio mechanizmo, kur visą gyvenimą skirsto laikrodžio rodyklė ir kietas negailestingas skambalo garsas.

Mokslo metu, paprastomis dienomis, penktą valandą devyni skambalo smūgiai keldavo juos iš miego. Po pusvalandžio trys skambalo smūgiai šauk-

davo juos į koplyčią rytmetinių maldų ir meditacijos. Pusiau septintą valandą skambindavo mišių. Iki aštuntos jie turėdavo pavalgyti pusryčius ir dar kartą atlankyti *Sanctissimum**. Nuo aštuntos iki dvyliktos kas valanda trys skambalo smūgiai paskelbdavo pamokos pradžią ir pabaigą. Dvyliktą valandą jie eidavo į koplyčią trumpos maldos ir sąžinės apyskaitos – *examen conscientiae*. Po penkiolikos minučių skambindavo pietų. Po pietų jie vėl lankydavo *Sanctissimum*. Iki antros valandos būdavo laisvas laikas – rekreacija*. Antrą valandą vienas skambalo smūgis pranešdavo *silentium**, kuris trukdavo iki ketvirtos valandos ir būdavo skirtas darbui. Ketvirtą valandą penki skambalo smūgiai vėl juos paleisdavo į pertrauką, o po pusvalandžio tas pats skambalas sušaukdavo į darbą. Šeštą valandą trys skambalo smūgiai varydavo juos į didžiąją auditoriją, kur rektorius jiems duodavo gero kunigo elgesio pamokas, dažniausiai jas skaitydamas iš tam tikro vadovėlio, o kartais išbardamas už pastebėtus nusikaltimus ir blogą elgesį. Šią pamoką dažnai pakeisdavo koplyčia ir rožinis. Pusiau septintą valandą penki skambalo smūgiai šaukdavo juos vakarienės. Pavalgius lankymas Švenčiausiojo ir rekreacija – pusę valandos žiemą bendrojoje salėje, o pavasarį, kol dar šviesu, sode. Septintą valandą trys skambalo smūgiai šaukdavo juos į koplyčią vakarinių maldų ir sąžinės apyskaitos. Čia pat dvasios tėvas paskaitydavo ryt ryto meditacijos punktus. Po vakarinių maldų ligi devintos valandos būdavo *sacrosanctum silentium**, didelis susikauptimo laikas, skirtas dvasiniam skaitymui ir darbui. Devintą valandą devyni skambalo smūgiai pranešdavo darbo dienos pabaigą. Tada jie dar kartą trumpai lankydavo Švenčiausiąjį ir eidavo gulti. Prieš užmiegant seminarijos regulos* ir dvasinio gyvenimo vadovų jiems buvo patariama prisiminti rytdienos meditacijos turinį, kurį buvo girdėję koplyčioje.

Ta geležinė dienotvarkė turėjo šiokių tokių variantų. Ne mokslo dienomis ir šventadieniais jie keldavosi šeštą valandą, vienuoliktą valandą skambalas šaukdavo juos į Katedrą sumos*, o ketvirtą valandą mišparų*. Per Adventą* jie eidavo į ankstyvasias raras*, o per gavėnią* – į be galo ilgus Graudžiuosius verksmus, kuriuos giedodavo kartu su visa bažnyčia. Didžiosios šventės – Kalėdos, Velykos, Sekminės, Dievo Kūno oktava* – atnešdavo dar naujų pareigų. Ketvirtadieniais, tuoj po pietų, iki penktos valandos juos vesdavo visus kartu pasivaikščioti už miesto plentais arba į miškelį. Pietums tą dieną duodavo kopūstų. Šeštadieniais jie eidavo išpažinties, o po vakarinių maldų būdavo dvasios tėvo konferencija. Kiekvieno mėnesio pradžioje jie atlikdavo vienos dienos rekolekcijas*, o mokslo metų pradžioje ir pabaigoje, gavėnios laikotarpiu ir prieš šventimus rekolekcijos trukdavo 3–5 dienas.

Liudas Vasaris, vos porą savaitių teišbuvęs seminarijoje, viso to režimo dar nepatyrė, bet per tą laiką jau visai priprato prie skambalo balso ir, išgirdęs jį, kildavo ir plaukdavo su visa srove išsiliejusių į koridorių klierikų* ten, kur tas balsas šaukdavo. Ligi šiol jis negalėjo priprasti tik keliamas iš miego, ir tas ankstyvasis skambalo balsas jam vis dar būdavo kaip ir koks netikėtas nelauktas smūgis, nutraukiantis smagiausią jo miego dalį. Ypač pirmomis dienomis jis keldavosi nenoromis, svaigstančia galva ir per rytmetinę meditaciją neužmigdavo tik dėl to, kad jautėsi esąs naujokas.

Liudas jau antrą kartą buvo bežingsniuojantis aplink didoką seminarijos sodą, kai trys skambalo smūgiai pasuko jį atgal, ir jis drauge su kitais tekinas leidosi į koplyčią, kad nepasivėlintų poterių. Koplyčioj kiekvienas kursas turėjo savo vietą, ir kiekvienas klierikas žinojo, į kurį suolą jam reikia eiti. Vasario alfabetinė vieta buvo paskutiniame suole.

Koplyčia buvo menkai apšviesta ūkanoto, pro grotuotus langus besiskverbiančio rudens ryto ir dviejų žvakių: vienos prie dvasios tėvo ir vienos prie skaitančio maldas klieriko klaupkos*. Prieš altorių raudonoj taurelėj silpnai mirgėjo aliejinė lempa.

Šita koplyčia iš pirmos dienos Liudui Vasariui padarė neišdildomą įspūdį. Visados švariai laikoma, tyli ir paslaptinga, su savo apvaliai susklostomis lubomis, mažučiu altoriumi, suolų eilėmis, klausykla ir vargonais buvo tikra viso seminarijos gyvenimo širdis. Į ją kone* dešimtį kartų per dieną įplaukdavo ir išplaukdavo tų gyvenimo nepažįstančių, bet gyvenimą gydyti besirengiančių jaunuolių banga. Ir tik joje buvo priežastis ir pateisinimas to kieto gyvenimo, kurį jie tuose mūruose leido, išsižadėdami savo laisvės, jaunatvės ir visų pasaulio vilionių.

Liudui Vasariui iš pirmos dienos ypač į akį krito ant išgaubtų koplyčios sienų iš abiejų pusių nupiešti šv. Aloyzo Gonzagos ir šv. Stanislovo Kostkos didesni už natūralų dydį paveikslai. Tai buvo dvasiškos jaunuomenės, klierikų šventieji globėjai. Ir tyliomis dienos valandomis, kai koplyčia būdavo tuščia, ir svirduliuojančioj žvakių šviesoje, kada ji būdavo pilnutėlė dvasinius pratimus atliekančių sutanotų* jaunuolių, tie du keistai išlinkę šventieji su sutanomis ir kamžomis*, nekaltais veidais ir aureolių apsuptomis galvomis, būdavo apgaubti kažko nesuprantamo, mistiško, paslaptingo. Liudas Vasaris, įsižiūrėjęs į tuos didžiulius paveikslus, visados pajusdavo gilios pagarbos, bet taip pat ir prietaringos baimės jausmą. Jisai dažnai įsivaizduodavo, kaip tai būtų baisu, jeigu reiktų jam nakčia vienam pasilikti šitoj apytamsėj koplyčioj tų dviejų didelių, nebylių, šventų jaunuolių draugystėj. Mėgdamas save

jaudinti tokiais vaizdais, jis tarsi jautė, kokių didelių dvasios sukrėtimų teks jam ilgainiui patirti šitoj pačioj koplyčioj, tų pačių šventųjų akivaizdoj. Ir jau daugeliui metų praslinkus, kada Liudo Vasario gyvenimas pakrypo visai kitomis vėžėmis, šita koplyčia ir šitie šventieji kartais rodydavosi jam sapnuose, primindami naivų, tyrą jaunatvės pasišventimą ir idealizmą.

Visos maldos tada seminarijoj būdavo skaitomos lotyniškai su lenkiškais įterpimais, o meditacijų punktai lenkiškai. Konferencijas taip pat sakydavo lenkiškai. Liudas nei tų maldų, nei tų konferencijų iš pradžių nesuprato. Dėl to šios pirmosios rekolekcijos jiems, aspirantams* lietuviams, buvo daugiau laisvo mąstymo ir svarstymo laikas negu tikrosios rekolekcijos. Tiktai vieną konferenciją dvasios tėvas jiems pasakė lietuviškai. Šitoj konferencijoj jis išdėstė kunigo pašaukimo kilnumą ir motyvus, kurie juos galėjo patraukti į seminariją.

Motyvai? Tada Liudas Vasaris jais galvos sau daug nekvaršino. Taip reikėjo, kitaip nebuvo galima – ir tiek. Tik po daugelio metų, kai jisai atsistojo savo gyvenimo pusiaukelėj ir kryžkelėj, kur pašaukimo klausimas buvo jau nebe teorinio svarstymo objektas, bet širdies krauju aplieta gyvenimo žaizda, tik tada jam galutinai paaiškėjo į seminariją stojimo motyvų vertė. Jie nebuvo žemi nei karjeros siekiantys, bet jie taip pat nedaug ką bendra turėjo ir su tikraisiais tiesioginiais kunigavimo uždaviniais: pastoracija*, apaštaltavimu*, Kristaus mokslo skleidimu, dvasiniu tobulėjimu... Tėvų noras, žinoma, nusvėrė daug. Liudas jau nuo pat mažens buvo skirtas leisti į kunigus. Pabaigęs penkias klases, jis, tylus ir klusnus šešiolikos metų jaunuolis, nė mėginti nemėgino priešintis geležinei, visa nulemiančiai tėvo valiai ir tylios jautrios motinos norui. Bet tai jam nebuvo sunku, nes ir kiti, tik jam pačiam žinomi sumetimai lenkė jį į seminarijos pusę.

1905 metų revoliucija užklupo Liudą Vasarį vienoje iš pirmųjų gimnazijos klasių, bet jos pasekmės lydėjo jį visus gimnazijos mokslo metus. Tarp mokinių, net ir žemesnėse klasėse, tuo metu buvo pasireiškęs didokas patvirkinimas. Ypač du atsitikimai pasibaisėjimu sukrėtė Liudo sielą. Vienas jo draugas kartą iš bažnyčios parsinešė Komuniją, norėdamas įrodyti, kad nėra joje stebuklo nei Dievo. Dėl to gimnazijoj ir visame mieste kilo negirdėtas skandalas, plačiai nuaidėjęs visoj apylinkėj. Kiekvienam gimnazistui ta proga iš savo tėvų ir giminių teko prisiklausyti aimanų, bauginimų ir grasinimų daugiau negu reikia. Bet štai netrukus antras Liudo draugas nusišovė, susirgęs venerine liga, netekęs, kaip jis parašė savo raštelyje, gyvenimo tikslo ir kad gyventi nusibodę. Šitie du įvykiai, kaip du likimo pirštai, Liudo sąžinėj kažkodėl

atsikreipė į jį patį. Taip, jis buvo dar tikintis ir Komunijos už nieką pasaulyje nebūtų išdrįsęs išniekinti. Bet abejonių turėjo. Juk jis vis dėlto buvo laikomas patikimu ir pažangiu draugu. Jis priklausė vienai slaptai lavinimosi kuopelei, kur buvo aiškinamas pasaulio atsiradimas, evoliucija, dar šis tas iš gamtamokslio visai kitaip, negu moko Bažnyčia. Taip bent jam atrodė. Jisai artėjo prie religinės krizės ir tikėjimo netekimo kelio. O turimas dar tikėjimas ir tėvų auklėjimo įtaka šaukė jį gelbėtis. Kur? Į seminariją. Be to, tai buvo dar jo lytinio brendimo metai. Jis gaudavo iš vieno savo draugo pasiskaityti pseudo-medicininių brošiūrų, kuriose tie klausimai ir laukiantys jaunuolio pavojai buvo atvaizduoti perdėtai ir efektingai. Daugybė jam žinomų pavyzdžių iš mokinių elgesio ir pagaliau draugo nusižudymas tarsi patvirtino tuos išvedžiojimus ir darė gyvenimą juodą, purviną, bjaurų. Jam kartais atrodydavo, kad jis pats jau stovi ant bedugnės krašto.

Kita vertus, – jaunuoliškas idealizmas, entuziazmas, didelių darbų noras. Ir Liudą Vasarį tada jau buvo pagavusi pirmoji patriotizmo banga. Dirbti Lietuvai! Ką dirbti? Rašyti! Rašto darbas jis jau buvo pasižymėjęs klasėje. Jis šį tą jau buvo bandęs ir taip sau. Artimesnieji draugai apie jį šį tą jau žinojo ir tikėjosi. Neseniai jis buvo skaitęs Maironio „Jaunąją Lietuvą“. Šitos poemos įspūdis jį pavergė ir užbūrė, Maironis jam tapo milžinu, dievaičiu, idealu. O Maironis – kunigas!

Per paskutiniąsias atostogas Liudui teko būti vieno savo giminaičio, ką tik įšvęsto kunigu, primicijose*. Kiek čia buvo džiaugsmo, kiek lietuviškų dainų, kiek kalbų! Paėmė jį jaunas kunigas už rankos, ir jiedu valandėlę vaikščiojo sodo takeliais.

– Tai ką? Girdėjau, kad jau tėvas į seminariją rengiasi vežti? – paklausė kunigas.

– Gal ir teks važiuoti...

– Nebijai?

– Bijot nebijau, bet, sako, ten nelengva.

– Niekis! Daug ką perdeda. Nėra taip baisu, kaip sako tie, kurie ten niekados nebuvo. Važiuok, brolyti, neapsigausi. Lietuvai reikia darbininkų. Kovosime su rusais ir lenkais. Rašysime, leisime laikraščius, knygas, steigsime draugijas.

Ilgai dar taip kalbėjo primiciantas* ir parodė Liudui kelis ten pat esančius klierikus, jau šiuo tuo pasižymėjusius. Štai šis garbiniuotas, skardziabalsis, sveikata ir gyvybe trykštantis raudonikis jau išvertęs ir išleidęs vieną knygelę. Anas tyrinėja Lietuvos istoriją, anas gi, aukštas liesas blondinas, gerai pa-

žįsta literatūrą ir rašo kritikos straipsnius, o šitas ilgaplaukis gražuolis turi nemažą beletristo* talentą.

Liudas nudžiugo. Vadinasi, teisybė! Štai kur išganymas*! Jis jau žinojo, kad beveik visi didžiausi lietuvių literatūros vardai priklauso kunigams. O štai dar kiek jų priaugančių! Ir jau po daugelio metų, kai Liudo Vasario gyvenimas pakrypo kita linkme, jis, prisimindamas šitą sceną sode ir tuos daug žadančius klierikus, karčiai nusišypsodavo: garbiniuotas raudonikis paskendo alkoholy, istorikas žuvo užkampio parapijoje, kritiką po poros metų išvarė iš seminarijos, o gabusis beletristas, tapęs kunigu, visai metė rašęs. Ogi jis pats, Liudas Vasaris?..

Pasibaigus meditacijai ir maldoms, Vasaris tekinas leidosi į viršų vilktis sutanos. Visi jie, pirmamečiai, dabar tą patį darė. Kelnes reikėjo paslėpti kojine arba batų auluose, ant krūtinės dėtis tam tikrą be susegimo liemenę balta, ne po smakru, bet ant sprando užsegama apykakle, vadinama „koloratka“, pagaliau vilktis sutaną, kalbant tam tikrą maldele. Tai atlikęs, Liudas išsitraukė gražią tetos padovanotą kamžą ir nuėjo į koplyčią.

Degė visos žvakės. Mišias rengėsi laikyti pats rektorius, visi klierikai vilkosi kamžas ir stojo į eilę priimti Komunijos. Momentas buvo graudus ir iškilmingas.

Liudas Vasaris pamažu artinosi prie Dievo stalo, o iš abiejų pusių nuo įgaubtų sienų lydėjo jį ramūs, dangiški šv. Aloyzo ir šv. Stanislovo veidai.

Paskui buvo mišios. Daug degė žvakių, daug klierikų tarnavo mišioms ir švaistėsi prie altoriaus, kvepėjo smilkalai, giedojo choras ir visose klaupkose meldėsi jaunuoliai, apsirengę juodomis sutanomis ir baltomis kamžomis.

Liudas Vasaris, po daugelio metų kartais perkratydamas savo gyvenimą, kai kada norėdavo surasti jame stiprių religinio išgyvenimo momentų. Šypsodamasis jis atsimindavo pirmąsias savo išpažintis, kurioms besiruošdamas ir jokių nuodėmių neatsimindamas, jas čia pat padarydavo: sukeikdavo vištą, mušdavo šunį, nesukalbėdavo poterių. Atsimindavo jis ir savo pirmąją Komuniją, kurią suaugusieji taip brangina ir jos paveikslėlius saugoja visą gyvenimą. Deja, nė pirmoji Komunija jam gilesnio įspūdžio nebuvo padariusi. Jam, rodosi, nuo pat kūdikystės giliau įsmigo į širdį mišparų vargonų gaudesys, negu tas pirmas Dievo į save priėmimas. Nagrinėdavo jis ir tolesnes savo išpažintis ir Komunijas, bet ir jose rasdavo tik pasitenkinimą atlikta pareiga, o ne religinį džiaugsmą. Priėmus Komuniją, jam visuomet rūpėdavo kuo greičiau išėiti iš bažnyčios ir parbėgti namo. Atsimindavo jis štai ir šitą sutanos užsivilkimo dieną ir ta proga priimtą Komuniją, atlikus viso gyvenimo

išpažintį. Nieko. Jį jaudino tik naujumas, tik aplinkybės, kad štai jis dabar tampa klieriku – „kunigėliu“. Religinio jausmo, gilesnio dvasios prasiskleidimo kontakte su Dievybe Vasaris neįstengė konstatuoti. O jis buvo tikintis, praktikuojantis, giliai religingų tėvų sūnus. Ir jisai užsivilko sutaną, kalbėdamas: *Dominus pars haereditatis meae**.

Po pamaldų visi jie išėjo iš koplyčios linksmi nusiteikę. Pagaliau pasibaigė penkių dienų tylėjimas – ir visas rūmas suskambo linksmiais jaunais balsais. Pirmamečiai buvo dienos didvyriai ir visų dėmesio centras. Vyresnieji juos sveikino ir bučiavo, linkėdami greitai tapti gerais kunigais. Kiti dalino jiems šventus paveikslėlius su užrašais sutanos užsivilkimo dienai atminti. Jie patys buvo patenkinti, kad dabar jau neišsiskirs iš bendro klierikų būrio savo gimnazistiška nunešiota uniforma. Jie vaikščiojo koridoriais patys iš savęs juokdamiesi, kad ilgoje sutanoje painiojasi kojos, kad jaučiasi kaip supančiuoti – ir vieni kitus iš visų šonų apžiūrinėjo. Iš tiesų jie ir buvo gana juokingi. Retai kuriam tiko prie stuomens ir prie veido tas rimtas kunigiškas rūbas. Juk jie visi buvo tokie jaunučiai.

– Liudai, tu pasitaisyk savo koloratką. Žiūrėk, jau vienas galas išlipo iš apykaklės, – įspėjo Vasarį jo draugas Petryla, kai jie sugrįžo į „labirintą“.

– O tavo, žiūrėk, nuo apačios jau dvi sagos atsisegė.

– Man kažkodėl čia vis už bato kliūva.

– Ar matei, kaip Balselio viena kelnė išlindo?

– Tai dar nieko, bet aš po Komunijos vos neparvirtau, kai reikėjo atsistoti. Kažkaip primyniau sutaną – ir nė iš vietos.

– Bet, žiūrėk, Variokas! O-o! Tikras vikaras.

Variokas iš tiesų atrodė geriau negu kiti. Stambesnis, labiau subrendęs, jis pasirūpino, kad ir jo sutana būtų pasiūta tinkamai. Ir galbūt dėl to, kad turėjo dėdę kunigą, jis mokėjo geriau su ja apsieiti.

– Ech, judu mizerijos*! – sušuko jis. – Na, kokie jūs kunigai? Komedijos, daugiau nieko! Ot kur, tai bent kunigas! – jis sudavė sau į krūtinę ir išskėtęs rankas sugiedojo: – *Per omnia saecula saeculorum*!*.. O tas Vasariukas!.. Viešpatie!..– Jis apuko Vasarį du kartus, apžiūrėjo iš visų pusių ir nuėjo toliau kartodamas: – Komedijos, tikros komedijos...

Liudas Vasaris iš tiesų atrodė kaip vienas iš mizerniausių*. Liesas, laibutis, visai dar vaikiško veido, su išaugti pasiūta sutana, jisai buvo panašus į bernioką, apsvilkusį tėvo drabužiais. Ir niekam tuomet nebūtų galėję ateiti į galvą, kad šitam juokingam klierikučiui yra lemta audringa ir garsi ateitis.

II

Seminarija, kaip ir kiekviena disciplinuota bendruomenė, o ypač bažnytinė, turi savo hierarchiją, vyresnybę ir įvairioms viešoms funkcijoms bei pareigoms atlikti tam tikrus organus ir nuolatinius arba iš eilės kas savaitę skiriamus asmenis.

Pačioj viršūnėj seminarijos vyresnybės, žinoma, stovi vyskupas. Tačiau toje seminarijoje, į kurią įstojo Liudas Vasaris, tiesiogiai vyskupo valdžią klierikai mažai jautė. Jisai tik kada ne kada pasirodydavo seminarijoje ar pasakydavo pamokslėlj, ar retkarčiais apsilankydavo pamokose. Jis per didžiąsias šventes laikydavo Katedroje iškilmingas pamaldas, jis pagaliau suteikdavo įvairius šventimus. Tų pamaldų ir šventimų proga klierikai turėdavo darbo ir rūpesčių iki ausų. Vieniems reikėdavo išmokti labai komplikotos ceremonijos – asistuoti, tarnauti pamaldoms, kitiems mokytis tinkamų giesmių, pagaliau visiems nuvargti Katedroj, šiokių ar tokių būdu tose iškilmėse dalyvaujant.

Svarbiausias tiesioginis seminarijos viršininkas – tai rektorius. Jo butas buvo pačioje seminarijoje, čia pat šalia klierikų kambarių. Jis stropiai sekdamas visą seminarijos gyvenimą, jam buvo teikiamos reliacijos* apie klierikų elgesį, į jį reikėdavo kreiptis kiekvienu svarbesniu reikalu: išeiti į miestą, pasimatyti su atvažiavusiais tėvais ir giminėmis ar šiaip gauti kokį nors leidimą. Vasario klierikavimo metais rektorius buvo tiesus, žilagalvis, auksuotais akiniais prelatas* Valeškevičius, senos kartos ir senų pažiūrų žmogus. Jis, nors ir nebuvo *lenkininkas* tikra prasme, vis dėlto jaunosios lietuvių kultūros nepripažino, pašiepdamas naują „uodeguotąją“ rašybą, kaunišką „Draugiją“ laikė *bezbožnym pismem** ir į klierikus niekada nepratarė nė vieno žodžio lietuviškai. Šiaip buvo geras, nors aštrus viršininkas. Klierikai jo bijojo kaip ugnies. Iš tolo išgirdę jo garsų kosėjimą ir krenkštimą, sprukdavo kur įmanydami, kad tik nesusitiktų žilos galvos ir akiniuoto žvilgsnio. Jis kartais vakarais lankydavo kambarius pakontroliuoti, ką klierikai dirba. Bet eidamas taip kosėdavo ir trunkydavo durimis, kad kiekvienas tuojau būdavo įspėtas ir tinkamai tam vizitui pasiruošdavo.

Visai kitoks buvo antrasis seminarijos viršininkas, inspektorius Mazurkovskis, storas, plikas, plačiaburnis, visados saldžia ir dievobaiminga mina. Bet klierikai kažkodėl netikėdavo nei jo gerumu, nei jo pamaldumu. Kambarius jisai lankydavo atsitiktinai ir tylomis, kaip lapė. Niekas nežinodavo ir negirdėdavo, kada jis ateina. Jo butas buvo tame pačiame koridoriuje, kur ir klierikų kambariai. Mazurkovskis buvo tikras lenkas mozūras* ir uoliausias lenkiškų tradicijų seminarijoje gynėjas. Kad galėtų sėkmingiau vykdyti savo

planus, jis pats buvo pramokęs lietuvių kalbos ir lenkus klierikus skatindavo jos mokytis, kad vėliau būtų galima juos skirti į lietuviškas parapijas, o lietuvius siųsti į lenkiškąsias. Visoj diecezijoje* ir seminarijose tuo metu virė atkakli kova dėl lietuvių kalbos teisių bažnyčiose. Šitos kovos įkarštis ir atbalsiai* kaitino klierikų patriotinius jausmus, bet kartu juos ir demoralizavo, nes naikino pasitikėjimą vyresnybe ir vertė prieš ją konspiruoti*. Patriotinis įkarštis, galvojant apie būsimą darbą ir kunigo pašaukimą, daugeliui seminarijos auklėtinių rodė ne religinius, bet daugiau visuomeninius politinius idealus. Seminarijos vyresnybė, nesugebėdama nuraminti klierikų patriotinių aistrų, nepajėgdama parodyti taip reikalingo čia neutralumo ir tolerancijos, tapo vienu iš demoralizacijos veiksnių.

Didelę įtaką klierikams darė dvasios tėvas, viso jų dvasinio gyvenimo vadovas. Jis kartu su jais kalbėdavo poteries, sakydavo jiems pamokslus, laikydavo rekolekcijas, klausydavo jų išpažinčių. Dvasios tėvas buvo vienintelis iš vyresniųjų žmogus, prieš kurį klierikai nesilankstydavo, pro kurį praeidavo be dirbtinės pozos ir minos ir kurį susitikdavo nesutrikdami, nes dvasios tėvas neturėdavo jokių pamokų, nedalyvaudavo posėdžiuose ir niekaip negalėjo pakenkti klieriko opinijai ir likimui. Jį varžė išpažinties sakramento paslaptis. Liudui Vasariui esant seminarijoje, dvasios tėvai keitėsi gana dažnai, ir niekam nebuvo aiški to keitimosi priežastis. Klierikai ir čia įžiūrėdavo tautinės kovos pasekmes, nes dvasios tėvas turėdavo būti lietuvis, kad galėtų klausyti visų klierikų išpažinčių. Jau po daugelio metų Vasaris su tam tikru pietizmu* minėdavo savo dvasios tėvus. Visi jie buvo tokie geri, malonūs ir nuoširdūs, palyginti su kitais pasipūtusiais, išdidžiais ir šurkščiais tų metų viršininkais. Be to, visi tie dvasios tėvai buvo truputį naivūs, truputį ne šio pasaulio žmonės. Visi jie kalbėdavo monotoniškai – tai veikdavo migdomai per meditacijas, ir nė vienas neturėjo geros klausos – tai sudarydavo keblumų vargonininkui ir chorui per giedotines pamaldas. Deja, dvasios tėvo įtaka nušviesdavo toli gražu ne visus seminarijos gyvenimo sluoksnius.

Patys kunigai profesoriai į klierikų gyvenimo tvarką nesikišdavo. Jie gyveno atskiruose namuose, apie jų elgesį klierikai mažai ką žinodavo, o kai kurias žmogiškas silpnybes atleisdavo, per daug nesipiktindami.

Bet pasitaikydavo viršininkų ir iš pačių klierikų būrio. Patikimiausias paskutinio kurso klierikas būdavo skiriamas seminarijos dekanu. Jis turėjo iš arti sekti ir tvarkyti įstaigos gyvenimą. Jis skirdavo, kuriam klierikui kuriame kambaryje ir su kuo gyventi. Tokie skyrimai – „transliokatos“ – būdavo du kartus per metus. Dėl jų kildavo nemažai keblumų. Jų reikšmė klierikams

būdavo labai didelė. Suprantama, kad dėl dekanato vietos varžydavosi lietuviai ir lenkai. Be to, dekanas kas vakarą turėdavo teikti rektoriui reliaciją apie dienos įvykius.

Ne mažiau reikšmingas buvo ir ceremonijų mistras*. Jo pareiga – rūpintis visomis iškilmėmis, ar tai Katedroje, ar tai seminarijos koplyčioje. Paprastų šventadienių sumoms asistą* sudarydavo diakonas*, subdiakonai*, ceremoniaris*, turiferarijus* (kodyluotojas*) ir du akolitos*, kurie eidavo visų priešaky, nešdami po žvakę didžiulėse žvakidėse. Šie du visuomet būdavo pirmo kurso klierikai. Daug jiems, nepratusiems, būdavo vargo, kol išmokdavo, ką su tomis žvakėmis daryti, kada kuria ranka jas prilaikyti, kur priklaupiti, kur nusilenkti, į kurią pusę katram eiti. Vyskupui celebruojant*, asista būdavo gausi ir ceremonijos labai painios. Atsitikdavo, kad, kuriam suklydus, prelatas oficialas* čia pat išplūsdavo tą asilą arba arkliu. Pasitaikydavo tokių nelaimingųjų, kurie niekaip negalėdavo tų ceremonijų išmokyti, ir dėl to nemenkai turėdavo iškęsti, gaudavo ir nuo draugų, ir nuo viršininkų.

Vienas klierikas, turintis geresnę balsą ir mokantis šiek tiek muzikos, būdavo skiriamas dirigentu. Jo pareiga – mokyti ir vesti, giesmių profesoriui padedant, seminarijos chorą, o per mišparus intonuoti* antifonas* ir psalmes. Iš viso jam tekdavo rūpintis giedamąją ceremonijų ir iškilmų dalimi, taip pat ir seminarijoje rengiamų vakarėlių koncertine dalimi. Dirigento pareigos reikalavdavo daug darbo, bet užtat jam nereikėdavo dalyvauti asistose ir ceremonijose.

Turėjo seminarija ir savo vargonininką, nes iš daugelio vis atsirasdavo mokačią skambinti fortepijonu ir sugebančią vargonuoti. Buvo taip pat ir vaistininkas, nes atsirasdavo ir dirbusių vaistinėjų arba ragavusių šiek tiek ir farmacijos mokslo. Iš šitų paprastai išeidavo „daktaraujantieji“ parapijų kunigai, plačiai žinomi Lietuvos kaime ir turį tokį nepaprastą kaimo moterėlių pasitikėjimą. Seminarijoje jie rūpindavosi maža vaistinėle ir globodavo susirgusius savo draugus.

Antrojo kurso klierikai kas savaitę paeiliui eidavo kampanarijus* – varpininko – pareigas. Jo žinioje būdavo laikrodis ir skambalas. Kampanarijus keldavosi anksčiau už kitus ir per visą dieną duodavo signalus, ką kada reikia daryti.

Bet pirmamečiams svarbiausias buvo jų artimiausias globėjas ir viršininkas – formarijus*. Juo būdavo skiriamas paskutinio kurso vienas iš pavyzdinčiausių ir ištikimiausių klierikų, dažniausiai – diakonas. Jo pareiga – artimai bendrauti su pirmamečiais, juos mokyti tinkamai elgtis, aiškinti regulą, išmo-

kyti skaityti rubricėlę*, patarnauti per mišias, žodžiu, visa, kas jaunam seminaristui yra reikalinga. Bet jis taip pat turėdavo juos ir tirti, ar nėra tarp jų kokio įsibrovėlio, visai netinkamo dvasiniam luomui, ar kas neturi kokių piktinančių įpročių, ar visi siekia tinkamai eiti savo pareigas. Tuo tikslu formarius ir gyvendavo su pirmamečiais viename kambaryje, didžiuliam „labirinte“, nors tai buvo menkiausias ir nepatogiausias kambarys visoje seminarijoje. Formarius kiekvieną šeštadienį turėdavo pranešti rektoriui viską, ką jis per savaitę pastebėjo bendraudamas su pirmamečiais.

Patys pirmamečiai, žinoma, jokiais viršininkais niekam nebuvo, bet tam tikras pareigas paeiliui taip pat turėdavo eiti. Vienas anksti rytą turėdavo šluostyti auditorijose nuo suolų dulkes. Kitas – kasdien dvasios tėvui patarnauti per mišias. Trečias – plauti savo kambarį prausyklą ir prižiūrėti švarą. Du pirmamečiai, apsijuosę baltomis prijuostėmis, turėdavo nešioti valgius, kuriuos tam tikru liftu atgabendavo iš virtuvės, „peklos“, tiesiog į refektorijų*. Jiedu turėdavo žiūrėti, kad vaikščiodami nebelstų kojomis ir nebarškintų indais, nes per pusryčius buvo skaitomas Šventasis Raštas, per pietus – kokia nors dvasinio turinio knyga, o per vakarienę – Petro Skargos „Šventųjų gyvenimai“. Be to, vienas pirmametis ar auditorijoje, ar koplyčioje turėdavo sėdėti prie krašto ir visada atidaryti išeinantiems profesoriams duris.

Taip tvarkėsi ir gyveno ta maža jaunų žmonių bendruomenė. Hierarchinė jos santvarka reikalavo iš kiekvieno griežtai laikytis tvarkos ir tinkamai vykdyti pareigas, tačiau taip pat žadino didelį norą pakilti aukštesniu laipsniu. Likti tame pačiame kurse antrus metus seminarijoje buvo daug skaudžiau, negu kurioj nors kitoj mokslo įstaigoj. O gauti kokį paaukštinimą, ypač šventimus, tegu ir žemesniuosis, reiškė ne tik Dievo malonę, bet ir didelės svarbos žingsnį į priekį.

Liudas Vasaris jau po daugelio metų su malonumu atsimindavo kai kuriuos seminarijos gyvenimo bruožus ir epizodus. Nors čia buvo palanki dirva augti vergiškumui, pataikavimui ir veidmainystei, tačiau daug buvo taip pat ir valią grūdinančių akstinių*. Jis priprato prie punktualumo ir tvarkos, priprato nebijoti nors nesunkaus, bet vis dėlto juodo darbo. Jis mielai prisimindavo, kaip, pasirišęs baltą prijuostę, stypčiodamas ant galų pirštų tempdavo didžiulius kruopų arba kopūstų puodus, kaip su trenksmu siųsdavo atgal į „peklą“ kruopose rastą kirminą arba kitą kokį nevalgomą daiktą. Jis mielai atsimindavo ir dulkių šluostymą, ir grindų valymą – ir niekada gyvenime tokių darbų nevengdavo.

Šalia maldų, meditacijų ir visų kitų dvasinio gyvenimo pratimų, šalia tvarkos palaikymo ir bendro gyvenimo reikalų, mokslui seminarijoje vis dėlto

buvo skiriama daugiausia laiko. Pirmame kurse su kunigiškais mokslais jie beveik nesusitikdavo, jei neskaičiuotume kai kurių liturgijos* mažmožių. Svarbiausia jiems buvo išmokti lenkų ir lotynų kalbas. Jau iš pirmos dienos visi viešieji reikalai buvo atliekami lenkų kalba. Visos pamokos buvo aiškinamos lenkiškai. Tad jau apie Kalėdas pirmaisiais metais jie imdavo viską suprasti, o metų pabaigoje jau ir patys galėjo kalbėti lenkiškai. Su lotynų kalba buvo sunkiau. Tik po dvejų metų kasdienių pamokų jie imdavo suprasti filosofijos ir teologijos vadovėlius, Šventraštį ir liturginius tekstus. Bet klasikinė lotynų kalba taip ir likdavo jiems nesuprantama. Pirmame kurse jie mokėsi dar ir visuotinės istorijos. Būdavo ir kelios lietuvių kalbos pamokos.

Tuo metu seminarijoje dar nesistengiama išėiti viso gimnazijos kurso, ir seminarijos mokslas jokių teisių nesuteikdavo. Dėl to išstojantiems iš seminarijos beveik negalima buvo tęsti mokslų kitur, ir jiems likdavo vienas kelias – tapti vaistininko padėjėju. Užtat baigusiems gimnazijas seminarija suteikdavo privilegijų ir priimdavo iškart į trečią kursą.

Šalia nustatytos programos retai kuris klierikas imdavo dar ką nors papildomai studijuoti. Nebūdavo tam laiko nei paskatinimo. Vis dėlto vienas kitas mokėsi vokiečių arba prancūzų kalbos, daugiau atsirasdavo norinčių pramokti muzikos – smuiku arba fisharmonija* griežti. Tie klierikai didesnę dalį laisvo laiko praleisdavo kambariuose arba salėje, taip pakenkdami savo sveikatai.

Tokiame tad fone praėjo šešeri Liudo Vasario jaunystės metai ir užsimezgė jo nevykusio gyvenimo drama.

III

Gyvenimas, į kurį pakliuvo Liudas Vasaris seminarijoj, iš šalies žiūrint galėjo atrodyti be galo liūdnas ir nuobodus. Nuo ankstyvo ryto ligi vakaro kas valandą, o kartais ir kas pusvalandį, skambalo garsas, kasdienės meditacijos, ilgi poteriai, pamokos, *silenciumai* – per savaitę, per mėnesį gali įgristi iki gyvo kaulo. Tačiau iš tiesų buvo kitaip. Niekur taip greitai laikas nebėgo kaip tuose mūruose, skirstomas ir smulkinamas skambalo. Nuobodžiauti čia nebuvo kada. Ir jeigu atskiri dienos programos punktai dažnai įgrisdavo, tai visa diena, savaitė, mėnuo praeidavo nepastebimai greitai. Pirmamečiams vis pasitaikydavo kas nors nauja, nepatirta. Taip nejučiomis praėjo Kalėdos su savo iškilmingomis pamaldomis, praėjo gavėnios laikas su ilgais Graudžiais verksmais ir Kryžiaus keliais, kurių metu jie po dvi valandas vargdavo Katedroje, praėjo ir Velykos su dar ilgesnėmis Didžiosios savaitės pamaldo-

mis ir Kristaus prisikėlimo iškilmėmis. Per Gavėnią jie turėjo antrąsias ilgas trijų dienų rekolekcijas, kurias Liudas Vasaris jau laikė sąmoningiau, nes, suprasdamas lenkų kalbą, galėjo sekti meditacijų ir konferencijų turinį.

Jeigu po visų tų meditacijų, konferencijų, refleksijų, sąžinės perkratymų, po visų tų religinių praktikų, švenčių ir iškilmų kas nors būtų paklauses: „Koks yra dabar tavo tikėjimas, kaip dėl abejonių, kurias čia atsinešei, ir koks tu dabar žmogus, palyginti su tuo, kas anksčiau buvai?“ – tokie klausimai klieriką Vasarį būtų pastatę į gana keblią padėtį, – lyg jisai žinotų. Tiesa, jis jau tris kartus per savaitę priiminėjo Komuniją. Bet viskas vyko savaime. Ar jisai patobulėjo, ar tik vykdė naujo gyvenimo reikalavimus nejučiomis, pamažu prie jų prisiderindamas?

Stodamas į seminariją, jis kiek kitaip vaizdavosi savo *suklierikėjimo* procesą. Jisai gana naiviai manė, kad pirmiausia juos ims įtikinėti. Manė, kad nesugriaunamais argumentais įrodys, jog yra Dievas. Manė, kad išsklaidys visas jų abejones ir išaiškins priekaištus. Kad dėl to jų tikėjimas pasidarys stiprus ir gyvas. Bet nieko panašaus nebuvo. Niekas jų neįtikinėjo, priekaištų neklausė ir neaiškino.

Juos su visais kitais pasodino laikyti rekolekcijų ir kalbėti maldų, tartum jie būtų giliausiai viskuo tikintys jaunuoliai. Juos išsyk panardino į patį tą gyvenimą, kurio visa prasmė ir pateisinimas – tai Dievas. Į gyvenimą, kuris be Dievo būtų neįmanomas, absurdiškas ir jaunai jų sąžinei visai nepakeliamas. Šitas psichologinis, praktinis argumentas veikė geriau negu teoriniai įrodinėjimai ir įtikinėjimai. Kai kas nepasidavė to argumento galiai, bėgo iš seminarijos pirmaisiais arba antraisiais metais. Teoriniai įrodinėjimai atėjo vėliau. Kad ir jie būtų aiškūs, reikėjo jų mokytis, „kalti“. Bet jie didelės įtakos praktiniam tikėjimui jau tada neturėjo. O galbūt ir niekada neturi. Vasaris seminarijoje nuolat girdėdavo, kad gyvas tikėjimas yra Dievo malonė, kurios reikia Dievo melsti ir kurios galima netekti, Dievui nusidėjus. Vadinasi, teorinė protinė sistema gyvo tikėjimo nesukurs, yra, matyt, amžina bedugnė tarp loginių protinių konstrukcijų ir realybės.

Tai buvo aišku. Tačiau kitas dalykas retkarčiais padrumsdavo klieriko Vasario sąžinę jau pirmaisiais metais. Aiškiai jis to dalyko nemokėjo tada įsivaizduoti ir jo suformuluoti, tačiau vis dėlto jį jausdavo. Būtent, koks yra gyvo tikėjimo sieloje pasireiškimas, požymis, kriterijus? Jis, klierikas Liudas Vasaris, tiki. Bet kaip? Kuo pagrįstas jo tikėjimas? Tėvų įdiegta tradicija? Mirties ir pomirtinio gyvenimo baime? Seminarijos gyvenimo sugestija*? Protu? Dievo meile?..

Taip! Gyvas tikėjimas turi būti pagrįstas Dievo meile, nes jis sklinda iš Dievo malonės. Bet Dievo meilė turėtų būti jaučiama. Juk kiekviena meilė jaučiama. Ji nuolatos mums primena mylimą daiktą, liepia jo ilgėtis, jo netekus liūdėti, o jam esant džiaugtis. Meilė mus jaudina, priverčia mūsų širdį smarkiau plakti. Iš tiesų, esama tokios ir Dievo meilės. Liudas Vasaris susigradindamas atsimindavo, kaip ir koku jausmu kalbėdavo apie Dievą jo motina. Kaip ji, jau visiems sumigus, vėlais vakarais klūpodama meldavosi, kaip ji kiekvieną dalyką ir visą gyvenimą priimdavo savo tikėjimu ir Dievo meile.

O jis, klierikas Vasaris? Niekada ir niekur jis dar nebuvo konstatavęs savo viduje jokio jausmo, jokios dvasinės šilumos Dievui. Jeigu jis būtų galėjęs kokiais palyginimais apibūdinti Dievą, kuriuo jis be jausmų tikėjo, jis būtų galėjęs pasakyti, kad jo Dievas – kaip atmosfera, kurioje gyvename, kaip oras, kuriuo kvėpuojame, kaip šviesa, kurią regime. Be visų tų dalykų mes gyventi negalėtume, bet jų nejaučiame, jų nemylime.

[...]

Jau pirmaisiais seminarijoje buvimo metais daugelis religinių praktikų ėmė tapti jam negyvu papročiu. Reikia nepaprasto uolumo, gyvo tikėjimo ir asketiško palinkimo, kad per dienų dienas laikrodžio tikslumu pasikartojančius tuos pačius žodžius ir gestus atlikinėtum vis gyva sąmone. Taigi per rytmetines arba vakarines maldas Liudas Vasaris, uoliai kartu su visais atsakinėdamas reikalingas vietas arba litanijų *ora pro nobis**, mintimis skrajodavo neribotuose plotuose. Taip pat buvo dėl sąžinės sąskaitų, taip pat dėl meditacijų. Dvasios tėvas skaitydavo jas lėtu, monotonišku balsu, su ilgomis pauzėmis, kurios buvo skiriamos pagilinti, apsvarstyti tai, kas buvo paskaityta. Temos būdavo įvairios ir dažniausiai suskirstytos ciklais: tikėjimo tiesos, Kristaus gyvenimas, nuodėmės baisumas, malonės galybė, dorybės ir t. t. Bet čia reikėjo dar kažko ypatinga, ko tūlas* iš jų neturėjo – ir ko neturėjo Liudas Vasaris. Dėl to labai dažnai, ypač žiemą, jeigu jis šiaip kur nesiblaškydavo mintimis, tai snausdavo. Suolas, kuriame jis sėdėdavo, buvo užlindęs už išsikūlusio sienos kampo – mūrelio, kuris uždengdavo žvakės šviesą ir didelę koplyčios dalį. Dėl šito mūrelio varžydavosi visi to suolo įnamiai, kad tik spėtų anksčiau už kitus užimti vietą už mūrelio. Kiti „medituodavo“ užsikniaubę ant suolo. Uolesnieji, gindamiesi nuo snaudulio, klūpėdavo.

Kovoti su tokiais reiškiniiais buvo dvi svarbiausios priemonės: sąžinės perkratymai, atliekami du kartus per dieną, ir išpažintys, atliekamos kas savaitę, rečiausiai – kas dvi. Deja, ir šios priemonės negalėjo atsilaikyti prieš visą ni-

veliuojančios rutinos kasdieniškumo galybę. Sąžinės perkratymams buvo sugalvojama pagalbinių priemonių. Tie perkratymai būdavo skirstomi į dvi dalis: *examen conscientiae generale* – iš esmės dėl viso elgesio – ir *examen conscientiae particulare* – iš didžiausios savo ydos, kurią norime išnaikinti. Sėkmingesnei su ta yda kovai formarijus sugalvojo dar tokią priemonę: padalino visiems po virvutę su standžiai suvertais karolėliais, skirtais skaičiuoti didžiausios ydos pasireiškimus: sugavai save pasiduodant ydai – stumk vieną karolėlį ligi mazgelio.

Liudas Vasaris, geranoriškai priiminėjęs įvairiausių patarimus, ta virvute mažiausiai pasinaudojo.

Nemažai nerimo jam kėlė ir išpažintys. Jau nuo mažens išpažinties sakramentas jam buvo apsuptas paslaptingo ir baimės. Liudukas buvo be galo drovus ir savyje užsidaręs vaikas, jam reikėdavo didelių valios pastangų pasisakyti kunigui savo nuodėmės. Kas pagaliau tos nuodėmės? Kiekvienas veiksmas, kurį jis žinojo esant blogą, jo paties padarytas, įgaudavo kažkokį neapčiuopiamą specifinį atspalvį, kurio jis niekaip negalėdavo išreikšti ir kurio – jis tai tikrai jautė – nesugebės įvertinti, o gal ir suprasti klausykloje sėdintis kunigas. Tai be galo varžė sakyti ir patį veiksmą, tariant nuodėmę. O pasakius likdavo nepasitenkinimo, kad čia vis dėlto kas nors negerai. Tas nepasitenkinimas ne tik kad neišnyko, bet sustiprėjo seminarijoje. Kiekvieną šeštadienį jis kartojo dvasios tėvui vis tuos pačius nereikšmingus dalykus: tiek ir tiek kartų buvau išsiblaškęs per meditaciją arba snaudžiau, tiek ir tiek kartų sumelavau, tiek ir tiek kartų buvo aplankiusios blogos mintys...

– Ar savo noru jas prisileidai?

– Ne, gyniausi...

– Ką daugiau atsimeni?

Arba:

– Pasakyk kokią sunkesnę nuodėmę iš praeito gyvenimo.

O nuodėmių iš praeito gyvenimo taip pat nelengva surasti. Kas pirma atrodė nuodėmė, dabar išbluko, sumenko. Jam darėsi nepakenčiamai drovu per išpažintis kartoti tą patį. Tuomet jis ėmė rūšiuoti savo „nuodėmes“. Kai kurias pasilikdavo kaip rezervą kitai savaitei, o tų, kurias dabar sakė, jau kitą savaitę nebekartodavo. Kadangi jis jau buvo šioks toks teologas, tad žinojo, jog išpažintis bus gera, nors ir ne visas lengvasias nuodėmes pasakysi. Jis primygtinai ieškodavo naujų nuodėmių rūšių ir būdavo patenkintas, kai surasdavo. Visoje seminarijoje didžiausia charakterio yda buvo laikoma puikybė. Jeigu rektorius kurį nors išbardamas pasakydavo „*pychę masz*“*, tai jau

tas turėdavo būti labai atsargus, kad neišlėktų iš seminarijos. Ir štai po kurio laiko Liudas Vasaris ėmė sakyti naują nuodėmę: tiek ir tiek kartų buvau pasikėlęs į puikybę... Nors ta jo „puikybė“ būdavo paprasčiausias pasitenkinimo jausmas dėl kokio nors pasisekimo arba nekalta svajonė apie ateitį, tačiau įbaugintas jis ir čia matydavo nuodėmės pavojų. Be to, tai buvo nauja medžiaga išpažinčiai. Po „puikybės“ ėmė rasti „pavydėjimas“, „vyresniųjų kritikuojimas“ ir kitos „baisios nuodėmės“. Ko ko, bet jau puikybės Vasario sieloje tuo metu nebuvo nė pėdsako.

Jausdamas širdy didelį neramumą ir kartumą dėl tokių išpažinčių, Liudas kartais išsikalbėdavo su savo draugais, ką gi jie sako kas savaitę dvasios tėvui. Pasirodo, kad kai kurie lygiai taip pat elgdavosi kaip ir jis, kai kurie į tokią klausimą nieko negalėdavo atsakyti, kai kurie nepasitenkinę kalbą nukreipdavo į šalį. Matydavo jis, tiesa, prie klausyklos langelio ir tokių, kurie ten išbūdavo ir penkiolika minučių, ir pusvalandį, kažką karštai šnabždėdami, kažko su dvasios tėvu ginčydamiesi, kažko klausinėdami. Tokie būtent į Vasario klausimus nieko neatsakydavo. Bet visi draugai žinojo, kad jie yra „skrupulatai“*, ir žiūrėdavo į juos su gailėsčiu.

Jaunutis pirmametis klierikas Liudas Vasaris tuo metu nežinojo, bet jautriai nujautė, kad tokios išpažintys, kaip jo paties ir kitų panašių, tai anaipso nėra dvasinio tobulėjimo priemonė; kad po tais banaliais „sumelavau“, „snaudžiau“, „supykau“... slepiasi gili ir tamsi žmogaus dvasios bedugnė, kurioje glūdi didelių ateities ydų šaknys. Ir tikra puikybė, ir gobšumas, ir negailestingumas, ir nesusi laikymas, ir girtuoklystė, ir sukčiavimas, ir veidmainystė, ir kitų sielos puvenų mikrobai, kurie suklestės tik išėjus iš seminarijos, tik po dešimties ar dvidešimties kunigavimo metų, galbūt jau dabar, niekieno nepačiuopti, ima leisti pirmąsias šakneles. Seminarijos gyvenimo rutina taip puikiai jas apsaugoja nuo ravėtojo nagų.

Rekolekcijos tikriausiai buvo skiriamos įeiti į save, pažinti save, kontroliuoti savo kelią ir sąžinę. Tiesa, būdavo momentų, kai lyg kas prasiskleisdavo, lyg kas nušvisdavo. Bet tik momentų. Tuojau ir vėl minties ir sąžinės spindulys buvo sviedžiamas į išorę, į dogmą*, į doktriną*.

Liudas Vasaris, jau daug vėliau prisimindamas tas seminarijos rekolekcijas, stebėdavosi, kaip mažai jose būdavo dvasios šilumos, kokios jos būdavo nepsichologiškos ir nepedagogiškos. Visi apmąstymai, svarstymai ir sąžinės perkratymai neperžengdavo Dievo ir žmogaus tarpusavio santykio ribų. Dievas – begalinė gėrybė, tobulybė ir visų teigiamų atributų suma. Žmogus – begalinė mizerija ir visokių blogybių nešiotojas. Žmogus jau gimsta

nuodėmingas, jo prigimtis linkusi į nuodėmę, ir visas jo gyvenimas – tai begalinė nuodėmių virtinė. O tos nuodėmės didelės ir baisios! Vienai jų atpirkti būtų per mažai visos amžinatvės kentėjimų. Liudui Vasariui jau po daugelio metų vis dar skambėdavo ausyse skardus dvasios tėvo balsas, baigiantis tą nuodėmių baisumo meditaciją įspūdinga fraze: „Jaka procesja grzechów!“* Ir jis puikiai prisiminė, kad tuomet jam, pirmamečiui klierikui, visa ta meditacija buvo visiškai tuščia ir neįtikinanti pastanga. Jis jos niekaip neįstengė priderinti prie savęs ir prie tos padėties, kurioje jie visi buvo. Ir niekaip negalėjo išmesti iš savo galvos minties:

– Kam visa tai mums sakoma? Kas mes? Žmogžudžiai? Plėšikai? Paleistuviai? Ir kokios tos bjaurios nuodėmės, kuriomis mes Dievą taip baisiai užrūstinome?

Tuščios jam buvo ir kitos tų rekolekčių meditacijos apie atgailą, apie Dievo malonę, apie pragarą, skaistyklą ir dangų. Tai buvo sausos doktrinos, neįstengusios jų uždegti, pakelti, kaip nors paguosti, kas būtų jiems tikrai prieinama ir atitiktų jų sąžinę ir dvasią. Juk jie buvo visi tokie jaunučiai, turį daug norų, daug idealizmo, daug vilčių. Jie troško, kad ta jų viduje rusenanti ugnelė būtų įpučiama, jų pasitikėjimas savimi stiprinamas, jų gerosios, itin žmogiškos ypatybės nurodomos ir auklėjamos. Nuo pat pirmųjų žingsnių juos lydėjo rūsti ir šalta teologija ir rezonavimas*, vienus pavergdamas bedvasei rutinai, antrus vesdamas į moralinių kazusų* ir sąžinės kančių klampynes, trečius priversdamas trauktis į savo individualybės lukštą ir ten slapta kurtis naujus ir svetimus kunigystei idealus. Ir tik nedaugeliui Dievo išrinktųjų ir globojamųjų buvo lemta išsaugoti tikrą tikėjimą ir uolią apaštalavimo dvasią.

Liudas Vasaris pirmaisiais klierikavimo metais aiškiai nesuvokė savo padėties, kaip ir daugelis jo draugų. Vieni dalykai jam patikdavo, kiti nepatikdavo, bet ir vienus, ir kitus jis priimdavo kaip gyvenimo būtinybę. Jis nieko čia nepadarys ir nieko kitaip nepakreips. Juolab kad kritikuoti vyresniusius buvo laikoma nuodėme. Ir koks pagaliau jo santykis su visu seminarijos gyvenimu, ir koks svarbiausias jo paties, kaip klieriko, charakterio bruožas, jis nė pats nežinojo. Bet vieną šiaip jau nežymų atsitikimą jis įsiminė.

Kartą per Velykų atostogas jų formarijus, tikrai rimtas, „iš Dievo malonės“ klierikas ir diakonas, pasisiūlė kiekvienam iš jų pasakyti svarbesnius charakterio bruožus ir ydas, kurias jis yra pastebėjęs. Po kelių dienų pasiryžo paklausti apie save formarijaus nuomonės ir Vasaris.

– Apie tamstą aš galiu mažiausiai pasakyti, – kiek patylėjęs tarė formarijus. – Tamstą aš mažiausiai pažįstu. Tamsta esi per daug užsidaręs, pasislėpęs.

Šitokia charakteristika Liudui buvo visai netikėta. Iš savo draugų jis niekada nebuvo girdėjęs, jog yra slapukas. Jis su visais buvo atviras ir nuoširdus. Taip pat jis nesislėpdavo nuo vyresniųjų. Jis buvo net per daug nuolaidus ir klusnus – ir tai ne veidmainiškai, bet visai nuoširdžiai. Ir staiga – „užsidares, pasislėpęs“... Tačiau formarijaus žodžiai nebuvo jam nemalonūs. Jis pajuto tarsi turėtų savyje kažką brangaus, ką reikia apsaugoti nuo kitų, pajuto turintis atsparumo nepasiduoti – kam, jis gerai nežinojo, bet kažkam, kas būtinai kėsinsis tą turtą iš jo išplėsti. Ir pirmą kartą jis pajuto, kad jau yra kažkoks skydas tarp jo ir visos seminarijos atmosferos, ir kad tas gyvenimas jau niekada nesutaps su intymiu jo širdies ir proto gyvenimu.

Po daugelio metų Vasaris, svarstydamas savo likimą, ne kartą padarydavo išvadą, kad tas jo užsidarymas, kilęs ar galbūt esant palankioms aplinkybėms tik pasireiškęs seminarijoje, buvo didžiausia priežastis jo vidinių kovų, jo dvilypumo, jo išgelbėjimo, o galbūt ir žuvimo. Jeigu ne tas jo užsidarymo instinktas, seminarija, be abejo, jį būtų išmetusi arba sumalusi, kaip sumalė daugelį už jį stipresnių. Jis gi liko ir neišmestas, ir nesumaltas.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl gyvenimas seminarijoje apibūdinamas kaip didžiulis mechanizmas, o seminaristas sraigtelis tame mechanizme? Kokia tvarka prasidėdavo kiekviena diena? Surašykite dienotvarkę. Ar likdavo laiko sau? Koku tikslu rašytojas taip smulkiai aprašo dieną? Ar nebuvo tokia tvarka savotiškas muštras? Ką apie tai galvojate?
2. Kuo neįprastas seminaristams aprašomas rytas?
3. Ką sužinome apie jaunų vaikinių buitį?
4. Įsiskaitykite: „Devyni kieti, plieniniai skambalo smūgiai pažadino Liudą Vasarį iš miego.“ Kokių jausmų kyla? Kodėl?
5. Liudas Vasaris „plaukdavo su visa srove išsiliejusių į koridorių klierikų“. Ką tai liudija: laisvę, paklusnumą, solidarumą? Prie ko negalėjo priprasti Vasaris? Kaip tai galėjo jį paveikti?
6. Kokią vietą Vasaris laikė seminarijos širdimi? Kodėl? Ką tai sako apie Liudą Vasarį?
7. Kodėl svarbus mūsų pasirinkimas? Ką sako apie seminaristus ši citata: „[...] tų gyvenimo nepažįstančių, bet gyvenimą gydyti besirengiančių jaunuolių banga.“? Ar lengva išsižadėti laisvės, jaunatvės ir visų pasaulio vilionių?
8. Kas trukdė suprasti maldų ir meditacijų prasmę?
9. Kodėl mums turi rūpėti poelgių motyvai (priežastys)? Ką reiškia „kitaip nebuvo galima“?

10. Kodėl svarbus pašaukimo klausimas? Ką reiškia atsidurti pasirinkimų kryžkelėje?
11. Kokios priežastys atvedė Liudą Vasarį į seminariją: troškimas garbės, karjeros perspektyvos, tėvų noras, artėjimas prie tikėjimo krizės, troškimas tarnauti tėvynei, tikėjimas Dievu, auklėjimo įtaka, Maironio pavyzdys..?
12. „O jis buvo tikintis, praktikuojantis, giliai religingų tėvų sūnus.“ Kodėl neįjautė dvasinio pakylėjimo priimdamas Komuniją?
13. Seminarijos – disciplinuotos bendruomenės – vyresnybė. Kokie buvo viršininkas, rektorius, Dvasios tėvas? Kodėl seminarijos vyresnybė, negalėdama spręsti lietuvių-lenkų klausimo, tapo demoralizuojanti? Kodėl dažnai keisdavosi seminarijoje Dvasios tėvai, nors seminaristai juos priėmė be dirbtinumo ir apsimetinėjimo?
14. Kas yra „transliokatos“? Ką galite pasakyti apie seminarijos vadybą? Kaip veikė vidinė hierarchija?
15. Kaip veikė jaunos žmonės kasdieniai darbai? Gniuždė? Grūdino? Remkitės romano tekstu.
16. Skyrius „Bandymų dienos“ baigiamas sakiniu „Tokiam tad fone praėjo šešeri Liudo Vasario jaunystės metai ir užsimezgė jo nevykusio gyvenimo drama.“ Kokių minčių kyla perskaičius tokį apibūdinimą? Ar kiekvienas žmogus yra savo likimo kalvis?
17. Liudas Vasaris tikėjosi, kad seminarijoje „nesugriaunamais argumentais įrodys, kad yra Dievas“. Ar to sulaukė? Jei nėra įrodymų, kuo pagrįstas jo teigimas? Ar įtikėjo? Kodėl?
18. Kodėl žmogaus brandai yra pavojinga, jei gyvenimas tampa „negyvu pa-pročiu“?
19. Kodėl seminaristai varžydavosi dėl mūrelio? Kodėl žodis „medituodavo“ parašytas su kabutėmis?
20. Kodėl Vasarį ėmė slėgti rutina? Kodėl negera dėl išpažinties? Kodėl jis pradėjo rūšiuoti nuodėmes, sureikšminti nedidelius dalykus? Kodėl pavojingos formalios išpažintys? Kas gali laukti ateityje?
21. Kodėl Liudas Vasaris „liko ir neišmestas, ir nesumaltas“? Kokia jo savybė, pasak formarijaus, padėjo išlikti?
22. Parašykite pastraipą tema „Nebūtina būti kiekvienam atversta knyga“. Kas slypi už altoriaus? Kodėl svarbu ieškoti gyvenime prasmės?

BRONIUS RADZEVIČIUS (1940–1980)

BALANDIS

Novelė

Tarp visokių meilės griuvėsių, tarp buvusių vilčių ir ketinimų stoviu perdien aš prie lango. Miestas skendi šviesoje, nors saulė jau į vakarus. Šykščiais spinduliais nušviesta namo siena, bloškia aštrių jausmu. Gatvės, aikštės, už miesto ribos prasideda laukai, žali pušynai ir byrantis geltonas pakriaušės* smėlis atokaitoje. Jis byra po žaidžiančių vaikų kojomis, byra po kopiančių į kalną medžių šaknimis. O šlaitą skalauja vanduo, saulės atšvaitai krinta ant žvejojančio berniuko veido, jį aptaškė drumzlinu vandeniū šokinėjusi žuvis, baltu nesustingstančiu ruožu kyla ir leidžiasi jo liesa figūrėlė. Kojos jau įmerktos į vandenį, pirmų basų pėdų žymės pakrantės smėlyje. O žuvėdros bijo sparnais paliesti vandenį. Saulės nušviestos laimingos vaikų akys. Balandis – kiek daug jis žada prie upės susispietusiems vaikams. Kiekviena kalva, pušynas ir karklų pažaliavusi žievė. Neaiškūs ir todėl taip džiugina, viltimi dvelkia saulėti tilto turėklai, šaligatvis ir geltonas šiaudas ant tako. Aš žinau, aš prisimenu, kaip džiugino pirmasis žolės aksomas pievutėje, kaip laukiau kažkada šio mėnesio. Kaip tolimos vaikystės aidas, kaip neaiškus prisiminimas, stovi dabar basi vaikai ant upės smėlio, ir vanduo skalauja jų kojas, siūbteli bangom į kranto smėlį ir palieka jį žvilgėti atokaitoje.

Išsklaidytos dingo akimirkos, sklidinios neaiškaus laukimo, jos sustingo ant namų, medžių ir miško kontūrų ir, blykstelėjus saulei, išryškėjo kaip klyksmas daiktų, kurie saugo prisiminimą apie tave ir kviečia ilgam, bet beviltiškam pokalbiui. Gal todėl taip mažai, išskyrus vaikus, žmonių prie upės. Vienas kitas stabteli ir skuba tolyn, tarsi bijodamas pastebėti smėlėtą šlaitą pavasarį, nors jis kiekviena savo smiltimi šaukiasi jo. Kaip nepageidaujamas praeivis ar buvęs draugas trukteli už alkūnės, kviečia, prašo, galbūt net maldauja žvilgtelti į jo suvargusį veidą. Bet niekas nenori stabtelti, skuba savais keliais ir tarsi prašymas, tarsi maldavimas, tarsi skundas per mašinų ūžesį, per žmonių balsus, per savo paties žingsnių aidą, smelkiasi į mane tas garsas, tie nesuprasti žodžiai.

Blausi prietema kambaryje. Per baltas užuolaidas krinta šviesa, spindulių ruožas ant parketo, ant moters batų. Mažai ir šviesos, ir šešėlių. Tyla. Per ret-

karčiais neįprastai reikšmingai nuaidinčius žingsnius koridoriuje skverbiasi balandžio popietės kvietimas. Bet aš dar sėdžiu, aš dar delsiu, nors knyga jau numesta ant stalo, ir žvilgsnis sustoja ties ant vinies kabančiu švarku. Retkarčiais pasigirsta skardūs vaikų balsai nuo upės. Ar ne mane jie tik kartais šaukia? Aš įsiklausau nesąmoningai, galbūt net viliuosi išgirsti savo vardą – kuo gi kitaip paaiškinsi šį mane apėmusį laukimą. Visai įmanoma, kad atgimė manyje vaikystė. Kitaip – ko gi aš, nežymiai praskleidęs užuolaidą, tarsi bijočiau būti pastebėtas, žiūrėčiau ir žiūrėčiau pro langą.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl toks svarbus mūsų asmenybei vaikystės laikas?
2. Kas yra šios novelės pasakotojas? Kokių asmeniu pasakojama?
3. Ar įmanoma taip toli matyti pro miesto pastato langą? Ar tai kelionė prisiminimų labirintais? Kodėl taip manote?
4. Kodėl novelėje sakoma, kad balandis tiek daug žada vaikams?
5. Kodėl prie upės tiek nedaug suaugusiųjų? Ką prarandame augdami?

BE PAVADINIMO

Novelė

Jis, senyvas, žilstelėjusiais plaukais, sauso veido vyriškis, sėdi prie atviro lango ir rašo. Lengvas vėjelis plaiksto rožines užuolaidas, kieme džiūstančius skalbinius, kedena po jais bėgiojančių vaikų plaukus; vakarėjančios saulės perkošti šnara liepaičių lapai, saulė virpa murzino vaikiščio akyse, jis stovi prisidėjęs ranką prie kaktos...

Senyvas žmogus, užsimaukšlinęs ant akių fetrinę skrybėlę, sėdi ant suoliuko su plačiai atverstu itališku laikraščiu, prie šono lenkta lazda, rankena nuzulinta. Netoliese sėdi ir pagyvenusio moteris, pasidėjusi ant kelių juodą krepšį, rankos mėšlungiškai suspaudusios kraštus, ji žiūri priešais save; prie jos kojų, vizgindamas uodegą, tupi baltas žvitraus šunytis. Kartais ji tarsi atitolsta nuo savo minčių, pasilenkia ir pašnekina jį glostydamą. Šunėkas lyžčioja ranką, taikosi įkąsti, o akys spindi begaliniu atsidavimu... Diena karšta, alinanti, liepų lapai apvytę, jų dar nepalietė gaivinanti vėsa, nors dabar, į pavakarę, karštis atlėgo, ir tie žmonės pasislėpė čia, gelbėdamiesi nuo karščio; karštis juos čia atvijo, išvargusius ir nusiplūkusius. Tačiau vyriškis, skai-

tantis laikraštį, neparado orumo nei savo nepriklausomybės jausmo, tik moteris vis dar negali atsitokėti*; ji apstulbusi, priblokšta, sutrikusi, sakytumei, nežino, kaip elgtis – pyktelėti ar visai nuleisti niekais; retkarčiais ji pasitaiso plaukus, išsitraukia veidrodėlį, dažosi lūpas, vogčiomis apsidairydama; jeigu pro šalį bėga koks vaikas, ji šūkteli jam, atkiša saldainį, ištrauktą iš rankinuko, ir dėbteli į vyriškį, atsainiai* tebeskaitantį laikraštį. Be abejo, jie nepažįstami, tačiau moters žvilgsnis toks, tarsi pusę amžiaus jie būtų gyvenę kartu, iki gyvo kaulo vienas kitam įkyrėję; ji tebesvaido į jį priekaištingus žvilgsnius, viliasi iš jo ką nors išgirsti, gal net ko nors tikisi. Argi neturėjo meilužių? Argi niekada negrįžo iš slapto pasimatymo sutaršytais plaukais, vogčiomis nedirsčiojo į veidrodį, nesėlino į savo miegamąjį ant pirštų galų, neslėpė laiškų? Taip, taip, ji apgaudinėjo savo tikrąjį vyrą. Nuo ko gi ji negali atsitokėti dabar? Kuo jai prasikalto kažkoks kitas, panašus į josios, vyriškis – senyvas profesorius, filatelistas, bedantis politikierius?

Be abejo, jis ne vietoje palieka šlepetes, jai koktu* matant, kaip jis ropščiasi su pižama į lovą, bet kas gi verčia... valyti dulkes jo kabinete, tvarkyti ant stalo išmėtytus popierius, klausytis, kaip jis bamba, nerasdamas ko nors... O gal jis per daug pedantiškas, ir tai jai atgrasu: tik pažiūrėkite, kaip jis sučepsi pablyškusiomis lūpomis, kaip prideda prie jų karštą arbatos stiklinę, kaip skrupulingai vedžioja raides, kaip myli savo įpročius ir senus daiktus!..

Lango stikle dar šmėsteli pusamžės moters atspindys: dailus, stropiai užglaistytomis raukšlelėmis veidas, didelės, mąšlios akys, kažko paslapčiomis besiteiraujančios, lyg bijotų ko nors. Tas veidas plazda vakarėjančios saulės kaitroje, akys žiūri į mane, lyg prašytų, kad išsaugočiau jos paslaptį. Dabar jau ne, sakau, dabar ne, ir užveriu langą. Stikle sutavaruoja vakaro atšvaitai, galbūt – tas aukštas skardis anapus upės, galbūt liepų viršūnės. Rankos siekia padėklo su uogiene ir garuojančia arbata, – nuo garų truputį sudrėko kaklas, tačiau rankos šaltos, pabalusios. Rankos, kurios klausosi, laukia, tyli, budrios, atsargios rankos, prie stalo jos visuomet prikaustydavo kieno nors žvilgsnį ir tai slėpdavosi, tai nerdavo į viešumą, tarsi į ledinį vandenį, nors dažniausiai ilsėdavosi užmirštos ir apleistos, mano rankos, gyvenančios savą, man nežinomą gyvenimą.

Bet kas gi sieja mane su ta kuklia moterimi skvere? Su tuo vyriškiu, skaitančiu laikraštį? Kas sieja mane su jo antrininku, žiūrinčiu per stiklą sunerimusiomis akimis? Galbūt toji moteris pasitaisys plaukus, gal ploną aukso grandinėle – iš kur dabar toks įspūdis, tarsi ketinčiau įžengti į plačią, siety-nais nužertą salę? Bet mano mintys lekia ir ten, pas vaiką, pilstantį smėlį, –

žvilgsnį sulaiiko saulės blyksnis kastuvėlio paviršiuje, aha, vadinasi, delsiu, vis dar nesiryžtu, bet ir neryžtingumas šį tą apie mane byloja. Visa mano būtybė vėsioje stiklo prieblandoje. Ateik, ateik! Iš dulėtų Kalkutos kelių, iš palmių paunksmės* išnirki, siųski atvirukus iš prieškarinės Vienos, Atėnų ar Londono. Negi nieko ta moteris nemylėjo, klausiu, tik tavo nuotraukas, kur tu stovi prie piramidžių, Romos aikštėje, prie balandžių aptūpto paminklo, laivo denyje ar sėdi už žinomo vokiečių rašytojo stalo? Aš prisimenu savo jaunystę ir deginantį Afrikos saulės karštį, dykumų smėlio karštį, smėlio šiugždesį, oazes ir miražus, neįvykusių kelionių miražus. Dar regiu: šalto gėrimo taurę, plačius, skaudžiai raudonus Bombėjaus saulėlydžius... siauras Vienos gatvelės, kur aidi vieniši nekantrių kulniukų žingsniai... Negi nieko kito ta moteris nemylėjo, tik beribį laukimo skausmą, ilgesį – bet ką šitas žodis reiškia? – gražų savo jaunystės atvaizdą, tuo laiku madingus rūbus, skolintus gestus, skolintą balsą, skolintą meilę, meilę, kuri kažką pamėgdžijo? Ne, aš nesklaidysiu albumo – ten begalė žymiausių to meto aktorių nuotraukų, atvirukų, laiškų, nesirausiu dėžėse, kur atminimų dovanėlės, bet jeigu, ko nors ieškant spintoje, į rankas netyčia pateks senas atvirukas ar nunešiotas lapės kailis... nevadinkite sentimentalía, egzaltuota ar dar kitaip – luktelkite, neskubėkite, aš dar nežinau... mano mintys klaidžioja kur pakliuvo, – tegu, kažkur jos, be abejo, nuves. Taip, aš apmirsiu, užklupta ano meto kvapų, vilčių ar ilgesio. Ir ranka nežinos, kur dėti sudžiūvusią gėlę, iškritusią iš knygos... O jūs, išgeltę laiškai, ką jūs šaukiate? Atvirukai, senos afišos... („Ji norėjo tapti aktore“, – skambteli ausyse tavo šaltas ironiškas balsas) ...dulkėti staliukai, foteliai, kėdės, drabužiai, suėsti kandžių, aitrus kvėpalų aromatas... Nors... Argi aš myliu moterį, kuri juos mėgo; jos nekantrių žingsnių aidas, ranka, laikanti veidrodėlį, nežymiai virpa, karolių vėrinys, aidus rankinuko spragtelėjimas vidurnakčio parke po tokiomis kaip šios liepos – juokas, tarsi visą gyvenimą būčiau tave apgaudinėjusi, skubėjusi iš slaptų pasimatymų, o juk buvau klusni ir ištikima – taigi parke, kai tu išvertei rankinuką vildamasis jame rasti meiluzio laišką ar nuotrauką, man pasakysi: senųjų daiktų fetišizmas... bet štai regiu rankas, man darančias manikiūrą, man ir ne man, nes ta jauna moteris, menkai į mane panaši, ak, taip, dabar supratau – į ką nors aš visą laiką norėjau panašėti... Tas veidas žvelgia į mane iš didžiulio veidrodžio rusvais rėmais: įvairiausių formų kvėpalų buteliukai, gaivi purškiklio dulksna, šmėsčiojantys praeiviai.

Ar tąsyk, ar vėliau mes susitikome sausos vasaros saulės užlietoje kavinu-kėje? „Pati šienapjūtė“, – tu nusijuokei, imdamas grafinuką su krupniku*, ir aš

prisiminiau savo brolių – plačiais įrudusiais pečiais, jis mojavo dalgiu, lingavo rugiagėlės, vėjas nešė pienių pūkus. „Man gėda tokiu metu čia sėdėti“, – pasakiau.

„Nieko, mes irgi dirbame...“ Ryškiai, iki menkiausių smulkmenų regiu ir mus aptarnavusios merginos veidą, jos drabužius, ir baltą lino staltiesę, ir tavo balsą girdžiu. „Toks pasitikintis“, – dar pamaniau. Regiu ir siauras, kietai sučiauptas lūpas, retkarčiais iškreipiamas ironijos ar sarkazmo, – magėjo* j jas žiūrėti. Pamenu, negalėjau atitraukti akių nuo tavo rankų, – pirštai vis barbeno į stalą, akys sekiojo tą patarnautoją, – pripylei taureles, atleidai kaklaraištį, maniau, kad ir švarką pakabinsi ant kėdės atkaltės, ne, nepakabinai; tąsyk mes gerokai apgirtome... Bet aš neprisimenu tavo veido... gal dar atmeni, kaip alsią naktį, nusimetusi apklotus, kartočiau – kvailė, sakytumei, jau tada supratau, kad aš visuomet mylėjau keliautoją bastūną, ištroškus valstietiškos kultūros, tu mane ja sudominai, ją man įkuždėjo laikraščiai, vaizdų ir vardų magija. Tik paklausyk: „Konstantinopolis, Atėnai“ – toks mūsų kelionės maršrutas, rašei. Dar ir dabar aš visa apmirštu išgirdusi šituos vardus. Štai kodėl taip skaudžiai šviesa leidosi ant parko takučio ir, taip taip, denyje, kur dar suposi pintos kėdės, stovėjo neišgertos taurės, nes staiga sugriaudėjo karas, nutraukęs intelektualius pokalbius, pakeitęs kelionių maršrutus.

Ne, aš turbūt niekada nemylėjau akademiko. Stengiuosi nepastebėti, kaip tu rūpiniesi savo sveikata, negirdėti kieto švininio „aš“, nuolat skambančio tavo lūpose, ir tavo veidas – tarsi iš švino ar... bronzos. Nukreipiu žvilgsnį šalin, kai tavo pablyškusi ranka su pasimėgavimu čiupinėja baltus popieriaus lapus ar knygų viršelius – kažkodėl joje visuomet atsiduria tavo knygos: aš dažnai matau, kaip tu stoviniuoji, atsivertęs kurią nors prie lentynos, paskui sakai – klausyk, paskaitysiu. Nežiūriu, kaip tu pasirašinėji autografus, kaip nuleidęs smakrą sėdi susirinkimų prezidiumuose, instinktyviai stengiuosi sugauti kokį nors gestą ar bruožą, kuris man kitados patikdavo: štai štai, bet... tarsi užmirštas vardas, jis sprunka iš atminties. O ar prisimeni, aš tau net kelnes nupirkau su petnešėlėmis. Tik... man rodosi, kad tave niekina mūsų vaikai. Sūnus negirdomis nuleidžia, jeigu kas nors užsimena apie tave, rodos, vos tvardosi nepasakęs: „Senas užkietėjęs kvailys ir pasipūtėlis.“ O dar tas tavo begalinis orumas. Jeigu žinotum... Bet tau už viską svarbiau oriai atrodyti. Nuo visų laikaisi atokiai*, vengi familiarumo, bendrauji tik su tais, kurie tau lankstosi, bijo, meilikauja. Kartais aš tarsi matau, kaip virpčioja tavo valingas smakras, trūkčioja kietai suspaustų lūpų kertelės. Mes visi aplink tave tupinėjame, tarsi aplink mirtinai sergantį, stengdamiesi nė menkiausiu žodžiu ar

krustelėjimu neišsiduoti, ką galvojame, žinome. Bet tokie ligoniai būna akyli, įtarūs, o tu kurčias, kurčias, nors kartais ir tu staiga suklūsti. Be abejo, kažką įtari, suvoki juodą bejėgės vienatvės didybę – tai liudija tavo seniokiškas šnopavimas, į tuštumą įbestos akys. Vidurnakčiais sunkios mintys persiduo-da ir man, neleidžia užmigti, aš kalbinu tave, klausiu, bet tu tik purtai galvą ir tyli, o kartą tarsi išgirdau, kaip pasakei: „Ne, niekas manęs nemyli.“ Lediniu sarkofagu tave gobia didybė. Kad ir kiek tutanchamonų kapų būtų atkasta, juose ras tik valdžios ženklus, miklių, įgudusių meistrų rankomis nukaltų tau-riųjų metalų papuošalus, bet neras jų nežemiškos kilmės apraiškų, neras jų esybės, net jeigu ji – nors mažai įtikėtina – būtų aplinkiniams kėlusi begalinę pagarbą. Neras išdidaus gesto, žaibuojančio žvilgsnio. Tavo orumas irgi toks: jis užšaldė, užmušė esybę, tu jos bijai, niekada su ja nebendravai, tu bijai savęs, lyg kokio išsigimėlio ar pabaisos. Tad ko gi verti tavo skambūs išpūsti žodžiai, kuriuos kas rytą rašai skrupulinga pedanto ranka, ko verti sampro-tavimai, atsieti ir nuo tavęs, ir nuo manęs – nuo visų. Štai man pasigirdo, tarsi būtum pasakęs: „Tu protinga, o aš to nė neįtariau...“ Bet ką tu darytum, jeigu perskaitytum šias mintis? Tai būtų blogiau negu aistringas laiškas ir begėdiškiausi prisipažinimai meilužiui, laiškas, kurio tąsyk su įniršiu ieškojai rankinuke. Todėl ir knieti pasakyti banalią sentenciją: „Ne moterys apgauna ir įskaudina vyrus, o beribė savimyla, egocentrizmas ir orumas.“ Ak, tiesa, tu mane šaukei. Lauki. Jau einu, einu.

Tu pasitinki mane klausiančiu žvilgsniu, – o gal man tik taip atrodo, – kai statau ant stalo stiklinę, ranka nežymiai virpteli. Senyva, rudomis molio dė-melėmis nusėta tavo ranka lėtai pakelia prie lūpų stiklinę. Kaip visuomet, geri pasigardžiuodamas, pamaišydamas šaukšteliu, žvilgteldamas į išskleis-tus ant stalo popierius, ir aš pamanau, kad mums reikėtų nuvažiuoti į sodą pasivaikščioti vakarėjant upės pakrantėmis.

Apie tai aš jam ir šneku, žiūrėdama, kaip jis gurkšnoja arbatą. „Ne, dar-bas, darbas“, – atsako jis, neatitraukdamas akių nuo popieriaus, kur prirašyta datų, vardų, citatų. „Kas žino, gal nedaug liko“, – sako jis, sausai krenkštelda-mas, ir tai turi paliudyti, jog iš tikrųjų mažai liko. Daugelio jo bendraamžių jau nebėra – Viskantas mirė nuo vėžio, profesoriui Bružui infarktas, Diliui – infarktas, vienas kitas dar kovoja su mirtimi, ir, matyt, dar ne prie vieno kapo jis skaitys nekrologą, užbers saują žemių ir grįš pritilęs, tik labiau pasitempęs, jausdamas slaptą pasitenkinimą. „Visos negalios mane kažkodėl aplenkia, – kartais pasako jis. – Aš, matyt, paskutinis liksiu, bet ir man tas laikas ateis.“ Taip sako jis, tarsi puoselėtų viltį, kad kada nors, kai nė vieno iš vienmečių

neliks, kažkokia slėpinga šviesa, išmintis ar įkvėpimas nužers jam taką, ir jis spės pasakyti, suprasti tai, ko niekas iš jų nesuprato ir nepasakė. Ar tik ne šitokiai paskutinei akimirkai jis tausoja save? Sakytumei, su kiekvienu išeinančiu vienmečiu jam pasilieka šis tas, ko nepabaigė, nespėjo pamatyti ar suprasti jie, sakytumei, jis būtų koks nors laiko įkaitas. Jis šykštus, godus ir, be abejo, tikisi, kad jeigu kada nors skulptorius mėgins lieti jo biustą, jis turės vaizduoti jį ilgaamžį, stiprų, atspariausią iš visų, kuris ilgiausiai priešinosi, ilgiausiai stovėjo jo vienmečių ir bendraminčių užleidžiamose pozicijose. Vertindamas ažuolo atsparumą, jis mąsto apie savo gają prigimtį, didžiuojasi ja, savo moksliniais titulais bei laipsniais. „Aš vienintelis akademikas iš jų.“ Kas nors, be abejo, išgirs šias jo mintis, apie tai bus pasakyta... Bet jis suklūsta, pajutęs menkiausią širdies virptelėjimą, jį slegia tolydžio stiprėjantys negalios ženklai: aš ne kartą vogčiomis esu stebėjusi, kaip jis, stabčiodamas ir atsiremdamas į turėklus, kopia laiptais, koks apleistas ir vienišas būna jo veidas, kai niekas nemato, ir koks pasitempęs, apsimestinais žvalus, jaunatviškas, visuomet besišypsantis jis būna žmonėse, ypač kai į jį nukreiptas fotoaparatas. Niekas turbūt nė neįtaria, kad tai vien poza, kad po tuo valingu, besišypsančiu veidu tūno kretantis, paniškai mirties ar senatvės bijantis seneliukas, – drebanti lazda, sulinkusi nugara, žvilganti plikė. Va tas seneliukas laiko jaunutės merginos ranką, uosto gėlių puokštę. Pamėkliškasis* kapų vaiduoklis, atsiduodantis žeme, trūnėšiais, molio dėmėmis nusėta plike. Ne elegantiškas kostiumas jam ant pečių, o apipuvę skarmalai, – ką vėpa ta bedantė burna, kur skuba jis per žydintį sodą? – niekas jo nebeįstengia suprasti... „Tu pernelyg jauna... dvidešimčia metų už mane jaunesnė“, – kartais pasako jis, ir jo balsas kurčioje tyloje nutvilko šalčiu. Aš vėlei susivokiu stovinti prie atviro lango. Ak, ta virpanti pro lapus šviesa, mezgančios senutės prie aukštos, voratinkliais apraizgytos, aptrupėjusios mūro sienos, žalumynų raizgalynė šlaite, aprūdijęs mano jaunystės funikulierius, pajuodę nuo karščio stogai, susigrūdę vienas ant kito, smailiabokščiai, plokšti, karpyti stogai, sugėrę visų mano vasarų saulę. Buvo spindinčios tolumos, balti įkaitę paplūdimiai, mergaitė, einanti aukštu geležinkelio tiltu, vėjas, plaikstantis jos ploną suknutę, permestas per petį rankinuko dirželis, sutaršyti plaukai, juos taisanti ranka, prisimerkusios nuo to spindėjimo akys ir gūdus aprūkusio traukinio ūktelėjimas, toks aidus, toks pratisas, toks ilgesingas. Apverstos valtys ir ant kranto akmenų stovintys meškeriotojai, pakrantės smėlio baltumas ir vilnys, genamos vėjo prieš srovę, karklo šešėlis, meškerės, lapų šešėliai ant stalo, troboje, kvėpiančioje mediena, plaušais, knygomis, raštuota marška* užties-

ta lova, nuo sukaitusių kojų nusviestos basutės. „Fu, pavargau, – pasakiau, supdamasi ant lovos, išvydusi susimąšusių akių žvilgsnį. – O tu ką čia veiki, kodėl tu čia sėdi? Žmonės meškerioja, važinėja traukiniais, grūdasi turgavietėse, skaldo akmenis, grindžia gatves, pardavinėja kvapnias bandeles, kerta rugius, daro vežimais ar stoviniuoja ant tiltų... Kaip tu gali sėdėti šitame vėsiaame name, apgaubtame medžių šviesos, ir blyksniuose, mirgančiuose ant stalo medienos, kai už lango pamėkliškai mojuoja medis ir vėjas. Eikime iš čia, eikime, kaip tu gali sėdėti prie tų žodynų, laikraščių, knygų, eikime į paupį, išsitieskime ant įkaitusių akmenų ar žolėje, stabtelkime prie aprūkusio fabriko, prie aprūdijusia spygliuota viela apraizgyto kalėjimo mūro, pašnekinkime *bukinistą**, meskime centus į apibrizgusių sėdinčio šventoriuje elgetos kepurę, žiūrėkime, kaip tapo dailininkas, kaip žaidžia patvory murzini vaikai, eikime, eikime...“ Bet tu negirdi to šauksmo, tu atsigręži į mane, padėdi ant stalo parkerį, atsikrenkšti sausai, kaip ir dabar, prieini, nori uždėti ranką ant liemens: „Kur tu taip susibraižei kojas?“ Aš bridau pievomis, per žoles, erškėtynus, broviausi per tankius krūmokšnius šlaite... „Bene nematei, ten yra takelis, juo moterys neša iš šulinio vandenį...“ Eikime prie to šulinio, pastovėkime ant medinio tiltelio per maurais aptekusį upeliūkštį. Eikime, eikime. Ir aš atstumiavo tavo ranką, pereinu basomis per kambarį, leidžiuosi į Žaliakalnio pakalnę bėgte. Kaip pamėkliškai ten tyli daiktai, koks nejaukus šviesos blykčiojimas, negyvas vasaros šviesos blyškumas, be karščio, – ant stalo prie rašalinės, ant raštuoto užkloto, ant grindų. Nuo jos nevysta lapai, joje nenoksta vaisiai, aš nemačiau tokios šviesos ant grindinio, nemačiau kambariuose, kur krykščia* vaikai, tokia šviesa užlieja antikvariatų, vienuolių celes, kapinių rūsius, šventyklas, kur virpa nusikaltėlio siela, kur šiugžda maldaknygės, kur moterėlės keliais šliaužia prie šventoriaus; tokia šviesa prie pamiršto laiško, mirusio žodžio, gėlos atstumta šviesa, ji gedi žodžio, kurio niekas neišgirs, sudužusios vilties šviesa ženklina amžiną vergovę, prakeiksmą, atskirtumą. Ji šaukia iš sarkofagų dulkių, plazda ant atsiskyrėlių raštų, ant neišskaitomais rašmenimis paženklintų antkapių, senų, niekieno nebevertomų manuskriptų... Ir kodėl tą karštą dieną kambaryje, kur nė gyvos dvasios, kai visi kiemai tušti, apmirę, tu vienas skrupulingai analizavai kažkieno širdgėlą, kančią ar gėlą? Nors ir laikei tai pažinimu, sakei, kad knygos tau suteikia estetinį pasitenkinimą, bet šviesa, ta šviesa viską išdavė, šviesa mirusių bičių avilyje, nečionykštė, nemūsiška.

Ir aš ploviausi kojas, ir žvyras gurgėjo man po padais, vanduo tekėjo veidu, kaklu, krūtimis, paskui šlapia, išdrikusiais plaukais, stovėjau kranto žolė-

je; moteris melžė karvę, ir pieno čiurkšlės skambėdamos dužo į skardą; vaikišiai ginė gatvele galvijų bandą, ir dulkių debesis sekė jiems iš paskos; skerdžius stovėjo tarpuvartėje, o aš ėjau, ėjau kaimo gatvele, tik paskui, kai jau buvo laikas grįžti į miestą, susigriebiau palikusi tavo kambaryje kurpaites. Teko grįžti. Tą naktį, o Dieve, toks svetimas man buvo tavo balsas, ir čiuzinio šiaudų čežėjimas, ir vėduojantys už lango medžiai, ir pelės krebždėjimas kamputyje, vangus balsas, ant krūtinės vangiai gulanti ranka, tyloje už lango šnarantis medis: „Netikėk, netikėk.“ Taip pragaištingai čirpė žiogai, vėjas pūščiojo į mus pro atvirą langą, ir aš jau žinojau, kad begalę naktų taip gulėsiu, klausydamasi tavo nelygaus alsavimo ar murmesio pro miegus.

Aš myliu visa, kas gyva: kai karvė, rupšnodama žolę, nupučia pienių pūkus, kai vaikas brenda per dobilų atolą*, kai motina pastato ant stalo šilto pieno puodukus ir nusišluosto prijuoste rankas. Mylėjau ir ankstyvus laikraščių pardavinėtojų balsus, kepyklos tarpdury besiražančias kepėjas, merginas balkonuose, vėdinančias patalus, bet manęs niekada nepaliko neaiški baimė, ta baimė, su kuria gyvenai tu, kuri mus neatskiriamai sujungė. Mane laikė santūria, jautria, – nešūkalojau turgaus aikštėje, nesu padėjusi gimdyvei, nešluosčiau vėmalų, nesu praususi numirėlio, nedirbau gailėstingąja sesele, neslaugiau mirtinai sužeisto, net savo vaikus vystyti man nemalonu. Gal man geriau tiktų sėdėti didiko rūmuose, drebėti iš baimės, kad kas nors gali intriguoti, regzti klastingas pinkles, ryžtis pražūtingiems pasimatymams, mylėti ir be galo kankintis, kad meilė be atsako; viltis, viltis ir laukti, laukti laiškų, nors dažniausiai panašios istorijos baigiasi nuodų taure. Kitados aš užgniaužusi kvapą skaitydavau panašias knygas. Gyvenimas plūstelėjo kaip karščio banga – ne man, aš gyvenau celėje*.

Tvinksinčiomis širdimis mes puldinėjome prie veidrodžių, godžiai ieškodamos pirmųjų glamonių ar subrendimo žymių, stypčiojome priešais mūsų nutupėtus stiklus ir gręžėme žvilgančias, išsiplėtusiais vyzdžiais akis, lyg už nugaros būtų rankos, pasiruošusios mus apglėbti, – iš ten mus pasitikdavo tokios pat akys, lyg ir klausiančios, lyg ir nustebusios – nesuprasi, alsiais vidurnakčiais spragsėdavo mūsų įelektrinti plaukai, kai per juos braukdavome didelėmis retomis šukomis, krūpčiodavome nuo perkūnijos bildesio arba pusnuogės bėgdavome per lietu, ir mūsų drobiniai apatinukai prilipdavo prie krūtų, pilvo, šlaunų, ir nebuvo laiko atsitokėti, kai gairūs lašai varvėdavo lūpų kertelėmis, atsitokėti nuo karščio, nors ateidavo ir toks laikas, kai viena kita susimąstydavo po svyrančiu gluosniu ar užversdavo galvą į žvaigždes, bet už jas kur kas įdomesni buvo jonvabalai... Ateidavo toks laikas, kai ir mes susimąstydavome, parimusios ant mėšluoto gardo*, ir akis užtvindydavo

ašaros. Tada, vilkdamas kojas, mes eidavome su ędaluotais kibirais arba apalpėdavome su nebaigtai rišti pėdais*, nuodydavomės kamaraitėse arba pro šarmotus langelius žiūrėdavome į kelią, į chromo batus*, galifė kelnes*...

Mano rankos neplovė mėšluoto karvės tešmens, netepė suskirdusių spėnių, neišplėšė iš ką tik apsiparšiausios kiaulės dantų leisgyvio paršelio – aš varčiau artisčių nuotraukas, klausiausi ilgesingo tango, aš ilgėjausi tokio jaunikačio, kuris nemūvėtų milinėmis kelnėmis, nesipuikuotų nublizgintais chromo batais, nesrėbtų mediniu šaukštu, o jį padėjęs, nesikasytų gauruotos krūtinės, netrenktų prakaitu. Tu nešiojai kostiumą, tavo ranka nebuvo grubi, pūslėta, įdiržusi*, bet kandus žodis, kurį girdėjau savyje, žodis – baltarankis, inteligentėlis – man čaižė veidą, dilgino širdį, nuo jo giniau aš savo meilę kaip įmanydama.

Jis lydėdavo mane, sumetęs rankas už nugaros, atsisegiojęs švarką – tiesus sklástymas, mįslingai suraukta kakta, sakytumei, negalėtų apsiginti nuo jį apspitusių minčių, sakytumei, jog gramzdintų į gilumą, kažkur vis tolyn, kur tilo juokas, bluko veidų raudonis.

Kur aš mačiau tokius veidus? Gydytojų priimamuosiuose, aukštų įstaigų laukiamuosiuose, teismuose, kur laukiama nuosprendžio?

Gyvas buvo puskubilis*, iš kurio vidurnakčiais mes gerdavome mediena kvėpiantį vandenį... Gyvas buvo alyvų kvapas...

Bet štai dabar, užsivertęs begale ano meto dokumentų, bylų, jis, orus akademikas, kurio žodis nekomentuotinas, kuriuo nedvejojama, akademiškai rašo atsiminimus, rašo apie viską visiems ir niekam. Jis nesiraus sąšlavyne, kur sumestos senos skrybėlės, kaklaraiščiai, sagos, batų raišteliai, skėčiai, gedulo sukniš ir tiuliai, jis neplėš etikečių nuo degtukų dėžučių, butelių, netyrinės pašto ženklų, senų pinigų, konservų dėžučių, cigarečių, saldinių popierėlių, senų laikraščių netrauks iš palubės, nevaikščios po mergų klėteles. Ne, jis solidus – svarbias pareigas užimantis žmogus to niekada nedarys. Jis visuomet buvo toks, sakytumei, akademiku būtų gimęs: tik dabar matau, kaip solidžiai, atstatęs smailą smakriuką, jis sėdėjo už žinomo vokiečių rašytojo stalo, kaip solidžiai jis atrodo nuotraukoje prie imperatoriaus Augustino paminklo, kaip solidžiai vaikščiojo po Luvrą; jis visuomet buvo solidus, už viską svarbiau jam buvo solidumas, be jo jis nė gyventi nebūtų įstengęs, ir, kas žino, gal ne tiek mirties jis bijojo, kiek kaulų, atrodančių nesolidžiai, kaulų ir kaukolių, išmėtytų kur nors kapinyno patvory, senatvės išbyrėjusiais dantimis, senatvės, besiramščiuojančios kretančia lazdele, senatvės su pliku žvilgančiu viršugalviu, per kurį susidomėjęs švelnia rankute gal brūkštels koks anūkėlis ar paglostys šiltas žiemų saulės spindulys...

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl novelė pavadinta „Be pavadinimo“? Kaip šį kūrinį pavadintumėte Jūs?
2. Ar galima į save pažiūrėti tarsi iš šalies? Kodėl svarbu gebėti į save pažvelgti tarsi per atstumą?
3. Kalbama apie du žmones, nugyvenusius kartu gyvenimą. Kaip apibūdinumėte vieną ir kitą?
4. Pasakojama apie senyvą vyrą, akademiką, daug pasiekusį gyvenime, rimtą, vis tiksliai nemėgstamą vaikų. Ko jam trūksta, kad jis būtų laimingas?
5. Kūrinyje nepasakojama priešistorė, ar moteris kada nors mylėjo šį žmogų. Kodėl jai koktu, kas ją nervina? Kokių žmogiškų savybių reikia, kad darniai nugyventume gyvenimą?
6. „Kas sieja mane su jo antrininku, žiūrinčiu per stiklą sunerimusiomis akimis?“ Apie kokius du žmones kalbama? Ar sieja juos kas nors?
7. Novelėje minima daug daiktų, asociacijų. Kurios Jus sujaukino, pasirodė svarbios?
8. Ką mes mylime ir ko nekenčiame, kai bendraujame su kitu žmogumi? Ar įmanoma mylėti be išlygų?
9. Ar įmanoma atkurti meilę ir pagarbą kitam žmogui? Kodėl būtina santykius kurti visą gyvenimą?
10. Kūrinyje sakoma, kad moteris jaunystėje neturėjo skaudžios patirties, galbūt buvo išlepusi. Ar ji suklydo pasirinkdama? Ar kalta gyvenimo rutina, kuri apneša nuobodulio dulkėmis tai, kas yra iš tikrųjų vertinga – žmogaus ryšį su žmogumi? Pasidalinkite savo įžvalgomis.

IEVA SIMONAITYTĖ (1897–1978)

Ištrauka iš romano „AUKŠTUJŲ ŠIMONIŲ LIKIMAS“

II. MATAS ŠIMONIS SENASIS BOKŠTAS ĮSROS PAKRANTĖJE

Ryto rasoj atsipraususi, užtekėdama skaisčiai prašvito pavasario saulutė. Lyg mergaitė, jauna, daili, pasipuošusi, ji nori pamatyti savo veidą Įsros upės vandeny. Bet krantus saugantys krūmeliai, rodosi, tyčia lankstosi vienas prie kito lyg išdykaujantys vaikučiai, kurie dedasi turį kažin kiek paslapčių į vienas kito ausį pripasakoti, ir niekur negali saulutė pro juos prasiskverbti.

O Įsra teka ramiai sau tolyn, nėmaž nesirūpindama dėl medelių ir saulutės kabinėjimosi.

Nusibodo pagaliau saulei išdykaujančių krūmelių lankstymasis, ir įžambiai* ji pakilo aukštyr, virš krūmokšnių galvų. Bet ir taip dar ne visos kliūtys nugalėtos: dar viena didesnė, atkaklesnė negu kitos – tai senasis bajoro Šimonio rūmų bokštas.

Kiek amžių jis jau stovi čia, ant Įsros kranto, niekas nežino ir niekas nežinos. Galingai, nepajudinamai jis čia stovėjo nesuskaitomus metus, budėdamas lietuvių sargyboje.

Šiandien jau niekam nebereikia jo sargybos. Šiandien jo plyšiuotos sienos ne tam, kad lietuviai, čia pasislėpę, šaudytų savo strėlėmis į neatmušamus priešus, kurių pulkai, nesuskaitomi kaip žizdrai* prie jūros, puola bajorų pilį. Taip, kitados čia tikros pilies būta. Bet, amžiams slenkant, ir griūvančioji pilis liko be prasmės. Ir vienas sumanus Šimonių protėvių pastatė čionai tvirtus sau, savo vaikams ir vaikų vaikams namus, kuriuos aplinkiniai būrai* rūmais praminė. Visas nereikalingas kampuotas sienas anasai* protėvis nugriovė.

Tik bokštas pasiliko, nors jo jau neberekėjo. Bet bokštas ir šiandien dar nežino, kad jis neberekalingas. Jis dar, manding*, nesupranta dabarties. Jis dar vis tebegyvena atsiminimais ir kažko lyg laukia. Ne laisvės kokios. Jis visai yra užmiršęs, kad paskutinė kadaise buvusi kruvina kova baigėsi lietuvių nenaudai, ir šiandien jie gyvena svetimoj ponystėj. Tiesa, jis daug karo gaisrų matęs, daug karo šauksmų girdėjęs, ir to jis neužmiršęs. Todėl jis visada dar pasirengęs atmušti kažkokį priešą, norintį užpulti Lietuvą.

Juokingas tas senis bokštas. Jis nė pats nebežino, kad tie plyšiai, kur kitados lietuvių šaudyklės kyšojo, šiandien net labai padidėję. Todėl jis kartais atrodo lyg bedantis senelis. Vėjai švilpia ir ūbauja pro anuos plyšius, gaudydami vienas kitą. O tai girdisi lyg kad senis švepliotų*.

Bet bokštas, aukštas, platus ir dantuotas, stengiasi atrodyti garbingas. Saulės spinduliai tai žino, užtai ir apipina senio galvą auksiniu vainiku. Ir senis bokštas jaučiasi esąs teisingai tokios garbės vertas. Ir jau truputį per daug išdidus vaikiškasis senis žvelgia į Įsros vagą – nori stebėtis savo didybe. Įsra žino, kad senis jau niekingas, bet nenori užgauti jo šlovės. Ji nori palikti jam nors tą paguodą ir dėl to padailina jo išvaizdą. Ir senis bokštas džiaugiasi, patenkintas savimi!

O kad pro jo prodančius* atsispindi saulutė Įsros vandeny, to jis nebe-pastebi.

Ir ano senojo bajoro, kuris bokšto požemyje ilsisi, statytieji rūmai jau sensta, kai kur jau linksta. Šiandieninis rūmų savininkas taip jau metų skaičių ant savo kupros neša. Šauniai sulinkęs, žingsniuoja jis per kiemą. Ir beveik norisi jį sulyginti su senuoju bokštu, kuris jau krypta į šoną.

Bet juk Šimonis jau nebematė jokių atūžiančių karo bangų, užvirstančių Lietuvą, kurias matė plyšiuotasis, dantuotasis bokštas. Juk jam jau neberekėjo tvirtis ginklo, ginti savo tėvų žemės. Seniai seniai jau jo tėvų tėvams ginklas išdaužtas iš rankų. Seniai seniai jau mylimasis kraštas yra svetimtaučių rankose. Bet jis dar pasilaiko bajoro vardą. Lydimi bajorų dvasios vaikai auklėjami ir mokomi, kaip gerbti ir ginti bajorišką savo kilmę ir vardą.

Tiesa, ne kardu prie šalies*, kaip protėviai kitados, jis gina tėvų palikimą. Bet to ir nereikia: svetimtaučiai jo neužkabina, nekliudo, lyg jo visai nebūtų. Rasi* tai taip sunkiai slegia senį. Rasi dėl to linksta jo kupra. Rasi...

Bet Šimoniai moka tylėti. Jie neišplepa kitiems savo sielos paslapčių. Siaučiančią audrą krūtinėje jie sau vieni numalšina. Tik Šimonio veide likimas savo skaptu* įrenčia* vieną bruožą po kito. Juo senyn jis eina, juo bruožų daugėja. Jų jau niekada nepaslėpsi. Juos pastebi ne tik priešas, bet ir draugas. Tik priešas nesidomi jais, o draugas su pagarba lenkia galvą prieš Šimonį.

Bet Šimonienė visai jau ne viduramžių lietuvė karžygė. Dar niekada ji nepamanė, nepagalvojo, kaip tai buvo, kaip tai atsitiko, kad čia, lietuvių žemėje, viešpatauja svetimieji. Nėmaž jai tai nerūpi.

Ji taip pat iš bajorų giminės. Jos lopšys Priegulos pakrantėje stovėjo, senoje Zigmanto pilyje. Ir jos senoliai kitados buvo galingi karžygiai, ir ne vienas savo krauju apšlakstė Lietuvos žemelę, gindamas ją nuo priešų. Seniai tatai* buvo, rasi ir todėl jai nebemalonu tai prisiminti.

Ir ji nėmaž nesisieloja, kad jos tėvų senoji pilis svetimųjų „Burg Siegesmund“ pavadinta ir kad ateiviai joje viešpatauja.

Tik viena terūpi Šimonienei: savo vaikus užauginti dievobaimingus ir ištikimus karaliaus valdinius. Bet Šimonių vaikai iš tėvo geriausiai žino, kas jie, ko jie verti. Ir, galvą aukštai iškėlę, jie žengia savo keliu.

Ir vakar, – kaip jau įprasta, – pavakary tėvas Šimonis, susikvietęs savo keturis sūnus, tyliai žengė iškrypusiais ir drebančiais laiptais aukštyn, vis aukštyn į bokštą, kol pasiekė jo viršūnę. Ten nusiėmė jis kepurę – ruošėsi melstis. Ne, jis dar vis nesimeldžia Dievui, kuris jiems, lietuviams, svetimųjų įpirštas* ir kuris ne lietuvių, tik svetimųjų maldas teišklauso. Senis Šimonis lenkia galvą prieš užmirštąjį senovės lietuvių Dievą, kuris visada su lietuviais buvo, kol lietuviai jį maldoje atsiminė.

Ir senis tyli ilgai ilgai, tik lūpos juda be žodžių.

Tada prižengia tėvas Šimonis prie bokšto krašto, pamoja vaikams – tuo tarpu jau ir abi dukrelės čia atsiradusios.

Iškelia tėvas ranką ir rodo į tolį. Niekur nieko nematyti. Ir iš svetimųjų nė vienas nežinotų, kas ten galėtų būti. Bet Šimonio vaikai žino, ką tėvas jiems nori parodyti. Ir jie mato.

– Ten! – sako Šimonis.

Vaikai linkteli galvomis ir laukia, ką tėvas daugiau pasakys, nes tai be galo įdomu, nors ir kaskart tas pat.

– Tenai! – pakartoja tėvas.

Taip, ten stovi senas, pakrypęs ir apsvilęs ąžuolas. Kadaisė ten augo iš vieno kelmo du kamieniai. Bet kartą, – o tai dar ne taip labai seniai, – užėjus baisiai audrai, norėjo pasislėpti po juo vokietis, grovas* Stolbekis, dabartinio Stolbekio, Šimonio kaimyno, tėvas. Ir tik jam ten palindus, trenkė perkūnas į ąžuolą, susmulkino vieną ąžuolo kamieną į šipuliukus, o iš vokiečio liko anglis.

Nuo to karto likęs vienas ąžuolo kamienas atrodo lyg vienišas senelis, kuris liūdi dingusio draugo. Ir nuo to karto Šimonis visada nusilenkia senam ąžuolui.

Šalia ąžuolo didelis keturkampis akmuo. Daug yra apie jį padavimų. Bet ne tai rūpi seniui Šimoniui.

– Prieš keletą amžių ten stovėjo Lietuvos kunigaikštis. Siaučiant karo audrai, jis pats bėrė šventų žolių į aukuro ugnį. Ir lietuviai kovą laimėjo.

Šitą padavimą dažnai kartodavo Šimonis savo vaikams. Ir Šimonio tėvas, ir tėvo tėvas – iš kartos į kartą šitai kartodavo savo vaikams. Tiktai per daugybę metų liko užmirštas ano kunigaikščio vardas.

Tėvui šitą pasakius, kaskart tyliai ir ilgai susimąsto Šimoniai. Kiekvienas jų savo vaizduotės akimis mato savotišką Lietuvos kunigaikštį.

Etmonas, vyresnysis Šimonio sūnus, mato aną kunigaikštį šuoliais jojant per laukus vis tolyn ir tolyn paskui priešus, iki išveja juos iš savo krašto. Jis mato, kiek žūsta priešų, kuriuos ištiko* Lietuvos gynėjų kardas. Jis girdi lietuvių laimėjimų šauksmus. Ir jo akys žiba, veidai kaista: kad šiandien taip būtų, kad šiandien ten jotų Lietuvos kunigaikštis, ir jis, Etmonas, su juo drauge!

Nedaug kitokį įsivaizduoja jį sau ir Lukošius, antras Šimoniukas, tik nelabai mielai jis atsimenta kraują ir lavonus. Užtai jis jau ir mato grįžtantį iš karo kunigaikštį, apvainikuotą laurų vainiku, kurį jam pynė edelmonaitės*.

Endriaus vaizduotėje kunigaikštis panašus į jo tėvelį, baltagalvį, žilabarzdį ir jau sulinkusį į kuprą. Endriaus kunigaikštis nelekia, šuoliais nejoja, o tik kaip jo tėvas čia, bokšto viršūnėje, taip jis ties anuo ažuolu žiūri į tolį ir tyliai tyliai meldžiasi savo Dievui Perkūnui. Kažin kodėl Endriui gaila ano vaizduotės kunigaikščio, ano senelio. Ir lyg norėdamas užjausti ar padrąsinti, Endrius prižengia prie tėvo ir braukia ranka per sulenktą jo kuprą.

Bet Mato kunigaikštis kaskart kitoks. Šiandien jis tikrai beria smilkymo žolių į aukuro ugnį. Ir štai jo veidas, apšviestas liepsnos, sužiba ugningai, kaip tikro kunigaikščio. Jo rūbą lengvai vėjas palytėjo; ne, nedaug jis jį užgavo, kad nesudarkytų karališkos statulos. Kaire ranka tvirtai jis laiko puikųjį savo žirgą. Nemėgsta Matas karo, nors ir jokios kovos jis nebijotų, bet kam žudyti žmones, kam pralieti kraują? Tiktai tada, jeigu gintis reikia. Mato vaizduotėje nėra šiandien nė vieno užmušto kryževio. Jie išvaryti iš krašto. Ir už tai, kad nė vienas lietuvis nenužudytas, kad visi jie sugrįžę dabar dainuoja laimėjimo dainas, – už tai Mato kunigaikštis aukoja lietuvių dievams. Ir ažuolas milžinas ošdamas pritaria lietuvių dainai. O aplinkui žalioja pievos ir žydi gėlės, baltai, raudonai, mėlynai...

Ir Lydija nemato lavonų, tik grįžtančiam kunigaikščiui priešais jį neša ažuolo vainiką, pintą tėvų sode.

Bet jaunutės Jonės vaizduotė užvis* drąsiausia: pargrįždamas iš karo, Lietuvos valdovas, – taip, valdovas, – šuoliais jodamas, pagavo ją ir išsigabeno į Lietuvą.

– O tarp šių sienų anas kunigaikštis ilsėjosi po sunkiosios kovos, – ilgai tylėjęs, pasakydavo senis kaskart iš naujo.

– Šiame bokšte jis pats sekė kiekvieną priešą judesį.

– Ir jau niekada šis bokštas nebematys Lietuvos kunigaikščio.

– Bet juk tai nesvarbu, – neiškentėdama ir nieko nenusimanydama, pradėjo čiauškėti Jonė. – Bokštas vis viena jau griūna. Svarbu tik, kad rasis dar vienas Lietuvos valdovas, kuris mūsų šalį atims iš vokiečių.

Niekas nieko pleputei neatsakė, tik Matas suraukė kaktą dėl to, kad pertraukta tyla. Širdies gilumoje jis pritarė Jonutei. O sugrįžus Šimoniui su vaikais pas motiną, šitoji sunkiai atsiduso:

– Tai tu jau vėl...

Bet daugiau sakyti nedrašu.

Ir dar vienas rūpestis pastaruoju laiku spaudžia Šimonienę: vaikai jau paaugę, laikas beveik visiems jau vesti. Bet ką! Lietuvių bajoraičių niekur, rodos, nebeliko, o edelmonaičių vaikai nenori. Etmonas griežtai anąsyk pareiškė josiąs kokią dieną į Lietuvą susirasti sau žmonos. Negelbėjo motinos perspėjimai, prašymai, nurodymai, kad ir čia yra mergaičių, dailių ir net gelsvakasių baronaičių.

Lukošius, tiesa, lyg ir žvalgauja į edelmono* Goldstromo dukrelę, bet tėvas visada, tai priminus, labai kaktą suraukia, nors ir tyli. Jisai mano, kad Lukošius ir Šimonių vardą neša, taigi ir susipras be perspėjimo.

Štai ir Lydija jau paaugo. Laikas tekėti. Piršosi jau grovo Stolbekio sūnus.

Bet Lydija griežtai ir išdidžiai pasakė:

– Ar aš, Šimonytė, tik nusigyvenusio edelmono bevėrta? Aš lietuvaitė ir tik už lietuvių bajoro tekėsiu.

O kur tų lietuvių bajorų rasti!

Tačiau tai ne Lydijos rūpestis. Kai tik išeina ji pintiniu* nešina į kiemą, tuoj užkalbina stropiai kinkantį arklus darbininką:

– Na, Grigaiti, ką veikia žmonelė?

– Dėkui, panaite! Ji visą naktį miegojo. O šį rytą sakės jau kelsianti. Juk reikia ir apsivalyti, mažiuką numaudyti.

Lydija linktelėjo galva ir nusiskubino. O Grigaitis, linksmi švilpaudamas, pliaukščiojo botagu.

Tikrai, Grigaitienė jau atsikėlus. Lydija ją subarė:

– Ar tu negali nors vieną antrą dieną pagulėti? Kas tave varo iš lovos! O jei liga atlauš?

– Tegul Dievas tau dangaus karalystę duoda, panaite, bet jau nebegaliu aš, vargšė, tavo malone ilgiau naudotis. Man gėda pamanius, kad panaitė ateina į tokį prastą butelėlį, pas prastus būrus.

– Gerai jau, gerai. O ką veikia sūnelis?

Ir Lydija pasilenkė prie margojo vygelio*, kur gulėjo silpniausias pasaulio pilietis. Ji žinojo, kad mirtis jau greit užspaus vaikeliui akis amžiams, bet nieko nesakė. Motina netrukus pati patirs, tad kam dabar jai širdį skaudinti!

Palikusi Grigaitienę, nusiskubino pas Dabarienę, kuri metų metus guli ligos patale. Pats Dabaras eina pas baroną į lažą*. Rytą anksti išseina, vakarą vėlai pareina. Niekas neturi laiko pasirūpinti ligone; jei ne Šimonytė, supūtų Dabarienė.

Šimonio sūnūs dirba laukuose drauge su darbininkais. Ir darbininkams linksčiau, ir darbas eina sparčiau. O šiandien reikia žiūrėti, kad darbas būtų atliktas kiek galima savo jėgomis.

Ir Matas per dieną stropiai dirbo kartu. Bet dabar jau saulė arti laidos, ir anksčiau negu kiti parėjo Matas iš laukų ir nuėjo miško link. Kažin kas jį vis ten traukė... pasvajoti?

Bet neatsisėdo jis šį kartą kaip praręs, o žingsniavo vis tolyn, iki perėjo į kitą miško pusę. Ten jau barono Goldstromo laukai.

O kas ten darosi? Ar tai ne jaunasis edelmonas? Taip, jis. Ką jis ten spardo? Užmiršta Matas, kad čia jau nebe jo tėvo laukai, tik skubina į tą pusę.

– *Ich werde dich lehren, du verfluchter Hund!** – rėkia baronas.

Dabar jau mato Matas, kas čia dedasi: ant žemės guli Dabaras, visas kruvinas. Vienu šuoliu Matas ten. Nė žodžio neprataręs, sudavė edelmonui, kad tas beveik pagriuvo.

Šimoniai visada rūpinosi engiamais, tai jau jiems prigimta. Ir čia, daugiau nebekreipdamas dėmesio į baroną, Matas pakėlė kruvinąjį Dabarą.

– Kas čia buvo, ką tu padarei?

– Nieko nepadariau, tik...

– *Wie kannst du es wagen, Bursche!** – jau atsipeikėjęs vokiečių rengėsi pulti Matą.

Bet Matas nėmaž nesudrebėjo. Žiūrėdamas baronui į akis, aiškiai ir skambiai atsakė:

– Iki šiol tikėjau vokiečius esant tikrais edelmonais, bet šitoks tavo elgesys parodo jus kitokius! Ar visi edelmonai tokie? Visi jie taip skriaudžia vargšus baudžiauninkus? Ką?

– *Wie kannst du es wagen...**

– Visai paprastai: lietuvis neskriaudžia žmonių ir neleidžia skriausti nė kitiems, vis viena, nors tai būtų ir vokiečių edelmonas.

Nedrįso vokiečių tverti Mato, kurio akys žibėjo, taip energingai ir grasinamai įsmeigtos į baroną. Ir netvėrė. Tik, baisaus pykčio krečiamas, prasunkė pro dantis:

– *Das sollst du mir büssen, verdammter Litauer!**

Ir nuėjo savo keliu. O Matas parvedė Dabarą namo, parvedė taip baisiai sumuštą dėl to, kad jis, grįždamas iš lažo, drįso pasiimti kelis malkos pagalius iš barono miško.

Šiuo atžvilgiu Matas vokiečių dar nepažino. Pats savo akimis to dar nebuvo matęs. O motina vis stengėsi jį įtikinti, kad vokiečių edelmonai esą tokios pat kilnios sielos, kaip ir lietuvių bajorai. Tik dabar jis savo akimis pamatė, pats įsitikino, kad vokiečių edelmonai ne tokie, kokiais jie dedasi esą.

Motina pasakytų: „Ne visi tokie, vaikeliai!“ Bet Matas jau tiki brolio Etmono žodžiais, kad esama ir dar baisesnių.

Matas niekam nepapasakojo savo nuotykiu su baronu Goldstromu. Girtis jis nemėgsta, o motina tik be reikalo krimstųsi dėl sūnaus nemandagumo.

Tad kitą dieną, motinos įkalbėtas, užsėdo Lukošius ant žirgo ir išjojo pas baroną Goldstromą prašyti baronaitės rankos.

Puikus Lukošiaus žirgas. Šauniai išjojo Lukošius. Kelis kartus jis atsisuko žiūrėti, ar motinos kur nematyti. Taip, aure, sode. Ji moja sūneliui balta skepetaite. Patenkintas Lukošius gyvenimu. Jis įsitikinęs, kad jau laukia jo gelsvaplaukė edelmonaitė.

Tikrai, pilies bokšte pro mažą langelį jau mojo baronaitė. Ji davė jam kažkokį ženklą.

Sudundėjo, sutraškėjo pilies tiltas, žengiant per jį Šimonio Lukošiaus žirgui. Ir šuoliais įjojo jis į pilies kiemą.

Jaunoje Lukošiaus krūtinėje sutvaskėjo kraujas smarkiau ir linksčiau, kad tik greičiau ten būtų. Kodėl neišeina Ortrudė jo sutikti?

Bet pilies kieme Lukošiaus jau laukė jaunas baronas – su botagu rankoj. Nė žodžio nesakęs, skersai ir išilgai režė jis Lukošiumi į veidą.

– *Überbringe deinem Bruder diesen Gruss!** – velnišku balsu nusijuokė ir apsisukęs nuėjo į pilį vokietis.

Ir taip baisiai vokiečio pažemintas grįžo namo garbingojo bajoro Šimonio sūnus Lukošius. Katram broliui gali už tai padėkoti, jis nežino. Katras jo brolių bent būtų drįšęs kaip nors paliesti barono Goldstromo garbę?

Etmonas? Ne! Jis dar niekada nėra matęs reikalo ginčytis su vokiečių edelmonais.

– Mano garbė to neleidžia, – sakydavo jis.

Tiesa, Etmonas nekenčia baronaičio. Tai dėl to, kad jis, būdamas lietuvės motinos vaikas, taip labai neapkenčia lietuvių, prie progos ar be progos juos dardo ir šmeižia. Bet visada Etmonas pasitraukdavo baronui iš kelio.

Endrius? Endriui paprastai tik ūkis terūpi. Jis pirmasis atsikelia, paskutinis nueina gulti. Ir jokio kito rūpesčio jis nepažįsta. Kokių ginčų jis galėtų turėti su baronaičiu?

O Matas? Tasai svajotojas, – jaunas, silpnutis ir baimingas... Ne.

Ir Lukošius negali įspėti. Tačiau juo ilgiau jis spėlioja, juo jam aiškiau, kad tasai antausis buvo pelnytas, tik ne iš vokiečio barono, o iš savo tėvo turėjo jį gauti.

Pamatęs senąjį bokštą, Lukošius nuraudo iš gėdos. Ne, dar nė vienas Šimonis nebus parsinešęs iš svetimtaučio antausio. Dovanoti to negalima. Tik kaip, kaip atkeršyti? Tėvui sakyti? Tėvas pasakytų, kad labai gerai Goldstromukas padarė.

– Ne tokios marčios, ne tokių giminių aš pageidauju, – griežtai jis buvo juk pareiškęs.

Ką pasakyti motinai, kuri daugiausia čia kalta? Lukošius nutarė tylėti, niekam nieko nesakyti: gana jau gėdos.

Ir senis bokštas, lyg linktelėdamas senąja savo galva, numetė naują mūro dalelę.

Tad Lukošius iškėlė tik kumštį Goldstromo dvaro link.

– Atkeršysiu tau, išgama*! Ne dėl baronaitės... pasilaikyk ją sau, bet lietuvių bajoro garbę nepigu įžeisti!

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl kūrinyje sakoma, kad Šimonių rūmų bokštas stovėjo „budėdamas lietuvių sargyboje“?
2. Kokia yra Šimonių rūmų istorija?
3. Kokia tai meninė priemonė: „Bet bokštas ir šiandien dar nežino, kad jis neberekalingas.“?
4. Kaip ilgainiui pasikeitė bokštas? Kodėl jis jaučiasi orus, ką mena?
5. Kodėl lyginami bokštas ir senasis bajoras?
6. Ką reiškia bajoriška kilmė ir vardas?
7. Ko ilgisi bajoras?
8. Kodėl senis bajoras vertas pagarbos?
9. Kaip auklėjami Šimonių vaikai? Kam senis meldžiasi? Kokio jis tikėjimo? Kokius pasakojimus pasakoja apie ažuolą, bokštą, akmenį?
10. Kaip gimsta padavimas apie bokštą? Kokį kunigaikštį įsivaizduoja kiekvienas Šimonių vaikas? Kokie jie yra?
11. Koks rūpestis slegia tėvus vaikams užaugus?

12. Koks istorinis laikas, vieta?
13. Ar Lydija išties pasipūtusi bajoraitė?
14. Koks įvykis rodo, kad Matas yra gailestingas?
15. „Visai paprastai: lietuvis neskriaudžia žmonių ir neleidžia skriausti nė kitiems, vis viena, nors tai būtų ir vokiečių edelmonas.“ Kaip atkeršijo vokiečiai Lukošiuviui Šimoniui ir jį pažemino?
16. Kodėl Etmonas ima nemėgti Goldstromuko?
17. Kodėl Lukošius pagrūmojo dvaro link? Kas yra bajoro garbė?
18. Parašykite pastraipą: „Ką reiškia savigarba?“, „Būtina ginti savo orumą“, „Kiekvienas mūsų turi domėtis savo šaknimis“.

VAIŽGANTAS (JUOZAS TUMAS, 1869–1933)

Ištraukos iš apysakos „DĖDĖS IR DĖDIENĖS“

DĖDĖS IR DĖDIENĖS

Bepigu*, kad tai būtų buvę tėvelio ar motutės bro-liai ir jų žmonos. Apie juos būtų galima prirašyti labai gražių dalykų. Turėti daug dėdžių, žinoma, su dėdienėmis, nemaža garbės ir malonumo. Kokia tau garbė visame kaime, kai į tavo kiemą ima sukti, iš atlaidų grįždami, vienas vežimas, antras, trečias... Kai tavo kiemelyje nebepareina* kalamaškos* ir brikelės*, gerai apkaustytos, kartais ir su lingėmis*. Kai baltai aptiestą tavo stalą apsėda dešimt, dvylika asmenų, ir visi tau artimi. O, tokiai dienai tu negaili dviejų pūrų* miežių ir apynio spurgo*, negaili ir avinuko. Tau džiaugsmas, kad pirkioje ūžia, ir drauge malonu numanyti, kad kur tik pasisuksi, visur pakeliui čia vieną, čia antrą dėdę rasi, drąsiai pas jį užvažiuosi, drąsiai kalbėsiesi, nakvynės ir vaišių lauksi, nes jie bus tavo skolininkai, privalės tave atmylėti*.

Ir patiems dėdėms miela savo broliavaikiais pasididžiuoti. Giminės – ką daugiau besakysi!

Bepigu, kad taip būtų buvę!

Man tenka į lietuvių tautos epopėją įvesti kitos rūšies dėdžių ir dėdienių. Liūdna tai bus istorija ir pasakojama toli gražu ne prie „apynio spurgo, miežio grūdelio“. Man teks kalbėti apie tėvo brolių – nevedusį ir apie tėvo brolienę – našlę. Šitokių tipų, manau, visai nebėra Lietuvoje, kitokioms ekonominėms ir socialinėms sąlygoms susidarius, nes dėdės ir dėdienės pavadinimai tuo laiku reiškė visai ne giminės ar šeimos santykį, tik tai tam tikrą socialinį vienetą šeimoje.

Labai seniai:

MYKOLIUKAS IR SEVERIUTĖ

Gerokai prieš panaikinant dvarų baudžiavas.

Saveikių dvaras buvo ne didžiausias Pats-Pamarnecko dvarų. Vis dėlto jo laukų dirbti suvarydavo iš keleto apylinkės kaimų: Aužbikų, Geišių, Tilindžių ir kitų. Visus juos valdė Geišių Geišė Rapolas, to dvaro tijūnas*, paprastai

vadinamas „prižiurna“. Jojo antrininkas buvo Aužbikų Šiukšta Mykolas, perpus už jį jaunesnis. Tijūnas Rapolas, geroką bizūną nusitvėręs, rūščiai ir rimtai vaikščiojo dvare aplink ūkio trobas ir lauke aplink darbininkus. Tvarkė, barėsi, bizūnu pliaukšėjo ir – nuolat pypkę rūkė. Kur tik jis pasisuko, visur girdėjai:

– Mykoliuk šen, Mykoliuk ten.

Reikia grėbti:

– Mykoliuk, veskis mergas!

Reikia vežti:

– Mykoliuk, vežimų krauti!

Reikia kimšti:

– Mykoliuk, į galą!

Taip per kiaurą dieną, per kiaurus metus, per nemažai metų.

O „Mykoliukas“ – jau visas Mykolas. Jam arti trijų dešimčių. Jis gražiai išaugęs, storas juosmenyje, pečiuitas, daugiau kaip vidutinio ūgio ir pagali. Šieno plakais*, grūdų maišais jis žaiste žaidžia; visą vežimą tik vilpš* už galo, jei užkliuvo. Uostai* šepėčiu panosėje, nes karpė nuo burnos, kad nelįstų į šaukštą valgant.

Mykoliukas visur šoka, bėga, nė neviptelėjęs, mažiausiu žodeliu nepaprieštaravęs, nepasiteisinęs, niekam, nė namiškiams, nepasiskundęs. Dirbo tylomis, kalbėjo tik kas reikia. Vis dėlto jis nebuvo paniuręs, nuobodžius. Viską taisė mėlynos jo akys, tokios ramios ir lipšnios, jog už vienas jas negalima buvo jo kitaip šaukti kaip maloniniu žodžiu: Mykoliuk.

Tylus tylus buvo Mykoliukas, o visiems atrodė, jog jis šneka. Bent nori kažką pasakyti. Lūpos atsičiaupusios ir taip sudarytos, lyg tuoj štai pasakys, ką jis gera yra sugalvojęs ar prisiminęs. Mykoliukas kažin kuo džiaugėsi, kažin kam šypsojosi.

– Mykoliuk, tekinas, greitutis!

Mykoliukas bėga kaip įdygtas, krauna, mina, braukia, triūsia pluša, – ar maža Pats-Pamarnecko dvaruose darbų lažininkams*! Dirba tikrai už du, už tris, niekados nieko nesišaukdamas padėti. Net kai tiršta žmonių aplinkui, Mykoliukas dirba vienas, varo vienas savo barą*. Tai aiškiai matyti, ir nebuvo noro jam padėti. Kam, kad jam taip gera! Nei Mykoliukas žmonių šalinosi, nei prie jų dėjosi. Patekęs į būrį, jo nepadidino, išsiskyręs iš būrio, jame žymės nepaliko.

Dienos darbus padirbęs, namo į savo kaimą žingsniavo pats vienas, tolėliau atsilikęs nuo kitų. Gal jo kaimas nekeitė? Kur tau! Visam kaimui, kaip ir

dvarui, jis buvo tikras Mykoliukas. Niekas nebūtų galėjęs pasakyti, kad Mykoliukas bet kada su bet kuriuo būtų nesutikęs, susiginęs ir išsipravardžiavęs.

Vis dėlto jis kiksi* vienas. Kiksi ir šypsosi, ir nesuprasi, kuo jis šiandien taip patenkintas, kas jam, ypač šiandien, taip patiko, kas jį paglostė, pagyrė ar dovanų kąsnį kieta sūrio pakišo pagrauzti. Ne, niekas jo nepamalonino nei šiandien, nei bet kada per visą jo amžių, niekas jo darbštumo ir spartumo nepamatė ar tyčia nepasirodė matantys, juoba* niekas nė gražiu žodžiu neatlygino. Niekas, niekas; nė artimiausieji kaimynai neprakalbino jo:

– O tu gi, Mykoliuk...

Maža to, labai maža. Lietuvis tuo pasakymu nieko nepasako, nieko nepaklausia, nieko nelaukia ir išgirsti, kad prisipažintumei. Vis dėlto tai malonu. Prašnekinama protekcinio balsu ir užjautimu, vadinasi, jog ir tave štai pasergėjo* esant. Taigi tu nebe vienas pasaulyje, nors vienam akies mirksniui tu buvai reikalingas.

Dėl to ir šypsosi Mykoliukas visai ne šiam pasauliui. Jis jau užmiršęs, kas šiandien yra buvę, ką jis yra dirbęs, ką, kur ir iš kur vežiojęs, kas yra padėjęs, ūdijęs* ar įsakymus davinęs, kelis kartus yra jam surikęs tijūnas: „Mykoliuk, tekinas“. Užmiršo, kas buvo, ir, matyti, nesirūpina, ką jis ras namie ir ką vėl veiks, jei tą dieną į dvarą neis.

Mykoliukas šypsosi kitam pasauliui, su kuriuo jis bendrauja kitiems neregimu būdu; kam jis pritaria, kas jam atsiliepia. Viena tebuvo aišku: tame pasaulyje negalėjo būti žmonių, nes žmonės Mykoliukui nebuvo reikalingi. O kad jis žmonėms buvo reikalingas, tai visai kas kita, tai jau jų dalykas, jie susidaro savo pasaulius.

Niekur Mykoliukas nėjo, niekur nesikišo, dėl nieko nesisielojo. Tėvų jam seniai nebėra. Ūkį laiko ir viskuo rūpinasi vyresnysis, seniai jau vedęs ir vaikais suskubęs apsikrauti brolis. Ir Saveikių dvare, ir visoje jo seniūnijoje, ir namie, ir visame Aužbikų kaime nevadino jo Mykolu, tik Mykoliuku, ir nelaiškė rimtu darbininku, nors jis nuo pat piemens metų dirbo berno darbus ir pagalėjo. Nei tijūnui Geišei, nei broliui Šiukštai jis neatrodė tinkamas rimtam sunkiam darbui, tad ir siuntinėjo jį ten, kur jis... padirba dvigubai, trigubai. Niekas jo nemuša, niekas nestumdo. Vis dėlto lygiai dvare, lygiai namie tiek ir tegirdi:

– Mykoliuk šen, Mykoliuk ten.

Kai tijūnas nevaro į dvarą, brolis jį varo į savo dirvą, į savo pievą, į savo klojimą. Tik jis pasirodė pirkioje, tuoj brolienė užkorė jam ant rankų vaiką ar pristatė prie lopšio supti klykiantį. Ir Mykoliukas ėmėsi tų „darbų“ taip pat

meiliai ir švelniai šypsodamasis, kaip ir vežimus kraudamas. Dar labiau. Vaikelį paimdavo minkštai, moteriškai, prabildamas gražiais maloniniais žodžiais, glaudė prie savęs abiem didelėmis kaip vėtyklės saujomis už pakalio* ir už nugarėlės. Jis myli savo brolio vaikus, su jais žaidžia, iš laukų jiems nešioja paukščiukus, kiškiukus, iš miestelio – riestainius.

Tačiau niekas to nepamato, niekas jam už tai ačiū nepasako, niekuo neatlygina, jokie gardėsio jam nepakiša. Bene nuopelno – „dėdės“, seno, bevaikio jaunikio, kuris džiaugiasi svetima šeima, savo neturėdamas; taigi jam malonu, ne kitam. Ar negana „dėdei“, kad ūkininkas brolis sėja jam kelis gorčius* linų pasėlio, iš ko jis gauna keletą auksinų saviems reikalams, tabakui, jei rūko, ar kam kitam. Mykoliukas nerūkė, tai tuos auksinus supenėdavo* brolio vaikams riestainiais. Ar negana, kad ūkininkė brolienė kas šeštadienį padeda jam, jei turi prasiskalbusi, baltus plovinius* ir kas dieną ant stalo į jo vietą deda šaukštą: vadinasi, turi teisę valgyti. Nei savo lovos, nei šiaip jau jam skiriamos ypatingos vietos gulėti, nei kuo užsikloti jis neturi. Kur liko vietos, vaikams sugulus, ten jam gulti; ką apsidairęs pasergėjo nuo kitų likusį, tai pasikloti, jei troboje teko gulėti. O dažniausiai nakvojo daržinėje šiene ar šiauduose, o kad ne, tai arklidėje – ten šilčiau ir galima apsisaugoti nuo vagies. Neginčijami Mykoliuko tebuvo „dveji“ – kailiniai su miline, kuriais dvejais vilkėjo, kai buvo šalta, kuriuos dvejus svėrėsi sau per petį, kai ėjo bet kuriuo metu gulti.

Kasdienis prastas valgis, truputis audimo ir kailių gėdai prisidengti kitam būtų buvę mažoka už tokį triūsą. Mykoliukui užteko. Ak, jis tik – Mykoliukas, ne Mykolas, tai ir reikalai jo maži. Jis ir pats sau buvo kažin koks mažas, tikras – Mykoliukas.

Taip Mykolas Šiukšta pamažu pamažu virto „dėde“, tuo senovės šeimos žmogumi – ašvieniu*, kuris aria, akėja, viską dirba, dvarą prižiūri, namie berną atstoja*, tuo būtinuoju ūkio inventoriumi, be kurio ūkis būtų ne ūkis ir šeiminkui tektų išeiti elgetauti.

Dėdė – tai ta pati tyli žemė: vaiso* nesididžiuodama, nesigirdama.

Štai jis grįžo iš bažnyčios, pavalgė, pažygiavo, pagulėjo, pagaliau pasiėmė savo paties darbo skripkelę*. Jis pats susisuko avinžarnių* stygoms, pats pasidirbo* skrynutę, prisipešiojo arklio ašutų smuikui, nusipirko kanifolijos*. Iš viso to negudraus padargo* dabar jis moka išgauti melodiją, tokią pat negudrią, bet jam pakankamą.

„Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginauju.“

Eina Mykoliukas per savo atšlaimą* į pakluonę*, takeliu į kalną, leidžiasi nuo kalno į paraistę* grieždamas tą pačią melodiją. Balsas silpnėja, tolyn

einant nyksta, lyg Mykoliukas jį pamažu aišytų* iš sodžiaus vidurių sau į galulaukę*. Sodžius, lyg nepasiduodamas, kad tai iš jo vidaus aišytų, pats balsų traukiamas, pasirodo voromis* po du, po tris. Jauni, paugusieji ir net seni slenka Mykoliuko taku ten pat į paraistę. Dabar jie patys skripkelės balsus aišo* į save iš Mykoliuko, artindamiesi prie jo ir vis aiškiau girdėdami: „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginauju“.

O Mykoliukas jau sėdi paantvalnyje* patogiausioje jam sėdynėje, ant ežios*, kelius ne pastatęs, tik juos paklojęs minkštoje pievoje. Sėdi skersomis lyg našlaitis, neturintis prie ko prisiglausti, nei motutės, nei mergelės, tai prisiliejęs bent prie dirvos motinėlės. Veidu į vakarus, kur saulutė pamažu žemyn leidžiasi, įsižiūrėjęs į erdvę, ne tą erdvę, kuri prieš jo akis, tik į tą, kuri jame pačiame. Mykoliukas varo ir varo vis tą pačią melodiją: „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginauju; kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginauju“. Nepertraukdamas, nepagreitindamas, tuo pačiu taktu, nenumanydamas, kam jis griežia, kas jo muzika gėrisi, kas naudojasi, kas klauso, kas šoka, kam jo muzika labai patinka. Lygiai taip pat, kaip tuo pradėjimu nesiliaudamas čirškia jo gamtos brolis žiogas, čia pat žolyne drauge. Abudu į gamtos akordą, ne kam kitam. Dėl to ir nenuobodžiai, kad ir vienodai.

Išėjo Mykoliukas su savo liūdesiu, visame kaime sužadinęs ilgesį, norą eiti toliau toliau, į gamtą griežėjelę, į gamtą dainuotoją, į gamtą dabitą*, kur gražu, kur prakilnu, iš kur – „tol matyt“, destis*, kas atitinka lietuvių liūdesį ir ilgesį. Muzika pagauna sielas, užburia jas ir nebepaleidžia jų iš savo srities ne tiek savo dailiškumu, kiek tuo sielai tinkamumu.

Tai vieni toliau, kiti arčiau susėdo, šnekučiuojasi klausydami. Net tie, kurie raiste uogauja ar krembliauja*, neina gilyn, iš kur Mykoliuko nebesigirdi, kur viena tyła, tik sukiojasi vis tų pačių balsų srityje, lyg ant tam tikro ilgumo balsų virvės pririšti.

Toli toli nuo griežėjo ima suktis dvejetai. Daugiausia vienos mergaitės. Lažininkų sūnūs šokti nemoka, jie, rodos, tiek išvargę, ir kojos nebe tam. Mergaitės šoka ypatingai, susikabina rankomis už pečių, už pažastų, ne už liemenų, ne už rankų plaštakų, palinksta viena į kitą galvomis, plačiai atkiša storus pasturgalius* ir sukasi, ne kratytinio*, tik suktinio*. Muzika girdisi: „Kai noriu, rimtai dirbu“, o šokikės *čiūkš, čiūkš, čiūkš*, darydamos labai plačią apačioje ir siaurą viršuje gubą*, lyg dvi vantos*, surištos ražais* ir už jų sukamos. Tuo panašesnės į vantas, kad šventadieniais, pagal to laiko madą, mergaitės, o ypač moterys, seges bent keleriais apsagalais* segėjo tyčia, kad būtų storiu pasturgalyje ir dėl to labiau matytųsi juosmenyje. Nelabai tai

buvo reikalinga ir vykę: kaimietės lietuvės kresnos* buvo ir be priedų, o tvirtu vyriško juosmens nė raišiodamas nesulaibinsi*.

Pasisuks vienas dvejetas, pasisuks antras; pasisuks kartu bent trys dvejetai; nebeisuka nė vienas, – Mykoliukas vis griežia, čirškia ir čirškia: „Kai noriu, rimtai dirbu“, pats sau, iš viso žmonių būrio išsiskyrėliui. Mykoliukas skęsta savo atliekamuose tonuose.

Na, ir teskendi sau! Kam tai rūpi? Niekas ir neįautė. Taip ir reikia, kad muzikantas sau griežtu, kaip dėdė pats sau džiaugtųsi, kad ir svetimais vaikais. Niekas neįvertino Mykoliuko muzikos, kaip neįvertino jo darbo, nė meilės, – kaipgi ir kamgi įvertinsi saulės darbą, kad tai ir savaime aišku? Šviečia saulė – gera žmonėms, apsiniaukė – prasčiau žmonėms. Kai gera – džiaugiesi, kai negera – skursti*, – ką gi daugiau bedarysi? Saulės dirbtinai nepasigaminsi, reikia laukti, kad vėl savaime švystelėtų. Tokios pat rūšies buvo ir sodžiaus artistas, dėl kurio buvo bent kiek patogiau gyventi tuo laiku. Jei jo nebūtų Aužbikuose, žmonės negi būtų mirę. Ar kituose kaimuose nebuvo tokių Mykoliukų, nei Geišių, nei Tilindžių. Juo bjauresnė buvo pilna priverčiamųjų pareigų baudžiauninko* butis, juo gražiau puošė artistas vidaus gyvenimą.

Negi vienas gamtai tėra akordas, negi vienaip ir tu jam pritari. Kas šventadienis ėjo Mykoliukas į paraistę. Tačiau šiomet jis tų šventadienių nelyduoja*. Šiomet jis, nematydamas minios juo atsekusių kaimiečių, vis dažniau ją glosto savo akimis. Apžvelgs palengva visus ir vėl sau žiūri į erdvę ar į savo muzikos sritį. Ir vėl iš ten žvilgsniu nukeliauja į minią. Kai kada tai nė nebeatitraukia akių. Žiūri ir žiūri vis į tą pačią vietą, tik vargu bau kas būtų atspėjęs, ar jis ką mato. Jis ir pats to nežinojo. Tik tuo laiku jo muzika imdavo skardžiau gausti, tik jau nebe taip tyliai, nebe taip liūdnei ir ilgesingai. Tada ir suktis daugiau dvejetų išeidavo. Mykoliukas vėl šypsosi, kaip grįždamas namo, tos dienos darbus padirbęs.

Nesuprantami gamtos dėsniai ir jų pajėgos ėmė darbuotis jo viduje, šildė jį vidaus šilumėle, keitė visą jo asmenį, ligi tol pasyvų darė jį aktyvų ir nebevienodą. Nebuvo kam stebėti ir jam pasakyti, nes jis pats to nenumanė, kodėl jo griežtuvėlis tyliau griežia, kai minioje neranda Severjos Pukštaičios, ir triumfo balsu ima skambėti, kai pasirodo pavėlavusi šį kartą, nuo kalno besileidžianti mergytė. Mykoliukas tada grieždavo su tokiu triumfu ir ūpu*, jog ji, vos tik nusileidusi nuo kalno, tuoj imdavo suktis. Ją pagaudavo muzikos ūpas, išpūsdavo jai gražias šnerveles* ir įliūliuodavo jauną krūtinę. Mykoliukas nemanė, kad Severjai griežia; Severja nemanė tai jaučianti ir atsiliepianti. Jis ir ji buvo tik gamtos akordas, dar vienas visoje jos harmonijoje.

Gamtoje betgi viskas tikslu, bet kas turi savo šaltinį, pradžią ar priežastį ir plėtojasi*. Mykoliukas ir Severja ėmė vienas antru domėtis, lyg juodu būtų tik dabar vienas antrą pažinę, ne iš pat mažens, lyg tik dabar pasimatę, ne per dvidešimt metų kasdien. Dabar, šią vasarą, darėsi jie vienas antram nauji ir įdomūs; vienas ir kitas ėmė tai pastebėti, ko pirmiau nebuvo pastebėję. Ir stebėjosi: nejaugi tai tas pats Mykoliukas, nejaugi tai ta pati Severiutė?

Dabar Severiutei atėjus į paraistę, nors ji kaip ir pirma laikėsi* mergaičių būryje, atokiai nuo Mykoliuko, vis dažniau pasitaikydavo praeiti pro griežiką. Gal draugė vedė, už rankos nusitvėrusi, bet Severja nepasidavė – ir grįžo tuo pat keliu, vėl pro Mykoliuką. Jei ne praeidama, tai bent grįždama, vis dirstelėdavo iš šono į griežėjo veidą. Juodi juodi plaukeliai, net blizga iš juodumo, tamsus tamsus veidelis, lyg išblyškęs išsigandus. Graži graži lietuviškai smaili noselė.

– Kad nebūtų toks blogas, būtų gražus... – dingtelėjo jai vieną kartą ir kažin kur nudulkėjo.

Blogas – reiškė: neriebus, sublogęs, sumenkęs.

Ir Mykoliukas ėmė matyti Severiutę iš tolo ateinant ir daugiau niekur nebežiūrėjo: traukė erdvę į save, rijo ją, kaip traukinys bėgių kelią, ir artino prie savęs mergelę. Tačiau jai praeinant, nepažiūrėjo į veidą ir jos akelių negaudė. Jautė ją grįžtant, nors buvo nusigręžęs, jautė artinantis, kaip jaučiama šiluma einant pro krosnį ar žiburį kišant prie veido. Juo arčiau, juo Mykoliukui darėsi geriau, lyg šaltyje artinantis šilumėlės srovei. Severjai praėjus, jau buvo patogiau ją lydėti, įrėmus žvilgsnį jai į pakaušį, kur drūtos kasos, į nugarą, kur, kaip ir kitų sveikųjų ir riebiųjų lietuvaičių, kuprelė buvo, lyg palenkus galvą, sprandelyje.

Severja Pukštaičia mažiau už kitas buvo panaši į vantą. Ji buvo be palaidinės berankovės liemenės, skiriamos, kaip ir ispanių, moteriškumui paslėpti. Tai ji ir be tos priemonės mokėjo padaryti, kietai apsitempdama stikluota* liemene, klotinine* ir karpyta žemiau juosmens. Toks pat stikluotas apsaugaliokas* buvo apytrumpis, buvo jį išaugusi, ir tas vienas. Tai aiškiai buvo matyti prieš saulę, kai tamsiai užsibrėždavo žičkinių* marškinių ilgumas. Ilgos marškinių rankovės buvo surišamos kaspinais, įsirėžiančiais į mėsingą ranką. Ir per visą rankovę jautėi lygų moterišką rankos mėsingumą, ne vyrišką raumeningumą. Palinkęs sprandas, kai žiūri iš kupros, pažiūrėjus iš priekio – tik stipriai įbestas į tvirtą neilgą liemenį.

Kasas visos mergaitės vyniojo aplink galvą, kuri vieną kartą, kuri du: žiūrint, koks kasų ilgumas. Ant to gimtojo vainiko segėsi antrą – rūtų vainikėlj.

Vienplaukei rodytis žmonėms buvo neleistina, reikėjo susirišti skarele. Jei šilta, tai rūtų vainikėlį užsidėdavo ant galvos, prisidengdavo tos pačios skarelės kertele*, nebeįvyniojama į skaros vainiką. Moterys ir vasarą išėiginį galvos apdangalą dirbosi iš didelės vilnonės, tik labai plonos skaros – rytiečių čalmą*.

Severiotė skyrėsi nuo kitų mergaičių nebent tik dviem dalykais. Ji eidavo vis akis nuleidusi, lyg ieškodama žemėje ko mažo, ir kas žingsnį kinksėjo* kaip varliaujantis gužas*. Prityręs* būtų pasakęs – tai krembliautoja* specialistė. Be to, jos veidelis buvo, nesakytume, kad gražus, tik toks baltas ir toks švelniai rausvas, jog už tą cerą (oda) japonai, kaip sakoma, tikrai būtų dovanoję septynetą kitokių moteriškų trūkumų. Veido, rankų, tad ir toliau turbūt oda buvo tokia lygi, tarytum dirbtinai aptempta, ir taip blizgėjo, lyg lakuota. Derėti tai gal ir nelabai derėjo, bet reiškė geležinį kūno padarymą ir jo patvarumą. Rodėsi, tokia oda nė senatvėje nesiraukšlės.

Visos draugės buvo basos. Tačiau ir kojos jų labai skyrėsi. Vienu kojos buvo tik šventei numazgotos, o Pukštaičios buvo neišpurvintos, jog lengvai galima buvo įminti jas esant rūpestingai mazgojamas ne tik vienai dienai. Buvo baltos tuo švelniu baltumu, kuriuo pasižymi moteriškas kūnas, parausvintas sveikatos ir nepagedusio kraujo. Ypač tai aiškiai buvo matyti, kai besisukant suktnį*, žybčiojo pilnos jos blauzdos.

Šitas blauzdas dabar štai visą laiką stebi net paraudęs Saveikių dvaro tijūnas, Mykoliuko vyresnysis, Geišė Rapolas, atėjęs į paraistę, kur žmonių būrys. Jis čia nebe pirmą kartą, ir niekam nebuvo keista: tijūnas labai mėgo susirinkimus, nes buvo plepys ir džiaugėsi radęs, kas jo klauso.

Geišių sodžius buvo anapus miškelio už dvejeta trejeta kilometrų. Taigi Rapolas, tik išgirdęs Mykoliuko skripkelę, ima ir atpėsčiuoja* šuntakiais tiesiai per girią. Taip buvo pernai, taip ir šiemet. Tik šiemet jis, rodos, bus nė vieno šventadienio neapleidęs (nelydavęs) ir tiesiog tapęs aužbikiečių nariu.

Geišę, nors jis buvo darbų prižiūrėtojas ir nešiojosi rimbą, gerbė visa Saveikių seniūnija, griežtai visi, kurie tik atliko to dvaro darbus. Nei jis mušėsi, nei jis keikėsi, nei ką piktino. Protingas beraštis ir nematyto sąžiningumo. Dvaras jį labai seniai įspitrėjo* ir padarė dvigubą baudžiauninką: viena, kad buvo ir be to baudžiauninkas, antra, kad jį padarė dvariškį. Pririšo jį prie dvaro be dienų, manydami, kad taip jis atstos Geišių du darbininkus: berną ir mergą. Vis tiek baigia nykti Geišių šeima, bebuvo likę vienu du: jis, visų vyriausias, ir brolis Dovydžiukas, visų jauniausias, mažas, menkas pusbernėlis. Rapolui sunkiai sekėsi ūkininkauti, bet vesti jis nebuvo linkęs. Pagaliau, ką tai pridės? Vesi tą „kvailą bobą“ (kitaip jis moterų nevadino), ims perėti tau

vaikus, ir tiek iš jos naudos ūkiui per keliolika metų. Tuo laiku pats trilinkai susiriesi iš vargo. Taip tamsiai įsivaizdavęs savo ateitį, Rapolas jau dabar beveik nieko nebedirbo ir alko ant pelienės duonos*.

Pagaliau vieną kartą, sėdėdamas stalo gale, šitaip pasikalbėjo su Dovydžiuku:

– Tu, kvaily mažasis! Ar tu žinai, kas buvo Gediminas? Ne tavo galvai tai žinoti! Tai buvo Lietuvos didysis kunigaikštis. Be to, išmintingas. Ak ir didikų būna kvailių, nors ne tiek, kiek tu. Tai Gediminas savo ūkį, kunigaikštiją, su visu jos sostu pavedęs valdyti ne vyresniajam sūnui, kurių buvę visas tuzinas, tik jaunesniajam, Jaunučiui vardu. Tu, kvaily, supranti, kam aš, vyresnysis, sakau tai tau, jaunesniajam?

Dovydžiukas, atsinešęs daugybę pakinktų taisyti, piktai atšovė:

– Ajau! Yra man laiko žinoti visi tavo Gaminai ar Gydominai! Štai, žiūrėk, viskas sutrūkę, visi kinkymai* virveliniai, ir tie jau supuvę. Rišu rišu, ir galo nėra. Reiktų šikšnių*. Žmonės pasakys, kad mudu ir dviese nepajėgiamė prižiūrėti nė to dvejeto arklių. Kad tu, Rapolai, nors kiek paarėtumei, tai mudu valaką* išgyventume ir būtume sotūs. Man taip gera arti ar šiaip jau ką dirbti. Tik aš, matai, dar nedirbu, ir mudviem teks badu mirti...

Ir ėmė vipčioti, nes ir dabar buvo alkanas. Rapolas, irgi alkanas, nežinojo ką atsakyti, tai tik pirštais pabūgnijo į stalą. Tarp jo ir broliuko toks buvo skirtumas, kad berniūkštis alkdamas dairėsi, kaip čia savo sumanumu nebealkus, o jis, Rapolas, tik dairėsi, kad jį kas kitas pašertų pamylėdamas ar kaip kitaip. Pagaliau Rapolas pabaigė savo oraciją:

– Gi tam, kvailiuk, aš sakau, kad mane verčia tapti dvariškiu, atleisdami mus nuo visų baudžiovų. Taigi tau bus pigiau išgyventi. Gyvenk tad kaip išmanydamas, o pajusi Dievo valią, vesi kvailą bobą, ir perėk sau sveikas vaikus. Aš tam amatui netikęs ir tau kelio nepastosiu. Dovydžiukas prapliupo verkti: taip jam pasidarė baisu vienam gyventi ir vargti. Vis dėlto Rapolas tą pačią dieną išėjo iš Geišių į Saveikius, ėmė tijūnauti, pareidamas tik nakvoti, ir tai retai. Dovydui iš jo tiek tebuvo naudos, kad jis iš dvaro parnešdavo jam kokių senų, dar stiprių šikšnių*, kurias šikšninkas keitė naujomis. Ir taip sudarė jam gėdžiamuosius šikšninius kinkymus ir apynasrius. Daugiau nieko, lyg savo namams jis būtų visiškai svetimas.

Ilgai Dovydžiukas gyveno labai menkai. Net sunku ir pasakyti, kaip gyveno. Tačiau gyveno, nemirė badu, net vis po truputį gerėjo, sulig įsigalėdamas sveikata*.

Rapolas atrado tikrąjį savo pašaukimą – tijūnauti. Taigi tijūnavo tokiu atsidėjimu, kokio sunku buvo iš jo laukti: nematytu teisingumu ir ištikimybe

Pats-Pamarneckui. Ir vis už tai, kad dabar jis buvo sočiai prišeriamas ir gerai apvelkamas be jokio rūpesčio tais dalykais. Laimingas gyveno tik tos dienos rūpesčiais, kad visi iš jo nuovados* laiku ateitų į darbus, stovėtų savo vietose, bent ponų akyse. O jiems girdint, ypač smarkiai rėkavo pabariais* ir rimbu pliaukšėjo, nors šiaip jau jam vis vien buvo, kiek lažininkai pripelnys*, kokie galiausiai bus metų kampanijos vaisiai. Taigi nedūko, nesikeikė, ypač niekas nebūtų pasakęs, kad Rapolas bent ką perliejo savo rimbu, kuriuo nuolat pliaukšėjo ar tik mojavu.

Rapolas, per savo tingėjimą nutolęs nuo kaimo darbų, nemaž nebuvo nutolęs nuo paties kaimo ir kaimiečių, kurie vieni temokėjo jį pagerbti neveidmainiaujant. Gerbė jį, mylėjo ir net prieš kitus dvarus didžiavosi turį tokį tijūną, kuris net „šlekteri“ po truputį. Visas Rapolo sudvariškėjimas reiškesi tuo, kad į savo kalbą mokėjo ir mėgo įmaišyti keletą nelietuviškų savaip pakeiptų žodžių, lyg savo kalbos pratarme. Dažniausias žodis – *daisia*, iš: *zdaje się*. Nuo to ir patį kaimiečiai ėmė pravardžiuoti: mūsų Daisia. Jei Daisia niekuo negalėjo sodžiui palengvinti, tai bent rūpinosi niekuo jo ir neapsunkinti.

Tipingas ramus kavalierius, rodėsi, kaip tik skirtas vienišas nugyventi amželj. Moterų jis ne tik nebuvo papiktinęs, nė nematęs. Mergų darbininkių visai neskyrė nuo bernų darbininkių. Visus vienodai muštravo* ir kvailiais vadino; visi jautė tai iš pratarmės, ne iš pažeminimo ir niekinimo. Doras, švarus, skautus vyriškis nei ką žemino, nei aukštino, nei dviprasmiaiis žodžiais moteris kibino.

Taip jis ir būtų pabaigęs amželj, jei ne raganos, kuriomis jis giliai tikėjo, nebūtų jo užbūrusios; reiškia, sužavėjusios visai netinkamu laiku: *nesiutęs apželdamas, gavo atsiusti žildamas*. Įstrigo jam „kvaila boba“ – Severja Pukštaičia, visai ne iš to būrio, kuris jam tiek metų prieš akis šmižinėjo ir galbūt stengėsi nejučiomis įstrigti. Severja, nors jau buvo visiškai jaugusi* merga, žiūrėk, gal jau visų pilnų metų – bet kokiems vekseliams pasirašyti, vis dėlto tėvai neleido jos dirbti dvaro darbų, o linkę buvo vietoj jos samdyti mergą. Taigi užsimesti senstančiam Rapolui ji niekaip negalėjo.

Tai kaipgi tai atsitiko? Ar jis žino, kada ir kodėl sveikas žmogus ima ir suserga? Kad taip atsitiko, Rapolas nė kiek neabejojo. Tik vienu jis be galo stebėjosi – kodėl jis visai nenori eiti į bet kurį monelninką*, kad atburty, ar pas kleboną, kad jam egzorcizmus* paskaitytų. Jis neabejotinai sirgo ir kankinosi, betgi nenorėjo nuo tos „ligos“ pagyti. Kur tau! Jis tokios savo būsenos dabar nebūtų mainęs į jokią kitą. Dar daugiau, visą savo dvarišką buitį atiduotų už tai, kad tik galėtų pasipiršti Pukštaičiai.

– *Nebeesmi, daisia, bloznas**. Nė ištvirkėlis, daisia. Kad man, daisia, būtų kvailos bobos į paodį* lindusios, seniai jų būčiau šimtą turėjęs. Daisia, man jau arti penkiasdešimt metų... Ką gi aš beveikčiau su ta plienine merga? Ir kur ją padėčiau? Pas Dovyduš jau ir taip ankšta. Dvi kvailos bobos prie vienos krosnies, daisia, paskuigaliais* užsibadytų. Mudu su Dovydu gal ir nesimuštume, tik duonos visiems tikrai neužtektų.

Taip kalbėjo sau išmintingasis Geišė šimtąjį kartą, eidamas gulti, vartydamasis nuo vieno šono ant kito ir niekaip nerasdamas sau patogios padėties, kad galėtų galų gale užmigti. Akys buvo sausos, net perštėjo. Turėjo kiek karščio. Jis visas degė, plastėjo, vis tą pačią mintį mąstydamas, tą patį reginį regėdamas – Aužbikų Pukštaičių. Jautė kitą dėsnį savo kauluose, kuris nepasidavė išminties dėsniumi. Sužavėtas, ką ir besakyti. Čia ji matėsi arčiau, ir norėjosi, kad būtų visai arti, čia ji buvo toli, ir norėjosi, kad visai išnyktų. Tačiau mergaitė nei artinosi, nei nyko, tik vienodai jį kankino.

Užmiršo Rapolas savo pareigas. Nebeėmė savo bizūno. Ėjo pas darbininkus apsiblausęs, nieko nebematė, net tikrųjų šelmybių*. Vis jo galvoje sukosi ta viena mintis, kur čia Severją dar kartą susitikus? Nejaugi bėgioti pakluonėmis ar aplink jos klėtelę? Tik Geišė, tijūnas, negi *bebloznas**, daisia. Pats save užjuoktų. Tiesa, galėtų nueiti tiesiai pas Pukštus. Seniau ir užeidavo. Tai jo buvo nuovada. Čia nieko keista. Tik šitiems monams* prasidėjus, Rapolas ėmė bijoti Aužbikų kaimo. Juo labiau norės ten eiti, tuo labiau nebeis, net reikalui esant į bet kurį dvaro žygį ar ruošą. Seniau, būdavo, nepraleidžia nė vieno kiemo nepakalbinęs:

– Seni kvaily! Boba kvaile! Ar jau išleidote šeimą?.. Ar jau gavote, daisia, kitiems metams šeimynos?.. Daisia, kvaile, tavo vaikas buvo susirgęs. Ar jau pagijo?

Ir jam mielai atsakinėdavo, negirdomis praleisdami jo kvailiojimus, matydami krištolinę tijūno širdį. Dabar tijūnas tirpte tirpo prieš savo „kvailius“. Jam rodėsi, jog ims ir atspės kitą, slaptąją jo intenciją, pažiūrės į jį, patylomis pašieps, ir smek kiaurai! Rapolui atrodė, jog jau visas pasaulis žino apie jo meilės kančias, kuo jis taip susirūpinęs, ir pasakoja visokias pasakėčias apie seną vyrą ir jauną pačią. Jis, trimis dešimtimis metų vyresnis, turi pretenziją pasigauti mergiotę, kuri jam į anūkes tiktų.

– Tfu, *pondieu,** mylėk!.. – spjaudėsi ir vos nemušė savęs per veidą. Ir visas tirpo, kas bus tarp jų, kai jis, neilgai trukus, nebepajėgs eiti vyro pareigų, o jo moteris tebebus pilna jaunų pajėgų. Ar jis nėra matęs, kas su tokio mis poromis darosi? Bus pilna „draugų ir bičiulių“. Ne jo, jo žmonos. Tai dar

nieko. Rapolas tirpo nuo kitko, būtent nuo to pažeminimo, kurio gali susilaukti iš savo draugės jis, nusidėvėjęs vyriškis. Tirpo ir iš baimės, už ką jis kankins jauną moteriškę, atėmęs iš jos teisėtą laisvę pasirinkti savo amžiui tinkamą porą.

Ką čia daugiau beradus save pakankinti? Geišė tyčia ieškojo priemonių save pažeminti. Nuo pradžios ligi galo buvo jam aišku, kaip ant delno – tas ryšys negalimas, Pukštaičia už jo netekės; nei kas dora būtų, kad ir ištekėtų. Ir vis dėlto jos geidė, kaip alkanas duonos.

Sulyso, žandai dar labiau įdubo, reikšdami jo senatvę. Ir tik žindo žindo* tą savo liukapalaikę*. Galbūt būtų galų gale ir visai nusinuodijęs ta nikociana*, jei ne tie šventadieniai ir Mykoliuko atviliojami į paraistę aužbikiečiai. Atsigavo Rapolas. Dabar savo pareigas vėl pradėjo eiti kaip reikiant. Ta įkibusi mintis, tas pasiilgimas ar ištroškimas, – pavadinkite, kaip sau norite, meile ar kitaip, – nors nė per akies mirksnį nenyko, tačiau nebekliudė. Jis meldėsi laukdamas šventadienio, kada teisėtai, be baimės galės prisotinti savo akis meilės, žvelgdamas į mylimą asmenį, atsidžiaugti juo, pabūti netoliese.

Taip praėjo daugybė tokių šventadienių. Rapolas nė vieno nebuvo praleidęs. Vis dėlto nė per nago juodymę neprisiartinio prie savo tikslo, nė vieno karto negavo progos pasišnekėti su Severja ir patyrinėti jos. Pagaliau artėjant Joninėms išsitėpė pušnis taukais, praretėjusius plaukus sviestu, jog net vienoje vietoje balta liko, susiveržė juosta, perbraukė sau ranka per karpytus uostus ir gaidžio statumu, visas nušvitęs, išėjo į paraistę, pasiryžęs šį vakarą būtinai pasikalbėti su Severja, ne apie piršlybas, o ne! Tik taip sau...

Ak, kaip gardžiai jis būtų iš savęs pasijuokęs, jei būtų pats save iš šalies matęs! Tačiau nematė, ir visi jo gudrūs sumetimai šį kartą kažin kur buvo išsibarstę. Jokių rimtų, nė juokingų dalykų apie save nebeatminė.

Eina Rapolas, skuba žinomais raisto šuntakiais ir stebisi. Kurių gi monų*? Griežtuvėlį pirma buvo gražiai girdėjęs. O dabar jo visai nebegirdi. Sustoję, įsiklausė. Ne, nebegriežia. Mykoliukas, ėmęs griežti, nebesustodavo. Nejaugi būtų kur kitur paėjęs? Ir pagreitino savo žingsnius. Išeidamas iš girelės, išvydo paprastą, tačiau gerai jam žinomą reginį. Visi buvo kaip buvę, tik viena atmaina: Mykoliukas nebegriežė, nes šalia jo sėdėjo Severja, ir abudu tylėjo.

Argi taip gali būti? Rapolas Mykoliuko visai neįtarė. Per gerai žinojo jo namų dalykus ir jau įsigalėjusį „dėdės“ vaidmenį. Tačiau šį kartą tai buvo senio tijūno varžovas, nors netyčia.

Būna neramių naktų. Oras elektra pernelyg persisunkia, ar ką. Rusai tokias naktis vadina „vorobjinaja noč (žvirblių naktis)“. Dėl ko, neišmanau. Būna

ir tokių dienų, kuriomis žmonės it bitės būna pikti, riejas, vaidijasi, net mušasi, nori į pirtį eiti ar tampa ypatingai pažeidžiami.

Visa ta diena buvo ypatingai nervinanti. Kaitra, kokios dar šiemet nebuvo buvę. Ne tik saulė, visas oras buvo geltonas kaip tirpintas vaškas. Žmonės alsavo kaip žąsiukai išsižiodami. Ėmė snaudulys, noras virsti ant šono. Bažnyčioje žmonės šlapo, mirko savo prakaitu ir nervinosi. Ir pats kunigas nervingai pasakė pamokslą: visus išpeikė, išbarė, pragarus pažadėjo ir iš ten nebe mėgino vaduoti, kaip paprastai darydavo, suteikdamas vilties. Oras sudaro gyviamis nuotaiką, be pagrindo pykina ar linksmina. Buvo jaučiama audra. Oras buvo pilnas elektros, ir ji amalu* byrėjo iš oro, nebesilaikydama, blizgėjo, žybčiojo be griaustinio, pažemiais pynėsi. Jei būtų griaudė, būtumei pamanęs, jog esi karo lauke per artilerijos ataką.

Neramu. Žmonės buvo kupini padidėjusių norų ir padidėjusio nepasitenkinimo. Nepatenkintas sugrįžo iš bažnyčios ir Mykoliukas. Vaikams šįkart jis neparnešė nieko. Tai ir jie liko nepatenkinti. Vienas net jį įžeidė, atsisakęs su juo sėstis už stalo, kaip visados. Kitas šnirpštė, lūpeles patempęs, pikta akelėmis žybsėdamas. Vaikai, kaip ir didieji, buvo pripratę iš Mykoliuko laukti ne malonės, tik „dėdės“ pareigų ėjimo, taigi ir vaikams pataikavimo, be kita ko.

Mykoliukas niekam neištarė nė pusės žodelio. Ką valgęs, ko nevalgęs, – rytą virtas viralas jam pasirodė ataušęs ir skanumo nustojęs, – išėjo į aplauką* ir užsirėmė abiem alkūnėmis ant vartų. Įsižiūrėjo dvasios akimis į savąjį pasaulį, į paprastąją savo erdvę ir išvydo ten nebe tai, ką visada matydavo, kam šypsodavosi. Bene pirmą kartą jis išvydo visą esamąjį ir būsimąjį savo gyvenimo pragarą.

Štai jis baigia tris dešimtis. Kiti jo metų draugai jau savarankiškai ūkį laiko, yra vedę, po vieną antrą klykiantį džiaugsmą susilaukę. O jis, Mykoliukas? Ko jis prigyveno? Ir tai, kas dabar ant jo, skalbiniai, „dveji“, ir tie brolio ar brolienės, „duoti“ vilkėti: tik naudoti, ne į savo skrynelę pasidėti ar išsinešti. Jo paties tėra nebent savas kailis, kurį vargiai nulupsi, nors ir sakoma, jog dvaras mėgina bent po du kailius lupti. Jei dvaras lupa po du, tai reikia pridėti trečią, kurį lupa brolis. Už ką? Kokiomis teisėmis? Vien tomis, kad jis pirmiau vedė, vaikais apsikrovė? Vadinasi, tyčia pasigamino daugiau duonos valgytojų ir pats vienas nebeišgali. Pamėgink dabar jam nebeпадėti: visi jo mažiukai išeis elgetomis – ir Kaziukas, ir Laurukas, ir pati mažoji Onutė, kuri dar nieko nekalba, o dėdę jau pažįsta ir išmano, ko iš „dėdės“ reikalauti. Tik jis įeina, tuoj jam rankeles ištiesia, ruošdamasi eiti jam ant rankų, ir šaukia:

– Duod, duod...

Suprask, riestainį ar kokį pigų žaislelį iš pievos.

Vienas brolis nepavaldys valako, ir dvaras išmes jį kur į trobelę medsargiu* ar laukabėgiu*.

Pagalvojęs apie „gaspadoriaus“ nupuolimą, Mykoliukas net visas nutirpo. Kaipgi taip galima? Ne, jis, Mykoliukas, neleis, kad taip atsitiktų. Gi, atminęs Onutę ir berniukus, vėl ėmė šypsotis, kaip ir pirma. Visas gyvenimo kartėlis kažin kur dingo. Ne, tikrai ne! Jis negali suardyti broliui gyvenimo, vaikus paleisti iš neturto į tikrąjį badą. Jis turi būti taip, kaip yra, bent kol vaikai paūgės.

Tačiau šis šviesus, pragiedrėjęs tipas vėl ėmė savaime niauktis. Naujas, ligi šiol visai jam svetimas vidaus balsas ėmė gundyti:

– O kol tai pasidarys, tu būsi jau senas ir nebenorėsi savito gyvenimo. Nebenorėsi nei pačios, nei savo griežtuvėlio. Būsi kietas, bejausmis. Jei šiandien tavo brolis šeimininkas tave veda, kur tinkamas, kur nori, ir tu laikai, juolab tada laikysi. Tik jau nebebus nei Kaziuko, nei Lauruko, nei Onutės. Onutė išskris kitur vargo vargti ir parvažiuos ar pėsčia parbėgs ne pažaisti su dėde, tik pilnas kerteles* čia priverkti ir vargo dienelemis pasiskųsti. Kaziukas su Lauruku bus taip pat nepatenkinti; riesis tarp savęs, riesis su tėvu, pasigers ir dar, žiūrėk, savo dėdę primuš... Dėdė ir tada bus vienas, kaip ir dabar, ir numirs užmirštas, kur arklidėje, tais pačiais amžiniais savo dvejais užsiklojęs tik ligi kelių, nušalusiomis kojomis ar susitraukęs į kamuolį... Ne, Mykoliuk, to laukti nėra ko. Reikia vesti ir savo šeimą susidaryti.

Bet brolis ir brolienė neįsileis naujos poros į tą pačią gūžtą, kuri ir taip jau pilna. O kad ir įsileistų, tai kas doras eis į tokį tirštimą? Nebent paprašius pono, kad „pavelytų“* vesti. Reiškia, tuoj duotų atskirą valaką valdyti ir dienas eiti. Būtų gera... Tik kaip tu pavaldysi, ką įsitaisysi ir pasisamdysi, kad nė kelnių savų neturi? Tokiems plikiams neduodama valakų valdyti! Be to, visoje Saveikių seniūnijoje, rodos, nėra nė vienos dykynės, kad imtumei ir apsigyventumei pastatytose trobose. Gal kur kitur yra. Pats-Pamarnecko dvarų daug tolimuose kraštuose. Tada tektų išeiti iš Aužbikų, iš tos paraistės, nuo to kalno, iš kur taip toli matyti...

Ne, ne Mykoliuko tai jėgoms – išeiti iš gimtosios vietos, iš to krašto, kur jau tiek vargo privargta. Ir dabar dar Mykoliukas nežinojo ar nenorėjo prisipažinti, kodėl jam ši gimtoji vietelė tokia brangi, kodėl nuo jos negali atitraukti savo širdies, kodėl ji taip prikepė prie jo, jog skauda, tik pagalvojus apie nebuvimą čia.

Mykoliukas dar nebuvo sau pasisakęs, jog čia pat jau ištisus dvidešimt metų jis žiūri į Pukštų Severiutę. Atmena jos krikštynas. Paskui bėgdavo jos

verkiančios pasupti. Paskui nešiojo ją ir žadino. Paskui vedžiojosi, piemenuku būdamas, kai visas būrelis sodžiaus mažiukų prie jo prikibdavo. Paskui drauge vakarojo, jai šokti griežė, kas dieną matė. Galų gale visame pasaulyje juk nėra gražesnės, stipresnės, meilesnės, išmintingesnės, doresnės, tėvams paklusnesnės...

Biro Mykoliukui daugybė, be galo, be saiko, pagyrimo priedų, kurie vis dėlto nė iš tolo neatvaizdavo jam tikrosios Pukštaičios, viso Severjos gerumo ir tinkamumo. Tarytum tik dabar, šią slopią* dieną berymojant jam ant varty, visa tai palengva prašliaužė pro jo atminties akis. Ir širdį jam taip suskaudo, taip ji ėmė plakti, jog net rankos ėmė drebėti, net ašaros pliūptelėjo iš akių. Mykoliukas įsikūčiojo kaip Kaziukas, susigėdo pats savęs ir nubėgo į daržo galą prie šiaudų, išsigandęs, kad kas jo nepamatytų verkiant ir neimtų domėtis ir teirautis, kodėl.

Dabar tik Mykoliukas ne tiek suprato, kiek juste pajuto, kaip Severiutė yra jam artima, kokią didelę dalį jo būtybės sudaro, kokia didelė spraga pasidarytų jo gyvenime, jei jos netektų. Ne spraga, nebeliktų ištiso ilgo straipsnio, tiesiog nebebūtų kas beužstoja, kai šiaurus vėjas pučia, kas užtveria, kad svetimas gyvulys nelįstų... tau į sielą. Taip, dabar Mykoliukui aišku: be Severjos jam gyvenimas ne gyvenimas, ar jis jos neves, ar ji už kito ištekės.

Ir tapo ji jam labai brangi, už viską pasaulyje brangesnė. Ak, kad jis dabar turėtų tiek, kiek Pats-Pamarneckas: kokie būtų jam niekai visi tie dvarai, kuriu nusijuokimu juos pablokštų Severjai po kojomis. Te, žinokis, tik būk mano – tu man atstosi visas pasaulio brangenybes.

Aš tau pačią saulę atiduosiu, nes tu man skaistesnė už saulę. Aš tau visas žvaigždes nuraškysiu, nes tavo dvi akelės gražesnės ir meiliau mirksi už visą dangaus skliautą giedrią šaltą žiemos naktį. Tegul sau iškerta visą mielą mūsų raistelij, – liks man tavo plaukeliai...

Dainavo savo širdyje savo meilės dainą Mykoliukas, įsikniaubęs į šiaudus. Visa, visa, kas tik Severiutės buvo, dabar jam kažin kodėl rodėsi, jog jau nebe jos, tik jo, tikrojo visa to savininko. Tiek jo, jog bet kieno pasikėsinimas atimti, tai būtų sunkiausias nusidėjimas septintajam Dievo įsakymui – nevok, net negeisk. Severja dabar atrodė Mykoliukui taip suaugusi su jo būtybe, jog nė tai vienai valandai nebegalima jos atplėšti. Jis ir ji – tai jau viena; ar juodu žmonės sujungė, ar dar ne, – pati gamta, pats Dievas jau juos sujungė, ir jeigu kas mėgintų išjungti, tektų atkirsti, atpjauti ar kokią kitą skaudžią operaciją padaryti, ir ji veikiausiai pasibaigtų jo, Mykoliuko, mirtimi...

Paskutinis vaizdas buvo toks baisus, jog Mykoliukas šoko iš šiaudų kaip iš verdančio vandens. Ne, jis dabar nenori mirti, nes jis dabar be galo turtingas,

be galo pilnas, kažin ko prielektrintas. Tai buvo begalinis džiaugsmas, kad jis gyvas, jaunas, Mykoliukas, gimęs ir augęs Aužbikuose šalia Severiutės ir iš jos turbūt išmokęs griežti...

Pagavo tad mėgstamą savo dėžutę ir tokiu įnirtimu patraukė smuiku: „Kai noriu, rimtai dirbu“, jog net Margis, paklėtyje paslikas* gulėjęs, kilstelėjo galvą ir išgąsdintas gaidys suriko: „kur, kur, kur...“ Netrukus visas jaunimas išvirto iš trobų ir iš tolo liuoksėdamas ir maitodamasis* nuskubėjo paskui Mykoliuką.

Bene pirmoji tai išgirdo Severja ir nelaukdama, su kuria čia drauge susitvėrus, viena pasekė. Kažin kodėl kaip tik per šią slopą*, namie ir dabar eidama, vis mąstė apie Mykoliuką.

– Kad nebūtų toks menkas, būtų gana gražus... – kartojo nebe pirmą kartą.

– O koks geras! Jau tokio kito visoje parapijoje nerasi... Mums jis kaip ir nesvetimas, tik saviškis. Drauge augom... O koks jis nedrąsus... Mes, mergelės, esame drąsesnės. Jokio palaido žodžio... O kad griežia! Girdi? Visas raištas jam pritaria. Turės man pagriežti per vestuves...

Ir atsidūrė pakalnėje, kur savo vietoje ant ežios jau buvo skersomis atsidėjęs gamtos žiogas Mykoliukas ir čirškė nepaliaudamas. Daugiau dar nieko nebuvo. Severja, šį kartą neturėdama draugijų, ėjo tiesiai pas griežiantįjį. Griežėjas lyg to tik laukė. Traukė griežtuvu ramiai, vyriškai, tvirtai; visos stygos gauste gaudė, visas miškas aidėjo, net žiogai buvo nutilę. Griežė įsižiūrėjęs į ateinančią mergaitę. Tai nebuvo šįkart Aužbikų Pukštaičia, tik jo, artisto, antrininkė, kuri grįžo atgal į savo būstą, į artisto širdį. Nuo pat kalno, ligi tik ją išvydo, Mykoliukas ją imte ėmė į save, artino prie savęs Severją, rydamas erdvę, ir kai ji priėjo visai arti, nebenuleido savo akių, tik didelėmis didelėmis, pilnomis bekraščio džiaugsmo ir pasigėrėjimo akimis žiūrėjo tiesiai į akeles. Severjos akys, taip pat plačios plačios, lyg atropino* įleidus, kiek sudrėkusios, taip pat pasižiūrėjo Mykoliukui į akis su visišku pasitikėjimu ir be jokių reikalavimų ar pretenzijų. Taip, kaip ji mokėdavo susižiūrėti su savo motina ir akimis susikalbėti, kai pabaigdavo rietimą austi, kai griausmas sugriausdavo, kai nueidavo gubų* statyti: regis, kiek, kaip gražu, kaip baisu, kaip gera?

Abudu sakė: regis, kaip šiandien slopu, drabnu*, ir vis dėlto kaip miela malonu gyventi, nors tiek vargo baudžiauninkams žmonėms. Mykoliukas nieko nemąstė, tik žiūrėjo, žiūrėjo į akeles neatsitraukdamas, kaip pirma žiūrėdavo į savo erdvę. Dabar jis bus radęs naują erdvę, kuriai vėl šypsosis, kuria

gyvens, dėl kurios nematys dienos vargų ir sunkumų. Severja irgi nieko nėsakė, tik atsisėdo greta ir ėmė smilgeles, ašarėles smaugyti*, į vieną šluotelę dėlioti. Pagaliau tarė:

– Jei aš tau, Mykoliuk, šitą kutą prie kepurės prisegčiau, tai gražiau būtų negu Pats-Pamarnecko vežėjo povo plunksna...

Ir nusijuokė. Nusijuokė ir Mykoliukas, nustojęs griežti; ne balsu, tik kažin kaip savo vidumi. Jo krūtinę, gerklę kažin kas neapsakomai meiliai kuteno ir vertė balsą daryti *bul, bul, bul*, o krūtinę liūliuoti.

Ir daugiau nebegriežė. Kam gi griežti, jei dabar jo krūtinėje, visame jame buvo tokia muzika, kurios jis negalės išreikšti menku savo griežtuvėliu, dar menkesniu prasimanymu.

Sėdėjo abudu ir nieko daugiau nebekalbėjo. Jiems buvo gera. Taip gera, kaip pilnu žiedu pražydusiems žolynams. Jie tarpsta, kvėpia, lapeliai skečiasi į šalis, iš sunkumo lėpsta. Jie gražina pievą, traukia į save bet kurio gyvio akis. Ir nė vienas vabzdys neaplenkia jų nepabučiavęs, ant jų nepasilsėjęs. Tik vienas nedorėlis žmogus tuoj siekia jo – nusirašyti ir pavarčius numesti, kad be laiko nūvystų, jau užmirštas.

Ką jiedu galėjo vienas antram pasakyti? Kad myli vienas antrą, kad jiems gera kartu? Juk tai ir be žodžių aišku! Dar pilniau. Žodžiai arba ne viską pasako, arba per daug pasako ir atvėsina vidų. Žodžiai – garas, išsišnypščia ir nebealiečia vidaus.

Saveikių dvaro prižiurna Daisia visas nušvito, išvydęs, jog Aužbikų kompanijėlės dar nesuskubo atidūlinti į paraistę. Oro slopumas visus darė nerangius. Visi šiandien ėjo lyg be tikslo, o Mykoliuko muzikai nutilus, ir visiškai buvo sustoję, kas kur pasišnekučiuoti, kas kur gėlelių pasiskinti. Paantvalnyje tebuvo ta viena kompanija – Mykoliukas Šiukšta ir Severja Pukštaičia. Tad senis tijūnas galėjo prie jų prisidėti, nes nebuvo vyresniųjų. Lengva širdimi, tampriu žingsniu pasileido iš miškelio į parugę. Jo akys blizgėjo, kaip išvydus seniai bematytą artimą ar mylimą giminę. Rodėsi, puls, prispaus prie krūtinės, išbučiuos veidelius tai jaunutei porelei. Ne, ne porelei: Daisia tematė vieną mergaitę, o vaikino, nors jis sėdėjo čia pat pašonėje, beveik prisiglaudęs, nematė. Ak, nematome sekėjo, kai skubinamės pasveikinti jo ponią ar poną. Ir šiaip jau Geišė šįkart nieko daugiau nematė: nei iškilmingai liūliuojančių rugelių, nei margos, storai prižėlusios pievos, per kurią jam reikėjo bristi, nei rudo šiandien dangaus ir tokio pat rudo tiršto oro. Tematė vieną Severją, nes į ją vieną težiūrėjo savo vidaus, ne kaktos, akimis.

Ir abudu sėdintys tuojau pamatė iš raisto išsinėrusį paprastą jų šventvakarių bendrą, dėl kurio jiems šiaip jau buvo nei šilta, nei šalta. Pasergėjo ir

pagreitintą jo žingsnį, ne tokį šabasinį* kaip kitomis poilsio dienomis. Pasergęję žingsniuojant tiesiai prie judviejų, pajuto šiandien kitaip būsiant, nelaukiamą įlįsiant į tą orą, kurį tik ką buvo susidarę patys sau, sau vieniems, kurio pavydu buvo, kad kiti kvėpuotų; įlįs ir sudrums užkerėtą jų meilės sritį.

– Dėdė Geišė ateina... – patikino ramiai Severja, nepakeldama akių nuo savo žolių šluotelės, vis dėlto ėmė smarkiau alsuoti.

– Tijąnas ateina, – patvirtino Mykoliukas ir nė nejudamas rankomis pasirėmė ir kažin kaip nukėlė save bent per žingsnį nuo Severjos. Kiek pirma jam buvo pasidarę jauku, tiek dabar tapo nebejauku. Kaipgi? Jis, Mykoliukas, bus sėdintis ne tik kad su savo nuolatiniu prižiurna, bet dar šalia tos pat mergaitės! Baisiai bus netinkama...

Mykoliukas daugiau nei kas kitas visoje seniūnijoje buvo supratęs* su Saveikių tijąnu. Jau keliolika metų jo ausyse skamba vis tie patys dėdės Geišės raginimai: „Mykoliuk, šen, Mykoliuk, ten“. Jau keliolika metų jis nuolat sukalojosi Geišės akivaizdoje. Vis dėlto ir šiandien, kaip ir iš pradžių, juodu buvo tolimi vienas antram. Mykoliukui Rapolas Geišė tebebuvo, kaip ir buvęs, tijąnas, ūdytojas, Pats-Pamarnecko akis, tiesa, niekad jos nepalietęs, tačiau visados galįs jį perlieti savo bizūnu už bet kurį neįtikimą. Geišei jis tebebuvo tas pats vergas, pastumdėlis, vaikiščias, palyginti su juo, prižiūrėtoju. Ir kas galėjo būti bendra tarp įsakytojo ir klausytojo, tarp seno ir jauno? Vienas rėkavo savo įsakymus, nė nežiūrėdamas kam; antras atsidėjęs vykdė tai, nė nežiūrėdamas, kokių akių ar uostų yra tas, kuris dvarininko vardu laiko savo rankoje baudžiauninkų valdymo ženklą – bizūną.

Be pagarbos, kurią Geišių Geišė pelnė savo asmens savitumais, kaip dvariškis, jis galėjo dar pasigirti tuo, kad visi baudžiauninkai tikrai jo bijo, vadinasi – klauso, nesipriešina, tuojau vykdo jo paliepmus. Vadinasi, dvaras buvo aptikęs kaip tik tokį tarną, kuris sugebėjo dvaro santykius su muzikais sudaryti ir palaikyti – baime. Ir Mykoliukas, kaip ir kiti, buvo įbailintas pavergtos dvasios. Namie jį buvo pavergusi brolio šeima ir padariusi – dėde; dvare jį buvo pavergęs įsakinėtojas Geišė ir padaręs – tylią mašina darytoja. Taigi net dabar čia, pabarėje, nedarbamą dieną, toli nuo dvaro ir jo darbų, kur jį dengia ištisa giria, kur valandą baudžiauninkai jaučiasi esantys žmonėmis, kur ir Mykoliukas sugebėjo sudaryti sritį ir tapti jos karalaičiu, mylimu ir mylinčiu, – jis lygiai taip pat būtų šokęs, kaip ir dvare, ligi tik būtų išgirdęs: „Mykoliuk, šok ten“. Taigi ir dabar jis visas tiktai klausė, ką jam tijąnas tars ir lieps padaryti.

– Sveika gyva, Severiot! Ko taip viena šiandien, be draugių, daisia? – tarė dėdė Rapolas, draugiškai nusišiepdamas. Ir klustelėjo kiek į šalį, bet kad kalbindamas galėtų žiūrėti jai į veidą.

– Sveikas, dėde, – atsakė Severja ir siekė jo rankos pabučiuoti.

Geišė visas nuraudo. Pagriebė mergaitę už rankos, ištempė ją, kad sėdėdama nepasiektų jo lūpomis, ir ėmė svavalingai* kratyti ir truksėti.

– Na, jau, daisia, ir „dėdė“! Juk štai ir Mykoliukas namie, daisia, jau dėdė. O tu jo turbūt nė karto dar nesi tuo vardu pavadinusi. Pabūkime, daisia, nors vieną dieną – broliai. Rapolui patraukus Severja už rankos, nuo kelių jai pabiro visos smilgelės, ašarėlės ir žvangučiai, iš kurių mėgino sudaryti neva Mykoliukui kutą prie kepurės.

– Severiote, daisia, nesiliauji vis dirbusi. Tai krembliauji, daisia, tai uogauji, tai lapauji. Kaipgi, daisia, pavadinsime tai, ką dabar darai? Vainikauji? Žiūrėk, kaip visa apsidraikė žolelėmis, daisia, kaip vištytė, ruošdamasi perėti. Ė, ką gi? Metas. Mergaitės veikia sensta. Kad nesentų, vienas tėra vaistas – ištekėti. Tada vis vienodai yra iki pat keturiasdešimt penkerių ir daugiau metų, kada jau, daisia, tikrai pasensta ir niekas nebegali apsirikti. O gal jau ir ruošiesi už kokio beūσιο?

Kalbėjo Geišė visai nebe taip, kaip kalbėdavo, atėjęs kur nors pavaryti. Kalbėjo kavalierišku ūpu* ir taip Severją kepino akimis, taip badė jomis lyg ylomis, jog tas svavalingumo ūpas ir ją pagavo.

– Dėdė brolis šiandien linksmas. Ko gi taip džiaugiesi? Bene pats sumanei kokią „bobą kvailę“ vesti? Ak, taip pat būtų pravartu, kad nesentumei, jei tai tikras vaistas nuo senatvės.

– Kva, kva, kva! – nusikvatojo Geišė garsiai ir širdingai, net atsilošdamas, net abiem rankom lyg malūno sparnais aukštyn pamodamas ar ketindamas iš juoko ir didelio džiaugsmo kūliu aukštelninkas pervirsti per savo galvą, kaip daro piemenukai.

Širdingas juokas pagavo ir Severją. Pakrizeno ir ji. Pagavo ir Mykoliuką. Išsišiepė ir jis, tačiau visai ne taip, kaip šiepdavosi savo svajonėms, veikiau taip, kaip nesučiaupia dantų kvailokas sodietis, kada jį kalbina ponas, o jis nedrįsta ir nežino, ką čia atsakius. Arba kaip šypsosi žmogus smarkiai sumušta galva.

– Klausyk, Sever! Visi pasakoja, kad tu esi pirmoji šiame miške krembliautoja, pirmoji išrenkanti pačius gardžiausius kremblius. Nejaugi, daisia, tu nebijai ankstyvais rytais eiti į mišką? – toliau kalbino Geišė.

– Tai ko gi čia bijosi? Miškas žinomas, visi šuntakiai išvaikščioti ir nėra tokių tamsių vietų, iš kur nebūtų matyti saulės. Ji teka antai iš anapus mūsų galasodės*. Eik ten link ir išeisi nosies tiesumu į savo pusę.

– Bene visados saulė šviečia?

– Didelio čia daikto, jei ir į kitą pusę išrioglintumei: dvejetas varstų* daugiau prabėgti.

– O jei vilkas, meška – am? – pabaidė Geišė Severją, kaip baido mažus vaikus.

– Ne toks jau čia miškas, kad tiktų vilkams ar net meškoms būti. Nėra čia jų. O kitiems žvėreliams gana žąsienos ar vištienos. Kam čia jiems – mergienos!

Geišė vėl nusikvatojo iš visos širdies tokiu nervingu širdies balsu, jog net klausytojus suvirpino. Ir Severjai visiškai linksma pasidarė.

– Daisia, klysti, mergele, manydama, jog miške nėra tokių, kuriems tinka – mergiena... Nepaniekintų, daisia, lūšis piktoji įdrėksti, o dar aršesnis už lūšį – bernelis jaunasis...

– Bernelių miške aš, tiesą pasakius, dar nesu nė karto susitikus. Tokiu ankstyvu laiku, kaip aš kad krembliauju, jie, tinginiai, nepaslenka, o gal labiau už mane, mergele, miško bijo. Lūšis pikta, tai teisybė, ji galėtų gerokai žmogų apdraskyti. Tą patį padarytų ir dvigubai mažesnė už ją mūsų katė. Bet reikia, kad jos pasiustų, ar ką. Šiaip jau lūšis tokia pat baili, kaip ir kiaunė. Nuo žmogaus slepiasi, ne kelią jam pastoja.

– Bene tu esi, daisia, lūšį mačiusi? – jau rimtai nustebo Geišė.

– O kaipgi? – gyvai pertraukė jį Severja. – Lūšis keliasi kartu su baudžiauninkais, auštant, medžioja lig pusryčių, paskui kiek ilsisi paėdus, o kai saulė gerokai įkaitina jų kinį*, išlenda ir ima žaisti. Aš žinau jų kinį šitame raiste, tai tyčia jas paseku nuėjusi. Jos taip pat žaidžia kaip voverytės, nors didžiulės. Jų laipumas neapsakomas. Pasileis vyti viena kitą aplink drūtą pušį, ne žemėje, tik sraigiu* aukštytyn, tai net akys raibsta. Juokai vieni. Anądien neiškenčiau ir papliaušėjau delnais. Tai žlebt žlebt abi žemyn, bet į mane priešakiais – šypt šypt man, ak tu, kaip baisia, kaip piktai: maniau – jau šoks ant manęs, o jos *dulkt dulkt* į tankmę, ir tiek jas temačiau. Gražūs žvėreliai, tik kodėl jie tokie pikti kitiems, jei tarp savęs taip gražiai žaidžia? Va, kad jos užsoktų man ant rankų kaip mūsų katytė, tai aš mokėčiau su jomis pažaisti...

Severiutė tauškė plepėjo, dėdama į kutą išbirusias savo smilgeles, ir nė nepasidomėjo, kokį įspūdį daro savo pasaka.

– Kažin ką plepi! Daisia, lyg būtumei ragana: su miškiniais užsigeidei žaisti, – bailiai tarė Daisia.

Baimė baime. O pasaka dėl to galutinai pavergė abu klausytojus. Mykoliukas dabar jau vėl šypsojosi, kaip pirma – savo mintims, savo valstybei, kur viešpatauja karaliūnaitė, kaip dabar matyti, miškinė. Geišė ryte rijo mergai-

tę, kuriai taip pat jauku su nekenksmingais, nekaltais žiogeliais ant Dievo patiesto užtiesalo, pievoje, kaip ir tamsiame miške su laukiniais.

– Iš jūsų matau, kad nei vienas, nei antras nenorėtų krembliauti lūšių srityje, – pašiepė klausytojus.

Mykoliukas nieko, sutiko, o Geišė užsigavo ir, padaręs rimtą miną, tarė:

– Ką žinosi...

– Tai derėkimės! – erzino jį Severja.

– Susilažinus gal ir pavojinga būtų eiti į mišką apyaušriu, kada ne tik žvėrys, ir visos dvasios pakirdusios. Vis dėlto, jei būtų geros lažybos, aš sutikčiau.

– Na, tai iš ko? – nesiliovė Severja.

– Iš rankos tos mergelės, kurią aš myliu. Jei ji pasakytų man: „Ateik pačiu vidunakčiu, į patį tamsųjį tankį, pačioje miško glūdumoje, jei nori mane laimėti“, aš eičiau.

– Kam gi taip brangiai? Geriau ateik, tamsta, su piršliu pas savo mylimąją, ji ir taip eis.

– Taigi, kad žinočiau, eičiau. Dabar reikės sukčiau* patirti...

Ir tuo metu, kai Mykoliukas lyg kažin kur nusigręžė, šnibžtelėjo Severjai:

– Ateinantį šventadienį, saulei tekant, Girstupio šlaite ar man bus žūti, ar būti. Kas gaili manęs, tegu ateina vaduoti.

– Kaip sakai? – išplėtė akis Severja.

– Tai paslaptis, kurią tegali patirti – tenai, – pabaigė Daisia ir atsistojo, nes jau artinosi prie jų grupelė žmonių.

– Mykoliuk, kas tau šiandien pasidarė? Ko tu negrieži? Mes jau manėme, jog tu kur išnykai, – ėmė prikaišioti priėję.

Mykoliukas tik dabar susigriebė seniai jau savo griežtuvėlį padėjęs pakuovalyje* ir visai jį užmiršęs. Tad griebė jį nusigandęs ir ėmė linksmai čyruoti: „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju“. Dvejetai ėmė suktis. Tik Severja vis tebesėdėjo vietoje, negalėdama atspėti, ką gi reiškia tie dėdės Geišės žodžiai, kokią paslaptį žada jis atskleisti kaip tik toje vietoje, kur lūšys vaikus vedžioja. Suprato tačiau, jog ta paslaptis ją kliudo ir labai intriguoja.

Pakviesta šokti betgi atsijokėjo, šoko stačiai ir ėmė kaip padūkusi suktis: čiūkš-čiūkš-čiūkš.

Mykoliukas, kaip ir pirma, jai griežė. Tik ar vienam Mykoliukui Severja šoko?

Aužbikų kaimas, išsitiesęs ilga virtine abipus neapsakomai purvinos gatvės, kur vežimai rudenį ir pavasarį kiaurai klimpo, stovėjo ant nuostabiai gražaus kalno, ne kalno, veikiau skardžio gilaus slėnio, kur žėlė miškas. Per

jo viršūnes buvo matyti antras skardis, dešinėje – ežeras. Apylinkė juos vadino keturių bažnyčių vieta, nes tiek jų iš Aužbikų buvo matyti. Tiek jiems iš to ir tebuvo gerumo. Šiaip jau pilkas, surūgęs buvo jų, kaip ir kitų kaimiečių, gyvenimas.

Jei reiktų trumpai apsaityti anų laikų gyvenimą, pasakytume: minimaliai ištaigus, bet kokių patogumų. Viskas daryta tik tiek, kiek būtinai reikalinga, be ko jokių būdu neapsieisi, norėdamas išlikti gyvas. Pilkos dūminės mažutytės pirkelės, pilkos mažutės klėtelės, pilki ir kiti trobesiai. Ir viskas mirštamai nuobodžiai, vienodai sustatyta. Tebuvo vienas skirtumas. Kas visą sodybą turėjo iš vienos gatvės pusės platesnę, tas pirkią ir klėteles statėsi abipus kiemo. Kas sodybą turėjo siauresnę, bet ilgesnę, tas pirkią statėsi vienoje gatvės pusėje, klėtį – kitoje. Ar šiaip ar taip, tos dvi trobos stovėjo, iš pirkios lango turėjo būti matomos klėties durys, matomos dieną, matomos ir tamsią naktį. Tam tikslui buvo šviesiai dažomos, kad ir tamsoje baltuotų ir reikštų, ar uždarytos, ar vagis bus jas atsidaręs.

Ne tiek dėl kūčių*, kiek dėl klėčių ūkininkas ilgomis rudens naktimis nemiegojo. Rietimus pavogus, skaudžiau buvo negu arklius. Arklių galėjai nusipirkti, audimus kiekvienas taisėsi* sau. Taigi gera šeiminkė, – o lietuvės visos geros šeiminkės, – turėjo visa to pasitiekusios* ne tik visam savo amžiui, dar ir vaikams kraičiui.

Ūkininkas nepasiklovė užraktu.

Geležinis jis buvo ir vadinosi spyna, vis dėlto tai buvo tik paprasti geležiniai skląščiai, atšaunami bet kokia gera vinimi, bet kokiu raktu.

Menkutė buvo Pukštų, kaip ir kitų, pirkelė. Ji teturėjo du nedidelius keturkampius langus keturiais stiklais: vieną į kiemelį, antrą į gatvę, abudu krikštasuolėje*. Tiesa, buvo ir kiti du. Tik jie veikiau reiškė vietą, kur turi būti langai iškirsti, negu pačius langus, nes, kad nešaldytų vidaus, buvo užšaujami lentomis iš vidaus. Jie buvo keturis kartus mažesni už tikruosius langus ir vadinosi – prisimerkėliai, vadinasi, kaip nesveika žlibakio* akis. Praktinė jų vertė buvo jokia, ir sunku dabar atspėti, kam jie buvo iškertami, vienas priešais krosnies kaktą, antras ties lova. Nebent tai rudimentinė* senovės liekana.

Asla* buvo molinė, plūktinė. Visą žiemą pečeliuje (papečkyje*) laikomos vištos, kai imdavo iš bado kelti nebepakenčiamą lermą*, buvo paleidžiamos palesti. Jos čia, asloje, rasdavo saujelę papiltų grūdų, patrupintų bulvių, pelienės* duonos; čia pat turėjo gauti ir kitos joms reikalingos medžiagos – kalčių kiaušinio kiautui. Taigi lesė molį, darė duobeles, paskui tose duobelėse

sugulusios krapštėsi ir dulkėmis gynėsi nuo édančių jas vištutėlių. Tik pratę žmogus neknapsėjo, eidamas tokia asla.

Moterys, mazgodamos indus, neturėjo tam tikro didelio indo samploms* supilti. Jei jų buvo daug, kiekvieną kartą išnešdavo į lauką ir pildavo pro duris į kiemą. Jei buvo nedaug, pamazgojusios dubenėlį ar ką kitą, tingėjo duris darinėti, ypač šaltyje, ir šliukšėjo čia pat į aslą; kad palaidos, nesuplūktos žemės duobutėse nekeltų dulkių, tyčia buvo laistomos. Viduje laikomas indas vandeniui atsigerti ar virti nebuvo užvožiamas. Langai aklinai užkalti, nei žiemą, nei vasarą neatidaromi. Tai gali suprasti, kiek viduje buvo šuto*, drėgmės. Nuo jo langai vasarą buvo visi užburbėję bjauriomis zliaukomis*, kurios pūdė spielčius*; spielčiai nebelaikė stiklo kvartkų*, kvartkose plyšiai leido šaltį. Žiemą buvo storu šepėčiu užšalę, užmarmėję* ir nebeleido šviesos.

Plūktinė krosnis nuo karščio buvo sueižėjusi, pro ją buvo matyti liepsna. Liepsna mušėsi, plakėsi iš krosnies tiesiai aukštyn, palubėn, pakriautėn, kur buvo kraunamos pliauskos džiūti. Dažnai jos užsidegdavo ir reikdavo numesti. O nepastebėjai, tai ir supleškėjo visa troba, dažnai ir visas kaimas sudegdavo. Tada žmonės statėsi dar menkesnes trobas.

Severja savo pirkios neprižiūrėjo ir jos nemėgo taip, kaip reiktų mėgti gimimo vietelę. Ji buvo vienatinis žmogus, kuris mėgo ištaigą* ir dailę. Pirkia viso to jai negalėjo duoti, nei ji pirkiai. Ne vieno žmogaus galiai pakeisti visą susidariusią tvarką.

- Kur moterys ruošiasi, teliuškuojasi, švaros nepalaikysi, – teisinosi vyrai.
- Kur vyrai dirba, tašo* ir suka, nevaliosi* pašluoti, – teisinosi moterys.

Ir visi rimo, sutikdami su ta santvarka, kuri yra, nė nesuvokdami, jog gali būti geresnė jų buityje.

Pagaliau pirkia tebuvo ruošos ir darbo vieta, nelyginant skalbykla ar kuliarnasis jaujas*. Per kiauras dienas šeima buvo lauke. Tėvas su sūnumi dirvoje, bernas su merga dvare, močia su dukterimi kamaroje, diendaržyje*, darže. Joms buvo daug darbo, sukosi po pirkią, po namelį, net viesulą kėlė. Tai kur čia švaros ir grožio besužiūrėsi. Dirbk nuo saulės patekėjimo iki pat nusileidimo ar net sambrėškos*. Darbas darbą veja.

Jei dėl švaros moterys negalėjo pasiteisinti, tai dėl dabos* nepaneigė, jog jos mėgsta dabą. Kur jų vienu buvo kertelė, ten ir dabos buvo, o su ja net ir švaros.

Kai pirkios stalą, suolus, langus ir palanges Severja mazgojo vos keletą kartų per metus, kiemelį šlavė kiekvieną šeštadienį, ir jis visados buvo švarus

švarus, daug švaresnis, mažiau prišiukšlintas negu troba. Ką besakyti apie rūbų klėtį, kurią ji viena globojo. Prieklėtis, net akmuo pasistoti švietė baltumu, nė žymelės, kad kas būtų ant jo pasistojęs purvina ar tik dulkėta koja.

– Pas tave taip švaru, jog net nedrašu stotis, – kalbėjo draugės, atbėgusios pakieiminėti* ir dairydamosi; ne ko nauja ieškojo: jos kiekvieną daiktėlį čia žinojo, tik kad akis mėgo. Gražiai obliuotos ir sandariai suleistos grindys ir lubos. Ant sienų, grindų nė dulkelės; pabalkiais*, sąsparose* nė voratinklėlio. Ant sienų, kur neprikabinėta drapanų ir nėra lentynų rietimams, penktas grafikos paveikslų kabo: Dievo kančia, palaiminimas tiems namams, šv. Jurgis vaduoja karaliūnaitę, šv. Brigita ir dar kažin kas. Šv. Jurgio kepurė iš tokių stručio plunksnų, kurios tedygsta artistų vaizduotėje. Visų spielčiai sveiki ir žiemą vasarą puošiami žolėmis. Švęstų ir nešvęstų žolių bei žolynų buvo pilni pabalkiai. O viduryje gražiai atsišvietė savo geltonumu didelis šiaudų sodelis ir didelė šv. Dvasia ar karvelis, padarytas iš žąsies kiaušinio. Indauja ir skrynja gana sumaniai išmargintos žaliai geltonomis gėlėmis. Net vienos kėdės atlošas buvo išdrožinėtas piešiniais ar pajvairintas kiaurymėmis. Net ir grindys pabarstytos smarkiai, bet gardžiai kvepiančiais sukapotais ajerais. Buvo taip jauku, kaip gerą skonį turinčios miestietės miegamajame. Nejauku čia būtų buvę tik vyriškiams. Bet jiems čia nebuvo vietos: jie čia nesilankė.

– Ak, sese, kur tu ir laiko randi visam kam taip padaryti? – kalbėjo draugės.

– Ir nė bluselės! – pavydėjo visos sukaptos blusų, jog, rodos, piršto nebebuvu kur pridėti, kur nebūtų kaip yla įdurta. O Severjos kakle, tai turbūt ir visame kūne, nebuvo jokios žymės.

– Turbūt ant tokios jau žemės jūsų klėtelė – ar ajerai baido, – stebėjosi, nežinodamos, jog blusos kiaušinius deda į dulkes ir šiukšles, kurių neišvalius, neišsibodėsi* nė blusų.

Gerai vėdinamoje troboje nebuvo nei pelėsių, nei moterų kvapų. Vis dėlto čia buvo kažin kokio erzinančio skonio kvapo, dėl kurio ir draugės čia atbėgdavo.

Štai Magdė stovi tarpduryje, kažin ką užantyje* rankoje laikydama. Kalbasi su Severja ir nedrįsta pasisakyti, ko ji čia atbėgo. Severja ir pati susipranta.

– Duok jau, duok riekelę. Kurių gi uždėti: ruduokių, grūzdžių, paliepių, paberžių? Nors šiandien penktadienis, tai visą šeimą gavau savo raugintais krembliais papenėti. Tačiau gal dar liko.

Kalbėjo, kilnodama čia vieną, čia antrą puodynėlę, imdama iš jų akmenis ir švarutėlius medinius dangtelius ir ieškodama kremblio draugei pavaišinti.

– Ak tu, gardumėlis rūgšties! Kaip tu taip ir padarai! Šiandien penktadienis, nėra ko valgyti sausai. Eisiu, sakau, pas Severiutę, ar neturi kremblių. Dėkui, dėkui, gardžiai užkandau!

Štai kokiu kvapu kvepėjo Severjos klėtelė vasarą. O žiemą jautri nosis galėjo pajusti spalgenų* ir bruknių kvapelį, jei jo neviršijo mėtų, ramunėlių, čiobrelių žiedų kvapas.

Tokiai gerai viešnelei užėjus, Severja atsinešdavo šaukštą grietinės ir apdažydavo paliepę ar grūzdą, kol uždės ant riekės menkos duonos. Visa tai buvo taip apetitinga, jog net nosį suko ir seilę varė. Tikrai sakau, tai tokie skanėstai, kokius tegali patiekti tik labai išmintinga virėja savo smaližiams.

Rudi, melsvi krembliai buvo tikras pokylis namiškiams ir draugėms pasninko dienomis ir pelnė Severiutei daug meilės ir pagyrimų. O ji visai nenumanė savo nuopelnų, nesuprato pasakymų „kur tu gauni laiko apsimazgot ar pakrembliaut?“, kad tai buvo daroma tuo pačiu laiku. Ir niekam ji nekalbėjo, kad pačios pasiraugtų kremblių ir apsigintų nuo blusų.

Pagaliau stambių paplokščių akmenų takas per purviną gatvę gelbėjo kojas nuo susipurvinimo, gelbėjo ir klėtelę nuo dulkių.

Reta viešnia klėtelėje buvo ir pati motina. Ji tenkinosi, kumščiu pabeldusi į galą, prie kurio viduje stovėjo lova dviem gulėti, ilgais per visą lovą pagalvais ir minkštais patalais, kuriais klojo žiemą vasarą. Nuo mažiausio dunks-telėjimo į sieną iš oro klėtelė visa virpėjo ir ūkė lyg tuščias puodas. Dėl to negalėjai nenubusti. Apie Severją sakydavo, jog tereikia paliesti sieną, ir ji tuoj ant kojų: tokia esanti budri ir klusni.

Severjai, išeinant į žmones, nebūtų tad buvę ko gailėtis ūkio buities, bet daug ko būtų buvę gailėti – mergos buities. Ji buvo savotiškai laiminga, *slau-ni** ir verta nemenko likimo. Tačiau gyvenimas kitaip pasuko savo ratą.

Šį šeštadienį Severja, kaip paprastai, buvo nuvargusi po dienos darbų ir miegoti krito kaip akmuo į vandenį, nors labai buvo sunerimusi rytdiena. Rytoj, kaip įprasta, visi, be vieno, turėjo eiti į bažnyčią. O ji, kaip įprasta, turėjo prieš tai suskubti pakrembliauti. Vis tai, – kaip paprasta. Nepaprasta buvo tai, kad per šį krembliavimą ji galės įminti Geišės paslaptį, kuri, ji manė, paveiks ir ją pačią. Krito į miegą ir tuojau nuplaukė į tokias karalystes, į tokias keistenybes, kokių dar nebuvo sapnuose patyrusi. Net apsvaigo, ir širdis jai ėmė kūju plakti, blaškytis ir plastėti.

Kažin kas iš kažin kur dvelkė be galo maloniai, kažin kas spraudėsi be galo baisiai. Viena ir kita liejosi į krūvą ir kalnu virto ant jos, jog net iškentėti nebegalima. Plaukė srovės juoko ir srovės ašarų, nuo vienu ir kitu buvo lygiai

trošku. Tačiau Severja matė, jog visa to galima išvengti. Tik kaip? Nebent tai težino vienas Geišė, užsakęs paslaptį. Galų gale taip jai pasidarė neįauku, lyg kas ją nuogą būtų stumtelėjęs į žmonių būrį.

Pabudo Severja visa stangi*, taip smarkiai ir bailiai stverdamasi visa ko aplinkui, lyg viskas nuo jos būtų kritę ir viską reikėjo prilaikyti. Visus patalus užsitraukė ant savęs, palikdama nuogas kojas. Šnirpštė nosimi, visa apdriekusi plaukais, kol galų gale praplėšė akis ir, pro vienatinį langiuką gero vyro kumščiu iškišti, pajuto įtrykstančią į vidų rytų aušrą. Langiukas buvo tiesiai į vasaros rytus, lyg tyčia, kad pirmieji danguje ištryškę spinduliai atsidurtų į jį. Pamėgino vėl užsimerkti, juk šiandien ir jai galima ilgėliau parūgti patale*. Tačiau ir per užvožtus akių vokus ėmė jausti įsiveržiančią šviesą, jautėsi jau likusi visai gyva, daugiau nebemigsianti, tai dar kartą griebėsi šen, griebėsi ten, lyg ūmai* išgąsdinta, ir atsisėdo kaip plieninė. Kaip įprastai metė ant savęs platų, gražų šv. kryžiaus ženklą, šį kartą balsu, pabrėžtinai ištardama žegnojimosi žodžius. Ir susijuokė; ne iš žegnojimosi: tai buvo ištikimiausias ir tikriausias jos apsigynimo ženklas, tik iš savo išgąščio.

Ūmai visas jos kūno stangumas* kažin kur dingo. Dabar širdis tevirpėjo smulkiai, lyg kutendama. Per visą kūną perėjo lyg kokia miela vilnelė, nuo pakaušio, sprando ligi pat pakinklių* ir blauzdų. Ir pasidarė jai taip linksma, taip linksma, nors *rūtelę* imk niūniuoti. Severja staigiai kluptelėjo čia pat prie lovos ir greitai greitai iš visos širdies ėmė berti poterių žodžius. Kad ne pašnibždomis, būtų rodėsi, jog tie „poteriai“ lyg žirniai byra ant kietos lentos: gražūs, baltutėlaičiai, sveiki, kirmėlių nekandžioti ir sausi sudžiūvę. Tarė: „Amen“, ir paliko beklūpanti. Nebežinojo, ką dabar daryti, – taip jai gera buvo šitaip, nors ir visai nebesistok, lyg paralyžius būtų ją palengva ėmęs ir saldinęs. Tik gerokai taip pabuvusi, stryktelėjo į prieklėtį.

Ryto ramybė, tylumas, nors su savo sąžine šnekėkis: niekas nekliudė Dievui tos šnekos iš pačių aukštybių klausyti. Kaimas tebemiegojo pačiu tvirčiausiu įmygiu. Žemės knisiai*, žmonės, tebesidžiaugė, sulaukę sekmos poilsio dienos, tebeknarkė, tebeilsino nuo darbo sustingusius savo sąnarius. Net gyvuliai liovėsi savo gramą gromuluoti*, balsu atrajoję ir dūsavę, ir jie dabar snaudė. Dėl miegančių namų sargų, šunelių, galėjai visas klėtis išplėsti ir išvežti. Visi visi buvo įmigę priešaušriu.

Severja pasveikino tas vienas šnekutis švilpikas, išlindęs iš senos kiemelio liepos. Išlindo iš uokso*, pasipurtė, apsidairė, jog dar per anksti, sušvilpė savo pasveikinimą dienai ir vėl dingo gūžtelėje.

Severiutę buvo bepagauantis tuščias pasididžiavimas. Štai visame kaime ji ta viena gyva būtybė. Ims dabar, niekam neįtant, apsiruoš, apsižygiuos*,

palikdama motutei tik valgyti išvirti. Tik tuoj susigriebė, jog nedaug begalėsianti padaryti, neprižadindama mergaičių. Be to, dar gali pasivėluoti krembliauti ir nebesuskubs sugrįžti tuo laiku, kada visi pasileidžia miestelio link, nors ligi dešimtos valandos jai rodėsi, kad yra begalės laiko.

Tai ėmė pati praustis, gražiai, kaip į bažnyčią, kad, iš miško sugrįžus, nebereiktų gaišti, tik papusryčiauti greitai ir tekinai į kelionę: ar tai juokai – keturi varstai nusispirti! Pasileido plaukus, ilgus, tankius, geltonus kaip vaškas, išsitraukė iš už balkio* šerinį šepetį sakuotu kotu, nusistebėjo, kaip jis gražiai, sumaniai ir tvirtai storais siūlais apipintas, ir ėmė juo šukuotis. Plaukai – ne nuobraukos*, buvo jauna, tai negaila buvo išpešti. Džiaugėsi, kad dar neslenka, ir šukavosi, atsisėdusi ant slenksčio, ir visai užsimiršo, ką bedaranti. Jaunos mintys vėl pasileido į tą pačią paslapčių sritį, kur buvo buvusios naktį, kietai įmigus. Rūpėjo dabar jai įspėti, ką gi reiškia matytieji sapnai, bent susukti, kaipgi ten viskas buvo, kokia istorija išsidėsčiusi. Tada būtų lengviau ir įminti, ką gi ji norėjo pasakyti. Ir kankinosi, veltui bandydama sumegzti į vieną protingą eilę visa, kas, kur, kaip.

Pagaliau susigriebė ir šoko pintis kasas. Į galus įsipynė paprastus kasdienius pilkus raištelius, tik pagalvojo, kad jie šiandien kažin kodėl nederės. Tad šoko į skrynią visai naujų, raudonų. Ir visa kita, ką tik vilkosi, šiandien atrodė jai vis netinkama, vis reikėjo ko kita griebtis ir vis gaišti. Severja, pamiršusi pačius reikalingiausius anais laikais apdaro dalykus, prikyštę* ir skarelę, vienplaukė, basakojė, užtat baltutėlaičiais marškiniais ir klostytu sijonu bei tokia pat striuke, nei klėtelės neužšovusi, pasileido kaip stirna šokinėdama per atšlaimo* ir kluonų tvoras. Bėgo pakluonėmis į pakalnę, į girią; ne kiauiliarisčiu*, tik žengdama kaip per lenktynes, stengdamasi aplenkti savo šešėlį. Taip bėga tie, kuriems rūpi praeitį užmiršti ar ateičiai užbėgti už akių.

Tą valandą ji tikrai nedaug ką prisiminė iš praeities ir nieko nesitikėjo iš ateities. Jokių aiškių vaizdų ji neturėjo, lyg aną šventadienį nebūtų nieko atsitikę, nebūtų buvę pagiryje nei Mykoliuko, nei Geišės. Bėgo paprastais takais, paprastu atspėjamu laiku pakrembliauti, ir tiek. Ko jūs daugiau norite, ką čia daugiau bepasakysi? Skubinasi? Kad galėtų laiku sugrįžti... Ko gi daugiau?

Mažutėje saujoje galingais trumpokais pirštais, kaip darbininkės *bulbakasės*, nešėsi pintinėlę. Visas jos stuomuo* nedarė jokio ypatingo įspūdžio. Tokių mergelių antai pilna bažnyčia. Visos jos, jei kuri tik ne ligota džiovininkė, ne padaryta, reiškia, nesužavėta ir dėl to nepagydomai nykstanti, buvo tokio pat stipraus kūno, taip harmoningai išlavinto darbais, kaip neišlavina joks sportas. Stiprios gamtos stiprūs padarai.

Šmūkštelėjo į girią ne takais, tik tiesiai į šlaitą, kur buvo lūšių, bet kur augo ir puikiausių kremblių, tokių krušnių* kaip kremzlės, jog net dantyse gurgžda. Taigi prisirinks pačių jauniausių, neperaugusių, dar nekirmijusių, nesuglebusių. Tegu vėlyvesniems krembliautojams tokie lieka.

Ir, viską pasaulyje užmiršusi, ėmė greitai greitai tursinėti* aplink medžius, raudama tuos, kurie „iš po samanų marškos sarmatlyvai kyšo“, kaip „Anykščių šilelyje“. Nė vieno karto nepakėlė akių, kol išėjo ten, kur rečiau medžių.

Čia rytų saulė pašvietė tiesiai į lazdynų krūmą, visą jį nudažydama raudonai. Dirstelėjo ten ir žaliame pasienyje išvydo, jai pasirodė, – milžiną, visą liepsnojančią tviskantį. Ir tokia bailė ją apėmė, jog ji sukliko nebe savu balsu ir taip šiurpulingai ėmė klykti, lyg proto netekusi. Plačiai akis išvertusi, veizėjo* į vyriškį ir, lyg jo nepažindama, spiegė kaip šunų apnikta* mažmergė, neturėdama kuo gintis.

– Severiute, ar pakvaišai? Gi tai aš, daisia, Geišė, ne koks pojuokas*... Severiute, atsitokėk, susimildama... Pagaliau žinokis, aš einu šalin... – kalbėjo tijūnas Daisia, iš pradžių nuo krūmo, paskui prišokęs prie jos, paglostęs ją abiem rankomis per pečius ir vėl atšokdamas atgal nuo nepakenčiamai skaudaus spiegimo.

– Oi, kas čia? Tai čia tamsta, dėde? O kodėl gi toks... Kodėl gi toks raudonas ir nemirkčioji... – ėmė pagaliau kalbėti, visa perbalusi, visa drebėdama, visa uždususi, akyse buvo tematyti didžiausias išgastis.

– Daisia, tas pats, tas pats, – pradžiugo Geišė. Vėl prišoko arčiau, priglaudė mergelę prie savęs, prisispaudė jos galvelę, pabučiavo į kaktą, šiurkščiu savo delnu perbraukė jai per skruostą.

Severja nesipriešino, lyg jėgų netekusi; net užsimerkė. Glūdėjo Geišės glėbyje, leidosi pasodinama po medžiu. Geišė kažin ką jai šnekėjo ilgai, lipšniai, su ašaromis akyse. Turbūt žadėtąją paslaptį. Glostė jos ranką, petį, kaklą. Pasi-lenkė jos galvelę, ėmė bučiuoti akis, kaklą, plaukus, kol įkniubo į lūpas ir nebe-norėjo atsitraukti. Maigė kankino krembliautoją, o ta vis nei žodelio, nei pritarimo, nei pasipriešinimo; jokių mostu, jokių raumenų timptelėjimu neatsakė į visus karščiausias Geišės mylavimus, saldžiausius jo žodelius. Plačiai išplėstos ir lyg miglotos jos akys tereiškė, jog jai visa tai nelabai buvo malonė. Vyrišką meilę ta gamtos duktė gėrė lygiai taip pat, kaip gėrė ryto rasą ar aušros šilumą; gėrė, kol dar nebuvo nuodėmė, kurios jau tenka bijoti. Gal to ji ir pabūgo*, kad ūmai it balandis spurstelėjo mergaitė iš Geišės rankų, tiek jos ir tematė.

Bėgo Severja namo kaip skraistė, dar greičiau negu iš namų, ir vis dar puse savo sąmonės tegalvojo:

– Argi tai reiškė nesuprantamą mano sapną? Ar tai ir yra pažadėtoji paslaptis?

Parbėgo namo ir įsikniaubė į priegalvį*. Nei pusryčiauo, nei į bažnyčią ėjo. Ji girdėjo, kai motina vieną kartą pabeldė į sieną, po valandos antrą, ir neatsiliepė. Ir tik kai viskas nurimo, kai visi išėjo išvažiavo į bažnyčią, pašoko ir pati galvotrūkčiais iškurnėjo* paskui.

Bažnyčioje, pilnutėlėje žmonių, jai buvo lengva pasislėpti, kad niekas nepastebėtų, kaip ji pailsusi ir visa sušilusi. Gulėjo kniūbsčia ant grindų ne iš maldingumo ar atgailaudama, tik kad buvo lyg girta ar kuo apipenėta*. Severja jautėsi lyg nebe ta pati besanti, lyg viskas joje susitraukė, susispaudė ir kažin kas darosi. Nors nieko nebuvo valgiusi, valgyti visai nenorėjo, tik troško gerti. Ir nė valandėlę neišnyksta iš jos vaizduotės – vyriškis, ir ne kas kitas, tik Geišė.

– Padaryta... – smilktelėjo jai per galvą, ir visa nutirpo: aiškiai pajuto, jog nuo tų „padarų“ nėra vaisto; ar, tikriau, yra: tai tas pats darytojas. Geišė užstojo jai visą saulės šviesą, visą pasaulį, visus žmones. Kiek lig šiol buvo laisva nuo visa ko pašalinio gyvenime, tiek dabar buvo pilna to vieno: teatinė tą vieną – Geišę, galvojo tik apie tą vieną – Geišę, kuris ją glamonėjo, davė pirmąją meilės pamoką.

O gal nebe pirmą? Ak, ji myli Mykoliuką. Tik visai kas kita yra mylėti ir būti mylimai. Mykoliukas, rodėsi, jokių pamokų jai nedavė. Kas buvo, tai savaimė. Jūdviejų santykiuose meilė tik formavosi, o išsireikšdavo kur kitur. Su Mykoliuku buvo tik dvasių susituokimas, su Geišė – ko kito. Katroji gi meilė tikroji: ar dvasių sukritimas, ar kūnų? Ar kūnai tik panaudoja dvasių krypsnį? Kurgi tad laukiamoji ir žadamoji meilė: dvasių harmonijoje, ar kūnų patenkinime? Kas bendra dvasių srityje tarp mokyto profesoriaus ir jo tarnaitės, kurią jis pamilęs veda ir santaiškoje sugyvena? Kodėl lietuvis patriotas „myli“ lenkų, aiškiai nusistačiusią prieš jo idealus, prieš visą jo tėvynę? Ir ar tik ne chimera tas tariamasis dvasių sukritimas? Tai ne Severja galvojo, ji nemokėjo galvoti. Ją tik gyvenimas pamokė, jog gali būti lygiai galingas dvasių sukritimas, kaip ir kūnų.

Tą pačią dieną, lyg tyčia neleidamas Severjai ar sau ataušti, Geišė Rapolas, Saveikių dvaro tijūnas, pirštis atėjo pas Aužbikų Pukštus, Saveikių dvaro baudžiauninkus. Atėjo pats vienas, be piršlio, buteliu degtinės kišenėje nešinas, ir išgąsdino visą Pukštų šeimą, visus Aužbikus.

Pukštų samdiniai nustėro.

– Tijūnas! Pats dvaro tijūnas (ar tai juokai?) peršasi!

Užbartiems* pastumdėliams rodėsi, jog nė Pats-Pamarneckas didesnės garbės nebūtų padaręs Pukštams.

Brolis nesakė nieko, tačiau širdyje apsidžiaugė. Jis jau buvo pradėjęs dairytis į klėtėlę, kaip čia jam pačiam joje susisukus lizdelį, ištekinus seselę.

Tėvai iš pradžių nusigando, kaip išgirdę savo nelaimę. Tik degtinė tėvą atvėsino. Jis ir visai nurimo, kai Daisia griežtai pasakė, jog nieko jam nereikia, nei pinigų, nei galvijų. Žemės negi pirksias, gyvuliais negi dirbsias jis, dvariškis. Pasiims, girdi, Severja savo skrynią su rūbeliais – ir viskas.

Vienai močiai instinktas sakė: ne! Lietuvos moters instinktas. Tos moters, kuri ir į tikrą vietą ėjo ašaromis paplūdusi. O ką gi besakyti, už tarno, be tam tikro padėjimo*. Taigi kaip nukrito Pukštienei širdis, pirmus žodžius Geišei ištarus, taip daugiau ir nebepakilo; kaip ėmė mausti ją, taip maudė vis labiau, kad pradėjo lūpos virpėti, ir ji niekaip neprarijo degtinės raselės, kurios buvo siurbtelėjusi, kai jai padavė stiklėlį. Siurbtelėjo, paspringo, apsipylė ašaromis ir, pastačiusi stiklėlį atgal ant stalo, išėjo į lauką. Visi tai išsiaiškino ne kuo kitu, tik neapsakomu gailėsčiu, kad reikės skirtis su ta viena dukterimi. Pagerbė jos skausmą ir sulygo* – be jos.

Motinai širdį fiziškai skaudėjo, lyg gumbui pakilus. Taigi prispaudė savo paširdį į piestos* briauną ir kalbėjo vis tą vieną:

– Dievuliau... Dievuliau... Dievuliau...

Senis Geišė pro sieną jos dvasios akimis buvo regimas. Antai jis sėdi įdubusiais skruostais... Ir jį jos mergytė gaus bučiuoti? Senis Rapolas tiek teturi, kiek ant savęs, kitką dvaras duoda. O kai nebeduos, tai ubagais eis* jos mergytė, mažučiais apsikrovusi?.. Driūksėjo per jos galvą baisių baisiausi, juodų juodžiausi paveikslai ir vaizdai, ir vis dėlto nenupiešė jai to tikrojo vaizdo, kaip jos mergytei reikės nugyventi ilgą amžių, kurį jai laiduoja* pavydėtina sveikata.

Kai Rapolas su buteliu atėjo, Severjos nebuvo viduje. Ji – „rekolekcijas sėdėjo“ ant skrynios savo klėtėlėje. Ji nieko negalvojo. Graužtis ar gailėtis jai dar nebuvo ko, o ateities ji dar nematė. Ir dar viena buvo nuostabu: jos vaizduotė nepiešė jai jokio Geišės paveikslo, kokių jis akių, kokių plaukų, kokių lūpų, nosies, ką taip gerai žinojo apie Mykoliuką. Geišė jai buvo tik gamtos galia, pasinaudojusi tik jo rankomis ją glamonėti ir glostyti, lūpomis ją bučiuoti. Geišė buvo tik pasinaudojęs tokia valanda, tokiu laiku, tuo pereiginiu jaunystės laiku.

Severja sėdėjo ant skrynios ir degė, kaip degė ir visą dieną. Jos lūpelės buvo raudonos ir kiek išvirtusios, smilkinuose tvinksėjo. Sėdėjo, draikė sau

plaukus ir nieko nenorėjo veikti. Nenorėjo nei į vidų eiti, nors jautė kažin ką ten nepaprasta. Sėdėjo lyg stabo ištikta*.

O viduje Rapolas seniai jau neramiai dairėsi, bet tylėjo. Ir tada tik neva susigriebė, kai gavo visų pritarimą, jei dar ne žodžiais, tai palankumu apsiėjime su juo.

– Eisiu įsivesiu jaunąją, – tarė ir išėjo į klėtėlę.

Eina Geišė per gatvę, o po jo kojomis žemė linksta. Akys paraudo, liepsnos prieš akis draikosi. Jei dabar Severja pasakytų jam: ne, tai... tai jam būtų aiškus galas: nebegyventi. Kaip tai atsitiktų, jis nenumanė, tačiau jautė, jog būtų katastrofa. Nedrįso tad peržengti slenksčio merginos klėtėlės, svyravo, kaip svyruojama žengti žingsnį, nuo kurio priklauso visa ateitis: žūti ar būti. Pasvyravęs ne tiek drąsiai, kiek būriškai, akiplėšiškai žingtelėjo.

Dėbtelėjo Severja akimis nuo skrynios ir kadgi suspiegs beveik taip pat, kaip rytą girioje, ir triskart pakratė rankes, kaip gindamasi nuo ko nemėgstamo. Loštelėjo atgal Geišė, pasirengęs bėgti, kad žmonės nepamanytų ko bloga. Tik Severja riktelėjusi nutilo, ir Rapolas be nuovokos pulte įpuolė į vidų, uždusęs, paspringdamas. Atsisėdo šalia, apsikabino, prispaudė, pamylavo, kaip ir rytą. Severja ir vėl nieko: nesipriešina, tik ir į jo pusę nė nedirs-teli. Jos akelės vėl apsitraukė migla ir nieko nesuprasi, kas viduje darosi.

– Eikiva vidun... – linksmai, jaunikaičiu striktelėjęs, tarė Rapolas ir išsivedė mergelę, automatiškai pastatęs ją ant kojų.

Pirkioje Severja namiškiams pasirodė visiškai apkvaitusi, tai per nevalią suvertė jai stiklėlį bjaurios degtinės. Ji nurijo, ko neuždusdama spirito garais, ir visu delnu suktinai nusuko dantelius, kaip nugriežiami lapai nuo griežčio*. Nusišluostė ir taip pat išėjo į namelį, kur buvo prie grūstuvės* pastebėjusi alpstančią motiną. Už durų jau bėgte pribėgo prie motutės, iš tolo išskėstomis rankomis, kaip kitados, kai reikėjo gelbėtis nuo ko nors. Apsikabino motutę, įkniubo veidu jai į krūtinę. Ir motutė ją apsikabino, kietai kietai prispaudė jos galvelę prie širdelės, tik nebeištarė tų ramiamųjų žodelių, kaip kad mažai:

– Cit, cit, aš tavęs niekam neduosiu!

Neištarė, ir dukrelei nepasidarė lengva lengva, jauku, nors užmik jos prieglobstyje. Du instinktai, motinos ir dukters, sukibo; du karkleliai susipynė iš baimės ateinančios audros viesulo, kuris pagaus vieną jų, pasuks pasuks ir nublokš į kažin kokią nežinomą šalį, į neatspėjamą likimą. Ir svyravo svyravo abidvi be žodžių. Kam žodžių? Žodžiais ateitį pagiedos vestuvių daina...

Sodžiuje gandas netrunka pasiekti patį galą. Jau jis visas užė, tratėjo. Vieni tyčiojosi iš nelygios poros, kiti pavydėjo. Išgirdo tai ir Mykoliukas. Jis vie-

nas nieko nepasakė, savo nuomonės nepareiškė. Nenusigando, neparaudo, tik susirūpino, kaip susirgus kam mylimam pavojinga liga. Nebegriežė jis tą šventadienį, nebėjo ten, iš kur toli matyti, ar kur girelė ošia. Nei jis pavydėjo, nei kelią užbėgti norėjo, nes jautė – ne jo pajėgoms išvaduoti Severiutė iš tos nelaimės, nes nebuvo ko kita duoti, kas vadintųsi – laimė. Taip pat būtų skaudėję jam širdį, jei jis būtų pamilęs Pats-Pamarnecko dukterį, ir ji būtų pažadėta grafui Marikoniui ar kunigaikščiui Radvilai. Ne jam, ne jam – dėdei...

Tas egoizmo pasipriešinimas, tas veržimasis į savo ateitį, kuris buvo aną kart kilstelėjęs ir nuslūgęs, šiuo kaip tik reikiamu momentu nebekilo ir nevertė ko nors griebtis. Mykoliukas buvo ne tragedijoms ar skaudžioms dramoms išgyventi, tik melancholijai, liūdesiui reikšti kitiems, tvirtai tvirtai savo viduje užvožus draminę padėtį.

Tokiam dalykui tinkamas nebent vienu tik lietuvių vidus. Jo viduje širdis sopėjo, sielos nelaimės apauga kaip gumbas; pasidaro dalis jo sielos, padaro jį kitokį, o pašalietis nė spėti neatspėja, jog to iš pradžių nebūta, su tuo negimstama, – tai susidaryta. Ką tu rastumei lietuvių širdyje, išskrodęs jų kokį šimtuką, sudarytumei kitiems gerą pragariuką, o lietuviams tai sudaro – tik liūdesį, iš šalies žiūrint. Širdims išskrost ir patirt, ką atskiras lietuvis kenčia, dar nerasta tokių peiliukų. Viena poezija tai težino, ir ta – tik nujautimu.

Per dvi savaites senis Geišė tik ieškojo progos nubėgti į Aužbikus ir pasimatyti su Severja. Ją, žinoma, visados rasdavo namie ir eidavo į klėtelę „pasišnekėti“, o tos šnekos kaip ir nebuvo, tik bučiavo ją be proto, be nuovokos. Rodėsi, dabar tapo pasiryžęs atsibučiuoti už visą savo sugaištą jaunystę. Jei buvo jam lemta pagyventi dar dvidešimt metų, tai, rodėsi, kondensavo, tirštino juos į dvejus trejus: atsiimti, kas tavo, ir išnykti. Ko gi daugiau, rodėsi, bebus vertas gyvenimas?

Ir Severją nuolat laikė neatsitokėjusia, lyg kuo apvalgydintą. Ji svaigo ir svaigo. Net jai kažką skaudėti ėmė. Nei poterių bekalbėjo, nei bažnyčioje besimeldė. Antriems užsakymams išėjus, imta ruošti vestuvėms, daryti alų, pjauti karvę. Severja ėmė motinai atsidėjusi padėti, dirbo sušilusi ir vis labiau ėmė atsitokėti. Kai po trijų dienų viskas buvo sumesta ir aptvarkyta, laisva atsisdėjo ant savo skrynios, sunėrė rankeles ant kelių ir pati sumetė:

– Už trijų dienų paskutiniai užsakai, ir aš – Rapolienė Geišienė, nebe Pukštaičia; dvariškė, Saveikių kumetė*, nebe Aužbikietė. Nenusinešiu šios lovos, kur taip švaru, minkšta ir ramu buvo miegoti... Nei šios klėtelės, kur niekas po kojomis nesipynė... Nebeisiu į paraistę... nebegirdėsiu Mykoliuko: „Kai noriu, rimtai dirbu“...

Nuėmė nuėmė visą Severją, dabar tik atsiminus Mykoliuką. Perėjo šaltis per visą kūną, tik šiuokart ne iš viršaus, iš apačios, nuo kojų, kol nesugniaužė už pažiaunių*. Sugniaužė ir nebepaleido.

– Mielas berneli, drauge, augintojau, linksmintojau... Ogi aš ketinau tavęs paprašyti, kad man pagriežtumei per mano vestuves... Kodėl gi tu dabar jau kelintą šventadienį nebegrieži nebeskripkuoji?.. Eisiu pasikviesti.

Nutarė ir... nebėjo.

Numanė, jog tai bus pasityčiojimas. Numanė Mykoliuką ją mylint. Tačiau ir tai žinojo, jog tarp jų nieko nebuvo, tai niekas ir netrūksta. Mykoliukas jai nesipiršo, nei mėgino: kurgi jam ir pirštis, kad pirkioje nėra vietos, kurgi dėtų savo žmonelę ir pasipiršęs? Ne, jis ne rungėjas kitų.

– Taip tai taip, – ėmė kalbėti jai sąžinės balsas. – Vis dėlto tu jį išdavei, nes jį mylėjai ir tebemyli. Tebemyli, nesigink! Jis geras. Jis tau yra atidavęs kažin ką daug geriau negu Geišė. Ir tu tai tylomis andai* priėmėi; ilgai priiminėjai, kaip stebuklingasis paveikslas tikinčiųjų maldas ir pasitikėjimą. Ir darei stebuklus: jį, vargšą, darei laimingą, viską jam atstojai*, ko tik jis kitur stigo...

Severja ėmė dairytis progos jam pasiteisinti, tik neišmanė, dėl ko, kuo ji nusidėjusi. Ir perpietėmis*, kada pareina valgyti, nuėjo į Šiukštus. Visi miegojo pokaičio*. Pirkioje tebuvo vienas pats Mykoliukas, sėdintis antrame gale stalo, užsikniaubęs ant savo rankų. Miega ar verkia? Sakytumei – miega, nes štai kuris metas nė nekrust, sakytumei – verkia, nes retkarčiais pečiais trūkčioja.

Jau trečia savaitė, kai Mykoliukas, kai dirba – dirba, kai valgo – valgo, bet ligi tik palieka vienas pats be nieko, kniaubiasi ant rankų ir taip būna, kol brolis išvaro jį dirbti. Kad nepavarytų, gal taip prabūtų visą dieną, visą naktį.

Ak, kaip jam buvo sunku! Ak, kad brolis būtų žinojęs nors mažą dalelę to, kokią dramą išgyvena jų „dėdė“, kokią auką jis daro iš savęs jo gerovei!

Gandas, jog į Pukštus jau atėjo piršliai, neužmušė Mykoliuko, tik jį nutirpino kaip perkūno srovė, ir nebežinojai, į kokią čia žemę įsikarus, kad ta srovė iš jo išeitų ir vėl padarytų nors tiek laisvą, kiek jis buvo prieš tai laisvas. Tokios „žemės“ nebuvo, ir Mykoliukas pamažu mirė, tos srovės troškinamas.

Mirė, jis tai kuo aiškiausiai jautė. Silpo kūnas, nebebuvo jokios energijos, nei tos kojos bežingsniavo savaime, nei rankos besitiesė ko paimti. Mirė budėdamas, dar labiau mirė miegodamas. Tada jis visiškai „ėjo iš šio svieto“, kažin kur toli toli, į nekrikštytų vaikų pragarus, kur nėra kančių, bet nebėra ir džiaugsmo, kur tuščia tuščia, kaip jo širdyje.

Nuostabu, kad ir jis iš pradžių neįsivaizdavo Severjos ir ne į ją sutelkė visa, kas dabar darėsi. Jis buvo toli nuo viso to, tos priežasties, ir jos nesitvėrė, kaip, susirgęs karštine, nesitveri mikrobu, kurie tą ligą sukėlė. Įėjo tau į kraują, ten gyvena ir vysta, o tu karščiuoji savaitę, dvi, tris, pagaliau miršti. Kokia prasmė pykti ant mikrobu, jei jų negalima pašalinti?

Namiškiai dar nebuvo Mykoliuko tokio matę. Tik jie paprastai sau tai išaiškino: tingi arba nesveikas. Ir ūdijo jį kaip tinginį, nematydami ligos: kas serga, gula.

Severja kaip šmėkla pasirodė atvirose Šiukštų duryse: atsisėdo šalia ir lengvai palytėjo Mykoliuką už peties.

– Mykoliuk, Mykoliuk, ar snaudi?

Tylutėliai, paslaptinai, daugiau pašnibždėjo, pasilenkusi prie jo ausies, negu pasakė.

Mykoliukas greičiau pajuto Severiutės lūpas arti ausies, negu išgirdo žodžius, ir sunkiai sunkiai atsvėrė savo galvą pabalusiomis it ožio akimis. Atsilošė į sieną, pažino Severją ir visas išbalo kaip drobė. Nė žymelės tos šypsenos, kuri kiškeliu imdavo žaisti jam ant lūpų, ligi tik išvysdavo Severiotę.

Dabar jų abiejų galvos nusviro ant krūtinių. Abudu tylėjo gerą gerą valandą, lyg gedulingai laidodami į šaltą šaltą žemelę tai, kas buvo jiems brangiausia ir skaisčiausia visame visame pasaulyje. Gedėjo ir su pagarba lydėjo tai, kas jiems vargingąją buitį per kurį laiką saldino, lengvino, darė pakenčiamą, net džiaugsmingą.

– Mykoliuk, aš išteku... – pagaliau tarė Severja, lyg pirmą kartą pranešdama šią naujieną. Ir pabaigė: – Už Geišės, į Saveikius...

– Išteki... už Geišės... į Saveikius... – dusliu aidu pakartojo tai Mykoliukas nesavomis, užtirpusiomis lūpomis.

– Mykoliuk... ačiū tau už skripkavimą... ačiū... labai ačiū... Ak, kaip gražiai tu skripkuodavai...

Ir ėmė kukčioti. Krūtinėje jai virė lyg bulbių katilėlis.

– Tai dar kartą... paskutinį kartą pagrok man per vestuves...

– Ne... ne... Severiut, atleisk, susimildama... negalėsiu... Tik ne tai, tik ne tai!.. – užsigynė Mykoliukas su nepaprastu jam karštumu, net rankomis atsimušdamas.

Žiobt žiobt, dar kartą gaudė orą ir nebeteko žado. Nebevaldoma galva nusviro.

– Mykoliuk, Mykoliuk, kas tau?.. Ė, kodėl gi tu toks... – nusigando Severja, ir taip jai pagailo savo draugo, jog ėmė jį visa savo moteriškomis pajėgomis glamonėti.

Koks jis gražus dabar pusiau apalpęs! Kokia daili lenkta noselė, koks jis jaunas jaunas, baltas ir, dabar tik pamatė, koks jo veidelis per šias savaites sulysęs! Lyg Dievo mūkelė*, nuimta nuo kryžiaus: tiek buvo kančios pusiau pravirose jo lūpose.

Ir ėmė jį kaip pakvaišusi bučiuoti, prie savęs spausti, širdyje atsiprašinėdama už tą jam daromą skausmą. Savo rankele glostė Mykoliuką per veidelį taip švelniai, atsargiai, lyg tai vėjelis būtų jį bučiavęs. Sklaistė jo plaukelius, maukė juos aukštyn nuo rasotos prakaitu kaktos, nebeleisdama, kad vėl uždribtų. Ir vėl bučiavo skruostus, kaktą, lūpas.

Vykino iš Geišės gautas pamokas. Geišei ji meile neatsakydavo į karščiausius jo malonėjimus. Visa, kas buvo susidarę joje per tuos malonėjimus, ji dabar atnešė tam, kam buvo ji Apvaizdos, regėti, skiriama. Ji visą save davė Mykoliukui ir tikrai būtų atsidavusi, kad tik jis būtų priėmęs.

Mykoliukas tačiau švito švito, pasirodė ta pati senovinė šypsena ant jo lūpų, akys sublizgėjo pirmykšte svajone, – jis vėl tapo ne šios žemės gyventojas, tik savo išsvajotosios srities, kurią mes proziškai vadiname – poezija, nes jos esmės nei jaučiame, nei suprantame. Laimingas, jau ką čia besakyti! Jis dar kartą pakilo į tą sritį, ir to jam buvo taip sočiai gana, jog nė justis nepajuto reikalo iš ten nušliaužti į žemę kažko atsiimti. Ne, jis savo svajonei negalėjo taip atsimokėti kaip Geišė.

Tačiau į Severiutės meilę jis atsiliepė visa savo būtybe. Nieko panašaus jis nebuvo patyręs per visą savo amžių. Lyg dangus jam tai valandai būtų prasi-vėręs ir davęs jam paragauti savo saldybių. Tai buvo jam pažadas, jog iš tų dangiškujų sričių į žemės vargus ir kartybes jis nebenužengs. Jis jaučia ir turbūt jau per visą amžių jaus mylimos mergelės delno švelnumą ir skruosto degimą, kuriuo ji glaudės prie jo skruosto. Jautė ir nebeužmirš niekados, kaip ji spaudėsi prie jo savo merginos krūtine, apkabino jo kaklą. Kiekvienas jos pabučiavimas buvo jam dar vienas svajonių rūmo filiorius*, ir tas rūmas statėsi dygo, tvirtėjo plėtėsi. Ir, ak, kaip jis buvo paskui per visą savo amžių laimingas, kad tų rūmų neišmainė į ką nors pigiau, ko jam būtų trumpesniai laikui beužtekę!

Atsikėlė abudu nuo suolo. Išsitempė Mykoliukas, dabar toks gražus, toks prakilnus, lyg dangaus arkangelas. Iš viso liesučio jo veido tryško įkvėpimas, tik tik nebesimatė kaktoje Mozės ragu. Akys švietė nežemiška meile ir dovanojimu visa visa, kas tik žemiška.

– Sudiev, Severiut! Ačiū ačiū tau už viską! Aš tau per vestuves vis dėlto pagrosiu...

Paskutinį kartą pagrosiu – tau, kaip per visą amžių tegrojau tau, tiktai tau ir saulei... dar miškui... dar pievai...

Ir paėmęs ją į vyrišką savo glėbį, stipriai stipriai suspaudė, stipriai stipriai pabučiavo į pat lūpas.

Geišė jos taip nėra nė karto pabučiavęs. Nuo Geišės akys temo, nuo šio šviesiau darėsi. Nuo ano neramu, nuo šio gera gera, taip gera, jog vargu ar beužmirštama.

Severja neverkė iš Šiuokštų išeidama: Mykoliukas nestabdė išleisdamas; Dievas juos buvo besurenkęs į dvejetą, tik gyvenimas išskyrė. Mykoliukas ne varžovas nei Geišei, nei kam kitam.

Sekmadienį Mykoliukas lydėjo Geišę ir Pukštaičią per miestelį į bažnyčią, paskui atgal į užėigą, nieko nematydamas, nieko negirdėdamas. Jis vykdė savo pažadą – dar kartą, paskutinį kartą per vestuves pagroti, ir tesėjo: nesisakė, kiek jam tai kainuoja. Jis grojo Severjai, tai, kuriai grodavo paraistėje, tai, kuri taip brangiai jam užmokėjo už muziką, vieną vienintelį kartą per visą amžių pamylavo, pamylėjo, tai, kurią jis vieną vienintelę per visą amžių mylėjo, tebemyli ir niekad os niekad os nesiliaus mylėjęs.

Parvažiavo namo. Severja, dabar jau marti, užrišo Mykoliukui pačią gražiausią juostą – šaliką, žalią žalią, geltonais, raudonais kvietkais*, kaip Aužbikų pieva. Tai už muziką.

Nė valandėlei jos nenusirišdamas nuo kaklo, nors tai buvo vasara, Mykoliukas namelyje už grūstuvės užsiglaudęs, kad jo šokikai ir svečiai nestumdytų, griežė griežė savąją melodiją: „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju“. Žmonės mainėsi, šoko, valgė, ilsėjosi, pypkes rūkė, žaidė kieme. Jis ir vienas palikęs vis griežė griežė nepaliaudamas. Prašė ir jį valgyti – nėjo, griežė. Lyg norėdamas tą dieną atsmuikuoti visam savo amžiui. Griežė ne vestuvininkams – jai griežė. Griežė lig išnaktų. Tad ūmai pasigirdo svečiams skaudus balsas – *brrrn*, ir suprato, jog smuikuotojas savo stygas perdilino*. Mykoliuko smuikelio trūko stygos.

Išvirtę į namelį, svečiai neberado Mykoliuko savo vietoje.

Klausimai ir užduotys

1. Kuo ypatingas Vaižganto dėdžių ir dėdienių apibūdinimas? Apie kokią istorinę epochą pasakojama?
2. Ar apysakoje pavaizduoti personažai atitinka XIX a. lietuvių tautinio charakterio sampratą? O ar toks šiuolaikinio lietuvių paveikslas? Koks yra Mykoliukas? Apibūdinkite šį personažą pagal citatas (apibūdinimas gali būti ir ne vieno žodžio):

Citata, apibūdinimas	Charakterio savybė
„Mykoliukas kažin kuo džiaugėsi, kažin kam šypsojosi.“	Svajingas, romantiškas, gebantis pasidžiaugti
„Nei Mykoliukas žmonių šalinosi, nei prie jų dėjosi.“	
„Patekęs į būrį, jo nepadidino, išsiskyręs iš būrio, jame žymės nepaliko.“	
„Mykoliukas šypsosi kitam pasauliui, su kuriuo jis bendrauja kitiems neregimu būdu; kam jis pritaria, kas jam atsiliepia.“	
„Jis ir pats sau buvo kažin koks mažas, tikras – Mykoliukas.“	
Ašvienis	
Inventorius	
„Tačiau niekas to nepamato, niekas jam už tai ačiū nepasako, niekuo neatlygina, jokio gardėsio jam nepakiša.“	
„Niekas neįvertino Mykoliuko muzikos, kaip neįvertino jo darbo, nė meilės, – kaipgi ir kamgi įvertinsi saulės darbą, kad tai ir savime aišku?“	
„Juo bjauresnė buvo pilna priverčiamųjų pareigų baudžiauninko butis, juo gražiau puošė artistas vidaus gyvenimą.“	

3. Kodėl kaimo bendruomenė nevertino Mykoliuko rimtai? Nurodykite ne vieną priežastį.
4. Įrodykite, kad Severja – tikras deimantas. Kuo ji išsiskiria iš kitų sodžiaus merginų? Suraskite citatų, nusakančių jos fizinį ir dvasinį grožį:

Graži	Darbšti	Draugiška	Gera šeimininkė	„Slauna“ (šauni)

5. Vaižgantas troško, kad lietuviai būtų geresni, tobulėtų, siektų. Raskite lietuvių charakterio kritikos.
6. Kodėl ir kaip Severja ir Mykoliukas apibūdinami kaip gamtos vaikai?
7. Kodėl pradeda gegužinėse lankytis tįjūnas Rapolas Geišė? Koks jis? Kokio amžiaus? Ar geras ūkininkas? Kodėl tiko dvarui? Ar buvo žiaurus prievaizdas? Kodėl jį ėmė pravardžiuoti *Daisia*? Kaip žiūrėjo į šeiminių gyvenimą, kol nesutiko Severjos? Kaip vertino kitas moteris?
8. Ką reiškia posakis: „Nesiutęs apželdamas, gavo atsiusti žildamas“? „Mykoliukas *pamaži mirė*.“ Kokie dar posakiai įstrigo į atmintį?
9. Šios apysakos intriga – meilės trikampis. Iš ko matyti, kad Severja į meilę žiūrėjo kaip į ligą? Ar Mykoliukas buvo „tįjūno rungėjas“? Ar supranta Geišė, kokie pavojai jo laukia, kai jis pasens?
10. Kiekvienas mūsų siekia laimės. Kaip laimę įsivaizdavo apysakos veikėjai? Kas kaltas, kad žmonių likimai susiklostė ne taip, kaip galėjo? Ar svarbūs mūsų gyvenime jausmai? Kodėl ne visada susiklosto gyvenimas laimingai, kai klausoma širdies balso? Pasamprotaukite, koks yra laimės receptas.
11. Vaižgantas – ypatingo talento kūrėjas. Dažnai vadintas visuomenės barometru. Kunigas. Jis mokėjo pajuokauti, karštai ginti savo požiūrį. Vadintas prieštaringa asmenybe. Surašykite į lentelę teisingus ir neteisingus teiginius (remkitės apysaka „Dėdės ir dėdienės“). Teiginiai: Mykoliukas visą gyvenimą griežė smuiku „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginauju“; Severja atėjo į mišką susitikti su Geišė, nes jį mylėjo; Šis kūrinys sukurtas romantizmo stiliumi; Apysaka „Dėdės ir dėdienės“ yra didaktinis (pamokantis) kūrinys; Severja ir Mykoliukas – dviejų sielų giminystė.

Teisingi teiginiai	Neteisingi teiginiai
Vaižgantas į žmonių jausmus žiūri ir per kūno pajautas.	Rašytojas teigia, kad baudžiava yra tamsus laikas ir žmogus negali būti laimingas.

12. Ar svarbi suaugusio žmogaus gyvenime santuoka, šeima? Ar lygiavertė Rapolo ir Severjos santuoka? Ką Jūs galvojate, kaip turėtų būti kuriama šeima?
13. Kodėl Mykolas Šiukšta nesiima ryžtingai ginti savo laimės? Nurodykite ne vieną priežastį.
14. Ar tikite, kad žmonės yra likimo skirti? Ar visi atsinešame savo dalį? Ar esame įveliami gyvenime į atsitiktinumų sūkurį?
15. „Tik visai kas kita esama mylėti ir būti mylimam.“ „Katroji gi meilė tikroji: ar dvasių sukritimas, ar kūnų?“ „Nuo Geišės akys temo, nuo šio (Mykoliuko) šviesiau darėsi.“ „Dievas juos buvo besurenkęs į dvejetą, tik gyvenimas išskyrė.“ Pasidalinkite savo įžvalgomis.
16. Parašykite rašinį / pastraipą: „Kas kam skirtas, tai kaip kirviu įkirstas“, „Tik pasakos baigiasi laiminga pabaiga“, „Jei nori būti laimingas, būk stiprus“, „Kas yra lemtinga klaida?“, „Žodžiai arba ne viską tepasako, arba per daug pasako ir atvėsina vidų“.
17. Jūs perskaitėte apysakos ištrauką. Kūrinyje yra pasakojama, kaip Severja ištekėjusi žvelgia į tėviškę pro medžių šakas, bet nesiartina. Mykoliukas aršiai aria jaučiais žemę ir visą jėgą tarsi skiria darbui. Rapolas greitai pasensta, tampa karštinčius. Gyvenimas viską rikiuoja sava vaga, talžo apysakos veikėjus, bet jie vis tiek išlieka orūs. Tai koks tas yra lietuvių charakteris? Pasamprotaukite.

ŽEMAITĖ (JULIJA BENIUŠEVIČIŪTĖ- ŽYMANTIENĖ, 1845–1921)

MARTI

Realistinis apsakymas

– Nieko neveiksi, matušėle, reik leisti Jonukui vesti, tegul ieško mergos su gera dalia*... apsimokėsim šiek tiek skolas... Negali niekur nė nosies iškišti, labiausiai karčemoje*, kai apstos, vienas – palūkę*, kitas šieno, pasėlio; kitas vėl kaip velnias prisispyręs kamantinės: „kuomet atiduosi? kuomet atiduosi?“, rodos, kad nieko daugiau nė šnekėti nebemoka.

– Užtai ko valkiojiesi* po karčemas? – prikišo pati.

– Kažin kaip nenorėtumei eiti, bet kai apstos mieste, tai nemitęs* turi vestis puskvortės*. Bepigu dar, kad to užtektų. Tas prie to, tas prie to, beveizint* į kelis butelius įvarę, o kai pasigers – tikri velniai: įmanytų mane suplėšyti už tas velnio skolas... Atiduosiu gyvenimą*, tesizino vaikas, tegul mokėsis, niekur nebesikišiu.

– Kaipgis kaipgis, to betrūko! Atiduok viską, paskui vaikas bevedžios mus už čiupros*! Aš neduosiu, neužleisiu, kol tik gyva! – šaukė pati, kaskart didžiau įniršdama. – Nepaduosiu samčio, nenoriu ponios ant savo galvos, aš nemeilysiu* kąsnio iš marčios rankų, to nebus, neprašau!

– Na na na, tarškėk netařškėjusi kaip žydo ratai! Gyvenk, gyvenk! nepaduok, o kai ištakuos* skolininkai, bus tau šmikšt per dantis*. Bene tau mariti sprandą nusuks? Nelaidyk liežuvio – ir bus gerai.

– Dėl mano liežuvio išsiteks* marti, – atšovė pati, – bet tau tai užruks*, nebeturėsi iš ko sprogti. Kas padarė tas skolas? Mažne* visą gyvenimą pravarei per gerklę! Ar negalėtumei dar gyventi dorai elgdamos? Maušas, be-rods*, prakuto*, bet tu nusmukai... Pagaliau marčią užsisodinsi ant sprando, palauk, išmanysi* tu!..

– Tylėk, na! – sušuko vyras. – Tuoju gauni į snukį! Kaip sakau, taip ir bus. Jonukas ves, gaus paspirtį* ir galėsime gyventi.

– Nebent taip, tai priduosiu*, – tarė motina. – Aš šeimininkausiu, o mariti tegul sau būna ant šalies*, parsineš sau duonos.

– Liepsiu Jonukui pasiprašyti Mataušą būti piršliu, – šnekėjo tėvas, – ir tegul eina pas Driežo Katrę; nors nelabai aiški, bet pinigai kaip jei rankoje. Duoda keturis šimtus ir dalis nemaža, o gyvenimas nors ir apleistas, bet žemė

gera. Nečiaudės Driežas, ogi ir Jonukas ar ne vyras... ir iš stuomens*, ir iš lie-
mens, patiks mergai.

– Taigi taigi! Ką gi beišsiskyres – tą pajuodėlę, didnosę, pataikūnę, valiū-
kė*! – pakilo šaukti pati. – Išlepinta, išpustyta, išsirėdžiusi*, tratanti, musli-
nuota*, krakmoluota, ir eis pastyrusi kaip pūslė. Negana į bažnyčią išsikvar-
kliuos*, bet ir po namus išsipuošusi kaip pana. Eis šieno grėbti – kiklikėlis*
baltas, skepetėlė*, prijuostėlė išdailinta lygintuvu. Ar ta kurią dieną bus šei-
mininkė? Visa iškyla*, kad išeina su grėbleliu, o po namus, sako, nepasiima
nė kokio darbelio, tik šlavinėtis, plovinėtis, tai sės prie staklelių, tai siuvinėlį
nusitvers, vis niekniekius, o sunkaus darbo nė jokio. Tfu! tokios lengvadar-
bės neprašau! Man nereik cackų pacackų*! man reik tokios purvabridės*,
kaip ir aš pati!

– Na, motin, ką tu čia pliauški? Kas gi tuos darbus nudirba? Juk Driežas
kitos mergos nesamdo, Katrikė viena tėra; tėvas toks šnerkšlys*, spaudžia
prie darbo kaip pašėlęs.

– Ką čia man ginčiji, lyg aš nežinau. Mergos darbas darbui nelygu. Žiū-
rėk, pas juos ir namuose iššlavinėta, išdulkinta, tiek viduje, tiek kiemelyje
niekur šapelio, niekur sąšlavėlės, lovos pataisytos*, baltutėlės. Tokia pataikū-
nė kaip Katrikė tam ir gaišta. Motina dėta*, leisčiau aš jai cackytis*! Jau kad
duočiau, pasiimtų ji darbą! Tėvas to nežiūri, pinigų tik kala ir kala; apkrovęs
šimtais tą savo pajuodėlę, iškiš kam nors, apmaus dorą vaikį.

– Nė kokio apmovimo čia nebus, – tarė tėvas. – Kad pinigų duos, nėra
ko žiūrėti į mergą; iš kaktos sviesto netepsi, by tik šimtus paskleis, kito nieko
nereik.

– Argi tu negalėtumei šimtus sklaidyti ir be marčios? Juk tavo gyvenimas
vertesnis už Driežo, o plikas esi kaip šuo per tą prakeiktą smarvę!

– Bene aš iš tavo kišenės geriu! – sušuko vyras. – Kas tau darbo, aš ne
tavo geriu. Mano žemė, mano gyvenimas, mano viskas, turiu valią; galiu
vienas viską pragerti. Ką tu man padarysi? Kuo daugiau tu plepėsi ir gynio-
si* – juo daugiau gersiu; žinok, jog tavo lojimas nieko nepadės, verčiau ty-
lėk, jei nenori gauti į snukį!

– Tiek tu ir težinai: „į snukį, į dantis!“ Dėl to, kad aš tiesą pasakau, netin-
ka tau klausytis. Jeigut* Jonukas taip tegyvens ir tiek pačios teklausys, ver-
čiau kiaules dar tepagano keletą metų, ir turi vesti.

– Ko gi dar reikia – pačios klausyti! Tai jau to ir nebus. Paskutinis veršis
būtų klausydamas. Bene moteriškė turi tiek proto, kad galėtų vyrą valdyti?
Jeigu pradeda vepėti*, drožk su kumščiu į dantis, kad apsilaižytų!..

Pati tratėdama išlėkė pro duris. Įkandin* įslinko į vidų minėtasis Jonukas, vienturtis Vingių sūnus, anot tėvo betariant, „berods vyras ir iš stuomens, ir iš liemens!“ Stambus, aukštas, plačiausių pečių, storo pilvo, per didumą truputį sukumpęs*, rankos smalniuotos* kaip balžienai*, kojos kreivos kaip ritmušai*, burna kaip sėtuvė*, nosis kaip už trečioką* agurkas, akys užgriuvusios kaip kurmio, galva didžiausia, pasišiaušusi pilkais plaukais ir nulinkusi į prieką, įremta į liemenį ant storo sprando; kakta aukštyn atversta ir kepurė ant šalies užvožta, lūpa apatinė atkritusi rodė stambius pageltusius dantis ir tankiai leido seilėms nudrikti. Švarkas milinis*, nelabai aiškus, suglamžuotas*, ruskšlėtas*, šapais ir šiaudais apkibęs. Marškiniai ir apatininkės* džiau-gėsi baltais vadinami, stori, juodai sudėvėti, šuns neperkandami, turbūt pernai skalbti; kojas purvinas įsispyręs basnirčia* į klumpes. Perėjęs per aslą*, pasiražė, pažiovavo, pažvelgė dar į mažą veidrodėlį, atsisėdo ant suolo trobos gale, ėmė pypkę krapštinėti ir tabako po kišenės graibytis.

– Kame buvai? – paklausė tėvas.

– Miegojau; kai atsiguliau po pusryčio, lig šiol pūčiau į akį, au! – žiovavo.

– Ar suveizėjai* arklus?

– Taigi taigi, kaipgis! Man arkliai nerūpi šventą dieną... taigi, tata*, pats ką dirbsi nesuveizėjęs?

– Bene kur nupuls arkliai, – pamojo tėvas ranka, – o dubos* pečių* bene užkišai?

– Taigi taigi, kaipgis, vis mat man! Ogi pats kame buvai ligi šiol neužkišęs?

– Ne bėda, išdžius rugiai lig rytojaus, – mostelėjo tėvas.

– Garbė Dievui, ir tas iškirmijęs* bent sykį! – stebėjosi motina jėjusi.

– Žmonės po visam* kada jau parėjo, o tu dar be pietų; per tą savo miegą gausi ir išalkti.

– Taigi taigi, kaipgis, stebėkis, nematei pažadinti!

– Kaip jau gali tavo prižadinti? Ar aš nešaukiau, bet įsikirmys kaip paršas – nors patriūbočių* prie ausų statyk, nė tas dar neprikeltų laiku. Kaip sluogtis*, bjaurybė! Ir akys užgriuvo; į amžiną tinginį pavirtai, pasileidęs ant miego*, ar tai pridera tokiam jaunam? Būtumei verčiau į bažnyčią nuėjęs, arba po visam kur į uogas, kaip svieta* vaikiukai antai linksminasi, o tu rūgs-ti kaip kisielius.

– Taigi taigi, kaipgis! negirdėjau dar aš tavo pamokslo? – atšovė sūnelis.

– Gerai vaikas ir sako, – juokėsi tėvas: – ne pamokslus tauzyk*, tik pietus duok greičiau.

Jonukas paslinko už stalo; paėmęs duonos kepalą iš kertės* nuo suolo, atsiriekė porą storiausių riekių; motina įnešė rūgusio pieno dubenį kaip ežerą, įvertė saują stambios druskos. Sūnus žvalgėsi šaukšto. Žiūrėjo stalčiuje, ant lango, ant žemės; pamatęs po suolu, pakėlė, nubraukęs žemes su pirštais, įdėjo į dubenį. Kąsdamas duoną dideliais kąsniais, rūgusį pieną ėmė srėbti, net didžiosios jo ausys linkčiojo. Tėvas, pypkę rūkydamas, prašneko:

– Jonuk, ar tu vesk, ar ko!.. Pasiieškok turtingos mergos, be neapsimokėsiu skolų, negali nė atsikratyti tais velniais skolininkais.

– Taigi taigi, kaipgis! Kas apsiskolijo*, o aš turiu mokėtis, o dar parodyk, prie kurios mergos pritvinko tų pinigų?

– Tik sukis vikriai, o aš tau pasakysiu, kame gausi: pirškis Driežo dukteriai, pamatysi, kiek šimtų tau paklos.

– Taigi taigi, kaipgis. Pats galėtumei imti Katrę, tokia juoda, ir akys kaip vabolės*, o prie to dar ir sena, už mane gerokai vyresnė.

Išgirdusi motina Jonuko kalbą, labai pradžiugo.

– Mat ar ne mano viršus? Sakiau, jog ne Jonukui Katrė, kaip žydelka* ar čigonė, kaip velniai žino, kas. Paseno, o ne nutekėjo, tai jau žinok, jog nėra dora; neimk, nereikia tokios! Ar doresnių mergų nėra sviete?

– Jonuk, tu neklausyk motinos, ji meluoja, papratusi niekus tauzyti! Klausyk tik manęs, kaip aš liepsiu, taip turi daryti, o jei ne – išginsiu abudu su motina: žemę užduosiu, kol skolas apsimokėsiu, o judu eikite sau, kur jums patinka.

– Taigi taigi, kaipgis! Pats galėsi eiti, kirsdamas šunims per blakstienas, o aš žemės neišsižadėsiu...

Berods, tu rendą* paėmęs pataikintumei prasprogti*, o skola skola paliktų. Neleisiu žemės užduoti, kad tu nesulauktumei! Mat vienas nori viską apžergti, kur mano viso amžiaus sveikata padėta. Užduok, jei nori, pabandyk, o aš nieko svetimo neįleisiu į savo butą.

– Tylėk! – sušuko tėvas. – Kaip matai, gauni į snukį! Didelė čia ponia prisakinėti... o kiaulių šerti! Kaip aš noriu, taip turi būti. Atsigręžęs į sūnų, tęsė toliau:

– Pamylėk Mataušą, veskis pas Driežą ir tikit*, netęskite, o kai paduosite užsakus*, anie ateis į ūkvaizius*, tada su dalia sutiksime.

– Taigi taigi, kaipgis! O kad, sako, Katrė nenori tekėti?

– Koks dar nenoras, bene jos bus valia? By tik tėvui tiks, duos dalį ir neveizės noro, varyte nuvarys.

Kaip tėvas liepė, taip ir įvyko. Jonukas su Mataušu apsilankė pas Driežą. Piršlys, Jonuko pamylėtas, šnekėjo ir derėjosi už jį; geras jo liežuvelis apmetė

ir ataudė*, o įgirti* ar įkalbėti taip mokėjo, jog Driežas tik seilę rijo ir rijo. Jaunasis rąžėsi ir žiovavo, bet netruko sutikti.

Katrė verkė, kaip lietus lijo. Motina tramdė ją geruoju, o tėvas subaudė aštriai: jeigu gerai rengiama ožiūosis ir neklausys, išginsiąs nuo savęs ir nič-nieko neduosiąs.

Driežas pas Vingį rado apleistus ir apgriuvusius visus pašalius, vienok* tiko ir dalies dar pridėjo, kiek buvo piršliui žadėjęs. Sako:

– Žemė gera, pievos kaip avį kirpk, daržai geriausieji, su trobesiais – be-pigu, sukibę visi naujus pastatysime. Nuolanka* maža, dalies nereiks niekam duoti, niekas karvelės neišves veltui. Katrelę pasodinsiu kaip vištelę ant kiaušinių.

Šalininkai* – vieni Katrę peikė, kiti Jonuką, arba tėvais baugino, o kiti tik pečius traukė.

Kol užsakai* išėjo, per tris savaites Katrė, kur tikėjo, per ašaras sau tako nematė. Jonukas jai labai netiko. Motina, nors jos gailėjosi, bet prieštarauti vyrui neturėjo valios, o tėvas nė klausytis nesiklausė; šnekėjo tik apie Jonuko žemę, gerą vietą, įkalbinėjo, jog gyvens gerai, pralobs, pasitaisyti ir jisai padės, o prie vyro pripras; yra sakoma – miegalį pažadinsi, tinginį paraginsi; Jonukas jaunas tebėra, pamils tave ir klausys, kaip liepsi...

***

Besitaisant, besibrūzdant kaip ratas išrietėjo tos kelios savaitės. Katrė jau po šliūbo* parvažiavo su vyru pas tėvus, į jo namus. Parniūkė* atsilikęs kraitežys*, nes jo vežimas taip buvo sunkus, net apsiputoję arkliai vos jį pavilko. Dvi šėpos*, dvi skrynios*, kaip tik akmenų, ritinių prikrautos, o tų ryšulių, patalynių, drabužių be galo! Nešė vestuvininkai iš vežimo, vilko į sukrypusią, sulūžusiomis durimis klėtį.

Kieme taškėsi, braidė ligi kelių po purvyną. Katrei kailis kratėsi, bet galvoje greit sumojo, jog čia reikia nustumdyti pakalniui mėšlus į laidarį*, porą vežimų žvyro papilti, takus akmenėliais išdėlioti, ir bus mažne kaip pas tėtuiš, tik tvoros sulūžėjusios be galo.

Vedėsi vyras Katrę į vidų, tėvai su vestuvininkais ir muzikantais išėjo į prieangį marčios pasitikti.

Katrė puolė tėvams po kojų, bučiavo rankas, paskui davė katram po ilgą stuomenį* plonytėlės drobės. Motina susodino jaunuosius užstalėje, padėjo vaises ir ragino gerti; žiūrėdama į juos, džiaugėsi ir stebėjosi:

– Kas galėjo tikėtis, jog Katrelė paliks* mano marti! Kai mano Jonuką vežė krikštyti, ji vartus atkėlė, jau prakutusiu buvo piemenėlė. Ką padarysi,

turbūt tokia Dievo valia. Apdovanojai, dėkui, mus gausiai; drobelė taip plona, čia audėjo austa, pažjstu tikrai.

Katrė prarijo pirmą gurkšnį vaišių, užtaisytų* kaip karčiaisiais pipirais žodžiais naujosios motinos.

Tėvas girtutėlis, nosim pamėlynavusia, šurmuliavo po aslą, tankiai, kumščius sugniauždamas, išparpusiu balsu švarkštė: „Kaip aš liepsiu, taip turi būti!“ Paskui, užslinkęs už stalo iš antros pusės, prisisėdo prie marčios. Užsirūkęs dvokiančią pypkę, prilindęs kuo arčiausiai, marmėjo:

– Mano žemė aukso, mano gyvenimas visu kuo pertekęs; kaip inkstas taukuose vartysiesi, būsi paėdusi, tik manęs klausyk. Maža pasogėlė* tavo, menka dalelė! Jonukas būtų ir daugiau gavęs kitur, nes tai vyras ir iš stuo-mens, ir iš liemens, kaip iš pieno plaukęs! Kiek jam tave peikė, nieko nepadėjo, turbūt tau tokia gera laimė žadėta. Iš to apmaudo išgerkime arielkos*!

Čia, prisipylęs stiklelį, – sveika!

Per dvoką nuo pypkės, degtinės dvokimą Katrė niekur nebesitvėrė*. Atsigręžė į vyrą, tas su atkritusia lūpa, išdrikusiomis seilėmis iš tiesų miega! Katrei šiurpas perėjo per kailį, nusiminė, pamačiusi, kokius draugus įgijo ligi grabo* lentos. Pažino aiškiai, jog vieną tikrą tētušį ir vienintelę mylimąją matušėlę teturėjo savo, kurie, nors mylėdami, bet be malonės atidavė ją į tokias jžūlias rankas. Greitai sumojo sau galvoj, jog naujųjų tėvų nevadins tētušiais, bet lenkiškai vadins: Papunėlis, Mamunėlė.

Ilgai dar kalino užstalėje jaunuosius. Katrė net apsvaigo nuo dūmų ir tvaiko, o priveikta skaudžiomis motinos užgaulėmis, tėvo žebelkavimu*, šalininkų mandagiais žodžiais, sunegalavusi nuo neįprastų vaišių, vos ne vos tamsoje nusigabeno ligi savo patalynės. Krito skersai lovos, sprogstančią skausmu ir karščiu galvą įkniaubė į priegalvį, kuris po menkos valandos sudrėko nuo sraunių jos ašarų, Tol verkė, kol miegas nuramino pavargusią galvelę.

Neilgai tesiilsėjo, nes vėjo girgždinamos durys neleido miegoti. Atsibudo net sustingusi ir drebanti nuo šalčio. Negreitai susivokė, kur nakvojanti. Ap-sičiupinėdama nepriprastoje vietoje, vos tik pataikė uždaryti duris, sugrie-busi kažin kokį apklotą, susirangiusi lovoje, kiūtojo ligi aušros. Miegai iš galvos išsiblaškę, akyse mirguliavo įvairūs vakar regėti paveikslai; galvoje skambėjo įvairios kalbos, naujai girdėtos. Prasiblaiviusi perkratė galvoje visus vakarykščius atsitikimus, atsiminė jau atskirta nuo tėvų, su jų palaiminimu atiduota kitai giminei, kunigo sutuokta su vyru...

Atsidūsėjo, persižegnojo, akis patrynė.

– Be nesapnuoju! O Jėzau, motinėle švenčiausia! Tikra teisybė... bet kur jis? Tai pirma naktis po santuokos... jo nėra. Čia gaidžiai gieda, jau nebetoli aušra, netrukus muzikantai gali ateiti prikelti. Kaip čia bus? Lova nepataisyta, jaunasis pasislėpė, jaunoji iš vakarykščios nenusitaisiusi*; turbūt buvo girta... turbūt ir kiti dar tebegeria, tebešoka... Bet tylu, nieko negirdėti... Ką ta mano matušėlė beveikia? Pirmą naktelę nakvoju svetur... Dabar jau vadinsis mano namais. Kaip čia reiks priprasti? Ką čia reiks veikti?

Taip mąstė Katrė. Tankiai karštos ašaros smerkėsi į akis, bet, varu jas nurijusi, mąstė sau, jog verkimas nebepadės nieko, reikia nužemintai, kantriai ir tvirtai pasistiprinti prieš naujosios giminės persekiojimus. Jautė tą aiškiai: jautėsi dabar neturinti nė vienos širdies sau palankios, jautė, jog visi skersomis į ją žiūri, kiekvieną jos žingsnį ir žodį skaudžiai kratinėja.

Bešvintant aušrai, pašoko Katrė, apvalė savo kraitį, pataisė lovą, susitvarė drabužius; privėrusi klėties duris, ėjo į vidų.

Niekur nė gyvos dvasios nematyti, nė čiūkšt: pats įmygis vestuvininkų. Užtat gyvuliai, visą valią gavę, šnerkštė po kertes. Veršiai, avys po kiemą pliauškė; kiaulės prieangyje indus, katilus barškino, žvygindamos visas pamazgas išlaistė. Trobos durys iškeltos ir pastatytos kitame pasienyje; turbūt padaužos vestuvininkai tyčiomis tai padarė, norėdami senius sušaldyti. Troboje tėvas, įstrižai lovos pavirtęs, knarkė, o šuo greta kaulą graužė; nebeatiriedamas nuo paršelių, įsikėlė į lovą. Motina, kojas pakišusi po krosnimi, galvą ant židinio tarpangyje pasiklojusi dėvimuosius kailinukus, pelenuose skaniai kaip pūkuose miegojo. Paršeliai, susiglaudę prie apgriuvusio židinio, kriuksėjo, prašydami šeimininkės pusryčio, bet ši nieko nejuto. Gaidys, pašokęs ant stalo, kutnojo vištas prie trupinių; šios mušėsi su katėmis aplink išvartytus pienuotus puodelius. Žąselės nedrąšios prie slenksčio gagėjo, galveles kraipydamos, spoksojo į muzikantus, išsitiesusius ant suolų. Kada tie knarkdami suyzgė*, žąselės baidydamosi šnypštė. Asloj mažne kaip jei kieme, purvynas, o prieangyje – ką ir besakyti, nė išbristi nebegali.

Pamačius tokią tvarką, Katrei šiurpas perėjo per kailį, net plaukai ant galvos atsistojo. Bet nenuleido rankų: išvarė visus gyvulius, įstatė šiaip taip duris, užkamšė skarmalais išdaužytus stiklus, kad taip vėjas nepūstų, atrinko indus, sustatė į kertes; sugriebusi šluotražį, semtuvą, įniko valytis, kaip bejmanydama aslą sausinti. Žvilgtelėjo nejučiomis į lubas – vien voratinkliai! Neiškentusi perbraukė porą brūkių* per balkį* su šluota. Pabudo motina. Pakėlus galvą, pusiau atsimerkusi žvalgydamasi, prašneko:

– Na, padėk Dieve! Nauja šeimininkė atsirado!.. Ar seną paprotį varai? Šlavinėti?! Čia to nereikia. Jei purvų nebraidysi, duonos neėsi. Pagaliau

šiandien, ar tai gražu pirma keltuvių* pašokti?! Turbūt muzikantams stuomens* neturi. Mat, vyrą vieną palikusi, parkūrei valytis!.. Kas čia tavęs prašė?

Taip motinos pasveikinta, Katrė liūdnai nusišypsojo.

– Dovanok, mamunėle*, už mano atsikėlimą netikru laiku, – tarė, – bet aš nekalta, be galo sušalau, nebenugulėjau, ėjau ieškoti šilumos ir vyro... nežinau, kur jisai dingo, o žiūriu, jog ir troboje jo nėra. Šilumos taip pat neradau, duris iškeltas radau, visur šalta, šlapia, vėjas... Ir tamstos taip pat vargiai miegojot, be jokio poilsio, kaip ir aš. Dabar noriu apsivalyti maždaug; pasikursime pečių ir pasišildysime visi.

– Kas gi kaltas?! – murmėjo motina. – Vakar vakarą išlėkei viena gulti, o tas miegalius kur nors pavirtęs užkirmėjo. Nebarstyk tų smilčių taip storai: dulkės be galo, kai pradės šokti.

– Ar iš purvyno dulkės? – juokėsi Katrė. – Verčiau, mama, sakyk, jog purvą didesnį išmins.

– Ginčytis mat moki! – prašneko tėvas, ropšdamasis iš lovos, – pirmą rytą nori mus paneigti. Kaip ligi šiol, taip ir toliau mokės motina šeiminkauti ir be tokios ponios!

Katrė nusiminusi skubiai išėjo laukan. Priešininkėje* išgirdo miegančiųjų knarkimą. Pralenkusi* duris net nustebo: jos vyras miega kaip sluogtis* lovoje, kaip kiaulių migyje, greta su piemeniu, kuris, Jono spaudžiamas prie sienos, spyrėsi atgal naginėtomis*, purvinomis ligi kelių kojomis. Subjaurojo, supurvino visą šoną jo vestuvinių drabužių, Katrės pasiūtų iš gražaus ir brangaus audinio, jos pačios darbo. Suskaudo jai širdį: ne tiek drabužių gailėjosi, kiek iš apmaudo, jog niekaip negali vyro prižadinti. Šaukia, judina, glamžuoja, beveik verkdamas, o jis miega, knarkia kaip dvėsdamas.

Išgirdo motina Katrės balsą, įpuolė į prieškambarį, užmetė akį, jau viską permanė.

– Tokia vikri stateisi*, – tarė marčiai, – o žliumbi dėl niekų! Nesumanai, ką padaryti. O taip!

Ir, pagriebusi už kupros piemenuką, kaip sviedė iš lovos į aslą, šaukdama:

– Tu, rupūžiuk, nusiauok kojas kitą sykį guldamas! O Jonuko nedraskyk pristojusi, – vėl kreipėsi į Katrę: – kai pramigs, ir atsikels... Ne dabar laikas tau lementuoti*, vakar nereikėjo užsisklęsti klėtyje.

Persigando Katrė, matydama tokį nemielaširdingą motinos apsiėjimą*. Nė galo jos kalbos nebegirdėjo: taip jai pagailo to piemenėlio, verkiančio iš skausmo ir drebančio iš išgąščio.

Motina tuo tarpu užsiundė muzikantus. Tie, uždelsę su muzikomis, ėmė maršus jaunųjų keltuvėms griežti. Nors trankiai ir garsiai režė, bet Jono niekaip neprižadino: jisai, rodėsi, norįs tik pritarti savo knarkimu.

Katrė atnešė juostas muzikantams, patiesė savo staltieses ant stalų. Kilo iš šiaudų vestuvininkai, rinkosi kaimynai, juokėsi, tyčiojosi iš vienas kito nalkvynės.

Katrė apkrovė stalus savo parvežtais pyragais, varške, apstatė buteliais, ragino svečius ir tėvus.

Tėvas, išvydęs degtinę, nēmaž nesiragino. Motina spyrėsi dar kaip ožka, bet, išmaukusi porą stiklelių, labai pasidarė šneki, kiekvienam atskirai pasakojo tą patį: kaip marti vakar vakarą, pasislėpusi nuo vyro, išlėkusi gulti, užsisklendusi klėtyje, nieko nebeįsileidusi... Jonukas, vargšas, baldęsis, braižęsis aplink duris, niekaip neįsiprašęs prie jos gulti. Iš to apmaudo ir dabar priešininkėje tebemiegąs. Bobos juokėsi, klegėjo, dievagojosi; kitos šypsojosi tik-tai, kitos galvas tik kinknojo, bet nē viena žodelio neužtarė už Katrę.

Beviešint, bešokant neprailgo laikas. Netikėtai dar atžvangėjo atbraškėjo jaunosios pasekėjai: broliai, gentys* ir svočia su vyru. Apsidžiaugė Katrė, sulaukusi savųjų. Susodino, vaišino kuo beišgalėdama. Tėvas, gerai jau įmaukęs, šūkavo, sklaidėsi, girdamas savo žemę – aukso obuolį, savo sūnų – vyrą iš stuomens ir iš liemens, gailinosi pliką marčią, nevertą jo sūnaus, tegavęs. Svočios vyras, taip pat jau įkaitęs, ginčijosi ir gynė savo pusę, tyčiojosi iš jo pamatų, pro kuriuos šunys lando, iš stogų dangumi dengtų, iš rūmo be langų, be durų. Iš pradžių juokais, paskui ir iš tiesų išsibarė, špygomis išsibadė, vos tik ligi peštynių nepriėjo. Tėvas, kumščiais mušdamas į stalą, rėkavo:

– Mano dvaras, mano geras, o nekviestiems svečiams nēra vietos! Kam nepatinka – laukan! Kaip aš liepsiu, taip ir bus!

Per barnį sumišo* visos vestuvės, kiekvienas tik žvalgėsi, kaip išsprukti namo. Anos pusės vestuvininkai išbruzdėjo atgal, taip pat ir kaimynai vienas paskui kitą spūdino laukan. Motina, girta apsimetusi, susirangė lovoje, lyg nieko neįjuntanti. Katrė išsigandusi drebėjo kertėje. Tėvas įniršęs nē nepajuto, kaip svečių maža beliko. Ėmė prie visų kabinėtis: prie muzikantų, marčios, prie motinos, žadėdamas visus išperti*. Jų laimei, išsiropštė Jonas iš miego, išgirdęs tėvą berėkaujant po trobą. Jau duris beverdamas, sušuko:

– Taigi taigi, kaipgis, to dar betrūko... niekas dar čia negirdėjo tavo gerklės! Nežinai gultis prisiproges, ne triukšmą kelti!

– Je je, kaip tau, kad niekas daugiau nerūpi, tik gulėti ir kirmyti per dienas naktis! – lengvesniu jau balsu ginčijosi tėvas.

– Tau, rodos, niekas nerūpi už mano galvos... išsimiegojęs, duonos išsiėdęs*, užsimanei vesti.

Dar tokią plikę parvedei už poniją ant mano žemės. Nesitikėk, neduosiu jūsų valiai, bet kaip aš liepsiu, taip turi būti! – ir vėl smarkiai trenkė su koja į purvyną.

– Taigi taigi, kaipgis! Kas čia tavęs bijo? Bene aš užsimaniau vesti? Varu Katrę man pats užkorei, nes pinigų tau baisiai prireikė, nebeapsikopei* skolomis. Bepigu dabar tau gudrauti, kad jau atsikratei per mane žydų!

– Bene man pinigų reikėjo? Juk tu sau žemę išpirkai!.. Užtai, vaike, dabar mokykis gyventi! Sek mano pėdomis, jei nori gyventi: valdyk bobas, nesiduok už nosies vedžiojamas.

Katrės brolis, kuris dar čia tebešurmuliavo, sušuko asloje:

– Sudiev, tėtusi! Dėkui, jog patyriau, koks buvo Jono vedimas! O tu, svaini, laikyk pačią kaip reikiant, nes už jos laimę tu atsakysi... paėmei keturis šimtus ir dalį!..

Tai sakydamas, pagrasė jam dar stirnakoju*.

– Taigi taigi, kaipgis, man mat nepakelti!

***

Koks gyvenimas, toks ir mirimas, arba kokia pradžia, toks ir galas. Taip ir Driežo Katrei: kokios vestuvės, tokia ir laimė. Tėvams nejtiko niekuo. Ką tik Katrė darė, vis peiktinai; vaikščiojo ar sėdėjo, šnekėjo ar tylėjo, juokėsi ar verkė, darbavosi ar gulėjo – vis negerai ir negerai. Tėvas kitaip jos nevadino, kaip tik – šavalka*, plikė, ne tokios Jonas vertas. Motina, visaip meluodama, įdavinėjo* marčią vyrams, džiaugėsi, nugrėžusi nuo savęs tėvo keiksmą, nes per jos liežuvį kaltė Katrei kliuvo.

Išaušo jau pavasaris. Po vakarykščio lietaus nušvito visa padangė. Saulelė linksmai šviečia, gaivina ir šildo žemelę, ką tik išsilaisvinsią iš šalto kietos žiemos kalėjimo; šalčio suspausta, sniego prislėgta, atitolinta nuo saulės, kentėjo ilgus laikus sustingusi ir apmirusi. Šiandien tarytum juokiasi linksmai, budinama atsigręžusios saulelės, sušilusi jos įkaitoje. Ji visa net garuoja, kvėpuodama iš vidurių paskutinį pašalą. Vėjelis, pranokdamas saulelės spindulius, šiltai pūkšnoja, skubindamas džiovinėti purviną jos paviršių. Sniegas, kur ne kur dar pasislėpęs, baltuoja patvoryje, bet, pabūgęs šviesos, traukiasi, nyksta, tyžta, šyla ir tirpsta, mainosi į vandenį; pavirtęs vandeniui, graužiasi vinguriuotus takelius, tvinsta pakalniui į upelį, iš paskubos net apsiputojęs. Miškas papuro ir papilkavo pumpurais. Paukšteliai, kiekvienas kitokiu balsu,

vinguriuoja savo giesmę, garbindami pavasario aušrelę. Sumišę balsai – tervinų bildesio, vieversėlių vyturiavimo, varlių kurkimo, vabalų zyzimo – ir pasklidęs ore jų atgarsis padaro nepermanomą ūžesį, be galo meilų širdžiai, malonų ausiai. Vadovas didelio pulkelio, senis žąsinėlis, klykdamas patraukia iš pietų; žino gerai kelią, veda paskui save nemažą būrelį, persiskyrusį į dvi ilgas kartis; nutraukė, nuglegėjo tiesiai į šiaurę. Baltos gulbelės šniokštuoja sparnais virš pušyno, pailsusios iš tolimos kelionės; sunkiai mosuoja sparnais, garsiai tūtuodamos, ieško vietos, kur nusileisti. Kažin kur, toliau už miško, suklykė gervės. Ančių – tų begalinės minios užplūdo – kvarkinasi, pleškinasi po pievas, tokiais būriais pakilusios kaip debesimis laksto. Ilgakojis gandra, stypinėdamas po laukus, renka šapus; prisikandęs pilną snapą, kyla į lizdą; ten, užsiversdamas galvą, klekina, sparnais pasisklaidydamas, ginasi nuo priešininkų, besisukiojančių aplinkui. Žvirbleliai kanaplesėliai* linksmi čirškauja apie gandraлизdį. Ledspira*, šokinėdama prie tvenkinio, linguoja uodegėlę.

Kūtvailiškių sodžiaus rugių laukas kaip žalia gelumbe apsidengė. Po sodą taip pat, kas gyvas galįs, juda, plasta, kiekvienas ypatingai reiškia džiaugsmą, sulaukęs linksmo pavasario. Margi balandėliai, būriais lakstydami, nuo stogo ligi stogo skrajoja. Raudonas gaidys, išsivedęs vištų būrį ant skiedryno, pasikraipydamas raudoną skiauterę, garsiai gieda. Širvas* žąsinėlis kiūto ant vienos kojos netoli prieangio, galvelę pakreipęs klausosi, ar necypčioja žąseliai ląstoje*. Rainas katinas, pašokęs ant malkų, šerį papūtęs, uodegą pastatė prieš rudį, o tas, lakstydamas aplinkui cypdamas, pasikaukdamas loja.

Vaikų visus būrius ant pamato išperėjo saulelė: sustirę, susimurinę gniaužia drėgnas smilteles. Didesnieji jau basi, raudonomis nosimis ir kojomis, po gatvę važinėja ratukus. Džiaugdamiesi šnekasi:

– Mamaitė daug daug kiaušinių rytoj dažys, visą puodą su kaupu!.. O jūsų vištos ar daug pridėjo? Mušime per Velykas.

– *Ij mūsų dažys jaudonai, as nemusu, jitinėsu.*

– O aš tavo takšt, ir sudaužau.

– *As mamaitėi pasakysiu,* – čirpė vos neverkdamas.

Vyrai ant skiedryno, nors kepurės dar žieminės ir pirštinės kailinės, bet, kailinius ant tvoros pasimetę, vienmarškiniai mietus tašė. Kitas, kumelę įsispraudęs į žambrij*, bandė daržą arti. Mergikės, vandens kibirą pasistačiusios, jau tykojo perlieti artoją, kad jo kumelė būtų riebesnė. Kitur šeiminiškas grėbstė, valėsi kiemelį ir, parėjus iš lauko avims, skaičiavo ėrelius, rodydamas pirštą pagal nosį pasikėlęs. Kitame kampe, prie krūvos rąstų ir

užtiestos statyti jaujos*, būrys vyrų strūliavo*, baidėsi. Kažin koks žilius pasiundė būrį kiaulių iš rugių; botagu nešinas, priėjęs prie vyrų, ėmė bartis:

– Ar jūs pašėlę esat – taip apleisti kiaulėmis rugius! Turbūt velnias apstojų; juk tai pavasaris! Visame sviete nėra tokio pasileidimo kaip pas mus. Kad Dievas ir duoda, o mes patys metame duoną nuo savęs... Aš pasakysiu: kad nežiūrėsite kiaulių, atminkite, nepūpkite*, kad nebepareis kuri, arba uždarysiu parvaręs, kieno bus, ir neduosiu nė rublio; matyti, jog su jumis negali geruoju kaip su velniais. Į rugius nuėjus, Jėzus Marija reikia šaukti – tiek žalos daro!

– Dėkui, dėkui, dėdele, bent vienas apibark. Teisybė, didelis mūsų visų apsileidimas – taip neveizėti*.

– Tik gaila, neturiu šunų, ne vieną kiaulę velnias atimtu.

Kitas, kurio kiaulė buvo parvartame būryje, tiek besako:

– Ir tavo paties deglę mačiau vakar rugiuose.

– Veizėkite, pieškite ir mane, barkite, – pašoko senis, – ar velnias jūsų neleidžia! Reikia visiems žiūrėti, nes liksime be duonos.

Taip vyrai po laukus bruzdėjo, o bobos po vidų. Vienur valėsi, lubas plovė, sienas šveitė, patalynes valkstė, kitur pyragus minkė arba jau iškeptus dėliojo. Kita miltų geldą nešėsi iš klėties į trobą; visur ruošėsi Velykoms, mėsas plovė, ruošėsi kepti; varškę darė, kastingį* suko, lašinius pjaustė, o visame sodžiujė, kiekviename bute, kaminas rūko dūmais, net gatve einant jutosi įvairūs kvapai. Mergos, šeiminkinių siuntinėjamos, tekinos lakstė, skubėjo darbuotis šį vakarą, kad rytdienai mažiau beliktų darbo, anksčiau galėtų išeiti velykauti.

Kitai šeiminkinei nesisekė vargšei: nekilo pyragai, puodeliu nešina lakstė po sodžių, ieškodama mielių; viename ir kitame kieme klausinėjo – vis neturinčios.

– Reikia lėkti prie galinės, – jie per gavėnių alų darė, gal ten gausiu.

Radusi Jurgienę sviestą beplaunant, apsikabinusi prašė:

– Jurgienėle, balandėle, duok mielių nors lašelį... miltus tokius brangius nupirko. Tėvas išgins mane į pipirų žemę, kai sukris pyragai.

– Taip mažai teturiu, visos nešė, nešė!

– Ko neužėjai pas Vingienę? Katrė nuo motinos, andai* mačiau, parsinešė visą butelį, jų liks.

– Buvau, širdele... kad ten įpuoliau į tokį triukšmą, tai bėda!

– Jau turbūt prieš Katrę sukilo?

– Visi riejas kaip šunys... Ir Katrė gerą turi liežuvėlį, taip kertasi, kad bėda!

– A, matai tiktai, prabils, nebeiškentės!

– Na, kad ten negali. Gana kentėjo ir norėjo Katrė būti mažesnė. Juk aš ten rytą vakarą, žinau viską. Jau kaip ji pradžioje, tuo pradėjimu, lenkė tėvus: visada švelniai, gerai, maloniai slaugys, šokinės, įmanė ant rankų nešioti... Nieko nepadėjo: kaip laido dantis* ant jos, taip laido. Prisiklausė visko, užteko. Dabar jau atsibodo, ėmė kirstis kaip kirvis su akmeniu... Dantinga ir Katrė!

– *Dveigys treigj užėjo**, atata! Gerai Vingiams, gerai! Kiek ji mane veikė, liežuvį laidė, kai mes provojomės* su tėvų nabaštikais*, o pats ir į svietkus* ėjo tėvams... Gerai, kad bent marti jiems kaktą perskeltų! Ar girdi, tu pamokyk.

– Klausykis, nabagute! Juk per mane Katrė ir pakilo rietis. Aš prikursčiau... Pirma ta motina duos, duos pamokslus, tėvas nuo savęs keiks, pyškins... O ir Katrė, matyti, atkakli: būdavo, rėks, rėks, piktumu nesitverdama, bet nesibars. Sakau: argi tu liežuvio neturi? Tokią dalį parsinešei, gyvenimą kaip ir išpirkai, ir tu leisiesi taip joti sau ant sprando? Na, kad užniko kirstis, nė žodžio nebenutylė... Pašėlęs ir Katrės liežuvis, kad bėda!

– Na, o vyras ką besako?

– Bene dar tą mulkį gali vyru vadinti? Jis ne vyras, bet stuobrys išpuvęs, be galvos ir be širdies. Kiek ta Katrė vargsta su juo... bučiuos ir myluos, šnekins, malonėsis, glamžuos, norėtų pabudinti, norėtų žmogumi atversti, nieko negali. Jisai: „taigi taigi, kaipgis!“; ir gana, o tinginys, kad bėda. Su tėvais tik moka rietis.

– Taip ir gerai, sukibs abudu išvien prieš tėvus.

– Kad bent dar nekibtų tas veršis. Jam pati nerūpi, žiūri tik, kaip atsirietti* nuo darbo, jei kuomet pradeda tėvas ūdyti. O Katrė, tai pašėlusė darbininkė, išžirga* eina, sesele, darbas jai tirpte tirpsta rankose. Nors ir senė Vingienė nesugriuvusi, bet marčiai nė gerti neatneša dirbant. Žiūrėk, kaip ji pašalius apvalė; ta pati trobapalaikė kaip ne tokia paliko. Būdavo negali nosies įkišti, dabar bent sausa, švari kaip žmonių. Užtai juo labiau motina ir šėlsta, kad jos mėšlus apkopia...

– Ka ka ka! – juokėsi abidvi.

– Ar daug sviesto susisukai per gavėnią?

– Nedaug! Kas tos mano karvės pirmdėlėlės*, žiemmilžėlės*... Pašaras prastas, pieno neduoda.

– Šit ir mano visas, galbūt poros gorčių*... Įsiplepėjau, o mano pečius bevėsta. Dėkui už mieles, sudiev!

***

Vingių kiemelyje purvynai truputį apsuse*, takelis į klėtį ir po slenksčiu išbarstytas geltonomis smiltelėmis; dar krepšiai su smiltelėmis ir naščiai* tebeniūkso pamesti patvory. Trobos stogas storai apkerpėjęs, kur ne kur tarpais stypso stiebai žolių, vasarą žaliavusių ant stogo, kerpės kėkso kukuliais kaip duonos kepalais. Visas stogo paviršius atrodo kaip kęsynė* skynimuose*. Stogas per vidurį giliai įlinkęs kaip kumelės nugara; viduryje iškišta lentų gerklė, kamino pavidalo, kitą kartą dūmus vėmusi, dabar visai nukrypusi į vieną pusę; rodėsi, lyg kad troba galvą kraipo, stebėdamasi niekada nemačiusi išbarstyto kiemelio. Sienos sulinkusios ir susmegusios, negalinčios atsitiesti po stogo kiminių* sunkuma*. Pastogės kertė ties priešininke visai jau į žemę atsirėmusi, rodėsi, turinti atspyrusi trobos galą, kad langeliai neįsikastų į žemę. Stakta išsiviepusi įkypai, per tai durys vis praviros stovėjo. Prieangio viduryje aukštai sugrįstos luobinės užlos*, aprūkusios spindinčiomis suodimis, po jomis du vąšai pakabinti, apačioje sušlavinėti į krūvelę pelenai ir užkopta ugnelė. Indai surikiuoti į kertes; asla truputį pasausinta. Troba taip pat apvalyta: lova pataisyta, langai neseniai nuplauti, dar drėgni stiklai, kur išsproginėję, užspraudyti šakaliais ir keliomis rūtų šakelėmis apkašyti; asla sausa, išbarstyta, krosnangio* ir židinio griuvėsiai nušluoti. Troba šilta, krosnis, atrodo, kūrenta, bet nė koku dvoku neprikvipusi.

Katrė, vienmarškinė, nesurištais plaukais, basa prie stalo kočiojo* drabužius; įpykusi įniršusi plyšo raudonių, truputį vėjo supūsta, o daugiau iš apmaudo; juodos jos akys spindėjo piktumu, tarytum kibirkštis pažers į šalis; su kočėlais smarkiai švaistėsi.

Tėvas stovėjo asloje, netoli durų, motina prie židinio. Jonas išsitiesęs kniūbsčias prie krosnies ant suoliuko; maža jam vietos, todėl kojas ligi kelių pastatęs aukštyn pagal sieną; galva antrame gale nusikišusi ilgiau suoliuko; truputį burną pakėlęs, pypkę žinda.

Katrė drebančiu, bet skambančiu balsu aiškiai prorėksmais* barėsi:

– Nė jokių ištaigų* neprašau! Nepratusi kiauliškai ir nenoriu... Prie mano tėvelių šunys ir kiaušės geriau ėda. Grietinė antai – vienos kirmėlės, laikei apsižergusi!.. Kas tą kastinį gali ėsti? Mėsa kaip šikšna*... Nė pyrago gabalėlio nėra atgavėti*! Ar tai ne gėda ir patiems? Įmanytumėte savo draugą atsiskų suėsti! Ubagai geriau pasitaiso Velykoms negu jūs.

Motina, turbūt jau pritrūkusi žodžių, tą patį čirkšdama, rankomis mojuodama, atkartoj:

– Pataikūnė! Pataikūnė! Tinginė! Pajuodėlė!..

Tėvas vėl švarkšdamas kriokė:

– Tylėk, tuoj gauni į dantis! Kaip aš liepsiu, taip turi būti.

Jonas nusispjaudamas drūtai pritarė:

– Taigi taigi, kaipgis! Laidykit gerkles... Kas čia jūsų bijo?

Katrė, skubėdama kočioti*, taip smarkiai daužė į stalą, net langų stiklai virpėjo, ir vis nesustodama šaukė:

– Bene mane iš kokio kiaulininko parvedėte?! Ar aš jums siūliausi? Darbo aš nebijau, o jūsų liežuvio nė tiek!.. Man valia dirbti, valia nedirbti; savo šimtais išpirkau gyvenimą, o dabar per jūsų šykštumą kąsnio neturiu... gėda kam ir pasakyti. Per kiaurą žiemą kaip kokia vergė viena dirbu, visus gyvulius veiziu, o jūs tik dantis ant manęs pakabinti* temokate... Kad jūsų gyvenimas ežeru būtų aptekęs!

Barėsi rėkdama Katrė, o su kočėlais daužė, net stalias tratėjo, užtai ir tėvai, atstu* atsitraukę, barėsi. Taip kriokė tėvas, net gerklėje jam apkarto, o Katrės perrėkti niekaip negalėjo; ji spigino* ir spigino tėvams visą teisybę. Tėvas perpykęs, dantis tratindamas*, išlėkė į lauką, daužė duris, net sienos sudrebėjo. Motina paskui bėgo čirkšdama:

– Parvesk vyrus, eik į sodą! Matai, kad nieko nebus, reikia *duoti po sletatatoriu**! reikia pamokyti tokią poniją!

– Tauzyk kaip kvailė! Kam man tų vyrų? Aš ir pats mokėsiu. Būčiau ir dabar nutvėręs iš užpakalio už kupros, kad ne tie kočėlai jos rankose, susiturėjau tik tą kartą. Žinai gi, ir aš prisivengiau; tokia pikčiurna, pone Dieve sergėk, gali kaktą perskelti! Kitą sykį aš jai parodysiu! Kaip aš liepsiu, taip ir turi būti! – nuėjo, kumščius sugniaužęs, numojavo.

Katrei rankos kojos drebėjo, širdis plakė, kakta karščiu degė. Pasišalinus tėvams, užsikvempusi ant stalo, parymojo, nusišluostė prikyšte akis, atsidūsėjo giliai giliai. Tik atsisukusi žvilgt į vyrą, ir vėl jos akys pasruvo ašaromis.

Jonas visai užmigęs, pypkė iškritusi iš dantų ir seilės išdrykusios*.

– Išsvajotasis tai mano vyras, mano tėvo išskirtasis!.. Tokios tai meilės troško mano širdis!? – kaskart lengviau kočiodama, mąstė Katrė. – Taip tad pildosi tėtušėlio žodžiai: „Jaunas tebėra, mylės tave ir klausys...“ Bepigu, kad dabar galėčiau parodyti, katras vertesnis meilės, krosnis ar ta žmogysta? Motinėle, mano motinėle, į kokias rankas mane atidavei!? Tėveli mano brangiausias, kuo aš tau taip nusidėjau, kad tu mane į tokį pragarą įstūmei?! Būtų buvę verčiau neužaugini, ligi mažą kur nužudyti!.. Išrėdėte, ištaisėte, o kokiai laimei?! Varsto kaip peiliais mano širdelę, girdo kartybėmis kas dienele! Plyšta širdelė, sprogsa galvelė, nėra kam paguosti, nėra kam priglausti!.. –

ašaros kaip pupos riedėjo Katrei per skruostus. – Gėlė* mano širdelė, gėlė... jautė, tik nepasakė, ką reiks išgirsti, kiek reiks iškentėti! Motinėle mano mylimoji, įkalbėjai mane nuo širdies: tėvus lenkti, jų klausyti, rūščiu žodeliu neužgauti, vyrą mylėti! Prižadėjau, o kaip pildau? Dievulaičiau, kad negaliu, niekaip negaliu, nebeužtenka kantrybės! Kuo aš pavirtau?! Pasibaisėtų manimi ir užkulniškiai. Ne mano kaltė, ne mano, jie patys prisuokė mane prie to... Ką čia reiks veikti, kaip čia reiks tvirti! Pusė metelių dar tik praėjo, o, rodos, jau amžiai!..

***

– Ko jūs nesikeliate! Ar velnias jus apstojo taip ilgai kirmyti? – šaukė tėvas, eidamas per kiemą, bet apsiriko: Katrė baigė jau pusrytį virti ir kitą apyvoką buvo jau apėjusi. Jonas, tiesa, dar tebedrybojo klėtyje. Motina troboje kentėjo susirangiusi lovoje. Tėvas, įėjęs į trobą, barėsi:

– Aš, per naktį arklius ganęs, jau parėjau, o jūs ligi pusryčio kirmijate! Ko nežadinate Jono? Ta šavalka besivalkiojanti, o tas turbūt tebedrybo!

– Sunku mat jai pažadinti, – barėsi motina, – man taip galva gelia! Ji pati išsiropštė, o Jono nežadina tyčia, nori pasirodyti viena darbininkė. Iš to smarkumo, kažin, ir pusrytį ar išvirė. Jonas neėdęs negali niekur eiti!

– Kai aš jus imsiu perti visus įsikarščiaavęs, tai skliundžiomis* eisite... Visas svietas kruta, Jonas mat neėdęs negali eiti!

– Šauk, šauk, susimildamas! Lyg nematai, kas yra? Pirmas vaikas buvo kaip žiburys, o dabar koks?!! Nepatinkamą pačią gavo ir nenori darbuotis; pagaliau vienam visi darbai, nė jo sveikata nevalioja*.

– Tik maždaug reikia krutėti. Žiūrėk, visi po ventas* nuo aušros pjauna, o mūsų niekas nesirūpina.

– Taigi taigi, kaipgis! – sušuko Jonas, žengdamas į trobą.

Tėvas nutilo. Jonas, krapštinėdamas mieguistas akis, bambėjo:

– Gerklę laidyti težinai, o dirbti man vienam reikia! Vakar išėjau apie vakarą pjauti ir nulaužiau dalgį; šiandien reikia važiuoti į turgų naujo pirkti.

– Važiuosime abudu! – nudžiugo tėvas. – Nusipirksime dalgį, dar gal gausime kokį pjovėją pasisamdyti; vienas, žinoma, nepajėgsi nupjauti.

Vyrams bešnekant, Katrė įnešė praustuvę ir taisėsi pilti pusrytį. Girdėdama vyrų kalbą, neiškentė neatsiliepusi:

– Ar jau kito dalgio nebėra visame bute? Tėvelis nuvažiaavęs ir vienas viską nupirks, o Jonas tegu pjauna, aš iš vandens trauksiu. Atminkite, jog pasiiksime su pievomis, kaip ir su kiekvienu darbu; negana nesikeliate laiku, dar

mat reikia abiem gaišti šiokią dieną, kur visas svietas kruta iš paskutiniųjų, o jūs po turgų valkiositės!

- Tau nerūpi... kaip aš liepsiu, taip turi būti!
- Taigi taigi, kaipgis, laidyk čia gerklę!
- Anokia tu čia darbininkė – liežuviui tik laidyti.

Visi kartu sušuko ant Katrės. Ta džiaugėsi išsprukusi pro duris.

Po pusryčių vyrai, įsispyrę į batus, kinkėsi arklius, taisė vežimą. Motina, krūpštinėdama* aplinkui, tarė:

- Reikia ir man važiuoti; turiu parduoti kvortą* sviesto ir kiaušinių dešimtį.
- Kurgi ne! Tokios dar betrūko! – subarė tėvas. – Žinai, kaip pas mane?

Boboms sėdėti užpečkyje*, nesivalgioti kaip kantaplėms* paskui vyrus, o parduoti, jei ką turi, mokėsime ir be tavęs. Duok šen, įdėsiu gerai į vežimą.

Motina dairėsi. Nebenorėtų duoti savo pardavinio*, bet tėvas jau glemžė iš klėties puodelį sviesto ir krepšelį kiaušinių. Katrė pamačiusi vėl atsiliepė:

– Ką gi čia užsimanėt parduoti paskutinį kąsnį! Ką gi beėsime subatomis* per šienapjūtę?

– Tau tik viską suėsti terūpi, – šokosi tėvas, – o iš kur kapeiką paimsi? Džiaukis duonos turinti, ne sviesto!

- Jai daugiau niekas nerūpi, kaip tik skanėstai, – pritarė motina.

Jonas nieko nesakė, nes ir jisai labiau norėtų suėsti nei parduoti. Katrė, priėjusi prie vyro, prašė:

- Joneli, nupirk man nors svarelį muilo; reikia bent išsiskalbti šienapjūtei. Vėl kaip dagį visiems pakišo. Tėvas spjaudėsi:

- Tfu, po velnių, tokių dar pramonių* betrūko mano gyvenime!

– Giltinių strainiuška*! – pridėjo motina, – amžių baigiu be muilu, tačiau esu paėdusi.

- Taigi taigi, kaipgis! Visų ištaigų bereikia...

Išvažiavo. Motinai vėl sugėlė galva, įsiriti atgal į lovą. Katrė velėjo* dražužius, šutino ir krepšiuose su naščiais nešiojosi prie skalbyklos.

***

Kūtvailiškių pievos driekiasi pailga lygme* išilgai Ventos. Nuo sodžiaus pusės kalvos ir kelmuoti dirvonai, priešais, antroje pusėje, pušynai žaliuoja. Venta po plotmę visaip išsivinguriuoja, skiriasi į šakas, kurios, vingį aprietusios, ir vėl į krūvą susibėga, bet plaukti tiktai per potvynius tepakyla, o vasarą niūkso vietoje, apėjusi dumblais ir purvynais, per tai ir pievos šlapios ir smukios*, išdžiūsta tiktai pasitaikius giedrai vasarai. Tankiai per šienapjūtę

tyvuliuoja vanduo po žolyną pasruvęs, o jei kartais sodresnis lietus sudrožia, tada Venta bematant pakyla, išsiliejusi plačiau duoda vandens šakoms, ir, susibūrusios visos kaip viena, pasijudina plaukti. Tuomet nuplukdo, nuneša pradalgės, kupsčius ir kūgius, o stačioji žolė, aptvinusi ligi viršūnių, lenkiama sraunumo vandens, susikloja gulsčia ligi pat žemės. Tuomet šienaujantiems padaro nemažai žalos. Užtai nusekus pavasario potvyniams, pragiedrėjus, prieš šv. Joną subruzda jau sodiškiei po ventas valiuoti*.

Rytmetį, saulelei apšvietus pirmais spinduliais pušyno viršūnes, apibėrus žemę spindinčiais rasos burbulėliais, sukilus paukšteliams čiulbėti, sustoję vyrai į būrelį garsiai suvaliavo. Dainos atgarsis atsimušė pušyne: antroje pusėje ligi sodybos skleidėsi vėl malonus garsas. Tas būrelis dar nepabaigė tęsti, kitame režyje vėl įniko ūžti. Kitur dalgius skambino ir klepnojo. Tokio ūžesio balsas kilo nuo žemės, kartu su balta migla sklido ore, mišo su vieversėlio giesme, nuūžė, nuskambėjo toli toli padangėse.

Margoji gegelė papušynėje linksmi kukavo ir sukvakėjo. Ventos gėlmėje, duburyje, pliaukštelėjo lydeka. Su pusryčiais pasirodė mergaitės, pasirengusios į darbą. Šeimininkai su arkliais ir vežimais danginosi į pievas; vežiojo žabarus* kamšoms*, kur negalėjo įbristi; vežėsi iš namų lentas, visokias duris tiltams ir lieptams; per griovius dėliojo, taisė takus šienai išvilkti. Pjovėjai sušilę suplukę, vienmarškiniai, pasiraite, nusitvėrę į glėbį dalgiakotį, susilenkę brido išilgai režio, koja už kojos, neaplenkdami sausumos nei pelkės. Kaip įniršę kareiviai arba kokie galvažudžiai kirto su dalgio ašmenimis, klojo žolėlę į pradalgę, suko į šalį kaip kokią juostą, vilko greta, o savo šliūžei* skynė platų kelią. Kiekviename režyje du ar trys vyrai, eilėje vienas paskui kitą, kinkavo ir kinkavo, visi pavieniui. Kitas pailsęs sustojo, dalgį pasistatęs, suskambino, sužvangino su pustykle* per ašmenis, sučerškino, kepurę atsismaukęs, prakaitą nubraukė, diržą ant pilvo patampė, ir vėl dalgį į glėbį, ir vėl kinkavo.

Žolėlė kioksojo pradalgėje pasišiaušusi, tarytum nenusimananti atkirsta jau nuo savo kelmo, nemaž nenuliūdusi.

Mergikės įkandin vyrų šarpavo* kaip bitelės erškėtrožėse, nelaukdamos nė žolės pavystant, lėkė į pelkę padėliotomis lentomis, arba kur pakliuvo murkdėsi, brido pasikaišiusios, dumblais apsitaškiusios, basos, kaip antys raudonomis kojomis, nebudamos nieko, stūmė su grėbliu pradalgę pagal žemę, sugrėbusios glėbiais dėjo varvantį šieną ant velkių*; prispaudė su grėbliu, paskui užmetė virvelę ant pečių, kartelių galus nusitvėrusios, murkdėsi, brido smukdamos, klupdamos per purvynus, kol pribrido ligi padėliotų len-

tų. Priėjusios lieptus, tekinos lėkė, išilgai vilkdamos šėkų* valktį* už save didesnį, kaip skruzdėlės. Vilko ant kalvos, vertė į pakūgę* džiovinti. Mergos pailsusios, sušilusios skuba šarpuoja; nors kiekviena savo rėžyje verčia, bet, kita kitai pavydėdamos, grėbsto, godėjasi, kiekviena stengiasi kuo daugiau suglemžti.

Vyrai kinkuoja ir slenka į vieną pusę; moteriškos velka, šliaužia priešingai, į antrą pusę; vilnija kaip varpos vėjo linguojamos, maišosi, marguoja žaliosios ventų plotmės*, tarytum baltų žąsų prisklidusios. Taškosi po vandenį, murkdosi po dumblynus, bėgioja, rodos, banda* gyliuojanti*. Saulelė kaitina be jokio vėjelio.

Nebetoli jau pietūs, nes bobos su lauknešėliais, persižabojusios krepšėliais, slenka per pušyną į pavėčius. Ankstyvesniųjų būrelis, susėdusios pavėsyje, lūkuriavo, kol išbris darbininkai, ir tarp savęs šnekučiavo:

– O tai, žiūrėk, kokį valktį Katrė velka! – rodė viena, – ne tinginė, sesele! Juk čia nevalios jai nėra, o dėlto dirba pašėlusiai, kad bėda!

– Ką gi darys nedirbusi? Kad vyras tinginys, pati turi būti darbininkė – visuomet taip yra.

– Neduok Dieve, į kokį sūrų rasalą* įkrito mergelė! Kas žino, kokia širdis bėra jos tėvų... Tokią dalį paklojo, sesele, o vaiką įkišo į tokį vargą, kad bėda!

– Motina, žinoma, gailisi prapuolusios dukrelės; mačiau pašventoryje, kaip Katrė verkdama guodėsi. Motina kartu verkė, o tėvas, girdėdau, sako: „Kentėk, dukrele, atsigausi, tėvams numirus, žemė gera!“

– Kentėk, kentėk! – juokėsi kita. – Kol saulė patekės, rasa ir akis išės. Tokie dar tvirti tėvai; marti dar pirma gali kojas pastatyti, besiplėšydama viena su darbais. Motina iš didelio darbumo*, marčią gavusi, ir rankas susinėrė, pagaliau nebeneša nė pietų: Katrė, ateidama grėbti, turi pati atsinešti...

Kažin kur įniršo pliaukšti*, nėję dar esti:

– Pone Dieve, sergėk, kad šįmet tokios šlapios ventos! Pernai buvo daug sausesnės.

– Visą šieną reikės patiems išvilkti, arklių neįves... Nuobodus darbas... Kad bent Dievas giedrą pratęstų, išvilktas šienas nesupūtų.

Pjovėjai pradėjo žvalgytis į savo šešėlius.

– Kažin kelinta gali būti valanda? – paklausė vienas iš būrio.

– Valandos dar mat bereikia! – juokėsi kitas. – Pilvas geriausiai laiką nurodo... Antai ir nešėjos atvilnija su pietumis.

Skambino dalgius, šluostėsi prakaitą ir palengva pradėjo po kelis kalvos link slinkti. Vienas brisdamas įsmuko ligi juostos, storai susipurvinęs, vos iš-

maujojo*... Kitas, eidamas takeliu, į šaką įpliumpėjo; juokų, klegesio ligi valios. Jaunesnieji įniko mergas velėnomis taškyti, ir tos nepasiduodamos leidosi priešais; paskui juokaudami, stumdydamiesi, mergų valkčius pagrobę arba jas pačias už rankų išlakinę, išklegėjo iš pelkės.

Rinkosi visi į būrelius, ieškojo pavėsio. Nešėjos išsisklaidė su pietumis, kiekviena prie savo šeimynos; tie, į ratą susėdę, lauknešius pasistatę viduryje, juokaudami valgė.

Per patį pietų įniršį tik griaustinis – *turrrurrur!!* Čia pat, rodos, ant galvos. Kaip tik elektra užgavo visus, sujudo kaip skruzdėlės, per skruzdėlyną kirtus. Kiekvienas nusigandęs žvalgėsi į debesis. Pamiršo ir pietus: vienas pavalgęs, kitas ne, vieni, pasigriebę grėblius, sausąjį šieną metė į kupsčius arba krovėsi į vežimus. Kiti išlakstė arklių atsivesti. Šienas pajauti niekam neberūpėjo, puolė tik išdžiovintojo gelbėti.

Vingiai taip pat bruzdėjo. Tėvas brizgilais* nešinas landė po alksnynus; Katrė šieną vertė į kūgį; Jonas, atsigulęs ant pilvo, baigė iš lauknešės* pieną srėbti. Vežimas prikrautas jau stovėjo.

– Skubėk, Joneli! – prašė Katrė, – reikia apgrėbstyti ir priveržti vežimą; tėvelis netrukus arklius suras.

– Taigi taigi, kaipgis, vis į mane žiūrit... Taigi lipk ant vežimo!

Katrė pasistatė šalia vežimo kartį, įsikibusi šoko ant tekinio*, paskui ant vežėčios* ir užsirito ant šieno viršaus. Atsistojusi šaukė:

– Ko stovi? Grėbstyk, duok kartį, skubėk, debesis jau čia pat!

– Taigi taigi, laidyk gerklę!

Jonas atsidėjęs darbavosi. Katrė ant vežimo nekantrybe degė.

– Kas čia tau yra? Čiupinėkis, antai tėvas parjoja, mesk virvę greičiau! – skubino vyrą, pati įmanydama iš kailio išsinerti.

Pradėjo Jonas veržti. Kiek patrauks, virvė pakšt ir nutrūksta. Sumegs, pradės veržti, ir vėl pakšt, ir vėl čiupinės, kol sumegs. Katrė nesitvėrė apmaudu. Vėjas jau pakilo šniokšti; sukinėdamasis po pakūges, kilnojo nuo žemės šieno pluošteliu. Žaibai blizga, perkūnija vis tankiau gruma.

– Giltinių atpūtnagiau*! – sušuko ant Jono, – užmesk virvę ant karties, aš priturėsiu. Veržk!

Ir vėl virvė pakšt!

Prijojo tėvas.

– Ar dar nepasiruošę? Lietus jau ant nosies... Kiti jau važiuoja.

– Taigi, kad virvė trūksta!

Tėvas pripuolė, vadžias pririšo, suėmė kartu su virve.

– Spausk, užgulsk kartį, tu ištiža! – šaukė ant Katrės, – o tu čia!

Sukibo abudu veržti. Tik kartis trakšt pusiau, kaip spriegs* Katrę nuo vežimo, net kojos pakežėjo*! Laimė dar, kad pataikė ant pakūgės*.

Čia pirmieji stambūs lietaus lašai pradėjo jau pakšnoti. Vingiai mato, jog nieko nebus: skubiai pasikinkė arklius, sukrito ant nepriveržto vežimo, nesidairydami nulėkė namo. Katrė atsikėlusi apsižvalgė; ar kas nepastebėjo jos nukritimo, bet kiekvienas skuba, kiekvienas savimi rūpinasi, nelabai dairosi į kitus. Buvo beeinanti namo, bet galva svaigsta, kojos dreba, todėl lindo į kūgį, nes jau iš tiesų pradėjo lyti.

Katrė, parkritusi į šieną, skaudžiai atsiduso.

– Kas ten manęs laukia!.. Ar tai tokios meilės trokšta mano širdis? Kad bent būtų prisiartinęs, bent žvilgterėjęs... Kad taip būčiau negyvai užsimušusi, vis tiek, o gal dar pasidžiaugtų?! Toks tai užmokestis už mano darbą ir vargus... Būčiau geriau varlele šokavusi nei į tokių beširdžių nagus pakliuvusi... Eisiu pas tėvelius, apkabinsiu kojeles, gal pasigailės, priglaus mane... O ar padės ką?.. Sukelsiu tik triukšmą, ir be to mano broleliai baudžiasi* Joną pri-perti... Ką tai padės, jam širdies neįdės! Kuo vilkas gimė, tuo ir karš*; jei geruoju nieko nepadeda, piktuoju nė tiek. Dievuliau, mano Dievuliau! Tokia tai mano laimė, ir nė mažiausios viltelės nėra...

Katrės karštos ašaros riedėjo; debesys slinko, lietus retėjo, perkūnija kas-kart toliau grumėjo.

– Br, kaip nekenčiu tinginių! Bepigu dar, kad jis mane mylėtų, bent vieną žodelį už mane užtartų... Kad bent išauštų kuomet geresnė diene!ė!

Pamažu Katrės širdies skausmas rimo, karštos ašaros vėso, pavargusios akys merkėsi, rūstūs paveikslai traukėsi. Gaubė ją saldi šiluma, pradėjo meiliai svajoti, glaudėsi su mažu kūdikėliu, pagaliau viskas persimainė į sapną.

Vyrai, parlėkė namo, su vežimu tiesiai į puolė į daržinę. Belaukdami Katrės pareinant, Jonas užmigo, tėvas, atkinkęs arklius, pavarė į apluoką*, pats nuėjo į trobą. Juokdamasis pasakojo motinai, kaip marti nusitelžė nuo vežimo.

– Katrės neraus giltinė, bet tas vaikas galėjo išsigąsti, – susirūpino motina.

– Ne toks jisai kvailys, nesirūpink! – juokėsi tėvas.

– Nė skersas nepažvelgė, paliko bedrybsančią.

– Na, žinai gi, užmigs, by tik pasiliko!.. Pirma koks jos vikrumas buvo, koks gašumas, o dabar amžina tingine pavirto! Negana mat vežimo nemoka nukrauti, bet ir po namus ištižo kaip kantaplė: nebesivalo, nebesišvarina, nosim ardama čiuzinėja po sąšlavas ir purvynus kaip amžinoji nevaleika!

– Taigi ir dabar neparsivelka, nė vežimo nėra kam iškrauti.

***

Šį rudenį, kas susivėlino sėti rugius, tas prakišo, nes tiršti rūkai ir tankus lietus perlijo dirvas, sunku beįbristi. Vingiams paprasta visus darbus dirbti, todėl ir rugius taškė, murdė į šlapią ir praskiestą žemę.

Tėvas klojime ruošėsi eiti vagoti. Jonas, parvesdamas arklius, sustiro, įlindo į dubą. Katrė klojime vėtė* grūdus.

– Ar girdi tu, paduok man pavalkus* iš dubos! – šaukė tėvas.

– Joneli, nešk tėveliui pavalkus! – pašaukė Katrė.

– Mat šuo šunj, šuo šunj, šuns uodega vikst, ar ne taip ir čia! Kitą šauks dar, o tu pati ar negali?

– Ar aš per grūdus braidysiu, pasiimkite patys!

– Ne liežuvį laidyk atsistojusi, bet eik man tuojau vagų kasti, gana čia styroti po jaują!

– Užtai suneškite grūdus, nes kiaulės įlenda pro pamatus, negalite čia palikti.

– Parikiuok dar, lyg mes nežinom! Kaip aš liepsiu, taip ir bus! – sušuko tėvas. – Kitas vėl drybsos, kažin kur įlindęs.

Išėjo ir Jonas.

– Nunešk grūdus į klėtį, tuojau eik vagoti!

– Taigi, kaipgis! Braidysiu čia per purvynus! Pabandyk pats nešti, jei taip lengva.

Tėvas, pažiūrėjęs į grūdus, pakraipęs galvą, tarė:

– Teisybė, sunku vienam tempti, verčiau nuvešime vakare.

– Anokia čia sunkenybė, – atsiliepė Katrė, – po pūrelį* du kartus suvaikščioti!.. Daugiau sugaišties pakinkyti arklius negu sunešti.

– Taigi, kaipgis! Nešk pati, jei nori.

– Tik sakau, eik į lauką! – sušuko tėvas, – nesirūpink dėl grūdų, dirbk, kas tau liepta.

Vakare sušliurusi, sušalusi parėjo Katrė, įlindo į dubą pasišildyti, čia staiga susirgo. Pakilo karštis; kartu šaltis, virpulys, diegliai, skausmai varstė be paliovos. Numanydama, jog čia nieko neprisišauks, vilkosi į trobą.

Motina pamačiusi iš tolo pradėjo šaukti:

– Iškirmijai jau duboje! O man vienai žygiai... Gatavickė* išvirtos! Atrodo, skanu paėsti...

Katrė nusilenkdama nuėjo į klėtį, bet nebegalėjo gulėti; plėšėsi, blaškėsi lovoje ir ant žemės ropomis slankiojo. Jonas, išgirdęs dejuojant, nuėjo gulti į šiaudus.

Rytmetį jau vėlai nuėjo motina pasižiūrėti, ko nesikelia marti.

Radusi ją besiblaškant, tuojau suprato, kas per liga; bardamasi, kad slapstosi, parvarė Katrę į trobą, pašaukė nusimanančią bobelę, siūlė valgyti; bet Katrė nieko nevalgė, tik verkdamą šaukė:

– Jėzus Marija, nebetversiu! Susimylėkite, duokite žinių mano motinėlei!

– Tylėk, tylėk! – draudė bobos, – nebijok, bus viskas gerai.

Motina išėjusi varė Joną pas Katrės tėvus.

– Taigi, kaipgi! Josiu aš mat pas tuos galvažudžius?! Anąkart karčemoje Cipras kad drožė man per ausį! Taigi, kai nujosiu, gali mane užmušti... Kodėl nenuėjo, kol buvo sveika?!

– Tėvai, jok tu, kad taip ji užsimanė.

– Tegul juos velnias! Aš užkulniškių bijau iš tolo, o dar taip lyja... ar gali joti?!

– Nereikia, nereikia! – tramdė boba, įsimaišiusi į kalbą, – tarškės Driežienė atlėkusi, reikės daktaro ir kašavarkos*, viso ko; o čia ničnieko nereikia, žadėtosis valandėlės tik belaukia. Arielkos su žolėmis pavirinkite.

– Jonai, kaip tu poną Dievą pažįsti, – šaukė Katrė, – jok tu pas mano motinėlą!

Jonas, kepurę užsismaukęs, išdrožė pro duris.

– Gerk arielkos stiklelį, – siūlė motina, – būsi stipresnė.

– Išgerk, išgerk! – varė boba, – dėl sveikatos reikia gerti.

– Gerkim mudvi po burnelę, sveika, – įsikišo kita ir siurbė abidvi.

– Negersiu degtinės, ne! – šaukė ligonė, – man širdis pyksta, kad jūs geriate; verčiau išvirkite kokių žolelių, mano lovos gale yra cukraus.

– Giltinių popūtis*! – bambėjo motina, kaisdama katilėlį. – Visų ištaigų* reikalinga! Nei man reikėjo nei cukraus, nei arbatos, nei nieko, o jos opumas, Dieve sergėk!

– Tiesa, tiesa, – tvirtino boba, – neturi kantrybės nė už skatiką, argi negali pakentėti. Motinos šaukiasi, motinos! Ką ji čia bepadės? Mus tik užvairkys! Gerai ir darai, tėveli, kad neklausai jos ir nejoji.

– Niekas ir neskubės pildyti jos užgaidų*. Sveikas!

Siurbčiojo sau tėvai su bobele šildytą degtinėlą. Jonas knarkė, į dubą įlindęs. Katrė kankinosi viena, verkė, šaukėsi motinėlės, bet niekas nepasigailėjo. Naktį prisirinko daugiau bobelių; visos išmanančios, visos gelbstinčios, visos degtinėlą siurbčioja ir žadėtosis valandėlės laukia. O Katrei vis blogiau. Gaidgyste* jau ir bobos nuliūdo, ir tėvas žadėjo, kai išauš, jeigu nelis, duoti žinių tėvams. Rytmetį visos bobelės išlakstė.

Motina, iš svetimų žmonių nejučiomis išgirdusi, kad Katrė serga, atlėkė – vienoje plūdėje* arkliai. Įpuolusi į trobą, persigando: nebepažįstama dukrelė, sutinusi, pamėlynavusi, sušalusi, tikra numirėlė. Ėmė klykti, bartis ant tėvų ir žento, kodėl laukė taip ilgai, nevežė daktaro, nedavę jai žinios.

Apręžė savo arklius atgal, liepė vaikui lėkti pas daktarą, kaip tik išgali greičiau.

Katrė pažino savo motinėlą, pradžiugo, apsikabinusi verkė.

– Do... va... no... kit!.. – vos beištarė paskutinį žodį.

Katrės brolelis gal pusiaukelėje tebebuvo nuo daktaro, kai ji keliavo iš šio pasaulio... palikdama didelę dalį, kraitį, gyvenimą, gerą žemę, geruosius ir piktuosius tėvus.

Klausimai ir užduotys

1. Rašytoja Žemaitė pradėjo kurti nugyvenusi beveik pusę amžiaus. Toks jos fenomenas. Septyni vaikai, nepriteklūs... O jos apsakymų ciklas pavadin-tas „Laimė nutekėjimo“. Kodėl mūsų gyvenime vedybos yra labai svar-bios? Kodėl Žemaitė ši tema buvo labai svarbi („Martė“, „Petras Kurmelis“, „Topylis“)?
2. Ką galvojate apie vedybas iš išskaičiavimo (naudingas)? Ar yra tokių vedy-bų XXI amžiuje?
3. Kodėl Vingių šeima (tėvas) nori, kad Jonas vestų Driežų Katrę? Kodėl tai yra sandoris?
4. Ką galvojate apie piršlybas, apie žmonių supažindinimą? Ar tai aktualu šiandien? Kaip žmonės susipažįsta šiandien? Kokie privalumai, trūkumai?
5. Kaip apibūdintumėte Vingių šeimyną? Pildykite lentelę, paaiškinkite posa-kius, turtinkite savo žodyną:

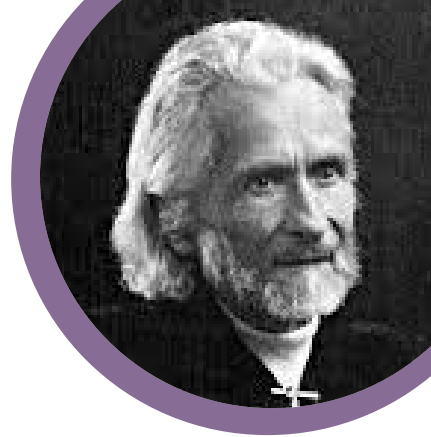
Posakis	Reikšmė
„nebeturėsi iš ko sprogti“	
„užsisodinsi ant sprando“	
„iš stuomens ir iš liemens“	
„bevedžios už čiupros“	
„nelaidyk liežuvio“	
„gyvenimą pravarei per gerklę“	
.....••	

6. Kaip apibūdintumėte vyresniųjų Vingių vyro ir žmonos bendravimą? Ar toks bendravimas atsispindi folklore? Tai tradicija ar išimtis?
7. „Negana į bažnyčią išsikvarkliuos, bet ir po namus išsipuošusi kaip pana.“ Kaip Vingienė apibūdina Katrę? Gria ar peikia?
8. „Tfu! tokios lengvadarbės neprašau!“ Ar Katrė tinginė? Argumentuokite.
9. Kaip charakterizuojama Katrė? Ką reiškia *pajuodėlė*: nešvari, juodų plaukų, blogai elgiasi?
10. Įrodykite, kad vyresnysis Vingis į Katrę žiūri kaip į prekę? Pacituokite. Kaip vertinate jo žodžius: „valdyk bobas“? Ar tai priimtina kuriant šeimos mikroklimatą?
11. Įrodykite, kad žeminamai žiūrima į moterį, XIX a. pab. Lietuvoje lyčių lygybės nepaisoma. O kaip yra dabar?
12. Jono Vingio paveikslas. Įrodykite, kad jis nėra pasakų princas. Koks vyras turėtų būti Jūsų požiūriu?
13. Įrodykite, kad tėvai neteisingai auklėja sūnų, konkuruoja tarpusavyje, nėra teigiamas pavyzdys sūnui.
14. Įrodykite, kad vaizduojamos šeimos yra patriarchalinės. Ar rašytoją Žemaitę galima būtų vadinti palaikančia emancipacijos idėją visuomenėje? (emancipacija – požiūris, kad visi turi vienodas teises, neskirstoma į lytis sprendžiant visuomenės klausimus).
15. „Miegalį pažadinsi, tinginį paraginsi.“ Ar galima žmogų pakeisti? Savo nuomonę argumentuokite.
16. Įsiskaitykite į Vingienės žodžius: „Kai mano Jonuką vežė krikštyti, ji vartus atkėlė, jau prakutusi buvo piemenėlė“, „Apdovanojai, dėkui, mus gausiai; drobelė taip plona, čia audėjo austa, pažįstu tikrai“. Ar šie žodžiai kuria ryšius, ar juos griauna? Kaip turėtume elgtis, jei linkime savo vaikams laimingo gyvenimo?
17. Jūs esate operatorius. Ką žinote apie vestuvių papročius? Kokias detales nufilmuotumėte kurdami vestuvių sceną? Įrodykite, kad Žemaitė yra realistė. Įrodykite, kad ji kaimo rašytoja, kuriai rūpi moters dalia, jos pasaulis.
18. Reikia viską išbandyti, reikia kovoti už savo laimę. „Dantinga ir Katrė“. Kaip pasikeičia marti (pasirengimo šv. Velykoms scena)? Kodėl?
19. Jei įvardytumėte pasakojimo kūrimo schemą, kur yra ekspozicija, kulminacija, atomazga? Ar teisingi žodžiai: „Kokia pradžia, toks ir galas“? Ar gali gyvenime būti kitaip?
20. Mes visi siekiame laimės. Kaip tos laimės siekti? Ar aktualu kalbėti apie savo jausmus, įvardyti, kas nepatinka, kokios mūsų vertybės, siekiai. Ar gali būti kuriami tvarūs šeimos santykiai? Rašytojas S. Parulskis teigė, kad svarbu ne tik būti žmona ir motina. Kūrinio centre moteris, kuri siekia būti žmogumi. Galbūt ši tema yra universali. Padiskutuokite.

VYDŪNAS (VILHELMAS STOROSTA, 1868–1953)

*Ištrauka iš istorinės-filosofinės knygos
„Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“*

TĖVYNĖ IR ŽMOGUS

Taip nepaprastai skamba, kai kas nors kalba apie tėvynę. Regi sugrįžus pereitas erdves ir praėjusį laiką. Užmiršti įvykiai ir daiktai atgyja. Vėl pasigirsta seniai nuaidėję garsai ir žodžiai, vėl prabyla į žmogų lūkesčiai ir abejonės, aimanos ir džiaugsmi. Nušvinta visa būtis ir vėl kaip kadaise dosniai dalija viltis, žadėdama išsipildymą.

Lyg didis slėpinys sielai iškyla tėvynė. Pasaulis be tėvynės – tarsi lengvai ir greitai perskaitomas puslapis. O norėdamas suvokti tėvynės esmę, turi išmokti ramiai susikaupti savyje. Tik tuomet sieloje tyliai suskambės: tėvynė yra mūsų minčių pradžia ir esmė, slaptinga žmogaus palaima.

Tačiau tai nelengva suprasti. Tėvynė žmogui tiek daug reiškia tikriausiai todėl, kad jis čia viską patyrė pirmąsyk: pasiaukojamą motinos meilę, rūpestingą tėvo gerumą. Čia pirmąsyk išgirdo žmogaus balsą. Čia motinos širdingumas, tėvo sąjauša pirmąsyk leido jam patirti žmogų.

Taigi tėvynėje žmogų pirmąsyk apsiutė saulės spinduliai, apgobė nakties tamsa, čia jam pražydo pirmasis pavasaris, nuvyto pirmasis ruduo ir nukūpėjo* vešli vasara, su baltais sapnais išaušo žiema.

Visos gėlės, visi medžiai, laukai ir miškai, visa žemės, vandens ir oro gyvybė pirmąsyk žmogui pasirodė tėvynėje. Ir visa tai jam savitai pasireiškė. Čia, tėvynėje, palinko laikas ties erdve, kurioje jis užgimė, ir nuvedė jį į pirmąsias dienas, mėnesius, per metų laikus, nuolatinę jų kaitą ir permainas pro kitų žmonių gyvenimus, leisdamas pražysti jo paties gyvenimui.

Tačiau pirmoji patirtis dar ne viskas. Tik supratę, jog tėvynėje teišsiskleidžia žmogaus gyvenimas, atveriamo tėvynės slėpinį. Tėvyne alsuoja žmogaus dvasia, ir tėvynė alsuoja žmogumi. Ji užtvindo jį visą, o žmogus tada ją įprasmina.

Atklydėlio iš svetur siela alsuoja visai kitaip. Jis negyvena tėvynės gyvenimu, nesuvokia jos turinio nei esmės, nejaučia jos gamtos nei žmonių, o tėvynė negyvena su juo. Jis visuomet lieka nuošaly, gyvena atskirai nuo jos er-

dvės, nors būtų išgyvenęs šioje žemėje šimtmečius. Išties, tėvynė – tai erdvė tam tikrame laike. Tačiau su ja susivienija žmogaus prigimties ypatumai. Tėvynėje, savo jaunystės erdvėje, žmogus pradeda įsisąmoninti savo būtį. Sąmonei bręstant, išauga žmogaus gyvenimo turinys, išauga visas pasaulis. Tėvynėje – augimo ir tapsmo pradžia.

O pati tėvynė? Susikaupęs savyje, žmogus regi ją augant iš savo esybės. Kokia žmogaus esybė, tokia ir jo tėvynė. Kad ir kaip į daugelį šių minčių bežiūrėtum, svarbiausia jų prasmė lieka nepakitusi. Tačiau tik tam, kuris pripažįsta, jog žmogus yra dvasinga būtybė, iškilusi virš erdvės ir laiko, tik tam ši mintis nušvis visiškai aiškiai.

Tėvynė neatskiriama nuo žmogaus esmės. Ji yra ta duotybė*, kai žmogus gali suvokti savo būties prasmę ir siekti sąmoningumo. Todėl tėvynė dar yra užduotis ir pareiga.

Šis vidinis ryšys atsiskleidžia ilgesiu, kurį žmogus patiria svetimijoje šalyje. Būna tokios dvasinės sandaros žmonių, kurie gyvenimo keliu turi eiti be tėvynės, be jos žemės ir jos dvasios, kurie nepatiria tėvynės ilgesio, nesiedami su ja savo gyvenimo prasmės. Tai betėvyniai*, vargiai nutuokiantys savo gyvenimo prasmę ir tikriausiai niekada nesuvoksiantys savo pačių būties esmės. Tėvynė jiems ten, kur jie gali kaupti turtą ir įgyvendinti savo siekimą valdyti bei priversti. Tėvyniškumas ar betėvyniškumas nėra vien atskiro asmens bruožas. Ir tai, ir tai stiprėja per žmonių kartas, pratęsiama kiekvieno naujai užgimusio. Pirmuoju atveju su kiekviena karta auga darna tarp tėvynės ir žmogaus. Antruoju atveju vis labiau linkstama manyti, kad esą galima perkant ar prievarta įgyti žemės ir ją vadinti tėvyne.

Žinoma, galima ginčytis, kieno iš tikrųjų yra tėvynė. Tik viena aišku, kad prievartos žmonės yra svetimi tėvynei, o tėvynė jiems. Tėvynės žmogus nesirungia dėl jos, jis jai gyvena, ir tėvynė gausiai teikia jėgų, dalija ramybės malonę, bet tik tiems, kurių esybėje ji įsišaknijusi, kurie brandina joje savo žmoniškumą.

Tokie žmonės myli ir vertina visas tėvynės apraiškas. Jie yra visų tėvynės paslapčių, skausmų ir džiaugsmų žyniai. Tėvynė jiems yra dirva žmoniškumui ugdytis. Tėvynėje slypi visos jėgos ir kūrybinės galios, Kūrėjo valios nulėmtos amžinybėje ir begalybėje.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl, pasak Vydūno, nepaprastai skamba, kai kas nors kalba apie Tėvynę?
2. Ką reiškia „nušvinta būtis“? Remkitės tekstu.
3. Kodėl tėvynė iškyla „lyg didis slėpinys“? Kaip suprantate žodį *slėpinys*?
4. Kodėl, norėdami suvokti tėvynės esmę, turime susikaupti savyje?
5. Kodėl, pasak Vydūno, tėvynė žmogui daug reiškia?
6. Kaip suprantate: „Tėvyne alsuoja žmogaus dvasia, ir tėvynė alsuoja žmogumi“?
7. Kodėl Vydūnas sako, kad atklydėliui tėvynė lieka nuošaly?
8. Ką reiškia, kad žmogus – dvasinga būtybė, iškilusi virš erdvės ir laiko?
9. Kaip suprantate: tėvynė ne tik duotybė, bet ir pareiga?
10. Kaip šiandien galėtų vadintis betėvyniai (emigrantai, imigrantai, pabėgėliai, kosmopolitai...)? Remkitės tekstu.
11. Ar tikrai „su kiekviena karta auga darna tarp tėvynės ir žmogaus“?
12. Kam dalija tėvynė jėgų ir santarvės malonę?
13. Ką reiškia *auginti žmoniškumą*? Kaip jį auginti?
14. Kodėl Vydūno suformuluotos idėjos aktualios ir šiandien?
15. Parašykite laišką Vydūnui ir paklauskite / padiskutuokite.
16. Sukurkite savo tėvynės apibrėžimą.

KIRČIUOTI TEKSTAI

IŠ LIETUVOS METRAŠČIŲ

APIE GEDIMINO SAPNĄ IR VILNIAUS ĮKŪRIMĄ

Pasakojimas

Vieną kartą didysis kunigáikštis Gediminas išvỹko iš savo sóstinės Kernavės medžióti už penkių mýlių, už Neriės, ir rãdo girioje grãžų kálną, àpsuptą àžuolýnų ir lygumų; jam didžiaĩ* patiko, jis apsigyvėno tenai, įkūrė miėštą ir dãvė jam Trãkų vařdą – tenai, kuř buvo Senieji Trãkai. Iš iš Kernavės pėrkėlė savo sóstinę į Trakus.

Neilgai trũkus, išvỹko didysis kunigáikštis Gediminas medžióti už keturių mýlių nuo Trãkų. Iš rañda tiės Vilnios upė grãžų kálną, añt kurió užtiñka* didžiulį žvėrį, taũrą. Užmuša jį añt tó kálno, kuris ir dabař tebevadínamas Taurãkalniu.

Ó kàd buvo labai vėlũ grįžti į Trakus, jis sustójo Šventarãgio slėnyje, kuř dėgindavo pirmuosius kunigáikščius, ir čià apsinakvójo. Tenai miegódamas, jis susapnãvo, kàd añt kálno, kuris buvo vadínamas Kreivúoju, ó dabař Plikúoju, stóvi didžiulis geležinis vilkas, ó jamė stáugia tarýtum šimtas vilkų. Pabũdo iš miėgo ir tãrė savo žyniui, vardũ Lizdeika, kuris buvo rãstas erėlio lizdė, – tasaĩ Lizdeikà buvo nė tik Gedimino žynys, bėt ir vyriáusiasis pagónių kúnigas: „Susapnavau keĩštą sãpną.“ Ir nupãsakójo viskà, kàs jam sãpnė buvo pasiróđė. Tasaĩ žynys Lizdeikà tãrė: „Didysis kunigáikšti, geležinis vilkas rėiškia – sóstinė čià stovės, ó staugimas jó vidujė – tai jó gařsas sklis pó visà pasáulį.“ Iš didysis kunigáikštis Gediminas tuó rytójaus diėnà nebeišvỹkdamas pasiuntė žmonių ir įkūrė vienà pilį Šventarãgyje – Žėmajà, ó añtrajà – Kreivãjame kalnė, kuris dabař vadínamas Plikúoju, ir tóms pilims dãvė Vilniaus vařdà.

Iš, įkũrdinėš miėštą, pėrkėlė savo sóstinę iš Trãkų į Vilnių. Pirmúoju Vilniaus vaivadà* paskýrė savo ètmonà* Góštautà, Stulpų hėrbo, gĩmusį iš Grum̃bio, kurį vókiečiai Kaunė buvo paėmė į neláisvę.

Klausimai ir užduotys

1. Kas buvo pirmoji Lietuvos sostinė?
2. Kas antroji? Kas trečioji? O gal žinote, kas laikoma laikinąja?
3. Kur vyko kunigaikštis Gediminas? Kokį laimikį nukovė?
4. Kur kunigaikštis nakvojo? Ką sapnavo?
5. Kaip ir kas išaiškino sapną?
6. Kaip paaiškintumėte Vilniaus pavadinimą?
7. Išrašykite tikrinius žodžius.
8. Ką paskyrė Gediminas vaivada? Koks herbas? Nupieškite.
9. Kaip paaiškintumėte geležinio vilko simbolį? Kaip šio Gedimino sapno įvaizdis įamžintas mūsų gyvenime?
10. Sukurkite legendą apie savo gyvenamąją vietą. Nupieškite savo miesto (miestelio, kaimo) herbą.

ALDONA RUSECKAITĖ (g. 1950)

Ištrauka iš romano

„ŠEŠĖLIS JMM. MAIRONIO GYVENIMO MENINIAI BIOGRAFINIAI ETIUDAI“

Sekmądienio pópietę pasiuntinukas àtnešė daĩlininkės Sòfijos Ròmerienės vizitinę kortelę sù prierašu, aĩ jì galétų užeĩti trumpám pò poròs valandų pás Prelàtą, nèš kitą diènà jaũ išvỹkstanti ĩ Týtuvènų dvàrà. Pavasarėja, reĩkia taĩtis dēl Poèto viešnàgių, màt jiėdu numàtę, kàd Sòfija jaũ šià vàsarà bũtinaĩ ĩĩ portretuòs* – bũvo gerì bičiũliai, senì pažĩstami, kaĩtais pravėrdavo vienas kitám iĩ širdiės paslapçių kertelès. Albũmuose išliko jòs dailì fotogràfija – daĩlininkė sù skrybėlàite, ò antrojè pùsėje užrašas:

Garbiàjam Kùnigui Prelàtui Mairòniui vardaĩ draugỹstės Sòfija Ròmerienė. Týtuvėnai.

Kaĩ Poètas viešėdavo Týtuvėnuose pás sàvo gėrà bičiulį kùnià Antàną, kiekviènakart užsùkdavo iĩ ĩ netoliese stũksantį Ròmerių dvàrà. 1923 mėtų vàsarà daĩlininkė Sòfija papràšė papozũoti – paprastai, bė ĩtampos, besišnekuçiũojant pasėdėti, tàd nē nepajũto, kaĩp nũpiešė màžà portretėlj pieštukù. Pozũotojas jì pripažino, pagýrė, pasidžiaugė, apačiojė brũkstelėjo sàvo autogràfà – taĩsi sutikimà, kàd iš jò galétų gĩmti didelis spalvòtas portrėtas. Poètas pasitikėjo daĩlininkės tàlentu, tačiaũ jì vis tiek nesirýžo bė eskizo portretũoti. Sòfijai nėdavė jokiũ nũorodų, kaĩp jìs turėtų portretė atròdyti – nelabaĩ patogù – jũk móteris subtilì, talentinga, galóp* ĩdomù, kà sugalvòjusi... Vỹrams daĩlininkams Pozũotojas daũg griežtėsnis iĩ reiklėsnis. Bũvo portretàvimų madà, apliĩkiniai kaĩtais pasišaipydavo, nèt bičiũlis Vaĩžgantas yrà mèstelėjęs:

– Mairònj bũs portretàvę bemàž* visi garsesnėji Lietuvòs daĩlininkai...

Šiandiènà làukė poniòs Sòfijos, turėjo apiė kà pasikalbėti – lýg týčia pasitáikė laĩsvas vàkaras, nérà jokiũ kvistũjų sveçiũ, niėkas ĩ durìs nesibėldžia. Poètas pasirýžęs šià vàsarà vėl pozũoti míelajai mėnininkei.

Jì atbėga paskubomìs, kažkà pasikišusi pò pažastimì – žinoma, pavėikslà. Šeiminiĩkas kviečia priė stàlo ĩ raudonuosius fòtelius. Sesuò pàruošė kukliàs váišes, išėjo ĩ vakarinès Mišiàs. Kòl kàs jiėdu sėdi priėblandoje, jìs klausinėja naujiènų, kà tãpanti, kaĩp pėrziemojo

Týtuvėnų dvāras? Kaĩbasi ramiaĩ, neskubėdami. Staigà daĩlininkė Sòfija prisimena sàvo nėšulį, kurį paliko priėškambaryje, púola jĩ ródyti, Prelātas uždega elektrinę lėmpą.

– Àtnešiau dovanų, gál patĩks... Čià tóks paprastùtis pólaidžio* peizāžas, – sàko išvyniójusi.

Šeiminiñkas dėkója, džiaũgiasi, daĩlininkei išėjus, suràs vietėlę jām pakabinti.

Nórs nebė pirmą kartą viešėdama, ponià Sòfija tiriamaĩ žvalgosi pò puóšnyj salonà – melsvomìs sienomis, áukso puošýba ir raudóno aksómo baldais.

– Neužsigáukite, Prelāte, vienà mintis atėjo jĩ gálvą, pasipaišýsi júsų šito gražaūs krėslo, kuriamė sėdite, drožýbos ornameñtą, tãpant tãmstos potrètą prireĩks.

Añt nedidelio pòpieriaus lãpo spalvótu pieštukù jĩ brúksteli kėletą štrichų.

Pò geròs valandòs Sòfija pakýla, nenóri užsisėdėti – jaũ sùtarta dėl vāsaros, dėl portreto. Pozúoti daũg ir nebereĩks, dabar grĩžusi jĩ dvārą iš kar̄to in̄sis piėšti pagaĩ eskizą, o kaĩ Pozúotojas atvažiuos, pasėdės kókį pùsdienį kitą, kartù pasižiūrės, pasikeĩs nuomonėmis, ir būs baĩgta.

Taip vĩskas ir klóstėsi. Jĩ Týtuvėnus pàs bičiulį kùnigą Antāną Poėtas nukeliãvo jĩ balañdzio pãbaigą, iš kar̄to aplañkė daĩlininkę Sòfiją, jĩ labai norėjo paródyti Poėto pastėlinį atvaizdą, jaũ visái mažaĩ jām trúko – gál truputėlj parýškinti ar priblaũsinti spalvàs, žinójo Pozúotojo jautrumą sàvo portrėtams, norėjo, kàd jām patiktų. Poėtas susijáudino: kóks subtilumas, kokià póvyzos pagavà*, gývos ákys, gál kiek rústoka véido išraiška, bėt niėko nesàkė – paláimino... Atvaizdė nebùvo dvāsininko insignijų*, kuriòs mãtosi pieštuko eskizė, čià tik šiek tiek tradicĩškai prasėgtà sutanà. Keĩsta, kàs taip nusprėndė, taip sùtarė, jóg didžiãjame portretė – bė dvasiškio ženklũ... Grĩžęs nakvynės jĩ Týtuvėnus pàs kùnigą Antāną, pàėmė lãpą pòpieriaus, svarstė, miñtijo*...

Kàs yrà portretas? Amžinybė, liėka istòrijai, kitóms kartóms, kilnù, garbìnga... Norėjo tó! Bėt išliėka ir mėno kūrėjas, nė tik heròjus, reĩkia pageřbti Sòfiją, padėkóti.

1924 mėtų balañdzio dvidešimt peñktąją sukūrė šešiàs eilutės apie savė, daĩlininkę, amžinybę ir miřtį.

Põ mėnesio gāvo laiškēlj, kàd portrētas jaũ yrà visái ūžbaigtas, daĩlininkē Sòfija kviēčia biržēlio dvidešimt ketviřtają ĩ Týtuvēnus švēsti Joninių, nòrinti pasvėikinti sàvo míelą Bičiùlj. Nòrs jì žino, kàd Poētas pripažįsta sàvo vardinēs rūdenj peř Šveřtąj Jõną Kantiētj, bēt gālima pasidžiaũgti iř peř biržēlinį Jõną – jũk gražūs vāsaros laĩkas! Iř vākaro Prelātas nuvỹko ĩ dvārą, daĩlininkē Sòfija bũvo laimĩnga, baĩgusi portrētą. Jì Svēčiui léido akiēs krašteliũ žvilgterėti ĩ sàvo àtvaizdą, parėiškusi, kàd iřkilmĩngas įteikimas vỹksias rytójaus vākara, kaĩ bũs svečiũ, mùzika, kaĩ Vardũvininką apgõbs ážuolo lāpų vainikũ. Nēt iř próbėgšmom* dirstelėjęs, Pozúotojas suprāto, ką pasibraĩžē jõ namuosē daĩlininkē, besisvečiũodama tą sekmādienio vākara, – pavėiksle matýti krėslo atkaltēs ornameřtas. Vardũvių dienõs Svēčias lāukē jáudindamasis, nesutiko sũ bičiulē pasiváikšçioti põ apýlinkes, užsidārē kambaryjē. Iřsitráukē sàvo rankraštēlj sũ šešiomis eilūtėmis, parašýtomis priēš póra mėnesių, skaitē dár iř dár kařtą, lýg kažkõ trũko, tād ařt naũjo põperiaus lāpo pabrēžē tris papildomas eilutēs. Reikēs viešai daĩlininkei padėkóti, eilėraštį paskaitýti priē svečiũ.

ĩ Týtuvēnų dvārą švēsti Joninių susiriņko graži draugijà. Põ taurėlēs konjāko, kavūtēs iř žemuoginių pyragáiçių daĩlininkē Sòfija visũs pàkvietē ĩ puõšniają svetaĩnę sũ kolõnomis, šalià savēs vėdēsi Prelātą iř lengvũ raņkos mostũ atidengē portrētą...

Tadà bũvo atsākomasis žõdis:

– P. Zòfijai Ròmerienei, mào àtvaizdą nupiēšusiai:

Iřliksiu àš gývas pavėiksle tamē / Nēt tuomēt, kaĩ kũnas, užbėrtas žemē, / Iľsėsis, klajonēs užbaĩgęs visàs!.. / Iřliksiu nē vienas: iřliksi vardũ, / Kuri sumanĩngai pirštėlių raštũ / Nemirštamas àtvaizdui dėjai varsàs. /.../...vardai sáu neliks svetimi, / Nēt žēmēs klajonēs užbaĩgus visàs.

Ilgaĩ griáudėjo plojimai, visi norėjo paspáusti raņką Vardũvininkui, iřrėikšti susižavėjimą portretũ. Daĩlininkēs dárbas bũvo àtliktas – jì stovėjo tuõ tårpu kíek nuošaliaũ priē lāngo, šypsójosi, bũvo laimĩnga. Jaūtē – jũ, dviejũ mėnininkų, likimai iř vardai susipýnē šimřtmeçiams...

Klausimai ir užduotys

1. Apie kokią asmenybę kalbama? Ką žinote apie jo gyvenimą? Koks jis buvo? Kokia jo vieta literatūroje?
2. Kodėl svarbu tinkamai nutapyti žmogaus atvaizdą?
3. Kodėl Maironis buvo jautrus / kritiškas savo portretams?
4. Kodėl dailininkė Sofija Romerienė atsisakė dvasiško ženklų?
5. Ar tiesa, kad išlieka ne tik portretuojamas, bet ir portretuotojas? Kodėl?
6. Kaip vienas kūrėjas atsidėjo kitam?
7. Iš ko galima spręsti, kad portretas pavyko?
8. Kodėl dailininkė buvo laiminga? Ar tiesa, kad menai gali vienas kitą papildyti? Pateikite pavyzdžių.

BRONIUS RADZEVIČIUS (1940–1980)

SPINDULYS

Novelė

Kietai suspaustomis lūpomis, užmėrkusi akis, senoji Daūkintienė gulėjo lóvoje, šalti žiemų sáulės spinduliai čiupinėjo sėną raukšlėtą véidą. Kažtais ji pasitaisydavo baltos taškúotos skarėlės mązga, senų įpročiu pakisdavo pò smakrù, sučiaumódavo sausomis lūpomis, pasisúkdavo taip, kàd véidą liėstų šviesà, kriñtanti prò žėmą, spiñdinčiomis sniego dulkėlėmis àpneštą lánga.

Dár rytą ji smařkiai apsipýko sù marčià: kám ši pòsūnj Juzùkà, jòs mylimiàusią anùkėlj, vis bára ir gėna iš trobòs – tai málkų atnėšk, tai búlvių, tai ùgnj pakúrstyk. Ką vaikas bedáro, vis negerai. Kiekgi jò čià terà, ką jis žino? „Jėigu pagalėčiau*, patì atnėščiau“, – šnekėjo senoji, vartýdamasi añt šiaudų čiùžinio. „Tik nesielvartáuk, nesigráuzk, – pragýdo martì. – Nenùskriaustas šitas našlaitėlis, nebijók. Nekáišiok nósies, kuř táu nereikia.“ – „Eiř tù, eiř“, – šnekėjo senoji gėstančiu balsù, modamà jái iš sàvo pátalo. Tačiaũ martì nesilióvé jái prikáišiojusi. Tadà ji nusùko véidą į lánga. Tesižino. Tačiaũ anùkėlio, kòl ji gyvà, niėkas tenedrįsta paliėsti.

Jái vaidėnosi, kàd tàs vaikas tebėrà mažùtis, kaip priėš peñketą ař septýnetą mėtų, kai, įsikibėš sijòno, eĩdavo gretà jòs, baĩkščiai dairýdamasis į šalìs. Sėdi jis añt šaltų grindų, neválgęs, puřvinas, ir knibinėja kókį niekùtj, rąstą pò sùolu ař lóva. Pamėlę nuò šalčio nagùčiai, ir pàts visas pastiręs. „Kuřgi tévas, kodėl negrįžta? Pasakýčiau...“ – galvójo senoji, vartýdamasi išdùbusiame ligòs patalė. Numėgzty jám megztùkà, kójines ař pirštináites, tik pirštai virbalų nesugraĩbo. Kėletą kařtų pabañdė atsisėsti, šaùkė Juzùkà, norėjo dúoti cùkraus, kuriò kėletą gabalėlių bũvo pasidėjusi pò pagálve – kiekvieną kařsnėlj ji kišdavo vaĩkui, nuò sàvo burnòs atitraukdamà. „Juzùk, – šaùkė prikìmusiu balsù, – ateĩk gi, Juzùk, ař giřdi?“

Tačiaũ Juzùkas, ištįsęs išblýškusio véido paauglỹs, negirdėjo, ò gal nė nenorėjo girdėti. Užsidaręs kamaráitėje, peř stiklo lėšj gáudė žiemų sáulės spiñdulus, skrùdino jáis atirusius sàvo švařko rankógalius ir kárpa,

áugančią tarpùpirštyje. Skaūsmaš pėrsmelkdavo kaip ádatos dūris, tadà jis mãžà ugninį taškėlj nukreĩpdavo kuĩ jĩ stàlo kamþà iĩ láukdavo, kòl pradėš svilti. Kaĩ pakvĩpdavo dúmais, apimĩdavo nesupraĩtamás džiaũgsmas – jis uostinėdavo iĩ čiupinėdavo mãžà žaizdėlę, kurią palikdavo medienoje ugninio spiñdulio smaigalỹs. Kai pãmotė àtėmė tã lėšj, paslapčiomìs jis išsitráukė astronòmijos knỹgà iĩ ėmė skaitýti: bañdė jsivaizduoti, kokià miĩžiniška mūsų sáulė iĩ kitos žvaigždės, nutòlusios pėr milijardus šviėsmečių. Kadà nòrs jám būs léista žvilgtelėti jĩ sáulę prò teleskopùs, iĩ jis pamatỹs ugninę sáulės karũnà beĩ protuberáncus*, pamatỹs priartėjančius iĩ nutòlstančius žvaigždýnus, bėt vargù aĩ tiė teleskopai pasakỹs, kã jaūtė karštaĩ jĩ mylinti močiūtė, tã speigúotà viduržiemio diėnà gulėjusi priė žėmo, švỹtinčiomis sniėgo dũlkėmis àpnešto langėlio. Tòs dienòs sáulė, mažà, šerkšnóta, trapì, pakibusi viršumĩ miško, nutòls nuò jò pėr tũkstančius šviėsmečių iĩ tik karťais, retomìs akimirkomis, já išvỹs tókia, kókia mãtė tã viduržiemio pópietę, kaĩ staigà, nė víeno iš artimũjũ neprisišaũkusi, mirė jò močiūtė.

Dár iš vãkaro jì pajùto neĩprastà negalãvimà: speĩgė ausysė, gėlė kũnà. Sunkumas neatlėgo iĩ diėnà. Mintimìs jì vis šaũkė anũkėlj, kàd ateĩtũ. Paskuĩ kiek aprìmo, atsigulė aĩt nùgaros, užsimėrkė iĩ staigà pajùto tã prisilietimà, baĩkštũ, atsařgũ – lýg kòks mãžas vaĩkas bũtũ priėjėš priė jòs aĩt piřštũ galiũkũ iĩ ėmėš glóstyti véidà. Jì nèt blakstiena mirktelėti bijójo – kàd tik nenubaidýtũ.

Taĩ bũvo žiemĩũ sáulės spindulỹs – kokià malonì bũvo vòs juntamà jò glamònė. Jis virpėjo aĩt raštúotos márškos, liėtė rankàs, slýdo véidu, glóstė, lýgino raukšlės, iĩ jì vòs vòs šypsójosi kažkám tolimám, nepasiekiamám, nemãtomam, užklýdusiam jĩ jòs šáltà bústà.

Užgriebdamà žėmà dangàũs kraštėlj, sáulė keliãvo sàvo keliũ. Ištikimóji jòs žiemòs darbũ palydòvė, jòs rūpintojėlė, maitintoja. Kitadòs sáulė apžiūrėdavo tuštėjančius arúodus, pirmà jòs nubėgdavo jĩ klojimà; kaĩ jì eĩdavo kimšti jĩ maĩšà pelũ*, sáulė šildydavo jái nùgarà, kaĩ šukúodavo aĩ braũkdavo linùs, jòs šviesà tekėdavo tarp piřštũ, kaĩ jì veĩpdavo, šviesà virpėdavo aĩt miltúotũ lentũ, kaĩ kamaráiteje sugaũsdavo jòs sũkamos gĩrnos; sáulė, tiėsusì spinduliũ gijàs aĩt vaikũ lovėlės, tolimà, pirmà laĩko gramzdinama jĩ tamšà, nejstėngianti jveĩkti kvãpà gniáužiančio šaĩčio, senà, palėgusi žiemĩũ sáulė, véltui besibėldžianti jĩ apšarmójusj stiklo langėlj. Kaip gòdžiai géré jòs glamònę bálto, išsėkusio véido lãstėlės! Jì

plazdėjo síeloje tařsi kóks tólimas prisiminimas, kažkuř vís dár rãgino, kviētė iř kartù tařsi skýrėsi sù jà visiems laikams. Nebeužtėko jėgų atsikėlti, nebėasukamas jős kójos dūzge ratėlis, apliņkui sùkaliojosi anūkėlis, mýkė, iškiřę iš tvartėlio gálvas, galvijai, krito iš krosnėlės žarijos, gūdziai gaūdė vidūrziemio gírnos, burkãvo klojimo pakraigėje balañdziai. Gyvėnimas stingo akimirkose, kaĩ jì dár bũvo reikalinga visuř. Žiemàs keitė vãsaros sù ilgaĩs iř šiltaĩs pavakariaĩs, sù áukřta darbýmečio sáule, stóvinčia kalnė – šnãrindamas báltus rugiùs, lýg kienõ atsidūsėjimas nùplauké véjo gũsis, jì klūpėjo klojimo angõj iř vétė grúds, áidu atsitreñkdamas ĩ puřsynėliùs iř skardžiùs, aidėjo kultuvėř* gařsas. Iř visuomėt sù jà bũvo sáulė, sáulė, atsimùšusi vandenỹ, tavarúojanti* rasótoj žolėj, sáulė – visų jős darbų pribuvėja; sáulė, bėgusi paknópstom iš paskõs, kaĩ jì lėké ĩ miestėlj kviėsti mirřtančiam vaĩkui gýdytojo; sáulė, ankstývais rytmečiaĩs žãdinusi jős mergáutines godàs. Nuõ ankstývo spiñdinčio rýtmečio iki vėlyvos šešėliúotos žiemõs jã atlydėjusi sáulė... Jì susirãdo jã iř dabař, kaĩ tãrėsi, jóg visì užmiřšo. Kokià baikřti, atsargì bũvo sáulės glamõnė. Lýg nepagimdýto vaĩko řaũksmas, lýg vařgano anūkėlio řypsnỹs. Paskuĩ prisiminė viená vidūrdienj.

Sù móterimis jì ravėjo ruņkelius didžiuliame dvãro laukė. Bũvo kárřta, žėmė pėrdžiũvusi, sukietėjusi kaĩp káulas. Àk, kàd užsliņktų kóks debesėlis, prideņgtų tã prãgariřkã dangauř ùgnj – taĩp spigino tadà sáulė, taĩp dėgino, nėt tamsù dãrėsi akysė, iř balti liepsnõs liežũviai plãkėsi priė pàt kójų, óras virpėjo kaĩp įkaĩtintas stiklas, iř nėt baltieji drugiaĩ tũpdavo, nespėję suvėduoti sparnėliais. Nutilo žiogaĩ, nustójo dūzgosios bitės. Dangumì sliņko žalřsvos plėnys*, bėt dár labiaũ kaĩtino prõ tàs úkanas. Visì láukė lietaũs sù audrà iř perkúnija. Bėt taĩ, kàs atsitiko, išgãsdino kuř kàs labiaũ neĩ griaũsmas iš giėdro dangauř. Pamažù sutėmo, pústelėjo leņgvas vėjėlis, sužibo žvaĩgždės. Akimirkã stójo mirtiėř tylà. Klykdamì priė mótinų puldinėjo vaikaĩ, baũbė galvijai. Visùs pagãvo tóks sãmyřis, jóg nebežinójo, kuř lėkti, kõ stvėrtis. Kõl gyvà neužmiřř tõ siaũbo, kuris pagãvo jã pačiamė vidūrdieny nãkčiai užėjus. Geriaũ tegù kėpina, tegù svilina véidağ, rankàs iř pečiùs, galvójo, vís vėn geriaũ negù tóks siaũbas. Tekinà pasilėido laukaĩs, kuř kójos nėřa... Tokià bũvo sáulė jaunỹstės mėtais.

Šit iř dabař jái ródosi, kàd sáulė slýstelės žemỹn – kodėlj gì tokià baikřti jős glamõnė? – iř stõs amžinóji naktis. Naktis iř spėigas,

užgniūžiantis visa, ką gyva. Ji vis dar grėžia vėidą į šviėšą, nòrs jaūčia, kàd juò jaū sleñka šešėliai. Bèt kodėl taíp tylù tãpo piřkioje? Priemenėjè pasigiřsta žiņgsniai. Tai į tróbą įėjo sūnùs Konstántas, áukštas, suklūsusiu véidu vėyras; tylédamas jis atsiséda užstalėje ir ĩma vartalióti sàvo rankàs. Peř pušynėlius àtskuba duktė Vizgirdienė, gál ir kitos jòs dũkterys – Graciėlė ir Serafimà – jaū čià, priemenėjè lóg ir girdėti tylùs, tiřpstantis jaunèsniojo sūnaūs Kristupo baĩsas, kažkàs, vaĩkišku balseliũ rėkdamas, púola priė jòs, bèt ji vis dar neatmėrkia akių. Sàulė jaū léidžiasi. Šešėlis nùslenka jòs véidu, ir jis tampa kerštingas, atšiaurùs; atgrėžia jam kampúotą nebýlų pròfilį. Tai véidas móters, kažkienò suvedžiótos ir paliktòs. Instinktyviai ji griėbiasi mažòs gudrýbės: iš sàvo ilgo gyvėnimo patirtiēs žino, kàd méilės dažniàusiai neteñka tàs, kuris nemóka nuslėpti, kaĩp jòs geĩdžia, nemóka prisivilióti mažomìs gudrýbėmis ir apsimetinėjimais. Tegù tráukiasi nuò jòs ir tàs paskutinis spindulys, nesvarbù. Ji sũkteli gálvą šaliñ, ir staigà jà užlieja šviesà. Sàulė, visà pùsdienį vilióta, kviestà, sàulė, kuri baĩkščiai trumpù žingsneliũ brido pàs jà peř beribiũs sniėgo laukùs, staigà priartėja, gòdžiai pripúola priė lúpu, ji pasitempia, rankà kaĩp paléistas dáiktas nukriñta nuò lóvos krãšto, atsigniàuzia kietai suspausti piřštai. Leņgvas atsidusėjimas... „Baĩgta. Užgėso“, – sàko sūnùs Konstántas.

Mirtis jà apglėbė, kaĩp apglėbia gyvėnimas, godùs, nepasótinamas. Kaĩ lóvą apstójo vaikaĩ, kaĩ, iš kamaráitės atlėkęs, pripúolė priė jòs anũkėlis, ji gulėjo vòs pravėrusi lúpas, lóg kám šypsótuși, ir gėstanti šiltà žiemių šviesà plazdėjo añt atjaunėjusio véido.

...Kalnaĩs ir slėniais sliñko šešėliai. Didelė raudóna sàulė rėmėsi į júodà miškų linijà. Arťinosi vakariėnės mėtas, ilgòs žvaigždėtos naktiēs ir póilsio mėtas.

Pò kėleto valandėlių į kiėmà išėis išťšęs paauglỹs Juzùkas, labai mėgstantis skaityti astronòmines knygàs ir vaizduóti beribės galàktikas; išėis sù dèdè Konstántu į kiėmà. „Kòks spėigas“, – pasakỹs senývas, suklūsusiu véidu vėyras, apvėsdamas akimìs žvaigždýnus. Jũ milijárdai teñ, ir visos didùmo sulig sàulė, pagalvòs Juzùkas. Vienà žvaigždė pralėks prò kitàs, skaišciai sudegdamà. Ir lóg tólimas kòks griàusmas pasigiřs galàktikose. „Gál ir tiesà, kàd kiekvienas žmogùs turi sàvo žvaigždė“, – pasakỹs Konstántas. Kokiė niėkai, pagalvòs Juzùkas. Jũ teñ milijárdų milijárdai, ir šviesà eĩna priė mųsų tũkstančius šimťmečių. Jòs

vìsos bėgalę kaŗtų didėsnės už Žėmę. Peŗ didelė prabangà žmōgui, mažám padarėliui, turėti tókį šviėsulį. Jėigu jōs būtų tókios, kaip mūms atrōdo, dár supràsčiau, – pagalvōs Juzukas, čiupinėdamas kišėnėje gūlintį lėšį.

Kitókia sáulę, mážą, aŗtimą, sávą kaip šiltas anūkėlio delnėlis, regėjo močiūtė: jōs darbū palydōvė sáulė varguōlė šitám vaikui, kurį ji užaugino, tebūs tik ōptinė iliūzija...

Klausimai ir užduotys

1. Ką gynė senoji Daukintienė, jau gulėdama ligos patalė? Kodėl ji liūdėjo, kodėl jai skaudėjo širdį?
2. Kodėl prie patalo šaukė anūką?
3. Kodėl šis vis neateidavo? Kuo domėjosi, ką veikė ištįsęs paauglys Juzukas?
4. „<...> bet vargu ar tie teleskopai pasakys, ką jautė karštai jį mylinti močiūtė, tą speiguotą vidurziemio dieną gulėjusi prie žemo, švytinčiomis sniego dulkėmis apnešto langelio.“ „Mintimis ji vis šaukė anūkėlį, kad ateitų.“ Kaip vadina meilę tą žmonių ryšį?
5. Kodėl svarbu ginti našlaitį? Kodėl svarbu rūpintis ne tik savimi, bet ir kitais? Kaip manote, kodėl tėvas neskyrė deramo dėmesio sūnui, kai šis augo?
6. Ar galima teigti, kad pamotė buvo bloga, gal per didelė senosios meilė? Ar gali būti per didelė meilė?
7. Pajuto „tą prisilietimą“. Kas tai? Suraskite sakinius, kur kalbama apie žmogaus išėjimą. Kodėl vaizduojama mirtis kitokia?
8. Koks prisiminimas apie saulę aplankė senąją? Ką galime spręsti apie jos gyvenimą?
9. Kaip manote, ar vertesnės didelės žvaigždės už vieno mirusio žmogaus žvaigždėlę? Kodėl?
10. Ar verta aukotis dėl kitų? Ar galima dozuoti meilę, mažiau mylėti ir taip save tausoti? Ar to reikia?
11. Kodėl močiutės saulė buvo kitokia nei anūkėlio šviesa, apibūdinama kaip optinė apgaulė?
12. Parašykite pastraipą tema „Mano močiūtė“. Parašykite rašinį tema „Jei žmonės nebūtų saulės, ką reikštų viena saulė danguje?“ (Justinas Marcinkevičius).

ŠATRIJOS RAGANA (MARIJA PEČKAUSKAITĖ, 1877–1930)

Ištrauka iš apysakos „SENAME DVARE“

Raudóniems saulélydziams begęstant, baltų rōzių sidabrinės ākys žiūri į manė prō lāngā...

Iš nuskýniau viēnā bāltā rōžē, iš glaudziū priē žiedo kārštā kākta...
Mótin māno! Aī nē tāvo raīkos – bāltos, meīlios, kvāpios iš švelnūtės –
tāip manē meilīngai glamonēja?

Aī nē tāvo tāi rankēlės brāngios?

Āšaromis apsirasojo* žiedas...

Ō prō lāngā sidabrinės ākys žiūri vis. Iš jūjų kvāpo baīngos āudžia
sēnā sēnā āukso sāpnā.

***

Ūž miškū, ūž ūpių, tarp daubū iš kalvū, stóvi sēno dvāro medinis
rúmas. Nē āukštas, bēt ilgas iš platūs, sū dideliu priēangiu, aīt baltū
stiebū rýmančiu, pilnas meiliū kampēliū, jaukūs iš šiltas, ištikimas visū
mūsų džiaugsmū iš liūdesiū sāvo priēglobstin* priēmėjas. Priēs jī didelis
miegūstas* tvenkinýs paslaptīngomis gelmēmīs, vakaraīs mēnesio iš
žvaigždziū āuksinamas, iš įsigiedójes*, įsikvėpėjjes*, įsisvajójes sōdas.

Meilīngai glaūdžia sōdas priē plačiōs krūtīnės tveīkinį iš rúmā –
ištikimus sāvo draugūs – iš šnībžda jiedviem kažkókas nepabaīgiamas
pāsakas, kažkókas bylās paslaptīngas, ilgās, āmžinas godās*. Ō tuōdu
klaūso – týlūs iš susimāstę.

Yrā sodē māžas pussalēlis, į tveīkinį įsikišęs, spirėju* žýdinčiu krúmu
ūždengtas, visas gėlēmīs apibertas. Aīt jō kraīto āuga glúosnis, kuriō
stuobrýs*, matýti, kītasyk nūkirstas, išléido trīs naujūs stuobreliūs iš
sudārē taīsi fōtelį, kuriamē labāi patogiaī galimā sēdėti atsilōšus.
Kažkadā rādom tā kampēlį sū mamātē. Mamātē išpjóvé aīt viēno
stuobrelīo māno raīdę iš tārē:

– Dabaī čia būs tāvo fōtelis, Irūsia, ō kaī čia sēdési, prisimiñk mamātę,
iš viēn gēros iš grāžios miñtys teateiniē į tāvo galvėlę.

Šī pavāsarį dažnāi sēdžiu glúosnio fōtelyje, nēs ruošiū dovanēlę
mamātės vardīnēms. Žiēmā pramókau siuvinėti iš užsigėidžiau* pīrmājj

savo darbo vaışıų jai paaukoti. Už savo pinigų nupirkaū reikiamos mēdžiagos ir štai, pasislėpusi fōtelyje, kād mamātē nepamatytų, siuvū staltiesēlę spintēlei priē jōs lōvos. Pasirinkaū šią dōvaną, nē kitokią, geraī viską apgalvōjusi. Vakarē, maščiaū, kaī mamātē paskaīčiusi norēs užgesinti žvākę, jōs žvilgsnis puīs aīt māno staltiesēlēs, ir jī užmigs, apiē manē maštūdama... Ō rýta pirmutinis daiktas, jōs žiūrimas, yrā laīkrodīs aīt spintēlēs... Ir čia vėl turēs manē prisimiñti.

Virš māno galvōs gīeda ir čiulba paukštēliai; toli, antramē tveñkinio krantē, kalēna gañdras; tiēs māno kōjomis mēlynōja dangaus ašarēlių giriā, stebēdamos savo ātvaizdą tveñkinio vėidrodyje. Kažkōks saldūs, taīsi medaūs kvāpas kutēna mán nōsj, bēt nepāisau niēko ir vis tik siuvū kuō uoliāusiai. Taīp mán saldū, liñksma māstant, kaīp nudžiūgs mamātē, šī māno darbēlį pamāčiusi. Ir didžiūodamasi žiūriū ī savo veīkalą – iš tikrūjų meñką ir ydingą, bēt māno akysē labai gražų. Ō paskuī atsīmenu mamātēs nōrą, kād, mán čia sēdint, tik gēros miñtys teateitų ī galvą, ir maštaū, kād jūk negāli būti minčiū, geresniū už tą, kaīp suteĩkti džiaūgsmo savo mamātei.

– Irusia!

Krūptelėjau, išgiřdusi mamātēs balsą. Greīt pāslėpiau darbą už krūmų ir nubėgau.

Iėjusi ī tāką, eīnantį nuō alėjos, pamačiaū antramē jō galē mamātę. Ejo mán priešais, vesdamā už rañkos māno mažēsniį broliūką. Neturėjo užsidėjusi skrybēlēs, tik bāltu skēteliū deñgēsi galvą nuō sūlēs. Jai taīp eīnant, visai sūlēs spinduliū apibertai, šviesūs, melsvai pīlkas āpdaras, apsiaūčiaš jōs gražų, laībą stūomenį*, būvo panašūs ī sūlēs nušviestą debesēlį. Skētēlio paúksmeje* juodāvo aīt galvōs storū kasū vainikas, ō iš blankaūs vėido liūdnaī ir meīliai žiūrėjo júodos didžiulēs ākys iš pō añtakių lóg kregždēs sparnaī. Māžas Jonėlis šaliā jōs sū savo bālta eilutē, neseniaī pakeītusia jupēlę*, ir dīdele skrybēle atrōdē kaīp išliñdēs iš krūmų pāsakos nykštūkas.

– Esū, mamāte! – sušukaū pribėgusi ir liemenį jai apkabīnusi.

Ō jī, rankelē māno vėidą glōstydamā, paklāusē:

– Savo fōtelyje sēdėjai, Irusia? Ō kā teñ dirbai?

Peř jōs lūpas prālēkē lengvūtē šypsena, ō mán dingtelėjo, ař tik jī kažkō nenumānē. Nelaukdamā māno atsākymo, tārē:

– Eīsim pažiūrėti, ař nepražýdo jaū mūsų rōžēs.

Nuėjome pirmà priė vadīnamujų mào rōžių – dviejų senų, aukštų – sulīg mamatė – kerų*, kažīn kienō īr kažīn kadà pasodīntų. Būvo juōdu pilnī baltuojančių pumpurų, bėt žīedo dār nerādome nė vīeno.

– Tavo senėliai vis daugiaū aptīngsta, – tārė mamatė. – Eīname pàs manuosius.

Pérėjusios tiltėlj, atsidūrėme kitojė sōdo pūsėje. Teñ, aīt áukšto tveñkinio krañto, būvo mažà dirvėlė, pilnà jaunų rōžių kerėlių, pačiōs mamatės neseniaī pasodīntų. Aīt visų baltavo grāžūs, didelī žiedāī švelniaīs lóg šilkaī īr baltaīs lóg sniėgas lapėliais, pačiamė viduryjė vōs paraūdusiais. Iř rōdės, kàd pō tuō raudonumū slėpiasi rōžių síela.

Mamatė ėjo nuō vīeno kerėlio priė kito, lytėjo rožės sàvo plonaīs pirštėliais īr pasileñkusi į savė traukė jū nuostābų kvāpą.

– Žinaī, Irute, tàs meilūs kvāpas – taī rōžių kalbà. Iř tà sàvo kalbà pāsakoja jōs apiė tókiās grožybės, kokių niekadōs nērà māčiusios žmonių ākys, apiė tókiūs balsūs, kokių niekadōs nērà girdėjusios žmonių aūsųs, īr apiė tókią láimę, kokiōs niekadōs nērà patýrusios žmonių širdys.

Ō aš pagalvójau, kàd vis dēltō žmónės daūg láimės pàtiria. Štaī puīkios, kvāpios rōžės, štaī brangiōji mamatė īr mylimàsis brolėlis, teñ, anàpus tveñkinio, graži staltiesėlė, īr netrūkus būs mamatės vardīnės, īr būs daūg svečių, īr krėmas, īr taīp gražū visuř, īr sàulė taīp puīkiai šviėčia īr šildo.

– Mamatė, – tariaū, – ō mào širdis yrà labaī laimīnga. Taīp visuř gražū, taīp puīkiai žydi tōs rōžės!

Mamatė jaū nē į rožės žiūrėjo, bėt kažkuř tolŷn, prō tamsiàs pušis, áugančias sōdo galė, tařsi ieškōdama tų grožybų, kurių nērà regėjusios žmonių ākys. Iřgiřdusi mào žodžiūs, jī lóg prisiversdamà atitrāukė žvilgsnj nuō tų tōlių, pažiūrėjo į manė, liūdnaī šýptelėjo īr tārė:

– Trumpaī težydi rōžės, Irute!

Iř, papūrčiusi gálvą, tarýtum norėdama nusikratýti liūdñų minčių, ėmė skinti rožės īr dėti į púokštę.

– Nunėšime púokštę tėvėliui, – tārė.

Iřriñkusi puikiąsiją rōžę, pasistiėpusi įsegiau jā mamatėi į kasų vainiką aīt kaktōs īr géréjausi, kàd aīt juodų plaukų jī atródė lóg sidabrīnė žvaigždė. Iř ūmaī pamačiaū, kàd taīp mamatės īr baltų rōžių yrà kažkóki panašumo...

Iř tariaū:

- Mamāte, rōžēs ģ tavē panāšios.
- Kuō, Irūte?
- Tókios jōs meīlios meīlios iř taīp liūdnaī žiūri, kaīp iř tū.

Klausimai ir užduotys

1. Su kuo asocijuojasi pasakotojai prisiminimai apie motiną? Kaip ji vadinama?
2. Pacituokite, kokios motinos rankos. Ar kada galvojote, kaip apibūdinti mamos rankas, akis, lūpas? Kodėl?
3. Kodėl sakoma: „audžia seną seną aukso sapną“? Kodėl mums svarbūs prisiminimai?
4. Koks yra prisiminimuose rūmas? O sodas?
5. Kokią jaukią vietelę turi Irusia? Kodėl ši vieta būtent jos?
6. Kodėl galima sakyti, kad apgalvojo, ką dovanoti mamatei? Ar galima sakyti, kad meilę rodome rūpesčiu ir dėmesiu mums svarbiems žmonėms? O gal yra kitų būdų?
7. Kodėl svarbus palinkėjimas, kad „geros mintys teateitų į galvą“?
8. Ar tiesa, kad šeima – bendravimo mokykla? Kodėl taip manote?
9. Kodėl rožės kvepia, pasak mamatės?
10. Kas yra vaikui laimė? Kada jis jaučiasi laimingas?
11. Kodėl mamatė kalba kiek liūdnei, kad rožių pasakojimas pasakoja apie laimę, kokios nepatiria žmonės? Ar visada žmonės laimingi? Kaip Jūs suprantate laimę?
12. Parašykite pastraipą tema „Motinos meilei niekas neprilygsta“.

JURGIS SAVICKIS (1890–1952)

VAGIS

Novelė

Kaip gėra turėti savo namą. Sėvas nėmas, šilumà. Pilnà trobà žmonių, pánčius* vėjančių*. U tà tà, šilta, gera! Taip gali manyti žmogus, kuris kaip šuõ išgùitas pò pasaulį bāstosi.

Užrūkųtoj iř dūmų prileistøj grýčioj seni žmónės pāsakojo apie senų laikų plėšikùs, kaip jū pavogti arkliai būvo rišamì priė mėdžių, kaip arkliai iš bādo žievės gráužė, kaip kunigams įkaitintais virbalaīs padùs svilino.

Vaikas, drožinėdamas lentėlę iř norėdamas iš jòs smuiką padaryti, svajójo iř klaūsėsi.

– Nàgi, kàd dabar ateitų peř prisnigusj darželj plėšikas...

Plėšikas ródėsi vaikui áukštas, malonùs, gražiaīs juodaīs rūbais apsirėdęs*, lýg kùnigas sù blizgančiais kaliòšais. Kodėl jam taip ródėsi – jis nežinójo.

Šiañdien būvo nepaprastà dienà.

Vāgys pāvogė tētei tiesióg iš kūtės* árklj. Sukviėtus taĩką, arkljys būvo rāstas, ò vagis sugáutas iř, į rōgių dùgną įmestas, namò parvežtas.

Namò parvėžus, vagis būvo priiřstas grýčioje priė skersinio spýrio*, veřžiančio įgubusią sieną. Vienmarškintis, žādo netėkęs. Viřvės būvo giliai įsipjovusios į bìcepsus, galvà nusvìrusi, prāmuštu smilkiniu iř kraujù, priskrėtusiu aņt grubių atlapų marškinių, ródančių jò geležinę krūtinę.

Visì išsiskìrstė, kàs vālgyti – svečių priimti, kàs arklių – rōgių sužiūrėti.

Vaikas tỳliai stovėjo priė piktadario, lýg jį kàs būtų tvirtai laikęs. Jis negalėjo prisimiņti, kuř jis jį mātė. Rarōtų* vaĩzdas priminė jam šį piktadarj: žālias véidas, suplėšyti marškiniai, pasvìrusi galvà... Dideliāmè altōriuje prikáltas aņt krýžiaus Kristus turėjo tókio pāt panašumo.

Kàs tàs „piktadarys“!

Šiaudą iš lóvos ištraukęs, pasúoliu atsargiai prišlaũžęs, jis bādė vāgiui šiaudu į nój.

– Tù esì galingas, tù gali vienu žvilgsniù treņkti manė žēmèn, bèt tù niėko negali mán padaryti, – taip sùkosi vaiko galvøj minčių chaosas.

Vagis, atvertęs raudónas akis, apsidairė nedrąšiai pò grýčią.

Búdamas tikras úkininkas, žinódamas, kàd sù plėšikù reĩkia eĩgtis, kaip įstátymai liėpia, šeiminiĩkas pakláusė tikro veidmaĩnio balsù:

– Gál, svetėli, pùsryčių nóri?.. Kiaulėnos?

– Greit̃ pátj pavaišĩnsiu kiauiliėna.

Vagis nubùdo. Pajùto, kàd bėdà aĩtinasi. Bùvo pasirýžęs giĩti sàvo „razbáiniškà“ gařbę ir atsakinėjo tyliù, pýktj sùkuriančiu balsù.

– Tylėk, vagiė. Tuõj tavė čià pribaiĩgsiu.

– Pamatýsime, kuris pĩrmà.

Vagiės galvà traĩkėsi į pasĩenį, ò blaũzdos bùvo mùšamos båtų sù pasagáitėmis.

– Štĩl! – nusidĩrbusio ir pavařgusio žmogaũs balsù šaukė šeiminiĩkas, išbėgdamas iš trobõs, nórs vagis ir nemánė atsakinėti, tik piktõs ugniės akimìs lydėjo šeiminiĩkà.

Vaĩkas, užliĩdęs į palóvio tolimiàusią kam̃pà, žiūrėjo nubùdusiomis akimìs į šità baiĩsà komėdijà.

– Tėtė, sàko, gėras, bėt kàm taip baiĩsiai mùša vāgj! – skaũdziai suspingsėjo vaĩko smilkiniuosė.

Vaĩkas pasirýžo išláisvinti vāgj.

Kàs bùs toliaũ, jàm šià vālandà nerùpėjo. Jõ niėkas dabař negalėtu sustabdýti.

Įlgai vālandai prasliĩkus, kuomėt suĩkiai pradėtas dárbas bevėik baiĩgtas, jis sugalvójo pakláuisti:

– Ò tũ mán niėko nedarýsi – tėtės nemùši? – Paskuĩ sù výrišku budrumù pridėjo: – Žinaĩ, toliaũ galiù neberáišioti!

Vagis bùvo bevėik visái išláisvintas, ir vaĩkas negalėtu kariáuti sù tókia pājėga, kaip pavāsario ùpės beplaũkià ledaĩ. Nùteistas žmogùs tylėjo įbėdęs akis į àslà. Jis galbút išgyvėno geriausias vālandas sàvo àmžiuje.

Kuomėt paskutinė viřvė nusmùko nuõ vagiės, jis, kùpron susimėtęs ir nenormalùs, neskubėdamas atsidúrė priė dũrų. Kažkà murmėdamas, taĩtum: „Vaĩke, sudiėu“, sugniáužė jĩ visà ir prispáudė priė krūtĩnės.

Dviejũ kankiniũ „sudiėu“.

Vagis lĩkuriavo. Vaĩkui àšaros pripildė akis ir pradėjo byrėti peř skruostus aĩt jõ pilkũ sù mėlynomis juosçiúkėmis trinỹčių*.

Jõ užgimusioje šià vālandà síeloje suskambėjo kriřtolinio gaĩlescio šviėšios júros.

Jis šią dieną tapo įrašytas žmonių tarpan. Jis pajuto tókį ilgesį, lóg tàs vākaras niekuomèt nesiliáutų. Nemātęs didesnių mistèrijų*, pajuto šiamè daūg brangaūs.

Vakarè vaĩkas išgĩrdo, kàd vāgį sugāvo, pririšo priè geltónų mažų šlajùkių* ir vilko peř sniegą, bèt šiò fākto jìs neanalizāvo. Jaūtè tiek tvirtòs vālios āteičiai.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl, pasak pasakotojo, gera turėti namus?
2. Kodėl vaikui smagu klausyti senų žmonių pasakojimų?
3. Kodėl vaikas įsivaizdavo plėšiką kaip nepaprastą herojų? Į ką šis buvo panašus?
4. Kodėl sakoma: *svajok atsargiai*? Ar pildosi mūsų svajonės?
5. Kaip elgėsi su plėšiku berniuko tėvas? Ar pateisinamas jo žiaurumas? Kaip derėtų elgtis?
6. Kodėl išlaisvintas vagis berniuką apkabino? Ar tiesa, kad jie buvo iš skirtingų pasaulių?
7. Ar galėjo būti piktadariui išlaisvinimas nauja pradžia?
8. Kaip suprantate pasakymą: „Jis šią dieną tapo įrašytas žmonių tarpan“?
9. Pakomentuokite sakinį: „Jautė tiek tvirtos valios ateičiai.“
10. Kodėl galima pasakyti, kad į vagį šiame kūrinyje žiūrima tarsi kitaip? Kodėl, aiškinant įvykių seką, labai svarbi žmonių psichologija?
11. Ar tiesa, kad jaunas žmogus mokosi iš pavyzdžių? Ar svarbi savivoka, kritinis mąstymas?
12. Rašytojas Jonas Biliūnas sukūrė tokio paties pavadinimo novelę „Vagis“. Palyginkite. Pildykite lentelę:

Abiejų kūrinių panašumai	Šių novelių skirtumai
Abu kūriniai – epika, novelės	J. Biliūnas laikomas psichologinės novelės meistras, J. Savickis – moderniosios

VINCAS KRĖVĖ
(VINCAS MICKEVIČIUS,
1882–1954)

DAINA APIE ARĄ

Padavimas

Toli toli, teñ, kuř sáulė tēka, yrà kalnúota šalis,
tokià graži, kokià iř sapnė nesivaidėna mūsų krāšto žmonėms. Tojė šalį
aukšti kalnai. Añt tų aukštumų, añt jų kalnų žilųjų viršūnių neį žmogus
neužlipa, neį žvėrys neužbėga, neį paūkštis neužlekia. Tik dėbesys teñ
nakvója, tik žiemà ámžinąjį lízdą teñ susivįjo, iř laisvì tik araĩ teñ sàvo
vaikùs pėri.

Tarų áukšto kálno viršúnės kietųjų uolų áugo lízdė Āras. Kaĩ jis bũvo
māžas iř silpnì sparnaĩ, plũksnomis neapáuge, dár jō nekėlė, daĩrėsi
Āras pō mélynas dangaūs erdvės, kuř aukštaĩ aukštaĩ, aukščiaũ
aukščiausiųjų kalnų viršūnių, lekiójo senì stiprūs araĩ. Iř svajójo tadà Āras:

– Kaĩ àš užáugsiu, paūgėsiu, kaip senì araĩ aukštaĩ padángėse lekiósiu.

Svajódamas džiaūgėsi Āras, kàd arù gimė, iř lauktė láukė tų laikų, kaĩ
arù inš aukštaĩ skrajóti, kuř žmogaūs akis nepasiekia, kuř silpnas paūkštis
nepakýla.

Praėjo daūg laĩko, sustiprėjo Āro sparnaĩ, iř skraĩdė Āras aukštaĩ
mélynose padángėse, kuř tik senì araĩ skrajójo. Bėt jaũ nebesidžiaugė
tuō Āras, kàd taip aukštaĩ padángėse skraĩdo, kuř skraĩdo iř kitì araĩ.
Dažnaĩ dažnaĩ, tupėdamas añt žilōs kálno viršúnės, tamėpė Āras galingsus
sàvo sparnùs, daĩrėsi į mélynas dangaūs erdvių bedugnės, kuř šviesì
sáulė kėlią sáu mĩna.

Iř svajójo Āras:

– Kaĩ sustiprėsiu kaip senì araĩ, kaĩ lekióti geraĩ įpràsiu, taĩ àš pakĩlsiu
taĩp aukštaĩ, kuř dár neį vienas āras nelekiójo. Àš nuskrĩsiu teñ, kuř dár
neį vienas āras neskrájójo, àš atràsiu kėlią nuō žēmės į daūgų.

– Taĩ tadà visì pagiřs iř sužinōs, kàd yrà tóks Āras, visų arų āras, kuris
taĩp aukštaĩ pakilo, kaip dár neį vienas nebũvo pakilęs, – kuris žino nuō
žēmės į daūgų kėlią.

– Iř ateĩs visì, kàs gývas yrà, iř nusileñks mán iř prašys, kàd kėlią teñ
paródyčiau...

Iř taip svajójo Āras iř besvajódamas džiugiaĩ kleketávo iř jaútė, kàd galýbė áuga jŏ krūtìnėje, kàd širdis vérdá narsumù.

Eĩ, nérà tŏ pasáuly, kŏ neišdrĩstų Āras, visų arų áras.

***

Tar̃p tų kalnų, kuř gyvėno Āras, bũvo vienas kálnas, visų kalnų aukščiausias. Jisaĩ bũvo tar̃p tŏs šaliės visų kalnų kaĩp Āras tar̃p visų arų.

Kaĩšviėsiai žveřblė* sniegaĩs jŏ viršũnė, skęsdamà sáulės spinduliuosė, visi kalnaĩ bũvo grynì, giedrì. Niėkur nesiródė neĩ vienas debesėlis, neĩ vienà miglėlė, ō tŏs, kuriŏs nakvójo giliuosė klóniuosė, slėpėsi tar̃p uolų iř tarpùkalnių bedũgnėse... Bėt kaĩ apsiniáukia kálno viršũnė, miglomìs sũpstosi*, žaibaĩs dabĩnasi* – užsiũkanója* visà šalìs, baĩsũs tadà kalnaĩ. Buńda vétros iř stáugdamos iš visų šalių prŏ žilų kalnų viršũnes vėja miglàs, dėbėsis... Buńda audrà, pakýla bańgos iř baĩdo visa, kàs yrà gýva pasáulyje. Išsigańdęs slėpiasi giliaĩ žmogùs, slāpstosi žvėris, slāpstosi iř paũkštis; visiems sáulę témdo audrà, kuri, gĩmus tar̃p aukštų kalnų, erdvės sáu íeško iř uždamà, staugdamà veřžiasi iš aukštų tarpùkalnių ĩ plačiũs laukùs, erdviaũs lógumas, kuř yrà daũg viėtos skrajóti.

Iř pasirińko sáu Āras viėtà ańt aukščiausių tŏ kalnų kálno uolų, iř, pakilęs aukščiaũ negù žibanti amžinų sniegų vainikų jų viršũnė, užtėmdė jám sávo sparnaĩs sáulę.

Iř sũraukė sávo káktą kálnas, iř apsiniáukė šviesũs jŏ véidas. Ő kaĩ tik jĩs apsiniáukė, nubũdo vétros, pakilo didi audrà, užtėmdė miglomìs Ārui kėlią, kàd jisaĩ aukštaĩ neskrajojų, sparnaĩs sávo unksnės* kálnui nedarýtu, sáulės netėmdytų, jėgomìs nesipuikúotų.

– Vaĩ, pasislėpki, Āre, kuř vétra neũžpučia, kuř lietũs neužlýja, kuř audrà nepasíekia. Pýksta kálnas, siuntà audrà. Pasislėpki, Āre, ieškókis saugiŏs priėglaudos. Mataĩ, visi araĩ seniaĩ jaũ pasislėpė.

Puikũs bũvo Āras, audrŏs neišsigańdo. Krūtìnė jŏ seniaĩ kovŏs trŏško, ō priešininko neturėjo. Išskėtė Āras stipriũs sávo sparnũs iř nuskrìdo teń, kuř bańgos ũžė, kuř audrà stáugė, – sũ vétromis pasigalynėti, sũ žaibaĩs apsikabinti, sũ perkúnais pasikalbėti...

– Vaĩ, tũ, Āre, ilgaspárnių tũ valdŏve! Sunki, smarki tàvo kovà. Vėtros plũksnas tàvo tar̃šo, bańgos sparnũs láužo, lietũs akmenimì žemýn tavė slėgia...

Audrà ĩ plačiùs laukùs, beribès lỳgumas veřžesi, erdvès sàu ieškòdama, iř Ārą tenaiñ nēšė.

Ilgai siùto audrà... Plaũkė peř laukùs, peř júras, peř giriàs... Plaũkė toli, Ārą nēšė... Vaĩ, toli nuklýdo nuò aukštũ kalnũ Āras, nuklýdo teñ, kuř žmònès klóniuose gyvėna. Apałpo, nusilpo Āras, ò nusilpęs nusiléido aňt žėmės pailsėti. Žmònès ĩ tinkluosė pagãvo iř patùpdė ĩ labaĩ gražũ auksúotą nařvą.

***

Iř patùpdė žmònès Ārą ĩ nařvą, iř padėjo nařvą teñ, kuř bũvo daũg paũkščių – iř laukinių, iř naminių. Bũvo teñ strazdũ, vištų, žašũ iř kalakutų.

Iř pastātė nařvą, kuř bũvo įtupdýtas Āras, gražiũ gražiáusioje viėtoje. Džiaũgėsi žmònès, kàd turi pasigãvę Ārą, visũ arũ ãrą, iř édino* ĩ ĩ geriausiais édalaĩs, iř girdė týru šaltinio vandenėliũ. Bèt negėrė, nėlesė niėko Āras, tik daũžesi ĩ nařvo sėnas, drãskė vielàs nagaĩs, láužė snapũ, mùšė sparnaĩs.

Nusiláužė Āras snãpą, nagùs apsiláužė, susižeidė iki kraujũ krūtineį, apsidaũžė sparnùs, bèt nesilióvė ĩ láisvę veřžtis. Iř narvė nenorėjo žmoniũ vérgu bũti... Veřžesi teñ, kuř mélynos dangauš eřdvės ĩ šaukė. Iř mātė kitì paũkščiai, kaip žmònès Arù rúpinosi iř kaip jìs nepáiso jũ gerũmo, mātė, stebėjosi iř Āro suprãsti nesuprãto.

– Kóks jisaĩ nedėkingas! – kalbėjo strazdas. – Jėi manimì žmònès taiř rúpintysi, diėną iř nãktį jėims šviřkščiau*.

– Iř kò jám dár reĩkia? – kalbėjo ántys. – Žmogùs maitina ĩĩ, kò tik jisaĩ nóri. Jėi bũtų nė tóks puikùs, taiř jò žmogùs iř narvė nelaikýtų. Sãko, jisaĩ kalnuosė gyvėnęs. Ařgi teñ taiř gėra, kaip pàs žmõgų? Ařgi teñ rasi tiek varliũkščių kaip čià...

– Iř mėšlýnas gál kuř gerėsnis yrà! – kalbėjo gaidỹs. – Và, pakrapštýtų dabař mėšlo, tókius gerùs nagùs turėdamas. Kiek gėro čià suràstų! Ė, kvaĩlas paũkštis, sàvo láimės nesupraňta...

– Gà gà gà! Kò dár jìs nóri? Kã jìs ràs tosė padángėse? Tokiũ bãlų, kaip músy žmogaũs laukuosė, nėrà niėkur kituř. Mào sesėlės, kuriõs nepriklaũso žmõgui, iš tolimõs šaliės kiekvienaĩs mėtais čià àtlekia.

– Žmònès kalba, kàd šalti tie kalnai, amžinà žiemà tenaiñ siaũčia, – tãrė pralėkdamà kregždė, kuri bũvo toli lekiójusi, daũg mãčiusi.

– Iř kō jīs taiř pūčiasi, kuō didžiúojasi? – kalbėjo kalakùtas. – Kàd turėtų nòrs tókj snāplj* kaip mào.

– Arbà tókią úodegą kaip mào! – pasigýrė póvas.

– Arbà nagaĩ... Tai nē kažin kokiē jō nagaĩ! Iř mào nē menkesnì. Arbà aš negaliù pasipuikúoti sàvo skiaūtere. Niēkas tokiōs netùri... Kakariekū!

– Netùri, netùri, netùri, – kudakāvo vištos iř meĩliai žiūrėjo ĩ gaĩdj.

– Skiauterē! Kažin kàs tóji tàvo skiauterē... Iř dainúoji, tai tik rėki... Ő gál tù móki švỹkšti* kaip aš, ař gál tàvo kāklas tóks liēknas iř lankstùs kaip mào? – supỹkęs tārė žąsinas.

– Tiēsa, tiēsa, tiēsa kalbi, – pritarė jám žąsys.

– Kalbėkite! Jėi jūs būtumėte geresnì, tai žmogùs jùs penėtų geriaū. Manė žmogùs myli labiausiai iř grýnu píenu pēni, – pasigýrė iř palėido kalakùtas sàvo snāplj, išpūtė úodegą. – Manęs iř šuō bijo! Aš iš júsų visų esù drąsiausias...

Iř ěmė paūkščiai giñčytis iř bártis víenas sù kitù iř būtų susikové, susipėšę... Bèt štaĩ žmogùs atėjo iř pàbėrė grūdų. Visì paūkščiai pamiřšo sàvo barniùs iř nubėgo lėsti. Ő prilėšę jiē vėl susiriňko priė Āro nařvo iř peĩkė*, kàd jisaĩ véltui didžiúojasi, puikúojasi. Jėi gėras jisaĩ būtų, tai žmogùs ĩ išlėistų iš nařvo... Tik sparnùs kiek pakiřstų, gál kaip strāzdui... Iř nagùs reikėtų pakiřsti, nēs sù tokiaĩs nagaĩs ařgi gālima gyvėnti...

Bèt Āras neklaūsė jų kalbōs. Jīs nepàlietė neĩ ědalo, neĩ vandeňs. Jīs nebetėko jėgų, sparnaĩ jaũ nebeklaūsė jō. Nařvo kampė tupėjo niūrùs, ō kraũjas bėgo iš sužeistōs krūtìnės... Mirė Āras... Láisvės netėkęs, iř gyvėnimo nustójo*. Težino žmónės, kàd Āras, laĩsvas gimęs, iř narvė móka laĩsvas miřti iř žmonių vérgu niekadōs nebebùs. Nòrs iř narvė kúnas, nòrs iř pavėrgtas, bèt kàs palaũš Āro puikýbę, kàs jō dvāsia pavėřžti galēs? Aukštaĩ jì skraĩdo, dár aukščiaū negù jīs sparnaĩs pakilti gāli!..

Mirė Āras, apiė kálnus, apiė sáulę besvajódamas. Ő tų, kuriē čià stovėjo iř apiė ĩ kalbėjo: vištų, žąsų – Āras neĩ mātė, neĩ jų žōdžių girdėjo.

– Vaĩ, jūs, žmónės, pikti žmónės, kodėl pražudėt Ārą?!

– Láisvas gimęs, laĩsvas áugęs, niaūrią* láisvę tik jīs iř mylėjo.

– Nòrs penėtumėte nupenėtumėte, nòrs iř grýno áukso būtų tasai júsų nařvas – žmonių vérgu nebùs Āras: aukštaĩ mintis jō skraĩdo...

– Vaĩ, jūs, žmónės, pikti žmónės, kodėl jūs nukankinot Ārą, visų arų Ārą?!

Klausimai ir užduotys

1. Kaip pradėdamas kūrinys? Pakomentuokite, kokias menines priemones atpažįstate?
2. Apie ką svajojo Aras, kai buvo mažas paukštelis?
3. Kodėl nesidžiaugė savo skrydžiu, kai pakilo ten, kur seni arai skraidė?
4. Ko siekė, apie ką svajojo Aras, kai sustiprėjo?
5. Ar atrado Aras savęs vertą priešininką? Kodėl?
6. Kodėl Aras, nors ir penimas, nepriėmė žmonių gerumo?
7. Kodėl žmonės bei naminiai paukščiai Aro nesuprato?
8. Kaip apibūdintumėte paukščius? Ko jie gyvenime geidė, kuo džiaugėsi? Kodėl tarpusavyje vaidijosi? Kada nustojo?
9. Kas atsitiko Arui narve? Kaip suprantate: „Laisvės netekęs, ir gyvenimo nustojo“?
10. „Težino žmonės, kad Aras, laisvas gimęs, ir narve moka laisvas mirti ir žmonių vergu niekadoms nebebus.“ Apie ką svajojo Aras prieš numirdamas? Ar įmanoma būti laisvam kalėjime?
11. Gal Aras buvo išpuikęs, išlepęs, tuščiagarbis, drąsus, svajojantis, išdidus, siekiantis? Kodėl taip manote?
12. Šis kūrinys vadinamas *alegorija*. Gal jis turi paslėptą mintį, potekstę? Argumentuokite atsakymą.

ŽODYNĖLIS

A

- Adventai – laukimo, rimties, vilties, maldos ir susikaupimo laikas prieš Kalėdas.
 Adventas – keturių savaitių laikotarpis prieš Kalėdas. Skirtas Jėzaus Kristaus atėjimo – gimimo – laukimui įprasminti.
 Aibė – daug, daugybė.
 Aišyti – traukti.
 Aitvaras – turtus nešanti būtybė.
 Aižyti – lukštenti, trupinti, skaldyti.
 Akistaton – būti akis į akį su žmogumi.
 Akivaras – neužžėlusi pelkės vieta, klampynė.
 Akylas – kuris gerų akių, pastabus, dėmesingas.
 Akyliausias – kuris geriausiai mato.
 Akolita – bažnytinė tarnystė, kur gali patarnauti pasauliečiai (nešamas kryžius, žvakės, smilkytuvas).
 Akstinas – paraginimas, stimulus.
 Alsuoti – įkvėpti ir iškvėpti orą, kvėpuoti.
 Amalas – pusiau parazitinis visžalis nuodingas, vaistinis augalas; žaibas be griausinio.
 Amatas – gebėjimas gaminti ką nors rankomis.
 Anasai – anas.
 Andai – anądien, anąsyk.
 Andainykštė – anos dienos.
 Aniuolas – angelas.
 Ant – štai.
 Ant šalies – šalia, pašonėje.
 Ant viedro – ant kibiro, vietoje lauko tualetu.
 Antifonas – bažnytinė giesmė, solisto giedojimas pakaitomis su choru.
 Antpelnis – pelnas, viršijantis pelną.
 Antvožas (dėžutės) – viršus, dangtis.
 Apaštalavimas – būti apaštalu.
 Apatininkės – apatinės kelnės.
 Apgargažėję puodai – anglėti, suanglėję, išdegę puodai.
 Apipenėta – lyg ko privalgiusi.
 Apyvoka – namų ruoša, gyvulių priežiūra.
 Apluokas – aptvaras gyvuliams.
 Apmalšti – sumažėti, susilpnėti.
 Apmuturioti (apmuturiuoti) – sukti, vynioti.
 Apnikti – užpulti.
 Apnikti (jausmas) – apimti.
 Apraiška – pasireiškimas.

Apsagalai – kuo kas apsegama, apsegta.
 Apsijimas – elgesys, bendravimas.
 Apsiliuobti (liuobtis) – apsitvarkyti, atlikti ruošos darbus.
 Apsirasoti – sudrėkti, sušlapti.
 Apsirėdęs – apsirengęs, vilkintis.
 Apsiskolyti – būti skolingam.
 Apsižygiuoti – atlikti namų ruošos darbus.
 Apstu – gausu.
 Apsupti (purvynai apsupę) – tęsiantis aplink ką juosti; aplink besitęsiantys, esantys purvai.
 Apžadai – pasižadėjimas ką padaryti, įžadas.
 Apžilpusios akys – akys aptemo, apraibo.
 Archetipas – prototipas, pradžia, pirmavaizdis, vaizdinys.
 Arielka – degtinė.
 Armoška (armonika) – dumplinis mygtukinis muzikos instrumentas.
 Asista – palyda.
 Asla – molinis trobos grendymas, plūkto molio grindys.
 Aspirantas – asmuo, kuris rengiasi moksliniam darbui.
 Ašutai – arklio uodegos ar karčių plaukai.
 Ašvienis – darbinis arklys.
 Ataidas – garsas, aidas, atgarsis.
 Atatupstas – atbulas.
 Atbalsiai – aidas, atgarsis.
 Atgavėti – pasninkauti, neturėti ko valgyti.
 Atilsis (atilsėlis) – poilsis, ilsėjimasis, ramybė.
 Atitokti – atsigauti, atsipeikėti.
 Atkakti – atvykti.
 Atkalknis – kalno šlaitas, ant kalno.
 Atkampus – atokus, tolimas.
 Atlaidai – atleidimas nuo nuodėmių, parapijos šventė.
 Atlapos durys – atvertos, atidarytos durys.
 Atlašus – atloštas, tiesus, nesusilenkęs.
 Atmylėti – tuo pačiu atsilyginti, pamaloninti.
 Atneikti (pirštai) – nutirpę, atgrubę (pirštai); nejausti pirštų.
 Atokiai – nuošaliai, per atstumą.
 Atolas – atžėlusi žolė.
 Atonalija – muzikoje, kur nedera melodija ir harmonija.
 Atpėsčiuoti – ateiti.
 Atropinas – medicinos medžiaga, plečianti akių vyzdžius.
 Atsainiai – nerūpestingai, vangiai.
 Atseit – neva.
 Atsibastyti – atklysti, susirinkti bastantis, užsukti.

Atsigosti – atsiminti, susivokti, atsigauti.
 Atsirieti nuo darbo – vengti darbo.
 Atsisakyti – atsakyti, sakyti.
 Atsitokėti – susigaudyti, atsipeikėti.
 Atsiūlėti – siūlėję sustiprinti pakraštį.
 Atskala (praeties) – skeveldra, atplaiša.
 Atstoti – pavaduoti, pakeisti.
 Atstu – nuošaliai, per atstumą.
 Atšlaimas – kiemas, kėjimo asla.
 Atšlaitė – pašlaitė, vieta kalno papėdėje.
 Atvaša – atžala, atauga.
 Atvėsti pagavo – atšalo, atvėso.
 Auksinus supenėdavo riestainiais – už auksinus nupirkdavo riestainių.
 Aure – antai, štai, ten.
 Autai – medžiagos gabalas, skirtas kojas apvynioti aunantis.
 Avinžarnių stygos – avies žarnų stygos.

B

Bakanėlis – kepalėlis duonos.
 Balkis – sija, storas rąstas (ant balkių paprastai kalamos, tvirtinamos lubos).
 Baltakiuoti meiliau – žvelgti meiliai, vilioti.
 Balvonas (sl.) – stabas, dievaitis; netikėlis.
 Balžienai – akėčių skersinis, medžio (beržo) gabalas ūkio padargams gaminti.
 Bandininkas – bandos, gyvulių tvartas; bandos ganytojas; samdinys gyvuliams prižiūrėti, piemu.
 Barakas – laikinas medinis pastatas, įkalinimo vieta.
 Baras – lauko ruožas, plotas.
 Basnirčia – įsiavus basomis kojomis į apavą.
 Baudžiauninkas – baudžiavinis valstietis.
 Baustis perti – ketinti, ruošti mušti.
 Be užlinkimų – tiesiai.
 Bebloznas (sl.) – vis dar sunykęs.
 Beletristas – grožinės prozos kūrinių rašytojas.
 Bemaž – beveik, vos.
 Bemerginėdamas – ieškodamas merginos.
 Bepigu – lengva, gera, malonu.
 Bergždžiai – veltui, tuščiai.
 Berods – tikriausiai.
 Besarmatis – be gėdos.
 Besionanzuojantis – lytiškai save tenkinantis.
 Betėvyniai – tie, kurie neturi tėvynės.
 Beveizint – bematant, greitai.

Bevelyti – geisti, norėti, turėti valios.
Bezbożnym pismem (lenk.) – bedievišku laikraščiu.
 Biednas (sl.) – neturtingas, vargingas.
 Birbinti – važiuoti.
 Biržė – miško ruožas, skirtas kirsti; vienu jėjimu apsėtas žemės ruožas.
 Bitkrėsliai – žydintys augalai.
 Byloti – kalbėti, pasakoti.
 Blefas – melavimas, apsimetinėjimas, apgavystė, klaidinimas.
 Bloznas (sl.) – menkas, sunykęs.
 Boluoti – neaiškiai rodytis, vos išsiskirti iš aplinkos.
Bordelis – viešnamis.
 Brasta – negili upės vieta pereiti.
 Bravūriškai – drąsiai, narsiai, nenugalimai.
 Brevijorius – kasdienė katalikų dvasininkų maldų knyga.
 Brika – vežimas.
 Brikelė – nedidelis vežimas.
 Brizgilas – apynasris su žąslais, padarytas iš virvelių; kamanos (maunamos kinkomam arkliui ant galvos).
 Broga – degtinės raugas, alaus putra.
 Brūkis – braukimas, traukimas.
Bukinistas – retų, vartotų ar senovinių knygų pardavėjas.
 Buklus – atidus, atsargus, stebintis.
 Bulė – popiežiaus dokumentas, antspaudas.
 Buožė – sovietiniais laikais taip vadintas turtingesnis ūkininkas; šaunamojo ginklo atremiamasis galas.
 Burdiukas (avies kailio) – maišas iš avies kailio skysčiui laikyti (pavyzdžiui, vynui, Rytų šalyse).
 Burmistras – miesto valdžios atstovas.
 Būgti – išsigąsti, bijoti.
 Būras – Mažosios Lietuvos valstietis.
 Bžitkumas – bjaurumas.

C

Cacka pacacka – lepūnėlė, mėgstanti puoštis, švarintis.
 Cackytis – puoštis, gražintis; žaisti, niekais užsiimti.
 Celebruoti – laikyti iškilmingas pamaldas.
 Celė – vienuolio ar šiaip dvasininko kambarėlis, buveinė.
 Ceremoniorius – tas, kuris pradeda religinių pamaldų procesiją.
 Chromo batai – plonos bei minkštos odos, išraugintos metalo druskomis, batai.
 Ciesorius – monarchas, imperatorius.
 Cikada – šoklus vabzdys.

Č

Čalma – galvos apdangalas.

Červoncas – SSRS valstybės banko bilietas, lygus 10 rublių, buvęs apyvartoje 1922–1947 metais.

Čežėti – čirškėti (žvirbliai čirškia).

Čionykštė – vietinė.

Čirškinami žodeliai – nešvankūs, šiurkštūs žodžiai.

Čiulkinj čiulkti – lakstyti būriu aukštyn žemyn (apie uodų zujimą).

Čiulkinys – šiupinys, tai yra košė iš kruopų, avižinių miltų, žirnių.

Čiupra – sprandas.

Čiurka – mirusiųjų kojų apavas, pasiūtas iš juodos medžiagos.

Čiužėti – šlamėti, šnarėti.

Čyptelėti – cyptelėti.

D

Daba – papuošalai, puošimasis.

Dabintis – puoštis.

Dabita – puošėja.

Daboklė – areštinė.

Dalia – dalis – vaikams atiduodamas turtas iš tėvų ūkio, palikimas; likimas.

Dalykėlis – dalykas, apraiška, reikalas, daiktas.

Dangiška mana – Dievo malonė, kai Kristus pamaitino žmonių minią.

Dantis ant manęs pakabinti – persekioti ir koneveikti.

Dantis (dantimis) tratinti – niršti, labai pykti.

Darbumas – darbštumas.

Das sollst du mir büssen, verdammter Litauer! (vok.) – Tau bus atkeršyta, prakeiktas lietuvi!

Davatka – perdėtai pamaldus žmogus, šventeiva.

Desperacija – neviltis, didelis nusiminimas.

Destis – žiūrint, nelygu.

Dėl liežuvio – už iškalbą.

Dėta motinos – jei būtų marčios motina, tai ...

Diakonas – žemiausias katalikų ar stačiatikių dvasininkas.

Didaktas – didaktikos specialistas, pamokslautojas.

Didžiai – labai.

Diecezija – krikščionių bažnyčios administracinis vienetas, vyskupija.

Diendaržis – lauke gyvuliams užtvirta vieta; vieta prie tvarto.

Dievo Kūno oktava – Dievo Kūno ir Kraujo šventė (iškilmės), vykstanti aštuonias dienas.

Dilba – didelė, aukšta, aukštaūgė.

Dingotis – rodytis, vaidentis.

Dirstelti – dirstelėti, žvilgtelėti.

Diržingas – sudiržęs, kietas, standus, stiprus, tvirtas.
 Dividendas – pelno dalis.
 Dykas – be darbo, laisvas.
 Dyrėti – žiūrėti laukiant, lindėti, tūnoti.
 Dyvas (sl.) – stebuklas, keistenybė.
 Dogma – teiginys be įrodymų, laikomas neginčijamu ir privalomu.
 Doktrina – mokslinės, politinės ar religinės pažiūros, jų sistema.
 Domenas – teritorijos vienetas su nuosavybės teise.
 Domė – dėmesys, domėjimasis.
Dominus pars haereditatis meae (lot.) – „Viešpats mano paveldėjimo dalis.“ Maldelė, kurią dvasiškai kalba vilkdamiesi sutaną.
Dominus vobiscum (lot.) – Viešpats su jumis.
 Drabnu – kuris gerai drimba; tvanku, trošku.
 Drastiniai (drastiškai) – įžeidžiamai, užgauliai.
 Drykstelėti – įdrėksti, įplėšti, suduoti.
 Druožė – dryžis, ruožas, juosta.
 Drūčiai – stipriai, su jėga.
 Drūtgalys – storasis galas, storas medgalis.
 Drūts – drūtas, sveikas, gyvybingas.
 Duba – jaujos dalis, kur yra krosnis javams džiovinti.
 Duonius – duonkepys; tas, kas mėgsta duoną.
 Duonos išsiėdęs – persisotinęs.
Duoti po sletatatoriu! – Pranešti tardytojui (sekretoriui)! *Sletatatorius* – komiškas iškraipytas dviejų rusiškų žodžių junginys: *sledovatel* (tardytojas) ir *sekretar* (sekretorius).
 Duotybė – tai, kas duota žmogui.
 Dūlėti – senti, irti.
 Dūluoti – smilkti, rūkti, būti matomam.
 Dūšia (sl.) – širdis, siela.
 Dveigys treigį užėjo – mažesnis, menkesnis eina prieš didesnį, stipresnį.
 Dvilinkai – dvigubai sulinkęs, smarkiai ką atliekantis.

E

Edelmonaitė (germ.) – Prūsijos ar Mažosios Lietuvos bajoraitė.
 Edelmonas (germ.) – Prūsijos ar Mažosios Lietuvos bajoras, didikas.
 Efemerija – laikinumas; greitai praeinantis, nepatvarus.
 Egzorcizmai – religinės apeigos piktosioms dvasioms išvaryti.
 Enkavėdistas – sovietų saugumo NKVD pareigūnas.
 Erčia – tuščia vieta, erdvi aikštė.
 Esti – yra.
Et cum spiritu tuo (lot.) – ir su tavo dvasia (ir su tavimi).
 Etmonas – XV–XVIII a. LDK kariuomenės vadas.
 Ežia – žemės rėžio ar lauko riba, lysvė.

Ė

Ėdinti – penėti, lesinti; varginti, kamuoti; barti.
Ėmė pagunda – labai įdomu, labai norėjosi.

F

Filco – fetro, veltinio (skrybėlė).
Filiorius – ramstis, stulpas; gotikinės bažnyčios architektūros detalė.
Fine – puiku (versta iš anglų kalbos).
Fisharmonija – dumplinis pianino pavidalo muzikos instrumentas.
Formarijus – pirmamečių klierikų globėjas ir viršininkas (kuratorius).

G

Gadynė – metas, epocha, laikas.
Gaidgystė – gaidžių giedojimo metas (anksti ryte).
Gaišti – vėluoti, gaišinti.
Gaji nuomonė – paplitusi nuomonė.
Galas žino – neaišku, niekas nežino.
Galasodė – sodžiaus galas; vieta prie sodžiaus galo.
Galifė kelnės – iki kelių siauros, o nuo kelių platėjančios kelnės.
Gallia omnis est divisa in partes tres (lot.) – visa Galija padalyta į tris dalis.
Galop – pagaliau.
Galulaukė – laukų galas; tolimiausi kaimo ar ūkio laukai.
Gana su knygomis prostituoti (praktikuotis) – užtenka mokytis, būti prie knygų.
Gandinti – gąsdinti, išsigąsti; paslėpti.
Gardas – tvarte ar lauke užtvirta vieta gyvuliams ganyti.
Gargaliuojanti opera – kai dainuojama gerkle, ypatingai garsiai.
Gašumas – vikrumas.
Gatavickė išvirtos – mėgėja išvirtos (vakarienės); kuri mėgsta ateiti, kai maistas paruoštas, kai nieko nereikia daryti.
Gaužtis – gūžtis, slėptis.
Gavėnia – septynių savaitių pasninko ir atgailos nuo Užgavėnių iki Velykų laikas, skirtas pasiruošti Jėzaus Kristaus mirties ir prisikėlimo – Velykų šventei.
Gegužė – gegutė.
Gelti – skaudėti.
Gembėti – vingiuoti, raityti, sukti.
Gentis – giminė, bendruomenės narys.
Gerabūvis – gerovė, geras buvimas.
Gerbūvis – gerovė, materialinė nauda, būklė.
Gerklingas – turintis gerą, stiprų balsą.
Gerkliūgas – rėksnys; tas, kas rėkauja, garsiai šaukia, gerą gerklę turi.
Gėla – skausmas, gėlimas.
Gija – siūlas, ryšys.

Giltinių atpūtnagis – tinginys.

Giltinių popūtis – piktai sakoma apie tą, kuris miega be saiko.

Giltinių strainiuška – piktai sakoma apie tą, kuri nori tvarkos, pokyčių.

Gyliuojanti banda – puolama vabzdžių ir bėgiojanti gyvulių banda.

Gynioti – drausti.

Gyvenimas – sodyba, žemė, ūkis.

Gloria, gloria.

Deo gratias, amen, amen.

Asperges me, gloria ir confiteor.

Pabirai tariami lotyniški mišių maldų žodžiai: „Garbė, garbė. Dėkojame Dievui, amen, amen. Apšlakstyk mane, garbė ir išpažįstu.“

Glūduma – giluma, ramybė; tolybė.

Gniutulas – sugniutintas gabalas.

Gobis – godumas.

Goda – svajonė, mintis, lūkestis.

Godelė – goda, svajonė, svaja.

Godoti (gododams) – svajoti, rūpintis, gailėti, užjausti.

Gorčius – skysčių ir burių produktų kiekio matas (apie tris litrus).

Goslus – godus, geidulingas.

Graižyti – dejuoti, verkėti; sukioti ir grąžyti rankas.

Grašis – smulkus pinigas.

Graudenti – graudinti, įspėti, skųstis.

Graudis – graudumas, graudulys, liūdesys.

Graužtis – sielotis, krimstis; labai liūdėti, sielvartauti.

Gremėzdiškas – didelis, neproporcingas.

Griežtis – pašarinė daržovė, šakniavaisis.

Grįžtelėti – staiga trumpam atsigręžti, atsisukti, žvilgtelėti atsisukus.

Gryčia – namas (-ai).

Gromuliuoti (gromuluoti) – atrajoti; iš lėto kramtyti.

Grovas – grafas.

Grūmoti – grasinti, grėsti.

Grūstuvė – piesta, indas druskai, prieskoniams smulkinti.

Grūšia (sl.) – kriaušė.

Guba – sustatyta javų (rugių, kviečių, linų) pėdų krūva.

Gupijos – tokia žuvyčių rūšis.

Guzikas (sl.) – saga.

Gužas – gandra.

Gvieštis – labai norėti, geisti, susivilioti, savintis.

H

Haute couture (pranc.) – aukštoji mada.

Hospitalis – ligoninė.

Hotelis – viešbutis.

I

Ich danke Ihnen recht schön (vok.) – nuolankiai Jums dėkoju.

Ich werde dich lehren, du verfluchter Hund! (vok.) – Aš tave pamokysiu, prakeiktas šunie!

lena – vežimo, rogių ar arklo viena iš dviejų kartelė.

Insignija – valdžios institucijų, aukštų pareigūnų, valdovų luomo ženklas, gaminamas iš tauriųjų metalų su brangakmeniais.

Internuotasis – sulaiikytas, nuginkluotas karys, perėjęs neutralią valstybę.

Intyminė – intymi.

Intonuoti – kalbėti aiškiai, į toną.

Iš kailio nėrėsi – labai stengėsi.

Iš stuomens ir iš liemens – petingas, puikiai nuaugęs.

Išbuožinti – atimti iš turtingų ūkininkų žemę ir turtą.

Išdrykusios seilės – nutįsusios seilės.

Išėdyti (išėsti) iš mokyklos – priversti trauktis, išvaryti iš mokyklos.

Išgama – išsigimėlis, netikėlis.

Išganymas – išsigelbėjimas, atleidimas.

Iškaulyti (kaulyti) – labai prašyti, melsti.

Iškirmėjęs – išsimiegojęs.

Iškyla – išėjimas iš namų.

Iškurnėti – lėtai išeiti.

Iškvosti – išklausinėti.

Išmanyti – žinoti, suprasti.

Išmaujoti – sunkiai išbristi.

Išmauroti – išropoti.

Išmislas – išsigalvojimas, užmačia.

Išnašus – aukštas ir lieknas.

Išperti – primušti.

Išpildyti – atlikti, padaryti, įvykdyti.

Išsiginti – išsižadėti.

Išsikvarkliuoti – išsipuošti, išpuošti kvarklėmis (moterų drabužių pagražinimais).

Išsipakūtavoti – baigti atgailauti / nustoti gailėtis.

Išsirėdžiusi – pasipuošusi, dailiai vilkinti.

Išsiteks marti – užteks vietos marčiai.

Ištaiga – patogumas, prabanga.

Ištaksuoti – parduoti iš varžytinių aprašytą turtą.

Ištikti – pagauti, užklupti; atsitikti, įvykti; pakilti, užėiti; užgauti, sumušti; trenkti (apie žaibą, stabą); iškęsti.

Ištikti (ištiko kardas) – suduoti, paliesti, kliudyti (kardu).

Ištrinkti galvą – išplauti galvą.

Išžirga eina – eina plačiai statydama kojas, labai greitai; per daug stengiasi.

Ižas – plonas ledas, šąlantis vanduo.

I

Į svietus ėjo tėvams – tėvams buvo kaip svečias; buvo tarsi šventas, gerbiamas.

Į uodegą kirsti – smarkiai suduoti, surėžti kuo.

Įaugusi – paaugusi, subrendusi.

Įdavinėti – skųsti.

Įdiržusi ranka – kieta, sukietėjusi nuo fizinio darbo ranka.

Įgirti – išgirti, girti.

Įjunki gerti – pradėti gerti, priprasti gerti, girtuokliauti.

Įkandin – paskui ką nors eiti.

Įkaušusi – apgirtusi, apsvaigusi nuo svaigiųjų gėrimų.

Įmuręs – peršlapęs, įmirkęs, įklimpęs, įgrimzdęs.

Įmursti – įgrimzti, įklimpti.

Įnagis – paprastas įrankis buityje.

Įpiršti – įkalbėti vesti ar tekėti; įsiūlyti.

Įręsti – įsiūlyti, įbrukti, įpiršti ką nors.

Įręsti – padaryti įpjovą, įkirsti, įpjauti.

Įsakmumas – pabrėžiantis, įsakantis griežtas kalbėjimas.

Įsėti – pasėti.

Įsigeisti – norėti, geisti, trokšti.

Įsigiedojęs – susikaupęs, susikoncentravęs, negalintis sustoti.

Įsigūžtęs – patogiai įsitaisęs, susisupęs.

Įsikirsti – suprasti, suvokti.

Įsikvepėjęs (sodas) – kvepiantis.

Įsipykti – nusibosti, įkyrėti.

Įsivaizdijimas – įsivaizdavimas.

Įspitrėti – įsižiūrėti.

Įspįsti – nušvisti, įspindėti, įeiti spinduliams.

Įtikėti – patikėti, imti tikėti.

Įviji laiptai – sraigtiniai laiptai.

Įžambiai – įstrižai, įkypai, ne tiesiai.

Y

Ypata – individas, asmuo, asmenybė.

Yr – yra.

J

Jaka procesja grzechów! (lenk.) – Kokia nuodėmių procesija!

Jaugi – jau.

Jauja – pastatas javams / linams džiovinti ar minti; javų / linų džiovykla; pirtis.

Jednak (lenk.) – vis dėlto, tačiau, kaip bebūtų.

Jeigut – jeigu.

Ješibotas – rabinų ir žemesniųjų judėjų dvasininkų mokykla, seminarija.

Judošius – Judas, išdavikas, nedorėlis.

Juoba – tuo labiau, labiau.

Jupelė – suknelė; ilgas drabužis, velkamas per galvą.

K

Kadais – kadaise, kažkada.

Kafė olė (pranc. *Café au lait*) – kava su pienu.

Kalamaška – vežimas.

Kalėdoti – vaikštinėti prieš Kalėdas pas kaimynus, lankytis svečiuose, prašinėti.

Kamara – patalpa valstiečio troboje įvairiems produktams ar daiktams laikyti.

Kampanarijus – varpininkas, skambinimo ceremonijos vykdytojas.

Kamša – žabais, virbais išklotas kelias; prikimšta, užtaisyta duobė.

Kamža – baltas kunigų ar patarnautojų drabužis bažnyčioje.

Kanaplesėliai žvirbleliai – kanapes lesantys žvirbleliai.

Kanifolija – kieta trapi spygliuočių sakų derva smuiko strykui tepti.

Kantaplė – prastas sunkus batas.

Karceris – kalėjimo vienutė nepatogiomis sąlygomis.

Karčema – užėiga pavalgyti, pailsėti, pernaktoti; smuklė.

Karšti – baigti amžių, gyventi senatvės dienas.

Kartelė – dviračio rėmas.

Kartis – ilgas pagaly.

Kartofeliai – bulvės.

Kastetas – metalinė skylėta, krumplius dengianti plokštelė, dedama ant rankos.

Kastinys – žemaičių valgis iš pašildytos ir suplaktos grietinės.

Kašavarka – akušerė, vaistininkė, mokslų nebaigusi gydanti moteris.

Katas – katinas.

Kaukas – turtus nešanti būtybė.

Kazusas – neišsprendžiamas klausimas, mįslė, aktualija.

Keltuvės – vestuvių tradicija – jaunųjų prikėlimas su muzika.

Kemasas – samanomis ar žole apaugęs kelmas ar kupstas.

Kemsingas plotas – drėgna pelkės vieta.

Kemsynas – pelkinga, drėgna vieta.

Keras – medžio kelmas su šaknimis, krūmas.

Kerdžius – piemenų vyresnysis.

Kernotis ir plūstis – pradėti prieštarauti, šiauštis ir bartis.

Kertelė – vieta, kampelis.

Kertė – kampas.

Ketera – ko nors viršūnė; kalno, bangos viršus.

Kęsynė – kemsynas, šlapia ar drėgna vieta.

Kiauliarisčiu – bėgti, eiti greitai ir nedailiai.

Kiauteliai (kriauklės) – akių vokai.

Kiklikas (kiklikėlis) – moterų liemenė.

Kiksėti – kikenti, juoktis, kretėti, žagsėti.
 Kiminai – samanos (stogo danga).
 Kinis – gyvulio guolis ar migis.
 Kinka – koja, blauzda, šlaunis.
 Kinkymai – pakinktai; įtaisymas arkliui pakinkyti į vežimą, prie padargų.
 Kinksėti – eiti linksint į priekį, kinknoti.
 Kirkotis – kirvio kotas.
 Kiškų galai – kelnių galai.
 Kitoniškai – skirtingai, kitaip, ne taip kaip kiti.
 Kykas – moterų galvos skara su lankeliu, kepuraitė.
 Klampinėti – sunkiai eiti drėgna danga uogaujant.
 Klasta – apgaulė, pinklės, pikta valia.
 Klauptas (klaupka) – bažnyčioje baldas, skirtas melstis klūpant ar sėdint.
 Klėtis – trobesys ar namo dalis javams (grūdams) pilti, drabužiams laikyti, miegoti.
 Klierikas – kunigų seminarijos studentas (dvasininkas, kulto tarnautojas).
 Klipata – visai nusibaigiantis žmogus ar gyvulys, paliegėlis.
 Klyvas – šleivas, klišas, dedantis pėdas į vidų.
 Klotininė – drabužis su klostėmis.
 Klumpabalai – drėgnos vietos augalai, kupstai.
 Klumpės – avalynė mediniu padu arba visa medinė.
 Knistelėti – staiga pabudus (iš miego, susimąstymo) kilstelėti galvą.
 Kniotis – lupti, plėšti, tirpti, nykti.
 Knisys – kas mėgsta knisti; kas mėgsta visur kištis.
 Knystelėti – sujudėti; krūptelėti išsigandus; paslysti.
 Kočioti – kočėlu lyginti drabužius, juos minkštinti.
 Koktu – bjauru, šlykštu, nepriimtina.
 Kolchozas – kolūkis.
 Kone – vos, beveik.
 Konsekventiški – nuoseklūs, logiški.
 Konspiruoti – slėpti.
 Kontrapunktas – kelių savarankiškų melodijų junginys.
 Kopinėti – kilti aukštyn, skristi.
 Kraigas – stogo viršus.
 Kraikas – šiaudai, durpės, pjuvenos.
 Kraitė – šiaudinė ar iš vytelių pinta pintinė.
 Kraitis – nuotakos turtas (audekļai, drabužiai, baldai).
 Kraitvežys – senovinėse vestuvėse asmuo, kuris veždavo nuotakos kraitį (tur tą) į
 jaunikio namus.
 Kratytinis – šokis kratantis.
 Kraupas – siaubas.
 Krembliai – grybai.
 Krembliautoja – grybautoja.

Kresna – stipri, stambi, tvirtų kaulų.
 Krežis – pintinė su lanku; pintinė.
 Krikštasuolė – garbingiausia vieta prie stalo, stalo galas.
 Kriuknoti – kriuksėti, krizenti; tyliai kiūtoti (tūnoti, lindėti).
 Krivaitis – krivis, žynys.
 Krivis – senovės lietuvių (baltų) vyriausiasis žynys.
 Krykšti – linksmai šaukti, džiūgauti, rėkauti.
 Krosnangis – krosnies anga, ertmė.
 Krupnikas – likeris, gaminamas iš žolelių ir medaus.
 Krušnės – grybai.
 Krūkių perbraukti – perbraukti porą grybšnių.
 Krūpštinėti – krutėti, judėti; darbuotis.
 Kuinas – prastas arklys, nustekentas gyvulys.
 Kuinkapalaikis – prastas arklys, kuinas (menkinamai pasakoma).
 Kultuvė – medinė lentelė su kotu žlugtui daužyti skalbiant.
 Kultūrtrėgerė – kultūros skleidėja (turbūt turima mintyje „Kulturträgerin“).
 Kūlė – javų kūlimas, medinis įrankis.
 Kūlinė – akmenų krūva.
 Kumetė – samdoma dvaro darbuotoja.
 Kumptelėti – susigūžti, turėti kuprą, būti netaisyklingos laikysenos.
 Kuo vilkas gimė, tuo ir karš – koks žmogus gimė, toks ir mirs, nepasikeis.
 Kuoka – lazda storu galu, vėzdas.
 Kuplus – tankus, vešlus, šakotas, storas.
 Kur link – žymi kryptį, vietą.
 Kurpius – tas, kas gamina kurpes, batus; mėgsta avėti batais.
 Kursai – kuris.
 Kūtė – tvartas; trobesys gyvuliams laikyti.
 Kvaitulys – galvos sukimasis, svaigulys; įkarštis.
 Kvartka (sl.) – lango stiklas, langelis.
 Kvietkai (sl.) – gėlės.
 Kvorta – talpa, saikas (maždaug 0,7–0,8 l).

L

Lageris – priverčiamųjų darbų (koncentracijos) stovykla; vieta, kur laikomi karo
 belaisviai, kaliniai: Hitlerio Vokietija buvo tarytum klasikinė lagerių šalis.
 Lagertrėgerė – lagerio prižiūrėtoja (turima minty „Lagerträgerin“).
 Laidarys – užtvaras prie tvarto gyvuliams suvaryti, mesti mėšlui.
 Laidyti dantis – šaukti, bartis.
 Laidokas – nenaudėlis, patvirkėlis, girtuoklis.
 Laiduoja sveikata – leidžia sveikata.
 Laiduoti – garantuoti, užtikrinti, prisiimti atsakomybę už kitą.
 Laikytis – būti.

Lakišis – geltonai žydintis augalas.

Lakštas – lapas, plokštė.

Lakta – kartis, lentelė vištoms tupėti; penklinė natoms rašyti.

Lando (pranc.) – keturvietė karieta su atidengiamu stogu ir su dviem eilėmis sėdynių viena priešais kitą.

Latras – girtuoklis, valkata.

Laukabėgis – tas, kas bėga laukais, skuba; kas namie nepabūna, mėgsta trunkytis.

Lauknešis (lauknešė) – medinis uždengiamas indas valgiui nešti į laukus darbininkams.

Lauksargis – lauko dievas, dirbamų laukų ir gyvulių globėjas (senovės lietuvių įsi-vaizduojamoji dievybė).

Laukujė tvarka – lauko (laukinė) tvarka.

Lažas – priverstinis darbas dvare baudžiavos laikotarpiu.

Lažininkas – žmogus, kuris yra nelaisvas, priklausomas nuo dvaro.

Lašta – lizdas žąsims perėti.

Lašta – vienutė, kamera.

Ledspira – baltoji kielė (paukštis).

Leliūmai – kalėdinių lietuvių liaudies dainų priedainis / adventas (iš advento giesmėse dažnai vartojamo priedainio „leliūmai“).

Lementi – kalbėti (skaityti) iš lėto, sunkiai, vos ištariant žodį; neaiškiai kalbėti.

Lementuoti – raudoti, aimanuoti.

Lerma – triukšmas, aliarmas.

Lėkštas – banalus, nuolankus.

Liaupsinti – girti, pataikauti.

Lieknas – pelkė, klampi ir drėgna vieta, raistas.

Liežuvelis apmetė ir ataudė – gerai pakalbėjo, susitarė.

Ligi grabo lentos – iki mirties.

Limpenas – tas, kas negudrus, apsigavo, nepelningai pardavė, be reikalo nusileido.

Lindėti – tūnoti, būti pasislėpusiam.

Lindi – būna ramiai, tūno.

Lingė – lanksti kartis lopšiui kabinti.

Litanija – bendruomenės malda, kai vienas narys veda, kiti kartoja.

Liturgija – viešos pamaldos bažnyčioje.

Liukapalaikė – pypkė (menkinamai pasakoma).

Liumpenas – niekinamai sakoma apie iš prastuomenės kilusį žmogų; valkata, girtuoklis.

Liustas – puota, džiaugsmas.

Liustelis – laisvė.

Liūnas – pelkė, drėgna vieta.

Lygmė – lygi vieta, lyguma.

Lokalus – vietinis, ribotas, ribinis.

Lovys – išskaptuota ar sukalta iš lentų dėžė gyvuliams šerti, girdyti ar mėsai sūdyti.

Lustais teškina – gabalais svaidosi.
Lustas – gabalas, kampas.

M

Madaras – skystas purvas.
Magaryčios – tai, kas duodama su kaupu, viršaus.
Magėti – rūpėti, trokšti, norėti.
Magėti surasti – trokšti surasti.
Magma – išsilydžiusi karšta masė, esanti Žemėje ir išsiveržianti lavos pavidalu.
Mailius – mažos jaunos žuvytės.
Maitos vaikas – supuvėlis, suskretėlis; nepagarbus kreipinys, keiksmazodis.
Mamunėlė – mažybinis mamos pavadinimas lenkų kalba.
Mandiera (sl.) – kareivių uniforminis drabužis.
Manding – rodos, turbūt.
Mandrumas – perdėtas orumas, išdidumas.
Manta – turtas, nauda; daiktai, prekės.
Mantra – Indijoje kartojamas sakralinis skiemuo, garsas.
Marška – paklodė, audinys, drobė.
Matrosas – jūreivis, jūrininkas.
Maudas – meldas, viksvinis augalas, augantis netoli vandens.
Mažne – bene.
Medsargis – eigulys, miško sargas.
Meduitis – medus, medutis, medaus metas, su medumi.
Meitėlis – kastruotas kiaulių patinas.
Merdėti – gulėti artinantis mirčiai, būti arti mirties.
Merga – suaugusi netekėjusi moteris, mergina; ūkininko samdoma darbininkė, samdinė.
Mesti misą – užmaišyti maistą, gėralą.
Mezzanine (it.) – mezoninas, pusaukštis tarp dviejų pastato aukštų, dažniausiai virš vidurinės dalies, kartais su balkonu.
Miegas pjauna – labai norisi miegoti.
Miegt – miega, snaudžia.
Miegt įsigūžtęs – miega patogiai įsitaisęs, susisupęs.
Miegti (archainė forma) – miegoti.
Miegūstas – mieguistas, tik ką atsikėlęs ar nubudęs.
Mietą praryti – amą prarasti, tylėti, nuščiūti.
Mikliai – greitai, akimirksniu.
Milinė – kareivio paltas; kas nors iš drobės.
Milinis – pagamintas iš milo (storo velto vilnonio naminio audeklo).
Mintyti – galvoti.
Misa – nuopylos nuo salyklo, rūgštumas, gira.
Misterija – viduramžių dramos veikalas, spektaklis bibrline tema.

Misti – maitintis, sotintis, išgyventi.
 Mistras – meistras, talentas.
 Mišiolas – bažnytinė mišių knyga.
 Mišparai – vakarinės pamaldos.
 Mitalas – penas, édalas, prastas valgis.
 Mizerija – skurdumas, menkumas, smulkumas.
 Mizerniausias – skurdžiausias, menkiausias, smulkiausias.
 Mizgėti (myzga) – painiotis, trikti, sutrikti; šen ir ten lakstyti, bėgioti.
 Monas – burtas, dvasia, paslaptinga jėga.
 Monelninkas – apgavikas, sukčius, suvedžiojojas.
 Mozūras – tautinis lenkų šokis; lenkų etninės grupės žmogus.
Mudra – simbolinis ar apeiginis gestas.
 Mudryti – miklinti.
 Mumi – mums.
 Mundierius – munduras, karininko iškilmingas kostiumas.
 Murdyti – gramzdinti, kišti, grūsti į vandenį, purvą.
 Muslinuota – vilkinti muslino (lengvas permatomas medvilnės audinys) drabužiais.
 Muštruoti – šturkščiai raginti, įsakinėti, gainioti; reikalauti besąlyginio klusnumo, aklo nurodymų vykdymo; mokyti karinių pratimų.
 Mūdrauti – šėlti, nerimti, šiauštis, siautėti.
 Mūkelė – Dievo kančia; Nukryžiuotojo skulptūrėlė.

N

N'uzmiršk – neužmiršk.
 Nabašninkas – numirėlis, velionis.
 Naginė – iš vieno minkštesnės odos gabalo sutrauktas apavas.
 Naginėtos kojos – naginėmis apautos kojos; su odiniu sutraukiamu apavu.
 Nainėti – narnėti, būti nepatenkintam, skūstis.
 Naliekti – nelikti.
 Narnėti – būti nepatenkintam, niurnėti.
 Narsa – drąsa, drąsumas, energija.
 Narsai (žiemos) – nasrai; įnirtimai, smarkumai, šaltis.
 Naščiai – priemonė, lengvinanti naštą; kartis su dviem kabliais, užsidedama ant pečių, kibirams ar krepšiams nešti.
 Naujintėlės gegnės – naujos gegnės.
 Naujintėlis – visiškai naujas, naujutėlis.
 Ne be pautų – turintis charakterį, užsispyręs, tikras vyras.
 Neapsikopti skolomis – neišgalėti sumokėti, gražinti skolų.
 Nebepareiti – nebeatvykti, nebeatvažiuoti; netilpti.
 Nebesitverti – nepajėgti būti nepalankiomis aplinkybėmis, nebeiškęsti, neatlaikyti.
 Nedarytas viralas – liesas valgis, be jokio pavilgo (neriebus, nepagardintas riebalais ar pienu).

Negrok man ant jausmo – nežaisk su manimi; nepykdyk manęs.
 Neišsibodėti – neatsikratyti, neišsvengti.
 Neliukti – nelieka.
 Nelyduoti savaitgalių – neskaičiuoti, nelaukti savaitgalių.
 Nemeilyti – nenorėti, neprašyti; nemėgti, nesiteikti.
 Nemitęs – neturėdamas kitos išeities, negalėdamas nieko kito padaryti.
 Nenudaigoti – nepamesti, neprarasti.
 Nenudobti – neužmušti, nepasmerkti mirti.
 Nenusisekėlis – tas, kam nepavyko, nepasisekė, trūksta sėkmės.
 Nenusitaisiusi – nenusirengusi, nepersirengusi.
 Nepaveiksi nieko – nieko nepadarysi.
 Nepigu – nelengva.
 Nepamatymas – nematymas, nesuvokimas, aklumas, bukumas.
 Nepri gulmingumas – laisvė, nepriklausomybė.
 Nepūpti – nesiskųsti.
 Nerimastis – nerimas; neramumai; neramūs, pavojingi laikai.
 Nesulaibinti – nesuploninti.
 Nešvankauti – nepadoriai kalbėti.
 Nešvankus – nepadorus, nekultūringas, bjaurus.
 Netalpina padėti – negali padėti.
 Nevalioti – negalėti, nepajėgti.
 Niaurus – niūrus, be šviesos, džiaugsmo.
 Nikociana – nikotinas, rūkalai.
 Niūkti – dusliai gausti, užti, ošti; ingzti, mykti; slapta kalbėti, pasakotis.
 Nudaigoti – paslėpti, nugalabyti.
 Nudelbti akis – nuleisti akis, susidrovėti.
 Nugardinti – per daug pagardinti, padaryti neskanų.
 Nukepėstuoti – nueiti.
 Nukūpėti (nukūpėjo vešli vasara) – augti, vešėti, lietus per kraštus; būti ko nors daug.
 Numarinti – pasmerkti mirti, neduoti valgyti ir gerti.
 Nuo pančio radimo – seniai.
 Nuobraukos – tai, kas nubraukta (grūdai).
 Nuolanka – nuolankumas; vyro tėvai, broliai ar seserys, kuriems reikia nusilenkti, įtikti.
 Nuosakus – gebantis gerai ir nuosekliai pasakoti; nuoseklus.
 Nuoteka – nuotaka; tai, kas teka.
 Nuovada – policijos skyriaus prižiūrima teritorija; policijos skyriaus būstinė.
 Nuovala – tai, kas likę nuo gyvulių; patalpa, kur dorojama skerdiena.
 Nusiduoti – pavykti, pasisekti; atsitikti, įvykti; pasirodyti; pasidaryti panašiam, atsigimti; nuvykti, nukeliauti; nubėgti.
 Nusitašęs – girtas.

Nustėrti – prarasti amą, nustepti, apstulbti.
 Nustoti gyvenimo – netekti gyvenimo, mirti.
 Nusususi – sunykusi, išdžiūvusi; nusigyvenusi (menkinamai pasakoma).
 Nusverti – lemti.
 Nušaiioti – apdergti.
 Nuščiūti, nuščiūva – nustepti, nustemba; nutilti, nutyla; nurimti, nurimsta.
 Nutapenti – nueiti.
 Nužlegenti – nužleginti; nukirsti, nukapoti, sutrupinti.

O

Obeliskas – paminklo rūšis, aukštas stulpas.
 Obuoliuotas – dėmėtas, tarsi muštas obuoliais.
 Obuolmušis – tas, kas išmargintas, dėmėtas, tarsi margintas obuoliukais.
 Ochra – gamtinė mineralų dažomoji medžiaga nuo rusvai geltonos iki raudonai ryškios spalvos.
 Oficiolas – bažnyčios pareigūnas, vadovas.
Ora pro nobis (lot.) – melskis už mus.
 Ostmarkė – Vokietijos piniginis vienetas, naudotas per Pirmąjį pasaulinį karą okupuotose šalyse.
 Ožys – medinis staliaus (dailidės) stalas, stovas.

P

Paantvalnys – vieta palei antvalnį (vieta palei pievos pakraštį prie dirvos).
 Pabalys (pabaliai) – vieta palei balą; nuganyta pieva, pievos kraštas.
 Pabalkiais – pasieniais, palei sienas.
 Pabambinti būgną – mušti būgną.
 Pabarys (-ė) – vieta palei pjaunamų javų, raunamų linų barą (vietą).
 Pablūdęs – išėjęs iš proto, pakvaišęs, pamišęs.
 Pabūgti – išsigąsti, bijoti.
 Padargas – įrankis, prietaisas, namų apyvokos pagalbininkas.
 Padėjimas – padėtis, turtas.
 Padraika – nerimta, ištvirkėlė, vėjavaikė, nesubrendusi.
 Pagaikštis – nedidelis pagalys, pagaliukas.
 Pagairė (vėjo) – vėjo pučiama atvira vieta; gairinama vieta.
 Pagalėti – galėti, pajėgti.
 Pagava – suvokimas.
 Pagieža – pyktis, kerštas.
 Pagiežingai – apimtas pagiežos, pykčio; kerštingai.
 Pagraudenti – graudinti, skųstis, gailėti, liūdėti, dejuoti.
 Pagrumda – kas pagrumdyta, palamdoma ar paglamžoma; pastumdėlis.
 Pajokas – davinys.
 Pakalikas – pakala dalgiui prie koto pritvirtinti; pataikūnas.

- Pakežėti – iškilti aukštyn.
 Pakieminėti – pabūti kieme, pasivaikščioti.
 Pakinklis – užpakalinė kelio sąnario dalis.
 Pakinktai – įtaisymas arkliui pakinkyti į vežimą, prie padargų.
 Pakirsti – pabusti.
 Pakluonė – vieta palei kluoną.
 Paknopti – suklupti, sukniubti, svirti žemyn.
 Pakoja – vežimo lentelė, pasistoti lipant; žemas suolelis pasidėti kojoms.
 Pakriaušė – kalno šlaitas, pakriūtė, lauko riba.
 Pakrikti – iširti, išsiblaškyti, išsisklaidyti, išsiskirti, be tarpusavio ryšio.
 Pakriūtė – status, yrantis krantas ar skardingas kalno šlaitas; vandens išgraužtas ežero pakraštys; įduba.
 Pakūgė – vieta prie kūgio, tai yra stirta džiovinti šienai; sustumtas šienas, parengtas krauti į kūgius arba vežti.
 Pakūtninkė – atgailautoja.
 Palaikės (kelnės) – sudėvėtos, skylėtos, darbinės.
 Palaiža – palaižūnas (menkinamai sakoma apie tą, kuris pataikauja); smaguriautojas, smaližius.
 Paliegėlis – kas palieges, serga.
 Palięgti – susirgti, sunegaluoti.
 Paliks marti – taps, bus marti.
 Paliovė (liautis) – nustojo ką nors daryti.
 Palūkės – palūkanos, tai yra kiekis, kiek pabrangs skolinimasis (procentai).
 Pamėkliškas – panašus į pamėklę, kaip baidyklė, šmėkla.
 Pamina (dviračio) – laiptelis, ant kurio pasistojama lipant; pakopa, pagrindas.
 Pamislyti – pagalvoti, pamąstyti.
 Panacėja – tariamas vaistas nuo visų ligų, sauganti priemonė.
 Paniūrimas – liūdnumas, melancholija.
 Pantis – trumpa stora virvė kam nors supančioti; tingus žmogus.
 Panuovalis – pakilęs pievos kraštas prie ariamos dirvos, šlaitas, pakalnė.
 Panūsti (nūsti) – norėti, trokšti, geisti, ilgėtis.
 Paodis – poodis; po oda esantis audinių sluoksnis.
 Papienėti (penėti) – pamaitinti, pasotinti.
 Paplukti – paplūsti, pasilieti, patvinti; pradėti plaukti.
 Paraistė – vieta prie raisto, pelkė, drėgna pieva.
 Pardavinys – parduodamas daiktas, prekė.
 Parniūkti – atvykti; sunkiai atvežti, įvilkti.
 Party (angl.) – pobūvis, vakarėlis.
 Parūgti patale – pagulėti, pasimėgauti gulėjimu šiltoje lovoje.
 Pasergėti – pasaugoti, patykoti, palaukti.
 Pasėstas – pasostė; sėdynė (vežime ir kt.).
 Pasidėti – dėtis, jaustis, elgtis.

Pasikakinti – tenkintis, pasitenkinti, pajusti, kad gana; pasidžiaugti.
Pasileidęs ant miego – labai mėgstantis miegoti, tinginys.
Pasimarkstyti po sniegą – pabraidyti po sniegą, pasimurkdyti sniege.
Pasirokuoti – pasiderėti, skaičiuotis.
Pasiūdyti – pasišūti, siūdintis.
Pasišauti (valdyti) – pulti daryti, staiga leistis, ryžtis, griebtis, ketinti.
Pasitaisyti – susiruošti, pasiruošti, viską turėti darbui.
Pasitempti – pasikarti.
Pasitiekti (pasitiekusios) – pasiruošti, pasigaminti (pasiruošusios, pasigaminusios).
Pasiutusiai – labai, stipriai.
Pasiūtarojimas – pasikalbėjimas iki valios.
Paskala (-os) – gandas, apkalba, girdas.
Paskiri – atskiri.
Paskuigalis – pasturgalis, užpakalis, užpakalinė žmogaus ar gyvulio dalis.
Paslikas – gulintis išsitiesęs, išdrikas, negalintis atsikelti, leisgyvis.
Pasoga – ištekančiai dukteriai, seseriai iš tėvų ūkio seniau duodama dalis pinigais, gyvuliais.
Pasogėlė – nedidelė pasoga.
Paspirtis – pagalba, parama.
Pastoliai – iš karčių ir lentų ar iš metalo padaryti laiptai aplink statomą trobesį; scena.
Pastoracija – kunigo darbas su tikinčiaisiais.
Pastoti kelią – neleisti eiti, užtvirti kelią.
Pasturgalis – žmogaus, gyvulio užpakalis; vežimo užpakalinė dalis.
Pasukos – liesas pieno produktas; skystis, likęs sumušus sviestą.
Pašlaitė – kalno šlaitas, papėdė.
Pašliūža – slidė, medinė arklė ar rogių pavaža; pagalys, užkaltas ant akėčių, rogių, kad geriau slystų.
Pašvinkti – pradėti gesti, pūti, irti, dvokti.
Pataisytos lovos – paklotos, sutvarkytos lovos.
Patalas – guolis, lova.
Patetika – kalbėjimas patetiškai, jausmingai.
Patetiškai – kupinas patetikos, patoso; jausmingai.
Patrūbočius – muzikantas, grojantis dūda.
Paunksmė – saulės neapšviečiama vieta, pavėsis.
Pautužėliai – kiaušinėliai.
Paūksmė – paunksmė; saulės neapšviečiama vieta, pavėsis.
Pavalkai – pakinktų dalis su mediniais kamantais, maunama arkliui ant kaklo.
Pavažos – sutirštėjęs, išvažinėtas kelias; ratų, rogių vėžios.
Paveizėti – pažiūrėti, stebėti.
Pavelyti – leisti, įsakyti.
Paveržti (dukterį) – varžantis atimti, atkovoti; nuvilioti, nurungti, nukonkuruoti.

- Pažarai – žaros, paraudęs dangus.
 Pažiaunė – vieta prie žiaunos, žandikaulio pusė; skerdiena.
 Pečelis – vieta po krosnimi, papečys, šildoma krosnelė.
 Pečius – krosnis, šildoma krosnelė.
 Peikti – kritikuoti, neigti.
 Pekla – pragaras, karšta vieta.
 Pekliškas (grojimas) – pragariškas grojimas, pašėlęs, energingas.
 Pelai – varpų, šiaudų ir pan. liekanos kulant; tuščias dalykas, niekai.
 Pelienė (duona) – pelinė; iš pelų, kur daug atliekų iš grūdų (grūdų luobelijų ir pan.).
 Penėtis – valgyti, sotintis.
 Per giliai užlupęs dūmą – per daug įtraukęs dūmą.
Per omnia saecula saeculorum (lot.) – per amžių amžius.
 Perdilinti stygas – nudilinti, sutraukti, padaryti netinkamas, per daug stipriai spaudžiant.
 Permanyti – suprasti, suvokti.
 Perpietėmis – per pietų metą.
 Pėdas – surištų javų glėbelis, ryšulys, pluoštas.
 Pėgžla – nedidelio ūgio, neūžauga; nepatrauklus, atstumiantis.
 Pieta – grūstuvė biriems ar kitokiems produktams trinti; indas kruopoms, sėmenims, kanapėms laikyti.
 Pietizmas (lot. *pietas* – pamaldumas) – reformistinė liuteronų bažnyčios srovė XVII–XVIII a., orientuota į religinių išgyvenimų gilinimą, asketizmą; perdėtas pamaldumas.
 Pilna jau – laukiasi, nėščia.
 Pimpalas – vulgarus žodis, reiškiantis vyro lyties organą.
 Pintinis – pintas gaminys, pintinė, lopšys, vyža.
 Pirmdėlė (karvė) – pirmą kartą atsivedusi jauniklį karvė.
 Pisoklis – gyvulio patinas, sugyventinis, vislus padaras.
Psychę masz (lenk.) – turi psichybės.
 Plakas (šieno) – nedidelis glėbys, pluoštas.
 Plėnys – sluoksnis; kas nors menka, sudūlėję, plona.
 Plėtotis – vystytis, augti.
 Pliaukšti – plepėti, niekus kalbėti.
 Pliuškėti – kalbėti niekus, plepėti, tarškėti.
 Plynė – lyguma, plyna vieta, pelkė, raistas.
 Plynuma – plynė, lyguma.
 Plotmė – tuščia lygi vieta, aikštė.
 Ploviniai – skalbiniai.
 Plūkti lazdomis – mušti, daužyti, smūgiuoti.
 Plūstis (plūsdamasi) – pyktis, bartis, koneveikti, keikti.
 Po pūrelį pagalėti – po pūrą (javų kiekio svorio matas) galėti nešti ar pakelti.
 Po visam – visam laikui.

- Podagra – lėtinė liga, pasireiškianti sąnarių skausmais; sąnarių liga, užklumpanti, kaip manyta, pernelyg sočiai valgančius ir per daug vyno geriančius žmones.
- Pojuokas – juokdarys; tas, kas mėgsta pajuokauti; baidyklė, keistai atrodantis.
- Pokaitis – pietų miegas.
- Polaidis – sniego tirpimas, pašalo ėjimo metas pavasarį, atodrėkis.
- Politūra (lot. *politura* – svidinimas) – alkoholinis lako ar kitos gamtinės dervos tirpalas medienai lakuoti.
- Pondieu – ponas Dievas, pone Dieve.
- Porinti – pasakoti, kalbėti nebūtus dalykus.
- Portretuoti – tapyti, piešti portretą.
- Požemio perykla – pragaras.
- Pradedą pratartį – pradeda prakalbą (pradedą kalbėti).
- Pradėti kastas – stengtis kam pakenkti, priekabiauči.
- Pradūlinti – praeiti, prasliūkinti.
- Prakaulus – su atsikišusiais kaulais, liesas.
- Prakusti – praturtėti, prasigyventi; truputį atsigauti; paaugti.
- Pralenkči – pradaryti, praverti (sukrypusias duris).
- Pramatymas – matymas, vizija, mąstymas.
- Pramonė – sumanymas, kūrinys, darbas.
- Pramonės – pramanai; išgalvoti dalykai.
- Prasidėjo džiaugsmi – prasidėjo linksmi dalykai, dingo ramybė.
- Prasimanyti – sugalvoti, gauti.
- Prasprogti – pragerti, girtuokliauti.
- Pratartis – prakalba.
- Pratisai – ištisai, be pertrūkio.
- Pratisas – ištėstinis, vientisas.
- Prefektas (lot. *praefectus* – viršininkas) – Prancūzijoje policijos viršininkas; senovės Romoje valdžios vietininkas; katalikų bažnyčioje kunigas, mokantis katekizmo, tam tikrų misijų dalyvis, kunigų seminarijos (rektorius) padėjęjas.
- Preferansas (pranc. *preference* – pirmenybė) – XIX–XX a. pradžioje populiarus trijų ar keturių asmenų kortų lošimas, primenantis bridžą, kortų rinką sudaro 32 kortos, laimėjimą lemia kirčių skaičius.
- Prelatas (lot. *praelatus* – turintis pirmenybę) – katalikų dvasininkų garbės arba valdžios titulas: ši titulą turintys dvasininkai gali dėvėti violetinę sutaną, persijuosti tos pačios spalvos juosta; tokį titulą turi vyskupai.
- Prespapjė (pranc. *press-papiers slėgti, popierius*) – daiktas su rankenėle, prie jo pritvirtintais sugeriamojo popieriaus lapeliais rašalui nusausti.
- Priduoti – duoti, suteikti, leisti.
- Prie šalies – prie kūno, šalia.
- Priebutis – priestatas su stogeliu prie įeinamųjų namo durų; veranda.
- Priegalvis – pagalvė.
- Prieglobstin – į globą; būti globojamam, kai rūpinamasi.

- Priemenė – gyvenamojo namo dalis prie lauko durų; prieškambaris.
 Priemėtis – nervų liga, konvulsijos.
 Priešininkė – žemaičių trobos antrasis galas, kur gyvena seni žmonės ar įrengta seklyčia – svečių kambarys.
 Prikergti – prijungti, nestipriai pririšti; pridurti.
 Prikyštė – prijuostė; tai, kas apsaugo moters drabužius šeiminingaujant virtuvėje.
 Prikreikti – prišiukšlinti.
 Primiciantas – kunigas, kuris pirmą kartą laiko mišias.
 Primicijos – ką tik įšventinto kunigo iškilmingai laikomos pirmosios mišios.
 Pripelnyti – pelnyti, uždirbti.
 Prisigretinti – greta eiti, prieiti.
 Prisiplūškinti – prisiplūškinti, iki soties maudytis.
 Prisisitenėti – daug stenėti, dejuoti; pavargti.
 Pritalžyti – primušti, pridaužyti, suluošinti.
 Prityręs – patyręs, visko matęs.
 Prityrimas – patyrimas, patirtis.
 Probėgšmomis (probėgšmom) – probėgomis, paviršutiniškai, tarpais, neatidžiai.
 Prodančiai – bokšto kuorai, tarpas tarp jų, kiaurymė.
 Progiesmis (progiesmiu) – traukiamas balsu, tarp dainavimo balsu.
 Prorėksmais – tarpais, kartkartėmis rėkiant.
 Protuberancas – (lot. *protubero* – išsipučiu) didelis įkaitusių dujų darinys, išmestas virš Saulės ar kitos žvaigždės chromosferos, geriausiai matomas Saulės kraštuose visiško saulės užtemimo metu per teleskopą.
 Provotis (provojomės su tėvų nabaštikais) – teistis su mirusiais tėvais, ieškoti teisybės bergėdžiai.
 Purvabridė – ta, kuri braido po purvus, nebijo juodo darbo, nevengia išsitepti, ne baltarankė.
 Pusėtinai – vidutiniškai, neblogai, gerokai, smarkokai, ne visu pajėgumu.
 Puskubilis – pusė kubilo; tai yra išskobtas indas ar statinė plačiu dugnu miltams, grūdams laikyti, kopūstams ar duonai raugti.
 Puskvortė – pusės kvortos (0,82 litro) indas ar kiekis.
 Pusmarškonė košė – žemaičių viralas iš bulvių, miltų ir kruopų.
 Pustyklė – galąstuvas, įrankis dalgiui pustyti, galąsti (medinė lentelė, patepta sakų ir smėlio mišiniu).
 Pusvarstis – pusė varsto, beveik pusė kilometro.
 Putra – miltų, bulvių, kukulių, kruopų sriuba; gėralas ar košė galvijams.
 Pūzras – supuvęs medis, puvėsis; pilvotas žmogus, pasipūtėlis.

R

- Raguotasis – su ragais, velnias.
 Raišiojosi – rišosi, saistėsi, pančiojosi.
 Rarotas – ankstyvos mišios per Adventą.

Rasalas – sūrymas, mirkalas, raugas.
 Rasi – galbūt, bene.
 Razumas – protas.
 Ražas – sausas, be lapų virbas; šluotos šakelė; aštrus rugio stiebo galas; linų gubelė.
 Refektorius – krikščionių vienuolyno salė, valgomasis.
 Reflektorius – teleskopas, žiūrėjimas atspindint.
 Regula – krikščionių vienuolių elgsenos normos, tvarka.
 Rekolekcijos – dvasinės pratybos, aktyvūs maldos renginiai, susikaupimas.
 Rekreacija – pasveikimas, poilsis, pramoga, atgaiva.
 Reliacija – raštiškas pranešimas vadovybei apie klierikų elgesį, veiksmus.
 Renda – mokestis, nuoma, paskola.
 Rentinys – suręsto trobesio sienos; šulinio briaunos.
 Repatriantas – tas, kas grąžintas ar pats grįžo į tėvynę.
 Rezonavimas – pakilimas; sukelti rezonansą.
 Rieškutė – sauja, saujelė; tiek, kiek telpa saujoje ar delne.
 Rietenos – barniai, nesutikimas, vaidai.
 Rietuvė – tvarkingai sukrauta daiktų krūva (pavyzdžiui, malkų).
 Rikošetas – kulkos atšokimas nuo kliūties smailiu kampu ir tolesnis jos lėkimas.
 Ringuoti – dainuoti.
 Ripka – ritinis, ritinys, skridinys, kažkas susukta.
 Risčia – skubiu žingsniu (pavyzdžiui, arklys).
 Ritmušas – pagalys, lazda ritiniui mušti.
 Rykas – indas, padargas, reikmuo.
 Rykaudamas – šūkaudamas.
 Rykaudami gyre – gyre tarpais rékaudami ar šūkčiodami.
 Rykuoti – čiulbėti, šūkčioti, šūkauti.
 Rokuotis – atsirinkti, atsiskaičiuoti (aukštaitiškai); kalbėtis, tartis (žemaitiškai).
 Rubricėlė – bažnytinis kalendorius, nurodantis pamaldų tvarką.
 Rudimentas – organas, neatliekantis reikalingos pastebimos funkcijos; išnykusio reiškinių liekana.
 Ruimas – patalpa, vieta, ertmė.
 Ruja vilkų – gauja, lakstymas poruojantis.
 Rukšlėtas – raukšlėtas, nelygus.
 Rupečka – rupūžė.

S

Sacrosanctum silentium (lot.) – švenčiausioji tyla.
 Saguotasai – sagotas; vilkintis ką nors su sagomis.
 Saitas – ryšys.
 Saklė – Kaukazo kalniečių troba, dažniausiai statoma kalnų šlaituose iš medienos, molio arba akmenų.

Sakmė – pasakojamosios tautosakos kūrinys, kuriame aiškinama pasaulio ir įvairių gamtos reiškinių kilmė, vaizduojamas žmogaus susidūrimas su mitinėmis būtybėmis.

Sambrėška – temimas vakare, ryto prietema, dar neišaušus.

Samplėvos – pamazgos, sąnašos, vanduo nuo plaunamų indų; kas surenkama, supilama.

Sanctissimum (lot.) – Švenčiausiąjį.

Santalka – susitelkimas; susikaupimas.

Santykiauti – bendrauti.

Sapalioiti – pliaukšti, plepėti, paisyti, niekus kalbėti.

Sausgėla – skausmas, kaulų gėlimas.

Saužudystė – savižudybė.

Savęspi – į save, savyje.

Savumas – savotiškumas, individualumas.

Sąkeleiviai – pakeleiviai, bendrakeleiviai.

Sąsmauka – sustorėjimas, siauras sausumos ruožas pereiti.

Sąspara – trobos vidaus rąstų sunėrimo vieta; trobesio kampas, kertė.

Sąšlavos – kas sušluojama, šiukšlės.

Sed libera nos a malo (lot.) – bet gelbėk mus nuo pikto.

Seikėti – vertinti, apgalvoti, svarstyti.

Seklyčia – gerasis valstiečio trobos galas, svetainė.

Sekminės – Šventosios Dvasios atsiuntimo šventė bažnyčioje septintą sekmadienį po Velykų; sėjos pabaiga, vasaros darbų pradžia.

Sekre – paslaptis.

Senystę graudena – senatvę įspėja.

Senystė – senatvė.

Sestercija – senovės Romos moneta.

Sėbras – draugas, bičiulis, kompanionas.

Sėbriškai – draugiškai.

Sėbrystė – draugystė.

Sėtuvė – rėčio pavidalo pintinė iš šiaudų grūdų sėklai laikyti.

Sielovada – vadovavimas religiniam gyvenimui.

Sietuva – gili, plati upės vieta tarp dviejų rėvų arba tarp staigių vingių.

Sigar – cigaras.

Silentium (lot.) – tylėjimo laikas, skirtas darbui: negalima kalbėti ir vaikščioti.

Simple (pranc.) – paprasta, nesudėtinga, paprasčiau.

Simuliakras – tokia daikto, reiškinių ar fenomeno būklė, kai tas daiktas veidrodžio principu nebeatspindi šalia vykstančio gyvenimo, o imasi vaizduoti ir rodyti tą, ko iš tiesų nėra.

Simuliavimas – apsimetimas, sudarymas įspūdžio.

Sinkopinis – turintis sinkopės bruožų; toks eilėraščių rašymo būdas, rimavimas.

Siūbtelti – siūbtelėti, plūstelėti.

- Syvai – sultys, skystis; gaivinamoji jėga.
 Skalpas – oda su plaukais, nulupta nuo nugalėto (nukauto) priešo galvos.
 Skaptas – skaptuojamasis įrankis (šaukštams, lėkštėms, dubenims drožti); nelaimė, žlugimas.
 Skarots – nuskuręs, apiplyšęs, skurdžiai apsirengęs, skarmaluotas.
 Skepeta – skara, skarelė; audeklas; sudriskęs drabužis.
 Skepetėlė – skarelė, galvos apdangalas.
 Skersinis – jungtis, pakopa; kas skersas.
 Skerspjuoklis – pjūklas, pjaunantis skersai.
 Skersuotis – pyktis, žiūrėti skersai.
 Sketeriotis – mosuoti rankomis, tūžti, šūkauti.
 Skynimas – iškirta miško vieta.
 Sklaida – sklaidymas, išsisklaidymas, dispersija.
 Sklęsti – skristi lengvai, išskleidus sparnus nemosuojant; užšauti sklęstį; užsidaryti savyje.
 Skliundžiomis eiti – galvotrūkčiais, strimgalviais, labai greitai eiti.
 Skonėtis – mėgautis, ragauti, skanauti.
 Skreitas – prijuostės, sijono ar marškinių priešakinė dalis, suimta kam įdėti; kiekis, sterblėje kam nors nešti; vieta ant sėdinčio kelių; prieglobstis.
 Skripkelė – smuikelis.
 Skrynia – medinė, su antvožu ir kojėlėmis, ornamentuota dėžė drabužiams ar kraičiui laikyti.
 Skroblas – medžio pavadinimas.
 Skrupulatai – tie, kas perdėtai atlieka pareigas, smulkmeniški.
 Skujų žvyras – pušų spyglių danga, trupantis sluoksnius.
 Skursnos – vargetos, vargingai gyvenantys.
 Skursti – vargti, menkti; silpnėti, liūdėti.
 Skvernas – priekyje susegamo drabužio apatinis kampas, skutas, gabalas, dalis.
 Slauni – šauni, graži, vertinga, garsi, verta pagarbos.
 Slėpinga – paslaptina, įslaptinta.
 Sliuogtis – kartis, lenta, rąstas ar akmuo linams prispausti.
 Slogus – varginantis, slegiantis, tvankus.
 Slopa – tvankuma.
 Slopi – tvanki.
 Smakiška komanda – slibinų komanda; žiaurių žmonių būrys.
 Smalnuotos rankos – degutuotos rankos (susitepusios degutu).
 Smaugyti – braukti, trinti, skinti, dailinti žoles, gėles.
 Smilius – rodomasis pirštas, šalia nykščio.
 Smirdas – nenaudėlis, nešvankėlis, nedorėlis.
 Smirskės – dvokiančios kojinės.
 Smuki – klampiai, įtraukianti.
 Snaplys – snapas; kalakuto išauga ant snapo; nosies vidų vilgančios gleivės.

Snapsoti – žiopsoti, spoksoti.
 Snarpsoti – tūnoti; būti lyg apsnūdusiam, murksoti.
 Somnambulė – nakviša.
 Somnambuliškas sapnas – nakvišos, nemiegančio naktį, būseną.
 Sopėti – skaudėti.
 Spalgena – uoga, spanguolė.
 Sparti moterėlė – greita moteris.
 Spielčius – lango dalis.
 Spiginti teisybę – sakyti teisybę į akis.
 Spirėjos – gėlės.
 Spyrys – baslys, strypas, kartis kam paspirti, ramstis.
 Spriegti nuo vežimo – nukristi, nusviesti, mesti iš vežimo.
 Sprogti – ėdriai valgyti, gerti; galą gauti, dvėsti (menkinamai pasakoma).
 Spurgas – apynio žiedas.
 Spūdinti – lėtai eiti; eiti tylomis, nusiminus.
 Sraigiu – aplink.
 Sriūtis – tai, kas srūva.
 Srūti – lietus, tekėti, plūsti, veržtis, skliti.
 SS – nacistinės Vokietijos sukarinta organizacija (įkurta 1920 m.).
 Stabmeldžiai – pirmapradis tikėjimas; tie, kas garbino atvaizdus ar gamtos objektus.
 Stabo ištikta – suparalyžuota.
 Stačiai – tiesiog, net, nė.
 Stainė – arklių tvartas, arklidė, aptvaras.
 Stakta – rėmas, į kurį įstatomos durys ar langas.
 Stangi – stangi; stangrus (kūnas) – nepasiduodantis liekamajai deformacijai.
 Stangumas – stangrumas, sąstingis (stangrus, sustingęs kūnas).
 Starteris – įtaisas įrenginiui paleisti; varžybų teisėjas, duodantis komandą.
 Statytis – vaidinti, apsimesti, dėtis.
 Statuja – statula, figūra.
 Stelbti – neleisti augti.
 Sterblė – sijono, marškinių priekio ar prijuostės apatinė dalis, suimta į ranką; skreitas; į skreitą telpantis kiekis; vieta ant sėdinčio kelių.
 Stikliuota – languota, su klostėmis (liemenė).
 Stingliai ramus – mažai ramus, neramus.
 Stirnakojis – rimbis su stirnos kojos kotu.
 Stirta – šieno ar šiaudų krūva.
 Stoka – trūkumas; negana.
 Stokoti – trūkti, vargti.
 Stoniniai – tvarte laikomi, pavyzdžiui, arkliai.
 Strėnos – nugaros apatinė dalis žemiau juosmens.
 Stribokai – stribai, civilinių ginkluotų sovietų valdžios būriai, 1944–1954 m. Lietuvoje padėję okupantams vykdyti represijas.

Strielčiukaitis (strielčius) – medžiotojas.
 Strykas – lazdelė įtemptu gyvulio plauko ašutų pluoštu styginio instrumento garsui išgauti; griežiklis.
 Strūliuoti – sukinėtis, triūsti.
 Stula – katalikų liturginis ilgas drabužis; puošni juosta, juosiamą per pečius.
 Stuobas – gabalas; liemu, kamienas; stuobrys.
 Stuobrys – nykstantis medis, medžio galas; apsileidėlis, ištižėlis, nejautrus žmogus.
 Stuomuo – stotas, sudėjimas; drobė, medžiagos gabalas.
 Suavėti – sunešioti, nudėvėti iki suplyšimo batus.
 Subata – šeštadienis.
 Subatvakaris – šeštadienio vakaras, vakarėlis.
 Subdiakonas – krikščionių dvasininkas, vyresniojo dvasininko padėjėjas.
 Subinė – nepagarbiai pasakyta apie apatinę liemens dalį, sėdmenis.
 Sudiržęs – kietas, standus; lieknas, pavyzdžiui, liemu; sudiržusios (sugrubusios) rankos nuo darbo.
 Sugestija – įtaiga.
 Suglamžuotas – susiglamžęs, nelygus, suglamžytas.
 Sugliaumyti – gliaumėmis pasidengti, pelyti, gesti.
 Suglumti – sutrikti, susipainioti.
 Suglusti – susiglausti.
 Sulygti – miegant inkšti, niurnėti, sudejuoti.
 Sukarti – įveikti atstumą, nueiti.
 Sukčiau – labiau, gudriau.
 Sukinti kaulus – sukti kaulus, skaudėti.
 Suktinis – lietuvių liaudies porinis šokis su sukiniiais vietoje.
 Sukumpęs – susikūprinęs.
 Sulig įsigalėdamas sveikata – kol turės sveikatos (bus pajėgus).
 Sulygti – susitarti, suderėti.
 Suma – svarbiausios katalikų parapiinės mišios sekmadienį ar per šventes.
 Sumesti – suprasti, suvokti.
 Sumišai – kartu, drauge, susimaišius.
 Sumišas – mišrus, sumišęs.
 Sumišti – pakriksti, iširti; sutrikti, suirti.
 Sunkuma – sunkumas; sunkus, didelis svoris.
 Suotėmis – gausiai.
 Supaisyti – suprasti, suvokti.
 Supolicinta tvarka – tvarka, kur dominuoja jėgos struktūros, pavyzdžiui, policija.
 Suprasti – susigyventi, susitaikyti.
 Supstyti – į ką nors įsupti, įvynioti, pavyzdžiui, vaikeli; sūpuoti, pasupti; gobtis skara.
 Surdutas – viršutinis, dviejilis, per liemenį siauresnis vyrų drabužis ilgaus skvernaus.
 Susibuvimas – susijėjimas, subūrimas.
 Susigarankščiauvusi – susiglamžiusi, nelygi, nelyginta.

Susimilti (susimildamas) – susimylėti, pasigailėti; meldžiu pasigailėti.
 Susyk – iš karto, tuo kartu.
 Suskiaus išpera – susna, niekam tikęs žmogus, gimęs kaip nevykėlis.
 Susmukimas – sukišimas, sukritimas; pavirtimas, virsmas.
 Sušelpiti – padėti, paremti maistu ar pinigais.
 Sušmigoti – sumostaguoti (botagu, rykšte), pavyzdžiui, arkliui pagąsdinti.
 Sušnairuoti – šnairai, piktai, su nepasitenkinimu pažiūrėti, skersakiuoti.
 Sutanotas – vilkintis sutaną.
 Sutreškėti – traškėti, su garsu lūžti, degti.
 Sutvatinti – primušti, priploti, sunaikinti.
 Sutvertojas – Sutvėrėjas, pasaulio Kūrėjas, Dievas.
 Suveizėti (sl.) arklius – sužiūrėti arklius, prižiūrėti juos, rūpintis.
 Suvirpinti – sugraudinti, sujaudinti, sudrebinti širdį; ilgesys apėmė.
 Svavalingai – savavalingas (šokis); šokti savaime.
 Sveikata nevalioja – sveikata neleidžia; nepajėgti, jėgų neturėti.
 Svetas, svietais (sl.) – pasaulis, žmonės.
 Svetkas – liudytojas.
 Svirnas – trobesys, kur laikomi grūdai; klėtis.

Š

Šabasinis – šventiškas, neskubus (galimai kilęs iš žydu šventės šabo, kai šeštadienį neskubama, ilsimasi, meldžiamasi).
 Šachtioras – šachtininkas.
 Šalininkas – jaunosios ar jaunojo palydos dalyvis.
 Šalis – šalia, prie.
 Šarpuoti (įkandin vyro) – sparčiai, žvaliai dirbti, triūsti, plušėti.
 Šaškiuoti – žaisti šaškėmis; mėtyti pėdas.
 Šavalka – pasileidusi mergina, apsileidėlė, valkata.
 Šeiva – į šaudyklę dedama ritė arba virbuliukas, kad suktųsi audžiant.
 Šelmybė – išdykumas, padaužiškumas, šelmiškas elgesys, padūkimas.
 Šeršė (iš *pranc.*) – ieškok.
 Šėkas – žalias nesuvytęs šienas; ką tik nupjauta žolė.
 Šėma – šviesiai, tamsiai ar melsvai pilka.
 Šėpa – senovinė spinta.
 Šikota – moterėlė.
 Šikšna – oda, iš kurios daromi pakinktai, kasdienė avalynė.
 Šikšninis – virvė iš ašutų, lino, vilnos.
 Širma – apyžilė, balta, maišyta su tamsiais plaukais.
 Širvas – keršas, obuoliuotas, pilkai rainas.
 Šitieka – tiek, šitiek.
 Šyvas – šviesiai pilkas, žilas.
 Škaplieriai (iš lenkų k.) – tikinčiųjų ant kaklo nešiojamos šventintos medžiagos skiautelės su paveikslėliais, simbolizuojančios Marijos globą.

Šlajelės, šlajukės – gražios, išeiginės rogės su sėdynėmis; mažos pasivažinėjamasis rogutės; rogės malkoms vežti.

Šlėktos (iš lenkų k.) – Lenkijos ir Lietuvos bajorai; sulenkėję lietuviai.

Šliūbas – bažnytinė santuoka, sutuoktvių apeigos.

Šliūžė – rogės ar pavažos sunkumams vežioti.

Šlyvas – šleivas; tas, kurio abi pėdos į vidų atsuktos.

Šmėkščioti – matytis, regėtis protarpiais; neaiškiai vis staiga pasirodyti ir išnykti.

Šmikšt per dantis – nieko neliks; nuskursti.

Šnerkšlys – taupus, sugebantis gyventi saikingai.

Šnervelės – dailios šnervės, nosies landa.

Šoblė – kalavijas, kardas; mintuvų dalis plūkiant.

Špagatas uodegos – virvinė uodega, uodega tarsi virvė.

Špėtnybė (iš lenkų k.) – keistenybė, savitumas, grožis.

Špitolė – prieglaudos tipo įstaiga prie katalikų bažnyčios.

Špitolninkas – špitolės gyventojas, įnamis.

Štuka – daiktas, vienetas.

Štuku – garsažodis.

Šulas – medinio kibiro, statinės šono lentelė.

Šunkelis – siauras, menkas kelias; klystkelis.

Šunų išjoda – menkinamai ir pašiepiant sakoma apie nenuoramą; išjoda – paleistuvė, kekšė.

Šuoras – staigus papūtimas, gūsis, protrūkis.

Šutas – karštis, tvankuma.

Šutra – tvankuma, karštas ir drėgnas oras.

Šventorius – užtvėta vieta apie bažnyčią (su kapais arba be jų).

Šveplioti – švepluoti; neaiškiai kalbėti; neraiškiai skaityti.

Šviesmėlė – šviesiai mėlyna.

Švirkšti – giedoti, skleisti garsus.

Švykšti – skleisti šaižų duslų garsą.

T

Taipo – taip, taip pat.

Taisyti – šalinti gedimus, trūkumus; rengti, ruošti; puošti; valyti; smarkiai ką daryti.

Taisytis – sveikti.

Talkinti – padėti nudirbti.

Talmudas – daugiatomis judaizmo religinių raštų rinkinys.

Tamistos – tamstos, jūs.

Tašyti – drožti, gaminti.

Tata – tėvas.

Tatai – tai.

Tauzyti – plepėti, kalbėti niekus, nusikalbėti.

Tekinis – važiuoklės ratas.

Tekite (tekitės) – imkite.
 Tep – taip.
 Tijūnas – dvaro prievaizdas.
 Tikit – tik, tiktai.
 Tyrai – dykuma, tyrlaukis, plynė.
 Tyrelis – pelkė, tyras.
 Tyrulių vaikas – pelkynų vaikas, durpynų vaikas.
 Toli gražu – toli iki to, anaipol.
 Tolydžio – nuolat.
 Traginiai – tragiškai, dramatiškai.
 Transcendencija – buvimas už juslinio patyrimo anapus jusliškaai suvokiamo pasaulio.
 Trečiokas – trijų grašių sidabrinė moneta. (Grašis – XV–XVIII a. Lietuvos metalinis pinigai.)
 Trinyčiai – senovinis drobinis apsiaustas, marškiniai.
 Trinka – dunda.
 Trobespalaikis – prasta troba, menkas namas.
 Trūnijimas – puvimas, dūlėjimas; miegojimas.
 Tulžį lieti – pyktį lieti.
 Tumulas – minkštas, apskritas ko nors kamuolys; gabalas; krūva.
 Turiferarijus (kodyluotojas) – smilkytojas.
 Turma – kalėjimas.
 Tursinėti – vaikščioti lėtai, tūpčiojant.
 Tuščia jų – tiek to, bala nematė (reiškiant nepaisymą ar atsiribojimą nuo ko nors).
 Tušiukas – rašiklis.
 Tuzinas – skaičius dvylika.
 Tūlas – dažnas, ne vienas.
 Tvankas – tvankumas.
 Tvatyti – smarkiai ką nors daryti, mušti, daužyti.

U

Ubagais eiti – nusigyventi, prarasti turtą.
 Unksnė – paunksmė, pavėsis.
 Unkšti – murmėti, urgzti, piktžodžiauti.
 Uoksas – medžio skylė, drevė.
 Uolai – kaip uolos, prakaito lašai („per veidą uolai ima lietus“).
 Uostai – ūsai.
 Up and down (angl.) – aukštyn ir žemyn.
 Urkštyinė – urvas, landynė, tankumynas.
 Už pakalio – už sėdmenų.
 Už tarnaitę – pasamdyta dirbti tarnaitė.
 Užantis – vieta už drabužių priešakinėje kūno pusėje lig juostos; toje vietoje telpantys daiktai; vieta arti kūno; užkampis.

Užbarti – apibarti, barti.
 Uždaras – valgį gerinantys priedai (pienas, riebalai), padažas, vilgalas.
 Užgaida – įgeidis, įnoris.
 Užgimė veislė – gimė, atsirado, paplito.
 Užginti – drausti, neleisti.
 Užkaboris – nuošali vieta; menka patalpa.
 Užkemsys – užpelkis, pelkėta dalis.
 Užkerėjimas – užbūrimas.
 Užkerėti – užburti.
 Užkutrinti – paraginti, prispirti.
 Užlos – klėties lubos; lubos ant prieklėčio.
 Užmačia – įnoris, noras, ketinimas.
 Užmarmėję – aprūkę.
 Užpečkis – vieta už krosnies, užkrosnis.
 Užrukti – nutrūkti, nebūti toliau daromam, nebegalėti toliau vykti, tęstis.
 Užsakai – viešas vedybų skelbimas bažnyčioje.
 Užsikniaubti – užsigulti, prisilenkus ką nors daryti.
 Užsiūkanoti – apsiniaukti.
Užsizočyjusi – pasižymėjusi.
 Užtaisytos vaisės – paruoštas, pagamintas valgis.
 Užtinka – aptinka, randa, pamato.
 Užtraukti – užsidėti paviršiui, apsidengti.
 Užuolanda – vieta užlįsti.
 Užvakuoti – uždaryti.
 Užvalktis – užvalkalas (patalynės).
 Užvis – už visus, iš visų, labiausiai.

Ū

Überbringe deinem Bruder diesen Gruss! (vok.) – Šį pasveikinimą perduok savo broliui!
 Ūdyti – barti, raginti, skriausti, spausti.
 Ūkana – rūkas, migla.
 Ūksmė – paunksmė, pavėsis.
 Ūktis – niaukstytis (dangus niaukiasi), tamsėti.
 Ūkvaiziai – ūkio apžiūrėjimas prieš vestuves.
 Ūmai – greitai, netikėtai.
 Ūpas – nuotaika; siutas, šėlsmas.

V

Vabo ištikta – apstulbusi, kaip nesava.
 Vabolė – karkvabalys, juodvabalys.
 Vadžios – virvė šieno ar šiaudų vežimui priveržti; pavadis.
 Vagis – kablys.

- Vaidilutė – senovės lietuvių amžinosios ugnies kurstytoja, žynė.
 Vaisyti – vaisinti; daryti vaisingą, tręšti (žemę).
 Vaiskas – kariuomenė, kariuomenės tarnyba; kareiviai.
 Vaitodama (vaitoti) – dejuodama (dejuoti), skųsdamasi (skųstis).
 Vaivada – karo vadas, LDK vienas aukštųjų valdžios pareigūnų, valdovo vietininkas.
 Vaivoras (-ai) – miško uoga; kitaip vadinamas girtuoklė.
 Vaizduotuvė – vaizduotė.
 Vakaruška (-os) – vakarėlis, pasilinksminimas, šokiai.
 Valakas – žemės ploto vienetas (21,38 hektaro), vartotas iki baudžios panaikinimo (1861 m.).
 Valakininkas – valako savininkas; žmogus, turintis tam tikrą žemės valakų skaičių.
 Valas – plonas meškerės siūlelis žuviai gaudyti.
 Valiavimas – šaukimas *valio*, dainavimas per šienapjūtę.
 Valiuoti – šaukti *valio*, dainuoti šienapjūtės dainą.
 Valiūkė – turinti daug valios, laisvės; išdykėlė, tinginė, palaidūnė.
 Valkiotis – be reikalo vaikščioti, bastytis, slampinėti.
 Valktis – rogės ar šiaip koks prietaisas šienui iš pelkės vilkti; pakinktų dalis, virvė, jungianti pavalkus su kita dalimi; įnaras.
 Vangi – tingi, nerangi, neveikli.
 Vanta – lapinė šluota vanotis pirtyje.
 Varstas – rusų ilgio matas (1,067 km); lauko sklypas.
 Varstotas – darbastalis, audimo ar verpimo stalas, darbo vieta.
 Vazotis – gaišti.
 Vei – štai, žiūrėkite.
 Veizėti – žiūrėti, žvelgti.
 Velėti – skalbti drabužius (paprastai daužant kultuve).
 Velyk – verčiau, geriau.
 Velkės – neštuvai šienui vilkti iš pelkės; rogės ar ratai kam nors vilkti.
 Ventos – užliejamos pievos, lankos.
 Vepėti (vapėti) – neaiškiai kalbėti; niekus taukšti.
 Verpetas – vandens, dulkių, sniego, oro sūkurys, audringas reiškinys; plaukų susisukimas pakaušyje.
 Vežėčios – prastas vieninkis (vieno arklio) vežimas; viršutinė vežimo dalis.
 Vėje – vėjyje.
 Vėlė – mirusio žmogaus siela, būtybė, dvasia.
 Vėlybas – vėlyvas.
 Vėtyti grūdus – beriant skirti grūdus nuo pelų, juos mėtyti į šalis.
 Viauksėti – plonu balsu loti, kiauksėti; klykti, ūbauti, rėkti.
 Vidujai – viduje.
 Vienoje plūdėje arkliai – labai suprakaitavę, pailsę arkliai.
 Vienok – be, vis dėlto, tačiau.
 Vikrus – greitas.

Vilpš – ištiktukas (už galo vežimą vikriai pakėlė).
 Vislab – visa, viskas.
 Viso labo – tik.
 Viškos – klėties, daržinės ar kitos patalpos lubos; aukštas, bažnyčioje vieta giedotojams viršuje.
 Vitališkas – gyvybingas.
 Vygė – ant lenktų pavažų supama lovelė.
 Vygis (vygelis) – ant lenktų pavažų supama lovelė (kaip lopšys).
 Vykinti – vykdyti, vykti.
 Vyti pantį – gaminti pantį; tai yra vyti storą virvę.
 Vyža – iš karnų pintas senovinis apavas.
 Vyžotas – žmogus, apsiavęs vyžomis (avintis vyžas).
 Vora – virtinė, eilė, rikiuotė (pavyzdžiui, karių).
 Vožinti – vožti, dengti; kelti (dangtį, viršų) atidarant.
 Vulgarinis – vulgarus.
Wie kannst du es wagen... (vok.) – Kaip tu drįsti...
Wie kannst du es wagen, Bursche! (vok.) – Kaip tu drįsti, vaike!

Z

Zimagoras – darbininkas, juodadarbis.
 Zliauka – riebalai.
 Zovada – greitai, šuoliais, šuoliuojant.
 Zuiti iš paskutiniosios – šen ir ten lakstyti, bėgioti iš visų jėgų, kiek galint.

Ž

Žabaras – plona šakelė, žabas; stagaras, rykštė, virbas.
 Žagrė – padargas žemei arti, arklas.
 Žaizdras – krosnies kaitinamoji ertmė.
 Žaižara – dangaus raudonumas, blyksnis.
 Žaltvykslė – klaidžiojanti laukuose švieselė.
 Žambris – medinis arklas, žagrė.
 Žebelkavimas – neaiškus, nesuprantamas kalbėjimas.
 Žemėpatis – lietuvių senovės dievybė, globojanti žemę, ūkį, trobesius.
 Žičkinis – raudonasis siūlais atsiūlėtas, puošnus, raštuotas.
 Žiedsostis – žiedo pagrindas.
 Žiemmilžėlė (karvė) – nevedusi veršelio, bergždžia, mažai pieno duodanti karvė.
 Žiemovidis – žiemos vidurys.
 Žindyti – maitinti pienu; čiułpti.
 Žioptelti, žioptelėti – išsižioti, pasiruošti ką nors sakyti.
 Žiotis – norėti atkąsti; praverti burną ketinant kažką pasakyti.
 Žiupsnis – pirštų galais paimamas kiekis (druskos).
 Žizdras – smiltis, smėlio kruopelė.

Žydelka – žydė, žydų tautybės moteris.

Žlegėti – barškėti, žvangėti, varvėti.

Žlegtelėti – su garsu mestelėti, drėbtelėti, sunkiai virsti ar sėsti; drėbtis, kristi, pliumptelėti, šleptelėti, atsitrenkti (pasigirstant garsui).

Žlibakis – aklas, pusaklis, blogai matantis.

Žokėjas – žokėjus; profesionalus žirgų lenktynių jojikas.

Žverblėti – tviskėti, spindėti.

Žvyrija – žvyrynė, prasta žemė.

Summary

The book of Lithuanian literature texts “Mokomės skaityti lietuviškai” is intended for adults learning Lithuanian language, living in Lithuania and abroad. This large selection of Lithuanian literature readings with text comprehension questions and various creative tasks is an excellent tool for teachers and students of Lithuanian schools, teachers, students of Lithuanian schools abroad, teachers of Baltistic centers who work at various universities around the world, students and the general public. This free digital book provides an opportunity to use Lithuanian literary and folklore works, while also solving the problem of shortage in methodological materials. This type of selection has not been published yet, hence it opens lots of opportunities to use Lithuanian literature (reading and completing tasks). It is an engaging learning tool needed by teachers, students, lecturers, students and the general public. From now on, it is available free of in Lithuania and abroad.

Santrauka

Lietuvių literatūros tekstų rinktinė „Mokomės skaityti lietuviškai“ skirta Lietuvoje gyvenantiems ir lietuvių kalbos besimokantiems suaugusiesiems – užsieniečiams bei svetur gyvenantiems lietuviams. Ši pakankamai didelės apimties lietuvių literatūros skaitinių rinktinė su tekstų suvokimo klausimais ir įvairiomis kūrybinėmis užduotimis yra puikus įrankis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams, mokiniams, Lituanistinių mokyklų, veikiančių užsienyje, mokytojams, mokiniams, Baltistikos centrų dėstytojams, kurie dirba įvairiuose pasaulio universitetuose, studentams ir plačiai visuomenei.